مجالس النور

MECÂLİSÜ'N-NÛR TEFSİRİ

EĞİTİM VE UYGULAMA ODAKLI
YENİ BİR KUR'ÂN TEFEKKÜRÜ

MUHAMMED AYYÂŞ EL-KÜBEYSÎ

2. CİLT

ASALET YAYINLARI

بسم الله الرحمن الرحيم

ASALET
YAYINLARI

© Her hakkı mahfuzdur. Kaynak göstermek suretiyle kısa alıntılar hariç, yayıncının izni olmaksızın yayınlanamaz; görsel, işitsel ve elektronik ortamlarda kopyalanamaz ve çoğaltılamaz.

Yayın No: 60

ISBN: 978-625-7297-83-7 (Takım)

ISBN: 978-625-7297-93-6 (2. cilt)

MECÂLİSÜ'N-NÛR TEFSİRİ

-Eğitim ve Uygulama Odaklı Yeni Bir Kur'ân Tefekkürü-

Muhammed Ayyâş el-Kübeysî

مجالس النور في تدبر القرآن الكريم وتفسيره بمنهج عملي وتربوي جديد

الشيخ الدكتور محمد عياش الكبيسي

Genel Yayın Yönetmeni: Recep Songül

Editör: Doç. Dr. Ahmet Akbaş

Tercüme Heyeti	**Son Okuma**
Doç. Dr. Mehmet Nurullah Aktaş	Doç. Dr. Ahmet Akbaş
Dr. Mehmet Seri Doğru	Doç. Dr. Mehmet Nurullah Aktaş
Eşref Görgülü	Dr. Mehmet Seri Doğru
Murat Padak	Eşref Görgülü
Tashih ve Redaksiyon	Murat Padak
Doç. Dr. Ahmet Akbaş	Recep Songül
Recep Songül	Özlem Songül
Mustafa Yiğit	Diyaettin Uysal

Tasarım Ofisi	**AsaletAjans**
	ajans@asaletyayinlari.com.tr
Sayfa Tasarımı	Furkan Çevik
Kapak Tasarımı	Yunus Karaaslan

1. Baskı, İstanbul, Ekim 2022

Baskı & Cilt

Step Ajans Matbaa Ltd. Şti.

Sertifika No: 45522 • Göztepe Mh. Bosna Cd. No: 11 Bağcılar/İSTANBUL

Yayınevi

Asalet Eğitim Danışmanlık Yayın Hizmetleri İç ve Dış Ticaret

Sertifika No: 40687

Balabanağa Mh. Büyük Reşit Paşa Cd. Yümni İş Hanı, 16B/16 Vezneciler, Fatih/İSTANBUL

0212 511 85 47 • www.asaletyayinlari.com.tr • asalet@asaletyayinlari.com.tr

دار نشر جامعة قطر
Qatar University Press

نشر هذا الكتاب باللغة العربية لأول مرة في الدوحة، قطر عام 2019 برقم إيداع (9789927139024) بواسطة دار نشر جامعة قطر - **Copyright © 2019 QU Press**

MECÂLİSÜ'N-NÛR TEFSİRİ

-EĞİTİM VE UYGULAMA ODAKLI YENİ BİR KUR'ÂN TEFEKKÜRÜ-

MUHAMMED AYYÂŞ EL-KÜBEYSÎ

2. CİLT

A'RÂF SÛRESİ - KEHF SÛRESİ

ASALET YAYINLARI

İÇİNDEKİLER

7- A'RÂF SÛRESİ 7
8- ENFAL SÛRESİ 119
9- TEVBE SÛRESİ 163
10- YUNUS SÛRESİ 235
11- HÛD SÛRESİ 293
12- YUSUF SÛRESİ 357
13- RA'D SÛRESİ 425
14- İBRÂHİM SÛRESİ 451
15- HİCR SÛRESİ 473
16- NAHL SÛRESİ 497
17- İSRÂ SÛRESİ 547
18- KEHF SÛRESİ 607

سُورَةُ الأَعْرَافِ

7- A'RÂF SÛRESİ

63. MECLİS: HAYATIN İLK DERSİ
64. MECLİS: EY ÂDEMOĞULLARI: İNSANİYET VE FITRAT HİTABI
65. MECLİS: HESAP GÜNÜNDEN BAZI DİYALOĞLAR
66. MECLİS: MUHAMMED'DEN (S.A.S.) NUH'A (A.S.) PEYGAMBERLERİN DAVETİ
67. MECLİS: HAZRETİ HUD VE HAZRETİ SALİH
68. MECLİS: HAZRETİ LUT VE HAZRETİ ŞUAYB
69. MECLİS: SİHRİN KARŞISINDA PEYGAMBERLİK
70. MECLİS: FİRAVUN VE ADAMLARIYLA AÇIK ÇATIŞMA
71. MECLİS: FİRAVUN'UN HELÂKİ SONRASI HZ. MÛSÂ'NIN İSRAİLOĞULLARI'NA LİDERLİK ETMESİ
72. MECLİS: KUR'ÂN'IN YAHUDİLERE HİTABI
73. MECLİS: HİDAYET YOLU VE DALÂLETE DÜŞMENİN SEBEPLERİ
74. MECLİS: ÖZET VE SON TAVSİYELER

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

الٓمٓصٓ ﴿١﴾ كِتَابٌ اُنْزِلَ اِلَيْكَ فَلَا يَكُنْ فِى صَدْرِكَ حَرَجٌ مِنْهُ لِتُنْذِرَ بِهٖ
وَذِكْرٰى لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٢﴾ اِتَّبِعُوا مَٓا اُنْزِلَ اِلَيْكُمْ مِنْ رَبِّكُمْ وَلَا تَتَّبِعُوا مِنْ
دُونِهٖٓ اَوْلِيَٓاءَ ۗ قَلِيلًا مَا تَذَكَّرُونَ ﴿٣﴾ وَكَمْ مِنْ قَرْيَةٍ اَهْلَكْنَاهَا فَجَٓاءَهَا بَأْسُنَا
بَيَاتًا اَوْ هُمْ قَٓائِلُونَ ﴿٤﴾ فَمَا كَانَ دَعْوٰيهُمْ اِذْ جَٓاءَهُمْ بَأْسُنَٓا اِلَّٓا اَنْ قَالُوٓا
اِنَّا كُنَّا ظَالِمِينَ ﴿٥﴾ فَلَنَسْـَٔلَنَّ الَّذِينَ اُرْسِلَ اِلَيْهِمْ وَلَنَسْـَٔلَنَّ الْمُرْسَلِينَ ۙ
﴿٦﴾ فَلَنَقُصَّنَّ عَلَيْهِمْ بِعِلْمٍ وَمَا كُنَّا غَٓائِبِينَ ﴿٧﴾ وَالْوَزْنُ يَوْمَئِذِ ۨ الْحَقُّ ۚ فَمَنْ
ثَقُلَتْ مَوَازِينُهٗ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٨﴾ وَمَنْ خَفَّتْ مَوَازِينُهٗ فَاُولٰٓئِكَ
الَّذِينَ خَسِرُٓوا اَنْفُسَهُمْ بِمَا كَانُوا بِاٰيَاتِنَا يَظْلِمُونَ ﴿٩﴾ وَلَقَدْ مَكَّنَّاكُمْ فِى
الْاَرْضِ وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ ۗ قَلِيلًا مَا تَشْكُرُونَ ﴿١٠﴾ وَلَقَدْ خَلَقْنَاكُمْ
ثُمَّ صَوَّرْنَاكُمْ ثُمَّ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوا لِاٰدَمَ فَسَجَدُٓوا اِلَّٓا اِبْلِيسَ ۖ لَمْ يَكُنْ
مِنَ السَّاجِدِينَ ﴿١١﴾ قَالَ مَا مَنَعَكَ اَلَّا تَسْجُدَ اِذْ اَمَرْتُكَ ۖ قَالَ اَنَا۠ خَيْرٌ
مِنْهُ ۚ خَلَقْتَنِى مِنْ نَارٍ وَخَلَقْتَهٗ مِنْ طِينٍ ﴿١٢﴾ قَالَ فَاهْبِطْ مِنْهَا فَمَا يَكُونُ
لَكَ اَنْ تَتَكَبَّرَ فِيهَا فَاخْرُجْ اِنَّكَ مِنَ الصَّاغِرِينَ ﴿١٣﴾ قَالَ اَنْظِرْنِى اِلٰى يَوْمِ
يُبْعَثُونَ ﴿١٤﴾ قَالَ اِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرِينَ ﴿١٥﴾ قَالَ فَبِمَٓا اَغْوَيْتَنِى لَاَقْعُدَنَّ لَهُمْ
صِرَاطَكَ الْمُسْتَقِيمَ ۙ ﴿١٦﴾ ثُمَّ لَاٰتِيَنَّهُمْ مِنْ بَيْنِ اَيْدِيهِمْ وَمِنْ خَلْفِهِمْ وَعَنْ
اَيْمَانِهِمْ وَعَنْ شَمَٓائِلِهِمْ ۖ وَلَا تَجِدُ اَكْثَرَهُمْ شَاكِرِينَ ﴿١٧﴾ قَالَ اخْرُجْ مِنْهَا
مَذْءُومًا مَدْحُورًا ۜ لَمَنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ لَاَمْلَـَٔنَّ جَهَنَّمَ مِنْكُمْ اَجْمَعِينَ ﴿١٨﴾ وَيَٓا
اٰدَمُ اسْكُنْ اَنْتَ وَزَوْجُكَ الْجَنَّةَ فَكُلَا مِنْ حَيْثُ شِئْتُمَا وَلَا تَقْرَبَا هٰذِهِ
الشَّجَرَةَ فَتَكُونَا مِنَ الظَّالِمِينَ ﴿١٩﴾ فَوَسْوَسَ لَهُمَا الشَّيْطَانُ لِيُبْدِىَ لَهُمَا
مَا وُۥرِىَ عَنْهُمَا مِنْ سَوْاٰتِهِمَا وَقَالَ مَا نَهٰيكُمَا رَبُّكُمَا عَنْ هٰذِهِ الشَّجَرَةِ اِلَّٓا

اَنْ تَكُونَا مَلَكَيْنِ اَوْ تَكُونَا مِنَ الْخَالِدِينَ ﴿٢٠﴾ وَقَاسَمَهُمَآ اِنِّى لَكُمَا لَمِنَ
النَّاصِحِينَ ﴿٢١﴾ فَدَلّٰيهُمَا بِغُرُورٍ فَلَمَّا ذَاقَا الشَّجَرَةَ بَدَتْ لَهُمَا سَوْاٰتُهُمَا
وَطَفِقَا يَخْصِفَانِ عَلَيْهِمَا مِنْ وَرَقِ الْجَنَّةِ وَنَادٰيهُمَا رَبُّهُمَآ اَلَمْ اَنْهَكُمَا عَنْ
تِلْكُمَا الشَّجَرَةِ وَاَقُلْ لَكُمَآ اِنَّ الشَّيْطَانَ لَكُمَا عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿٢٢﴾ قَالَا رَبَّنَا
ظَلَمْنَآ اَنْفُسَنَا وَاِنْ لَمْ تَغْفِرْ لَنَا وَتَرْحَمْنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿٢٣﴾ قَالَ
اهْبِطُوا بَعْضُكُمْ لِبَعْضٍ عَدُوٌّ وَلَكُمْ فِى الْاَرْضِ مُسْتَقَرٌّ وَمَتَاعٌ اِلٰى حِينٍ
﴿٢٤﴾ قَالَ فِيهَا تَحْيَوْنَ وَفِيهَا تَمُوتُونَ وَمِنْهَا تُخْرَجُونَ ﴿٢٥﴾

1. Elif. Lâm. Mîm. Sâd.

2. (Bu), kendisiyle insanları uyarman, inananlara öğüt vermen için sana indirilen bir kitaptır. Artık bu hususta kalbinde bir şüphe olmasın.

3. Rabbinizden size indirilene (Kur'ân'a) uyun. O'nu bırakıp da başka dostların peşlerinden gitmeyin. Ne kadar da az öğüt alıyorsunuz!

4. Nice memleketler var ki Biz onları helâk ettik. Azabımız onlara geceleyin yahut gündüz istirahat ederlerken geldi.

5. Azabımız onlara geldiğinde çağırışları, "Biz gerçekten zalim kişilermişiz!" demelerinden başka bir şey olmadı.

6. Elbette kendilerine peygamber gönderilen kimseleri de gönderilen peygamberleri de mutlaka sorguya çekeceğiz!

7. Ve onlara (olup bitenleri) tam bir bilgi ile mutlaka anlatacağız. Biz, onlardan uzak değiliz.

8. O gün tartı haktır. Kimin (sevap) tartıları ağır gelirse, işte onlar kurtuluşa erenlerdir.

9. Kimin de tartıları hafif gelirse, işte onlar, ayetlerimize karşı haksızlık ettiklerinden dolayı kendilerini ziyana sokanlardır.

10. Doğrusu Biz sizi yeryüzüne yerleştirdik ve orada size geçim vasıtaları verdik. Ne kadar da az şükrediyorsunuz?!

11. Andolsun sizi yarattık, sonra size şekil verdik, sonra da meleklere, "Âdem'e secde edin!" diye emrettik. İblis'in dışındakiler secde ettiler. O secde edenlerden olmadı.

12. Allah şöyle buyurdu: "Ben sana emretmişken seni secde etmekten alıkoyan nedir?" (İblis,) "Ben ondan daha üstünüm. Çünkü beni ateşten yarattın, onu çamurdan yarattın" dedi.

13. Allah, "Öyle ise, in oradan! Orada büyüklük taslamak senin haddin değildir. Çık! Çünkü sen aşağılıklardansın!" buyurdu.

14. İblis, "Bana, (insanların) tekrar dirilecekleri güne kadar mühlet ver" dedi.

15. Allah, "Haydi, sen mühlet verilenlerdensin" buyurdu.

16. İblis dedi ki: "Öyle ise beni azdırmana karşılık, ant içerim ki ben de onları saptırmak için senin doğru yolunun üstüne oturacağım."

17. "Sonra elbette onlara önlerinden, arkalarından, sağlarından, sollarından sokulacağım ve sen, onların çoklarını şükredenlerden bulmayacaksın!" dedi.

18. Allah buyurdu: Haydi, yerilmiş ve kovulmuş olarak çık oradan! Andolsun ki onlardan kim sana uyarsa, sizin hepinizi cehenneme dolduracağım!

19. (Allah buyurdu ki): Ey Âdem! Sen ve eşin cennette yerleşip dilediğiniz yerden yiyin. Ancak şu ağaca yaklaşmayın! Sonra zalimlerden olursunuz.

20. Derken şeytan, birbirine kapalı ayıp yerlerini kendilerine göstermek için onlara vesvese verdi ve "Rabbiniz size bu ağacı sırf melek olursunuz veya ebedî kalanlardan olursunuz diye yasakladı" dedi.

21. Ve onlara, "Ben gerçekten size öğüt verenlerdenim" diye yemin etti.

22. Böylece onları hile ile aldattı. Ağacın meyvesini tattıklarında ayıp yerleri kendilerine göründü. Ve cennet yapraklarından üzerlerini örtmeye başladılar. Rableri onlara, "Ben size o ağacı yasaklamadım mı ve 'Şeytan size apaçık bir düşmandır' demedim mi?" diye nidâ etti.

23. (Âdem ile eşi) dediler ki: "Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz."

24. Allah, "Birbirinize düşman olarak inin! Sizin için yeryüzünde bir süreye kadar yerleşme ve faydalanma vardır" buyurdu.

25. "Orada yaşayacaksınız, orada öleceksiniz ve oradan (diriltilip) çıkarılacaksınız" dedi.

HAYATIN İLK DERSİ

A'râf Sûresi, insan hayatının başlangıcını ve hak ile batıl mücadelesinin ilk örneğini ele almaktadır. Bu kıssada Âdem ve Havvâ, İblis'le büyük bir deneyim yaşamışlardır. O zamandan kıyamet saatine kadar iki grup arasında sürecek olan savaşın genel hatları burada çizilmiştir. A'râf Sûresi bu kıssanın özüne dalmadan önce özet olarak bazı hakikatlerden ve ilkelerden bahsetmiştir. Bunlar şunlardır:

Birincisi: *"(Bu,) sana indirilen bir kitaptır. Artık bu hususta kalbinde bir şüphe olmasın."* Bu giriş, kıssanın önemine işaret etmekte ve kıssanın hak ve sabit olduğuna dair tam bir güven vermektedir. Nitekim bu değerli kitapta gelen tüm haberler ve tavsiyeler için de durum bu şekildedir. Bu Kur'ân'daki her şey doğru, dengeli ve haktır.

İkincisi: *"Rabbinizden size indirilene (Kur'ân'a) uyun. O'nu bırakıp da başka dostların peşlerinden gitmeyin."* Bu da tasdikin ikinci adımıdır. Her zaman tasdike ve zahiren bağlı görünmeye itibar edilmez. Bilakis tasdikin bir gereği olarak onu amele dönüştürmek ve nefsi buna zorlamak gerekir. Burada şuna da işaret vardır: Hz. Âdem ve eşi Havvâ cennetten çıkarıldılar. Zira onlar imanı amelle buluşturmadı, tasdikin gereğince davranmadılar. Çünkü kendilerine yasak edilen ağaçtan yediler.

Üçüncüsü: *"Nice memleketler var ki biz onları helâk ettik. Azabımız onlara geceleyin yahut gündüz istirahat ederlerken geldi. Azabımız onlara geldiğinde çağırışları, "Biz gerçekten zalim kişilermişiz" demelerinden başka bir şey olmadı."* Bu ifadeler, yukarıda geçen iki maddeden birini ihlal edenlere yönelik bir ihtar ve uyarıdır. İman ve amel, tasdik ve ittiba. Hakkı yalanlayan zalim olur. Bilerek haktan yüz çeviren zalim olur. Her ikisi de helâk olmayı gerekli kılar. Allah korusun!

Dördüncüsü: *"O gün tartı haktır."* Hesaba çekilmede ve karşılığın verilmesinde adalet esası gözetilecektir. Yeryüzünde yaşayan insanın yaptığı amellerdeki nihai netice budur. Âdem ve zürriyetinin tamamı bu imtihan ve sınanma için yaratılmıştır: *"Hanginizin daha güzel amel işleyeceğini sınamak için."*[1] Ecelin bitmesinden ve amel kayıtlarının kapa-

1 Hûd 11/7; Mülk 67/2.

tılmasından sonra tüm insanlar amellerinin neticesini bekleyeceklerdir: *"Kimin (sevap) tartıları ağır gelirse, işte onlar kurtuluşa erenlerdir. Kimin de tartıları hafif gelirse, işte onlar, ayetlerimize karşı haksızlık ettiklerinden dolayı kendilerini ziyana sokanlardır."*

Bu giriş ifadelerinden sonra Kur'ân-ı Kerim ilk yaratılış kıssasını ve insan neslinin nasıl temelde iki ayrı kola ayrıldığını ve bu iki kol arasındaki ezeli mücadeleyi anlatmaktadır. İnsanlık esas itibariyle iki ayrı ordu gibidir. Biri iman, amel ve sâlih amel ordusu, diğeri ise küfür, cehalet, zulüm ve günah ordusu. Bu kıssayı ve bu kıssadan çıkan hikmetli manaları şöyle özetleyebiliriz:

Birincisi: Yaratma kudreti Allah'a ait olduğu gibi emir verme hakkı da O'na aittir. Kim yaratıyorsa emir verebilecek olan da odur. İslamî düşüncedeki en sağlam kaide budur. İmanla amel arasındaki bağ ve rubûbiyette tevhit ile ulûhiyette tevhit arasındaki bağ bunun üzerine bina edilir: *"Andolsun sizi yarattık, sonra size şekil verdik, sonra da meleklere, Âdem'e secde edin! diye emrettik."*

Meleklere yönelik secde emrini, Âdem ve Havvâ'nın mezkûr ağaçtan yememeleri emri takip etmiştir. Allah'ın; insan, cin veya meleklerden birine verdiği bir emir, onları yaratmış olması, yani varlık âlemine getirmiş olmasından olayı minnet etmesindendir. Zira her nimetin aslı, yaratılma ile gelmektedir.

İkincisi: Secde emrine muhatap olanlar iki kısma ayrıldı; bir kısmı itaat etti ki bunlar meleklerdir. Diğeri ise isyan eden İblis'tir: *"İblis'in dışındakiler secde ettiler. O secde edenlerden olmadı."* Bu ayet insanların, kendilerine vahiy geldikten ve Allah'ın emirleri nazil olduktan sonra nasıl davranmaları gerektiğine de işaret etmektedir.

Üçüncüsü: Masiyetin sebebi kimi zaman küfür veya cehalet olmayabilir. Nefis, hak ve hakikat olduğunu kabul ettiği bir emri yerine getirmek için dahi içten gelen bir güce ihtiyaç duyar. Zira kimi zaman bir emri yerine getirme isteği ile kişi arasına şehvet, kibir, haset ve benzerî engeller girebilir.

İşte tam da burada nefsi, hakkı kabul etmeye alıştırmak için ilimle beraber manevî arınmanın önemi de gündeme gelmektedir. Nefsin

hoşuna gitmese bile bu yapılmalıdır. İşte ilim sahibi olmasına ve hakkı-hakikati kesin olarak bilmesine rağmen İblis'i isyana götüren de budur: *"Allah buyurdu: Ben sana emretmişken seni secde etmekten alıkoyan nedir? (İblis,) 'Ben ondan daha üstünüm'..."*

Dördüncüsü: Âdem ve Havvâ'nın masiyeti, kıyamete kadar gelen zürriyetleri için ilahî bir ders içermektedir. Buna göre insanı günaha götüren en önemli sebep günahın güzel ve süslü gösterilmesi ve isminin başka bir şekilde anılmasıdır. İnsan ancak bu şekilde aldatılabilir. Günah, insanın gözünü kör eder de insan onu, Allah'ın haram kıldığı şeklin dışında bir surette görmeye başlar. Nefsin derinliklerinde geçici lezzet veya menfaat için her zaman gizli bir arzu vardır: *"Derken şeytan, birbirine kapalı ayıp yerlerini kendilerine göstermek için onlara vesvese verdi ve 'Rabbiniz size bu ağacı sırf melek olursunuz veya ebedî kalanlardan olursunuz diye yasakladı' dedi. Ve onlara, 'Ben gerçekten size öğüt verenlerdenim' diye yemin etti. Böylece onları hile ile aldattı."*

Burada insanın mala-mülke olan düşkünlüğünün ve ölüm korkusunun boyutuna dair çok açık bir işaret vardır. Bu iki his, Allah'ın rahmet ettikleri hariç, insan hayatta olduğu sürece hep onunla olmakta, hiçbir zaman yok olmamaktadır.

Beşincisi: Masiyete bulaşmak, insanı heybet ve vakar ile güzelleştiren takva elbisesini çıkarıp atan bir davranıştır. Takva elbisesini kaybeden insan da halden hale girer, kalbi katılaşır, tabiatı kabalaşır, hâyâ ve edebi azalır.

Kalplerinde Allah korkusu kalmamış olan asilerin durumu aynen böyledir. Bunların heybeti zayi olmakta ve Yaratıcılarıyla olan ilişkileri bozulmaktadır. Allah da bunların diğer kullarla olan ilişkilerini bozmaktadır. Bu dersi çıkarmamıza neden olan fizikî olay ve tüm bu manaları ifade şey şudur: Allah Teâlâ, o ağaçtan yiyerek günaha bulaşmalarının hemen akabinde onların avret yerlerini kapatıp gizleyen örtüyü söküp çıkarmıştır: *"Ağacın meyvesini tattıklarında ayıp yerleri kendilerine göründü. Ve cennet yapraklarından üzerlerini örtmeye başladılar."*

Altıncısı: Masiyet, her şeyin bittiği anlamına da gelmemektedir. Nice masiyet vardır ki peşinden tevazu, pişmanlık ve tövbe getirmektedir. Bu da günah işleyenin düzelmesine ve iyileşmesine vesile olur:

"(Âdem ile eşi) dediler ki: Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik. Eğer bizi bağışlamaz ve bize acımazsan mutlaka ziyan edenlerden oluruz." Âdem ve eşinin durumu şöyle olmuştur: Onlar avret yerlerini kapatmak için hemen cennet yapraklarına uzandılar ki bu onların pişman olduklarının ve utandıklarının delilidir. Bu tür davranış da tövbenin şartlarındandır. Ama İblis'in masiyeti böyle olmamıştır. O, ilk masiyetten sonra hâyâ ve edep sınırlarından daha da uzaklaşmıştır: *"İblis dedi ki: Öyle ise beni azdırmana karşılık, ant içerim ki ben de onları saptırmak için Senin doğru yolunun üstüne oturacağım." "Beni azdırmana karşılık"* diyerek kendi günahını Allah'a nispet etmiştir. Ayrıca Allah'ın, kendisine secde etmesini emrettiği Âdem'in zürriyetini de her türlü masiyetin içine sokacağına dair tehditte bulunmuştur: *"'Sen, onların çoklarını şükredenlerden bulmayacaksın' dedi."*

Allah'ım! İblis'in burnu yerlerde sürtünsün! Onun tehdidine rağmen bizler de Sana hamd ediyor ve şükrediyoruz!

Yedincisi: Kibir, büyüklenme ve böbürlenmeden kaynaklanan masiyet genellikle kişiyi pişmanlığa ve tövbeye götürmez. Ama gafletten ve geçici şehvetten veya aldatılma ve saptırılmaktan kaynaklanan masiyet böyle değildir. Birincisi İblis'in masiyeti, ikincisi ise Âdem'in ve eşinin masiyetidir.

Sekizincisi: Yeryüzünde bir taraftan Âdem ve zürriyetinin, diğer taraftan İblis ve zürriyetinin birbirlerine olan düşmanlığı kıyamete kadar devam edecektir. Bu savaş şeytanın ve zürriyetinin vesvese verme, saptırma ve bâtılı güzel gösterme savaşı şeklinde cereyan etmektedir. İnsanın, Allah'ın yeryüzünde kendisi için takdir ettiği imtihanın tabiatını anlayabilmek için ihtiyaç duyduğu ders tam olarak da budur: *"Allah, 'Birbirinize düşman olarak inin! Sizin için yeryüzünde bir süreye kadar yerleşme ve faydalanma vardır' buyurdu. 'Orada yaşayacaksınız, orada öleceksiniz ve oradan (diriltilip) çıkarılacaksınız' dedi."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Artık bu hususta kalbinde bir şüphe olmasın." Yani bir darlık ve sıkıntı olmasın. İnsanı tereddüde ve ağır davranmaya sevk eden her türlü şüphe, korku ve şiddetli muhalefetle karşılaşma gibi durumlar bu darlık

ve sıkıntıya örnektir. Her zaman ve mekânda toplumu ıslaha gayret eden davetçilerin karşı karşıya kaldığı birçok durum da buna dâhildir.

"Nice memleketler var ki Biz onları helâk ettik." Yani birçok toplumu helâk ettik. Zulümleri ve hak yoldan yüz çevirmeleri nedeniyle birçok memlekete helâkimiz hak oldu.

"Azabımız onlara geceleyin yahut gündüz istirahat ederlerken geldi." Azabımız onlar eğlenceye daldıkları veya dinlenmeye geçtikleri vakitlerde geldi. Bu, gecenin karanlığı da olabilir, gündüzün ortası da olabilir.

"Elbette kendilerine peygamber gönderilen kimseleri de gönderilen peygamberleri de mutlaka sorguya çekeceğiz!" Allah Teâlâ kendilerine peygamber göndererek lütufta bulunduğu milletlere, ne yaptıklarını, davete icabet edip etmediklerini, hakkını verip vermediklerini soracaktır. Peygamberlere de bu insanların durumunu soracaktır. Peygamberler gönderildikleri toplumlar hakkında, Hak Melik'in huzurunda hak şahitlik yapacaklardır.

"Ve onlara (olup bitenleri) tam bir bilgi ile mutlaka anlatacağız. Biz onlardan uzak değiliz." Kavimlerin sorgusu bittikten ve peygamberlerin onlar hakkındaki tanıklıkları gerçekleştikten sonra Allah Teâlâ, amel defterlerinde yazılmış olan büyük küçük tüm amellerine göre onlar hakkındaki hükmünü verir. Bu kitapta zerre kadar iyilik ya da zerre kadar kötülük yazılıdır.

"Kimin tartıları ağır gelirse." ifadesi, "iyilikleri ağır gelirse" anlamındadır.

"Andolsun sizi yarattık, sonra size şekil verdik." *"Yaratma"* fiilinden sonra özellikle bir de *"şekil verme"* fiilinin belirtilmiş olması, Allah'ın, insanı hassas bir şekilde ve ihtimam göstererek yarattığına işaret etmektedir. Yani insan en güzel suret ve şekilde yaratılmıştır.

"İblis'in dışındakiler secde ettiler." Bu ayet, İblis'in meleklerden olmadığı halde onun da secde ile emredildiğini gösteriyor.

"(İblis,) 'Ben ondan daha üstünüm' dedi." Bu, özrü kabahatinden daha büyük bir günahtır ki hatalarını masum göstermek için kibirlilerin takip ettiği yoldur. Çünkü günahı ne kadar küçük olursa olsun ve

sonucu ne olursa olsun suçlu olduğunu kabul etmek onlara ağır gelmektedir.

"Allah, 'Öyle ise, in oradan! Orada büyüklük taslamak senin haddin değildir. Çık! Çünkü sen aşağılıklardansın!' buyurdu." *"Aşağılık"*tan maksat, zillet ve alçaklıktır. Kibirliler için en uygun ceza da budur; alaşağı edilmeleridir.

"Allah, 'Haydi, sen mühlet verilenlerdensin' buyurdu." Yani kıyamet gününe kadar süre verilenlerdensin. Böylece imtihan ortamı sağlanmıştır; hayrın orduları ile şerrin orduları arasındaki savaş devam edebilir.

"Ben de onları saptırmak için Senin doğru yolunun üstüne oturacağım." Yani onları doğru yoldan engelleyecek ve onları sağdaki veya soldaki diğer yollara saptıracağım. İnat ve kibir yüzünden gazaba uğrayanlardan olmaları veya dünyaya dalıp doğru bilgiden uzaklaşan cahiller gibi sapmaları için onları doğru yoldan uzaklaştıracağım.

"Sonra elbette onlara önlerinden, arkalarından, sağlarından, sollarından sokulacağım." Şeytanın insana şüphe, şehvet, gaflet vb. çok çeşitli yollardan müdahale ettiğine dikkat çekilmektedir. Ayrıca şeytanın, insanı sağlıkta ve hastalıkta, zenginlikte ve fakirlikte, yalnızlıkta ve kalabalıkta, hâsılı her durumda adım adım takip ettiğine işaret edilmektedir. Ayetteki yönlerden maksat bu olup fizikî yönler değildir. Allahu a'lem.

"'Sen, onların çoklarını şükredenlerden bulmayacaksın!' dedi." ayeti şükrün ne kadar önemli olduğuna dikkat çekmektedir. Ayrıca inanç, şeriat ve ahlak bakımından hakkın yolunu takip etmek, şükrün manasını yerine getirmek içindir. Bu nedenle başka bir ayette şükürle takva arasında ilişki kurulmuştur: *"Allah'tan korkun! Belki şükredersiniz."*[2]

"Allah buyurdu: Haydi, yerilmiş ve kovulmuş olarak oradan çık." ayetinde geçen "mez'um" (مذءوم) kelimesi, ayıbı ve kusuru her tarafını kuşatmış kişi demektir. "Medhûr" (مدحور) ise kovulmuş ve defedilmiş demektir.

"Şeytan, birbirine kapalı ayıp yerlerini kendilerine göstermek için onlara vesvese verdi." Şeytan, sanki bu yasak ağaçtan yedikleri takdirde onların ayıplarının ortaya çıkacağını biliyordu. Şeytanın amacı, onları

---

2 Âl-i İmrân 3/123.

zor durumda bırakmak ve Allah'ın onlara verdiği nimeti ve ikramı kıskandığı için onları küçük düşürmekti.

"Ve onlara, 'Ben gerçekten size öğüt verenlerdenim' diye yemin etti." Şeytan, onları aldatabilmek için yemine başvurdu.

"Ağacın meyvesini tattıklarında ayıp yerleri kendilerine göründü. Ve cennet yapraklarından üzerlerini örtmeye başladılar." buyruğundaki husus, gaybî bir meseledir. Burada içtihat yapmak doğru değildir. Gaybî konularda tahminlerde bulunmak ve bu konulara dalmak ilmî bir sonuca ulaştırmadığı gibi bir fayda da getirmez. Âdem ile Havvâ'nın yediği ağacın türünün ne olduğu veya ağacın avretin açılmasıyla alakası ve avretlerini örtmek için kullandıkları yaprağın türü vb. her şey gaybî konulara girmektedir. Bizler bunların künhünü anlayamayız. Ama bundan ders ve ibret çıkarmamız mümkündür. Bu, akıllı kimselere gizli değildir.

"(Âdem ile eşi) dediler ki: Ey Rabbimiz! Biz kendimize zulmettik." Bu, sorumluluğu kabul etmek ve hatayı itiraf etmek; suçu kadere atma teşebbüsünde bulunmamak demektir. İşte bu, başarının alâmetlerinden ve sadık tövbenin şartlarındandır.

"Sizin için yeryüzünde bir süreye kadar yerleşme ve faydalanma vardır, buyurdu." Yerleşme, geçici ve görecelidir; imtihan süresi kadar ve iyinin kötüden ayırt edileceği kadarlık bir süredir.

"'Orada yaşayacaksınız, orada öleceksiniz ve oradan (diriltilip) çıkarılacaksınız' dedi." ayeti yeryüzünün, içindeki tüm ölüleri dışarıya atıncaya kadar baki olacağına işaret etmektedir. Kıyamet saatindeki yok olma ise nisbî bir yok olmadır, tam yok olma değildir. Allahu a'lem.

يَا بَنِى اٰدَمَ قَدْ اَنْزَلْنَا عَلَيْكُمْ لِبَاسًا يُوَارِى سَوْاٰتِكُمْ وَرِيشًا وَلِبَاسُ التَّقْوٰى
ذٰلِكَ خَيْرٌ ذٰلِكَ مِنْ اٰيَاتِ اللّٰهِ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿٢٦﴾ يَا بَنِى اٰدَمَ لَا يَفْتِنَنَّكُمُ
الشَّيْطَانُ كَمَا اَخْرَجَ اَبَوَيْكُمْ مِنَ الْجَنَّةِ يَنْزِعُ عَنْهُمَا لِبَاسَهُمَا لِيُرِيَهُمَا
سَوْاٰتِهِمَا اِنَّهُ يَرٰيكُمْ هُوَ وَقَبِيلُهُ مِنْ حَيْثُ لَا تَرَوْنَهُمْ اِنَّا جَعَلْنَا الشَّيَاطِينَ
اَوْلِيَاءَ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٢٧﴾ وَاِذَا فَعَلُوا فَاحِشَةً قَالُوا وَجَدْنَا عَلَيْهَا اٰبَاءَنَا وَاللّٰهُ
اَمَرَنَا بِهَا قُلْ اِنَّ اللّٰهَ لَا يَأْمُرُ بِالْفَحْشَاءِ اَتَقُولُونَ عَلَى اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٢٨﴾
قُلْ اَمَرَ رَبِّى بِالْقِسْطِ وَاَقِيمُوا وُجُوهَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَادْعُوهُ مُخْلِصِينَ
لَهُ الدِّينَ كَمَا بَدَاَكُمْ تَعُودُونَ ﴿٢٩﴾ فَرِيقًا هَدٰى وَفَرِيقًا حَقَّ عَلَيْهِمُ الضَّلَالَةُ
اِنَّهُمُ اتَّخَذُوا الشَّيَاطِينَ اَوْلِيَاءَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَيَحْسَبُونَ اَنَّهُمْ مُهْتَدُونَ ﴿٣٠﴾ يَا
بَنِى اٰدَمَ خُذُوا زِينَتَكُمْ عِنْدَ كُلِّ مَسْجِدٍ وَكُلُوا وَاشْرَبُوا وَلَا تُسْرِفُوا اِنَّهُ لَا
يُحِبُّ الْمُسْرِفِينَ ﴿٣١﴾ قُلْ مَنْ حَرَّمَ زِينَةَ اللّٰهِ الَّتِى اَخْرَجَ لِعِبَادِهِ وَالطَّيِّبَاتِ
مِنَ الرِّزْقِ قُلْ هِىَ لِلَّذِينَ اٰمَنُوا فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا خَالِصَةً يَوْمَ الْقِيٰمَةِ
كَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٣٢﴾ قُلْ اِنَّمَا حَرَّمَ رَبِّىَ الْفَوَاحِشَ مَا
ظَهَرَ مِنْهَا وَمَا بَطَنَ وَالْاِثْمَ وَالْبَغْىَ بِغَيْرِ الْحَقِّ وَاَنْ تُشْرِكُوا بِاللّٰهِ مَا لَمْ يُنَزِّلْ
بِهِ سُلْطَانًا وَاَنْ تَقُولُوا عَلَى اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٣٣﴾ وَلِكُلِّ اُمَّةٍ اَجَلٌ فَاِذَا جَاءَ
اَجَلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُونَ سَاعَةً وَلَا يَسْتَقْدِمُونَ ﴿٣٤﴾ يَا بَنِى اٰدَمَ اِمَّا يَأْتِيَنَّكُمْ
رُسُلٌ مِنْكُمْ يَقُصُّونَ عَلَيْكُمْ اٰيَاتِى فَمَنِ اتَّقٰى وَاَصْلَحَ فَلَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا
هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٣٥﴾ وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا عَنْهَا اُولٰئِكَ اَصْحَابُ
النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٣٦﴾

26. Ey Âdemoğulları! Size ayıp yerlerinizi örtecek giysi, süslenecek elbise yarattık: Takva elbisesi... İşte o daha hayırlıdır. Bunlar Allah'ın ayetlerindendir. Belki düşünüp öğüt alırlar (diye onları indirdi).

27. Ey Âdemoğulları! Şeytan, ana-babanızı, ayıp yerlerini kendilerine göstermek için elbiselerini soyarak cennetten çıkardığı gibi sizi de aldatmasın. Çünkü o ve yandaşları, sizin onları göremeyeceğiniz yerden sizi görürler. Şüphesiz Biz, şeytanları inanmayanların dostları kıldık.

28. Onlar, bir kötülük yaptıkları zaman, 'Babalarımızı bu yolda bulduk. Allah da bize bunu emretti' derler. De ki: Allah kötülüğü emretmez. Allah'a karşı bilmediğiniz şeyleri mi söylüyorsunuz?

29. De ki: Rabbim adaleti emretti. Her secde ettiğinizde yüzlerinizi O'na çevirin ve dini yalnız Allah'a has kılarak O'na yalvarın. İlkin sizi yarattığı gibi (yine O'na) döneceksiniz.

30. O, bir grubu doğru yola iletti, bir gruba da sapıklık müstahak oldu. Çünkü onlar Allah'ı bırakıp şeytanları kendilerine dost edindiler. Böyleyken kendilerinin doğru yolda olduklarını sanıyorlar.

31. Ey Âdemoğulları! Her secde edişinizde güzel elbiselerinizi giyin; yiyin, için, fakat israf etmeyin; çünkü Allah israf edenleri sevmez.

32. De ki: Allah'ın, kulları için yarattığı süsü ve temiz rızıkları kim haram kıldı? De ki: Onlar dünya hayatında, özellikle kıyamet gününde müminlerindir. İşte bilen bir topluluk için ayetleri böyle açıklıyoruz.

33. De ki: Rabbim ancak açık ve gizli kötülükleri, günahı ve haksız yere sınırı aşmayı, hakkında hiçbir delil indirmediği bir şeyi Allah'a ortak koşmanızı ve Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri söylemenizi haram kılmıştır.

34. Her ümmetin bir eceli vardır. Ecelleri gelince ne bir an geri kalırlar ne de bir an ileri gidebilirler.

35. Ey Âdemoğulları! Size kendi içinizden ayetlerimi anlatacak peygamberler gelir de kim (onlara karşı gelmekten) sakınır ve kendini ıslah ederse, onlara korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir.

36. Ayetlerimizi yalanlayanlar ve büyüklenip onlardan yüz çevirenler var ya, işte onlar ateş ehlidir. Onlar orada ebedî kalacaklardır.

EY ÂDEMOĞULLARI: İNSANİYET VE FITRAT HİTABI

Âdem kıssası ve onun yeryüzüne inmesinden önce onunla düşmanı arasında geçen tüm bu olaylardan sonra Kur'ân'ın *"Ey Âdemoğulları!"* hitabı gelmiştir. Bu bölümde tekrar tekrar gelen bu hitap, kıyamet kopuncaya kadar bu topraklarda yaşayacak olan her Âdemoğlu için geçerlidir. Bu hitaplar, geçen kıssanın içeriğine yakın bazı öğütler, tavsiyeler ve istifade edilecek bazı dersler içermektedir: Bunlar şunlardır:

Birincisi: Vücudu, onu örten elbiselerle kapatmak, güzel olmaya çalışmak ve süslenmek insan fıtratının alâmetlerindendir. Bu nedenle de hitap tüm insanları içerecek şekilde umumi gelmiştir: *"Ey Âdemoğulları! Size ayıp yerlerinizi örtecek giysi, süslenecek elbise yarattık."* Âdemoğullarının ilk düşmanı olan şeytan, insanın onurlu olmasını sağlayan ve fıtrattan gelen örtünme duygusuyla hayatının genelinde bunu korumaya çalışması nedeniyle, örtünmeyi hedef almıştır: *"Şeytan, birbirine kapalı ayıp yerlerini kendilerine göstermek için onlara vesvese verdi."*

Irkları ve dinleri farklı olsa da tüm insanlarda bu fıtratın bulunması bir tesadüf değildir. Tüm insanlarda örtünme, en fazla örtünün türü, kısalığı veya uzunluğu açısından fark etmektedir. Onun dışında tüm insanlar örtü konusunda aynı fıtrî duygulara sahiptirler. İnsanlar arasında çıplaklık, aykırılık ve karşı gelme sayılmaktadır. İnsanlar arasında bunun yeri yoktur. Örtü konusundaki bu tevafuk, fıtrî tevafuktur. Zira tüm insanları aynı şeyi yapmaya zorlayan şey, fıtrattan başka bir şey değildir.

İkincisi: Avret yerlerini örten elbise de utangaçlığın, saygınlığın ve fısk-ı fücur işlemekten kaçınmanın alâmetlerinden biridir. Bu nedenle Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Onlar bir kötülük yaptıkları zaman, 'Babalarımızı bu yolda bulduk. Allah da bize bunu emretti' derler."* Bu da şu ayetten hemen sonra gelmiştir: *"Ey Âdemoğulları! Şeytan, ana-babanızı, ayıp yerlerini kendilerine göstermek için elbiselerini soyarak cennetten çıkardığı gibi sizi de aldatmasın. Çünkü o ve yandaşları, sizin onları göremeyeceğiniz yerden sizi görürler. Şüphesiz Biz, şeytanları inanmayanların dostları kıldık."*

Bundan dolayı hâyâ elbisesini üzerinden atan bir toplumda, en kısa zamanda fuhuş baş gösterecek, namuslar çiğnenecek ve nesepler karışmaya başlayacaktır. Öte yandan bedenin örtülmesinden hemen sonra, tüm ibadet ve taatların ve tüm hayırlı amellerin genel ismi olan takvadan söz edilmiştir. *"Ayıp yerlerinizi örtecek giysi, süslenecek elbise yarattık: Takva elbisesi... İşte o daha hayırlıdır."* İşte Kur'ân burada kalp ile kalıp arasında, ruh ile beden arasında bağ kurmuştur. Şeriatın tüm hükümleri birbirini tamamlayan, dengeli bir şahsiyet ve sağlıklı bir toplum oluşturan uyumlu bir yapıya sahiptir.

Üçüncüsü: Hâyâ, örtünme ve utanma, dünya ve ahiret saadetini elde etmenin ve kurtuluşa ermenin alâmetlerindendir. Aksi de aksini gerektirir. Bu nedenle Kur'ân, örtünmeme ile cennetten çıkarılma arasında güçlü bir bağ kurmuştur: *"Ey Âdemoğulları! Şeytan, ana-babanızı, ayıp yerlerini kendilerine göstermek için elbiselerini soyarak cennetten çıkardığı gibi sizi de aldatmasın."*

Buradaki hitabın, olaya şahit olmayan tüm Âdemoğullarına yönelik olarak kullanılmış olması ciddi bir uyarıdır. Şöyle ki: Dünyadayken üzerinden hâyâ elbisesini çıkarıp atan kişi, ahirette cennete girmeye layık biri de değildir. Allahu a'lem.

Dördüncüsü: Ziynet, şer'an da makbul ve hoş bir durumdur. Ayrıca fıtratı tamamlamaktadır: *"Ey Âdemoğulları! Her secde edişinizde güzel elbiselerinizi giyinin."*

"Ey Âdemoğulları! Size ayıp yerlerinizi örtecek giysi, süslenecek elbise yarattık." *"Süslenecek elbise"* ifadesinin, *"giysi"* ifadesine ilaveten söylenmiş olması, narin elbiselerle süslenmeye ve güzel renkli elbiseler giyinmeye işarettir. Ayette geçen "(ريش) (rîş)" kelimesi, aslında göz alıcı renkleri olan süslü kuşların tüyü için kullanılır.

Kur'ân, dindarlığı, ziyneti ve süslenmeyi terk etmek şeklinde anlayan kimselere istifham-ı inkârî üslubunda bir soru yöneltmiştir: *"De ki: Allah'ın, kulları için yarattığı süsü ve temiz rızıkları kim haram kıldı ki?!"*

Beşincisi: Elbisenin ziyneti gibi bir de yiyeceklerin temiz ve hoş olanları vardır. Tüm bunlar Allah'ın, kullarına sunmuş olduğu

nimetlerdendir. Güzel giyinmek, koku sürünmek ve şık olmak caiz olduğu gibi teşvik de edilmiştir. Bu davranış, Allah'a şükrün de bir göstergesidir. Zira O cömerttir ve cömerdin ikramı geri çevrilmez. Allah Teâlâ da bu nimetlerle kullarına lütufta bulunmuş ve bunları kitabında zikretmiştir. Öyleyse bu nimetleri inkâr etmek veya bunlardan yüz çevirmek nasıl doğru olur?!

Gerçek kulluk, Allah'ın sana verdiği hediyeleri kabul etmen ve onları sadece senden istediği şekilde kullanmandır: *"Ey Âdemoğulları! Her secde edişinizde güzel elbiselerinizi giyin; yiyin, için fakat israf etmeyin; çünkü Allah israf edenleri sevmez. De ki: Allah'ın, kulları için yarattığı süsü ve temiz rızıkları kim haram kıldı?"*

Altıncısı: İslam'ın bir şeyi haram kılması, her türlü mefsedeti (zarar ve şer) ortadan kaldırma ilkesi üzerine kurulmuştur. Yoksa amaç insanları sınırlamak, hayatlarını ve ilişkilerini kısıtlamak değildir. Bu, sağlıklı bir dindarlık da değildir. *"De ki: Rabbim ancak açık ve gizli kötülükleri, günahı ve haksız yere sınırı aşmayı, hakkında hiçbir delil indirmediği bir şeyi Allah'a ortak koşmanızı ve Allah hakkında bilmediğiniz şeyleri söylemenizi haram kılmıştır."*

Yedincisi: Bu açıklamalardan ve insanların fıtratına ve imkânlarına uygun bir şekilde açıkça belirtilen esaslardan sonra insanlar tercihlerinde muhayyerdirler. Bu aşamadan sonra tüm sorumluluğu üstlenecek olanlar onlardır: *"Ey Âdemoğulları! Size kendi içinizden ayetlerimi anlatacak peygamberler gelir de kim (onlara karşı gelmekten) sakınır ve kendini ıslah ederse, onlara korku yoktur ve onlar üzülmeyeceklerdir. Ayetlerimizi yalanlayanlar ve büyüklenip onlardan yüz çevirenler var ya, işte onlar ateş ehlidir. Onlar orada ebedî kalacaklardır."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Size ayıp yerlerinizi örtecek giysi, süslenecek elbise yarattık." buyruğunda giyinmenin hem zarurî olan hem de süs olan yönü zikredilmiştir. Zarurî olan, avret yerlerinin örtülmesidir. Tahsiniyattan olan ise insandan insana değişen güzellik ve ziynet anlayışıdır. Ayette geçen (ريش) kelimesi, yumuşak, narin, renkleri uyumlu ve görünüşü güzel olan kuş tüyü demek olup istiare yoluyla süs anlamında kullanılmıştır.

"Takva elbisesi... İşte o daha hayırlıdır." buyruğunda bedenin ziyneti ile ruhun ziyneti arasında karşılaştırma yapılmıştır. Böylece zahirin kemalinin, bâtının kemaliyle bütünleşmesi manası kastedilmiştir. Ayette geçen *"hayır,"* her türlü sâlih ameli ve güzel davranışı kapsayan mutlak bir ifadedir. Libas, yani örtü ile takva kelimesine işaret edilmiştir. Bununla da bedenin elbiseye ihtiyacı olduğu gibi, amelin de takvaya ihtiyacı olduğu manası kastedilmiştir.

"Çünkü o ve yandaşları, sizin onları göremeyeceğiniz yerden sizi görürler." buyruğundaki bilgilere göre malumdur ki şeytanın insanlara olan düşmanlığı, vesvese verme ve bâtılı güzel gösterme tarzında gerçekleşmektedir. Şeytanın insanlara düşmanlığı, insanların kendi aralarındaki düşmanlığı gibi değildir.

"Onlar bir kötülük yaptıkları zaman, 'Babalarımızı bu yolda bulduk' derler." Hak yoldan sapmanın iki sebebi budur: Delil olmadan ve körü körüne ataların yolundan gidip batıl ve muharref dinleri takip etmek ve dosdoğru Rabbanî metoda muhalif olan fetvaların ardına düşmek.

"De ki: Rabbim adaleti emretti." Allah'ın tüm emirleri bunun üzerine kaimdir. O, her şeyde âdildir, tüm hasımlarına ve fırkalara adaletle hükmedecektir. Eğer bir şey adalete aykırıysa orada Allah'ın bir emri yoktur.

"Her mescitte (secde ettiğiniz yerde) yüzlerinizi O'na çevirin." ifadesinde, Allah'ın emir ve yasaklarına uyarken istikamet üzere ve dosdoğru olmanın, ayrıca Allah'ın mescitlerine gidip gelerek ve sahip çıkarak oraları imar etmenin önemi vurgulanmıştır. Nitekim bir hadiste şöyle geçmektedir: *"Kalbi mescitlere bağlı olan kişi..."*[3]

"Böyleyken kendilerinin doğru yolda olduklarını sanıyorlar." Atalarını taklit ettikleri, ruhbanlarını takdis ettikleri ve onlara danıştıkları için kendilerini doğru yolda zannediyorlar. Eğer onların ataları ve takdis ettikleri ruhbanlar olmasaydı, şeytan onlara bâtılı süslü gösteremez ve bunlar da kendilerini hidayet üzere zannetmezlerdi.

"İlkin sizi yarattığı gibi (yine O'na) döneceksiniz." Yani sizin haberiniz yokken, sizin görüşünüz alınmadan ve sizinle istişare edilmeden yaratıldığınız gibi, ikinci hayatınıza da aynı şekilde döndürüleceksiniz.

---

3 Buhârî ve Müslim'de geçen bir hadisin parçasıdır. Buhârî 1/234; Müslim 3/93.

"Ey Âdemoğulları! Her mescitte güzelliklerinizi edinin." Camilerin imarı sadece mümin ve mükellef olanlara ait olduğu halde *"Ey Âdemoğulları!"* şeklinde hitap gelmiştir. Bu da konunun sadece müminleri muhatap almadığına işaret etmektedir. Çünkü ziynet ve güzellik tüm insanların fıtratında olan bir şeydir. Bu ayette ayrıca mescitlerin sadece din ve ahiretle ilgili bir mekân olduğunu, oranın dünyadan, dünya ziynetlerinden ve işlerinden uzak yerler olduğunu düşünenlere de bir reddiye vardır.

"Fakat israf etmeyin!" Yemede, içmede ve ziynette mübalağaya kaçmak, insanın hem ruhuna hem bedenine hem malına hem de kardeşleriyle olan ilişkilerine zarar verir. Mübalağaya kaçmak demek; bu işleri, başkalarını kızdıracak, ilişkiyi kesecek ve haset edecek dereceye kadar taşımak demektir. Bundan dolayı ihtiyaçtan fazla olan malı israf ederek harcamak yerine; gelecekte meydana gelebilecek sıkıntılı günler için veya muhtaç ve yoksullar için elde tutmak daha doğru ve daha iyidir.

"De ki: Onlar, dünya hayatında, özellikle kıyamet gününde müminlerindir." ayeti de İslam'ın, dünya ve ahiret dengesini sağladığını ifade etmektedir. Müminlerin dünya nimetlerden istifade etmesine dindarlık mâni değildir. Bu dünya nimetleri ahiretten gafil bir şekilde yaşayanların tekelinde değildir. Ahirette ise bu nimetler sadece müminlerindir. Kur'ân'ın anlattığı şekilde iman etmek hem dünya hem de ahiret saadetini elde etmeye vesiledir.

"Günahı ve haksız yere sınırı aşmayı." buyruğundaki lafızların birincisi ferdî bir günah olup başkasına etki etmemektedir; içki içmek, namaz ve oruçta gevşek davranmak gibi. İkincisi ise başkasının hukukuna saldırmaktır ki bu kat kat fazla günahtır. Zira hem Allah'a karşı masiyet işlemek vardır hem de O'nun yarattıklarına karşı saldırganlık vardır.

"Her ümmetin bir eceli vardır." Yani peygamberlerini tekzip eden her halk için düşünme, kendini gözden geçirme ve tövbe etme süresi vardır. Ancak *"ecelleri gelince ne bir an geri kalırlar ne de bir an ileri gidebilirler."* Buradaki ifade ümmetin tüm fertleri için değildir. Çünkü ümmetlerin helâki, içlerinden her ferdin aynı ecelle ölmesi şeklinde değildir, zira herkesin eceli farklıdır. Ancak buradaki ümmet, devlet veya saltanat anlamında alınırsa, "her devletin bir sonu vardır" demektir. Bu

da bir gerekliliktir. Ancak ayetin bağlamı bununla ilgili değildir. Allahu a'lem.

"Size kendi içinizden ayetlerimi anlatacak peygamberler gelir." Bilgilenmeniz ve tefekkür etmeniz için ayetlerimi size peş peşe anlatan kimseler gelir. Bu ayetlerde, ayetler arasında uyum olduğuna, ayetlerin manalarının birbirini takip ettiğine ve tek bir kıssada olduğu gibi ayetler arasında da bir insicam olduğuna işaret vardır.

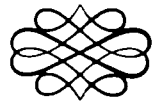

فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا اَوْ كَذَّبَ بِاٰيَاتِهٖ ؕ اُولٰٓئِكَ يَنَالُهُمْ نَصِيبُهُمْ
مِنَ الْكِتَابِ ؕ حَتّٰٓى اِذَا جَآءَتْهُمْ رُسُلُنَا يَتَوَفَّوْنَهُمْ ۙ قَالُوٓا اَيْنَ مَا كُنْتُمْ تَدْعُونَ
مِنْ دُونِ اللّٰهِ ؕ قَالُوا ضَلُّوا عَنَّا وَشَهِدُوا عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ اَنَّهُمْ كَانُوا كَافِرِينَ ﴿٣٧﴾
قَالَ ادْخُلُوا فِٓى اُمَمٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِكُمْ مِنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ فِى النَّارِ ؕ كُلَّمَا
دَخَلَتْ اُمَّةٌ لَعَنَتْ اُخْتَهَا ؕ حَتّٰٓى اِذَا ادَّارَكُوا فِيهَا جَمِيعًا ۙ قَالَتْ اُخْرٰيهُمْ
لِاُولٰيهُمْ رَبَّنَا هٰٓؤُلَآءِ اَضَلُّونَا فَاٰتِهِمْ عَذَابًا ضِعْفًا مِنَ النَّارِ ؕ قَالَ لِكُلٍّ ضِعْفٌ
وَلٰكِنْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٣٨﴾ وَقَالَتْ اُولٰيهُمْ لِاُخْرٰيهُمْ فَمَا كَانَ لَكُمْ عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍ
فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْسِبُونَ ﴿٣٩﴾ اِنَّ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا وَاسْتَكْبَرُوا
عَنْهَا لَا تُفَتَّحُ لَهُمْ اَبْوَابُ السَّمَآءِ وَلَا يَدْخُلُونَ الْجَنَّةَ حَتّٰى يَلِجَ الْجَمَلُ فِى
سَمِّ الْخِيَاطِ ؕ وَكَذٰلِكَ نَجْزِى الْمُجْرِمِينَ ﴿٤٠﴾ لَهُمْ مِنْ جَهَنَّمَ مِهَادٌ وَمِنْ فَوْقِهِمْ
غَوَاشٍ ؕ وَكَذٰلِكَ نَجْزِى الظّٰلِمِينَ ﴿٤١﴾ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصّٰلِحَاتِ لَا
نُكَلِّفُ نَفْسًا اِلَّا وُسْعَهَا ۙ اُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ الْجَنَّةِ ۚ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٤٢﴾ وَنَزَعْنَا
مَا فِى صُدُورِهِمْ مِنْ غِلٍّ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهِمُ الْاَنْهٰرُ ۚ وَقَالُوا الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِى
هَدٰينَا لِهٰذَا وَمَا كُنَّا لِنَهْتَدِىَ لَوْلَآ اَنْ هَدٰينَا اللّٰهُ ۚ لَقَدْ جَآءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ ؕ
وَنُودُٓوا اَنْ تِلْكُمُ الْجَنَّةُ اُورِثْتُمُوهَا بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٤٣﴾ وَنَادٰٓى اَصْحَابُ
الْجَنَّةِ اَصْحَابَ النَّارِ اَنْ قَدْ وَجَدْنَا مَا وَعَدَنَا رَبُّنَا حَقًّا فَهَلْ وَجَدْتُمْ مَا
وَعَدَ رَبُّكُمْ حَقًّا ؕ قَالُوا نَعَمْ ۚ فَاَذَّنَ مُؤَذِّنٌ بَيْنَهُمْ اَنْ لَعْنَةُ اللّٰهِ عَلَى الظّٰلِمِينَ ۙ
﴿٤٤﴾ اَلَّذِينَ يَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا ۚ وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ كَافِرُونَ ۚ
﴿٤٥﴾ وَبَيْنَهُمَا حِجَابٌ ۚ وَعَلَى الْاَعْرَافِ رِجَالٌ يَعْرِفُونَ كُلًّا بِسِيمٰيهُمْ ۚ وَنَادَوْا
اَصْحَابَ الْجَنَّةِ اَنْ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ لَمْ يَدْخُلُوهَا وَهُمْ يَطْمَعُونَ ﴿٤٦﴾ وَاِذَا صُرِفَتْ
اَبْصَارُهُمْ تِلْقَآءَ اَصْحَابِ النَّارِ ۙ قَالُوا رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا مَعَ الْقَوْمِ الظّٰلِمِينَ ۚ

﴿٤٧﴾ وَنَادَىٰٓ أَصْحَابُ الْأَعْرَافِ رِجَالًا يَعْرِفُونَهُمْ بِسِيمَاهُمْ قَالُوا مَا أَغْنَىٰ
عَنكُمْ جَمْعُكُمْ وَمَا كُنتُمْ تَسْتَكْبِرُونَ ﴿٤٨﴾ أَهَٰٓؤُلَآءِ الَّذِينَ أَقْسَمْتُمْ لَا يَنَالُهُمُ
اللَّهُ بِرَحْمَةٍ ۖ ادْخُلُوا الْجَنَّةَ لَا خَوْفٌ عَلَيْكُمْ وَلَآ أَنتُمْ تَحْزَنُونَ ﴿٤٩﴾ وَنَادَىٰٓ
أَصْحَابُ النَّارِ أَصْحَابَ الْجَنَّةِ أَنْ أَفِيضُوا عَلَيْنَا مِنَ الْمَاءِ أَوْ مِمَّا رَزَقَكُمُ اللَّهُ ۚ
قَالُوٓا إِنَّ اللَّهَ حَرَّمَهُمَا عَلَى الْكَافِرِينَ ﴿٥٠﴾ الَّذِينَ اتَّخَذُوا دِينَهُمْ لَهْوًا وَلَعِبًا
وَغَرَّتْهُمُ الْحَيَوٰةُ الدُّنْيَا ۚ فَالْيَوْمَ نَنسَىٰهُمْ كَمَا نَسُوا لِقَآءَ يَوْمِهِمْ هَٰذَا وَمَا كَانُوا
بِـَٔايَاتِنَا يَجْحَدُونَ ﴿٥١﴾

37. Allah'a iftira eden ya da O'nun ayetlerini yalanlayandan daha zalim kimdir! Onların kitaptaki nasipleri kendilerine erişecektir. Sonunda elçilerimiz (melekler) gelip canlarını alırken "Allah'ı bırakıp da tapmakta olduğunuz ilahlar nerede?" derler. (Onlar da) "Bizden sıvışıp gittiler" derler. Ve kâfir olduklarına dair kendi aleyhlerine şahitlik ederler.

38. Allah buyuracak ki: "Sizden önce geçmiş cin ve insan toplulukları arasında siz de ateşe girin!" Her ümmet girdikçe yoldaşlarına lânet edecekler. Hepsi birbiri ardından orada (cehennemde) toplanınca, sonrakiler öncekiler için, "Ey Rabbimiz! Bizi işte bunlar saptırdılar! Onun için onlara ateşten bir kat daha fazla azap ver!" diyecekler. Allah da "Zaten herkes için bir kat daha fazla azap vardır, fakat siz bilmezsiniz" diyecektir.

39. Öncekiler de sonrakilere derler ki: Sizin bize bir üstünlüğünüz yok. O halde siz de yaptıklarınıza karşılık azabı tadın!

40. Bizim ayetlerimizi yalanlayıp da onlara karşı kibirlenmek isteyenler var ya, işte onlara gök kapıları açılmayacak ve onlar, deve, iğne deliğine girinceye kadar cennete giremeyeceklerdir! Suçluları işte böyle cezalandırırız!

41. Onlar için cehennem ateşinden döşekler, üstlerine de örtüler vardır. İşte zalimleri böyle cezalandırırız!

42. İnanıp da iyi işler yapanlara gelince -ki hiç kimseye gücünün üstünde bir vazife yüklemeyiz- işte onlar, cennet ehlidir. Orada onlar ebedî kalacaklar.

43. (Cennette) onların altlarından ırmaklar akarken, kalplerinde kinden ne varsa hepsini çıkarıp atarız. Ve onlar derler ki: "Hidayetiyle bizi (bu nimete) kavuşturan Allah'a hamdolsun! Allah bizi doğru yola iletmeseydi kendiliğimizden doğru yolu bulacak değildik. Hakikaten Rabbimizin elçileri gerçeği getirmişler." Onlara, "İşte size cennet; yapmış olduğunuz iyi amellere karşılık ona vâris kılındınız" diye seslenilir.

44. Cennet ehli, cehennem ehline, "Biz Rabbimizin bize va'dettiğini gerçek bulduk, siz de Rabbinizin size va'dettiğini gerçek buldunuz mu?" diye seslenir. "Evet!" derler. Ve aralarından bir çağrıcı, "Allah'ın lâneti zalimlerin üzerine olsun!" diye bağırır.

45. Onlar, Allah yolundan alıkoyan ve onu eğip bükmek isteyen zalimlerdir. Onlar ahireti de inkâr edenlerdir.

46. İki taraf (cennetlikler ve cehennemlikler) arasında bir perde ve A'râf üzerinde de herkesi simalarından tanıyan adamlar vardır ki bunlar henüz cennete giremedikleri halde (girmeyi) umarak cennet ehline, "Selâm size!" diye seslenirler.

47. Gözleri cehennem ehli tarafına döndürülünce de "Ey Rabbimiz! Bizi zalimler topluluğu ile beraber bulundurma!" derler.

48. (Yine) A'râf ehli, simalarından tanıdıkları birtakım adamlara seslenerek derler ki: "Ne çokluğunuz ne de taslamakta olduğunuz büyüklük size bir yarar sağladı!"

49. "Allah'ın, kendilerini hiçbir rahmete erdirmeyeceğine dair yemin ettiğiniz kimseler bunlar mı?" der (ve cennet ehline dönerek), "Girin cennete; artık size korku yoktur ve siz üzülecek de değilsiniz" (derler).

50. Cehennem ehli, cennet ehline, "Suyunuzdan veya Allah'ın size verdiği rızıktan biraz da bize verin!" diye seslenirler. Onlar da "Allah bunları kâfirlere haram kılmıştır" derler.

51. O kâfirler ki dinlerini bir eğlence ve oyun edindiler de dünya hayatı onları aldattı. Onlar, bu günleri ile karşılaşacaklarını unuttukları ve ayetlerimizi bile bile inkâr ettikleri gibi Biz de bugün onları unuturuz.

HESAP GÜNÜNDEN BAZI DİYALOGLAR

A'râf Sûresi'nde, Kur'ân'ın hiçbir yerinde benzeri olmayan ve akla, kalbe ve vicdana dokunan bazı etkileyici sahneler vardır. Bunlar kıyamet gününe ait sahneler olsa da Kur'ân'ın başka ayetlerde anlattığı sahnelerden farklıdır. Kur'ân başka yerlerde de cennetten ve cennet nimetlerinden; cehennemden ve cehennem azabından bahsetmektedir, ama bu sûredeki sahneler, daha çok, farklı topluluklarda ve farklı mekânlarda yer alan kimseler arasındaki konuşmaların kaydedildiği "ses kayıtları"na benzemektedir.

Birinci sahne: Meleklerin, öleceği esnada insana hitapları: *"Sonunda elçilerimiz (melekler) gelip canlarını alırken 'Allah'ı bırakıp da tapmakta olduğunuz ilahlar nerede?' derler. (Onlar da) 'Bizden sıvışıp gittiler' derler."* Bu, onların kendi aleyhlerine olan cevaplarıdır: *"Ve kâfir olduklarına dair kendi aleyhlerine şahitlik ederler."* Bu itirafın üzerine kesin ve âdil karar gelir: *"Allah buyuracak ki: Sizden önce geçmiş cin ve insan toplulukları arasında siz de ateşe girin!"*

İkinci sahne: Cehennemdeki iki grup arasındaki konuşma: *"Her ümmet girdikçe yoldaşlarına lânet edecekler. Hepsi birbiri ardından orada (cehennemde) toplanınca sonrakiler, öncekiler için, 'Ey Rabbimiz! Bizi işte bunlar saptırdılar! Onun için onlara ateşten bir kat daha fazla azap ver!' diyecekler. Allah da 'Zaten herkes için bir kat daha fazla azap vardır, fakat siz bilmezsiniz' diyecektir. Öncekiler de sonrakilere derler ki: 'Sizin bize bir üstünlüğünüz yok. O halde siz de yaptıklarınıza karşılık azabı tadın!'"* Bu, onların birbirlerini kınamalarına, kendi aralarındaki tartışmalarına, intikam alma arzularına ve birbirlerinin azabını arttırmak istediklerine işarettir. Bu, hiç şüphesiz cehennemdekilerin bedenî azabın yanı sıra psikolojik azap da çektiklerinin tasviridir. Allah bizi tüm bu azaplardan korusun!

Üçüncü sahne: Müminlerin, kendilerini yoktan var eden Yaratıcılarına dua etmeleri ve kendilerini ibadet etmeye muvaffak kıldığı ve bunun karşılığında cenneti verdiği için O'na şükretmeleri: *"(Cennette) onların altlarından ırmaklar akarken, kalplerinde kinden ne varsa hepsini çıkarıp atarız. Ve onlar derler ki: 'Hidayetiyle bizi (bu nimete) kavuşturan Allah'a hamdolsun! Allah bizi doğru yola iletmeseydi*

kendiliğimizden doğru yolu bulacak değildik. Hakikaten Rabbimizin elçileri gerçeği getirmişler.' Onlara, 'İşte size cennet; yapmış olduğunuz iyi amellere karşılık ona vâris kılındınız' diye seslenilir."

Ayetin zahiri şöyledir: Onlar sanki tek bir yerde toplanmışlar gibi tek bir sesle Rablerine dua ederler. Bu da onların ünsiyetlerine ünsiyet katacaktır. Daha sonra dualarına ve bu dünya hayatında yaptıkları cihat, gösterdikleri gayret ve yaptıkları amellerin bir karşılığı olarak kendilerine bahşedilen huzura şükretmelerinden dolayı onlara özel olarak nida edilecektir. Bu öyle bir lezzettir ki hiçbir şey bunun yerini alamaz. Bunu ancak kendi ektiği ağacın meyvesini tadan ve yorgunluğunun neticesinde elde ettiği lezzeti alan kişi bilir!

Dördüncü sahne: Cennet ehli ile cehennem ehli arasındaki konuşmalar: *"Cennet ehli, cehennem ehline, 'Biz Rabbimizin bize va'dettiğini gerçek bulduk, siz de Rabbinizin size va'dettiğini gerçek buldunuz mu?' diye seslenir. 'Evet!' derler. Ve aralarından bir çağrıcı, 'Allah'ın lâneti zalimlerin üzerine olsun!' diye bağırır." "Cehennem ehli, cennet ehline, 'Suyunuzdan veya Allah'ın size verdiği rızıktan biraz da bize verin!' diye seslenirler. Onlar da 'Allah bunları kâfirlere haram kılmıştır' derler."* Bu da tamamlayıcı bir manzaradır. Cennet ehli, cehennem ehline hitap etmeye, onları azarlamaya ve kınamaya başlar. Cehennem ehli ise zarar ettiklerini ve helâk olduklarını ikrar etmekten başka bir şey söyleyemez. Sonra onlardan da diğerlerinden de olmayan bir ses onların arasına girer: *"Allah'ın lâneti zalimlerin üzerine olsun!"* Böylece bu sahneye üçüncü bir boyut ve dikkat çekici bir hareket daha eklenmiş olur. Bu ses sanki Allah'ın hak olan vaadini hatırlatmak için gelmiştir. İman ehli şu zalim ve kâfirleri yeryüzünde birlikte yaşarken bu hak vaat ile uyarmaktaydı.

Son olarak; cehennem ehli, müminlere olan düşmanlıklarını ve onlara verdikleri eziyeti unuturlar ve Allah'ın müminlere verdiği bazı nimetleri kendilerine de vermeleri için onlara yalvarmaya başlarlar. Cehennem ehli, onların (cennet ehlinin) düşmanları olduklarını bildikleri halde yine de onların infak, iyilik ve merhamet ehli olduklarını bilirler. Derler ki: *"Suyunuzdan veya Allah'ın size verdiği rızıktan biraz da bize verin!"* Onlara kesin ve acı cevap gelir; ahiretin kuralları dünyanın

kuralları gibi değildir. Dünyada rızıklar müşterek, menfaatler karşılıklıydı, sadakalar her yerden geliyordu. Ama Allah burada bu nimetleri kâfirlere haram kılmıştır.

Beşinci sahne: A'râf ehli, cennet ehlini sever: *"İki taraf (cennetlikler ve cehennemlikler) arasında bir perde ve A'râf üzerinde de herkesi simalarından tanıyan adamlar vardır ki bunlar henüz cennete giremedikleri halde (girmeyi) umarak cennet ehline, 'Selâm size!' diye seslenirler."* Bunlar Allah'ın kendilerini cehennemden kurtardığı kimselerdir. Ayrıca, bunların yanında kendilerini cennet makamına ulaştıracak kadar amelleri de yoktur. Bunlar burada cennet ehline nispeten güzel bir görev ifa etmektedirler. Bunlar cennetliklere, yaptıkları amellerden dolayı kendilerine olan üstünlüklerini hatırlatmaktadırlar. Evet, bunlar diğer herkesten fazla amel işlemiş, birçok fedakârlık yapmış, dinleri ve davetleri uğruna sıkıntılara ve zorluklara katlanmışlardı.

Altıncı sahne: Arâf ehli, cehennem ehlini de azarlar ve onlardan Allah'a sığınırlar: *"Gözleri cehennem ehli tarafına döndürülünce de 'Ey Rabbimiz! Bizi zalimler topluluğu ile beraber bulundurma!' derler. (Yine) A'râf ehli, simalarından tanıdıkları birtakım adamlara seslenerek derler ki: 'Ne çokluğunuz ne de taslamakta olduğunuz büyüklük size bir yarar sağladı."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Allah'a iftira eden ya da O'nun ayetlerini yalanlayandan daha zalim kimdir?" O'na şirk koşarak veya O'nun kitabını, nazil olduğu şeklin dışında bir manaya tevil edip tahrif ederek veya O'nun kitabının aksine haram olan bir şeye helâl; helâl olan bir şeye haram diyerek ve O'nun söylemediğini söyleyerek Allah'a iftira ettiler.

"Onların kitaptaki nasipleri kendilerine erişecektir." Allah'ın ilminde onların amellerine karşılık takdir edilenler onlara erişecektir.

"Sonunda elçilerimiz (melekler) gelip canlarını alırlar." buyruğundaki *"elçiler"*den maksat, ruhları almakla görevlendirilmiş meleklerdir.

"(Onlar da) 'Bizden sıvışıp gittiler' derler." Yani ortalıktan kayboldular. Onların bugün bizimle birlikte hazır olacaklarını zannettiğimiz şu vakitte gelmediler.

"Sizden önce geçmiş cin ve insan toplulukları arasında siz de ateşe girin!" Sizin gibi diğer topluluklarla birlikte cehenneme girin.

"Her ümmet girdikçe yoldaşlarına lânet edecekler." Herkes üzüntüyle, birbirini azarlayarak ve kınayarak lanet edecektir.

"Hepsi birbiri ardından orada (cehennemde) toplanınca..." Birbirlerine eklenerek toplanacaklar.

"Sonrakiler, öncekiler için derler ki:" Yani tabi olanlar, tabi oldukları kimselere seslenecekler. Buradan anlaşılan o ki küfrün liderleri, kendilerine tabi olan kimselerden ve ayak takımından önce cehenneme girecektir. Buradaki *"sonrakiler"* kelimesinden maksat, konum itibariyle ve cehenneme girme vakti anlamında sonra gelenler demektir. Allahu a'lem.

"Onun için onlara ateşten bir kat daha fazla azap ver!" Onlara daha fazla azap ver, zira onlar hem saptılar hem saptırdılar.

"Zaten herkes için bir kat daha fazla azap vardır." Herkes kendi istihkakını alacaktır. Çünkü sizler de saptınız ve küfre düştünüz; saptırma ve yoldan çıkarma hususunda liderlerinize yardımcı oldunuz.

"Sizin bize bir üstünlüğünüz yok." Tebaa olmanızdan dolayı sizin bizden bir farkınız yok. Çünkü tabi olan, tabi olunan ile ortaktır.

"İşte onlara gök kapıları açılmayacak." Bu nedenle sizin yeriniz aşağıdadır. Sizlerin duası kabul edilmeyecek ve amelleriniz göğe yükselmeyecek.

"Deve, iğne deliğine girinceye kadar cennete giremeyeceklerdir!" Deve, iğne deliğine giremediği sürece onlar da cennete giremeyeceklerdir ki bu, onların cennete girmelerinin imkânsızlığını anlatmak için bir meseldir.

"Onlar için cehennem ateşinden döşekler, üstlerine de örtüler vardır." Hem yatak hem de örtü vardır. Ayette geçen "(غواش) (ğevâş)" kelimesi, "ğâşiye" kelimesinin çoğuludur. Manası, gözün önünde yükselerek

görmesine engel olan şeydir. Buradaki anlamı ise yükselen duman ve alevdir. Allah, lütfu ve rahmetiyle bizi bundan korusun!

"İnanıp da iyi işler yapanlara gelince -ki hiç kimseye gücünün üstünde bir vazife yüklemeyiz- işte onlar cennet ehlidir. Orada onlar ebedî kalacaklar." ayetinde geçen "(وسع) (vus')" kelimesi, "güç ve takat" anlamındadır. Bu da şuna işaret etmektedir: Cennete götüren ameller, dinde aşırıya kaçanların veya bunların çarpık din anlayışlarından dolayı dinden kaçanların zannettiklerinin aksine gayet kolaydır. Aşırıya kaçanlar dini; zor, çetin, çetrefilli bir iş ve dünyadan el etek çekmek şeklinde anlamaktadırlar. Hâlbuki dinde, insanların fıtratları ve ihtiyaçları ile uyumlu ve onların saadetlerini garanti eden emir ve yasakların dışında bir şey yoktur.

"Kalplerinde kinden ne varsa hepsini çıkarıp atarız." ayetinde geçen "(غل) (ğill)" kelimesi, kardeşliği ve akrabalık hukukunu ortadan kaldıran kin demektir. Cennet ehli bu gibi şeylerden berî olacaktır. Dünyada onlar arasında bulunan bu huylardan hiçbiri kalmayacak ve yenisi de olmayacaktır. Cennette sevgiden ve mutluluktan başka bir şey olmayacaktır.

"Onlara, 'İşte size cennet; yapmış olduğunuz iyi amellere karşılık ona vâris kılındınız' diye seslenilir." ayetiyle şu hadis arasında bir zıtlık yoktur: Hz. Peygamber (s.a.s.), *"Kimseyi ameli cennete koymayacaktır."* buyurdu. Sahabe, "Sizi de mi ey Allah'ın Resûlü?" diye sordular. O da dedi ki: *"Evet, ben de! Eğer Allah'ın beni kendi lütfu ve rahmetiyle karşılaması olmasaydı, ben de öyle!"*[4] Zira amel eden kişi ancak Allah'ın rahmetiyle sevaba müstahak olur. Eğer bu rahmet olmasaydı, amel etmenin de bir anlamı olmazdı. Çünkü her şeyden müstağni ve her daim övgüye layık olan Allah'ın yanında amelin ne kıymeti olabilir ki?

"Ve aralarından bir çağrıcı seslenir." Bir münadi seslenir. Buradaki münadinin kim olduğu zikredilmemiştir. Bunun kim olduğunu bilmenin pratik bir faydası da yoktur.

"Onlar, Allah yolundan alıkoyan ve onu eğip bükmek isteyen zalimlerdir." Bunlar hakka karşı savaş açan; isteklerine ve arzularına

4 Buhârî 5/2147; Müslim 8/139.

uydurmak için hakkı eğip bükmek isteyen ve doğru yoldan uzaklaştıran kimselerdir.

"İki taraf arasında bir perde vardır." İki grup arasında bir engel vardır. Bunlar cennet ehli ile cehennem ehlidirler. Allah Teâlâ'nın izni olmadığı sürece cehennem ehlinden hiç kimse cennete geçemez. Aynı şekilde cennet ehli de cehenneme geçemez.

"A'râf üzerinde de herkesi simalarından tanıyan adamlar vardır." ayetinde geçen (أعراف) kelimesi, "(عرف) ('urf)" kelimesinin çoğuludur; yüksek yerler demektir. Burada bulunanlar ne cennet ehli ne de cehennem ehlidirler. Ama iki grubu da yüksekten görmektedirler. Burada yüksekten görmelerinden maksat, bazı müfessirlerin zannettiği gibi, mevki ve şeref anlamında bir yükseklik değildir. Çünkü Allah Teâlâ'nın *"Bunlar henüz cennete giremedikleri halde (girmeyi) umanlardır"* ifadesinden anlaşılan, bunların nimet, konum ve Allahu Teâlâ'ya yakınlık açısından cennet ehlinden aşağı bir konumda olduklarıdır. Onlar cennete girmeyi de arzuladıkları halde Allah Teâlâ onların bu isteklerini henüz gerçekleştirmemiştir. Bu da bir süre geçtikten sonra bile olsa isteklerinin gerçekleşeceğine işaret etmektedir. Allahu a'lem.

"Herkesi simalarından tanırlar." Cehennem ehlini, azap görmüş ve yanmış yüzlerinden tanırlar. Cennet ehlini ise parlayan yüzlerinden, elbiselerinden ve süslerinden tanırlar.

"Gözleri cehennem ehli tarafına döndürülünce..." Yani isteyerek değil de yüzleri o tarafa çevrilince demektir. Çünkü cehennem ehlinin durumunu görmek dahi istemezler.

"Allah'ın, kendilerini hiçbir rahmete erdirmeyeceğine dair yemin ettiğiniz kimseler bunlar mı?' (Ve cennet ehline dönerek,) 'Girin cennete; artık size korku yoktur ve siz üzülecek de değilsiniz' (derler)." Bu sözü A'râf'ta oturan kişiler, cehennem ehlinden tanıdıkları kimselere söyleyeceklerdir. Diyecekler ki: "Onlara karşı kibirlendiğiniz, onlara dünyada da ahirette de bir hayrın dokunmayacağını zannettiğiniz mustazaflar bunlar mı? Bakın onlara! Allah nasıl da onları sizden üstün tuttu! Onları korkutmadan ve üzmeden cennete koydu!"

Ayetin bağlamına uygun mana budur. Bazı müfessirler bu sözü, Allah Teâlâ'nın A'râf ehlinin cennete girmelerine izin vereceği esnada onlara hitabı olarak anlamışlardır. Ancak böyle yapıldığı takdirde *"Girin cennete!"* ifadesi *"Yemin ettiğiniz kimseler bunlar mı?"* ayetine bağlanmamış olur. Zira kâfirler A'râf ehlinin cennete girmeyeceğine dair yemin etmemişler. Onlar, düşmanlık ettikleri müminler için bu yemini etmişlerdi. Allahu a'lem.

"Suyunuzdan biraz da bize verin!" Üzerimize biraz su dökün! Belki bu sayede biraz da olsa susuzluğumuz gider veya azabımız hafifler!

"O kâfirler ki dinlerini bir eğlence ve oyun edindiler." Bir oyuncak gibi dinle eğlendiler ve onunla boş vakitlerini doldurdular; ne bildiler ne araştırdılar ne tetkik ettiler ne de ciddi ve faydalı bir amel işlediler. Dünyadaki bazı milletlere bakıyorsun; bunlar dinî miraslarıyla nasıl da alay ediyorlar! Bunlar dinî münasebetlerle yaptıkları kutlamalarda nasıl da bu ayetin bağlamına giriyorlar! Dini oyun ve eğlenceye alma ve onunla alay etme davranışına, onu kazanç ve maişet vesilesi kılanlar da girmektedir. Bazı dinî merciler, kimi din adamları ve dinin sözde temsilcileri böyledir.

"Onlar, bu günleri ile karşılaşacaklarını unuttukları ve ayetlerimizi bile bile inkâr ettikleri gibi Biz de bugün onları unuturuz." buyruğundaki *"unutma"*dan maksat, onları görmezden gelme ve terk etmedir. Bu onların, kendi kendilerini görmezden gelmelerine, akıbetlerinin ne olacağı hususunda düşünmeyi terk etmelerine uygun bir cezadır.

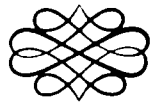

وَلَقَدْ جِئْنَاهُمْ بِكِتَابٍ فَصَّلْنَاهُ عَلٰى عِلْمٍ هُدًى وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٥٢﴾
هَلْ يَنْظُرُونَ اِلَّا تَأْوِيلَهُ يَوْمَ يَأْتِى تَأْوِيلُهُ يَقُولُ الَّذِينَ نَسُوهُ مِنْ قَبْلُ قَدْ
جَاءَتْ رُسُلُ رَبِّنَا بِالْحَقِّ فَهَلْ لَنَا مِنْ شُفَعَاءَ فَيَشْفَعُوا لَنَا اَوْ نُرَدُّ فَنَعْمَلَ
غَيْرَ الَّذِى كُنَّا نَعْمَلُ قَدْ خَسِرُوا اَنْفُسَهُمْ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ
﴿٥٣﴾ اِنَّ رَبَّكُمُ اللّٰهُ الَّذِى خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ فِى سِتَّةِ اَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى
عَلَى الْعَرْشِ يُغْشِى الَّيْلَ النَّهَارَ يَطْلُبُهُ حَثِيثًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومَ
مُسَخَّرَاتٍ بِاَمْرِهٖ اَلَا لَهُ الْخَلْقُ وَالْاَمْرُ تَبَارَكَ اللّٰهُ رَبُّ الْعَالَمِينَ ﴿٥٤﴾ اُدْعُوا
رَبَّكُمْ تَضَرُّعًا وَخُفْيَةً اِنَّهُ لَا يُحِبُّ الْمُعْتَدِينَ ﴿٥٥﴾ وَلَا تُفْسِدُوا فِى الْاَرْضِ
بَعْدَ اِصْلَاحِهَا وَادْعُوهُ خَوْفًا وَطَمَعًا اِنَّ رَحْمَتَ اللّٰهِ قَرِيبٌ مِنَ الْمُحْسِنِينَ
﴿٥٦﴾ وَهُوَ الَّذِى يُرْسِلُ الرِّيَاحَ بُشْرًا بَيْنَ يَدَىْ رَحْمَتِهٖ حَتّٰى اِذَا اَقَلَّتْ سَحَابًا
ثِقَالًا سُقْنَاهُ لِبَلَدٍ مَيِّتٍ فَاَنْزَلْنَا بِهِ الْمَاءَ فَاَخْرَجْنَا بِهٖ مِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ
كَذٰلِكَ نُخْرِجُ الْمَوْتٰى لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٥٧﴾ وَالْبَلَدُ الطَّيِّبُ يَخْرُجُ نَبَاتُهُ بِاِذْنِ
رَبِّهٖ وَالَّذِى خَبُثَ لَا يَخْرُجُ اِلَّا نَكِدًا كَذٰلِكَ نُصَرِّفُ الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَشْكُرُونَ
﴿٥٨﴾ لَقَدْ اَرْسَلْنَا نُوحًا اِلٰى قَوْمِهٖ فَقَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ
غَيْرُهُ اِنِّى اَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيمٍ ﴿٥٩﴾ قَالَ الْمَلَاُ مِنْ قَوْمِهٖ اِنَّا
لَنَرٰيكَ فِى ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٦٠﴾ قَالَ يَا قَوْمِ لَيْسَ بِى ضَلَالَةٌ وَلٰكِنِّى رَسُولٌ مِن
رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٦١﴾ اُبَلِّغُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّى وَاَنْصَحُ لَكُمْ وَاَعْلَمُ مِنَ اللّٰهِ مَا لَا
تَعْلَمُونَ ﴿٦٢﴾ اَوَعَجِبْتُمْ اَنْ جَاءَكُمْ ذِكْرٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَلٰى رَجُلٍ مِنْكُمْ لِيُنْذِرَكُمْ
وَلِتَتَّقُوا وَلَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿٦٣﴾ فَكَذَّبُوهُ فَاَنْجَيْنَاهُ وَالَّذِينَ مَعَهُ فِى الْفُلْكِ
وَاَغْرَقْنَا الَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا اِنَّهُمْ كَانُوا قَوْمًا عَمِينَ ﴿٦٤﴾

52. *Gerçekten onlara, inanan bir toplum için yol gösterici ve rahmet olarak, ilim üzere açıkladığımız bir kitap getirdik.*

53. *(Fakat onlar,) onun tevilinden başka bir şey beklemiyorlar. Tevili geldiği (haber verdiği şeyler ortaya çıktığı) gün, önceden onu unutmuş olanlar derler ki: Doğrusu Rabbimizin elçileri gerçeği getirmişler. Şimdi bizim şefaatçilerimiz var mı ki bize şefaat etsinler veya (dünyaya) geri döndürülmemiz mümkün mü ki yapmış olduğumuz amellerden başkasını yapalım? Onlar cidden kendilerine yazık ettiler ve uydurdukları şeyler (putlar) da kendilerinden kaybolup gitti.*

54. *Şüphesiz ki Rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra Arş'a istiva eden, geceyi, durmadan kendisini kovalayan gündüze bürüyüp örten; güneşi, ayı ve yıldızları emrine boyun eğmiş durumda yaratan Allah'tır. Bilesiniz ki yaratmak da emretmek de O'na mahsustur. Âlemlerin Rabbi Allah ne yücedir!*

55. *Rabbinize yalvara yakara ve gizlice dua edin. Bilesiniz ki O, haddi aşanları sevmez.*

56. *Islah edilmesinden sonra yeryüzünde bozgunculuk yapmayın. Allah'a korkarak ve (rahmetini) umarak dua edin. Muhakkak ki iyilik edenlere Allah'ın rahmeti çok yakındır.*

57. *Rüzgârları rahmetinin önünde müjde olarak gönderen O'dur. Sonunda onlar (o rüzgârlar), ağır bulutları yüklenince onu ölü bir memlekete sevk ederiz. Orada suyu indirir ve onunla türlü türlü meyveler çıkarırız. İşte ölüleri de böyle çıkaracağız. Herhalde bundan ibret alırsınız?!*

58. *Rabbinin izniyle güzel memleketin bitkisi (güzel) çıkar; kötü olandan ise faydasız bitkiden başka bir şey çıkmaz. İşte Biz, şükreden bir kavim için ayetleri böyle açıklıyoruz.*

59. *Andolsun ki Nuh'u elçi olarak kavmine gönderdik. Dedi ki: "Ey kavmim! Allah'a kulluk edin, sizin O'ndan başka ilahınız yoktur. Doğrusu ben, üstünüze gelecek büyük bir günün azabından korkuyorum."*

60. *Kavminden ileri gelenler dediler ki: "Biz seni gerçekten apaçık bir sapıklık içinde görüyoruz! "*

61. *Dedi ki: "Ey kavmim! Bende herhangi bir sapıklık yoktur; fakat ben, âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir elçiyim.*

62. *Size Rabbimin mesajlarını duyuruyorum, size öğüt veriyorum ve ben sizin bilmediklerinizi Allah'tan (gelen vahiyle) biliyorum.*

63. *(Allah'ın azabından) sakınıp da rahmete nail olmanız ümidiyle, içinizden sizi uyaracak bir adam vasıtasıyla size bir zikir (kitap) gelmesine şaştınız mı?"*

64. *Onu yalanladılar, Biz de onu ve onunla beraber gemide bulunanları kurtardık, ayetlerimizi yalanlayanları da suda boğduk! Çünkü onlar basiretsiz bir kavim idiler.*

MUHAMMED'DEN (S.A.S.) NUH'A (A.S.) PEYGAMBERLERİN DAVETİ

Âdem kıssasından, oradaki ders ve ibretlerden, hayatın tabiatına uygun esaslar ve ilkelerden ve yeryüzündeki amaçtan, insanı ölümden sonra bekleyen yeniden diriliş, uyanış, mahşer, sevap ve cezadan bahsedildikten sonra Kur'ân bu sefer de kurtuluş yolunu anlatmaya başladı. Kurtuluş, Allah'ın indirdiği ve yarattığı en değerli canlı için gönderdiği ilahî vahiy olmadan gerçekleşmeyecektir.

Risaletlerin tarihî serüvenine girmeden önce hâlihazırdaki çekişme ve ana konumuz olan risalet, yani Efendimiz ve Peygamberimiz Muhammed'in (s.a.s.) risaletiyle başlanması da konuya gayet uygundur. Efendimiz Muhammed'in (s.a.s.) risaletinden hemen sonra Hz. Nuh Efendimizin risaletinden söz edilmiştir. Bu bölümde şu konular vardır:

Birincisi: Son risalet; ilim, hidayet ve rahmet risaletidir: *"Gerçekten onlara, inanan bir toplum için yol gösterici ve rahmet olarak, ilim üzere açıkladığımız bir kitap getirdik."*

İkincisi: Kur'ân'ın tüm vaatleri, tüm uyarı ve tehditleri doğrudur ve haktır: *"(Fakat onlar,) onun tevilinden başka bir şey beklemiyorlar. Tevili geldiği (haber verdiği şeyler ortaya çıktığı) gün, önceden onu unutmuş olanlar derler ki: Doğrusu Rabbimizin elçileri gerçeği getirmişler."*

Üçüncüsü: Kur'ân'dan yüz çevirenleri pişmanlık yiyip bitirecek ve perişanlık mahvedecektir: *"'Şimdi bizim şefaatçilerimiz var mı ki bize şefaat etsinler veya (dünyaya) geri döndürülmemiz mümkün mü ki yapmış olduğumuz amellerden başkasını yapalım?' Onlar cidden kendilerine*

yazık ettiler ve uydurdukları şeyler (putlar) da kendilerinden kaybolup gitti."

Dördüncüsü: Bu kâinatı yaratan, Allah'tır. O, buraya insanın ihtiyaç duyabileceği her şeyi yerleştirmiştir: *"Şüphesiz ki Rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yarattı." "Güneşi, ayı ve yıldızları emrine boyun eğmiş durumda yaratan Allah'tır." "Rüzgârları rahmetinin önünde müjde olarak gönderen O'dur. Sonunda onlar (o rüzgârlar), ağır bulutları yüklenince onu ölü bir memlekete sevk ederiz. Orada suyu indirir ve onunla türlü türlü meyveler çıkarırız."*

Beşincisi: İbadeti yalnızca Allah için yapmanın sebebi, O'nun yaratmada da tek olmasındandır. Çünkü O, mahlûkatı kimseden yardım almadan, bir ortağa ihtiyaç duymadan yaratmıştır. Bu nedenle itaat, ibadet, emirlere ittiba ve yasaklardan kaçınma hususunda hak sahibi olan tek zat O'dur. O'nun için bir aracı ve ortak yoktur: *"Bilesiniz ki yaratmak da emretmek de O'na mahsustur." "Rabbinize yalvara yakara ve gizlice dua edin."*

Altıncısı: Bu ibadet, yeryüzünü ıslah etmekle ve hayatın şartlarını güzelleştirmekle irtibatlıdır. Islah bundan başka bir şey değildir: *"Islah edilmesinden sonra yeryüzünde bozgunculuk yapmayın. Allah'a, korkarak ve (rahmetini) umarak dua edin. Muhakkak ki iyilik edenlere Allah'ın rahmeti çok yakındır."*

Efendimiz Muhammed'in (s.a.s.) davetindeki bu temel ilkelerin zikredilmesinden sonra Kur'ân hemen Hz. Nuh'un risaletine ve onun, kavmiyle yaşadığı tecrübeye kısaca değinmektedir. Bunu yaparken Hz. Nuh'un dönemiyle Resûlullah Efendimizin dönemine kadar ki zamanı ve nesilleri sanki birbirinin devamıymış gibi görmektedir. Yine tüm semavî risaletlerin kaynak, gaye, imanî ve amelî esaslar açısından aynı olduğuna da vurgu yapmaktadır. Bu bölümde şunlara değinilmiştir:

Birincisi: Tevhit, davetin esası ve ilk hareket noktasıdır: *"Andolsun ki Nuh'u elçi olarak kavmine gönderdik. Dedi ki: Ey kavmim! Allah'a kulluk edin, sizin O'ndan başka ilahınız yoktur."*

İkincisi: İlim, davetin yoldaşı, davetin istikametinin ve selametinin garantisidir: *"Dedi ki: 'Ey kavmim! Bende herhangi bir sapıklık yoktur;*

fakat ben, âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir elçiyim. Ben sizin bilmediklerinizi Allah'tan (gelen vahiy ile) biliyorum.'"

Üçüncüsü: İnsanlar için hayrı dilemek, onlara nasihat etmek ve onların üzerine titremek bizzat davetin gereklerindendir: *"Doğrusu ben, üstünüze gelecek büyük bir günün azabından korkuyorum." "Size Rabbimin vahyettiklerini duyuruyorum. Size öğüt veriyorum." "Rahmete nail olmanız ümidiyle."*

Dördüncüsü: Hayırlı son, iman eden ve tasdik edenler içindir. Helâk ve yok olma ise yalanlayan ve kibirlenenler içindir: *"Onu yalanladılar, Biz de onu ve onunla beraber gemide bulunanları kurtardık, ayetlerimizi yalanlayanları da suda boğduk! Çünkü onlar kör bir kavim idiler."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Gerçekten onlara, inanan bir toplum için yol gösterici ve rahmet olarak, ilim üzere açıkladığımız bir kitap getirdik." ki kitap Kur'ân'dır. Bu kitapta haberlerin ve hükümlerin tafsilatı vardır. Bunda kesin bilgi, insanlar için hidayet ve herkes için tam bir rahmet vardır.

"(Fakat onlar,) onun tevilinden başka bir şey beklemiyorlar." Yani onlar Kur'ân'ın ahiret ve ahvaliyle ilgili verdiği bilgilerin gerçekleşmesini mi bekliyorlar? Bu ayetteki *"tevil"*den maksat, akıbet ve sonuçtur.

"Onlar cidden kendilerine yazık ettiler." ayeti tüm dalâletlerin sebebinin insanın kendine yazık etmesi ve hayvanların seviyesine inmesi olduğunu belirtmektedir. İnsan bu derekeye inince hakikati araştırmamakta, üzerinde düşünmemekte ve hakkın ardından koşmamaktadır. Çünkü o, dünyevî lezzetlerle ve bedenî hazlarla meşgul olmaktadır. İşte bu da Allah'ın şerefli ve onurlu kıldığı ruhun değerini düşürmektir. Dünyadaki bu düşüş ve hüsran, bir de ebedî hüsrana götürdüğünde zarar ve kayıp kat be kat fazla olmaktadır. Allah Teâlâ bizi bundan da ondan da muhafaza buyursun!

"Şüphesiz ki Rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yarattı." buyruğundaki *"gün"*lerden maksat, bizim bildiğimiz anlamda günler değildir. Çünkü bizim "gün" dediğimiz zaman dilimi, dünyanın güneş karşısında

kendi etrafında dönmesiyle oluşmaktadır. Her gezegenin kendine has bir "gün" mefhumu vardır. Daha gökler ve yer yaratılmamışken bahis konusu olan "gün," bizim anladığımız ve bildiğimiz gün olmasa gerek! Bunun nasıl olduğunu sadece Allah bilir.

Kur'ân'ın bu *"gün"*lerden haber vermesi ise merhaleler anlamında anlaşılmalıdır. Nitekim Allah Teâlâ yarattığı her şeyde merhaleler takdir etmiştir. Mesela anne karnında bir ceninin merhaleleri, toprağın bağrındaki tohumun geçirdiği merhaleler gibi. Bu evrenin ilk ortaya çıkışından sonra insanın henüz bilmediği en uzak mesafenin ne olduğunu bilmek de bu kabildendir. İnsanın ilmi ne kadar çok olursa olsun, nereye ulaşırsa ulaşsın ulaşsın sonuçta sınırlıdır.

"Sonra Arş'a istiva etti." Allah Teâlâ, zatına layık bir şekilde arşın üzerine istiva etti. Çünkü Arş, yaratılmış bir şeydir, Allah ise yaratandır. Yaratılan, hiçbir şekilde Yaratana muhtaç olmadan duramaz. Ama Yaratan, yarattığı şeye muhtaç değildir. Rabbimiz yücedir ve noksanlıklardan münezzehtir.

"Geceyi, durmadan kendisini kovalayan gündüze bürüyüp örten." Gündüzü gece ile örter. Burada karanlığın ışığa baskın olduğuna işaret vardır. Zira aydınlık için bir sebep gerekirken, karanlık için bir sebep gerekmez. Karanlık, asıl olandır, zira gördüğümüz her ışık, karanlık halinin bir istisnasıdır. Karanlık, her yönden ışığı örter ve onu hep takip eder, çünkü ışığın kaynağı çekildikçe ve uzaklaştıkça, karanlık hemen onun üzerine çöker. Yani karanlık, nereye giderse gitsin sürekli ışığı takip eder.

"Bilesiniz ki yaratmak da emretmek de O'na mahsustur." Tevhidin aslı budur. Bu ayet hem Allah'ın yaratmadaki birliğine hem de emretmedeki, yani hükmetmedeki birliğine değinmiştir. Allah'ın helâl kıldığı, tam helâldir; Allah'ın haram kıldığı da tam haramdır. Her kim bu hususta Allah'la niza ederse, O'nun hükmüne ve ilahî sıfatlarına da karşı çıkmış sayılır.

"Rabbinize yalvara yakara ve gizlice dua edin. Bilesiniz ki O, haddi aşanları sevmez." O'na yalvara yakara ve gizlice dua edin. Allah, dua etmen ve O'na ibadet etmeyen veya müminleri dua ve ibadet etmekten men edip büyüklenmeye çalışan müstekbirleri asla sevmez. Haddi aşan

bazı kimseler dua etseler de bu dualar itaat ve huşû'dan dolayı değildir. Mesela bazılarının zalimler lehine dua etmeleri veya mazlumlara beddua etmeleri gibi. Bunu da batıl ehline yaranmak ve ikiyüzlülükten dolayı yaparlar. Dua ederken sesi yükseltme konusu bu ayetle alakalı değildir. Allahu a'lem.

"Allah'a, korkarak ve (rahmetini) umarak dua edin. Muhakkak ki iyilik edenlere Allah'ın rahmeti çok yakındır." ayeti icabet edilen duanın, duasında ve ibadetinde ihsanla hareket eden kimselerin duası olduğuna işaret etmektedir. Dua ederken kötü davrananların ya da sâlih amel işlemeden, hayırlı ve güzel işler yapmadan Allah'a kuru temennilerle dua edenlerin duası makbul değildir.

"Sonunda onlar (o rüzgârlar), ağır bulutları yüklenince onu ölü bir memlekete sevk ederiz." İçinde su olan ağır bulutları taşıyan şey, rüzgârlardır. Kur'ân'ın başka yerlerinde semadan inen sudan maksadın ne olduğunu bu ayet açıklamıştır. Bu ayetlerde bahsedilen sema, yedi gök anlamında değil, yüksek yer anlamındadır. Bizler bulutları yakından görürüz, hatta uçağa binince bulutların üstüne çıkarız. Bazı yüksek binalardan ve dağlardan da bulutların daha üstü bir yüksekliğe çıkılabilir. Bulutlar bu nedenle semadan ziyade yere yakın sayılırlar.

"İşte ölüleri de böyle çıkaracağız." Bitkileri tohumlarından hayatı çıkardığımızı gördüğünüz gibi sizleri de böyle çıkaracağız. Bu tohumlar toprağın içinde bir yıl, iki yıl veya daha uzun süre gelişmeden ve kıpırdamadan beklemektedir. Su, toprakla buluşunca bu tohum da gelişmekte, yeşermekte ve hayat belirtileri göstermektedir. İşte toprakla karışmış olan insan bedeni de bu şekilde hayat bulacaktır. Günü gelince, insanın, kalıntılarından hayata dönme sebepleri de ortaya çıkacak ve o zaman insan yeni hayatına kavuşacaktır. İnsanların gaybî olan bir hususta ki meseleyi anlamaları için zahirî bir olgu örnek verilmiş, soyut olan bir durum somut bir örnekle izah edilmiştir.

"Rabbinin izniyle güzel memleketin bitkisi (güzel) çıkar; kötü olandan ise faydasız bitkiden başka bir şey çıkmaz." Elverişli toprak olmadığı sürece yağmurun da faydası yoktur. Burada insanların vahyin nazil oluşu karşısındaki tavırlarına dair gizli bir teşbih vardır. Tertemiz kalpler vahyi güzel karşılar, ona iman eder ve onun gereğiyle amel eder; bunun

neticesinde de güzel hasletler ve güzel davranışlar ortaya çıkar. Pis ve habis nefisler ise vahyi reddeder, daha da inat eder ve kibirlenir. Böyle bir nefisten ise faydasız şeylerden başka bir şey çıkmaz.

"Sizin O'ndan başka ilahınız yoktur." Eğer O'ndan başkasını ilahlar edindiyseniz hepsi boştur. Çünkü Allah'ı bırakıp da edindiğiniz tüm ilahlar batıldır.

"Kavminden ileri gelenler dediler ki: 'Biz seni gerçekten apaçık bir sapıklık içinde görüyoruz!' Dedi ki: 'Ey kavmim! Bende herhangi bir sapıklık yoktur.'" Bu, peygamberlerin tevazuunu ve kendilerine yöneltilen uydurma şüpheleri reddetmeyi ihmal etmediklerini göstermektedir. Ancak günümüzde bazı âlimler ve davetçiler böyle yapmamaktadır. Kişiler hakkında ortaya atılan iddialar ve çıkarılan şüpheler ne kadar boş ve anlamsız olursa olsun bunların cevaplandırılması ve reddedilmesi gerekir. Çünkü insanların seviyeleri farklıdır. Olur ki bir âlimde şüphe uyandırmayan bir iddia, bir cahilde şüpheler uyandırabilir.

"Size Rabbimin mesajlarını duyuruyorum." Aslında risalet, yani mesaj tektir ancak ayette *"mesajlar"* (risaletler) denmiştir. Zira Allah'ın mesajları, tedrici olarak gelmesi, farklı konulardan bahsediyor olması ve detaylara değinmesi açısından birden çok mesaj gibi addedilir. Bu ayet, tebliğde hassas olmak ve tebliğcinin güvenilir biri olması gerektiğine de işaret etmektedir.

"Biz de onu ve onunla beraber gemide bulunanları kurtardık." Tufandan onları kurtardık. Ayet, kaderin daima bir sebeple birlikte olduğuna işaret etmektedir. Tufan, takdir-i ilahî, gemi ise beşerî bir yapıdır. İslam'ın metodu tam olarak budur: Kadere iman edip sebeplere sarılmak. Bu ikisini birbirinden ayırmak bidattir ve bunun İslam'la alakası yoktur.

"Çünkü onlar basiretsiz bir kavim idiler." ayetinde geçen "(عمين) ('amîn)" kelimesi, "kör" anlamındaki (أعمى) kelimesinin çoğuludur. Buradaki maksat, kalbin körlüğüdür. Bu ayet, düşünme, araştırma ve tefekkür etmenin gerekliliğine de işaret etmektedir.

وَاِلٰى عَادٍ اَخَاهُمْ هُودًاۗ قَالَ يٰقَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهٗ اَفَلَا
تَتَّقُوْنَ ﴿٦٥﴾ قَالَ الْمَلَاُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا مِنْ قَوْمِهٖٓ اِنَّا لَنَرٰىكَ فِيْ سَفَاهَةٍ وَّاِنَّا
لَنَظُنُّكَ مِنَ الْكٰذِبِيْنَ ﴿٦٦﴾ قَالَ يٰقَوْمِ لَيْسَ بِيْ سَفَاهَةٌ وَّلٰكِنِّيْ رَسُوْلٌ
مِّنْ رَّبِّ الْعٰلَمِيْنَ ﴿٦٧﴾ اُبَلِّغُكُمْ رِسٰلٰتِ رَبِّيْ وَاَنَا لَكُمْ نَاصِحٌ اَمِيْنٌ ﴿٦٨﴾
اَوَعَجِبْتُمْ اَنْ جَاۗءَكُمْ ذِكْرٌ مِّنْ رَّبِّكُمْ عَلٰى رَجُلٍ مِّنْكُمْ لِيُنْذِرَكُمْ ۭ وَاذْكُرُوْٓا
اِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَاۗءَ مِنْۢ بَعْدِ قَوْمِ نُوْحٍ وَّزَادَكُمْ فِي الْخَلْقِ بَصْۜطَةً ۚ فَاذْكُرُوْٓا
اٰلَاۗءَ اللّٰهِ لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُوْنَ ﴿٦٩﴾ قَالُوْٓا اَجِئْتَنَا لِنَعْبُدَ اللّٰهَ وَحْدَهٗ وَنَذَرَ مَا كَانَ
يَعْبُدُ اٰبَاۗؤُنَا ۚ فَاْتِنَا بِمَا تَعِدُنَآ اِنْ كُنْتَ مِنَ الصّٰدِقِيْنَ ﴿٧٠﴾ قَالَ قَدْ وَقَعَ
عَلَيْكُمْ مِّنْ رَّبِّكُمْ رِجْسٌ وَّغَضَبٌ ۭ اَتُجَادِلُوْنَنِيْ فِيْٓ اَسْمَاۗءٍ سَمَّيْتُمُوْهَآ اَنْتُمْ
وَاٰبَاۗؤُكُمْ مَّا نَزَّلَ اللّٰهُ بِهَا مِنْ سُلْطٰنٍ ۭ فَانْتَظِرُوْٓا اِنِّيْ مَعَكُمْ مِّنَ الْمُنْتَظِرِيْنَ
﴿٧١﴾ فَاَنْجَيْنٰهُ وَالَّذِيْنَ مَعَهٗ بِرَحْمَةٍ مِّنَّا وَقَطَعْنَا دَابِرَ الَّذِيْنَ كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِنَا
وَمَا كَانُوْا مُؤْمِنِيْنَ ﴿٧٢﴾ وَاِلٰى ثَمُوْدَ اَخَاهُمْ صٰلِحًا ۘ قَالَ يٰقَوْمِ اعْبُدُوا
اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِّنْ اِلٰهٍ غَيْرُهٗ ۭ قَدْ جَاۗءَتْكُمْ بَيِّنَةٌ مِّنْ رَّبِّكُمْ ۭ هٰذِهٖ نَاقَةُ اللّٰهِ لَكُمْ
اٰيَةً فَذَرُوْهَا تَاْكُلْ فِيْٓ اَرْضِ اللّٰهِ وَلَا تَمَسُّوْهَا بِسُوْۗءٍ فَيَاْخُذَكُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ
﴿٧٣﴾ وَاذْكُرُوْٓا اِذْ جَعَلَكُمْ خُلَفَاۗءَ مِنْۢ بَعْدِ عَادٍ وَّبَوَّاَكُمْ فِي الْاَرْضِ تَتَّخِذُوْنَ
مِنْ سُهُوْلِهَا قُصُوْرًا وَّتَنْحِتُوْنَ الْجِبَالَ بُيُوْتًا ۚ فَاذْكُرُوْٓا اٰلَاۗءَ اللّٰهِ وَلَا تَعْثَوْا
فِي الْاَرْضِ مُفْسِدِيْنَ ﴿٧٤﴾ قَالَ الْمَلَاُ الَّذِيْنَ اسْتَكْبَرُوْا مِنْ قَوْمِهٖ لِلَّذِيْنَ
اسْتُضْعِفُوْا لِمَنْ اٰمَنَ مِنْهُمْ اَتَعْلَمُوْنَ اَنَّ صٰلِحًا مُّرْسَلٌ مِّنْ رَّبِّهٖ ۭ قَالُوْٓا اِنَّا
بِمَآ اُرْسِلَ بِهٖ مُؤْمِنُوْنَ ﴿٧٥﴾ قَالَ الَّذِيْنَ اسْتَكْبَرُوْٓا اِنَّا بِالَّذِيْٓ اٰمَنْتُمْ بِهٖ
كٰفِرُوْنَ ﴿٧٦﴾ فَعَقَرُوا النَّاقَةَ وَعَتَوْا عَنْ اَمْرِ رَبِّهِمْ وَقَالُوْا يٰصٰلِحُ ائْتِنَا بِمَا
تَعِدُنَآ اِنْ كُنْتَ مِنَ الْمُرْسَلِيْنَ ﴿٧٧﴾ فَاَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَاَصْبَحُوْا فِيْ دَارِهِمْ

جَاثِمِينَ ﴿٧٨﴾ فَتَوَلَّىٰ عَنْهُمْ وَقَالَ يَا قَوْمِ لَقَدْ أَبْلَغْتُكُمْ رِسَالَةَ رَبِّي وَنَصَحْتُ لَكُمْ وَلَٰكِن لَّا تُحِبُّونَ النَّاصِحِينَ ﴿٧٩﴾

65. Ad kavmine de kardeşleri Hûd'u (gönderdik). O dedi ki: "Ey kavmim! Allah'a kulluk edin; sizin O'ndan başka ilahınız yoktur. Hâlâ sakınmayacak mısınız?"

66. Kavminden ileri gelen kâfirler dediler ki: "Biz seni kesinlikle bir beyinsizlik içinde görüyoruz ve gerçekten seni yalancılardan sanıyoruz."

67. O da dedi ki: "Ey kavmim! Ben beyinsiz değilim; fakat ben âlemlerin Rabbinin gönderdiği bir elçiyim."

68. "Size Rabbimin mesajlarını duyuruyorum ve ben sizin için güvenilir bir öğütçüyüm."

69. "Sizi uyarmak için içinizden bir adam vasıtasıyla Rabbinizden size bir zikir (kitap) gelmesine şaştınız mı? Düşünün ki O sizi, Nuh kavminden sonra onların yerine getirdi ve yaratılışta sizi onlardan üstün kıldı. O halde Allah'ın nimetlerini hatırlayın ki kurtuluşa eresiniz."

70. Dediler ki: "Sen bize tek Allah'a kulluk etmemiz ve atalarımızın tapmakta olduklarını bırakmamız için mi geldin? Eğer doğrulardan isen, bizi tehdit ettiğini (azabı) bize getir."

71. (Hûd) dedi ki: "Üzerinize Rabbinizden bir azap ve bir hışım inmiştir. Haklarında Allah'ın hiçbir delil indirmediği, sadece sizin ve atalarınızın taktığı kuru isimler hususunda benimle tartışıyor musunuz? Bekleyin öyleyse, şüphesiz ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim!"

72. Onu ve onunla beraber olanları rahmetimizle kurtardık ve ayetlerimizi yalanlayıp da iman etmeyenlerin kökünü kestik.

73. Semûd kavmine de kardeşleri Sâlih'i (gönderdik). Dedi ki: "Ey kavmim! Allah'a kulluk edin; sizin O'ndan başka ilahınız yoktur. Size Rabbinizden açık bir delil gelmiştir. O da size bir mucize olarak Allah'ın şu devesidir. Onu bırakın Allah'ın arzında yesin, (içsin); ona kötülük etmeyin, sonra sizi elem verici bir azap yakalar."

74. "Düşünün ki (Allah,) Ad kavminden sonra yerlerine sizi getirdi. Ve yeryüzünde sizi yerleştirdi: Onun düzlüklerinde saraylar yapıyorsunuz,

dağlarında evler yontuyorsunuz. Artık Allah'ın nimetlerini hatırlayın da yeryüzünde fesatçılar olarak karışıklık çıkarmayın."

75. *Kavminin ileri gelenlerinden büyüklük taslayanlar, içlerinden zayıf görülen inananlara dediler ki: "Siz Sâlih'in, Rabbi tarafından gönderildiğini biliyor musunuz?" Onlar da "Şüphesiz biz onunla ne gönderilmişse ona inananlarız" dediler.*

76. *Büyüklük taslayanlar dediler ki: "Biz de sizin inandığınızı inkâr edenleriz."*

77. *Derken o dişi deveyi ayaklarını keserek öldürdüler, Rablerinin emrinden dışarı çıktılar da "Ey Sâlih! Eğer sen gerçekten peygamberlerdensen bizi tehdit ettiğin azabı bize getir" dediler.*

78. *Bunun üzerine onları o (gürültülü) sarsıntı yakaladı da yurtlarında diz üstü donakaldılar.*

79. *Sâlih o zaman onlardan yüz çevirdi ve şöyle dedi: "Ey kavmim! Andolsun ki ben size Rabbimin vahyettiklerini tebliğ ettim ve size öğüt verdim; fakat siz öğüt verenleri sevmiyorsunuz."*

HAZRETİ HÛD VE HAZRETİ SÂLİH

Allah Teâlâ, Hz. Hûd'u ve Hz. Sâlih'i, Nuh peygamberden sonra, İbrâhim peygamberden önceki bir tarihte Arap Yarımadası'na gönderdi. Allah'ın salât ve selamı tüm peygamberlerin üzerine olsun! Hûd, yarımadanın güneyinde bulunan Hadramut bölgesindeki Âd kavmine gönderildi. Sâlih ise kuzeyde, Şam ve Hicaz arasında Semûd denilen bir kavme gönderildi. Kur'ân genellikle bu iki kavmi peş peşe zikreder. Çünkü ikisinin yaşadığı çevre ve kavimlerin tabiatı birbirine benzemektedir. Hûd kavmi, Nuh kavminden sonra gelmiştir. Sâlih kavmi ise Hûd kavminden sonra gelmiştir. İki kavim arasındaki benzerlikler şöyledir:

Birincisi: İki peygamber de kavimlerini tevhide davet ederek başladılar: *"Ad kavmine de kardeşleri Hûd'u (gönderdik). O dedi ki: 'Ey kavmim! Allah'a kulluk edin; sizin O'ndan başka ilahınız yoktur.'"* *"Semûd kavmine de kardeşleri Sâlih'i (gönderdik). Dedi ki: 'Ey kavmim! Allah'a kulluk edin; sizin O'ndan başka ilahınız yoktur.'"* Bu da tarihinin erken dönemlerinden beri Arap Yarımadası'nın kuzeyine de güneyine de

şirkin yerleştiğini göstermektedir. Aynı üslupla tevhide vurgu yapılmış olması, muhatapların seviye ve düşünme biçimi açısından birbirlerine benzediklerine delalet etmektedir.

İkincisi: İkisi de kavmine nasihat etmek için onların üzerine titriyordu. Hûd, kavmine dedi ki: *"Size Rabbimin vahyettiklerini duyuruyorum ve ben sizin için güvenilir bir öğütçüyüm."* Sâlih de kavmine dedi ki: *"Ey kavmim! Andolsun ki ben size, Rabbimin vahyettiklerini tebliğ ettim ve size öğüt verdim; fakat siz öğüt verenleri sevmiyorsunuz."*

Üçüncüsü: Âd ve Semûd kavimlerinin ikisi de güçlü, zorlu ve nimetler içinde olan milletlerdi. Âd hakkında Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Yaratılışta sizi onlardan üstün kıldı. O halde Allah'ın nimetlerini hatırlayın."* Semûd hakkında da şöyle demiştir: *"Ve yeryüzünde sizi yerleştirdi: Onun düzlüklerinde saraylar yapıyorsunuz, dağlarında evler yontuyorsunuz. Artık Allah'ın nimetlerini hatırlayın."*

Dördüncüsü: Âd ve Semûd kavminin ikisi de inatçı ve kibirli idi. İkisi de kibirlenerek ve meydan okuyarak hem fiilî hem kavlî olarak Allah'ın azabının çarçabuk gelmesini istiyorlardı. Âd kavmi, kendilerine gelen peygambere şöyle dedi: *"Sen bize, tek Allah'a kulluk etmemiz ve atalarımızın tapmakta olduklarını bırakmamız için mi geldin? Eğer doğrulardan isen, bizi tehdit ettiğini (azabı) bize getir."* Semûd kavmi de şöyle demişti: *"Ey Sâlih! Eğer sen gerçekten peygamberlerdensen bizi tehdit ettiğin azabı bize getir."*

Beşincisi: Allah Teâlâ, Âd ve Semûd kavimlerinin ikisini de yok edici bir azapla helâk etti. Âd kavmi hakkında Allah Teâlâ şöyle buyurmuştur: *"Ayetlerimizi yalanlayıp da iman etmeyenlerin kökünü kestik."* Semûd hakkında da şöyle buyurmuştur: *"Bunun üzerine onları o (gürültülü) sarsıntı yakaladı da yurtlarında diz üstü donakaldılar."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Âd kavmine de kardeşleri Hûd'u (gönderdik)." buyruğundaki *"kardeş"*lik nesep kardeşliğidir. *"Kardeşleri"* diye ifade edilmesi, onlarla Hûd arasında din farklılığı olsa da akrabalık bağı olduğuna işaret etmektedir. Davetçinin de insanî ilişkileri güçlendiren unsurları korumaya özen

göstermesi ve bunu küçümsememesi gerekir. Davetçinin tesir ve iknada başarılı olmasının yolu ve ahlakından biri de buna dikkat etmesidir. Din farklılığına rağmen akrabalarla iyi ilişkiler içinde olmanın velâ ve berâ ilkelerine aykırı olduğunu düşünenler hata etmektedirler.

"Kavminden ileri gelen kâfirler dediler ki:" Bunlar kavmin itibar sahibi, asil kimseleri ve akil adamlardı.

"Biz seni kesinlikle bir beyinsizlik içinde görüyoruz." Onlar kendilerine gönderilen peygamberleri cahillikle ve akılsızlıkla suçlamışlardı. Çünkü bu peygamberler, onların atalarından ve geleneklerinden aldıkları şeylere karşı çıkmışlardır. Bu hakaret, aslında, asılsız da olsa batıl da olsa alışılagelen şeylere karşı çıkan herkese yapılan bir hakarettir.

"'Ey kavmim! Ben beyinsiz değilim' dedi." Peygamberlerin tevazuu ve bu ifadeyi kullanmaları, onların alçakça ithamlarına cevap vermek içindir.

"Size Rabbimin mesajlarını duyuruyorum." "Andolsun ki ben size Rabbimin mesajını tebliğ ettim." Bu ayetlerin ilkinde *"mesajlar"* şeklinde çoğul, ikincisinde ise *"mesajını"* şeklinde tekil kelime kullanılmıştır. Çünkü birincisi, yani çoğul kip muzari fiille (übelliğuküm) birlikte kullanılmıştır ki bu da duruma ve konuma göre sürekli yenilenme ve çeşitlilik ifade eder. Ama mazi kipi böyle değildir. (أبلغتكم رسالة ربى) ifadesi, mesajın, yani risaletin tam olarak tamamlanmış olması manasınadır. Risaletin tamamlanmış olması nedeniyle müfred olan *"risalet"* kelimesinin mazi fiille (ebleğtüküm) kullanılmış olması daha uyumlu olmuştur. Allahu a'lem.

"Artık Allah'ın nimetlerini hatırlayın." Allah'ın size vermiş olduğu nimetleri her zaman hatırınızda tutun.

"Hûd dedi ki: 'Üzerinize Rabbinizden bir azap ve bir hışım inmiştir.'" Yani kibriniz ve inadınız yüzünden bu azap size müstahak olmuştur.

"Haklarında Allah'ın hiçbir delil indirmediği, sadece sizin ve atalarınızın taktığı kuru isimler hususunda benimle tartışıyor musunuz?" Burada isim zikredilmiş ancak müsemma kastedilmiştir. Anlamı ise şudur: Sizler ilah olmadıkları halde kendilerini "ilah" diye isimlendirdiğiniz putlar hakkında mı benimle tartışıyorsunuz?!

"Ayetlerimizi yalanlayıp da iman etmeyenlerin kökünü kestik." *"Helâk,"* onların başından sonuna kadar herkese ulaştı; hiçbiri bundan kurtulamadı.

"O da size bir mucize olarak Allah'ın gönderdiği bir devedir." ayetinde "(ناقة الله) (Allah'ın devesi)" şeklinde izafet tamlaması ile devenin Allah'a izafe edilmesi, onun sadece O'na ait olduğunu vurgulamak ve devenin de şanını yüceltmek içindir. Yoksa zaten evrenin tamamı Allah'ındır. Buradaki vurgunun sebebi ise Allah'ın onu başka develerin yaratılışı gibi değil bir mucize olarak yaratmış olmasıdır. Bu özel hal, kavmi karşısında, peygamberin sadık doğruluğuna dair bir mucize ve apaçık bir delildir.

"Ve yeryüzünde sizi yerleştirdi." Yani sizi bu ülkeye yerleştirdi, orada iskân etti.

"Büyüklük taslayanlar dediler ki." ayeti kibir ile dalâlet, haddi aşma ile cehalet arasında bir bağ olduğunu göstermektedir.

"Derken o dişi deveyi ayaklarını keserek öldürdüler." Onlar haksızca, inatla ve nebilerinin tavsiyesine muhalefet ederek o deveyi boğazladılar. Hâlbuki nebileri onlara şöyle demişti: *"Size Rabbinizden açık bir delil gelmiştir. O da size bir mucize olarak Allah'ın şu devesidir. Onu bırakın, Allah'ın arzında yesin, (içsin); ona kötülük etmeyin, sonra sizi elem verici bir azap yakalar."*

"Rablerinin emrinden dışarı çıktılar." Bilerek ve böbürlenerek O'nun emrine muhalefet ettiler.

"Bunun üzerine onları o (gürültülü) sarsıntı yakaladı." Onları bir deprem yakalayıverdi.

"Yurtlarında diz üstü dona kaldılar." Üst üste yığılmış ruhsuz cesetlere döndüler.

"Sâlih o zaman onlardan yüz çevirdi ve şöyle dedi: Ey kavmim! Andolsun ki ben size Rabbimin vahyettiklerini tebliğ ettim ve size öğüt verdim; fakat siz öğüt verenleri sevmiyorsunuz." Tüm hayatını kavminin ıslahı için onlara nasihat etmekle geçiren ve onları kötü sona karşı uyaran güvenilir ve samimi bir davetçinin hali budur. Sonra onları böyle dizleri üstüne çökmüş ruhsuz cesetler olarak gördü. Onlara son bir hitapta

bulundu. Ama artık hitabı karşısında diri bir muhatap yoktu. Ama bu hitap bile bu tertemiz kalbin, ne kadar inat etseler ve karşı çıksalar da kendi kavminin hidayeti ve kurtuluşu için ne kadar hırslı olduğunun bir göstergesidir. Bunda bir öğüt ve iman edip peygamberlerin yoluna tabi olarak kurtulan azınlığa yönelik bir destek mesajı bulunmaktadır.

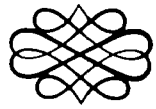

وَلُوطًا اِذْ قَالَ لِقَوْمِهٖٓ اَتَأْتُونَ الْفَاحِشَةَ مَا سَبَقَكُمْ بِهَا مِنْ اَحَدٍ مِنَ الْعَالَمِينَ ﴿٨٠﴾ اِنَّكُمْ لَتَأْتُونَ الرِّجَالَ شَهْوَةً مِنْ دُونِ النِّسَآءِ ۚ بَلْ اَنْتُمْ قَوْمٌ مُسْرِفُونَ ﴿٨١﴾ وَمَا كَانَ جَوَابَ قَوْمِهٖٓ اِلَّآ اَنْ قَالُوا اَخْرِجُوهُمْ مِنْ قَرْيَتِكُمْ ۚ اِنَّهُمْ اُنَاسٌ يَتَطَهَّرُونَ ﴿٨٢﴾ فَاَنْجَيْنَاهُ وَاَهْلَهٗٓ اِلَّا امْرَاَتَهٗ ۖ كَانَتْ مِنَ الْغَابِرِينَ ﴿٨٣﴾ وَاَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ مَطَرًا ۖ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُجْرِمِينَ ﴿٨٤﴾ وَاِلٰى مَدْيَنَ اَخَاهُمْ شُعَيْبًا ۗ قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهٗ ۖ قَدْ جَآءَتْكُمْ بَيِّنَةٌ مِنْ رَبِّكُمْ ۖ فَاَوْفُوا الْكَيْلَ وَالْمِيزَانَ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ اَشْيَآءَهُمْ وَلَا تُفْسِدُوا فِى الْاَرْضِ بَعْدَ اِصْلَاحِهَا ۚ ذٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ۚ ﴿٨٥﴾ وَلَا تَقْعُدُوا بِكُلِّ صِرَاطٍ تُوعِدُونَ وَتَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ مَنْ اٰمَنَ بِهٖ وَتَبْغُونَهَا عِوَجًا ۚ وَاذْكُرُوٓا اِذْ كُنْتُمْ قَلِيلًا فَكَثَّرَكُمْ ۖ وَانْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِينَ ﴿٨٦﴾ وَاِنْ كَانَ طَآئِفَةٌ مِنْكُمْ اٰمَنُوا بِالَّذِٓى اُرْسِلْتُ بِهٖ وَطَآئِفَةٌ لَمْ يُؤْمِنُوا فَاصْبِرُوا حَتّٰى يَحْكُمَ اللّٰهُ بَيْنَنَا ۚ وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ ﴿٨٧﴾ قَالَ الْمَلَاُ الَّذِينَ اسْتَكْبَرُوا مِنْ قَوْمِهٖ لَنُخْرِجَنَّكَ يَا شُعَيْبُ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مَعَكَ مِنْ قَرْيَتِنَآ اَوْ لَتَعُودُنَّ فِى مِلَّتِنَا ۗ قَالَ اَوَلَوْ كُنَّا كَارِهِينَ ﴿٨٨﴾ قَدِ افْتَرَيْنَا عَلَى اللّٰهِ كَذِبًا اِنْ عُدْنَا فِى مِلَّتِكُمْ بَعْدَ اِذْ نَجّٰيَنَا اللّٰهُ مِنْهَا ۗ وَمَا يَكُونُ لَنَآ اَنْ نَعُودَ فِيهَآ اِلَّآ اَنْ يَشَآءَ اللّٰهُ رَبُّنَا ۗ وَسِعَ رَبُّنَا كُلَّ شَىْءٍ عِلْمًا ۗ عَلَى اللّٰهِ تَوَكَّلْنَا ۗ رَبَّنَا افْتَحْ بَيْنَنَا وَبَيْنَ قَوْمِنَا بِالْحَقِّ وَاَنْتَ خَيْرُ الْفَاتِحِينَ ﴿٨٩﴾ وَقَالَ الْمَلَاُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَوْمِهٖ لَئِنِ اتَّبَعْتُمْ شُعَيْبًا اِنَّكُمْ اِذًا لَخَاسِرُونَ ﴿٩٠﴾ فَاَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ فَاَصْبَحُوا فِى دَارِهِمْ جَاثِمِينَ ۚ ﴿٩١﴾ اَلَّذِينَ كَذَّبُوا شُعَيْبًا كَاَنْ لَمْ يَغْنَوْا فِيهَا ۚ اَلَّذِينَ كَذَّبُوا شُعَيْبًا كَانُوا هُمُ الْخَاسِرِينَ ﴿٩٢﴾ فَتَوَلّٰى عَنْهُمْ وَقَالَ يَا قَوْمِ لَقَدْ اَبْلَغْتُكُمْ رِسَالَاتِ رَبِّى وَنَصَحْتُ لَكُمْ ۚ فَكَيْفَ اٰسٰى عَلٰى قَوْمٍ كَافِرِينَ ۚ ﴿٩٣﴾ وَمَآ اَرْسَلْنَا

فِى قَرْيَةٍ مِنْ نَبِيٍّ اِلَّآ اَخَذْنَآ اَهْلَهَا بِالْبَأْسَآءِ وَالضَّرَّآءِ لَعَلَّهُمْ يَضَّرَّعُونَ ﴿٩٤﴾
ثُمَّ بَدَّلْنَا مَكَانَ السَّيِّئَةِ الْحَسَنَةَ حَتّٰى عَفَوْا وَقَالُوا قَدْ مَسَّ اٰبَآءَنَا الضَّرَّآءُ
وَالسَّرَّآءُ فَاَخَذْنَاهُمْ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٩٥﴾ وَلَوْ اَنَّ اَهْلَ الْقُرٰٓى اٰمَنُوا
وَاتَّقَوْا لَفَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَرَكَاتٍ مِنَ السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ وَلٰكِنْ كَذَّبُوا فَاَخَذْنَاهُمْ
بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٩٦﴾ اَفَاَمِنَ اَهْلُ الْقُرٰٓى اَنْ يَأْتِيَهُمْ بَأْسُنَا بَيَاتًا وَهُمْ
نَآئِمُونَ ﴿٩٧﴾ اَوَاَمِنَ اَهْلُ الْقُرٰٓى اَنْ يَأْتِيَهُمْ بَأْسُنَا ضُحًى وَهُمْ يَلْعَبُونَ ﴿٩٨﴾
اَفَاَمِنُوا مَكْرَ اللّٰهِ ۚ فَلَا يَأْمَنُ مَكْرَ اللّٰهِ اِلَّا الْقَوْمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٩٩﴾ اَوَلَمْ يَهْدِ لِلَّذِينَ
يَرِثُونَ الْاَرْضَ مِنْ بَعْدِ اَهْلِهَآ اَنْ لَوْ نَشَآءُ اَصَبْنَاهُمْ بِذُنُوبِهِمْ ۚ وَنَطْبَعُ عَلٰى
قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴿١٠٠﴾ تِلْكَ الْقُرٰى نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ اَنْبَآئِهَا ۚ وَلَقَدْ
جَآءَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ ۚ فَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا بِمَا كَذَّبُوا مِنْ قَبْلُ ۚ كَذٰلِكَ
يَطْبَعُ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِ الْكَافِرِينَ ﴿١٠١﴾ وَمَا وَجَدْنَا لِاَكْثَرِهِمْ مِنْ عَهْدٍ ۚ وَاِنْ
وَجَدْنَآ اَكْثَرَهُمْ لَفَاسِقِينَ ﴿١٠٢﴾

80. *Lut'u da (peygamber gönderdik). Kavmine dedi ki: "Sizden önceki milletlerden hiçbirinin yapmadığı fuhşu mu yapıyorsunuz?*

81. *Çünkü siz, şehveti tatmin için kadınları bırakıp da şehvetle erkeklere yanaşıyorsunuz. Doğrusu siz taşkın bir milletsiniz."*

82. *Kavminin cevabı, "Onları (Lut'u ve taraftarlarını) memleketinizden çıkarın; çünkü onlar fazla temizlenen insanlarmış!" demelerinden başka bir şey olmadı.*

83. *Biz de onu ve karısı dışındaki aile efradını kurtardık; çünkü karısı geride kalanlardan (kâfirlerden) idi.*

84. *Ve üzerlerine (taş) yağmuru yağdırdık. Bak ki günahkârların sonu nasıl oldu!*

85. *Medyen'e de kardeşleri Şuayb'ı (gönderdik). Dedi ki: Ey kavmim! Allah'a kulluk edin, sizin O'ndan başka ilahınız yoktur. Size Rabbinizden açık bir delil gelmiştir; artık ölçüyü-tartıyı tam yapın, insanların*

eşyalarını eksik vermeyin. Düzeltilmesinden sonra yeryüzünde bozgunculuk yapmayın. Eğer inananlar iseniz bunlar sizin için daha hayırlıdır.

86. *Tehdit ederek, inananları Allah yolundan alıkoyarak ve o yolu eğip bükmek isteyerek öyle her yolun başında oturmayın. Düşünün ki siz az idiniz de O sizi çoğalttı. Bakın ki bozguncuların sonu nasıl olmuştur!*

87. *Eğer içinizden bir grup benimle gönderilene inanır, bir grup da inanmazsa, Allah aranızda hükmedinceye kadar bekleyin. O, hâkimlerin en iyisidir.*

88. *Kavminden ileri gelen kibirliler dediler ki: "Ey Şuayb! Seni ve seninle beraber inananları memleketimizden kesinlikle çıkaracağız veya dinimize döneceksiniz." (Şuayb,) "İstemesek de mi?" dedi.*

89. *Doğrusu Allah bizi ondan kurtardıktan sonra tekrar sizin dininize dönersek Allah'a karşı yalan uydurmuş oluruz. Rabbimiz Allah dilemiş başka, yoksa ona geri dönmemiz bizim için olacak şey değildir. Rabbimizin ilmi her şeyi kuşatmıştır. Biz sadece Allah'a dayanırız. Rabbimiz! Bizimle kavmimiz arasında adaletle hükmet! Sen hükmedenlerin en hayırlısısın.*

90. *Kavminden ileri gelen kâfirler dediler ki: Eğer Şuayb'a uyarsanız, o takdirde siz mutlaka ziyana uğrarsınız.*

91. *Derken o şiddetli deprem onları yakalayıverdi de yurtlarında diz üstü donakaldılar.*

92. *Şuayb'ı yalanlayanlar sanki yurtlarında hiç oturmamış gibiydiler. Asıl ziyana uğrayanlar, Şuayb'ı yalanlayanların kendileridir.*

93. *(Şuayb,) onlardan yüz çevirdi ve (içinden) dedi ki: "Ey kavmim! Ben size Rabbimin gönderdiği gerçekleri duyurdum ve size öğüt verdim. Artık kâfir bir kavme nasıl acırım!"*

94. *Biz hangi ülkeye bir peygamber gönderdiysek, ora halkını, (peygambere başkaldırdıklarından ötürü, Bize) yalvarıp yakarsınlar diye mutlaka yoksulluk ve darlıkla sıkmışızdır.*

95. *Sonra kötülüğü (darlığı) değiştirip yerine iyilik (bolluk) getirdik. Nihayet çoğaldılar ve "Atalarımız da böyle sıkıntı ve sevinç yaşamışlardı" dediler. Biz de onları, kendileri farkına varmadan ansızın yakaladık.*

96. *O (peygamberlerin gönderildiği) ülkelerin halkı inansalar ve (günahtan) sakınsalardı, elbette onların üstüne gökten ve yerden nice bereket*

kapıları açardık, fakat yalanladılar, Biz de ettikleri yüzünden onları yakalayıverdik.

97. *Yoksa o ülkelerin halkı geceleyin uyurlarken kendilerine azabımızın gelmeyeceğinden emin mi oldular?!*

98. *Ya da o ülkelerin halkı, kuşluk vakti eğlenirlerken kendilerine azabımızın gelmeyeceğinden emin mi oldular?!*

99. *Allah'ın azabından emin mi oldular? Fakat ziyana uğrayan topluluktan başkası, Allah'ın (böyle) mühlet vermesinden emin olamaz.*

100. *Önceki sahiplerinden sonra yeryüzüne vâris olanlara hâlâ şu gerçek belli olmadı mı: Eğer Biz dileseydik onları da günahlarından dolayı musibetlere uğratırdık! Biz onların kalplerini mühürleriz de onlar (gerçekleri) işitmezler.*

101. *İşte o ülkeler... Onların haberlerinden bir kısmını sana anlatıyoruz. Andolsun ki peygamberleri onlara apaçık deliller getirmişlerdi. Fakat önceden yalanladıkları gerçeklere iman edecek değillerdi. İşte kâfirlerin kalplerini Allah böyle mühürler.*

102. *Onların çoğunda, sözünde durma diye bir şey bulamadık. Gerçek şu ki onların çoğunu yoldan çıkmış bulduk.*

HAZRETİ LUT VE HAZRETİ ŞUAYB

Bu iki peygamberin, kavimleriyle olan tecrübeleri bir önceki bölümde geçen Hz. Hûd ve Hz. Sâlih'in tecrübelerinden farklıdır. Lut ve Şuayb peygamberler, Şam bölgesine gönderilmişlerdi, Şam bölgesi ise Hûd ve Sâlih peygamberlerin kavimlerinin yaşadığı coğrafyanın aksine medeniyete daha yakındı. Malumdur ki şehirlerin yapısı ve işleyişi ile kırsalın yapısı ve işleyişi farklıdır. Aynı şekilde şehirlerin toplumsal hastalıkları ile kırsalın ve çöllerde yaşayan toplulukların hastalıkları da farklıdır. Lut peygamber, Hz. İbrâhim (a.s.) ile aynı dönemde yaşamış; ona iman etmiş ve Allah Teâlâ tarafından Şam bölgesindeki Sodom'a ve diğer yerlere peygamber olarak gönderilmiştir.

Şuayb ise yine Şam bölgesinden olan Medyen şehrine gönderilmişti. Bu bölümde daha önceki bölümde geçen iki peygamberin kavimleriyle olan tecrübelerinden farklı ve yeni bir ıslah örneği göreceğiz. Önce Hz. Lut Efendimiz ile başlıyoruz:

Birincisi: Hz. Lut'un kavminin işlediği suçun merkezinde cinsel sapkınlık yer almaktadır. Bu ise insanlığa ve ahlaka dair tüm ilkelerin çöküşte olduğunun çok açık belirtisidir: *"Lut'u da (peygamber gönderdik). Kavmine dedi ki: Sizden önceki milletlerden hiçbirinin yapmadığı fuhşu mu yapıyorsunuz? Çünkü siz, şehveti tatmin için kadınları bırakıp da şehvetle erkeklere yanaşıyorsunuz. Doğrusu siz taşkın bir milletsiniz."*

Ayette geçen *"taşkın bir milletsiniz"* ifadesinden maksat, haddi aşmak ve haktan tamamen sapmak demektir. Zira onlar hem fıtratın hem dinin hem aklın hem de dosdoğru ahlaka dair ne varsa onların dışına çıktılar.

İkincisi: Bu kavmin mensupları, peygamberlerine karşılık vermek, onlarla münakaşa etmek, mucize ve ayet istemekle meşgul olmadılar. Hâlbuki diğer kavimlerde bu tür istekler olmuştu. Bunlar ise hemen şöyle dediler: *"Onları (Lut'u ve taraftarlarını) memleketinizden çıkarın; çünkü onlar fazla temizlenen insanlarmış!"* Bunlar, yaptıkları o iğrenç işe hiç kimsenin mâni olmasını istemediler. Zaten şehvetin kölesi olanların yaptığı da bundan ibarettir. Ama şüpheleri olan veya hatalı düşünceleri olan kimseler bunlar gibi değildir.

Üçüncüsü: Sonuç, Allah Teâlâ'nın, Lut'u ve onunla birlikte iman edenleri kurtardıktan sonra geri kalanları helâk etmesi oldu: *"Biz de onu ve karısı dışındaki aile efradını kurtardık; çünkü karısı geride kalanlardan (kâfirlerden) idi. Ve üzerlerine (taş) yağmuru yağdırdık. Bak ki günahkârların sonu nasıl oldu!"*

Şuayb Peygamber'in kıssası ise şöyle özetlenebilir:

Birincisi: Hz. Şuayb da diğer peygamberlerin yaptığı gibi davetine tevhit ile başladı: *"Medyen'e de kardeşleri Şuayb'ı (gönderdik). Dedi ki: Ey kavmim! Allah'a kulluk edin, sizin O'ndan başka ilahınız yoktur."*

İkincisi: Hz. Şuayb tevhitten hemen sonra, özellikle bu kavmin işlediği günah üzerinde durdu: *"Ölçüyü-tartıyı tam yapın, insanların eşyalarını eksik vermeyin."* Onları, bu zulmün geniş çaplı bir fesada götüreceği hususunda uyardı: *"Düzeltilmesinden sonra yeryüzünde bozgunculuk yapmayın."*

Üçüncüsü: Şuayb Peygamber üçüncü olarak da kavminden, zor kullanarak ve baskıyla insanların dinî ve dünyevî tercihlerine müdahale etmemelerini istedi: *"Tehdit ederek, inananları Allah yolundan alıkoyarak ve o yolu eğip bükmek isteyerek öyle her yolun başında oturmayın."*

Dördüncüsü: İnsanlar iki farklı gruba bölündüler: *"Eğer içinizden bir grup benimle gönderilene inanır, bir grup da inanmazsa, Allah aranızda hükmedinceye kadar bekleyin."* İki grup arasında konuşmalar ve sürtüşmeler oluyordu. Batıl ehli, hak ehlini yollarından döndürmeye çalışıyordu: *"'Ey Şuayb! Seni ve seninle beraber inananları memleketimizden kesinlikle çıkaracağız veya dinimize döneceksiniz.' (Şuayb,) 'İstemesek de mi?' dedi. 'Doğrusu Allah bizi ondan kurtardıktan sonra tekrar sizin dininize dönersek Allah'a karşı yalan uydurmuş oluruz.'"*

Beşincisi: Allah Teâlâ diğer kavimlerin yalancılarını helâk etmeyi murat ettiği gibi bu yalancıların da helâk olmasını takdir etti: *"Derken o şiddetli deprem onları yakalayıverdi de yurtlarında diz üstü donakaldılar. Şuayb'ı yalanlayanlar sanki yurtlarında hiç oturmamış gibiydiler. Asıl ziyana uğrayanlar, Şuayb'ı yalanlayanların kendileridir."*

Kur'ân'ın Bu Konu Üzerine Yorumu:

Kur'ân-ı Kerim farklı örnekler içeren bu sunumu yaptıktan sonra bu sefer de konuyu bazı küllî kaideler ve tavsiyeler ile özetlemek istedi. Bu, buradaki tecrübelerden çıkarılması gereken bir özet gibi olup şöyledir:

Birincisi: Allah Teâlâ bir kavmi, onlara peygamber göndermedikçe ve hakkı tam olarak beyan etmedikçe helâk etmez: *"İşte o ülkeler... Onların haberlerinden bir kısmını sana anlatıyoruz. Andolsun ki peygamberleri onlara apaçık deliller getirmişlerdi. Fakat önceden yalanladıkları gerçeklere iman edecek değillerdi. İşte kâfirlerin kalplerini Allah böyle mühürler."*

İkincisi: Allah Teâlâ hiçbir kavmi ansızın, baskın yapar gibi helâk etmemiştir. Bilakis onlara, düşünecekleri ve öğüt alacakları kadar zaman tanımıştır: *"Biz hangi ülkeye bir peygamber gönderdiysek, ora halkını, (peygambere başkaldırdıklarından ötürü, Bize) yalvarıp yakarsınlar diye mutlaka yoksulluk ve darlıkla sıkmışızdır."* Sonra onları affeder,

azabı onlardan kaldırır ve kötü günlerin yerine iyi günler lütfeder. Sıkıntılı günler, yerini bolluk ve bereket günlerine bırakır. Darlık ve sıkıntıların işe yaramadığı hususta belki bolluk günleri işe yarar: *"Sonra kötülüğü (darlığı) değiştirip yerine iyilik (bolluk) getirdik. Nihayet çoğaldılar ve 'Atalarımız da böyle sıkıntı ve sevinç yaşamışlardı' dediler. Biz de onları, kendileri farkına varmadan ansızın yakaladık."*

Üçüncüsü: Azap, zorluk ve sıkıntı; zulmün, haddi aşmanın ve hakkı yalanlamanın sonucudur. Bunun aksi de, yani nimet ve bolluk da adaletin ve hakkı kabul etmenin bir sonucudur: *"O (peygamberlerin gönderildiği) ülkelerin halkı inansalar ve (günahtan) sakınsalardı, elbette onların üstüne gökten ve yerden nice bereket kapıları açardık, fakat yalanladılar, Biz de ettikleri yüzünden onları yakalayıverdik."*

Dördüncüsü: Bu akıbet, Allah'ın hiç kimseyi istisna etmediği bir kanundur. Allah'ın azabı, kıyamet gününe kadar gelen her zorba zalim için bir haktır. Bu, sadece tarihî bir kıssadan ibaret değildir. Bu mahvoluş ve helâk, Allah'ın, yeryüzünün tamamına ve üzerindeki her şeye el koyacağı güne kadar devam edecektir: *"Yoksa o ülkelerin halkı geceleyin uyurlarken kendilerine azabımızın gelmeyeceğinden emin mi oldular? Ya da o ülkelerin halkı kuşluk vakti eğlenirlerken kendilerine azabımızın gelmeyeceğinden emin mi oldular? Allah'ın azabından emin mi oldular? Fakat ziyana uğrayan topluluktan başkası, Allah'ın (böyle) mühlet vermesinden emin olamaz."*

Beşincisi: İnsanlık tarihinde görüleceği üzere, insanların genelinde yaygın olan davranış şekli şöyledir: Beşer toplumlarının çoğu, doğru ya da ahlakî olup olmadığına bakmaksızın, şehvetlerine, geleneklerine ve geçmişten gelen anlayış ve kültüre, hiç değiştirmeden olduğu gibi teslim olma ve onu sürdürme eğilimine sahiptirler. İşte onların geri kalmalarına, başlarına gelen acıların tekrar etmesine ve başarısız tecrübeler yaşamalarına neden olan şey budur: *"Onların çoğunda, sözünde durma diye bir şey bulamadık. Gerçek şu ki onların çoğunu yoldan çıkmış bulduk."*

Burada şuna dikkat çekmek gerekir: Kur'ân'ın da anlattığı gibi davetin başlangıcı her peygamberde aynı usul ve üslupla olmamıştır. Mesela Hz. Nuh, Hz. Sâlih ve Hz. Hûd davete sadece tevhitle başladılar.

Öte yandan Lut kıssasında ise davet, ahlakî yozlaşmaya ve fesada savaş açmak suretiyle başlamıştır. Bu da risaletin gayesini ve esas amacını göstermektedir.

Şuayb Peygamber'in kıssasında ise her iki husus birlikte zikredilerek davete başlanmıştır. Hem tevhit vurgusu yapılmış hem de malî açıdan yaptıkları zulme son vermeleri gerektiğine değinilmiştir.

Peygamberlerin davetinin başlangıcındaki bu usûl, günümüzdeki İslamî çalışmalar için de çok geniş bir perspektif vermektedir. İnsanları birinci derecede ilgilendiren ve onların zorunlu olarak ihtiyaç duydukları bir alandan İslamî davete başlamak uygun bir yöntem olabilir. Yani davete illa akide, tevhit ve gayba imanla başlamak zorunlu değildir. Aynı şekilde davete başlarken insanların düşünme kanallarını açmak, onları pençesine almış şehvet bağlarını çözmek, onlar üzerindeki zulmü kaldırmak vb. yöntemler; başarılı bir davet için, öğütlerin tesirli olması için ve arzulanan mücadele ortamının oluşması için iyi bir hazırlık ve girişitir.

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Sizden önceki milletlerden hiçbirinin yapmadığı fuhşu mu yapıyorsunuz?" Lut Peygamber'in kavmi sadece dinî ve itikadî açıdan yozlaşmakla kalmamış, aynı zamanda insanların ortak ahlakî ilke ve değerlerinden de sapmıştı. Çünkü onların yaptıkları iğrenç amel, hem insanoğlunun fıtratına aykırıydı hem de tüm canlıların davranışlarına tersti.

"Çünkü siz, şehveti tatmin için şehvetle erkeklere yanaşıyorsunuz." Onlarda adamlık namına hiçbir şey kalmamış olmasına rağmen ayette onlar hakkında *"erkekler/adamlar (ricâl)"* ifadesinin kullanılmış olması, işledikleri fiilin ne kadar iğrenç olduğunu vurgulamak içindir. Yani sanki şöyle denilmiştir: Allah bunları adam olsunlar diye yarattı! Nasıl oldu da fıtratınız bozuldu ve aklınızı köreldi? Sizler adam olmaktan çıktınız, bir oyun ve eğlence aracına dönüştünüz.

"Kadınları terk edip..." Bu da fesadın diğer yönüdür. Erkeklerinden istediklerini alamayan kadınlar da ister istemez sapacaktır. Öyle

anlaşılıyor ki bu toplum kargaşa ve karmaşa içindeydi, boş şeylerle meşgul olmuştu. Tabiî burada tüm toplumun, kadınları bırakıp erkeklere yanaştığını söyleyemeyiz. Zira eğer böyle olsaydı nesil de tamamen kesilirdi. Allahu a'lem.

"Onları (Lut'u ve taraftarlarını) memleketinizden çıkarın; çünkü onlar fazla temizlenen insanlarmış!" Belki bu sözü onu küçük düşürmek ve alaya almak için söylemişlerdi. Fakat her halükârda bu toplumun, yaptıkları rezaletle ve pislikle övünecek hale geldikleri aşikârdır. Bu pisliği ne kaldırmaya ne de bunu başka bir isim adı altında yapmaya çalışmışlardı. İşte bu batışın dibidir. Sapkınlığın en beter halidir.

"Biz de onu ve aile efradını kurtardık." buyruğundaki *"aile efradı"*ndan maksat, iman edenlerdir. Zira onun ailesinden olmasına rağmen karısı da helâk edilmişti. Çünkü o da iman etmeyenlerden biriydi.

"Karısı hariç. Çünkü karısı geride kalanlardan (kâfirlerden) idi." Yani onun emrine karşı geldiği ve kavmine bağlılığı sürdürdüğü için helâk olanlardan oldu. Sonunda bu kadının başına da diğerlerinin başına gelen musibet geldi.

"Ve üzerlerine (taş) yağmuru yağdırdık." Bu, azap ve helâk yağmuru idi. "Yağmur (مطر)," gökten inen su demektir. Ama burada su anlamında değil, taş ve benzerî şeylerin gökten düşmesi anlamındadır. Öyle ki ne kimse buna karşı koyabildi ne de kendini koruyabildi.

"İnsanların eşyalarını eksik vermeyin." Ölçülen ve tartılan şeylerde asıl ilke budur. Buradan, tüm maddî ve manevî hakların eksiksiz verilmesi gerektiği manası da çıkar.

"Düşünün ki siz az idiniz de O sizi çoğalttı." Hem malınızı hem aile fertlerinizi çoğalttı. Yani aslında onlar nimetler içindeydiler ve insanların mallarını haksız yere yemek için ölçü ve tartıda hile yapmaya ihtiyaçları da yoktu. Fakat tamah ve başkalarının malını ele geçirme arzusu onları bunu yapmaya itmişti.

"Allah aranızda hükmedinceye kadar bekleyin." Yani Allah bizimle sizin akıbetimizin nasıl olacağına dair hüküm verinceye kadar bekleyin. Hüküm ise müminlerin necatı ve yalanlayanların helâki şeklinde gerçekleşecektir.

"Kavminden ileri gelen kibirliler dediler ki: Ey Şuayb! Seni ve seninle beraber inananları memleketimizden kesinlikle çıkaracağız." Bu, Kur'ân'ın ısrarla belirttiği bir husustur: Kibir, dalâlete düşmenin ve hak yoldan sapmanın ilk ve en açık sebebidir.

"(Şuayb,) 'İstemesek de mi?' dedi." Burada, insanları inanmadıkları bir şeye zorla inandırmanın ne kadar büyük bir zulüm olduğuna işaret edilmiştir.

"Doğrusu Allah bizi ondan kurtardıktan sonra tekrar sizin dininize dönersek Allah'a karşı yalan uydurmuş oluruz." Bu, Allah'a davet eden âlimler ve davetçiler için çok önemli bir kaidedir. Öncü mesabesindeki bu kişiler, batıl ehline yaranmaya çalışır ve onları överlerse, günahları diğer insanlarınki gibi kişisel bir günah olarak addedilmez. Bilakis onlar Allah adına yalan söylemiş olurlar da diğer insanlar onların söz ve eylemlerine bakarak dinlerini onlardan öğrenir, onları model alırlar. Bir âlimin, zahir (herkesçe görülen) ve ilmine aykırı olan bir davranışı, yalanı ve yanlışı tebliğ etmesi hükmündedir. Böyle yaparak hem kendi sapmış hem de başkalarını saptırmış olur.

"Allah bizi ondan kurtardıktan sonra tekrar sizin dininize dönersek." ayettindeki "(ملة) (millet)" kelimesi, "din" anlamında kullanılmıştır. "Millet" kelimesi bazı yerlerde din ve inanç anlamında kullanılmaktadır. Ayette "millet" kelimesi yerine "yer," "kabile" veya "toplum" gibi bir kelime kullanılmamıştır. Zira kâfirlerle beraber yaşamak -bazı yanlış iddiaların aksine- imana zarar vermediği gibi velâ ve berâ inancına aykırı da değildir. Çünkü tevhit ile küfür arasındaki ayrım bellidir. Bu nedenle olsa gerek, davetin ilk yıllarında Müslümanlar uzun süre Mekke'de kalmaya devam ettiler. Oradan, ancak işkencelerden ve büyük sıkıntılardan sonra çıkmayı düşündüler. Çünkü burası artık davet için elverişli olmaktan çıkmış, burada yaşama ve ikamet etme olanağı kalmamıştı. Eğer onlarla birlikte yaşamak haram olsaydı bunu ta ilk günden yaparlardı.

"Rabbimiz! Bizimle kavmimiz arasında adaletle hükmet!" Bizimle onların arasını ayır ve eğer onları helâk edeceksen bizi onlardan ayrı tut.

"Şuayb'ı yalanlayanlar sanki yurtlarında hiç oturmamış gibiydiler." Sanki o şehirde hiç yaşamadılar ve ikamet etmediler.

"Ben size Rabbimin gönderdiği mesajları (risaletler) tebliğ ettim." *"Mesajları"* kelimesi çoğul olarak kullanılmıştır. Bu da mesajın/risaletin birçok çeşidi olduğuna dikkat çekmek içindir. Zira Şuayb Peygamber'in davetinde hem tevhide çağrı hem iktisadî yönden zulmün bertaraf edilmesi mesajı hem de yeryüzündeki ifsada ve yozlaşmaya karşı bir savaş vardı.

"Artık kâfir bir kavme nasıl acırım!" ifadesi Şuayb Peygamber'in kendi kendine konuşması olup iç dünyasındaki gel-gitleri yansıtmaktadır. Allah'ın takdiri, hükmü ve son kararı karşısında göstermesi gereken teslimiyetle inkârları sebebiyle küfür üzerine ölüp helâk olan akrabaları için hissettiği hüzün arasındaki tereddüdün ifadesidir. Bu tereddüt, meşru ve makbuldür. Zira buradaki hüzün, teslimiyete muarız değildir. Bilakis akrabalık bağından gelen beşerî ve duygusal bir hüzündür. Allah'a iman ve O'nun takdirine rıza ile birlikte bir yönüyle hissedilen bir duygu halidir.

"Yoksulluk ve darlıkla sıkmışızdır." Onları canlar, mallar, hayatın umumi ve hususi yönlerindeki muhtelif sıkıntılarla sınadık.

"Yalvarıp yakarsınlar diye..." Tövbe etsinler, hakka yönelsinler ve yalnızca Allah'a boyun eğsinler diye onlara sıkıntılar verdik.

"Sonra kötülüğü (darlığı) değiştirip yerine iyilik (bolluk) getirdik." Kötü şeylerin yerini nimetler, sıkıntıların yerini bolluk ve bereket aldı.

"Nihayet çoğaldılar." Allah'ın verdiği sükûnet, istikrar ve nimetlerden sonra hem malları hem de çoluk çocukları arttı.

"'Atalarımız da böyle sıkıntı ve sevinç yaşamışlardı' dediler." Sanki şöyle dediler: "Dünya budur; devran döner, tek hal üzerine kalmaz." Ama onlar kendilerine yapılan uyarıların ve nasihatlerin farkında değildiler. Bu nedenle de yaşadıkları tüm hallerde, akıllarını körelttiler ve gözlerini de tüm ilahî sırlara karşı kapattılar. Neticede başlarına gelen musibet ve sıkıntılardan hiçbir ders çıkarmadılar. Hatta bu, onların azgınlıklarını ve gafletlerini daha da arttırdı.

"Biz de onları, kendileri farkına varmadan ansızın yakaladık." Onların her şeyden habersizmiş gibi davranmalarından dolayı Biz de onları haber vermeden yakalayıverdik. Yoksa Allah Teâlâ onları birçok

peygamberle uyardığı gibi türlü ve tekrar tekrar yaşanan bela ve musibetlerin mesajlarıyla da uyardı.

"Biz de yapıp ettikleri yüzünden onları yakalayıverdik." İşledikleri günahlar ve zulümler nedeniyle onları yakaladık. Bu ayet, ilahî takdirin, her daim Allah'ın adaletine, hikmetine ve rahmetine bağlı olarak gerçekleştiğine işaret etmektedir. Allah Teâlâ zulümden ve abes işlerden münezzehtir. Böyle bir noksanlıktan berî ve yücedir.

"Geceleyin uyurlarken," yani dinlenmeye çekildikleri esnada onları yakaladık.

"Kuşluk vakti eğlenirlerken," yani gaflet vaktindeyken onları yakaladık. Uyudukları vakit de kuşluk vakti de ansızın yakalandıkları vakittir. Allah Teâlâ bizleri böyle bir hale düşmekten korusun! Bu ayetlerden anlaşılıyor ki Allah Teâlâ'nın mutlak kudreti için ne zaman ne de mekân sınırlaması vardır, her an gerçekleşebilir.

"Allah'ın azabından emin mi oldular?" Yani onlara nimetlerin geri verilmesinden dolayı kendilerinin diğerlerinden üstün olduklarını zannettiler. Kendilerinin Allah'ın tehdit ve uyarılarından istisna edildiklerini düşünmeye başladılar. Kibirlilerin ve gafillerin hali böyledir. Hakikat onların yüzüne çarpılınca ve azap ansızın gelince, kendilerinin istisna edilmediklerini anlarlar.

"Önceki sahiplerinden sonra yeryüzüne vâris olanlara hâlâ şu gerçek belli olmadı mı?" Kendilerinden önce orada yaşayan ve oraları imar etmiş olan toplumların yerine gelerek oralara yerleşen kimseler hâlâ gerçeği ayan beyan anlamadılar mı?

"İşte kâfirlerin kalplerini Allah böyle mühürler." Bu, Allah'ın adil kanunlarına göre işlemektedir. Kibir, cehalet ve zulüm gibi şeylerin tamamı kalbin üstünün örtülmesine neden olur ve böylece akıllar donar. Yoksa Allah Teâlâ hiçbir kalbi haksızlık ederek mühürlemez veya bu kanunların ve sebeplerin dışına çıkarak kimsenin kalbini hakikati görmeye kapatmaz. Bunların durumu, zehir içen adamın durumuna benziyor. Zehir içen adama Allah Teâlâ ölmeyi takdir etmiştir. Allahu a'lem.

ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ مُوسٰى بِاٰيَاتِنَآ اِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَإِيْهِ فَظَلَمُوا بِهَاۚ فَانْظُرْ
كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُفْسِدِيْنَ ﴿١٠٣﴾ وَقَالَ مُوسٰى يَا فِرْعَوْنُ اِنِّى رَسُوْلٌ مِنْ رَبِّ
الْعَالَمِيْنَۚ ﴿١٠٤﴾ حَقِيْقٌ عَلٰٓى اَنْ لَّآ اَقُوْلَ عَلَى اللّٰهِ اِلَّا الْحَقَّۜ قَدْ جِئْتُكُمْ بِبَيِّنَةٍ
مِنْ رَبِّكُمْ فَاَرْسِلْ مَعِىَ بَنِٓى اِسْرَآءِيْلَۜ ﴿١٠٥﴾ قَالَ اِنْ كُنْتَ جِئْتَ بِاٰيَةٍ فَأْتِ
بِهَآ اِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِيْنَ ﴿١٠٦﴾ فَاَلْقٰى عَصَاهُ فَاِذَا هِىَ ثُعْبَانٌ مُّبِيْنٌۚ ﴿١٠٧﴾
وَنَزَعَ يَدَهُ فَاِذَا هِىَ بَيْضَآءُ لِلنَّاظِرِيْنَۚ ﴿١٠٨﴾ قَالَ الْمَلَاُ مِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ اِنَّ هٰذَا
لَسَاحِرٌ عَلِيْمٌۙ ﴿١٠٩﴾ يُرِيْدُ اَنْ يُّخْرِجَكُمْ مِّنْ اَرْضِكُمْۚ فَمَاذَا تَأْمُرُوْنَ ﴿١١٠﴾ قَالُوْٓا
اَرْجِهْ وَاَخَاهُ وَاَرْسِلْ فِى الْمَدَآئِنِ حَاشِرِيْنَۙ ﴿١١١﴾ يَأْتُوْكَ بِكُلِّ سَاحِرٍ عَلِيْمٍ
﴿١١٢﴾ وَجَآءَ السَّحَرَةُ فِرْعَوْنَ قَالُوْٓا اِنَّ لَنَا لَاَجْرًا اِنْ كُنَّا نَحْنُ الْغٰلِبِيْنَ ﴿١١٣﴾
قَالَ نَعَمْ وَاِنَّكُمْ لَمِنَ الْمُقَرَّبِيْنَ ﴿١١٤﴾ قَالُوْا يٰمُوْسٰٓى اِمَّآ اَنْ تُلْقِىَ وَاِمَّآ
اَنْ نَّكُوْنَ نَحْنُ الْمُلْقِيْنَ ﴿١١٥﴾ قَالَ اَلْقُوْاۚ فَلَمَّآ اَلْقَوْا سَحَرُوْٓا اَعْيُنَ النَّاسِ
وَاسْتَرْهَبُوْهُمْ وَجَآءُوْ بِسِحْرٍ عَظِيْمٍ ﴿١١٦﴾ وَاَوْحَيْنَآ اِلٰى مُوْسٰٓى اَنْ اَلْقِ عَصَاكَۚ
فَاِذَا هِىَ تَلْقَفُ مَا يَأْفِكُوْنَۚ ﴿١١٧﴾ فَوَقَعَ الْحَقُّ وَبَطَلَ مَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَۚ ﴿١١٨﴾
فَغُلِبُوْا هُنَالِكَ وَانْقَلَبُوْا صَاغِرِيْنَۚ ﴿١١٩﴾ وَاُلْقِىَ السَّحَرَةُ سَاجِدِيْنَۚ ﴿١٢٠﴾ قَالُوْٓا
اٰمَنَّا بِرَبِّ الْعَالَمِيْنَۙ ﴿١٢١﴾ رَبِّ مُوْسٰى وَهٰرُوْنَ ﴿١٢٢﴾ قَالَ فِرْعَوْنُ اٰمَنْتُمْ بِهٖ
قَبْلَ اَنْ اٰذَنَ لَكُمْۚ اِنَّ هٰذَا لَمَكْرٌ مَّكَرْتُمُوْهُ فِى الْمَدِيْنَةِ لِتُخْرِجُوْا مِنْهَآ اَهْلَهَاۚ
فَسَوْفَ تَعْلَمُوْنَ ﴿١٢٣﴾ لَاُقَطِّعَنَّ اَيْدِيَكُمْ وَاَرْجُلَكُمْ مِّنْ خِلَافٍ ثُمَّ لَاُصَلِّبَنَّكُمْ
اَجْمَعِيْنَ ﴿١٢٤﴾ قَالُوْٓا اِنَّآ اِلٰى رَبِّنَا مُنْقَلِبُوْنَۚ ﴿١٢٥﴾ وَمَا تَنْقِمُ مِنَّآ اِلَّآ اَنْ اٰمَنَّا
بِاٰيٰتِ رَبِّنَا لَمَّا جَآءَتْنَاۜ رَبَّنَآ اَفْرِغْ عَلَيْنَا صَبْرًا وَّتَوَفَّنَا مُسْلِمِيْنَۚ ﴿١٢٦﴾

103. *Sonra onların ardından Mûsâ'yı mucizelerimizle Firavun ve kavmine gönderdik de o mucizeleri inkâr ettiler; ama bak ki fesatçıların sonu ne oldu!*

104. *Mûsâ dedi ki: "Ey Firavun! Ben âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir peygamberim.*

105. *Allah hakkında gerçekten başkasını söylememek benim üzerime borçtur. Size Rabbinizden açık bir delil getirdim; artık İsrailoğulları'nı benimle bırak!"*

106. *(Firavun) dedi ki: Eğer bir mucize getirdiysen ve gerçekten doğru söylüyorsan onu göster bakalım.*

107. *Bunun üzerine Mûsâ, asasını yere attı. O hemen apaçık bir ejderha oluverdi!*

108. *Ve elini (cebinden) çıkardı. Birdenbire o da seyredenlere bembeyaz görünüverdi.*

109. *Firavun'un kavminden ileri gelenler dediler ki: Bu çok bilgili bir sihirbazdır.*

110. *O, sizi yurdunuzdan çıkarmak istiyor. Ne buyurursunuz?*

111. *Dediler ki: Onu da kardeşini de beklet; şehirlere toplayıcılar (memurlar) yolla.*

112. *Bütün bilgili sihirbazları sana getirsinler.*

113. *Sihirbazlar, Firavun'a geldi ve "Eğer üstün gelen biz olursak, bize kesin bir mükâfat var mı?" dediler.*

114. *(Firavun,) "Evet hem de siz mutlaka yakınlarımdan olacaksınız" dedi.*

115. *(Sihirbazlar,) "Ey Mûsâ sen mi (önce) atacaksın, yoksa atanlar biz mi olalım?" dediler.*

116. *"Siz atın" dedi. Onlar atınca, insanların gözlerini büyülediler, onları korkuttular ve büyük bir sihir gösterdiler.*

117. *Biz de Mûsâ'ya, "Asanı at!" diye vahyettik. Bir de baktılar ki bu, onların uydurduklarını yakalayıp yutuyor.*

118. *Böylece gerçek ortaya çıktı ve onların yapmakta oldukları yok olup gitti.*

119. *İşte Firavun ve kavmi, orada yenildi ve küçük düşerek geri döndüler.*

120. *Sihirbazlar ise secdeye kapandılar.*

121. *"Âlemlerin Rabbine iman ettik." dediler.*

122. *"Mûsâ'nın ve Hârûn'un Rabbine."*

123. *Firavun dedi ki: "Ben size izin vermeden ona iman mı ettiniz? Bu, hiç şüphesiz şehirde, halkını oradan çıkarmak için kurduğunuz bir tuzaktır. Ama yakında (başınıza gelecekleri) göreceksiniz!*

124. *Mutlaka ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama keseceğim, sonra da hepinizi asacağım!"*

125. *Onlar da "Biz zaten Rabbimize döneceğiz" dediler.*

126. *"Sen sadece, Rabbimizin ayetleri bize geldiğinde onlara inandığımız için bizden intikam alıyorsun. Ey Rabbimiz! Bize bol bol sabır ver, Müslüman olarak canımızı al" dediler.*

SİHRİN KARŞISINDA PEYGAMBERLİK

Kur'ân, bir önceki bölümlerde Arap Yarımadası'na (Hz. Hûd ve Hz. Sâlih) ve Şam diyarlarına (Hz. Lut ve Hz. Şuayb) gönderilen peygamberlerin davetlerinden birer kesit sunmuştu; bu bölümde ise başka bir örnek üzerinde durmaktadır. Bu örnek Hz. Mûsâ olup bir öncekilerden tamamen farklıdır. Zira o, herhangi bir kabile veya şehre değil, bir devlete, medeniyete, orduya ve krallığa gönderilmiştir. Bu nedenle burada daha fazla detaya ihtiyaç duyulmuştur. Semavî risalet ile Firavun'un devleti arasındaki çekişmeye dair birçok sahne ve birçok farklı tecrübeden sunumlar yapılmıştır. Bu sahnelerin ilki de Firavun'un, sihirbazlardan yardım istemesidir. Bu konudaki etkileyici kesitler şöyledir:

Birincisi: Mûsâ Peygamber, davasını ve derdini açık ve net bir şekilde ifade etmiştir: *"Mûsâ dedi ki: Ey Firavun! Ben âlemlerin Rabbi tarafından gönderilmiş bir peygamberim. Allah hakkında gerçekten başkasını söylememek benim üzerime borçtur. Size Rabbinizden açık bir delil getirdim; artık İsrailoğulları'nı benimle bırak!"* Zira o, Allah'ın elçisi olup insanlara hak sözü tebliğ etmektedir. Mûsâ Peygamber, kavmini Firavun'un baskılarından ve zulmünden kurtaracak bir dava gütmektedir. Burada Hz. Mûsâ'nın risaletinin, daha ilk adımda, inanç ve yönetim, iman ve maslahat, din ve dünya arasında bir bağ kurduğu

görülmektedir. Bu, onun getirdiği risaletin şümullü, kapsayıcı ve hayatın her alanında topluma öncülük eden bir risalet olduğunu göstermektedir.

İkincisi: Hz. Mûsâ'nın davasını arz etmesinden hemen sonra Firavun ondan delillerini sunmasını istemiştir: *"(Firavun) dedi ki: 'Eğer bir mucize getirdiysen ve gerçekten doğru söylüyorsan onu göster bakalım.' Bunun üzerine Mûsâ asasını yere attı. O hemen apaçık bir ejderha oluverdi! Ve elini (cebinden) çıkardı. Birdenbire o da seyredenlere bembeyaz görünüverdi."* Mûsâ bunu yapınca, Firavunların gayet mahir olduğu bir alana girmiş oldu ki bu vesileyle onları can evinden vurup rezil etsin ve çok ağır ve şiddetli hezimet yaşasınlar. Çünkü Mısırlılar sihirde çok ileri konumdaydılar. Her düzeyden ve seviyeden insanlar sihirbazların yaptığı işlerden haberdardı.

Üçüncüsü: Firavun, Hz. Mûsâ'nın peygamberlik iddiasına cevap vermeleri için özel sihirbazlar seçti: *"Dediler ki: 'Onu da kardeşini de beklet; şehirlere toplayıcılar (memurlar) yolla. Bütün bilgili sihirbazları sana getirsinler.' Sihirbazlar Firavun'a geldi ve 'Eğer üstün gelen biz olursak, bize kesin bir mükâfat var mı?' dediler."* Firavun gerçekten yavaş yavaş yıkıma doğru gidiyordu. Sihirbazların önde gelenlerini ve en mahirlerini çağırttı, onları taltif etti ve gösteriyi izlemeleri için de halkın meydana toplanmasını istedi.

Dördüncüsü: Meydanın ortasında önce bir konuşma, sonra da fiilî karşılaşma oldu. Ancak olay, Firavun'un ve sihirbazlarının feci bir şekilde hezimete uğramasıyla neticelendi: *"(Sihirbazlar,) 'Ey Mûsâ, sen mi (önce) atacaksın, yoksa atanlar biz mi olalım?' dediler. 'Siz atın' dedi. Onlar atınca, insanların gözlerini büyülediler, onları korkuttular ve büyük bir sihir gösterdiler. Biz de Mûsâ'ya, 'Asanı at!' diye vahyettik. Bir de baktılar ki bu, onların uydurduklarını yakalayıp yutuyor. Böylece gerçek ortaya çıktı ve onların yapmakta oldukları yok olup gitti."*

Beşincisi: Sihirbazlar, Mûsâ ve Hârûn'un Rabbi olan Allah'a iman ettiklerini; Firavun'ub ve ileri gelenlerinin yolunu terk ettiklerini ilan ettiler: *"Sihirbazlar ise secdeye kapandılar. 'Âlemlerin Rabbine, Mûsâ'nın ve Hârûn'un Rabbine iman ettik' dediler."*

Altıncısı: Firavun, sihirbazları tehdit etti ve hakkın sesini kısmak için askerî gücün arkasına sığındı: *"'Mutlaka ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama keseceğim, sonra da hepinizi asacağım!' dedi. Onlar da 'Biz zaten Rabbimize döneceğiz' dediler."* Sihirbazlar onun tehditlerine rağmen sebat ettiler. Hakkı kendi gözleriyle gördükten, Firavun'un onlara süslü gösterdiği ve zorla dayattığı ilahların sahte olduğunu fark ettikten sonra ona da onun tehditlerine de aldırış etmediler.

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Sonra onların ardından Mûsâ'yı gönderdik." Yani bahsi geçen peygamberlerden, Nuh, Hûd, Sâlih, Lut ve Şuayb'dan sonra Allah, Mûsâ'yı gönderdi. Bu, peygamberlerin geliş sıralamasıdır.

"Onlar o mucizeleri inkâr ettiler. Ama bak ki fesatçıların sonu ne oldu?" ayeti fesadın, zulümle birlikte gerçekleşen bir durum olduğuna işaret etmektedir. Zulmün neticelerinden ve kötü meyvelerinden biri de fesattır.

"Mûsâ dedi ki: Ey Firavun!" Bu, Mûsâ'nın atılganlığı ve cesaretini göstermektedir. Mûsâ, ne överek ne de yererek, dengeli bir şekilde ona hitapta bulunmuştur.

"İsrailoğulları'nı benimle bırak!" Onları, sana kulluğun boyunduruğundan azat et ve benimle birlikte Mısır'dan çıkmalarına izin ver.

"O hemen apaçık bir ejderha oluverdi!" Allah Teâlâ, Mûsâ'nın asasını büyük bir yılana dönüştürdü. Bununla Firavun'a beşerî açıdan ne kadar zayıf olduğunu göstermek, heybetini ve batıl olan saltanatını sarsmak istedi.

"Ve elini (cebinden) çıkardı. Birdenbire o da seyredenlere bembeyaz görünüverdi." Yani onun elini, çok güzel, lekesiz ve pürüzsüz aydınlıkta bir hale dönüştürdü. Belki bu ikinci mucizede peygamberlerin davetinin tabiatına da bir işaret vardır. Allah, Firavun'u asa ile korkuttuktan sonra şimdi de ona beyaz ve parlak bir el gösterdi! Güçten sonra barış, ümit ile korku, cennet ile cehennem. İşte bunlar, tercih ve kararlarında kendi sorumluluğunu yüklenebilmesi için insanı etki altında bırakan imanî söylemlerdir. Toplumun güvenliğinin ve bireylerin selametinin

temeli olan esas budur. Bu esas ile, haddini aşan ve suç işleyenlere karşı gücü gösterir, sâlih olan ve ıslah edenlere de mükâfatı gösterirsin.

"Firavun'un kavminden ileri gelenler dediler ki: Bu çok bilgili bir sihirbazdır." Efendilerinden gelecek tepkileri kendi üzerlerinden savmak için kralın yakın adamlarının her zamanki hali böyledir. Firavun'un zayıflığı, ilahlık ve ilahlık iddiasının asılsız olduğu ortaya çıktıktan sonra kralın yakın adamları, ondan bile izin almadan hemen bu sözü söylediler. Hakkın ortaya çıkmasına "sihir," Mûsâ'ya da "sihirbaz" dediler. Nitekim her asırdaki benzerleri de aynısını yaparlar. Her ne zaman bir âlim, zalim bir sultanın yüzüne karşı hakkı söylese hemen yakın adamları ortaya çıkar, hakkı söyleyen kişi hakkında şaibeler ortaya atar ve ona leke sürmeye çalışırlar.

"Onu da kardeşini de beklet." Mûsâ ve kardeşi Hârûn'u bir süre bekletiver. Biz de bu arada sihirbazları toplarız. Bu da onların bu meydan okumayı kabul ettiklerinin işaretidir. Fakat bu, boş bir kabuldür. Bu tavırda Firavun'u sakinleştirme ve ona yaranma gayesi vardı. Ayrıca Mûsâ'nın getirdiği şeyin sihir olduğuna dair iddialarının da doğru olduğunu düşünüyorlardı.

"Şehirlere toplayıcılar (memurlar) yolla." Sana tüm şehirlerdeki sihirbazları toplayıp getirsinler.

"Sihirbazlar Firavun'a geldi ve 'Eğer üstün gelen biz olursak, bize kesin bir mükâfat var mı?' dediler." Sihirbazlar Firavun'a böyle demişlerdi. Bu, normalde kulların, efendileri karşısında kullanmadıkları bir üsluptur. Kullar, efendilerine şart koşamaz ve yaptıkları işten dolayı bir talepte bulunamazlar. Anlaşılan o ki bu, kutlama havasından kaynaklı bir taleptir ve ortama hareket ve coşku katmak için söylenmiştir. Zira müsabakalarda ve rekabet oyunlarında genellikle böyle talepler gündeme gelir.

"(Sihirbazlar,) 'Ey Mûsâ sen mi (önce) atacaksın, yoksa ilk atanlar biz mi olalım?' dediler. 'Siz atın' dedi." Kendilerinin olaya hâkim olduklarını göstermek için Mûsâ'ya tercih sundular. Mûsâ ise insanlara, amaçlarını ve ne yapacaklarını göstermek için önce sihirbazların başlamasını istedi. Böylece onlar düşünce, bir seferde ve çok kötü bir şekilde düşeceklerdi.

"Onlar atınca, insanların gözlerini büyülediler." Bu, onların sihirlerinin bir hakikat olmadığına işaret etmektedir. Onlar sadece insanların gözlerini boyuyorlar, eşyaların hakikatini değiştiremiyorlardı. Zaten sihirde olan da budur. Şöyle ki: Sihirbaz, taşı altına çevirdiğini iddia eder, bunu da insanlardan birkaç kuruş para almak için yapar. Eğer gerçekten taşı altına çevirebilseydi insanların parasına muhtaç olmazdı.

"Biz de Mûsâ'ya, 'Asanı at!' diye vahyettik. Bir de baktılar ki bu, onların uydurduklarını yakalayıp yutuyor!" Bu da bir önceki ayette yaptığımız yorumu desteklemektedir. Sihir, ancak ve ancak uydurma ve yalandır.

"Sihirbazlar ise secdeye kapandılar." ifadesi, teslimiyetlerinin derinliğini ve Allah Teâlâ'nın Hz. Mûsâ'nın eliyle onlara göstermiş olduğu hakikate iman ettiklerini beyan etmektedir. Sihirbazların iman etmesi, Allah'ın diğer insanlar için ortaya koyduğu bir hüccettir ve Hz. Mûsâ'nın gösterdiği bu mucizenin kesinlikle sihir, göz boyama veya şarlatanlık olmadığını kesin olarak ispat etmektedir. Zira bu işin uzmanı olan sihirbazlar dahi bunun karşısında teslim olup iman etmişlerdir.

"Firavun dedi ki: Ben size izin vermeden ona iman mı ettiniz?" Tağutların âdeti her zaman böyle olmuştur. İnsanların herhangi biri, ondan izin almadan bir fikre kani olsa, onlar buna şaşırır ve hemen bu şekilde tepki verirler. Çünkü onlara göre insanların malları, canları, acıları ve ümitleri onların elinde olduğu gibi akıl ve iradeleri de onların elinde olmalıdır. Zira bir kölenin, efendisinin nezdinde herhangi bir seçme ve karar verme hakkı yoktur!

"Bu, hiç şüphesiz şehirde, halkını oradan çıkarmak için kurduğunuz bir tuzaktır." Yani "Bu yaptığınız tam bir komplodur, yönetimi ele geçirme planıdır. Bu, şehri aslî sahiplerinin elinden alıp yabancılara vermek için kurduğunuz bir tuzaktır." Sultanın, yani devlet başkanının müsaadesi dışındaki her fikir, her söz ve her proje, sultan nezdinde bir komplodan ibarettir ve bunun başka bir açıklaması da yoktur. Bu tür suçlamalar, zalimlerin içine işlemiş olan intikam duygusundandır. Onlar bunu kendilerine muhalefet eden ya da emirlerine itaat etmeyen herkese karşı kullanırlar.

"Mutlaka ellerinizi ve ayaklarınızı çaprazlama keseceğim." buyruğunda sağ el ile sol ayağı veya sol el ile sağ ayağı kesmek kastedilmiştir. Bununla onlara ne kadar büyük bir ceza vereceğini göstermek ve onlara bakan herkesin nasıl cezalandırıldıklarını anlamalarını sağlamak için bu cezayı vermek istemiştir.

"Sonra da hepinizi asacağım!" Onlar için bir aşağılanma ve başkaları için de bir ibret olsun diye onların cesetlerini de hurma ağaçlarının gövdesine asacaktı. Firavunların kararları böyledir; ne mahkeme vardır ne yargılama ne de savunma!

"Ey Rabbimiz! Bize bol bol sabır ver." Rabbimiz, bize, Firavun'un öfkesine, şerrine ve tehditlerine aldırmayacak ve ayaklarımızı sabit tutacak kadar güçlü bir sabır ver!

"Ve canımızı Müslümanlar olarak al!" Buradan da anlaşılıyor ki tüm peygamberlerin dini tektir; o da İslam'dır.

وَقَالَ الْمَلَأُ مِنْ قَوْمِ فِرْعَوْنَ اَتَذَرُ مُوسٰى وَقَوْمَهُ لِيُفْسِدُوا فِى الْاَرْضِ وَيَذَرَكَ
وَاٰلِهَتَكَ ۚ قَالَ سَنُقَتِّلُ اَبْنَآءَهُمْ وَنَسْتَحْيٖ نِسَآءَهُمْ ۚ وَاِنَّا فَوْقَهُمْ قَاهِرُونَ ﴿١٢٧﴾
قَالَ مُوسٰى لِقَوْمِهِ اسْتَعِينُوا بِاللّٰهِ وَاصْبِرُوا ۚ اِنَّ الْاَرْضَ لِلّٰهِ يُورِثُهَا مَنْ يَشَآءُ
مِنْ عِبَادِهٖ ۗ وَالْعَاقِبَةُ لِلْمُتَّقِينَ ﴿١٢٨﴾ قَالُوٓا اُوذِينَا مِنْ قَبْلِ اَنْ تَأْتِيَنَا وَمِنْ بَعْدِ
مَا جِئْتَنَا ۗ قَالَ عَسٰى رَبُّكُمْ اَنْ يُهْلِكَ عَدُوَّكُمْ وَيَسْتَخْلِفَكُمْ فِى الْاَرْضِ فَيَنْظُرَ
كَيْفَ تَعْمَلُونَ ﴿١٢٩﴾ وَلَقَدْ اَخَذْنَآ اٰلَ فِرْعَوْنَ بِالسِّنِينَ وَنَقْصٍ مِنَ الثَّمَرَاتِ
لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٣٠﴾ فَاِذَا جَآءَتْهُمُ الْحَسَنَةُ قَالُوا لَنَا هٰذِهٖ ۚ وَاِنْ تُصِبْهُمْ
سَيِّئَةٌ يَطَّيَّرُوا بِمُوسٰى وَمَنْ مَعَهُ ۗ اَلَآ اِنَّمَا طَآئِرُهُمْ عِنْدَ اللّٰهِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ
لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٣١﴾ وَقَالُوا مَهْمَا تَأْتِنَا بِهٖ مِنْ اٰيَةٍ لِتَسْحَرَنَا بِهَا ۙ فَمَا نَحْنُ لَكَ
بِمُؤْمِنِينَ ﴿١٣٢﴾ فَاَرْسَلْنَا عَلَيْهِمُ الطُّوفَانَ وَالْجَرَادَ وَالْقُمَّلَ وَالضَّفَادِعَ وَالدَّمَ
اٰيَاتٍ مُفَصَّلَاتٍ فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا مُجْرِمِينَ ﴿١٣٣﴾ وَلَمَّا وَقَعَ عَلَيْهِمُ
الرِّجْزُ قَالُوا يَا مُوسَى ادْعُ لَنَا رَبَّكَ بِمَا عَهِدَ عِنْدَكَ ۚ لَئِنْ كَشَفْتَ عَنَّا الرِّجْزَ
لَنُؤْمِنَنَّ لَكَ وَلَنُرْسِلَنَّ مَعَكَ بَنِٓى اِسْرَآءِيلَ ۚ ﴿١٣٤﴾ فَلَمَّا كَشَفْنَا عَنْهُمُ الرِّجْزَ
اِلٰٓى اَجَلٍ هُمْ بَالِغُوهُ اِذَا هُمْ يَنْكُثُونَ ﴿١٣٥﴾ فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ فَاَغْرَقْنَاهُمْ فِى
الْيَمِّ بِاَنَّهُمْ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا وَكَانُوا عَنْهَا غَافِلِينَ ﴿١٣٦﴾ وَاَوْرَثْنَا الْقَوْمَ الَّذِينَ
كَانُوا يُسْتَضْعَفُونَ مَشَارِقَ الْاَرْضِ وَمَغَارِبَهَا الَّتِى بَارَكْنَا فِيهَا ۗ وَتَمَّتْ كَلِمَتُ
رَبِّكَ الْحُسْنٰى عَلٰى بَنِٓى اِسْرَآءِيلَ بِمَا صَبَرُوا ۗ وَدَمَّرْنَا مَا كَانَ يَصْنَعُ فِرْعَوْنُ
وَقَوْمُهُ وَمَا كَانُوا يَعْرِشُونَ ﴿١٣٧﴾

127. Firavun'un kavminden ileri gelenler dediler ki: "Mûsâ'yı ve kavmini, seni ve ilahlarını bırakıp yeryüzünde bozgunculuk çıkarsınlar diye mi

bırakacaksınız?" (Firavun,) "Biz onların oğullarını öldürüp, kadınlarını sağ bırakacağız. Elbette biz onları ezecek üstünlükteyiz" dedi.

128. *Mûsâ, kavmine dedi ki: "Allah'tan yardım isteyin ve sabredin. Şüphesiz ki yeryüzü Allah'ındır. Kullarından dilediğini ona vâris kılar. Sonuç (Allah'tan korkup günahtan) sakınanlarındır."*

129. *Onlar da "Sen bize (peygamber olarak) gelmeden önce de geldikten sonra da bize işkence edildi" dediler. (Mûsâ,) "Umulur ki Rabbiniz düşmanınızı helâk eder ve onların yerine sizi yeryüzüne hâkim kılar da nasıl hareket edeceğinize bakar" dedi.*

130. *Andolsun ki, biz de Firavun'a uyanları ders alsınlar diye yıllarca kuraklık ve mahsul kıtlığı ile cezalandırdık.*

131. *Onlara bir iyilik (bolluk) gelince, "Bu bizim hakkımızdır" derler; eğer kendilerine bir fenalık gelirse Mûsâ ve onunla beraber olanları uğursuz sayarlardı. Bilesiniz ki onlara gelen uğursuzluk Allah katındandır, fakat onların çoğu bunu bilmezler.*

132. *Ve dediler ki: "Bize sihir yapmak için ne mucize getirirsen getir, biz sana inanacak değiliz."*

133. *Biz de ayrı ayrı mucizeler olarak onların üzerine tufan, çekirge, haşere, kurbağalar ve kan gönderdik; yine de büyüklük tasladılar ve günahkâr bir kavim oldular.*

134. *Azap üzerlerine çökünce, "Ey Mûsâ! Sana verdiği söz hürmetine, bizim için Rabbine dua et; eğer bizden azabı kaldırırsan, mutlaka sana inanacağız ve muhakkak İsrailoğulları'nı seninle göndereceğiz" dediler.*

135. *Biz, ulaşacakları bir müddete kadar onlardan azabı kaldırınca hemen sözlerinden dönüverdiler.*

136. *Biz de ayetlerimizi yalanlamaları ve onlardan gafil kalmaları sebebiyle kendilerinden intikam aldık ve onları denizde boğduk.*

137. *Hor görülüp ezilmekte olan o kavmi de (İsrailoğulları), içini bereketle doldurduğumuz yerin doğu taraflarına ve batı taraflarına mirasçı kıldık. Sabırlarına karşılık Rabbinin İsrailoğulları'na verdiği güzel söz yerine geldi. Firavun ve kavminin yapmakta olduklarını ve yetiştirdikleri bahçeleri helâk ettik.*

FİRAVUN VE ADAMLARIYLA AÇIK ÇATIŞMA

Firavun'un delil getirme ve tartışma sahasında büyük bir yenilgiye uğramasından, sihirbazların da Peygamber'e iman edip Firavun'un emrinden çıkmasından sonra Firavun, tarihteki diğer tüm tağutların başvurduğu yola başvurdu ve başka seçeneklere; hileye, öldürmeye ve insanların iradelerine kota koymaya yöneldi. İşte burada Mûsâ'nın (a.s.) emrindeki hak ehli ile Firavun'un emrindeki batıl ehli arasındaki son ve kesin merhale başlamış oldu:

Birincisi: Kışkırtma ve tahrik etmede yöneticinin yanında yer alan (mele') kimselerin rolünün büyüklüğü: *"Firavun'un kavminden ileri gelenler dediler ki: Mûsâ'yı ve kavmini, seni ve ilahlarını bırakıp yeryüzünde bozgunculuk çıkarsınlar diye mi bırakacaksınız?"* Bunlar, sultana yakın olan her kesimin yaptığı gibi aslında kendi çıkar ve imtiyazlarını korumanın derdindeydiler. Bunlar kralı kışkırtmak için özellikle toprak, yönetim ve şehri ele geçirme gibi argümanları öne sürdüler. Ve hak ehlini, fesat çıkarmak ve ifsat etmekle suçladılar.

İkincisi: İnsanların iradelerini kırmak ve onları kendilerini savunmaktan vazgeçirmek için aşırı güç kullanma: *"(Firavun,) 'Biz onların oğullarını öldürüp, kadınlarını sağ bırakacağız. Elbette biz onları ezecek üstünlükteyiz' dedi."*

Üçüncüsü: Müminler, güçlü, kuvvetli ve tek olan Allah'a sığındılar. Firavun'un gücüne karşı koyacak maddî sebepleri az ve yetersiz olduğu için sabır zırhını ve sebat giysisini kuşandılar: *"Mûsâ, kavmine dedi ki: Allah'tan yardım isteyin ve sabredin. Şüphesiz ki yeryüzü Allah'ındır. Kullarından dilediğini ona vâris kılar. Sonuç, (Allah'tan korkup günahtan) sakınanlarındır."* Bunlar biraz zayıflayıp pişmanlık göstermeye başlayınca bu sefer, *"Sen bize (peygamber olarak) gelmeden önce de geldikten sonra da bize işkence edildi"* dediler. Bunun üzerine Mûsâ da onlara, *"Umulur ki Rabbiniz, düşmanınızı helâk eder ve onların yerine sizi yeryüzüne hâkim kılar da nasıl hareket edeceğinize bakar"* dedi. İşte bu ifade, Allah hakkında hüsnü zan besleyerek ümidi kuşanma, sorumluluklarını hissetme ve yaşanacak değişimlere hazır olmaları hissini veriyordu.

Dördüncüsü: Allah Teâlâ, elçisinin ve ona tabi olan mustazafların duasına icabet etti; Firavun ve adamlarına ise düşünmeleri ve öğüt almaları için uyarı üzerine uyarılar gönderdi: *"Andolsun ki Biz de Firavun'a uyanları, ders alsınlar diye yıllarca kuraklık ve mahsul kıtlığı ile cezalandırdık."* Sonra uyarılar gittikçe daha çok şiddetlendi: *"Biz de ayrı ayrı mucizeler olarak onların üzerine tufan, çekirge, haşere, kurbağalar ve kan gönderdik."*

Beşincisi: Firavunî ahlak, inat ve kibrin yanında aldatma ve hilekârlık ile sembolleşen bir ahlaktır: *"Ve dediler ki: Bize sihir yapmak için ne mucize getirirsen getir, biz sana inanacak değiliz."* Hatta insanların ondan uzaklaşması ve nefret etmesi için uğursuzluğun sebebi olarak Hz. Mûsâ'yı gösteriyorlardı: *"Eğer kendilerine bir fenalık gelirse Mûsâ ve onunla beraber olanları uğursuz sayarlardı."* Ama öte yandan azabın süresi uzayınca bu sefer de Mûsâ'ya sığınıyorlardı: *"Azap üzerlerine çökünce, 'Ey Mûsâ! Sana verdiği söz hürmetine, bizim için Rabbine dua et; eğer bizden azabı kaldırırsan, mutlaka sana inanacağız ve muhakkak İsrailoğulları'nı seninle göndereceğiz' dediler."* Allah da onların üzerindeki azabı kaldırdı ki bu onların aleyhine bir hüccet olsun. Hâlbuki Allah onların halini de ahvalini de niyetlerini de biliyordu: *"Biz, ulaşacakları bir müddete kadar onlardan azabı kaldırınca hemen sözlerinden dönüverdiler."*

Altıncısı: Bu savaş, Firavun'un istediği şekilde son bulmadı, bilakis zayıfların ve mustazafların lehine neticelendi: *"Biz de ayetlerimizi yalanlamaları ve onlardan gafil kalmaları sebebiyle kendilerinden intikam aldık ve onları denizde boğduk. Hor görülüp ezilmekte olan o kavmi de, içini bereketle doldurduğumuz yerin doğu taraflarına ve batı taraflarına mirasçı kıldık."* Kur'ân burada olayın sadece öğüt ve ibret yönlerine odaklanmış, olayın gerçekleştiği zamanı ve tarihi ele almamıştır. Ama sonuç kesin olarak bu şekilde müminlerin lehine olmuştur. Belki de bu neticeye ulaşana dek yıllar veya on yıllar geçmiştir. Nitekim devletlerin ve krallıkların ecelleri böyledir. Allahu a'lem.

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Seni ve ilahlarını bırakıp." ayetine göre Firavun'un da ilahları vardı. Belki de insanların ibadet etmesi için yaptırmıştı. Bu nedenle olsa gerek *"Ben sizin en büyük ilahınızım."*[5] demişti.

"Kadınlarını sağ bırakacağız." Onları, erkekleri olmadan sağ bırakacağız ki zelil olsunlar ve hem Firavun'un hem de kavminin hizmetçileri olsunlar!

"'Elbette biz onları ezecek üstünlükteyiz' dedi." ayetinde geçen "(فوقهم) (onların üstünde)" ifadesiyle, büyüklenmeye ve makama vurgu yapılmıştır. Yoksa bu, mekân açısından bir üstünlük değildir.

"Sen bize (peygamber olarak) gelmeden önce de işkence ediliyordu." Daha önce de ırkçı ayrıma tabi tutuluyorduk. Firavunlar, İsrailoğulları'nı zelil ediyor ve köleleştiriyordu. Hatta Firavun, gördüğü bir rüya üzerine onların erkek çocuklarını öldürüyordu.

"'(Sen) geldikten sonra da bize işkence edildi' dediler." Firavun bu sefer de onları Hz. Mûsâ'nın getirdiği risalete tabi olmaktan alıkoyuyordu. Daha önce ırkçı saldırılara ve baskılara maruz kalıyorlardı, şimdi ise dinî baskı görüyorlardı.

"Kıtlık yılları," yani kurak yıllar, yağmursuz ve ekinsiz yıllar ile onları cezalandırdık.

"Onlara bir iyilik (bolluk) gelince, 'Bu bizim hakkımızdır' derler; eğer kendilerine bir fenalık gelirse Mûsâ ve onunla beraber olanları uğursuz sayarlardı." Onlara bir bolluk gelse, ekinleri yetişse ve nimet gelse, "Bu bizim hakkımızdır. Çünkü bizler hayırlı kimseleriz" derlerdi. Ama nimet ellerinden gitse, bu sefer de suçu Mûsâ'ya atarlardı. Bu felaketlerin sorumlusu sanki oymuş gibi konuşurlardı.

"Biz de ayrı ayrı mucizeler olarak onların üzerine tufan, çekirge, haşere, kurbağalar ve kan gönderdik." Onlara çeşit çeşit azaplar geldi. Bazısı -bit gibi- onların bedenlerine musallat oldu. Bazısı -çekirge gibi- onların ekinlerine musallat oldu. Bazısı da -tufan gibi- onların evlerine ve meskenlerine musallat oldu.

---

5 Nâziât 79/24.

Ayetlerde geçen "(رجز) (ricz)" kelimesi azap, "(يمّ) (yemm)" kelimesi ise deniz demektir.

"Hor görülüp ezilmekte olan o kavmi de içini bereketle doldurduğumuz yerin doğu taraflarına ve batı taraflarına mirasçı kıldık." buyruğundaki *"yer"*den maksat, bizzat Firavunların yaşadığı ve çıktığı şehir demek değildir. Çünkü İsrailoğulları oradan çıktıktan sonra bir daha Mısır'a dönmediler. Bilakis Tih döneminde Sina Çölü'nde kaldılar. Sonra Hz. Davud (a.s.) döneminde Filistin'i yurt edindiler. Allahu a'lem.

وَجَاوَزْنَا بِبَنِي إِسْرَائِيلَ الْبَحْرَ فَأَتَوْا عَلَىٰ قَوْمٍ يَعْكُفُونَ عَلَىٰ أَصْنَامٍ لَهُمْ ۚ
قَالُوا يَا مُوسَى اجْعَلْ لَنَا إِلَٰهًا كَمَا لَهُمْ آلِهَةٌ ۚ قَالَ إِنَّكُمْ قَوْمٌ تَجْهَلُونَ ﴿١٣٨﴾
إِنَّ هَٰؤُلَاءِ مُتَبَّرٌ مَا هُمْ فِيهِ وَبَاطِلٌ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٣٩﴾ قَالَ أَغَيْرَ اللَّهِ
أَبْغِيكُمْ إِلَٰهًا وَهُوَ فَضَّلَكُمْ عَلَى الْعَالَمِينَ ﴿١٤٠﴾ وَإِذْ أَنْجَيْنَاكُمْ مِنْ آلِ فِرْعَوْنَ
يَسُومُونَكُمْ سُوءَ الْعَذَابِ ۚ يُقَتِّلُونَ أَبْنَاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاءَكُمْ ۚ وَفِي ذَٰلِكُمْ
بَلَاءٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَظِيمٌ ۚ ﴿١٤١﴾ وَوَاعَدْنَا مُوسَىٰ ثَلَاثِينَ لَيْلَةً وَأَتْمَمْنَاهَا بِعَشْرٍ
فَتَمَّ مِيقَاتُ رَبِّهِ أَرْبَعِينَ لَيْلَةً ۚ وَقَالَ مُوسَىٰ لِأَخِيهِ هَارُونَ اخْلُفْنِي فِي قَوْمِي
وَأَصْلِحْ وَلَا تَتَّبِعْ سَبِيلَ الْمُفْسِدِينَ ﴿١٤٢﴾ وَلَمَّا جَاءَ مُوسَىٰ لِمِيقَاتِنَا وَكَلَّمَهُ
رَبُّهُ ۚ قَالَ رَبِّ أَرِنِي أَنْظُرْ إِلَيْكَ ۚ قَالَ لَنْ تَرَانِي وَلَٰكِنِ انْظُرْ إِلَى الْجَبَلِ فَإِنِ
اسْتَقَرَّ مَكَانَهُ فَسَوْفَ تَرَانِي ۚ فَلَمَّا تَجَلَّىٰ رَبُّهُ لِلْجَبَلِ جَعَلَهُ دَكًّا وَخَرَّ مُوسَىٰ
صَعِقًا ۚ فَلَمَّا أَفَاقَ قَالَ سُبْحَانَكَ تُبْتُ إِلَيْكَ وَأَنَا أَوَّلُ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٤٣﴾ قَالَ يَا
مُوسَىٰ إِنِّي اصْطَفَيْتُكَ عَلَى النَّاسِ بِرِسَالَاتِي وَبِكَلَامِي فَخُذْ مَا آتَيْتُكَ
وَكُنْ مِنَ الشَّاكِرِينَ ﴿١٤٤﴾ وَكَتَبْنَا لَهُ فِي الْأَلْوَاحِ مِنْ كُلِّ شَيْءٍ مَوْعِظَةً
وَتَفْصِيلًا لِكُلِّ شَيْءٍ ۚ فَخُذْهَا بِقُوَّةٍ وَأْمُرْ قَوْمَكَ يَأْخُذُوا بِأَحْسَنِهَا ۚ سَأُرِيكُمْ
دَارَ الْفَاسِقِينَ ﴿١٤٥﴾ سَأَصْرِفُ عَنْ آيَاتِيَ الَّذِينَ يَتَكَبَّرُونَ فِي الْأَرْضِ بِغَيْرِ
الْحَقِّ ۚ وَإِنْ يَرَوْا كُلَّ آيَةٍ لَا يُؤْمِنُوا بِهَا ۚ وَإِنْ يَرَوْا سَبِيلَ الرُّشْدِ لَا يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا ۚ
وَإِنْ يَرَوْا سَبِيلَ الْغَيِّ يَتَّخِذُوهُ سَبِيلًا ۚ ذَٰلِكَ بِأَنَّهُمْ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَكَانُوا
عَنْهَا غَافِلِينَ ﴿١٤٦﴾ وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِآيَاتِنَا وَلِقَاءِ الْآخِرَةِ حَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ ۚ
هَلْ يُجْزَوْنَ إِلَّا مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ۚ ﴿١٤٧﴾ وَاتَّخَذَ قَوْمُ مُوسَىٰ مِنْ بَعْدِهِ مِنْ
حُلِيِّهِمْ عِجْلًا جَسَدًا لَهُ خُوَارٌ ۚ أَلَمْ يَرَوْا أَنَّهُ لَا يُكَلِّمُهُمْ وَلَا يَهْدِيهِمْ سَبِيلًا ۘ
اتَّخَذُوهُ وَكَانُوا ظَالِمِينَ ﴿١٤٨﴾ وَلَمَّا سُقِطَ فِي أَيْدِيهِمْ وَرَأَوْا أَنَّهُمْ قَدْ ضَلُّوا ۙ

قَالُوا لَئِنْ لَمْ يَرْحَمْنَا رَبُّنَا وَيَغْفِرْ لَنَا لَنَكُونَنَّ مِنَ الْخَاسِرِينَ ﴿١٤٩﴾ وَلَمَّا رَجَعَ مُوسَىٰ إِلَىٰ قَوْمِهِ غَضْبَانَ أَسِفًا قَالَ بِئْسَمَا خَلَفْتُمُونِي مِنْ بَعْدِي أَعَجِلْتُمْ أَمْرَ رَبِّكُمْ وَأَلْقَى الْأَلْوَاحَ وَأَخَذَ بِرَأْسِ أَخِيهِ يَجُرُّهُ إِلَيْهِ قَالَ ابْنَ أُمَّ إِنَّ الْقَوْمَ اسْتَضْعَفُونِي وَكَادُوا يَقْتُلُونَنِي فَلَا تُشْمِتْ بِيَ الْأَعْدَاءَ وَلَا تَجْعَلْنِي مَعَ الْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿١٥٠﴾ قَالَ رَبِّ اغْفِرْ لِي وَلِأَخِي وَأَدْخِلْنَا فِي رَحْمَتِكَ وَأَنْتَ أَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ ﴿١٥١﴾ إِنَّ الَّذِينَ اتَّخَذُوا الْعِجْلَ سَيَنَالُهُمْ غَضَبٌ مِنْ رَبِّهِمْ وَذِلَّةٌ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَكَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُفْتَرِينَ ﴿١٥٢﴾ وَالَّذِينَ عَمِلُوا السَّيِّئَاتِ ثُمَّ تَابُوا مِنْ بَعْدِهَا وَآمَنُوا إِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٥٣﴾ وَلَمَّا سَكَتَ عَنْ مُوسَى الْغَضَبُ أَخَذَ الْأَلْوَاحَ وَفِي نُسْخَتِهَا هُدًى وَرَحْمَةٌ لِلَّذِينَ هُمْ لِرَبِّهِمْ يَرْهَبُونَ ﴿١٥٤﴾ وَاخْتَارَ مُوسَىٰ قَوْمَهُ سَبْعِينَ رَجُلًا لِمِيقَاتِنَا فَلَمَّا أَخَذَتْهُمُ الرَّجْفَةُ قَالَ رَبِّ لَوْ شِئْتَ أَهْلَكْتَهُمْ مِنْ قَبْلُ وَإِيَّايَ أَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ السُّفَهَاءُ مِنَّا إِنْ هِيَ إِلَّا فِتْنَتُكَ تُضِلُّ بِهَا مَنْ تَشَاءُ وَتَهْدِي مَنْ تَشَاءُ أَنْتَ وَلِيُّنَا فَاغْفِرْ لَنَا وَارْحَمْنَا وَأَنْتَ خَيْرُ الْغَافِرِينَ ﴿١٥٥﴾ وَاكْتُبْ لَنَا فِي هَٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةً وَفِي الْآخِرَةِ إِنَّا هُدْنَا إِلَيْكَ قَالَ عَذَابِي أُصِيبُ بِهِ مَنْ أَشَاءُ وَرَحْمَتِي وَسِعَتْ كُلَّ شَيْءٍ فَسَأَكْتُبُهَا لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَالَّذِينَ هُمْ بِآيَاتِنَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٥٦﴾

138. *İsrailoğulları'nı denizden geçirdik, orada kendilerine mahsus bazı putlara tapan bir kavme rastladılar. Bunun üzerine, "Ey Mûsâ! Onların ilahları olduğu gibi sen de bizim için bir ilah yap!" dediler. Mûsâ, "Gerçekten siz cahil bir toplumsunuz" dedi.*

139. *Şüphesiz bunların içinde bulundukları (din) yıkılmıştır, yapmakta oldukları da bâtıldır.*

140. *Mûsâ dedi ki: Allah sizi âlemlere üstün kılmışken ben size Allah'tan başka bir ilah mı arayayım?!*

141. Hatırlayın ki size işkencenin en kötüsünü yapan Firavun'un adamlarından sizi kurtardık. Onlar oğullarınızı öldürüyorlar, kadınlarınızı sağ bırakıyorlardı. İşte bunda, size Rabbiniz tarafından büyük bir imtihan vardır.

142. (Bana ibadet etmesi için) Mûsâ'ya otuz gece vade verdik ve ona on gece daha ilâve ettik; böylece Rabbinin tayin ettiği vakit kırk geceyi buldu. Mûsâ, kardeşi Hârûn'a dedi ki: "Kavmimin içinde benim yerime geç, onları ıslah et, bozguncuların yoluna uyma."

143. Mûsâ tayin ettiğimiz vakitte (Tur'a) gelip de Rabbi onunla konuşunca "Rabbim! Bana (kendini) göster; seni göreyim!" dedi. (Rabbi,) "Sen Beni asla göremezsin. Fakat şu dağa bak, eğer o yerinde durabilirse sen de Beni göreceksin!" buyurdu. Rabbi o dağa tecelli edince onu paramparça etti, Mûsâ da baygın düştü. Ayılınca dedi ki: "Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim, Sana tövbe ettim. Ben inananların ilkiyim."

144. (Allah,) "Ey Mûsâ!" dedi: "Ben risaletlerimle ve sözlerimle seni insanların başına seçtim. Sana verdiğimi al ve şükredenlerden ol."

145. Nasihat ve her şeyin açıklamasına dair ne varsa hepsini Mûsâ için levhalarda yazdık. (Ve dedik ki:) Bunları kuvvetle tut, kavmine de onun en güzelini almalarını emret. Yakında size, yoldan çıkmışların yurdunu göstereceğim.

146. Yeryüzünde haksız yere böbürlenenleri ayetlerimden uzaklaştıracağım. Onlar bütün mucizeleri görseler de iman etmezler. Doğru yolu görseler onu yol edinmezler. Fakat azgınlık yolunu görürlerse, hemen ona saparlar. Bu durum, onların ayetlerimizi yalanlamalarından ve onlardan gafil olmalarından ileri gelmektedir.

147. Hâlbuki ayetlerimizi ve ahirete kavuşmayı yalanlayanların amelleri boşa çıkmıştır. Onlar, yapmakta oldukları amellerden başka bir şey için mi cezalandırılırlar?!

148. (Tur'a giden) Mûsâ'nın arkasından kavmi, ziynet takımlarından, böğürebilen bir buzağı heykelini (ilah) edindiler. Görmediler mi ki o ne konuşuyor onlarla ne de onlara yol gösteriyor? Onu (ilah olarak) benimsediler ve zalimler oldular.

149. Pişman olup da kendilerinin gerçekten sapmış olduklarını görünce dediler ki: "Eğer Rabbimiz bize acımaz ve bizi bağışlamazsa mutlaka ziyana uğrayanlardan olacağız!"

150. Mûsâ, kızgın ve üzgün bir halde kavmine dönünce, "Benden sonra arkamdan ne kötü işler yapmışsınız! Rabbinizin emrini (beklemeyip) acele mi ettiniz?" dedi. Tevrat levhalarını yere attı ve kardeşinin (Hârûn'un) başını tutup kendine doğru çekmeye başladı. (Kardeşi,) "Anam oğlu! Bu kavim beni cidden zayıf gördüler ve neredeyse beni öldüreceklerdi. Sen de düşmanları bana güldürme ve beni bu zalim kavimle beraber tutma!" dedi.

151. (Mûsâ da) "Ey Rabbim, beni ve kardeşimi bağışla, bizi rahmetine kabul et. Zira Sen merhametlilerin en merhametlisisin!" dedi.

152. Buzağıyı (ilah) edinenler var ya, işte onlara mutlaka Rablerinden bir gazap ve dünya hayatında bir alçaklık erişecektir. Biz iftiracıları böyle cezalandırırız.

153. Kötülükler yaptıktan sonra ardından tövbe edip de iman edenlere gelince, şüphesiz ki o tövbe ve imandan sonra, Rabbin elbette bağışlayan ve esirgeyendir.

154. Mûsâ'nın öfkesi dinince levhaları aldı. Onlardaki yazıda Rablerinden korkanlar için hidayet ve rahmet (haberi) vardı.

155. Mûsâ tayin ettiğimiz vakitte kavminden yetmiş adam seçti. Onları o müthiş deprem yakalayınca Mûsâ dedi ki: "Ey Rabbim! Dileseydin onları da beni de daha önce helâk ederdin. İçimizden birtakım beyinsizlerin işlediği (günah) yüzünden hepimizi helâk mi edeceksin? Bu iş, Senin imtihanından başka bir şey değildir. Onunla dilediğini saptırırsın, dilediğini de doğru yola iletirsin. Sen bizim sahibimizsin, bizi bağışla ve bize acı! Sen bağışlayanların en iyisisin!

156. Bize, bu dünyada da iyilik yaz ahirette de. Şüphesiz biz Sana döndük." Allah buyurdu ki: Kimi dilersem onu azabıma uğratırım; rahmetim ise her şeyi kuşatır. Onu, sakınanlara, zekâtı verenlere ve ayetlerimize inananlara yazacağım.

FİRAVUN'UN HELÂKİ SONRASINDA HZ. MÛSÂ'NIN İSRAİLOĞULLARI'NA LİDERLİK ETMESİ

Allah Teâlâ, İsrailoğulları'nı yakalamak için şehirden çıkan Firavun'u ve ordusunu helâk etti. Hz. Mûsâ'nın İsrailoğulları'nı kurtarması ve onların tarihlerinde yeni bir sayfanın açılması için Firavun ile ordusunu denizde boğdu. Bu yeni dönemde karar alma mercii Firavun değil artık kendileri olacaktı. Bu dönemde hedeflerini gerçekleştirecekler, hayatlarını buna göre şekillendirecekler ve kendi sorumluluklarının altına gireceklerdi. Firavun'un baskısı altında oldukları dönemde peygamberleri Mûsâ'nın onlara söz ettiği yeni sınama merhalesi işte buydu: *"Umulur ki Rabbiniz, düşmanınızı helâk eder ve onların yerine sizi yeryüzüne hâkim kılar da nasıl hareket edeceğinize bakar."* İşte bu imtihanda İsrailoğulları'nın gerçek karakterleri; iman, amel ve ahlak gibi hususlardaki farklı yönleri ve değişik seviyeleri de ortaya çıkmış oldu. Bir de bu hareketi takip eden ve meydana gelen her olay, her problem ve her eğilimle birlikte nazil olan ilahî vahyin ışığında hayatın her alanını kuşatan büyük bir ıslah yönetimi tecrübesi de yine bu dönemde ortaya çıktı. Bu bölümdeki ayetler bu merhalenin birçok özelliğine ve önemli hususlarına değinmiştir. Bunlar şöyledir:

Birincisi: Çok erken bir dönemde putperestliğe meyletmeleri: *"İsrailoğulları'nı denizden geçirdik, orada kendilerine mahsus birtakım putlara tapan bir kavme rastladılar. Bunun üzerine, 'Ey Mûsâ! Onların ilahları olduğu gibi sen de bizim için bir ilah yap!' dediler. Mûsâ, 'Gerçekten siz cahil bir toplumsunuz' dedi."* Daha sonra ise bu meyilleri tekrar açığa çıktı ve buzağıyı ilah edindiler: *"(Tur'a giden) Mûsâ'nın arkasından kavmi, ziynet takımlarından, böğürebilen bir buzağı heykelini (ilah) edindiler."*

İbrâhim Peygamber'in oğlu İshak'ın oğlu Yakub'un (Allah'ın selamı onların üzerine olsun!) oğullarından olmalarına ve daha yakın zamanda birçok mucizelere tanıklık etmiş olmalarına rağmen İsrailoğulları'nın böyle bir düşüncede olması, beraberinde birçok soruyu da getirmektedir. Peygamber sülalesinden olmalarına ve birçok mucizeye tanıklık etmelerine rağmen bu duruma nasıl düşmüşlerdi? Hâlbuki

onlar da bu putların mahlûk ve elle yapılmış bir şey olduğunu iyi biliyorlardı. O zaman neden *"Sen de bizim için bir ilah yap!"* demişlerdi?

Zahir olan şu ki insanın içinden gelen bir dürtü, kişiyi soyut ifadeleri bırakıp duyu organlarıyla algılanan şeylere iter. Soyut şeyleri somut üzerinde görmek ister. Ancak bu manalar da asıl olandır. Farklı ve çeşitli olmasına rağmen tüm bu davranışlardaki ortak payda şudur: Taşa, ağaca ve ineğe tapmak, kişinin kendini bunlara ikna etmesiyle gerçekleşmiyor. Fakat duyu organlarıyla anlayamadıkları Allah'a olan imanı, bir vücuda ve kalıba yerleştirmek istiyorlar.

Şiilerin bazılarının kabirlere ibadet etmeleri, Hz. Hüseyin'in suretine saygı ve ihtiramda aşırı gitmeleri, tıpkı Hristiyanların Hz. İsa'ya yaptıkları gibi neredeyse Hz. Hüseyin'i ilahlık makamına çıkarmaları gibi davranışlar da böyledir. Bunlar, insanın fıtratından gelen Allah'a iman etme hissi ile duyularla algılanan somut şeylere bağlanma hissinin birbirine karışması durumudur. Bu tür davranışlar, nihayetinde şirki doğurur ve sahih imandan uzaklaştırır.

İslamî metotta soyutu somutta görme duygusu tamamen ilga edilmemiştir. Aksine şe'âir (semboller) vasıtasıyla bu dürtü doğru bir şekilde kanalize edilmiştir. Mesela Kâbe'nin tazim edilmesi, Safa ile Merve tepeleri, Makam-ı İbrâhim böyledir. Ancak tevhit akidesiyle bu sembollere duyulan saygı arasında tam bir ayrım vardır. Zira bunlar ne ilahtır ne de bizimle Allah arasında aracıdır, bilakis bunlar tek olan Allah'a ibadet etme yerleri ve alâmetleridir.

İkincisi: İlk sırada nefsin ıslahı gelmektedir. Toplumu değiştirmek ve onları daha iyiye yönlendirmek isteyen kişinin öncelikle kendi nefsini tezkiye etmesi, temizlemesi ve bu görev için uygun hale getirmesi gerekir.

İşte A'râf Sûresi'ndeki şu ayetler bize bu dersi vermektedir: *"(Bana ibadet etmesi için) Mûsâ'ya otuz gece vade verdik ve ona on gece daha ilâve ettik."* Bu kırk gecede Mûsâ, kavminden ayrı kaldı. Allah ile bağ kurdu ve iman dolu bir ruha büründü. Bizler bunun nasıl olduğunu ve bunun detaylarını, olayı kısaca anlatan bu ayetlerden yola çıkarak anlayamayız. *"Mûsâ ile görüşmek için ondan söz aldık." "Mûsâ, tayin ettiğimiz vakitte (Tur'a) gelip de Rabbi onunla konuşunca"* gibi ayetler

olayın büyüklüğünü görmek ve Yüce Allah'ın, değerli Nebisine nasıl bir üstünlük verdiğini anlamak için yeterlidir.

Üçüncüsü: Hz. Mûsâ'nın getirdiği risalet, tüm geçmiş risaletlere göre daha kapsamlı bir risalettir: *"(Allah,) 'Ey Mûsâ!' dedi: 'Ben risaletlerimle ve sözlerimle seni insanların başına seçtim. Sana verdiğimi al ve şükredenlerden ol.' Nasihat ve her şeyin açıklamasına dair ne varsa hepsini Mûsâ için levhalarda yazdık."* Hz. Mûsâ'nın risaleti ile Hz. Muhammed'in (s.a.s.) risaleti arasındaki en güçlü benzerliklerden biri de budur. Kur'ân, bu iki risaletin şümullü ve kapsayıcı olduğunu söylemektedir. İşte bu nedenden olsa gerek, Kur'ân-ı Kerim'de en çok ve en tafsilatlı anlatılan kıssa, Hz. Mûsâ'nın kıssasıdır. Allahu a'lem.

Dördüncüsü: İlim ve hidayet yolundaki en büyük engel kibirdir: *"Yeryüzünde haksız yere böbürlenenleri ayetlerimden uzaklaştıracağım. Onlar bütün mucizeleri görseler de iman etmezler. Doğru yolu görseler onu yol edinmezler. Fakat azgınlık yolunu görürlerse, hemen ona saparlar."* Kibirli insan hakkı göremez ve duyamaz. O, sadece görmek istediği şeyleri görür, ancak duymak istediklerini duyar: *"Bu durum, onların ayetlerimizi yalanlamalarından ve onlardan gafil olmalarından ileri gelmektedir."* Buradaki *"gaflet"*ten maksat, bile bile yüz çevirme ve boş bir gururdur. Kendi arzularının ve geçiminin derdine düşmüş sıradan bir cahilin gafleti değildir.

Beşincisi: Toplumun idare edilmesi. Bu da davet ve ıslahla alakalı bir görevdir. Kargaşa yaşayan bir toplumun ıslahı mümkün değildir. Bu tecrübede şunu görüyoruz: Hz. Mûsâ, Rabbi ile görüşmeye gidince onları kendi hallerine, başıboş bırakmıyor. Bilakis yöneticilik görevini kardeşine veriyor: *"Mûsâ, kardeşi Hârûn'a dedi ki: 'Kavmimin içinde benim yerime geç, onları ıslah et, bozguncuların yoluna uyma.'"*

Mûsâ, Rabbi ile buluşmasından döndükten ve yaşanan olaylardan sonra bu sefer kavminden yeni bir yönetici kadrosu seçmiştir: *"Mûsâ, tayin ettiğimiz vakit için kavminden yetmiş adam seçti."* Bu da ikinci sözleşmedir. Buradan anlaşılıyor ki, bu grubun da tezkiye edilmesi ve arındırılması gerekiyordu. Bunun amacı ise bu grubun en üst komutan ile halk arasında köprü vazifesi görecek olmasıydı. Bir toplumun lideri

ne kadar yetenekli ve güçlü olursa olsun toplumu tek başına idare etmesi mümkün değildir.

Altıncısı: Peygamberlerin beşerî yönüne değinilmiştir: *"Mûsâ, kızgın ve üzgün bir halde kavmine dönünce, 'Benden sonra arkamdan ne kötü işler yapmışsınız! Rabbinizin emrini (beklemeyip) acele mi ettiniz?' dedi. Tevrat levhalarını yere attı ve kardeşinin (Hârûn'un) başını tutup kendine doğru çekmeye başladı."* Bu, bir nebi de olsa, Allah tarafından seçilmiş de olsa bir beşerin ruh halidir. Eğer peygamberler insan türü dışında bir tür olsaydı ve insanlardan tamamen farklı olsaydı, onun getirdiği risalet delil ve rehber olamaz ve insanların onları örnek almaları mümkün olmazdı. Nebiler, vahiy alan insanlardır. Vahiy, en doğru metotla kurtuluşa ve sağlam imana götürür. Beşer olmaları ise onlara uymak ve onları örnek almak için gereklidir. Asırlar geçse ve nesiller değişse de insanlar onların tecrübelerinden istifade edebilir.

Yedincisi: Hayır ve ıslah hareketlerine karşı tüm toplumlarda bir ayrılma ve bölünme olması muhtemeldir: *"Pişman olup da kendilerinin gerçekten sapmış olduklarını görünce dediler ki: Eğer Rabbimiz bize acımaz ve bizi bağışlamazsa mutlaka ziyana uğrayanlardan olacağız!"*

"Kötülükler yaptıktan sonra ardından tövbe edip de iman edenlere gelince, şüphesiz ki o tövbe ve imandan sonra, Rabbin elbette bağışlayan ve esirgeyendir." "Ey Rabbim! Dileseydin onları da beni de daha önce helâk ederdin. İçimizden birtakım beyinsizlerin işlediği (günah) yüzünden hepimizi helâk mi edeceksin? Bu iş, Senin imtihanından başka bir şey değildir. Onunla dilediğini saptırırsın, dilediğini de doğru yola iletirsin." "Allah buyurdu ki: Kimi dilersem onu azabıma uğratırım; rahmetim ise her şeyi kuşatır. Onu, sakınanlara, zekâtı verenlere ve ayetlerimize inananlara yazacağım."

Henüz peygamberleri aralarındayken ve bütün o mucizelere rağmen bunlar oluyorsa, sonraki nesillerde bunların olması çok daha muhtemeldir.

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Ey Mûsâ! Onların ilahları olduğu gibi sen de bizim için bir ilah yap!" Bu, başkalarını körü körüne taklit etmekten başka bir şey değildir. Zira bunun mantıkla veya delille izah edilecek bir yönü yoktur. Bu, genellikle birleştirici bir kimliği de koruyucu bir inancı da olmayan boş toplulukların ve milletlerin isteğidir.

"Şüphesiz bunların içinde bulundukları (din) yıkılmıştır." Yani son bulmuştur. Dinin yok olması onların da helâk olmasına sebep olmuştur.

"Allah sizi âlemlere üstün kılmışken." Risaleti taşıdığınız için üstündünüz. Yoksa yaratılış açısından veya diğer ırklardan farklı olarak kimseden bir üstünlüğünüz yoktur.

"Hatırlayın ki size işkencenin en kötüsünü yapıyorlardı." ayetinde geçen "(يسومونكم) (yesûmûneküm)" kelimesi, işkence ediyorlardı, demektir.

"'Rabbim! Bana (kendini) göster; Seni göreyim!' dedi." Bana zatını göster ki Seni görebileyim. Çünkü o da biliyordu ki Rabbini görebilmesi ancak O'nun görülebilen bir hale gelmesiyle mümkündür. Allah Teâlâ onun bu isteğine karşılık *"Sen beni asla göremezsin"* dedi. Burada görme fiilinin gerçekleşemeyeceği, Hz. Mûsâ'ya nispet edilmiştir, yani görememe durumu Mûsâ'ya isnat edilmiştir. Yoksa Allah'ın zatının görülmesinin imkânı nefyedilmemiştir. Eğer bunu kastetseydi, "Ben asla görülemem" derdi. Yani Mûsâ'da Allah'ı görebilme imkân ve istidadı yoktu. Çünkü o da bir beşerdi ve evrenin yasalarına mahkûmdu. Allah Teâlâ dağa tecelli edip onu paramparça ederek bir ders verdi, Mûsâ da o anda bayılıp kendinden geçti.

Tüm bunlar insanın zayıflığını ve yüce Yaratıcı'sının önünde aciz olduğunu vurgulamaktadır. Buradaki ifadelerin, ahiret ahvalinden olan ruyet (Allah'ın görülmesi) ile ilgisi yoktur, zira orada kanunlar değişecektir. Allahu a'lem.

"'Fakat şu dağa bak, eğer o yerinde durabilirse sen de Beni göreceksin!' buyurdu." Allah Teâlâ, görülebilmesini, aslen mümkün olan (dağın yerinde durması) ama hâlihazırda imkânsız olan bir şeye bağladı. Bu da Allah'ın görülememesinin insandaki zayıflıklardan dolayı olduğunu

vurgulamaktadır. Yoksa Allah'ın görülebilmesinin imkânsızlığı kastedilmiş değildir. Ancak Allah'ın tecelli etmesi sonucunda dağ parçalandı. Bu ise beklenmeyen ve zihnî açıdan zorunlu olmayan bir durumdur. (Yani Allah isteseydi dağ parçalanmazdı.) Allah Teâlâ, Mûsâ Peygamber'e sanki şunu demek istemişti: Ey Mûsâ, şu dağ bile ilahî tecelliye dayanamamışken sen nasıl dayanacaksın?! İşte bu nedenle Mûsâ oracıkta bayılıverdi.

"Ayılınca dedi ki: Seni noksan sıfatlardan tenzih ederim, sana tövbe ettim." İlahî azametin karşısında beşerî zaafını anladı ve kendine geldi. Hemen Rabbini tesbih etmeye ve O'na tövbe etmeye başladı. Hâlbuki bir günah işlememişti. Fakat bu, ubudiyyet makamıdır. Yüce Yaratıcı'nın önünde, kusurlu olduğunu, aciz olduğunu ve zayıf olduğunu bilmektir. "Buradaki tövbenin nedeni, Allah'tan O'nu görmeyi talep etmesidir" diyenler yanılıyorlar. Zira Allah Teâlâ bu kıssanın tamamında ve diğer yerlerde onun bu talebini yadırgamamıştır. Eğer bu isteği günah olsaydı, bu, derhal ona beyan edilirdi.

"Nasihat ve her şeyin açıklamasına dair ne varsa hepsini Mûsâ için levhalarda yazdık." buyruğundan anlaşılan, bu levhaların, üzerinde Tevrat ayetlerinin yazıldığı levhalar olmasıdır. Zira *"her şeyin açıklamasına dair ne varsa"* ayetinden anlaşılan da budur. Çünkü bu, Tevrat'ın bir vasfıdır. Eğer Tevrat bu levhalar değilse o zaman nasıl oluyor da Tevrat her şeyin açıklaması iken bu levhalar da her şeyin açıklaması oluyor?!

Ancak levhaların neyden yapıldığı konusu bizi alakadar etmez. Buradaki ihtilaf, fikir zenginliği olabilir ancak bunun (ilmî veya amelî) bir değeri yoktur, bunun üzerine herhangi bir amel de bina edilemez. Bizim için sadece vahyin anlattıkları ile yetinmek en güzeli olacaktır.

"Size fâsıkların diyarını göstereceğim." Allah'ın emrine karşı gelen ve ahdini bozanlara verilen bir ihtardır. Bu ayet, levhalarda geçen *"(Ve dedik ki:) Bunları kuvvetle tut, kavmine de onun en güzelini almalarını emret"* şeklindeki emrin yerine getirilmemesinin neye sebebiyet vereceğini izah etmektedir. Allah'ın gönderdiği levhalardan (Tevrat) yüz çeviren kişi fâsık olur, fâsık olan da azaba müstahak olur ki bu onların evlerinin harap olması ve sonlarının gelmesi demektir.

"Yeryüzünde haksız yere böbürlenenleri ayetlerimden uzaklaştıracağım." Allah'ın bu evren için belirlediği yasalara ve sebeplere uygun olarak bir uzaklaştırılma vaki olacaktır; yoksa zorla ve baskı yaparak kişiyi ayetleri anlamaktan mahrum kılmak anlamında değil. Her kim kibirlenirse, kendisi için hidayet kapısını kapatmış ve haktan uzaklaşmış sayılır.

"Amelleri boşa çıkmıştır." Gayretleri, yaptıkları planları ve kibirlenmeleri hepsi boşa çıkar. Ayetin bağlamından anlaşılan mana budur. Mümin olmayanların yaptıkları iyi amellerin boşa çıkacağı konusu bu ayetle alakalı değildir, ayetin bağlamı bundan bahsetmemektedir. Bu manayı zorla bu ayetin altına koymak, tekellüften başka bir şey değildir.

"Böğürebilen bir buzağı heykeli." Heykel, inek sesi çıkarıyordu. Bu iş, teknik bir hile ve aldatmacadan başka bir şey değildi. İsrailoğulları oyuna getirilmişti. Zaten onlar da Mısır'dan çıktıkları ilk günden beri böyle bir yalana kapılmaya can-ı gönülden hazırdılar. Zira daha önce şöyle demişlerdi: *"Ey Mûsâ! Onların ilahları olduğu gibi sen de bizim için bir ilah yap!"*

"Pişman olup da kendilerinin gerçekten sapmış olduklarını görünce" ayetinde geçen (ولما سقط فى ايديهم) ifadesinden maksat, pişmanlık duymaktır.

"Mûsâ, kızgın ve üzgün bir halde kavmine dönünce" ayetinde geçen (غضبان أسفا) kelimeleri mana olarak birbirine yakındır. Biri diğerinin manasını tekit etmektedir. Allahu a'lem.

"Bu kavim beni cidden zayıf gördüler ve neredeyse beni öldüreceklerdi." Burada İsrailoğulları'nın âdetinin peygamberlerini hakir görmeleri, onları zayıf düşürmek istemeleri ve öldürmeleri olduğu belirtilmiştir.

"Şüphesiz ki tövbe ve imandan sonra, Rabbin elbette bağışlayan ve esirgeyendir." Ümit kapısı çok geniş bir şekilde açıktır. Çünkü bu ayet onların buzağıya tapmalarını anlatan ayetin devamında gelmiştir. Onlar yaptıkları işten dolayı pişman olmuşlardır. Bu günahtan daha hafif olan günahlardan dolayı affedilme ümidi ise çok daha güçlüdür.

"Mûsâ'nın öfkesi dinince..." Yani uzun bir vakitten sonra öfkesi dindi. Ayette (سكت عن موسى الغضب) denmiştir. Burada "sekete" (sustu)

kelimesinin "öfke" (gazap) kelimesine isnat edilmesi, bu konuda mecazın doğru olduğuna delildir. Ayrıca bunu hakiki anlamda almak, mana açısından mümkün değildir. Mecazın kullanımında bazı alimler de hakiki yönünün olması şartını öne sürmüşlerdir. Ancak bu şart zorlama ve gereksizdir; delili de yoktur. Bu ayet bile tek başına bu şartın gerekli olmadığına delildir. Allahu a'lem.

"Onlardaki yazıda Rablerinden korkanlar için hidayet ve rahmet (haberi) vardı." ayeti rahmetin gerçekleşmesi ve hidayet yoluna varmak için Allah'tan korkmanın asıl olduğuna işaret etmektedir. Ancak katılığın, gafletin ve dalâletin kaynağı olan kibir bunun aksi sonuçlar doğurur.

"Yetmiş adam." Bu, zamana, mekâna ve duruma göre değişebilen bir sayıdır, şerî bir hüküm de, uyulması gereken bir kural da değildir.

"Tayin ettiğimiz vakit için." Bu vakit, Allah Teâlâ ile ikinci bir buluşma zamanıdır. Birinci görüşme yalnızca Hz. Mûsâ ile yapılmıştı. İkincisinde ise Mûsâ'nın, kavminin seçkin kimselerinden belirlediği yetmiş kişi vardı. İlk görüşmede Mûsâ'nın bayılması meselesi gibi bunları da bir sarsıntı aldı. Ancak bu mesele gaybî bir konudur; bunu, vahyin verdiğinin üstüne bir şey katmadan ya da ondan bir şey eksiltmeden olduğu gibi alırız. Zira buradan alınacak ders ve ibretler bellidir. Allahu a'lem.

"İçimizden birtakım beyinsizlerin işlediği (günah) yüzünden hepimizi helâk mi edeceksin?" Burada soru üslubu kullanılmış olsa da kasıt "bizi helâk etmezsin" şeklinde nefyetmeye yöneliktir. "Allah'ım, Sen bizi içimizdeki beyinsizler yüzünden helâk etmezsin" demektir. Allah kimseyi başkasının günahı yüzünden yakalamaz. Bunda Allah'ın merhametini dileme, akılsızların eylemlerinden, şirkten ve buzağıya ibadet etmekten berî olma manası da vardır.

"Bu iş, senin imtihanından başka bir şey değildir." İnsanları imtihan etmen, onları sınaman; onların içindeki doğru söyleyenler ile yalan söyleyenleri, müminlerle münafıkları birbirinden ayırt etmen içindir.

"Şüphesiz biz Sana döndük." Yani Sana tövbe ettik. Ayette *"döndük"* anlamında "hüdnâ" kelimesi geçmektedir. Yahudi kelimesinin, bu

kelimenin müzari kalıbına (yahûd) isnat edilmesinin örnekleri mevcuttur. Zira "Yahûd" kelimesi "dönenler ve Allah'a tövbe edenler" demektir. Nitekim "Müslümanlar" kelimesi de Allah'a teslim olanlar ve O'nun şeriatına boyun eğenler manasından gelmektedir. Allahu a'lem.

"Allah buyurdu ki: Kimi dilersem onu azabıma uğratırım; rahmetim ise her şeyi kuşatır." ayeti rahmetin asıl olduğuna ve azabın ise istisna olduğuna işaret etmektedir. Allah'ın rahmeti, gazabını geçmiştir; affı da cezalandırmasına galip olmuştur.

اَلَّذِيـنَ يَتَّبِعُـونَ الرَّسُـولَ النَّبِـيَّ الْاُمِّـيَّ الَّـذِى يَجِدُونَـهُ مَكْتُوبًـا عِنْدَهُـمْ فِـى
التَّوْرٰيـةِ وَالْاِنْجِيـلِ يَأْمُرُهُـمْ بِالْمَعْـرُوفِ وَيَنْهٰيهُـمْ عَـنِ الْمُنْكَـرِ وَيُحِـلُّ لَهُـمُ
الطَّيِّبَـاتِ وَيُحَـرِّمُ عَلَيْهِـمُ الْخَبَآئِـثَ وَيَضَـعُ عَنْهُـمْ اِصْرَهُـمْ وَالْاَغْـلَالَ الَّتِـى
كَانَـتْ عَلَيْهِـمْ فَالَّذِيـنَ اٰمَنُـوا بِـهٖ وَعَـزَّرُوهُ وَنَصَـرُوهُ وَاتَّبَعُـوا النُّـورَ الَّـذِى اُنْـزِلَ
مَعَـهٗٓ اُولٰٓئِـكَ هُـمُ الْمُفْلِحُـونَ ﴿١٥٧﴾ قُـلْ يَـا اَيُّهَـا النَّـاسُ اِنِّـى رَسُـولُ اللّٰهِ اِلَيْكُـمْ
جَمِيعًـا الَّـذِى لَـهٗ مُلْـكُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ ۚ لَآ اِلٰـهَ اِلَّا هُـوَ يُحْـيٖ وَيُمِيـتُ ۠ فَاٰمِنُـوا
بِـاللّٰهِ وَرَسُـولِهِ النَّبِـيِّ الْاُمِّـيِّ الَّـذِى يُؤْمِـنُ بِـاللّٰهِ وَكَلِمَاتِـهٖ وَاتَّبِعُـوهُ لَعَلَّكُـمْ تَهْتَدُونَ
﴿١٥٨﴾ وَمِـنْ قَـوْمِ مُوسٰٓـى اُمَّـةٌ يَهْـدُونَ بِالْحَـقِّ وَبِـهٖ يَعْدِلُـونَ ﴿١٥٩﴾ وَقَطَّعْنَاهُـمُ
اثْنَتَـىْ عَشْـرَةَ اَسْـبَاطًا اُمَمًـا ۭ وَاَوْحَيْنَـآ اِلٰـى مُوسٰٓـى اِذِ اسْتَسْـقٰيهُ قَوْمُـهٗٓ اَنِ
اضْـرِبْ بِعَصَـاكَ الْحَجَـرَ ۚ فَانْبَجَسَـتْ مِنْـهُ اثْنَتَـا عَشْـرَةَ عَيْنًـا ۭ قَـدْ عَلِـمَ كُلُّ اُنَـاسٍ
مَشْـرَبَهُمْ ۭ وَظَلَّلْنَـا عَلَيْهِـمُ الْغَمَـامَ وَاَنْزَلْنَـا عَلَيْهِـمُ الْمَـنَّ وَالسَّـلْوٰى ۭ كُلُـوا مِـن
طَيِّبَـاتِ مَـا رَزَقْنَاكُـمْ ۭ وَمَـا ظَلَمُونَـا وَلٰكِـنْ كَانُـوٓا اَنْفُسَـهُمْ يَظْلِمُـونَ ﴿١٦٠﴾ وَاِذْ
قِيـلَ لَهُـمُ اسْكُنُوا هٰـذِهِ الْقَرْيَـةَ وَكُلُـوا مِنْهَـا حَيْـثُ شِـئْتُمْ وَقُولُـوا حِطَّـةٌ وَّادْخُلُـوا
الْبَـابَ سُـجَّدًا نَغْفِـرْ لَكُـمْ خَطٰيٰـتِكُمْ ۭ سَنَزِيـدُ الْمُحْسِـنِينَ ﴿١٦١﴾ فَبَـدَّلَ الَّذِيـنَ
ظَلَمُـوا مِنْهُـمْ قَـوْلًا غَيْـرَ الَّـذِى قِيـلَ لَهُـمْ فَاَرْسَـلْنَا عَلَيْهِـمْ رِجْـزًا مِـنَ السَّـمَآءِ
بِمَـا كَانُـوا يَظْلِمُـونَ ۠ ﴿١٦٢﴾ وَسْـَٔلْهُمْ عَـنِ الْقَرْيَـةِ الَّتِـى كَانَـتْ حَاضِـرَةَ الْبَحْـرِ ۘ اِذْ
يَعْـدُونَ فِـى السَّـبْتِ ۘ اِذْ تَاْتِيهِـمْ حِيتَانُهُـمْ يَـوْمَ سَـبْتِهِمْ شُـرَّعًا وَيَـوْمَ لَا يَسْـبِتُونَ ۙ
لَا تَاْتِيهِـمْ ۚ كَذٰلِـكَ نَبْلُوهُـمْ بِمَـا كَانُـوا يَفْسُـقُونَ ﴿١٦٣﴾ وَاِذْ قَالَـتْ اُمَّـةٌ مِنْهُـمْ
لِـمَ تَعِظُـونَ قَوْمًـا ۙ اللّٰهُ مُهْلِكُهُـمْ اَوْ مُعَذِّبُهُـمْ عَذَابًـا شَـدِيدًا ۭ قَالُـوا مَعْـذِرَةً اِلٰـى
رَبِّكُـمْ وَلَعَلَّهُـمْ يَتَّقُـونَ ﴿١٦٤﴾ فَلَمَّـا نَسُـوا مَـا ذُكِّـرُوا بِـهٖٓ اَنْجَيْنَـا الَّذِيـنَ يَنْهَـوْنَ
عَـنِ السُّـوٓءِ وَاَخَذْنَـا الَّذِيـنَ ظَلَمُـوا بِعَـذَابٍ بَـئِيسٍ بِمَـا كَانُـوا يَفْسُـقُونَ ﴿١٦٥﴾

فَلَمَّا عَتَوْا عَنْ مَا نُهُوا عَنْهُ قُلْنَا لَهُمْ كُونُوا قِرَدَةً خَاسِئِينَ ﴿١٦٦﴾ وَإِذْ تَأَذَّنَ
رَبُّكَ لَيَبْعَثَنَّ عَلَيْهِمْ إِلَى يَوْمِ الْقِيَامَةِ مَنْ يَسُومُهُمْ سُوءَ الْعَذَابِ إِنَّ رَبَّكَ
لَسَرِيعُ الْعِقَابِ وَإِنَّهُ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٦٧﴾ وَقَطَّعْنَاهُمْ فِي الْأَرْضِ أُمَمًا مِنْهُمُ
الصَّالِحُونَ وَمِنْهُمْ دُونَ ذَٰلِكَ وَبَلَوْنَاهُمْ بِالْحَسَنَاتِ وَالسَّيِّئَاتِ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ
﴿١٦٨﴾ فَخَلَفَ مِنْ بَعْدِهِمْ خَلْفٌ وَرِثُوا الْكِتَابَ يَأْخُذُونَ عَرَضَ هَٰذَا الْأَدْنَىٰ
وَيَقُولُونَ سَيُغْفَرُ لَنَا وَإِنْ يَأْتِهِمْ عَرَضٌ مِثْلُهُ يَأْخُذُوهُ أَلَمْ يُؤْخَذْ عَلَيْهِمْ مِيثَاقُ
الْكِتَابِ أَنْ لَا يَقُولُوا عَلَى اللَّهِ إِلَّا الْحَقَّ وَدَرَسُوا مَا فِيهِ وَالدَّارُ الْآخِرَةُ خَيْرٌ
لِلَّذِينَ يَتَّقُونَ أَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٦٩﴾ وَالَّذِينَ يُمَسِّكُونَ بِالْكِتَابِ وَأَقَامُوا الصَّلَاةَ
إِنَّا لَا نُضِيعُ أَجْرَ الْمُصْلِحِينَ ﴿١٧٠﴾ وَإِذْ نَتَقْنَا الْجَبَلَ فَوْقَهُمْ كَأَنَّهُ ظُلَّةٌ وَظَنُّوا
أَنَّهُ وَاقِعٌ بِهِمْ خُذُوا مَا آتَيْنَاكُمْ بِقُوَّةٍ وَاذْكُرُوا مَا فِيهِ لَعَلَّكُمْ تَتَّقُونَ ﴿١٧١﴾

157. *Yanlarındaki Tevrat ve İncil'de yazılı bulduklarını o elçiye, o ümmî Peygamber'e uyanlar (var ya), işte o Peygamber onlara iyiliği emreder, onları kötülükten meneder, onlara temiz şeyleri helâl, pis şeyleri haram kılar. Ağırlıklarını ve üzerlerindeki zincirleri indirir. O Peygamber'e inanıp ona saygı gösteren, ona yardım eden ve onunla birlikte gönderilen nura (Kur'ân'a) uyanlar var ya, işte kurtuluşa erenler onlardır.*

158. *De ki: Ey insanlar! Gerçekten ben sizin hepinize, göklerin ve yerin sahibi olan Allah'ın elçisiyim. O'ndan başka ilah yoktur, O diriltir ve öldürür. Öyle ise Allah'a ve ümmî peygamber olan Resûlüne -ki o, Allah'a ve O'nun sözlerine inanır- iman edin ve ona uyun ki doğru yolu bulasınız.*

159. *Mûsâ'nın kavminden hak ile doğru yolu bulan ve onun sayesinde âdil davranan bir topluluk vardır.*

160. *Biz İsrailoğulları'nı oymaklar halinde on iki kabileye ayırdık. Kavmi kendisinden su isteyince, Mûsâ'ya, "Asanı taşa vur!" diye vahyettik. Derhal ondan on iki pınar fışkırdı. Her kabile içeceği yeri belledi. Sonra üzerlerine bulutla gölge yaptık, onlara kudret helvası ve bıldırcın eti indirdik. (Onlara dedik ki:) "Size verdiğimiz rızıkların temizlerinden*

yiyin." Ama onlar (emirlerimizi dinlememekle) Bize değil kendilerine zulmediyorlardı.

161. *Onlara denildi ki: Şu şehirde (Kudüs'te) yerleşin, ondan (nimetlerinden) dilediğiniz gibi yiyin, "bağışlanmak istiyoruz" deyin ve kapıdan eğilerek girin ki hatalarınızı bağışlayalım. İyilik yapanlara ileride ihsanımızı daha da artıracağız.*

162. *Fakat onlardan zalim olanlar, sözü, kendilerine söylenenden başkasıyla değiştirdiler. Biz de zulmetmelerinden ötürü üzerlerine gökten bir azap gönderdik.*

163. *Onlara, deniz kıyısında bulunan şehir halkının durumunu sor. Hani onlar cumartesi gününe saygısızlık gösterip haddi aşıyorlardı. Çünkü cumartesi tatili yaptıkları gün, balıklar meydana çıkarak akın akın onlara gelirdi, cumartesi tatili yapmadıkları gün de gelmezdi. İşte böylece Biz, yoldan çıkmalarından dolayı onları imtihan ediyorduk.*

164. *İçlerinden bir topluluk, "Allah'ın helâk edeceği yahut şiddetli bir şekilde azap edeceği bir kavme ne diye öğüt veriyorsunuz?" dedi. (Öğüt verenler) dediler ki: "Rabbinize mazeret beyan edelim diye, bir de sakınırlar ümidiyle (öğüt veriyoruz)."*

165. *Onlar kendilerine yapılan uyarıları unutunca, Biz de kötülükten men edenleri kurtardık, zulmedenleri de yapmakta oldukları kötülüklerden ötürü şiddetli bir azap ile yakaladık.*

166. *Kibirlenip de kendilerine yasak edilen şeylerden vazgeçmeyince onlara, "Aşağılık maymunlar olun!" dedik.*

167. *Rabbin, elbette kıyamet gününe kadar onlara en kötü eziyeti yapacak kimseler göndereceğini ilân etti. Şüphesiz Rabbin cezayı çabuk verendir. Ve O çok bağışlayan, pek esirgeyendir.*

168. *Onları (Yahudileri) grup grup yeryüzüne dağıttık. Onlardan iyi kimseler vardır, yine onlardan bundan aşağıda olanları da vardır. (Kötülüklerinden) belki dönerler diye onları iyilik ve kötülüklerle imtihan ettik.*

169. *Onların ardından da (ayetleri tahrif karşılığında) şu değersiz dünya malını alıp, "nasıl olsa bağışlanacağız" diyerek Kitab'a vâris olan birtakım kötü kimseler geldi. Onlara, ona benzer bir menfaat daha gelse onu da alırlar. Peki, Kitap'ta Allah hakkında gerçekten başka bir şey*

söylemeyeceklerine dair onlardan söz alınmamış mıydı ve onlar Kitap'takini okumamışlar mıydı? Ahiret yurdu, sakınanlar için daha hayırlıdır. Hâlâ aklınız ermiyor mu?

170. Kitab'a sımsıkı sarılıp namazı dosdoğru kılanlar var ya, işte Biz böyle iyiliğe çalışanların ecrini zayi etmeyiz.

171. Bir zamanlar dağı İsrailoğulları'nın üzerine gölge gibi kaldırdık da üstlerine düşecek sandılar. "Size verdiğimi (Kitab'ı) kuvvetle tutun ve içinde olanı hatırlayın ki korunasınız" dedik.

KUR'ÂN'IN YAHUDİLERE HİTABI

Kur'ân bu bölümde herhangi bir giriş yapmadan doğrudan geçmişle günümüz arasında bağ kurmuştur. Kendileriyle aynı soydan olan bir peygamberin (Hz. Mûsâ) emri altındayken yaptıkları akıl almaz işler ve tereddüt halleri ile başka bir milletten olan bir peygambere (Hz. Muhammed) karşı halleri karşılaştırılmıştır. Resûlullah (s.a.s.) onları İslam'a davet etti. Bu davet, İbrâhim'in, Mûsâ'nın, Hârûn'un ve daha önce gelen tüm peygamberlerin risaletiydi. Kur'ân'ın bu bölümdeki hitabını aşağıdaki sahneler halinde özetlememiz mümkündür:

Birincisi: Muhammedî risalet, daha önce gelen semavî risaletlerin uzantısıdır. Tüm bu risaletler son peygamber Muhammed'in (s.a.s.) geleceğini müjdelemiştir: *"Onlar yanlarındaki Tevrat ve İncil'de yazılı buldukları o elçiye, o ümmî Peygamber'e uyarlar."*

İkincisi: Muhammedî risalet tüm insanlar için gelmiştir. Bir ırka veya bir kavme mahsus değildir: *"De ki: Ey insanlar! Gerçekten ben sizin hepinize, göklerin ve yerin sahibi olan Allah'ın elçisiyim."*

Üçüncüsü: Muhammedî risalet, hayır, kolaylık ve rahmet risaletidir: *"İşte o Peygamber onlara iyiliği emreder, onları kötülükten meneder, onlara temiz şeyleri helâl, pis şeyleri haram kılar. Ağırlıklarını ve üzerlerindeki zincirleri indirir."*

Dördüncüsü: Bu son risalete tabi olmadıkça kurtuluş da felah da olmayacaktır: *"Rahmetim ise her şeyi kuşatır. Onu, sakınanlara, zekâtı verenlere ve ayetlerimize inananlara yazacağım. Onlar yanlarındaki Tevrat ve İncil'de yazılı buldukları o elçiye, o ümmî Peygamber'e*

uyanlardır." "Peygamber'e inanıp ona saygı gösteren, ona yardım eden ve onunla birlikte gönderilen nura (Kur'ân'a) uyanlar var ya, işte kurtuluşa erenler onlardır." "Öyleyse Allah'a ve ümmî Peygamber olan Resûlüne -ki o, Allah'a ve O'nun sözlerine inanır- iman edin ve ona uyun ki doğru yolu bulasınız."

Beşincisi: Yahudilere, tarihlerinde büyük işlerde ve hassas meselelerde peygamberlerine karşı nasıl davrandıkları hatırlatılmıştır: *"Biz İsrailoğulları'nı oymaklar halinde on iki kabileye ayırdık. Kavmi kendisinden su isteyince, Mûsâ'ya, 'Asanı taşa vur!' diye vahyettik. Derhal ondan on iki pınar fışkırdı." "Onlara denildi ki: Şu şehirde (Kudüs'te) yerleşin, ondan (nimetlerinden) dilediğiniz gibi yiyin, 'bağışlanmak istiyoruz' deyin." "Onlara, deniz kıyısında bulunan şehir halkının durumunu sor. Hani onlar cumartesi gününe saygısızlık gösterip haddi aşıyorlardı. Çünkü cumartesi tatili yaptıkları gün, balıklar meydana çıkarak akın akın onlara gelirdi, cumartesi tatili yapmadıkları gün de gelmezdi." "Bir zamanlar dağı İsrailoğulları'nın üzerine gölge gibi kaldırdık da üstlerine düşecek sandılar."*

Bu hatırlatmadaki amaç, onlara delilleri sunmak ve "bize delil gelmedi" demelerinin önünü kapatmaktır. Bu, kitap okumayı bilmeyen ümmî Nebi, sizin din adamlarınızdan ve âlimlerinizden hiçbir şey dinlememiş olmasına rağmen sizin bile bilmediğiniz birçok konuda sizi bilgilendiriyor. Onun anlattıkları sizin kitaplarınızda da vardır. Tüm bunlar; ondan yüz çevirmeden ve elinizde bir delil ve belge olmaksızın insanları onun davetinden engellemeden önce onun daveti üzerinde düşünmeye, tefekkür etmeye ve kendi nefsinizi hesaba çekmeye çağırmıyor mu?

Bu ayetler, inatlarına devam ettikleri takdirde onlar için de birer uyarı ve tehdittir. Zira onlara anlatılan kıssaların bazılarında, peygamberi tekzip etmekten daha hafif bazı suçlardan dolayı çok büyük ilahî cezalara çarptırılandan söz edilmiştir. Mesela onlar söylemeleri gereken "(حطة) (hitta)" kelimesini değiştirmişlerdi: *"Fakat onlardan zalim olanlar, sözü, kendilerine söylenenden başkasıyla değiştirdiler. Biz de zulmetmelerinden ötürü üzerlerine gökten bir azap gönderdik."* Yine cumartesi yasağına uymadıkları için de azaba çarptırılmışlardı:

"Kibirlenip de kendilerine yasak edilen şeylerden vazgeçmeyince onlara, 'Aşağılık maymunlar olun!' dedik."

Yine bu ayetlerde Müslümanlara, onlara karşı dikkatli olmaları gerektiğine dair bir hatırlatma da vardır. Onlar kendilerinden olan bir peygambere bile bu şekilde davranmışken başka bir kavimden olan peygambere neler yapmazlar ki?!

Altıncısı: İçlerinden ifsat eden ile ıslah edenler ayrılmıştır. Bazılarının işlediği günahların ceremesi diğerlerine yüklenmemiştir. Adalet ve insaf da bunu gerektirir. Bunların tarihleri ve yaptıkları nasıl olursa olsun yine de meseleleri umumileştirmemek ve hüküm verirken bu ayrıma dikkat etmek lazımdır. Onların tarihî serüvenlerindeki doğru ve güzel yönleri de göz ardı etmemek şarttır: *"Mûsâ'nın kavminden hak ile doğru yolu bulan ve onun sayesinde âdil davranan bir topluluk vardır." "Kitab'a sımsıkı sarılıp namazı dosdoğru kılanlar var ya, işte Biz böyle iyiliğe çalışanların ecrini zayi etmeyiz." "İçlerinden bir topluluk, 'Allah'ın helâk edeceği yahut şiddetli bir şekilde azap edeceği bir kavme ne diye öğüt veriyorsunuz?' dedi. (Öğüt verenler) dediler ki: 'Rabbinize mazeret beyan edelim diye, bir de sakınırlar ümidiyle (öğüt veriyoruz).'"*

Yedincisi: Emr-i bi'l-ma'ruf ve nehy-i ani'l-münkerin önemi. Bu, bizim Peygamberimizin de bir vasfıdır: *"Onlara iyiliği emreder, kötülükten meneder."* Bu vasıf İsrailoğulları içinde, ıslah etmek için çalışan mümin bir topluluk için de kullanılmıştır: *"İçlerinden bir topluluk, 'Allah'ın helâk edeceği yahut şiddetli bir şekilde azap edeceği bir kavme ne diye öğüt veriyorsunuz?' dedi. (Öğüt verenler) dediler ki: Rabbinize mazeret beyan edelim diye."* Bu, iyi olanı emretme ve kötü olandan sakındırmanın ne kadar mühim olduğuna delildir. Hatta bu davete icabet ihtimalinin çok zayıf olduğu sanılsa bile yine de bundan taviz verilmemelidir. Zira Allah Teâlâ, azabını gönderdiği zaman bu özel azınlığı istisna etmiştir: *"Biz de kötülükten men edenleri kurtardık." "Bunlara, yaptıkları hizmetlerden dolayı mükâfat ve ecir va'dedilmiştir: 'İşte biz böyle iyiliğe çalışanların ecrini zayi etmeyiz.'"*

Sekizincisi: Hz. Muhammed'in (s.a.s.) nübüvvetini inkâr eden ve inat eden Yahudilerin geleceği ise şöyle olacaktır: Onlar tüm hayatlarını zayıflık, acizlik ve başkalarından gelen azap ve işkencelerle geçirerek

yaşayacaklar: *"Rabbin, elbette kıyamet gününe kadar onlara en kötü eziyeti yapacak kimseler göndereceğini ilân etti."*

Onların içine düştükleri bu zillet ve meskenet hali Resûlullah'ın (s.a.s.) döneminden beri ortadadır. Son zamanlarda Filistin topraklarında her taraftan kuşatılmış küçük bir devlet kurmayı başardılar. Bu devlet ise diken üstündedir. Ara sıra sert direnişlere ve çarpışmalara maruz kalmaktadır. Ayrıca bu devlet gerçek gücünü ve varlığını haçlılardan almaktadır. Bu, istisnaî bir haldir ve geçicidir. Kur'ân'ın anlattığı bu büyük hakikate aykırı değildir. Yahudiler diğer tüm milletlerde olduğu gibi bir ümmet, bir medeniyet ve istikrar sahibi değildir. Hâlbuki Yahudilerin tarihi çok eskidir. Diğer devletlerin ve milletlerin ilerisinde değilse de tarih açısından onlardan geri de değildir. Ama onlar gibi bir medeniyetleri yoktur.

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"O ümmî Peygamber." lafzından maksat, Efendimiz Muhammed'dir (s.a.s.). O ümmî idi, okuryazar değildi. Öyle gözüküyor ki Tevrat'taki ve İncil'deki vasfı da böyledir. Ümmî olması, onun nübüvvetinin tasdikine daha uygun düşmektedir. Zira okuryazar olsaydı, batıl ehli onun hakkında bir şüphe kapısı daha açardı.

"İşte o Peygamber onlara iyiliği emreder, onları kötülükten meneder, onlara temiz (tayyib) şeyleri helâl, pis (habis) şeyleri haram kılar." İslamî teşriin ilkelerinin en büyüklerinden biri budur. *"Tayyib"* kelimesi, maddî ve manevî açıdan yararlı her şeyi kapsayan bir kelimedir. *"Habis"* ise maddî ve manevî açıdan zararlı ve pis olan her şeyi kapsayan bir kelimedir.

"Ağırlıklarını indirir." Yani onlara ağır gelen hükümleri hafifletir.

"Ve üzerlerindeki zincirleri indirir." Yaptıkları ifsat ve zulümlerinden dolayı onlara ceza olarak verilen ağır sorumluluklar ve yüklerden onları kurtarır. Yine cahillik veya aşırılıktan dolayı kendi kendilerini altında bıraktıkları bidatlerden de onları kurtarır.

"Biz İsrailoğulları'nı oymaklar halinde on iki kabileye ayırdık." Onları kabilelere ve gruplara ayırdık. On iki aileden on iki kabile teşkil

edildi. Bunlar Yakub'un oğulları, yani Yusuf ve kardeşlerinin soyundan gelen ailelerdi.

"Derhal ondan on iki pınar fışkırdı. Her kabile içeceği yeri belledi." Kayadan, suyu içmeye elverişli olan on iki pınar çıktı. Her kabile için bir pınar belirlendi.

"Şu şehirde yerleşin." buyruğundaki şehir Beytülmakdis, yani Kudüs'tür.

"Çünkü cumartesi tatili yaptıkları gün, balıklar meydana çıkarak akın akın onlara gelirdi." O gün geldiğinde balıklar, çok olduklarından ve izdihamdan dolayı su yüzeyine çıkarlardı.

"Cumartesi tatili yapmadıkları gün de gelmezlerdi." Çalışmadıkları günlerde gelmeyen balıklar, çalıştıkları günlerde gözükmezdi.

"İşte böylece Biz, yoldan çıkmalarından dolayı onları imtihan ediyorduk." Onlar emre karşı gelmeyi arttırdıkça Biz de onların imtihanlarını arttırdık. Bunu onlara bir ceza olarak ve iman iddiasında bulunanları diğerlerinden ayırt etmek için yaptık.

"(Öğüt verenler) dediler ki: Rabbinize mazeret beyan edelim diye." Allah Teâlâ onlara sorduğu zaman bir mazeretleri olması için bunu yapıyorlardı. Haddi aşanlardan olmamak, onları hakka davet etmede ve onlara nasihat etmede kusurlu olmamak için biz de davet ve tebliğimizi yaptık ki Rabbimizin yanında bir mazeretimiz olsun.

"Onlar kendilerine yapılan uyarıları unutunca, Biz de kötülükten men edenleri kurtardık." Onlar ellerinden geleni yaptıktan sonra mazeretleri kabul edilmiş, bu sayede de kurtulmuşlardı. Bu ayetten anlaşılan odur ki kötülüklerden nehyetmeyenler, cezaya müstahak olurlar. Allahu a'lem.

"Rabbin ilân etti," yani beyan etti ve haber verdi.

"Onların ardından da Kitab'a vâris olan birtakım kötü kimseler geldi." Bunlar seleflerinden (öncekilerden) Tevrat'ı alan ve Muhammedî risaletle aynı çağda yaşayan Yahudilerdir.

"Onlar (Allah'ın ayetlerini tahrif karşılığında) şu değersiz dünya malını alıp 'Nasıl olsa bağışlanacağız' diyorlar. Onlara, ona benzer bir menfaat daha gelse onu da alırlar. Peki, Kitap'ta Allah hakkında

gerçekten başka bir şey söylemeyeceklerine dair onlardan söz alınmamış mıydı ve onlar Kitap'takini okumamışlar mıydı?" ayeti Allah'ın kitabını tahrif etme ve Allah hakkında yalan söyleme karşılığında dünya malını ve ziynetini satın alanlar hakkında nazil oldu. Onlar bunu yapmalarına rağmen bir de Allah'ın kendilerini affetmesini temenni ediyorlardı, fakat her seferinde de aynı günaha düşüyorlardı. Onların bağışlanma ümitleri de doğru değildi, zira sözlerinde doğru olsalardı iftira etmekten ve Kitab'ı tahrif etmekten vazgeçerlerdi.

"Kitab'a sımsıkı sarılıp namazı dosdoğru kılanlar var ya." Kitaba sımsıkı sarılırlar, onu korurlar, onu açıklarlar ve hiçbir şeyi gizlemezler.

"İşte Biz böyle iyiliğe çalışanların ecrini zayi etmeyiz." Sâlih olanlar ve muslihler (ıslah edenler) arasından özellikle ıslah edenler zikredilmiştir. Muslih, tüm gayretini başkalarına nasihat etmek ve hakkı batıldan ayırmak için ortaya koyan kişidir. Din işte bunlarla kaimdir. Ama sadece sâlih olmak, yani kimseyi ıslah etmeden sâlih olmak ise geçicidir. Bunlar da batılın içinde kaybolup giderler.

"Bir zamanlar dağı İsrailoğulları'nın üzerine gölge gibi kaldırdık." Onu yerinden söktük ve üstlerine kaldırdık. Dağ, üstlerinde büyük bir bulut gibi duruyordu.

"Size verdiğimi (Kitab'ı) kuvvetle tutun." Gevşeklik göstermeden ve tereddüt etmeden onu sıkıca ve kuvvetlice tutun.

وَاِذْ اَخَذَ رَبُّكَ مِنْ بَنٓى اٰدَمَ مِنْ ظُهُورِهِمْ ذُرِّيَّتَهُمْ وَاَشْهَدَهُمْ عَلٰٓى اَنْفُسِهِمْ
اَلَسْتُ بِرَبِّكُمْ قَالُوا بَلٰى شَهِدْنَا اَنْ تَقُولُوا يَوْمَ الْقِيٰمَةِ اِنَّا كُنَّا عَنْ هٰذَا
غَافِلِينَ ﴿١٧٢﴾ اَوْ تَقُولُوٓا اِنَّمَآ اَشْرَكَ اٰبَآؤُنَا مِنْ قَبْلُ وَكُنَّا ذُرِّيَّةً مِنْ بَعْدِهِمْ
اَفَتُهْلِكُنَا بِمَا فَعَلَ الْمُبْطِلُونَ ﴿١٧٣﴾ وَكَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ وَلَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ
﴿١٧٤﴾ وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَاَ الَّذِٓى اٰتَيْنَاهُ اٰيَاتِنَا فَانْسَلَخَ مِنْهَا فَاَتْبَعَهُ الشَّيْطَانُ
فَكَانَ مِنَ الْغَاوِينَ ﴿١٧٥﴾ وَلَوْ شِئْنَا لَرَفَعْنَاهُ بِهَا وَلٰكِنَّهٗٓ اَخْلَدَ اِلَى الْاَرْضِ
وَاتَّبَعَ هَوٰيهُ فَمَثَلُهٗ كَمَثَلِ الْكَلْبِ اِنْ تَحْمِلْ عَلَيْهِ يَلْهَثْ اَوْ تَتْرُكْهُ يَلْهَثْ
ذٰلِكَ مَثَلُ الْقَوْمِ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا فَاقْصُصِ الْقَصَصَ لَعَلَّهُمْ يَتَفَكَّرُونَ
﴿١٧٦﴾ سَآءَ مَثَلًا الْقَوْمُ الَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا وَاَنْفُسَهُمْ كَانُوا يَظْلِمُونَ ﴿١٧٧﴾
مَنْ يَهْدِ اللّٰهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ وَمَنْ يُضْلِلْ فَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿١٧٨﴾ وَلَقَدْ
ذَرَأْنَا لِجَهَنَّمَ كَثِيرًا مِنَ الْجِنِّ وَالْاِنْسِ لَهُمْ قُلُوبٌ لَا يَفْقَهُونَ بِهَا وَلَهُمْ اَعْيُنٌ
لَا يُبْصِرُونَ بِهَا وَلَهُمْ اٰذَانٌ لَا يَسْمَعُونَ بِهَا اُولٰٓئِكَ كَالْاَنْعَامِ بَلْ هُمْ اَضَلُّ
اُولٰٓئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ ﴿١٧٩﴾ وَلِلّٰهِ الْاَسْمَآءُ الْحُسْنٰى فَادْعُوهُ بِهَا وَذَرُوا الَّذِينَ
يُلْحِدُونَ فِٓى اَسْمَآئِهٖ سَيُجْزَوْنَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٨٠﴾ وَمِمَّنْ خَلَقْنَآ اُمَّةٌ
يَهْدُونَ بِالْحَقِّ وَبِهٖ يَعْدِلُونَ ﴿١٨١﴾ وَالَّذِينَ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا سَنَسْتَدْرِجُهُمْ مِنْ
حَيْثُ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨٢﴾ وَاُمْلِى لَهُمْ اِنَّ كَيْدِى مَتِينٌ ﴿١٨٣﴾ اَوَلَمْ يَتَفَكَّرُوا مَا
بِصَاحِبِهِمْ مِنْ جِنَّةٍ اِنْ هُوَ اِلَّا نَذِيرٌ مُبِينٌ ﴿١٨٤﴾ اَوَلَمْ يَنْظُرُوا فِى مَلَكُوتِ
السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَمَا خَلَقَ اللّٰهُ مِنْ شَىْءٍ وَاَنْ عَسٰٓى اَنْ يَكُونَ قَدِ اقْتَرَبَ
اَجَلُهُمْ فَبِاَيِّ حَدِيثٍ بَعْدَهُ يُؤْمِنُونَ ﴿١٨٥﴾ مَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَلَا هَادِيَ لَهٗ
وَيَذَرُهُمْ فِى طُغْيَانِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿١٨٦﴾ يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ السَّاعَةِ اَيَّانَ مُرْسٰيهَا
قُلْ اِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ رَبِّى لَا يُجَلِّيهَا لِوَقْتِهَآ اِلَّا هُوَ ثَقُلَتْ فِى السَّمٰوَاتِ

وَالْاَرْضِ لَا تَأْتِيكُمْ اِلَّا بَغْتَةً يَسْـَٔلُونَكَ كَاَنَّكَ حَفِيٌّ عَنْهَا قُلْ اِنَّمَا عِلْمُهَا عِنْدَ اللّٰهِ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٨٧﴾ قُلْ لَآ اَمْلِكُ لِنَفْسِي نَفْعًا وَلَا ضَرًّا اِلَّا مَا شَآءَ اللّٰهُ وَلَوْ كُنْتُ اَعْلَمُ الْغَيْبَ لَاسْتَكْثَرْتُ مِنَ الْخَيْرِ ۛ وَمَا مَسَّنِيَ السُّوٓءُ اِنْ اَنَا۠ اِلَّا نَذِيرٌ وَبَشِيرٌ لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿١٨٨﴾

172. Kıyamet gününde, "Biz bundan habersizdik" demeyesiniz diye Rabbin, Âdemoğullarından, onların bellerinden zürriyetlerini çıkardı, onları kendilerine şahit tuttu ve dedi ki: "Ben sizin Rabbiniz değil miyim?" (Onlar da,) "Evet (buna) şâhit olduk" dediler.

173. Yahut "Daha önce babalarımız Allah'a ortak koştu, biz de onlardan sonra gelen bir nesildik (onların izinden gittik). Bâtıl işleyenlerin yüzünden bizi helâk edecek misin?" dememeniz için (böyle yaptık).

174. Belki inkârdan dönerler diye ayetleri böyle ayrıntılı bir şekilde açıklıyoruz.

175. Onlara (Yahudilere), kendisine ayetlerimizden verdiğimiz, fakat onlardan sıyrılıp çıkan, o yüzden de şeytanın takibine uğrayan ve sonunda azgınlardan olan kimsenin haberini oku.

176. Dileseydik elbette onu bu ayetler sayesinde yükseltirdik. Fakat o, dünyaya saplandı ve hevesinin peşine düştü. Onun durumu, tıpkı köpeğin durumuna benzer: Üstüne varsan da dilini çıkarıp solur, bıraksan da dilini sarkıtıp solur. İşte ayetlerimizi yalanlayan kavmin durumu böyledir. Kıssayı anlat; belki düşünürler.

177. Ayetlerimizi yalanlayan ve kendilerine zulmetmiş olan kavmin durumu ne kötüdür!

178. Allah kimi hidayete erdirirse, doğru yolu bulan odur. Kimi de şaşırtırsa, işte asıl ziyana uğrayanlar onlardır.

179. Andolsun Biz, cinler ve insanlardan birçoğunu cehennem için yaratmışızdır. Onların kalpleri vardır, onlarla kavramazlar; gözleri vardır, onlarla görmezler; kulakları vardır, onlarla işitmezler. İşte onlar hayvanlar gibidir; hatta daha da şaşkındırlar. İşte asıl gafiller onlardır.

180. *En güzel isimler (el-Esmâü'l-Hüsnâ) Allah'ındır. O halde O'na o güzel isimlerle dua edin. O'nun isimleri hakkında eğri yola gidenleri bırakın. Onlar, yapmakta olduklarının cezasına çarptırılacaklardır.*

181. *Yarattıklarımızdan, daima hakka ileten ve adaleti hak ile yerine getiren bir millet bulunur.*

182. *Ayetlerimizi yalanlayanları, hiç bilmeyecekleri yerden yavaş yavaş helâke götüreceğiz.*

183. *Onlara mühlet veririm; (ama) Benim cezam çetindir.*

184. *Düşünmediler mi ki arkadaşlarında (Muhammed'de) delilik yoktur? O, ancak apaçık bir uyarıcıdır.*

185. *Göklerin ve yerin hükümranlığına, Allah'ın yarattığı her şeye ve ecellerinin yaklaşmış olabileceğine bakmadılar mı? O halde Kur'ân'dan sonra hangi söze inanacaklar?*

186. *Allah kimi şaşırtırsa, artık onun için yol gösteren yoktur. Ve O, onları azgınlıkları içinde şaşkın olarak bırakır.*

187. *Sana kıyameti, ne zaman gelip çatacağını soruyorlar. De ki: Onun ilmi ancak Rabbimin katındadır. Onun vaktini O'ndan başkası açıklayamaz. O göklere de yere de ağır gelmiştir. O size ansızın gelecektir. Sanki sen onu biliyormuşsun gibi sana soruyorlar. De ki: "Onun bilgisi ancak Allah'ın katındadır ama insanların çoğu bilmezler."*

188. *De ki: "Ben, Allah'ın dilediğinden başka kendime herhangi bir fayda veya zarar verecek güce sahip değilim. Eğer ben gaybı bilseydim elbette daha çok hayır yapmak isterdim ve bana hiçbir fenalık dokunmazdı. Ben sadece inanan bir kavim için bir uyarıcı ve müjdeleyiciyim."*

HİDAYET YOLU VE DALÂLETE DÜŞMENİN SEBEPLERİ

Davet tarihindeki bu gezintiden, peygamberlerin Arap Yarımadası, Şam ve Mısır'da; tabiatları, kültür ve medeniyet seviyeleri açısından farklı olan halklarıyla yaşadıkları bu tecrübelerden ve içlerinde iyilerle kötülerin sonlarının anlatılmasından sonra şimdi de hidayet yolundan ve dalâlete götüren sebeplerin farklı yönlerinden söz edilmektedir.

Böylece insanlara, istediklerini seçme ve istedikleri gibi davranma tercih ve sorumluluğu sunulmuş olmaktadır. Bu hususlar şunlardır:

Birincisi: İman, insanın ruhuna yerleştirilmiş bir fıtratın sesidir. Bu nedenle insan, ruhuna ekilmiş olan bu duyguyu ortaya çıkarmak için çok büyük bir gayret ve efor sarf etmeye ihtiyaç duymaz. Bu duygunun üstünü ne kadar cahillik ve gaflet kaplasa da fark etmez: *"Kıyamet gününde, 'Biz bundan habersizdik' demeyesiniz diye Rabbin, Âdemoğullarından, onların bellerinden zürriyetlerini çıkardı, onları kendilerine şahit tuttu ve dedi ki: 'Ben sizin Rabbiniz değil miyim?' (Onlar da,) 'Evet (buna) şâhit olduk' dediler."*

İkincisi: Hidayete ermek, hakikate ulaşmak, cehalet, gaflet ve körü körüne taklidin bağlarından kurtulmak için marifet kanallarını açık tutmak şarttır: *"Onların kalpleri vardır, onlarla kavramazlar; gözleri vardır, onlarla görmezler; kulakları vardır, onlarla işitmezler. İşte onlar hayvanlar gibidir; hatta daha da şaşkındırlar. İşte asıl gafiller onlardır." "Düşünmediler mi?" "Göklerin ve yerin hükümranlığına, Allah'ın yarattığı her şeye ve ecellerinin yaklaşmış olabileceğine bakmadılar mı?"*

Üçüncüsü: İnsanın bilgisi sınırlıdır. Çünkü insanın bilgi edinme yolları sınırlıdır. Bu sınırlılık insanın yeryüzündeki vazifesine uygundur. İnsan, yeryüzünü imar eder ve şehadet âlemindeki (gözle görülen âlem/dünya ve evren) izleri ve yansımaları takip ederek en geniş melekût âlemini tefekkür eder. Şehadet âlemi, amel yeri ve mesuliyet yurdudur. Gayb ise iman, tefekkür ve tedebbürdür: *"Sana kıyameti, ne zaman gelip çatacağını soruyorlar. De ki: Onun ilmi ancak Rabbimin katındadır. Onun vaktini O'ndan başkası açıklayamaz. O göklere de yere de ağır gelmiştir. O size ansızın gelecektir. Sanki sen onu biliyormuşsun gibi sana soruyorlar. De ki: 'Onun bilgisi ancak Allah'ın katındadır; ama insanların çoğu bilmezler.'" "Eğer ben gaybı bilseydim elbette daha çok hayır yapmak isterdim ve bana hiçbir fenalık dokunmazdı."*

Dördüncüsü: İçinde tezkiye ve terbiye olmayan nazarî/teorik bilgi hidayete götürmez. Zira böyle bir bilgi, nefsin arzularına uymaya, şehvete ve bencilliğe neden olur: *"Onlara (Yahudilere), kendisine ayetlerimizden verdiğimiz ve fakat onlardan sıyrılıp çıkan, o yüzden de şeytanın takibine uğrayan ve sonunda azgınlardan olan kimsenin haberini oku. Dileseydik*

elbette onu bu ayetler sayesinde yükseltirdik. Fakat o, dünyaya saplandı ve hevesinin peşine düştü."

Beşincisi: Hidayetin hakiki ekseni tevhidin ta kendisidir: *"En güzel isimler (el-Esmâü'l-Hüsnâ) Allah'ındır. O halde O'na, o güzel isimlerle dua edin. O'nun isimleri hakkında eğri yola gidenleri bırakın."* Manaları ve sıfatlarıyla Esma-i Hüsnâ, tek başına bile tevhidin hakikatini açıklamaktadır. Allah'ın dışında kalan herkes; hangi konumda olursa olsun, asla ve asla Allah'ın makamında değildir: *"De ki: 'Ben, Allah'ın dilediğinden başka kendime herhangi bir fayda veya zarar verecek güce sahip değilim.' Müşriklerin mazeretleri kabul edilmeyecektir: 'Bundan habersizdik' demeyesiniz yahut 'Daha önce babalarımız Allah'a ortak koştu, biz de onlardan sonra gelen bir nesildik' demeyisiniz diye."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Kıyamet gününde, 'Biz bundan habersizdik' demeyesiniz diye Rabbin, Âdemoğullarından, onların bellerinden zürriyetlerini çıkardı, onları kendilerine şahit tuttu ve dedi ki: 'Ben sizin Rabbiniz değil miyim?' (Onlar da,) 'Evet (buna) şâhit olduk' dediler." buyruğundaki mesele de gaybî konulardan biridir. Bunun künhünü ve hakikatini Allah'tan başka kimse bilemez. Gerçi bu ayette anlatılmak istenen mesaj açıktır: O da insan fıtratının Allah'ın tek yaratıcı ve rab olduğunu ikrar etmeye meyyal olmasıdır. Bu ayetteki mesaj, Allah Teâlâ'nın şu ayetinin vermek istediği mesajdan uzak değildir: *"Sonra duman halinde olan göğe yöneldi, ona ve yerküreye, 'İsteyerek veya istemeyerek, gelin!' dedi. İkisi de 'İsteyerek geldik' dediler."*[6] Evrenin tamamı Allah'ın mahlûkudur. Hepsi de yaratılış itibarıyla O'nu hamd ile tesbih ederler: *"Göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nu tesbih eder."*

Evrenin birbiriyle iç içe geçmiş yasaları; bu evrenin tüm parçalarını mütekâmil ve birbiriyle uyumlu bir nizamda bir araya getiren yasaları, yaratıcının tek olduğuna tanıklık etmektedir. Vahiy gibi bir delil olmadan gaybın künhüne dalmak, hiçbir amelle sonuçlanmayacak ve hiçbir bilgiye ulaştırmayacak tekellüften başka bir şey değildir. Tüm bunların

6 Fussilet 41/11.

yerine şu ayet yeterlidir: *"Sen yüzünü hanîf olarak dine, Allah insanları hangi fıtrat üzere yaratmışsa ona çevir."*[7]

"Kendisine ayetlerimizden verdiğimiz kimsenin haberini oku." Kitabı öğrenen ve ehl-i kitabın âlimlerinden olan o adamın kıssasını anlat.

"Fakat o ayetlerimizden sıyrıldı." Ayetleri kabul etmedi ve onlardan sıyrılıp uzaklaştı.

"Dileseydik elbette onu bu ayetler sayesinde yükseltirdik." Bu ayetlerle ve bu ilimle onu ebrarın (iyilerin) makamına yüceltirdik.

"Fakat o, dünyaya saplandı." Fakat o dünyaya meyletti, ona sarılıp tutundu. Sahip olduğu ilme rağmen dünyanın geçici menfaatini ve zevkini tercih etti.

"Onun durumu, tıpkı köpeğin durumuna benzer: Üstüne varsan da dilini çıkarıp solur, bıraksan da dilini sarkıtıp solur." Yani köpeği paylasan da kendi haline bıraksan da, her iki halde de aynıdır.

Bu, kendisine uyarılar ve öğütler geldiği halde değişmeyen ve öğüt almayan kişinin misalidir. Bu kişi arzularının ve hazların peşinden dilini çıkarıp salyasını akıtır. Bu, yanında ayetler ve deliller olan, ancak onlardan sıyrılıp uzaklaşan ve onları makamının ve elde ettiği malın gerisine atan; dinini, aklını ve emanetini satan âlimlerin örneğidir. Bu tür insanlar tarihin her döneminde bulunur. Allah korusun!

"Birçoğunu cehennem için yaratmışızdır." Onları cehenneme hazırladık.

"Onların kalpleri vardır, onlarla kavramazlar; gözleri vardır, onlarla görmezler; kulakları vardır, onlarla işitmezler." Bu organlar normalde anlamak, görmek ve duymak içindir, ancak onlar bunları hakkı anlamaya karşı işlevsiz kıldılar. Onlar bu organları sadece kendi arzularına ve şehvetlerine göre kullanırlar. Bu nedenle Allah Teâlâ onları hayvanlara benzetmiştir.

"En güzel isimler (el-Esmâü'l-Hüsnâ) Allah'ındır. O halde O'na o güzel isimlerle dua edin." Allah'ın isimleri tevkifîdir, yani bu isimler içtihadî olmayıp bizzat Allah tarafından belirlenmiştir. Bu konuda belirleyici, vahiydir; Allah, Rahmân, Rahîm, Ğafûr, Vedûd gibi. Bir kimsenin

7 Rûm 30/30.

kendi kendine Allah'a yeni bir isim verip onunla dua etmesi doğru değildir. Buna, manası sahih ve doğru isimler de dâhildir. Allah'ın kendine verdiği isimlerle yetinmek ve bunlarda tevakkuf etmek, kulluğun kemalinden ve hüsn-i edeptendir.

"O'nun isimleri hakkında eğri yola gidenleri bırakın." Yani O'nun isimlerini inkâr edenleri ve yalanlayanları terk edin. Buna O'nun isimleriyle alay eden, O'nun isimleri hususunda şüphe uyandıran ve isimlerine ortak koşanlar da; saygısızlık ve hürmetsizlik edenler de dâhildir.

"Hiç bilmeyecekleri yerden yavaş yavaş helâke götüreceğiz." Bu, Allah'a ve müminlere karşı tuzak kurduklarını zanneden mütekebbirlere karşı Allah'ın bir tür planıdır. Allah Teâlâ onlara nimetler, makamlar ve iktidar verir. Sonra onlar bununla oyalanırken ansızın onları yakalayıverir. Nitekim En'âm Sûresi'nde Allah Teâlâ şöyle buyurmuştu: *"Kendilerine yapılan uyarıları unuttuklarında, (indirmiş olduğumuz sıkıntı ve musibetleri kaldırıp) üzerlerine her şeyin kapılarını açtık. Nihayet kendilerine verilenler yüzünden şımardıkları zaman onları ansızın yakaladık."*[8]

Allah'ın onlara nimetler vermesi istidrâc kabilindendir.[9] Buna ilim de dâhildir. Allah Teâlâ bazı kimselere ilim verir, bunlar da ilim sahibi olduklarını düşündükleri için; inat ve kibirden dolayı başkalarından hakkı dinlemeyi sevmezler. Aynı şekilde bidat üzerine olup onunla sevinen ve kendisini diğer insanlardan üstün görenlerin durumu da böyledir, bu da bir istidracdır. Tüm bunlardan Allah Teâlâ bizleri korusun!

"Onlara mühlet veririm; (ama) Benim cezam çetindir." Allah Teâlâ onları arzuladıkları şeylerle oyalar ve bekletir. İstidrac da budur zaten. Bu ayetlerden anlaşıldığına göre istidrâc, Allah Teâlâ'nın, onların kurduğu tuzaklara karşı kendi kurduğu tuzaktır.

---

8 En'âm 6/44.

9 İstidrâc, "bir kimseyi bir şeye adım adım, derece derece yaklaştırmak, onu, kurduğu tuzağa yaklaştırıp düşürmek" anlamındadır. A'râf Sûresi'nde (7/182) geçen bu kelime "Allah'ın, ayetlerini yalanlayanları derece derece, sezdirmeden azaba doğru çekmesi, her yeni hata ve günahta yeni nimet ve imkânlar vererek azdırması, yavaş yavaş helâke götürmesi" gibi manaları ifade eder. Bunun ardından gelen imlâ' (mühlet verme ve fırsat tanıma) ve keyd (tuzak) kelimeleri de istidrâcın tefsiri mahiyetindedir. https://islamansiklopedisi.org.tr/istidrac (Mütercim).

"Düşünmediler mi ki arkadaşlarında (Muhammed'de) delilik yoktur?" Onlar akıllarını çalıştırsaydılar Peygamberlerini delilikle itham etmezlerdi. Zira o, onlara her türlü delili getiriyordu, tüm hayatında ve onlarla olan davranışlarında doğru ve güvenilir idi.

"Ve onları azgınlıkları içinde şaşkın olarak bırakır." Gece zifiri karanlıklar içindeki âmâ birinin ne yapacağını bilmediği gibi bunlar da şaşkınlıkları içinde bocalayıp dururlar. *"Sana kıyametini, ne zaman gelip çatacağını soruyorlar."* "Dünyanın sonu ne zamandır?" diye soruyorlar. Hayat gemisinin hangi limanda demir atıp duracağını soruyorlar.

"Onun vaktini O'ndan başkası açıklayamaz." Onun vakt-i saatini sadece Allah ortaya çıkarır. Kıyamet bir hakikattir ve vardır, ama insanların idrakine kapatılmıştır. Kıyamet kesinlikle gelecektir ve Allah katında zaman tektir. Zamanın; geçmiş ve gelecek diye taksimi ise yaratılanlara nispeten ve onların sınırlı hislerine göredir.

"O göklere de yere de ağır gelmiştir." Hakikati ve acı sonuçları açısından ağır olacaktır. Yine insanların onu anlaması ve onu bilmesi açısından da kıyamet ağır gelmektedir.

"Sanki sen onu biliyormuşsun gibi sana soruyorlar." Sanki sen kıyametin ne zaman kopacağını çok merak ederek sorup öğrenmişsin de bu yüzden gelip sana soruyorlar! Hâlbuki sen de bilmiyorsun! Çünkü sen de biliyorsun ki bunu yalnızca Allah bilir. Bu yüzden onlara de ki: *"Onun bilgisi ancak Allah'ın katındadır." "Eğer ben gaybı bilseydim elbette daha çok hayır yapmak isterdim ve bana hiçbir fenalık dokunmazdı."* İnsanın başına fakirlik, hastalık, zarar, musibet, kaza vb. durumların geliyor olması, onun gaybı bilmediğine delildir. Eğer insan gaybı bilseydi, bunların çoğundan paçayı sıyırırdı; birçok yerde de kazançlı olurdu. Ayette geçen *"hayır"*dan maksat, dünyanın güzellikleri ve hayırdır. *"Fenalık"*tan maksat ise dünyanın şerri ve kötülükleridir. Ahiretin hayrı ise iman ve sâlih amelle elde edilecektir. Resûlullah (s.a.s.) en büyük örneğimiz ve en güzel rehberimizdir.

هُوَ الَّذِی خَلَقَكُمْ مِنْ نَفْسٍ وَاحِدَةٍ وَجَعَلَ مِنْهَا زَوْجَهَا لِيَسْكُنَ اِلَيْهَا ۚ فَلَمَّا
تَغَشّٰيهَا حَمَلَتْ حَمْلًا خَفِيفًا فَمَرَّتْ بِهٖ ۚ فَلَمَّآ اَثْقَلَتْ دَعَوَا اللّٰهَ رَبَّهُمَا لَئِنْ
اٰتَيْتَنَا صَالِحًا لَنَكُونَنَّ مِنَ الشّٰكِرِينَ ﴿۱۸۹﴾ فَلَمَّآ اٰتٰيهُمَا صَالِحًا جَعَلَا لَهٗ
شُرَكَآءَ فِيمَآ اٰتٰيهُمَا ۚ فَتَعَالَى اللّٰهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿۱۹۰﴾ اَيُشْرِكُونَ مَا لَا يَخْلُقُ
شَيْـًٔا وَهُمْ يُخْلَقُونَ ﴿۱۹۱﴾ وَلَا يَسْتَطِيعُونَ لَهُمْ نَصْرًا وَّلَآ اَنْفُسَهُمْ يَنْصُرُونَ
﴿۱۹۲﴾ وَاِنْ تَدْعُوهُمْ اِلَى الْهُدٰى لَا يَتَّبِعُوكُمْ ۭ سَوَآءٌ عَلَيْكُمْ اَدَعَوْتُمُوهُمْ اَمْ
اَنْتُمْ صَامِتُونَ ﴿۱۹۳﴾ اِنَّ الَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ عِبَادٌ اَمْثَالُكُمْ فَادْعُوهُمْ
فَلْيَسْتَجِيبُوا لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿۱۹۴﴾ اَلَهُمْ اَرْجُلٌ يَمْشُونَ بِهَآ اَمْ لَهُمْ اَيْدٍ
يَبْطِشُونَ بِهَآ اَمْ لَهُمْ اَعْيُنٌ يُبْصِرُونَ بِهَآ اَمْ لَهُمْ اٰذَانٌ يَسْمَعُونَ بِهَا ۭ قُلِ ادْعُوا
شُرَكَآءَكُمْ ثُمَّ كِيدُونِ فَلَا تُنْظِرُونِ ﴿۱۹۵﴾ اِنَّ وَلِيِّيَ اللّٰهُ الَّذِي نَزَّلَ الْكِتٰبَ ۚ وَهُوَ
يَتَوَلَّى الصّٰلِحِينَ ﴿۱۹۶﴾ وَالَّذِينَ تَدْعُونَ مِنْ دُونِهٖ لَا يَسْتَطِيعُونَ نَصْرَكُمْ وَلَآ
اَنْفُسَهُمْ يَنْصُرُونَ ﴿۱۹۷﴾ وَاِنْ تَدْعُوهُمْ اِلَى الْهُدٰى لَا يَسْمَعُوا ۭ وَتَرٰيهُمْ يَنْظُرُونَ
اِلَيْكَ وَهُمْ لَا يُبْصِرُونَ ﴿۱۹۸﴾ خُذِ الْعَفْوَ وَاْمُرْ بِالْعُرْفِ وَاَعْرِضْ عَنِ الْجٰهِلِينَ
﴿۱۹۹﴾ وَاِمَّا يَنْزَغَنَّكَ مِنَ الشَّيْطٰنِ نَزْغٌ فَاسْتَعِذْ بِاللّٰهِ ۭ اِنَّهٗ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿۲۰۰﴾
اِنَّ الَّذِينَ اتَّقَوْا اِذَا مَسَّهُمْ طٰٓئِفٌ مِنَ الشَّيْطٰنِ تَذَكَّرُوا فَاِذَا هُمْ مُبْصِرُونَ ۚ
﴿۲۰۱﴾ وَاِخْوَانُهُمْ يَمُدُّونَهُمْ فِي الْغَيِّ ثُمَّ لَا يُقْصِرُونَ ﴿۲۰۲﴾ وَاِذَا لَمْ تَاْتِهِمْ بِاٰيَةٍ
قَالُوا لَوْلَا اجْتَبَيْتَهَا ۭ قُلْ اِنَّمَآ اَتَّبِعُ مَا يُوحٰٓى اِلَيَّ مِنْ رَّبِّيْ ۚ هٰذَا بَصَآئِرُ مِنْ
رَّبِّكُمْ وَهُدًى وَّرَحْمَةٌ لِّقَوْمٍ يُّؤْمِنُونَ ﴿۲۰۳﴾ وَاِذَا قُرِئَ الْقُرْاٰنُ فَاسْتَمِعُوا لَهٗ
وَاَنْصِتُوا لَعَلَّكُمْ تُرْحَمُونَ ﴿۲۰۴﴾ وَاذْكُرْ رَّبَّكَ فِي نَفْسِكَ تَضَرُّعًا وَّخِيفَةً وَّدُونَ
الْجَهْرِ مِنَ الْقَوْلِ بِالْغُدُوِّ وَالْاٰصَالِ وَلَا تَكُنْ مِّنَ الْغٰفِلِينَ ﴿۲۰۵﴾ اِنَّ الَّذِينَ
عِنْدَ رَبِّكَ لَا يَسْتَكْبِرُونَ عَنْ عِبَادَتِهٖ وَيُسَبِّحُونَهٗ وَلَهٗ يَسْجُدُونَ ﴿۲۰۶﴾

189. *Sizi bir tek candan (Âdem'den) yaratan, ondan da yanında huzur bulsun diye eşini (Havvâ'yı) yaratan O'dur. Eşi ile (birleşince) eşi hafif bir yük yüklendi (hamile kaldı). Onu bir müddet taşıdı. Hamileliği ağırlaşınca, Rableri olan Allah'a, "Andolsun bize kusursuz bir çocuk verirsen muhakkak şükredenlerden olacağız" diye dua ettiler.*

190. *Fakat (Allah) onlara kusursuz bir çocuk verince, kendilerine verdiği bu çocuk hakkında (sonradan insanlar) Allah'a ortak koştular. Allah ise onların ortak koştuğu şeyden yücedir.*

191. *Kendileri yaratıldığı halde hiçbir şeyi yaratamayan varlıkları (Allah'a) ortak mı koşuyorlar? !*

192. *Hâlbuki (putlar) ne onlara yardım edebilirler ne de kendilerine bir yardımları olur.*

193. *Onları doğru yola çağırırsanız size uymazlar; onları çağırsanız da sükût etseniz de sizin için birdir.*

194. *(Ey kâfirler!) Allah'ı bırakıp da taptıklarınız sizler gibi kullardır. (Onların ilahlığı hakkında iddianızda) doğru iseniz, onları çağırın da size cevap versinler!*

195. *Onların yürüyecekleri ayakları mı var, yoksa tutacakları elleri mi var veya görecekleri gözleri mi var yahut işitecekleri kulakları mı var (neleri var)? De ki: "Ortaklarınızı çağırın, sonra bana (istediğiniz) tuzağı kurun ve bana göz bile açtırmayın!"*

196. *Şüphesiz ki benim koruyanım, Kitab'ı indiren Allah'tır. Ve O bütün sâlih kullarını görüp gözetir.*

197. *Allah'ın dışında taptıklarınızın ne size yardıma güçleri yeter ne de kendilerine yardım edebilirler.*

198. *Onları doğru yola çağırmış olsanız işitmezler. Ve onları sana bakar görürsün, oysa onlar görmezler.*

199. *(Resûlüm!) Sen af yolunu tut, iyiliği emret ve cahillerden yüz çevir.*

200. *Eğer şeytanın fitlemesi seni dürterse hemen Allah'a sığın. Çünkü O, işitendir, bilendir.*

201. *Takvaya erenler var ya, onlara şeytan tarafından bir vesvese dokunduğunda (Allah'ın emir ve yasaklarını) hatırlayıp hemen gerçeği görürler.*

202. (Şeytanların) dostlarına gelince, şeytanlar onları azgınlığa sürüklerler. Sonra da yakalarını bırakmazlar.
203. Onlara bir mucize getirmediğin zaman, "(Ötekiler gibi) onu da derleyip getirseydin ya!" derler. De ki: Ben ancak Rabbimden bana vahyolunana uyarım. Bu (Kur'ân), Rabbinizden gelen basiretlerdir (kalp gözünü açan beyanlardır); inanan bir kavim için hidayet ve rahmettir.
204. Kur'ân okunduğu zaman onu dinleyin ve susun ki size merhamet edilsin.
205. Kendi kendine, yalvararak ve ürpererek, yüksek olmayan bir sesle sabah akşam Rabbini an. Gafillerden olma.
206. Kuşkusuz Rabbin katındakiler O'na kulluk etmeye karşı kibirlenmezler, O'nu tesbih eder ve yalnız O'na secde ederler.

ÖZET VE SON TAVSİYELER

A'râf Sûresi'nin son ayetleri, sûrenin mesajlarını özetleyen son derece güçlü bazı noktalar üzerinde durmuştur. Bu hususlar sûreyi baştan sona özetlemektedir. Bunlar şunlardır:

Birincisi: Sûrenin başında geçen yaratılış kıssasının ve onun tevhitle ilgili içerdiği büyük derslerin hatırlatılması. Tevhit, dinin esası, ilk ve en önemli rüknüdür: *"Sizi bir tek candan (Âdem'den) yaratan, ondan da yanında huzur bulsun diye eşini (Havvâ'yı) yaratan O'dur." "Fakat (Allah) onlara kusursuz bir çocuk verince, kendilerine verdiği bu çocuk hakkında (sonradan insanlar) Allah'a ortak koştular. Allah ise onların ortak koştuğu şeyden yücedir."*

İkincisi: Ulûhiyet algıları ve yaratıcının yaratılanla ilişkisi hakkındaki yanlış tasavvurları ve batıl inançları hakkında müşriklerle tartışma yapılmıştır: *"Kendileri yaratıldığı halde hiçbir şeyi yaratamayan varlıkları (Allah'a) ortak mı koşuyorlar? Hâlbuki (putlar) ne onlara yardım edebilirler ne de kendilerine bir yardımları olur." "(Onların ilahlığı hakkında iddianızda) doğru iseniz, onları çağırın da size cevap versinler!"*

Üçüncüsü: Şeytana, onun kafa karıştırmasına ve vesveselerine karşı dikkatli olmaktan söz edilmiştir: *"Eğer şeytanın fitlemesi seni dürterse*

hemen Allah'a sığın. Çünkü O işitendir, bilendir. Takvaya erenler var ya, onlara şeytan tarafından bir vesvese dokunduğunda (Allah'ın emir ve yasaklarını) hatırlayıp hemen gerçeği görürler."

Buradaki ayetin bağlamı şudur: Şeytan, babamız Âdem ile annemiz Havvâ'yı yoldan çıkardı ve onları yasak ağaçtan yemeye sürükledi. Kıyamet kopana dek şeytan, Âdemoğullarına karşı bu saptırma vazifesini sürdürmeye devam edecektir.

Dördüncüsü: Kur'ân-ı Kerim'e sıkıca sarılmak gerekir. Zira o, şeytanın hile ve tuzaklarına karşı insanı korumaktadır: *"De ki: Ben ancak Rabbimden bana vahyolunana uyarım. Bu (Kur'ân), Rabbinizden gelen basiretlerdir (kalp gözlerini açan beyanlardır); inanan bir kavim için hidayet ve rahmettir. Kur'ân okunduğu zaman onu dinleyin ve susun ki size merhamet edilsin."*

Beşincisi: Devamlı zikir halinde olmak ve Allah'a sağlam bir şekilde bağlı bir ruh inşa etmek gerekir. Bu zikir ve ruh, dünyanın tüm alçaklığından, şehvet ve günah bataklığından kurtulmanın yollarına ulaştıracaktır: *"Takvaya erenler var ya, onlara şeytan tarafından bir vesvese dokunduğunda (Allah'ın emir ve yasaklarını) hatırlayıp hemen gerçeği görürler." "Kendi kendine, yalvararak ve ürpererek, yüksek olmayan bir sesle sabah akşam Rabbini an. Gafillerden olma."*

Altıncısı: Sadece Allah'a secde etmek gerekir. Secde, tevhidin sembolüdür, her şeyin yaratıcısı, yüce ve azîm olan Allah'a itaatin ve boyun eğmenin pratik göstergesidir. *"Kuşkusuz Rabbin katındakiler O'na kulluk etmekten kibirlenmezler, O'nu tesbih eder ve yalnız O'na secde ederler."* Sûrenin ilk bölümünde, yani yaratılış kıssasında ilk günahtan söz edilmişti. Orada İblis kibirlenmiş ve Allah'ın emrine boyun eğmeyi reddetmişti. Öte yandan melekler ise *"O'na kulluk etmekten kibirlenmezler, O'nu tesbih eder ve yalnız O'na secde ederler."* İblis'in ve meleklerin durumu böyleyken insan ise muhayyerdir; ister meleklerin yolunu isterse şeytanın yolunu takip eder. İnsan hangisini yaparsa yapsın kendi tercihinin ve kararının sorumluluğunu taşımış olur.

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Sizi bir tek candan yarattı," yani Âdem'den yarattı.

"Ondan da eşini yarattı," yani Havvâ'yı... Allah Teâlâ onu Âdem'in kaburga kemiğinden yarattı.

"Yanında huzur bulsun diye." Âdem onda sükûnet, rahat ve huzur bulsun diye yarattı. Her kadının, eşi için rolü budur. Allah Teâlâ ona bu görevi yerine getirecek uygun özellikler vermiştir. Ona bahşedilen bu özellikler, hayata, dünyadaki maddî ve donuk değerlerin tümünden daha fazla ruhî ve estetik değerler katar.

"Eşini bürüyünce eşi hafif bir yük yüklendi (hamile kaldı)." ayetindeki *"bürüyünce"*den kastedilen şey, cimadır.

"Hamileliği ağırlaşınca." Karnı büyüyünce ve doğumu yaklaşınca demektir.

"Rableri Allah'a, 'Andolsun bize kusursuz bir çocuk verirsen...'" Her türlü hastalık ve noksanlıktan uzak sağlam bir çocuk verirsen, Sana şükredenlerden olacağız, dediler.

"Fakat (Allah) onlara kusursuz bir çocuk verince, kendilerine verdiği bu çocuk hakkında (sonradan insanlar) Allah'a ortak koştular. Allah ise onların ortak koştuğu şeyden yücedir." ayetinden itibaren müşriklerin durumuna geçiş yapılmıştır. Allah Teâlâ onlara sağlıklı çocuklar verdi. Onlar ise çocuklarına isim vermede putlarını ortak kıldılar. Çocuklarına "Abduluzza," "Abdullât" gibi isimler verdiler ve putlara adaklar adayıp kurbanlar sunarak Allah'a şirk koştular.

Ayetler arasında bu tür geçişler ayetlerin bağlamının tamamında vardır. Burada açık bir şekilde şirk inancına ve müşriklerin ruhlarına yerleşmiş olan şirk akidesine vurgu yapılmıştır. Buradaki hitabın Âdem'e ve Havvâ'ya olması mümkün değildir. Zira o ikisi asla müşriklerden olmadılar.

"Onların yürüyecekleri ayakları mı var, yoksa tutacakları elleri mi var veya görecekleri gözleri mi var yahut işitecekleri kulakları mı var (neleri var)?" ayeti putların ne kadar aciz ve noksan olduğunu beyan etmektedir. Onlara ibadet eden insanlar bile onlardan daha güçlüdür. Nitekim müşrikler en azından yürüyebiliyor, tutabiliyor, görebiliyor,

duyabiliyorlar. Yani ibadet ettikleri putlardan daha güçlü ve muktedirler.

"De ki: Bana göz bile açtırmayın!" Benim için düşündüklerinizi geciktirmeyin ve bana süre bile vermeyin!

"Şüphesiz ki benim koruyanım, Kitab'ı indiren Allah'tır." Beni destekleyecek ve bana yardım edecek olan O'dur.

"Ve onları sana bakar görürsün, oysa onlar görmezler." Putların gözleri açıktır, sanki sana bakıyorlardır ama bir şey gördükleri yoktur! Çünkü o gözler insan eliyle yontulmuştur, Allah'ın insanlarda yarattığı şu gözler gibi gerçek değildir ki! Bu ayetin bağlamına göre, buradakilerden maksadın müşrikler olması da uzak ihtimal değildir. O zaman mana, "Ey Muhammed, onlar sana bakarlar ama sendeki hakikati göremezler" şeklinde olur.

"(Resûlüm!) Sen af yolunu tut, iyiliği emret." Bunlar başarılı bir davetçinin iki özelliğidir. Davetçi kişi, yumuşaklığından, asaletinden ve insanların hata ve kusurlarını görmezden gelmesinden dolayı af yolunu tutar. O, iyiliği emreder; sözün, fiilin ve davranışın her zaman iyi olanını emreder. Ayette, bağlamı itibariyle "sadaka"dan bahsedildiğini söylemek uzak ihtimaldir. Zira ayette geçen "(عفو) (afv)" kelimesinden maksadın, "insanların ihtiyaç fazlası olan mallarını sadaka vermeleri" olması bağlama uymamaktadır. Ama bu kelime başka bir ayette malın ihtiyaç fazlası olanını infak etmek anlamında kullanılmıştır.[10] Allahu a'lem.

"Eğer şeytanın fitlemesi seni dürterse hemen Allah'a sığın." Seni şerre ve günaha sevk eden bir vesvese ve fitne ile ya da bâtılı süslü gösterme çabasıyla karşı karşıya kalırsan derhal Allah'a sığın! *"Hemen Allah'a sığın,"* yani Allah'tan yardım iste. İlmine ve ibadetine güvenip de onlarla gururlanma! *"Şeytan tarafından bir dürtü,"* yani vesveseler ve kötü düşünceler aklına geldiğinde...

"Hemen hatırlayıp gerçeği görürler." Allah'ı zikretmeleri, Kur'ân okumaları ve sahip oldukları iman, ibadet ve Allah'a yakınlık nimetini düşünmeleri nedeniyle hemen imanî hakikatleri hatırlarlar.

---

10 Bakara 2/219.

"(Şeytanların) dostlarına gelince, şeytanlar onları azgınlığa sürüklerler." Şeytanlar, müşrik dostlarını daha fazla dalâletin, günahın ve kötü âdetlere sıkıca sarılmanın peşinden sürüklerler.

"Onlara bir mucize getirmediğin zaman, '(Ötekiler gibi) onu da derleyip getirseydin ya!' derler." Onlar kendi arzularına uygun mucizeler isterler. Eğer böyle ayetler gelmese bu sefer de Peygamber'i (s.a.s.) kınamaya başlarlar. Sanki Kur'ân ayetlerini o indiriyor da ondan bir de mucize istiyorlar! Batıl ehli de âlimlerden kendi arzu ve isteklerine göre fetvalar isterler. Âlimler eğer onların istedikleri gibi değil de sahip oldukları ilme göre fetva verirlerse, onları kınarlar, cezalandırırlar, hatta onlarla savaşırlar.

"Yalvararak ve ürpererek..." Allah'ın huzurunda zelil bir halde, O'na yakınlaşarak ve O'ndan korkarak dua edin! *"Yüksek olmayan bir sesle..."* Kur'ân okurken, dua ederken veya herhangi bir zikir yaparken yüksek olmayan bir sesle bunu yapın! Gereksiz yere bağırıp çağırmaktan uzak durmak ve sadece hafif bir sesle dua etmek yeterlidir.

"Sabah akşam..." Gündüzün ilk vaktinde de son vaktinde de O'na dua edin. Burada devamlılığa işaret vardır.

"Sakın gafillerden olma," Allah'ı zikretmeyen, gafil olur.

"Kuşkusuz Rabbin katındakiler O'na kulluk etmekten kibirlenmezler." Yani O'nun huzurunda bulunan melekler asla O'na kulluk etmeye karşı kibirlenmezler.

سُورَةُ الأَنفَالِ

8- ENFAL SÛRESİ

75. MECLİS: FURKAN GÜNÜ
76. MECLİS: SAFLARIN AYRILMASI
77. MECLİS: SAVAŞIN BEYANI
78. MECLİS: CİHAT FIKHI

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

يَسْـَٔلُونَكَ عَنِ الْاَنْفَالِ قُلِ الْاَنْفَالُ لِلّٰهِ وَالرَّسُولِ فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَاَصْلِحُوا ذَاتَ
بَيْنِكُمْ وَاَطِيعُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهٗٓ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١﴾ اِنَّمَا الْمُؤْمِنُونَ الَّذِينَ اِذَا
ذُكِرَ اللّٰهُ وَجِلَتْ قُلُوبُهُمْ وَاِذَا تُلِيَتْ عَلَيْهِمْ اٰيَاتُهٗ زَادَتْهُمْ اِيمَانًا وَعَلٰى رَبِّهِمْ
يَتَوَكَّلُونَ ﴿٢﴾ اَلَّذِينَ يُقِيمُونَ الصَّلٰوةَ وَمِمَّا رَزَقْنَاهُمْ يُنْفِقُونَ ﴿٣﴾ اُولٰٓئِكَ هُمُ
الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا لَهُمْ دَرَجَاتٌ عِنْدَ رَبِّهِمْ وَمَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٤﴾ كَمَٓا اَخْرَجَكَ
رَبُّكَ مِنْ بَيْتِكَ بِالْحَقِّ وَاِنَّ فَرِيقًا مِنَ الْمُؤْمِنِينَ لَكَارِهُونَ ﴿٥﴾ يُجَادِلُونَكَ
فِى الْحَقِّ بَعْدَ مَا تَبَيَّنَ كَاَنَّمَا يُسَاقُونَ اِلَى الْمَوْتِ وَهُمْ يَنْظُرُونَ ﴿٦﴾ وَاِذْ
يَعِدُكُمُ اللّٰهُ اِحْدَى الطَّٓائِفَتَيْنِ اَنَّهَا لَكُمْ وَتَوَدُّونَ اَنَّ غَيْرَ ذَاتِ الشَّوْكَةِ تَكُونُ
لَكُمْ وَيُرِيدُ اللّٰهُ اَنْ يُحِقَّ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهٖ وَيَقْطَعَ دَابِرَ الْكَافِرِينَ ﴿٧﴾ لِيُحِقَّ
الْحَقَّ وَيُبْطِلَ الْبَاطِلَ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ ﴿٨﴾ اِذْ تَسْتَغِيثُونَ رَبَّكُمْ فَاسْتَجَابَ
لَكُمْ اَنِّى مُمِدُّكُمْ بِاَلْفٍ مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ مُرْدِفِينَ ﴿٩﴾ وَمَا جَعَلَهُ اللّٰهُ اِلَّا بُشْرٰى
وَلِتَطْمَئِنَّ بِهٖ قُلُوبُكُمْ وَمَا النَّصْرُ اِلَّا مِنْ عِنْدِ اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿١٠﴾
اِذْ يُغَشِّيكُمُ النُّعَاسَ اَمَنَةً مِنْهُ وَيُنَزِّلُ عَلَيْكُمْ مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءً لِيُطَهِّرَكُمْ
بِهٖ وَيُذْهِبَ عَنْكُمْ رِجْزَ الشَّيْطَانِ وَلِيَرْبِطَ عَلٰى قُلُوبِكُمْ وَيُثَبِّتَ بِهِ الْاَقْدَامَ
﴿١١﴾ اِذْ يُوحِى رَبُّكَ اِلَى الْمَلٰٓئِكَةِ اَنِّى مَعَكُمْ فَثَبِّتُوا الَّذِينَ اٰمَنُوا سَاُلْقِى
فِى قُلُوبِ الَّذِينَ كَفَرُوا الرُّعْبَ فَاضْرِبُوا فَوْقَ الْاَعْنَاقِ وَاضْرِبُوا مِنْهُمْ كُلَّ
بَنَانٍ ﴿١٢﴾ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ شَاقُّوا اللّٰهَ وَرَسُولَهٗ وَمَنْ يُشَاقِقِ اللّٰهَ وَرَسُولَهٗ فَاِنَّ اللّٰهَ
شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿١٣﴾ ذٰلِكُمْ فَذُوقُوهُ وَاَنَّ لِلْكَافِرِينَ عَذَابَ النَّارِ ﴿١٤﴾ يَٓا اَيُّهَا
الَّذِينَ اٰمَنُٓوا اِذَا لَقِيتُمُ الَّذِينَ كَفَرُوا زَحْفًا فَلَا تُوَلُّوهُمُ الْاَدْبَارَ ﴿١٥﴾ وَمَنْ
يُوَلِّهِمْ يَوْمَئِذٍ دُبُرَهٗٓ اِلَّا مُتَحَرِّفًا لِقِتَالٍ اَوْ مُتَحَيِّزًا اِلٰى فِئَةٍ فَقَدْ بَٓاءَ بِغَضَبٍ

مِنَ اللّٰهِ وَمَأْوٰيهُ جَهَنَّمُ ۖ وَبِئْسَ الْمَصِيرُ ﴿١٦﴾ فَلَمْ تَقْتُلُوهُمْ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ قَتَلَهُمْ ۚ وَمَا
رَمَيْتَ إِذْ رَمَيْتَ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ رَمٰى ۚ وَلِيُبْلِيَ الْمُؤْمِنِينَ مِنْهُ بَلَاءً حَسَنًا ۚ إِنَّ اللّٰهَ
سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٧﴾ ذٰلِكُمْ وَأَنَّ اللّٰهَ مُوهِنُ كَيْدِ الْكَافِرِينَ ﴿١٨﴾ إِنْ تَسْتَفْتِحُوا فَقَدْ
جَاءَكُمُ الْفَتْحُ ۖ وَإِنْ تَنْتَهُوا فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ ۚ وَإِنْ تَعُودُوا نَعُدْ ۚ وَلَنْ تُغْنِيَ عَنْكُمْ
فِئَتُكُمْ شَيْئًا وَلَوْ كَثُرَتْ ۙ وَأَنَّ اللّٰهَ مَعَ الْمُؤْمِنِينَ ﴿١٩﴾

1. Sana savaş ganimetlerini soruyorlar. De ki: Ganimetler Allah'a ve Peygamber'e aittir. O halde siz (gerçek) müminler iseniz Allah'tan korkun, aranızı düzeltin, Allah ve Resûlüne itaat edin.

2. Müminler ancak, Allah anıldığı zaman yürekleri titreyen, kendilerine Allah'ın ayetleri okunduğunda (bu) imanlarını artıran ve yalnız Rablerine dayanıp güvenen kimselerdir.

3. Onlar namazlarını dosdoğru kılan ve kendilerine rızık olarak verdiğimizden (Allah yolunda) harcayan kimselerdir.

4. İşte onlar gerçek müminlerdir. Onlar için Rableri katında nice dereceler, bağışlanma ve tükenmez bir rızık vardır.

5. (Onların bu hali,) müminlerden bir grup kesinlikle istemediği halde, Rabbinin seni evinden hak uğruna çıkardığı (zamanki halleri) gibidir.

6. Hak ortaya çıktıktan sonra sanki gözleri göre göre ölüme sürükleniyorlarmış gibi (cihat hususunda) seninle tartışıyorlardı.

7. Hatırlayın ki Allah size, iki taifeden (kervan veya Kureyş ordusundan) birinin sizin olduğunu va'dediyordu; siz de kuvvetsiz olanın (kervanın) sizin olmasını istiyordunuz. Oysa Allah, sözleriyle hakkı gerçekleştirmek ve (Kureyş ordusunu yok ederek) kâfirlerin ardını kesmek istiyordu.

8. (Bunlar,) günahkârlar istemese de hakkı gerçekleştirmek ve bâtılı ortadan kaldırmak içindi.

9. Hatırlayın ki siz Rabbinizden yardım istiyordunuz. O da "Ben peş peşe gelen bin melek ile size yardım edeceğim" diyerek duanızı kabul buyurdu.

10. Allah bunu (meleklerle yardımı) sadece müjde olsun ve onunla kalbiniz yatışsın diye yapmıştı. Zaten yardım yalnız Allah tarafındandır. Çünkü Allah mutlak galiptir, yegâne hüküm ve hikmet sahibidir.

11. O zaman katından bir güven olmak üzere sizi hafif bir uykuya daldırıyordu; sizi temizlemek, şeytanın pisliğini (verdiği vesveseyi) sizden gidermek, kalplerinizi birbirine bağlamak ve savaşta sebat ettirmek için üzerinize gökten bir su (yağmur) indiriyordu.

12. Hani Rabbin, meleklere, "Muhakkak Ben sizinle beraberim; haydi iman edenlere destek olun; Ben kâfirlerin yüreğine korku salacağım; vurun boyunlarına! Vurun onların bütün parmaklarına!" diye vahyediyordu.

13. Bu söylenenler, onların Allah'a ve Resûlüne karşı gelmelerinden ötürüdür. Kim Allah ve Resûlüne karşı gelirse bilsin ki Allah, azabı şiddetli olandır.

14. İşte bu yenilgi size Allah'ın azabı! Şimdilik onu tadın! Kâfirlere bir de cehennem ateşinin azabı vardır.

15. Ey müminler! Toplu halde kâfirlerle karşılaştığınız zaman onlara arkanızı dönmeyin. (Korkup kaçmayın).

16. Tekrar savaşmak için bir tarafa çekilme veya diğer bölüğe ulaşıp mevzi tutma durumu dışında, kim öyle bir günde onlara arka çevirirse muhakkak ki o, Allah'ın gazabını hak etmiş olarak döner. Onun yeri de cehennemdir. Orası varılacak ne kötü yerdir!

17. (Savaşta) onları siz öldürmediniz, fakat Allah öldürdü onları; attığın zaman da sen atmadın, fakat Allah attı. Ve bunu, müminleri güzel bir imtihanla denemek için (yaptı). Şüphesiz Allah işitendir, bilendir.

18. Bu böyledir. Şüphesiz Allah, kâfirlerin tuzağını bozar.

19. (Ey kâfirler!) Eğer siz fetih istiyorsanız, işte size fetih geldi! (Yenelim derken yenildiniz.) Ve eğer (inkârdan) vazgeçerseniz bu sizin için daha iyidir. Yine (Peygamber'e düşmanlığa) dönerseniz, Biz de (ona) yardıma döneriz. Topluluğunuz çok bile olsa, sizden hiçbir şeyi savamaz. Çünkü Allah müminlerle beraberdir.

FURKAN GÜNÜ

Enfal Sûresi'nin ana teması Bedir Savaşı'dır. Bu nedenle Medine'de nazil olan sûrelerin ilklerindendir. Sûre; akide, terbiye, tecrübe ve ahkâm açısından askerî konulara tahsis edilmiş olup sivil toplum konularını ele almamaktadır. Bu dinin tabiatını anlamak isteyen kimselerin bu hususa özellikle dikkat etmeleri gerekir. Çünkü askerî hukuk ile sivil hukuku birbirine karıştırmak, sadece sıradan kişiler için değil araştırmacılar ve Kur'ân'la ilgilenenler açısından bile birçok yanlış anlamaya neden olmaktadır.

Birinci dersteki ayetler Bedir Savaşı'nın küllî felsefesinden, kültürel ve medeniyet açısından savaşın boyutlarından, savaşın amaçlarından ve gerekçelerinden bahsetmektedir. Buradaki hususlar, savaş konularına, savaşın seyrine ve tafsilî hükümlerine girmeden önce akılda hazır bulundurulması gereken ilkesel esaslardır. Bunlar şunlardır:

Birincisi: Bu savaş, ilke ve inanç savaşıdır; çıkar ve ganimet elde etme savaşı değildir. Bu, gerçek müminlerin savaşıdır: *"Müminler ancak, Allah anıldığı zaman yürekleri titreyen, kendilerine Allah'ın ayetleri okunduğunda (bu) imanlarını artıran ve yalnız Rablerine dayanıp güvenen kimselerdir. Onlar namazlarını dosdoğru kılan ve kendilerine rızık olarak verdiğimizden (Allah yolunda) harcayan kimselerdir."* Bu savaş, kâfir ve mücrimlere karşı yapılmıştır: *"Onlar ise Allah'a ve Resûlüne karşı geldiler. Kim Allah ve Resûlüne karşı gelirse bilsin ki Allah, azabı şiddetli olandır."*

İkincisi: Allah Teâlâ bu savaşta müminleri himayesine almıştır. Zaferin vesilelerini ve zafere götürecek imkânları vererek onları desteklemiştir: *"Hatırlayın ki siz Rabbinizden yardım istiyordunuz. O da 'Ben peş peşe gelen bin melek ile size yardım edeceğim' diyerek duanızı kabul buyurdu." "Hani Rabbin, meleklere, 'Muhakkak Ben sizinle beraberim; haydi iman edenlere destek olun; Ben kâfirlerin yüreğine korku salacağım' diye vahyediyordu."* Melekleri de onları desteklemek için göndermişti. *"O zaman katından bir güven olmak üzere sizi hafif bir uykuya daldırıyordu; sizi temizlemek, şeytanın pisliğini (verdiği vesveseyi) sizden gidermek, kalplerinizi birbirine bağlamak ve savaşta sebat ettirmek için üzerinize gökten bir su (yağmur) indiriyordu."* Sonra tüm bunlarla

birlikte Rabbanî bir güç geldi ve Allah Teâlâ kâfirleri helak etti, onların tuzaklarını boşa çıkardı: *"(Savaşta) onları siz öldürmediniz, fakat Allah öldürdü onları; attığın zaman da sen atmadın, fakat Allah attı."*

Kur'ân burada savaşa yeni bir boyut kazandırmıştır. Bu boyut, Bedir Savaşı'nın, insanların alışagelmiş oldukları savaşlardan tamamen farklı olmasıdır. Bu savaş şehadet âlemini gayb âlemine bağlamaktadır. Bunun da savaşın tabiatına, yöntemine, adabına, sebeplerine ve sonuçlarına kadar uzanan bir yansıması vardır. Bu savaşa katılan bir savaşçı, düşmanını şirkin bataklığından, şerrin içinden ve mutsuz bir sondan rahmete, adalete ve ebedî cennete çıkarmak için gayret etmektedir. Bunun için düşmanın ırkı, şekli ve rengi ne olursa olsun ona aldırmamaktadır.

Bu savaşın amacı, insanlara bir dini zorla kabul ettirmek değildir. Zira *"Dinde zorlama yoktur."*[11] Bu savaşın amacı, zulmü kaldırmak ve insanları, iradelerini ve kararlarını kısıtlayan bağlardan azat etmektir. Herkes üzerindeki kısıtlayıcı bağlardan kurtulduktan sonra kendi mesuliyetini yüklenecektir. Bu savaş her muhalife veya her kâfire açılmış bir savaş değildir. Haksız bir şekilde ve düşmanca bir tavırla *"Allah'a ve Resûlüne karşı çıkanlara"* karşı yapılan bir savaştır. Bunlar insanları Kur'ân'ı dinlemekten men ettiler, müminleri, namaz kılmaktan, Kâbe'yi tavaf etmekten ve davetlerini açıkça yürütmekten alıkoydular. Bunların dışında kalanlara karşı yapılması gereken şey savaş değil, davettir. Bu davetin silahları ise beyandır, görüşmelerdir, ahlaktır ve güzel örnekliktir; kılıç ve mızrak değil! Kılıç, hidayet vesilesi değildir. Kılıçtan korkarak hidayete gelen kişi gerçekte hidayete ermiş sayılmaz.

Üçüncüsü: Savaşın vermek istediği mesaj, hakkın ortaya çıkması ve batılın ortadan kaldırılmasıdır: *"(Bunlar,) günahkârlar istemese de hakkı gerçekleştirmek ve bâtılı ortadan kaldırmak içindi."* Bu, geniş bir mana içermekte olup çok az kişinin anlayabildiği bir husustur. Hakkın ortaya çıkarılması, haktan başka bir mevzudur. Aynı şekilde batılın ortadan kaldırılması da batıldan başka bir mevzudur. Savaştan önce ve sonra hakkın ve batılın ne olduğu bellidir. Fakat yeni olan, savaşın da gayesi ve en büyük amacı olan şey, hakkın ispatı (hak olduğunun ispatı) ve batılın iptalidir (batıl olduğunun ispatıdır). Topraklarına egemen

[11] Bakara 2/256.

olmayan hak, zayi olmuş bir haktır. Bu tür bir hak, kitapların dışına çıkamamış platonik bir aşktan ve felsefî teorilerden öteye geçemez.

Resûlullah'ın (s.a.s.) kurduğu bu yeni devlet, hâkimiyet elde etmeden devam edemezdi. Bu hâkimiyet için ilk sınama, kendi topraklarından izinsiz ve habersiz geçmek isteyen Ebu Süfyan'ın kervanına el koymakla başlamıştı. Bir ülkenin izni ve bilgisi olmadan onun topraklarından geçmek, eski veya yeni hiçbir devletçe makbul görülen bir davranış değildir. İşte bu nedenle kervana karşı yola çıkılmıştır. Eğer kervan, rahat bir şekilde ve serbestçe bu topraklardan geçseydi, bu yeni devletin de bir anlamı olmayacaktı.

Kureyş'in beyin takımı bu amacı ve olayın, bu yeni risaletle olan ilişkisini anladı, bu nedenle de bir ordu hazırladı. Bu ordu sadece kafileyi korumak için hazırlanmamıştı. İşte bu nedenle olsa gerek kervanın kurtulduğu haberini aldığı halde Ebu Cehil şöyle demişti: "Vallahi, Bedir'e varıncaya, orada develer kesip şarabımızı içinceye, tüm Araplar bizi ve bu seferimizi duyuncaya kadar geri dönmeyeceğiz. Ancak böyle yaparsak onlar bizden korkmaya devam ederler!"[12]

Ebu Cehil'in tek kaygısı vardı, bu da korku salmaktı. Amacı kervanı kurtarmak değildi. Mekke ve Şam toprakları arasındaki yollara hükmeden bir devletin varlığı ise hedeflerine zarar veriyordu. İşte bu nedenle savaş patlak verdi ve savaşın sonunda bu toprakların egemenliğinin kime ait olduğunun kararı verilmiş oldu. Bundan sonra bir dizi savaş daha oldu. Sonunda Kureyş, Müslümanların bu topraklara egemen olduğunu Hudeybiye Antlaşması ile kabul etmek zorunda kaldı. Bununla apaçık bir fetih ortaya çıktı.

Dördüncüsü: Savaşın ciddiyetini koruması ve her türlü şaibeden ve şüpheden temizlenmesi gerekiyordu. Zira kervana el koyma düşüncesinin zımnında bazı maddî arzular da vardı. İşte bu nedenle Kur'ân, bu sûrenin başında şu ayetle başladı: *"Sana savaş ganimetlerini soruyorlar."* Bu, savaşın neticesinde elde edilen ganimetlerdi. Kur'ân bu sorunun cevabını hemen vermiş ve şöyle demişti: *"De ki: Ganimetler Allah'a ve Peygamber'e aittir. O halde siz (gerçek) müminler iseniz Allah'tan korkun."*

12 Bakınız: İmam Ebu Abdulmelik b. Hişam el-Himyerî, *es-Sîretu'n-Nebeviyye*, v. 213 h. 3/166. Mustafa el-Babî el-Halebî, 1375 h. / 1955 m.

Bu savaş, ganimet ve mal elde etme savaşı değildir. Kureyş'in Muhacirlerden zorla aldığı malî hakları geri almak da değildir. Halbuki bazı siyer kitaplarındaki rivayetlerden bu husus anlaşılmaktadır. Kur'ân burada Müslümanlara bir nevi şöyle diyor: "Bırakın ganimetleri! Allah onun hükmünü ileride verecektir." Birkaç ayet sonra gelen ayetler de bu dediğimiz manayı desteklemektedir: *"Siz de kuvvetsiz olanın (kervanın) sizin olmasını istiyordunuz. Oysa Allah, sözleriyle hakkı gerçekleştirmek ve (Kureyş ordusunu yok ederek) kâfirlerin ardını kesmek istiyordu."*

Furkan günü, Mekke'de muhacirlere ait gasp edilmiş malların geri alınma günü değildir. Ya da Müslümanların Mekke'de işkence çektikleri o günlerin intikamını alma günü de değildir. Evet, bu hakları vardı, fakat bunlar Furkan gününün azametinin yanında ciddi bir değeri olmayan çok küçük haklardı.

Beşincisi: Bu bölümdeki ayetler askerî teşriin başlangıcı, ordunun tanzim edilmesi ve askerlerin davranışlarının belirlenmesi için pratik hükümlerin nazil olmasından bahsetmektedir: *"Ey müminler! Toplu halde kâfirlerle karşılaştığınız zaman onlara arkanızı dönmeyin. (Korkup kaçmayın). Tekrar savaşmak için bir tarafa çekilme veya diğer bölüğe ulaşıp mevzi tutma durumu dışında, kim öyle bir günde onlara arka çevirirse muhakkak ki o, Allah'ın gazabını hak etmiş olarak döner."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Sana savaş ganimetlerini soruyorlar." ayetinde geçen "(أنفال) (enfâl)," ganimetler demektir. Bu kelime "(نفل) (nefl)" kelimesinden türemiş olup "ziyade, artış" demektir. Ganimetlere "enfal" denilmesi ise savaştaki asıl maksat olan zaferin yanında ziyade olarak elde edilen bir şey olmasından dolayıdır. Zira esas olan zaferdir, ganimet ise ziyadedir. Allahu a'lem.

Ayette (يسألونك), yani "sana soruyorlar" ifadesi kullanılmıştır. Buradaki fiil müteaddi (geçişli) bir fiildir ve asıl anlamı "bir şeyi istemek"tir. Bu fiil (عن) harf-i cerri ile kullanılınca manası şöyle olur: "Onu bilmeyi istiyorlar." Sahabîler aslında ganimetleri değil, ganimetlerin hükmünü sormuşlardı. Zira onlar yeni karşılaştıkları her meselenin hükmünü sormayı âdet edinmişlerdi.

"De ki: Ganimetler Allah'a ve Peygamber'e aittir." Bunun hükmü Allah'a aittir. Bu emrin gereğini yerine getirmek ise Resûlullah'a (s.a.s.) tevdi edilmiştir. Ganimetlerin nasıl taksim edileceğinin beyanının tehir edilmesi, cihat eğitimi için sağlam esasların yerleşmesi içindir. Ganimetlerin hükmünün haddizatında ileride söylenmesi de bir eğitim ve ruh terbiyesi sayılmaktadır. Bununla, dünyanın metaından ve ganimetlerinden ziyade risaletin asıl amacıyla ilgili yüce gayelere ve değerli amaçlara vurgu yapılmıştır.

"Aranızı düzeltin." ayeti müminler arasındaki ilişkilerin ıslah edilmesini emretmiştir. Bunda insanlar arasındaki ilişkilerin bozulmasının bir sebebinin de dünya malına bağlanmak olduğuna dair bir işaret de vardır.

"Allah anıldığı zaman yürekleri titreyen..." Allah'a olan saygıları nedeniyle onların yürekleri titrer. Bu, kalbin, imandan kaynaklı ulvî tepkilerindendir.

"Kendilerine Allah'ın ayetleri okunduğunda (bu,) imanlarını artıran..." İman aslında tektir, Fakat kalpteki hazırbulunuşluk hali farklılık gösterir. İman, içsel ahlak üzerinde etkide bulunmada ve zahirî davranışları etkilemede farklıdır. Bir mümin Allah'ı zikrettiği ve O'nun ayetlerini tefekkür ettiği kadar imanını hazır bulundurabilir ve imanının umulan meyvelerini toplayabilir.

"Ve kendilerine rızık olarak verdiğimizden (Allah yolunda) harcayan kimselerdir." Ganimetlerden hemen sonra infaktan bahsedilmiş olmasında ince manalar vardır. Ayetler üzerinde tefekkür eden kişiye bu mana gizli kalmaz.

"İşte onlar gerçek müminlerdir." Kendilerinde imanın izleri ve yansımaları görülebilen sadık müminler bunlardır.

"Rabbin seni evinden hak uğruna çıkardı." Seni bulunduğun Medine'den Bedir kuyularının olduğu yere çıkardı.

"Ama müminlerden bir grup çıkmayı istemiyordu." Bazı müminler, hazırlık yapmadan Kureyş ile karşılaşmak istemiyordu. Çünkü bunların birçoğu sadece kervana karşı çıkmak için şehirden çıkmış, gerçek bir savaş için hazırlık yapmamışlardı.

"Hak ortaya çıktıktan sonra sanki gözleri göre göre ölüme sürükleniyorlarmış gibi (cihat hususunda) seninle tartışıyorlardı." Zira hazırlıkları yetersizdi ve ilk defa onlarla yüz yüze geleceklerdi. Bu, insanın özelliklerinden biridir. Fakat bunun tam aksine bazı sahabîler de çıkmak için ısrar ediyordu. Siyer kitaplarında bu konuya bakabilirsiniz. Sa'd b. Muaz ve Mikdad b. Esved'in ve diğer bazı sahabîlerin Bedir'deki efsane konuşmaları bunun örneğidir.[13]

"Allah size, iki taifeden birinin sizin olduğunu va'dediyordu." Biri kervan diğeri ise Kureyş askerleri idi.

"Siz de kuvvetsiz olanın (kervanın) sizin olmasını istiyordunuz." Yani kervanı ele geçirmek istiyordunuz. Çünkü elde edilmesi kolay olan ganimetti. Ayette geçen (غير ذات الشوكة) ifadesindeki "şevket" kelimesinden maksat, kuvvettir.

"Oysa Allah, kâfirlerin ardını kesmek istiyordu." Yani sonlarını getirmek istiyordu. Bununla tüm Arap Yarımadası'nda küfrün kökünden kazınması kastedilmiştir. Allah Teâlâ'nın bildirdiği gibi bu mucize daha sonra bilfiil gerçekleşmiştir.

"Hatırlayın ki siz Rabbinizden yardım istiyordunuz." Müslümanlar bir müddet tereddütten ve mücadeleden sonra Allah'a iltica etmişlerdi. Gerçek Müslümanın ahlakı böyledir. Sorar, üzerinde durur, mücadele eder ve bir işe karar verdi mi artık her şey biter, Allah'tan yardım isteyerek işe koyulur. Zira Allah her kuvvetin kaynağıdır.

Ayette geçen "(مردفين) (mürdifîn)" kelimesinden maksat, yardım ve destek olarak gelen meleklerdir. Ordunun aslî fertleri sahabîlerdi. Melekler ise onlara tabi idi; arkadaşa eşlik eden dost gibi. Bu şekilde mana vermek, "peş peşe gelen melekler" şeklinde mana vermekten evladır. Allahu a'lem.

---

13 Sa'd b. Muaz, Bedir günü şöyle demişti: "Ya Resûlallah! Biz sana inandık. Allah'tan bize getirdiğin Kur'ân'ın hak olduğuna iman ettik. Sana tabi olmak ve itaat etmek üzere söz verdik. Nasıl dilersen o şekilde hareket et. Biz seninle beraberiz. Seni gönderen Allah hakkı için eğer denize girersen seninle beraber gireriz. Biz düşmana karşı varmaktan çekinmeyiz. Harpte sebat etmesini, sadakat göstermesini biliriz. Düşmanla karşılaştığımızda Allah'tan umarız ki Ensâr camiasından, seni memnun ve mesrur edecek şecaat örnekleri zuhur edecektir. Hemen bizimle beraber düşman üzerine azimet buyurunuz." (Mütercim).

"Allah bunu (meleklerle yardımı) sadece müjde olsun ve onunla kalbiniz yatışsın diye yapmıştı. Zaten yardım yalnız Allah tarafındandır." Çünkü insanlar sebeplere sarılarak rahat eder ve onlarla kendini güvende hisseder. Susuz kişinin suyla rahat bulması gibi. Bu, iman esasına aykırı olmayan insanî ve doğal bir durumdur.

"O zaman katından bir güven olmak üzere sizi hafif bir uykuya daldırıyordu." Zorluk anında ancak kalbinde huzur olan kişi uykuya dalabilir. Hafif uykuya dalmaları, onların huzurda olduklarının delilidir. Hafif de olsa uyku, insana yeniden dinçlik kazandırır. Ama uykusuz, endişeli ve sadece bir hal üzerinde olmak kişinin gücünü ve iradesini zayıflatır.

"Sizi temizlemek, şeytanın pisliğini (verdiği vesveseyi) sizden gidermek için üzerinize gökten bir su (yağmur) indiriyordu." Bu bereketli azınlığa Allah'ın verdiği desteklerden biri de bu yağmur idi. Allah Teâlâ gökten indirdiği bu suyla onlara seferin yorgunluğundan dolayı yapışan kiri ve tozu almıştı. Temizlendiler ve pırıl pırıl oldular. Hiç şüphesiz yağmurun yağması ile ortaya çıkan bu müjde ve sevinç, onların ruhlarında çok hoş bir iz bırakmış, kalplerinin şeytanın vesveselerinden ve dürtülerinden arınmasına vesile olmuştu.

"Vurun boyunlarına! Vurun onların bütün parmaklarına!" Bu, meleklere verilen bir talimattır. Çünkü onlar insanlarla nasıl savaşıldığını bilmiyorlardı. Buradan, düşmanın kritik noktalarına vurmak gerektiğine de işaret vardır. Biri karar alma yeri olan baş kısmı, diğeri ise silah tutma yeri olan ellerdir. Ancak savaş sonrası düşman cesetlerine müsle yapmak veya bedeni parçalara ayırmak helâl değildir. Çünkü tüm bunlar intikam ve kine neden olmaktadır. Bu da müminlerin ahlakı değildir.

"Onlara arkanızı dönmeyin. (Korkup kaçmayın)." Hezimete kapılmayın ve düşmana sırtınızı dönmeyin!

"Tekrar savaşmak için bir tarafa çekilme hariç." Bu, savaştan geri çekilmenin istisnasıdır. Zira savaşçı, bir ileri atılır bir geri çekilir. Savaşın gereğine göre meydanın bir alanından diğerine sürekli intikal eder.

"Veya diğer bölüğe ulaşıp mevzi tutma durumu dışında." Bu da ikinci istisnadır. Bu da savaş alanından tamamen çekilip Müslümanların

bulunduğu ana karargâha gelmek ve safları yeniden düzenlemek şeklinde olur. Bu ve bir önceki çekilme şekli meşru olan çekilmedir, yasak kapsamında değildir. Görünüşte savaştan kaçma gibi olan ama aslında düşmana ders vermek için taktik olan tüm çekilmeler de buna dâhildir. Allahu a'lem.

"(Savaşta) onları siz öldürmediniz, fakat Allah öldürdü onları." Çünkü size güç ve kuvvet veren Allah idi. Sizleri sebat ve zafer ile destekledi.

"Attığın zaman da sen atmadın, fakat Allah attı." Buradaki nefiyden maksat, tam nefiy değildir. Yani "sen hiç atmadın" manasında değildir. Zira Resûlullah (s.a.s.) atmıştı. Buradaki nefiyden maksat, atmanın sonuçları açısındandır. Atmanın üzerine terettüp eden tüm sonuçlar Rabbanî bir müdahaledir. Yoksa zahirî olarak atmakla bu sonuçlar elde edilemez. Örneğin Resûlullah'ın (s.a.s.) onların üzerine attığı toprak, eğer Allah'ın iradesi olmasaydı onların gözlerine ulaşamazdı.

"Ve bunu, müminleri güzel bir imtihanla denemek için (yaptı)." Bu dünyadaki tüm nimetlerin imtihan manası taşıdığına işaret etmektedir; sağlık bir imtihandır, zenginlik bir imtihandır, zafer bir imtihandır; fakat güzel imtihanlardır. Çünkü bunlarda nimet, sevinç ve lezzet vardır. Ama hastalık, fakirlik ve yenilgi böyle değildir. Tüm bu imtihanlarda sabreden ve şükredenler, hayırlı bir sonla karşılaşacaklardır.

"Şüphesiz Allah, kâfirlerin tuzağını bozar." Onları zayıflatacak, güçlerini kıracak ve tuzaklarını bozacaktır.

"(Ey kâfirler!) Eğer siz fetih istiyorsanız, işte size fetih geldi!" buyruğundaki hitap müşriklere olup tehekküm (alaya alma) üslubuyla yapılmıştır. Zira fetih; zafer, üstün gelme ve hâkimiyet kurma demektir. Kafilenin kurtulmasından sonra müşriklerin savaştan arzuladıkları şey fetihti, yani zaferdi. Ama arzuladıkları ile değil, beklemedikleri bir sonla karşılaştılar.

"Yine (Peygamber'e düşmanlığa) dönerseniz, Biz de (ona) yardıma döneriz." Eğer sizler Muhammed'e (s.a.s.) saldırmak için geri dönerseniz, Biz de ona yardım etmek için geri döneceğiz. Burada, Resûlullah'a (s.a.s.) düşmanlık eden kişinin er ya da geç yardımsız kalacağına ve başarısız olacağına dair işaret vardır.

يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اَطِيعُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَلَا تَوَلَّوْا عَنْهُ وَاَنْتُمْ تَسْمَعُونَ ﴿٢٠﴾
وَلَا تَكُونُوا كَالَّذِينَ قَالُوا سَمِعْنَا وَهُمْ لَا يَسْمَعُونَ ﴿٢١﴾ اِنَّ شَرَّ الدَّوَآبِّ عِنْدَ
اللّٰهِ الصُّمُّ الْبُكْمُ الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ ﴿٢٢﴾ وَلَوْ عَلِمَ اللّٰهُ فِيهِمْ خَيْرًا لَاَسْمَعَهُمْ
وَلَوْ اَسْمَعَهُمْ لَتَوَلَّوْا وَهُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٢٣﴾ يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اسْتَجِيبُوا لِلّٰهِ
وَلِلرَّسُولِ اِذَا دَعَاكُمْ لِمَا يُحْيِيكُمْ وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ يَحُولُ بَيْنَ الْمَرْءِ وَقَلْبِهِ
وَاَنَّهُ اِلَيْهِ تُحْشَرُونَ ﴿٢٤﴾ وَاتَّقُوا فِتْنَةً لَا تُصِيبَنَّ الَّذِينَ ظَلَمُوا مِنْكُمْ خَاصَّةً
وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٢٥﴾ وَاذْكُرُوا اِذْ اَنْتُمْ قَلِيلٌ مُسْتَضْعَفُونَ فِى
الْاَرْضِ تَخَافُونَ اَنْ يَتَخَطَّفَكُمُ النَّاسُ فَاٰوِيكُمْ وَاَيَّدَكُمْ بِنَصْرِهِ وَرَزَقَكُمْ مِنَ
الطَّيِّبَاتِ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٢٦﴾ يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَخُونُوا اللّٰهَ وَالرَّسُولَ
وَتَخُونُوٓا اَمَانَاتِكُمْ وَاَنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٢٧﴾ وَاعْلَمُوا اَنَّمَا اَمْوَالُكُمْ وَاَوْلَادُكُمْ فِتْنَةٌ
وَاَنَّ اللّٰهَ عِنْدَهُٓ اَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٢٨﴾ يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اِنْ تَتَّقُوا اللّٰهَ يَجْعَلْ لَكُمْ
فُرْقَانًا وَيُكَفِّرْ عَنْكُمْ سَيِّئَاتِكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ وَاللّٰهُ ذُو الْفَضْلِ الْعَظِيمِ ﴿٢٩﴾ وَاِذْ
يَمْكُرُ بِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِيُثْبِتُوكَ اَوْ يَقْتُلُوكَ اَوْ يُخْرِجُوكَ وَيَمْكُرُونَ وَيَمْكُرُ اللّٰهُ
وَاللّٰهُ خَيْرُ الْمَاكِرِينَ ﴿٣٠﴾ وَاِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيَاتُنَا قَالُوا قَدْ سَمِعْنَا لَوْ نَشَآءُ
لَقُلْنَا مِثْلَ هٰذَآ اِنْ هٰذَآ اِلَّآ اَسَاطِيرُ الْاَوَّلِينَ ﴿٣١﴾ وَاِذْ قَالُوا اللّٰهُمَّ اِنْ كَانَ هٰذَا
هُوَ الْحَقَّ مِنْ عِنْدِكَ فَاَمْطِرْ عَلَيْنَا حِجَارَةً مِنَ السَّمَآءِ اَوِ ائْتِنَا بِعَذَابٍ اَلِيمٍ
﴿٣٢﴾ وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُعَذِّبَهُمْ وَاَنْتَ فِيهِمْ وَمَا كَانَ اللّٰهُ مُعَذِّبَهُمْ وَهُمْ يَسْتَغْفِرُونَ
﴿٣٣﴾ وَمَا لَهُمْ اَلَّا يُعَذِّبَهُمُ اللّٰهُ وَهُمْ يَصُدُّونَ عَنِ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ وَمَا كَانُٓوا
اَوْلِيَآءَهُ اِنْ اَوْلِيَآؤُهُ اِلَّا الْمُتَّقُونَ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٤﴾ وَمَا كَانَ
صَلَاتُهُمْ عِنْدَ الْبَيْتِ اِلَّا مُكَآءً وَتَصْدِيَةً فَذُوقُوا الْعَذَابَ بِمَا كُنْتُمْ تَكْفُرُونَ
﴿٣٥﴾ اِنَّ الَّذِينَ كَفَرُوا يُنْفِقُونَ اَمْوَالَهُمْ لِيَصُدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ فَسَيُنْفِقُونَهَا

ثُمَّ تَكُونُ عَلَيْهِمْ حَسْرَةً ثُمَّ يُغْلَبُونَ ۗ وَالَّذِينَ كَفَرُوا إِلَىٰ جَهَنَّمَ يُحْشَرُونَ ﴿٣٦﴾
لِيَمِيزَ اللَّهُ الْخَبِيثَ مِنَ الطَّيِّبِ وَيَجْعَلَ الْخَبِيثَ بَعْضَهُ عَلَىٰ بَعْضٍ فَيَرْكُمَهُ
جَمِيعًا فَيَجْعَلَهُ فِي جَهَنَّمَ ۚ أُولَٰئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٣٧﴾ قُلْ لِلَّذِينَ كَفَرُوا إِنْ
يَنْتَهُوا يُغْفَرْ لَهُمْ مَا قَدْ سَلَفَ ۖ وَإِنْ يَعُودُوا فَقَدْ مَضَتْ سُنَّتُ الْأَوَّلِينَ ﴿٣٨﴾

***20.** Ey iman edenler! Allah'a ve Resûlüne itaat edin, işittiğiniz halde ondan yüz çevirmeyin.*

***21.** İşitmedikleri halde işittik diyenler gibi olmayın.*

***22.** Şüphesiz Allah katında hayvanların en kötüsü, düşünmeyen sağırlar ve dilsizlerdir.*

***23.** Allah onlarda bir hayır görseydi elbette onlara işittirirdi. Fakat işittirseydi bile yine onlar yüz çevirerek dönerlerdi.*

***24.** Ey inananlar! Hayat verecek şeylere sizi çağırdığı zaman, Allah ve Resûlüne uyun. Ve bilin ki Allah kişi ile onun kalbi arasına girer ve siz mutlaka O'nun huzurunda toplanacaksınız.*

***25.** Bir de öyle bir fitneden sakının ki o, içinizden sadece zulmedenlere erişmekle kalmaz (umuma sirayet eder ve hepsini perişan eder). Biliniz ki Allah'ın azabı şiddetlidir.*

***26.** Hatırlayın ki bir zaman siz yeryüzünde aciz görülen az (bir toplum) idiniz; insanların sizi kapıp götürmesinden korkuyordunuz da şükredesiniz diye Allah size yer-yurt verdi; yardımıyla sizi destekledi ve size temizinden rızıklar verdi.*

***27.** Ey iman edenler! Allah'a ve Peygamber'e hainlik etmeyin; (sonra) bile bile kendi emanetlerinize hainlik etmiş olursunuz.*

***28.** Biliniz ki mallarınız ve çocuklarınız birer imtihan sebebidir ve büyük mükâfat Allah'ın katındadır.*

***29.** Ey iman edenler! Eğer Allah'tan korkarsanız, O size iyi ile kötüyü ayırt edecek bir anlayış verir, suçlarınızı örter ve sizi bağışlar. Çünkü Allah büyük lütuf sahibidir.*

***30.** Hatırla ki kâfirler seni tutup bağlamak veya öldürmek yahut seni (yurdundan) çıkarmak için sana tuzak kuruyorlardı. Onlar (sana)*

tuzak kurarlarken Allah da (onlara) tuzak kuruyordu. Çünkü Allah tuzak kuranların en iyisidir.

31. Onlara ayetlerimiz okunduğu zaman dediler ki: "(Evet) işittik, istesek biz de bunun benzerini elbette söyleyebiliriz. Bu öncekilerin masallarından başka bir şey değildir."

32. Hani (o kâfirler) bir zaman da "Ey Allah'ım! Eğer bu Kitap Senin katından gelmiş bir gerçekse üzerimize gökten taş yağdır yahut bize elem verici bir azap getir!" demişlerdi.

33. Hâlbuki sen onların içindeyken Allah onlara azap edecek değildir. Ve onlar mağfiret dilerlerken de Allah onlara azap edici değildir.

34. Onlar Mescid-i Haram'ın mütevellileri olmadıkları halde (müminleri) oradan geri çevirirlerken Allah onlara ne diye azap etmeyecek?! Oranın mütevellileri takva sahiplerinden başkaları değildir. Fakat onların çoğu bunu bilmez.

35. Onların Beytullah yanındaki duaları da ıslık çalmak ve el çırpmaktan başka bir şey değildir. (Ey kâfirler!) İnkâr etmekte olduğunuz şeylerden ötürü şimdi azabı tadın!

36. Şüphesiz ki inkâr edenler mallarını, (insanları) Allah yolundan alıkoymak için harcıyorlar. Daha da harcayacaklar. Ama sonunda bu, onlara yürek acısı olacak ve en sonunda mağlûp olacaklardır. Kâfirlikte ısrar edenler ise cehenneme toplanacaklardır.

37. (Bu toplama,) Allah'ın murdarı temizden ayıklaması (mümini kâfirden ayırması) ve bütün murdarların bir kısmını diğer kısmının üstüne koyup hepsini yığarak cehenneme atması içindir. İşte onlar ziyana uğrayanların ta kendileridir.

38. İnkâr edenlere, (sana düşmanlıktan) vazgeçerlerse, geçmiş günahlarının bağışlanacağını söyle. Yok, geri dönerlerse, kendilerinden öncekilerin hali gözlerinin önündedir!

SAFLARIN AYRILMASI

Bu meclisin ana ekseni şu ayettir: *"Allah'ın murdarı temizden ayıklaması (mümini kâfirden ayırması) için."* Mümin ile kâfir arasındaki farklılığı ortaya çıkarmak, Allah Teâlâ'nın bu hayat için koyduğu bir kanundur.

Bu, ayrıca imtihanın da gayesidir: *"Hanginiz daha iyi amel işleyecek, onu sınamak için."*[14] Enfal Sûresi, birbirinden farklı iki ayrı suretten bahsetmiştir:

Birinci Suret: Temiz müminlerin sureti. Müminlerin pak ve temiz suretleri şu Rabbanî emirlerde gelmiştir:

* Birincisi: Amel, teslimiyet ve Allah'a itaatle iç içe bir imana sahip olmak: *"Ey iman edenler! Allah'a ve Resûlüne itaat edin, işittiğiniz halde O'ndan yüz çevirmeyin." "Ey iman edenler! Hayat verecek şeylere sizi çağırdığı zaman Allah ve Resûlüne uyun."*

* İkincisi: İlim ve marifet kanallarının açık tutulduğu bir imana sahip olmak: *"İşitmedikleri halde işittik diyenler gibi olmayın. Şüphesiz Allah katında hayvanların en kötüsü, düşünmeyen sağırlar ve dilsizlerdir." "Ey iman edenler! Eğer Allah'tan korkarsanız, O size iyi ile kötüyü ayırt edecek bir anlayış verir."*

* Üçüncüsü: Murakabe ve nefis muhasebesiyle yoğrulmuş bir imana sahip olmak: *"Ve bilin ki Allah kişi ile onun kalbi arasına girer ve siz mutlaka O'nun huzurunda toplanacaksınız."*

* Dördüncüsü: Vefa ve ahde bağlılıkla muttasıf bir imana sahip olmak: *"Ey iman edenler! Allah'a ve Peygamber'e hainlik etmeyin; (sonra) bile bile kendi emanetlerinize hainlik etmiş olursunuz."*

* Beşincisi: Islaha, toplumun kimlik ve selametini korumaya çalışan bir imana sahip olmak: *"Bir de öyle bir fitneden sakının ki o, içinizden sadece zulmedenlere erişmekle kalmaz."*

* Altıncısı: Dünya ve ahiret hayatının her alanında ve her yönünde daha güzele ve daha iyi olana götüren bir imana sahip olmak: *"Ey inananlar! Hayat verecek şeylere sizi çağırdığı zaman Allah ve Resûlüne uyun." "Hatırlayın ki bir zaman siz yeryüzünde aciz görülen az (bir toplum) idiniz; insanların sizi kapıp götürmesinden korkuyordunuz da şükredesiniz diye Allah size yer-yurt verdi; yardımıyla sizi destekledi ve size temizinden rızıklar verdi." "Ey iman edenler! Eğer Allah'tan korkarsanız, O size iyi ile kötüyü ayırt edecek bir anlayış verir, suçlarınızı örter ve sizi bağışlar. Çünkü Allah büyük lütuf sahibidir."* Bununla birlikte

14 Hûd 11/7; Mülk 67/2.

fitnelere ve haram olan çekişme ve rekabetlere karşı dikkatli ve tedbirli olmak gerekir: *"Biliniz ki mallarınız ve çocuklarınız birer imtihan sebebidir ve büyük mükâfat Allah'ın katındadır."*

İkinci Suret: Hasedin gözlerini kör ettiği, inadın da kulaklarını sağır ettiği pis kâfirlerin sureti. Bu, tüm tafsilatıyla ve özellikleriyle birinci surette geçenlerin tam aksinedir. Buna ilaveten ayrıca şu özellikleri de vardır:

* Birincisi: Hakka karşı kibirlenme ve büyüklenmekle ilişkili olan küfür: *"Hani (o kâfirler) bir zaman da 'Ey Allah'ım! Eğer bu Kitap Senin katından gelmiş bir gerçekse üzerimize gökten taş yağdır yahut bize elem verici bir azap getir!' demişlerdi."* Bu, inat ve kibirlenme suretidir. Kur'ân'ın daha önce bahsettiği kavimlerdeki inkârcılar ve sapmışlar bile bu surette değildiler. Hatta *"Ben sizin en büyük ilahınızım"*[15] diyen Firavun bile böyle değildi. Zira o bile, *"Nihayet (denizde) boğulma haline gelince, 'Gerçekten, İsrailoğulları'nın inandığı ilahtan başka ilah olmadığına ben de iman ettim. Ben de Müslümanlardanım!' demişti."*[16]

* İkincisi: İlim öğrenmemek ve marifet kanallarını kapatmak için kibirle ve büyüklük taslamakla iç içe olan küfür: *"Onlara ayetlerimiz okunduğu zaman dediler ki: '(Evet) işittik, istesek biz de bunun benzerini elbette söyleyebiliriz. Bu öncekilerin masallarından başka bir şey değildir.'" "Şüphesiz Allah katında hayvanların en kötüsü, düşünmeyen sağırlar ve dilsizlerdir. Allah onlarda bir hayır görseydi elbette onlara işittirirdi. Fakat işittirseydi bile yine onlar yüz çevirerek dönerlerdi."*

* Üçüncüsü: Hurafe ve saçmalık olduğu belli olan gelenek ve göreneklere sıkı sıkıya bağlanmaya neden olan küfür: *"Onların Beytullah yanındaki duaları da ıslık çalmak ve el çırpmaktan başka bir şey değildir."*

* Dördüncüsü: Allah'ın yolundan alıkoymaya ve yasakları çiğnemeye götüren küfür: *"Onlar Mescid-i Haram'ın mütevellileri olmadıkları halde (müminleri) oradan geri çevirirlerken Allah onlara ne diye azap etmeyecek?! Oranın mütevellileri, takva sahiplerinden başkaları değildir, fakat onların çoğu bunu bilmez." "Şüphesiz ki inkâr edenler mallarını, (insanları) Allah yolundan alıkoymak için harcıyorlar. Daha da*

15 Nâziât 79/24.

16 Yûnus 10/90.

harcayacaklar. Ama sonunda bu, onlara yürek acısı olacak ve en sonunda mağlûp olacaklardır."

* Beşincisi: Müminlere düşmanlık yapmaya ve tüm vesileleri kullanarak onlara savaş açmaya götüren küfür: *"Hatırla ki kâfirler seni tutup bağlamak veya öldürmek yahut seni (yurdundan) çıkarmak için sana tuzak kuruyorlardı. Onlar (sana) tuzak kurarlarken Allah da (onlara) tuzak kuruyordu. Çünkü Allah, tuzak kuranların en iyisidir."*

* Altıncısı: Dünyada zarara ve ahirette ziyana götürecek olan küfür: *"Mallarını, (insanları) Allah yolundan alıkoymak için harcıyorlar. Daha da harcayacaklar. Ama sonunda bu, onlara yürek acısı olacak ve en sonunda mağlûp olacaklardır. Kâfirlikte ısrar edenler ise cehenneme toplanacaklardır."* Yaptıkları bu işe rağmen tövbe kapıları yine de bunlar için açıktır: *"İnkâr edenlere de ki: Eğer vazgeçerlerse, geçmiş günahları bağışlanacaktır." "Ve onlar mağfiret dilerlerken de Allah onlara azap edici değildir."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Ondan yüz çevirmeyin." Onun yanından dağılmayın, onu yalnız bırakmayın, ona itaat etmeyi ve onunla yardımlaşma içinde olmayı terk etmeyin.

"İşittiğiniz halde." buyruğu kulak vermenin icabetle alakası olduğuna işaret etmektedir. Zira her kim bilgi ve marifet kanallarını açık tutarsa, hakka uymaya ve onu kabul etmeye daha ehil olur.

"İşitmedikleri halde işittik dediler." Kulakları işitti ama kalpleri işitmedi. İşittiler ama içinde tefekkür ve tedebbür olmayan bir işitmeyle işittiler.

"Şüphesiz Allah katında hayvanların en kötüsü, düşünmeyen sağırlar ve dilsizlerdir." ayetinde geçen "(دواب) (devâbb)," "(دابة) (dâbbe)" kelimesinin çoğulu olup yeryüzündeki hayvanların ve canlıların tamamına verilen müşterek bir isimdir.

"Düşünmeyen sağırlar ve dilsizlerdir." Marifet kanallarını kapatan, düşünmesin diye aklının önüne set çeken herkes böyledir. Bunlar mahlûkatın en şerlileridir. Akıl ve duyu organları açısından nakıs ehliyetle

doğanlar ise mazurdurlar, bundan muaftırlar. Bunlar Allah'ın rahmet ve inayetine mazhar olacaklardır.

"Allah onlarda bir hayır görseydi elbette onlara işittirirdi." Allah'ın kanunu bu şekilde işler: Aklını, basiretini ve kulağını kapatan kişi bu neticeye müstahak olur. Bu ayette Cebriye'yi destekleyen zorlayıcı bir kader manası yoktur. Zira bu anlayışa göre mükellefin tercih etme hak ve iradesi vardır.

"Hayat verecek şeylere sizi çağırdığı zaman." Dünya ve ahiretin daimî saadetine ve güzel hayatına çağırdığı zaman ona uyun. Muhammedî risaletin gayesi de budur. Zira onun risaletinin amacı şudur: *"Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik."*[17]

"Ve bilin ki Allah kişi ile onun kalbi arasına girer." Yani Allah Teâlâ kula, onun canından daha yakındır. Kişi, insanlara dış görünüşünü ne kadar güzel göstermeye çalışsa da onun gizlediği hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz. Bu ayetten maksat, müminin, içindeki şeyleri, gizli amellerini ve niyetini kontrol altına almaya çalışması gerektiğidir.

"Bir de öyle bir fitneden sakının ki o, içinizden sadece zulmedenlere erişmekle kalmaz." Çünkü toplum bir gemi gibidir. Toplumda yozlaşmanın ortaya çıkması ve kimsenin buna aldırış etmemesi, toplumun tamamını helâke sürükler. Ayette, ıslahın gerekli olduğuna, iyiliği emredip kötülükten nehyetmeye dikkat etmek gerektiğine işaret edilmiştir.

"Hatırlayın ki bir zaman siz yeryüzünde aciz görülen az (bir toplum) idiniz." Müslümanların Mekke'deki hali hatırlatılmıştır.

"İnsanların sizi kapıp götürmesinden korkuyordunuz." Sizi kapıp götürüyorlardı. Çünkü onlar çoktu ve sizden güçlüydüler.

"Biliniz ki mallarınız ve çocuklarınız birer imtihan sebebidir." Aileniz sizin için bir imtihan vesilesidir. Bu sadece onlarla sınırlı değildir. Zira dünyanın tamamı, içindekileriyle birlikte birer imtihandır.

"Ölümü ve hayatı sizi imtihan etmek için yarattı." Önemli olan, bu imtihanda başarılı olmanın şartlarına uymaktır. Yoksa dünyadan uzaklaşmakla ve her şeyden uzak durmakla imtihanı başarmak mümkün olmaz.

---

17 Enbiyâ 21/107.

"Eğer Allah'tan korkarsanız O, size iyi ile kötüyü ayırt edecek bir anlayış verir." Allah size bir nur verir ve bununla hakkı batıldan ayırt edersiniz. Sancağınızı yükseltir, öyle ki bu sancak artık kimseye gizli kalmaz ve batılın sancağı ile karıştırılmaz.

"Hatırla ki kâfirler seni tutup bağlamak veya öldürmek yahut seni (yurdundan) çıkarmak için sana tuzak kuruyorlardı." Müşrikler üç tane plan kurmuşlardı. Bunlar üzerinde kafa yoruyor ve bunları uygulamak veya en azından birini gerçekleştirmek istiyorlardı. Resûlullah'ı (s.a.s.) hapsetmek veya öldürmek ya da Mekke'den çıkarmak. Allah Teâlâ ise Resûlünü Mekke'den çıkarmayı murat etti. İşte bu, Allah'ın müşriklere karşı kurduğu bir plandı: *"Onlar (sana) tuzak kurarlarken Allah da (onlara) tuzak kuruyordu."* Zira bu çıkışın ardından zafer de fetih de hâkimiyet de gelivermişti.

Burada şu mana da vardır: Düşmanın kendi düşünce ufkuna göre senin hakkında dilediği her şey mutlak surette şer olduğu anlamına gelmez. Sana düşen, seçeneklerini ve imkânlarını gözden geçirmen ve yaptıklarının nasıl sonuçlanacağı üzerine kafa yormandır. Bunları yaptıktan sonra vereceğin kararın veya yapacağın işin, düşmanının sana önerdiğiyle aynı olup olmaması senin için önemli değildir.

"Hâlbuki sen onların içindeyken Allah, onlara azap edecek değildir." Yani onları kökten kazıyacak şekilde azap edecek değildir. Çünkü bu tür bir azap kimseyi istisna etmeden herkesi kapsar. Bundan dolayı Allah bir kavmi helâk etmeyi diledi mi peygambere oradan çıkmasını emreder de sonra onları helâk eder.

"Ve onlar mağfiret dilerlerken de Allah onlara azap edici değildir." lafzı, onları tövbe etmeye ve hakka dönmeye teşvik etmektedir. Ayette muzari fiil (yesteğfirûn) kullanılmıştır. Bununla da istiğfarın daimî olması murat edilmiştir. Eğer onlarda sâlih olmanın alâmetleri gözükürse ve hakka icabet ederlerse; hatta bu, merhale merhale olsa ve uzun sürecek de olsa, onlardan azabın kaldırılacağına işaret etmektedir. Ancak küfürde ısrar etseler, akıllarına set çekseler ve marifet kanallarını kapalı tutsalar, bu durumda azap onlardan eksilmez.

"Allah onlara ne diye azap etmeyecek?" Onlar Mescid-i Haram'dan alıkoymaya devam ettikleri sürece Allah'ın azabını nasıl hak etmezler ki?

"Onların Beytullah yanındaki duaları da ıslık çalmak ve el çırpmaktan başka bir şey değildir." Ağızlarıyla ıslık çalarlar ve elleriyle alkış tutarlar. Böylece namaz kılan Müslümanları rahatsız etmeyi ve onlarla dalga geçmeyi amaçlarlar.

"(Bu,) Allah'ın murdarı temizden ayıklaması (mümini kâfirden ayırması) ve bütün murdarların bir kısmını diğer kısmının üstüne koyup hepsini yığarak cehenneme atması içindir." Murdar, hangi çeşit ve hangi türden ve suretten olursa olsun sonuç itibariyle aynıdır; farklı ağaçlardan toplanan odun parçaları gibi. Bunların şekli birbirinden farklı da olsa hepsi üst üste yığılır, sonra da ateşe atılır. Bu misal, itikadî konulardaki, zahirî ve batinî işlerdeki manevî pislik içindir. Bunlar hakla ve hak ehliyle mücadele etmek için bir araya gelirler, ama hepsinin akıbeti hüsrandır. Zira *"Hayırlı son, muttakiler içindir."*[18]

"İnkâr edenlere, (sana düşmanlıktan) vazgeçerlerse, geçmiş günahlarının bağışlanacağını söyle." buyruğu Allah Teâlâ'nın rahmetinin enginliğine işaret etmektedir. Hatta buna İslam'la savaşan kâfirler de dâhildir. Tövbe eder ve hatalarını itiraf ederlerse Allah Teâlâ onların üzerindeki günah kirini giderir. Onlar annelerinden doğdukları günkü gibi tertemiz ve günahsız olurlar. Bu, İslam'a savaş açan kâfir için bile böyleyken, günahından korkan ve Rabbinin rahmetinden umut bekleyen mümin için nasıldır acaba?!

"Yok, geri dönerlerse kendilerinden öncekilerin hali gözlerinin önündedir!" Allah Teâlâ'nın verdiği açık delillerden ve yolun ayan beyan görünmesinden sonra onlar küfür ve yalanlamada ısrar ederlerse, bilsinler ki Allah Teâlâ'nın daha önce helâk ettiği milletlerin durumu onların gözü önündedir. Bu, Allah'ın kanunudur.

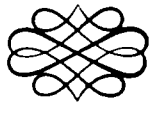

18 A'râf 7/128; Kasas 28/83.

وَقَاتِلُوهُمْ حَتّٰى لَا تَكُونَ فِتْنَةٌ وَيَكُونَ الدِّينُ كُلُّهُ لِلّٰهِ فَاِنِ انْتَهَوْا فَاِنَّ اللّٰهَ بِمَا
يَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٣٩﴾ وَاِنْ تَوَلَّوْا فَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ مَوْلٰيكُمْ نِعْمَ الْمَوْلٰى وَنِعْمَ
النَّصِيرُ ﴿٤٠﴾ وَاعْلَمُوا اَنَّمَا غَنِمْتُمْ مِنْ شَيْءٍ فَاَنَّ لِلّٰهِ خُمُسَهُ وَلِلرَّسُولِ وَلِذِي
الْقُرْبٰى وَالْيَتَامٰى وَالْمَسَاكِينِ وَابْنِ السَّبِيلِ اِنْ كُنْتُمْ اٰمَنْتُمْ بِاللّٰهِ وَمَا اَنْزَلْنَا
عَلٰى عَبْدِنَا يَوْمَ الْفُرْقَانِ يَوْمَ الْتَقَى الْجَمْعَانِ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٤١﴾
اِذْ اَنْتُمْ بِالْعُدْوَةِ الدُّنْيَا وَهُمْ بِالْعُدْوَةِ الْقُصْوٰى وَالرَّكْبُ اَسْفَلَ مِنْكُمْ وَلَوْ
تَوَاعَدْتُمْ لَاخْتَلَفْتُمْ فِي الْمِيعَادِ وَلٰكِنْ لِيَقْضِيَ اللّٰهُ اَمْرًا كَانَ مَفْعُولًا لِيَهْلِكَ
مَنْ هَلَكَ عَنْ بَيِّنَةٍ وَيَحْيٰى مَنْ حَيَّ عَنْ بَيِّنَةٍ وَاِنَّ اللّٰهَ لَسَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٤٢﴾
اِذْ يُرِيكَهُمُ اللّٰهُ فِي مَنَامِكَ قَلِيلًا وَلَوْ اَرٰيكَهُمْ كَثِيرًا لَفَشِلْتُمْ وَلَتَنَازَعْتُمْ
فِي الْاَمْرِ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ سَلَّمَ اِنَّهُ عَلِيمٌ بِذَاتِ الصُّدُورِ ﴿٤٣﴾ وَاِذْ يُرِيكُمُوهُمْ
اِذِ الْتَقَيْتُمْ فِي اَعْيُنِكُمْ قَلِيلًا وَيُقَلِّلُكُمْ فِي اَعْيُنِهِمْ لِيَقْضِيَ اللّٰهُ اَمْرًا كَانَ
مَفْعُولًا وَاِلَى اللّٰهِ تُرْجَعُ الْاُمُورُ ﴿٤٤﴾ يٰٓاَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اِذَا لَقِيتُمْ فِئَةً
فَاثْبُتُوا وَاذْكُرُوا اللّٰهَ كَثِيرًا لَعَلَّكُمْ تُفْلِحُونَ ﴿٤٥﴾ وَاَطِيعُوا اللّٰهَ وَرَسُولَهُ وَلَا
تَنَازَعُوا فَتَفْشَلُوا وَتَذْهَبَ رِيحُكُمْ وَاصْبِرُوا اِنَّ اللّٰهَ مَعَ الصّٰبِرِينَ ﴿٤٦﴾ وَلَا
تَكُونُوا كَالَّذِينَ خَرَجُوا مِنْ دِيَارِهِمْ بَطَرًا وَرِئَاءَ النَّاسِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ
اللّٰهِ وَاللّٰهُ بِمَا يَعْمَلُونَ مُحِيطٌ ﴿٤٧﴾ وَاِذْ زَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطَانُ اَعْمَالَهُمْ وَقَالَ لَا
غَالِبَ لَكُمُ الْيَوْمَ مِنَ النَّاسِ وَاِنِّي جَارٌ لَكُمْ فَلَمَّا تَرَاۤءَتِ الْفِئَتَانِ نَكَصَ
عَلٰى عَقِبَيْهِ وَقَالَ اِنِّي بَرِيٓءٌ مِنْكُمْ اِنِّي اَرٰى مَا لَا تَرَوْنَ اِنِّي اَخَافُ اللّٰهَ وَاللّٰهُ
شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٤٨﴾ اِذْ يَقُولُ الْمُنَافِقُونَ وَالَّذِينَ فِي قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ غَرَّ هٰٓؤُلَآءِ
دِينُهُمْ وَمَنْ يَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ فَاِنَّ اللّٰهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٤٩﴾ وَلَوْ تَرٰٓى اِذْ يَتَوَفَّى
الَّذِينَ كَفَرُوا الْمَلٰٓئِكَةُ يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ وَاَدْبَارَهُمْ وَذُوقُوا عَذَابَ الْحَرِيقِ

﴿٥٠﴾ ذٰلِكَ بِمَا قَدَّمَتْ اَيْدِيكُمْ وَاَنَّ اللّٰهَ لَيْسَ بِظَلَّامٍ لِلْعَبِيدِ ﴿٥١﴾ كَدَأْبِ اٰلِ فِرْعَوْنَ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَفَرُوا بِاٰيَاتِ اللّٰهِ فَاَخَذَهُمُ اللّٰهُ بِذُنُوبِهِمْ اِنَّ اللّٰهَ قَوِيٌّ شَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٥٢﴾ ذٰلِكَ بِاَنَّ اللّٰهَ لَمْ يَكُ مُغَيِّرًا نِعْمَةً اَنْعَمَهَا عَلٰى قَوْمٍ حَتّٰى يُغَيِّرُوا مَا بِاَنْفُسِهِمْ وَاَنَّ اللّٰهَ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٥٣﴾ كَدَأْبِ اٰلِ فِرْعَوْنَ وَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ كَذَّبُوا بِاٰيَاتِ رَبِّهِمْ فَاَهْلَكْنَاهُمْ بِذُنُوبِهِمْ وَاَغْرَقْنَا اٰلَ فِرْعَوْنَ وَكُلٌّ كَانُوا ظَالِمِينَ ﴿٥٤﴾

39. Fitne ortadan kalkıncaya ve din tamamen Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın! (İnkâra) son verirlerse şüphesiz ki Allah onların yaptıklarını çok iyi görür.

40. Eğer (imandan) yüz çevirirlerse, bilin ki Allah sizin sahibinizdir. O ne güzel sahip ne güzel yardımcıdır!

41. Eğer Allah'a ve hak ile bâtılın ayrıldığı gün, iki ordunun birbiriyle karşılaştığı gün (Bedir savaşında) kulumuza indirdiğimize inanmışsanız, bilin ki ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri Allah'a, Resûlüne, onun akrabalarına, yetimlere, yoksullara ve yolcuya aittir. Allah her şeye hakkıyla kadirdir.

42. Hatırlayın ki (Bedir savaşında) siz vadinin yakın kenarında (Medine tarafında) idiniz, onlar da uzak kenarında (Mekke tarafında) idiler. Kervan da sizden daha aşağıda (deniz sahilinde) idi. Eğer (savaş için) sözleşmiş olsaydınız, sözleştiğiniz vakit hususunda ihtilâfa düşerdiniz. Fakat Allah, gerekli olan emri yerine getirmesi, helâk olanın açık bir delille (gözüyle gördükten sonra) helâk olması, yaşayanın da açık bir delille yaşaması için (böyle yaptı). Çünkü Allah hakkıyla işitendir, bilendir.

43. Hatırla ki Allah, uykunda sana onları az gösterdi. Eğer onları sana çok gösterseydi, elbette çekinecek ve bu iş hakkında münakaşaya girişecektiniz. Fakat Allah (sizi bundan) kurtardı. Şüphesiz O, kalplerin özünü bilir.

44. Allah, olacak bir işi yerine getirmek için (savaş alanında) karşılaştığınız zaman onları sizin gözlerinizde az gösteriyor, sizi de onların gözlerinde azaltıyordu. Bütün işler Allah'a döner.

45. Ey iman edenler! Herhangi bir topluluk ile karşılaştığınız zaman sebat edin ve Allah'ı çok anın ki başarıya erişesiniz.

46. Allah ve Resûlüne itaat edin, birbirinizle çekişmeyin; sonra korkuya kapılırsınız da kuvvetiniz gider. Bir de sabredin. Çünkü Allah sabredenlerle beraberdir.

47. Çalım satmak, insanlara gösteriş yapmak ve (insanları) Allah yolundan alıkoymak için yurtlarından çıkanlar (kâfirler) gibi olmayın. Allah onların yaptıklarını çepeçevre kuşatmıştır.

48. Hani şeytan, onlara, yaptıklarını güzel gösterdi de "Bugün insanlardan size galip gelecek kimse yoktur, şüphesiz ben de sizin yardımcınızım" dedi. Fakat iki ordu birbirini görünce ardına döndü ve "Ben sizden uzağım, ben sizin göremediklerinizi (melekleri) görüyorum, ben Allah'tan korkuyorum; Allah'ın azabı şiddetlidir" dedi.

49. O zaman münafıklarla kalplerinde hastalık bulunanlar, (sizin için), "Bunları dinleri aldatmış" diyorlardı. Hâlbuki kim Allah'a dayanırsa, bilsin ki Allah mutlak galiptir, hikmet sahibidir. (Kendisine güveneni üstün ve galip kılacak O'dur. Yoksa orduların sayı ve teçhizat üstünlüğü değildir).

50. Melekler yüzlerine ve arkalarına vurarak ve "Tadın yakıcı cehennem azabını!" (diyerek) o kâfirlerin canlarını alırken onları bir görseydin!

51. İşte bu, ellerinizle yaptığınız yüzündendir, yoksa Allah kullara zulmedici değildir.

52. (Bunların gidişatı) tıpkı Firavun ailesi ve onlardan öncekilerin gidişatı gibidir. (Onlar da) Allah'ın ayetlerini inkâr etmişlerdi de Allah onları günahları sebebiyle yakalamıştı. Allah güçlüdür. O'nun cezası şiddetlidir.

53. Bu da bir millet kendilerinde bulunanı (güzel ahlâk ve meziyetleri) değiştirinceye kadar Allah'ın onlara verdiği nimeti değiştirmeyeceğinden dolayıdır. Gerçekten Allah işitendir, bilendir.

54. (Evet bunların durumu), Firavun ailesi ve onlardan öncekilerin durumuna benzer. Onlar Rablerinin ayetlerini yalanlamışlardı; Biz de onları günahlarından ötürü helâk etmiştik ve Firavun ailesini (denizde) boğmuştuk. Hepsi de zalimler idiler.

SAVAŞIN BEYANI

Birincisi: İki taraf arasındaki mücadele kaçınılmazdı. Bu mücadele varlık mücadelesiydi: *"Fitne ortadan kalkıncaya ve din tamamen Allah'ın oluncaya kadar onlarla savaşın!"* Kureyş'in Mekke'de olması, Kâbe'nin kontrolünü elinde bulundurması, Arap kabilelerini hâkimiyetine almış olması; bununla birlikte şirk, putlara ibadet, tevhide ve tevhit ehline savaş açma gibi tüm nedenler bu çarpışmayı tetikliyordu.

İkincisi: Tüm gelişmeler, iki tarafı da çarpışmaya doğru sürüklüyordu. Zira Allah Teâlâ'nın hikmeti gereği takdir edilen buydu. Resûlullah (s.a.s.) rüyasında düşman birliklerini az olarak görmüştü: *"Hatırla ki Allah, uykunda sana onları az gösterdi. Eğer onları sana çok gösterseydi, elbette çekinecek ve bu iş hakkında münakaşaya girişecektiniz."* Allah Teâlâ düşman birliklerini savaş sahasında müminlere az gösterdi. Müşriklere de müminleri çok az gibi gösterdi: *"Allah, olacak bir işi yerine getirmek için (savaş alanında) karşılaştığınız zaman onları sizin gözlerinizde az gösteriyor, sizi de onların gözlerinde azaltıyordu."* Hatta müşrikleri savaş için tahrik edenler ve cesaretlendirenler bile vardı. *"Hani şeytan, onlara, yaptıklarını güzel gösterdi de 'Bugün insanlardan size galip gelecek kimse yoktur, şüphesiz ben de sizin yardımcınızım' dedi."*

Üçüncüsü: Müslümanların ordusu Medine yakınlarındaki vadinin bir tarafındaydı. Müşriklerin ordusu ise Medine'den daha uzak başka bir taraftaydı: *"Hatırlayın ki (Bedir savaşında) siz vadinin yakın kenarında (Medine tarafında) idiniz, onlar da uzak kenarında (Mekke tarafında) idiler."* Bu ayet savaşın gerçekleştiği yerin bir vasfıdır. Kafileye gelince, Ebu Süfyan onu Mekke cihetine doğru sürmüştü: *"Kervan da sizden daha aşağıda (deniz sahilinde) idi."* Buradan anlaşılıyor ki Müslümanlar, müşriklerin Medine'ye yapacakları bir baskını engellemek için savunma pozisyonundaydılar.

Dördüncüsü: Cihat seferberliği, Allah'a iman, safların birliği ve savaş meydanında sebat etme esasına dayalıdır: *"Ey iman edenler! Herhangi bir topluluk ile karşılaştığınız zaman sebat edin ve Allah'ı çok anın ki başarıya erişesiniz. Allah ve Resûlüne itaat edin, birbirinizle çekişmeyin; sonra korkuya kapılırsınız da kuvvetiniz gider. Bir de sabredin. Çünkü Allah sabredenlerle beraberdir."* Ama düşman ordularının

hazırlığının temeli; gösteriş, şımarıklık ve Allah yolundan alıkoyma üzerine yapılmıştı: *"Çalım satmak, insanlara gösteriş yapmak ve (insanları) Allah yolundan alıkoymak için yurtlarından çıkanlar (kâfirler) gibi olmayın."*

Beşincisi: Allah Teâlâ müminlere yardım edip kâfirleri hezimete uğrattı. İşte Bedir Savaşı'nın diğer adı "Furkan Günü"dür. *"Eğer Allah'a ve hak ile bâtılın ayrıldığı (Furkan) gün, iki ordunun birbiriyle karşılaştığı gün (Bedir Savaşı'nda) kulumuza indirdiğimize inanmışsanız..."*

Şeytan o zaman geri çekilmiş ve müşriklerden uzaklaşmıştı. Hâlbuki savaştan önce onlara zafer ve galibiyet va'detmişti: *"'Bugün insanlardan size galip gelecek kimse yoktur, şüphesiz ben de sizin yardımcınızım' dedi. Fakat iki ordu birbirini görünce ardına döndü ve 'Ben sizden uzağım, ben sizin göremediklerinizi (melekleri) görüyorum, ben Allah'tan korkuyorum; Allah'ın azabı şiddetlidir' dedi."*

Altıncısı: Kureyş'in o günkü sonu; adı ne olursa olsun, şekli nasıl olursa olsun batıl ehlinin her zaman ve her yerdeki sonudur: *"(Bunların gidişatı,) tıpkı Firavun ailesi ve onlardan öncekilerin gidişatı gibidir. (Onlar da) Allah'ın ayetlerini inkâr etmişlerdi de Allah onları günahları sebebiyle yakalamıştı." "Biz de onları günahlarından ötürü helâk etmiştik ve Firavun ailesini (denizde) boğmuştuk. Hepsi de zalimler idiler."*

Yedincisi: Münafıkların ve kalplerinde maraz olanların hareketlerine karşı dikkatli olmak gerekir. Bunlar açıkça silah taşımayan dâhilî düşmanlardır. Bunların silahı desise ve şüphe uyandırmak, fitne çıkarmak ve azimleri kırmaktır: *"O zaman münafıklarla kalplerinde hastalık bulunanlar, (sizin için), 'Bunları dinleri aldatmış' diyorlardı. Hâlbuki kim Allah'a dayanırsa, bilsin ki Allah mutlak galiptir, hikmet sahibidir."*

Sekizincisi: Savaştan elde edilen ganimetlerin, toplumun gelişmesi, dayanışması ve ihtiyaçlarının karşılanması gibi bir görevinin olması gerekir: *"Bilin ki ganimet olarak aldığınız herhangi bir şeyin beşte biri Allah'a, Resûlüne, onun akrabalarına, yetimlere, yoksullara ve yolcuya aittir."* Bu, aslında sûrenin başındaki *"Sana ganimetlerin durumu hakkında soru soruyorlar"* ifadesinin cevabıdır. Allah Teâlâ o sorunun cevabını savaşın sonuna kadar tehir etmiştir. Allahu a'lem.

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Fitne ortadan kalkıncaya kadar." Fitne; her türlü şerrin genel ismidir. Dinin şerri, küfür ve şirk; dünyanın şerri zulüm, kaos ve fesattır.

"Ve din tamamen Allah'ın oluncaya kadar." Din; her zaman; başta da sonda Allah içindir. Buradaki maksat, yeryüzünün tamamının bu dine boyun eğmesi ve bu rahmeti kabul etmesidir.

"Bilin ki ganimet olarak aldığınız herhangi bir şey," yani savaştığınız kişilerin mallarından elinize geçen şeylerin tamamı...

"Beşte biri Allah'a aittir." "Allah'a aittir" demek, teşrif babındandır. Zira zaten dünya da ahiret de tamamıyla Allah'ındır. Fakirlere, miskinlere ve kamu işlerine harcanan mallar, sanki Allah Teâlâ'ya verilmiştir.

"Furkan günü;" (bu gün) Bedir Savaşı'nın diğer ismidir. Zira bu savaş hak ile batılı birbirinden ayırmıştır. Müminlerin mustazaf olma dönemi kapanmış, hâkimiyet ve istikrar dönemi başlamıştır.

"Vadini aşağı tarafında," yani vadinin yakın tarafında idiniz.

"Fakat Allah, gerekli olan emri yerine getirmesi, helâk olanın açık bir delille (gözüyle gördükten sonra) helâk olması, yaşayanın da açık bir delille yaşaması için (böyle yaptı)." Helâk; tüm delillerin gösterilmesinden sonra küfür ve inat üzere ölmektir. Hayat ise delillerin açıklanmasından sonra o delillere uyarak imanla yaşamaktır.

"Eğer onları sana çok gösterseydi, elbette çekinecek ve bu iş hakkında münakaşaya girişecektiniz." Yani Resûlullah (s.a.s.) rüyasında onları çok görseydi ve bunu da Müslümanlara anlatsaydı, onların kalplerine korku ve panik girerdi. Savaşa çıkma hususunda ihtilaf ederlerdi. Burada şûrânın önemine ve kararlardaki tesirine işaret vardır.

"Sebat edin ve Allah'ı çok anın ki başarıya erişesiniz." buyruğunda zikrin hayattan ayrılmayan bir ibadet olduğuna işaret vardır. Hatta zikir, hayatın bir gereğidir, çünkü zikir güç, kuvvet, azimet ve sebat vermektedir.

"Allah ve Resûlüne itaat edin, birbirinizle çekişmeyin; sonra korkuya kapılırsınız." buyruğunda, bilmeyerek veya inat ederek Allah'a itaati terk etmenin çekişmeye götüreceğine işaret edilmiştir, çekişme ise başarısızlık doğurur. Doğru terbiye ve eğitim, birliğin, birlik de başarının

temelidir. Başarısız bir toplumun mutlaka bu iki öncül üzerinde durması lazımdır.

"Ve kuvvetiniz gider." Kuvvetiniz zail olur ve adınız silinir.

"Çalım satmak ve insanlara gösteriş yapmak için yurtlarından çıktılar." Bunlar müşriklerdi, Mekke'den içkilerle ve çalgı aletleriyle çıkmışlardı. Güçleriyle gurur duyuyor, hasımlarını küçük görüyor; Duyulmak, övülmek ve Araplar arasına saldıkları korkuyu daim kılmak istiyorlardı.

"Fakat iki ordu birbirini görünce (şeytan) ardına döndü." Korkarak kaçtı ve onlara verdiği sözü terk etti.

"Ben sizin göremediklerinizi görüyorum." Yani melekleri görüyorum. Çünkü şeytan, melekleri görmüştü. Çünkü şeytan, melekleri görüyor ve tanıyordu.

"Ben Allah'tan korkuyorum." Şeytanın buradaki korkusu takva ve kulluk korkusu değil, bilakis isyanından ve kibrinden sonra başına ne geleceğini bilen inkârcının ve hasetçinin korkusudur.

"Bunları, dinleri aldatmış diyorlardı." Müminler hakkında şöyle diyorlardı: "Bunlar gurura kapılmış! Bu gurur onları, hesaba katmadıkları bir savaşa sevk etmiş!" Münafıkların bunu söylemedeki maksatları, şüphe uyandırmak ve Müslümanları işi ağırdan almaya sürüklemektir. Münafıklar her zaman ve zeminde bunu yaparlar.

"Melekler onların yüzlerine ve arkalarına vuruyordu." Bu, kıyamet gününde kâfirleri bekleyen rezil hallerden biridir. Bu hal, onların inat, kibir ve dudak bükmelerine tam da yaraşır bir cezadır. Ayete bu şekilde mana vermek, bu durumun Bedir Savaşı'nda olduğunu söylemekten daha doğru ve tutarlıdır. Zira Melekler Bedir Savaşı'nda Allah'ın da öğrettiği şekilde, onların boyunlarına ve ellerine vuruyorlardı. Ayrıca *"öldüklerinde"* ifadesi de bu cezanın uhrevî olduğuna işaret etmektedir. Zira bu ifade *"vurma"* kelimesinden önce geçmişti. Yani yüzlerine ve arkalarına vurma hali ölüm esnasında gerçekleşecektir. Allahu a'lem.

"(Bunların gidişatı,) tıpkı Firavun ailesi gibidir." ayetinde geçen "(دأب) (de'b)" kelimesi, mutat olan ve tekrar eden durum demektir.

"Bu da bir millet kendilerinde bulunanı (güzel ahlâk ve meziyetleri) değiştirinceye kadar Allah'ın onlara verdiği nimeti değiştirmeyeceğinden dolayıdır." Nimetin değişmesinin, yani elden gitmesinin bir ceza olduğu anlaşılmaktadır. Ceza ise ancak günah nedeniyle gelir. Zahir olan, buradaki nimetin genel anlamda olduğudur. İnsanların başına gelen sağlık, hastalık, zenginlik ve fakirlik gibi geçici hadiseler ceza için de imtihan için de olabilir. Bunlar Allah'ın sebepler âlemindeki kanunlarına ve bu hayat için belirlediği yasalara göre gerçekleşir.

"(Onlar da) Allah'ın ayetlerini inkâr etmişlerdi de Allah onları günahları sebebiyle yakalamıştı." "Onlar Rablerinin ayetlerini yalanlamışlardı; Biz de onları günahlarından ötürü helâk etmiştik." ayetleri birbiriini tamamlamakta olup inkâr, yalanlama ile; yakalama ise helâk ile tefsir edilmiştir. Daha sonra onların inkâr ettikleri Allah'ın, onları yaratan ve rızık veren Rableri olduğu hatırlatılmıştır. İşte Kur'ân'ın ayetleri bu şekilde, tıpkı bir binanın tüm unsurlarının birbirini tamamladığı gibi birbirini tamamlayıp tefsir etmektedir.

اِنَّ شَرَّ الدَّوَآبِّ عِنْدَ اللّٰهِ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا فَهُمْ لَا يُؤْمِنُوْنَ ﴿٥٥﴾ اَلَّذِيْنَ عَاهَدْتَ
مِنْهُمْ ثُمَّ يَنْقُضُوْنَ عَهْدَهُمْ فِىْ كُلِّ مَرَّةٍ وَهُمْ لَا يَتَّقُوْنَ ﴿٥٦﴾ فَاِمَّا تَثْقَفَنَّهُمْ
فِى الْحَرْبِ فَشَرِّدْ بِهِمْ مَنْ خَلْفَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَذَّكَّرُوْنَ ﴿٥٧﴾ وَاِمَّا تَخَافَنَّ مِنْ قَوْمٍ
خِيَانَةً فَانْبِذْ اِلَيْهِمْ عَلٰى سَوَآءٍ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُحِبُّ الْخَآئِنِيْنَ ﴿٥٨﴾ وَلَا يَحْسَبَنَّ
الَّذِيْنَ كَفَرُوْا سَبَقُوْا اِنَّهُمْ لَا يُعْجِزُوْنَ ﴿٥٩﴾ وَاَعِدُّوْا لَهُمْ مَا اسْتَطَعْتُمْ مِنْ
قُوَّةٍ وَمِنْ رِبَاطِ الْخَيْلِ تُرْهِبُوْنَ بِهٖ عَدُوَّ اللّٰهِ وَعَدُوَّكُمْ وَاٰخَرِيْنَ مِنْ دُوْنِهِمْ لَا
تَعْلَمُوْنَهُمْ اَللّٰهُ يَعْلَمُهُمْ وَمَا تُنْفِقُوْا مِنْ شَىْءٍ فِىْ سَبِيْلِ اللّٰهِ يُوَفَّ اِلَيْكُمْ
وَاَنْتُمْ لَا تُظْلَمُوْنَ ﴿٦٠﴾ وَاِنْ جَنَحُوْا لِلسَّلْمِ فَاجْنَحْ لَهَا وَتَوَكَّلْ عَلَى اللّٰهِ اِنَّهٗ
هُوَ السَّمِيْعُ الْعَلِيْمُ ﴿٦١﴾ وَاِنْ يُّرِيْدُوْٓا اَنْ يَّخْدَعُوْكَ فَاِنَّ حَسْبَكَ اللّٰهُ هُوَ الَّذِىْٓ
اَيَّدَكَ بِنَصْرِهٖ وَبِالْمُؤْمِنِيْنَ ﴿٦٢﴾ وَاَلَّفَ بَيْنَ قُلُوْبِهِمْ لَوْ اَنْفَقْتَ مَا فِى الْاَرْضِ
جَمِيْعًا مَّآ اَلَّفْتَ بَيْنَ قُلُوْبِهِمْ وَلٰكِنَّ اللّٰهَ اَلَّفَ بَيْنَهُمْ اِنَّهٗ عَزِيْزٌ حَكِيْمٌ ﴿٦٣﴾
يٰٓاَيُّهَا النَّبِىُّ حَسْبُكَ اللّٰهُ وَمَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿٦٤﴾ يٰٓاَيُّهَا النَّبِىُّ
حَرِّضِ الْمُؤْمِنِيْنَ عَلَى الْقِتَالِ اِنْ يَّكُنْ مِّنْكُمْ عِشْرُوْنَ صَابِرُوْنَ يَغْلِبُوْا
مِائَتَيْنِ وَاِنْ يَّكُنْ مِّنْكُمْ مِّائَةٌ يَّغْلِبُوْٓا اَلْفًا مِّنَ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ لَّا
يَفْقَهُوْنَ ﴿٦٥﴾ اَلْـٰٔنَ خَفَّفَ اللّٰهُ عَنْكُمْ وَعَلِمَ اَنَّ فِيْكُمْ ضَعْفًا فَاِنْ يَّكُنْ مِّنْكُمْ
مِّائَةٌ صَابِرَةٌ يَّغْلِبُوْا مِائَتَيْنِ وَاِنْ يَّكُنْ مِّنْكُمْ اَلْفٌ يَّغْلِبُوْٓا اَلْفَيْنِ بِاِذْنِ اللّٰهِ
وَاللّٰهُ مَعَ الصّٰبِرِيْنَ ﴿٦٦﴾ مَا كَانَ لِنَبِىٍّ اَنْ يَّكُوْنَ لَهٗٓ اَسْرٰى حَتّٰى يُثْخِنَ فِى
الْاَرْضِ تُرِيْدُوْنَ عَرَضَ الدُّنْيَا وَاللّٰهُ يُرِيْدُ الْاٰخِرَةَ وَاللّٰهُ عَزِيْزٌ حَكِيْمٌ ﴿٦٧﴾ لَوْلَا
كِتٰبٌ مِّنَ اللّٰهِ سَبَقَ لَمَسَّكُمْ فِيْمَآ اَخَذْتُمْ عَذَابٌ عَظِيْمٌ ﴿٦٨﴾ فَكُلُوْا مِمَّا
غَنِمْتُمْ حَلٰلًا طَيِّبًا وَّاتَّقُوا اللّٰهَ اِنَّ اللّٰهَ غَفُوْرٌ رَّحِيْمٌ ﴿٦٩﴾ يٰٓاَيُّهَا النَّبِىُّ قُلْ
لِّمَنْ فِىْٓ اَيْدِيْكُمْ مِّنَ الْاَسْرٰٓى اِنْ يَّعْلَمِ اللّٰهُ فِىْ قُلُوْبِكُمْ خَيْرًا يُّؤْتِكُمْ خَيْرًا

مِمَّآ اُخِذَ مِنكُمْ وَيَغْفِرْ لَكُمْ ۚ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٧٠﴾ وَاِنْ يُرِيدُوا خِيَانَتَكَ
فَقَدْ خَانُوا اللّٰهَ مِنْ قَبْلُ فَاَمْكَنَ مِنْهُمْ ۚ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٧١﴾ اِنَّ الَّذِينَ
اٰمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ فِى سَبِيلِ اللّٰهِ وَالَّذِينَ اٰوَوْا
وَنَصَرُوٓا اُولٰٓئِكَ بَعْضُهُمْ اَوْلِيَآءُ بَعْضٍ ۚ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَلَمْ يُهَاجِرُوا مَا لَكُمْ
مِنْ وَلَايَتِهِمْ مِنْ شَىْءٍ حَتّٰى يُهَاجِرُوا ۚ وَاِنِ اسْتَنْصَرُوكُمْ فِى الدِّينِ فَعَلَيْكُمُ
النَّصْرُ اِلَّا عَلٰى قَوْمٍ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ مِيثَاقٌ ۗ وَاللّٰهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿٧٢﴾
وَالَّذِينَ كَفَرُوا بَعْضُهُمْ اَوْلِيَآءُ بَعْضٍ ۚ اِلَّا تَفْعَلُوهُ تَكُنْ فِتْنَةٌ فِى الْاَرْضِ
وَفَسَادٌ كَبِيرٌ ﴿٧٣﴾ وَالَّذِينَ اٰمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِى سَبِيلِ اللّٰهِ وَالَّذِينَ
اٰوَوْا وَنَصَرُوٓا اُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُؤْمِنُونَ حَقًّا ۚ لَهُمْ مَغْفِرَةٌ وَرِزْقٌ كَرِيمٌ ﴿٧٤﴾ وَالَّذِينَ
اٰمَنُوا مِنْ بَعْدُ وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا مَعَكُمْ فَاُولٰٓئِكَ مِنْكُمْ ۚ وَاُولُوا الْاَرْحَامِ
بَعْضُهُمْ اَوْلٰى بِبَعْضٍ فِى كِتَابِ اللّٰهِ ۗ اِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيمٌ ﴿٧٥﴾

55. *Allah katında, yeryüzündeki canlıların en kötüsü, kâfir olanlardır. Çünkü onlar iman etmezler.*

56. *Onlar, kendileriyle antlaşma yaptığın, sonra her defasında hiç çekinmeden ahitlerini bozan kimselerdir.*

57. *Eğer savaşta onları yakalarsan, ibret almaları için onlar ile (onlara vereceğin ceza ile) arkalarında bulunan kimseleri de dağıt.*

58. *(Antlaşma yaptığın) bir kavmin hainlik yapmasından korkarsan, sen de (onlarla yaptığın ahdi) aynı şekilde bozduğunu kendilerine bildir. Çünkü Allah hainleri sevmez.*

59. *İnkâr edenler yakayı kurtardıklarını sanmasınlar. Çünkü onlar (Bizi) aciz bırakamazlar.*

60. *Onlara (düşmanlara) karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet ve cihat için bağlanıp beslenen atlar hazırlayın, onunla Allah'ın düşmanını, sizin düşmanınızı ve onlardan başka sizin bilmediğiniz, Allah'ın bildiği (düşman) kimseleri korkutursunuz. Allah yolunda ne harcarsanız size eksiksiz ödenir, siz asla haksızlığa uğratılmazsınız.*

61. Eğer onlar barışa yanaşırlarsa sen de ona yanaş ve Allah'a tevekkül et, çünkü O işitendir, bilendir.

62. Eğer sana hile yapmak isterlerse, şunu bil ki Allah sana kâfidir. O, seni yardımıyla ve müminlerle destekleyendir.

63. Ve (Allah,) onların kalplerini birleştirmiştir. Sen yeryüzünde bulunan her şeyi verseydin, yine onların gönüllerini birleştiremezdin, fakat Allah onların aralarını bulup kaynaştırdı. Çünkü O, mutlak galiptir, hikmet sahibidir.

64. Ey Peygamber! Sana ve sana uyan müminlere Allah yeter.

65. Ey Peygamber! Müminleri savaşa teşvik et. Eğer sizden sabırlı yirmi kişi bulunursa, iki yüze (kâfire) galip gelirler. Eğer sizden yüz kişi olursa, kâfir olanlardan bin kişiye galip gelirler. Çünkü onlar anlamayan bir topluluktur.

66. Şimdi Allah, yükünüzü hafifletti; sizde zayıflık olduğunu bildi. O halde sizden sabırlı yüz kişi bulunursa, (onlardan) iki yüz kişiye galip gelir. Ve eğer sizden bin kişi olursa, Allah'ın izniyle (onlardan) iki bin kişiye galip gelirler. Allah sabredenlerle beraberdir.

67. Yeryüzünde ağır basıncaya (küfrün belini kırıncaya) kadar, hiçbir peygambere esirleri bulunması yaraşmaz. Siz geçici dünya malını istiyorsunuz, hâlbuki Allah (sizin için) ahireti istiyor. Allah güçlüdür, hikmet sahibidir.

68. Allah tarafından önceden verilmiş bir hüküm olmasaydı, aldığınız fidyeden ötürü size mutlaka büyük bir azap dokunurdu.

69. Artık elde ettiğiniz ganimetten helâl ve temiz olarak yiyin. Ve Allah'tan korkun. Şüphesiz ki Allah bağışlayan, merhamet edendir.

70. Ey Peygamber! Elinizdeki esirlere de ki: Eğer Allah kalplerinizde hayır olduğunu bilirse, sizden alınandan (fidyeden) daha hayırlısını size verir ve sizi bağışlar. Çünkü Allah bağışlayandır, esirgeyendir.

71. Eğer sana hainlik etmek isterlerse (üzülme, çünkü) daha önce Allah'a da hainlik etmişlerdi de Allah onlara karşı sana imkân ve kudret vermişti. Allah bilendir, hikmet sahibidir.

72. İman edip de hicret edenler, Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihat edenler ve (muhacirleri) barındırıp yardım edenler var ya, işte

onların bir kısmı diğer bir kısmının dostlarıdır. İman edip de hicret etmeyenlere gelince, onlar hicret edinceye kadar size onların mirasından hiçbir pay yoktur. Eğer onlar din hususunda sizden yardım isterlerse, sizinle aralarında sözleşme bulunan bir kavim aleyhine olmaksızın (o Müslümanlara) yardım etmek üzerinize borçtur. Allah, yapacaklarınızı hakkıyla görmektedir.

73. Kâfir olanlar da birbirlerinin yardımcılarıdır. Eğer siz onu (Allah'ın emirlerini) yerine getirmezseniz yeryüzünde bir fitne ve büyük bir fesat olur.

74. İman edip de Allah yolunda hicret ve cihat edenler, (muhacirleri) barındıran ve yardım edenler var ya, işte gerçek müminler onlardır. Onlar için mağfiret ve bol rızık vardır.

75. Sonradan iman eden ve hicret edip de sizinle beraber cihat edenler de sizdendir. Allah'ın kitabına göre, yakın akrabalar birbirlerine (varis olmaya) daha uygundur. Şüphesiz ki Allah her şeyi bilendir.

CİHAT FIKHI

Enfal Sûresi'nin sonu bazı fikhî hükümler, cihat fikhıyla alakalı amelî bazı tavsiyeler ve bununla ilgili bazı alt meseleler içermektedir. Eğitim-öğretimde Kur'ân'ın takip ettiği metot budur. Şöyle ki: Malumatlar, olaylar ve sebepleriyle birlikte zikredilir, böylece vakıa açıklanmış, mesele daha kalıcı hale gelmiş ve hatırlanması daha kolay olmuş olur. Buradaki meseleler şunlardır:

Birincisi: Antlaşması olduğu halde bunu bozan düşmanın hükmü: *"Onlar, kendileriyle antlaşma yaptığın, sonra her defasında hiç çekinmeden ahitlerini bozan kimselerdir. Eğer savaşta onları yakalarsan, ibret almaları için onlar ile (onlara vereceğin ceza ile) arkalarında bulunan kimseleri de dağıt."* Dikkat edilirse Kur'ân burada onların iki vasfını zikretmiştir; sürekli antlaşmayı bozmaları ve savaş meydanında düşmanla birlikte yer almaları. Onlar bu iki vasıf yüzünden bile en şiddetli cezaya müstahaktırlar. Zira bunlara verilecek ceza, antlaşmaları bozmak isteyen diğer kimselere ibret olacaktır.

İkincisi: Açıkça belli etmese de antlaşmayı bozduğuna dair emareler gösteren ateşkes halindeki düşmanın hükmü. Buradaki sıkıntı

şudur: Bunların, en kritik anda ateşkesi bozduklarını söyleyerek Müslümanları zor durumda bırakmalarından korkulur: *"(Antlaşma yaptığın) bir kavmin hainlik yapmasından korkarsan, sen de (onlarla yaptığın ahdi) aynı şekilde bozduğunu kendilerine bildir. Çünkü Allah hainleri sevmez."* Olması gereken, onlarla savaşa başlamadan önce antlaşmanın bozulduğunu haber vermektir. Ya da antlaşmayı bozduklarına dair kuşku ve endişeleri giderecek delil sunmaları istenir.

Üçüncüsü: Barış isteyen düşmanın hükmü: *"Eğer onlar barışa yanaşırlarsa sen de ona yanaş ve Allah'a tevekkül et."* Bu ayet müminlerle diğerleri arasında asıl olan ilişkinin barış ve hüsnü muamele olduğuna delildir. Savaş ise bu aslın bir istisnasıdır. İstisnaya ise ancak şartları gerçekleşirse bakılır.

Dördüncüsü: Ahitlerde tedbiri elden bırakmamak ve dikkatli olmak gerektiğine işaret edilmiştir: *"Eğer sana hile yapmak isterlerse, şunu bil ki Allah sana kâfidir."* Müminlerin bu tür aldanmalara karşı dikkatli olmaları gerekir. Bu uyarıya binaen Allah Teâlâ, Peygamberini korumuştur.

Beşincisi: Düşmanın ve düşmanlık yapmayı düşünmesine fırsat vermeden herkesin şerrini bertaraf edecek güç hazırlığında olmak ve olağanüstü durumlar için hazırlıklı olmak bir zorunluluktur: *"Onlara (düşmanlara) karşı gücünüz yettiği kadar kuvvet ve cihat için bağlanıp beslenen atlar hazırlayın, onunla Allah'ın düşmanını, sizin düşmanınızı ve onlardan başka, sizin bilmediğiniz, Allah'ın bildiği (düşman) kimseleri korkutursunuz."*

Altıncısı: Cihat ve mücahitler için harcama yapmak vaciptir. Bu da cihadın hazırlıklarından ve gereklerinden biridir: *"Allah yolunda ne harcarsanız size eksiksiz ödenir, siz asla haksızlığa uğratılmazsınız."*

Yedincisi: Müminlerin birlik olmaları, kenetlenmeleri ve kendi aralarında dayanışmaları farzdır: *"O, seni yardımıyla ve müminlerle destekleyendir. Ve (Allah,) onların kalplerini birleştirmiştir. Sen yeryüzünde bulunan her şeyi verseydin yine de onların gönüllerini birleştiremezdin."* Bu ülfet, imanın semerelerinden ve neticelerinden biridir. Yoksa hiçbir yükümlülük altına girmeksizin ve mesuliyet almaksızın kaderde takdir edilmiş bir ülfet değildir.

Sekizincisi: Düşmanla yüzleşme anında veya savaş anında hazır olmak için müminleri cihada teşvik etmek gerekir: *"Ey Peygamber! Müminleri savaşa teşvik et."* Burada Peygamber'e (s.a.s.) yapılan hitap, kıyamet gününe kadar gelecek olan tüm müminler için geçerlidir.

Dokuzuncusu: Müslümanların sayı bakımından müşriklerden az olması durumunda savaşmanın hükmü: *"Eğer sizden sabırlı yirmi kişi bulunursa, iki yüze (kâfire) galip gelirler. Eğer sizden yüz kişi olursa, kâfir olanlardan bin kişiye galip gelirler. Çünkü onlar anlamayan bir topluluktur. Şimdi Allah, yükünüzü hafifletti; sizde zayıflık olduğunu bildi. O halde sizden sabırlı yüz kişi bulunursa, (onlardan) iki yüz kişiye galip gelir. Ve eğer sizden bin kişi olursa, Allah'ın izniyle (onlardan) iki bin kişiye galip gelirler. Allah sabredenlerle beraberdir."*

Birinci hükmün gereği olarak; kâfirlerin sayısı Müslümanların on katı dahi olsa savaşta sebat etmek gerekir. Allah Teâlâ daha sonra bu hükmü hafifletmiştir. Bu yeni hüküm gereği düşmanın yarısı kadar oldukları takdirde sebat etmeleri gerekmektedir. Bu hafifletme askerî eğitim düzeyine, mukavemet gücüne, Muhacirlerin ve Ensârın durumuna, sonradan Allah'ın dinine akın akın girenlerin ve bedevilerin durumlarına göre değişmektedir.

Burada bir mesele daha vardır: Ayet-i kerime burada sadece sayı farklılığından söz etmiştir. Ancak ayetin ele almadığı başka farklar da vardır. Bunların en önemlileri şunlardır: Silah farkı, eğitim farkı, arazi farkı, askerî gelir farkı, iletişim ve ulaşım araç gereçleri farkı vs. Savaş kararında tüm bunların da hesaba katılması gerekir. Zahir olan, bunların takdir edilmesinin ordu komutanına ve ulu'l-emre bırakılmış olmasıdır. Çünkü bunlar zamana ve mekâna göre değişebilmektedir. Bunu önceden belirlemek ve kestirmek mümkün değildir. Allahu a'lem.

Onuncusu: Esirlerin hükmü de burada zikredilmiştir: *"Yeryüzünde ağır basıncaya (küfrün belini kırıncaya) kadar, hiçbir peygambere esirleri bulunması yaraşmaz." "Ey Peygamber! Elinizdeki esirlere de ki: Eğer Allah kalplerinizde hayır olduğunu bilirse, sizden alınandan (fidyeden) daha hayırlısını size verir ve sizi bağışlar. Çünkü Allah bağışlayandır, esirgeyendir."* Bu iki ayetinmesajına göre savaşın gayesi, ümmete gelebilecek tehlikeleri savmak ve düşmana karşılık vermek için en çok fayda

sağlayacak olanı gerçekleştirmektir.Esirlerin bakımıyla meşgul olmak ve onların korunmasıyla ilgili sorumluluklar büyük bir sorun oluşturduğundan; mücahitlerin nispeten az olduğundan ve yakalanan esirlerin ileride yeniden savaşma ihtimali olduğundan, en uygun hüküm, onların öldürülmeleriydi. Ancak Resûlullah (s.a.s.) onları affetmiş; onlara ne yapılacağı hususunda ilahî bir hüküm inmediği için içtihat etmişti. Ayrıca Allah'ın da emrettiği şekilde şûrâ da yapmıştı. Kur'ân bu gibi durumlarda Müslümanların ne yapacağını bildirmek için hükmü açıkladı. Esirleri de bir nevi bu konuda düşünmeye davet etti. Hakkın aslında ne olduğunu ve Rahmet Peygamberinin onlara nasıl davrandığını hatırlattı. Hâlbuki onlar ona düşmanlık etmiş ve savaş açmışlardı.

Burada şunu da hatırlatmakta fayda vardır: Esirlerin durumu şartlara ve duruma göre değişiklik göstermektedir. Birinci ayet, bu değişik şartlardan sadece birine temas etmiştir: *"Yeryüzünde ağır basıncaya (küfrün belini kırıncaya) kadar."* Allahu a'lem.

On Birincisi: Medine devletinde birlikte yaşayan Ensârın ve Muhacirlerin birbirinin dostları ve koruyucuları olduğu belirtilmiştir: *"İman edip de hicret edenler, Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihat edenler ve (muhacirleri) barındırıp yardım edenler var ya, işte onların bir kısmı diğer bir kısmının dostlarıdır."* Bunlar arasında tam bir velayet vardır. Bir şer'î devlette yaşayan ve tek bir yönetim çatısı altında bulunan tüm Müslüman topluluklar için de bu hüküm geçerlidir. Allahu a'lem.

On İkincisi: İslam devletinin dışında yaşayan Müslümanların velayetinin hükmü de burada zikredilmiştir: *"İman edip de hicret etmeyenlere gelince, onlar hicret edinceye kadar size onların mirasından hiçbir pay yoktur. Eğer onlar din hususunda sizden yardım isterlerse, sizinle aralarında sözleşme bulunan bir kavim aleyhine olmaksızın (o Müslümanlara) yardım etmek üzerinize borçtur."* Bu, hassas ve farklı yönleri olan bir hükümdür. İslam devletinin dışında yaşayan bir Müslümanın vatandaşlık hakkı yoktur. Ama o da genel anlamda Müslümanlar için tanınan velayet hakkına sahiptir. Bu velayet, nerede olursa olsun tüm Müslümanları kapsamaktadır. O kişinin de Müslümanlara ve Müslüman devlete yardım etmesi gerekir. Başka bir ülkede yaşasa da bunu yapmalıdır. Müslüman devletin de ona yardım etmesi lazımdır. Ancak

ona yapılacak olan yardım mevcut bir antlaşmaya aykırıysa, bu takdirde o antlaşmaya bağlı kalmak icap eder.

Buna benzer bir olay Hudeybiye Musalahası'nda gerçekleşmişti. Ebu Basir, Ebu Cendel ve Mekke'deki bazı mustazafların başından böyle bir olay geçmişti. Resûlullah (s.a.s.) onların sığınma taleplerini geri çevirdi ve Kureyş'le olan antlaşmasına bağlı kaldı. Ancak Kureyş şayet Medine'deki bir Müslümana saldıracak olsaydı, onu korumak vacipti. Bu da İslam'ın, ümmeti sayesinde bir araya getirdiği velâ ile tüm Müslümanları kendi çatısı altında bulundurmayan bir devletin velâsı arasındaki nefis/kıymetli bir anlam farkına işarettir. Nitekim zaman ve mekân bakımından farklı olan İslam devletlerindeki velayet durumu bu şekildedir. Allahu a'lem.

On Üçüncüsü: Daha sonradan İslam devletine iltihak edenlerin hükmü de burada zikredilmiştir: *"Sonradan iman eden ve hicret edip de sizinle beraber cihat edenler de sizdendir."* Onlara tam velayet verilir. Bir İslam devletine hicret eden tüm Müslümanlar da buna dâhildir. Ona turist ya da işçi vizesi değil de tam vatandaşlık vizesi verilir. Allahu a'lem.

On Dördüncüsü: Akrabalar ve yakınlar hakkındaki hüküm de zikredilmiştir: *"Allah'ın kitabına göre, yakın akrabalar birbirlerine (varis olmaya) daha uygundur."* Akrabalık, özel bir yakınlık ve bağdır ki bunun ilave bazı hakları vardır; miras, görüşme, nafaka gibi. Akraba hukuku hem devletin velayet hukukuna hem de ümmetin velayet hukukuna girmektedir.

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Allah katında, yeryüzündeki canlıların en kötüsü, kâfir olanlardır. Çünkü onlar iman etmezler." Onların iman etmeleri umulmaz, çünkü onlar yanlarında bulunan bilgi ve marifet kapılarını kapattılar. Bu durum şu ayette de geçmişti: *"Şüphesiz Allah katında hayvanların en kötüsü, düşünmeyen sağırlar ve dilsizlerdir."*

"Eğer savaşta onları yakalarsan," yani onlara karşı zafer elde edersen...

"İbret almaları için onlar ile (onlara vereceğin ceza ile) arkalarında bulunan kimseleri de dağıt." Diğer düşmanların kalplerine korku ve panik salmak için onlara öyle bir darbe vur ki bir daha saldırmayı düşünmesinler ve düşmanlarınızla iş birliği yapmasınlar.

"(Antlaşma yaptığın) bir kavmin hainlik yapmasından korkarsan." lafzı onların ihanet içinde olduğunu bilirsen demektir. *"Korkarsan,"* yani kötü bir şey olmasından endişe edersen...

"Sen de (onlarla yaptığın ahdi) aynı şekilde bozduğunu kendilerine bildir." Sen de onlara, aranızdaki ahdin bittiğini, açık ve anlaşılır bir şekilde haber ver. Böyle yapmakla, vefasızlık şüphesinden sakınmış olursun.

"İnkâr edenler yakayı kurtardıklarını sanmasınlar." Yani kurtulduklarını ve onlara güç yetiremeyeceğimizi zannetmesinler.

"Ve cihat için bağlanıp beslenen atlar hazırlayın." O dönem için münasip olan güç buydu. Bu ayetin gereği olarak her zamana ve asra uygun bir güç hazırlığı yapmak gerekir. Bunun atlar olması da şart değildir. Buradan anlaşılıyor ki çalışma koşulları ve hükmün yerine getirilmesi, zamana ve mekâna göre değişmektedir. Nitekim günümüzde yürüyerek ya da binek üzerinde değil, uçaklarla ve arabalarla haccetmekteyiz. Müslümanlar bu konuda ittifak etmişlerdir. Burası geniş ve açık bir kapı olup asrın koşullarına uygun olarak çağın biliminden ve icatlarından istifade etmek gerekir.

"Onunla Allah'ın düşmanını, sizin düşmanınızı ve Allah'ın bildiği (düşman) kimseleri korkutursunuz." *"Korkutmak"*tan maksat, düşmanın bir daha saldırmaması için onları sakındırmaktır, yoksa vahşet sergilemek ve kan dökmek değil! Zira İslam'da asıl olan rahmettir, hayra davettir, herkes için dünya ve ahiret saadeti dilemektir: *"Biz seni ancak âlemlere rahmet olarak gönderdik."*[19]

"Eğer onlar barışa yanaşırlarsa sen de ona yanaş." ayetinde geçen (فاجنح) kelimesinden maksat, meyletmedir. Burada maksat, barışa teşvik etmektir.

---

19 Enbiyâ 21/107.

"Ve (Allah), onların kalplerini birleştirmiştir. Sen yeryüzünde bulunan her şeyi verseydin yine de onların gönüllerini birleştiremezdin, fakat Allah onların aralarını bulup kaynaştırdı." ayetinde kalplerin ülfeti önce zikredilmiştir. Çünkü maddî ve manevî tüm ülfetlerde asıl olan kalbin ülfetidir. Ayrıca kalplerin ülfetinin, sadece bağış, para ve benzeri şeylerle sağlanamayacağına da işaret edilmiştir.

"Yeryüzünde ağır basıncaya (küfrün belini kırıncaya) kadar." ifadesi güç, kuvvet ve hâkimiyet sizin oluncaya kadar, demektir.

"Siz geçici dünya malını istiyorsunuz." Sizler esirlerden elde edeceğiniz fidyeyi umuyordunuz.

"Hâlbuki Allah (sizin için) ahireti istiyor." Allah ise sizin için sevap diliyor. Bu ise daha kalıcı ve daha geneldir.

"Allah tarafından önceden verilmiş bir hüküm olmasaydı." Eğer hata etse bile içtihat eden kişiye ve hükmün beyanından önce kendisi karar vermiş olan kişiye azap edilmeyeceğine dair önceden ilahî bir hüküm olmasaydı size bir azap dokunurdu. Çünkü esirlerle ilgili hüküm henüz nazil olmamıştı. Allahu a'lem.

"Artık elde ettiğiniz ganimetten helâl ve temiz olarak yiyin." ayeti Bedir Savaşı'nda esirlerden alınan fidyenin meşru olduğunu vurgulamaktadır. Çünkü bu, içtihat ve şûra kararıyla alınmıştı, herhangi bir nassa da aykırı değildi. Zaten Resûlullah'ın (s.a.s.) nassa aykırı karar vermesi de beklenemez.

"Eğer Allah kalplerinizde hayır olduğunu bilirse, sizden alınandan (fidyeden) daha hayırlısını size verir." ayetinde müşrik esirlerin hak ve hayır yoluna gelmelerine teşvik vardır. Burada İslam'ın tüm insanlar için geniş ve kapsayıcı bir rahmeti dilediğine dair de delil vardır.

"Ve (muhacirleri) barındırıp yardım edenler var ya." Bunlar Ensâr'dır, zira onlar Resûlullah'a (s.a.s.) kucak açtılar ve ona yardım ettiler.

"Eğer siz onu (Allah'ın emirlerini) yerine getirmezseniz yeryüzünde bir fitne ve büyük bir fesat olur." buyruğu velâ hükümlerine aykırı davrananlara bir uyarıdır. Müminlerin kendi aralarında yardımlaşmaları ve saldıran kâfirlere karşı koymaları da buna dâhildir. Ayette geçen fitne,

insanların dinlerinde olsun dünyalarında olsun her türlü şerrin genel ismidir. Allahu a'lem.

"Yakın akrabalar birbirlerine (varis olmaya) daha uygundur." İster mirasçılardan olsun ister olmasın anne ve baba tarafından tüm akrabalar buna dâhildir. Allahu a'lem.

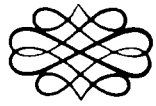

سُورَةُ التَّوبَةِ

9- TEVBE SÛRESİ

79. MECLİS: MÜŞRİKLERLE YAPILAN ANLAŞMALARIN SONLANDIRILMASI

80. MECLİS: EHL-İ KİTAP KARŞISINDAKİ TAVIR

81. MECLİS: MÜNAFIKLAR KARŞISINDAKİ TAVIR

82. MECLİS: SAVAŞTAN GERİ KALANLAR KARŞISINDAKİ TAVIR

83. MECLİS: MÜMİNLER

بَرَآءَةٌ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِهٖٓ اِلَى الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١﴾ فَسِيحُوا فِى
الْاَرْضِ اَرْبَعَةَ اَشْهُرٍ وَاعْلَمُوٓا اَنَّكُمْ غَيْرُ مُعْجِزِى اللّٰهِ ۙ وَاَنَّ اللّٰهَ مُخْزِى الْكَافِرِينَ
﴿٢﴾ وَاَذَانٌ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِهٖٓ اِلَى النَّاسِ يَوْمَ الْحَجِّ الْاَكْبَرِ اَنَّ اللّٰهَ بَرِىٓءٌ مِنَ
الْمُشْرِكِينَ ۙ وَرَسُولُهٗ ۚ فَاِنْ تُبْتُمْ فَهُوَ خَيْرٌ لَكُمْ ۚ وَاِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَاعْلَمُوٓا اَنَّكُمْ غَيْرُ
مُعْجِزِى اللّٰهِ ۗ وَبَشِّرِ الَّذِينَ كَفَرُوا بِعَذَابٍ اَلِيمٍ ۙ ﴿٣﴾ اِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ مِنَ
الْمُشْرِكِينَ ثُمَّ لَمْ يَنْقُصُوكُمْ شَيْـًٔا وَلَمْ يُظَاهِرُوا عَلَيْكُمْ اَحَدًا فَاَتِمُّٓوا اِلَيْهِمْ
عَهْدَهُمْ اِلٰى مُدَّتِهِمْ ۚ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ﴿٤﴾ فَاِذَا انْسَلَخَ الْاَشْهُرُ الْحُرُمُ
فَاقْتُلُوا الْمُشْرِكِينَ حَيْثُ وَجَدْتُمُوهُمْ وَخُذُوهُمْ وَاحْصُرُوهُمْ وَاقْعُدُوا لَهُمْ كُلَّ
مَرْصَدٍ ۚ فَاِنْ تَابُوا وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتَوُا الزَّكٰوةَ فَخَلُّوا سَبِيلَهُمْ ۚ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ
رَحِيمٌ ﴿٥﴾ وَاِنْ اَحَدٌ مِنَ الْمُشْرِكِينَ اسْتَجَارَكَ فَاَجِرْهُ حَتّٰى يَسْمَعَ كَلَامَ اللّٰهِ
ثُمَّ اَبْلِغْهُ مَأْمَنَهٗ ۚ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ قَوْمٌ لَا يَعْلَمُونَ ۚ ﴿٦﴾ كَيْفَ يَكُونُ لِلْمُشْرِكِينَ
عَهْدٌ عِنْدَ اللّٰهِ وَعِنْدَ رَسُولِهٖٓ اِلَّا الَّذِينَ عَاهَدْتُمْ عِنْدَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ ۚ فَمَا
اسْتَقَامُوا لَكُمْ فَاسْتَقِيمُوا لَهُمْ ۚ اِنَّ اللّٰهَ يُحِبُّ الْمُتَّقِينَ ﴿٧﴾ كَيْفَ وَاِنْ يَظْهَرُوا
عَلَيْكُمْ لَا يَرْقُبُوا فِيكُمْ اِلًّا وَلَا ذِمَّةً ۚ يُرْضُونَكُمْ بِاَفْوَاهِهِمْ وَتَاْبٰى قُلُوبُهُمْ ۚ
وَاَكْثَرُهُمْ فَاسِقُونَ ۚ ﴿٨﴾ اِشْتَرَوْا بِاٰيَاتِ اللّٰهِ ثَمَنًا قَلِيلًا فَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِهٖٓ ۚ اِنَّهُمْ
سَآءَ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩﴾ لَا يَرْقُبُونَ فِى مُؤْمِنٍ اِلًّا وَلَا ذِمَّةً ۚ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ
الْمُعْتَدُونَ ﴿١٠﴾ فَاِنْ تَابُوا وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاٰتَوُا الزَّكٰوةَ فَاِخْوَانُكُمْ فِى الدِّينِ ۗ
وَنُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿١١﴾ وَاِنْ نَكَثُٓوا اَيْمَانَهُمْ مِنْ بَعْدِ عَهْدِهِمْ
وَطَعَنُوا فِى دِينِكُمْ فَقَاتِلُوٓا اَئِمَّةَ الْكُفْرِ ۙ اِنَّهُمْ لَآ اَيْمَانَ لَهُمْ لَعَلَّهُمْ يَنْتَهُونَ
﴿١٢﴾ اَلَا تُقَاتِلُونَ قَوْمًا نَكَثُٓوا اَيْمَانَهُمْ وَهَمُّوا بِاِخْرَاجِ الرَّسُولِ وَهُمْ بَدَءُوكُمْ
اَوَّلَ مَرَّةٍ ۚ اَتَخْشَوْنَهُمْ ۚ فَاللّٰهُ اَحَقُّ اَنْ تَخْشَوْهُ اِنْ كُنْتُمْ مُؤْمِنِينَ ﴿١٣﴾ قَاتِلُوهُمْ

يُعَذِّبْهُمُ اللّٰهُ بِاَيْدِيكُمْ وَيُخْزِهِمْ وَيَنْصُرْكُمْ عَلَيْهِمْ وَيَشْفِ صُدُورَ قَوْمٍ مُؤْمِنِينَ ﴿١٤﴾ وَيُذْهِبْ غَيْظَ قُلُوبِهِمْ وَيَتُوبُ اللّٰهُ عَلٰى مَنْ يَشَاءُ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٥﴾ اَمْ حَسِبْتُمْ اَنْ تُتْرَكُوا وَلَمَّا يَعْلَمِ اللّٰهُ الَّذِينَ جَاهَدُوا مِنْكُمْ وَلَمْ يَتَّخِذُوا مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلَا رَسُولِهِ وَلَا الْمُؤْمِنِينَ وَلِيجَةً وَاللّٰهُ خَبِيرٌ بِمَا تَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾ مَا كَانَ لِلْمُشْرِكِينَ اَنْ يَعْمُرُوا مَسَاجِدَ اللّٰهِ شَاهِدِينَ عَلٰى اَنْفُسِهِمْ بِالْكُفْرِ اُولٰئِكَ حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ وَفِي النَّارِ هُمْ خَالِدُونَ ﴿١٧﴾ اِنَّمَا يَعْمُرُ مَسَاجِدَ اللّٰهِ مَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَاَقَامَ الصَّلٰوةَ وَاٰتَى الزَّكٰوةَ وَلَمْ يَخْشَ اِلَّا اللّٰهَ فَعَسٰى اُولٰئِكَ اَنْ يَكُونُوا مِنَ الْمُهْتَدِينَ ﴿١٨﴾ اَجَعَلْتُمْ سِقَايَةَ الْحَاجِّ وَعِمَارَةَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ كَمَنْ اٰمَنَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَجَاهَدَ فِي سَبِيلِ اللّٰهِ لَا يَسْتَوُونَ عِنْدَ اللّٰهِ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿١٩﴾ اَلَّذِينَ اٰمَنُوا وَهَاجَرُوا وَجَاهَدُوا فِي سَبِيلِ اللّٰهِ بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ اَعْظَمُ دَرَجَةً عِنْدَ اللّٰهِ وَاُولٰئِكَ هُمُ الْفَائِزُونَ ﴿٢٠﴾ يُبَشِّرُهُمْ رَبُّهُمْ بِرَحْمَةٍ مِنْهُ وَرِضْوَانٍ وَجَنَّاتٍ لَهُمْ فِيهَا نَعِيمٌ مُقِيمٌ ﴿٢١﴾ خَالِدِينَ فِيهَا اَبَدًا اِنَّ اللّٰهَ عِنْدَهُ اَجْرٌ عَظِيمٌ ﴿٢٢﴾ يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا لَا تَتَّخِذُوا اٰبَاءَكُمْ وَاِخْوَانَكُمْ اَوْلِيَاءَ اِنِ اسْتَحَبُّوا الْكُفْرَ عَلَى الْاِيمَانِ وَمَنْ يَتَوَلَّهُمْ مِنْكُمْ فَاُولٰئِكَ هُمُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٣﴾ قُلْ اِنْ كَانَ اٰبَاؤُكُمْ وَاَبْنَاؤُكُمْ وَاِخْوَانُكُمْ وَاَزْوَاجُكُمْ وَعَشِيرَتُكُمْ وَاَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا وَتِجَارَةٌ تَخْشَوْنَ كَسَادَهَا وَمَسَاكِنُ تَرْضَوْنَهَا اَحَبَّ اِلَيْكُمْ مِنَ اللّٰهِ وَرَسُولِهِ وَجِهَادٍ فِي سَبِيلِهِ فَتَرَبَّصُوا حَتّٰى يَأْتِيَ اللّٰهُ بِاَمْرِهِ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ﴿٢٤﴾ لَقَدْ نَصَرَكُمُ اللّٰهُ فِي مَوَاطِنَ كَثِيرَةٍ وَيَوْمَ حُنَيْنٍ اِذْ اَعْجَبَتْكُمْ كَثْرَتُكُمْ فَلَمْ تُغْنِ عَنْكُمْ شَيْئًا وَضَاقَتْ عَلَيْكُمُ الْاَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ ثُمَّ وَلَّيْتُمْ مُدْبِرِينَ ﴿٢٥﴾ ثُمَّ اَنْزَلَ اللّٰهُ سَكِينَتَهُ عَلٰى رَسُولِهِ وَعَلَى الْمُؤْمِنِينَ وَاَنْزَلَ جُنُودًا لَمْ تَرَوْهَا وَعَذَّبَ الَّذِينَ كَفَرُوا وَذٰلِكَ جَزَاءُ الْكَافِرِينَ ﴿٢٦﴾ ثُمَّ يَتُوبُ اللّٰهُ مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ عَلٰى مَنْ يَشَاءُ وَاللّٰهُ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٢٧﴾ يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اِنَّمَا الْمُشْرِكُونَ

نَجَسٌ فَلَا يَقْرَبُوا الْمَسْجِدَ الْحَرَامَ بَعْدَ عَامِهِمْ هٰذَا ۚ وَإِنْ خِفْتُمْ عَيْلَةً فَسَوْفَ يُغْنِيكُمُ اللَّهُ مِنْ فَضْلِهِ إِنْ شَاءَ ۚ إِنَّ اللَّهَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٢٨﴾

1. Allah ve Resûlü'nden kendileriyle antlaşma yapmış olduğunuz müşriklere bir ihtar!

2. (Ey müşrikler!) Yeryüzünde dört ay daha dolaşın. İyi bilin ki siz Allah'ı âciz bırakacak değilsiniz; Allah ise kâfirleri rezil (ve perişan) edecektir.

3. Hacc-ı ekber (en büyük hac) gününde Allah ve Resûlü'nden insanlara bir bildiridir: Allah ve Resûlü müşriklerden uzaktır. Eğer tevbe ederseniz, bu sizin için daha hayırlıdır. Ve eğer yüz çevirirseniz bilin ki siz Allah'ı âciz bırakacak değilsiniz. (Ey Muhammed!) O kâfirlere elem verici bir azabı müjdele!

4. Ancak kendileriyle antlaşma yaptığınız müşriklerden (antlaşma şartlarına uyan) hiçbir şeyi size eksik bırakmayan ve sizin aleyhinize herhangi bir kimseye arka çıkmayanlar (bu hükmün) dışındadır. Onların antlaşmalarını, süreleri bitinceye kadar tamamlayınız. Allah (haksızlıktan) sakınanları sever.

5. Haram aylar çıkınca müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün; onları yakalayın, onları hapsedin ve onları her gözetleme yerinde oturup bekleyin. Eğer tevbe eder, namazı dosdoğru kılar, zekâtı da verirlerse artık yollarını serbest bırakın. Allah bağışlayan, esirgeyendir.

6. Ve eğer müşriklerden biri senden aman dilerse, Allah'ın kelamını işitip dinleyinceye kadar ona aman ver, sonra (Müslüman olmazsa) onu güven içinde bulunacağı bir yere ulaştır. İşte bu (müsamaha), onların bilmeyen bir kavim olmalarından dolayıdır.

7. Mescid-i Haram'ın yanında kendileriyle antlaşma yaptıklarınızın dışında müşriklerin Allah ve Resûlü yanında nasıl (muteber) bir ahdi olabilir?! Onlar size karşı dürüst davrandıkları müddetçe siz de onlara dürüst davranın. Çünkü Allah (ahdi bozmaktan) sakınanları sever.

8. Nasıl olabilir ki?! Onlar size galip gelselerdi, sizin hakkınızda ne ahit ne de antlaşma gözetirlerdi. Onlar ağızlarıyla sizi razı ediyorlar, hâlbuki kalpleri (buna) karşı çıkıyor. Çünkü onların çoğu yoldan çıkmışlardır.

9. Allah'ın ayetlerine karşılık az bir değeri (dünya malını ve nefsanî istekleri) satın aldılar da (insanları) O'nun yolundan alıkoydular. Gerçekten onların yapmakta oldukları şeyler ne kötüdür!

10. Bir mümin hakkında ne ahit tanırlar ne de antlaşma. Çünkü onlar saldırganların kendileridir.

11. Fakat tevbe eder, namaz kılar ve zekât verirlerse, artık onlar dinde kardeşlerinizdir. Biz, bilen bir kavme ayetlerimizi böyle açıklıyoruz.

12. Eğer antlaşmalarından sonra yeminlerini bozarlar ve dininize saldırırlarsa, küfrün önderlerine karşı savaşın. Çünkü onlar yeminleri olmayan adamlardır. (Onlara karşı savaşırsanız) umulur ki küfre son verirler.

13. (Ey müminler!) Verdikleri sözü bozan, Peygamber'i (yurdundan) çıkarmaya kalkışan ve ilk önce size karşı savaşa başlamış olan bir kavme karşı savaşmayacak mısınız; yoksa onlardan korkuyor musunuz? Eğer (gerçek) müminler iseniz, bilin ki Allah, kendisinden korkmanıza daha layıktır.

14. Onlarla savaşın ki Allah sizin ellerinizle onları cezalandırsın, onları rezil etsin, sizi onlara galip kılsın ve mümin toplumun kalplerini ferahlatsın.

15. Ve onların (müminlerin) kalplerinden öfkeyi gidersin. Allah dilediğinin tevbesini kabul eder. Allah bilendir, hikmet sahibidir.

16. Yoksa Allah, sizden, cihad edip Allah, Peygamber ve müminlerden başkasını kendilerine sırdaş edinmeyenleri ortaya çıkarmadan bırakılacağınızı mı sandınız? Allah, yaptıklarınızdan haberdardır.

17. Allah'a ortak koşanlar, kendi kâfirliklerine bizzat kendileri şahitlik ederken, Allah'ın mescitlerini imar etmeye layık değildirler. Onların bütün işleri boşa gitmiştir. Ve onlar ateşte ebedî kalacaklardır.

18. Allah'ın mescitlerini ancak Allah'a ve ahiret gününe iman eden, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren ve Allah'tan başkasından korkmayan kimseler imar eder. İşte doğru yola ermişlerden olmaları umulanlar bunlardır.

19. (Ey müşrikler!) Siz hacılara su vermeyi ve Mescid-i Haram'ı onarmayı, Allah'a ve ahiret gününe iman edip de Allah yolunda cihad edenlerin

imanı ile bir mi tutuyorsunuz? Hâlbuki onlar Allah katında eşit değillerdir. Allah zalimler topluluğunu hidayete erdirmez.

20. *İman edip de hicret edenler ve Allah yolunda mallarıyla, canlarıyla cihad edenler, rütbe bakımından Allah katında daha üstündürler. Kurtuluşa erenler de işte onlardır.*

21. *Rableri onlara, tarafından bir rahmet ve hoşnutluk ile, kendileri için, içinde tükenmez nimetler bulunan cennetler müjdeler.*

22. *Onlar orada ebedî kalacaklardır. Şüphesiz ki Allah katında büyük mükâfat vardır.*

23. *Ey iman edenler! Eğer küfrü imana tercih ediyorlarsa, babalarınızı ve kardeşlerinizi (bile) veli edinmeyin. Sizden kim onları dost edinirse, işte onlar zalimlerin kendileridir.*

24. *De ki: Eğer babalarınız, oğullarınız, kardeşleriniz, eşleriniz, hısım akrabanız, kazandığınız mallar, kesada uğramasından korktuğunuz ticaret, hoşlandığınız meskenler size Allah'tan, Resûlü'nden ve Allah yolunda cihad etmekten daha sevgili ise artık Allah emrini getirinceye kadar bekleyin. Allah fâsıklar topluluğunu hidayete erdirmez.*

25. *Andolsun ki Allah, birçok yerde (savaş alanlarında) ve Huneyn savaşında size yardım etmişti. Hani çokluğunuz size kendinizi beğendirmiş, fakat sizi hezimete uğramaktan kurtaramamıştı! Yeryüzü bütün genişliğine rağmen size dar gelmişti, sonunda (bozularak) gerisin geri dönmüştünüz.*

26. *Sonra Allah, Resûlü ile müminler üzerine sekînetini (sükûnet ve huzur duygusu) indirdi, sizin görmediğiniz ordular (melekler) indirdi de kâfirlere azap etti. İşte bu, o kâfirlerin cezasıdır.*

27. *Sonra Allah, bunun ardından yine dilediğinin tevbesini kabul eder. Zira Allah bağışlayan, esirgeyendir.*

28. *Ey iman edenler! Müşrikler ancak bir pisliktir. Onun için bu yıllarından sonra Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar. Eğer yoksulluktan korkarsanız, (biliniz ki) Allah dilerse sizi kendi lütfundan zengin edecektir. Şüphesiz Allah iyi bilendir, hikmet sahibidir.*

MÜŞRİKLERLE YAPILAN ANLAŞMALARIN SONLANDIRILMASI

Mekke döneminin ilk yıllarında nazil olan Kâfirûn Sûresi ile müminlerin şirkten ve müşriklerden uzak olduğu deklare edilmişti: *"(Resûlüm!) De ki: Ey kâfirler! Ben sizin tapmakta olduklarınıza tapmam. Siz de benim taptığıma tapmıyorsunuz. Ben de sizin taptıklarınıza asla tapacak değilim. Evet, siz de benim taptığıma tapıyor değilsiniz. Sizin dininiz size, benim dinim de banadır."*[20]

Zira şirkten uzak olduğunu ilan etmek, tevhid çağrısının ana umdesidir. Kelime-i tevhidin gereği de putları ve Allah'ın dışında tapılan her şeyi reddetmektir. Tevbe Sûresi'nin ana konusu ise müşriklerle her türlü siyasî ilişkiyi sonlandırmaktır. Zira Mekke döneminde şirkten sakınma ile ilgili nazil olan ayetler, müşriklerle ilişkileri koparmayı gerektirmiyor, tam tersine -şirkten uzak durmakla birlikte- müşriklerle sosyal ilişkileri sürmeyi salık veriyordu. Çünkü o dönemde ilişkilerin koparılması Müslümanlar açısından da hikmete uygun düşmezdi.

Nitekim bu durum müminlerin ambargo yaşadıkları Ebû Talib mahallesinde tecrübe edilmiş, müşriklerin müminlere yönelik boykot halinin bitirilmesi müminlere büyük bir destek olmuştu. Daha sonraki aşamada, hicret sonrasında İslam devleti kurulmuş ve Allah Resûlü (s.a.s.) müşriklerle on yıllığına anlaşma yapmıştır ki bu antlaşma "Hudeybiye Barışı" olarak bilinir. Bu bilgiler, müşriklerden din ve inanç noktasında uzak durmak ile siyasî ve sosyal anlamda onlarla ilişkileri koparma hususlarının ayrı ayrı değerlendirilmesi gerektiğini gösterir.

Bununla birlikte Tevbe Sûresi, akidevî meselelerin zeminini oluşturmak ve bu zemin üzerinde müşriklerle iletişimin ilkelerini belirlemek için değil, İslam devletinin güçlenip olgunlaştığı dönem olarak niteleyebileceğimiz bir aşamada, Hz. Muhammed'in (s.a.s.) nübüvvetinin son dönemlerinde, müşriklerle kurulacak siyasî ve sosyal ilişkilerin prensiplerini belirlemek üzere gelmiştir.

Tevbe Sûresi, şirk cephesine karşı İslam'ın ön gördüğü duruşun niteliğini ve bu uzun süreçten sonra müşrik kabilelerle savaş ve barış

---

20 Kâfirûn 1-6.

muamelelerini açıklayarak başlamıştır. Bu hususları şöyle sıralamak mümkündür:

Birincisi: İlk ayetlerde açıkça görüldüğü gibi, tam anlamıyla ve kesin bir şekilde müşriklerle siyasî ilişkiler sonlandırılmaktadır: *"Allah ve Resûlü'nden, kendileriyle antlaşma yapmış olduğunuz müşriklere bir ihtar!" "Hacc-ı ekber (en büyük hac) gününde Allah ve Resûlü'nden insanlara bir bildiridir: Allah ve Resûlü müşriklerden uzaktır."*

İkincisi: İlişkileri koparmanın gerekçesi açıklanmaktadır: *"Nasıl olabilir ki?! Onlar size galip gelselerdi, sizin hakkınızda ne ahit ne de antlaşma gözetirlerdi. Onlar ağızlarıyla sizi razı ediyorlar, hâlbuki kalpleri (buna) karşı çıkıyor." "Allah'ın ayetlerine karşılık az bir değeri (dünya malını ve nefsanî istekleri) satın aldılar da (insanları) O'nun yolundan alıkoydular." "Bir mümin hakkında ne ahit tanırlar ne de antlaşma. Çünkü onlar saldırganların kendileridir."*

On üçüncü ayette açıkça belirtildiği gibi müşrikler hiçbir ahde ve anlaşmaya vefa göstermiyorlardı. Nitekim imkânlarını da insanları küfre zorlamak ve Allah yolundan saptırmak için kullandılar ve ilk haddi aşanlar da yine onlar oldular: *"(Ey müminler!) Verdikleri sözü bozan, Peygamber'i (yurdundan) çıkarmaya kalkışan ve ilk önce size karşı savaşa başlamış olan bir kavme karşı savaşmayacak mısınız?"*

Üçüncüsü: Sûredeki ültimatom, müşriklerle her türlü dostluk ilişkisi kurmanın, hangi sebeple ve niyetle olursa olsun yasak olduğunu gösterir ki bu yasak 23. ayette şöyle yer alır: *"Ey iman edenler! Eğer küfrü imana tercih ediyorlarsa, babalarınızı ve kardeşlerinizi (bile) veli edinmeyin. Sizden kim onları dost edinirse, işte onlar zalimlerin kendileridir."*

Dördüncüsü: Müşriklerin Mescid-i Haram'dan çıkarılmaları ve girişlerinin engellenmesi gerektiği ifade edilmiştir: *"Ey iman edenler! Müşrikler ancak bir pisliktir. Onun için bu yıllarından sonra Mescid-i Haram'a yaklaşmasınlar."*

Allah Teâlâ, müşriklerin Beytullah'a ve hacılara yaptıkları hizmetleri, Beytullah'ın gerçek sahipleri olmalarının gerekçesiymiş gibi göstermelerini de iptal etmiş, geçersiz kılmıştır: *"(Ey müşrikler!) Siz hacılara*

su vermeyi ve Mescid-i Haram'ı onarmayı, Allah'a ve ahiret gününe iman edip de Allah yolunda cihad edenlerin imanı ile bir mi tutuyorsunuz?"

Bu ayetle İslam, Arap Yarımadası'ndaki dinî merkez olan Mekke üzerindeki hâkimiyetini tescil etmiş ve Kureyş'in elinden Arap Yarımadası'ndaki üstünlük ve kontrolü çekip almıştır.

Beşincisi: Ültimatomun ilanının ardından müşriklere dört aylık süre verilmiştir: *"(Ey müşrikler!) Yeryüzünde dört ay daha dolaşın. İyi bilin ki siz Allah'ı âciz bırakacak değilsiniz; Allah ise kâfirleri rezil (ve perişan) edecektir."*

Müşriklere verilen bu dört aylık süre, bir yönüyle de onları tevbeye teşvik ediyordu ki bu da aslında İslam'ın onları da Müslüman topluma dâhil etme, topluma kazandırma, kavga ve fitne izlerini yok etme azmini gösterir.

Altıncısı: Eğer şirklerinde ve Arap Yarımadası'ndaki İslam hâkimiyetine silahla karşı çıkma fiillerinde ısrar ederlerse, artık tek çözüm -şu ayetlerde de ifade edildiği şekliyle- onlara karşı güç kullanmak olacaktır: *"Haram aylar çıkınca müşrikleri bulduğunuz yerde öldürün; onları yakalayın, onları hapsedin ve onları her gözetleme yerinde oturup bekleyin." "Eğer antlaşmalarından sonra yeminlerini bozarlar ve dininize saldırırlarsa, küfrün önderlerine karşı savaşın. Çünkü onlar yeminleri olmayan adamlardır. (Onlara karşı savaşırsanız) umulur ki küfre son verirler." "Onlarla savaşın ki Allah sizin ellerinizle onları cezalandırsın; onları rezil etsin; sizi onlara galip kılsın ve mümin toplumun kalplerini ferahlatsın."*

Yedincisi: Kur'ân-ı Kerim şu iki özelliği taşıyan müşrikleri tüm bu ültimatom hükümlerinin kapsamı dışında tutmuştur.

a. Müslümanlarla yaptıkları antlaşmaları bozmayanlar ve Müslümanlara düşmanlıkta başkalarıyla iş birliği yapmayanlar. İşte böylelerriyle yapılan antlaşmalara sadık kalmak ve onlar dürüstlüklerini bozmadıkları müddetçe onlara karşı dürüst olmak gerekir. Böylelerine yönelik istisnâî hüküm şu ayetlerde yer almaktadır: *"Ancak kendileriyle antlaşma yaptığınız müşriklerden (antlaşma şartlarına uyan) hiçbir şeyi size eksik bırakmayan ve sizin aleyhinize herhangi bir kimseye arka*

çıkmayanlar (bu hükmün) dışındadır. Onların antlaşmalarını, süreleri bitinceye kadar tamamlayınız. Allah (haksızlıktan) sakınanları sever." *"Mescid-i Haram'ın yanında kendileriyle antlaşma yaptıklarınız müstesnâ. Onlar size dürüst davrandıkları müddetçe siz de onlara dürüst davranın. Çünkü Allah (ahdi bozmaktan) sakınanları sever."*

b. Kendilerini koruyacak gücü olmayıp Müslümanlardan himaye talep eden müşriklerin korunması gerekir ki bunu da şu ayetten anlıyoruz: *"Ve eğer müşriklerden biri senden aman dilerse, Allah'ın kelamını işitip dinleyinceye kadar ona aman ver, sonra (Müslüman olmazsa) onu güven içinde bulunacağı bir yere ulaştır. İşte bu (müsamaha), onların bilmeyen bir kavim olmalarından dolayıdır."*

Sekizincisi: Sûre, müminleri güç, kuvvet ve zafer sarhoşluğuna kapılmamaları hususunda uyarmaktadır. Bu tür bir aldanış, ıslah ve devrim hareketlerinin çoğuna sirayet eden ve bizzat o hareketi doğuran ilkeleri ayaklar altına aldıran ve o hareketi doğuran değerleri zayıflatan bir virüstür.

Nitekim yüce kitabımız Kur'ân-ı Kerim, İslam ümmetinin ileriki dönemlerine ve nesillerine etkili bir mesaj olması için Mekke'nin fethinden sonra Müslümanlarda görülen bu tür beşerî hastalıklara dikkat çekmiş, bunu da çok etkili bir dille ifade etmiştir: *"Andolsun ki Allah, Huneyn savaşında size yardım etmişti. Hani çokluğunuz size kendinizi beğendirmiş, fakat sizi hezimete uğramaktan kurtaramamıştı. Yeryüzü bütün genişliğine rağmen size dar gelmişti, sonunda (bozularak) gerisin geri dönmüştünüz."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

Bu sûrenin başına besmelenin alınmaması, savaş dönemlerinde Arapların kullandıkları dilsel üslupta olduğu gibi, barış antlaşmalarının ve ateşkesin sonlandırıldığını karşı tarafa bildirme usullerine uygunluk arz etmesi içindir. Bu yorum -Allâhu a'lem- bu konuda söylenebileceklerin en uygunudur. Tevbe Sûresi'nin Enfâl Sûresi'nin bir parçası ya da onun devamı olduğu için başına besmele konmadığı şeklindeki yorum bazı problemlere yol açmaktadır. Şöyle ki:

Bu yorumu benimsediğimizde sûrelerin tertibine insan unsurunun, beşerî kararların müdâhil olduğuna dair görüşlere kapı aralamış oluruz. Ayrıca, Enfâl Sûresi'nin son tarafları ile Tevbe Sûresi'nin baş tarafındaki ayetler üslûp açısından birbirinden farklıdır. Bu iki sûreyi tek sûre kabul ettiğimizde sûrenin kendi içinde üslup çelişkisi ve kopukluk söz konusu olacaktır. Bu fark sadece üslupta değildir; iki sûrenin ele aldığı ve çözüme kavuşturduğu konular da birbirinden farklıdır. Enfâl Sûresi'nde Bedir Savaşı işlenirken Tevbe Sûresi'nde Hudeybiye Antlaşması sonrasındaki süreç ve putperestliğe karşı yürütülen uzun mücadelenin son aşamalarından bahsedilmektedir. Öte yandan iki sûrenin nüzulü arasındaki zaman aralığı da uzundur.

Sûrenin ilk ayetindeki (بَرَآءَةٌ مِنَ اللهِ وَرَسُولِه) cümlesiyle ifade edilen ültimatom, teşrî cihetiyle (kaynağı itibariyle) Allah'tan, tebliğ ve uygulama cihetiyle ise Hz. Peygamber'dendir. İkinci ayetteki *"Dört ay daha yeryüzünde dolaşın"* hitabını; "yeryüzünde güven içinde dolaşın" şeklinde anlayabiliriz. Aslında bu cümlede işlerin akıbeti hakkında tefekküre de işaret vardır. Burada söz konusu edilen dört ay da haram aylar olarak bilinen aylar değil, Allah'ın müşriklere gösterdiği bir tolerans olarak bu ültimatomun ilanından itibaren başlayıp peş peşe devam edecek olan dört aydır. Haram ayların tümünün peş peşe olmadıkları ise zaten bilinen bir husustur.

Ayetteki *"İyi bilin ki siz Allah'ı âciz bırakacak değilsiniz"* ifadesi de, siz nerede olursanız olun Allah size güç yetirir, size karşı muktedirdir, demektir. (اَذَانٌ) kelimesi bildirmek, ilan etmek demektir.

"En büyük hac günü" ifadesindeki *"en büyük"* nitelemesi, haccın ayrılmaz bir niteliğidir ve bu, birkaç çeşit hac arasından sadece birini diğerlerine göre en büyük olmakla nitelendiren bir vasıf değildir. Zira tüm hac ibadetleri haddizatında hep en büyüktür. Her ne kadar umreye mecazen "hacc-ı asğar /küçük hac" dense de "en küçük hac" diye bir hac çeşidi yoktur. Bu ayette bahsedilen hac günü ile; Arafat vakfesinin yapıldığı Arefe günü veya bayramın birinci günü veya tüm bayram günleri de kastedilmiş olabilir. Mesela Kadisiye Savaşı'nın yapıldığı zaman dilimi için "Kadisiye Günü" denmiştir. Hâlbuki Kadisiye Savaşları sadece bir günde yapılmamıştır.

"Haram aylar geçince." ayeti, ültimatomun ilanından itibaren başlayan dört aylık haram süre bittiğinde, demektir. Burada bu aylara her ne kadar "haram aylar" denmişse de burada kastedilen aylar, literatürde meşhur olan haram aylar değildir. Ancak, Allah Teâlâ bu dört aylık sürede müşriklere saldırıyı yasaklayıp onlara güvenlik ve yeryüzünde dolaşma hakkı tanıdığı için bu dört aylık süreye *"haram"* nitelemesi yapılmıştır.

Ayetin devamındaki *"O müşrikleri, bulduğunuz yerde öldürün"* cümlesi, tüm müşrikleri kapsayan bir emir değildir. Zira sûrenin ilerleyen ayetlerindeki istisnalar da bunu göstermektedir. Ayetin devamındaki *"onları yakalayınız"* ifadesi de "onları esir almak suretiyle yakalayınız" demektir.

"Onları her yerde gözetleyin" ifadesi ise onların her yerdeki ve geçiş yollarındaki hareketlerini gözetleyin ve onlara kuvvetlerini bir araya toplama ve diledikleri gibi intikal olanağı tanımayın, demektir.

"Ve eğer müşriklerden biri senden aman dilerse, Allah'ın kelamını işitip dinleyinceye kadar ona aman ver, sonra (Müslüman olmazsa) onu güven içinde bulunacağı bir yere ulaştır." ayet-i kerimesi savaş hükmünün dışında tutulacak olanları açıklar ve savaşın güç, kuvvet ve kudret sahibi (örgütlü) müşriklere karşı yapılacağını, fert fert müşriklere merhametle ve iyilikle muamele edileceğini ve onların hakka davet edileceğini gösterir. Nitekim böyleleri için referans alınacak ayet, *"Dinde zorlama yoktur"*[21] ayetidir. Silahlı olanlar ise kamu düzenine karşı çıkan ve bu tavırlarında da ayak diretenlerdir ki bunlar hakkında yapılması gereken şey, güç kullanarak boyun eğdirilmeleridir.

Savaşın bir diğer istisnası ise *"Onlar size karşı dürüst davrandıkları müddetçe siz de onlara dürüst davranın"* ayetidir. Bu ifade, onlar ahitlerine vefalı olmaya devam ettikleri sürece siz de onlara karşı vefalı olmaya devam edin, demektir.

"Onlar size galip gelselerdi" mealindeki ayeti, "sizi yakalayıp sizin üzerinizde hükümranlık sağlasalardı, üstünlüğü ele geçirselerdi" şeklinde anlayabiliriz.

---

21 Bakara 2/256.

"Sizin hakkınızda ne ahit ne de antlaşma gözetirlerdi." Yani sizinle ilgili hiçbir yakınlık, eskiye dayanan hiçbir bağ ve önceden yapılmış hiçbir sözleşmeyi dikkate almazlardı.

"O'nun yolundan alıkoydular." cümlesi, onların insanları İslam'a girmekten engelledıklerini ifade etmektedir.

Size karşı tüm yaptıkları şeylere rağmen *"Tevbe eder, namaz kılar ve zekât verirlerse, artık onlar dinde kardeşlerinizdir."* ayeti iman kapısının herkese açık olduğunu, kökenleri, halkları ve tarihleri ne olursa olsun iman dostluğunda tüm müminlerin eşit olduğunu da gösterir. İslam'da savaşın da yüce bir insanî gayesi vardır. Savaş, asla bir toplumun diğerini zorla hâkimiyeti altına alması ya da intikam ile kökünü kazıması amacıyla yapılmaz.

On ikinci ayette *"küfrün önderlerine karşı savaşın"* buyrulmuştur. Çünkü bu tipler insanlarla vahyin rehberliği arasına girmektedirler. Şayet bunlar ortadan kaldırılırsa insanların herhangi bir savaş ve zorlama ile karşılaşmaksızın İslam yoluna girmesinin önü açılmış olacaktır.

(إِنَّهُمْ لَآ أَيْمَانَ لَهُمْ), *"Onlar, yeminleri olmayan adamlardır."* buyruğundaki "eymân" kelimesi "yemîn" kelimesinin çoğuludur. Yemin de kasem demektir. Ancak burada kastedilen, ahit ve antlaşmadır. Yani onlar antlaşmaları muhafaza etmiyorlar, bu sebeple de onların antlaşmaları kabul edilmeyecek, demektir.

"Allah, sizden, cihad edip Allah, peygamber ve müminlerden başkasını kendilerine sırdaş edinmeyenleri ortaya çıkarmadan bırakılacağınızı mı sandınız?" Allah Teâlâ'nın ilmi her şeyi kuşatır, O'nu hiçbir zaman ve mekân sınırlayamaz. Burada, "Allah Teâlâ, ezelî ilmiyle yapacağınızı bildiği davranışlarınızı ortaya çıkaracak" denmektedir. Zira Allah'ın, kullarına vereceği ceza ya da mükâfat, O'nun ezelî ilmine göre değil sizin onları hak edeceğiniz davranışlarınıza göredir. O nedenle ayetteki *"ilim,"* "bilmek" şeklinde değil de "ortaya çıkarmak" şeklinde anlaşılmalıdır.

"Allah'a ortak koşanlar, kendi kâfirliklerine bizzat kendileri şahitlik ederken, Allah'ın mescitlerini imar etmeye layık değildirler." Çünkü bir

kimsede mescidin taşıdığı asıl mesajı yok etme, şirk ve putlara tapma vasfı varsa, onun mescit inşa etmesinin bir kıymeti yoktur.

"(Ey müşrikler!) Siz hacılara su vermeyi ve Mescid-i Haram'ı onarmayı, Allah'a ve ahiret gününe iman edip de Allah yolunda cihad edenlerin imanı ile bir mi tutuyorsunuz?" ayeti, mescitleri imar etmenin ancak iman, sâlih amel ve güzel kullukla bezendiğinde makbul olacağını vurgulu bir şekilde belirtmektedir. Eğer bir kimse bu saydığımız özellikleri yitirmişse mescitlerin imarı, süslenmesi, hacılara su ve yemek ikramı için harcama yapmakla övünmesinin hiçbir değeri yoktur. Bu husus İslam'ın şu temel prensibiyle ilgilidir: Sâlih amel, imanın meyvesidir. Eğer bir iş iman zemininden yoksunsa, ona sâlih amel denemez, bilakis o bâtıldır ve yok olup gitmeye mahkûmdur. Nitekim bu gerçek, bizzat Hz. Peygamber'e (s.a.s.) hitap edilen bir ayette, en üst perdeden vurgulanmıştır: *"Allah'a ortak koşarsan, işlerin mutlaka boşa gider."*[22]

"Ey iman edenler! Eğer küfrü imana tercih ediyorlarsa, babalarınızı ve kardeşlerinizi (bile) veli edinmeyin." ayetinde geçen veli edinme, saflar birbirinden ayrıştığında karşı safta yer alan bir kimseyi, kendi safına rağmen desteklemek ve ona yardım etmek anlamındadır. Yoksa bunu "akrabalık bağını koparın" şeklinde anlamamak gerekir. Çünkü akrabalık bağını korumak, güzel geçim ve insanî ilişkilerde kibar davranmak, İslam'ın kâfirlere karşı dahi sergilenmesini öğütlediği güzel hasletlerindendir, hatta bu tutum onları İslam'a davet etmeye ve ıslaha da bir vesiledir. Nitekim bu hususa şu ayetlerde de değinilmiştir: *"Ehl-i kitapla ancak en güzel yoldan mücadele edin."*[23] *"Eğer onlar seni, hakkında bilgin olmayan bir şeyi (körü körüne) Bana ortak koşman için zorlarlarsa, onlara itaat etme. Onlarla dünyada iyi geçin."*[24]

Yirmi dördüncü ayette geçen (وَأَمْوَالٌ اقْتَرَفْتُمُوهَا), yani *"kazanmakta olduğunuz mallar"* cümlesindeki (اقْتَرَف) fiili kazanmak ve elde etmek anlamındadır. Özellikle bu fiil kullanılarak haram kazanca işaret edilmiştir. Zira haram kazanç, kişiyi hak ve hayır yolundan alıkoyar.

---

22 Zümer 39/65.

23 Ankebût 29/46.

24 Lokman 31/15.

Ayetin devamında yer alan *"Artık Allah emrini getirinceye kadar bekleyin"* cümlesinde, akrabalık taassubu ve mal sevgisi yüzünden, müminlerin safına geçip onlarla dost olmaktan ve imkânlarını müminlerle paylaşmaktan, ayrıca İslam sancağı altında müminlerle birlikte cihat etmekten mahrum kalan herkese yönelik bir ikaz vardır.

Bu güçlü ikazdan sonra *"Andolsun ki Allah, birçok yerde (savaş alanlarında) ve Huneyn günü size yardım etmişti"* ayetiyle Rabbimiz müminlere daha önce verdiği destek ve lütufları hatırlatmakta ve onları savaş meydanında sebat etmeleri için cesaretlendirmektedir. Huneyn, Mekke ile Tâif arasında bir vadi olup bu vadide müminlerle müşrikler arasında büyük bir savaş yapılmıştı. Burada özellikle Huneyn'in hatırlatılmasında ince bir mesaj vardır. Zira Huneyn'de müminler Bedir, Uhud ve Hendek savaşlarının aksine sayı itibariyle üstünlük arz ediyorlardı: *"Hani çokluğunuz size kendinizi beğendirmiş, fakat sizi hezimete uğramaktan kurtaramamıştı."*

Eldeki güçle ve sayı çokluğuyla aldanmak bazen sebepler planında gevşeklik göstermeye, teyakkuzu ve ihtiyatî tedbirleri azaltmaya ve Allah'a dayanıp dua etme bilincinin zayıflamasına yol açabilir. Huneyn Savaşı'nın başlarında bu durum bizzat yaşanmıştır. Sayı çokluğuna güvenme zaafının fert fert tüm sahabede olduğu söylenemez, ancak, ayetin açık ifadesinden anlaşıldığı kadarıyla, bu düşünce o anda çoğunluğun sahip olduğu bir düşüncedir.

Ayetteki *"Yeryüzü bütün genişliğine rağmen size dar gelmişti"* hitabı, çarpışmanın şiddeti ve ansızın bastırmasının korkusu ile tüm çare ve çıkış yollarının yitirildiğini, âdeta ufuklarının daraldığını ifade eder.

"Allah, Resûlü ile müminler üzerine sekînetini (sükûnet ve huzur duygusu) indirdi." Hz. Peygamber (s.a.s.) ve etrafında kalan az sayıdaki mümin, oldukları yerden ayrılmayıp sebat ettiler; onların bu duruşuyla Allah Teâlâ ordunun geri kalanına da sebat duygusu vererek ilk aşamada kaçıp gidenleri geri döndürdü, ordunun saf düzeni ilk halini aldı, o kaos ve dağınıklık halinden sonra toparlandılar da zafer gerçekleşti.

Yirmi sekizinci ayette *"Müşrikler ancak bir pisliktir"* buyrulmaktadır. Buradaki "pis olma hali," maddî pislik değil, inanç ve düşünce kirliliğidir. Çünkü onlar putlara tapmada ve kurban sunmada ısrar

ediyorlardı. Hâlbuki bu durum Mescid-i Haram'ın temizliğine ve tevhid inancının sembolü olma vasfına aykırıydı. O nedenle müşrikler pislik olarak nitelendirildiler. Ayetin devamında geçen "(عَيْلَةً) ('ayle)" kelimesi çarşıda işlerin durmasından ve ticarî işlemlerin azalmasından kaynaklanan fakirlik demektir. Müminlerde bu tür fakirlik korkusunun oluşmasının sebebi, müşriklerin onların Mekke'ye girmelerine engel olmalarıydı.

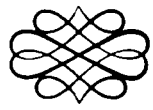

قَاتِلُوا الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللهِ وَلَا بِالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَلَا يُحَرِّمُونَ مَا حَرَّمَ اللهُ وَرَسُولُهُ
وَلَا يَدِينُونَ دِينَ الْحَقِّ مِنَ الَّذِينَ اُوتُوا الْكِتَابَ حَتّٰى يُعْطُوا الْجِزْيَةَ عَنْ يَدٍ
وَهُمْ صَاغِرُونَ ﴿٢٩﴾ وَقَالَتِ الْيَهُودُ عُزَيْرُ ابْنُ اللهِ وَقَالَتِ النَّصَارَى الْمَسِيحُ ابْنُ
اللهِ ذٰلِكَ قَوْلُهُمْ بِاَفْوَاهِهِمْ يُضَاهِؤُنَ قَوْلَ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْ قَبْلُ قَاتَلَهُمُ اللهُ اَنّٰى
يُؤْفَكُونَ ﴿٣٠﴾ اِتَّخَذُوا اَحْبَارَهُمْ وَرُهْبَانَهُمْ اَرْبَابًا مِنْ دُونِ اللهِ وَالْمَسِيحَ ابْنَ
مَرْيَمَ وَمَا اُمِرُوا اِلَّا لِيَعْبُدُوا اِلٰهًا وَاحِدًا لَا اِلٰهَ اِلَّا هُوَ سُبْحَانَهُ عَمَّا يُشْرِكُونَ
﴿٣١﴾ يُرِيدُونَ اَنْ يُطْفِؤُا نُورَ اللهِ بِاَفْوَاهِهِمْ وَيَأْبَى اللهُ اِلَّا اَنْ يُتِمَّ نُورَهُ وَلَوْ كَرِهَ
الْكَافِرُونَ ﴿٣٢﴾ هُوَ الَّذِي اَرْسَلَ رَسُولَهُ بِالْهُدٰى وَدِينِ الْحَقِّ لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ
كُلِّهِ وَلَوْ كَرِهَ الْمُشْرِكُونَ ﴿٣٣﴾ يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا اِنَّ كَثِيرًا مِنَ الْاَحْبَارِ
وَالرُّهْبَانِ لَيَأْكُلُونَ اَمْوَالَ النَّاسِ بِالْبَاطِلِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللهِ وَالَّذِينَ
يَكْنِزُونَ الذَّهَبَ وَالْفِضَّةَ وَلَا يُنْفِقُونَهَا فِي سَبِيلِ اللهِ فَبَشِّرْهُمْ بِعَذَابٍ اَلِيمٍ
﴿٣٤﴾ يَوْمَ يُحْمٰى عَلَيْهَا فِي نَارِ جَهَنَّمَ فَتُكْوٰى بِهَا جِبَاهُهُمْ وَجُنُوبُهُمْ وَظُهُورُهُمْ
هٰذَا مَا كَنَزْتُمْ لِاَنْفُسِكُمْ فَذُوقُوا مَا كُنْتُمْ تَكْنِزُونَ ﴿٣٥﴾ اِنَّ عِدَّةَ الشُّهُورِ عِنْدَ
اللهِ اثْنَا عَشَرَ شَهْرًا فِي كِتَابِ اللهِ يَوْمَ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ مِنْهَا اَرْبَعَةٌ
حُرُمٌ ذٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ فَلَا تَظْلِمُوا فِيهِنَّ اَنْفُسَكُمْ وَقَاتِلُوا الْمُشْرِكِينَ كَافَّةً
كَمَا يُقَاتِلُونَكُمْ كَافَّةً وَاعْلَمُوا اَنَّ اللهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ ﴿٣٦﴾ اِنَّمَا النَّسِيءُ زِيَادَةٌ
فِي الْكُفْرِ يُضَلُّ بِهِ الَّذِينَ كَفَرُوا يُحِلُّونَهُ عَامًا وَيُحَرِّمُونَهُ عَامًا لِيُوَاطِؤُا عِدَّةَ
مَا حَرَّمَ اللهُ فَيُحِلُّوا مَا حَرَّمَ اللهُ زُيِّنَ لَهُمْ سُوءُ اَعْمَالِهِمْ وَاللهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ
الْكَافِرِينَ ﴿٣٧﴾ يَا اَيُّهَا الَّذِينَ اٰمَنُوا مَا لَكُمْ اِذَا قِيلَ لَكُمُ انْفِرُوا فِي سَبِيلِ
اللهِ اثَّاقَلْتُمْ اِلَى الْاَرْضِ اَرَضِيتُمْ بِالْحَيٰوةِ الدُّنْيَا مِنَ الْاٰخِرَةِ فَمَا مَتَاعُ الْحَيٰوةِ
الدُّنْيَا فِي الْاٰخِرَةِ اِلَّا قَلِيلٌ ﴿٣٨﴾ اِلَّا تَنْفِرُوا يُعَذِّبْكُمْ عَذَابًا اَلِيمًا وَيَسْتَبْدِلْ

قَوْمًا غَيْرَكُمْ وَلَا تَضُرُّوهُ شَيْئًا ۗ وَاللَّهُ عَلَىٰ كُلِّ شَيْءٍ قَدِيرٌ ﴿٣٩﴾ إِلَّا تَنْصُرُوهُ فَقَدْ نَصَرَهُ اللَّهُ إِذْ أَخْرَجَهُ الَّذِينَ كَفَرُوا ثَانِيَ اثْنَيْنِ إِذْ هُمَا فِي الْغَارِ إِذْ يَقُولُ لِصَاحِبِهِ لَا تَحْزَنْ إِنَّ اللَّهَ مَعَنَا ۖ فَأَنْزَلَ اللَّهُ سَكِينَتَهُ عَلَيْهِ وَأَيَّدَهُ بِجُنُودٍ لَمْ تَرَوْهَا وَجَعَلَ كَلِمَةَ الَّذِينَ كَفَرُوا السُّفْلَىٰ ۗ وَكَلِمَةُ اللَّهِ هِيَ الْعُلْيَا ۗ وَاللَّهُ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٤٠﴾ انْفِرُوا خِفَافًا وَثِقَالًا وَجَاهِدُوا بِأَمْوَالِكُمْ وَأَنْفُسِكُمْ فِي سَبِيلِ اللَّهِ ۚ ذَٰلِكُمْ خَيْرٌ لَكُمْ إِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٤١﴾

29. *Kendilerine kitap verilenlerden Allah'a ve ahiret gününe inanmayan, Allah ve Resûlü'nün haram kıldığını haram saymayan ve hak dini kendine din edinmeyen kimselerle, küçülerek elleriyle cizye verinceye kadar savaşın.*

30. *Yahudiler, "Uzeyr Allah'ın oğludur" dediler. Hristiyanlar da "Mesîh (İsa) Allah'ın oğludur" dediler. Bu onların ağızlarıyla geveledikleri sözlerdir. (Sözlerini) daha önce kâfir olmuş kimselerin sözlerine benzetiyorlar. Allah onları kahretsin! Nasıl da (haktan bâtıla) döndürülüyorlar!*

31. *(Yahudiler,) Allah'ı bırakıp bilginlerini (hahamlarını); (Hristiyanlar) da rahiplerini ve Meryem oğlu Mesîh'i (İsa'yı) rabler edindiler. Hâlbuki onlara, ancak tek ilaha kulluk etmeleri emrolundu. O'ndan başka ilah yoktur. O bunların ortak koştukları şeylerden uzaktır.*

32. *Allah'ın nûrunu ağızlarıyla (üfleyip) söndürmek istiyorlar. Hâlbuki kâfirler hoşlanmasalar da Allah nûrunu tamamlamaktan asla vazgeçmez.*

33. *O (Allah), müşrikler hoşlanmasalar da (kendi) dinini bütün dinlere üstün kılmak için Resûlü'nü hidayet ve Hak Din ile gönderendir.*

34. *Ey iman edenler! (Biliniz ki) hahamlardan ve rahiplerden birçoğu insanların mallarını haksız yollardan yerler ve (insanları) Allah yolundan engellerler. Altın ve gümüşü yığıp da onları Allah yolunda harcamayanlar yok mu, işte onlara elem verici bir azabı müjdele!*

35. *(Bu paralar) cehennem ateşinde kızdırılıp bunlarla onların alınları, yanları ve sırtları dağlanacağı gün (onlara denilir ki:) "İşte bu kendiniz*

için biriktirdiğiniz servettir. Artık yığmakta olduğunuz şeylerin (azabını) tadın!"

36. *Gökleri ve yeri yarattığı günde Allah'ın yazısına göre Allah katında ayların sayısı on iki olup, bunlardan dördü haram aylardır. İşte bu doğru hesaptır. O aylar içinde (Allah'ın koyduğu yasağı çiğneyerek) kendinize zulmetmeyin ve müşrikler nasıl sizinle topyekûn savaşıyorlarsa siz de onlara karşı topyekûn savaşın ve bilin ki Allah (kötülükten) sakınanlarla beraberdir.*

37. *(Haram ayları) ertelemek, sadece kâfirlikte ileri gitmektir. Çünkü onunla, kâfir olanlar saptırılır. Onlar (ayların sayısını) Allah'ın yasakladığı aylara uyarlamak üzere ve O'nun haram kıldığını helâl kılmak için (haram ayı) bir yıl helâl sayarlar, bir yıl da haram sayarlar. (Böylece) onların kötü işleri kendilerine güzel gösterilmiştir. Allah kâfirler topluluğunu hidayete erdirmez.*

38. *Ey iman edenler! Size ne oldu ki "Allah yolunda savaşa çıkın!" denildiği zaman yere çakılıp kalıyorsunuz? Dünya hayatını ahirete tercih mi ediyorsunuz? Fakat dünya hayatının faydası ahiretin yanında pek azdır.*

39. *Eğer (gerektiğinde savaşa) çıkmazsanız, (Allah) sizi pek elem verici bir azap ile cezalandırır ve yerinize sizden başka bir kavim getirir; siz (savaşa çıkmamakla) O'na hiçbir zarar veremezsiniz. Allah her şeye kadirdir.*

40. *Eğer siz ona (Resûlullah'a) yardım etmezseniz (bu önemli değil); ona Allah yardım etmiştir: Hani kâfirler, onu iki kişiden biri olarak (Ebu Bekir ile birlikte Mekke'den) çıkarmışlardı; hani onlar mağaradaydı; O, arkadaşına, "Üzülme! Çünkü Allah bizimle beraberdir" diyordu. Bunun üzerine Allah ona (sükûnet sağlayan) emniyetini indirdi, onu sizin görmediğiniz bir ordu ile destekledi ve kâfir olanların sözünü alçalttı. Allah'ın sözü ise zaten yücedir. Çünkü Allah üstündür, hikmet sahibidir.*

41. *(Ey müminler!) Gerek hafif gerek ağır olarak savaşa çıkın, mallarınızla ve canlarınızla Allah yolunda cihad edin. Eğer bilirseniz bu sizin için daha hayırlıdır.*

EHL-İ KİTAP KARŞISINDAKİ TAVIR

Önce Mekke'nin, ardından da Tâif'in fethedilmesiyle birlikte Müslümanlarla Hristiyanlar arasındaki ilişkiler yeni bir boyut kazandı. Yahudiler ise bu fetihlerin hemen öncesinde Müslümanlara karşı düşmanlığa kalkışmışlardı.

Arap Yarımadası'nda Yahudilerde olduğu gibi güçlü ve örgütlü Hristiyan gruplar yoktu. Ancak Hristiyanların bu tür yapılanmalarına ve Müslümanlara karşı hamle yapacaklarına dair ilk sinyaller Bizans hâkimiyeti altında olan Şam bölgesinden geldi. Gerçi, İslam davetinin yayıldığını ve kendilerinin güney sınırında güçlü bir İslam devletinin oluştuğunu anlayan Hristiyanların Müslümanlara karşı bir yapılanma içinde olmaları da beklenen bir durumdu. Dolayısıyla ilk çatışmalar başladı, önce Mûte savaşı, ardından da yaklaşık bir yıl sonra Tebük seferi gerçekleşti.

Bu arada Kur'ân'ın nüzul sürecine baktığımızda, inen ayetlerin, aşağıda maddeler halinde izah edeceğimiz şekilde, Müslümanları bu karşılaşmalara hazırladığını görüyoruz.

Birincisi: Ayetler, Yahudilerin ve Hristiyanların itikadî sapmalarını ve Allah Teâlâ'nın önceki peygamberlere vahyettiği dinden çıkmış olduklarını ortaya koymaktadır: *"Yahudiler, 'Uzeyr Allah'ın oğludur' dediler. Hristiyanlar da 'Mesîh (İsa) Allah'ın oğludur' dediler. Bu, onların, ağızlarıyla geveledikleri sözlerdir. (Sözlerini) daha önce kâfir olmuş kimselerin sözlerine benzetiyorlar. Allah onları kahretsin! Nasıl da (haktan bâtıla) döndürülüyorlar!"*

İkincisi: Din onların tasallutundan kurtarılmakta, dinde referans olma niteliklerinin sonlandırıldığı beyan edilmektedir: *"(Yahudiler,) Allah'ı bırakıp bilginlerini (hahamlarını); (Hristiyanlar) da rahiplerini ve Meryem oğlu Mesîh'i (İsa'yı) rabler edindiler." "Ey iman edenler! (Biliniz ki) hahamlardan ve rahiplerden birçoğu insanların mallarını haksız yollardan yerler ve (insanları) Allah yolundan engellerler. Altın ve gümüşü yığıp da onları Allah yolunda harcamayanlar yok mu, işte onlara elem verici bir azabı müjdele!"*

Üçüncüsü: Ehl-i kitabın İslam'a karşı içlerinde gizledikleri düşmanlık ve İslam'ı yeryüzünden silme arzuları ifşa edilmektedir: *"Allah'ın nûrunu ağızlarıyla (üfleyip) söndürmek istiyorlar. Hâlbuki kâfirler hoşlanmasalar da Allah nûrunu tamamlamaktan asla vazgeçmez."*

Dördüncüsü: Hakka boyun eğinceye kadar onlarla savaşılması emredilmektedir: *"Kendilerine kitap verilenlerden Allah'a ve ahiret gününe inanmayan, Allah ve Resûlü'nün haram kıldığını haram saymayan ve hak dini kendine din edinmeyen kimselerle, küçülerek elleriyle cizye verinceye kadar savaşın."*

Beşincisi: Yapılacak savaş için kapsamlı ve sıkı hazırlık yapmanın gerekli olduğu ifade edilmektedir: *"(Ey müminler!) Gerek hafif gerek ağır olarak savaşa çıkın, mallarınızla ve canlarınızla Allah yolunda cihad edin. Eğer bilirseniz, bu sizin için daha hayırlıdır." "Eğer (gerektiğinde savaşa) çıkmazsanız, (Allah) sizi pek elem verici bir azapla cezalandırır ve yerinize sizden başka bir kavim getirir."*

Altıncısı: Hz. Peygamber'in (s.a.s.), müminler arasından yardımcıları az da olsa çok da olsa Allah'ın ona yardım edeceği bildirilmektedir: *"Eğer siz ona (Resûlullah'a) yardım etmezseniz (bu önemli değil); ona Allah yardım etmiştir: Hani kâfirler, onu iki kişiden biri olarak (Ebu Bekir ile birlikte Mekke'den) çıkarmışlardı; hani onlar mağaradaydı; O, arkadaşına, 'Üzülme! Çünkü Allah bizimle beraberdir' diyordu."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

Yirmi dokuzuncu ayette cizyeden bahsedilmektedir. Cizye; "ceza" kökünden gelmekte olup, İslam devletinin devlet başkanına ve kanunlara uymaları şartıyla, ehl-i kitaptan olan vatandaşlarını koruyup kollama karşılığında onlardan aldığı vergidir.

"Yahudiler, 'Uzeyr Allah'ın oğludur' dediler." Aslında bu söz tüm Yahudilerin değil, içlerinden sadece bir grubun sözüdür. Ancak ifade, diğer Yahudiler de bu noktada onlara itiraz etmedikleri için sanki hepsi söylemişçesine, tümüne isnat edilmiştir. *"İsa, Allah'ın oğludur"* sözü ise Hristiyanların genelinin iddiasıdır. Onların bu sözlerinin delilsiz bir iddiadan ibaret olduğuna ve bu sözü içlerinde yer edinen bir kanaatle

değil de sırf haddi aşma ve inat psikolojisiyle söylediklerine, *"bu onların ağızlarıyla geveledikleri sözlerdir"* ayetiyle vurgu yapılmıştır. Zira bu tür sözler aklın kabul edemeyeceği ve fıtrata aykırı sözlerdir. Yahudilerin ve Hristiyanların bu sözleri, müşriklerin şirk sözlerine benzemektedir ki zaten *"(sözlerini,) daha önce kâfir olmuş kimselerin sözlerine benzetiyorlar"* ayetinde de buna dikkat çekilmiştir.

"(Yahudiler,) Allah'ı bırakıp bilginlerini (hahamlarını); (Hristiyanlar) da rahiplerini ve Meryem oğlu Mesîh'i (İsa'yı) rabler edindiler" cümlesi, onların sapma nedenlerini açıklayıcı nitelikte bir cümledir. *"Ahbâr,"* Yahudi din adamlarına verilen isimdir ve "haham" demektir. *"Ruhban"* ise manastırlarda halktan uzak bir şekilde zühd hayatı yaşayan "Hristiyan rahipler" demektir. Hahamların ve rahiplerin rab edinilmesi, herhangi bir delile dayanmaksızın haram ve helali belirleme noktasında kendilerine itaat edilmesi demektir. Nitekim bu durum Adiy b. Hâtim hadisi olarak bilinen hadiste de şöyle geçmiştir: *"Evet, onlar din adamlarına tapmıyorlardı. Ancak din adamları bir şeyi helal saydıklarında hemen onu helal kabul ediyorlar, bir şeyi haram kıldıklarında da onu haram kabul ediyorlardı."*[25]

Otuz üçüncü ayetteki (لِيُظْهِرَهُ عَلَى الدِّينِ كُلِّهِ) cümlesi; *"İslam'ı bütün dinlere üstün kılmak için"* demektir. Çünkü İslam, Allah'ın koruması altında olan, O'nun tarafından desteklenen hak dindir. Bugün yeryüzünde Kur'ân-ı Kerim'den başka, eksiltme ve ilave etme türü tahriflerden korunmuş semâvî bir kitap yoktur. Birbiriyle çelişkili Kur'ân nüshaları bulmak mümkün değildir. Ancak aynı şey, semavî olsun olmasın dinî nitelikli diğer kitapların hiçbiri için geçerli değildir. (لِيُظْهِرَهُ) ifadesindeki *"zuhûr,"* yani üstünlük, güç-kuvvet ve hükümranlık olarak alacak olursak, bu, İslam'ın hak din olduğuna dair delil değildir. Yani güçlü ve hâkim olmak ile haklı olmak doğru orantılı olmayabilir. Gerçi Müslümanların şu son asırlardaki istisnaî durumu hariç tarih boyunca güç-kuvvet ve hükümranlıkları hep var olagelmiştir.

"(Biliniz ki) hahamlardan ve rahiplerden birçoğu insanların mallarını haksız yollardan yerler ve (insanları) Allah yolundan engellerler." buyruğunda, Allah yolundan alıkoymakla haram malı yemenin bir

25 Tirmizî bu hadisin "garîb" bir hadis olduğunu belirtmiştir.

arada zikredilmiş olması, ayette sözü edilen hahamları ve rahipleri, bâtıla sımsıkı sarılıp hakka karşı mücadele vermeye iten asıl sebebin, onların maddî-manevî imtiyazlarını ve kazanç yollarını kaybetme korkusu olduğunu ima etmektedir. Nitekim toplumda söz sahibi olarak nitelenen ve kendilerine bir tür kudsiyet atfedilen, böylece herhangi bir hesap mercii ve gözeticinin kontrolü olmaksızın değişik vesilelerle kendilerine malî desteğin âdeta akıtıldığı tiplerin durumu da aynıdır.

Ayetin devamında gelen, *"Altın ve gümüşü yığıp da onları Allah yolunda harcamayanlar"* nitelemesi de yukarıda sözü edilen hahamlarla ve rahiplerle ilgilidir ve onların hırs ve tamahkârlıklarının boyutunu ortaya koymaktadır. Ancak ayetin lafzı özel olsa da hükmü geneldir, dolayısıyla ayetin hükmü, haksız yöntemlerle mal biriktirip o mallardan fakir ve yoksulların hakkını vermeme konusunda onlara benzeyen herkesi kapsar.

"Gökleri ve yeri yarattığı günde, Allah'ın yazısına göre, Allah katında ayların sayısı on ikidir." Ayların sayısı, ister güneş ister ay takvimine göre olsun ölçülü bir şekilde haftaları, günleri ve saatleri ihtiva eden ve kader planında zaman hesaplama aracı olarak belirlenmiş bir sayıdır. Şu koskoca âlemde tüm bu miktarlar, Allah'ın takdiriyle cereyan etmektedir; tüm insanlar bu taksime uymaktadır ve üzerinde mutabıktır. Ay takviminin ise Müslümanlar nezdinde, ibadetlerin ifasında ve bazı dinî yükümlülüklerde özel bir yeri vardır.

"Bu aylardan dördü haram aylardır." cümlesi hüküm koyan bir cümledir. Yani on iki aydan dördü, içinde savaşmanın haram olduğu aylardır. Haddizâtında bu hüküm İslam'dan önceki Arap örfüne uygun olarak da gelmiştir. Haram aylar Zilkâde, Zilhicce, Muharrem ve Receb aylarıdır. Doğrusunu Allah bilir; sanki bu gelenek ta İbrâhim'e (a.s.) dek uzanan bir uygulamadır.

"(Haram ayları) ertelemek, sadece kâfirlikte ileri gitmektir." buyruğunda söz konusu edilen *"erteleme (nesî'),"* savaşmama halinin ileriki aylara ertelenmesidir. Nitekim müşrikler bazen bu ayların haramlığını önemsemeyip yasağı çiğniyorlar ve ara vermeksizin savaşmaya devam ediyorlardı. Daha sonra da haram olmayan aylardan savaş yaptıkları günlerin sayısınca gün belirliyorlardı. Tabiatıyla dinle oynamak ve

saygınlığını çiğnemek demek olan bu davranış onların küfrünü derinleştiriyordu. Bu ayette, delilsiz bir şekilde herhangi bir şeyi helal ya da haram saymanın küfür alâmeti olduğuna da işaret vardır.

Müşriklerle ilgili *"Haram ayı bir yıl helâl sayarlar, bir yıl da haram sayarlar"* nitelemesi, onların haram aylar konusundaki ciddiyetsizliklerinin boyutunu ve onu âdeta oyuncak haline getirdiklerini gösterir. Onlar helali haram, haramı helal sayma noktasında hahamlarla ve rahiplerle benzerlik arz etmektedirler.

İlerleyen ayetlerde Allah Teâlâ, Tebük seferi sürecine atıfta bulunmaktadır. Bu ayetlerdeki bazı cümleleri daha iyi kavrama adına şu bilgiler faydalı olacaktır:

(اثَّاقَلْتُمْ إِلَى الْأَرْضِ), yani *"Yere çakılıp kaldınız"* cümlesi, savaşı kerih görerek ve yaşamayı arzulayarak savaş emrini ağırdan almak demektir.

(وَيَسْتَبْدِلْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ), yani *"Sizi bir başka kavimle değiştirir"* ifadesi, cihad ve davet emanetini yüklemek üzere başka kavimler hazırlar, demektir.

(ثَانِيَ اثْنَيْنِ) *"İkinin ikincisi."* buyruğunda bahsedilen iki kişi, Allah Resûlü (s.a.s.) ile hicret arkadaşı olarak seçtiği Hz. Ebu Bekir'dir (r.a.). Bahsedilen mağara ise Mekke-i Mükerreme'deki Sevr Dağı'ndadır. Allah Resûlü'nün (s.a.s.) ona, "Korkma!" demek yerine *"Üzülme!"* demesi de manidardır. Zira Hz. Ebu Bekir (r.a.) kendisi adına korkmaktan ziyade Allah Resûlü (s.a.s.) ve onun taşıdığı İslam daveti adına endişeleniyordu. O nedenle Hz. Peygamber ona "endişelenme" demek istedi.

Yine aynı şekilde Resûlullah (s.a.s.) "Allah benimle beraberdir" demeyip *"Allah bizimle beraberdir"* dedi. Çünkü bu birlikteliğe Ebu Bekir (r.a.) de dâhildi. Yine bu birliktelik Allah'ın korumasını, desteğini ve yardımını içeren birliktelikti. Hz. Ebu Bekir tüm bu süreçte Allah Resûlü (s.a.s.) ile beraberdi ve bu başka hiçbir kimseye nasip olmayan bir üstünlük payesiydi.

"Allah kâfir olanların sözünü alçalttı. Allah'ın sözü ise zaten yücedir." Yücelik, Allah'ın sözünün aslî özelliğidir ve O'nun sözü ezelden ebede hep yücedir, onda en küçük bir değişiklik söz konusu değildir.

لَوْ كَانَ عَرَضًا قَرِيبًا وَسَفَرًا قَاصِدًا لَاتَّبَعُوكَ وَلٰكِنْ بَعُدَتْ عَلَيْهِمُ الشُّقَّةُ
وَسَيَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ لَوِ اسْتَطَعْنَا لَخَرَجْنَا مَعَكُمْ يُهْلِكُونَ اَنْفُسَهُمْ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ
اِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿٤٢﴾ عَفَا اللّٰهُ عَنْكَ لِمَ اَذِنْتَ لَهُمْ حَتّٰى يَتَبَيَّنَ لَكَ الَّذِينَ
صَدَقُوا وَتَعْلَمَ الْكَاذِبِينَ ﴿٤٣﴾ لَا يَسْتَأْذِنُكَ الَّذِينَ يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ
اَنْ يُجَاهِدُوا بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ بِالْمُتَّقِينَ ﴿٤٤﴾ اِنَّمَا يَسْتَأْذِنُكَ
الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَارْتَابَتْ قُلُوبُهُمْ فَهُمْ فِي رَيْبِهِمْ
يَتَرَدَّدُونَ ﴿٤٥﴾ وَلَوْ اَرَادُوا الْخُرُوجَ لَاَعَدُّوا لَهُ عُدَّةً وَلٰكِنْ كَرِهَ اللّٰهُ انْبِعَاثَهُمْ
فَثَبَّطَهُمْ وَقِيلَ اقْعُدُوا مَعَ الْقَاعِدِينَ ﴿٤٦﴾ لَوْ خَرَجُوا فِيكُمْ مَا زَادُوكُمْ اِلَّا
خَبَالًا وَلَاَوْضَعُوا خِلَالَكُمْ يَبْغُونَكُمُ الْفِتْنَةَ وَفِيكُمْ سَمَّاعُونَ لَهُمْ وَاللّٰهُ
عَلِيمٌ بِالظَّالِمِينَ ﴿٤٧﴾ لَقَدِ ابْتَغَوُا الْفِتْنَةَ مِنْ قَبْلُ وَقَلَّبُوا لَكَ الْاُمُورَ حَتّٰى
جَاءَ الْحَقُّ وَظَهَرَ اَمْرُ اللّٰهِ وَهُمْ كَارِهُونَ ﴿٤٨﴾ وَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ ائْذَنْ لِي وَلَا
تَفْتِنِّي اَلَا فِي الْفِتْنَةِ سَقَطُوا وَاِنَّ جَهَنَّمَ لَمُحِيطَةٌ بِالْكَافِرِينَ ﴿٤٩﴾ اِنْ تُصِبْكَ
حَسَنَةٌ تَسُؤْهُمْ وَاِنْ تُصِبْكَ مُصِيبَةٌ يَقُولُوا قَدْ اَخَذْنَا اَمْرَنَا مِنْ قَبْلُ وَيَتَوَلَّوْا
وَهُمْ فَرِحُونَ ﴿٥٠﴾ قُلْ لَنْ يُصِيبَنَا اِلَّا مَا كَتَبَ اللّٰهُ لَنَا هُوَ مَوْلٰينَا وَعَلَى اللّٰهِ
فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿٥١﴾ قُلْ هَلْ تَرَبَّصُونَ بِنَا اِلَّا اِحْدَى الْحُسْنَيَيْنِ وَنَحْنُ
نَتَرَبَّصُ بِكُمْ اَنْ يُصِيبَكُمُ اللّٰهُ بِعَذَابٍ مِنْ عِنْدِهٖ اَوْ بِاَيْدِينَا فَتَرَبَّصُوا اِنَّا
مَعَكُمْ مُتَرَبِّصُونَ ﴿٥٢﴾ قُلْ اَنْفِقُوا طَوْعًا اَوْ كَرْهًا لَنْ يُتَقَبَّلَ مِنْكُمْ اِنَّكُمْ كُنْتُمْ
قَوْمًا فَاسِقِينَ ﴿٥٣﴾ وَمَا مَنَعَهُمْ اَنْ تُقْبَلَ مِنْهُمْ نَفَقَاتُهُمْ اِلَّا اَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللّٰهِ
وَبِرَسُولِهٖ وَلَا يَاْتُونَ الصَّلٰوةَ اِلَّا وَهُمْ كُسَالٰى وَلَا يُنْفِقُونَ اِلَّا وَهُمْ كَارِهُونَ ﴿٥٤﴾
فَلَا تُعْجِبْكَ اَمْوَالُهُمْ وَلَآ اَوْلَادُهُمْ اِنَّمَا يُرِيدُ اللّٰهُ لِيُعَذِّبَهُمْ بِهَا فِي الْحَيٰوةِ
الدُّنْيَا وَتَزْهَقَ اَنْفُسُهُمْ وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿٥٥﴾ وَيَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ اِنَّهُمْ لَمِنْكُمْ وَمَا هُمْ

مِنكُمْ وَلٰكِنَّهُمْ قَوْمٌ يَفْرَقُونَ ﴿٥٦﴾ لَوْ يَجِدُونَ مَلْجَئًا اَوْ مَغَارَاتٍ اَوْ مُدَّخَلًا لَوَلَّوْا
اِلَيْهِ وَهُمْ يَجْمَحُونَ ﴿٥٧﴾ وَمِنْهُمْ مَنْ يَلْمِزُكَ فِى الصَّدَقَاتِ فَاِنْ اُعْطُوا مِنْهَا
رَضُوا وَاِنْ لَمْ يُعْطَوْا مِنْهَا اِذَا هُمْ يَسْخَطُونَ ﴿٥٨﴾ وَلَوْ اَنَّهُمْ رَضُوا مَا اٰتٰيهُمُ
اللّٰهُ وَرَسُولُهُ وَقَالُوا حَسْبُنَا اللّٰهُ سَيُؤْتِينَا اللّٰهُ مِنْ فَضْلِهِ وَرَسُولُهُ اِنَّا اِلَى اللّٰهِ
رَاغِبُونَ ﴿٥٩﴾ اِنَّمَا الصَّدَقَاتُ لِلْفُقَرَآءِ وَالْمَسَاكِينِ وَالْعَامِلِينَ عَلَيْهَا وَالْمُؤَلَّفَةِ
قُلُوبُهُمْ وَفِى الرِّقَابِ وَالْغَارِمِينَ وَفِى سَبِيلِ اللّٰهِ وَابْنِ السَّبِيلِ فَرِيضَةً مِنَ اللّٰهِ
وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٦٠﴾ وَمِنْهُمُ الَّذِينَ يُؤْذُونَ النَّبِىَّ وَيَقُولُونَ هُوَ اُذُنٌ قُلْ اُذُنُ
خَيْرٍ لَكُمْ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَيُؤْمِنُ لِلْمُؤْمِنِينَ وَرَحْمَةٌ لِلَّذِينَ اٰمَنُوا مِنْكُمْ وَالَّذِينَ
يُؤْذُونَ رَسُولَ اللّٰهِ لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿٦١﴾ يَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ لَكُمْ لِيُرْضُوكُمْ وَاللّٰهُ
وَرَسُولُهُ اَحَقُّ اَنْ يُرْضُوهُ اِنْ كَانُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٦٢﴾ اَلَمْ يَعْلَمُوا اَنَّهُ مَنْ يُحَادِدِ
اللّٰهَ وَرَسُولَهُ فَاَنَّ لَهُ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدًا فِيهَا ذٰلِكَ الْخِزْىُ الْعَظِيمُ ﴿٦٣﴾ يَحْذَرُ
الْمُنَافِقُونَ اَنْ تُنَزَّلَ عَلَيْهِمْ سُورَةٌ تُنَبِّئُهُمْ بِمَا فِى قُلُوبِهِمْ قُلِ اسْتَهْزِءُوا اِنَّ
اللّٰهَ مُخْرِجٌ مَا تَحْذَرُونَ ﴿٦٤﴾ وَلَئِنْ سَاَلْتَهُمْ لَيَقُولُنَّ اِنَّمَا كُنَّا نَخُوضُ وَنَلْعَبُ
قُلْ اَبِاللّٰهِ وَاٰيَاتِهِ وَرَسُولِهِ كُنْتُمْ تَسْتَهْزِءُونَ ﴿٦٥﴾ لَا تَعْتَذِرُوا قَدْ كَفَرْتُمْ بَعْدَ
اِيمَانِكُمْ اِنْ نَعْفُ عَنْ طَآئِفَةٍ مِنْكُمْ نُعَذِّبْ طَآئِفَةً بِاَنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ
﴿٦٦﴾ اَلْمُنَافِقُونَ وَالْمُنَافِقَاتُ بَعْضُهُمْ مِنْ بَعْضٍ يَاْمُرُونَ بِالْمُنْكَرِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ
الْمَعْرُوفِ وَيَقْبِضُونَ اَيْدِيَهُمْ نَسُوا اللّٰهَ فَنَسِيَهُمْ اِنَّ الْمُنَافِقِينَ هُمُ الْفَاسِقُونَ
﴿٦٧﴾ وَعَدَ اللّٰهُ الْمُنَافِقِينَ وَالْمُنَافِقَاتِ وَالْكُفَّارَ نَارَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا هِىَ
حَسْبُهُمْ وَلَعَنَهُمُ اللّٰهُ وَلَهُمْ عَذَابٌ مُقِيمٌ ﴿٦٨﴾ كَالَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ كَانُوا اَشَدَّ
مِنْكُمْ قُوَّةً وَاَكْثَرَ اَمْوَالًا وَاَوْلَادًا فَاسْتَمْتَعُوا بِخَلَاقِهِمْ فَاسْتَمْتَعْتُمْ بِخَلَاقِكُمْ
كَمَا اسْتَمْتَعَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِكُمْ بِخَلَاقِهِمْ وَخُضْتُمْ كَالَّذِى خَاضُوا اُولٰٓئِكَ
حَبِطَتْ اَعْمَالُهُمْ فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿٦٩﴾ اَلَمْ يَاْتِهِمْ
نَبَاُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَقَوْمِ اِبْرٰهِيمَ وَاَصْحَابِ مَدْيَنَ

وَالْمُؤْتَفِكَاتِ أَتَتْهُمْ رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانَ اللَّهُ لِيَظْلِمَهُمْ وَلَٰكِنْ كَانُوا
أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٧٠﴾ وَالْمُؤْمِنُونَ وَالْمُؤْمِنَاتُ بَعْضُهُمْ أَوْلِيَاءُ بَعْضٍ يَأْمُرُونَ
بِالْمَعْرُوفِ وَيَنْهَوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَيُقِيمُونَ الصَّلَاةَ وَيُؤْتُونَ الزَّكَاةَ وَيُطِيعُونَ اللَّهَ
وَرَسُولَهُ أُولَٰئِكَ سَيَرْحَمُهُمُ اللَّهُ إِنَّ اللَّهَ عَزِيزٌ حَكِيمٌ ﴿٧١﴾ وَعَدَ اللَّهُ الْمُؤْمِنِينَ
وَالْمُؤْمِنَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِي مِنْ تَحْتِهَا الْأَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا وَمَسَاكِنَ طَيِّبَةً
فِي جَنَّاتِ عَدْنٍ وَرِضْوَانٌ مِنَ اللَّهِ أَكْبَرُ ذَٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٧٢﴾ يَا أَيُّهَا
النَّبِيُّ جَاهِدِ الْكُفَّارَ وَالْمُنَافِقِينَ وَاغْلُظْ عَلَيْهِمْ وَمَأْوَاهُمْ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ
الْمَصِيرُ ﴿٧٣﴾ يَحْلِفُونَ بِاللَّهِ مَا قَالُوا وَلَقَدْ قَالُوا كَلِمَةَ الْكُفْرِ وَكَفَرُوا بَعْدَ
إِسْلَامِهِمْ وَهَمُّوا بِمَا لَمْ يَنَالُوا وَمَا نَقَمُوا إِلَّا أَنْ أَغْنَاهُمُ اللَّهُ وَرَسُولُهُ مِنْ
فَضْلِهِ فَإِنْ يَتُوبُوا يَكُ خَيْرًا لَهُمْ وَإِنْ يَتَوَلَّوْا يُعَذِّبْهُمُ اللَّهُ عَذَابًا أَلِيمًا فِي
الدُّنْيَا وَالْآخِرَةِ وَمَا لَهُمْ فِي الْأَرْضِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا نَصِيرٍ ﴿٧٤﴾ وَمِنْهُمْ مَنْ
عَاهَدَ اللَّهَ لَئِنْ آتَانَا مِنْ فَضْلِهِ لَنَصَّدَّقَنَّ وَلَنَكُونَنَّ مِنَ الصَّالِحِينَ ﴿٧٥﴾
فَلَمَّا آتَاهُمْ مِنْ فَضْلِهِ بَخِلُوا بِهِ وَتَوَلَّوْا وَهُمْ مُعْرِضُونَ ﴿٧٦﴾ فَأَعْقَبَهُمْ نِفَاقًا
فِي قُلُوبِهِمْ إِلَىٰ يَوْمِ يَلْقَوْنَهُ بِمَا أَخْلَفُوا اللَّهَ مَا وَعَدُوهُ وَبِمَا كَانُوا يَكْذِبُونَ
﴿٧٧﴾ أَلَمْ يَعْلَمُوا أَنَّ اللَّهَ يَعْلَمُ سِرَّهُمْ وَنَجْوَاهُمْ وَأَنَّ اللَّهَ عَلَّامُ الْغُيُوبِ ﴿٧٨﴾
الَّذِينَ يَلْمِزُونَ الْمُطَّوِّعِينَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَ فِي الصَّدَقَاتِ وَالَّذِينَ لَا يَجِدُونَ
إِلَّا جُهْدَهُمْ فَيَسْخَرُونَ مِنْهُمْ سَخِرَ اللَّهُ مِنْهُمْ وَلَهُمْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٧٩﴾ اسْتَغْفِرْ
لَهُمْ أَوْ لَا تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ إِنْ تَسْتَغْفِرْ لَهُمْ سَبْعِينَ مَرَّةً فَلَنْ يَغْفِرَ اللَّهُ لَهُمْ ذَٰلِكَ
بِأَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللَّهِ وَرَسُولِهِ وَاللَّهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الْفَاسِقِينَ ﴿٨٠﴾

42. Eğer yakın bir dünya malı ve kolay bir yolculuk olsaydı (o münafıklar) mutlaka sana uyup peşinden gelirlerdi. Fakat meşakkatli yol onlara uzak geldi. Gerçi onlar, "Gücümüz yetseydi mutlaka sizinle beraber

çıkardık" diye kendilerini helâk edercesine Allah'a yemin edecekler. Hâlbuki Allah onların mutlaka yalancı olduklarını biliyor.

43. *Allah seni affetti. Fakat doğru söyleyenler sana iyice belli olup, sen yalancıları bilinceye kadar onlara niçin izin verdin?*

44. *Allah'a ve ahiret gününe iman edenler, mallarıyla canlarıyla savaşmaktan (geri kalmak için) senden izin istemezler. Allah takva sahiplerini pek iyi bilir.*

45. *Ancak Allah'a ve ahiret gününe inanmayan, kalpleri şüpheye düşüp, kuşkuları içinde bocalayanlar senden izin isterler.*

46. *Eğer onlar (savaşa) çıkmak isteselerdi elbette bunun için bir hazırlık yaparlardı. Fakat Allah onların davranışlarını çirkin gördü ve onları geri koydu; onlara "Oturanlarla (kadın ve çocuklarla) beraber oturun!" denildi.*

47. *Eğer içinizde (onlar da savaşa) çıksalardı, size bozgunculuktan başka bir katkıları olmazdı ve mutlaka fitne çıkarmak isteyerek aranızda koşarlardı. İçinizde, onlara iyice kulak verecekler de vardır. Allah zalimleri gayet iyi bilir.*

48. *Andolsun onlar önceden de fitne çıkarmak istemişler ve sana nice işler çevirmişlerdi. Nihayet hak geldi ve onlar istemedikleri halde Allah'ın emri yerini buldu.*

49. *Onlardan öylesi de var ki "Bana izin ver, beni fitneye düşürme" der. Bilesiniz ki onlar zaten fitneye düşmüşlerdir. Cehennem, kâfirleri mutlaka kuşatacaktır.*

50. *Eğer sana bir iyilik erişirse, bu onları üzer. Ve eğer başına bir musibet gelirse, "İyi ki biz daha önce tedbirimizi almışız" derler ve böbürlenerek dönüp giderler.*

51. *De ki: Allah'ın bizim için yazdığından başkası bize asla erişmez. O bizim mevlâmızdır. Onun için müminler yalnız Allah'a dayanıp güvensinler.*

52. *De ki: Siz bizim için ancak iki iyilikten birini beklemektesiniz. Biz de Allah'ın, ya kendi katından veya bizim elimizle size bir azap vermesini bekliyoruz. Haydi, bekleyin; şüphesiz Biz de sizinle beraber beklemekteyiz.*

53. *De ki: İster gönüllü verin ister gönülsüz, sizden (sadaka) asla kabul olunmayacaktır. Çünkü siz yoldan çıkan bir topluluk oldunuz.*

54. *Onların harcamalarının kabul edilmesini engelleyen, onların Allah ve Resûlünü inkâr etmeleri, namaza ancak üşenerek gelmeleri ve isteme-yerek harcamalarından başka bir şey değildir.*

55. *(Ey Muhammed!) Onların malları ve çocukları seni imrendirmesin. Çünkü Allah bunlarla, ancak dünya hayatında onların azaplarını çoğaltmayı ve onların kâfir olarak canlarının çıkmasını istiyor.*

56. *(O münafıklar) mutlaka sizden olduklarına dair Allah'a yemin ederler. Hâlbuki onlar sizden değillerdir, fakat onlar (kılıçlarınızdan) korkan bir toplumdur.*

57. *Eğer sığınacak bir yer yahut (barınabilecek) mağaralar veya (sokulabilecek) bir delik bulsalardı, koşarak o tarafa yönelip giderlerdi.*

58. *Onlardan sadakaların (taksimi) hususunda seni ayıplayanlar da vardır. Sadakalardan onlara da (bir pay) verilirse razı olurlar, şayet onlara sadakalardan verilmezse hemen kızarlar.*

59. *Eğer onlar Allah ve Resûlü'nün kendilerine verdiğine razı olup, "Allah bize yeter, yakında bize Allah da lütfundan verecek, Resûlü de. Biz yalnız Allah'a rağbet edenleriz" deselerdi (daha iyi olurdu).*

60. *Sadakalar (zekâtlar) Allah'tan bir farz olarak ancak, yoksullara, düşkünlere, (zekât toplayan) memurlara, gönülleri (İslam'a) ısındırılacak olanlara, (hürriyetlerini satın almaya çalışan) kölelere, borçlulara, Allah yolunda olana, yolda kalana mahsustur. Allah pek iyi bilendir, hikmet sahibidir.*

61. *(Yine o münafıklardan,) "O (Peygamber, her söyleneni dinleyen) bir kulaktır" diyerek Peygamber'i incitenler de vardır. De ki: O sizin için bir hayır kulağıdır. Çünkü o Allah'a inanır, müminlere güvenir ve o, sizden iman edenler için de bir rahmettir. Allah'ın Resûlüne eziyet edenler için mutlaka elem verici bir azap vardır.*

62. *Rızanızı almak için size (gelip) Allah'a and içerler. Eğer mümin iseler Allah ve Resûlü'nü razı etmeleri daha doğrudur.*

63. *(Hâlâ) bilmediler mi ki kim Allah ve Resûlü'ne karşı koyarsa elbette onun için, içinde ebedî kalacağı cehennem ateşi vardır. İşte bu büyük rüsvaylıktır.*

64. Münafıklar, kalplerinde olanı kendilerine haber verecek bir sûrenin müminlere indirilmesinden çekinirler. De ki: Siz alay edin! Allah o çekindiğiniz şeyi ortaya çıkaracaktır.

65. Eğer onlara (niçin alay ettiklerini) sorarsan, elbette "Biz sadece lafa dalmış şakalaşıyorduk" derler. De ki: Allah ile, O'nun ayetleriyle ve O'nun peygamberi ile mi alay ediyordunuz?

66. (Boşuna) özür dilemeyin; çünkü siz iman ettikten sonra tekrar kâfir oldunuz. Sizden (tevbe eden) bir grubu bağışlasak bile, bir gruba da suçlu olduklarından dolayı azap edeceğiz.

67. Münafık erkekler ve münafık kadınlar (sizden değil,) birbirlerindendir. Onlar kötülüğü emreder, iyilikten alıkoyar ve cimrilik ederler. Onlar Allah'ı unuttular. Allah da onları unuttu! Çünkü münafıklar fâsıkların kendileridir.

68. Allah erkek münafıklara da kadın münafıklara da kâfirlere de içinde ebedî kalacakları cehennem ateşini va'detti. O onlara yeter. Allah onlara lânet etmiştir! Onlar için devamlı bir azap vardır.

69. (Ey münafıklar! Siz de) sizden öncekiler gibi (yaptınız). Onlar sizden kuvvetçe daha üstün, mal ve evlâtça daha çok idiler. Onlar (dünya malından) paylarına düşenden faydalandılar. İşte sizden öncekiler nasıl paylarına düşenden faydalandıysalar, siz de payınıza düşenden faydalandınız ve (bâtıla) dalanlar gibi siz de daldınız. İşte onların amelleri dünyada da ahirette de boşa gitmiştir. Ve onlar ziyana uğrayanların kendileridir.

70. Onlara kendilerinden evvelkilerin, Nûh, Âd ve Semûd kavimlerinin, İbrahim kavminin, Medyen halkının ve altüst olan şehirlerin haberi ulaşmadı mı? Peygamberi onlara apaçık mucizeler getirmişti. Allah onlara zulmedecek değildi, fakat onlar kendi kendilerine zulmetmekte idiler.

71. Mümin erkeklerle mümin kadınlar da birbirlerinin velileridir. Onlar iyiliği emreder, kötülükten alıkorlar, namazı dosdoğru kılarlar, zekâtı verirler, Allah ve Resûlü'ne itaat ederler. İşte onlara Allah rahmet edecektir. Şüphesiz Allah azîzdir, hikmet sahibidir.

72. Allah, mümin erkeklere ve mümin kadınlara, içinde ebedî kalmak üzere altından ırmaklar akan cennetler ve Adn cennetlerinde güzel

meskenler va'detti. Allah'ın rızası ise hepsinden büyüktür. İşte büyük kurtuluş da budur.

73. Ey Peygamber! Kâfirlere ve münafıklara karşı cihad et, onlara karşı sert davran. Onların varacakları yer cehennemdir. O ne kötü bir varış yeridir!

74. (Ey Muhammed! O sözleri) söylemediklerine dair Allah'a yemin ediyorlar. Hâlbuki o küfür sözünü elbette söylediler ve Müslüman olduktan sonra kâfir oldular. Başaramadıkları bir şeye (Peygamber'e suikast yapmaya) de yeltendiler. Ve sırf Allah ve Resûlü kendi lütuflarından onları zenginleştirdiği için öç almaya kalkıştılar. Eğer tevbe ederlerse onlar için daha hayırlı olur. Yüz çevirirlerse Allah onları dünyada da ahirette de elem verici bir azaba çarptıracaktır. Yeryüzünde onların ne dostu ne de yardımcısı vardır.

75. Onlardan kimi de "Eğer Allah lütuf ve kereminden bize verirse, mutlaka sadaka vereceğiz ve elbette biz sâlihlerden olacağız!" diye Allah'a and içti.

76. Fakat Allah lütfundan onlara (zenginlik) verince, onda cimrilik edip (Allah'ın emrinden) yüz çevirerek sözlerinden döndüler.

77. Nihayet, Allah'a verdikleri sözden döndüklerinden ve yalan söylediklerinden dolayı Allah, kendisiyle karşılaşacakları güne kadar onların kalbine nifak (ikiyüzlülük) soktu.

78. (Münafıklar), Allah'ın, onların sırrını da fısıltılarını da bildiğini ve gaybları (gizli şeyleri) çok iyi bilen olduğunu hâlâ anlamadılar mı?

79. Sadakalar hususunda, müminlerden gönüllü verenleri ve güçlerinin yettiğinden başkasını bulamayanları çekiştirip onlarla alay edenler var ya, Allah işte onları maskaraya çevirmiştir. Ve onlar için elem verici azap vardır.

80. (Ey Muhammed!) Onlar için ister af dile ister dileme; onlar için yetmiş kez af dilesen de Allah onları asla affetmeyecek. Bu, onların Allah ve Resûlü'nü inkâr etmelerinden ötürüdür. Allah fâsıklar topluluğunu hidayete erdirmez.

MÜNAFIKLAR KARŞISINDAKİ TAVIR

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) katıldığı en son gazâ ve o güne kadar yapılan gazâların en uzak mesafelisi olan Tebük seferinde münafıkların her zamanki tutumları yine kendini göstermişti. Münafıklar bir yandan insanları mesafenin uzak oluşu ile korkutarak sefere katılmalarını engellemeye çalışıyorlar, bir yandan da kendileri için Allah Resûlü'ne (s.a.s.) özür beyan ediyorlardı.

İşte böyle bir ortamda münafıkların tavırlarını, asıl amaçlarını ve İslam'a ve Müslümanlara karşı içlerinde gizledikleri duyguları ortaya çıkarıp onları rezil etmek üzere Tevbe Sûresi'ndeki bazı ayetler nazil oldu. Tevbe Sûresi son inen sûrelerden olduğu için artık münafıklarla ilgili daha ayrıntılı bilgi vermek, İslamî bünye içinde yer alan bu virüs grubunu daha net ortaya koymak ve böylece onlardan iyice sakındırmak gerekiyordu. Nitekim sûre içerisinde ayrıntılı bilgiler de verildi. Münafıklarla ilgili verilen bilgileri şöyle sıralayabiliriz:

Birincisi: Onlar her ne kadar iman iddiasında bulunsalar da gönül âlemlerinde kâfir oldukları vurgulanmıştır.

"Ancak Allah'a ve ahiret gününe inanmayan, kalpleri şüpheye düşüp, kuşkuları içinde bocalayanlar senden izin isterler." "Onların harcamalarının kabul edilmesini engelleyen, onların Allah ve Resûlü'nü inkâr etmeleridir." "(Boşuna) özür dilemeyin; çünkü siz iman ettikten sonra tekrar kâfir oldunuz."

Bu ayetler onların her ne kadar iman iddiaları olsa da hakikatte mümin olmadıklarını net olarak ortaya koymaktadır.

İkincisi: Münafıkların bir diğer tutumu ise Allah Rasûlü (s.a.s.) ve sahabeye yönelik sözlü eziyetleri ve müminlerin iyiliğine olan şeylerden rahatsız olmalarıdır. Nitekim şu ayetlerde bu durum açıkça ifade edilmiştir: *"(Yine o münafıklardan,) "O (Peygamber, her söyleneni dinleyen) bir kulaktır" diyerek Peygamber'i incitenler de vardır. De ki: O sizin için bir hayır kulağıdır. Çünkü o Allah'a inanır, müminlere güvenir ve o, sizden iman edenler için de bir rahmettir. Allah'ın Resûlü'ne eziyet edenler için mutlaka elem verici bir azap vardır." "Eğer sana bir iyilik erişirse, bu onları üzer"*

Üçüncüsü: Münafıklar İslam'ı alaya almakta, onu aşağılamakta ve son derece ciddiyetsiz davranmaktadırlar: *"Eğer onlara, (niçin alay ettiklerini) sorarsan, 'Elbette, biz sadece lafa dalmış şakalaşıyorduk' derler. De ki: Allah ile, O'nun ayetleriyle ve O'nun peygamberi ile mi alay ediyordunuz?" "(Ey Muhammed! O sözleri) söylemediklerine dair Allah'a yemin ediyorlar. Hâlbuki o küfür sözünü elbette söylediler ve Müslüman olduktan sonra kâfir oldular."*

Dördüncüsü: Münafıklar hakka karşı bâtılın mücadelesini verme hususunda birbirleriyle istişare ve yardımlaşma içinde yekvücut olmuş bir yapıdır. Bu sebeple onlar kendilerini blok halinde müminlerin karşısında konumlandırmışlardır: *"Münafık erkekler ve münafık kadınlar (sizden değil), birbirlerindendir. Onlar kötülüğü emreder, iyilikten alıkoyar ve cimrilik ederler." "Mümin erkeklerle mümin kadınlar da birbirlerinin velileridir. Onlar iyiliği emreder, kötülükten alıkoyarlar."*

Beşincisi: Münafıklar, olayları olduğundan farklı gösterip toplumu fitneye ve kötülüğe sürüklemek isterler: *"Eğer içinizde (onlar da savaşa) çıksalardı, size bozgunculuktan başka bir katkıları olmazdı ve mutlaka fitne çıkarmak isteyerek aranızda koşarlardı. İçinizde, onlara iyice kulak verecekler de vardır. Allah zalimleri gayet iyi bilir." "Andolsun onlar önceden de fitne çıkarmak istemişler ve sana nice işler çevirmişlerdi. Nihayet hak geldi ve onlar istemedikleri halde Allah'ın emri yerini buldu."*

Altıncısı: Münafıklar müminlere karşı sevgi ve şefkat izhar etmekte, müminleri seviyor görüntüsü vermektedirler. Oysa onların bu tavrı hileden başka bir şey değildir: *"(O münafıklar) mutlaka sizden olduklarına dair Allah'a yemin ederler. Hâlbuki onlar sizden değillerdir, fakat onlar (kılıçlarınızdan) korkan bir toplumdur." "Rızanızı almak için size (gelip) Allah'a and içerler. Eğer mümin iseler Allah ve Resûlü'nü razı etmeleri daha doğrudur."*

Yedincisi: Münafıklar korkak tiplerdir ve cihattan kaçarlar: *"Onlar korkan bir toplumdur. Eğer sığınacak bir yer yahut (barınabilecek) mağaralar veya (sokulabilecek) bir delik bulsalardı, koşarak o tarafa yönelip giderlerdi."*

"Eğer onlar (savaşa) çıkmak isteselerdi elbette bunun için bir hazırlık yaparlardı. Fakat Allah onların davranışlarını çirkin gördü ve onları

geri koydu; onlara 'Oturanlarla (kadın ve çocuklarla) beraber oturun!' denildi."

Sekizincisi: Münafıklar dünyaya karşı hırslı ve tamahkâr tiplerdir. Zaten onları nifak çukuruna düşüren sebeplerden biri de budur: *"Onlardan kimi de, "Eğer Allah lütuf ve kereminden bize verirse, mutlaka sadaka vereceğiz ve elbette biz sâlihlerden olacağız!" diye Allah'a and içti. Fakat Allah lütfundan onlara (zenginlik) verince, onda cimrilik edip (Allah'ın emrinden) yüz çevirerek sözlerinden döndüler. Nihayet, Allah'a verdikleri sözden döndüklerinden ve yalan söylediklerinden dolayı Allah, kendisiyle karşılaşacakları güne kadar onların kalbine nifak (ikiyüzlülük) soktu."*

Dokuzuncusu: Münafıklar cihad için tasadduk edenleri ve harcama yapanları kaş-göz işaretiyle hafife alıp onlarla dalga geçiyorlardı. Ayrıca, kendilerinin cimri davranmaları yetmiyormuşçasına başkalarına da engel olmaya, bazılarının harcamalarının azlığı ile dalga geçerek onları utandırmaya ve bu tür fedakârlıklardan vazgeçirmeye çalışıyorlardı: *"Sadakalar hususunda, müminlerden gönüllü verenleri ve güçlerinin yettiğinden başkasını bulamayanları çekiştirip onlarla alay edenler var ya, Allah işte onları maskaraya çevirmiştir. Ve onlar için elem verici azap vardır."*

Onuncusu: Münafıkların ahirette varacakları yer, tıpkı kâfirlerinki gibi cehennemdir. Hem burası peygamberlerini yalanlayan önceki milletlerle bir araya toplanacakları bir yer olacaktır: *"Allah erkek münafıklara da kadın münafıklara da kâfirlere de içinde ebedî kalacakları cehennem ateşini va'detti. O, onlara yeter. Allah onlara lânet etmiştir! Onlar için devamlı bir azap vardır." "Onlara kendilerinden evvelkilerin, Nûh, Âd ve Semûd kavimlerinin, İbrâhim kavminin, Medyen halkının ve altüst olan şehirlerin haberi ulaşmadı mı? Peygamberi onlara apaçık mucizeler getirmişti. Demek ki Allah onlara zulmedecek değildi, fakat onlar kendi kendilerine zulmetmekte idiler."*

Münafıkların iç yüzlerini ve rezilliklerini olabildiğince ortaya koyan bu ayetlerde, müminlerin sergilemeleri gereken davranışlarla ilgili olarak da dört şey telkin edilmektedir:

Birincisi: Hz. Peygamber'in, (s.a.s.) mazeret ileri süren münafıkların mazeretlerini hemen kabul etmemesi, savaşa çıkmama izni isteyenlerden doğru konuşanlarla yalancılar ortaya çıkıncaya kadar beklemesi öngörülmüştür. Böylece münafıklar ile imanı zayıf olanlar ve yeni Müslüman olduğu için henüz iman kalplerinde derinleşmemiş olanlar birbirinden ayırt edilecektir. Zira bir Müslüman, Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından mazereti kabul edilmediğinde -şartları ne olursa olsun- savaşa çıkacaktır ama aynı şey münafık için söz konusu değildir. Şu ayetle verilen mesaj budur: *"Allah seni affetti. Fakat doğru söyleyenler sana iyice belli olup sen yalancıları bilinceye kadar onlara niçin izin verdin?"*

İkincisi: Sadakaların ve zekâtın gerçek hak sahiplerine verilmesi ve bu konuda münafıkların ısrarlarına ve toplumun huzurunu bozmak için problem çıkarmalarına boyun eğilmemesi öğütlenmiş, şu iki ayet sırf bu sebeple gelmiştir: *"Onlardan sadakaların (taksimi) hususunda seni ayıplayanlar da vardır. Sadakalardan onlara da (bir pay) verilirse razı olurlar, şayet onlara sadakalardan verilmezse hemen kızarlar."* *"Sadakalar (zekâtlar) Allah'tan bir farz olarak ancak, yoksullara, düşkünlere, (zekât toplayan) memurlara, gönülleri (İslam'a) ısındırılacak olanlara, (hürriyetlerini satın almaya çalışan) kölelere, borçlulara, Allah yolunda olana, yolda kalana mahsustur. Allah pek iyi bilendir, hikmet sahibidir."*

Üçüncüsü: Müminlerden, münafıkların tereddüde sevk edici nitelikte ve fitne amaçlı yaygaralarına kulak vermemeleri istenmiştir: *"Eğer içinizde (onlar da savaşa) çıksalardı, size bozgunculuktan başka bir katkıları olmazdı ve mutlaka fitne çıkarmak isteyerek aranızda koşarlardı. İçinizde, onlara iyice kulak verecekler de vardır. Allah zalimleri gayet iyi bilir."*

Dördüncüsü: Ayetlerde, *"Ey Peygamber! Kâfirlere ve münafıklara karşı cihad et, onlara karşı sert davran. Onların varacakları yer cehennemdir. O ne kötü bir varış yeridir!"* buyrulmaktadır. Kâfirlere karşı yapılacak cihadın mahiyeti bellidir, onlarla silahlı mücadele edilmektedir. Peki, münafıklara karşı cihad nasıl olmalıdır?

Münafıklara karşı cihad, onları iyi gözlemleyip ilişki ağlarını kontrol altında tutarak hedeflerini gerçekleştirmelerine engel olmak ve

yapacakları hainlikleri cezalandırmaktır. Nitekim Allah Resûlü (s.a.s.) de *"Münafıklara karşı cihad et"* ayetinin fiilî olarak uygulamasını bu şekilde göstermiştir.

Bu ayetteki münafıklara karşı cihad emrini, kâfirlere karşı yapılan savaş gibi yorumlamak yanlıştır. Çünkü kâfirler müminlere karşı silahlanmış gruplar idi, Resûlullah (s.a.s.) de onlara karşı bizzat ordu çıkararak savaştı. Ama münafıklar böyle değildi. Onlarla bu tür bir savaş da olmadı. Cihadın değişik tarzları söz konusudur ve bazen güvenlik ve istihbarat yöntemiyle cihad, askerî cihaddan daha zor ve hassas olabilir. Münafıklara karşı cihad da böyledir.

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

Kırk ikinci ayetteki (عَرَضًا قَرِيبًا) ifadesi kolay kazanılan dünyevî menfaat anlamındadır. Aynı ayetteki (سَفَرًا قَاصِدًا) tamlaması da herhangi bir zorluğun söz konusu olmadığı rahat yolculuk anlamına gelmektedir.

Münafıkların yalan yeminlerle ve cihaddan geri durmakla kendi kendilerini helâke sürüklemeleri, ayette (يُهْلِكُونَ أَنْفُسَهُمْ) cümlesiyle ifade edilmiştir.

Kırk üçüncü ayetteki *"Allah seni affetti"* cümlesini de Hz. Peygamber'i (s.a.s.) uyarmadan önce bir gönül alma ifadesi olarak kabul etmek gerekir. Çünkü affetmekten bahsetmek, affı gerektirecek bir günahın mevcut olmasını gerektirmez. Zira hakkında dinî bir hüküm konulmadan önce işlenen bir fiil, sonradan konulan hükme muhalif olsa bile günah olarak nitelenemez. Hz. Peygamber (s.a.s.) de henüz münafıklara izin vermeyi yasaklayıcı bir vahiy gelmeden önce böyle bir tasarrufta bulunduğu için onun bu tasarrufu da günah olarak algılanamaz.

"Eğer onlar (savaşa) çıkmak isteselerdi elbette bunun için bir hazırlık yaparlardı" cümlesi, "Vacip olan bir şeyin, ancak kendisiyle tamamlanabildiği şey de vaciptir" kaidesini vurgulamaktadır. Nitekim bu kural binlerce meseleyi ilgilendiren ve pratik alandaki birçok yeni gelişmenin zeminini oluşturan bir kuraldır. Mesela kendisine hac farz olan birinin hac ibadetini yapmak üzere Suudî Arabistan'a gidebilmesi için, belirlenen zamanda pasaport ve biletini alması gerekir. Bu kişi pasaportunu

temin etmek için uğraşmayıp sonra da hac ibadetini kaçırsa günah işlemiş olur. Çünkü yukarıda zikrettiğimiz kurala göre bugün hac ibadetinin gerçekleşmesini sağlayan unsurlardan biri de pasaporttur. Normalde pasaport sahibi olmak dinî bir gereklilik değilken hac ibadetini yapma aşamasında artık bir gereklilik halini almıştır.

Kırk altıncı ayette geçen (فَثَبَّطَهُمْ) ifadesi, onların azmini zayıflattı, demektir. Kırk yedinci ayetteki (خَبَالًا) kelimesi, fitne-fesat demektir. (وَلَاأَوْضَعُوا خِلَالَكُمْ) cümlesi laf getirip götürür ve tuzaklarla aranıza girerlerdi, demektir. (وَفِيكُمْ سَمَّاعُونَ لَهُمْ) ifadesi ise, sizin içinizde onları tasdik edenler var, demektir.

Münafıklar her zaman ve zeminde fitne ve fesadı kollarlar. Nitekim Tebük seferinde de aynısı olmuştur. Onların bu tutumu kırk sekizinci ayette şöyle ifade edilmiştir: *"Andolsun onlar önceden de fitne çıkarmak istemişler ve sana karşı nice işler çevirmişlerdi."*

Münafıklardan biri, Tebük seferine çıktığı takdirde Bizans kadınlarından etkilenip günaha gireceğini belirterek garip bir mazeret ileri sürmüş ve *"Beni fitneye sokma"* demişti. Kur'ân bu olaya dair *"Dikkat edin, onlar fitneye düştüler zaten"* diyerek cevap vermiştir. Zira Peygamber'e (s.a.s.) muhalefet ve bu savaştan geri durmak, o münafığın ileri sürdüğü mazeretten çok daha büyük bir günahtır. Kırk dokuzuncu ayette bu açıkça belirtilmiştir.

"Eğer sana bir iyilik erişirse, bu onları üzer. Ve eğer başına bir musibet gelirse, 'İyi ki biz daha önce tedbirimizi almışız' derler ve böbürlenerek dönüp giderler." Münafıklar, Müslümanların başına gelen her türlü olumsuzluğu dillerine dolayıp bu olumsuzluklarla müminleri kınamaya, onlara karşı hakaret içerikli ifadeler kullanmaya ve toplumda şüphe uyandırmaya tevessül etmişlerdir. Ayrıca kendilerinin de ince sezgi sahibi kişiler oldukları için tedbirli davranarak kurtulduklarını ileri sürmüşlerdir. Aslında onlar bu sözleriyle Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yanında yer edinmek ve "Eğer biz tedbirli davranmasaydık senin etrafında bulunmazdık" dercesine ondan nemalanmak istemektedirler.

Münafıklar, müminlerin zararını gözetlerken Allah Teâlâ, Resûlüne, şöyle demesini emrediyor: *"De ki: Siz bizim için ancak iki iyilikten*

birini beklemektesiniz." Yani bizim için iki güzellik olan zafer ya da şehitlikten başka bir şey beklemeyin.

"Biz de Allah'ın, ya kendi katından veya bizim elimizle size bir azap vermesini bekliyoruz" ayeti, münafıkların devlet otoritesine karşı ayak diretmeleri ve isyan etmeleri durumunda onlara karşı güç kullanılabileceği tehdidini içermektedir.

Dünya hayatı şartları açısından münafıklardan malî ödevlerini yerine getirmeleri istenir ve bu noktada müminlerden bir farkları yoktur. Ancak uhrevî açıdan bakıldığında mümin, yaptığı malî harcamanın mükâfatını umarken münafığın eline hiçbir şey geçmeyecektir: *"De ki: İster gönüllü verin ister gönülsüz, sizden (sadaka) asla kabul olunmayacaktır. Çünkü siz yoldan çıkan bir topluluk oldunuz."* Burada dile getirilen husus, bu anlamdadır. Münafıklar mecbur kalmadıkça infakta bulunmadıkları için *"İster gönüllü verin ister gönülsüz"* denilmiştir. Çünkü onların harcamalarında takiyye, riya ve bir tür oyun gizlidir.

Onların harcamalarının kabul edilmemesi, yoldan çıkan (fâsık) bir topluluk olmalarına bağlanmıştır. Münafıkların fıskı (yoldan çıkmaları), müminlerin günah işlemek suretiyle yoldan çıkması gibi değildir. Münafıkların fıskı, küfür/inkâr anlamındadır. Onların sadakalarının reddedilmesine sebep olan bu fâsıklıklarının inkâr anlamında olduğu elli dördüncü ayette açıkça belirtilmiştir: *"Onların harcamalarının kabul edilmesini engelleyen, onların Allah ve Resûlü'nü inkâr etmeleridir."*

Elli yedinci ayetteki kavramları da şöyle çevirmek mümkündür: (مَلْجَأً), korunaklı yer; (مَغَارَاتٍ), mağaranın çoğulu olup dağlarda gizlenmeye elverişli mekânlar; (مُدَّخَلًا), gizli geçit ve yol demektir. (وَهُمْ يَجْمَحُونَ) cümlesindeki (يَجْمَحُونَ) fiili de bir yere doğru hızlıca ve istekli bir şekilde koşturmak demektir.

Elli sekizinci ayet, münafıkların kendilerine yönelik bir kayırma göremedikleri için toplanan sadaka ve zekât mallarının dağıtımı noktasında Hz. Peygamber'i (s.a.s.) eleştirmelerinden bahsetmektedir: *"Onlardan, sadakaların (taksimi) hususunda seni ayıplayanlar da vardır. Sadakalardan onlara da (bir pay) verilirse razı olurlar, şayet onlara sadakalardan verilmezse hemen kızarlar."*

Kendilerine zekât verilebilecek zümrelerden bahseden altmışıncı ayetteki sekiz sınıf, genel hatlarıyla şöyledir: Fakir; malî imkânları kısıtlı ama gücü kuvveti yerinde olan, çalıştığı takdirde rızkını kazanabilen demektir. Miskin ise hem malî imkânları kısıtlı hem de hastalık, yaşlılık ve benzerî sebeplerle kazanma imkânı da olmayan kişi demektir ve bu yönüyle fakir kategorisinden daha fazla desteğe, şefkate ve merhamete muhtaç kişidir. İkisine de zekât verilebilir ancak en uygun olanı bulmak gerektiğine dikkat çekmek üzere fakir ile miskin ayrımı yapılmıştır. Miskin, çalışıp kazanmaktan da mahrum olabileceği için sadaka almada daha önceliklidir; bu tür insanların bakım ve hizmetini üstlenecek birinin bulunup ücretinin karşılanması da miskinlere verilecek sadaka kapsamındadır.

Fakirlere ise zekât malıyla bile olsa iş imkânının açılması daha uygundur. Çünkü iş imkânı bulduğu takdirde fakirler de üretici olup imar ve kalkınmadan pay alacaklardır.

Zekât toplama ve dağıtımı ile görevli memurlar; kendileri feragat etmedikçe toplanan zekâttan ücretlendirilirler.

Kalplerini İslam'a ısındırmak, meylettirmek üzere kendilerine zekât verilenler müellef-i kulûb; Müslüman olması ya da Müslüman olmasa bile Müslümanlara kötülüğü dokunmayıp desteği umulan ve diğer gayrimüslimlerden gelecek kötülükleri engelleyen kişilerdir. Müellefe-i kulûba zekâttan pay ayrılması hususu, şahsî çıkar hesaplarının, heva ve heveslerin dâhil olmaması için şûra zeminine oturtulup hassas davranılması gereken şer'î-siyasî bir meseledir.

Kölelere zekât verilmesi de kölelerin hürriyetini kazanmalarına yardımcı olmaya yönelik bir prensiptir. Borç yükü sırtlarına binmiş olup ellerindeki imkânları borçlarını ödemeye yetmeyen borçlulara, Allah yolunda cihad ve benzerî alanlara, bir de kendi şehrinden uzakta olduğu için öz malından harcama imkânı olmayan yolda kalmış kimselere, evlerine ulaşmalarını temin etmek için zekâttan pay ayrılmıştır.

Bu ayetin baş tarafında "zekât" kelimesi değil de *"sadaka"* kelimesi geçmiş olsa bile ayetin sonunda (فَرِيضَةً مِنَ اللهِ), yani *"Allah'tan bir farz olarak"* ifadesiyle ayette bahsedilen sadaka ile, zekâtın kastedildiği

vurgulanmış ve nafile yahut vacip nitelikli harcamaların anlaşılmasının önüne geçilmiştir.

Altmış birinci ayette münafıkların Hz. Peygamber (s.a.s.) hakkında kullandıkları, *"O (her söyleneni dinleyen) bir kulaktır"* şeklindeki alaycı cümleleri eleştirilmiş, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) her söyleneni dinlemediği, kendisine imanla bağlanan ve kendisine muhabbetleriyle tanınan müminlerin sözlerini dinlediği belirtilmiş, böylece sahabe-i kiram da tezkiye edilmiştir.

"Allah'a ve elçisine karşı gelirse," yani onlara düşmanlık ederse...

"Allah o çekindiğiniz şeyi ortaya çıkaracaktır." ayetinde münafıkların açığa çıkarılmasından sakındıkları şeylerin Allah tarafından müminlere ifşâ edileceği haber verilmiştir.

"İçinizden bir grubu affetsek de diğerlerine azap edeceğiz." Münafıkların içlerinde gizleyip fiiliyata dökmedikleri şeyleri affetmek esas olduğu gibi bizzat işledikleri suçları da cezalandırmak esastır. Dolayısıyla altmış altıncı ayette nifaklarını içlerinde gizleyen grup ile bizzat fiiliyata dökenler ayrı tutulmuş, ayetin sonunda (بِأَنَّهُمْ كَانُوا مُجْرِمِينَ) ifadesi kullanılarak nifaklarını eyleme dönüştürme noktasında münafıklara gözdağı verilmiştir. Zira "cürüm" kelimesi, bizzat eyleme dökülen suç anlamındadır.

"Onlar Allah'ı unuttular. Allah da onları unuttu!" Münafıkların Allah'ı unutmaları ile Allah Teâlâ'nın da onları unutmasından maksat, onların Allah'ın emirlerini, yol göstermesini ve hakka ulaşmak için tefekkürü unutmaları neticesinde Allah'ın da onları rahmetinden mahrum etmesidir.

"Onlar (dünya malından) paylarına düşenden faydalandılar. İşte sizden öncekiler nasıl paylarına düşenden faydalandıysalar, siz de payınıza düşenden faydalandınız ve (bâtıla) dalanlar gibi siz de daldınız." Tüm bu münafıklar ve kâfirler ile daha önceki ümmetlerden gelip geçmiş inkârcılar bu dünyadan nasiplerini aldılar, kendilerini ve yaratılış gayelerini unutacak şekilde dünyalıkları ile meşgul oldular. Gaflet ve dalâlet çamuruna saplandılar da kendileri için kaçınılmaz sona yürüdüler:

"Onların amelleri dünyada da ahirette de boşa gitmiştir. Ve onlar ziyana uğrayanların kendileridir."

Allah'ın (c.c.) herkes için geçerli olan şaşmaz düsturu gereği zalim, ancak kendi kendine zulmeder. Herhangi bir kişi, zulmü, "kaderin gereğidir" diyerek Allah'a nispet ederse, Allah'a çok büyük bir iftira atmış olur. Allah'ın bir insanın elinden iradesini alarak onu inkâra ya da günah işlemeye zorlaması, sonra da onu cezalandırması düşünülemez: *"Demek ki Allah onlara zulmedecek değildi, fakat onlar kendi kendilerine zulmetmekte idiler."*

"Mümin erkeklerle mümin kadınlar da birbirlerinin velileridir." Dostluğun zemininde iman vardır. Dolayısıyla iman dairesinin dışına çıkaramadığımızı, dostluk çizgimizin dışında da tutamayız. Mümin isek ortak zeminimiz var demektir. Bu ayet-i kerime bize, dostluğu; ırk, mezhep ve meşrep birlikteliğine indirgemenin yanlış olduğunu hatırlatmaktadır.

"Ey Peygamber! Kâfirlere ve münafıklara karşı cihad et, onlara karşı sert davran." Direnç ve sertlik, düşmanla askerî anlamda yapılan savaşlarda ve suçlulara karşı takınacağımız tavırlarda şarttır. Bu alanlarda yumuşak davranmak bir zafiyet alametidir ve gevşemeye sebep olur.

Münafıklar, Allah Resûlü'ne (s.a.s.) eziyet vermeye, hatta onu öldürmeye yeltenmişlerdi de Allah (c.c.), elçisini onlardan korumuştu. Yetmiş dördüncü ayetteki *"Başaramadıkları bir şeye yeltendiler"* cümlesiyle buna işaret edilmektedir. Aynı ayetin devamında gelen *"Eğer tevbe ederlerse onlar için daha hayırlı olur"* cümlesi, Allah'ın rahmet, hilm ve affının genişliğini göstermektedir.

"Onlardan kimi de, 'Eğer Allah lütuf ve kereminden bize verirse, mutlaka sadaka vereceğiz' diye Allah'a and içti." ayeti, dünyaya sarılan, dünyalık elde etmek için her kapıyı çalan, arzusuna ulaşma adına hiçbir kural ve kaideyi önemsemeyen, nereden kazandığı ve nereye harcadığı umurunda bile olmayan insan tiplerini tasvir etmektedir. Bu durum insanın kalbine hâkim olan ve kişiyi hakka karşı körleştirip münafıkların yoluna kaydıran gaflet halidir. Bu ayetin tefsiri sadedinde Sa'lebe b. Hâtıb (r.a) ile ilgili rivayetler senet ve metin açısından sahih değildir. Güya Sa'lebe'nin (r.a.) böyle bir söz verdiği, ancak

zenginleşince mescide dahi gelmediği şeklindeki anlatımlara itibar etmemek lazımdır.

"Onlar için ister af dile ister dileme; onlar için yetmiş kez af dilesen de Allah onları asla affetmeyecek." Kâfirler için yapılacak istiğfar onlara kesinlikle fayda vermez. Bu ayetteki *"yetmiş"* rakamı kesin bir sayı belirtmek için değildir, kinayeli bir ifade olup "İstiğfarı az yapsan da çok yapsan da Allah onları affetmeyecektir" anlamındadır. Kâfirlerin affedilmeyeceği hususu Allah'ın müşrikler hakkındaki kesin bir hükmüdür.[26]

Bu ayetteki te'kidli ifadeden; Allah Resûlü'nün, münafıklar kendisine ne kadar eziyet etseler de onların istikamet bulmaları ve bağışlanmaları noktasındaki içten arzusunu anlıyoruz. Anam-babam ona feda olsun...

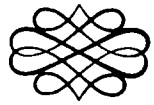

26 Nisa 4/48 ve 116.

فَرِحَ الْمُخَلَّفُونَ بِمَقْعَدِهِمْ خِلَافَ رَسُولِ اللهِ وَكَرِهُوا اَنْ يُجَاهِدُوا بِاَمْوَالِهِمْ
وَاَنْفُسِهِمْ فِى سَبِيلِ اللهِ وَقَالُوا لَا تَنْفِرُوا فِى الْحَرِّ قُلْ نَارُ جَهَنَّمَ اَشَدُّ حَرًّا
لَوْ كَانُوا يَفْقَهُونَ ﴿٨١﴾ فَلْيَضْحَكُوا قَلِيلًا وَلْيَبْكُوا كَثِيرًا جَزَآءً بِمَا كَانُوا
يَكْسِبُونَ ﴿٨٢﴾ فَاِنْ رَجَعَكَ اللهُ اِلٰى طَآئِفَةٍ مِنْهُمْ فَاسْتَاْذَنُوكَ لِلْخُرُوجِ فَقُلْ لَنْ
تَخْرُجُوا مَعِىَ اَبَدًا وَلَنْ تُقَاتِلُوا مَعِىَ عَدُوًّا اِنَّكُمْ رَضِيتُمْ بِالْقُعُودِ اَوَّلَ مَرَّةٍ
فَاقْعُدُوا مَعَ الْخَالِفِينَ ﴿٨٣﴾ وَلَا تُصَلِّ عَلٰٓى اَحَدٍ مِنْهُمْ مَاتَ اَبَدًا وَلَا تَقُمْ
عَلٰى قَبْرِهٖ اِنَّهُمْ كَفَرُوا بِاللهِ وَرَسُولِهٖ وَمَاتُوا وَهُمْ فَاسِقُونَ ﴿٨٤﴾ وَلَا تُعْجِبْكَ
اَمْوَالُهُمْ وَاَوْلَادُهُمْ اِنَّمَا يُرِيدُ اللهُ اَنْ يُعَذِّبَهُمْ بِهَا فِى الدُّنْيَا وَتَزْهَقَ اَنْفُسُهُمْ
وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿٨٥﴾ وَاِذَآ اُنْزِلَتْ سُورَةٌ اَنْ اٰمِنُوا بِاللهِ وَجَاهِدُوا مَعَ رَسُولِهِ
اسْتَاْذَنَكَ اُولُوا الطَّوْلِ مِنْهُمْ وَقَالُوا ذَرْنَا نَكُنْ مَعَ الْقَاعِدِينَ ﴿٨٦﴾ رَضُوا بِاَنْ
يَكُونُوا مَعَ الْخَوَالِفِ وَطُبِعَ عَلٰى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَفْقَهُونَ ﴿٨٧﴾ لٰكِنِ الرَّسُولُ
وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مَعَهُ جَاهَدُوا بِاَمْوَالِهِمْ وَاَنْفُسِهِمْ وَاُولٰٓئِكَ لَهُمُ الْخَيْرَاتُ
وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْمُفْلِحُونَ ﴿٨٨﴾ اَعَدَّ اللهُ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ
خَالِدِينَ فِيهَا ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٨٩﴾ وَجَآءَ الْمُعَذِّرُونَ مِنَ الْاَعْرَابِ لِيُؤْذَنَ
لَهُمْ وَقَعَدَ الَّذِينَ كَذَبُوا اللهَ وَرَسُولَهٗ سَيُصِيبُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِنْهُمْ عَذَابٌ
اَلِيمٌ ﴿٩٠﴾ لَيْسَ عَلَى الضُّعَفَآءِ وَلَا عَلَى الْمَرْضٰى وَلَا عَلَى الَّذِينَ لَا يَجِدُونَ
مَا يُنْفِقُونَ حَرَجٌ اِذَا نَصَحُوا لِلّٰهِ وَرَسُولِهٖ مَا عَلَى الْمُحْسِنِينَ مِنْ سَبِيلٍ وَاللهُ
غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٩١﴾ وَلَا عَلَى الَّذِينَ اِذَا مَآ اَتَوْكَ لِتَحْمِلَهُمْ قُلْتَ لَآ اَجِدُ مَآ
اَحْمِلُكُمْ عَلَيْهِ تَوَلَّوْا وَاَعْيُنُهُمْ تَفِيضُ مِنَ الدَّمْعِ حَزَنًا اَلَّا يَجِدُوا مَا يُنْفِقُونَ
﴿٩٢﴾ اِنَّمَا السَّبِيلُ عَلَى الَّذِينَ يَسْتَاْذِنُونَكَ وَهُمْ اَغْنِيَآءُ رَضُوا بِاَنْ يَكُونُوا
مَعَ الْخَوَالِفِ وَطَبَعَ اللهُ عَلٰى قُلُوبِهِمْ فَهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٩٣﴾ يَعْتَذِرُونَ اِلَيْكُمْ

اِذَا رَجَعْتُمْ اِلَيْهِمْ قُلْ لَا تَعْتَذِرُوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكُمْ قَدْ نَبَّاَنَا اللّٰهُ مِنْ اَخْبَارِكُمْ وَسَيَرَى اللّٰهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ ثُمَّ تُرَدُّونَ اِلٰى عَالِمِ الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٩٤﴾ سَيَحْلِفُونَ بِاللّٰهِ لَكُمْ اِذَا انْقَلَبْتُمْ اِلَيْهِمْ لِتُعْرِضُوا عَنْهُمْ فَاَعْرِضُوا عَنْهُمْ اِنَّهُمْ رِجْسٌ وَمَأْوٰيهُمْ جَهَنَّمُ جَزَآءً بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٩٥﴾ يَحْلِفُونَ لَكُمْ لِتَرْضَوْا عَنْهُمْ فَاِنْ تَرْضَوْا عَنْهُمْ فَاِنَّ اللّٰهَ لَا يَرْضٰى عَنِ الْقَوْمِ الْفَاسِقِينَ ﴿٩٦﴾ اَلْاَعْرَابُ اَشَدُّ كُفْرًا وَنِفَاقًا وَاَجْدَرُ اَلَّا يَعْلَمُوا حُدُودَ مَا اَنْزَلَ اللّٰهُ عَلٰى رَسُولِهٖ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٩٧﴾ وَمِنَ الْاَعْرَابِ مَنْ يَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ مَغْرَمًا وَيَتَرَبَّصُ بِكُمُ الدَّوَآئِرَ عَلَيْهِمْ دَآئِرَةُ السَّوْءِ وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿٩٨﴾ وَمِنَ الْاَعْرَابِ مَنْ يُؤْمِنُ بِاللّٰهِ وَالْيَوْمِ الْاٰخِرِ وَيَتَّخِذُ مَا يُنْفِقُ قُرُبَاتٍ عِنْدَ اللّٰهِ وَصَلَوَاتِ الرَّسُولِ اَلَآ اِنَّهَا قُرْبَةٌ لَهُمْ سَيُدْخِلُهُمُ اللّٰهُ فِى رَحْمَتِهٖ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٩٩﴾

81. *Allah Resûlü'ne muhalefet etmek için geri kalanlar (sefere çıkmayıp) oturmaları ile sevindiler; mallarıyla, canlarıyla Allah yolunda cihad etmeyi çirkin gördüler; "Bu sıcakta sefere çıkmayın" dediler. De ki: "Cehennem ateşi daha sıcaktır!" Keşke anlasalardı!*

82. *Artık kazanmakta olduklarının cezası olarak az gülsünler, çok ağlasınlar!*

83. *Eğer Allah seni onlardan bir grubun yanına döndürür de (Tebük seferinden Medine'ye döner de başka bir savaşa seninle beraber) çıkmak için senden izin isterlerse, de ki: Benimle beraber asla çıkmayacaksınız ve düşmana karşı benimle beraber asla savaşmayacaksınız! Çünkü siz birinci defa (Tebük seferinde) yerinizde kalmaya razı oldunuz. Şimdi de geri kalanlarla (kadın ve çocuklarla) beraber oturun!*

84. *Onlardan ölmüş olan hiçbirine asla namaz kılma; onun kabri başında da durma! Çünkü onlar, Allah ve Resûlü'nü inkâr ettiler ve fâsık olarak öldüler.*

85. Onların malları ve çocukları seni imrendirmesin. Çünkü Allah, bunlarla, ancak dünyada onların azaplarını çoğaltmayı ve onların kâfir olarak canlarının güçlükle çıkmasını istiyor.

86. "Allah'a inanın, Resûlü ile beraber cihad edin" diye bir sûre indirildiği zaman, onlardan servet sahibi olanlar, senden izin istediler ve "Bizi bırak (evlerinde) oturanlarla beraber olalım" dediler.

87. Geride kalan kadınlarla beraber olmaya razı oldular, onların kalplerine mühür vuruldu. Bu yüzden onlar anlamazlar.

88. Fakat Peygamber ve onunla beraber inananlar, mallarıyla, canlarıyla cihad ettiler. İşte bütün hayırlar onlarındır ve onlar kurtuluşa erenlerin kendileridir.

89. Allah, onlara, içinde ebedî kalacakları ve zemininden ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır. İşte büyük kazanç budur.

90. Bedevilerden savaşa katılmalarını engelleyecek geçerli mâzeretleri bulunanlar, kendilerine izin verilmesi için Peygamber'in huzuruna kadar geldiler, Allah ve Resûlü'ne yalan söyleyenler de oturup kaldılar. Onlardan kâfir olanlara elem verici bir azap erişecektir.

91. Allah ve Elçisine karşı dürüst ve samimi oldukları takdirde, zayıflara, hastalara ve (savaşta) harcayacak bir şey bulamayanlara günah yoktur. Zira iyilikte bulunan kimselerin (kınanması) için de bir sebep yoktur. Allah çok bağışlayan ve çok esirgeyendir.

92. Kendilerine binek sağlaman için sana geldiklerinde, "Sizi bindirecek bir binek bulamıyorum" deyince, harcayacak bir şey bulamadıklarından dolayı üzüntüden gözleri yaş dökerek dönen kimselere de (sorumluluk yoktur).

93. Sorumluluk ancak, zengin oldukları halde senden izin isteyenleredir. Çünkü onlar geri kalan kadınlarla beraber olmaya razı oldular. Allah da onların kalplerini mühürledi, artık onlar (neyin doğru olduğunu) bilmezler.

94. (Seferden) onlara döndüğünüz zaman size özür beyan edecekler. De ki: (Boşuna) özür dilemeyin! Size asla inanmayız; çünkü Allah, haberlerinizi bize bildirmiştir. (Bundan sonraki) amelinizi Allah da görecektir, Resûlü de. Sonra görüleni ve görülmeyeni bilene döndürüleceksiniz de yapmakta olduklarınızı size haber verecektir.

95. *Onların yanına döndüğünüz zaman size, kendilerinden (onları cezalandırmaktan) vazgeçmeniz için Allah adına and içecekler. Artık onlardan yüz çevirin. Çünkü onlar murdardır. Kazanmakta olduklarına (kötü işlerine) karşılık ceza olarak varacakları yer cehennemdir.*

96. *Onlardan razı olasınız diye size yemin edecekler. Fakat siz onlardan razı olsanız bile Allah fâsıklar topluluğundan asla razı olmaz.*

97. *Bedeviler, kâfirlik ve münafıklık bakımından hem daha beter hem de Allah'ın, Resûlü'ne indirdiği kanunları tanımamaya daha yatkındır. Allah çok iyi bilendir, hikmet sahibidir.*

98. *Bedevilerden öylesi vardır ki (Allah yolunda) harcayacağını angarya sayar ve sizin başınıza belâlar gelmesini bekler. (Bekledikleri) o kötü belâ kendi başlarına gelmiştir. Allah pek iyi işiten, çok iyi bilendir.*

99. *Bedevilerden öylesi de vardır ki Allah'a ve ahiret gününe inanır, (hayır için) harcayacağını Allah katında yakınlığa ve Peygamber'in dualarını almaya vesile edinir. Bilesiniz ki o (harcadıkları mal, Allah katında) onlar için bir yakınlıktır. Allah onları rahmetine (cennetine) koyacaktır. Şüphesiz Allah bağışlayan, esirgeyendir.*

SAVAŞTAN GERİ KALANLAR KARŞISINDAKİ TAVIR

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hayatında katıldığı son sefer olan Tebük seferine bazı sahabenin katılmaması problemi Kur'ân-ı Kerim'de önemli bir karşılık bulmuş ve bu konuda kapsamlı ve ince mesajlar içeren ayetler nazil olmuştur. Zira Tebük seferinin daha önceki savaşlardan farkı, artık vahiy eşliğinde gerçekleşecek ve bu bağlamda son ilahî mesajların indirileceği son sefer olmasıydı. Öte yandan, Allah Resûlü (s.a.s.) ile birlikte sefere çıkmamayı göze alanlar, ondan sonraki halifelerine karşı benzerî tavrı sergilemede daha cesur davranabilirlerdi. Dolayısıyla Tebük seferiyle ilgili ayetlerde verilen dersi, Tebük seferine katılmayanlarla sınırlı tutmaktan ziyade, Müslümanları, Hz. Peygamber (s.a.s.) sonrasında gerçekleşmesi muhtemel benzerî tavırlardan korumaya yönelik bir ibret dersi olarak anlamak gerekir.

Sûrede konuyla ilgili ayetleri şu şekilde ele almak mümkündür:

Birincisi: Sefere katılmama mazeretleri geçerli olanları net çizgilerle ortaya koyan ayetler şunlardır: *"Allah ve Elçisine karşı dürüst ve samimi oldukları takdirde, zayıflara, hastalara ve (savaşta) harcayacak bir şey bulamayanlara günah yoktur. Zira iyilikte bulunan kimselerin (kınanması) için de bir sebep yoktur. Allah çok bağışlayan ve çok esirgeyendir. Kendilerine binek sağlaman için sana geldiklerinde, 'Sizi bindirecek bir binek bulamıyorum' deyince, harcayacak bir şey bulamadıklarından dolayı üzüntüden gözleri yaş dökerek dönen kimselere de (sorumluluk yoktur)."*

İkincisi: Hangi özrü beyan ederlerse etsinler mazeretleri asla kabul edilmeyecek olanların kimler olduğunu gösteren ayetlere göre, bunlar aslında hali vakti yerinde olan insanlardır: *"'Allah'a inanın, Resûlü ile beraber cihad edin' diye bir sûre indirildiği zaman, onlardan servet sahibi olanlar, senden izin istediler ve 'Bizi bırak, (evlerinde) oturanlarla beraber olalım' dediler. Geride kalan kadınlarla beraber olmaya razı oldular, onların kalplerine mühür vuruldu. Sorumluluk ancak, zengin oldukları halde senden izin isteyenleredir. Çünkü onlar geri kalan kadınlarla beraber olmaya razı oldular. Allah da onların kalplerini mühürledi."*

Üçüncüsü: Tebük seferine katılmamanın gerçek sebebinin inkâr ve nifak olduğunu ortaya koyan ayetler şunlardır: *"Onlardan ölmüş olan hiçbirine asla namaz kılma; onun kabri başında da durma! Çünkü onlar, Allah ve Resûlü'nü inkâr ettiler ve fâsık olarak öldüler. Onların malları ve çocukları seni imrendirmesin. Çünkü Allah, bunlarla, ancak dünyada onların azaplarını çoğaltmayı ve onların kâfir olarak canlarının güçlükle çıkmasını istiyor. Allah ve Resûlü'ne yalan söyleyenler de oturup kaldılar. Onlardan kâfir olanlara elem verici bir azap erişecektir."*

Dördüncüsü: Her türlü dalâletin asıl sebebi olan cahilliğin bu sefere katılmayanlarda da temel etkileyici unsur olduğunu hissettiren ayetler şöyledir: *"'Bu sıcakta sefere çıkmayın' dediler. De ki: 'Cehennem ateşi daha sıcaktır!' Keşke anlasalardı! Geride kalan kadınlarla beraber olmaya razı oldular, onların kalplerine mühür vuruldu. Bu yüzden onlar anlamazlar. Onlar geri kalan kadınlarla beraber olmaya razı oldular. Allah da onların kalplerini mühürledi, artık onlar (neyin doğru olduğunu) bilmezler. Bedeviler, kâfirlik ve münafıklık bakımından hem daha*

beter hem de Allah'ın, Resûlü'ne indirdiği kanunları tanımamaya daha yatkındır."

Beşincisi: Dünya hayatı ve rahata düşkünlük de kişiyi savaş ve benzerî cihad nitelikli fiillerden alıkoyar ki şu ayet bunun ispatıdır: *"Allah Resûlü'ne muhalefet etmek için geri kalanlar (sefere çıkmayıp) oturmaları ile sevindiler; mallarıyla, canlarıyla Allah yolunda cihad etmeyi çirkin gördüler; 'Bu sıcakta sefere çıkmayın' dediler. De ki: 'Cehennem ateşi daha sıcaktır!' Keşke anlasalardı!"*

Altıncısı: Şu ayetler de münafıkların tüm bu yaptıklarına rağmen yalan yeminlerle de olsa Müslümanlar arasında kendilerini kusursuz göstermek için birtakım mazeretlere sığınacaklarını haber vermektedir: *"(Seferden) onlara döndüğünüz zaman size özür beyan edecekler. Onların yanına döndüğünüz zaman size, kendilerinden (onları cezalandırmaktan) vazgeçmeniz için Allah adına and içecekler. Artık onlardan yüz çevirin. Onlardan razı olasınız diye size yemin edecekler."*

Yedincisi: Hangi mazereti ileri sürerlerse sürsünler asla özürlerinin makbul olmayacağını ise şu ayetlerden anlıyoruz: *"De ki: (Boşuna) özür dilemeyin! Size asla inanmayız; çünkü Allah, haberlerinizi bize bildirmiştir. Siz onlardan razı olsanız bile Allah fâsıklar topluluğundan asla razı olmaz."*

Sekizincisi: Bu hastalıklı ruh halinin üzerine gidilip İslam ümmetinin bünyesinden uzaklaştırılmasına yönelik atılması gereken adımlarla ilgili bazı ifadeler de mevcuttur. Mesela şu ayetin münafıkların askerî birliklere alınmamasını emrettiğini görüyoruz: *"Eğer Allah seni onlardan bir grubun yanına döndürür de (Tebük seferinden Medine'ye döner de başka bir savaşa seninle beraber) çıkmak için senden izin isterlerse, de ki: Benimle beraber asla çıkmayacaksınız ve düşmana karşı benimle beraber asla savaşmayacaksınız!"*

Yine *"Onlardan ölmüş olan hiçbirine asla namaz kılma; onun kabri başında da durma!"* ilahî hitabı da onların inkârını ve İslam'la herhangi bir bağlarının olmadığını açıkça ortaya koymaktadır.

Dokuzuncusu: Bedevilerin hepsini aynı kategoride değerlendirmek yanlış olacaktır. Doğru İslamî bilinçten mahrum olan, İslam'ın

genel prensiplerini ve hükümlerini bilmeyenler ile bu konuda birazcık da olsa alt yapısı olanların vereceği tepkiler elbette aynı olmayacaktır. O nedenle bedeviler arasından münafıklardan etkilenenler olduğu gibi, inancı sağlam olan ve sâlihlerin nitelikleriyle bezenenler de vardır.

Dolayısıyla Kur'ân-ı Kerim, bazılarının suçu sebebiyle diğerlerini de aynı kategoride saymaktan ve haksız genelleme yapmaktan kaçınarak bedevileri ayrı ayrı değerlendirmiştir: *"Bedeviler, kâfirlik ve münafıklık bakımından hem daha beter hem de Allah'ın, Resûlü'ne indirdiği kanunları tanımamaya daha yatkındır. Allah çok iyi bilendir, hikmet sahibidir. Bedevilerden öylesi vardır ki (Allah yolunda) harcayacağını angarya sayar ve sizin başınıza belâlar gelmesini bekler. (Bekledikleri) o kötü belâ kendi başlarına gelmiştir. Allah pek iyi işiten, çok iyi bilendir."*

Tebük seferinden geri kalma noktasında da Medine'deki münafıklarla civardaki (dış etkiye ve algı yönlendirmesine açık) bedevilerin durumu aynı değildir. Nitekim 90. ayette *"Bedeviler arasından, savaşa katılmalarını engelleyecek geçerli mazeretleri bulunanlar, kendilerine izin verilmesi için Peygamber'in huzuruna kadar geldiler, Allah ve Resûlü'ne yalan söyleyenler de oturup kaldılar"* buyrularak bu ayrıma dikkat çekilmiştir. Allahu a'lem.

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Az gülsünler, çok ağlasınlar." ifadesi, münafıklara yönelik bir tür tehdit ve uyarı içermektedir.

"Onlardan bir grup," yani savaştan geri kalanlardan bir grup. Burada kastedilenler, savaşa katılmaktan geri duran münafıklardır. Zira Tebük seferine katılamayanların tümü münafık değildi.

"Çıkmak için senden izin isterlerse," yani bir başka seferde seninle beraber yola çıkmak için...

"Şimdi de geri kalanlarla (kadın ve çocuklarla) beraber oturun!" Geride kalan kadınlar, çocuklar, hastalar ve yaşlılarla birlikte oturun.

"Onların malları ve çocukları seni imrendirmesin." cümlesinden anlıyoruz ki kişinin sahip olduğu malı-mülkü, onun sâlih kimselerden olduğu ve Allah katında makbul ve muteber olacağı anlamına gelmez.

"Allah'a inanın, Resûlü ile beraber cihad edin." Allah'a iman ile Hz. Peygamber eşliğinde cihadın bir arada zikredilmiş olması, geçerli bir mazeret olmaksızın savaştan geri durmanın nifak alâmeti olduğuna işarettir.

"Onlar için nice hayır vardır." Dünyada onur ve şeref, ahirette ise cennet.

"Bedevilerden, savaşa katılmalarını engelleyecek geçerli mâzeretleri bulunanlar geldiler." Onların mazeretleri vardı. Ayetin zahirinden, onların gerçekten mazeret sahibi oldukları anlaşılıyor. Zira bunlar, Allah'ı ve Elçisini yalanlayanlardan ayrı tutulmuş, özel olarak zikredilmişlerdir.

Doksan birinci ayetteki (حَرَجٌ) kelimesi, günah ve vebal anlamındadır.

"Allah ve Elçisine karşı dürüst ve samimi oldukları takdirde," yani samimi oldukları sürece...

"Harcayacak bir şey bulamadıklarından dolayı üzüntüden gözleri yaş dökerek dönen kimseler." ifadesi gayet etkileyicidir. Maddî imkânsızlık içinde olmaları ve mazeretlerinin Hz. Peygamber (s.a.s.) tarafından kabul edilmiş olmasına rağmen sefere katılamamanın verdiği hüzünle gözyaşı döken sahabîlerin hassasiyetleri ifade edilmektedir.

Doksan dördüncü ayetteki *"Size asla inanmayız"* ifadesi "sizi asla tasdik etmeyiz" anlamındadır. Aynı ayetteki (فَأَعْرِضُوا عَنْهُمْ) ifadesi, "bırakın onları, zira hiçbir kınama vs. onları etkilemez" demektir. Onların bunlardan etkilenmeyecek olma sebebi de *"çünkü onlar necistir"* denilerek ifade edilmiştir.

Doksan yedinci ayette geçen (اَلْأَعْرَابُ) kelimesi bedeviler demektir. Ancak bu ifade asla onları küçümseme anlamı içermez. Bilakis bu ifade eğitim ve tahsil fırsatı bulamamış, bir başkasından doğruları öğrenemeyen kişiler için kullanılır. Böylelerinin eğitimsizliğine bir de kabalık ve kibir eklenince hidayetten daha da uzaklaşırlar.

Doksan sekizinci ayette *"Bedevîlerden öylesi vardır ki (Allah yolunda) harcayacağını angarya sayar"* şeklinde ifade edildiği gibi bazı bedeviler, verdikleri zekâtları ve sadaka gibi harcamaları bir tür cezalandırma olarak ve kendilerine zorla yaptırılmış olarak sayıyor. Buradan anlıyoruz ki bazı bedeviler zekâtlarını zoraki veriyorlar ve Müslümanların

kendilerinden zekât tahsil edecek gücü kaybetmelerini dört gözle bekliyorlardı. Ancak ayette *"(Bekledikleri) o kötü belâ kendi başlarına gelmişti"* buyrularak Müslümanların başına gelmesini bekledikleri felaketlerin asıl kendi başlarına geleceği vurgulanmıştır.

Bununla birlikte bedevilerden öyle iman erleri de vardır ki Kur'ân-ı Kerim onları, *"Harcayacaklarını Allah katında yakınlığa ve Peygamber'in dualarını almaya vesile edinirler"* diyerek övmüş ve *"Bilesiniz ki o (harcadıkları mal, Allah katında) onlar için bir yakınlıktır"* hitabıyla da harcamalarının ilahî yakınlığı kazandırdığını tescil etmiştir.

وَالسَّابِقُونَ الْاَوَّلُونَ مِنَ الْمُهَاجِرِينَ وَالْاَنْصَارِ وَالَّذِينَ اتَّبَعُوهُمْ بِاِحْسَانٍ
رَضِيَ اللّٰهُ عَنْهُمْ وَرَضُوا عَنْهُ وَاَعَدَّ لَهُمْ جَنَّاتٍ تَجْرِي تَحْتَهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ
فِيهَا اَبَدًا ذٰلِكَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿١٠٠﴾ وَمِمَّنْ حَوْلَكُمْ مِنَ الْاَعْرَابِ مُنَافِقُونَ
وَمِنْ اَهْلِ الْمَدِينَةِ مَرَدُوا عَلَى النِّفَاقِ لَا تَعْلَمُهُمْ نَحْنُ نَعْلَمُهُمْ سَنُعَذِّبُهُمْ
مَرَّتَيْنِ ثُمَّ يُرَدُّونَ اِلٰى عَذَابٍ عَظِيمٍ ﴿١٠١﴾ وَاٰخَرُونَ اعْتَرَفُوا بِذُنُوبِهِمْ
خَلَطُوا عَمَلًا صَالِحًا وَاٰخَرَ سَيِّئًا عَسَى اللّٰهُ اَنْ يَتُوبَ عَلَيْهِمْ اِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ
رَحِيمٌ ﴿١٠٢﴾ خُذْ مِنْ اَمْوَالِهِمْ صَدَقَةً تُطَهِّرُهُمْ وَتُزَكِّيهِمْ بِهَا وَصَلِّ عَلَيْهِمْ
اِنَّ صَلٰوتَكَ سَكَنٌ لَهُمْ وَاللّٰهُ سَمِيعٌ عَلِيمٌ ﴿١٠٣﴾ اَلَمْ يَعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ هُوَ يَقْبَلُ
التَّوْبَةَ عَنْ عِبَادِهِ وَيَأْخُذُ الصَّدَقَاتِ وَاَنَّ اللّٰهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيمُ ﴿١٠٤﴾ وَقُلِ
اعْمَلُوا فَسَيَرَى اللّٰهُ عَمَلَكُمْ وَرَسُولُهُ وَالْمُؤْمِنُونَ وَسَتُرَدُّونَ اِلٰى عَالِمِ الْغَيْبِ
وَالشَّهَادَةِ فَيُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿١٠٥﴾ وَاٰخَرُونَ مُرْجَوْنَ لِاَمْرِ اللّٰهِ اِمَّا
يُعَذِّبُهُمْ وَاِمَّا يَتُوبُ عَلَيْهِمْ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١٠٦﴾ وَالَّذِينَ اتَّخَذُوا مَسْجِدًا
ضِرَارًا وَكُفْرًا وَتَفْرِيقًا بَيْنَ الْمُؤْمِنِينَ وَاِرْصَادًا لِمَنْ حَارَبَ اللّٰهَ وَرَسُولَهُ مِنْ
قَبْلُ وَلَيَحْلِفُنَّ اِنْ اَرَدْنَا اِلَّا الْحُسْنٰى وَاللّٰهُ يَشْهَدُ اِنَّهُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿١٠٧﴾ لَا تَقُمْ
فِيهِ اَبَدًا لَمَسْجِدٌ اُسِّسَ عَلَى التَّقْوٰى مِنْ اَوَّلِ يَوْمٍ اَحَقُّ اَنْ تَقُومَ فِيهِ فِيهِ
رِجَالٌ يُحِبُّونَ اَنْ يَتَطَهَّرُوا وَاللّٰهُ يُحِبُّ الْمُطَّهِّرِينَ ﴿١٠٨﴾ اَفَمَنْ اَسَّسَ بُنْيَانَهُ
عَلٰى تَقْوٰى مِنَ اللّٰهِ وَرِضْوَانٍ خَيْرٌ اَمْ مَنْ اَسَّسَ بُنْيَانَهُ عَلٰى شَفَا جُرُفٍ هَارٍ
فَانْهَارَ بِهِ فِي نَارِ جَهَنَّمَ وَاللّٰهُ لَا يَهْدِي الْقَوْمَ الظَّالِمِينَ ﴿١٠٩﴾ لَا يَزَالُ بُنْيَانُهُمُ
الَّذِي بَنَوْا رِيبَةً فِي قُلُوبِهِمْ اِلَّا اَنْ تَقَطَّعَ قُلُوبُهُمْ وَاللّٰهُ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿١١٠﴾ اِنَّ
اللّٰهَ اشْتَرٰى مِنَ الْمُؤْمِنِينَ اَنْفُسَهُمْ وَاَمْوَالَهُمْ بِاَنَّ لَهُمُ الْجَنَّةَ يُقَاتِلُونَ فِي
سَبِيلِ اللّٰهِ فَيَقْتُلُونَ وَيُقْتَلُونَ وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا فِي التَّوْرٰيةِ وَالْاِنْجِيلِ وَالْقُرْاٰنِ

وَمَنْ اَوْفٰى بِعَهْدِهٖ مِنَ اللّٰهِ فَاسْتَبْشِرُوْا بِبَيْعِكُمُ الَّذِىْ بَايَعْتُمْ بِهٖ وَذٰلِكَ هُوَ
الْفَوْزُ الْعَظِيْمُ ﴿١١١﴾ اَلتَّآئِبُوْنَ الْعَابِدُوْنَ الْحَامِدُوْنَ السَّآئِحُوْنَ الرَّاكِعُوْنَ
السَّاجِدُوْنَ الْاٰمِرُوْنَ بِالْمَعْرُوْفِ وَالنَّاهُوْنَ عَنِ الْمُنْكَرِ وَالْحَافِظُوْنَ لِحُدُوْدِ اللّٰهِ
وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿١١٢﴾ مَا كَانَ لِلنَّبِيِّ وَالَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اَنْ يَّسْتَغْفِرُوْا لِلْمُشْرِكِيْنَ
وَلَوْ كَانُوْٓا اُولِىْ قُرْبٰى مِنْ بَعْدِ مَا تَبَيَّنَ لَهُمْ اَنَّهُمْ اَصْحٰبُ الْجَحِيْمِ ﴿١١٣﴾
وَمَا كَانَ اسْتِغْفَارُ اِبْرٰهِيْمَ لِاَبِيْهِ اِلَّا عَنْ مَّوْعِدَةٍ وَّعَدَهَآ اِيَّاهُ فَلَمَّا تَبَيَّنَ لَهٗٓ
اَنَّهٗ عَدُوٌّ لِّلّٰهِ تَبَرَّاَ مِنْهُ اِنَّ اِبْرٰهِيْمَ لَاَوَّاهٌ حَلِيْمٌ ﴿١١٤﴾ وَمَا كَانَ اللّٰهُ لِيُضِلَّ قَوْمًا
بَعْدَ اِذْ هَدٰىهُمْ حَتّٰى يُبَيِّنَ لَهُمْ مَّا يَتَّقُوْنَ اِنَّ اللّٰهَ بِكُلِّ شَىْءٍ عَلِيْمٌ ﴿١١٥﴾ اِنَّ
اللّٰهَ لَهٗ مُلْكُ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ يُحْىٖ وَيُمِيْتُ وَمَا لَكُمْ مِّنْ دُوْنِ اللّٰهِ مِنْ
وَّلِىٍّ وَّلَا نَصِيْرٍ ﴿١١٦﴾ لَقَدْ تَّابَ اللّٰهُ عَلَى النَّبِيِّ وَالْمُهٰجِرِيْنَ وَالْاَنْصَارِ
الَّذِيْنَ اتَّبَعُوْهُ فِىْ سَاعَةِ الْعُسْرَةِ مِنْ بَعْدِ مَا كَادَ يَزِيْغُ قُلُوْبُ فَرِيْقٍ مِّنْهُمْ
ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ اِنَّهٗ بِهِمْ رَءُوْفٌ رَّحِيْمٌ ﴿١١٧﴾ وَعَلَى الثَّلٰثَةِ الَّذِيْنَ خُلِّفُوْا حَتّٰٓى
اِذَا ضَاقَتْ عَلَيْهِمُ الْاَرْضُ بِمَا رَحُبَتْ وَضَاقَتْ عَلَيْهِمْ اَنْفُسُهُمْ وَظَنُّوْٓا اَنْ لَّا
مَلْجَاَ مِنَ اللّٰهِ اِلَّآ اِلَيْهِ ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوْبُوْا اِنَّ اللّٰهَ هُوَ التَّوَّابُ الرَّحِيْمُ
﴿١١٨﴾ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوا اتَّقُوا اللّٰهَ وَكُوْنُوْا مَعَ الصّٰدِقِيْنَ ﴿١١٩﴾ مَا كَانَ لِاَهْلِ
الْمَدِيْنَةِ وَمَنْ حَوْلَهُمْ مِّنَ الْاَعْرَابِ اَنْ يَّتَخَلَّفُوْا عَنْ رَّسُوْلِ اللّٰهِ وَلَا يَرْغَبُوْا
بِاَنْفُسِهِمْ عَنْ نَّفْسِهٖ ذٰلِكَ بِاَنَّهُمْ لَا يُصِيْبُهُمْ ظَمَاٌ وَّلَا نَصَبٌ وَّلَا مَخْمَصَةٌ
فِىْ سَبِيْلِ اللّٰهِ وَلَا يَطَـُٔوْنَ مَوْطِئًا يَّغِيْظُ الْكُفَّارَ وَلَا يَنَالُوْنَ مِنْ عَدُوٍّ نَّيْلًا اِلَّا
كُتِبَ لَهُمْ بِهٖ عَمَلٌ صَالِحٌ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُضِيْعُ اَجْرَ الْمُحْسِنِيْنَ ﴿١٢٠﴾ وَلَا يُنْفِقُوْنَ
نَفَقَةً صَغِيْرَةً وَّلَا كَبِيْرَةً وَّلَا يَقْطَعُوْنَ وَادِيًا اِلَّا كُتِبَ لَهُمْ لِيَجْزِيَهُمُ اللّٰهُ اَحْسَنَ
مَا كَانُوْا يَعْمَلُوْنَ ﴿١٢١﴾ وَمَا كَانَ الْمُؤْمِنُوْنَ لِيَنْفِرُوْا كَآفَّةً فَلَوْلَا نَفَرَ مِنْ كُلِّ
فِرْقَةٍ مِّنْهُمْ طَآئِفَةٌ لِّيَتَفَقَّهُوْا فِى الدِّيْنِ وَلِيُنْذِرُوْا قَوْمَهُمْ اِذَا رَجَعُوْٓا اِلَيْهِمْ
لَعَلَّهُمْ يَحْذَرُوْنَ ﴿١٢٢﴾ يٰٓاَيُّهَا الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا قَاتِلُوا الَّذِيْنَ يَلُوْنَكُمْ مِّنَ الْكُفَّارِ

وَلْيَجِدُوا فِيكُمْ غِلْظَةً وَاعْلَمُوا اَنَّ اللّٰهَ مَعَ الْمُتَّقِينَ ﴿١٢٣﴾ وَاِذَا مَا اُنْزِلَتْ
سُورَةٌ فَمِنْهُمْ مَنْ يَقُولُ اَيُّكُمْ زَادَتْهُ هٰذِهٖٓ اِيمَانًاۚ فَاَمَّا الَّذِينَ اٰمَنُوا فَزَادَتْهُمْ
اِيمَانًا وَهُمْ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿١٢٤﴾ وَاَمَّا الَّذِينَ فِى قُلُوبِهِمْ مَرَضٌ فَزَادَتْهُمْ رِجْسًا
اِلٰى رِجْسِهِمْ وَمَاتُوا وَهُمْ كَافِرُونَ ﴿١٢٥﴾ اَوَلَا يَرَوْنَ اَنَّهُمْ يُفْتَنُونَ فِى كُلِّ عَامٍ
مَرَّةً اَوْ مَرَّتَيْنِ ثُمَّ لَا يَتُوبُونَ وَلَا هُمْ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٢٦﴾ وَاِذَا مَا اُنْزِلَتْ سُورَةٌ نَظَرَ
بَعْضُهُمْ اِلٰى بَعْضٍۜ هَلْ يَرٰيكُمْ مِنْ اَحَدٍ ثُمَّ انْصَرَفُواۜ صَرَفَ اللّٰهُ قُلُوبَهُمْ بِاَنَّهُمْ
قَوْمٌ لَا يَفْقَهُونَ ﴿١٢٧﴾ لَقَدْ جَٓاءَكُمْ رَسُولٌ مِنْ اَنْفُسِكُمْ عَزِيزٌ عَلَيْهِ مَا عَنِتُّمْ
حَرِيصٌ عَلَيْكُمْ بِالْمُؤْمِنِينَ رَؤُفٌ رَحِيمٌ ﴿١٢٨﴾ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَقُلْ حَسْبِىَ اللّٰهُ لَٓا
اِلٰهَ اِلَّا هُوَۜ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَهُوَ رَبُّ الْعَرْشِ الْعَظِيمِ ﴿١٢٩﴾

100. *(İslam dinine girme hususunda) öne geçen ilk Muhacirler ve Ensar ile onlara güzellikle tabi olanlar var ya, işte Allah onlardan razı olmuştur, onlar da Allah'tan razı olmuşlardır. Allah onlara, içinde ebedî kalacakları, zemininden ırmaklar akan cennetler hazırlamıştır. İşte bu, büyük kurtuluştur.*

101. *Çevrenizdeki bedevi Araplardan ve Medine halkından birtakım münafıklar vardır ki münafıklıkta maharet kazanmışlardır. Sen onları bilmezsin, Biz biliriz onları. Onlara iki kez azap edeceğiz, sonra da büyük bir azaba itileceklerdir.*

102. *Diğerleri ise günahlarını itiraf ettiler, iyi bir ameli diğer kötü bir amelle karıştırdılar. (Tevbe ederlerse) umulur ki Allah onların tevbesini kabul eder. Çünkü Allah çok bağışlayan, pek esirgeyendir.*

103. *Onların mallarından sadaka al; bununla onları (günahlardan) temizlersin, onları arıtıp yüceltirsin. Ve onlar için dua et. Çünkü senin duan onlar için sükûnettir (onları yatıştırır). Allah işitendir, bilendir.*

104. *Allah'ın, kullarının tevbesini kabul edeceğini, sadakaları geri çevirmeyeceğini ve Allah'ın tevbeyi çok kabul eden ve pek esirgeyen olduğunu hâlâ bilmezler mi?*

105. *De ki: (Yapacağınızı) yapın! Amelinizi Allah da Resûlü de müminler de görecektir. Sonra, görüleni ve görülmeyeni bilen Allah'a döndürüleceksiniz de O size, yapmakta olduklarınızı haber verecektir.*

106. *(Sefere katılmayanlardan) diğer bir grup da Allah'ın emrine bırakılmışlardır. O, bunlara ya azap eder ya da tevbelerini kabul eder. Allah çok bilendir, hikmet sahibidir.*

107. *(Münafıklar arasında) bir de (müminlere) zarar vermek, (hakkı) inkâr etmek, müminlerin arasına ayrılık sokmak ve daha önce Allah ve Resûlü'ne karşı savaşmış olan adamı beklemek için bir mescid kuranlar ve "(Bununla) iyilikten başka bir şey istemedik" diye mutlaka yemin edecek olanlar da vardır. Hâlbuki Allah onların kesinlikle yalancı olduklarına şahitlik eder.*

108. *Onun içinde asla namaz kılma! İlk günden takva üzerine kurulan mescit (Kubâ Mescidi) içinde namaz kılman elbette daha doğrudur. Onda temizlenmeyi seven adamlar vardır. Allah da çok temizlenenleri sever.*

109. *Binasını Allah korkusu ve rızası üzerine kuran kimse mi daha hayırlıdır, yoksa yapısını yıkılacak bir yarın kenarına kurup, onunla beraber kendisi de çöküp, cehennem ateşine giden kimse mi? Allah zalimler topluluğunu doğru yola iletmez.*

110. *Yaptıkları bina, (ölüp de) kalpleri parçalanıncaya kadar yüreklerine devamlı olarak bir kuşku (sebebi) olacaktır. Allah çok iyi bilendir, hikmet sahibidir.*

111. *Allah müminlerden, mallarını ve canlarını, kendilerine (verilecek) cennet karşılığında satın almıştır. Çünkü onlar Allah yolunda savaşırlar, öldürürler, ölürler. (Bu,) Tevrat'ta, İncil'de ve Kur'ân'da Allah üzerine hak bir vaaddir. Allah'tan daha çok sözünü yerine getiren kim vardır! O halde O'nunla yapmış olduğunuz bu alışverişinizden dolayı sevinin. İşte bu, (gerçekten) büyük kazançtır.*

112. *(Bu alışverişi yapanlar,) tevbe edenler, ibadet edenler, hamdedenler, oruç tutanlar, rükû edenler, secde edenler, iyiliği emredip kötülükten alıkoyanlar ve Allah'ın sınırlarını koruyanlardır. O müminleri müjdele!*

113. *(Kâfir olarak ölüp) cehennem ehli oldukları onlara açıkça belli olduktan sonra, akraba dahi olsalar, (Allah'a) ortak koşanlar için af dilemek ne Peygamber'e yaraşır ne de inananlara.*

114. İbrâhim'in, babası için af dilemesi, sadece ona verdiği sözden dolayı idi. Ne var ki onun Allah'ın düşmanı olduğu kendisine belli olunca, ondan uzaklaştı. Şüphesiz ki İbrâhim çok yumuşak huylu ve pek sabırlı idi.

115. Allah bir topluluğu doğru yola ilettikten sonra, sakınacakları şeyleri kendilerine açıklayıncaya kadar onları saptıracak değildir. Allah her şeyi çok iyi bilendir.

116. Göklerin ve yerin mülkü yalnız Allah'ındır. O diriltir ve öldürür. Sizin için Allah'tan başka ne bir dost ne de bir yardımcı vardır.

117. Andolsun ki Allah, Müslümanlardan bir grubun kalpleri eğrilmeye yüz tuttuktan sonra, Peygamber'i ve güçlük zamanında ona uyan Muhacirlerle Ensar'ı affetti. Sonra da onların tevbelerini kabul etti. Çünkü O, onlara karşı çok şefkatli, pek merhametlidir.

118. Ve (seferden) geri bırakılan üç kişinin de (tevbelerini kabul etti). Yeryüzü, genişliğine rağmen onlara dar gelmiş, vicdanları kendilerini sıktıkça sıkmıştı. Nihayet Allah'tan (O'nun azabından) yine Allah'a sığınmaktan başka çare olmadığını anlamışlardı. Sonra (eski hallerine) dönmeleri için Allah onların tevbesini kabul etti. Çünkü Allah tevbeyi çok kabul eden, pek esirgeyendir.

119. Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve doğrularla beraber olun.

120. Medine halkına ve onların çevresinde bulunan bedevi Araplara, Allah Resûlü'nden geri kalmaları ve onun canından önce kendi canlarını düşünmeleri yakışmaz. İşte onların Allah yolunda bir susuzluğa, bir yorgunluğa ve bir açlığa duçar olmaları, kâfirleri öfkelendirecek bir yere (ayak) basmaları ve düşmana karşı bir başarı kazanmaları, ancak bunların karşılığında kendilerine sâlih bir amel yazılması içindir. Çünkü Allah, iyilik yapanların mükâfatını zayi etmez.

121. Allah onları, yapmakta olduklarının en güzeli ile mükâfatlandırmak için küçük büyük yaptıkları her masraf, geçtikleri her vadi mutlaka onların lehine yazılır.

122. Müminlerin hepsinin toptan sefere çıkmaları doğru değildir. Onların her kesiminde bir grup dinde (dinî ilimlerde) geniş bilgi elde etmek ve kavimleri (savaştan) döndüklerinde onları ikaz etmek için geride kalmalıdır. Umulur ki sakınırlar.

123. Ey iman edenler! Kâfirlerden yakınınızda olanlara karşı savaşın ve onlar (savaş anında) sizde bir sertlik bulsunlar. Bilin ki Allah sakınanlarla beraberdir.

124. Herhangi bir sûre indirildiği zaman onlardan bir kısmı der ki: "Bu sizin hanginizin imanını artırdı?" İman edenlere gelince, (bu sûre) onların imanlarını artırır ve onlar sevinirler.

125. Kalplerinde hastalık (kâfirlik ve münafıklık) olanlara gelince, onların da inkârlarını büsbütün artırır ve onlar artık kâfir olarak ölürler.

126. Onlar, her yıl bir veya iki kez (çeşitli belâlarla) imtihan edildiklerini görmüyorlar mı? Sonra da ne tevbe ediyorlar ne de ibret alıyorlar.

127. Bir sûre indirildiği zaman, (göz kırpıp alay ederek) birbirlerine bakar (ve) "(Çevreden) sizi birisi görüyor mu?" diye sorarlar, sonra da (sıvışıp) giderler. Anlamayan bir kavim oldukları için Allah onların kalplerini (imandan) çevirmiştir.

128. Andolsun size kendinizden öyle bir Peygamber gelmiştir ki sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır gelir. O size çok düşkün, müminlere karşı çok şefkatlidir, merhametlidir.

129. (Ey Muhammed!) Yüz çevirirlerse de ki: Allah bana yeter. O'ndan başka ilah yoktur. Ben sadece O'na güvenip dayanırım. O, yüce Arş'ın sahibidir.

İMAN ERLERİ

Tevbe Sûresi'nde sırasıyla müşrikler, ehl-i kitap, münafıklar ve sefere katılmayan müminlerden bahsedildikten, tüm bunlarla ilgili uyarı, yönlendirme ve hükümler verildikten sonra sûrenin son bölümünün müminlere ayrıldığını görüyoruz. Bu bölümde Allah'a ve Resûlüne iman eden, İslam yükünü güven ve sadâkatle yüklenen bu ümmete maddeler halinde âdeta bir bilinç yüklemesi yapılmaktadır. Şöyle ki:

Birincisi: Müminleri, birtakım özelliklerini dikkate alarak diğer ümmetlerden ayıran bazı ayetler şöyledir:

"Onlar, tevbe edenler, ibadet edenler, hamdedenler, oruç tutanlar, rükû edenler, secde edenler, iyiliği emredip kötülükten alıkoyanlar ve Allah'ın sınırlarını koruyanlardır. O müminleri müjdele!" "Çünkü onlar

Allah yolunda savaşırlar, öldürürler, ölürler." "Medine halkına ve onların çevresinde bulunan bedevi Araplara, Allah'ın Resûlü'nden geri kalmaları ve onun canından önce kendi canlarını düşünmeleri yakışmaz. İşte onların Allah yolunda bir susuzluğa, bir yorgunluğa ve bir açlığa duçar olmaları, kâfirleri öfkelendirecek bir yere (ayak) basmaları ve düşmana karşı bir başarı kazanmaları, ancak bunların karşılığında kendilerine sâlih bir amel yazılması içindir. Çünkü Allah iyilik yapanların mükâfatını zayi etmez." "İman edenlere gelince, (bu sûre) onların imanlarını artırır ve onlar sevinirler."

İkincisi: Bu ümmet de kendi arasında bazı kategorilere ayrılmaktadır. Muhacirler en ön sırada yer almaktadırlar. Onların ardından Ensar gelir. Daha sonra da Muhacirleri ve Ensarı seven ve onların izini takip eden müminler gelir: *"(İslam dinine girme hususunda) öne geçen ilk Muhacirler ve Ensar ile onlara güzellikle tabi olanlar var ya, işte Allah onlardan razı olmuştur, onlar da Allah'tan razı olmuşlardır."*

Bir de bunlardan daha alt seviyede olanlar vardır ki ayet onları şöyle nitelendiriyor: *"Diğerleri ise günahlarını itiraf ettiler, iyi bir ameli kötü bir amelle karıştırdılar. (Tevbe ederlerse) umulur ki Allah onların tevbesini kabul eder. Çünkü Allah çok bağışlayan, pek esirgeyendir." "(Sefere katılmayanlardan) diğer bir grup da Allah'ın emrine bırakılmışlardır. O, bunlara ya azap eder ya da tevbelerini kabul eder. Allah çok bilendir, hikmet sahibidir."*

Bir de Allah Teâla ilahî prensiplere uymamaktan kaynaklanan, ancak insan olmanın doğal neticesi olarak görülebilecek olan şahsî yanlışlara dikkat çekiyor: *"Andolsun ki Allah, Müslümanlardan bir grubun kalpleri eğrilmeye yüz tuttuktan sonra, Peygamber'i ve güçlük zamanında ona uyan Muhacirlerle Ensar'ı affetti. Sonra da onların tevbelerini kabul etti. Çünkü O, onlara karşı çok şefkatli, pek merhametlidir." "Ve (seferden) geri bırakılan üç kişinin de (tevbelerini kabul etti). Yeryüzü, genişliğine rağmen onlara dar gelmiş, vicdanları kendilerini sıktıkça sıkmıştı. Nihayet Allah'tan (O'nun azabından) yine Allah'a sığınmaktan başka çare olmadığını anlamışlardı. Sonra (eski hallerine) dönmeleri için Allah onların tevbesini kabul etti. Çünkü Allah tevbeyi çok kabul eden,*

pek esirgeyendir." İşte burada bahsedilen müminler, hataları akabinde hemen pişman olup samimi bir tevbeyle dönüş yapanlardır.

Üçüncüsü: Allah (c.c.) ilme ve ilim adamlarına ayrıcalık vermiş ve onlara büyük sorumluluk yüklemiştir: *"Allah bir topluluğu doğru yola ilettikten sonra, sakınacakları şeyleri kendilerine açıklayıncaya kadar onları saptıracak değildir. Allah her şeyi çok iyi bilendir." "Müminlerin hepsinin toptan sefere çıkmaları doğru değildir. Onların her kesiminde bir grup, dinde (dinî ilimlerde) geniş bilgi elde etmek ve kavimleri (savaştan) döndüklerinde onları ikaz etmek için geride kalmalıdır. Umulur ki sakınırlar."*

Dördüncüsü: Allah (c.c.), toplumda sevgi, birlik ve beraberlik ruhunu, yardımlaşma ve dayanışma bilincini güçlendirmesi için İslam ümmetinin zenginlerinin fakirlere zekât vermelerini farz kılmıştır: *"Onların mallarından sadaka al; bununla onları (günahlardan) temizlersin, onları arıtıp yüceltirsin."*

Beşincisi: İslam ümmetinin her zaman ve zeminde en çok ihtiyaç duyduğu bilinç, ümmetten yana olma bilincidir. Bu nedenle Allah (c.c.) her mümine, ümmetle maddî-manevî irtibat içinde olmayı emretmiştir: *"Ey iman edenler! Allah'tan korkun ve doğrularla beraber olun." "İlk günden takva üzerine kurulan mescit (Kubâ Mescidi) içinde namaz kılman elbette daha doğrudur. Onda temizlenmeyi seven adamlar vardır. Allah da çok temizlenenleri sever."*

Altıncısı: Müminleriin, kâfirlerden ve münafıklardan ayrı ve farklı olduğuna dikkat çekilmektedir: *"Çevrenizdeki bedevi Araplardan ve Medine halkından birtakım münafıklar vardır ki münafıklıkta maharet kazanmışlardır." "(Kâfir olarak ölüp) cehennem ehli oldukları onlara açıkça belli olduktan sonra, akraba dahi olsalar, (Allah'a) ortak koşanlar için af dilemek ne Peygamber'e yaraşır ne de inananlara." "Ey iman edenler! Kâfirlerden yakınınızda olanlara karşı savaşın ve onlar (savaş anında) sizde bir sertlik bulsunlar. Bilin ki Allah sakınanlarla beraberdir."*

Yedincisi: Müminler, münafıkların hilelerine karşı ve Müslümanlar arasında tefrika yayma girişimlerine karşı uyarılmaktadır: *"(Münafıklar arasında) bir de (müminlere) zarar vermek, (hakkı) inkâr etmek, müminlerin arasına ayrılık sokmak ve daha önce Allah ve Resûlü'ne karşı*

savaşmış olan adamı beklemek için bir mescid kuranlar ve '(Bununla) iyilikten başka bir şey istemedik' diye mutlaka yemin edecek olanlar da vardır. Hâlbuki Allah onların kesinlikle yalancı olduklarına şahitlik eder."

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Allah onlardan razı olmuştur, onlar da Allah'tan razı olmuşlardır." Müminlerin Allah'tan razı olmaları, verdiği nimetlere karşılık O'nu tazim etmeleri, O'na hamd etmeleridir.

"Çevrenizdekilerden," lafzıyla Medine çevresi kastedilmektedir.

Yüz birinci ayette münafıklar hakkında (مَرَدُوا عَلَى النِّفَاقِ) ifadesi geçmektedir. Bu ifade, nifakta derinleşme ve devamlılık ifade eder. Bununla onlardaki nifakın yüzeysel bir nifak olmadığına işaret edilmektedir. Yine aynı ayette Hz. Peygamber'e hitaben *"Sen onları bilmezsin"* deniliyor. Hz. Peygamber (s.a.s.) münafıkları bizzat isim isim kesin olarak bilmesi ancak vahiyle olabilirdi. Ancak, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) onların gündelik hayatlarını ve sergiledikleri tavırları gözlemleyerek haklarında bir kanaate ulaşması, bu ayetle çelişen bir durum değildir.

"(Bazıları da) iyi bir ameli kötü bir amelle karıştırdılar, umulur ki Allah onların tevbesini kabul eder." ifadesi bazı müminler hakkındadır. Ayetin devamında onların, tevbesi kabul edilecekler zümresinde zikredilmeleri bunu göstermektedir. Zira (عَسَى) kelimesi kendinden sonra gelen cümlenin ifade ettiği anlamın yakında gerçekleşeceğini ima eder. Bu nedenle ayet, inkârları sebebiyle değil de gevşeklikleri ve tembellikleri sebebiyle seferden geri kalanların durumlarını açıklayan ayetlere zemin hazırlamaya yöneliktir.

"Onların mallarından sadaka al." Hz. Peygamber, (s.a.s.) toplumun yöneticisiydi. O nedenle bu ifade, zekâtı toplama ve dağıtım yetkisinin merkezî idarede olduğunu gösterir. Zekât alma ve dağıtımı, kişilerin şahsî kararlarına, meyillerine ve onları etkileyen duygu dünyalarına bırakılamaz. Aksi takdirde toplumda fakirlikle mücadeleye ve sebeplerini ortadan kaldırmaya yönelik sistem bozulmuş olur.

Yine aynı ayetteki *"Bununla, onları (günahlardan) temizlersin, onları arıtıp yüceltirsin"* ifadesi de verilen zekâtın işlevini ortaya koymaktadır. Zekât, kişiyi günah kirlerinden, fakirin hakkı olup da vermediğinde kendisine haram olacak -bir anlamda sahibi için kirli olan- o maldan, gönlünü cimrilik, tamahkârlık ve benzerî hislerden arındırır. Ayrıca zekât, genel anlamda toplumu da karşılıklı haset, buğz ve suizanda bulunma kusurlarından arındırır.

Ayetin devamında *"Ve onlar için dua et. Çünkü senin duan onlar için sükûnettir"* buyruluyor. Çünkü Hz. Peygamber'in (s.a.s.) duası kabul olunmuştur, ilahî rahmetin inmesine vesiledir, müminlerin imanlarını güçlendirip kalplerine ferahlık verir ve onları sabitkadem kılar.

Tevbe, ağzımızla ifade edeceğimiz ya da sadece kalbimizde hissedeceğimiz pişmanlık değildir, bundan öte; bir tashih, hali ve tavrı düzeltme; yaptığımız çirkin davranışları, peşinden işleyeceğimiz güzel davranışlarla izale etmektir. Bu anlamda belki de tevbenin öncesinde -samimiyetimizin yansıması olarak- birtakım sâlih ameller işlemeliyiz. 104. ayette tevbeleri kabul edenin de sadakaları alanın da Allah olduğunun ifade edilmesi ve her ikisinin bir arada zikredilmiş olması sanki bunu hissettirmektedir.

Peşinden de tüm müminlere hitaben *"De ki: (Yapacağınızı) yapın! Amelinizi Allah da Resûlü de müminler de görecektir"* buyruluyor. *"Müminler de görecektir"* hitabında şöyle bir işaretin olduğunu da anlıyoruz: Her ne kadar müminin fiillerinin temelinde Allah Teâlâ'ya yaklaşma ve Hz. Peygamber'e ittiba etme amacı olsa da, yapıp ettiklerimizi, çevremizdeki müminler de görecekleri ve ondan yararlanacakları için ıslaha ve hayra davet nitelikli her işi ciddiyetle ve daha gayretli bir şekilde yapmak gerekir.

Bu arada, eylemlerimizi müminlerin görecek olmasının riyaya açılan bir kapı olacağı zannı ile yapacağımız işleri müminlerin görmemesi gerektiğini düşünmek hatalıdır ve konunun net anlaşılmadığını gösterir. Zira bazı işleri müminlerle birlikte -onların da olduğu ortamlarda- yapmak zorunludur; kişinin kendisi hakkında başkalarından güzel şeyler işitmesi meşrudur, İslam'ın yasakladığı bir şey değildir. Herhangi bir işi sırf Allah için yapmak o işi yalnız yapıyorken de insanların göreceği

ortamda yapıyorken de şarttır. Akl-ı selim sahibi mümin, tüm bu güzellikleri kendinde toplayabilen kişidir.

"Sonra görüleni ve görülmeyeni bilen Allah'a döndürüleceksiniz" İnsanların hüsnü şehadeti, ne kadar ileri boyutta olursa olsun yine de eksiktir. Çünkü insanların şahitliği görünen âlemle ilgilidir, onlar gördüklerine şahitlik ederler; gönüllerin gizlediğini ve niyetleri ise sadece Allah (c.c.) bilir.

"(Sefere katılmayanlardan) diğer bir grup da Allah'ın emrine bırakılmışlardır." ayeti mazeretsiz olarak Tebük seferine katılmayan üç kişi -Kâ'b b. Mâlik, Hilâl b. Ümeyye ve Mürâre b. Rebî- hakkında nazil olmuştur. Daha sonra Allah Teâlâ onların tevbelerini kabul etmiş, onlardan razı olmuş, müminleri de onlardan razı etmiştir. Onlarla ilgili olay hadis kaynaklarında ayrıntılı olarak anlatılmaktadır.[27]

"(Münafıklar arasında) bir de (müminlere) zarar vermek, (hakkı) inkâr etmek, müminlerin arasına ayrılık sokmak ve daha önce Allah ve Resûlü'ne karşı savaşmış olan adamı beklemek için bir mescid kuranlar ve '(Bununla) iyilikten başka bir şey istemedik' diye mutlaka yemin edecek olanlar da vardır. Hâlbuki Allah onların kesinlikle yalancı olduklarına şahitlik eder." buyruğunda Mescid-i Dırar'dan bahsedilmektedir. Bu mescit, münafıkların Müslümanlara zarar vermek amacıyla Kubâ Mescidi'ne alternatif olarak Medine'de yaptırdıkları, daha sonra Hz. Peygamber tarafından yıktırılan mescittir.[28]

---

27 Bu üç kişiyle ilgili hadis bizzat Kâ'b b. Mâlik'ten gelmektedir ve muttefekun aleyhtir. Bakınız: *Sahih-i Buhârî*, 4/1603, Dâru İbn Kesir, Tahk. Mustafa el-Buğâ; *Sahih-i Müslim*, 8/111, Dâru'l-Ciyl.

28 Hz. Peygamber (s.a.s.), Medine dışında Zûevan denilen yerde Tebük Seferi'nin son hazırlıklarıyla meşgulken münafıklardan beş kişilik bir heyet gelip yağmurlu ve soğuk kış gecelerinde hasta ve özürlü olanların namaz kılması için bir mescit inşa ettiklerini ve kendilerine namaz kıldırarak burayı ibadete açmasını istediler. Resûl-i Ekrem sefere çıkmakta olduğunu, dönüşte orada namaz kıldırabileceğini söyledi. Sefer dönüşü ordusuyla birlikte Zûevan'da konakladığında bazı münafıklar gelerek Hz. Peygamber'i mescitlerine götürüp namaz kıldırmak istediler. Bu sırada mescit ve onu yapanların niyetleri hakkındaki ayetler nâzil oldu (Tevbe 9/107-110). Bu ayetlerde mescidi inşa edenlerin niyetlerinin müminlere zarar vermek, hakkı inkâr etmek, müminlerin arasına nifak sokmak ve daha önce Allah ve Resulüne karşı savaşmış olan bir kişiyi (Ebû Âmir er-Râhib) beklemek olduğu belirtiliyor, bunların gayelerinin iyilik olduğuna dair yemin bile edebilecekleri, hâlbuki yalancı oldukları vurgulanıyor, Hz. Peygamber'e Mescid-i

"Onun içinde asla namaz kılma! İlk günden takva üzerine kurulan mescit (Kubâ Mescidi) içinde namaz kılman elbette daha doğrudur. Onda temizlenmeyi seven adamlar vardır. Allah da çok temizlenenleri sever." ayeti Hz. Peygamber'e (s.a.s.), orada namaz kılmayı yasaklamış, müminler de ona tâbi oldukları için aynı yasaklama onlar için de geçerli olmuştur. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.) daha sonra o mescidi yıktırmıştır.

Ayette takva temeli üzerine kurulduğu belirtilen mescit, Kubâ Mescidi'dir. Allah Resûlü (s.a.s.) bu mescidi ziyaret eder[29] ve ziyaret edilmesini teşvik ederdi.[30] Ayette *"Onda temizlenmeyi seven adamlar vardır"* ifadesinde Kubâlılara yönelik övgü söz konusudur. Her türlü maddî-manevî temizliği, kalp ve beden temizliğini kapsaması için *"temizlenme"* ifadesi herhangi bir kayıt olmadan genel bir ifadeyle kullanılmıştır. Nitekim daha önce geçen *"Onların mallarından sadaka al; bununla onları (günahlardan) temizlersin, onları arıtıp yüceltirsin"* ayeti maddî temizliğin yanında manevî temizliğin de hedeflendiğinin işaretidir.

"Binasını Allah korkusu ve rızası üzerine kuran kimse mi daha hayırlıdır, yoksa yapısını yıkılacak bir yarın kenarına kurup, onunla beraber kendisi de çöküp, cehennem ateşine giden kimse mi?" Allah korkusu ve rızası üzerine bina kurmak, takvayı hedeflemek ve Allah rızasını gözetmek demektir. Burada, Allah katında makbul olmadığını belirtmek üzere münafıkların yaptıkları mescidin, yıkılmak üzere olan bir uçurumun kenarına kurulan eve benzetildiğini görüyoruz.

Dırâr'da asla namaza durmaması, buna karşılık takva üzerine kurulmuş mescidde (Mescid-i Kubâ veya Mescid-i Nebevî) namaz kılmasının daha uygun olacağı bildiriliyordu. (*TDV İslam Ansiklopedisi*, "Mescid-i Dırâr" maddesi) (Mütercim).

29 Abdullah b. Ömer'den gelen muttefekun aleyh bir rivayette o şöyle der: Allah Rasûlü (s.a.s.) her Cumartesi bazen yaya, bazen binekle Kubâ Mescidi'ne giderdi. *Sahîh-i Buhârî*, 1/399, Dâru İbn Kesir, Tahk. Mustafa el-Buğâ.

30 Hz. Peygamber (s.a.s.) şöyle buyurmuştur: *"Kim evinden çıkar da Kubâ Mescidi'ne gidip orada namaz kılarsa bu namazı bir umreye denk olur."* Nesâî, *Sünen-i Suğrâ*, 2/37, Mektebü'l-Matbûâti'l-İslâmiyye, Haleb, 1972; Ahmed b. Hanbel, *el-Müsned*, 25/328, el-Matbaatü'l-Meymene, Hicrî 1313; İbn-i Mâce, *Sünen*, 1/453, Dârul'l-Fikr, Tahk. Muhammed Fuâd Abdülbâki. Ayrıca Hâkim de bu rivayeti sahih olarak nitelemiş ve Zehebî de bu konuda ona muvafakat etmiştir. Hâkim, *Müstedrek* (Zehebî'nin *Telhîs*'i ile birlikte), 3/313, Dâru'l-Ma'rife.

Münafıkların eylemleri bâtıl ve kötü niyet temeline oturduğu için onların ateşe sürüklenmesine sebep olmuştur. Nitekim ayetin sonundaki *"Yaptığı bina ile beraber kendisi de çöküp cehennem ateşine giden kimse"* örneği bunu gösteriyor.

Münafıkların, kalplerini bürüyen nifak hastalığı sebebiyle tüm yapıp ettikleri daima şüphe barındırmış ve vicdanlarını da rahatsız etmiştir. Bu hastalık, ölüp de kalpleri işlevsiz hale gelinceye kadar onları bırakmayacaktır. 110. ayet bu hakikati ifade ediyor: *"Yaptıkları bina, (ölüp de) kalpleri parçalanıncaya kadar yüreklerine devamlı olarak bir kuşku (sebebi) olacaktır. Allah çok iyi bilendir, hikmet sahibidir."*

"Allah müminlerden, mallarını ve canlarını, kendilerine (verilecek) cennet karşılığında satın almıştır." Allah'ın lütfunun büyüklüğüne bakar mısınız! O önce kullarına hayat ve mal-mülk bahşediyor, sonra da tüm bunları, içinde çok daha güzel bir hayatın ve çok daha güzel nimetlerin olacağı cennet karşılığında satın alıyor. Kendi hibe ettiğini kendisi satın alıyor. Yani aslında kullarından satın aldığı da onlara ücret olarak verdiği de Allah'tan! Kerîm ve Rahîm Allah ne yücedir!

Kişiliğimizi kirleten davranışlardan arınmak, güzel hasletlerle bezenmekten önce gelir. O nedenle 112. ayette tevbe edenler ibadet edenlerden önce zikredilmiştir. Aynı ayetteki (السَّائِحُونَ) kelimesi; dünya lezzetlerinden sıyrılıp ibadete yoğunlaşanlar demektir. Zira bazı ibadetler de zaten bu lezzetlerden sıyrılmayı gerektirir. Yeme, içme ve cinsel lezzetlerden uzak durmayı gerektiren oruç ve evden barktan uzaklaşmayı, rahatı feda etmeyi gerektiren cihad gibi.[31]

Ayetin devamında emr-i bi'l-ma'ruf ve nehy-i ani'l-münkerden bahsediliyor. "Ma'ruf," dinen yapılması istenen her şey, "münker" de dinen sakınılması öğütlenen her şeydir. Âlimlerin farklı kanaatlerinin olabileceği içtihat alanındaki hususlar ise bu alana dâhil değildir. Çünkü içtihat -doğruyu araştırma niyeti üzerine cereyan ettiği için- hata edilse

31 (السَّائِحُونَ) kelimesi genelde oruç tutanlar olarak tefsir edilir. Zira orucu bozacak şeylerden uzak durmak, evden uzaklaşarak bir nevi seyahate çıkmak gibidir. Ancak müellif, burada kelimenin kapsamını geniş tutarak cihadın da evden uzaklaşma anlamı taşıdığını, dolayısıyla (السَّائِحُونَ) kavramından cihada çıkanların da anlaşılabileceğini belirtiyor. Nitekim ülkemizdeki bazı Kur'an meallerinde de bu kavram mutlak bırakılmış ve seyahat edenler diye çevrilmiştir. (Mütercim).

bile bir mükâfat kazandıracak olan eylemdir, içinde günah söz konusu değildir. Ama münker böyle değildir, o günah nitelikli bir şeydir.

"(Kâfir olarak ölüp) cehennem ehli oldukları onlara açıkça belli olduktan sonra, akraba dahi olsalar, (Allah'a) ortak koşanlar için af dilemek ne Peygamber'e yaraşır ne de inananlara." ayetinde kendilerinden bahsedilenler, İslam daveti kendilerine ulaştıktan sonra küfür üzere ölenlerdir. Burada müminler ile mümin olmayanlar arasında netleşen bir kimlik ayrımını görüyoruz. Yani aranızda kan bağı olan en yakın akrabanız da olsa, onunla siz çok faklısınız, sizinle aynı kimliğe sahip olmadıkları için onlar adına istiğfar edemezsiniz.

Bir sonraki ayette Hz. İbrâhim'in, babası için yaptığı istiğfar hakkında *"Sadece ona verdiği sözden dolayı idi"* deniliyor. Yani bir müminin bir kâfir için af dileyemeyeceğine dair kendisine herhangi bir yasaklama nitelikli vahiy gelmeden önce olan bir hadise olduğu ifade ediliyor. Zaten ayetin devamında da *"Onun Allah'ın düşmanı olduğu kendisine belli olunca, ondan uzaklaştı"* diye belirtiliyor. En sonunda da İbrâhim (a.s.) hakkında "evvâh" kavramı kullanılıyor. "Evvâh," Allah'a çokça dua ederek ve O'na yönelerek boyun büken, demektir.

"Andolsun ki Allah, Müslümanlardan bir grubun kalpleri eğrilmeye yüz tuttuktan sonra, Peygamber'i ve güçlük zamanında ona uyan Muhacirlerle Ensar'ı affetti. Sonra da onların tevbelerini kabul etti. Çünkü O, onlara karşı çok şefkatli, pek merhametlidir." Tebük seferi, şiddetli sıcaklık, mesafe uzaklığı, azık ve binit yetersizliği gibi çeşitli zorlukların bir arada yaşandığı bir sefer olduğu için bu seferin gerçekleştiği zaman dilimine (سَاعَةِ الْعُسْرَةِ), yani "zorluk zamanı" denmiştir.

Ayette bahsedilen grubun kalplerinin eğrilmeye yüz tutmasının sebebi, Allah'ın nimetini tamamlama ve dinini aziz kılmaya dair vaadi hususunda oluşan tereddütlerdir. Zira bu savaşta müminler bir hurmayı iki kişi aralarında bölüşecek kadar şiddetli açlığa ve susuzluğa duçar olmuşlardı. Hatta ordunun ihtiyacı için bir deve kesildiğinde su bulma ümidiyle işkembesini sıkıyorlardı.

"Yeryüzü, genişliğine rağmen onlara dar gelmiş, vicdanları kendilerini sıktıkça sıkmıştı." ayeti, mazeretsiz olarak sefere katılmayanların daha sonra yaptıkları tevbelerinin kabul edildiğini haber veriyor, tevbeleri

esnasında hissettikleri derin pişmanlığa da işaret ediyor. İşte böylece sahabe-i kiram, hayırlı işlerde bize örnek oldukları gibi bir günah işleyen müminin nasıl pişmanlık duyması gerektiği hususunda da örnek oldular. Bu üç kişi önce kendileri tevbe ettiler. Tevbelerinin kabulüne dair bu ayet-i kerime ancak elli gün sonra, vicdanlarının kendilerini iyice sıktığı bir aşamada nazil oldu. Sürecin bu şekilde işlediği *"Sonra Allah onların tevbesini kabul etti"* cümlesinden de anlaşılmaktadır.

(ثُمَّ تَابَ عَلَيْهِمْ لِيَتُوبُوا) *"Onların dönmesi için Allah tevbelerini kabul etti."* ayetindeki "lâm" harf-i cerri, ta'lil içindir, gerekçe bildirir. Yani Allah Teâlâ, sadâkat ve güzel kulluk hallerine devam etsinler diye onların tevbelerini kabul etti.[32]

"Müminlerin hepsinin toptan sefere çıkmaları doğru değildir." buyruğundaki *"sefer,"* cihad yolculuğu demektir. Herhangi bir savaş söz konusu olduğunda cihada çıkan orduda ihtiyaç kadar asker yer alır, diğer insanlar da zanaat, ticaret ve ziraat gibi, toplum hayatının, üzerine kurulu olduğu çarkı döndürmek üzere işlerine devam ederler.

"Onların her kesiminde bir grup dinde (dinî ilimlerde) geniş bilgi elde etmek ve kavimleri (savaştan) döndüklerinde onları ikaz etmek için geride kalmalıdır. Umulur ki sakınırlar." Allah Teâla ilim tahsilinin önemine dikkat çekerek, savaşa çıkma ile ilgili kullandığı "nefer olma" tabirini ilim tahsiline çıkanlar için de kullanıyor ve ilmiye sınıfının da savaşa giden ordu kadar önemli olduğuna işaret ediyor. Ayrıca ayette, savaşa herkesin gidemeyeceği ifade edildiği gibi, ilim tahsiline de toplumdaki herkesin yönelemeyeceği, ama mutlaka yeterli miktarda kişinin yönelmesi gerektiğine işaret edilmektedir.

İlim tahsili için nefer olma durumu Hz. Peygamber (s.a.s.) hayattayken hazar ve sefer hallerinde bizzat ona eşlik etme şeklinde oluyordu. Hz. Peygamber'e (s.a.s.) eşlik ederek ondan İslam'ı öğrenenler, öğrendiklerini öğretmek üzere belli bir süre sonra kavimlerine dönüyorlardı. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) vefatından sonra ise artık ilim neredeyse

---

32 Çünkü onlar Tebük seferine katılmama hatasını işlemeden önce Müslümanlıklarının gereğini güzelce yerine getirmeye çalışıyorlardı ama bu hatayı işlediler, akabinde tevbe ettiler. Allah da tevbelerini kabul ederek eski hallerini korumalarının yolunu açtı. (Mütercim).

oraya yolculuklar başladı. Ayetin genel mesajını şöyle özetlemek mümkündür: Müminler cihada hep birlikte çıkmamalı, müminler içinden, ilmin kaynağı/ilim sahibi âlimler neredeyse oraya ilim tahsili için giden bir grup mutlaka olmalıdır.

"Kâfirlerden yakınınızda olanlara karşı savaşın." "Yakınınızda olanlar" ifadesiyle bizzat çatışma halinde olanlar kastedilmektedir. Zira bunlar Müslümanların yerleşim birimine yakınlıkları sebebiyle daha büyük risk oluşturmaktadır. Kendileriyle antlaşma yapılanlara, zimmîlere ve savaşacak gücü olmayanlara karşı uygulanacak muamele ise farklıdır, onlara karşı savaş başlatmak doğru olmayacaktır. Bu ayet-i kerime müminlere bu mesajı vermektedir.

"Kalplerinde hastalık olanlara gelince, okunan ayetler onların da inkârlarını büsbütün artırır." buyruğunda kendilerinden bahsedilenler münafıklardır. Kur'ân ayetleri onların sadece küfürlerini, hasetlerini ve müminlere düşmanlıklarını arttırır.

"Onlar, her yıl bir veya iki kez (çeşitli belalarla) imtihan edildiklerini görmüyorlar mı? Sonra da ne tevbe ediyorlar ne de ibret alıyorlar." Münafıkların sırf onlara has bir kıtlık, kuraklık, hastalık ve benzerî bir musibetle hususi olarak sınandıklarına dair bize ulaşan bir bilgi yoktur. Buradaki imtihanı bu şekilde yorumlamak doğru olmaz. O halde bu ayeti nasıl anlamak gerekir?

Münafıklar her yıl cereyan eden gazveler ve müminlere karşı tutumları ile sınanıyorlar ve rezillikleri ortaya çıkıyor, gerçek ayan beyan kendini gösteriyor, Hz. Muhammed'in (s.a.s.) vahiyle desteklendiği net olarak anlaşılıyordu. Fakat onlar nifaklarında ısrar ediyorlar ve tevbe edip bu olanlardan öğüt de almıyorlardı. Bu ayet-i kerime bize bunu anlatıyor.

"Bir sûre indirildiği zaman, (göz kırpıp alay ederek) birbirlerine bakar (ve) '(Çevreden) sizi birisi görüyor mu?' diye sorarlar, sonra da (sıvışıp) giderler." ayetinde de onların sürekli olarak sergiledikleri tuhaf tutumlarından bahsediliyor. Zira münafıklar Müslümanlarla birlikte namaza ve Hz. Peygamber'in (s.a.s.) konuşmalarını dinlemeye geliyorlardı. Ancak kendileriyle ilgili ve hoşlarına gitmeyen bir ayet nazil

olduğunda ise hiç kimse kendilerini fark etmiyor zannederek gizlice o ortamdan sıvışıvermeyi tercih ediyorlardı.

"Sizin sıkıntıya uğramanız ona çok ağır gelir." Biz bu ayetten, Hz. Peygamber'in (s.a.s.), ümmetini sıkıntı ve darlık içinde görmekten çok rahatsız olduğunu, bu durumun ona ağır geldiğini, ümmetine olan merhameti sebebiyle onları daima iyi halde görmek istediğini anlıyoruz.

"Müminlere karşı çok şefkatlidir, merhametlidir." *"Şefkatli"* ve *"merhametli"* diye çevirdiğimiz *"raûf"* ve *"rahîm"* sıfatları bu ayette Allah Resûlü (s.a.s.) için kullanılmıştır. Anlamları arasında nüans olmakla birlikte birbirine çok yakındırlar. Ancak bu iki sıfat Allah'ın (c.c.) esmâ-i hüsnâsından "er-raûf" ve "er-rahîm" isimleriyle karıştırılmamalıdır. Zira hiçbir şey Allah'ın zatına benzemez, dolayısıyla hiçbir sıfat da O'nun sıfatlarına denk olamaz. Allah Resûlü (s.a.s.) -her ne kadar beşeriyetin en üst mertebesinde olsa da- neticede onun şefkati ve merhameti insana ait iki özelliktir.

سُورَةُ يُونُسَ

10- YUNUS SÛRESİ

84. MECLİS: HAKİKİ İMANIN GÖSTERGELERİ
85. MECLİS: MÜŞRİKLERLE DİYALOG
86. MECLİS: İKİ GRUBUN AKIBETİ
87. MECLİS: ŞİRK VE ZULÜM KARŞISINDA ÖNCEKİ PEYGAMBERLER
88. MECLİS: SÛREDEKİ SON TAVSİYELER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

الٓرٰ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ الْحَكِيمِ ﴿١﴾ اَكَانَ لِلنَّاسِ عَجَبًا اَنْ اَوْحَيْنَآ اِلٰى
رَجُلٍ مِنْهُمْ اَنْ اَنْذِرِ النَّاسَ وَبَشِّرِ الَّذِينَ اٰمَنُوٓا اَنَّ لَهُمْ قَدَمَ صِدْقٍ عِنْدَ
رَبِّهِمْ قَالَ الْكَافِرُونَ اِنَّ هٰذَا لَسَاحِرٌ مُبِينٌ ﴿٢﴾ اِنَّ رَبَّكُمُ اللّٰهُ الَّذِى خَلَقَ
السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ فِى سِتَّةِ اَيَّامٍ ثُمَّ اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ يُدَبِّرُ الْاَمْرَ مَا
مِنْ شَفِيعٍ اِلَّا مِنْ بَعْدِ اِذْنِهِ ذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمْ فَاعْبُدُوهُ اَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٣﴾ اِلَيْهِ
مَرْجِعُكُمْ جَمِيعًا وَعْدَ اللّٰهِ حَقًّا اِنَّهُ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ لِيَجْزِىَ الَّذِينَ
اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ بِالْقِسْطِ وَالَّذِينَ كَفَرُوا لَهُمْ شَرَابٌ مِنْ حَمِيمٍ
وَعَذَابٌ اَلِيمٌ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴿٤﴾ هُوَ الَّذِى جَعَلَ الشَّمْسَ ضِيَآءً وَالْقَمَرَ
نُورًا وَقَدَّرَهُ مَنَازِلَ لِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ مَا خَلَقَ اللّٰهُ ذٰلِكَ اِلَّا
بِالْحَقِّ يُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَعْلَمُونَ ﴿٥﴾ اِنَّ فِى اخْتِلَافِ الَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَمَا
خَلَقَ اللّٰهُ فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَّقُونَ ﴿٦﴾ اِنَّ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ
لِقَآءَنَا وَرَضُوا بِالْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَاطْمَاَنُّوا بِهَا وَالَّذِينَ هُمْ عَنْ اٰيَاتِنَا غَافِلُونَ
﴿٧﴾ اُولٰٓئِكَ مَأْوٰيهُمُ النَّارُ بِمَا كَانُوا يَكْسِبُونَ ﴿٨﴾ اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا
الصَّالِحَاتِ يَهْدِيهِمْ رَبُّهُمْ بِاِيمَانِهِمْ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهِمُ الْاَنْهَارُ فِى جَنَّاتِ
النَّعِيمِ ﴿٩﴾ دَعْوٰيهُمْ فِيهَا سُبْحَانَكَ اللّٰهُمَّ وَتَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ وَاٰخِرُ دَعْوٰيهُمْ
اَنِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿١٠﴾ وَلَوْ يُعَجِّلُ اللّٰهُ لِلنَّاسِ الشَّرَّ اسْتِعْجَالَهُمْ
بِالْخَيْرِ لَقُضِىَ اِلَيْهِمْ اَجَلُهُمْ فَنَذَرُ الَّذِينَ لَا يَرْجُونَ لِقَآءَنَا فِى طُغْيَانِهِمْ
يَعْمَهُونَ ﴿١١﴾ وَاِذَا مَسَّ الْاِنْسَانَ الضُّرُّ دَعَانَا لِجَنْبِهٖٓ اَوْ قَاعِدًا اَوْ قَآئِمًا فَلَمَّا
كَشَفْنَا عَنْهُ ضُرَّهُ مَرَّ كَاَنْ لَمْ يَدْعُنَآ اِلٰى ضُرٍّ مَسَّهُ كَذٰلِكَ زُيِّنَ لِلْمُسْرِفِينَ
مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٢﴾ وَلَقَدْ اَهْلَكْنَا الْقُرُونَ مِنْ قَبْلِكُمْ لَمَّا ظَلَمُوا وَجَآءَتْهُمْ

رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ وَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا كَذٰلِكَ نَجْزِي الْقَوْمَ الْمُجْرِمِينَ ﴿١٣﴾ ثُمَّ جَعَلْنَاكُمْ خَلَائِفَ فِي الْأَرْضِ مِنْ بَعْدِهِمْ لِنَنْظُرَ كَيْفَ تَعْمَلُونَ ﴿١٤﴾

1. Elif. Lâm. Râ. İşte bunlar hikmet dolu Kitâb'ın ayetleridir.

2. İçlerinden bir adama, "İnsanları uyar ve iman edenlere, Rableri katında onlar için yüksek bir doğruluk makamı olduğunu müjdele" diye vahyetmemiz, insanlar için şaşılacak bir şey mi oldu ki o kâfirler, "Bu elbette apaçık bir sihirbazdır" dediler?

3. Şüphesiz ki Rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra da işleri yerli yerince idare ederek arşa istiva eden Allah'dır. O'nun izni olmadan hiç kimse şefaatçi olamaz. İşte O Rabbiniz Allah'tır. O halde O'na kulluk edin. Hâlâ düşünmüyor musunuz!?

4. Hepiniz dönüp O'nun huzurunda toplanacaksınız, bu, Allah'ın gerçek vaadidir. O, baştan yaratır, sonra da yaratmayı tekrar eder ki iman edip dünya ve ahiret için yararlı işler yapanları adaletle ödüllendirsin! İnkâr yolunu tutmaları sebebiyle münkirlerin nasibi kaynar bir içecek ve acı veren bir azaptır.

5. Güneşi ışıklı, ayı da parlak kılan, yılların sayısını ve hesabı bilmeniz için ona (aya) birtakım menziller takdir eden O'dur. Allah bunları, ancak bir gerçeğe (ve hikmete) binaen yaratmıştır. O, bilen bir kavme ayetlerini açıklamaktadır.

6. Gece ve gündüzün değişmesinde (uzayıp kısalmasında) Allah'ın göklerde ve yerde yarattığı şeylerde, (O'nu inkâr etmekten) sakınan bir kavim için elbette nice deliller vardır!

7-8. Huzurumuza çıkacaklarını beklemeyenler, dünya hayatına razı olup onunla rahat bulanlar ve ayetlerimizden gafil olanlar yok mu, işte onların, kazanmakta oldukları (günahlar) yüzünden varacakları yer ateştir!

9. İman edip güzel işler yapanlara gelince, imanları sebebiyle Rableri onları nimet dolu cennetlerde, alt tarafından ırmaklar akan (saraylara) erdirir.

10. Onların oradaki duası, "Allah'ım! Seni noksan sıfatlardan tenzih ederiz!" (sözleridir). Orada birbirleriyle karşılaştıkça söyledikleri ise "selâm"-dır. Onların dualarının sonu da şudur: Hamd, âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur.

11. Eğer Allah insanlara, hayrı çarçabuk istedikleri gibi şerri de acele verseydi, elbette onların ecelleri bitirilmiş olurdu. Fakat Bize kavuşmayı beklemeyenleri Biz, azgınlıkları içinde bocalar bir halde (kendi başlarına) bırakırız.

12. İnsana bir zarar geldiği zaman, yan yatarak, oturarak veya ayakta durarak (o zararın giderilmesi için) Bize dua eder; fakat Biz ondan sıkıntısını kaldırınca, sanki kendisine dokunan bir sıkıntıdan ötürü Bize dua etmemiş gibi geçip gider. İşte böylece haddi aşanlara, yapmakta oldukları şeyler güzel gösterildi.

13. Andolsun ki sizden önce, peygamberleri kendilerine mucizeler getirdiği halde (yalanlayıp) zulmettiklerinden dolayı nice milletleri helâk ettik; zaten onlar iman edecek değillerdi. İşte Biz suçlu kavimleri böyle cezalandırırız.

14. Sonra da nasıl davranacağınızı görmemiz için onların ardından sizi yeryüzünde halifeler kıldık (Onların yerine sizi getirdik).

HAKİKİ İMANIN GÖSTERGELERİ

Yunus Sûresi, Mekkî bir sûre olup ana teması imanî konulardır. Ele aldıkları konuları inceleme, tartışma ve sunma noktasında üslup çeşitliliği söz konusu olmakla birlikte Mekkî sûrelerde genellikle imanla ilgili hususlar üzerinde durulur. Yunus Sûresi'nin başlarındaki ayetler de çok hassas bir şekilde, iman mefhumunun küllî kaidelerine odaklanmaktadır. Şöyle ki:

Birincisi: Sûrede Allah'a (c.c.) iman konusu ön plana çıkarılmaktadır: *"Şüphesiz ki Rabbiniz, gökleri ve yeri altı günde yaratan, sonra da işleri yerli yerince idare ederek arşa istiva eden Allah'dır." "Güneşi ışıklı, ayı da parlak kılan, yılların sayısını ve hesabı bilmeniz için ona (aya) birtakım menziller takdir eden O'dur. Allah bunları, ancak bir gerçeğe (ve hikmete) binaen yaratmıştır. O, bilen bir kavme ayetlerini açıklamaktadır." "Gece ve gündüzün değişmesinde (uzayıp kısalmasında) Allah'ın*

göklerde ve yerde yarattığı şeylerde, (O'nu inkâr etmekten) sakınan bir kavim için elbette nice deliller vardır!"

Kur'ân-ı Kerim bu ayetlerde iki önemli meseleyi, yani yaratma ve yaratılanların işlerini düzene koyup idare etme meselelerini ön plana çıkarmaktadır. Yaratma, yoktan var etme demektir. İnsanoğlunun bu kâinatı Allah'tan başkasının yarattığını ileri sürmesi mümkün değildir. Bu konuda "âlemin ezelî oluşu" fikrine sığınmak, fıtrat ölçüleri ve akıl-mantık terazisini bir kenara bırakmak demektir. Dolayısıyla âlemin yaratılışının bir başlangıcı olduğunu itiraf zorunludur ve bu itiraftan kaçış yoktur. İşte tam o noktada bir müessir fiil söz konusudur, zira hiçbir fiil öznesiz olmaz.

Yaratılanları idare ve onlarla ilgili işleri düzene koyma meselesine gelince, Kur'ân-ı Kerim bu konuyu izah noktasında âdeta inkârcıların akıl ve idrak seviyelerine iniyor ve onlara karşı delilini ortaya koyuyor. Âdeta şöyle sesleniyor: Var sayalım ki bu kâinat, bir var edici olmaksızın varlık sahasına çıktı. Peki tüm bu kâinatı her yönüyle idare eden, kâinatın hareketinde, akışında, canlılığın gelişiminde ve arzın fonksiyonunu icrasında bu ince ve hassas ölçüleri koyan kimdir?

Mesela dünya ile güneş arasındaki ilişki hayattaki birçok olayın ve canlılığın zeminini oluşturur. Şayet dünyamız kendi yörüngesinden şaşarak güneşe birazcık yaklaşsa ya da ondan birazcık uzaklaşsa hayat diye bir şeyden söz edilemez. Gece-gündüz arasındaki ilişki ve bu âlemdeki birbirinden farklı pek çok şey arasındaki ilişki de böyledir. Peki bu ölçüleri kim koymuş ve bu ilişki ağlarını belli bir ölçüye kim bağlamış olabilir? Bu hakikat herkes tarafından görülen ve hissedilen bir hakikattir.

İkincisi: Kur'ân-ı Kerim, muhataplarının akıl ve idrak seviyelerine inip onları bu noktada ikna ettikten sonra bir de fıtratın derinliklerinde gizli olan duyguları depreştiriyor. On ikinci ayette de bunu görüyoruz: *"İnsana bir zarar geldiği zaman, yan yatarak, otururak veya ayakta durarak (o zararın giderilmesi için) Bize dua eder; fakat Biz ondan sıkıntısını kaldırınca, sanki kendisine dokunan bir sıkıntıdan ötürü Bize dua etmemiş gibi geçip gider. İşte böylece, haddi aşanlara, yapmakta oldukları şeyler güzel gösterildi."*

Bu ayette işaret edilen durum özellikle birtakım zorlu süreçlerden geçerken tüm insanlarda görülen bir gerçektir. Mesela hastane köşelerinde oturan insanlardan, din-imanla alakalı sözlerden ve samimiyetle yapılan dualardan başka bir şey işitmeyiz. Böylesi ortamlarda insanlar, daha önceden temiz fıtratlarını, insan oluşlarının doğallığını örten aldatıcı gurur ve kibirlerinden soyutlanıverirler.

Aslında birtakım sebeplerin fayda vermediği durumlarda Yaratıcıya sığınmak insan fıtratının derinliklerinde gizli olan o saf duyguları ortaya çıkarır. Bu fıtrî duygular akıl ve ilimle de çelişmeyen, tam aksine birbirini çağrıştıran, destekleyen ve tamamlayan unsurlardır.

Üçüncüsü: Kur'ân-ı Kerim'in bizden istediği iman, mantıkî kıyaslarla kesinleşmiş, insanoğlunun sırf aklî-zihnî bir ihtiyacını karşılayan ve aklın onsuz yapamayacağı soyut felsefî bir iman değildir. Bu tarz bir iman pek çok Yunan filozoflarında revaç bulmuş bir imandır. Nitekim aklî kıyasları, varlığın ilk gerekçesi olması itibariyle onları, bir Yaratıcının varlığını kabule götürmüştür. Çünkü varlığın başlangıcını ve var oluşunu başka türlü izah etmek mümkün değildir. İlah, ilk muharrik unsurdur. Peki, bu kabul üzerine bina edilmesi gereken nedir? İşte Yunan filozoflarının ihmal ettiği alan burasıdır.

Oysa Kur'ân-ı Kerim bu temel kabulden hareket eder. Nasıl ki tüm kâinat o var edicinin kanunlarına ve hikmetli takdirine boyun eğiyorsa, Kur'ân da insanoğlunun o her şeyi var eden yüce kudrete tam boyun eğmesiyle başlayan birtakım amelî prensipler inşa etmektedir. İşte Yunus Sûresi üçüncü ayette yer alan kısacık bir cümleyle Kur'ân-ı Kerim, insanoğlunun sorumluluğunu özetleyiverir: *"İşte O Rabbiniz Allah'tır. O halde O'na kulluk edin."*

Dördüncüsü: Vahiy ölçülerine dayanmayan amel geçerli olmaz. Kulluğun temeli olan imandan sonra bizden istenen kulluk eylemleri Allah'ın emir ve yasaklarına uygun olmalıdır. Aksi takdirde yapıp ettiklerimizin adı ibadet olamaz.

Allah'ın emir ve nehiylerini vahiy yoluyla öğrenme dışında beşerin yapabileceği hiçbir şey yoktur. O nedenle, Kur'ân-ı Kerim'in müşriklere karşı verdiği öncelikli mücadele, onlara vahyi kabul ettirme mücadelesi olmuştur, öncelikle vahye iman etmeye çağırmıştır. Çünkü onların

zihninde imanın aslı olan Allah'ın varlığına dair bir problem yoktu. Onlar Allah'ın varlığını kabul ediyorlar fakat O'na kulluğu kabul edemiyorlar, emir ve nehiylerine boyun eğmeye yanaşmıyorlardı. İşte onları Hz. Muhammed'i (s.a.s.) yalanlamaya iten de buydu. Nitekim ikinci ayette dikkat çekilen husus da budur: *"İçlerinden bir adama, 'İnsanları uyar ve iman edenlere, Rableri katında onlar için yüksek bir doğruluk makamı olduğunu müjdele' diye vahyetmemiz, insanlar için şaşılacak bir şey mi oldu ki o kâfirler, 'Bu elbette apaçık bir sihirbazdır' dediler?"*

Beşincisi: Allah korkusuyla ve sadece O'ndan karşılık bekleme bilinciyle inandığımız bu dini, eylem planına dökmeye sevk eden şey, hesap gününe inanmaktır. Nitekim şu ayetlerde buna dikkat çekilmektedir: *"Allah'ın gerçek bir vaadi olarak hepinizin dönüşü ancak O'nadır. Çünkü O, mahlûkatı önce (yoktan) yaratır, sonra da iman edip iyi işler yapanlara adaletle mükâfat vermek için (onları huzuruna) geri çevirir. Kâfir olanlara gelince, inkâr etmekte oldukları şeylerden ötürü onlar için kaynar sudan bir içki ve elem verici bir azap vardır." "Huzurumuza çıkacaklarını beklemeyenler, dünya hayatına razı olup onunla rahat bulanlar ve ayetlerimizden gafil olanlar yok mu, işte onların, kazanmakta oldukları (günahlar) yüzünden varacakları yer ateştir! İman edip güzel işler yapanlara gelince, imanları sebebiyle Rableri onları nimet dolu cennetlerde, alt tarafından ırmaklar akan (saraylara) erdirir."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"İşte bunlar hikmet dolu Kitâb'ın ayetleridir." Sûrenin ilk ayetinde Kur'ân-ı Kerim'in *"hakîm"* sıfatıyla nitelenmiş olması, onun son derece sağlam ve mükemmel oluşunu ön plana çıkarmaya, ikinci ayette de değinildiği üzere müşriklerin, Kur'ân'ın sihir olduğuna dair iddialarını çürütmeye yönelik bir cevap niteliğindedir.

"İçlerinden bir adama vahyetmemiz, insanlar için şaşılacak bir şey mi oldu ki..." ayeti, Hz. Muhammed'in (s.a.s.) peygamber olarak vazifelendirilmesine müşriklerin şaşırmalarını reddediyor ve herhangi bir şeye karşı duyulan şaşkınlığın o şeyi inkâr etmeyi gerektirmeyeceğine işaret ediyor. Zira insanoğlu alışık olmadığı yeni durumlar karşısında bizzat kendisiyle ilgili olsa bile şaşkınlık yaşayabilir.

"İşleri düzenler." Sûrenin başlarında ilahî kudrete dikkat çeken ifadelerden biri de üçüncü ayetteki (يُدَبِّرُ الْأَمْرَ) cümlesidir. Bu ifade, Allah'ın kâinattaki tüm işleri idare edip düzene koyması, idaresi altına alması demektir. Allah (c.c.) kendisinin belirlediği ve kâinata yerleştirdiği "sünnetullah" dediğimiz yasalarıyla mahlûkatın küçük büyük tüm işlerini idare ve kontrolü altında tutar. Bu, yaratma ve yoktan var etme deliliyle bağlantılı bir konudur.[33]

"O'nun izni olmadan hiç kimse şefaatçi olamaz." ayetinde müşriklerin, Allah katında kendileri için şefaatçi olacaklarına inandıkları putlarına dair beklentilerinin boşa çıkacağı ifade ediliyor.

"O, baştan yaratır, sonra da yaratmayı tekrar eder." buyruğunda ilk yaratma, yeniden dirilişin delili olarak sunuluyor.

"Güneşi ışıklı, ayı da parlak kılan O'dur..." Allah (c.c.) burada *"ziya"* ile *"nur"*u birbirinden ayırdı. Nur; sıcaklığı olmayan latif bir parlaklık ve beyazlıktır, ama ziya böyle değildir. Onun parıltısının yanında sıcaklığı da vardır. Bu nedenle ay ışığı sıcaklık vermezken, güneş ışığı -yeri gelir- yakıcı olur. Buradan, güneşin ışığının, bizzat kendinden olduğunu anlıyoruz. Çünkü güneş ışınları güneşin hararetinden kaynaklanıp yayılmakta ve ulaştığı yere sıcaklığı da beraberinde götürmektedir. Aynı şeyi ay ışığında göremeyiz.

"Ona menziller takdir etti." Ayın evrelerinin takdir edilmesi sayesinde insanlar bu evreleri hesap etmede birtakım yöntemler de kullanarak gün hesaplamalarını, ayların başlayıp bitişini ve takvim bilgisini elde ederler. Önceleri bu hesaplama ru'yet-i hilal (hilalin görülmesi) ile yapılıyordu, zira başka araç yoktu. Ancak asrımızda gelişen teknik aletlerle ince hesaplamalar yapılabildiği içindir ki ru'yet-i hilal takip edilmekle birlikte eski işlevini yitirmiştir.

"İşte bunda takva sahipleri için ayetler vardır." Evrendeki ayetlerden, sorumluk şuuruna sahip muttakîler ibret alırlar. Zira muttakîler öncelikle kendilerine karşı dürüsttürler, cidden kafa yorarlar ve kendi tefekkürlerinin sonuçlarından istifade ederler. Ancak kalplerinde hastalık ve kibir olanlar ile her türlü hakikate gözlerini kapatanlar böyle değildir. Altıncı

33 Yani yaratan varsa yarattıklarını düzene koyup kontrolü altında tutanın da olması zaruridir. (Mütercim).

ayetin sonundaki takva vurgusu[34] ile bir sonraki ayetteki gaflet vurgusu[35] bunu gösteriyor.

"İmanları sebebiyle Rableri onları nimet dolu cennetlerde, alt taraftan ırmaklar akan (saraylara) erdirir." Zira iman her türlü hayrın esasını, zeminini teşkil eder ve kişiye yol bulmada rehber olur. İmanın bu fonksiyonu sayesinde Allah (c.c.), kulunu ahiretin ebedî mutluluğuna da eriştirir.

"Onların oradaki duası, 'Allah'ım! Seni noksan sıfatlardan tenzih ederiz!' (sözleridir). Orada birbirleriyle karşılaştıkça söyledikleri ise 'selâm'dır. Onların dualarının sonu da şudur: Hamd, âlemlerin Rabbi Allah'a mahsustur." ayeti müminlerin cennete kavuşma anını canlandırmaktadır. Onlar önce Allah'ı tazim edecekler ve yüceltecekler, sonra birbirlerine selam verecekler, bu arada melekler de onları selamlayacaktır. Dolayısıyla müminler cennette daimî ve her an tazelenen bir esenlik içinde olacaklar, kendilerine yönelik tüm bu karşılamaların sonunda ise bu nimeti onlara tahsis eden Rablerine hamd edeceklerdir.

"Eğer Allah insanlara, hayrı çarçabuk istedikleri gibi şerri de acele verseydi, elbette onların ecelleri bitirilmiş olurdu." Müşrikler, kibirleri ve inatları sebebiyle Resûlullah'a (s.a.s.) meydan okuyorlar, kendileri hakkında haber verdiği azabın inmesini -sanki hayırlı bir şeyi istiyormuşçasına- istiyorlardı. Şayet Allah onların bu taleplerine cevap verseydi, onlardan kimse canlı kalmazdı. Fakat Allah, onların arasından doğru yolu bulanların da çıkacağını bildiği için onlara mühlet vermektedir.

"Yan yatarak, oturarak veya ayakta durarak (o zararın giderilmesi için) Bize dua eder." Yani her durumda Allah'a dua edip durur.

"Sonra da, nasıl davranacağınızı görmemiz için onların ardından sizi yeryüzünde halifeler kıldık (Onların yerine sizi getirdik)." Bu dünyada toplumlar birbirinin ardı sıra gelmek suretiyle birbirine halef olmaktadırlar. Tıpkı Hûd ve Sâlih kavimleri gibi günahları sebebiyle helâk edilen toplumlar da birbirinin peşisıra gelmişlerdi. Böylelikle Allah Teâlâ, kullarını sınamaktadır ve amellerine göre onlara karşılığını verecektir.

---

34 *"Sakınan bir kavim için elbette nice deliller vardır!"*

35 *"Dünya hayatına razı olup onunla rahat bulanlar ve ayetlerimizden gafil olanlar yok mu..."*

وَاِذَا تُتْلٰى عَلَيْهِمْ اٰيَاتُنَا بَيِّنَاتٍ ۙ قَالَ الَّذِيْنَ لَا يَرْجُوْنَ لِقَآءَنَا ائْتِ بِقُرْاٰنٍ
غَيْرِ هٰذَآ اَوْ بَدِّلْهُ ۭ قُلْ مَا يَكُوْنُ لِيْٓ اَنْ اُبَدِّلَهٗ مِنْ تِلْقَاۗيِٕ نَفْسِيْ ۚ اِنْ اَتَّبِعُ اِلَّا
مَا يُوْحٰٓى اِلَيَّ ۚ اِنِّىْٓ اَخَافُ اِنْ عَصَيْتُ رَبِّيْ عَذَابَ يَوْمٍ عَظِيْمٍ ﴿١٥﴾ قُلْ لَّوْ
شَاۗءَ اللّٰهُ مَا تَلَوْتُهٗ عَلَيْكُمْ وَلَآ اَدْرٰىكُمْ بِهٖ ۡ فَقَدْ لَبِثْتُ فِيْكُمْ عُمُرًا مِّنْ قَبْلِهٖ ۭ
اَفَلَا تَعْقِلُوْنَ ﴿١٦﴾ فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَي اللّٰهِ كَذِبًا اَوْ كَذَّبَ بِاٰيٰتِهٖ ۭ اِنَّهٗ
لَا يُفْلِحُ الْمُجْرِمُوْنَ ﴿١٧﴾ وَيَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ مَا لَا يَضُرُّهُمْ وَلَا يَنْفَعُهُمْ
وَيَقُوْلُوْنَ هٰٓؤُلَاۗءِ شُفَعَاۗؤُنَا عِنْدَ اللّٰهِ ۭ قُلْ اَتُنَبِّـــُٔوْنَ اللّٰهَ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِي السَّمٰوٰتِ
وَلَا فِي الْاَرْضِ ۭ سُبْحٰنَهٗ وَتَعٰلٰى عَمَّا يُشْرِكُوْنَ ﴿١٨﴾ وَمَا كَانَ النَّاسُ اِلَّآ اُمَّةً
وَّاحِدَةً فَاخْتَلَفُوْا ۭ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَّبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ فِيْمَا فِيْهِ
يَخْتَلِفُوْنَ ﴿١٩﴾ وَيَقُوْلُوْنَ لَوْلَآ اُنْزِلَ عَلَيْهِ اٰيَةٌ مِّنْ رَّبِّهٖ ۚ فَقُلْ اِنَّمَا الْغَيْبُ لِلّٰهِ
فَانْتَظِرُوْا ۚ اِنِّىْ مَعَكُمْ مِّنَ الْمُنْتَظِرِيْنَ ﴿٢٠﴾ وَاِذَآ اَذَقْنَا النَّاسَ رَحْمَةً مِّنْ بَعْدِ
ضَرَّاۗءَ مَسَّتْهُمْ اِذَا لَهُمْ مَّكْرٌ فِيْٓ اٰيَاتِنَا ۭ قُلِ اللّٰهُ اَسْرَعُ مَكْرًا ۭ اِنَّ رُسُلَنَا يَكْتُبُوْنَ
مَا تَمْكُرُوْنَ ﴿٢١﴾ هُوَ الَّذِيْ يُسَيِّرُكُمْ فِي الْبَرِّ وَالْبَحْرِ ۭ حَتّٰٓى اِذَا كُنْتُمْ فِي
الْفُلْكِ ۚ وَجَرَيْنَ بِهِمْ بِرِيْحٍ طَيِّبَةٍ وَّفَرِحُوْا بِهَا جَاۗءَتْهَا رِيْحٌ عَاصِفٌ وَّجَاۗءَهُمُ
الْمَوْجُ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ وَّظَنُّوْٓا اَنَّهُمْ اُحِيْطَ بِهِمْ ۙ دَعَوُا اللّٰهَ مُخْلِصِيْنَ لَهُ الدِّيْنَ ۚ
لَىِٕنْ اَنْجَيْتَنَا مِنْ هٰذِهٖ لَنَكُوْنَنَّ مِنَ الشّٰكِرِيْنَ ﴿٢٢﴾ فَلَمَّآ اَنْجٰىهُمْ اِذَا هُمْ
يَبْغُوْنَ فِي الْاَرْضِ بِغَيْرِ الْحَقِّ ۭ يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ اِنَّمَا بَغْيُكُمْ عَلٰٓى اَنْفُسِكُمْ ۙ
مَّتَاعَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۡ ثُمَّ اِلَيْنَا مَرْجِعُكُمْ فَنُنَبِّئُكُمْ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُوْنَ ﴿٢٣﴾
اِنَّمَا مَثَلُ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا كَمَاۗءٍ اَنْزَلْنٰهُ مِنَ السَّمَاۗءِ فَاخْتَلَطَ بِهٖ نَبَاتُ الْاَرْضِ
مِمَّا يَاْكُلُ النَّاسُ وَالْاَنْعَامُ ۭ حَتّٰٓى اِذَآ اَخَذَتِ الْاَرْضُ زُخْرُفَهَا وَازَّيَّنَتْ وَظَنَّ
اَهْلُهَآ اَنَّهُمْ قٰدِرُوْنَ عَلَيْهَآ ۙ اَتٰىهَآ اَمْرُنَا لَيْلًا اَوْ نَهَارًا فَجَعَلْنٰهَا حَصِيْدًا كَاَنْ

لَمْ تَغْنَ بِالْاَمْسِ كَذٰلِكَ نُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٢٤﴾ وَاللّٰهُ يَدْعُوا اِلٰى
دَارِ السَّلَامِ وَيَهْدِى مَنْ يَشَآءُ اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿٢٥﴾ لِلَّذِينَ اَحْسَنُوا
الْحُسْنٰى وَزِيَادَةٌ وَلَا يَرْهَقُ وُجُوهَهُمْ قَتَرٌ وَلَا ذِلَّةٌ اُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ
فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٦﴾ وَالَّذِينَ كَسَبُوا السَّيِّاٰتِ جَزَآءُ سَيِّئَةٍ بِمِثْلِهَا وَتَرْهَقُهُمْ
ذِلَّةٌ مَا لَهُمْ مِنَ اللّٰهِ مِنْ عَاصِمٍ كَاَنَّمَآ اُغْشِيَتْ وُجُوهُهُمْ قِطَعًا مِنَ الَّيْلِ
مُظْلِمًا اُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٧﴾ وَيَوْمَ نَحْشُرُهُمْ جَمِيعًا
ثُمَّ نَقُولُ لِلَّذِينَ اَشْرَكُوا مَكَانَكُمْ اَنْتُمْ وَشُرَكَآؤُكُمْ فَزَيَّلْنَا بَيْنَهُمْ وَقَالَ
شُرَكَآؤُهُمْ مَا كُنْتُمْ اِيَّانَا تَعْبُدُونَ ﴿٢٨﴾ فَكَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيدًا بَيْنَنَا وَبَيْنَكُمْ اِنْ
كُنَّا عَنْ عِبَادَتِكُمْ لَغَافِلِينَ ﴿٢٩﴾ هُنَالِكَ تَبْلُوا كُلُّ نَفْسٍ مَا اَسْلَفَتْ وَرُدُّوا
اِلَى اللّٰهِ مَوْلٰيهُمُ الْحَقِّ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٣٠﴾ قُلْ مَنْ يَرْزُقُكُمْ مِنَ
السَّمَآءِ وَالْاَرْضِ اَمَّنْ يَمْلِكُ السَّمْعَ وَالْاَبْصَارَ وَمَنْ يُخْرِجُ الْحَىَّ مِنَ الْمَيِّتِ
وَيُخْرِجُ الْمَيِّتَ مِنَ الْحَىِّ وَمَنْ يُدَبِّرُ الْاَمْرَ فَسَيَقُولُونَ اللّٰهُ فَقُلْ اَفَلَا تَتَّقُونَ
﴿٣١﴾ فَذٰلِكُمُ اللّٰهُ رَبُّكُمُ الْحَقُّ فَمَاذَا بَعْدَ الْحَقِّ اِلَّا الضَّلَالُ فَاَنّٰى تُصْرَفُونَ ﴿٣٢﴾
كَذٰلِكَ حَقَّتْ كَلِمَتُ رَبِّكَ عَلَى الَّذِينَ فَسَقُوٓا اَنَّهُمْ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿٣٣﴾ قُلْ هَلْ
مِنْ شُرَكَآئِكُمْ مَنْ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ قُلِ اللّٰهُ يَبْدَؤُا الْخَلْقَ ثُمَّ يُعِيدُهُ
فَاَنّٰى تُؤْفَكُونَ ﴿٣٤﴾ قُلْ هَلْ مِنْ شُرَكَآئِكُمْ مَنْ يَهْدِى اِلَى الْحَقِّ قُلِ اللّٰهُ يَهْدِى
لِلْحَقِّ اَفَمَنْ يَهْدِى اِلَى الْحَقِّ اَحَقُّ اَنْ يُتَّبَعَ اَمَّنْ لَا يَهِدِّى اِلَّآ اَنْ يُهْدٰى فَمَا
لَكُمْ كَيْفَ تَحْكُمُونَ ﴿٣٥﴾ وَمَا يَتَّبِعُ اَكْثَرُهُمْ اِلَّا ظَنًّا اِنَّ الظَّنَّ لَا يُغْنِى مِنَ
الْحَقِّ شَيْـًٔا اِنَّ اللّٰهَ عَلِيمٌ بِمَا يَفْعَلُونَ ﴿٣٦﴾ وَمَا كَانَ هٰذَا الْقُرْاٰنُ اَنْ يُفْتَرٰى
مِنْ دُونِ اللّٰهِ وَلٰكِنْ تَصْدِيقَ الَّذِى بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ الْكِتَابِ لَا رَيْبَ فِيهِ
مِنْ رَبِّ الْعَالَمِينَ ﴿٣٧﴾ اَمْ يَقُولُونَ افْتَرٰيهُ قُلْ فَأْتُوا بِسُورَةٍ مِثْلِهِ وَادْعُوا مَنِ
اسْتَطَعْتُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿٣٨﴾ بَلْ كَذَّبُوا بِمَا لَمْ يُحِيطُوا
بِعِلْمِهِ وَلَمَّا يَأْتِهِمْ تَأْوِيلُهُ كَذٰلِكَ كَذَّبَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ

عَاقِبَةُ الظَّالِمِينَ ﴿٣٩﴾ وَمِنْهُمْ مَنْ يُؤْمِنُ بِهِ وَمِنْهُمْ مَنْ لَا يُؤْمِنُ بِهِ وَرَبُّكَ
أَعْلَمُ بِالْمُفْسِدِينَ ﴿٤٠﴾ وَإِنْ كَذَّبُوكَ فَقُلْ لِي عَمَلِي وَلَكُمْ عَمَلُكُمْ أَنْتُمْ بَرِيئُونَ
مِمَّا أَعْمَلُ وَأَنَا بَرِيءٌ مِمَّا تَعْمَلُونَ ﴿٤١﴾ وَمِنْهُمْ مَنْ يَسْتَمِعُونَ إِلَيْكَ أَفَأَنْتَ
تُسْمِعُ الصُّمَّ وَلَوْ كَانُوا لَا يَعْقِلُونَ ﴿٤٢﴾ وَمِنْهُمْ مَنْ يَنْظُرُ إِلَيْكَ أَفَأَنْتَ تَهْدِي
الْعُمْيَ وَلَوْ كَانُوا لَا يُبْصِرُونَ ﴿٤٣﴾ إِنَّ اللَّهَ لَا يَظْلِمُ النَّاسَ شَيْئًا وَلَكِنَّ النَّاسَ
أَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٤٤﴾

15. *Onlara ayetlerimiz açık açık okunduğu zaman (öldükten sonra) Bize kavuşmayı beklemeyenler, "Ya bundan başka bir Kur'ân getir veya bunu değiştir!" dediler. De ki: Onu kendiliğimden değiştirmem benim için olacak şey değildir. Ben, bana vahyolunandan başkasına uymam. Çünkü Rabbime isyan edersem elbette büyük günün azabından korkarım.*

16. *De ki: Eğer Allah dileseydi onu size okumazdım, Allah da onu size bildirmezdi. Ben bundan önce bir ömür boyu içinizde durmuştum. Hâlâ akıl erdiremiyor musunuz?*

17. *Öyleyse kim Allah'a karşı yalan uydurandan veya O'nun ayetlerini yalanlayandan daha zalimdir! Bilesiniz ki suçlular asla iflah olmazlar!*

18. *Onlar Allah'ı bırakıp kendilerine ne zarar ne de fayda verebilecek şeylere tapıyorlar ve "Bunlar, Allah katında bizim şefaatçılarımızdır" diyorlar. De ki: "Siz Allah'a göklerde ve yerde bilemeyeceği bir şeyi mi haber veriyorsunuz? Hâşâ! O, onların ortak koştuklarından uzak ve yücedir."*

19. *İnsanlar sadece bir tek ümmetti, sonradan ayrılığa düştüler. Eğer (azabın ertelenmesiyle ilgili) Rabbinden bir söz (ezelî bir takdir) geçmemiş olsaydı, ayrılığa düştükleri konuda hemen aralarında hüküm verilirdi (Derhal azap iner ve işleri bitirilirdi).*

20. *"Ona (Muhammed'e) Rabbinden bir mucize indirilse ya!" diyorlar. De ki: Gayb ancak Allah'ındır. Bekleyin (bakalım) ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim.*

21. *Kendilerine dokunan (kıtlık ve hastalık gibi) bir sıkıntıdan sonra insanlara bir rahmet (esenlik) tattırdığımız zaman, bir de bakarsın ki*

ayetlerimiz hakkında onların bir tuzağı vardır. De ki: Allah'ın tuzağı daha süratlidir. Şüphesiz elçilerimiz kurduğunuz tuzakları yazıyorlar.

22. *Sizi karada ve denizde gezdiren O'dur. Hatta siz gemilerde bulunduğunuz, o gemiler de içindekileri tatlı bir rüzgârla alıp götürdükleri ve (yolcular) bu yüzden neşelendikleri zaman, o gemiye şiddetli bir fırtına gelip çatar, her yerden onlara dalgalar hücum eder ve onlar çepeçevre kuşatıldıklarını anlarlar da dini yalnız Allah'a halis kılarak, "Andolsun eğer bizi bundan kurtarırsan mutlaka şükredenlerden olacağız" diye Allah'a yalvarırlar.*

23. *Fakat Allah onları kurtarınca bir de bakarsın ki onlar, yine haksız yere taşkınlık ediyorlar. Ey insanlar! Sizin taşkınlığınız ancak kendi aleyhinizedi; (bununla) sadece fâni dünya hayatının menfaatini elde edersiniz; sonunda dönüşünüz yine Bizedir. O zaman, yapmakta olduklarınızı size haber vereceğiz.*

24. *Dünya hayatının durumu, gökten indirdiğimiz bir su gibidir ki insanların ve hayvanların yiyeceklerinden olan yeryüzü bitkileri o su sayesinde gürleşip birbirine girer. Nihayet yeryüzü zinetini takınıp, (rengârenk) süslendiği ve sahipleri de onun üzerinde kudret sahibi olduklarını sandıkları bir sırada, bir gece veya gündüz ona emrimiz (âfetimiz) gelir de onu sanki dün yerinde yokmuş gibi kökünden koparılarak biçilmiş bir hale getiririz. İşte iyi düşünecek kavimler için ayetlerimizi böyle açıklıyoruz.*

25. *Allah, kullarını esenlik yurduna çağırıyor ve O, dilediğini doğru yola iletir.*

26. *Güzel davrananlara daha güzel karşılık, bir de fazlası vardır. Onların yüzlerine ne bir toz (kara leke) bulaşır ne de bir horluk (gelir). İşte onlar cennet ehlidirler. Ve onlar orada ebedi kalacaklardır.*

27. *Kötülük yapanlara gelince, kötülüğün cezası misli iledir. Onları zillet kaplayacaktır. Onları Allah'a karşı koruyacak hiç kimse yoktur. Onların yüzleri sanki karanlık geceden bir parçaya bürünmüştür. İşte onlar da cehennem ehlidir. Onlar orada ebedî kalacaklardır.*

28. *Onların hepsini biraraya toplayacağımız, sonra da Allah'a ortak koşanlara, "Siz ve koştuğunuz ortaklar yerinizde bekleyin" diyeceğimiz gün artık onların (putlarıyla) aralarını tamamen ayırmışızdır. Ve onların ortakları (putları), derler ki: "Siz, bize ibadet etmiyordunuz.*

29. Bu yüzden bizimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter. Şüphesiz ki biz sizin (bize) tapmanızdan tamamen habersizdik"

30. Orada herkes geçmişte yaptıklarının ne olduğunu anlar. Artık onlar gerçek sahipleri olan Allah'a döndürülmüşlerdir. Uydurmakta oldukları şeyler (bâtıl ilahları) da onları terkedip kaybolmuştur.

31. (Resûlüm!) De ki: Size gökten ve yerden kim rızık veriyor? Ya da kulaklara ve gözlere kim mâlik (ve hâkim) bulunuyor? Ölüden diriyi kim çıkarıyor, diriden ölüyü kim çıkarıyor? (Her türlü) işi kim idare ediyor? "Allah" diyecekler. De ki: Öyle ise (Ona âsi olmaktan) sakınmıyor musunuz?

32. İşte O, sizin gerçek Rabbiniz olan Allah'tır. Artık haktan (ayrıldıktan) sonra sapıklıktan başka ne kalır? O halde nasıl (sapıklığa) döndürülüyorsunuz?

33. İşte böylece Rabbinin yoldan çıkanlar hakkındaki "Onlar inanmazlar" sözü gerçekleşmiş oldu.

34. (Resûlüm!) De ki: (Allah'a) ortak koştuklarınız arasında, (birini yokken) ilk defa yaratacak, arkasından onu (ölümünden sonra hayata) yeniden döndürecek biri var mı? De ki: Allah ilk defa yaratıp (ölümden sonra) onu yeniden (hayata) döndürür. O halde nasıl saptırılırsınız!

35. De ki: Ortak koştuklarınızdan hakka iletecek olan var mı? De ki: "Hakka Allah iletir" Öyle ise hakka ileten mi uyulmaya daha layıktır; yoksa hidayet verilmedikçe kendi kendine doğru yolu bulamayan mı? Size ne oluyor? Nasıl (böyle yanlış) hükmediyorsunuz?

36. Onların çoğu zandan başka bir şeye uymaz. Şüphesiz zan, haktan (ilimden) hiçbir şeyin yerini tutmaz. Allah, onların yapmakta olduklarını pek iyi bilendir.

37. Bu Kur'ân Allah'tan başkası tarafından uydurulmuş bir şey değildir. Ancak kendinden öncekini doğrulayan ve o Kitab'ı açıklayandır. Onda şüphe yoktur, o, âlemlerin Rabbindendir.

38. Yoksa "Onu (Muhammed) uydurdu" mu diyorlar? De ki: Eğer sizler doğru iseniz Allah'tan başka, gücünüzün yettiklerini çağırın da (hep beraber) onun benzeri bir sûre getirin.

39. Bilakis, onlar hakkıyla bilmedikleri ve bildirdikleri kendilerine (vakıa olarak) gelmemiş Kur'ân'ı yalanladılar. Onlardan öncekiler de böyle yalanlamışlardı. Şimdi bak, zalimlerin sonu nasıl oldu!

40. İçlerinden öylesi var ki ona (Kur'ân'a) inanır, yine onlardan öylesi de var ki ona inanmaz. Rabbin, bozguncuları en iyi bilendir.
41. (Resûlüm!) Onlar seni yalanlarlarsa de ki: Benim işim bana, sizin işiniz de size aittir. Siz benim yaptığımdan uzaksınız, ben de sizin yaptığınızdan uzağım.
42. Onlardan seni dinleyenler vardır. Fakat sağırlara -üstelik akılları da ermiyorsa- sen mi duyuracaksın?
43. Onlardan sana bakan da vardır. Fakat -hele (gerçeği) göremiyorlarsa- körleri sen mi doğru yola ileteceksin?
44. Şüphesiz ki Allah insanlara hiçbir şekilde zulmetmez, fakat insanlar kendilerine zulmederler.

MÜŞRİKLERLE DİYALOG

Müşrikler Kur'ân'ı dikkate almayıp sürekli ondan uzaklaşmakta ve Hz. Muhammed'i (s.a.s.) yalanlamakta idiler. Bu durumda onların zihin dünyalarında şimşekler çaktırıp düşünmelerini sağlamak üzere bu bölümdeki ayetlerde Kur'ân onları sarsıyor, zihin ve gönül dünyalarına sesleniyor. Müşriklerle ilgili bu bölümde ele alınan hususları şöyle sıralayabiliriz:

Birincisi: Müşrikler *"Ya bundan başka bir Kur'ân getir veya bunu değiştir"* diyerek başka bir Kur'ân istiyorlar, Rabbimiz ise onlara şöyle cevap veriyor: *"De ki: Onu kendiliğimden değiştirmem benim için olacak şey değildir. Ben, bana vahyolunandan başkasına uymam. Çünkü Rabbime isyan edersem elbette büyük günün azabından korkarım. De ki: Eğer Allah dileseydi onu size okumazdım, Allah da onu size bildirmezdi. Ben bundan önce bir ömür boyu içinizde durmuştum. Hâlâ akıl erdiremiyor musunuz? Öyleyse kim Allah'a karşı yalan uydurandan veya O'nun ayetlerini yalanlayandan daha zalimdir! Bilesiniz ki suçlular asla iflah olmazlar!"*

Burada Kur'ân'ın onlara uzun bir cevap verdiğini ve sözü uzattığını görüyoruz. Onların, Kur'ân'ın değiştirilmesine dair bu istekleri, kendi kabalıklarından ve beyinsizliklerinden kaynaklanmış olsa da, bu üslubuyla Kur'ân, onların hakikati görmelerine engel olan perdeyi

gözlerinden kaldırmak istiyor. Burada Kur'ân-ı Kerim bize bir üslup öğretiyor: Eğer muhatabımız bize bir şey söylediğinde bizim de kendisine söyleyeceklerimizi dinlemeye tahammül edebilecekse, onun söylediklerini ihmal etmeyip dikkate almamız gerekir.

İkincisi: Müşrikler kendilerince Allah katında birtakım şefaatçılar belirliyorlar, Kur'ân-ı Kerim de onlara cevap veriyor. Onsekizinci ayette bunu görüyoruz: *"Onlar Allah'ı bırakıp kendilerine ne zarar ne de fayda verebilecek şeylere tapıyorlar ve 'Bunlar, Allah katında bizim şefaatçılarımızdır' diyorlar. De ki: 'Siz Allah'a göklerde ve yerde bilemeyeceği bir şeyi mi haber veriyorsunuz?' Hâşâ! O, onların ortak koştuklarından uzak ve yücedir."*

Güç ve iktidar sahibi bir kişiye tevessül edecek, ona yaklaşmak için bazı aracılar bulacak olan kişi, onun için makbul ve sevilen dostlarıyla tevessül eder. Kullandığı ifadeler de gayet yapıcı ve karşıdakini razı edecek nitelikte olur. Ama bu kişi tam tersine, yakınlaşmayı arzuladığı üst makamın razı olmayacağı birini kendi kendine araya koyar ve yapıcı bir dil kullanmaktan ziyade o üst makamın hoşuna gitmeyen bir üslupla konuşursa, bu onun düşüncesizliğini ve aklî seviyesizliğini gösterir. Bu durum insanlar arasında bile böyleyken nasıl olur da bir insan, Allah'ın asla razı olmadığı ve izin vermediği o putları Allah katında şefaatçi kılabilir!?

Üçüncüsü: Müşrikler, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) yanında bir melek olması, kendisine altın hazineler indirilmesi ve Mekke'deki dağların yerinden oynaması gibi birtakım mucizeler istiyorlardı: *"Ona (Muhammed'e) Rabbinden bir mucize indirilse ya!"* Tabiatıyla bu öneriler makul öneriler olmaktan ziyade, hakikat karşısında ayak diretme, istihza ve cedelleşmeden ibaretti. Yoksa Allah Resûlü'nün (s.a.s.) getirdiği Kur'ân mucizesi, kâinattaki deliller ve diğer bazı mucizeler onlara zaten kâfiydi. Bu nedenle, Rabbimiz onların bu önerilerine şöyle cevap verdi: *"De ki: Gayb ancak Allah'ındır. Bekleyin (bakalım) ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim."*

Bu ayet bir anlamda onlar için tehdit içermektedir ve Rabbimiz peşinden de şöyle buyurarak bu tehdidi pekiştirmiştir: *"Kendilerine dokunan (kıtlık ve hastalık gibi) bir sıkıntıdan sonra insanlara bir rahmet*

(esenlik) tattırdığımız zaman, bir de bakarsın ki ayetlerimiz hakkında onların bir tuzağı vardır. De ki: Allah'ın tuzağı daha süratlidir. Şüphesiz elçilerimiz kurduğunuz tuzakları yazıyorlar."

Dördüncüsü: Kur'ân, müşriklerin yaratılıştan gelen duygularına hitap etmekte ve fıtratlarını konuşturmaktadır: *"Sizi karada ve denizde gezdiren O'dur. Hatta siz gemilerde bulunduğunuz, o gemiler de içindekileri tatlı bir rüzgârla alıp götürdükleri ve (yolcular) bu yüzden neşelendikleri zaman, o gemiye şiddetli bir fırtına gelip çatar, her yerden onlara dalgalar hücum eder ve onlar çepeçevre kuşatıldıklarını anlarlar da dini yalnız Allah'a halis kılarak, 'Andolsun eğer bizi bundan kurtarırsan mutlaka şükredenlerden olacağız' diye Allah'a yalvarırlar."*

Muhataplarının fıtratlarına hitap ederek mesaj verme üslubu Kur'ân'da sıkça karşılaştığımız bir üsluptur. Kur'ân, insanın çevresinden, gücünden ve imkânlarından soyutlanıp kendi kaderiyle yüz yüze geldiği -kendi başına kaldığı- ânı dikkate alır ve mesajını verir. İşte o durumda insan, kendi hakikatini, tüm maskelerinden ve kamuflajlarından sıyrılmış olarak fark eder, Allah'ın insanın özüne yerleştirdiği selim fıtrat ortaya çıkar.

Beşincisi: Bazen de Kur'ân, muhatapların aklına hitap eder ve onları mantıklı düşünmeye davet eder: *"(Resûlüm!) De ki: Size gökten ve yerden kim rızık veriyor? Ya da kulaklara ve gözlere kim mâlik (ve hâkim) bulunuyor? Ölüden diriyi kim çıkarıyor, diriden ölüyü kim çıkarıyor? (Her türlü) işi kim idare ediyor? 'Allah' diyecekler. De ki: Öyle ise (O'na âsi olmaktan) sakınmıyor musunuz?"*

Ayet, kâinattaki varlıkları takdir edip aralarında uyumlu bir ilişki kuran ve bunu bir düzen içinde yapan kudrete dikkat çekmektedir. Nitekim bunlar her şeyi kontrolü altında tutan o yüce kudrete teslim olmaya aklı âdeta mecbur eder. O yüce kudret bir hâyâl olmaktan ziyade gerçek ulûhiyyet kudretidir.[36]

Altıncısı: Kur'ân-ı Kerim, yaratma hususunda da müşriklere meydan okumaktadır. Bu meydan okuma kıyamete kadar devam edecektir. İnsanoğlu da Allah'ın dışında edindiği ilahlar da insanlığın elde ettiği

36 *"İşte O, sizin gerçek Rabbiniz olan Allah'tır. Artık haktan (ayrıldıktan) sonra sapıklıktan başka ne kalır? O halde nasıl (sapıklığa) döndürülüyorsunuz?"* (Yunus 10/32).

bilimsel ve teknik ilerlemeler de yaratılışı başlatan unsur olamazlar. Nitekim insanoğlu, yaratılış sırlarını keşfetmeye yönelik birtakım ilerlemeler kaydettiğinde bile ne kadar çok övünüp sevinmektedir. Yaratılışın sırlarını anladıkça hayret eden insanoğlu yaratılışta payının olduğunu nasıl iddia edebilir ki? Akıl ve idrak sahibi insan bile böyleyse insanla kıyaslanması mümkün olmayan putlar nasıl yaratıcı olabilir?! İşte Allah (c.c.) şu ayette bu mesajı vermektedir: *"(Resûlüm!) De ki: (Allah'a) ortak koştuklarınız arasında, (birini yokken) ilk defa yaratacak, arkasından onu (ölümünden sonra hayata) yeniden döndürecek biri var mı?"*

Yedincisi: Kur'ân-ı Kerim, müşriklerin fıtratlarına ve akıllarına hitap ettikten sonra bir de vahiy ve doğru yolu gösterme konusunda onlara meydan okumaktadır: *"De ki: Ortak koştuklarınızdan hakka iletecek olan var mı? De ki: 'Hakka Allah iletir.' Öyleyse hakka ileten mi uyulmaya daha layıktır, yoksa hidayet verilmedikçe kendi kendine doğru yolu bulamayan mı? Bu Kur'ân Allah'tan başkası tarafından uydurulmuş bir şey değildir. Ancak kendinden öncekini doğrulayan ve o Kitab'ı açıklayandır. Onda şüphe yoktur, o, âlemlerin Rabbindendir. Yoksa 'Onu (Muhammed) uydurdu' mu diyorlar? De ki: Eğer sizler doğru iseniz Allah'tan başka, gücünüzün yettiklerini çağırın da (hep beraber) onun benzeri bir sûre getirin!"*

Bu ayetlerde Kur'ân'ın dosdoğru yola iletme ve her şeyi ayan beyan açıklama vasıflarının zikredilerek meydan okunması, aslında onun hakkında iyice düşünmeye de davettir. Bu şekilde, onun ihtiva ettiği ilmî, akidevî ve hukukî prensipler üzerinde tefekkür edilmesi ve bunlardan hareketle onun, Allah'ın kelamı olduğunun ve ne önünden ne de arkasından ona bâtılın yaklaşamayacağının kesin olarak idrak edilmesi istenmektedir.

İ'câz-ı beyânî dediğimiz, Kur'ân-ı Kerim'in dil ve üslup yapısıyla ilgili i'cazını sadece Arapça bilenler idrak edebiliyorken, ihtiva ettiği ilmî, akidevî ve hukukî prensipler yönüyle mucize oluşunu ise Arap olsun olmasın herkes görebilmekte ve fark edebilmektedir.

Sekizincisi: Kur'ân, iman etmemenin getireceği kötü sonuçlara da dikkat çekmektedir: *"Ey insanlar! Sizin taşkınlığınız ancak kendi*

aleyhinizedir; (bununla) sadece fâni dünya hayatının menfaatini elde edersiniz; sonunda dönüşünüz yine Bizedir. O zaman, yapmakta olduklarınızı size haber vereceğiz." "Orada herkes geçmişte yaptıklarının ne olduğunu anlar. Artık onlar gerçek sahipleri olan Allah'a döndürülmüşlerdir. Uydurmakta oldukları şeyler (bâtıl ilahları) da onları terkedip kaybolmuştur." "Şüphesiz ki Allah insanlara hiçbir şekilde zulmetmez, fakat insanlar kendilerine zulmederler."

Dokuzuncusu: Kur'ân, insanın ayağının kaymasına ve haktan sapmasına sebep olan unsurlara da dikkat çekmektedir. Sûrenin bu bölümü bağlamında insanoğlunun sapma nedenlerini şu başlıklar altında ele alabiliriz.

a. Dünya ile aldanmak, ölüme ve ötesine dair kaygı taşımamak, bunu düşünmemek: *"Onlara ayetlerimiz açık açık okunduğu zaman (öldükten sonra) Bize kavuşmayı beklemeyenler, 'Ya bundan başka bir Kur'ân getir veya bunu değiştir!' dediler."*

b. İnsanın sahip olduğu imkânlara, konfora dalarak Yaratıcıyı hesaba katmaksızın hareket etmesi, mahlûkatın bir yaratıcıya muhtaç olduğu fikrinden gafil olması: *"Kendilerine dokunan (kıtlık ve hastalık gibi) bir sıkıntıdan sonra insanlara bir rahmet (esenlik) tattırdığımız zaman, bir de bakarsın ki ayetlerimiz hakkında onların bir tuzağı vardır." "Fakat Allah onları kurtarınca bir de bakarsın ki onlar, yine haksız yere taşkınlık ediyorlar."*

c. İnsanın sapma nedenlerinden biri de bilgi elde etme yollarını işlevsiz hale getirmesidir: *"Fakat sağırlara -üstelik akılları da ermiyorsa- sen mi duyuracaksın?!" "(Gerçeği) göremiyorlarsa, körleri sen mi doğru yola ileteceksin?!"*

d. Bilgi elde etme yollarını işlevsiz hale getirmenin doğal neticesi cehalet olacaktır: *"Onların çoğu zandan başka bir şeye uymaz. Şüphesiz zan, haktan (ilimden) hiçbir şeyin yerini tutmaz." "Bilakis, onlar hakkıyla bilmedikleri ve bildirdikleri kendilerine (vakıa olarak) gelmemiş olan Kur'ân'ı yalanladılar."*

e. İnsanları saptıran bir unsur da şirkin önderlerini körü körüne taklittir: *"Onların hepsini bir araya toplayacağımız, sonra da Allah'a ortak*

koşanlara, 'Siz ve koştuğunuz ortaklar yerinizde bekleyin' diyeceğimiz gün artık onların (putlarıyla) aralarını tamamen ayırmışızdır. Ve onların ortakları, (putları) derler ki: 'Siz, bize ibadet etmiyordunuz. Bu yüzden bizimle sizin aranızda şahit olarak Allah yeter. Şüphesiz ki biz sizin (bize) tapmanızdan tamamen habersizdik.'" "Öyleyse hakka ileten mi uyulmaya daha layıktır, yoksa hidayet verilmedikçe kendi kendine doğru yolu bulamayan mı? Size ne oluyor?! Nasıl (böyle yanlış) hükmediyorsunuz?'"

Onuncusu: Tüm bu uyarılarından sonra Kur'ân-ı Kerim tüm insanlığa esenlik, mutluluk ve hayır kapılarını açmaktadır: *"Allah, kullarını esenlik yurduna çağırıyor ve O, dilediğini doğru yola iletir. Güzel davrananlara, daha güzel karşılık, bir de fazlası vardır. Onların yüzlerine ne bir toz (kara leke) bulaşır ne de bir horluk (gelir). İşte onlar cennet ehlidirler. Ve onlar orada ebedî kalacaklardır."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Ya bundan başka bir Kur'ân getir veya bunu değiştir!" Kur'ân-ı Kerim müşriklerin hoşuna gitmiyor, işlerine gelmiyordu, çünkü onların haksız ve usulsüz birtakım yöntemlerle zayıf ve savunmasız insanların mallarından elde ettikleri kazançlarına mani oluyordu. İnkârcılar, hakikatin tarafında yer alan insanlara, ancak birtakım haklarından feragat ettiklerinde tahammül edebilirler. Ve bu tavır dünya tarihi boyunca tüm bâtıl ehlinin ortak tavrı olagelmiştir.

"De ki: Onu kendiliğimden değiştirmem benim için olacak şey değildir. Ben ancak bana vahyolunana tabiyim." Bizim yüklendiğimiz ve kendisine davet ettiğimiz hakikat, birtakım beşerî görüşler yahut bir grubun belirlediği prensipler değil, Allah tarafından belirlenen ve vahyedilen dindir. Her kim o dini dönüştürür ya da değiştirirse bu ilahî emanete hıyanet etmiş ve hakka tecavüz etmiş olur. O nedenle, Kur'ân'ın değiştirilmesini isteyenlere, elçisinin şöyle demesini emrediyor: *"De ki: Onu kendiliğimden değiştirmem benim için olacak şey değildir. Ben, bana vahyolunandan başkasına uymam. Çünkü Rabbime isyan edersem elbette büyük günün azabından korkarım."* Bu ayette,

bâtılı süslü göstererek ve gerçekleri çarpıtarak insanlar arasında kabul görmek ve itibarını kazanmak isteyen ilim adamlarına yönelik bir ikaz da vardır.

"De ki: Eğer Allah dileseydi onu size okumazdım, Allah da onu size bildirmezdi. Ben bundan önce bir ömür boyu içinizde durmuştum." Hz. Peygamber (s.a.s.) âdeta şunu söylemiş oluyor: "Ben size bu konularla ilgili hiçbir şeyden bahsetmeksizin tam kırk yıl sizin aranızda kaldım. Allah dileseydi bu vahyi benden de sizden de engellerdi de ne ben onu size okuyabilirdim ne de siz ondan bir şey elde edebilirdiniz."

"Öyleyse kim Allah'a karşı yalan uydurandan veya O'nun ayetlerini yalanlayandan daha zalimdir!" On yedinci ayette geçen bu cümle, hem doğruluğu ayan beyan açığa çıktıktan sonra hâlâ hakkı yalanlayan ve onu tanımaya yanaşmayanlara hem de dinî hükümler üzerinde oynama yaparak hakkı değiştirerek Allah adına yalan söyleyenlere yönelik bir tehdittir.

"İnsanlar sadece bir tek ümmetti, sonradan ayrılığa düştüler." Tüm insanlar, tevhidi kabul etmeye hazır bir fıtrat üzere yaratılmışlardır. Tevhidi işaret eden deliller de ayan beyan ortadadır. Dolayısıyla aslolan tevhittir, şirk arızî bir durumdur, sonradan ortaya çıkmıştır. İşte bu türedi şirk anlayışının ortaya çıkması, insanlığı ihtilafa sevketmiştir.

Ayetin devamında da Allah'ın bu insanlara yönelik sünnetinin (kanununun), onlara kıyamete kadar mühlet vermek şeklinde olduğuna işaret edilmektedir. Eğer böyle olmasaydı, Allah (c.c.) tevhid ehli ile şirk ehli arasında hükmünü verirdi: *"Eğer (azabın ertelenmesiyle ilgili) Rabbinden bir söz (ezelî bir takdir) geçmemiş olsaydı, ayrılığa düştükleri konuda hemen aralarında hüküm verilirdi (Derhal azap iner ve işleri bitirilirdi)."*

"Ona (Muhammed'e) Rabbinden bir mucize indirilse ya!" ayetinde geçen *"ayet/mucize"* kelimesi, "Hz. Sâlih'in devesi, Hz. Musa'nın asası gibi mucizeler, hârikulâde olaylar" demektir. Aslında Mekke müşriklerinin istedikleri bu tür mucizeler değil, Mekke'deki dağların yerlerinden yürütülmesi, bahçelere dönüştürülmesi gibi kendi arzularınca olan mucizelerdi.

"Şüphesiz elçilerimiz, kurduğunuz tuzakları yazıyorlar." Melekler insanoğlunun irili ufaklı tüm yapıp ettiklerini sayıp kayda geçirmektedir. Bu hakikat Kur'ân-ı Kerim'de pek çok yerde vurgulandığı gibi burada da ifade edilmektedir.

(يُسَيِّرُكُمْ فِى الْبَرِّ وَالْبَحْرِ); yani, sizi karada ve denizde taşıyacak vasıtalar yaratan O'dur.

(وَظَنُّوا اَنَّهُمْ اُحِيطَ بِهِمْ); kendilerine her yönden ölüm geldiğini anlarlar.

(مُخْلِصِينَ لَهُ الدِّينَ); sadece Allah'ı hatırlarlar, putlarını unutuverirler.

(مَتَاعَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا); neticede azgınlığınızla elde edeceğiniz tek şey bu dünyanın geçici menfaatidir.

(كَمَآءٍ اَنْزَلْنَاهُ مِنَ السَّمَآءِ) Bu ayette geçen *"sema"* kelimesi, *"üst taraf"* demektir. Çünkü bulutlar gökyüzü ile yeryüzü arasındadır. *"Gökle yer arasındaki emre amade bulutları evirip çevirmesinde elbette düşünen bir topluluk için deliller vardır"*[37] ayetinden de bulutların yer ile gök arasında olduğu anlaşılmaktadır.

(فَاخْتَلَطَ بِهِ نَبَاتُ الْاَرْضِ); yani bitkiler çoğalır ve çeşitlenir de semadan yağan yağmurun bolluğu ve bereketi ile âdeta iç içe geçerler.

(حَتّٰٓى اِذَآ اَخَذَتِ الْاَرْضُ زُخْرُفَهَا وَازَّيَّنَتْ); yani yeryüzü farklı şekil ve renklerdeki bitkilerle süslü bir tablo halini aldığında.

(وَظَنَّ اَهْلُهَآ اَنَّهُمْ قَادِرُونَ عَلَيْهَآ); yani sahipleri, o bahçeleri hasat edeceklerini, meyvelerini toplayacaklarını düşündükleri bir anda.

(اَتٰيهَآ اَمْرُنَا); yani helâkine hükmederiz.

(كَاَنْ لَمْ تَغْنَ بِالْاَمْسِ); yani sanki hiç olmamış, hiç imar edilmemiş gibi olur. Ayet-i kerime her ne kadar ekinlerden bahsetse de kapsamı daha geniştir. Mesela insanoğlunun yeryüzünü ilim ve sanatıyla kontrol altına alması da ebedî değildir. Bir gün kıyamet gelecek, ayette verilen örnek tüm alanlarda geçerli olacaktır. İnsanoğlu her ne kadar kendini yeryüzünün hâkimi ve onu kendine âmâde görse de Allah'ın hükmü karşı konulamaz bir hükümdür.

(دَارِ السَّلَامِ); cennet demektir.

---

37 Bakara 2/164.

"Güzel davrananlara, daha güzel karşılık, bir de fazlası vardır." Allah'a kulluk adına amellerini güzel yapanlara güzel karşılık, yani cennet vardır. Fazlası ise yapılan iyiliklerin mükâfatını artırmakla başlar, Allah Teâlâ'ya yakınlığı elde etme ve O'nun cemalini görmeyle taçlanır. İşte iman ve amelleri ile yücelmiş insanlara layık en büyük nimet de O'nun cemalini görmektir. Bu nimet cennet hurileriyle de cennet saraylarıyla da kıyaslanacak bir nimet değildir.

Allah'ın görülmesi hususunda her kim ahireti dünyaya, Yaratıcıyı da yaratılanlara kıyaslarsa hata etmiş demektir. Ahiretteki nazar (görme), dünyadaki mahlûkatın birbirini görmesi gibi değildir. Ahirette Allah Teâlâ'yı görme, o makama uygun bir keyfiyetle olacaktır.

"Onların yüzlerine ne bir toz (kara leke) bulaşır ne de bir horluk (gelir). İşte onlar cennet ehlidirler. Ve onlar orada ebedî kalacaklardır." buyruğunda bahsedilen kişilerin yüzlerini, ne cehennemin maddî dumanı ne de kaybetmişlik psikolojisinin manevî dumanı kaplayacaktır. Ancak işledikleri kötülükleri sebebiyle cehennemi hak edenlerin *"yüzleri sanki karanlık geceden bir parçaya bürünmüş"* gibi olacaktır.

(مَكَانَكُمْ أَنْتُمْ وَشُرَكَاؤُكُمْ) lafzında "şürekâ" olarak nitelenenler müşriklerin, Allah'a ortak edindikleri sahte ilahlarıdır. Ayette *"siz ve ortaklarınız"* ifadesiyle bu sahte ilahlar müşriklere nispet edilmiştir. Çünkü bunlar bizzat müşriklerin kendi ürettikleri ve gerçekliği olmadığı halde ilah edindikleri şeylerdir.

"Onların ortakları, (putları) derler ki: 'Siz, bize ibadet etmiyordunuz.'" İbadet, Mâbûd'un emrine boyun eğmek ve O'na itaat etmektir. Allah'a ortak koşulan putların ise herhangi bir şeyi emretmeleri söz konusu değildir. Dolayısıyla müşrikler, putlarına taparken gerçekte kendi arzularına tapmaktadırlar. Bu durum tüm müşriklerin ortak tavrıdır. Hz. İsa'yı (a.s.) ilahlaştıranlar da böyledir, Hz. Hüseyin'in kabrine secde eden ğulât (aşırı Şia) da böyledir. Hâlbuki Hz. İsa da Hz. Hüseyin de kendileri için yapılan bu muameleden berîdirler. Ayette vurgulanan gerçek de budur. Yani onlar kendilerine tapılmasından habersizdirler.

Cansız olan putların bu hakikati dile getirmelerine gelince; Allah Teâlâ'nın kıyamet gününde onlara konuşma kabiliyeti vermesi O'nun için imkânsız değildir. Zira o gün bu dünyada geçerli olan sünnetullah

değişecektir. Neticede, Allah'ın imkân vermesiyle konuşan putlar *"Şüphesiz ki biz sizin (bize) tapmanızdan tamamen habersizdik"* (sizin yaptığınız ibadeti işitmedik, görmedik ve bilmiyoruz) diyebileceklerdir.

"Kim işleri düzenliyor?" Yani dünya ve ahiretle ilgili her hususu kim düzenliyor?

"'Allah' derler." Nitekim müşrikler, yaratma ve evreni yönetme işini putlarına nispet etmiyorlardı. Onlar özellikle şefaat/aracılık meselesiyle şirke düşüyorlardı.

"İşte böylece Rabbinin, yoldan çıkanlar hakkındaki 'Onlar inanmazlar' sözü gerçekleşmiş oldu." Yani Allah Teâlâ'nın sünnetine göre, hidayet talep eden kişi hidayete erdirildi, sapıklığı talep eden de saptırıldı.

"De ki: Sizin ortak koştuğunuz o varlıklardan, yaratmayı ilk kez başlatacak ve sonra bir kez daha yapacak olan var mı?" Zira ilk yaratmaya güç yetiremeyen onu bir kez daha yapmaya da güç yetiremez.

"Doğru yolu bulamaz." ayetindeki (لَا يَهِدِّى) kelimesi, kendisi yol bulamaz, demektir. Mesela putlar birileri tarafından taşınmadıkça bir yerden başka bir yere gidemezler. Peki bu putlar kendilerine tapanlara doğru yolu nasıl gösterebilirler?!

"Kendinden öncekileri tasdik eden," yani önceki kitapları tasdik eden...

"Kitab'ı açıklayan," yani haberlerini, emirlerini ve yasaklarını ayrıntılı olarak açıklayan...

"De ki: Eğer sizler doğru iseniz, Allah'tan başka, gücünüzün yettiklerini çağırın da (hep beraber) onun benzeri bir sûre getirin." ayeti müşriklere yönelik çetin ve etkili bir meydan okuma içermektedir. Nitekim dili, üslubu ve beyanı açısından Kur'ân'la yarışacak bir metin getirmeleri noktasında müşriklere meydan okumaktadır. Aslında onlar fesahat ve belâğatta çok iyiydiler, ama bu meydan okuma karşısında aciz kaldılar. Aciz kalmaları neticesinde de, "Kur'ân'ı Muhammed uyduruyor" şeklindeki iddiaları da çökmüş oldu. Şayet Kur'ân-ı Kerim, Muhammed (s.a.s.) tarafından oluşturulan bir metin olsaydı onlar bir benzerini getirmekten aciz kalmazlardı.

"Bilakis, onlar hakkıyla bilmedikleri ve bildirdikleri kendilerine (vakıa olarak) gelmemiş Kur'ân'ı yalanladılar." Kur'ân-ı Kerim'in bildirdiklerinin henüz onların başına gelmemiş olması, Kur'ân'ı yalanlamanın karşılığını görmemiş olmaları demektir. Ama mutlaka karşılığını göreceklerdir. Bu ayetteki "te'vîl" kelimesinden hareketle, (لَمَّا يَأْتِهِمْ تَأْوِيلُهُ) cümlesini "Henüz kendilerine açıklaması gelmemiş metin" şeklinde anlamak doğru değildir. Bu cümle Kur'ân-ı Kerim'de ileride olacağı haber verilen fakat vakti gelmeyen şeyler anlamına gelir. Yoksa bu ayetin o günkü muhatapları Arap dilini çok iyi biliyorlardı, dolayısıyla anlamak için herhangi bir yoruma ya da tercümana ihtiyaç duymuyorlardı.

"Onlardan seni dinleyenler vardır." buyruğunda ism-i mevsul (مَنْ) sonrasında çoğul bir kelime (dinleyenler) gelmiştir. Zira ism-i mevsulün işaret ettiği anlam dikkate alınarak çoğul formda bir cümle kurulmuştur. Burada sözü edilen dinleme, kişiyi hakka ulaştırmayan dinlemedir. Çünkü onların bu dinlemeleri duyduklarından faydalanmak amaçlı değil, sadece Hz. Peygamber'in neyden bahsettiğinden haberdar olma amaçlıydı. Doğruyu bulmak için dinlemediklerinden dolayı, ayetin devamında da gaflet, tekebbür ve hakka tepeden bakma körlüğü içinde olduklarına işaret edilmiştir: *"Fakat sağırlara -üstelik akılları da ermiyorsa- sen mi duyuracaksın?!"*

"Onlardan sana bakan da vardır." ayetinde ise ism-i mevsulün lafzı dikkate alınarak tekil kip ile *"bakan da vardır"* kelimesi gelmiştir. Çünkü ism-i mevsul olan (مَنْ)'in anlamı çoğul olsa da lafzı tekildir. Dolayısıyla bu edatla ilgili olarak bazen anlamı dikkate alınarak peşinden çoğul kipli cümle kurulabilir, bazen de lafzı dikkate alınarak tekil kipli cümle kurulabilir.

Her iki ayette de aynı ism-i mevsul (مَنْ) kullanıldığı halde birinci ayette işitme fiili için çoğul kip, ikinci ayette bakma fiili için ise tekil kip kullanılmasının hikmetini şöyle açıklayabiliriz: Öfkeli kişi, öfkelendiği kişiyi görmek istemez; özellikle de öfkeli olduğu kişi saygın ve itibarlı biriyse onu hiç görmek istemez. Fakat görmek istemediği o kişinin her şeyinden haberdar olmayı, neler söylediğini duymayı ister. İşte müşriklerin de Hz. Peygamber'i (s.a.s.) dinleyip sözlerini çokça araştırdıklarına işaret etmek üzere ilk ayette işitme fiili çoğul kiple kullanılmış,

fakat o yanlarına geldiğinde ondan hemen yüz çeviriverdikleri için ve onu görmeye tahammüllerinin olmadığına işaret etmek üzere *"onlardan sana bakan da vardır"* cümlesinde bakma fiili tekil kiple gelmiştir. Ayrıca bakma eylemi tek yönlü bir eylemdir, bakan ile bakılan genelde birbirini görür. Ama işitme böyle değildir. İşitme, kişinin arkasından, sağından, solundan, kendisini fark ettirmeyecek gizli bir yerden de olabilir. Dolayısıyla Hz. Peygamber'i (s.a.s.) bizzat görerek dinleyen azdır ama onu gizli gizli dinleyenler çoktur. Bu hakikatin, cümlelerdeki fiil kiplerine de yansıdığını görüyoruz.

"Fakat -hele (gerçeği) göremiyorlarsa- körleri sen mi doğru yola ileteceksin?" buyruğunda *"körler"* diye nitelenenler aslında Hz. Peygamber'i (s.a.s.) gören müşriklerdir. Ama onlar somut varlıkları görseler de hakikate kördürler. Zira gönül körlüğü göz körlüğünden daha zordur.

"Şüphesiz ki Allah insanlara hiçbir şekilde zulmetmez, fakat insanlar kendilerine zulmederler." ayeti, Allah'ın belirlediği kaderin insanı zorla bir şeyi yapmaya iten ve sorumluluğu kaldıran bir nitelikte olmadığı, asıl sorumluluğun insanoğlunun kendinde olduğunu ortaya koyuyor. Zira Allah, kaderi belirlerken, insanların kendi aralarında yaptığı gibi birini diğerine karşı kayırmaz.

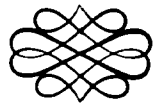

وَيَوْمَ يَحْشُرُهُمْ كَاَنْ لَمْ يَلْبَثُوٓا اِلَّا سَاعَةً مِنَ النَّهَارِ يَتَعَارَفُونَ بَيْنَهُمْ ۭ قَدْ
خَسِرَ الَّذِيْنَ كَذَّبُوا بِلِقَاۗءِ اللّٰهِ وَمَا كَانُوا مُهْتَدِيْنَ ﴿٤٥﴾ وَاِمَّا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ
الَّذِيْ نَعِدُهُمْ اَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَاِلَيْنَا مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ اللّٰهُ شَهِيْدٌ عَلٰي مَا يَفْعَلُوْنَ
﴿٤٦﴾ وَلِكُلِّ اُمَّةٍ رَّسُوْلٌ ۚ فَاِذَا جَاۗءَ رَسُوْلُهُمْ قُضِيَ بَيْنَهُمْ بِالْقِسْطِ وَهُمْ لَا
يُظْلَمُوْنَ ﴿٤٧﴾ وَيَقُوْلُوْنَ مَتٰى هٰذَا الْوَعْدُ اِنْ كُنْتُمْ صٰدِقِيْنَ ﴿٤٨﴾ قُلْ لَّآ اَمْلِكُ
لِنَفْسِيْ ضَرًّا وَّلَا نَفْعًا اِلَّا مَا شَاۗءَ اللّٰهُ ۭ لِكُلِّ اُمَّةٍ اَجَلٌ ۭ اِذَا جَاۗءَ اَجَلُهُمْ فَلَا
يَسْتَاْخِرُوْنَ سَاعَةً وَّلَا يَسْتَقْدِمُوْنَ ﴿٤٩﴾ قُلْ اَرَءَيْتُمْ اِنْ اَتٰىكُمْ عَذَابُهٗ بَيَاتًا
اَوْ نَهَارًا مَاذَا يَسْتَعْجِلُ مِنْهُ الْمُجْرِمُوْنَ ﴿٥٠﴾ اَثُمَّ اِذَا مَا وَقَعَ اٰمَنْتُمْ بِهٖ ۭ
آٰلْـٰٔنَ وَقَدْ كُنْتُمْ بِهٖ تَسْتَعْجِلُوْنَ ﴿٥١﴾ ثُمَّ قِيْلَ لِلَّذِيْنَ ظَلَمُوْا ذُوْقُوْا عَذَابَ
الْخُلْدِ ۚ هَلْ تُجْزَوْنَ اِلَّا بِمَا كُنْتُمْ تَكْسِبُوْنَ ﴿٥٢﴾ وَيَسْتَنْۢبِـُٔوْنَكَ اَحَقٌّ هُوَ ۭ قُلْ
اِيْ وَرَبِّيْٓ اِنَّهٗ لَحَقٌّ ۭ وَمَآ اَنْتُمْ بِمُعْجِزِيْنَ ۚ ﴿٥٣﴾ وَلَوْ اَنَّ لِكُلِّ نَفْسٍ ظَلَمَتْ مَا
فِي الْاَرْضِ لَافْتَدَتْ بِهٖ ۭ وَاَسَرُّوا النَّدَامَةَ لَمَّا رَاَوُا الْعَذَابَ ۚ وَقُضِيَ بَيْنَهُمْ
بِالْقِسْطِ وَهُمْ لَا يُظْلَمُوْنَ ﴿٥٤﴾ اَلَآ اِنَّ لِلّٰهِ مَا فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۭ اَلَآ اِنَّ
وَعْدَ اللّٰهِ حَقٌّ وَّلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿٥٥﴾ هُوَ يُحْيٖ وَيُمِيْتُ وَاِلَيْهِ تُرْجَعُوْنَ
﴿٥٦﴾ يٰٓاَيُّهَا النَّاسُ قَدْ جَاۗءَتْكُمْ مَّوْعِظَةٌ مِّنْ رَّبِّكُمْ وَشِفَاۗءٌ لِّمَا فِي الصُّدُوْرِ
وَهُدًى وَّرَحْمَةٌ لِّلْمُؤْمِنِيْنَ ﴿٥٧﴾ قُلْ بِفَضْلِ اللّٰهِ وَبِرَحْمَتِهٖ فَبِذٰلِكَ فَلْيَفْرَحُوْا ۭ
هُوَ خَيْرٌ مِّمَّا يَجْمَعُوْنَ ﴿٥٨﴾ قُلْ اَرَءَيْتُمْ مَّآ اَنْزَلَ اللّٰهُ لَكُمْ مِّنْ رِّزْقٍ فَجَعَلْتُمْ
مِّنْهُ حَرَامًا وَّحَلٰلًا ۭ قُلْ آٰللّٰهُ اَذِنَ لَكُمْ اَمْ عَلَي اللّٰهِ تَفْتَرُوْنَ ﴿٥٩﴾ وَمَا ظَنُّ
الَّذِيْنَ يَفْتَرُوْنَ عَلَي اللّٰهِ الْكَذِبَ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۭ اِنَّ اللّٰهَ لَذُوْ فَضْلٍ عَلَي النَّاسِ
وَلٰكِنَّ اَكْثَرَهُمْ لَا يَشْكُرُوْنَ ۚ ﴿٦٠﴾ وَمَا تَكُوْنُ فِيْ شَاْنٍ وَّمَا تَتْلُوْا مِنْهُ مِنْ قُرْاٰنٍ
وَّلَا تَعْمَلُوْنَ مِنْ عَمَلٍ اِلَّا كُنَّا عَلَيْكُمْ شُهُوْدًا اِذْ تُفِيْضُوْنَ فِيْهِ ۭ وَمَا يَعْزُبُ

عَنْ رَبِّكَ مِنْ مِثْقَالِ ذَرَّةٍ فِى الْاَرْضِ وَلَا فِى السَّمَآءِ وَلَآ اَصْغَرَ مِن ذٰلِكَ
وَلَآ اَكْبَرَ اِلَّا فِى كِتَابٍ مُبِينٍ ﴿٦١﴾ اَلَآ اِنَّ اَوْلِيَآءَ اللّٰهِ لَا خَوْفٌ عَلَيْهِمْ وَلَا
هُمْ يَحْزَنُونَ ﴿٦٢﴾ اَلَّذِينَ اٰمَنُوا وَكَانُوا يَتَّقُونَ ﴿٦٣﴾ لَهُمُ الْبُشْرٰى فِى الْحَيٰوةِ
الدُّنْيَا وَفِى الْاٰخِرَةِ لَا تَبْدِيلَ لِكَلِمَاتِ اللّٰهِ ذٰلِكَ هُوَ الْفَوْزُ الْعَظِيمُ ﴿٦٤﴾ وَلَا
يَحْزُنْكَ قَوْلُهُمْ اِنَّ الْعِزَّةَ لِلّٰهِ جَمِيعًا هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٦٥﴾ اَلَآ اِنَّ لِلّٰهِ مَن
فِى السَّمٰوَاتِ وَمَنْ فِى الْاَرْضِ وَمَا يَتَّبِعُ الَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ شُرَكَآءَ
اِنْ يَتَّبِعُونَ اِلَّا الظَّنَّ وَاِنْ هُمْ اِلَّا يَخْرُصُونَ ﴿٦٦﴾ هُوَ الَّذِى جَعَلَ لَكُمُ الَّيْلَ
لِتَسْكُنُوا فِيهِ وَالنَّهَارَ مُبْصِرًا اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَسْمَعُونَ ﴿٦٧﴾ قَالُوا
اتَّخَذَ اللّٰهُ وَلَدًا سُبْحَانَهُ هُوَ الْغَنِىُّ لَهُ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ
اِنْ عِنْدَكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ بِهٰذَا اَتَقُولُونَ عَلَى اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٦٨﴾ قُلْ اِنَّ
الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُونَ ﴿٦٩﴾ مَتَاعٌ فِى الدُّنْيَا ثُمَّ اِلَيْنَا
مَرْجِعُهُمْ ثُمَّ نُذِيقُهُمُ الْعَذَابَ الشَّدِيدَ بِمَا كَانُوا يَكْفُرُونَ ﴿٧٠﴾

45. *Allah'ın onları, sanki günün ancak bir saati kadar kaldıklarını zanneder vaziyette yeniden diriltip toplayacağı gün aralarında birbirleriyle tanışırlar. Allah'ın huzuruna varmayı yalanlayanlar elbette zarara uğramışlardır. Zira onlar doğru yola gitmemişlerdi.*

46. *Eğer onları tehdit ettiğimiz (azabın) bir kısmını sana (dünyadayken) gösterirsek (ne âlâ); yok eğer (göstermeden) seni vefat ettirirsek, nihayet onların dönüşü de Bizedir. (O zaman onlara ne olacağını göreceksin!) Sonra, Allah, onların yapmakta olduklarına da şahittir.*

47. *Her ümmetin bir peygamberi vardır. Peygamberleri geldiği zaman, aralarında adaletle hükmedilir ve onlara asla zulmedilmez.*

48. *"Doğru iseniz bu vaad (azap) ne zamandır?" diyorlar.*

49. *De ki: "Ben kendime bile Allah'ın dilediğinden başka ne bir zarar ne de bir menfaat verme gücüne sahibim." Her ümmetin bir eceli vardır. Ecelleri geldiği zaman artık ne bir saat geri kalırlar ne de ileri giderler.*

50. *De ki: (Ey müşrikler!) Ne dersiniz? Allah'ın azabı size geceleyin veya gündüzün gelirse (ne yaparsınız)? Suçlular ondan hangisini istemekte acele ediyorlar?!*

51. *Olacaklar olduktan sonra mı O'na iman edeceksiniz? Şimdi mi? Hâlbuki onu, (azabın gelmesini) istemekte acele ediyordunuz?*

52. *Sonra o (kendilerine) zulmedenlere, "Ebedî azabı tadın!" denilecek. Kazanmakta olduğunuzdan başkasının karşılığını mı bulacaksınız?*

53. *"O (azap) bir gerçek midir?" diye senden haber istiyorlar. De ki: Evet, Rabbime andolsun ki o şüphesiz gerçektir ve siz âciz bırakacak değilsiniz.*

54. *(O zaman) zulmeden herkes yeryüzündeki bütün servete sahip olsa (azaptan kurtulmak için) elbette onu feda eder. Ve azabı gördükleri zaman için için yanarlar. Aralarında adaletle hükmolunur ve onlara zulmedilmez.*

55. *Bilesiniz ki göklerde ve yerde olan her şey Allah'ındır. Yine bilesiniz ki Allah'ın vaadi haktır, fakat onların çoğu bilmez.*

56. *O hem diriltir hem de öldürür ve yalnız O'na döndürüleceksiniz.*

57. *Ey insanlar! Size Rabbinizden bir öğüt, gönüllerdekine bir şifa, müminler için bir hidayet ve rahmet gelmiştir.*

58. *De ki: Ancak Allah'ın lütfu ve rahmetiyle, işte bunlarla sevinsinler. Bu, onların (dünya malı olarak) topladıklarından daha hayırlıdır.*

59. *De ki: Allah'ın size indirdiği rızıktan bir kısmını helâl, bir kısmını da haram bulmanıza ne dersiniz? De ki: Allah mı size izin verdi, yoksa Allah'a iftira mı ediyorsunuz?*

60. *Allah'a karşı yalan uyduranların kıyamet günü (akıbetleri) hakkındaki kanaatleri nedir? Şüphesiz Allah insanlara karşı lütuf sahibidir. Fakat onların çoğu şükretmezler.*

61. *Ne zaman sen bir işte bulunsan, ne zaman Kur'ân'dan bir şey okusan ve siz ne zaman bir iş yaparsanız, o işe daldığınız zaman Biz mutlaka üstünüzde şahidizdir. Ne yerde ne gökte zerre ağırlığınca bir şey Rabbinden uzak (ve gizli) kalmaz. Bundan daha küçüğü ve daha büyüğü yoktur ki apaçık kitapta (levh-i mahfuzda) bulunmasın.*

62. *Bilesiniz ki Allah'ın dostlarına korku yoktur; onlar üzülmeyecekler de.*

63. *Onlar, iman edip de takvaya ermiş olanlardır.*

64. Dünya hayatında da ahirette de onlara müjde vardır. Allah'ın sözlerinde asla değişme yoktur. İşte bu, büyük kurtuluşun kendisidir.
65. (Resûlüm) Onların (inkârcıların) sözleri seni üzmesin. Çünkü bütün izzet (ve üstünlük) Allah'ındır. O işitendir, bilendir.
66. İyi bilin ki göklerde ve yerde ne varsa yalnız Allah'ındır. (O halde) Allah'tan başka ortaklara tapanlar neyin ardına düşüyorlar?! Doğrusu onlar, zandan başka bir şeyin ardına düşmüyorlar ve onlar sadece yalan söylüyorlar.
67. O (Allah), geceyi içinde dinlenesiniz diye sizin için yaratan, (çalışıp kazanmanız için de) gündüzü aydınlık kılandır. Şüphesiz bunda, dinleyen bir toplum için ibretler vardır.
68. (Müşrikler,) "Allah çocuk edindi" dediler. Hâşâ! O bundan münezzehtir. O'nun (çocuğa) ihtiyacı yoktur. Göklerde ve yerde ne varsa O'nundur. Bu hususta yanınızda herhangi bir delil yoktur. Allah hakkında bilmediğiniz bir şeyi mi söylüyorsunuz?
69. De ki: Allah hakkında yalan uyduranlar asla kurtuluşa eremezler.
70. Dünyada bir miktar geçim (sağlarlar), sonra dönüşleri Bizedir; sonra da inkâr etmekte oldukları şeylerden ötürü onlara şiddetli azabı tattırırız.

İKİ GRUBUN AKIBETİ

Önceki bölümde müşriklerle ilgi geçen uzunca fasıldan sonra bu bölümdeki ayetler, mümin veya kâfir tüm insanları bekleyen uhrevî karşılıktan bahsediyor. Bu ayetler, insanların ahirette karşılaşacakları iyi ya da kötü sonuçlardan bahsederek müminleri imanda sabitkadem olmaya teşvik ediyor, müşrikleri de şirkin kötü akıbetine karşı uyarıyor. Ayetlere baktığımızda teşvik ve terhîb (korkutma) unsurlarının uyum içinde iç içe kullanıldığını, yeryüzündeki tüm sorumluluk sahibi insanları bekleyen akıbetin gayet güzel bir üslupla açıklandığını görüyoruz. Ayetler, insanın hayatının mutlaka bir karşılığı olacağı hakikatini birkaç farklı yönden beyan ediyor. Şöyle ki:

Birincisi: Şu yeryüzünde yaşayan insanların küçük büyük tüm yaptıkları mutlaka kayıt altına alınmaktadır: *"Ne zaman sen bir işte*

bulunsan, ne zaman Kur'ân'dan bir şey okusan ve siz ne zaman bir iş yaparsanız, o işe daldığınız zaman Biz mutlaka üstünüzde şahidizdir. Ne yerde ne gökte zerre ağırlığınca bir şey Rabbinden uzak (ve gizli) kalmaz. Bundan daha küçüğü ve daha büyüğü yoktur ki apaçık kitapta (levh-i mahfuzda) bulunmasın."

İkincisi: Gece-gündüz, hayat-ölüm, yeryüzü-gökyüzü; kısaca tüm varlıklar Allah'ın eli ve idaresi altındadır. O, dilediğine dilediğini yapma tasarrufuna sahiptir. Ayetlerde tüm bu hakikatlere şöyle işaret edilmektedir: *"Bilesiniz ki göklerde ve yerde olan her şey Allah'ındır. Yine bilesiniz ki Allah'ın vaadi haktır, fakat onların çoğu bilmez. O hem diriltir hem de öldürür ve yalnız O'na döndürüleceksiniz." "İyi bilin ki göklerde ve yerde ne varsa yalnız Allah'ındır. O (Allah), geceyi içinde dinlenesiniz diye sizin için yaratan, (çalışıp kazanmanız için de) gündüzü aydınlık kılandır. Şüphesiz bunda, dinleyen bir toplum için ibretler vardır."*

Hesap günü gerçeği de ancak Allah'ın var ettiği bir hakikat, O'nun var ettiği günlerden bir gündür. İnsanların, ilk yaratılışa şahit olmalarına rağmen yeniden yaratılışı inkâr etmelerinin hiçbir mantıklı izahı yoktur. İlk yaratma da son yaratma da Allah'ın elindedir, O'nun ortağı da yoktur, kefili de yoktur: *"De ki: 'Ben kendime bile Allah'ın dilediğinden başka ne bir zarar ne de bir menfaat verme gücüne sahibim.'" "(Müşrikler,) 'Allah çocuk edindi' dediler. Hâşâ! O bundan münezzehtir. O'nun (çocuğa) ihtiyacı yoktur. Göklerde ve yerde ne varsa O'nundur."*

Üçüncüsü: Canlı olan her varlığın ve tüm toplumların -ne kadar güçlü olurlarsa olsunlar- mutlaka bir eceli vardır, onun zamanını da sadece Allah Teâlâ bilir: *"'Doğru iseniz bu vaad (azap) ne zamandır?' diyorlar. De ki: 'Ben kendime bile Allah'ın dilediğinden başka ne bir zarar ne de bir menfaat verme gücüne sahibim.' Her ümmetin bir eceli vardır. Ecelleri geldiği zaman artık ne bir saat geri kalırlar ne de ileri giderler. De ki: (Ey müşrikler!) Ne dersiniz? Allah'ın azabı size geceleyin veya gündüzün gelirse (ne yaparsınız)? Suçlular ondan hangisini istemekte acele ediyorlar?!*

Dördüncüsü: İman edenler sonu gelmez bir mutluluğu elde edenlerdir. Dünyadaki huzurları, Allah'ı tanıma, O'na kulluk etme ve O'nunla mutmain olmalarıdır. Ahiretteki saadetleri ise, Allah'ın

rızasına ermeleri ve cennete girmeleri iledir. Tıpkı şu ayetlerde işaret edildiği gibi: *"De ki: Ancak Allah'ın lütfu ve rahmetiyle, işte bunlarla sevinsinler. Bu, onların (dünya malı olarak) topladıklarından daha hayırlıdır. Bilesiniz ki Allah'ın dostlarına korku yoktur; onlar üzülmeyecekler de. Onlar, iman edip de takvaya ermiş olanlardır. Dünya hayatında da ahirette de onlara müjde vardır. Allah'ın sözlerinde asla değişme yoktur. İşte bu, büyük kurtuluşun kendisidir."*

Beşincisi: Zalimler de mutlaka karşılıklarını bulacaklar ve çok pişman olacaklardır: *"Allah'ın onları, sanki günün ancak bir saati kadar kaldıklarını zanneder vaziyette yeniden diriltip toplayacağı gün aralarında birbirleriyle tanışırlar. Allah'ın huzuruna varmayı yalanlayanlar elbette zarara uğramışlardır. Zira onlar doğru yola gitmemişlerdi." "Sonra o (kendilerine) zulmedenlere, 'Ebedî azabı tadın!' denilecek. Kazanmakta olduğunuzdan başkasının karşılığını mı bulacaksınız? (O zaman) zulmeden herkes yeryüzündeki bütün servete sahip olsa (azaptan kurtulmak için) elbette onu feda eder. Ve azabı gördükleri zaman için için yanarlar." "Dünyada bir miktar geçim (sağlarlar), sonra dönüşleri Bizedir; sonra da inkâr etmekte oldukları şeylerden ötürü onlara şiddetli azabı tattırırız."*

Altıncısı: Allah'ın kıyametteki hükmü, tastamam adaletin tezahürü olacaktır: *"Her ümmetin bir peygamberi vardır. Peygamberleri geldiği zaman, aralarında adaletle hükmedilir ve onlara asla zulmedilmez." "Kazanmakta olduğunuzdan başkasının karşılığını mı bulacaksınız?" "Ve azabı gördükleri zaman için için yanarlar. Aralarında adaletle hükmolunur ve onlara zulmedilmez."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Allah'ın onları, sanki günün ancak bir saati kadar kaldıklarını zanneder vaziyette yeniden diriltip toplayacağı gün aralarında birbirleriyle tanışırlar." Kıyamet günü insanlar ahiret hayatının genişliği ve bitip tükenmez uzunluğu karşısında dünyadaki hayatlarının hiçbir anlam ifade etmediğini, ancak bir tanışma müddeti kadar kısa olduğunu anlayacaklardır.

"Onlara va'dettiklerimizin bir kısmını sana göstersek," yani daha dünyadayken onlara azap ettiğimizi görsen...

"Yahut seni vefat ettirsek," yani onlara azap etmeden... Burada hitap Hz. Peygamber'edir.

"Onlara elçileri gelince." Onu yalanladılar.

"Aralarında adaletle hüküm verildi." ayetindeki *"kıst"* kelimesinden kasıt, adalettir.

"'Bu vaad ne zamandır?' derler." Yani "Kıyamet ne zaman kopacakmış?" derler. Hem inkâr hem de alay kastıyla böyle sorarlar.

"Ben kendime bile Allah'ın dilediğinden başka ne bir zarar ne de bir menfaat verme gücüne sahibim." Çünkü ben gaybı bilemem. Kıyametin vaktini de asla bilemem.

"Ecelleri geldiği zaman artık ne bir saat geri kalırlar ne de ileri giderler. De ki: (Ey müşrikler!)" Zira ecel kesin bir hükümdür; ne ileri gider ne geri alınır.

"Ne dersiniz? Allah'ın azabı size geceleyin veya gündüzün gelirse (ne yaparsınız?)." Yani siz gece uyurken veya gündüz işlerinizle meşgulken gelirse...

"Suçlular ondan hangisini istemekte acele ediyorlar!" Siz alelacele neyi istiyorsunuz? Bu soru, aslında onların alaycı bir tavırla ve yalanlayıcı bir eda ile Hz. Peygamber'den (s.a.s.), o va'dettiği azabı getirmesine yönelik isteklerine karşı Allah tarafından, aşağılayıcı bir şekilde onlara yöneltilen bir sorudur. Devamında ise şöyle denir: *"Olacaklar olduktan sonra mı O'na iman edeceksiniz? Şimdi mi? Hâlbuki onu, (azabın gelmesini) istemekte acele ediyordunuz?"*

"'O haber gerçek mi?' diye soruyorlar." Yani kıyameti soruyorlar.

"Zulmeden herkes yeryüzündeki bütün servete sahip olsa (azaptan kurtulmak için) elbette onu feda eder." O ortamda, zalim olan kişi, dünyadaki her şeye sahip olsa bile tümünü fidye olarak verip kurtulmayı isteyecektir. Heyhat! Artık ne bir şeye sahip olma ne de harcama yetkisi vardır.

"Size Rabbinizden bir öğüt gelmiştir." Yani Kur'ân gelmiştir.

"De ki: Ancak Allah'ın lütfu ve rahmetiyle, işte bunlarla sevinsinler." Bu sevinç, insanlık için rahmet, hayır ve hidayet dini olan İslam ile sevinmektir. Bu ayette İslam'ı din olarak benimsemenin ruhbanlık ve hayattan kopuk bir uzlet olmadığına, İslam'ın pratik hayatın içinde ve insanlığın dünya-ahiret mutluluğunu temine yönelik bir din olduğuna işaret de söz konusudur. Zira ayetin devamında *"Bu, onların (dünya malı olarak) topladıklarından daha hayırlıdır"* buyruluyor. İslam, gönül huzuru verir; insanın mutluluğu da iç âleminde gerçekleşir ve oradan dışa yansır. İşte gönül zenginliğinin mal zenginliğinden daha hayırlı olması böyle bir şeydir.

"Bir kısmını helâl, bir kısmını da haram kıldınız" buyruğunda müşriklerin birtakım hayvanlarla ilgili olarak kendi hevalarınca belirledikleri yanlış algılara işaret edilmektedir. Nitekim daha önce En'âm Sûresinin 137'nci ayetinde ve devamındaki ayetlerde bu hususa değinilmişti.

"De ki: Allah mı size izin verdi, yoksa Allah'a iftira mı ediyorsunuz?" cümlesi, hüküm koyma yetkisinin sadece Allah'a ait olduğunu, Allah'ın muradına ters bir hüküm koyan kişinin haddini aşıp Allah adına yalan söylemiş olacağını haber vermektedir.

"Şüphesiz Allah insanlara karşı lütuf sahibidir." Yani Allah (c.c.), kullarına; yaratma, onlara rızık vb. şeyleri verme hususunda lütufkâr olduğu gibi, onlar için hayır ve hidayet yollarını belirlemekle de lütufkâr davranmaktadır.

"Biz mutlaka üstünüzde şahidiz". Yani siz işlerinize yönelip iyice daldığınızda sizin işlerinizden küçük ya da büyük olsun hiçbir şey bize gizli kalmaz. Aynı ayetin devamındaki (وَمَا يَعْزُبُ) ifadesi de yine aynı şekilde "gâip olmaz, gizli kalmaz" demektir.

(مِثْقَالِ ذَرَّةٍ) ise zerre miktarı demektir.

(وَلَآ اَصْغَرَ مِنْ ذٰلِكَ), yani *"bundan bile daha küçüğü"* cümlesi, zerrenin de kendisinden meydana geldiği daha küçük varlığa işaret etmektedir. Yani maddenin en küçük parçası dahi Allah'a gizli kalmaz, demektir.

Altmış ikinci ayette geçen (اَوْلِيَآءَ اللّٰهِ) tamlamasındaki *"evliyâ,"* "velî" kelimesinin çoğulu olup tüm muttakî müminleri kapsayan bir ifadedir. Zira bir sonraki ayette geçen *"Onlar, iman edip de takvaya ermiş*

olanlardır" şeklindeki niteleme bu kapsama işaret etmektedir. Bu kimseler Allah'ın koruması altında oldukları için onlara en ufak bir korku yoktur, onlar kaçırdıkları dünyalıklar sebebiyle de üzülmeyeceklerdir. Zira cennet nimetleri ve Allah'a yakınlığın verdiği huzur onlara tüm kederleri unutturacaktır.

"Dünya hayatında da ahirette de onlara müjde vardır." Allah'ın, dostları olan muttaki Müslümanlar için dünyadaki müjdeleri, onları desteklemesi, sâlih rüyalar, dualarına icabet olunması ve kalp huzuru gibi Rabbânî hibelerdir.

"Allah'ın sözlerinde asla değişme yoktur." Allah'ın kullarına cennet ve sevap vaadinde ve sabit sünnetinde en ufak bir değişiklik olmaz.

"(Resûlüm) Onların sözleri seni üzmesin. Çünkü bütün izzet (ve üstünlük) Allah'ındır." ayetinde Hz. Peygamber'e (s.a.s.), müşriklerin yalanlama ve alaycılıklarından dolayı üzülmemesi öğütleniyor. Peşinden de "sen güçlü ve aziz olan Allah ile birliktesin, o halde onlara aldırma" mesajı verilerek onların istihza ve yalanlamaları karşısında Allah Resûlü'nün gönlü yatıştırılıyor.

"Onlar ancak saçmalıyorlar." Yani bilmedikleri şeyleri söyleyip duruyorlar.

"O (Allah), geceyi içinde dinlenesiniz diye sizin için yaratan, (çalışıp kazanmanız için de) gündüzü aydınlık kılandır." Gecenin dinlenme için yaratılması, insanların çoluk çocuklarıyla daha fazla ünsiyet kurmasına, rahat ve huzurlu vakit geçirmelerine vesile olur. Gündüzler de gün ışığı sebebiyle aydınlıktır. Böylelikle insanlar işlerini rahatça görürler ve rızıklarını temin ederler.

Altmış sekizinci ayette yer alan (سُبْحَانَهُ هُوَالْغَنِيُّ) ifadesi, Allah Teâlâ'nın müşriklerin birtakım asılsız isnatlarından münezzeh olduğunu ve ne çocuğa ne de başka bir şeye muhtaç olmadığını beyan etmektedir.

"Bu hususta dayanağınız yoktur." Yani söylediğiniz şeylere dair elinizde delil yoktur.

"Az bir faydalanma," yani Allah'ın onlara verdiği az bir oyalanma mühleti vardır. *"Sonra dönüşleri Bizedir."*

وَاتْلُ عَلَيْهِمْ نَبَاَ نُوحٍ اِذْ قَالَ لِقَوْمِهٖ يَا قَوْمِ اِنْ كَانَ كَبُرَ عَلَيْكُمْ مَقَامِى
وَتَذْكِيرِى بِاٰيَاتِ اللّٰهِ فَعَلَى اللّٰهِ تَوَكَّلْتُ فَاَجْمِعُوٓا اَمْرَكُمْ وَشُرَكَآءَكُمْ ثُمَّ لَا
يَكُنْ اَمْرُكُمْ عَلَيْكُمْ غُمَّةً ثُمَّ اقْضُوٓا اِلَىَّ وَلَا تُنْظِرُونِ ﴿٧١﴾ فَاِنْ تَوَلَّيْتُمْ فَمَا
سَاَلْتُكُمْ مِنْ اَجْرٍ اِنْ اَجْرِىَ اِلَّا عَلَى اللّٰهِ وَاُمِرْتُ اَنْ اَكُونَ مِنَ الْمُسْلِمِينَ ﴿٧٢﴾
فَكَذَّبُوهُ فَنَجَّيْنَاهُ وَمَنْ مَعَهُ فِى الْفُلْكِ وَجَعَلْنَاهُمْ خَلَآئِفَ وَاَغْرَقْنَا الَّذِينَ
كَذَّبُوا بِاٰيَاتِنَا فَانْظُرْ كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُنْذَرِينَ ﴿٧٣﴾ ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهٖ
رُسُلًا اِلٰى قَوْمِهِمْ فَجَآؤُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَمَا كَانُوا لِيُؤْمِنُوا بِمَا كَذَّبُوا بِهٖ مِنْ
قَبْلُ كَذٰلِكَ نَطْبَعُ عَلٰى قُلُوبِ الْمُعْتَدِينَ ﴿٧٤﴾ ثُمَّ بَعَثْنَا مِنْ بَعْدِهِمْ مُوسٰى
وَهٰرُونَ اِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَائِهٖ بِاٰيَاتِنَا فَاسْتَكْبَرُوا وَكَانُوا قَوْمًا مُجْرِمِينَ ﴿٧٥﴾
فَلَمَّا جَآءَهُمُ الْحَقُّ مِنْ عِنْدِنَا قَالُوٓا اِنَّ هٰذَا لَسِحْرٌ مُبِينٌ ﴿٧٦﴾ قَالَ مُوسٰٓى
اَتَقُولُونَ لِلْحَقِّ لَمَّا جَآءَكُمْ اَسِحْرٌ هٰذَا وَلَا يُفْلِحُ السَّاحِرُونَ ﴿٧٧﴾ قَالُٓوا اَجِئْتَنَا
لِتَلْفِتَنَا عَمَّا وَجَدْنَا عَلَيْهِ اٰبَآءَنَا وَتَكُونَ لَكُمَا الْكِبْرِيَآءُ فِى الْاَرْضِ وَمَا نَحْنُ
لَكُمَا بِمُؤْمِنِينَ ﴿٧٨﴾ وَقَالَ فِرْعَوْنُ ائْتُونِى بِكُلِّ سَاحِرٍ عَلِيمٍ ﴿٧٩﴾ فَلَمَّا جَآءَ
السَّحَرَةُ قَالَ لَهُمْ مُوسٰٓى اَلْقُوا مَآ اَنْتُمْ مُلْقُونَ ﴿٨٠﴾ فَلَمَّآ اَلْقَوْا قَالَ مُوسٰى مَا
جِئْتُمْ بِهِ السِّحْرُ اِنَّ اللّٰهَ سَيُبْطِلُهٗ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُصْلِحُ عَمَلَ الْمُفْسِدِينَ ﴿٨١﴾ وَيُحِقُّ
اللّٰهُ الْحَقَّ بِكَلِمَاتِهٖ وَلَوْ كَرِهَ الْمُجْرِمُونَ ﴿٨٢﴾ فَمَآ اٰمَنَ لِمُوسٰٓى اِلَّا ذُرِّيَّةٌ مِنْ
قَوْمِهٖ عَلٰى خَوْفٍ مِنْ فِرْعَوْنَ وَمَلَائِهِمْ اَنْ يَفْتِنَهُمْ وَاِنَّ فِرْعَوْنَ لَعَالٍ فِى الْاَرْضِ
وَاِنَّهٗ لَمِنَ الْمُسْرِفِينَ ﴿٨٣﴾ وَقَالَ مُوسٰى يَا قَوْمِ اِنْ كُنْتُمْ اٰمَنْتُمْ بِاللّٰهِ فَعَلَيْهِ
تَوَكَّلُٓوا اِنْ كُنْتُمْ مُسْلِمِينَ ﴿٨٤﴾ فَقَالُوا عَلَى اللّٰهِ تَوَكَّلْنَا رَبَّنَا لَا تَجْعَلْنَا فِتْنَةً
لِلْقَوْمِ الظَّالِمِينَ ﴿٨٥﴾ وَنَجِّنَا بِرَحْمَتِكَ مِنَ الْقَوْمِ الْكَافِرِينَ ﴿٨٦﴾ وَاَوْحَيْنَآ اِلٰى
مُوسٰى وَاَخِيهِ اَنْ تَبَوَّاٰ لِقَوْمِكُمَا بِمِصْرَ بُيُوتًا وَاجْعَلُوا بُيُوتَكُمْ قِبْلَةً وَاَقِيمُوا

الصَّلٰوةُ وَبَشِّرِ الْمُؤْمِنِيْنَ ﴿٨٧﴾ وَقَالَ مُوْسٰى رَبَّنَآ اِنَّكَ اٰتَيْتَ فِرْعَوْنَ وَمَلَاَهُ
زِيْنَةً وَّاَمْوَالًا فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۙ رَبَّنَا لِيُضِلُّوا عَنْ سَبِيْلِكَ ۚ رَبَّنَا اطْمِسْ عَلٰٓى
اَمْوَالِهِمْ وَاشْدُدْ عَلٰى قُلُوْبِهِمْ فَلَا يُؤْمِنُوا حَتّٰى يَرَوُا الْعَذَابَ الْاَلِيْمَ ﴿٨٨﴾ قَالَ
قَدْ اُجِيْبَتْ دَّعْوَتُكُمَا فَاسْتَقِيْمَا وَلَا تَتَّبِعٰٓنِّ سَبِيْلَ الَّذِيْنَ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿٨٩﴾
وَجٰوَزْنَا بِبَنِىْٓ اِسْرَآءِيْلَ الْبَحْرَ فَاَتْبَعَهُمْ فِرْعَوْنُ وَجُنُوْدُهٗ بَغْيًا وَّعَدْوًا ۭ حَتّٰٓى
اِذَآ اَدْرَكَهُ الْغَرَقُ ۙ قَالَ اٰمَنْتُ اَنَّهٗ لَآ اِلٰهَ اِلَّا الَّذِىْٓ اٰمَنَتْ بِهٖ بَنُوْٓا اِسْرَآءِيْلَ
وَاَنَا مِنَ الْمُسْلِمِيْنَ ﴿٩٠﴾ آٰلْـٰٔنَ وَقَدْ عَصَيْتَ قَبْلُ وَكُنْتَ مِنَ الْمُفْسِدِيْنَ
﴿٩١﴾ فَالْيَوْمَ نُنَجِّيْكَ بِبَدَنِكَ لِتَكُوْنَ لِمَنْ خَلْفَكَ اٰيَةً ۭ وَاِنَّ كَثِيْرًا مِّنَ النَّاسِ
عَنْ اٰيٰتِنَا لَغٰفِلُوْنَ ﴿٩٢﴾ وَلَقَدْ بَوَّاْنَا بَنِىْٓ اِسْرَآءِيْلَ مُبَوَّاَ صِدْقٍ وَّرَزَقْنٰهُمْ
مِّنَ الطَّيِّبٰتِ ۚ فَمَا اخْتَلَفُوْا حَتّٰى جَآءَهُمُ الْعِلْمُ ۭ اِنَّ رَبَّكَ يَقْضِىْ بَيْنَهُمْ يَوْمَ
الْقِيٰمَةِ فِيْمَا كَانُوْا فِيْهِ يَخْتَلِفُوْنَ ﴿٩٣﴾ فَاِنْ كُنْتَ فِىْ شَكٍّ مِّمَّآ اَنْزَلْنَآ اِلَيْكَ
فَسْـَٔلِ الَّذِيْنَ يَقْرَءُوْنَ الْكِتٰبَ مِنْ قَبْلِكَ ۚ لَقَدْ جَآءَكَ الْحَقُّ مِنْ رَّبِّكَ فَلَا
تَكُوْنَنَّ مِنَ الْمُمْتَرِيْنَ ۙ ﴿٩٤﴾ وَلَا تَكُوْنَنَّ مِنَ الَّذِيْنَ كَذَّبُوْا بِاٰيٰتِ اللّٰهِ فَتَكُوْنَ
مِنَ الْخٰسِرِيْنَ ﴿٩٥﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ حَقَّتْ عَلَيْهِمْ كَلِمَتُ رَبِّكَ لَا يُؤْمِنُوْنَ ۙ ﴿٩٦﴾ وَلَوْ
جَآءَتْهُمْ كُلُّ اٰيَةٍ حَتّٰى يَرَوُا الْعَذَابَ الْاَلِيْمَ ﴿٩٧﴾ فَلَوْلَا كَانَتْ قَرْيَةٌ اٰمَنَتْ
فَنَفَعَهَآ اِيْمَانُهَآ اِلَّا قَوْمَ يُوْنُسَ ۭ لَمَّآ اٰمَنُوْا كَشَفْنَا عَنْهُمْ عَذَابَ الْخِزْيِ فِى
الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَمَتَّعْنٰهُمْ اِلٰى حِيْنٍ ﴿٩٨﴾

71. Onlara Nûh'un haberini oku: Hani o, kavmine demişti ki: "Ey kavmim! Eğer benim (aranızda) durmam ve Allah'ın ayetlerini hatırlatmam size ağır geldiyse, ben yalnız Allah'a dayanıp güvenirim. Siz de ortaklarınızla beraber toplanıp yapacağınızı kararlaştırın. Sonra işiniz başınıza dert olmasın. Bundan sonra (vereceğiniz) hükmü bana uygulayın ve bana mühlet de vermeyin."

72. "Eğer yüz çeviriyorsanız, zaten ben sizden bir ücret istemedim. Benim ecrim Allah'tan başkasına ait değildir ve bana Müslümanlardan olmam emrolundu."

73. Yine de onu yalanladılar, Biz de hem onu hem de onunla beraber gemide bulunanları kurtardık ve onları (yeryüzünde) halifeler kıldık; ayetlerimizi yalanlayanları da (denizde) boğduk. Bak ki uyarılanların (fakat inanmayanların) sonu nasıl oldu!

74. Sonra onun arkasından birçok peygamberi kendi toplumlarına gönderdik. Onlara mucizeler getirdiler. Fakat onlar daha önce yalanladıkları şeye inanacak değillerdi. İşte haddi aşanların kalplerini Biz böyle mühürleriz.

75. Sonra onların ardından da Firavun ve toplumuna Mûsâ ile Harun'u mucizelerimizle gönderdik, fakat onlar kibirlendiler ve günahkâr bir toplum oldular.

76. Katımızdan onlara hak (mucize) gelince, "Bu elbette apaçık bir sihirdir" dediler.

77. Mûsâ, "Size hak geldiğinde onun için (hep böyle) mi dersiniz? Bu bir sihir midir? Hâlbuki sihirbazlar iflâh olmazlar" dedi.

78. Onlar dediler ki: Babalarımızı üzerinde bulduğumuz (dinden) bizi döndüresin ve yeryüzünde ululuk sizin ikinizin olsun diye mi bize geldin? Hâlbuki biz size inanacak değiliz.

79. Firavun dedi ki: "Bilgili bütün sihirbazları bana getirin!"

80. Sihirbazlar gelince, Mûsâ onlara, "Atacağınızı atın" dedi.

81. Onlar (iplerini) atınca, Mûsâ dedi ki: "Sizin getirdiğiniz sihirdir. Allah onu boşa çıkaracaktır. Çünkü Allah bozguncuların işini düzeltmez."

82. "Suçluların hoşuna gitmese de Allah, sözleriyle gerçeği açığa çıkaracaktır."

83. Firavun ve kavminin kendilerine işkence etmesinden korkuya düştükleri için kavminden bir grup gençten başka kimse Mûsâ'ya iman etmedi. Çünkü Firavun, yeryüzünde ululuk taslayan (bir diktatör) ve haddi aşanlardan idi.

84. Mûsâ dedi ki: "Ey kavmim! Eğer Allah'a inandıysanız ve O'na teslim olduysanız sadece O'na güvenip dayanın."

85. Onlar da dediler ki: "Allah'a dayandık. Ey Rabbimiz! Bizi o zalimler topluluğu için deneme konusu kılma!

86. Ve bizi rahmetinle o kâfirler topluluğundan kurtar!"

87. Biz de Mûsâ ve kardeşine, "Kavminiz için Mısır'da evler hazırlayın ve evlerinizi namaz kılınacak yerler yapın, namazlarınızı da dosdoğru kılın. (Ey Mûsâ!) Müminleri müjdele!" diye vahyettik.

88. Mûsâ dedi ki: "Ey Rabbimiz! Gerçekten sen Firavun ve kavmine dünya hayatında ziynet ve nice mallar verdin. Ey Rabbimiz! (Onlara bu nimetleri), insanları Senin yolundan saptırsınlar ve elem verici cezayı görünceye kadar iman etmesinler, diye mi (verdin)? Ey Rabbimiz! Onların mallarını yok et, kalplerine sıkıntı ver (ki iman etsinler)."

89. (Allah,) "İkinizin de duası kabul olunmuştur. O halde siz doğruluğa devam edin ve sakın o bilmezlerin yoluna gitmeyin!" dedi.

90. Biz, İsrailoğullarını denizden geçirdik. Ama Firavun ve askerleri zulmetmek ve saldırmak üzere onları takip etti. Nihayet (denizde) boğulma haline gelince (Firavun), "Gerçekten, İsrailoğullarının inandığı ilahtan başka ilah olmadığına ben de iman ettim. Ben de Müslümanlardanım!" dedi.

91. Şimdi mi (iman ettin)! Hâlbuki daha önce isyan etmiş ve bozgunculardan olmuştun.

92. (Ey Firavun!) Senden sonra geleceklere ibret olman için, bugün senin bedenini (cansız olarak) kurtaracağız. İşte insanlardan birçoğu, hakikaten ayetlerimizden gafildirler.

93. Andolsun Biz, İsrailoğullarını güzel bir yurda yerleştirdik ve onlara temiz nimetlerden rızık verdik. Kendilerine ilim gelinceye kadar ayrılığa düşmediler. Şüphesiz ki Rabbin, kıyamet günü onların, aralarında ihtilaf etmekte oldukları şeyler hakkında hükmedecektir.

94. (Resûlüm!) Eğer sana indirdiğimizden (bu anlattığımız olaylardan) kuşkudaysan, senden önce Kitab'ı (Tevrat'ı) okuyanlara sor. Andolsun ki Rabbinden sana hak gelmiştir. Sakın şüphecilerden olma!

95. Allah'ın ayetlerini yalanlayanlardan da olma, sonra ziyana uğrayanlardan olursun.

96-97. Gerçekten haklarında Rabbinin sözü (hükmü) sabit olanlar, kendilerine (istedikleri) bütün mucizeler gelmiş olsa bile, elem verici azabı görünceye kadar inanmayacaklardır.

98. Yunus'un kavmi müstesna, (halkını yok ettiğimiz ülkelerden) herhangi bir ülke halkı keşke (kendilerine azap gelmeden) iman etse de bu imanları kendilerine fayda verseydi! Yunus'un kavmi iman edince, kendilerinden dünya hayatındaki rüsvaylık azabını kaldırdık ve onları bir süre (dünya nimetlerinden) faydalandırdık.

ŞİRK VE ZULÜM KARŞISINDA ÖNCEKİ PEYGAMBERLER

Bu bölümdeki ayetlerde, Mekke'de başlayan şirk ve tevhid mücadelesinden tarihin derinliklerine gidilerek aynı mücadelenin tarihteki sahneleri göz önüne seriliyor.

Mekke müşriklerinin taptıkları putlara benzer putlarla ve putçulukla ilk mücadele örneğini Nûh (a.s.) vermişti. Bu bölümde verilen ikinci örnek ise Mûsâ'nın (a.s.) mücadelesidir. O da uzun ve pek çok hadiselerle dolu bir mücadele sürecinde başka türden putlarla; Firavun, Hâmân ve orduları ile mücadele etmişti. Nitekim Mûsâ'nın (a.s.) verdiği bu mücadele, yeryüzünü ıslah ve ve insanlığı hakka davet için çalışan herkese örnek olan ve tecrübe kazandıran tarihî bir derstir.

Bu sûre bağlamında üçüncü olarak sûreye de ismi verilen Yunus'un (a.s.) mücadelesi karşımıza çıkmaktadır. Bu mücadele, Kur'ân-ı Kerim'de az yer tutmakla birlikte umuda dair çok geniş kapılar açan bir mahiyet taşımaktadır.

Bu ayetlerde bize birer örnek mücadele olarak sunulan tablolardan çıkarılacak dersleri şöyle özetleyebiliriz:

Birincisi: Şirk, tüm renkleri ile insanlık tarihinin ilk dönemlerinden beri görülen ve sürekli tekrarlanan bir olgudur. Şiddetli bir psikolojik inat ve toplumsal bir karşı duruşla desteklenen ve vücut bulan bir olgudur. Peygamberler, beyan gücü ve gayet yüksek ifade kabiliyeti yanında ahlâk-ı hamide sahibi olmalarına, yaşantıları itibariyle de tertemiz olmalarına, davetleri de maddî-manevî pek çok mucizeyle

desteklenmiş olmasına rağmen, yine de görme, duyma ve düşünme melekesinden yoksun katı şirk duvarı, onların karşısında hep bir engel olagelmiştir. Mesela, Nûh'a (a.s.) bakıyoruz, kavmine şöyle sesleniyor: *"Ey kavmim! Eğer benim (aranızda) durmam ve Allah'ın ayetlerini hatırlatmam size ağır geldiyse, ben yalnız Allah'a dayanıp güvenirim. Siz de ortaklarınızla beraber toplanıp yapacağınızı kararlaştırın. Sonra işiniz başınıza dert olmasın. Bundan sonra (vereceğiniz) hükmü bana uygulayın ve bana mühlet de vermeyin."*

İlerleyen süreçte yeni gelen peygamberlere karşı da insanlığın tavrı değişmemiştir. Tıpkı şu ayette ifade edildiği gibi: *"Sonra onun arkasından birçok peygamberi kendi toplumlarına gönderdik. Onlara mucizeler getirdiler. Fakat onlar daha önce yalanladıkları şeye inanacak değillerdi."*

Yine Mûsâ (a.s.) ve kardeşinin de aynı tepkiyle karşılaştıklarını görüyoruz: *"Sonra onların ardından da Firavun ve toplumuna Mûsâ ile Harun'u mucizelerimizle gönderdik, fakat onlar kibirlendiler ve günahkâr bir toplum oldular."*

Bu örneklerden, müşriklerin bu tavrının, insanlık tarihinin genel gidişatı olageldiğini görüyoruz. Nitekim şu ayet-i kerime de bu hakikati perçinliyor: *"Gerçekten haklarında Rabbinin sözü (hükmü) sabit olanlar, kendilerine (istedikleri) bütün mucizeler gelmiş olsa bile, elem verici azabı görünceye kadar inanmayacaklardır."*

İkincisi: Yukarıda verilen örneklerden Kur'ân'ın istisna ettiği tek kavim, Yunus'un (a.s.) kavmidir: *"Yunus'un kavmi müstesna, (halkını yok ettiğimiz ülkelerden) herhangi bir ülke halkı keşke (kendilerine azap gelmeden) iman etse de bu imanları kendilerine fayda verseydi! Yunus'un kavmi iman edince, kendilerinden dünya hayatındaki rüsvaylık azabını kaldırdık ve onları bir süre (dünya nimetlerinden) faydalandırdık."*

Yunus'un (a.s.) kıssası diğerlerinden ayrıcalıklı bir kıssadır, çünkü bu kıssa umuda kapı aralamaktadır. Bu kavim Kuzey Irak'ta, Musul bölgesinde o dönemde yaşayan büyük bir toplum idi: *"Onu, yüz bin veya daha çok kişiye peygamber olarak gönderdik. Sonunda ona iman ettiler, bunun üzerine Biz de onları bir süreye kadar yaşattık."*[38]

---

38 Sâffât 37/47-48.

Üçüncüsü: Kur'ân-ı Kerim peygamberlerin davetleri karşısında insanlığın boş ve inatçı tavırlarının arka planını şöyle deşifre ediyor: *"Onlar dediler ki: Babalarımızı üzerinde bulduğumuz (dinden) bizi döndüresin ve yeryüzünde ululuk sizin ikinizin olsun diye mi bize geldin?"*

Bu tavır, toplumlardaki azgın güruh ve avanelerinin maddî-manevî kazanımlarını kaybetme korkusuyla gösterdikleri tepkisel tavırdır. Tabiatıyla onları bu tepkiye sevk eden ve kendilerini ayrıcalıklı görmeye iten de bâtıl ideolojileri ve asılsız birtakım inançlarıdır. Ayrıca, mütref güruhun, toplumun düşünme ve sorgulama yeteneğini işlevsiz hâle getirmek üzere onlara birtakım maddî imkânlar sağlamaları da toplumun hakikate karşı olumsuz tavır almasında etkili olmuştur. Onlar gerçekten de tevhid çağrısının kendilerini alışageldikleri kibirlerinden alıkoymasından ve kendilerine rakiplerin çıkmasından korkuyorlardı. Bu tavır sadece belli bir döneme has olmayıp tarih boyunca her devrin azgınlarının ortak tavrı olagelmiştir.

Dördüncüsü: Peygamberlerin hak davalarına karşı mücadele edenler, ellerinden gelen her yolu kullanırlar. Mesela şu ayete bakalım: *"Katımızdan onlara hak (mucize) gelince, 'Bu elbette apaçık bir sihirdir' dediler."* Bu söylem, konuyla ilgili olarak toplumun zihnini bulandırma ve mucizelerle ilgili algılarını olumsuz etkileme gayretidir. Ama diğer taraftan bakarsınız ki sihir diye niteledikleri mucizelere karşı kendi sihirleriyle mücadele ederler: *"Firavun dedi ki: Bilgili bütün sihirbazları bana getirin!"*

Sihirleri boşa çıkınca bu defa da vahye karşı ekonomik güçleriyle mücadele etmişlerdir. O inkâr ehlinin, ellerindeki imkânları Allah'a kullukta kullanacakları yerde tam tersine Allah'ın dinine karşı kullandıklarını, Mûsâ Peygamber'in dilinden dökülen şu cümlelerden anlıyoruz: *"Mûsâ dedi ki: Ey Rabbimiz! Gerçekten Sen Firavun ve kavmine dünya hayatında ziynet ve nice mallar verdin. Ey Rabbimiz! (Onlara bu nimetleri,) insanları Senin yolundan saptırsınlar ve elem verici cezayı görünceye kadar iman etmesinler, diye mi (verdin)? Ey Rabbimiz! Onların mallarını yok et!"*

Beşincisi: Allah'ın birliğine inanan müminlerin bu tür reaksiyonlara hazır olmaları, sabitkadem olmaları ve mücadele etmek üzere

stratejilerini belirlemeleri gerekir. Tıpkı Nûh ve Mûsâ peygamberler üzerinden verilen şu mesajda olduğu gibi: *"Ben yalnız Allah'a dayanıp güvenirim. Siz de ortaklarınızla beraber toplanıp yapacağınızı kararlaştırın. Sonra işiniz başınıza dert olmasın. Bundan sonra (vereceğiniz) hükmü bana uygulayın ve bana mühlet de vermeyin." "Mûsâ dedi ki: Ey kavmim! Eğer Allah'a inandıysanız ve O'na teslim olduysanız sadece O'na güvenip dayanın. Onlar da dediler ki: Allah'a dayandık. Ey Rabbimiz! Bizi o zalimler topluluğu için deneme konusu kılma!"*

Altıncısı: Mutlu son zalim ve yalancıların olacak değildir: *"Yine de onu yalanladılar, Biz de hem onu hem de onunla beraber gemide bulunanları kurtardık ve onları (yeryüzünde) halifeler kıldık; ayetlerimizi yalanlayanları da (denizde) boğduk. Bak ki uyarılanların (fakat inanmayanların) sonu nasıl oldu!" "Firavun ve askerleri zulmetmek ve saldırmak üzere onları takip etti. Nihayet (denizde) boğulma haline gelince (Firavun), 'Gerçekten, İsrailoğullarının inandığı ilahtan başka ilah olmadığına ben de iman ettim. Ben de Müslümanlardanım!' dedi." "Şimdi mi (iman ettin)? Hâlbuki daha önce isyan etmiş ve bozgunculardan olmuştun." "(Ey Firavun!) Senden sonra geleceklere ibret olman için, bugün senin bedenini (cansız olarak) kurtaracağız."*

Firavun ve taraftarlarının başına gelen acı sonun tam tersine, onlara karşı Hz. Mûsâ'nın safında yer alan müminler ise mücadelelerinin mükâfatı ile ödüllendirilmişlerdir: *"Andolsun Biz, İsrailoğullarını güzel bir yurda yerleştirdik ve onlara temiz nimetlerden rızık verdik."*

Bir sünnetullah olarak, bâtıl ne zaman ilerleyip güçlense peşinden gelen hak hep onu mağlup edegelmiştir. *"Suçluların hoşuna gitmese de Allah, sözleriyle hakkı açığa çıkaracaktır."*

Yedincisi: Hakka ulaşmanın yolu ilimden ve hakikati iyi araştırmaktan geçer. Bu usul, kişiyi ayak sürçmelerinden ve birtakım sapmalardan korur: *"(Resûlüm!) Eğer sana indirdiğimizden (bu anlattığımız olaylardan) kuşkudaysan, senden önce Kitab'ı (Tevrat'ı) okuyanlara sor. Andolsun ki Rabbinden sana hak gelmiştir. Sakın şüphecilerden olma!"*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

(اِنْ كَانَ كَبُرَ عَلَيْكُمْ مَقَامِى وَتَذْكِيرِى بِاٰيَاتِ اللّٰهِ) Hz. Nûh'un bu sözü, "benim sizin aranızda kalmakta oluşum ve sizi hakka davet etmem size ağır geldiyse" demektir. Peşinden gelen (فَاَجْمِعُوٓا اَمْرَكُمْ وَشُرَكَآءَكُمْ) cümlesi de muhataplarına meydan okuma edasıyla söylediği bir cümle olup "kararınızı kesinleştirin ve putlarınızın desteğini de çağırın" anlamındadır.

Bu meydan okumanın peşine şunu da eklemiştir: (ثُمَّ اقْضُوٓا اِلَىَّ وَلَا تُنْظِرُونِ ثُمَّ لَا يَكُنْ اَمْرُكُمْ عَلَيْكُمْ غُمَّةً) Yani bana karşı gizli kapaklı plan kurmayın, hamlelerinizi açıktan yapın ve karşıma çıkın. Sonra da tehditlerinizi benim üzerimde uygulayın ve geciktirmeyin. Yani elinizden geleni yapın.

"Onlar Nûh'u yalanladılar." Yalanlamaya devam ettiler.

"Onları yeryüzünün halifeleri kıldık." Diğerleri tufanla helak olunca geride sadece o müminler kaldı.

"İşte haddi aşanların kalplerini Biz böyle mühürleriz" cümlesi en önemli sapma sebeplerinin zulüm, haddi aşma ve kötülük arzusu olduğuna işaret etmektedir. Rabbim bunlardan bizleri muhafaza buyursun.

"Babalarımızı üzerinde bulduğumuz (dinden) bizi döndüresin diye mi bize geldin?" Bizi baba ve dedelerimizin âdetlerinden uzaklaştırmak için mi geldin?

"Ne atacaksanız atın bakalım!" ifadesinde bir meydan okuma söz konusu olup Mûsâ (a.s.) onlara, elinizdeki ipler ya da âsâlar, hangisini atacaksanız çabuk atın, demektedir.

(وَيُحِقُّ اللّٰهُ الْحَقَّ), yani Allah hakkı galip getirecek, onu güçlendirip destekleyecek.

Seksen üçüncü ayetteki (اِلَّا ذُرِّيَّةٌ مِنْ قَوْمِهٖ) ifadesi, Mûsâ'nın (a.s.) davetine İsrailoğulları'ndan çok az kişinin icabet ettiği beyan etmektedir. *"Zürriyet"* kelimesinde ise özellikle gençlerin iman ettiğine bir işaret vardır. Nitekim her zaman için gençler değişim hususunda daha cesur ve muarızlarına karşı koymada daha güçlüdürler. Ancak bu, onlarda hiç korkunun olmadığı anlamına gelmemektedir. Nitekim ayetin devamında onlardaki korkuya şöyle işaret edilmektedir: *"Firavun ve kendi*

ileri gelenlerinin kendilerine eziyet etmesinden korkarak Mûsâ'ya çok az kişi iman etti."

İman eden bu az sayıdaki insanın, Firavun'un yanında kendi kavminden de korkmalarının sebebine gelince; bu gençlerin babaları ve büyükleri, Firavun'un zulmünden endişe ettikleri için onları Hz. Mûsâ'ya iman etmekten alıkoymaya çalışıyorlardı. Nitekim bu tavır tarih boyunca tüm ıslah hareketlerinde görülegelen ve bilinen bir tavır olup korku ve endişe, mazlum çevrelerde hep müşteri bulmuştur. Dolayısıyla insanlığın ıslahını temin edecek çabalar bizzat kendi evlatları tarafından gerçekleştiriliyor olsa da zulme isyan hareketlerini bastırma taraftarı olma hususunda toplumun önde gelenleri de zalimler eliyle oluşturulan argümanlara meyletmişlerdir.

Tabiî burada sözü edilen *"ileri gelenler,"* Firavun'un seçkinler güruhu da olabilir. "Cümlede *mele'* kelimesi (وَمَلَائِهِمْ) şeklinde çoğul zamire izafe edilmiştir, hâlbuki Firavun tek kişi değil midir?" şeklindeki bir soruya şöyle cevap verilebilir: Firavun kendisi tek kişi olsa da bütün yetki onda olduğu için birçok kişi yerine geçercesine çoğul zamirle ona gönderme yapılmıştır.

Ayetin devamındaki (اَنْ يَفْتِنَهُمْ) ifadesinde fiil tekil gelmiştir. Aslında ayetin öncesine baktığımızda çoğul gelmesi beklenir. Ancak burada işkence etme eylemini tekil kiple getirerek özne olarak sadece Firavun gösterilmiştir. Çünkü tüm işkenceler onun emriyle yapıldığı için hepsini o yapmış gibi kabul edilmiştir.

"Ey Rabbimiz, bizi fitne kılma." cümlesi, "Bizi üzerinde fitnenin uygulanacağı kimseler kılma" demektir. Burada *"fitne"* kelimesiyle, cezalandırma ve imandan vazgeçirmeye yönelik her türlü ceza, acı ve işkenceler kastediliyor.

"Kavminiz için Mısır'da evler hazırlayın." emri Hz. Mûsâ ve Hz. Harun'a yönelik olup Mısır'da kendileri ve İsrailoğulları için özel bazı evler hazırlamalarına yöneliktir.

"Evlerinizi kıble edinin." Yani evleri namaz ve ibadet mekânı edinin. Firavun, iman edenlerin kendi mabetlerini yapmalarına ve dinî

uygulamalarını açıktan uygulamalarına izin vermeyince bu emir gelmiştir. Bu nedenle de devamında *"Namazlarınızı da dosdoğru kılın"* denmiştir.

"Ey Rabbimiz! Onların mallarını yok et, kalplerine sıkıntı ver (ki iman etsinler)." cümlesi Mûsâ'nın, (a.s.) Rabbine yakarışını dile getiriyor. Çünkü insanlar, başlarına gelen azabı kaldırması için sürekli Mûsâ'ya geliyor ve *"Ey Mûsâ! Sana verdiği söz hürmetine, bizim için Rabbine dua et; eğer bizden azabı kaldırırsan, mutlaka sana inanacağız"*[39] diyorlardı. Ancak, Allah onları birazcık ferahlattığında yine imandan vazgeçip inkâr ve zulümlerine dönüyorlardı. İşte bu ikircikli durum sahte ve hilekâr iman izharıydı. Mûsâ (a.s.) onlar için beddua nitelikli olan bu münacatıyla onların bu tavırlarının son bulmasını arzuladı. Şayet onların gerçekten iman edeceklerini -zann-ı galibi ilebilseydi elbette böyle beddua nitelikli bir yakarışta bulunmazdı. Çünkü tüm peygamberlerin ortak gayesi toplumlarının iman etmeleridir, inkâr etmeleri değil.

"(Allah,) 'İkinizin de duası kabul olunmuştur' dedi." Daha önceki ayetlerde her ne kadar Harun (a.s.) zikredilmemiş olsa da yukarıdaki duaya Harun'un (a.s.) da iştirak ettiği, bu duayı Mûsâ (a.s.) ile beraber yaptıkları anlaşılıyor.

"İsrailoğullarını denizden geçirdik." Kızıl denizin yarılıp da İsrailoğulları'nın karşı tarafa geçirilmesi olayı Allah (c.c.) tarafından Mûsâ'ya (a.s.) verilen bir mucizedir. Firavun ve askerleri haddi aşarak ve zalimane bir tavırla onları takip etmişlerdi. Firavun denizin yarılmasının Mûsâ (a.s.) ve beraberindekilerle bir alâkasının olmadığını düşünüyordu. *"Nihayet boğulma haline gelince (Firavun), 'Gerçekten, İsrailoğulları'nın inandığı ilahtan başka ilah olmadığına ben de iman ettim. Ben de Müslümanlardanım!' dedi".* Allah, aldatıcı gururu ve fasit fikirleri sebebiyle onu suda boğarak helâk etti.

Firavun'un bu aşamada dile getirdiği imanı da öncekilerden farksızdı. Sanki o, Allah'a karşı bir oyun oynarcasına bu tavrı sergiliyordu. Nitekim onun "iman ettim" demesine karşılık Allah'ın *"Şimdi mi (iman*

---

39 A'râf 7/134.

ettin)? Hâlbuki daha önce isyan etmiş ve bozgunculardan olmuştun" şeklinde cevap vermesi, onun imanının sahte ve geçersiz olduğunu göstermektedir.

İnsanları hakikatten saptırıp ilahlık iddiasında bulunanların gidişatını bilenler Firavun'un bu tavrını çok iyi anlarlar. Bu kişiler kendi çıkarlarının gerektirdiği şekilde manevra yapmayı ve yan çizmeyi çok iyi bilirler. Firavun'un, "Eğer şu sıkıntıyı kaldırırsan iman edeceğiz" diyerek geçmişte sergilediği o sahte iman iddiasında da aynı tavrı görüyoruz. Firavun bu boğulma aşamasına gelmeden önce aslında Mûsâ'nın (a.s.) doğruluğunu ve mucizelerinin de hak olduğunu biliyordu. Nitekim bu hususu Kur'ân şöyle dile getirir: *"(Mûsâ, Firavun'a dedi ki:) 'Pek âlâ biliyorsun ki bunları, birer ibret olmak üzere ancak göklerin ve yerin Rabbi indirdi. Ey Firavun! Senin hakikaten mahvolacağını düşünüyorum!'"*[40] Fakat yine de onun o kör inadı, iman etmesine engel oluyordu.

"(Ey Firavun!) Senden sonra geleceklere ibret olman için bugün senin bedenini (cansız olarak) kurtaracağız." Firavun'un cansız bedeninin suyun dışına çıkarılması günümüze kadar hiçbir insaf ehli tarafından inkâr edilmeyen bir mucizedir.

"Andolsun Biz, İsrailoğullarını güzel bir yurda yerleştirdik." ayeti hızlı bir tarih yolculuğu yaptırarak İsrailoğulları'nın Yesrib'e (Medine) yerleştirilmeleri lütfuna işaret ediyor. Çünkü hemen peşinden gelen ayetlerde Hz. Peygamber'in (s.a.s.) muhatap alınması, bu ayette geçen *"güzel bir yurt"* ifadesiyle Yesrib şehrinin kastedildiğini gösteriyor. Aynı ayetin devamında gelen *"Ancak kendilerine ilim gelince ayrılığa düştüler"* ifadesinde yer alan *"ilim"* ile de Kur'ân kastedilmektedir. Çünkü onlar son bir peygamberin geleceği hususunda hemfikir idiler. Ama sırf kendi içlerinden gelmediği için ihtilafa düştüler.

"(Resûlüm!) Eğer sana indirdiğimizden (bu anlattığımız olaylardan) kuşkudaysan..." buyruğunda aslında Hz. Peygamber'in (s.a.s.) şahsı üzerinden fert fert herkese hitap ediliyor. Zira Allah Resûlü'nün (s.a.s.) kendisine indirilen vahiyle ilgili şüphe duyması mümkün değildir. Bu

40 İsrâ 17/102.

tür ayetlerde gelen tekil kip ile muhatap Hz. Peygamber (s.a.s.) olsa da asıl muhataplar bu konuda kafa karışıklığı yaşayan herkestir. Nitekim hemen ardından gelen ayette de *"Allah'ın ayetlerini yalanlayanlardan da olma"* denilmektedir. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Allah'ın ayetlerini yalanlaması düşünülebilir mi?!

"Kuşkudaysan senden önce Kitab'ı (Tevrat'ı) okuyanlara sor." ayeti müşriklere karşı Kur'ân-ı Kerim'in gerçekliğine dair ehl-i kitapta mevcut olan bilgileri delil getiriyor. Peki Kur'ân'daki hangi ayetlerin doğruluğu, ehl-i kitapta mevcut olan bilgilerden hareketle ortaya çıkarılacaktır? Bağlamdan da anlaşılıyor ki bu, Mûsâ (a.s.) ve Firavun kıssası gibi önceki peygamberlerle ilgili olarak Tevrat'ta anlatılan kıssalarla ilgili bir durumdur. Yoksa bir bütün olarak "Kur'ân-ı Kerim'in doğruluğunu ehl-i kitabın size vereceği bilgilerle test edin" demek değildir.

"Gerçekten haklarında Rabbinin sözü (hükmü) sabit olanlar iman etmezler." Allah'ın kâinattaki sünneti, hidayeti arzulayana hidayeti vermek, dalâleti arzulayanın da sapıtması şeklindedir. Dolayısıyla herkes kendi sorumluluğunu yüklenir ve kendi akıbetini kendisi taşır. Tabiî ki tüm bunlar yine Allah'ın iradesi ve ezelî ilmi dâhilinde olur.

Bu bölümün en sonunda bir farka dikkat çekiliyor ve Yunus'un (a.s.) kavminin küfürden dönüş yapınca ödüllendirildikleri haber veriliyor: *"Herhangi bir ülke halkı keşke (kendilerine azap gelmeden) iman etse de bu imanları kendilerine fayda verseydi!"* Yani keşke bu toplumlar azap kendilerine gelmeden önce iman etselerdi. Bu cümlenin devamında Yunus'un (a.s.) kavmi istisna edilmiştir. *"Yunus'un kavmi bundan hariçtir. Onlar iman edince, kendilerinden dünya hayatındaki rüsvaylık azabını kaldırdık ve onları bir süre (dünya nimetlerinden) faydalandırdık."* Bu durum Musul halkını diğerlerinden ayrıcalıklı kılan ve onlara Allah (c.c.) katında değer kazandıran bir durumdur.

وَلَوْ شَاءَ رَبُّكَ لَاٰمَنَ مَنْ فِى الْاَرْضِ كُلُّهُمْ جَمِيعًاۭ اَفَاَنْتَ تُكْرِهُ النَّاسَ حَتّٰى
يَكُونُوا مُؤْمِنِينَ ﴿٩٩﴾ وَمَا كَانَ لِنَفْسٍ اَنْ تُؤْمِنَ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِۭ وَيَجْعَلُ الرِّجْسَ
عَلَى الَّذِينَ لَا يَعْقِلُونَ ﴿١٠٠﴾ قُلِ انْظُرُوا مَاذَا فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِۭ وَمَا
تُغْنِى الْاٰيَاتُ وَالنُّذُرُ عَنْ قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٠١﴾ فَهَلْ يَنْتَظِرُونَ اِلَّا مِثْلَ اَيَّامِ
الَّذِينَ خَلَوْا مِنْ قَبْلِهِمْۭ قُلْ فَانْتَظِرُوا اِنِّى مَعَكُمْ مِنَ الْمُنْتَظِرِينَ ﴿١٠٢﴾ ثُمَّ
نُنَجِّى رُسُلَنَا وَالَّذِينَ اٰمَنُوا كَذٰلِكَۚ حَقًّا عَلَيْنَا نُنْجِ الْمُؤْمِنِينَۚ ﴿١٠٣﴾ قُلْ يَا
اَيُّهَا النَّاسُ اِنْ كُنْتُمْ فِى شَكٍّ مِنْ دِينِى فَلَآ اَعْبُدُ الَّذِينَ تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِ
اللّٰهِ وَلٰكِنْ اَعْبُدُ اللّٰهَ الَّذِى يَتَوَفّٰيكُمْۚ وَاُمِرْتُ اَنْ اَكُونَ مِنَ الْمُؤْمِنِينَۙ ﴿١٠٤﴾
وَاَنْ اَقِمْ وَجْهَكَ لِلدِّينِ حَنِيفًاۚ وَلَا تَكُونَنَّ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٠٥﴾ وَلَا تَدْعُ
مِنْ دُونِ اللّٰهِ مَا لَا يَنْفَعُكَ وَلَا يَضُرُّكَۚ فَاِنْ فَعَلْتَ فَاِنَّكَ اِذًا مِنَ الظّٰلِمِينَ
﴿١٠٦﴾ وَاِنْ يَمْسَسْكَ اللّٰهُ بِضُرٍّ فَلَا كَاشِفَ لَهٗٓ اِلَّا هُوَۚ وَاِنْ يُرِدْكَ بِخَيْرٍ فَلَا رَآدَّ
لِفَضْلِهٖۭ يُصِيبُ بِهٖ مَنْ يَشَاۤءُ مِنْ عِبَادِهٖۭ وَهُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿١٠٧﴾ قُلْ يَا اَيُّهَا
النَّاسُ قَدْ جَآءَكُمُ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْۚ فَمَنِ اهْتَدٰى فَاِنَّمَا يَهْتَدِى لِنَفْسِهٖۚ وَمَنْ
ضَلَّ فَاِنَّمَا يَضِلُّ عَلَيْهَاۚ وَمَآ اَنَا۠ عَلَيْكُمْ بِوَكِيلٍ ﴿١٠٨﴾ وَاتَّبِعْ مَا يُوحٰٓى اِلَيْكَ
وَاصْبِرْ حَتّٰى يَحْكُمَ اللّٰهُۚ وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ ﴿١٠٩﴾

99. *(Resûlüm!) Eğer Rabbin dileseydi, yeryüzündekilerin hepsi elbette iman ederlerdi. O halde sen, inanmaları için insanları zorlayacak mısın?*

100. *Allah'ın izni olmadıkça hiç kimsenin inanması mümkün değildir. O, akıllarını kullanmayanları inkâr bataklığında bırakır.*

101. *De ki: "Göklerde ve yerde neler var, bakın (da ibret alın!)" Fakat inanmayan bir topluma deliller ve uyarılar fayda sağlamaz.*

102. Onlar, kendilerinden önce gelip geçmiş toplumların (acıklı) günlerinin benzerlerinden başkasını mı bekliyorlar? De ki: Haydi bekleyin! Şüphesiz ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim.

103. Biz, sonra peygamberlerimizi ve aynı şekilde iman edenleri kurtarırız. İnananları üzerimize bir borç olarak kurtaracağız.

104. De ki: "Ey insanlar! Benim dinimden şüphedeyseniz, (bilin ki) ben Allah'ı bırakıp da sizin taptıklarınıza tapmam, fakat ancak sizi öldürecek olan Allah'a kulluk ederim. Bana müminlerden olmam emrolundu."

105. "Ve (bana) 'Hanîf (Allah'ın birliğini tanıyıcı) olarak yüzünü dine çevir; sakın müşriklerden olma' diye (emredildi)."

106. Allah'ı bırakıp da sana fayda veya zarar vermeyecek şeylere tapma. Eğer bunu yaparsan, o takdirde sen mutlaka zalimlerden olursun.

107. Eğer Allah sana bir zarar dokundurursa, onu yine O'ndan başka giderecek yoktur. Eğer sana bir hayır dilerse, O'nun keremini geri çevirecek de yoktur. O, hayrını kullarından dilediğine eriştirir. Ve O bağışlayandır, esirgeyendir.

108. De ki: Ey insanlar! Size Rabbinizden Hak (Kur'ân) gelmiştir. Artık kim doğru yola gelirse, ancak kendisi için gelecektir. Kim de saparsa, o da ancak kendi aleyhine sapacaktır. Ben sizin üzerinize vekil değilim. (Sadece tebliğ etmekle memurum).

109. (Resûlüm!) Sen, sana vahyolunana uy ve Allah hükmedinceye kadar sabret. O hâkimlerin en hayırlısıdır.

SÛREDEKİ SON TAVSİYELER

Sûrenin bu son bölümünde yüce kitabımız, sûrede daha önce geçen konularla bağlantılı olarak son uyarılarını yapıyor. Bu ilahî yönlendirmeleri şöyle sıralayabiliriz:

Birincisi: Mutlak ve sınırsız irade Allah'a aittir. Tıpkı şu ayetlerin ifade ettiği gibi: *"Eğer Rabbin dileseydi, yeryüzündekilerin hepsi elbette iman ederlerdi." "Allah'ın izni olmadıkça hiç kimsenin inanması mümkün değildir." "Eğer Allah sana bir zarar dokundurursa, onu yine O'ndan başka giderecek yoktur. Eğer sana bir hayır dilerse, O'nun keremini geri çevirecek de yoktur. O, hayrını kullarından dilediğine eriştirir. Ve O bağışlayandır, esirgeyendir."*

Bu köklü inanç mümin kalplere rahatlık verir, onların gönüllerinde itminan oluşturur da onlar kâfirin küfründe ısrarını, zalimin zulmünde ayak diremesini görerek bundaki ilahî sırrı anlarlar. Hâlbuki Allah tüm bu olumsuz durumları değiştirmeye ve kâfirlerin kalplerini evirip çevirmeye kâdirdir. Bu olanların tamamı da Allah'ın irade, hikmet ve sünnetine uygun olarak tecelli eder.

İkincisi: Öte yandan, tercihlerinden ve yönelişlerinden dolayı insanın bizzat kendisi sorguya çekilecektir. Zaten onu mükellef kılan da bu sorguya çekilme durumudur. Şayet ilahî irade insanın hayatında onu herhangi bir yöne zorlayıcı olsaydı, o zaman insanın tercih ve irade sahibi olması diye bir şey söz konusu olamaz; sakınanın sakınmayandan, cihada çıkanın çıkmayandan farkı kalmazdı. Bu konuda ilahî söze kulak verelim: *"O halde sen, inanmaları için insanları zorlayacak mısın?" "De ki: Ey insanlar! Size Rabbinizden Hak (Kur'ân) gelmiştir. Artık kim doğru yola gelirse, ancak kendisi için gelecektir. Kim de saparsa, o da ancak kendi aleyhine sapacaktır. Ben sizin üzerinize vekil değilim."*

Üçüncüsü: Ayetler bize tüm insanlık tarihi boyunca zalimlerin başına gelen kötü sonuçları hatırlattığı gibi, kendileri sâlih olan ve başkalarını da ıslah etmek için çalışan iman erlerinin güzel akıbetlerini de zikrediyor: *"Onlar, kendilerinden önce gelip geçmiş toplumların (acıklı) günlerinin benzerlerinden başkasını mı bekliyorlar? De ki: Haydi bekleyin! Şüphesiz ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim. Biz, sonra peygamberlerimizi ve aynı şekilde iman edenleri kurtarırız. İnananları, üzerimize bir borç olarak kurtaracağız."*

Dördüncüsü: Bir de karşı tarafın (inkârcıların), zihinleri bulandırma ve imandan saptırma maksatlı tüm eylemleri karşısında İslam toplumuyla aynı safta olma halini muhafaza etmeye, sabra ve sebata davet eden ayetleri görüyoruz: *"De ki: 'Ey insanlar! Benim dinimden şüphedeyseniz, (bilin ki) ben Allah'ı bırakıp da sizin taptıklarınıza tapmam, fakat ancak sizi öldürecek olan Allah'a kulluk ederim. Bana müminlerden olmam emrolundu. Ve (bana) 'Hanîf (Allah'ın birliğini tanıyıcı) olarak yüzünü dine çevir; sakın müşriklerden olma!' diye (emredildi).'" "(Resûlüm!) Sen, sana vahyolunana uy ve Allah hükmedinceye kadar sabret. O, hâkimlerin en hayırlısıdır."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"O halde sen, inanmaları için insanları zorlayacak mısın?" ayetindeki istifham, inkârîdir, red sadedinde gelmiştir. Bu ayet aynı zamanda iman ile insan hürriyeti arasındaki bağı kuran temel prensibi belirler. Zira iman kalpte gerçekleşen kesin inanç eylemidir. İkrah (zorlama), dış görünüşte etkisini gösterse de kalp dünyasına etki etmeyen bir şeydir. Zira zorlanan kişi her ne kadar diliyle "iman ettim" dese de kalbi tasdik etmediği için buna iman denmez.

"Allah'ın izni olmadıkça hiç kimsenin inanması mümkün değildir." cümlesinde geçen *"izin"* kelimesiyle Allah'ın bilgisi, tevfiki (kişiyi iman etmeye muvaffak kılması), eğriyi doğrudan ayırt etme ve tercihte bulunmasında belirlediği sünnetine uygun davranış sergilemeye muvaffak kılması kastedilmektedir. Ayetin devamında gelen (الرِّجْسَ) kelimesi *"azap"* demektir.

"De ki: 'Göklerde ve yerde neler var, bakın (da ibret alın!)' Fakat inanmayan bir topluma deliller ve uyarılar fayda sağlamaz." ayeti bizleri Allah'ın eşsiz kudretine, rahmetine ve hikmetine delalet eden şu büyük kâinat ve içindeki varlıklar üzerinde düşünmeye çağırıyor. Ne var ki ayetler ve uyarılar iman etmeyen topluma fayda vermez. Çünkü imana dair tüm deliller kendileri için açık seçik ortaya çıksa bile kin, haset ve hakikat düşmanlığı üzerine inşa edilmiş tavırlarından dolayı bir türlü iman edemezler. Ayet-i kerimede geçen (النُّذُرُ) kelimesi, (نذير) kelimesinin çoğulu olup *"uyarı"* anlamındadır. Aslında Kur'ân-ı Kerim'de, kıssalarda olsun diğer bölümlerde olsun inkârcıları ikna edecek kadar delil mevcuttur.

"De ki: Haydi bekleyin! Şüphesiz ben de sizinle beraber bekleyenlerdenim." buyruğunda inkârcılara yönelik bir tehdit, meydan okuma ve Allah'ın vaadinin mutlaka gerçekleşeceğine dair kesin bir vaad söz konusudur.

"Biz, sonra peygamberlerimizi ve aynı şekilde iman edenleri kurtarırız. İnananları üzerimize bir borç olarak kurtaracağız." ayeti bize şunu öğretir: Toplumların kendilerine gönderilen elçileri yalanlamaları ve inananları Allah yolundan engellemeleri yüzünden başlarına gelecek

bela ve musibetlerden peygamberleri ve iman edenleri kurtarması, Allah'ın müminlere bir lütfudur, bunu Allah âdeta kendine vazife edinmiştir. Allah'ın bu sünneti Nûh'tan (a.s.) Peygamber Efendimize (s.a.s.) kadar sûrede zikredilen tüm peygamberlerde gerçekleşmiştir.

Ancak burada şunu da ifade edelim: Allah'ın, müminleri bu tür musibetlerden kurtarması, başka türlü musibet görmeyecekleri anlamına gelmez. Hayatın diğer alanlarında müminler birtakım muhtemel durumlara hazırlıklı olmak, kendilerini savunmak ve sebeplere sarılmak durumundadırlar. Tüm bunlarla birlikte, yani gerekeni yaptıktan sonra ise hayatın diğer alanlarındaki çetin durumlarda da Allah'ın kendilerine her zaman ve zeminde yardım edeceğini umarlar.

"Sizin taptıklarınıza tapmam, ancak sizi öldürecek olan Allah'a kulluk ederim." buyruğunda Allah'ın başka sıfatının değil de özellikle *"öldürecek"* vasfının zikredilmiş olması, insanın bütün arzu ve isteklerini sona erdiren ölümü hatırlatmak içindir. Burada ifade tarzı, düşüncenin tüm diğer etkenlerden arındırılıp saf hale getirilmesi, kalbin de arı duru hale kavuşup tüm hicaplardan sıyrılarak hakikati idrak edecek seviyeye ulaştırılması için son derece etkili bir üsluptur.

Ayetin son cümlesi de manidardır: *"Bana, müminlerden olmam emrolundu."* "Bana, mümin olmam emrolundu" demiyor da, "bana, müminlerden olmam emrolundu" diyor. Buradaki bu ifade, aslında müminler safında yer almanın önemine de işaret etmiş oluyor.

Yüz beşinci ayette geçen *"hanîf"* sözcüğü, her şeyden uzaklaşarak sadece Allah'a meyleden ve O'na yönelen demektir.

"Artık kim doğru yola gelirse, ancak kendisi için gelecektir. Kim de saparsa, o da ancak kendi aleyhine sapacaktır. Ben sizin üzerinize vekil değilim." Bizim imanımız ve doğru yolda oluşumuz Allah'ın zatında herhangi bir şeyi arttırmaz. Allah'ın bizi imana çağırması sadece bizim menfaatimizedir. Aynı şekilde kâfirin küfrünün de, sapıtanın sapmışlığının da Allah'a bir zararı yoktur. Allah'ın, kullarını inkâr ve dalâletten sakındırması, yine kullarının menfaatinedir. Tüm bunlar O'nun, mahlûkatına yönelik engin rahmetinin tezahürleridir. Ayetin son cümlesinden de şunu anlıyoruz: Hz. Peygamber (s.a.s.) bizi hidayete erdirmekle sorumlu değildir. Onun görevi, insanlara hakkı tebliğ edip

anlamadıkları yerde açıklamak ve imana dair gerekli delilleri ortaya koymaktır. Artık insanlar seçimlerinde özgürdürler ve tercihlerinden de sorumludurlar.

"Sen, sana vahyolunana uy ve Allah hükmedinceye kadar sabret. O, hâkimlerin en hayırlısıdır." ayeti de bize son olarak şu bilinci veriyor: İnsanın gerek kendi nefsinde gerekse çevresinde çeldirici unsurların çok olması sebebiyle hakka uymak ve hakkın safında yer almak sabır ve sebat ister. Bu nedenledir ki Allah senin ile hakkı yalanlayan kâfirler arasında hükmünü verinceye kadar sabretmelisin. O, hükmedenlerin en hayırlısıdır.

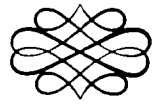

سُورَةُ هُودٍ

11- HÛD SÛRESİ

89. MECLİS: İMAN VE İNSAN
90. MECLİS: NÛH (A.S.)
91. MECLİS: HÛD (A.S.) VE SALİH (A.S.)
92. MECLİS: İBRÂHİM (A.S.) VE LÛT (A.S.)
93. MECLİS: ŞUAYB (A.S.)
94. MECLİS: MÛSÂ (A.S.) VE PEYGAMBER KISSALARININ NETİCESİ
95. MECLİS: SÛREDEKİ SON MESAJLAR

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

الٓرٰ كِتَابٌ اُحْكِمَتْ اٰيَاتُهٗ ثُمَّ فُصِّلَتْ مِنْ لَّدُنْ حَكِيمٍ خَبِيرٍ ﴿١﴾ اَلَّا تَعْبُدُوٓا
اِلَّا اللّٰهَ اِنَّنِى لَكُمْ مِنْهُ نَذِيرٌ وَّبَشِيرٌ ﴿٢﴾ وَّاَنِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُٓوا اِلَيْهِ
يُمَتِّعْكُمْ مَّتَاعًا حَسَنًا اِلٰٓى اَجَلٍ مُّسَمًّى وَّيُؤْتِ كُلَّ ذِى فَضْلٍ فَضْلَهٗ وَاِنْ
تَوَلَّوْا فَاِنِّٓى اَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ كَبِيرٍ ﴿٣﴾ اِلَى اللّٰهِ مَرْجِعُكُمْ وَهُوَ
عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيرٌ ﴿٤﴾ اَلَآ اِنَّهُمْ يَثْنُونَ صُدُورَهُمْ لِيَسْتَخْفُوا مِنْهُ اَلَا
حِينَ يَسْتَغْشُونَ ثِيَابَهُمْ يَعْلَمُ مَا يُسِرُّونَ وَمَا يُعْلِنُونَ اِنَّهٗ عَلِيمٌ بِذَاتِ
الصُّدُورِ ﴿٥﴾ وَمَا مِنْ دَآبَّةٍ فِى الْاَرْضِ اِلَّا عَلَى اللّٰهِ رِزْقُهَا وَيَعْلَمُ مُسْتَقَرَّهَا
وَمُسْتَوْدَعَهَا كُلٌّ فِى كِتَابٍ مُّبِينٍ ﴿٦﴾ وَهُوَ الَّذِى خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ
فِى سِتَّةِ اَيَّامٍ وَّكَانَ عَرْشُهٗ عَلَى الْمَآءِ لِيَبْلُوَكُمْ اَيُّكُمْ اَحْسَنُ عَمَلًا وَلَئِنْ
قُلْتَ اِنَّكُمْ مَّبْعُوثُونَ مِنْ بَعْدِ الْمَوْتِ لَيَقُولَنَّ الَّذِينَ كَفَرُوٓا اِنْ هٰذَآ اِلَّا سِحْرٌ
مُّبِينٌ ﴿٧﴾ وَلَئِنْ اَخَّرْنَا عَنْهُمُ الْعَذَابَ اِلٰٓى اُمَّةٍ مَّعْدُودَةٍ لَّيَقُولُنَّ مَا يَحْبِسُهٗ
اَلَا يَوْمَ يَأْتِيهِمْ لَيْسَ مَصْرُوفًا عَنْهُمْ وَحَاقَ بِهِمْ مَّا كَانُوا بِهٖ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿٨﴾
وَلَئِنْ اَذَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنَّا رَحْمَةً ثُمَّ نَزَعْنَاهَا مِنْهُ اِنَّهٗ لَيَئُوسٌ كَفُورٌ ﴿٩﴾ وَلَئِنْ
اَذَقْنَاهُ نَعْمَآءَ بَعْدَ ضَرَّآءَ مَسَّتْهُ لَيَقُولَنَّ ذَهَبَ السَّيِّـَٔاتُ عَنِّى اِنَّهٗ لَفَرِحٌ
فَخُورٌ ﴿١٠﴾ اِلَّا الَّذِينَ صَبَرُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ اُولٰٓئِكَ لَهُمْ مَّغْفِرَةٌ وَّاَجْرٌ
كَبِيرٌ ﴿١١﴾ فَلَعَلَّكَ تَارِكٌ بَعْضَ مَا يُوحٰٓى اِلَيْكَ وَضَآئِقٌ بِهٖ صَدْرُكَ اَنْ يَقُولُوا
لَوْلَآ اُنْزِلَ عَلَيْهِ كَنْزٌ اَوْ جَآءَ مَعَهٗ مَلَكٌ اِنَّمَآ اَنْتَ نَذِيرٌ وَاللّٰهُ عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ
وَكِيلٌ ﴿١٢﴾ اَمْ يَقُولُونَ افْتَرٰيهُ قُلْ فَأْتُوا بِعَشْرِ سُوَرٍ مِّثْلِهٖ مُفْتَرَيَاتٍ وَّادْعُوا
مَنِ اسْتَطَعْتُمْ مِّنْ دُونِ اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ صَادِقِينَ ﴿١٣﴾ فَاِلَّمْ يَسْتَجِيبُوا لَكُمْ
فَاعْلَمُوٓا اَنَّمَآ اُنْزِلَ بِعِلْمِ اللّٰهِ وَاَنْ لَّآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ فَهَلْ اَنْتُمْ مُّسْلِمُونَ ﴿١٤﴾

مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا وَزِينَتَهَا نُوَفِّ اِلَيْهِمْ اَعْمَالَهُمْ فِيهَا وَهُمْ فِيهَا
لَا يُبْخَسُونَ ﴿١٥﴾ اُولٰٓئِكَ الَّذِينَ لَيْسَ لَهُمْ فِى الْاٰخِرَةِ اِلَّا النَّارُ وَحَبِطَ مَا
صَنَعُوا فِيهَا وَبَاطِلٌ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿١٦﴾ اَفَمَنْ كَانَ عَلٰى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّهٖ
وَيَتْلُوهُ شَاهِدٌ مِنْهُ وَمِنْ قَبْلِهٖ كِتَابُ مُوسٰٓى اِمَامًا وَرَحْمَةً اُولٰٓئِكَ يُؤْمِنُونَ بِهٖ
وَمَنْ يَكْفُرْ بِهٖ مِنَ الْاَحْزَابِ فَالنَّارُ مَوْعِدُهٗ فَلَا تَكُ فِى مِرْيَةٍ مِنْهُ اِنَّهُ الْحَقُّ
مِنْ رَبِّكَ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١٧﴾ وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰى عَلَى
اللّٰهِ كَذِبًا اُولٰٓئِكَ يُعْرَضُونَ عَلٰى رَبِّهِمْ وَيَقُولُ الْاَشْهَادُ هٰٓؤُلَآءِ الَّذِينَ كَذَبُوا
عَلٰى رَبِّهِمْ اَلَا لَعْنَةُ اللّٰهِ عَلَى الظّٰلِمِينَ ﴿١٨﴾ اَلَّذِينَ يَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ
وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا وَهُمْ بِالْاٰخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ ﴿١٩﴾ اُولٰٓئِكَ لَمْ يَكُونُوا مُعْجِزِينَ
فِى الْاَرْضِ وَمَا كَانَ لَهُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مِنْ اَوْلِيَآءَ يُضَاعَفُ لَهُمُ الْعَذَابُ مَا
كَانُوا يَسْتَطِيعُونَ السَّمْعَ وَمَا كَانُوا يُبْصِرُونَ ﴿٢٠﴾ اُولٰٓئِكَ الَّذِينَ خَسِرُوٓا
اَنْفُسَهُمْ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٢١﴾ لَا جَرَمَ اَنَّهُمْ فِى الْاٰخِرَةِ هُمُ
الْاَخْسَرُونَ ﴿٢٢﴾ اِنَّ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصّٰلِحَاتِ وَاَخْبَتُوٓا اِلٰى رَبِّهِمْ
اُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ الْجَنَّةِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٢٣﴾ مَثَلُ الْفَرِيقَيْنِ كَالْاَعْمٰى
وَالْاَصَمِّ وَالْبَصِيرِ وَالسَّمِيعِ هَلْ يَسْتَوِيَانِ مَثَلًا اَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿٢٤﴾

1. Elif. Lâm. Râ. (Bu sana indirilen,) hikmet sahibi (ve) her şeyden haberdar olan (Allah) tarafından ayetleri sağlamlaştırılmış, sonra da açıklanmış bir kitaptır.

2. (De ki: Bu Kitap) "Allah'tan başkasına ibadet etmemeniz için (indirildi). Şüphesiz ki ben, onun tarafından size (gönderilmiş) bir uyarıcı ve müjdeleyiciyim.

3. Ve Rabbinizden mağfiret dilemeniz, sonra da O'na tevbe etmeniz için (indirildi. Eğer bu emrolunanları yaparsanız), Allah sizi, tayin edilmiş bir süreye kadar güzel bir şekilde yaşatır, fazlasını yapan herkese de

iyiliğinin karşılığını verir. Eğer yüz çevirirseniz, ben sizin başınıza gelecek büyük bir günün azabından korkarım."

4. Dönüşünüz yalnız Allah'adır. O, her şeye kadirdir.

5. Bilesiniz ki onlar Peygamber'den, (düşmanlıklarını) gizlemeleri için göğüslerini çevirirler (gönüllerinden geçeni gizlerler). İyi bilin ki onlar elbiselerine büründükleri zaman dahi, Allah onların gizlediklerini de açığa çıkardıklarını da bilir. Çünkü O, kalplerin özünü bilendir.

6. Yeryüzünde yürüyen her canlının rızkı yalnızca Allah'ın üzerinedir. Allah o canlının durduğu yeri ve sonunda bırakılacağı mekânı bilir. (Bunların) hepsi açık bir kitapta(levh-i mahfuz'da)dır.

7. O, hanginizin amelinin daha güzel olacağı hususunda sizi imtihan etmek için, Arş'ı su üzerindeyken, gökleri ve yeri altı günde yaratandır. Yemin ederim ki (Resûlüm!), "Ölümden sonra muhakkak diriltileceksiniz" desen, kâfir olanlar derhal "Bu, açık bir büyüden başka bir şey değildir" derler.

8. Andolsun, eğer Biz onlardan azabı sayılı bir süreye kadar ertelesek, mutlaka "Onun gelmesini engelleyen nedir?" derler. Bilesiniz ki kendilerine azap geldiği gün, bir daha onlardan uzaklaştırılacak değildir. Ve alay etmekte oldukları şey onları çepeçevre kuşatacaktır.

9. Eğer insana tarafımızdan bir rahmet (nimet) tattırır da sonra bunu ondan çekip alırsak, tamamen ümitsiz ve nankör olur.

10. Eğer kendisine dokunan bir zarardan sonra ona bir nimet tattırırsak, elbette "Kötülükler benden gitti" der. Çünkü o (bunu derken) şımarıktır, kibirlidir.

11. Ancak (musibetlere) sabredip güzel iş yapanlar böyle değildir. İşte onlar için bir bağış ve bir büyük mükâfat vardır.

12. Belki de sen (müşriklerin:) "Ona (gökten) bir hazine indirilseydi veya onunla beraber bir melek gelseydi!" demelerinden ötürü sana vahyolunan ayetlerin bir kısmını (duyurmayı) terk edeceksin ve bu yüzden ruhun daralacaktır. (İyi bil ki) sen ancak bir uyarıcısın. Allah ise her şeye vekildir.

13. Yoksa "Onu (Kur'ân'ı) kendisi uydurdu" mu diyorlar? De ki: Eğer doğru iseniz Allah'tan başka çağırabildiklerinizi (yardıma) çağırın da siz de onun gibi uydurulmuş on sûre getirin.

14. Eğer (onlar) size cevap veremiyorlarsa, bilin ki o ancak Allah'ın ilmiyle indirilmiştir ve O'ndan başka ilah yoktur. Artık siz Müslüman oluyor musunuz?

15. Kim, (yalnız) dünya hayatını ve ziynetini istemekteyse, işlerinin karşılığını orada onlara tam olarak veririz ve orada onlar hiçbir zarara uğratılmazlar.

16. İşte onlar, ahirette kendileri için ateşten başka hiçbir şeyleri olmayan kimselerdir; (dünyada) yaptıkları da boşa gitmiştir; yapmakta oldukları şeyler (zaten) bâtıldır.

17. Rabbin tarafından (gelmiş) açık bir delile dayanan ve kendisini Rabbinden bir şahidin izlediği, ayrıca kendisinden önce, bir önder ve bir rahmet olarak Mûsâ'nın Kitab'ı (elinde) bulunan kimse (inkârcılar gibi) midir? Çünkü bunlar ona (Kur'ân'a) inanırlar. Zümrelerden hangisi onu inkâr ederse, işte cehennem ateşi onun varacağı yerdir, bundan şüphen olmasın; zira bu, senin Rabbin tarafından bildirilmiş gerçektir; fakat insanların çoğu inanmazlar.

18. Kim Allah'a karşı yalan uydurandan daha zalim olabilir? Onlar (kıyamet gününde) Rablerine arz edilecekler, şahitler de "İşte bunlar Rablerine karşı yalan söyleyenlerdir" diyecekler. Bilin ki Allah'ın lâneti zalimlerin üzerinedir!

19. Onlar, (insanları) Allah'ın yolundan alıkoyan ve onu eğri göstermek isteyenlerdir. Ahireti inkâr edenler de onlardır.

20. Onlar yeryüzünde (Allah'ı) âciz bırakacak değillerdir; onların Allah'tan başka (yardım isteyecekleri) dostları da yoktur. Onların azabı kat kat olacaktır. Çünkü onlar (gerçekleri) ne görebiliyorlar ne de kulak veriyorlardı.

21. İşte onlar kendilerini ziyana uğrattılar. Uydurmakta oldukları şeyler de kendilerinden kaybolup gitti.

22. Şüphesiz onlar, ahirette en çok ziyana uğrayanlardır.

23. İnanıp da güzel işler yapan ve Rablerine gönülden boyun eğenlere gelince, işte onlar cennet ehlidir. Onlar orada ebedî kalırlar.

24. Bu iki zümrenin (müminlerle kâfirlerin) durumu, kör ve sağır ile gören ve işiten kimseler gibidir. Bunların hali hiç eşit olur mu? Hâlâ ibret almıyor musunuz?

İMAN VE İNSAN

Okumakta olduğumuz bu sûre, konusu esas itibariyle bir önceki sûreden çok farklı değildir. Zira Mekkî sûrelerin genel karakteristiği aşağı yukarı aynıdır. Hatta Yunus Sûresi ile Hûd Sûresi arasındaki benzerlik o kadar kuvvetlidir ki Hûd Sûresi âdeta Yûnus Sûresi'nin devamı ve tamamlayıcısı gibidir. İki sûre arasındaki fark ikincisinde ilgili konulara açıklama sadedinde getirilen deliller ve bir önceki sûrede zikredilmeyen bazı peygamber kıssalarının zikredilmiş olmasıdır. Yine bu sûrede, Yûnus Sûresi'nden farklı olarak, önceki peygamberlerin tamamının karşılaştığı meydan okumayla karşı karşıya kalan müminlerin eylem planında tecrübelerini arttıracak bazı hususlara ışık tutulmuştur.

Sûrenin baş taraflarında yüce kitabımız, gayb âlemini ön plana çıkarıyor ve görünen âlem ile görünmeyen âlemin irtibatından bahsediyor. İnsanlığın bu iki âlem arasındaki bağı anlama sorununa değinerek gayb âleminin varlığının nasıl kavranabileceğini ve onu dikkate alarak hayatın nasıl kurgulanması gerektiğini dikkatlerimize sunuyor. Zira öte dünya düşüncesi; insanın anlam arayışı, kendi varlığını anlamlı bir yere oturtması, kuracağı ilişki ağları, hatta vereceği mücadelenin niteliğini belirleme konusunda ana unsurdur. Ahiret düşüncesi doğru zemine oturtulmadığında baba bir vadide, oğul bir vadide olabiliyor, hatta aileler ve aynı mekânı paylaşan toplumlar ayrışabiliyor. İşte bu noktada yüce kitabımız Kur'ân-ı Kerim, insanların doğruyu bulmalarını ve aynı doğruya beraberce yönelmelerini hedefleyerek bir yandan genel anlamda tüm insanlığa yön verecek mesajlarını serdediyor, diğer yandan da müminler özelinde onların ayaklarını doğru yolda sabit kılacak ve mümince duruşlarını güçlendirecek prensiplerini arz ediyor. Şöyle ki:

Birincisi: Mahlûkatın tamamı; varlık âleminde olan her şey, aynı iradenin neticesinde ortaya çıkmıştır ve bu irade de Allah'ın iradesidir. Mahlûkat, Allah'ın iradesiyle var olduğu gibi varlıklarının daimîliği da yine O'nun irade, hikmet ve rahmeti iledir: *"O, gökleri ve yeri altı günde yaratandır," "Yeryüzünde yürüyen her canlının rızkı yalnızca Allah'ın üzerinedir. Allah o canlının durduğu yeri ve sonunda bırakılacağı mekânı bilir. (Bunların) hepsi açık bir kitapta(levh-i mahfuz'da)dır."*

İkincisi: İnsanın bu âlemde kendine özgü bir görevi vardır. Bu vazifenin ona has olması, onun tercihte bulunabilen bir varlık olmasıyla ilişkilidir ve var oluşunun da gayesidir: *"Hanginizin amelinin daha güzel olacağı hususunda sizi imtihan etmek için..." "(De ki: Bu Kitap) 'Allah'tan başkasına ibadet etmemeniz için (indirildi).'" "Eğer (onlar) size cevap veremiyorlarsa, bilin ki o, ancak Allah'ın ilmiyle indirilmiştir ve O'ndan başka ilah yoktur. Artık siz Müslüman oluyor musunuz?"*

Üçüncüsü: İnsanlar yaratılış amaçlarını kavrayabilme açısından iki kısımdır. İlki, var oluş sırrını kavrayamamış, nereden gelip nereye gittiğinden habersiz, elde ettiği dünyevî imkânlar içinde düşüncesizce kapılıp gitmekte olanlar kısmıdır: *"Bilesiniz ki onlar Peygamber'den, (düşmanlıklarını) gizlemeleri için göğüslerini çevirirler (gönüllerinden geçeni gizlerler). İyi bilin ki onlar elbiselerine büründükleri zaman dahi, Allah onların gizlediklerini de açığa çıkardıklarını da bilir. Çünkü O, kalplerin özünü bilendir." "Onlar (gerçekleri) ne görebiliyorlar ne de kulak veriyorlardı. İşte onlar kendilerini ziyana uğrattılar. Uydurmakta oldukları şeyler de kendilerinden kaybolup gitti."*

Diğer kısım ise olayın farkında olan ve görünenle görünmeyenin irtibatını kurabilenlerdir: *"Rabbin tarafından (gelmiş) açık bir delile dayanan ve kendisini Rabbinden bir şahidin izlediği, ayrıca kendisinden önce, bir önder ve bir rahmet olarak Mûsâ'nın Kitab'ı (elinde) bulunan kimse (inkârcılar gibi) midir? Çünkü bunlar ona (Kur'ân'a) inanırlar."*

İki grup arasındaki fark da şöyledir: *"Bu iki zümrenin (müminlerle kâfirlerin) durumu, kör ve sağır ile gören ve işiten kimseler gibidir. Bunların hali hiç eşit olur mu?! Hâlâ ibret almıyor musunuz?"*

Dördüncüsü: İnsan, çevre faktöründen etkilenip dönüşebilen, dolayısıyla yaşadığı ânın şartlarıyla çabucak değişip önceki durumunu unutabilen ya da unutmuş gibi davranabilen bir varlıktır: *"Eğer insana tarafımızdan bir rahmet (nimet) tattırır da sonra bunu ondan çekip alırsak, tamamen ümitsiz ve nankör olur. Eğer kendisine dokunan bir zarardan sonra ona bir nimet tattırırsak, elbette 'Kötülükler benden gitti' der. Çünkü o (bunu derken) şımarıktır, kibirlidir."*

Ancak bilinçli, duruşu sağlam müminler farklıdır: *"Ancak (musibetlere) sabredip güzel iş yapanlar böyle değildir. İşte onlar için bir bağış ve büyük bir mükâfat vardır."*

Beşincisi: İnsan doğasının pozitif yönlerinden biri de yanlıştan dönebilme ve kendini düzeltebilme özelliğidir. İnsana bu özelliği veren Allah, tevbe ve pişmanlık kapısını açık tutmuş ve bazen müjdeleyerek bazen korkutarak insanları tevbeye teşvik etmiştir: *"Ve Rabbinizden mağfiret dilemeniz, sonra da O'na tevbe etmeniz için (indirildi. Eğer bu emrolunanları yaparsanız), Allah sizi, tayin edilmiş bir süreye kadar güzel bir şekilde yaşatır, fazlasını yapan herkese de iyiliğinin karşılığını verir. Eğer yüz çevirirseniz, ben sizin başınıza gelecek büyük bir günün azabından korkarım.'"*

Altıncısı: Kur'ân-ı Kerim'de sürekli dikkat çekilen bir husus olan ahiretin gerçeğine ve bu dünyanın ahiretin mukaddimesi olduğuna bu sûrede de dikkat çekiliyor. Zira bu dünyada insanlar arası üstünlüğün malla, soyla ve neseple olduğu zannediliyor ama ahirette üstünlük, herkesin ameline ve insanın şu âlemde yaşarken ortaya koyduğu tavırlara göre olacaktır: *"İnanıp da güzel işler yapan ve Rablerine gönülden boyun eğenlere gelince, işte onlar cennet ehlidir. Onlar orada ebedî kalırlar."*

İnkâr eden ve Allah yolundan sapanların hali ise şöyledir: *"İşte onlar, ahirette kendileri için ateşten başka hiçbir şeyleri olmayan kimselerdir; (dünyada) yaptıkları da boşa gitmiştir; yapmakta oldukları şeyler (zaten) bâtıldır." "İşte onlar kendilerini ziyana uğrattılar. Uydurmakta oldukları şeyler de kendilerinden kaybolup gitti. Şüphesiz onlar, ahirette en çok ziyana uğrayanlardır."*

Yedincisi: Tekil kip ile Hz. Peygamber'e (s.a.s.) hitap edilmekte ama onun üzerinden söz müminlere yöneltilmekte, bâtılın boyutları ne olursa olsun, yörüngesinde dolaşanlar ne kadar fazla olursa olsun müminlerin hakka sarılmaları ve o yolda sabitkadem olmaları öğütlenmektedir: *"Zümrelerden hangisi onu inkâr ederse, işte cehennem ateşi onun varacağı yerdir, bundan şüphen olmasın; zira bu, senin Rabbin tarafından bildirilmiş gerçektir; fakat insanların çoğu inanmazlar." "Belki de sen (müşriklerin,) 'Ona (gökten) bir hazine indirilseydi veya onunla beraber bir melek gelseydi!' demelerinden ötürü sana vahyolunan*

ayetlerin bir kısmını (duyurmayı) terk edeceksin ve bu yüzden ruhun daralacaktır. (İyi bil ki) sen ancak bir uyarıcısın. Allah ise her şeye vekildir."

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

Biz (كِتَابٌ أُحْكِمَتْ آيَاتُهُ ثُمَّ فُصِّلَتْ) cümlesinden hareketle Kur'ân-ı Kerim'i "tafsîl" etme, yani hakikati detaylı örneklerle ortaya koyma işinin "ihkâm," yani sağlamlaştırmadan sonra yapıldığını anlıyoruz. Ve yine bu cümle yapısından, ayrıntı meselelerden bahseden ayetlerin Kur'ân'ın asıl prensipleri mahiyetinde olan ayetlere arz edilerek anlaşılması gerektiği sonucunu da çıkarıyoruz. Nitekim Kur'ân'ı doğru anlama ve ondan hüküm çıkarmadaki en sağlam yöntem de budur.

(وَأَنِ اسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُوا إِلَيْهِ): Önce istiğfar, sonra da tevbenin zikredilmesi özel bir maksada binaendir. Bir günah işlediğinde insana yakışan, öncelikle o günahı işlemekten dolayı utanç hissetmesi ve Rabbinden o günahını örtmesini istemesidir. Bu istiğfardır. Peşinden de pişmanlığını ifade ederek, kendini düzeltmek azmiyle, hem günahlardan hem de günaha götüren tüm sebeplerden uzak durmak niyetiyle tevbe etmesi ve Rabbinden, kendisini affetmesini istemesi gerekir. İşte bu silsileyi hatırlatırcasına ayette önce istiğfar, sonra tevbe fiili gelmiştir.

(وَيُؤْتِ كُلَّ ذِي فَضْلٍ فَضْلَهُ) ayetinde geçen ilk *"fazl"* kelimesi, kişinin işlediği hayırlı amelleri ifade eder. Çünkü bu kişi ileride ihtiyaç duyacağı hayırlı amelleri daha ihtiyaç vakti gelmeden önce işlemiş ve Rabbine önceden takdim etmiştir. İkinci "fazl" kelimesi de önceden işlediği hayırlı amellerin karşılığıdır ve tamamıyla Allah'ın bir lütfu ve ikramıdır.

"Şayet dönerlerse" ayetindeki "tevellev" fiilinin aslı "tetevellev" iken tahfif amacıyla ilk "tâ" harfi hazfedilmiştir.

"Ben sizin için, büyük bir günün azabından korkarım." Tüm peygamberler imana yanaşmayan hedef kitleleri adına daima endişe hissetmişler, onların başına Allah'ın azabının ve öfkesinin inmesinden korkmuşlardır.

"Bilesiniz ki onlar (düşmanlıklarını) Peygamber'den gizlemeleri için göğüslerini çevirirler." Önceki ayetlerde inkârcıların yüz çevirmelerinden bahsedildikten sonra bu ayette de onların bile bile haktan yüz

çevirmelerinin ayrıntısına giriliyor, bunlar sanki bir şeyden gizlenircesine âdeta iki büklüm olup kendilerini kamufle eden kişilere benzetilerek hileleri göz önüne seriliyor. Aslında bilmiyorlar ki Allah onları çok iyi bilmektedir ve tüm hallerinden haberdardır. Nitekim ayetin devamında da bu gerçek şöyle vurgulanıyor: *"İyi bilin ki onlar elbiselerine büründükleri zaman dahi, Allah onların gizlediklerini de açığa çıkardıklarını da bilir. Çünkü O, kalplerin özünü bilendir."*

İlk devir âlimleri bu ayette bahsedilen gizlenmenin mahiyetiyle alâkalı çok değişik yorumlar yapmışlardır. Bu yorumların tümü, aynı gerçeğin farklı ifade şekilleri olup insanın ya utancından dolayı ya da hile ile kendini kamufle etme ihtiyacından dolayı bu girişimi yaptığını anlatan yorumlardır.

"Yeryüzündeki her canlı" ayetindeki "dâbbe" kelimesi yeryüzünde deprenen, kımıldayan ve hareket eden şey demektir.

(وَيَعْلَمُ مُسْتَقَرَّهَا وَمُسْتَوْدَعَهَا) ayetinde geçen "müstekar" ve "müstevda'" kelimeleri ism-i mekân olup canlının o andaki haliyle bulunduğu yeri ifade ederler. Ancak, müstevda' kelimesi "vede'a" kökünden geldiği için "vedî'a"yı hatırlatır. Vedî'a, emanet demektir. Dolayısıyla insan, ömrünü tamamlayıp yeryüzündeki müstekar, yani karar kıldığı yerden ayrılınca artık kendisi ve o ana kadar yaptığı ameller âdeta Allah'ın elinde emanet olmaktadır. Bu yüzdendir ki müstekar kelimesi kişinin hayattayken dünyada kaldığı, yerleştiği yer; müstevda', yani emaneten konulduğu yer ise kabridir. Allahu a'lem.

"Arş'ı su üzerindeyken gökleri ve yeri altı günde yaratandır." Allah'ın arşının suyun üzerinde olması gaybî bir mesele olup mahiyetine ve ayrıntısına dalmadan iman edilmesi gereken bir konudur. Ayrıca bu ifadeden canlılık için suyun aslî unsur olduğunu anlıyoruz. Nitekim aynı gerçeğe Enbiya Sûresinin 30. ayetinde de işaret edilmektedir. *"Her canlı şeyi sudan yarattık.."*

(إِلَىٰٓ أُمَّةٍ مَّعْدُودَةٍ) ayetindeki "ümmetin ma'dûde" tamlaması *"belirli bir süreye kadar"* demektir. Ancak bu süre ümmetlerin ve toplumların hareketiyle ilişkili olarak gerçekleşir ve bir ümmet yok olunca yerine diğeri geçer.

"Onun gelmesini engelleyen nedir?" Yani ona ne mani oluyor? Bu ifade tarzından, sanki onların azabı aceleyle isteyerek peygamberlerine meydan okudukları anlaşılıyor.

Bir sonraki ayette geçen (يَؤُسٌ) kelimesi mübalağa ifade etmektedir ve *"ileri derecede ümitsiz"* demektir.

(إِنَّهُ لَفَرِحٌ فَخُورٌ) cümlesi günahkâr kişinin dünyevî bir nimete nail olduğunda verdiği şımarıkça tepkiyi ifade etmektedir. Burada, kavuştuğu dünyalıklar ile şımaran, bunu da kendi gücü, aklı ve planlamaları sayesinde elde ettiğini söyleyen kibirli insan tipolojisini görüyoruz. Bu tipolojideki insanın algısına göre, elde ettiği güzelliklerde, kendisini yaratan ve rızıklandıran Allah'ın hiçbir payı yoktur.

"'Ona (gökten) bir hazine indirilseydi veya onunla beraber bir melek gelseydi!' demelerinden ötürü sana vahyolunan ayetlerin bir kısmını (duyurmayı) terk edeceksin ve bu yüzden ruhun daralacaktır." ayetinde açıkça belirttiği gibi, Peygamber'in (s.a.s.), kendisine vahyedilenlerin bir kısmını terk etme hakkı kesinlikle söz konusu değildir. Ayrıca bu ayet, sadece Hz. Peygamber (s.a.s.) ile sınırlı olmayıp onun şahsında tüm Müslümanlara yöneliktir. Nitekim Hz. Peygamber (s.a.s.) üzerinden Müslümanlara yönelik benzerî bir ikazı hem ileride gelecek olan on yedinci ayette hem de şu ayette görüyoruz: *"Allah'a ortak koşarsan elbette amelin boşa çıkar."*[41]

Aslında bu ayet-i kerime bize, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hedef kitlesinden gördüğü sıkıntı ve tazyiklerin boyutunu da gösteriyor. İleri derecede sert tepkiyle karşılaşmış olmalı ki Allah (c.c.), elçisine sabrı, sebatı ve vahyedilenlere dört elle sarılmayı defaatle öğütlüyor.

"De ki: Eğer doğru iseniz Allah'tan başka çağırabildiklerinizi (yardıma) çağırın da siz de onun gibi uydurulmuş on sûre getirin." Kur'ân, inkârcıların acziyetlerinin tüm yönleri ile ortaya çıkması için onlara değişik açılardan meydan okuyor. Burada da bu ayetle onlara meydan okuyarak Kur'ân'daki sûrelerin benzeri on sûre getirmelerini öneriyor. *"Uydurulmuş on sûre"* derken de aslında onları âdeta bu işe kızıştırıyor. Yani, "Eğer Muhammed (s.a.s.) sizin iddia ettiğiniz gibi Kur'ân'ı

41 Zümer 39/65.

kendisi uydurmuşsa, o halde on sûre miktarında bile olsa sizin de bir şeyler uydurabilmeniz gerekir" dercesine onlara meydan okuyor.

"Kim, (yalnız) dünya hayatını ve ziynetini istemekte ise işlerinin karşılığını orada onlara tam olarak veririz ve orada onlar hiçbir zarara uğratılmazlar." Allah'ın kâinata yerleştirdiği ilahî kanun gereği, sebeplere sarılan -ister mümin ister kâfir olsun- herkes arzusuna ulaşır. Bu, hayatın tartışmasız bir gerçeğidir, insanlık tarihi boyunca tüm medeniyetlerin maddî-manevî itibar elde etmesinde hep bu ilahî kural işlemiştir. Bu sünnetullah, Allah'ın imtihanının doğal neticesidir.

"(Dünyada) yaptıkları da boşa gitmiştir." Çünkü onlar yaptıkları iyilikler ile ahireti değil, dünyayı hedefliyorlardı. Hal böyle olunca da dünyadaki iyiliklerinin ahirete faydası olmayacaktır.

"Rabbin tarafından (gelmiş) açık bir delile dayanan ve kendisini Rabbinden bir şahidin izlediği, ayrıca kendisinden önce, bir önder ve bir rahmet olarak Mûsâ'nın Kitab'ı (elinde) bulunan kimse (inkârcılar gibi) midir?" Önceki ayetlerde ilahî uyarılara kulak vermeyenlerden bahsedilmişti. Bu ayette ise Rabbinden gelen delilleri dikkate alanlardan bahsediliyor. Böylelikle aralarında kıyaslama yapılması için birbirine ters iki tavır peş peşe zikrediliyor. Bir yanda açık delilleri dikkate alanlar, diğer yanda da hakikati yalanlayan ve inatla inkârlarını sürdürenler.

Bu ayette, "el-beyyine," yani "açık delil" ifadesinin mutlak olarak zikredilip takyit edilmemesi, bu cümlenin, basiret sahibi herkesi ve selim bir fıtrat, doğru bilgi ve sağlam düşünce ile hakkı arayan herkesi kapsaması içindir. Hiç şüphesiz bu özellikler birinci derecede ve en mükemmeliyle Efendimiz Hz. Muhammed'de (s.a.s.) vardır. Nitekim ta nübüvvet öncesinden Allah onu şirk koşmaktan korumuş ve Rabbine ibadeti ona sevdirmiştir. Dolayısıyla bu ayetteki "el-beyyine" lafzı *"basiret"* anlamındadır, "vahiy" anlamında değildir. Çünkü devamında gelen cümlede Kur'ân'a ayrıca işaret edilmektedir.

"Ve o delili Rabbinden bir şahidin izlediği kişi." buyruğunda *"şahid"* nitelemesiyle Kur'ân-ı Kerim kastedilmektedir. Zira Kur'ân peygamberlerin çağrılarına kulak veren ehl-i tevhidin imanına şahitlik etmek ve müşriklerin inanç, anlayış ve tavırlarını reddetmek üzere gelmiştir. Hiç şüphesiz Kur'ân'ın nüzulü yukarıda bahsi geçen basiretin ve fıtrî

yönelişin peşi sıra gerçekleşmiştir. Buradaki fıtrî yönelişe, gerek Arabistan bölgesinde gerekse diğer bölgelerde şirk ve putperestlikle mücadele eden İbrâhimî yöneliş de denebilir.

Hz. Mûsâ'ya (a.s.) indirilen Tevrat'ın nüzulü Kur'ân'dan önce gerçekleştiği için bu ayette ona şöyle değinilmiştir: *"Kur'ân'dan önce de Mûsâ'nın Kitab'ı (elinde) bulunan kimse (inkârcılar gibi) midir?"* Nasıl ki Kur'ân, basireti ve selim fıtratı destekleyici bir delil olmuşsa, aynı şekilde Tevrat da aynı fonksiyonu icra etmişti.

"Zümrelerden hangisi onu inkâr ederse, işte cehennem ateşi onun varacağı yerdir." ayetinde kendilerinden bahsedilen zümreler Kureyşliler, Yahudiler, münafıklar ve benzerî, işbirliği yapan her türlü inkârcı grupları ifade eder.

"Ondan yana bir şüphe içinde olma." Yani ondan şüphe etme. Buradaki hitap, akıl sahibi herkesedir. Tıpkı şu ayette olduğu gibi: *"Şayet şirk koşarsan amelin boşa gider."*[42]

"Şahitler der ki" ayetinde geçen (الْأَشْهَادُ) kelimesi "şahid" kelimesinin çoğuludur. Şahid ise nebi, melek ya da diğer varlıklardan, kıyamette şahitlik etmelerine izin verilecek herkesi kapsar.

"Onu çarpıtmaya çalışırlar." Kendi heva ve arzularına uygun hale getirmeye çalışırlar.

"Ne görebiliyorlar ne de işitebiliyorlardı" ayeti inkârcıların, ileri derecedeki gurur ve kibirleri sebebiyle hakkı işitemediklerini ve kendilerini hidayete iletecek ışığı göremediklerini ifade ediyor.

"Şüphesiz" lafzındaki "lâ cereme" ifadesi "kesinlikle, muhakkak" demektir. Kendinden sonraki cümleyi pekiştiren bir ifadedir. Âdeta şöyle denmektedir: Onlar kesinlikle ahirette zararlı çıkacak olanlardır.

"İtaat ettiler" lafzındaki "ahbetû" kelimesi, boyun eğdiler, demektir.

"Bu iki zümrenin (müminler ile kâfirlerin) durumu, kör ve sağır ile gören ve işiten kimseler gibidir. Bunların hali hiç eşit olur mu? Hâlâ ibret almıyor musunuz?" ayetinde, bilgi elde etme yollarını işlevsizleştirerek kör ve sağır olanlar ile hak ve hakikate ulaşmak için çalışıp çabalayanlar kıyas edilmektedir. Aralarındaki fark, görenle görmeyen, duyanla duymayan arasındaki fark kadar nettir.

---

42 Zümer 39/65.

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا نُوحًا اِلٰى قَوْمِهٖٓ اِنِّى لَكُمْ نَذِيرٌ مُّبِينٌ ﴿٢٥﴾ اَنْ لَّا تَعْبُدُٓوا اِلَّا
اللّٰهَ اِنِّٓى اَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ اَلِيمٍ ﴿٢٦﴾ فَقَالَ الْمَلَاُ الَّذِينَ كَفَرُوا مِن
قَوْمِهٖ مَا نَرٰيكَ اِلَّا بَشَرًا مِّثْلَنَا وَمَا نَرٰيكَ اتَّبَعَكَ اِلَّا الَّذِينَ هُمْ اَرَاذِلُنَا
بَادِيَ الرَّأْيِۚ وَمَا نَرٰى لَكُمْ عَلَيْنَا مِنْ فَضْلٍ بَلْ نَظُنُّكُمْ كَاذِبِينَ ﴿٢٧﴾ قَالَ يَا
قَوْمِ اَرَاَيْتُمْ اِنْ كُنْتُ عَلٰى بَيِّنَةٍ مِّنْ رَّبِّى وَاٰتٰىنِى رَحْمَةً مِّنْ عِنْدِهٖ فَعُمِّيَتْ
عَلَيْكُمْۗ اَنُلْزِمُكُمُوهَا وَاَنْتُمْ لَهَا كَارِهُونَ ﴿٢٨﴾ وَيَا قَوْمِ لَآ اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ مَالًاۗ
اِنْ اَجْرِىَ اِلَّا عَلَى اللّٰهِ وَمَآ اَنَا بِطَارِدِ الَّذِينَ اٰمَنُوٓا اِنَّهُمْ مُّلَاقُوا رَبِّهِمْ وَلٰكِنِّٓى
اَرٰيكُمْ قَوْمًا تَجْهَلُونَ ﴿٢٩﴾ وَيَا قَوْمِ مَنْ يَّنْصُرُنِى مِنَ اللّٰهِ اِنْ طَرَدْتُّهُمْۗ اَفَلَا
تَذَكَّرُونَ ﴿٣٠﴾ وَلَآ اَقُولُ لَكُمْ عِنْدِى خَزَآئِنُ اللّٰهِ وَلَآ اَعْلَمُ الْغَيْبَ وَلَآ اَقُولُ اِنِّى
مَلَكٌ وَّلَآ اَقُولُ لِلَّذِينَ تَزْدَرِٓى اَعْيُنُكُمْ لَنْ يُّؤْتِيَهُمُ اللّٰهُ خَيْرًاۗ اَللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا
فِٓى اَنْفُسِهِمْۚ اِنِّٓى اِذًا لَّمِنَ الظَّالِمِينَ ﴿٣١﴾ قَالُوا يَا نُوحُ قَدْ جَادَلْتَنَا فَاَكْثَرْتَ
جِدَالَنَا فَاْتِنَا بِمَا تَعِدُنَآ اِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٣٢﴾ قَالَ اِنَّمَا يَاْتِيكُمْ بِهِ
اللّٰهُ اِنْ شَآءَ وَمَآ اَنْتُمْ بِمُعْجِزِينَ ﴿٣٣﴾ وَلَا يَنْفَعُكُمْ نُصْحِٓى اِنْ اَرَدْتُ اَنْ اَنْصَحَ
لَكُمْ اِنْ كَانَ اللّٰهُ يُرِيدُ اَنْ يُّغْوِيَكُمْۚ هُوَ رَبُّكُمْ وَاِلَيْهِ تُرْجَعُونَۚ ﴿٣٤﴾ اَمْ يَقُولُونَ
افْتَرٰيهُۚ قُلْ اِنِ افْتَرَيْتُهُ فَعَلَىَّ اِجْرَامِى وَاَنَا بَرِٓىءٌ مِّمَّا تُجْرِمُونَ ﴿٣٥﴾ وَاُوحِىَ
اِلٰى نُوحٍ اَنَّهُ لَنْ يُّؤْمِنَ مِنْ قَوْمِكَ اِلَّا مَنْ قَدْ اٰمَنَ فَلَا تَبْتَئِسْ بِمَا كَانُوا
يَفْعَلُونَۚ ﴿٣٦﴾ وَاصْنَعِ الْفُلْكَ بِاَعْيُنِنَا وَوَحْيِنَا وَلَا تُخَاطِبْنِى فِى الَّذِينَ ظَلَمُوٓاۚ
اِنَّهُمْ مُّغْرَقُونَ ﴿٣٧﴾ وَيَصْنَعُ الْفُلْكَ وَكُلَّمَا مَرَّ عَلَيْهِ مَلَاٌ مِّنْ قَوْمِهٖ سَخِرُوا مِنْهُۚ
قَالَ اِنْ تَسْخَرُوا مِنَّا فَاِنَّا نَسْخَرُ مِنْكُمْ كَمَا تَسْخَرُونَۚ ﴿٣٨﴾ فَسَوْفَ تَعْلَمُونَۙ
مَنْ يَّاْتِيهِ عَذَابٌ يُّخْزِيهِ وَيَحِلُّ عَلَيْهِ عَذَابٌ مُّقِيمٌ ﴿٣٩﴾ حَتّٰٓى اِذَا جَآءَ اَمْرُنَا
وَفَارَ التَّنُّورُۙ قُلْنَا احْمِلْ فِيهَا مِنْ كُلٍّ زَوْجَيْنِ اثْنَيْنِ وَاَهْلَكَ اِلَّا مَنْ سَبَقَ

عَلَيْهِ الْقَوْلُ وَمَنْ اٰمَنَ ۚ وَمَآ اٰمَنَ مَعَهٗٓ اِلَّا قَلِيلٌ ﴿٤٠﴾ وَقَالَ ارْكَبُوا فِيهَا بِسْمِ
اللّٰهِ مَجْرٖيهَا وَمُرْسٰيهَا ۚ اِنَّ رَبّٖى لَغَفُورٌ رَحٖيمٌ ﴿٤١﴾ وَهٖىَ تَجْرٖى بِهِمْ فٖى مَوْجٍ
كَالْجِبَالِ وَنَادٰى نُوحُ ابْنَهٗ وَكَانَ فٖى مَعْزِلٍ يَا بُنَىَّ ارْكَبْ مَعَنَا وَلَا تَكُنْ مَعَ
الْكَافِرٖينَ ﴿٤٢﴾ قَالَ سَاٰوٖٓى اِلٰى جَبَلٍ يَعْصِمُنٖى مِنَ الْمَٓاءِ ۗ قَالَ لَا عَاصِمَ الْيَوْمَ
مِنْ اَمْرِ اللّٰهِ اِلَّا مَنْ رَحِمَ ۚ وَحَالَ بَيْنَهُمَا الْمَوْجُ فَكَانَ مِنَ الْمُغْرَقٖينَ ﴿٤٣﴾
وَقٖيلَ يَٰٓا اَرْضُ ابْلَعٖى مَٓاءَكِ وَيَٰا سَمَٓاءُ اَقْلِعٖى وَغٖيضَ الْمَٓاءُ وَقُضِىَ الْاَمْرُ
وَاسْتَوَتْ عَلَى الْجُودِيِّ وَقٖيلَ بُعْدًا لِلْقَوْمِ الظَّالِمٖينَ ﴿٤٤﴾ وَنَادٰى نُوحٌ رَبَّهٗ
فَقَالَ رَبِّ اِنَّ ابْنٖى مِنْ اَهْلٖى وَاِنَّ وَعْدَكَ الْحَقُّ وَاَنْتَ اَحْكَمُ الْحَاكِمٖينَ ﴿٤٥﴾
قَالَ يَا نُوحُ اِنَّهٗ لَيْسَ مِنْ اَهْلِكَ ۚ اِنَّهٗ عَمَلٌ غَيْرُ صَالِحٍ فَلَا تَسْـَٔلْنِ مَا لَيْسَ
لَكَ بِهٖ عِلْمٌ ۖ اِنّٖى اَعِظُكَ اَنْ تَكُونَ مِنَ الْجَاهِلٖينَ ﴿٤٦﴾ قَالَ رَبِّ اِنّٖى اَعُوذُ بِكَ
اَنْ اَسْـَٔلَكَ مَا لَيْسَ لٖى بِهٖ عِلْمٌ ۖ وَاِلَّا تَغْفِرْ لٖى وَتَرْحَمْنٖٓى اَكُنْ مِنَ الْخَاسِرٖينَ
﴿٤٧﴾ قٖيلَ يَا نُوحُ اهْبِطْ بِسَلَامٍ مِنَّا وَبَرَكَاتٍ عَلَيْكَ وَعَلٰٓى اُمَمٍ مِمَّنْ مَعَكَ ۚ
وَاُمَمٌ سَنُمَتِّعُهُمْ ثُمَّ يَمَسُّهُمْ مِنَّا عَذَابٌ اَلٖيمٌ ﴿٤٨﴾ تِلْكَ مِنْ اَنْبَٓاءِ الْغَيْبِ
نُوحٖيهَٓا اِلَيْكَ ۚ مَا كُنْتَ تَعْلَمُهَٓا اَنْتَ وَلَا قَوْمُكَ مِنْ قَبْلِ هٰذَا ۛ فَاصْبِرْ ۛ اِنَّ
الْعَاقِبَةَ لِلْمُتَّقٖينَ ۛ ﴿٤٩﴾

25. Andolsun, Biz Nûh'u kavmine elçi gönderdik. Onlara, "Ben (dedi), sizin için apaçık bir uyarıcıyım.

26. Allah'tan başkasına tapmayın! Ben, size (gelecek) elem verici bir günün azabından korkuyorum."

27. Kavminden ileri gelen kâfirler dediler ki: "Biz seni sadece bizim gibi bir insan olarak görüyoruz. Bizden, basit görüşle hareket eden alt tabakamızdan başkasının sana uyduğunu görmüyoruz. Ve sizin bize karşı bir üstünlüğünüzü de görmüyoruz. Bilakis sizin yalancılar olduğunuzu düşünüyoruz."

28. (Nûh) dedi ki: Ey kavmim! Eğer ben Rabbim tarafından (bildirilen) açık bir delil üzerindeysem ve O bana kendi katından bir rahmet vermiş de bu size gizli tutulmuşsa, buna ne dersiniz? Siz onu istemediğiniz halde biz sizi ona zorlayacak mıyız

29. Ey kavmim! Allah'ın emirlerini bildirmeye karşılık sizden herhangi bir mal istemiyorum. Benim mükâfatım ancak Allah'a aittir. Ben iman edenleri kovacak değilim; çünkü onlar Rablerine kavuşacaklardır. Fakat ben sizi, bilgisizce davranan bir topluluk olarak görüyorum.

30. Ey kavmim! Ben onları kovarsam, beni Allah'tan (O'nun azabından) kim korur? Düşünmüyor musunuz?

31. Ben size, "Allah'ın hazineleri benim yanımdadır" demiyorum, gaybı da bilmem. "Ben bir meleğim" de demiyorum. Sizin gözlerinizin hor gördüğü kimseler için, "Allah onlara asla bir hayır vermeyecektir" diyemem. Onların kalplerinde olanı Allah daha iyi bilir. Onları kovduğum takdirde ben gerçekten zalimlerden olurum."

32. Dediler ki: Ey Nûh! Bizimle mücadele ettin ve bize karşı mücadelede çok ileri gittin. Eğer doğrulardan isen, kendisiyle bizi tehdit ettiğini (azabı) bize getir

33. (Nûh) dedi ki: "Onu size ancak dilerse Allah getirir. Ve siz (Allah'ı) âciz bırakacak değilsiniz

34. Eğer Allah sizi azdırmak istiyorsa, ben size öğüt vermek istesem de, öğüdüm size fayda vermez. (Çünkü) O sizin Rabbinizdir. Ve (nihayet) O'na döndürüleceksiniz."

35. (Resûlüm!) Yoksa "Bunu uydurdu" mu diyorlar? De ki: "Eğer onu uydurduysam günahım bana aittir. Fakat ben sizin işlediğiniz günahtan uzağım."

36. Nûh'a vahyolundu ki: Kavminden iman etmiş olanlardan başkası artık (sana) asla inanmayacak. Öyle ise onların işlemekte olduklarından (günahlardan) dolayı üzülme.

37. Gözlerimizin önünde ve vahyimiz (emrimiz) uyarınca gemiyi yap ve zulmedenler hakkında Bana (bir şey) söyleme! Onlar mutlaka boğulacaklardır!

38. Nûh gemiyi yapıyor, kavminden ileri gelenler ise yanına her uğradıkça onunla alay ediyorlardı. Dedi ki: "Eğer bizimle alay ediyorsanız, iyi bilin ki siz nasıl alay ediyorsanız biz de sizinle alay edeceğiz!

39. Kendisini rezil edecek azabın kime geleceğini ve sürekli bir azabın kimin başına ineceğini yakında bileceksiniz."

40. Nihayet emrimiz gelip de sular coşup yükselmeye başlayınca Nûh'a dedik ki: "(Canlı çeşitlerinin) her birinden birer çift ile -(boğulacağına dair) aleyhinde söz geçmiş olanlar dışında- aileni ve iman edenleri gemiye yükle!" Zaten onunla beraber pek azı iman etmişti.

41. (Nûh) dedi ki: "Gemiye binin! Onun yüzüp gitmesi de durması da Allah'ın adıyladır. Şüphesiz ki Rabbim çok bağışlayan, pek esirgeyendir."

42. Gemi, dağlar gibi dalgalar arasında onları götürüyordu. Nûh, gemiden uzakta bulunan oğluna, "Yavrucuğum! (Sen de) bizimle beraber bin, kâfirlerle beraber olma!" diye seslendi.

43. Oğlu, "Beni sudan koruyacak bir dağa sığınacağım" dedi. (Nûh,) "Bugün Allah'ın emrinden (azabından), merhamet sahibi Allah'tan başka koruyacak kimse yoktur" dedi. Aralarına dalga girdi, böylece o da boğulanlardan oldu.

44. (Nihayet) "Ey yer suyunu yut! Ve ey gök (suyunu) tut!" denildi. Su çekildi; iş bitirildi; (gemi de) Cudi (dağının) üzerine yerleşti. Ve: "O zalimler topluluğunun canı cehenneme!" denildi.

45. Nûh, Rabbine dua edip dedi ki: "Ey Rabbim! Şüphesiz oğlum da ailemdendir. Senin vaadin ise elbette haktır. Sen hâkimler hâkimisin."

46. Allah buyurdu ki: "Ey Nûh! O asla senin ailenden değildir. Çünkü onun yaptığı kötü bir iştir. O halde hakkında bilgin olmayan bir şeyi Benden isteme! Ben sana cahillerden olmamanı tavsiye ederim."

47. Nûh dedi ki: Ey Rabbim! Ben Senden, hakkında bilgim olmayan şeyi istemekten Sana sığınırım. Eğer beni bağışlamaz ve esirgemezsen, ben ziyana uğrayanlardan olurum!"

48. Denildi ki: "Ey Nûh! Sana ve seninle beraber olan ümmetlere Bizden selam ve bereketlerle (gemiden) in! Kendilerini (dünyada) faydalandıracağımız, sonra da Bizden kendilerine elem verici bir azabın dokunacağı ümmetler de olacaktır.

49. (Resûlüm!) İşte bunlar sana vahyettiğimiz gayb haberlerindendir. Bundan önce onları ne sen biliyordun ne de kavmin. O halde sabret. Çünkü iyi sonuç (sabredip) sakınanlarındır.

NÛH (A.S.)

Kur'ân-ı Kerim'de Nûh'un (a.s.) kıssasından pek çok sûrede bahsedilir. Ancak bu sûredeki ilgili ayetler erken dönem tebliğ tarihi adına birtakım ayrıntılara ışık tutmakta, şirkin doğasını anlama ve müşrikleri bu konuda düşünceye sevk ederek tevhid-şirk mücadelesinin muhtemel sonuçlarını gösterme adına âdeta hakkı haykırmaktadır.

Nûh (a.s.) kıssasıyla ilgili bu ayetler ile peşinden gelen ve diğer peygamberlerin mücadelelerinden bahseden ayetlerin bundan önceki ayetlerle bir bütünlük arz ettiğini de görüyoruz. Nitekim yukarıda geçen yirmi dördüncü ayette, *"Bu iki zümrenin (müminler ile kâfirlerin) durumu, kör ve sağır ile gören ve işiten kimseler gibidir."* buyrulmuştu. Sûrenin devamında da tarih boyunca bu iki zümrenin hangi tavırları sergiledikleri göz önüne seriliyor.

Bu bölümü şu şekilde maddeler halinde ele alabiliriz:

Birincisi: Nûh (a.s.), kavmini hakka davet etmiştir. Bu ayetlerde okuduğumuz davet süreci, birkaç nesil devam etmiş olabilir. Ancak Kur'ân-ı Kerim örnek alıp kendimize gerekli mesajları çıkarmamız için bize bu süreci veciz bir anlatımla sunmaktadır:

- Nûh'un (a.s.) davetinin temelini tevhid inancı oluşturmuştur: *"Andolsun, Biz Nûh'u kavmine elçi gönderdik. Onlara, 'Ben sizin için apaçık bir uyarıcıyım. Allah'tan başkasına tapmayın!' dedi."*
- Nûh (a.s.), kavmi adına azap endişesi taşıyan, onların hayrını isteyen, onlara içtenlikle öğüt veren bir davetçidir: *"Ben, size (gelecek) elem verici bir günün azabından korkuyorum." "Eğer Allah sizi azdırmak istiyorsa, ben size öğüt vermek istesem de öğüdüm size fayda vermez."* Ayrıca birkaç defa onun "ey kavmim" diyerek söze başladığını görüyoruz ki bu da onun içtenliğini ve kavmini sevdiğini gösteren bir hitaptır.

- Nûh'un (a.s.) davet stratejisi, ilmî temel, basiret ve açık deliller üzerine kuruludur. Tıpkı şu ayetin ifade ettiği gibi: *"(Nûh) dedi ki: Ey kavmim! Eğer ben Rabbim tarafından (bildirilen) açık bir delil üzerinde isem ve O bana kendi katından bir rahmet vermiş de bu size gizli tutulmuşsa, buna ne dersiniz?"* Nûh (a.s.), kavmini uzun süre davet edince onlar da şöyle karşılık verdiler: *"Ey Nûh! Bizimle mücadele ettin ve bize karşı mücadelede çok ileri gittin!"*
- Nûh (a.s.) insanları hak dine çağırırken sadece ve sadece içinde bulundukları bataklıktan onları çıkarmayı ve Allah rızasını hedefliyordu. Dolayısıyla onun daveti dünyevî beklentilerden uzak, tamamen temiz duygularla yapılmış bir davettir: *"Ey kavmim! Allah'ın emirlerini bildirmeme karşılık sizden herhangi bir mal istemiyorum. Benim mükâfatım ancak Allah'a aittir."*
- Nûh (a.s.) insanları hak dine davet ederken toplumda küçük büyük, itibarlı itibarsız ayrımı yapmıyordu. Nûh'un (a.s.) davası hangi şartlarda olursa olsun insanı insan olarak kabul eden bir davaydı. Nitekim muhatapları ona iman etmek için garibanları etrafından uzaklaştırmasını şart koştuklarında onlara şöyle cevap vermişti: *"Ben iman edenleri kovacak değilim; çünkü onlar Rablerine kavuşacaklardır. Fakat ben sizi, bilgisizce davranan bir topluluk olarak görüyorum. Ey kavmim! Ben onları kovarsam, beni Allah'tan (O'nun azabından) kim korur? Düşünmüyor musunuz? Sizin gözlerinizin hor gördüğü kimseler için, 'Allah onlara asla bir hayır vermeyecektir' diyemem."*

Tüm bunlardan anlıyoruz ki durumu ne olursa olsun her insanı insan olarak kabul etmek, iman davasını inkâr davasından ayıran noktadır.

- Nûh (a.s.) hiçbir zaman kavmine yeryüzündeki tüm hazineleri, birtakım olağanüstü şeyleri va'detmedi, kendini de insanüstü olarak lanse etmedi: *"Ben size, 'Allah'ın hazineleri benim yanımdadır' demiyorum, gaybı da bilmem. 'Ben bir meleğim' de demiyorum."* Bu tavır, aziz İslam davasını, mal ve makam peşinde koşup salya akıtanların her türlü şaibesinden uzak tutmaya yönelik önemli bir tavırdır.

- Bu çağrı bir iman çağrısı olduğu için, eğer kişinin gönlünün derinliklerinden gelen bir duygu ve meyil yoksa onu zorlamak ve iman etmeye mecbur etmek gibi bir şey asla söz konusu değildir: *"Siz onu istemediğiniz halde biz sizi ona zorlayacak mıyız?"*

"Eğer Allah sizi azdırmak istiyorsa, ben size öğüt vermek istesem de öğüdüm size fayda vermez." Azgınlıkta ısrar edip hakka ve hak ehline karşı kibirlenmeniz sebebiyle öğüt size fayda vermiyor.

İkincisi: Nûh'un (a.s.) olanca samimiyetine rağmen kavminin ona karşı tavrı şöyle özetlenebilir:

- Yalanlama tavrı, kibirli ve zorba takımın kalplerinin derinliklerinden gelmektedir: *"Kavminden ileri gelen kâfirler dediler ki: 'Biz seni sadece bizim gibi bir insan olarak görüyoruz. Bizden, basit görüşle hareket eden alt tabakamızdan başkasının sana uyduğunu görmüyoruz. Ve sizin bize karşı bir üstünlüğünüzü de görmüyoruz. Bilakis sizin yalancılar olduğunuzu düşünüyoruz.'"*
- Onlar Nûh'un (a.s.) ilmî üslubuna ve ortaya koyduğu delillere kibir ve inatçılıkla karşılık vermişlerdir: *"Dediler ki: Ey Nûh! Bizimle mücadele ettin ve bize karşı mücadelede çok ileri gittin. Eğer doğrulardan isen, kendisiyle bizi tehdit ettiğini (azabı) bize getir."*
- Allah (c.c.) onların kalplerini mühürleyip helâklerine izin verinceye kadar inkârcılıkta ayak diretmişlerdir. Çok acıdır ki Nûh'un (a.s.) olanca çabasına rağmen *"Zaten onunla beraber pek azı iman etmişti"* cümlesinden de anlaşıldığı üzere kavminden çok az kişi iman etmiştir: *"Nûh'a vahyolundu ki: Kavminden iman etmiş olanlardan başkası artık (sana) asla inanmayacak. Öyle ise onların işlemekte olduklarından (günahlardan) dolayı üzülme."*

Üçüncüsü: Tufan olayı:

- Allah (c.c.) gelmekte olan tufana hazırlık olması için ve kurtuluş vesilesi olarak Nûh'a (a.s.), gemi yapmasını emretmişti. *"Gözlerimizin önünde ve vahyimiz (emrimiz) uyarınca gemiyi yap ve zulmedenler hakkında Bana (bir şey) söyleme!"*
- Nûh (a.s.) gemi yapımıyla meşgulken kavmi onun yanına her uğradıklarında onunla dalga geçiyorlardı: *"Nûh gemiyi yapıyor,*

kavminden ileri gelenler ise yanına her uğradıkça onunla alay ediyorlardı."

- Derken Allah Teâlâ, Nûh'a (a.s.) tüm inananları ve tufandan sonra hayatın devam etmesini sağlamak üzere her canlı türünden bir çifti gemiye almasını emretti: *"Nihayet emrimiz gelip de sular coşup yükselmeye başlayınca Nûh'a dedik ki: '(Canlı çeşitlerinin) her birinden birer çift ile -(boğulacağına dair) aleyhinde söz geçmiş olanlar dışında- aileni ve iman edenleri gemiye yükle!' Zaten onunla beraber pek azı iman etmişti."*
- Nihayet yerden sular fışkırarak, gökten yağmur yağarak tufan başladı ve gemidekilerin haricinde kimse kurtulamadı: *"(Nûh) dedi ki: 'Gemiye binin! Onun yüzüp gitmesi de durması da Allah'ın adıyladır. Şüphesiz ki Rabbim çok bağışlayan, pek esirgeyendir.' Gemi, dağlar gibi dalgalar arasında onları götürüyordu."*
- Artık öyle bir manzara söz konusuydu ki bir yanda oğlunun gemiye binmemesinden dolayı Nûh'daki (a.s.) babalık duygusundan kaynaklanan üzüntü, diğer yanda da tavizsiz adalet; evlat veya en yakın akraba için bile olsa asla iltimasın olmadığı bir adalet: *"Nûh, gemiden uzakta bulunan oğluna, 'Yavrucuğum! (Sen de) bizimle beraber bin, kâfirlerle beraber olma! diye seslendi. Oğlu, 'Beni sudan koruyacak bir dağa sığınacağım' dedi. (Nûh,) 'Bugün Allah'ın emrinden (azabından), merhamet sahibi Allah'tan başka koruyacak kimse yoktur' dedi. Aralarına dalga girdi, böylece o da boğulanlardan oldu."* Bu arada Nûh (a.s.) oğlunu ikinci defa hatırlıyor, yukarıda geçen konuşmalarından sonra ondan hiç haber alamadığı için Rabbine sığınıyordu: *"Nûh, Rabbine dua edip dedi ki: 'Ey Rabbim! Şüphesiz oğlum da ailemdendir. Senin vaadin ise elbette haktır. Sen hâkimler hâkimisin.' Allah buyurdu ki: Ey Nûh! O asla senin ailenden değildir. Çünkü onun yaptığı kötü bir iştir."*
- Allah (c.c.) tüm bunlardan sonra tufanın durması için yere ve göğe emretti: *"(Nihayet) 'Ey yer suyunu yut! Ve ey gök (suyunu) tut!' denildi. Su çekildi."* Suyun çekilmesinden sonra da gemi bir dağa oturdu, Nûh (a.s.) ve beraberindekiler yeni bir hayata,

insanlık tarihinde yeni bir fasla başlamak üzere yere indiler: *"Denildi ki: Ey Nûh! Sana ve seninle beraber olan ümmetlere bizden selam ve bereketlerle (gemiden) in! Kendilerini (dünyada) faydalandıracağımız, sonra da bizden kendilerine elem verici bir azabın dokunacağı ümmetler de olacaktır."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Biz seni sadece bizim gibi bir insan olarak görüyoruz. Bizden, basit görüşle hareket eden alt tabakamızdan başkasının sana uyduğunu görmüyoruz." cümlesi o toplumun Nûh'u (a.s.) kendilerinden ve hatırlı biri olarak kabul ettiklerinin itirafı gibi de anlaşılabilir. "Biz seni bizim gibi görüyoruz, ancak sana uyanlar ayak takımı" demeye getiriyorlardı. Evet, şu bir gerçektir ki tüm peygamberler gönderildikleri toplum içerisinden soy sop itibariyle hep itibarlı kimselerden seçilmişlerdir.

Bu ayette geçen (بَادِيَ الرَّأْيِ) tamlaması alelacele ve gelişi güzel hareket etmek demektir. Onlar bu ifadeleriyle kendilerince Nûh'a (a.s.) iman edenlerin düşüncesizce davrandıklarını, derinlikli düşünmeksizin iman ettiklerini iddia ediyorlardı. Onların bu tavırlarından, her denileni tasdik etmemeyi gerektiren bir hayat tecrübesine ve akla sahip oldukları şeklinde bâtıl bir düşünceye kapıldıklarını anlıyoruz. Aslında bu, kendilerini sürükledikleri o en karanlık sona eriştiklerinde net olarak idrak edecekleri büyük bir aldanıştır.

Ne bir peygamberin ne de herhangi bir davetçinin, insanların kalplerinde olandan haberdar olabilmesi ve niyetleri hakkında bir şeyler söyleyebilmesi mümkündür. Herhangi bir peygamberin daveti karşısında hedef kitlesinin, iman ettiklerini dilleriyle ifade etmeleri ve fiilî olarak Allah'ın emirlerine boyun eğmeleri yeterlidir. Bunun ötesinde onların hesabını görecek olan Allah'tır. Dolayısıyla Nûh (a.s.) da kendine iman edenleri sırf ekonomik ve benzerî zayıflıkları sebebiyle etrafından uzaklaştırmayacağını belirttikten sonra kimin kalbinde ne olduğunu sadece Allah'ın bilebileceğini söyleyerek *"Onların kalplerinde olanı Allah daha iyi bilir"* demiştir.

Otuz dördüncü ayette geçen *"Eğer Allah sizi azdırmak istiyorsa"* cümlesi, Allah'ın adaleti, ilmi ve hikmeti ile bağlantılı olarak anlaşılması

gereken, Allah'ın mahlûkatı hakkındaki sünnetullahı (evrensel yasası) ile münasip bir ayettir. Her kim hidayeti arzularsa hidayete erdirilir, her kim de azgınlığı arzularsa arzusuna kavuşturulur. Bu evrensel yasa ilim tahsili, rızık temini, güzel hayat şartlarını elde etme ve benzerî, hayatın her alanında geçerli bir yasadır.

"(Resûlüm!) Yoksa 'Bunu uydurdu' mu diyorlar? De ki: 'Eğer onu uydurduysam günahım bana aittir. Fakat ben sizin işlediğiniz günahtan uzağım.'" ayeti, Nûh (a.s.) ile ilgili anlatımın akışı içinde sözü Hz. Peygamber'e (s.a.s.)döndürmekte ve iltifat üslubu[43] ile Hz. Peygamber'e (s.a.s.) hitap etmektedir. Âdeta o ortamda Mekke müşriklerinden bu kıssa ile ilgili ayetleri duyanlar var da Hz. Peygamber (s.a.s.) âdeta onların gönüllerine hitap edip uyarırcasına onlara şöyle diyor: Benim size okuduklarım haktır, gerçektir, siz kendi eylemlerinizin ve hakikati yalanlamanızın sorumluluğunu yükleneceksiniz, ben de Rabbimin huzurunda kendi sorumluluğumu yükleneceğim. Burada kıssanın orta yerinde yapılan bu anlatımda, işlerin neticesini düşünmeye, anlatılandan hareketle kıyas yaparak ibret almaya dair bir tembih söz konusudur.

"Üzülme," yani kedere kapılma.

"Gözlerimizin önünde ve vahyimiz (emrimiz) uyarınca gemiyi yap." ayetinde de istisnaî bir olay olarak gerçekleşecek tufanda bile sebeplere sarılmanın ve kâinata yerleştirilen ilahî yasaların gereğini yapmanın önemini görüyoruz. Ayrıca *"Gözlerimizin önünde ve vahyimiz (emrimiz) uyarınca"* derken de kader ile ilahî emrin birlikte zikredildiğini görüyoruz. Zira bu gemi Allah'ın takdiri, ilmi ve gözetimi ile korunmuş ve O'nun emri ve vahyi ile Nûh (a.s.) tarafından yapılmıştı. İnsanın kader karşısındaki daimî görevi iman, hakikati tasdik, Allah'tan ümitvar olmak ve dua etmektir. Yine insanların ilahî emir karşısındaki vazifesi de o emrin gereğini yerine getirmektir.

"Zulmedenler hakkında bana (bir şey) söyleme!" Bu ifade ise "Bana onlar hakkında bir şey sorma, benim yanımda onların kurtuluşu için şefaatçi olma!" demektir.

---

43 Arapçada, bir ifadede sözün yönünü birdenbire değiştirerek üslûp farklılığı meydana getirme anlamında edebî sanat. (Mütercim).

Geminin harekete geçme sürecinden bahseden ayette (وَفَارَ التَّنُّورُ) ifadesi geçmektedir. Burada bahsedilen "tennûr," tandır, yani ekmek tandırıdır. Ekmek pişirilen tandırdan bile suyun fışkırmaya başlaması tufanın başlangıç alâmetiydi. O nedenle bu cümle "sular coşup yükselmeye başlayınca" anlamına gelmektedir. Fakat Irak'ın birtakım eski Arap geleneklerini devam ettiren kırsal kesimlerinde gördüğüm kadarıyla, kendisinden su fışkıran su kaynakları ve kuyulara da "tennûr" denmektedir. Bu kullanım Kamer Sûresi'nde Nûh tufanından bahsedilen *"yeryüzünde kaynaklar fışkırttık"*[44] mealindeki ayetle de uyum arz etmektedir.

Burada hem fırın hem de su kaynağı anlamına gelebilen "tennûr" kelimesinin kullanılması, işin son haddine ulaştığını ifade etmek üzere, "sel engelleri aştı" sözünde olduğu gibi insan zihninde o âna dair tüm anlamları çağrıştırmaya yönelik olabilir. Yani "içinden su çıkacağı hiç akla gelmeyen fırınlardan bile su fışkırdı" şeklinde anlamak da mümkündür. Dolayısıyla bu iki anlam arasında (tandır-su kuyusu) bir çelişki yoktur. En doğrusunu Allah'ın bileceği bir hikmete mebni olarak bu ifade burada kullanılmış olmalıdır.

"(Canlı çeşitlerinin) her birinden birer çifti gemiye yükle." ayetiyle Nûh'a (a.s.) her canlı cinsinden erkekli-dişili bir çift alması emredilmiştir. Ayette geçen "zevc" kelimesi, beraber olan eşlerden her birini ifade eder. Burada bir erkek ve bir dişiye delalet etmesi için "zevceyn" kelimesi kullanılmış, peşinden de geminin tüm canlı cinslerinden alınacak çiftlere yeterli gelebilmesi ve daha fazla almaması için bir sıfat olarak "isneyn" (iki tane) kelimesi getirilmiştir. Tabiî bu sınırlama gemiye binecek insanları kapsamıyordu. Nûh'a (a.s.), gemiye, iman edenlerin tümünü alması ve akrabaları dahi olsa kâfirleri almaması emredilmişti.

"Kurtulacağına dair hüküm verilenler dışında herkes helâk oldu." Kurtulacağı va'dedilenler, helâk edilecek olanlardan istisna edilmiştir.

Kırk birinci ayette geçen (بِسْمِ اللهِ مَجْرٖيهَا وَمُرْسٰيهَا) cümlesi, geminin Allah'ın adıyla yüzdüğünü ve Allah'ın adıyla durduğunu beyan etmektedir.

---

44 Kamer 54/12.

Nûh (a.s.), oğlunu inkârdan ve helâk olmaktan kurtarmak istemişti de ona *"Yavrucuğum! (Sen de) bizimle beraber bin, kâfirlerle beraber olma!"* diye seslenmişti. Nûh'un (a.s.) bu tavrı bize davetçinin, ömrünün sonuna kadar her fırsatı değerlendirmesi ve muhatabından ümidini kesmemesi gerektiğini de öğretir.

Kırk dördüncü ayette geçen *"(Gemi) Cudi (dağının) üzerine yerleşti"* cümlesinde dağın yeri belirtilmemiştir. Ancak bazı müfessirler bu dağın Kuzey Irak'ta Musul kentinde olduğunu savunurken bazıları bu dağın Tûr Dağı olabileceği şeklinde görüş belirtmişlerdir. Cudi dağının mekânını mutlaka belirlemenin Kur'ân'ın vereceği mesaj açısından herhangi bir önemi yoktur. Allahu a'lem.

Nûh (a.s.), ehlinin kurtulacağına dair Allah Teâlâ'nın vaadinin oğlu için de geçerli olacağını düşündü de oğlu gemiye binmeyince şu sözler dilinden dökülüverdi: *"Ey Rabbim! Şüphesiz oğlum da ailemdendir. Senin vaadin ise elbette haktır."*

Nûh'un (a.s.), oğluna dair kaygısına karşılık Allah (c.c.) ona şöyle buyurmuştu: *"Ey Nûh! O asla senin ailenden değildir. Çünkü onun yaptığı kötü bir iştir."*

Kişinin ehli, yani ailesi deyince birinci derece kan bağı olanlar akla gelir. Ancak, bu ayet-i kerime, "ehl" kelimesinin anlamına yönelik değil de Allah'ın kurtuluş vaadinin kapsamını doğru anlamaya yönelik bir ayettir. Rabbimiz sanki "O, senin ehlinden kurtulacaklarını va'dettiklerimden değildir" buyurmuştur. Böylece (Hz. Nûh ile oğlu üzerinden,) dostluk ve masumiyet kavramlarını doğru anlamaya yönelik derin anlamlar taşıyan fiilî bir durumu görüyoruz.

Burada şu mühim ders de vardır: İnsanın, cehaletini artıracak unsurlardan sakınması gerekir. Naslara (ayet ve hadislere) parçacı yaklaşmak, bir yandan kişinin cehaletini ortaya koyan, bir yandan da o cahilliğini derinleştiren etkenlerden biridir. Mesela Nûh'un (a.s.) ehlinin kurtulacağına dair Allah'ın vaadi haktır. Fakat Kur'ân-ı Kerim'de, kişinin ailesinden bile olsa kâfir olanları bu kurtuluş vaadinin dışında tutan ayetler de mevcuttur. Tıpkı *"Boğulacağına dair aleyhinde söz geçmiş olanlar dışında aileni gemiye yükle"* ayetinde olduğu gibi. Yine otuz

yedinci ayette geçen *"Zulmedenler hakkında bana (bir şey) söyleme! Onlar mutlaka boğulacaklardır"* cümlesi de böyledir.

Günümüzde naslardan hüküm çıkarma noktasında gerekli donanıma sahip olmayanlardan bu tür parçacı yaklaşım örneklerini çokça görmekteyiz. Mesela, insanlar, bir ayeti ya da bir hadisi okuyup da o ayet ya da hadisle ilişkili olan, onun kapsamına dair daraltıcı ya da genişletici nitelikte bilgi veren diğer ayet ve hadislere bakmaksızın sırf okuduğu tek bir ayet ya da hadis üzerine hüküm bina edebiliyorlar. Yine bir tür cehalet ürünü olan hususlardan biri de ölçü birliği tutturamayıp benzer iki durumla ilgili aynı ya da benzer bir hüküm verilmesi gerekirken -birtakım duygusal vb. etkenler sebebiyle- farklı hükümlerin veriliyor olmasıdır. Dolayısıyla buradaki ayetler bize, Kur'ân'a bütüncül yaklaşmanın önemini de hatırlatmaktadır.

Nûh (a.s.) *"Rabbim! Yeryüzünde kâfirlerden hiç kimseyi bırakma!"*[45] diye tüm kâfirleri kapsayacak şekilde beddua etmiştir. Hâlbuki oğlu da onlardan biriydi. Böyle beddua etmişken daha sonra *"Ey Rabbim! Şüphesiz oğlum da ailemdendir. Senin vaadin ise elbette haktır"* demesi, sırf babalık şefkatinden ve oğluna karşı duygusallığından kaynaklanarak söylediği bir sözdür, yoksa haklı bir gerekçe olmaksızın oğluna yönelik bir kayırma ve onu diğer kâfirlerden istisna etme şeklinde anlaşılmamalıdır.

Nûh'un (a.s.) yaşadığı bu tabloda, müctehidler, ilmî araştırma yapanlar ve toplum hakkında karar verme makamında olanlara yönelik bir ders vardır. Nûh'un (a.s.) yaşadıklarından bu mesajları çıkarmak onun peygamberlik konumuna zarar vermez. Zira onlar masumdurlar ve tüm insanlığın baştacı ve uyulacak örnekleridirler. Onları sevme, onlara hürmet etme ve onları örnek almanın gerekçelerinden biri de onların hayatlarını ve davet metotlarını derinlemesine inceleyerek kendimiz için mesajlar çıkarmaktır. Nitekim bu husus tüm Kur'ân kıssalarının ortak hedefidir. Rabbimiz de şöyle buyurmaktadır: *"Andolsun onların (geçmiş peygamberler ve ümmetlerinin) kıssalarında akıl sahipleri için pek çok ibretler vardır."*[46]

---

45 Nûh 71/26.

46 Yusuf 12/111.

Nûh (a.s.) Allah'ın ulu'l-azm[47] peygamberlerinden biri olmakla birlikte neticede o da Allah'a karşı kullukla mükellef bir insandır. Allah, kullarına dilediği muamelede bulunur ve dilediği şekilde hitap eder. O nedenle, Allah'ın Nûh (a.s.)'a yönelik *"Hakkında bilgin olmayan bir şeyi Benden isteme! Ben sana cahillerden olmamanı tavsiye ederim"* hitabını da bu bağlamda değerlendirmek gerekir. Nitekim İsa'ya (a.s.) bundan daha ağır şekilde şöyle hitap etmiştir: *"De ki: Öyleyse Allah, Meryem oğlu Mesîh'i, anasını ve yeryüzündekilerin hepsini yok etmek isterse Allah'a kim bir şey yapabilecektir (O'na kim bir şeyle engel olabilecektir)!"*[48] Ayrıca Muhammed Mustafa (s.a.s.) hakkında da şöyle buyurmuştur: *"Eğer (Peygamber) bize atfen bazı sözler uydurmuş olsaydı, elbette onu kıskıvrak yakalardık. Sonra onun can damarını koparırdık (onu yaşatmazdık). Hiçbiriniz de buna mani olamazdınız."*[49]

Bu sözlerin sahibi Allah'tır. Biz kullara gelince, bizim o seçilmiş tertemiz insanlara (peygamberlere) karşı edepli olmamız, ancak bu edebin de Kur'ân-ı Kerim'i anlamamıza engel olmaması gerekir. Yani hem onlara karşı edebli olmak, hem de onlarla ilgili ayetlerden kendimize yönelik doğru mesajları almak durumundayız.

"Nûh dedi ki: Ey Rabbim! Ben Senden, hakkında bilgim olmayan şeyi istemekten Sana sığınırım. Eğer beni bağışlamaz ve esirgemezsen ben ziyana uğrayanlardan olurum!" ayetinin ifade ettiği duruş, insanı ağlatacak kadar etkili bir duruştur. Nitekim Allah'ın yüce elçisi Nûh (a.s.), Rabbine kulluk, insanları hakka davet, inkâr ve zulümle mücadele uğruna sabırla geçirdiği uzun asırları hiç ileri sürmedi ve onları hiç hatırlatmadı da, insan olmanın zayıflığı ile bir anda -oğluyla ilgili- ağzından çıkıveren o sözden dolayı derin bir pişmanlık içinde istiğfar etmeye koyuldu. Böyle erdemli bir duruş ancak böylesine seçilmişler zümresine yakışan hakiki kulluk gösterisi olarak bizim için büyük bir derstir.

---

47 Kur'ân-ı Kerîm'de bazı peygamberler için kullanılan bir tabirdir. Ahzâb Sûresinde (33/7) peygamberlerden ağır taahhüt (mîsâk) alındığı belirtildikten sonra özellikle Hz. Muhammed, Hz. Nûh, Hz. İbrâhim, Hz. Mûsâ ve Hz. İsâ peygamberlerin zikredilmesine dayanan âlimler, ulu'l-azm peygamberlerin bunlardan ibaret olduğunu söylemişlerdir. (*TDV İslam Ansiklopedisi*). (Mütercim).

48 Mâide 5/17.

49 Hâkka 69/44-47.

Bu bölümün son ayetleri arasında yer alan *"Kendilerini (dünyada) faydalandıracağımız, sonra da bizden kendilerine elem verici bir azabın dokunacağı ümmetler de olacaktır"* ayeti, sûrenin devamında gelecek olan Âd, Semûd, Firavun ve benzeri kıssalara yönelik hazırlık cümlesi niteliğindedir.

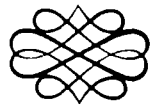

وَاِلٰى عَادٍ اَخَاهُمْ هُوْدًا ۟ قَالَ يٰقَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهٗ ۚ اِنْ
اَنْتُمْ اِلَّا مُفْتَرُوْنَ ﴿٥٠﴾ يٰقَوْمِ لَآ اَسْـَٔلُكُمْ عَلَيْهِ اَجْرًا ۟ اِنْ اَجْرِيَ اِلَّا عَلَى الَّذِيْ
فَطَرَنِيْ ۟ اَفَلَا تَعْقِلُوْنَ ﴿٥١﴾ وَيٰقَوْمِ اسْتَغْفِرُوْا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوْبُوْٓا اِلَيْهِ يُرْسِلِ
السَّمَآءَ عَلَيْكُمْ مِّدْرَارًا وَّيَزِدْكُمْ قُوَّةً اِلٰى قُوَّتِكُمْ وَلَا تَتَوَلَّوْا مُجْرِمِيْنَ ﴿٥٢﴾
قَالُوْا يٰهُوْدُ مَا جِئْتَنَا بِبَيِّنَةٍ وَّمَا نَحْنُ بِتَارِكِيْٓ اٰلِهَتِنَا عَنْ قَوْلِكَ وَمَا نَحْنُ
لَكَ بِمُؤْمِنِيْنَ ﴿٥٣﴾ اِنْ نَّقُوْلُ اِلَّا اعْتَرٰىكَ بَعْضُ اٰلِهَتِنَا بِسُوْٓءٍ ۟ قَالَ اِنِّيْٓ اُشْهِدُ
اللّٰهَ وَاشْهَدُوْٓا اَنِّيْ بَرِيْٓءٌ مِّمَّا تُشْرِكُوْنَ ۙ﴿٥٤﴾ مِنْ دُوْنِهٖ فَكِيْدُوْنِيْ جَمِيْعًا ثُمَّ
لَا تُنْظِرُوْنِ ﴿٥٥﴾ اِنِّيْ تَوَكَّلْتُ عَلَى اللّٰهِ رَبِّيْ وَرَبِّكُمْ ۟ مَا مِنْ دَآبَّةٍ اِلَّا هُوَ اٰخِذٌ
بِنَاصِيَتِهَا ۟ اِنَّ رَبِّيْ عَلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ﴿٥٦﴾ فَاِنْ تَوَلَّوْا فَقَدْ اَبْلَغْتُكُمْ مَّآ
اُرْسِلْتُ بِهٖٓ اِلَيْكُمْ ۟ وَيَسْتَخْلِفُ رَبِّيْ قَوْمًا غَيْرَكُمْ ۚ وَلَا تَضُرُّوْنَهٗ شَيْـًٔا ۟ اِنَّ رَبِّيْ
عَلٰى كُلِّ شَيْءٍ حَفِيْظٌ ﴿٥٧﴾ وَلَمَّا جَآءَ اَمْرُنَا نَجَّيْنَا هُوْدًا وَّالَّذِيْنَ اٰمَنُوْا مَعَهٗ
بِرَحْمَةٍ مِّنَّا ۚ وَنَجَّيْنٰهُمْ مِّنْ عَذَابٍ غَلِيْظٍ ﴿٥٨﴾ وَتِلْكَ عَادٌ ۟ جَحَدُوْا بِاٰيٰتِ
رَبِّهِمْ وَعَصَوْا رُسُلَهٗ وَاتَّبَعُوْٓا اَمْرَ كُلِّ جَبَّارٍ عَنِيْدٍ ﴿٥٩﴾ وَاُتْبِعُوْا فِيْ هٰذِهِ
الدُّنْيَا لَعْنَةً وَّيَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۟ اَلَآ اِنَّ عَادًا كَفَرُوْا رَبَّهُمْ ۟ اَلَا بُعْدًا لِّعَادٍ قَوْمِ هُوْدٍ ۧ
﴿٦٠﴾ وَاِلٰى ثَمُوْدَ اَخَاهُمْ صٰلِحًا ۟ قَالَ يٰقَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِّنْ اِلٰهٍ
غَيْرُهٗ ۟ هُوَ اَنْشَاَكُمْ مِّنَ الْاَرْضِ وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيْهَا فَاسْتَغْفِرُوْهُ ثُمَّ تُوْبُوْٓا اِلَيْهِ ۟
اِنَّ رَبِّيْ قَرِيْبٌ مُّجِيْبٌ ﴿٦١﴾ قَالُوْا يٰصٰلِحُ قَدْ كُنْتَ فِيْنَا مَرْجُوًّا قَبْلَ هٰذَآ ۟
اَتَنْهٰىنَآ اَنْ نَّعْبُدَ مَا يَعْبُدُ اٰبَآؤُنَا ۟ وَاِنَّنَا لَفِيْ شَكٍّ مِّمَّا تَدْعُوْنَآ اِلَيْهِ مُرِيْبٍ
﴿٦٢﴾ قَالَ يٰقَوْمِ اَرَءَيْتُمْ اِنْ كُنْتُ عَلٰى بَيِّنَةٍ مِّنْ رَّبِّيْ وَاٰتٰىنِيْ مِنْهُ رَحْمَةً ۟ فَمَنْ
يَّنْصُرُنِيْ مِنَ اللّٰهِ اِنْ عَصَيْتُهٗ ۟ فَمَا تَزِيْدُوْنَنِيْ غَيْرَ تَخْسِيْرٍ ﴿٦٣﴾ وَيٰقَوْمِ هٰذِهٖ
نَاقَةُ اللّٰهِ لَكُمْ اٰيَةً فَذَرُوْهَا تَاْكُلْ فِيْٓ اَرْضِ اللّٰهِ وَلَا تَمَسُّوْهَا بِسُوْٓءٍ فَيَاْخُذَكُمْ

عَذَابٌ قَرِيبٌ ﴿٦٤﴾ فَعَقَرُوهَا فَقَالَ تَمَتَّعُوا فِي دَارِكُمْ ثَلَاثَةَ أَيَّامٍ ذَٰلِكَ وَعْدٌ
غَيْرُ مَكْذُوبٍ ﴿٦٥﴾ فَلَمَّا جَاءَ أَمْرُنَا نَجَّيْنَا صَالِحًا وَالَّذِينَ آمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ
مِنَّا وَمِنْ خِزْيِ يَوْمِئِذٍ إِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْقَوِيُّ الْعَزِيزُ ﴿٦٦﴾ وَأَخَذَ الَّذِينَ ظَلَمُوا
الصَّيْحَةُ فَأَصْبَحُوا فِي دِيَارِهِمْ جَاثِمِينَ ﴿٦٧﴾ كَأَنْ لَمْ يَغْنَوْا فِيهَا أَلَا إِنَّ ثَمُودَ
كَفَرُوا رَبَّهُمْ أَلَا بُعْدًا لِثَمُودَ ﴿٦٨﴾

50. *Âd kavmine de kardeşleri Hûd'u (gönderdik). Dedi ki: Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizin O'ndan başka ilahınız yoktur. Siz yalan uyduranlardan başkası değilsiniz.*

51. *Ey kavmim! Ben, ona (peygamberliğe) karşılık sizden bir ücret istemiyorum. Benim ücretim, beni yaratandan başkasına ait değildir. Hâlâ aklınızı kullanmıyor musunuz?*

52. *Ey kavmim! Rabbinizden bağış dileyin; sonra da O'na tevbe edin ki üzerinize göğü (yağmuru) bol bol göndersin ve kuvvetinize kuvvet katsın. Günah işleyerek (Allah'tan) yüz çevirmeyin.*

53. *Dediler ki: Ey Hûd! Sen bize açık bir mucize getirmedin, biz de senin sözünle ilahlarımızı bırakacak değiliz ve biz sana iman edecek de değiliz.*

54. *Biz "İlahlarımızdan biri seni fena çarpmış!" demekten başka bir söz söylemeyiz! (Hûd) dedi ki: 'Ben Allah'ı şahit tutuyorum; siz de şahit olun ki ben sizin ortak koştuklarınızdan uzağım."*

55. *"O'ndan başka (taptıklarınızın hepsinden uzağım). Haydi, hepiniz bana tuzak kurun; sonra da bana mühlet vermeyin!"*

56. *"Ben, benim de Rabbim, sizin de Rabbiniz olan Allah'a dayandım. Çünkü yürüyen hiçbir varlık yoktur ki O, onun perçeminden tutmuş olmasın. Şüphesiz Rabbim dosdoğru yoldadır."*

57. *"Eğer yüz çevirirseniz şüphesiz ki benimle size gönderileni size bildirdim. Rabbim (dilerse) sizden başka bir kavmi yerinize getirir de O'na hiçbir zarar veremezsiniz. Çünkü benim Rabbim her şeyi gözetendir."*

58. *Emrimiz gelince, Hûd'u ve onunla beraber iman edenleri tarafımızdan bir rahmetle kurtardık, onları ağır bir azaptan kurtuluşa erdirdik.*

59. İşte Âd (kavmi)! Rablerinin ayetlerini inkâr ettiler; O'nun peygamberlerine âsi oldular ve inatçı her zorbanın emrine uydular.

60. Onlar hem bu dünyada hem de kıyamet gününde lânete tâbi tutuldular. Biliniz ki Âd (kavmi), Rablerini inkâr ettiler. (Şunu da) bilin ki Hûd'un kavmi Âd, Allah'ın rahmetinden uzak kılındı.

61. Semûd kavmine de kardeşleri Sâlih'i (gönderdik). Dedi ki: Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizin O'ndan başka ilahınız yoktur. O sizi yerden (topraktan) yarattı. Ve sizi orada yaşattı. O halde O'ndan mağfiret isteyin; sonra da O'na tevbe edin. Çünkü Rabbim, (kullarına) çok yakındır, (dualarını) kabul edendir.

62. Dediler ki: Ey Sâlih! Sen bundan önce içimizde ümit beslenen birisiydin. (Şimdi) babalarımızın taptıklarına tapmaktan bizi engelliyor musun? Doğrusu biz, bizi kendisine (kulluğa) çağırdığın şeyden ciddi bir şüphe içindeyiz.

63. (Sâlih) dedi ki: Ey kavmim! Eğer ben Rabbimden (verilen) apaçık bir delil üzerindeysem ve O bana kendinden bir rahmet (peygamberlik) vermişse, buna ne dersiniz? Bu durum karşısında O'na âsi olursam beni Allah'tan (O'nun azabından) kim korur? O zaman siz de bana ziyan vermekten fazla bir şey yapamazsınız.

64. Ey kavmim! İşte size mucize olarak Allah'ın devesi! Onu bırakın, Allah'ın arzında yesin (içsin). Ona kötülük dokundurmayın; sonra sizi yakın bir azap yakalar.

65. Fakat Semûd kavmi o deveyi, ayaklarını keserek öldürdüler. Sâlih dedi ki: "Yurdunuzda üç gün daha yaşayın (sonra helâk olacaksınız)!" Bu söz, yalanlanamayan bir tehdit idi.

66. Emrimiz gelince, Sâlih'i ve onunla beraber iman edenleri, Bizden bir rahmet olarak (azaptan) ve o günün zilletinden kurtardık. Şüphesiz Rabbin kuvvetlidir, (her şeye) galip gelendir.

67. Zulmedenleri de o korkunç ses yakaladı ve yurtlarında diz üstü çökekaldılar.

68. Sanki orada hiç oturmamışlardı. Biliniz ki Semûd kavmi gerçekten Rablerini inkâr ettiler. Yine bilesiniz ki Semûd kavmi (Allah'ın rahmetinden) uzak kılındı.

HÛD (A.S.) VE SALİH (A.S.)

Hûd ve Sâlih peygamberler, Nûh'a (a.s.) hem zaman itibariyle hem de mücadelelerinin benzerliği itibariyle en yakın iki peygamberdir. Bu üç peygamberin içinde bulundukları ortam, kabile dayanışması temelinde ve ataları taklit usulüne dayalı bir gelenek ile yaşam şartlarındaki sadelik açısından birbirine benziyordu.

Hûd (a.s.) ve Sâlih (a.s.) örneğinde Kur'ân'ın ön plana çıkardığı hususları şöyle sıralayabiliriz:

Birincisi: Her iki peygamberin daveti de özünde aynı davettir ve bu davet, iki yüce peygamberin aralarındaki dava birliğini gösterircesine aynı kalıptaki cümlelerle gerçekleşmiştir: *"Âd kavmine de kardeşleri Hûd'u (gönderdik). Dedi ki: Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizin O'ndan başka ilahınız yoktur."* *"Semûd kavmine de kardeşleri Sâlih'i (gönderdik). Dedi ki: Ey kavmim! Allah'a kulluk edin. Sizin O'ndan başka ilahınız yoktur."*

İkincisi: Her iki peygamberin, kavimlerini tevbe ve istiğfara teşvik ettiklerini görüyoruz. Mesela Hûd (a.s.), *"Ey kavmim! Rabbinizden bağış dileyin, sonra da O'na tevbe edin ki üzerinize göğü (yağmuru) bol bol göndersin ve kuvvetinize kuvvet katsın"* demiştir. Sâlih (a.s.) da *"O sizi yerden (topraktan) yarattı. Ve sizi orada yaşattı. O halde O'ndan mağfiret dileyin; sonra da O'na tevbe edin. Çünkü Rabbim, (kullarına) çok yakındır, (dualarını) kabul edendir"* demiştir.

Üçüncüsü: Her iki kavmin, peygamberlerine verdikleri cevap da birbirine benzemektedir. Niteki Âd kavmi, peygamberleri Hûd'a (a.s.) *"Ey Hûd! Sen bize açık bir mucize getirmedin, biz de senin sözünle ilahlarımızı bırakacak değiliz ve biz sana iman edecek de değiliz"* şeklinde cevap vermişler; Semûd kavmi de peygamberleri Sâlih'e (a.s.) *"Ey Sâlih! Sen bundan önce içimizde ümit beslenen birisiydin. (Şimdi) babalarımızın taptıklarına tapmaktan bizi engelliyor musun? Doğrusu biz, bizi kendisine (kulluğa) çağırdığın şeyden ciddi bir şüphe içindeyiz"* şeklinde cevap vermişlerdir.

Dördüncüsü: Âd ve Semûd kavimlerinin akıbeti de büyük oranda birbirine benzemiştir. Âd kavminin akıbetine baktığımızda şöyle bir

tablo karşımıza çıkmaktadır: *"Emrimiz gelince, Hûd'u ve onunla beraber iman edenleri tarafımızdan bir rahmetle kurtardık, onları ağır bir azaptan kurtuluşa erdirdik. İşte Âd (kavmi)! Rablerinin ayetlerini inkâr ettiler, O'nun peygamberlerine âsi oldular ve inatçı her zorbanın emrine uydular. Onlar hem bu dünyada hem de kıyamet gününde lânete tâbi tutuldular".*

Semûd kavminin akıbeti de şöyledir: *"Emrimiz gelince, Sâlih'i ve onunla beraber iman edenleri, Bizden bir rahmet olarak (azaptan) ve o günün zilletinden kurtardık. Şüphesiz Rabbin kuvvetlidir, (her şeye) galip gelendir. Zulmedenleri de o korkunç ses yakaladı ve yurtlarında diz üstü çökekaldılar."*

Beşincisi: Sâlih'in (a.s.) kıssası Hûd'un (a.s.) kıssasından bir yönüyle farklılık taşır. O da Allah'ın, Sâlih'in (a.s.) davetini desteklemek üzere mucize olarak verdiği deveyle ilgili anlatımdır: *"O, 'Ey kavmim! İşte size mucize olarak Allah'ın devesi! Onu bırakın, Allah'ın arzında yesin (içsin). Ona kötülük dokundurmayın; sonra sizi yakın bir azap yakalar.' dedi. Fakat Semûd kavmi o deveyi, ayaklarını keserek öldürdüler. Sâlih dedi ki: 'Yurdunuzda üç gün daha yaşayın (sonra helâk olacaksınız)!' Bu söz, yalanlanamayan bir tehdit idi."* Hûd (a.s.) kıssasında ise bir mucize mevcut olmadığını bizzat muhatapların *"Ey Hûd! Sen bize açık bir mucize getirmedin"* demelerinden de anlıyoruz.

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Âd kavmine de kardeşleri Hûd'u (gönderdik)." ayetindeki *"kardeş"* vurgusu inanç noktasında birbirinden farklı olmalarına rağmen akrabalık bağlarını korumaya yönelik bir mesaj içermektedir. Ne var ki birbirini koruyup gözetleme ve sorumluluğunu üstlenme seviyesindeki bir dostluk; akrabalık bağı ile değil, din bağı ile oluşur.

"Beni yaratan O'dur." ayetindeki (فَطَرَ) kelimesi, yokluktan varlık sahasına çıkarmak demektir. *"Bol yağmur yağdırır."* ayetindeki (مِدْرَارًا) kelimesi, çokça ve peşpeşe demektir.

"Biz 'İlahlarımızdan biri seni fena çarpmış!' demekten başka bir söz söylemeyiz!" Hûd'un (a.s.) muhatapları ona bu sözü söylemekle,

ilahlarının onda bir tür delilik hali oluşturduğunu, Hûd'un (a.s.) bu sebeple nahoş konuşmalar yaptığını ima ediyorlardı.

"Bana fırsat bile vermeyin." cümlesi, beni cezalandırmada ve bana zarar vermede gecikmeyin, demektir ve apaçık bir meydan okuma, gerekirse kendini feda etmeye hazır olma anlamı içerir.

"Yürüyen hiçbir varlık yoktur ki O, onun perçeminden tutmuş olmasın." Her canlı varlık, Allah'ın kaderi ve hükmü altındadır. Bir kişinin "perçeminden tutma" ifadesi, tarihte savaşçıların, esir aldıkları kişileri emir altına alarak tutup çekerken yaptıkları bir uygulamadır. Buradan hareketle mesel olagelmiştir.

"Eğer yüz çevirirseniz." ayetindeki (تَوَلَّوْا) fiili gâib değil, muhatap bir fiildir, ancak fiilin ilk harfi olan "tâ," tahfif amacıyla hazfedilmiştir.

"Emrimiz gelince," yani azap emrimiz gelince...

"O'nun elçilerine karşı geldiler." Âd kavmi sadece bir peygamberi, yani Hûd'u (a.s.) yalanlamış olmakla birlikte, peygamberler zincirinden herhangi birini yalanlayanın tüm peygamberleri yalanlamış olacağına işaret etmek üzere burada çoğul ifadeyle *"O'nun peygamberlerine âsi oldular"* denmiştir.

"Âd kavmi uzak olsun." ayetindeki (أَلَا بُعْدًا لِعَادٍ) ifadesi, Allah'ın rahmetinden uzak olma anlamında bir beddüadır.

"Sizi, orayı imar etmeye muktedir kıldı." ayetindeki (وَاسْتَعْمَرَكُمْ فِيهَا) cümlesi, size, yeryüzüne yerleşip orayı imar etme imkânı verdi ve sizi orada rızıklandırdı demektir. Bu ifadede insanın yaratılış amaçlarından biri olan yeryüzünü imar etme hedefine işaret vardır. Nitekim yeryüzünü imar vazifesi insanoğlunun halife kılınmasının gereklerindendir.

"Bundan önce içimizde ümit beslenen biriydin." ifadesi Sâlih'in (a.s.) muhataplarına aittir. Yani, biz senin peygamberlik iddiandan önce içimizde yüce bir makamda olacağını umuyorduk, demektedirler.

"O zaman siz de bana ziyan vermekten fazla bir şey yapamazsınız." ayetindeki "tahsîr," daimî kayıp ve ziyan demektir.

"O deveyi boğazladılar," yani ona saldırdılar ve onu öldürdüler.

"Korkunç bir ses" ayetinde geçen (الصَّيْحَةُ), *"korkunç ses"* demek olup çok şiddetli bir sesle helâk etmeyi hatırlatmaktadır. Burada, insanlığın ancak son asırda keşfedebildiği imha yollarından birine işaret vardır.

"Çöküp kaldılar" ayetinde geçen (جَاثِمِينَ) kelimesi, "hayatiyetlerini kaybetmiş ve yüz üstü yere kapaklanmış cesetler halinde" demektir.

"Sanki orada yaşamamışlardı." Yani sanki orada hiçbir zaman ikamet etmemiş, orada hiç kalmamış gibi oldular.

وَلَقَدْ جَآءَتْ رُسُلُنَآ اِبْرٰهِيمَ بِالْبُشْرٰى قَالُوا سَلَامًا ۖ قَالَ سَلَامٌ ۖ فَمَا لَبِثَ اَنْ
جَآءَ بِعِجْلٍ حَنِيذٍ ﴿٦٩﴾ فَلَمَّا رَآ اَيْدِيَهُمْ لَا تَصِلُ اِلَيْهِ نَكِرَهُمْ وَاَوْجَسَ مِنْهُمْ
خِيفَةً ۚ قَالُوا لَا تَخَفْ اِنَّآ اُرْسِلْنَآ اِلٰى قَوْمِ لُوطٍ ﴿٧٠﴾ وَامْرَاَتُهُ قَآئِمَةٌ فَضَحِكَتْ
فَبَشَّرْنَاهَا بِاِسْحٰقَ ۙ وَمِنْ وَرَآءِ اِسْحٰقَ يَعْقُوبَ ﴿٧١﴾ قَالَتْ يَا وَيْلَتٰى ءَاَلِدُ وَاَنَا۠
عَجُوزٌ وَهٰذَا بَعْلِى شَيْخًا ۖ اِنَّ هٰذَا لَشَىْءٌ عَجِيبٌ ﴿٧٢﴾ قَالُوا اَتَعْجَبِينَ مِنْ
اَمْرِ اللّٰهِ رَحْمَتُ اللّٰهِ وَبَرَكَاتُهُ عَلَيْكُمْ اَهْلَ الْبَيْتِ ۚ اِنَّهُ حَمِيدٌ مَجِيدٌ ﴿٧٣﴾
فَلَمَّا ذَهَبَ عَنْ اِبْرٰهِيمَ الرَّوْعُ وَجَآءَتْهُ الْبُشْرٰى يُجَادِلُنَا فِى قَوْمِ لُوطٍ ﴿٧٤﴾ اِنَّ
اِبْرٰهِيمَ لَحَلِيمٌ اَوَّاهٌ مُنِيبٌ ﴿٧٥﴾ يَا اِبْرٰهِيمُ اَعْرِضْ عَنْ هٰذَا ۖ اِنَّهُ قَدْ جَآءَ اَمْرُ
رَبِّكَ ۖ وَاِنَّهُمْ اٰتِيهِمْ عَذَابٌ غَيْرُ مَرْدُودٍ ﴿٧٦﴾ وَلَمَّا جَآءَتْ رُسُلُنَا لُوطًا سِىٓءَ
بِهِمْ وَضَاقَ بِهِمْ ذَرْعًا وَقَالَ هٰذَا يَوْمٌ عَصِيبٌ ﴿٧٧﴾ وَجَآءَهُ قَوْمُهُ يُهْرَعُونَ اِلَيْهِ
وَمِنْ قَبْلُ كَانُوا يَعْمَلُونَ السَّيِّـَٔاتِ ۚ قَالَ يَا قَوْمِ هٰٓؤُلَآءِ بَنَاتِى هُنَّ اَطْهَرُ لَكُمْ
فَاتَّقُوا اللّٰهَ وَلَا تُخْزُونِ فِى ضَيْفِى ۖ اَلَيْسَ مِنْكُمْ رَجُلٌ رَشِيدٌ ﴿٧٨﴾ قَالُوا لَقَدْ
عَلِمْتَ مَا لَنَا فِى بَنَاتِكَ مِنْ حَقٍّ ۖ وَاِنَّكَ لَتَعْلَمُ مَا نُرِيدُ ﴿٧٩﴾ قَالَ لَوْ اَنَّ لِى
بِكُمْ قُوَّةً اَوْ اٰوِى اِلٰى رُكْنٍ شَدِيدٍ ﴿٨٠﴾ قَالُوا يَا لُوطُ اِنَّا رُسُلُ رَبِّكَ لَنْ يَصِلُوٓا
اِلَيْكَ فَاَسْرِ بِاَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِنَ الَّيْلِ وَلَا يَلْتَفِتْ مِنْكُمْ اَحَدٌ اِلَّا امْرَاَتَكَ ۖ اِنَّهُ
مُصِيبُهَا مَآ اَصَابَهُمْ ۚ اِنَّ مَوْعِدَهُمُ الصُّبْحُ ۚ اَلَيْسَ الصُّبْحُ بِقَرِيبٍ ﴿٨١﴾ فَلَمَّا
جَآءَ اَمْرُنَا جَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا وَاَمْطَرْنَا عَلَيْهَا حِجَارَةً مِنْ سِجِّيلٍ ۙ مَنْضُودٍ
﴿٨٢﴾ مُسَوَّمَةً عِنْدَ رَبِّكَ ۖ وَمَا هِىَ مِنَ الظَّالِمِينَ بِبَعِيدٍ ﴿٨٣﴾

69. *Andolsun ki elçilerimiz (melekler) İbrâhim'e müjde getirdiler ve "Selam (sana)" dediler. O da "(Size de) selam" dedi ve hemen kızartılmış bir buzağı getirdi.*

70. Ellerini yemeğe uzatmadıklarını görünce, onları yadırgadı ve onlardan dolayı içine bir korku düştü. Dediler ki: "Korkma! (biz melekleriz). Lût kavmine gönderildik."

71. O esnada hanımı ayakta idi ve (bu sözleri duyunca) güldü. Ona da İshak'ı, İshak'ın ardından da Yakub'u müjdeledik.

72. (İbrâhim'in karısı,) "Olacak şey değil! Ben bir kocakarı, bu kocam da bir ihtiyar iken çocuk mu doğuracağım? Bu gerçekten şaşılacak bir şey!" dedi.

73. (Melekler) dediler ki: "Allah'ın emrine şaşıyor musun? Ey ev halkı! Allah'ın rahmeti ve bereketleri sizin üzerinizdedir. Şüphesiz ki O, övülmeye layıktır, iyiliği boldur."

74. İbrâhim'den korku gidip kendisine müjde gelince, Lût kavmi hakkında (âdeta) bizimle mücadeleye başladı.

75. İbrâhim cidden yumuşak huylu, bağrı yanık, kendini Allah'a vermiş biri idi.

76. (Melekler dediler ki): Ey İbrâhim! Bundan vazgeç. Çünkü Rabbinin (azap) emri gelmiştir. Ve onlara, geri çevrilmez bir azap mutlaka gelecektir!

77. Elçilerimiz Lût'a gelince, (Lût) onların yüzünden üzüldü ve onlardan dolayı içi daraldı da "Bu, çetin bir gündür" dedi.

78. Lût'un kavmi, koşarak onun yanına geldiler. Daha önce de o kötü işleri yapmaktaydılar. (Lût,) "Ey kavmim! İşte şunlar kızlarımdır (onlarla evlenin); sizin için onlar daha temizdir. Allah'tan korkun ve misafirlerimin önünde beni rezil etmeyin! İçinizde aklı başında bir adam yok mu!" dedi.

79. Dediler ki: Senin kızlarında bizim bir hakkımız olmadığını biliyorsun. Ve sen bizim ne istediğimizi elbette bilirsin!

80. (Lût,) "Keşke benim size karşı (koyacak) bir gücüm olsaydı veya güçlü bir kaleye sığınabilseydim!" dedi.

81. (Melekler) dediler ki: Ey Lût! Biz Rabbinin elçileriyiz. Onlar sana asla dokunamazlar. Sen gecenin bir kısmında ailenle (yola çıkıp) yürü. Karından başka sizden hiçbiri geride kalmasın. Çünkü onlara gelecek olan (azap) şüphesiz ona da isabet edecektir. Onlara va'dolunan (helâk) zamanı, sabah vaktidir. Sabah yakın değil mi?

82. Emrimiz gelince, oranın üstünü altına getirdik ve üzerlerine (balçıktan) pişirilip istif edilmiş taşlar yağdırdık.
83. (O taşlar,) Rabbin katında işaretlenerek (yağdırılmıştır). Onlar zalimlerden uzak değildir.

İBRÂHİM (A.S.) VE LÛT (A.S.)

Kur'ân-ı Kerim bu bölümde İbrâhim (a.s.) ile Lût'un (a.s.) kıssalarını sanki aynı kıssaymış gibi dikkatlerimize sunuyor. Oysa İbrâhim (a.s.) ile ilgili olarak Kur'ân'da, burada sunulanların dışında başkaca anlatımlar da vardır. Bu bölümdeki ayetlerin akışından; burada asıl anlatılan kıssanın Lût'un (a.s.) kıssası olduğu, ancak bu iki peygamberin hem nesep, hem de yaşadıkları zaman diliminin ve mekânlarının birbirine yakın olması itibariyle İbrâhim'den (a.s.) bahseden ayetlerin Lût (a.s.) ile ilgili anlatılara bir ön hazırlık niteliğinde olduğu anlaşılmaktadır. Burada anlatılanlardan çıkarılan dersler özetle şunlardır:

Birincisi: İbrâhim (a.s.), eşi Sâre'den olacak ilk çocuğu İshak'ın (a.s.) müjdesini almıştır: *"Andolsun ki elçilerimiz (melekler), İbrâhim'e müjde getirdiler." "O esnada hanımı ayakta idi ve (bu sözleri duyunca) güldü. Ona da İshak'ı, İshak'ın ardından da Yakub'u müjdeledik."* İbrâhim'e (a.s.) verilen bu müjdeler, sebepler dünyasını aşan mucizelerdi. *"(İbrâhim'in karısı,) 'Olacak şey değil! Ben bir kocakarı, bu kocam da bir ihtiyar iken çocuk mu doğuracağım? Bu gerçekten şaşılacak bir şey!' dedi."*

İkincisi: İbrâhim (a.s.) kendisine İshak'ı müjdeleyen meleklerden ağır bir haber daha almıştır: *"Dediler ki: Korkma! (biz melekleriz). Lût kavmine gönderildik."* İbrâhim (a.s.) meleklerin verdikleri bu haberle ilgili olarak onlarla tartışmaya başlayınca onlar ona, *"Ey İbrâhim! Bundan vazgeç. Çünkü Rabbinin (azap) emri gelmiştir. Ve onlara, geri çevrilmez bir azap mutlaka gelecektir"* demişlerdir.

Üçüncüsü: Kıssadaki anlatım aniden Lût'un (a.s.) evine dönmektedir: *"Elçilerimiz Lût'a gelince, (Lût,) onların yüzünden üzüldü ve onlardan dolayı içi daraldı da 'Bu çetin bir gündür' dedi."* Burada melekleri İbrâhim'in (a.s.) karşılamasından farklı bir durum söz konusudur. Zira *"Melekler 'Selam (sana)' dediler. O da '(Size de) selam' dedi ve hemen kızartılmış bir buzağı getirdi"* ayetinden de anlaşıldığı üzere melekler

İbrâhim'in (a.s.) evinde hüsn-ü kabul ve izzet-i ikram ile karşılanmışlardı. Ama Lût (a.s.), ondan farklı bir konumdaydı. Onun kavmi, misafirlerine hürmet etmeyen bozuk bir toplumdu. Ayrıca Lût'un (a.s.) elinde de misafirleri himaye edecek imkân yoktu. Nitekim o bu gerçeği şu sözleriyle ifade etmişti: *"Keşke benim size karşı (koyacak) bir gücüm olsaydı veya güçlü bir kaleye sığınabilseydim!*

Dördüncüsü: Gerçekten Lût'un (a.s.) korktuğu gerçekleşti, kavmi onun misafirlerinden haz/zevk almak üzere onun evine girdiler, o ise onlara yüksek sesle şöyle sesleniyordu: *"Allah'tan korkun ve misafirlerimin önünde beni rezil etmeyin! İçinizde aklı başında bir adam yok mu!"*

Kur'ân-ı Kerim burada diğer kıssalarda olanlardan çok farklı bir örnek sunmaktadır. Çünkü bu tablodaki toplum, fıtrat ölçülerinden sıyrılmış, çizgiyi aşmış ve kendilerine her şeyi mubah görmeye başlamış bir toplumdur. Burada bahsedilen toplum, insanlığın ancak bütün insanî ve dinî değerlerden uzaklaşarak ulaşabileceği en kötü toplum örneğidir.

Beşincisi: Lût (a.s.) ise şu sözleriyle kavmini, onların istediklerinden daha hayırlı, daha temiz ve insan fıtratına uyumlu olan meşru yöntemle ikna etmeye çalışmıştır: *"Ey kavmim! İşte şunlar kızlarımdır (onlarla evlenin); sizin için onlar daha temizdir."* Onlar ise şöyle cevap vermişlerdi: *"Senin kızlarında bizim bir hakkımız olmadığını biliyorsun. Ve sen bizim ne istediğimizi elbette bilirsin!"*

Altıncısı: Tam bu sırada melekler devreye girmiş ve hem Lût'u (a.s.) rahatlatmak, hem de durumla ilgili kesin hükümleri beyan etmek üzere şöyle demişlerdir: *"Ey Lût! Biz Rabbinin elçileriyiz. Onlar sana asla dokunamazlar. Sen gecenin bir kısmında ailenle (yola çıkıp) yürü. Karından başka sizden hiçbiri geride kalmasın. Çünkü onlara gelecek olan (azap) şüphesiz ona da isabet edecektir. Onlara va'dolunan (helâk) zamanı, sabah vaktidir. Sabah yakın değil mi?!"*

Yedincisi: Nihayet o azgınların sonu da kendilerinden önceki Nûh, Hûd ve Sâlih kavimlerinin sonundan farklı olmamıştır: *"Emrimiz gelince, oranın üstünü altına getirdik ve üzerlerine (balçıktan) pişirilip istif edilmiş taşlar yağdırdık."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Andolsun ki elçilerimiz (melekler), İbrâhim'e müjde getirdiler." ayetinde bahsedilen elçiler meleklerdir, getirdikleri müjde de -devamında gelen ayetten anlaşıldığı üzere- Hz. İshak ve Hz. Yakub ile ilgili müjdedir.

"'Selam (sana)' dediler. O da '(Size de) selam' dedi." ayetini Arapça gramer kuralları açısından değerlendirirsek, meleklerin cümlesi fiil cümlesi şeklinde, İbrâhim'in (a.s.) cevabı ise isim cümlesi şeklindedir. İsim cümlesi, anlam derinliği açısından fiil cümlesinden daha güçlüdür ve ona göre daha fazla devamlılık ifade eder. Buradan anlıyoruz ki İbrâhim (a.s.), meleklerin selamına, onlarınkinden daha güzeliyle mukabele etmiştir.

(فَمَا لَبِثَ), yani *"hemen"* ifadesi, "ağırdan almadı, hızlı davrandı" demektir; misafire ikramı geciktirmemek, bir tür ikram ahlâkıdır.

"Ellerini yemeğe uzatmadıklarını görünce..." Melekler ellerini yemeğe uzatmamışlardır, çünkü onlar için yeme-içme söz konusu değildir.

"Kızartılmış bir buzağı" ayetindeki "hanîz," kızartılmış demektir.

"Onları yadırgadı ve onlardan dolayı içine bir korku düştü." İbrâhim (a.s.) onların davranışını garipsedi ve onlardan korktu. Zira elini yemeğe uzatmayan misafir bir kötülüğe niyet etmiş olabilirdi ya da en azından Hz. İbrâhim onların durumundan şüphelenmişti.

"O esnada hanımı ayakta idi." Hz. İbrâhim'in hanımı onlarla birlikte oturmuyordu fakat onlara yakın bir yerdeydi. Hz. İbrâhim'in hanımının kullandığı (يَا وَيْلَتَىٰٓ) ifadesi bir tür hayret ifadesidir. Yine aynı bağlamda geçen (بَعْلِى) kelimesi ise *"kocam"* demektir.

Meleklerin söylediği, *"Ey ev halkı! Allah'ın rahmeti ve bereketleri sizin üzerinizdedir"* sözü bir kimsenin hanımının, onun ehl-i beytinden olduğuna delildir. Çünkü melekler bu sözü söylediklerinde orada Hz. İbrâhim ve eşi Sâre'nin dışında üçüncü bir kişi yoktu. Burada, Şia'nın Hz. Peygamber'in (s.a.s.) eşlerini Ehl-i Beyt'in dışında tutma girişimlerine de reddiye vardır. Nitekim bu konu hakkındaki geniş açıklama Ahzab Sûresi'ni tefsir ederken gelecektir.

"Şüphesiz ki O, övülmeye layıktır, iyiliği boldur." ayetindeki "hamîd," hamde layık olan, "mecîd" ise yüce ve tüm kemal sıfatlarını kendinde bulunduran demektir.

"Korkusu geçince" ayetinde geçen (الرَّوْعُ) kelimesi korku ve endişe demektir.

"Lût kavmi hakkında (âdeta) bizimle mücadeleye başladı." Hz. İbrâhim, Lût (a.s.) ve ona iman edenler adına endişelendiği için âdeta öne atılmış ve meleklerle mücadeleye tutuşmuştu.

"İbrâhim cidden yumuşak huylu, bağrı yanık, kendini Allah'a vermiş biri idi." ayetindeki (أَوَّاهٌ مُنِيبٌ) ifadesi, çokça dua eden ve Allah'a rucû eden demektir.

"Üzüntü hissetti," yani Hz. Lût, insan suretinde gelen melekleri görünce kötü oldu.

"Gönlü daraldı." Onlar sebebiyle tâkâtı düştü, yüreği daraldı. Burada anlatılmak istenen, mekânın darlığı değil, şiddetli bir psikolojik sıkıntıdır.

(يُهْرَعُونَ إِلَيْهِ) Yani o sapıklar, Hz. Lût'un evine doğru koşarak akın ettiler. Buradaki fiil, meçhul formunda kullanılmakla birlikte mâlum olarak anlamlandırılır, hızlıca ona doğru geliyorlardı, demektir.

"İşte şunlar kızlarımdır (onlarla evlenin); sizin için onlar daha temizdir." Lût'un (a.s.) özellikle *"temiz"* anlamındaki "ethar" kelimesini zikretmiş olması, onun, evliliği kastettiğini tekit etmektedir. Ayetin zahirine göre burada Lût (a.s.) gerçekten kendi kızlarını kastetmiştir. Çünkü onun *"İşte şunlar kızlarımdır"* demesi, muhataplarının da *"Senin kızlarında bizim bir hakkımız olmadığını biliyorsun"* demelerinden anlaşılan budur. Ancak burada Lût'un (a.s.) örnek vermek üzere böyle bir ifade kullanıp kavmindeki kızları kastetmiş olması da ihtimal dâhilindedir. Zira onun kızlarının sayısı, kendisine ve misafirlerine pervasızlık yapan kavminin erkeklerinden azdır. Muhtemelen onun bu cümleyi kurmadaki amacı, onları misafirlerine musallat olmaktan çok daha hayırlı başka bir yöne, yani kavminin kızlarına çevirmekti. Allahu a'lem.

"Dediler ki: Senin kızlarında bizim bir hakkımız olmadığını biliyorsun." ayetinde geçen *"hak"* kelimesini pek çok müfessir rağbet, meyil, arzu anlamında yorumlamışlarsa da bu yorum doğru değildir. Zira o sapıklar bu sözlerini, ister kavimlerindeki kadınları kastederek, ister Lût'un (a.s.) kendi kızlarını kastederek söylemiş olsunlar, buradaki *"hak"* kelimesini, rağbet, arzu anlamında yorumlayamayız. Çünkü o kavmin erkekleri neticede kadınlarla evleniyorlardı ve nesilleri yine doğal yollarla çoğalıyordu. Eğer onların kadınlara meyli olmasaydı nesilleri kesilirdi. Lût'un (a.s.) kendi kızlarını kastederek bu sözü söylediklerini düşündüğümüzde de yine buradaki *"hak"* kelimesini rağbet anlamında almak doğru değildir. Zira Lût (a.s.) onların kendi kızlarına rağbet etmediğini, onları arzulamadıklarını nereden bilebilir ki onlar "biliyorsun" şeklinde bir ifade kullansınlar. Buradaki *"hak"* kelimesinin anlamına dair söylenebilecek en uygun söz, onların bu ifadeleriyle, ayrıntısına dair elimizde bilgi olmayan kötü bir âdetlerine ve töresel uygulamalarına işaret etmiş olmalarıdır. *"Sen biliyorsun"* demekle de âdeta Lût'a (a.s.), sen aslında bizim o kızlara yönelmeyeceğimizi biliyorsun ama bize bir tuzak kuruyorsun, demek istemişlerdir.

"Sana ilişemeyecekler," yani sana bir kötülük yapamazlar.

"Gecenin bir bölümünde ailenle birlikte çık." Yani karanlık çöktüğünde ailenle birlikte şehirden çık.

"Kimse geriye dönüp bakmasın." Sizden hiç kimse çıktıkları yere doğru dönüp bakmasın, böylece de geride kalan o bozuk toplumdan tamamen bağını koparmış ve hicretini sırf Allah rızası için yapmış olsun.

"Karın hariç." Çünkü Lût'un (a.s.) karısı kavmiyle gizli irtibat kuran biriydi. Burada kuvvetli olan anlam, karısının şehirden çıkma hükmünden istisna edilmesidir. Yani o Lût (a.s.) ile birlikte çıkmamıştır. Onun da Lût (a.s.) ile birlikte çıktığı, daha sonra geriye döndüğü için helâk olduğu şeklindeki yorum güçlü bir yorum değildir. Çünkü o kadın çıktıktan sonra geri döndüğü için değil, sapkın kavimle dostluk kurduğu için azabı hak etmiştir. Ayrıca böyle bir yorum, Kur'ân kıssalarının siyakına ve bütüncül anlama da terstir. Mesela Nûh (a.s.), oğlu hakkında Rabbinden bir talepte bulunmuştu da Rabbi ona şöyle cevap vermişti: *"Ey Nûh! O asla senin ailenden değildir. Çünkü onun yaptığı kötü bir*

iştir. O halde hakkında bilgin olmayan bir şeyi Benden isteme! Ben sana cahillerden olmamanı tavsiye ederim." Dolayısıyla Lût'un (a.s.) karısı da Nûh'un (a.s.) oğlunun hak ettiği azabı hak etmişti.

Ancak bu konuda şöyle bir yorum da yapılmıştır: Lût (a.s.), kendisinin iman edenlerle birlikte şehirden çıkışını kavmine bildirmesin diye ihtiyaten karısını da yanında çıkarmış olabilir. Bu yoruma göre Lût'un (a.s.) karısının geriye dönüp bakması, geride kalan kavme yakınlık duyduğu için onların başına gelenin onun da başına gelmiş olması şeklinde anlaşılabilir. Allahu a'lem.

"Emrimiz gelince," yani azap gelince...

"Oranın üstünü altına getirdik." Lût kavmine azap emri gelince, gerçek anlamda yerin üstünün altına, altının da üstüne gelmesi suretiyle helâk oldular. İlgili ayete baktığımızda, (جَعَلْنَا عَالِيَهَا سَافِلَهَا) ifadesinde, özellikle (عَالِيَهَا) kelimesinin zikredildiğini görüyoruz. Çünkü bu ifade, onların helâk oluş hallerini canlandırma ve o günahkârların alçaklığını ortaya koyma açısından son derece beliğ bir ifadedir.

"Üzerlerine (balçıktan) pişirilip istif edilmiş taşlar yağdırdık." Şehir tepe taklak olmakla kalmamış, üstüne bir de taş yağdırılmıştır. Onların üzerlerine taş yağdırılmasını, yerin alt-üst oluşunun neticesi olarak da değerlendirmek mümkündür. Zira bazen yeryüzü hareketleri neticesinde devasa volkanlar oluşmakta ve bu volkanlar uzak mesafelere kadar yağmur yağar gibi taş fırlatmaktadır. Bu ayette geçen (سِجِّيلٍ), bir tür taş; (مَنْضُودٍ), birbiri üzerine istifli, iç içe geçmiş; (مُسَوَّمَةً) ise nişanlanmış, hedefi belli ve diğer taşlarla karışmayan, demektir.

"O azap zalimlerden de uzak değildir." Bu hitap, peygamberleri ve kıyamet gününü yalanlayan tüm zalim kâfirlere yönelik bir tehdittir.

وَاِلٰى مَدْيَنَ اَخَاهُمْ شُعَيْبًا ۟ قَالَ يَا قَوْمِ اعْبُدُوا اللّٰهَ مَا لَكُمْ مِنْ اِلٰهٍ غَيْرُهٗ ۫ وَلَا
تَنْقُصُوا الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ اِنِّٓى اَرٰىكُمْ بِخَيْرٍ وَاِنِّٓى اَخَافُ عَلَيْكُمْ عَذَابَ يَوْمٍ
مُحِيطٍ ﴿٨٤﴾ وَيَا قَوْمِ اَوْفُوا الْمِكْيَالَ وَالْمِيزَانَ بِالْقِسْطِ وَلَا تَبْخَسُوا النَّاسَ
اَشْيَآءَهُمْ وَلَا تَعْثَوْا فِى الْاَرْضِ مُفْسِدِينَ ﴿٨٥﴾ بَقِيَّتُ اللّٰهِ خَيْرٌ لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ
مُؤْمِنِينَ ۚ وَمَآ اَنَا عَلَيْكُمْ بِحَفِيظٍ ﴿٨٦﴾ قَالُوا يَا شُعَيْبُ اَصَلٰوتُكَ تَأْمُرُكَ اَنْ
نَتْرُكَ مَا يَعْبُدُ اٰبَآؤُنَآ اَوْ اَنْ نَفْعَلَ فِٓى اَمْوَالِنَا مَا نَشٰٓؤُا ۖ اِنَّكَ لَاَنْتَ الْحَلِيمُ
الرَّشِيدُ ﴿٨٧﴾ قَالَ يَا قَوْمِ اَرَاَيْتُمْ اِنْ كُنْتُ عَلٰى بَيِّنَةٍ مِنْ رَبِّى وَرَزَقَنِى مِنْهُ
رِزْقًا حَسَنًا ۟ وَمَآ اُرِيدُ اَنْ اُخَالِفَكُمْ اِلٰى مَآ اَنْهٰيكُمْ عَنْهُ ۚ اِنْ اُرِيدُ اِلَّا الْاِصْلَاحَ
مَا اسْتَطَعْتُ ۚ وَمَا تَوْفِيقِٓى اِلَّا بِاللّٰهِ ۚ عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُ وَاِلَيْهِ اُنِيبُ ﴿٨٨﴾ وَيَا قَوْمِ لَا
يَجْرِمَنَّكُمْ شِقَاقِٓى اَنْ يُصِيبَكُمْ مِثْلُ مَآ اَصَابَ قَوْمَ نُوحٍ اَوْ قَوْمَ هُودٍ اَوْ قَوْمَ
صَالِحٍ ۚ وَمَا قَوْمُ لُوطٍ مِنْكُمْ بِبَعِيدٍ ﴿٨٩﴾ وَاسْتَغْفِرُوا رَبَّكُمْ ثُمَّ تُوبُٓوا اِلَيْهِ ۚ اِنَّ
رَبِّى رَحِيمٌ وَدُودٌ ﴿٩٠﴾ قَالُوا يَا شُعَيْبُ مَا نَفْقَهُ كَثِيرًا مِمَّا تَقُولُ وَاِنَّا لَنَرٰيكَ
فِينَا ضَعِيفًا ۖ وَلَوْلَا رَهْطُكَ لَرَجَمْنَاكَ ۖ وَمَآ اَنْتَ عَلَيْنَا بِعَزِيزٍ ﴿٩١﴾ قَالَ يَا قَوْمِ
اَرَهْطِى اَعَزُّ عَلَيْكُمْ مِنَ اللّٰهِ ۖ وَاتَّخَذْتُمُوهُ وَرَآءَكُمْ ظِهْرِيًّا ۖ اِنَّ رَبِّى بِمَا تَعْمَلُونَ
مُحِيطٌ ﴿٩٢﴾ وَيَا قَوْمِ اعْمَلُوا عَلٰى مَكَانَتِكُمْ اِنِّى عَامِلٌ ۖ سَوْفَ تَعْلَمُونَ ۙ مَنْ
يَأْتِيهِ عَذَابٌ يُخْزِيهِ وَمَنْ هُوَ كَاذِبٌ ۖ وَارْتَقِبُٓوا اِنِّى مَعَكُمْ رَقِيبٌ ﴿٩٣﴾ وَلَمَّا
جَآءَ اَمْرُنَا نَجَّيْنَا شُعَيْبًا وَالَّذِينَ اٰمَنُوا مَعَهُ بِرَحْمَةٍ مِنَّا وَاَخَذَتِ الَّذِينَ
ظَلَمُوا الصَّيْحَةُ فَاَصْبَحُوا فِى دِيَارِهِمْ جَاثِمِينَ ۙ ﴿٩٤﴾ كَاَنْ لَمْ يَغْنَوْا فِيهَا ۗ اَلَا
بُعْدًا لِمَدْيَنَ كَمَا بَعِدَتْ ثَمُودُ ۗ ﴿٩٥﴾

84. Medyen'e de kardeşleri Şuayb'ı (gönderdik). Dedi ki: Ey kavmim! Allah'a kulluk edin! Sizin için O'ndan başka ilah yoktur. Ölçüyü ve tartıyı eksik yapmayın. Zira ben sizi hayır (ve bolluk) içinde görüyorum. Ve ben, gerçekten sizin için kuşatıcı bir günün azabından korkuyorum.

85. Ve ey kavmim! Ölçüyü ve tartıyı adaletle yapın; insanlara eşyalarını eksik vermeyin; yeryüzünde bozguncular olarak dolaşmayın.

86. Eğer mümin iseniz Allah'ın (helâlinden) bıraktığı (kâr) sizin için daha hayırlıdır. Ben üzerinize bir bekçi değilim.

87. Dediler ki: Ey Şuayb! Babalarımızın taptıklarını (putları) yahut mallarımız hususunda dilediğimizi yapmayı terketmemizi sana namazın mı emrediyor? Oysa sen yumuşak huylu ve çok akıllısın!

88. Dedi ki: Ey kavmim! Eğer benim, Rabbim tarafından (verilmiş) apaçık bir delilim varsa ve O bana tarafından güzel bir rızık vermişse, buna ne dersiniz? Size yasak ettiğim şeylerin aksini yaparak size aykırı davranmak istemiyorum. Ben sadece gücümün yettiği kadar ıslah etmek istiyorum. Fakat başarmam ancak Allah'ın yardımı iledir. Yalnız O'na dayandım ve yalnız O'na döneceğim.

89. Ey kavmim! Sakın bana karşı düşmanlığınız, Nûh kavminin veya Hûd kavminin yahut Sâlih kavminin başlarına gelenler gibi size de bir musibet getirmesin! Lût kavmi de sizden uzak değildir.

90. Rabbinizden bağışlanma dileyin; sonra O'na tevbe edin. Muhakkak ki Rabbim çok merhametlidir, (müminleri) çok sever.

91. Dediler ki: Ey Şuayb! Söylediklerinin çoğunu anlamıyoruz ve içimizde seni cidden zayıf (âciz) görüyoruz! Eğer kabilen olmasa, seni mutlaka taşlayarak öldürürüz. Sen bizden üstün değilsin.

92. (Şuayb,) "Ey kavmim dedi, size göre benim kabilem Allah'tan daha mı güçlü ve değerli ki onu (Allah'ın emirlerini) arkanıza atıp unuttunuz. Şüphesiz ki Rabbim, yapmakta olduklarınızı çepeçevre kuşatıcıdır.

93. Ey kavmim! Elinizden geleni yapın! Ben de yapacağım! Kendisini rezil edecek azabın geleceği şahsın ve yalancının kim olduğunu yakında öğreneceksiniz! Bekleyin! Ben de sizinle beraber beklemekteyim."

94. Emrimiz gelince, Şuayb'ı ve onunla beraber iman edenleri tarafımızdan bir rahmetle kurtardık; zulmedenleri ise korkunç bir gürültü yakaladı da yurtlarında diz üstü çökekaldılar.

95. Sanki orada hiç barınmamışlardı. Biliniz ki Semûd kavmi (Allah'ın rahmetinden) uzak olduğu gibi Medyen kavmi de uzak oldu.

ŞUAYB (A.S.)

Şuayb (a.s.) kıssasında Kur'ân-ı Kerim bize diğerlerinden farklı bir tablo sunuyor. Burada sunulan örnek, insan hayatında, özellikle de maddî değer ölçülerini esas alan modern toplumlarda devamlı tekrarlanan bir vakıadır. Bu tür toplumlarda maddî kazanç ve mal biriktirme en büyük hedef ve üstünlük ölçüsüdür. Dolayısıyla insanlar hangi yollarla olursa olsun mal toplamaya ve biriktirmeye meylederler. Böyle bir topluma gönderilen peygamberin görevi de çok yönlüdür. Artık o peygamber bir yandan insan onuruna yakışan bir toplum meydana getirmek için en uygun alternatifleri sunmalı, diğer yandan da hastalığın kökenine inerek onu tedavi etmelidir ki o da inkâr hastalığıdır, insanın hırs ve arzularını gemleyen ahiret inancını yitirmiş olmasıdır. Şuayb'ın (a.s.) yaşadığı bu ıslah tecrübesini şöyle özetleyebiliriz:

Birincisi: Şuayb'ın (a.s.) daveti iki esas -tevhid ve adalet- esası üzerine kaimdir: *"Medyen'e de kardeşleri Şuayb'ı (gönderdik). Dedi ki: Ey kavmim! Allah'a kulluk edin! Sizin için ondan başka ilah yoktur. Ölçüyü ve tartıyı eksik yapmayın."*

Şuayb (a.s.) insanlığın zulümden kurtarılmasının küfürden kurtarılmasından daha az öneme sahip olmadığını, ikisinin de aynı öneme sahip olduğunu işaret edercesine, zulüm (adaletsizlik) ile küfrü birbirinden ayırmadan ya da birini diğerinden sonraya bırakmadan, kavmine hitabında iki hususu da dile getiriyordu. Zira bu ikisi birbirine bağlıdır ve birinin varlığı diğerini de getiren iki unsurdur; küfür, zülme götürür, zulüm de küfre götürür.

İkincisi: Bir toplumda ekonomi alanında işlenen zulüm, daha geniş kapsamlı ve daha büyük zulümlerin öncülü niteliğindedir: *"Ve ey kavmim! Ölçüyü ve tartıyı adaletle yapın; insanlara eşyalarını eksik vermeyin; yeryüzünde bozguncular olarak dolaşmayın."*

Bu, yaşanmış, tecrübe edilmiş bir gerçektir. Mesela rüşvet sadece haram kazanç yemeyi temin etmez, bilakis siyaset, hukuk ve eğitim

alanında birçok müessesenin bozulmasına da yol açar. Diğer tüm iktisadî suçlar da böyledir.

Üçüncüsü: İnsanların maddî -ekonomik- hayatlarına müdâhil olmak için Şuayb (a.s.) gayet şeffaf bir şekilde şöyle bir yol izleyerek kendini kavmine takdim etmiştir:

- Bir defa, Şuayb'ın (a.s.) bir delile dayanarak konuştuğunu kavmi net olarak biliyordu. Ayrıca Şuayb'ın (a.s.) kendisi de toplumun zengin kesimindendi. Böylece o, ekonomik zulme uğrayanları savunurken kendini değil, toplumu müdafaa etmiş oluyordu: *"Dedi ki: Ey kavmim! Eğer benim, Rabbim tarafından (verilmiş) apaçık bir delilim varsa ve O bana tarafından güzel bir rızık vermişse, buna ne dersiniz?"*
- Şuayb (a.s.) o toplumdaki zenginlerin davrandığı gibi davranabilecekken -öyle yapmadı da- fiiliyle söyleminin aynı olacağını göstererek şöyle dedi: *"Size yasak ettiğim şeylerin aksini yaparak size aykırı davranmak istemiyorum."* Yani size neyi yasaklamışsam ben de uyacağım.
- Şuayb (a.s.) güç yetirebildiği ölçüde toplumda genel adaleti tesis etmek için çabaladı. *"Ben sadece gücümün yettiği kadar ıslah etmek istiyorum."*

Dördüncüsü: Şuayb (a.s.), kendini kastederek bazen bir kişiye karşı düşmanlığın kibre ve ileri boyutlarda inatlaşmaya sebep olabileceğine dikkat çekmiş ve öncekilerin başlarına gelenler hususunda kavmini uyarmıştır: *"Ey kavmim! Sakın bana karşı düşmanlığınız, Nûh kavminin veya Hûd kavminin yahut Sâlih kavminin başlarına gelenler gibi size de bir musibet getirmesin! Lût kavmi de sizden uzak değildir."*

Beşincisi: Şuayb (a.s.) kavmini, hallerini düzeltmeye ve tevbeye teşvik etmiştir: *"Rabbinizden bağışlanma dileyin; sonra O'na tevbe edin. Muhakkak ki Rabbim çok merhametlidir, (müminleri) çok sever."*

Altıncısı: Şuayb'ın (a.s.) bunca naif ve hikmetli tavırları karşısında kavmi bazen onu alaya alarak çirkin tavırlar sergilediler, bazen de ona karşı tehdit ve gözdağına başvurdular: *"Dediler ki: Ey Şuayb! Babalarımızın taptıklarını (putları), yahut mallarımız hususunda dilediğimizi*

yapmayı terketmemizi sana namazın mı emrediyor? Oysa sen yumuşak huylu ve çok akıllısın!" "Dediler ki: Ey Şuayb! Söylediklerinin çoğunu anlamıyoruz ve içimizde seni cidden zayıf (âciz) görüyoruz! Eğer kabilen olmasa, seni mutlaka taşlayarak öldürürüz. Sen bizden üstün değilsin."

Yedincisi: Şuayb (a.s.), kavminin tehditlerinden sonra dahi onlarla konuşmaya ve telkine devam etmiştir: *"(Şuayb,) 'Ey kavmim dedi, size göre benim kabilem Allah'tan daha mı güçlü ve değerli ki onu (Allah'ın emirlerini) arkanıza atıp unuttunuz. Şüphesiz ki Rabbim, yapmakta olduklarınızı çepeçevre kuşatıcıdır. Ey kavmim! Elinizden geleni yapın! Ben de yapacağım! Kendisini rezil edecek azabın geleceği şahsın ve yalancının kim olduğunu yakında öğreneceksiniz! Bekleyin! Ben de sizinle beraber beklemekteyim.'"*

Sekizincisi: Fakat tüm bunlara rağmen Şuayb'ın (a.s.) kavmi inkâr ve zulümde direttiler ve öncekilerin hak ettiği azaba müstahak oldular: *"Emrimiz gelince, Şuayb'ı ve onunla beraber iman edenleri tarafımızdan bir rahmetle kurtardık; zulmedenleri ise korkunç bir gürültü yakaladı da yurtlarında diz üstü çökekaldılar."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Medyen'e." Medyen, Hicaz ve Şam bölgesi arasında yer alan bir bölgedir. Bugünkü Suriye'nin güneyi ile Ürdün ve Hicaz'ın kuzeyine denk gelir.

"Ben sizi hayır (ve bolluk) içinde görüyorum." ayetindeki "hayr" kelimesi bolluk ve çok rızık demektir.

"Ölçüyü ve tartıyı adaletle yapın." ayetindeki "kıst" kelimesi adalet demektir.

"Allah'ın (helâlinden) bıraktığı (kâr) sizin için daha hayırlıdır." ayetindeki (بَقِيَّتُ) kelimesi Allah'ın sizde baki kıldığı helal mal ve kâr demektir.

"Oysa sen yumuşak huylu ve çok akıllısın!" cümlesi, Şuayb'ın (a.s.) muhataplarının onu garipseyerek söyledikleri bir tür şaşkınlık ifadesidir. Sanki onlar; biz seni içimizde halim ve akıllı biri olarak bilirdik, sen böyle alışık olmadığımız bir dini nasıl getirebilirsin, dercesine bu

cümleyi kurdular. Aslında onların bu sözü Şuayb'ın (a.s.) onların katındaki konumunu da itiraf ettikleri anlamına gelir. Çünkü o da zenginlerdendi, zenginlik de sınıf farkının gözetildiği toplumlarda saygınlık ölçüsüdür. Bu sözü, Şuayb (a.s.) onların alışkanlıklarına ters davrandıktan sonra alaycı bir tavırla söylemiş olmaları da muhtemeldir.

"Sakın bana karşı düşmanlığınız sizi yanlışa sevk etmesin." Bana karşı muhalefetle ve düşmanlıkla hareket etmeyin.

"Ey Şuayb! Söylediklerinin çoğunu anlamıyoruz." sözü de alaycı bir eda ve kibirle; bizden elini çek dercesine söylenmiş bir sözdür.

"Aşiretin olmasaydı." ayetindeki "raht" kelimesi *"aşiret"* anlamındadır.

"Seni recm ederdik," yani taşa tutardık.

"O'nu sırtınızın arkasına attınız." Yani Allah'a arkanızı döndünüz. Bu ifade, Allah'ın emirlerinin hakkını vermemek ve O'na iman etmemek anlamına gelen kinayeli bir ifadedir.

"Bulunduğunuz yerde devam edin." Yani bildiğinizi yapmaya devam edin bakalım.

"Diz üstü çöküp kaldırlar." ayetindeki (جَاثِمِينَ) kelimesi, yere yığılmış cesetler demektir. Şiddetli sesle gelen azap bağlamında böyle bir nitelemenin zikredilmiş olmasından, sanki o çığlığın, bedenleri yok etmeden ruhları aldığı, ansızın herkesin çökekaldığı anlaşılmaktadır.

وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مُوسٰى بِاٰيَاتِنَا وَسُلْطَانٍ مُبِيْنٍ ﴿٩٦﴾ اِلٰى فِرْعَوْنَ وَمَلَائِهٖ فَاتَّبَعُوْا
اَمْرَ فِرْعَوْنَ ۚ وَمَآ اَمْرُ فِرْعَوْنَ بِرَشِيْدٍ ﴿٩٧﴾ يَقْدُمُ قَوْمَهٗ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فَاَوْرَدَهُمُ
النَّارَ ۭ وَبِئْسَ الْوِرْدُ الْمَوْرُوْدُ ﴿٩٨﴾ وَاُتْبِعُوْا فِيْ هٰذِهٖ لَعْنَةً وَّيَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۭ بِئْسَ
الرِّفْدُ الْمَرْفُوْدُ ﴿٩٩﴾ ذٰلِكَ مِنْ اَنْۢبَاۗءِ الْقُرٰى نَقُصُّهٗ عَلَيْكَ مِنْهَا قَاۗىِٕمٌ وَّحَصِيْدٌ
﴿١٠٠﴾ وَمَا ظَلَمْنٰهُمْ وَلٰكِنْ ظَلَمُوْٓا اَنْفُسَهُمْ فَمَآ اَغْنَتْ عَنْهُمْ اٰلِهَتُهُمُ الَّتِيْ
يَدْعُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ مِنْ شَيْءٍ لَّمَّا جَاۗءَ اَمْرُ رَبِّكَ ۭ وَمَا زَادُوْهُمْ غَيْرَ تَتْبِيْبٍ
﴿١٠١﴾ وَكَذٰلِكَ اَخْذُ رَبِّكَ اِذَآ اَخَذَ الْقُرٰى وَهِيَ ظَالِمَةٌ ۭ اِنَّ اَخْذَهٗٓ اَلِيْمٌ شَدِيْدٌ
﴿١٠٢﴾ اِنَّ فِيْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِّمَنْ خَافَ عَذَابَ الْاٰخِرَةِ ۭ ذٰلِكَ يَوْمٌ مَّجْمُوْعٌ ۙ لَّهُ النَّاسُ
وَذٰلِكَ يَوْمٌ مَّشْهُوْدٌ ﴿١٠٣﴾ وَمَا نُؤَخِّرُهٗٓ اِلَّا لِاَجَلٍ مَّعْدُوْدٍ ﴿١٠٤﴾ يَوْمَ يَاْتِ لَا تَكَلَّمُ
نَفْسٌ اِلَّا بِاِذْنِهٖ ۚ فَمِنْهُمْ شَقِيٌّ وَّسَعِيْدٌ ﴿١٠٥﴾ فَاَمَّا الَّذِيْنَ شَقُوْا فَفِي النَّارِ
لَهُمْ فِيْهَا زَفِيْرٌ وَّشَهِيْقٌ ۙ ﴿١٠٦﴾ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا مَا دَامَتِ السَّمٰوٰتُ وَالْاَرْضُ
اِلَّا مَا شَاۗءَ رَبُّكَ ۭ اِنَّ رَبَّكَ فَعَّالٌ لِّمَا يُرِيْدُ ﴿١٠٧﴾ وَاَمَّا الَّذِيْنَ سُعِدُوْا فَفِي
الْجَنَّةِ خٰلِدِيْنَ فِيْهَا مَا دَامَتِ السَّمٰوٰتُ وَالْاَرْضُ اِلَّا مَا شَاۗءَ رَبُّكَ ۭ عَطَاۗءً
غَيْرَ مَجْذُوْذٍ ﴿١٠٨﴾ فَلَا تَكُ فِيْ مِرْيَةٍ مِّمَّا يَعْبُدُ هٰٓؤُلَاۗءِ ۭ مَا يَعْبُدُوْنَ اِلَّا كَمَا
يَعْبُدُ اٰبَاۗؤُهُمْ مِّنْ قَبْلُ ۭ وَاِنَّا لَمُوَفُّوْهُمْ نَصِيْبَهُمْ غَيْرَ مَنْقُوْصٍ ﴿١٠٩﴾ وَلَقَدْ اٰتَيْنَا
مُوْسَى الْكِتٰبَ فَاخْتُلِفَ فِيْهِ ۭ وَلَوْلَا كَلِمَةٌ سَبَقَتْ مِنْ رَّبِّكَ لَقُضِيَ بَيْنَهُمْ ۭ
وَاِنَّهُمْ لَفِيْ شَكٍّ مِّنْهُ مُرِيْبٍ ﴿١١٠﴾ وَاِنَّ كُلًّا لَّمَّا لَيُوَفِّيَنَّهُمْ رَبُّكَ اَعْمَالَهُمْ ۭ اِنَّهٗ
بِمَا يَعْمَلُوْنَ خَبِيْرٌ ﴿١١١﴾

96-97. *Andolsun ki Mûsâ'yı da mucizelerimizle ve apaçık bir delille Firavun'a ve onun ileri gelenlerine gönderdik. Fakat onlar Firavun'un emrine uydular. Oysa Firavun'un emri doğru değildi.*

98. Firavun, kıyamet gününde kavminin önüne düşecek ve onları (çekip) ateşe götürecektir. Varacakları yer ne kötü yerdir!

99. Onlar burada da kıyamet gününde de lânete uğratıldılar. (Onlara) verilen bu armağan ne kötü armağandır!

100. (Ey Muhammed!) İşte bu, (halkı helâk olmuş) memleketlerin haberlerindendir. Biz onu sana anlatıyoruz; onlardan (bugüne kadar izleri) kalan da vardır, biçilmiş ekin (gibi yok olan) da vardır.

101. Onlara Biz zulmetmedik; fakat onlar kendilerine zulmettiler. Rabbinin (azap) emri geldiğinde, Allah'ı bırakıp da taptıkları ilahları onlara hiçbir şey sağlamadı, ziyanlarını artırmaktan başka bir şeye yaramadı.

102. Rabbin, haksızlık eden memleketleri (onların halkını) yakaladığında, O'nun yakalayışı işte böyle (şiddetlidir). Şüphesiz O'nun yakalaması pek elem vericidir, pek çetindir!

103. İşte bunda, ahiret azabından korkanlar için elbette bir ibret vardır. O gün bütün insanların bir araya toplandığı gündür ve o gün (bütün mahlûkatın) hazır bulunduğu bir gündür.

104. Biz onu (kıyamet gününü) sadece sayılı bir müddete kadar bekletiriz.

105. O geldiği gün, Allah'ın izni olmadan hiç kimse konuşamaz. Onlardan kimi bedbahttır, kimi mutlu.

106. Bedbaht olanlar ateştedirler, orada onların (öyle feci) nefes alıp vermeleri vardır ki!

107. Rabbinin dilediği hariç, (onlar) gökler ve yer durdukça o ateşte ebedî kalacaklardır. Çünkü Rabbin, istediğini hakkıyla yapandır.

108. Mutlu olanlara gelince, onlar da cennettedirler. Rabbinin dilediği hariç, gökler ve yer durdukça onlar da orada ebedî kalacaklardır. Bu (nimetler) bitmez, tükenmez bir lütuftur.

109. O halde onların tapmakta oldukları şeylerden (bu şeylerin onları azaba götürdüğünden) şüphen olmasın. Çünkü onlar ancak daha önce babalarının taptığı gibi tapıyorlar. Biz onların (azaptan) nasiplerini mutlaka eksiksiz olarak vereceğiz.

110. Andolsun Biz Mûsâ'ya Kitab'ı verdik; fakat onda ihtilaf edildi. Eğer Rabbinden bir söz geçmemiş olsaydı, elbette onların arasında

hüküm verilmişti (ve işleri de bitirilmişti). Şüphesiz ki onlar (Mekkeliler) de Kur'ân hakkında derin bir şüphe içindedirler.

111. Şüphesiz Rabbin, onların her birinin amellerinin karşılığını onlara tam olarak verecektir. Çünkü Rabbin, onların yapmakta olduklarından haberdardır.

MÛSÂ (A.S.) VE PEYGAMBER KISSALARININ NETİCESİ

Bu sûredeki çeşitli peygamber kıssalarının sonunda Kur'ân-ı Kerim bize iman, adalet ve fıtrat erleri ile küfür, zulüm ve isyan taraftarları arasında cereyan eden çeşitli ve uzun mücadelelerden çıkarılan küllî neticeleri sunuyor, bir yandan da peygamber kıssalarına dair buraya kadar yapılan ufuk turundan sonra, Kur'ân kıssaları içerisinde en geniş yer tutan Mûsâ (a.s.) ile Firavun kıssasını, zalimlerin sonunun ne olduğuna dair son bir örnek olarak hatırlatıyor. Bu bölümü şu şekilde özetleyebiliriz:

Birincisi: Kur'ân-ı Kerim, kendisine hiçbir açıklamanın, delilin ve öğüdün fayda vermediği azgın tipler, -topluma ve şehrine tepeden bakarak sırf kendi egosunu tatmin için kavmini helâke sürükleyen tipler için- Firavun örneğini sunuyor: *"Andolsun ki Mûsâ'yı da mucizelerimizle ve apaçık bir delille Firavun'a ve onun ileri gelenlerine gönderdik. Fakat onlar Firavun'un emrine uydular. Oysa Firavun'un emri doğru değildi. Firavun, kıyamet gününde kavminin önüne düşecek ve onları (çekip) ateşe götürecektir. Varacakları yer ne kötü yerdir! Onlar burada da kıyamet gününde de lânete uğratıldılar. (Onlara) verilen bu armağan ne kötü armağandır!"*

Bu ayetler Firavun'un, iki lanetin inişine sebep olduğuna delil teşkil etmektedir: Biri helâk ve yok oluş olmak üzere dünya laneti, diğeri de cehennem ateşi ve Allah'ın gazabı olmak üzere ahiret laneti.

İkincisi: Firavun ve kavminin başına gelen bu felaket, bizzat kendi yaptıkları sebebiyledir: *"Onlara Biz zulmetmedik; fakat onlar kendilerine zulmettiler. Rabbinin (azap) emri geldiğinde, Allah'ı bırakıp da taptıkları ilahları, onlara hiçbir şey sağlamadı, ziyanlarını artırmaktan başka bir şeye yaramadı."*

Üçüncüsü: Firavun ve kavminin başına gelenler, onlardan öncekilerin de başına gelmişti. Bunun böyle oluşunda geriden gelenlere yönelik bir ibret söz konusudur ve böyle bir kötü akıbetten kurtulmanın yegâne şartının Allah'a iman ve hesap gününe hazırlık olduğuna da işaret vardır: *"Rabbin, haksızlık eden memleketleri (onların halkını) yakaladığında, onun yakalayışı işte böyle (şiddetlidir). Şüphesiz O'nun yakalaması pek elem vericidir, pek çetindir! İşte bunda, ahiret azabından korkanlar için elbette bir ibret vardır. O gün bütün insanların bir araya toplandığı bir gündür ve o gün (bütün mahlûkatın) hazır bulunduğu bir gündür."*

Dördüncüsü: Bu dünyada insanlar hakikate inanan ile onu yalanlayan, adil ile zalim, itaatkâr ile isyankâr şeklinde ayrıldığı gibi ahirette de ayrılacaklardır: *"O geldiği gün, Allah'ın izni olmadan hiç kimse konuşamaz. Onlardan kimi bedbahttır, kimi de mutlu." "Şüphesiz Rabbin, onların her birinin amellerinin karşılığını onlara tam olarak verecektir. Çünkü Rabbin, onların yapmakta olduklarından haberdardır."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

(سُلْطَانٍ مُبِينٍ) ifadesi, apaçık delil; (يَقْدُمُ قَوْمَهُ) ifadesi ise kavminin önünde gidiyordu, demektir.

"Onları ateşe götürecektir." Yani onları cehenneme sürükleyecektir. Çünkü kavminin inkâr ve sapkınlığının sebebi Firavun idi. Ayetteki (أَوْرَدَ) fiili, çobanın, sürüsünü suya götürmesi anlamında kullanılır. Dolayısıyla bu temsilî anlatımda bir tür iğneleme vardır. Zira çoban, sürüsünü suya götürürken Firavun ise kavmini suya değil, ateşe götürmüştür. *"Varacakları yer ne kötü yerdir!"*

"Onlar burada da kıyamet gününde de lânete uğratıldılar. (Onlara) verilen bu armağan ne kötü armağandır!" Dünyada lanetleri, helâk ve yok oluşlarıdır, ahiretteki lanetleri ise cehennemdir. İkinci lanet birincinin peşi sıra gelecek, âdeta onun redifi olacaktır.

"Onlardan (bugüne kadar izleri) kalan da vardır, biçilmiş ekin (gibi yok olan) da vardır." Yani onların şehirlerinden duvarları ve sütunları hâlâ ayakta olanlar da vardır, yıkılıp gidenler de vardır. Bu ayette geçen

(حَصِيدٌ) kelimesi kök anlam itibariyle *"biçilmiş ekin"* demektir. Dolayısıyla Firavun ve tebaasının yaşadıkları yerler, biçilmiş ekin tarlasına benzetilmiştir.

"Allah'ı bırakıp da taptıkları ilahları onlara hiçbir şey sağlamadı, ziyanlarını artırmaktan başka bir şeye yaramadı." ayetinde geçen (تَتْبِيبٍ) kelimesi zarar ve ziyan demektir. Benzerî anlam Tebbet Sûresi'nde de mevcuttur: *"Ebû Leheb'in iki eli kurusun (tebbet), kurudu da!"*[50]

"O gün (bütün mahlûkatın) hazır bulunduğu bir gündür." ayetindeki (يَوْمٌ مَشْهُودٌ), tüm meleklerin hazır bulunduğu, tüm peygamberlerin toplandığı, tüm mahlûkatın bir araya getirildiği, çok farklı asırlarda ve birbirinden uzak nesillerde yaşamış olmalarına rağmen tüm cin ve insanların bir araya getirildikleri büyük bir gün demektir.

"Biz onu (kıyamet gününü) sadece sayılı bir müddete kadar bekletiriz." Yani kıyamet günü kendisi için belirlenen zamanda gerçekleşecektir.

"O geldiği gün Allah'ın izni olmadan hiç kimse konuşamaz." ayetindeki (لَا تَكَلَّمُ) ifadesinde fiilin ilk "tâ"sı tahfif amaçlı olarak hazfedilmiştir.

"Orada onların (öyle feci) nefes alıp vermeleri vardır." ayetindeki (زَفِيرٌ وَشَهِيقٌ) kelimeleri kişinin, hissettiği korku ve endişenin etkisiyle yüksek sesle ve hırıltılı solumasını ifade eder.

(غَيْرَ مَجْذُوذٍ) ifadesi, kesintisiz; (مِرْيَةٍ) ise şek ve şüphe demektir.

"Rabbinin dilediği hariç, (onlar) gökler ve yer durdukça o ateşte ebedî kalacaklardır. Çünkü Rabbin, istediğini hakkıyla yapandır." ayeti, Firavun ve hanedanının cehennemde ebedî kalacağını beyan ediyor. Burada *"Rabbinin dilediği hariç"* şeklinde yapılan istisna, büyük bir hakikati pekiştirmek için gelmiştir ki o da şu varlık âleminde bulunan her şeyin Allah'ın iradesine boyun eğdiği ve O'nun iradesinin dışına çıkamayacağı gerçeğidir.

"Eğer Rabbinden bir söz geçmemiş olsaydı, elbette onların arasında hüküm verilmişti." Yani önceden takdir edilen bir kader olmasaydı Allah onlar hakkındaki hükmünü çabucak verirdi. Fakat O'nun

---

50 Mesed 111/1.

belirlediği kader geçerlidir ve kıyamet gününün vaktini belirleyen sözü câridir. O gün hüküm günüdür, ne vaktinden önce gelir ne de gecikir.

"Şüphesiz Rabbin, onların her birinin amellerinin karşılığını onlara tam olarak verecektir." Yani Allah (c.c.) zikrettiği tüm şehir halklarına küçük olsun büyük olsun tüm yaptıklarının karşılığını verecektir.

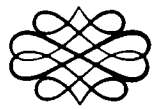

فَاسْتَقِمْ كَمَآ اُمِرْتَ وَمَنْ تَابَ مَعَكَ وَلَا تَطْغَوْا اِنَّهُ بِمَا تَعْمَلُونَ بَصِيرٌ ﴿١١٢﴾ وَلَا تَرْكَنُوٓا اِلَى الَّذِينَ ظَلَمُوا فَتَمَسَّكُمُ النَّارُ وَمَا لَكُمْ مِنْ دُونِ اللّٰهِ مِنْ اَوْلِيَآءَ ثُمَّ لَا تُنْصَرُونَ ﴿١١٣﴾ وَاَقِمِ الصَّلٰوةَ طَرَفَيِ النَّهَارِ وَزُلَفًا مِنَ الَّيْلِ اِنَّ الْحَسَنَاتِ يُذْهِبْنَ السَّيِّاٰتِ ذٰلِكَ ذِكْرٰى لِلذَّاكِرِينَ ﴿١١٤﴾ وَاصْبِرْ فَاِنَّ اللّٰهَ لَا يُضِيعُ اَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿١١٥﴾ فَلَوْلَا كَانَ مِنَ الْقُرُونِ مِنْ قَبْلِكُمْ اُولُوا بَقِيَّةٍ يَنْهَوْنَ عَنِ الْفَسَادِ فِى الْاَرْضِ اِلَّا قَلِيلًا مِمَّنْ اَنْجَيْنَا مِنْهُمْ وَاتَّبَعَ الَّذِينَ ظَلَمُوا مَآ اُتْرِفُوا فِيهِ وَكَانُوا مُجْرِمِينَ ﴿١١٦﴾ وَمَا كَانَ رَبُّكَ لِيُهْلِكَ الْقُرٰى بِظُلْمٍ وَاَهْلُهَا مُصْلِحُونَ ﴿١١٧﴾ وَلَوْ شَآءَ رَبُّكَ لَجَعَلَ النَّاسَ اُمَّةً وَاحِدَةً وَلَا يَزَالُونَ مُخْتَلِفِينَ ﴿١١٨﴾ اِلَّا مَنْ رَحِمَ رَبُّكَ وَلِذٰلِكَ خَلَقَهُمْ وَتَمَّتْ كَلِمَةُ رَبِّكَ لَاَمْلَـَٔنَّ جَهَنَّمَ مِنَ الْجِنَّةِ وَالنَّاسِ اَجْمَعِينَ ﴿١١٩﴾ وَكُلًّا نَقُصُّ عَلَيْكَ مِنْ اَنْبَآءِ الرُّسُلِ مَا نُثَبِّتُ بِهِ فُؤَادَكَ وَجَآءَكَ فِى هٰذِهِ الْحَقُّ وَمَوْعِظَةٌ وَذِكْرٰى لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿١٢٠﴾ وَقُلْ لِلَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ اعْمَلُوا عَلٰى مَكَانَتِكُمْ اِنَّا عَامِلُونَ ﴿١٢١﴾ وَانْتَظِرُوا اِنَّا مُنْتَظِرُونَ ﴿١٢٢﴾ وَلِلّٰهِ غَيْبُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَاِلَيْهِ يُرْجَعُ الْاَمْرُ كُلُّهُ فَاعْبُدْهُ وَتَوَكَّلْ عَلَيْهِ وَمَا رَبُّكَ بِغَافِلٍ عَمَّا تَعْمَلُونَ ﴿١٢٣﴾

112. *O halde seninle beraber tevbe edenlerle birlikte emrolunduğun gibi dosdoğru ol! Aşırı da gitmeyin. Çünkü O, sizin yaptıklarınızı çok iyi görendir.*

113. *Zulmedenlere meyletmeyin; sonra size ateş dokunur (cehennemde yanarsınız). Sizin Allah'tan başka dostlarınız yoktur. Sonra (O'ndan da) yardım göremezsiniz!*

114. *Gündüzün iki ucunda, gecenin de ilk saatlerinde namaz kıl. Çünkü iyilikler kötülükleri (günahları) giderir. Bu, öğüt almak isteyenlere bir hatırlatmadır.*

115. (Ey Muhammed!) Sabırlı ol, çünkü Allah güzel iş yapanların mükâfatını zayi etmez.

116. Sizden önceki asırlarda yeryüzünde (insanları) bozgunculuktan alıkoyacak faziletli kimseler bulunsaydı ya! Fakat onlardan, kurtuluşa erdirdiğimiz az bir kısmı müstesnadır (bunlar görevlerini yaptılar). Zulmedenler ise kendilerine verilen refahın peşine düştüler. Zaten günahkâr idiler.

117. Halkı iyi olduğu halde Rabbin, haksızlıkla memleketleri helâk etmez.

118. Rabbin dileseydi bütün insanları bir tek millet yapardı. (Fakat) onlar ihtilafa düşmeye devam edecekler.

119. Ancak Rabbinin merhamet ettikleri müstesnadır. Zaten Rabbin onları bunun için yarattı. Rabbinin, "Andolsun ki cehennemi tümüyle insanlar ve cinlerle dolduracağım" sözü yerini buldu.

120. Peygamberlerin haberlerinden senin kalbini (tatmin ve) teskin edeceğimiz her haberi sana anlatıyoruz. Bunda sana gerçeğin bilgisi, müminlere de bir öğüt ve bir uyarı gelmiştir.

121. İman etmeyenlere de ki: Elinizden geleni yapın! Biz de (gerekeni) yapmaktayız!

122. Bekleyin! Şüphesiz biz de beklemekteyiz!

123. Göklerin ve yerin gaybı (sırrı) yalnız Allah'a aittir. Her iş O'na döndürülür. Öyleyse O'na kulluk et ve O'na dayan! Rabbin, yaptıklarınızdan gafil değildir.

SÛREDEKİ SON MESAJLAR

Birincisi: Hak yolda sebat ve istikamet: *"O halde seninle beraber tevbe edenlerle birlikte emrolunduğunuz gibi dosdoğru olun! Aşırı da gitmeyin. Çünkü O, sizin yaptıklarınızı çok iyi görendir."*

İkincisi: Zulüm ve zalimlerden uzak durmak: *"Zulmedenlere meyletmeyin; sonra size ateş dokunur (cehennemde yanarsınız). Sizin Allah'tan başka dostlarınız yoktur. Sonra (O'ndan da) yardım göremezsiniz!"*

Üçüncüsü: Namazı muhafaza etmek: *"Gündüzün iki ucunda, gecenin de ilk saatlerinde namaz kıl. Çünkü iyilikler kötülükleri (günahları) giderir. Bu, öğüt almak isteyenlere bir hatırlatmadır."*

Dördüncüsü: Fesadın tüm türlerine karşı mücadele çağrısı: *"Sizden önceki asırlarda yeryüzünde (insanları) bozgunculuktan alıkoyacak faziletli kimseler bulunsaydı ya!"*

Beşincisi: Islah için çalışmak helâkten ve azaptan kurtuluşa vesiledir: *"Halkı iyi olduğu halde -düzeltmek için çaba harcadıkları sürece- Rabbin, haksızlıkla memleketleri helâk etmez."*

Altıncısı: İnsanlar arası ihtilaf sürekli mevcuttur, hak ile bâtılın mücadelesi son bulmaz, zira bu, Allah'ın, kullarını sınamada uyguladığı sünnetidir: *"Rabbin dileseydi bütün insanları bir tek millet yapardı. (Fakat) onlar ihtilafa düşmeye devam edecekler. Ancak Rabbinin merhamet ettikleri müstesnadır. Zaten Rabbin onları bunun için yarattı."*

Yedincisi: Anlatılan tüm peygamber kıssalarında hak yolda sebat etmeye yönelik teşvik, öğüt ve ibretler mevcuttur: *"Peygamberlerin haberlerinden senin kalbini (tatmin ve) teskin edeceğimiz her haberi sana anlatıyoruz. Bunda sana gerçeğin bilgisi, müminlere de bir öğüt ve bir uyarı gelmiştir."*

Sekizincisi: Hangi ortamda ve ne tür insanlara karşı mücadele ederse etsin her zaman müminden beklenen şey çaba ve gayrettir, bunun karşılığı da ona mutlaka verilecektir: *"İman etmeyenlere de ki: Elinizden geleni yapın! Biz de (gerekeni) yapmaktayız!" "Bekleyin! Şüphesiz biz de beklemekteyiz!" "Öyleyse O'na kulluk et ve O'na dayan! Rabbin, yaptıklarınızdan gafil değildir."*

Dokuzuncusu: Tüm bu sayılanlar sabrı kuşanmayı, yapılan her işte itkan şuurunu canlı tutmayı ve mahlûkata ihsanla muamele etmeyi gerektirir: *"Sabırlı ol, çünkü Allah güzel iş yapanların mükâfatını zayi etmez."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"O halde seninle beraber tevbe edenlerle birlikte emrolunduğunuz gibi dosdoğru olun!" ayeti bize, Allah'a götüren yolda ve O'nun emirlerine göre istikamet üzere yaşama hususunda müminlerle dayanışma ve iletişim halinde olmamız gerektiğini öğretir. Ayette geçen (وَلَا تَطْغَوْا) ifadesindeki "tuğyân," haddi aşmak demektir, istikametin zıttıdır.

"Zalimlere asla meyletmeyin." ayetindeki "terkenû" fiili, "meyletmek, yanaşmak" anlamına gelen "rükûn" kökünden türemiştir. Bu ayet özelinde düşünecek olursak, zalimlere meyil, onlara benzemek, onlarda olanlara özenmek, onlara destek olmak gibi anlamlara gelir. Zalimleri ıslah etmek, onlara daveti ulaştırmak ve zulümlerinin şiddetini ve etkisini azaltmak amacıyla onlarla aynı ortamda bulunmak ise buradaki yasak kapsamına girmez.

"Gündüzün iki ucunda, gecenin de ilk saatlerinde namaz kıl." ayetinde gündüzün iki ucunun zikredilmiş olması, gündüzün çalışma ve rızık kazanma vakti olduğuna, yoğunluklu ibadet vakti olmadığına delildir.

"Çünkü iyilikler kötülükleri (günahları) giderir." ayetindeki *"hasenât"* kavramı, namaz, zikir, istiğfar, insanlara karşı affedici ve müsamahakâr olma, yardımlaşma, birbirinin sorumluluğunu üstlenme, insanlara haklarını teslim etme gibi güzel hasletleri kapsar. O nedenle tüm bu iyilikler kötülükleri silecektir.

Ancak bazı kaba softalar bu ayet-i kerimeyi yanlış yorumluyorlar da ayakları kayıyor. Bir yandan insanların haklarını gasp ediyor, gıybet, dedikodu ve benzeri hususlarda hiç de hassas davranmıyorlar, diğer yandan da bu günahları sileceği düşüncesiyle umre, Ramazan ibadetleri vb. hususlarda cehd u gayret gösteriyorlar. Böylece de umre, Ramazan ibadetleri vb. türden güzel hasletler, onların zulüm, haksızlık ve küskünlük gibi hatalarını devam ettirmelerine alet edilmiş oluyor. Hâlbuki bu tutum İslam'ın temel maksadıyla çelişmektedir.

"Sizden önceki asırlarda yeryüzünde (insanları) bozgunculuktan alıkoyacak faziletli kimseler bulunsaydı ya!!" ayetindeki *"bulunsaydı ya"* şeklindeki ifade tarzı, talep ve istek bildirme yöntemlerinden biridir. Ayetteki (أُولُوا بَقِيَّةٍ) ise ilim ve hayır sahibi, erdemli kimseler demektir.

"Zulmedenler ise kendilerine verilen refahın peşine düştüler. Zaten günahkâr idiler." ayetinde, *"zulüm," "mütreflik"* ve *"cürüm"* kelimesi bir arada zikredilmiştir. Haram kılınan mütreflik (refah seviyesini aldanarak şımarmak) tekebbürü doğurur. Kibre kapılan kişi de diğer insanlara zulmeder ve onların hakkını çiğner. İnsanlar onun karşısına dikilirse de onların hakkını gasp ederek cürüm (günah) işler. Bu durum artık

bir kısır döngü haline gelir ki pratik hayatta bu üç hususun bir arada olduğunun örneği çoktur.

"Halkı muslih olduğu halde Rabbin, haksızlıkla memleketleri helâk etmez." Yani Allah -hâşâ- zulümle onları helâk etmez. Onların helâki kendi tercihleri ve ısrarları ile kendi kendilerine yaptıklarının sonucudur. Ayetin sonunda "sâlihûn" kelimesi değil de "muslihûn" kelimesinin kullanılmış olması da ilginçtir. Zira kişi başkalarını düzeltmeksizin sadece kendi bireysel düzgünlüğü ile bâtılın yayılmasına engel olamaz. Hatta zamanla bâtıl, o sâlih kişiyi de bozacak dereceye ulaşabilir. Ayet-i kerime şahsî ıslahtan öte başkalarını da ıslah etmenin önemine işaret etmektedir.

"Peygamberlerin haberlerinden senin kalbini (tatmin ve) teskin edeceğimiz her haberi sana anlatıyoruz." Hz. Peygamber (s.a.s.) Kur'ân'da anlatılan kıssalardan, önceki peygamberlerin başlarına gelenleri ve onların zorluklara karşı sabırla ve metanetle direndiklerini öğrenince gönlü yatışıyor, kalbi teskin oluyordu. İşte bu ayette buna işaret ediliyor.

"İman etmeyenlere de ki: Elinizden geleni yapın! Biz de (gerekeni) yapmaktayız!" ayetindeki (عَلٰى مَكَانَتِكُمْ) ifadesi, bulunduğunuz hal üzere ve o konumda elinizden ne geliyorsa, demektir. Bu ifadeyle müminlerin konumunun, akide ve metot açısından inkâr ehlinden farklı olduğuna işaret ediliyor. Yoksa fizikî mekân farklılığından veya onlardan uzak durup uzlete çekilmekten bahsedilmiyor.

سُورَةُ يُوسُفَ

12- YUSUF SÛRESİ

96. MECLİS: HASET İMTİHANI
97. MECLİS: KADIN İMTİHANI
98. MECLİS: ZİNDAN İMTİHANI
99. MECLİS: SALTANAT İMTİHANI
100. MECLİS: AYRILIKTAN SONRA KAVUŞMA
101. MECLİS: SON DİREKTİFLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

الٓرٰ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ الْمُبِينِ ﴿١﴾ اِنَّآ اَنْزَلْنَاهُ قُرْءٰنًا عَرَبِيًّا لَعَلَّكُمْ تَعْقِلُونَ ﴿٢﴾ نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ اَحْسَنَ الْقَصَصِ بِمَآ اَوْحَيْنَآ اِلَيْكَ هٰذَا الْقُرْاٰنَ وَاِنْ كُنْتَ مِنْ قَبْلِهِ لَمِنَ الْغَافِلِينَ ﴿٣﴾ اِذْ قَالَ يُوسُفُ لِاَبِيهِ يٰٓاَبَتِ اِنِّى رَاَيْتُ اَحَدَ عَشَرَ كَوْكَبًا وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ رَاَيْتُهُمْ لِى سَاجِدِينَ ﴿٤﴾ قَالَ يٰبُنَىَّ لَا تَقْصُصْ رُءْيَاكَ عَلٰٓى اِخْوَتِكَ فَيَكِيدُوا لَكَ كَيْدًا اِنَّ الشَّيْطَانَ لِلْاِنْسَانِ عَدُوٌّ مُبِينٌ ﴿٥﴾ وَكَذٰلِكَ يَجْتَبِيكَ رَبُّكَ وَيُعَلِّمُكَ مِنْ تَأْوِيلِ الْاَحَادِيثِ وَيُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكَ وَعَلٰٓى اٰلِ يَعْقُوبَ كَمَآ اَتَمَّهَا عَلٰٓى اَبَوَيْكَ مِنْ قَبْلُ اِبْرٰهِيمَ وَاِسْحٰقَ اِنَّ رَبَّكَ عَلِيمٌ حَكِيمٌ ﴿٦﴾ لَقَدْ كَانَ فِى يُوسُفَ وَاِخْوَتِهٖٓ اٰيَاتٌ لِلسَّآئِلِينَ ﴿٧﴾ اِذْ قَالُوا لَيُوسُفُ وَاَخُوهُ اَحَبُّ اِلٰٓى اَبِينَا مِنَّا وَنَحْنُ عُصْبَةٌ اِنَّ اَبَانَا لَفِى ضَلَالٍ مُبِينٍ ﴿٨﴾ اُقْتُلُوا يُوسُفَ اَوِ اطْرَحُوهُ اَرْضًا يَخْلُ لَكُمْ وَجْهُ اَبِيكُمْ وَتَكُونُوا مِنْ بَعْدِهٖ قَوْمًا صَالِحِينَ ﴿٩﴾ قَالَ قَآئِلٌ مِنْهُمْ لَا تَقْتُلُوا يُوسُفَ وَاَلْقُوهُ فِى غَيَابَتِ الْجُبِّ يَلْتَقِطْهُ بَعْضُ السَّيَّارَةِ اِنْ كُنْتُمْ فَاعِلِينَ ﴿١٠﴾ قَالُوا يٰٓاَبَانَا مَا لَكَ لَا تَأْمَنَّا عَلٰى يُوسُفَ وَاِنَّا لَهُ لَنَاصِحُونَ ﴿١١﴾ اَرْسِلْهُ مَعَنَا غَدًا يَرْتَعْ وَيَلْعَبْ وَاِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ ﴿١٢﴾ قَالَ اِنِّى لَيَحْزُنُنِىٓ اَنْ تَذْهَبُوا بِهٖ وَاَخَافُ اَنْ يَأْكُلَهُ الذِّئْبُ وَاَنْتُمْ عَنْهُ غَافِلُونَ ﴿١٣﴾ قَالُوا لَئِنْ اَكَلَهُ الذِّئْبُ وَنَحْنُ عُصْبَةٌ اِنَّآ اِذًا لَخَاسِرُونَ ﴿١٤﴾ فَلَمَّا ذَهَبُوا بِهٖ وَاَجْمَعُوٓا اَنْ يَجْعَلُوهُ فِى غَيَابَتِ الْجُبِّ وَاَوْحَيْنَآ اِلَيْهِ لَتُنَبِّئَنَّهُمْ بِاَمْرِهِمْ هٰذَا وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٥﴾ وَجَآؤُٓ اَبَاهُمْ عِشَآءً يَبْكُونَ ﴿١٦﴾ قَالُوا يٰٓاَبَانَآ اِنَّا ذَهَبْنَا نَسْتَبِقُ وَتَرَكْنَا يُوسُفَ عِنْدَ مَتَاعِنَا فَاَكَلَهُ الذِّئْبُ وَمَآ اَنْتَ بِمُؤْمِنٍ لَنَا وَلَوْ كُنَّا صَادِقِينَ

﴿١٧﴾ وَجَآءُو عَلَىٰ قَمِيصِهِۦ بِدَمٍ كَذِبٍ ۚ قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ أَنفُسُكُمْ أَمْرًا ۖ فَصَبْرٌ جَمِيلٌ ۖ وَٱللَّهُ ٱلْمُسْتَعَانُ عَلَىٰ مَا تَصِفُونَ ﴿١٨﴾

1. Elif. Lâm. Râ. Bunlar, apaçık Kitab'ın ayetleridir.

2. Anlayasınız diye Biz onu Arapça bir Kur'ân olarak indirdik.

3. (Ey Muhammed!) Biz, sana bu Kur'ân'ı vahyetmekle geçmiş milletlerin haberlerini sana en güzel bir şekilde anlatıyoruz. Gerçek şu ki sen bundan önce (bu haberleri) elbette bilmeyenlerden idin.

4. Bir zamanlar Yusuf, babasına (Yakub'a) demişti ki: Babacığım! Ben (rüyamda) on bir yıldızla güneşi ve ayı gördüm; onları bana secde ederlerken gördüm.

5. (Babası,) Yavrucuğum! dedi, rüyanı sakın kardeşlerine anlatma; sonra sana bir tuzak kurarlar! Çünkü şeytan, insana apaçık bir düşmandır.

6. İşte böylece Rabbin seni seçecek, sana (rüyada görülen) olayların yorumunu öğretecek ve daha önce iki atan İbrâhim ve İshak'a nimetini tamamladığı gibi sana ve Yakub soyuna da nimetini tamamlayacaktır. Çünkü Rabbin çok iyi bilendir, hikmet sahibidir.

7. Andolsun ki Yusuf ve kardeşlerinde, (almak) isteyenler için ibretler vardır.

8. (Kardeşleri) dediler ki: Yusuf'la kardeşi (Bünyamin) babamıza bizden daha sevgilidir. Hâlbuki biz kalabalık bir cemaatiz. Şüphesiz ki babamız apaçık bir yanlışlık içindedir.

9. (Aralarında dediler ki:) Yusuf'u öldürün veya onu (uzak) bir yere atın ki babanızın teveccühü yalnız size kalsın! Ondan sonra da (tevbe ederek) sâlih kimseler olursunuz!

10. Onlardan biri, "Yusuf'u öldürmeyin, eğer mutlaka yapacaksanız onu kuyunun dibine atın da geçen kervanlardan biri onu alsın (götürsün)" dedi.

11. Dediler ki: "Ey babamız! Sana ne oluyor da Yusuf hakkında bize güvenmiyorsun! Oysa ki biz onun iyiliğini istemekteyiz.

12. Yarın onu bizimle beraber (kıra) gönder de bol bol gezsin, oynasın. Biz onu mutlaka koruruz."

13. (Babaları) dedi ki: Onu götürmeniz beni mutlaka üzer. Siz ondan habersizken onu bir kurdun yemesinden korkarım.
14. Dediler ki: Hakikaten biz (kuvvetli) bir topluluk olduğumuz halde, eğer onu kurt yerse, o zaman biz gerçekten âciz kimseler sayılırız.
15. Onu götürüp de kuyunun dibine atmaya ittifakla karar verdikleri zaman, Biz Yusuf'a, "Andolsun ki sen onların bu işlerini onlar (işin) farkına varmadan, kendilerine haber vereceksin" diye vahyettik.
16. Akşamleyin ağlayarak babalarına geldiler.
17. "Ey babamız! dediler, biz yarışmak üzere uzaklaştık; Yusuf'u eşyamızın yanında bırakmıştık. (Ne yazık ki) onu kurt yemiş! Fakat biz doğru söyleyenler olsak da sen bize inanmazsın."
18. Gömleğinin üstünde sahte bir kan ile geldiler. (Yakub) dedi ki: "Bilakis nefisleriniz size (kötü) bir işi güzel gösterdi. Artık (bana düşen,) hakkıyla sabretmektir. Anlattığınız karşısında (bana) yardım edecek olan, ancak Allah'tır."

HASET İMTİHANI

Yusuf Sûresi Mekkî bir sûre olmakla birlikte ele aldığı konuları itibariyle Medenî sûrelere benzemektedir. Zira bu sûre akidevî meselelere ve müşriklere karşı yürütülen mücadeleye; sosyal, siyasal, iktisadî, kazâi ve idarî meseleleri ele aldığı kadar değinmemektedir. Yani Mekkî sûrelerin genel karakteristiği olan inançla ilgili muhtevadan ziyade Medenî sûrelerdeki hayatın farklı alanlarına yönelik muhteva taşıma özelliğine sahiptir.

Bu sûrede ele alınan ilk konu haset olgusudur. Sûre, kardeşlerinin Hz. Yusuf'u öldürmeye teşebbüs etmeleri bağlamında haset konusunu dikkatlerimize sunmaktadır. Böylece hasedin, kendisinden çok daha tehlikeli kötülükleri ve isyanları işletmeye yol açabileceğini görüyoruz. Nitekim haset, Yusuf'un (a.s.) kardeşlerini, Yusuf'u (a.s.) öldürme girişimine sevk ettiği gibi, yalan söylemeye ve babalarına isyan etmeye de götürmüştür.

Kur'ân-ı Kerim, Yusuf'un (a.s.) kardeşlerinde görülen bu kötü huyu âdeta gözle görülür bir şekilde somutlaştırarak anlatır. Şöyle ki:

Birincisi: Kişiye verilen birtakım nimetler ve kişinin diğer insanlardan bazı yönleriyle farklı oluşu, ona karşı kıskançlık beslenmesine yol açan unsurlardandır: *"Bir zamanlar Yusuf, babasına (Yakub'a) demişti ki: 'Babacığım! Ben (rüyamda) on bir yıldızla güneşi ve ayı gördüm; onları bana secde ederlerken gördüm.' (Babası,) 'Yavrucuğum! Rüyanı sakın kardeşlerine anlatma; sonra sana bir tuzak kurarlar' dedi."*

Yakub (a.s.) Allah'ın kendisine verdiği hikmetle ve uzun hayat tecrübesiyle bu gerçeği kavramıştı. O nedenle sevgili oğlu Yusuf'un, kardeşlerinin kıskançlığını alevlendirecek bazı özelliklere sahip olacağını anlayınca *"rüyanı sakın kardeşlerine anlatma"* diye ona nasihat etti.

İkincisi: Yakub'un (a.s.) bu tedbirine rağmen, Yusuf ve küçük kardeşi Bünyamin'in babalarının yanındaki ayrıcalıklı konumunu gören diğer kardeşlerinde, haset duygusu körüklenmişti. Aslında Yakub'un (a.s.) Yusuf ve kardeşi Bünyamin'e ilgisi, onları diğerlerine karşı kayırma değil, şefkat ve merhametin eseriydi. Çünkü Yusuf ve kardeşi Bünyamin diğerlerinden küçük oldukları için şefkat ve gözetime daha muhtaç idiler. Ancak bu durum büyük kardeşlerin hoşuna gitmiyordu: *"(Kardeşleri) dediler ki: Yusuf'la kardeşi (Bünyamin) babamıza bizden daha sevgilidir. Hâlbuki biz kalabalık bir cemaatiz. Şüphesiz ki babamız apaçık bir yanlışlık içindedir."*

Onlar babalarının doğru tutumunu yanlışlık olarak addediyorlar, böylesi bir sevgiye kendilerini daha layık görüyorlardı. Çünkü onlar kalabalık bir grup oldukları için babalarına fayda sağlamaya ve birtakım zararları önlemeye daha yetkindiler.

Üçüncüsü: Aralarında bir fısıltıyla başlayan bu kıskançlık, Yusuf'u öldürme, uzak diyarlara sürme yahut kuyuya atma gibi inceden inceye tasarlanan birtakım eylemleri işleme kararlığına dönüşüverdi: *"(Aralarında dediler ki:) 'Yusuf'u öldürün veya onu (uzak) bir yere atın ki babanızın teveccühü yalnız size kalsın! Ondan sonra da (tevbe ederek) sâlih kimseler olursunuz!' Onlardan biri, 'Yusuf'u öldürmeyin, eğer mutlaka yapacaksanız onu kuyunun dibine atın da geçen kervanlardan biri onu alsın (götürsün)' dedi."*

Dördüncüsü: Onlar *"Şüphesiz ki babamız apaçık bir yanlışlık içindedir"* diyerek kendilerine gerekçe ürettikleri gibi, birbirlerine de

"Sonra da (tevbe ederek) sâlih kimseler olursunuz" diyerek kendilerini günah işleme ve ilahî cezaya uğrama endişesinden kurtaracak ve vicdanlarını rahatlatacak birtakım kuruntular uyduruyorlardı. Hâlbuki bu, onlara bazı günahları hafif göstererek işleten sahte bir dindarlıktı. Nitekim benzerî bir yanlış anlama riskine, yukarıda *"İyilikler kötülükleri (günahları) giderir"* şeklindeki Hûd Sûresinin 114. ayeti bağlamında değinmiştik.

Beşincisi: Yusuf'un (a.s.) kardeşleri planlarını işletmeye, önce babalarına karşı hile yaparak başladılar: *"Dediler ki: 'Ey babamız! Sana ne oluyor da Yusuf hakkında bize güvenmiyorsun! Oysaki biz onun iyiliğini istemekteyiz. Yarın onu bizimle beraber (kıra) gönder de bol bol gezsin, oynasın. Biz onu mutlaka koruruz.' (Babaları) dedi ki: 'Onu götürmeniz beni mutlaka üzer. Siz ondan habersizken onu bir kurdun yemesinden korkarım.' Dediler ki: 'Hakikaten biz (kuvvetli) bir topluluk olduğumuz halde, eğer onu kurt yerse, o zaman biz gerçekten âciz kimseler sayılırız.'"*

Bu konuşma bize babalarının, Hz. Yusuf'u (a.s.) kendileriyle birlikte göndermesine engel olacak birtakım şüphe ve endişelerinin olduğunu haber veriyor. Ancak bu kadarlık endişe, kaçınılmaz bir endişedir. Neticede Hz. Yusuf'u beraberlerinde götürdüler ve onu, çıkamayacağı bir kuyuya atma fikrinde ittifak ettiler: *"Onu götürüp de kuyunun dibine atmaya ittifakla karar verdikleri zaman, Biz Yusuf'a, 'Andolsun ki sen onların bu işlerini onlar (işin) farkına varmadan, kendilerine haber vereceksin' diye vahyettik."* Bu aşamada Yusuf (a.s.) henüz peygamber değildi. O nedenle burada söz edilen vahiy, Yusuf'u (a.s.) kuyuda teselli etmeye dair bir ilhamdır.

Altıncısı: Hz. Yusuf'un kardeşleri, tasarladıkları planı uyguladıktan sonra âdeta iç içe girmiş yalan yumağı ile babalarına döndüler: *"Akşamleyin ağlayarak babalarına geldiler. 'Ey babamız! dediler, biz yarışmak üzere uzaklaştık; Yusuf'u eşyamızın yanında bırakmıştık. (Ne yazık ki) onu kurt yemiş! Fakat biz doğru söyleyenler olsak da sen bize inanmazsın.'" "Gömleğinin üstünde sahte bir kan ile geldiler."* Yakub (a.s.) ise onların bu yalanına şöyle cevap verdi: *"Bilakis nefisleriniz size (kötü) bir işi güzel gösterdi. Artık (bana düşen) hakkıyla sabretmektir. Anlattığınız karşısında (bana) yardım edecek olan, ancak Allah'tır."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Biz onu Arapça bir Kur'ân olarak indirdik." Yani Kur'ân'ı Arap dilinde indirdik.

"Gerçek şu ki sen bundan önce (bu haberleri) elbette bilmeyenlerden idin." ayeti Hz. Peygamber'in (s.a.s.) daha önce bu kıssayla ilgili herhangi bir bilgisinin olmadığını gösteriyor.

"Babacığım! Ben (rüyamda) on bir yıldızla güneşi ve ayı gördüm; onları bana secde ederlerken gördüm." Bu, Yusuf'un (a.s.) gördüğü bir rüyaydı. Rüyada gördüğü yıldızlar, kardeşleri ile aynı sayıdaydı. Kardeşlerinin Yusuf'a secdesi, onun hükümdarlığına boyun eğeceklerine işaret ediyordu. Bu da onlardaki kıskançlığı harekete geçirecek bir durumdu. Güneş ve ay da anne ile babayı temsil ediyordu. Ayette yıldızların, güneşin ve ayın secdesi, (سَاجِدِينَ) kalıbıyla ifade edilmiştir. Arapça dil kurallarına göre insanlar dışındaki bu tür varlıklardan bahsederken tekil kip kullanılması gerekirken burada, secde eylemi, akıl sahibi insanların eylemi olduğu için, sanki secde edenler akıl sahibi insan topluluğu gibi kabul edilerek müzekker çoğul kip kullanılmıştır. Bu da aslında rüyada görülen yıldızlarla kastedilenin Yusuf'un kardeşleri olduğunun delilidir.

"Yavrucuğum! Rüyanı sakın kardeşlerine anlatma." Eğer kişi, içinde yaşadığı toplumun samimiyetinden emin değilse, onlarda birtakım kıskançlık ve benzerî olumsuz duyguların etkili olabileceğini düşünüyorsa, elde ettiği nimetleri toplum önünde dışa vurmamalıdır. Yakub'un (a.s.), *"Yavrucuğum! Rüyanı sakın kardeşlerine anlatma"* diye Yusuf'a (a.s.) yaptığı telkinden bunu anlıyoruz. Ayrıca, görülen rüyada Yusuf (a.s.)'a secde edenler arasında bizzat babası Yakub (a.s.) da olmakla birlikte Yakub (a.s.), oğlu Hz. Yusuf'un gördüğü rüyadan son derece mutludur. Çünkü o bir peygamberdir, Rabbinin rızasına muvafık olan her iş, elbette onu da mutlu edecektir.

"İşte böylece Rabbin seni seçecek." Seni seçecek, özel biri kılacak.

"Sana (rüyada görülen) olayların yorumunu öğretecek." Yani sana derin anlayış lütfedecek. Ayetteki "te'vîl" kavramı, vakıayı (o anda olanı) anlamayı, geleceğe dönük öngörüyü, siyasî olayları okuyabilmeyi, insanların sözlerini ve rüyaları yorumlayabilmeyi içine alacak kadar

anlam genişliği olan bir kavramdır. Nitekim bu saydıklarımızın hepsi de Yusuf (a.s.) da gerçekleşmiştir.

"Sana nimetini tamamlayacaktır." Yusuf'a (a.s.) vahiy yoluyla nimetin tamamlanacağı ve peygamber olarak görevlendirileceği haber veriliyor.

"Hâlbuki biz kalabalık bir cemaatiz." ayetindeki (عُصْبَةٌ) kelimesi, güçlü bir topluluk demektir. Yusuf'un (a.s.) kardeşlerinin -kendilerini ayrıcalıklı kılarcasına- kullandığı bu ifadede bile Hz. Yusuf ile kardeşi Bünyamin'i ayrı anneden oldukları için kendilerinden görmediklerine diar bir karine denebilir. Allahu a'lem.

"Şüphesiz ki babamız apaçık bir yanlışlık içindedir." Hz. Yusuf'un kardeşleri, babaları Yakub'un (a.s.) işleri idare etme hususunda hata içinde olduğunu düşünüyorlar. Biz onun dayanağı ve destekçileri olduğumuz halde iki küçük çocuğu bize tercih ederek yanlış yapıyor, diyorlar.

"Yusuf'u öldürün veya onu (uzak) bir yere atın ki babanızın teveccühü yalnız size kalsın." ayetindeki (اطْرَحُوهُ) fiili "onu başka bir diyara atıp uzaklaştırın" demektir. *"Babanızın teveccühü yalnız size kalsın."* Yani size karşı gönlünü kimse meşgul etmeksizin babanız size yönelsin. Aslında burada bir çelişki söz konusudur. Sanki onlar bir yandan babalarını sevme ve ona yakın olmada yarışıyorlar, bir yandan da yaptıkları bu çirkin fiille onun gönlünü yaralıyor ve zihnini bulandırıyorlardı. Aslında bunu, babalarının sevgisini kazanmaktan dolayı değil, sırf hasetlerinden yapıyorlardı.

"Kuyunun derinliklerine" ifadesi, kuyunun içinde gözlerden kaybolacağı derinlikte bir yer, demektir.

"Geçen kervanlardan biri onu alsın." Yani oradan geçen birileri onu çıkarıp götürsün.

"Yarın onu bizimle beraber (kıra) gönder de bol bol gezsin, oynasın." ayetinde geçen (يَرْتَعْ) kelimesi açık araziye çıkarak biraz oynasın demektir.

"Biz Yusuf'a, 'Andolsun ki sen onların bu işlerini onlar (işin) farkına varmadan, kendilerine haber vereceksin' diye vahyettik." Yusuf'un (a.s.)

kardeşleri sonraki süreçte Mısır'da Hz. Yusuf'u tanımaz bir şekilde onun karşısına çıktıklarında, onların kendisine yaptıklarını bizzat onlara söylemiştir.

"Gömleğinin üstünde sahte bir kan ile geldiler." Kardeşleri akşam eve dönüşlerinde Hz. Yusuf'un gömleğini onun değil de başka bir canlının kanına bulayarak getirmişlerdi. Gömlekteki kanın, oğlak yahut başka bir hayvan olabileceği ifade edilmiştir.

"(Yakub) dedi ki: Bilakis nefisleriniz size (kötü) bir işi güzel gösterdi." ayetinde geçen (سَوَّلَتْ) kelimesi, kötülüğü süslü gösterdi, demektir.

وَجَاءَتْ سَيَّارَةٌ فَأَرْسَلُوا وَارِدَهُمْ فَأَدْلَى دَلْوَهُ قَالَ يَا بُشْرَى هَذَا غُلَامٌ
وَأَسَرُّوهُ بِضَاعَةً وَاللَّهُ عَلِيمٌ بِمَا يَعْمَلُونَ ﴿١٩﴾ وَشَرَوْهُ بِثَمَنٍ بَخْسٍ دَرَاهِمَ
مَعْدُودَةٍ وَكَانُوا فِيهِ مِنَ الزَّاهِدِينَ ﴿٢٠﴾ وَقَالَ الَّذِي اشْتَرَاهُ مِن مِصْرَ
لِامْرَأَتِهِ أَكْرِمِي مَثْوَاهُ عَسَى أَنْ يَنْفَعَنَا أَوْ نَتَّخِذَهُ وَلَدًا وَكَذَٰلِكَ مَكَّنَّا
لِيُوسُفَ فِي الْأَرْضِ وَلِنُعَلِّمَهُ مِنْ تَأْوِيلِ الْأَحَادِيثِ وَاللَّهُ غَالِبٌ عَلَىٰ أَمْرِهِ
وَلَٰكِنَّ أَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٢١﴾ وَلَمَّا بَلَغَ أَشُدَّهُ آتَيْنَاهُ حُكْمًا وَعِلْمًا
وَكَذَٰلِكَ نَجْزِي الْمُحْسِنِينَ ﴿٢٢﴾ وَرَاوَدَتْهُ الَّتِي هُوَ فِي بَيْتِهَا عَن نَّفْسِهِ
وَغَلَّقَتِ الْأَبْوَابَ وَقَالَتْ هَيْتَ لَكَ قَالَ مَعَاذَ اللَّهِ إِنَّهُ رَبِّي أَحْسَنَ مَثْوَايَ
إِنَّهُ لَا يُفْلِحُ الظَّالِمُونَ ﴿٢٣﴾ وَلَقَدْ هَمَّتْ بِهِ وَهَمَّ بِهَا لَوْلَا أَن رَّأَا بُرْهَانَ رَبِّهِ
كَذَٰلِكَ لِنَصْرِفَ عَنْهُ السُّوءَ وَالْفَحْشَاءَ إِنَّهُ مِنْ عِبَادِنَا الْمُخْلَصِينَ ﴿٢٤﴾
وَاسْتَبَقَا الْبَابَ وَقَدَّتْ قَمِيصَهُ مِن دُبُرٍ وَأَلْفَيَا سَيِّدَهَا لَدَى الْبَابِ قَالَتْ
مَا جَزَاءُ مَنْ أَرَادَ بِأَهْلِكَ سُوءًا إِلَّا أَن يُسْجَنَ أَوْ عَذَابٌ أَلِيمٌ ﴿٢٥﴾ قَالَ
هِيَ رَاوَدَتْنِي عَن نَّفْسِي وَشَهِدَ شَاهِدٌ مِّنْ أَهْلِهَا إِن كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِن
قُبُلٍ فَصَدَقَتْ وَهُوَ مِنَ الْكَاذِبِينَ ﴿٢٦﴾ وَإِن كَانَ قَمِيصُهُ قُدَّ مِن دُبُرٍ فَكَذَبَتْ
وَهُوَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٢٧﴾ فَلَمَّا رَأَا قَمِيصَهُ قُدَّ مِن دُبُرٍ قَالَ إِنَّهُ مِن كَيْدِكُنَّ
إِنَّ كَيْدَكُنَّ عَظِيمٌ ﴿٢٨﴾ يُوسُفُ أَعْرِضْ عَنْ هَٰذَا وَاسْتَغْفِرِي لِذَنبِكِ إِنَّكِ
كُنتِ مِنَ الْخَاطِئِينَ ﴿٢٩﴾ وَقَالَ نِسْوَةٌ فِي الْمَدِينَةِ امْرَأَتُ الْعَزِيزِ تُرَاوِدُ
فَتَاهَا عَن نَّفْسِهِ قَدْ شَغَفَهَا حُبًّا إِنَّا لَنَرَاهَا فِي ضَلَالٍ مُّبِينٍ ﴿٣٠﴾ فَلَمَّا
سَمِعَتْ بِمَكْرِهِنَّ أَرْسَلَتْ إِلَيْهِنَّ وَأَعْتَدَتْ لَهُنَّ مُتَّكَأً وَآتَتْ كُلَّ وَاحِدَةٍ
مِّنْهُنَّ سِكِّينًا وَقَالَتِ اخْرُجْ عَلَيْهِنَّ فَلَمَّا رَأَيْنَهُ أَكْبَرْنَهُ وَقَطَّعْنَ أَيْدِيَهُنَّ
وَقُلْنَ حَاشَ لِلَّهِ مَا هَٰذَا بَشَرًا إِنْ هَٰذَا إِلَّا مَلَكٌ كَرِيمٌ ﴿٣١﴾ قَالَتْ فَذَٰلِكُنَّ

الَّذِي لُمْتُنَّنِي فِيهِ ۖ وَلَقَدْ رَاوَدْتُهُ عَن نَّفْسِهِ فَاسْتَعْصَمَ ۖ وَلَئِن لَّمْ يَفْعَلْ مَا
آمُرُهُ لَيُسْجَنَنَّ وَلَيَكُونًا مِّنَ الصَّاغِرِينَ ﴿٣٢﴾ قَالَ رَبِّ السِّجْنُ أَحَبُّ إِلَيَّ مِمَّا
يَدْعُونَنِي إِلَيْهِ ۖ وَإِلَّا تَصْرِفْ عَنِّي كَيْدَهُنَّ أَصْبُ إِلَيْهِنَّ وَأَكُن مِّنَ الْجَاهِلِينَ
﴿٣٣﴾ فَاسْتَجَابَ لَهُ رَبُّهُ فَصَرَفَ عَنْهُ كَيْدَهُنَّ ۚ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ ﴿٣٤﴾

19. Bir kervan geldi ve sucularını (kuyuya) gönderdiler, o da (gidip) kovasını saldı, (Yusuf'u görünce) "Müjde! İşte bir oğlan!" dedi. Onu bir ticaret malı olarak sakladılar. Allah onların yaptıklarını çok iyi bilir.

20. (Kafile Mısır'a vardığında) onu değersiz bir pahaya, sayılı birkaç dirheme sattılar. Onlar zaten ona değer vermemişlerdi.

21. Mısır'da onu satın alan adam, karısına dedi ki: "Ona değer ver ve güzel bak! Umulur ki bize faydası olur. Veya onu evlât ediniriz." İşte böylece (Mısır'da adaletle hükmetmesi) ve kendisine (rüyadaki) olayların yorumunu öğretmemiz için Yusuf'u o yere yerleştirdik. Allah, emrini yerine getirmeye kadirdir. Fakat insanların çoğu (bunu) bilmezler.

22. (Yusuf) erginlik çağına erişince, ona (isabetle) hükmetme (yeteneği) ve ilim verdik. İşte güzel davrananları Biz böyle mükâfatlandırırız.

23. Evinde bulunduğu kadın, onun nefsinden murat almak istedi, kapıları iyice kapattı ve "Haydi gel!" dedi. O da "(Hâşâ,) Allah'a sığınırım! Zira kocanız benim velinimetimdir, bana güzel davrandı. Gerçek şu ki zalimler iflah olmaz!" dedi.

24. Andolsun ki kadın ona meyletti. Eğer Rabbinin işaret ve ikazını görmeseydi o da kadına meyletmişti. İşte böylece Biz, kötülük ve fuhşu ondan uzaklaştırmak için (delilimizi gösterdik). Şüphesiz o ihlâslı kullarımızdandı.

25. İkisi de kapıya doğru koştular. Kadın onun gömleğini arkadan yırttı. Kapının yanında onun kocasına rastladılar. Kadın dedi ki: "Senin ailene kötülük etmek isteyenin cezası, zindana atılmaktan veya elem verici bir işkenceden başka ne olabilir!"

26. Yusuf, "Asıl kendisi benim nefsimden murat almak istedi" dedi. Kadının akrabasından biri şöyle şahitlik etti: "Eğer gömleği önden yırtılmışsa kadın doğru söylemiştir, bu ise yalancılardandır."

27. "Eğer gömleği arkadan yırtılmışsa kadın yalan söylemiştir. Bu ise doğru söyleyenlerdendir."

28. (Kocası, Yusuf'un gömleğinin) arkadan yırtılmış olduğunu görünce, (kadına), "Şüphesiz, dedi; bu, sizin tuzağınızdır. Sizin tuzağınız gerçekten büyüktür."

29. "Ey Yusuf! Sen bundan (olanları söylemekten) vazgeç! (Ey kadın!) Sen de günahının affını dile! Çünkü sen günahkârlardan oldun."

30. Şehirdeki bazı kadınlar dediler ki: "Aziz'in karısı, delikanlısının nefsinden murat almak istiyormuş; Yusuf'un sevdası onun kalbine işlemiş! Biz onu gerçekten açık bir sapıklık içinde görüyoruz."

31. Kadın, onların dedikodusunu duyunca, onlara davetçi gönderdi; onlar için dayanacak yastıklar hazırladı. Onlardan her birine bir bıçak verdi. (Kadınlar meyveleri soyarken Yusuf'a,) "Çık karşılarına!" dedi. Kadınlar onu görünce, onun büyüklüğünü anladılar. (Şaşkınlıklarından) ellerini kestiler ve dediler ki: "Hâşâ Rabbimiz! Bu bir beşer değil! Bu ancak üstün bir melektir!"

32. Kadın dedi ki: "İşte hakkında beni kınadığınız şahıs budur. Ben onun nefsinden murat almak istedim. Fakat o, (bundan) şiddetle sakındı. Andolsun, eğer o kendisine emredeceğimi yapmazsa mutlaka zindana atılacak ve elbette sürünenlerden olacaktır!"

33. (Yusuf,) "Rabbim! Bana zindan, bunların benden istediklerinden daha iyidir! Eğer onların hilelerini benden çevirmezsen, onlara meyleder ve cahillerden olurum!" dedi.

34. Rabbi onun duasını kabul etti ve hilelerini ondan uzaklaştırdı. Çünkü O çok iyi işiten, pek iyi bilendir.

KADIN İMTİHANI

İnsanoğlunun yaşamında verdiği sınavlardan biri de erkeklerle kadınların birbirleriyle sınanmalarıdır. Allah (c.c.), Yusuf (a.s.) ile ilgili bu kıssada tüm zamanlardaki gençlerin karşılaşabileceği bu tür bir sınavda

uygun bir model ve dersler çıkarılacak bir örnek olması için Hz. Yusuf'un (a.s.) Züleyha ile yaşadığı sınavı anlatıyor.

Âlimler, Hz. Yusuf'un (a.s.) yaşadığı bu olayda imtihanın tüm unsurlarının oluştuğunu, insanın yaşayabileceği diğer imtihanların, bunun yanına bile yaklaşamayacağı derecede zirvede bir sınav olduğunu belirtmişlerdir. Şöyle ki:

Birincisi: Allah (c.c.), Hz. Yusuf'u (a.s.) kadınların akıllarını alacak kadar bütün güzellik unsurlarıyla bezemişti. Nitekim onun güzelliğinin boyutunu şu ifade net olarak ortaya koyuyor: *"Kadınlar onu görünce, onun büyüklüğünü anladılar. (Şaşkınlıklarından) ellerini kestiler ve dediler ki: 'Hâşâ Rabbimiz! Bu bir beşer değil! Bu ancak üstün bir melektir!'"*

Öte yandan Hz. Yusuf (a.s.) hapishanedeki mahkûmları hayretler içinde bırakacak şekildeki ahlakı, edebi ve iyiliği itibariyle de güzelliğin zirvesindeydi. Nitekim mahkûmlar ona, *"Biz seni güzel davrananlardan görüyoruz"*[51] demişlerdi.

Yine Hz. Yusuf (a.s.) zekâsı, şahsiyeti ve işleri iyi idare etmesi bakımından da dikkat çekiciydi. Nitekim bu yönüyle dikkat çektiği için ileride Mısır azizi *"Onu bana getirin, onu kendime özel danışman edineyim"*[52] diyecektir. Yusuf (a.s.) da bu noktada kendine güvendiği için *"Beni ülkenin hazinelerine tayin et! Çünkü ben (onları) çok iyi korurum ve bu işi bilirim"*[53] diyecektir. Bu sayılan güzelliklerden sadece birine bile sahip olan kişi sevilmeye layıkken, peki, bu güzelliklerin tümünü kendinde bulunduran kişiye nasıl ilgi duyulmasın?!

İkincisi: Hz. Yusuf (a.s.) yaşı itibariyle de henüz gençliğinin baharındaydı, nitekim onu kuyuda bulan kişi, *"Müjde! İşte bir oğlan"* demişti. Ayrıca ergenlik yaşına da sarayda ulaştı. Bu imkânlara sahip olan böylesine güçlü birine, hisleri her şeyi yaptırabilirdi.

Üçüncüsü: Hz. Yusuf (a.s.) bu sınavı Mısır'da kendini tanıyan bir yakını ya da bir dostu olmaksızın gurbette tek başına verdi. Hâlbuki gurbet -yabancı ortam olması itibariyle- pek çok engelleri ve baskıyı

51 Yusuf 12/36.
52 Yusuf 12/54.
53 Yusuf 12/55.

ortadan kaldıran ve insanı, tanınıp bilindiği kendi beldesinde işleyemediği birtakım davranışları sergilemeye cesaretlendiren bir etkiye sahiptir.

Dördüncüsü: Hz. Yusuf'un (a.s.), kralın karısıyla karşılaşması öyle çarşıda yahut sokakta rastgele gerçekleşen bir karşılaşma da değildi. Bilakis çocukluk yaşından beri o kadınla birlikte aynı ortamda yaşıyorlardı. Başka hiçbir gerekçe olmasa, sadece bu bile o yüce Peygamber'in maruz kaldığı sınavın büyüklüğünü tasavvur etmek için yeterlidir.

Beşincisi: Olayı ilk başlatan ve hedefine ulaşmak isteyen Hz. Yusuf değil, kralın karısıydı: *"Evinde bulunduğu kadın, onun nefsinden murat almak istedi, kapıları iyice kapattı ve 'Haydi gel!' dedi."* Yani hâyâ perdesini aralayıp böyle bir işe yeltenen, üstüne bir de tüm kapıları kapatıp tanıyan tanımayan herkesten ortamı soyutlayan, bizzat kralın eşiydi.

Altıncısı: Kralın eşi sarayda nüfuzlu, etkili biriydi. Hatta kocasına karşı yaptığı bu ihanet açığa çıkıp haber şehirdeki kadınlar arasında yayıldıktan sonra bile Yusuf'u arzulamakta ısrar etti. Nitekim bunu açıkça şöyle dile getirmişti: *"İşte hakkında beni kınadığınız şahıs budur. Ben onun nefsinden murat almak istedim. Fakat o (bundan) şiddetle sakındı. Andolsun, eğer o kendisine emredeceğimi yapmazsa mutlaka zindana atılacak ve elbette sürünenlerden olacaktır!"*

Yedincisi: Züleyha'nın kocası da kendisinden çekinilecek biri değildi. Nitekim Hz. Yusuf'un gömleğinin arkadan yırtılmış olduğunu gördüğü halde ve Hz. Yusuf (a.s.) lehine konuşan şahidi dinlediği halde -hiddetlenmek yerine- sadece *"Ey Yusuf! Sen bundan (olanları söylemekten) vazgeç! (Ey kadın!) Sen de günahının affını dile! Çünkü sen günahkârlardan oldun"* demekle yetinmişti.

Sekizincisi: Hz. Yusuf (a.s.) eğer Züleyha'nın arzusuna cevap vermezse sarayın imkânlarından mahrum edileceğini ve zindana atılacağını yahut kadının intikam oklarından birine hedef olacağını da biliyordu. Ayrıca o, malı, makamı, ailesi ve sığınağı olmaksızın yabancı bir memlekette idi. Ama tüm bunlara rağmen tercihi gayet net ve sarsıcıydı: *"Rabbim! Bana zindan, bunların benden istediklerinden daha iyidir!"* Böylece o, aynı şartlarda tekrarlanması hiçbir zaman mümkün

olmayacak nitelikte, âdeta darb-ı mesel olacak bir başarı ve zafer destanı yazmıştır.

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Bir kervan geldi." lafzında geçen (سَيَّارَة) kelimesi kuyunun bulunduğu güzergâhta yürüyen kervan demektir.

"Adamlarını gönderdiler." cümlesinde geçen (وَارِدَ), kervana su getirmekle görevli kişi demektir.

"Kovasını sarkıttı." Kovayı doldurmak üzere su kuyusuna saldı demektir.

"Müjde! İşte bir oğlan!" Anlaşılan o ki Hz. Yusuf (a.s.) kuyuya salınan kovaya tutunarak kuyudan çıktı da onu gören görevli sevinçle bağırdı. Zira o zamanlardaki âdet üzere onu köle olarak satacaktı.

"Onu bir ticaret malı olarak sakladılar." Hz. Yusuf'u (a.s.) kuyudan bir kişi çıkardığı halde burada fiil, çoğul kiple gelmiştir. Bu çoğul zamir kervandakilerin tümüne racidir. Cümlenin zahirinden anlaşılan da budur ve başka tevile gitmeye de gerekçe yoktur. Kervandakiler -eğer gizlemezlerse- Hz. Yusuf'un ailesi onu bulabilir, bu durumda da onu geri isteyebilirler diye onu gizleme ve sonra köle olarak satma hususunda söz birliği yaptılar.

"Onu değersiz bir pahaya, sayılı birkaç dirheme sattılar." ayetinde geçen (بَخْسٍ) kelimesi az ve eksik demektir. Yani onu az bir paraya sattıklarını göstermektedir.

"Onlar zaten ona değer vermemişlerdi." Bazı müfessirler, bu ayet ile Hz. Yusuf'u (a.s.) kuyuda bulan görevlinin verdiği müjde arasında bir anlama problemi, bir tür müşkil yaşamışlar ve bu cümledeki zamirin Hz. Yusuf'u satanlara değil de Hz. Yusuf'un kardeşlerine döndüğünü belirtmişlerdir. Hâlbuki ayeti böyle tevil etmek ayetin siyakının dışına çıkmak demektir. Ayrıca burada bir zorlama ve kıssanın aşamalarını birbirine karıştırma vardır. Oysa burada bağlama en uygun yorum şu olmalıdır: *"Onlar zaten ona değer vermemişlerdi"* cümlesindeki zamir kervandakilere döner. Onların Hz. Yusuf'a değer vermemesi, onu, nesebini ve Allah'ın ileride onun için hazırladıklarını bilmemelerinden

kaynaklanıyordu. Dolayısıyla Hz. Yusuf'un gerçek kimliğini bilmedikleri için ona, herhangi bir köleye davranır gibi davrandılar ve sıradan bir köle satar gibi onu sattılar. Bunun, emsalsiz bir yanılgı ve kıymet bilmeme olduğunda şüphe yoktur. Yine de doğrusunu Allah bilir.

"Mısır'da onu satın alan adam, karısına dedi ki: 'Ona değer ver ve güzel bak! Umulur ki bize faydası olur. Veya onu evlât ediniriz.'" Kervandakiler Yusuf'u (a.s.) Mısır'ın köle pazarına götürmüşlerdi. Onu Mısır'ın veziri satın aldı ve Hz. Yusuf'ta gördüğü asalet ve hayırhâhlık özellikleri dikkatini çektiği için, hanımına ona iyi bakmasını emretti. Bir de kendi çocukları olmadığı için iler,de onu evlat edinebileceklerini söyledi.

"(Yusuf) erginlik çağına erişince." buyruğunda geçen (اَشُدَّهٗ) kelimesi gençliğinin ve gücünün zirvesi demektir.

"Evinde bulunduğu kadın, onun nefsinden murat almak istedi, kapıları iyice kapattı ve 'Haydi gel!' dedi." ayetinde geçen "müravede," yani *"murat almak"* deyimi, bir kadının, erkekten cinsel anlamda arzuladığına ulaşma isteği demektir ve bu kontekste uygun olan anlam da budur. Zira Züleyha ne peygamber idi ne de melek. Dolayısıyla böyle bir işe girişmesi ondan beklenebilecek bir durumdur. Züleyha'nın Hz. Yusuf'un nefsinden cinsel anlamda murat almak istediğini şu ayetten de anlıyoruz: *"İşte böylece Biz, kötülük ve fuhşu ondan uzaklaştırmak için (delilimizi gösterdik)."* Burada geçen *"fahşâ"* kelimesi de kadının muradının ne olduğuna işaret etmektedir.

Züleyha'nın Yusuf'a (a.s.) söylediği (هَيْتَ لَكَ) sözünün farklı anlamları olsa da neticede aynı maksada yöneliktir. Züleyha, kendini Hz. Yusuf için hazırlamış ve onun reddedemeyeceği ve kaçma imkânının da olmadığı bir ortamda onu kendine çağırmıştı.

"O da '(Hâşâ), Allah'a sığınırım!' dedi." Yusuf (a.s.) bu durum karşısında Allah'tan korunma talep etmişti. Çünkü Allah'ı hatırda tutmak, O'nun görüp gözettiği düşüncesini daima hissetmek her türlü fitneden kurtuluşun anahtarıdır.

"Zira kocanız benim efendimdir, bana güzel davrandı." cümlesindeki (رَبِّيٓ) kelimesiyle Yusuf (a.s.) kendisine ikramda bulunup değer veren

kralı kastediyor. Yusuf (a.s.) böyle demekle sanki Züleyha'ya "Bana böylesine iyi davranan birine benim hainlik etmem vefasızlık olur" demiş oluyor. Ayetin cümle dizgisine baktığımızda Yusuf'un (a.s.) (مَعَاذَ اللهِ) diyerek Yaratıcının hakkını, (اِنَّهُ رَبِّی اَحْسَنَ مَثْوَایَ) diyerek de yaratılanın hakkını ve hatırını saydığını görüyoruz. Dindarlığın ve güzel ahlakın kemali de da zaten hem Hakkın hem de halkın hatırını saymakla mümkündür.

"Gerçek şu ki zalimler iflah olmaz!" ayetindeki *"zalim"* kelimesini, bağlamı dikkate alarak değerlendirdiğimizde; cümleyi, "Allah'ın ve insanların hakkını çiğneyenler iflah olmaz" şeklinde anlayabiliriz.

"Andolsun ki kadın ona meyletti. Eğer Rabbinin işaret ve ikazını görmeseydi o da kadına meyletmişti." ayetinin tefsirine dair müfessirler arasında çetin ihtilaflar olmuştur. Kanaatimizce kalbi mutmain eden en tutarlı açıklama şudur: Bu ayet, Hz. Yusuf'un şu ayette geçen sözleriyle tefsir edilmelidir: *"Eğer onların hilelerini benden çevirmezsen, onlara meyleder ve cahillerden olurum!"*[54] Neticede Yusuf (a.s.) da diğer insanlar gibi birtakım beşerî duygulara sahip bir insandır. Ancak o, peygamber olduğu için Allah'ın korumasıyla ve vahiy aracılığıyla, günaha düşmekten korunur. O, hem model hem en üst seviyeden örnek bir insan ve hem sözleri ile hem de davranışları ile dinî tebliğ eden bir peygamberdir. Bu nedenle, Yusuf'un (a.s.) Züleyha'ya meyli ile Züleyha'nın Yusuf'a (a.s.) meyli aynı şekilde değerlendirilemez. Hz. Yusuf (a.s.) masumdur, ilahî koruma altındadır ve vahye muhataptır. Ayette geçen -işaret ve ikaz diye tercüme ettiğimiz- "burhan" kelimesiyle kastedilen de bu olsa gerektir. Allahu a'lem.

"İkisi de kapıya doğru koştular. Kadın onun gömleğini arkadan yırttı. Kapının yanında onun kocasına rastladılar. Kadın dedi ki: 'Senin ailene kötülük etmek isteyenin cezası, zindana atılmaktan veya elem verici bir işkenceden başka ne olabilir?!'"

Bu çetin ortamda, Hz. Yusuf dışarı çıkmak için, kadın da onu engellemek için birlikte kapıya doğru koşmuşlardı. Bu arada Hz. Yusuf kaçtığı için kadın onun gömleğini arkadan yırttı ki bu da kadının Yusuf'tan

---

54 Yusuf 12/33.

haz alma arzusunda ne kadar kararlı olduğunun başka bir delilidir. Onlar bu halde kapıya doğru koşarken kapının önünde kadının kocasına rastladılar. Kadın, içine düştüğü o rezaletten kendini temize çıkarmak için hemen hileye başvurdu ve kendi arzusunu kamufle eden bir ifadeyle Yusuf'a (a.s.) iftira atıverdi.

Hz. Yusuf (a.s.) ise bu iftira karşısında *"Asıl kendisi benim nefsimden murat almak istedi"* diyerek cevap verdi. Bu cevabıyla Yusuf (a.s.) bize, haklı olanın, hakkını açıkça dile getirmesi gerektiğini, atılan iftira ne kadar inandırıcı olursa olsun sessiz kalmayıp gerçeğin ortaya çıkması için çalışmak gerektiğini öğretiyor.

"Kadının akrabasından biri şöyle şahitlik etti" cümlesinden de anlaşıldığı gibi, Yusuf (a.s.) ve kadın, vezir ile kapıda karşılaştıklarında vezirin yanında Züleyha'nın da yakını olan biri vardı. Bu kişi bir yandan Yusuf ile Züleyha'ya, bir yandan da Yusuf'un yırtık gömleğine bakıyordu. O esnada Allah (c.c.) o kişiye olayla ilgili en doğru hükmü verecek sözü ilham etti de o kişi şöyle dedi: *"Eğer gömleği önden yırtılmışsa kadın doğru söylemiştir, bu ise yalancılardandır. Eğer gömleği arkadan yırtılmışsa kadın yalan söylemiştir, bu ise doğru söyleyenlerdendir."*

Gömlek eğer önden yırtılmış olsaydı bu durumda Yusuf (a.s.) kadından haz almak istemiş, o da kendini savunmak için Hz. Yusuf'un gömleğini yırtmış olabilirdi. Ama gömlek arkadan yırtılmışsa bu durumda kadın, Hz. Yusuf'tan haz almak istemiş, Yusuf ondan kaçmış demekti. Şahidin -ayette belirtilen şekilde söylediği- sözünde hak ve adaletin tesisi söz konusu olduğu gibi ayrıca da bir hikmet barındırmaktadır. Çünkü şahit olan kişi öncelikle hikmete en münasip ihtimali zikretmiştir. Tıpkı Yusuf'un (a.s.) da ileride kayıp kâseyi bulmak için Bünyamin'in yükünden önce kardeşlerinin yüklerini arayacağı gibi. Çünkü eğer şahitlik eden kişi öncelikle *"Eğer gömleği arkadan yırtılmışsa kadın yalan söylemiştir"* şeklinse söze başlasaydı sanki bu işte asıl şüpheli olan Yusuf (a.s.) imiş gibi bir düşünce uyandırabilirdi.

Vezir, kadınların kendi elleriyle istenmeyen bir durum gerçekleştiğinde hemen bir hileye başvurabileceklerini bildiği için eşine *"Sizin tuzağınız gerçekten büyüktür"* dedi.

"Ey Yusuf! Sen bundan (olanları söylemekten) vazgeç! (Ey kadın!) Sen de günahının affını dile! Çünkü sen günahkârlardan oldun." Vezir, Hz. Yusuf'a hitap ederek bu işi unutmasını ve hiç kimseye bahsetmemesini söylüyor. Ardından da yaptığı kötü davranıştan dolayı hanımını kınıyor. Vezirin, hanımına, günah işlediğini söylemesi de Yusuf'un bu işten berî olduğunun itirafıdır.

"Şehirdeki bazı kadınlar dediler ki..." Muhtemelen bu kadınlar saraya yakın çevrede olan kadınlardı. Bu arada -saraya yakın olmasalar da- Züleyha'nın kendi sırrını bir şekilde onlara ifşa etmiş olması da mümkündür. Çünkü bu gibi durumlarda kişi -özellikle de duygusallıkları erkeklere göre daha baskın olan kadınlar- derdini açacak ve konuşacak birilerini ararlar.

"Kadın, onların hilelerini duyunca." Züleyha, kadınların konuşmalarını "mekr," yani *"hile"* diye isimlendirmiştir. Çünkü muhtemelen kendisi onlara sırrını ifşa etmişti, onlar da "Böyle bir şeyi nasıl yapabilirsin?" diyerek kınayıcı bir eda ile bu konuda dedikoduya dalınca Züleyha bunu kendine karşı bir tuzak olarak nitelendirdi. Bu arada o kadınlar da Yusuf'u (a.s.) görmek isteyip böyle bir tuzakla Züleyha'yı, Yusuf'u (a.s.) kendilerine göstermeye mecbur bırakmış olabilirler.

"Kadınlar onu görünce, onun büyüklüğünü anladılar." buyruğunda yer alan (فَلَمَّا رَأَيْنَهُۥٓ أَكْبَرْنَهُۥ) cümlesinde geçen (أَكْبَرْنَه) fiili kadınların, farkına varmaksızın ellerini kesecek kadar bir hayret ve şaşkınlık içinde kalıp Yusuf'tan (a.s.) etkilendikleri anlamına gelir.

"Hâşâ Rabbimiz! Bu bir beşer değil! Bu ancak üstün bir melektir!" buyruğundaki (حَاشَ لِلَّهِ) cümlesi Allah'ı tenzih ifadesidir. Kadınlar bu sözleriyle beşer içerisinde Yusuf gibi birinin olmadığını ifade etmiş oluyorlardı. "İnsanların zihin dünyalarında en güzel suret, meleklerin suretidir" şeklinde bir kabul yer ettiği için kadınlar Yusuf'u (a.s.) meleğe benzettiler. Aslında bu cümlede somut bir varlığı soyut bir varlığa benzetme meyli vardır. Çünkü onlar görünen âlemde Hz. Yusuf'u benzetecek birini bulamamışlardı.

"(Yusuf,) 'Rabbim! Bana zindan, bunların benden istediklerinden daha iyidir!' dedi." Diğer kadınların da Yusuf'a (a.s.) ilgi duymasıyla birlikte artık bu sınav sadece kralın karısıyla ilgili bir sınav olmaktan

çıkmış, tüm kadınlara karşı verilen bir sınava dönüşmüştü. Nitekim *"Eğer onların hilelerini benden çevirmezsen, onlara meyleder ve cahillerden olurum"* cümlesinden de bu anlaşılmaktadır. Hz. Yusuf'un (a.s.) bu cümlesinde de Allah'a karşı tevazu ve güzel kulluk nişanesi vardır.

ثُمَّ بَدَا لَهُمْ مِنْ بَعْدِ مَا رَاَوُا الْاٰيَاتِ لَيَسْجُنُنَّهُ حَتّٰى حِيْنٍ ﴿٣٥﴾ وَدَخَلَ
مَعَهُ السِّجْنَ فَتَيَانِ قَالَ اَحَدُهُمَآ اِنِّىٓ اَرٰىنِىٓ اَعْصِرُ خَمْرًا وَقَالَ الْاٰخَرُ اِنِّىٓ
اَرٰىنِىٓ اَحْمِلُ فَوْقَ رَأْسِى خُبْزًا تَأْكُلُ الطَّيْرُ مِنْهُ نَبِّئْنَا بِتَأْوِيلِهٖ اِنَّا نَرٰيكَ
مِنَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٣٦﴾ قَالَ لَا يَأْتِيكُمَا طَعَامٌ تُرْزَقَانِهٖٓ اِلَّا نَبَّأْتُكُمَا بِتَأْوِيلِهٖ قَبْلَ
اَنْ يَأْتِيَكُمَا ذٰلِكُمَا مِمَّا عَلَّمَنِى رَبِّى اِنِّى تَرَكْتُ مِلَّةَ قَوْمٍ لَا يُؤْمِنُونَ بِاللّٰهِ وَهُمْ
بِالْاٰخِرَةِ هُمْ كَافِرُونَ ﴿٣٧﴾ وَاتَّبَعْتُ مِلَّةَ اٰبَآءِى اِبْرٰهِيمَ وَاِسْحٰقَ وَيَعْقُوبَ مَا
كَانَ لَنَآ اَنْ نُشْرِكَ بِاللّٰهِ مِنْ شَىْءٍ ذٰلِكَ مِنْ فَضْلِ اللّٰهِ عَلَيْنَا وَعَلَى النَّاسِ
وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَشْكُرُونَ ﴿٣٨﴾ يَا صَاحِبَىِ السِّجْنِ ءَاَرْبَابٌ مُتَفَرِّقُونَ
خَيْرٌ اَمِ اللّٰهُ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ﴿٣٩﴾ مَا تَعْبُدُونَ مِنْ دُونِهٖٓ اِلَّآ اَسْمَآءً سَمَّيْتُمُوهَآ
اَنْتُمْ وَاٰبَآؤُكُمْ مَّآ اَنْزَلَ اللّٰهُ بِهَا مِنْ سُلْطَانٍ اِنِ الْحُكْمُ اِلَّا لِلّٰهِ اَمَرَ اَلَّا تَعْبُدُوٓا
اِلَّآ اِيَّاهُ ذٰلِكَ الدِّينُ الْقَيِّمُ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٤٠﴾ يَا صَاحِبَىِ
السِّجْنِ اَمَّآ اَحَدُكُمَا فَيَسْقِى رَبَّهُ خَمْرًا وَاَمَّا الْاٰخَرُ فَيُصْلَبُ فَتَأْكُلُ الطَّيْرُ
مِنْ رَأْسِهٖ قُضِىَ الْاَمْرُ الَّذِى فِيهِ تَسْتَفْتِيَانِ ﴿٤١﴾ وَقَالَ لِلَّذِى ظَنَّ اَنَّهُ نَاجٍ
مِنْهُمَا اذْكُرْنِى عِنْدَ رَبِّكَ فَاَنْسٰىهُ الشَّيْطَانُ ذِكْرَ رَبِّهٖ فَلَبِثَ فِى السِّجْنِ بِضْعَ
سِنِينَ ﴿٤٢﴾ وَقَالَ الْمَلِكُ اِنِّىٓ اَرٰى سَبْعَ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ سَبْعٌ عِجَافٌ
وَسَبْعَ سُنْبُلَاتٍ خُضْرٍ وَاُخَرَ يَابِسَاتٍ يَا اَيُّهَا الْمَلَاُ اَفْتُونِى فِى رُءْيَاىَ اِنْ
كُنْتُمْ لِلرُّءْيَا تَعْبُرُونَ ﴿٤٣﴾ قَالُٓوا اَضْغَاثُ اَحْلَامٍ وَمَا نَحْنُ بِتَأْوِيلِ الْاَحْلَامِ
بِعَالِمِينَ ﴿٤٤﴾ وَقَالَ الَّذِى نَجَا مِنْهُمَا وَادَّكَرَ بَعْدَ اُمَّةٍ اَنَا اُنَبِّئُكُمْ بِتَأْوِيلِهٖ
فَاَرْسِلُونِ ﴿٤٥﴾ يُوسُفُ اَيُّهَا الصِّدِّيقُ اَفْتِنَا فِى سَبْعِ بَقَرَاتٍ سِمَانٍ يَأْكُلُهُنَّ
سَبْعٌ عِجَافٌ وَسَبْعِ سُنْبُلَاتٍ خُضْرٍ وَاُخَرَ يَابِسَاتٍ لَعَلِّىٓ اَرْجِعُ اِلَى النَّاسِ
لَعَلَّهُمْ يَعْلَمُونَ ﴿٤٦﴾ قَالَ تَزْرَعُونَ سَبْعَ سِنِينَ دَاَبًا فَمَا حَصَدْتُمْ فَذَرُوهُ فِى

سُنْۢبُلِهٖٓ اِلَّا قَلِيلًا مِّمَّا تَأْكُلُونَ ﴿٤٧﴾ ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ سَبْعٌ شِدَادٌ يَأْكُلْنَ
مَا قَدَّمْتُمْ لَهُنَّ اِلَّا قَلِيلًا مِّمَّا تُحْصِنُونَ ﴿٤٨﴾ ثُمَّ يَأْتِي مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ عَامٌ
فِيهِ يُغَاثُ النَّاسُ وَفِيهِ يَعْصِرُونَ ﴿٤٩﴾ وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُونِي بِهٖ فَلَمَّا جَاءَهُ
الرَّسُولُ قَالَ ارْجِعْ اِلٰى رَبِّكَ فَسْـَٔلْهُ مَا بَالُ النِّسْوَةِ الّٰتِي قَطَّعْنَ اَيْدِيَهُنَّ
اِنَّ رَبِّي بِكَيْدِهِنَّ عَلِيمٌ ﴿٥٠﴾ قَالَ مَا خَطْبُكُنَّ اِذْ رَاوَدْتُنَّ يُوسُفَ عَنْ نَفْسِهٖ
قُلْنَ حَاشَ لِلّٰهِ مَا عَلِمْنَا عَلَيْهِ مِنْ سُوٓءٍ قَالَتِ امْرَاَتُ الْعَزِيزِ الْـٰٔنَ حَصْحَصَ
الْحَقُّ اَنَا رَاوَدْتُهُ عَنْ نَفْسِهٖ وَاِنَّهُ لَمِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٥١﴾ ذٰلِكَ لِيَعْلَمَ اَنِّي لَمْ
اَخُنْهُ بِالْغَيْبِ وَاَنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِي كَيْدَ الْخَائِنِينَ ﴿٥٢﴾ وَمَا اُبَرِّئُ نَفْسِي اِنَّ
النَّفْسَ لَاَمَّارَةٌ بِالسُّوٓءِ اِلَّا مَا رَحِمَ رَبِّي اِنَّ رَبِّي غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٥٣﴾

35. *Sonunda (aziz ve arkadaşları) kesin delilleri görmelerine rağmen (halkın dedikodusunu kesmek için yine de) onu bir zamana kadar mutlaka zindana atmaları kendilerine uygun göründü.*

36. *Onunla birlikte zindana iki delikanlı daha girdi. Onlardan biri dedi ki: "Ben (rüyada) şarap sıktığımı gördüm." Diğeri de "Ben de başımın üstünde kuşların yemekte olduğu bir ekmek taşıdığımı gördüm. Bunun yorumunu bize haber ver. Çünkü biz seni güzel davrananlardan görüyoruz" dedi.*

37. *(Yusuf) dedi ki: Size yedirilecek yemek gelmeden önce onun yorumunu mutlaka size haber vereceğim. Bu, Rabbimin bana öğrettiklerindendir. Şüphesiz ben Allah'a inanmayan bir kavmin dininden uzaklaştım. Onlar ahireti inkâr edenlerin kendileridir.*

38. *Atalarım İbrâhim, İshak ve Yakub'un dinine uydum. Allah'a herhangi bir şeyi ortak koşmamız bize yaraşmaz. Bu, Allah'ın bize ve insanlara olan lütfundandır. Fakat insanların çoğu şükretmezler.*

39. *Ey zindan arkadaşlarım! Çeşitli ilahlar mı daha iyi, yoksa gücüne karşı durulamaz olan bir tek Allah mı?*

40. *Allah'ı bırakıp da taptıklarınız, sizin ve atalarınızın taktığı birtakım isimlerden başka bir şey değildir. Allah onlar hakkında herhangi*

bir delil indirmemiştir. Hüküm sadece Allah'a aittir. O size, kendisinden başkasına ibadet etmemenizi emretmiştir. İşte dosdoğru din budur. Fakat insanların çoğu bilmezler.

***41.** Ey zindan arkadaşlarım! (Rüyalarınıza gelince,) biriniz (daha önce olduğu gibi) efendisine şarap içirecek; diğeri ise asılacak ve kuşlar onun başından (beynini) yiyecekler. Yorumunu sorduğunuz iş (bu şekilde) kesinleşmiştir.*

***42.** Onlardan, kurtulacağını bildiği kimseye dedi ki: Beni efendinin yanında an, (umulur ki beni çıkarır). Fakat şeytan, ona, efendisine anmayı unutturdu. Dolayısıyla (Yusuf), birkaç sene daha zindanda kaldı.*

***43.** Kral dedi ki: Ben (rüyada) yedi arık ineğin yediği yedi semiz inek gördüm. Ayrıca, yedi yeşil başak ve diğerlerini de kuru gördüm. Ey ileri gelenler! Eğer rüya yorumluyorsanız, benim rüyamı da bana yorumlayınız.*

***44.** (Yorumcular) dediler ki: "Bunlar karmakarışık düşlerdir. Biz böyle düşlerin yorumunu bilenlerden değiliz."*

***45.** (Zindandaki) iki kişiden kurtulmuş olan, uzun bir zaman sonra (Yusuf'u) hatırlayarak dedi ki: "Ben size onun yorumunu haber veririm, beni hemen (zindana) gönderin."*

***46.** (Yusuf'un yanına gelerek dedi ki:) "Ey Yusuf, ey doğru sözlü kişi! (Rüyada görülen) yedi arık ineğin yediği yedi semiz inek ile yedi yeşil başak ve diğerleri de kuru olan (başaklar) hakkında bize yorum yap. Ümit ederim ki insanlara (isabetli yorumunla) dönerim de belki onlar da doğruyu öğrenirler."*

***47.** Yusuf dedi ki: Yedi sene âdetiniz üzere ekin ekersiniz. Sonra da yiyeceklerinizden az bir miktar hariç, biçtiklerinizi başağında (stok edip) bırakınız.*

***48.** Sonra bunun ardından, saklayacaklarınızdan az bir miktar (tohumluk) hariç, o yıllar için biriktirdiklerinizi yiyip bitirecek yedi kıtlık yılı gelecektir.*

***49.** Sonra bunun ardından da bir yıl gelecek ki o yılda insanlara (Allah tarafından) yardım olunacak ve o yılda (meyve suyu ve yağ) sıkacaklar.*

***50.** (Adam bu yorumu getirince) kral dedi ki: "Onu bana getirin!" Elçi, Yusuf'a geldiği zaman (Yusuf) dedi ki: "Efendine dön de ona, 'Ellerini*

kesen o kadınların zoru neydi?' diye sor. Şüphesiz benim Rabbim onların hilesini çok iyi bilir."

51. *(Kral, kadınlara) dedi ki: "Yusuf'un nefsinden murat almak istediğiniz zaman durumunuz neydi?" Kadınlar, "Hâşâ! Allah için, biz ondan hiçbir kötülük görmedik" dediler. Aziz'in karısı da dedi ki: "Şimdi gerçek ortaya çıktı. Ben onun nefsinden murat almak istemiştim. Şüphesiz ki o doğru söyleyenlerdendir."*

52. *(Yusuf dedi ki): "Bu, azizin yokluğunda ona hainlik etmediğimi ve Allah'ın hainlerin hilesini başarıya ulaştırmayacağını (herkesin) bilmesi içindir."*

53. *"(Bununla beraber) nefsimi temize çıkarmıyorum. Çünkü nefis, aşırı şekilde kötülüğü emreder; Rabbim acıyıp korumuş başka. Şüphesiz Rabbim çok bağışlayan, pek esirgeyendir."*

ZİNDAN İMTİHANI

Hz. Yusuf'un (a.s.) kıssasında başta Hz. Peygamber'e (s.a.s.) olmak üzere bize sunulan bir diğer ders de zindan sınavıdır. Zindana mahkûm olmak, hak ve hakikat mücadelesi verenlerin, bâtılın güçlü olduğu zamanlarda karşılaşabilecekleri bir gerçektir. Hz. Yusuf'un (a.s.) yaşadığı bu tecrübede, aşağıda maddeler halinde özetleyebileceğimiz prensipleri öğreneceğimiz büyük bir medrese ve o medresedeki büyük bir modeli görüyoruz.

Birincisi: Hz. Yusuf (a.s.) zindana girmeyi günaha girmeye tercih etmiştir: *"Rabbim! Bana zindan, bunların benden istediklerinden daha iyidir."* Bu tavır, hakka davet eden herkes için örnektir. Hakka davet eden için, davasından taviz vermek ve bâtılın önünde hakka diz çöktürecek şekilde bâtılın taleplerine meyletmektense zindana girmek yeğdir. Zira aksi takdirde model zayi olur ve insanların zihni bulanır.

İkincisi: Bâtıl, kendi gayesini gerçekleştirip egosunu tatmin ettiği müddetçe, iman konusu olan değerlere muhalefetten ve kuralları çiğnemekten hiç çekinmez: *"Sonunda (aziz ve arkadaşları) kesin delilleri görmelerine rağmen (halkın dedikodusunu kesmek için yine de) onu bir zamana kadar mutlaka zindana atmaları kendilerine uygun göründü."*

Nitekim insanlar hem Züleyha'nın akrabası olan şahidin diliyle hem bizzat Züleyha'nın kocasının, *"(Ey kadın!) Sen de günahının affını dile"* şeklinde karısının suçlu olduğunu belirten sözüyle hem de bizzat Züleyha'nın *"Ben onun nefsinden murat almak istedim. Fakat o, (bundan) şiddetle sakındı"* diyerek yaptığı ikrar ile Yusuf'un (a.s.) suçsuz olduğunu anladıkları halde yine de onu hapsettiler.

Üçüncüsü: Zulüm acıdır ve bazen zulme uğrayan, bu acının etkisiyle istenmeyen davranışlara tevessül edebilir. Bu böyle olmakla birlikte Yusuf (a.s.) mazlumlar için de örnek olacak en güzel davranışı; zindandaki mahkûmlara, *"Biz seni güzel davrananlardan görüyoruz"* dedirterek onların takdirini kazanacak güzellikte bir duruşu sergiledi. Hâlbuki Yusuf'un (a.s.) mahkûmlara verecek herhangi bir dünyalığı yoktu, o gariban bir mahkûmdu. Bununla birlikte mahkûmların gözünde iyi biriydi. Peki, Yusuf'a (a.s.) bu payeyi hangi özelliği kazandırmıştı? İşte bu, çok iyi düşünülmesi gereken hassas noktadır.

Dördüncüsü: Hz. Yusuf (a.s.) zindandayken de ıslah amaçlı davet metodunu uygulamaktan geri durmadı. Zindan arkadaşlarıyla konuşurken öncelikle kendinde mevcut olan bilgileri kibarca arz ediyor, sonra da onlara hitaben -bazı şeyleri sorgulamalarını sağlamak üzere- bir şeyler söylüyordu: *"(Yusuf) dedi ki: 'Bu, Rabbimin bana öğrettiklerindendir. Şüphesiz ben Allah'a inanmayan bir kavmin dininden uzaklaştım. Onlar ahireti inkâr edenlerin kendileridir. Atalarım İbrâhim, İshak ve Yakub'un dinine uydum. Allah'a herhangi bir şeyi ortak koşmamız bize yaraşmaz. Bu, Allah'ın bize ve insanlara olan lütfundandır. Fakat insanların çoğu şükretmezler.'" "'Ey zindan arkadaşlarım! Çeşitli ilahlar mı daha iyi, yoksa gücüne karşı durulamaz olan bir tek Allah mı? Allah'ı bırakıp da taptıklarınız, sizin ve atalarınızın taktığı birtakım isimlerden başka bir şey değildir. Allah onlar hakkında herhangi bir delil indirmemiştir.'"*

Beşincisi: Ayetlerin akışına baktığımızda Hz. Yusuf'un (a.s.) uyguladığı yöntemde, çok hassas bir aşamalı eğitim metodunun olduğunu görüyoruz. Yusuf (a.s.) öncelikle mahkûmlara iyi davranarak onların hem amelî hem kalbî güvenlerini kazandı. Ardından da kendisinin, onların bilmediği şeyleri bildiğine onları ikna etmek üzere ilmî açıdan

da onların güvenini kazanma merhalesine geçti ve şöyle dedi: *"(Yusuf) dedi ki: Size yedirilecek yemek gelmeden önce onun yorumunu mutlaka size haber vereceğim. Bu, Rabbimin bana öğrettiklerindendir."*

Bu iki husus -insanları hem kalben hem de ilmen etkilemek ve güvenlerini kazanmak- ıslah için çalışan tüm davetçilerin öncelemesi gereken iki temel unsurdur. Bu merhaleden sonra davetçi, muhataplarının inandığı değerlere temas etmeksizin ve onlara herhangi bir kabul telkininde bulunmaksızın kendi inandığı değerleri arz eder. Daha sonra muhataplarıyla yakınlık ve samimiyet tesis ettiklerinde artık hakikati onlara telkin etmeye başlar.

Altıncısı: Zindandaki mahkûmların rüyalara ilgisi yoğundur. Zindan tecrübesi yaşayanlar bunu bilirler. Özellikle de zorba kralların ve kanunsuzluğun hüküm sürdüğü ülkelerde rüyalar mahkûmlar için hâyâl ve ümit penceresidir. Bu gerçek, Yusuf'un (a.s.) hapisteki iki arkadaşının, *"Bunun yorumunu bize haber ver, çünkü biz seni güzel davrananlardan görüyoruz"* diyerek gördükleri rüyayı yorumlatma girişimlerinde ve teviline kulak vermelerinde de görülmektedir.

Hz. Yusuf (a.s.) onların bu arzularını, hazır onlar da kulak veriyorken onlara ebedî kurtuluş yolunu, Allah'a imanı, O'na tevekkülü ve tevhid yolunu göstermek amacıyla iyi bir fırsat olarak değerlendirdi.

Yedincisi: Hz. Yusuf'un (a.s.), duçar olduğu zulümden kurtulması için bazı imkân ve fırsatları kullanması gayet meşru idi. O nedenle, *"Onlardan, kurtulacağını bildiği kimseye dedi ki: 'Beni efendinin yanında an, (umulur ki beni çıkarır). Fakat şeytan, ona, efendisine onu anmayı unutturdu. (Yusuf,) birkaç sene daha zindanda kaldı."*

Hz. Yusuf'un (a.s.), hapisten kurtulacağını umduğu kişi kralın hizmetçisiydi. O nedenle Yusuf (a.s.) ona hapisten kurtulacağını müjdeledikten sonra kendi başından geçenleri ve Mısır azizinin sarayında maruz kaldığı zulmü efendisine anlatmasını öğütledi. Ne var ki o arkadaşı, içinde bulunduğu sıkıntıdan kurtulup da yeniden kralın hizmetine döndüğünde Yusuf'u (a.s.) unutuverdi. *"Fakat şeytan, ona, efendisine onu anmayı unutturdu. (Yusuf,) birkaç sene daha zindanda kaldı."*

Burada adaletten sapan idarelerde ortaya çıkabilecek bir durumu görüyoruz. O da şudur: Hapistekilerin hapisten çıkmaları ya da orada kalmaya devam etmeleri, bunu söyleyip hatırlatabilecek birinin hatırlatmasına ya da unutmasına bağlıdır!

Sekizincisi: Hz. Yusuf (a.s.) ileride Mısır halkının başına gelecek problemi somutlaştırıyor ve o problemden kurtulmanın reçetesini gösteriyor: *"Yusuf dedi ki: Yedi sene âdetiniz üzere ekin ekersiniz. Sonra da yiyeceklerinizden az bir miktar hariç, biçtiklerinizi başağında (stok edip) bırakınız. Sonra bunun ardından, saklayacaklarınızdan az bir miktar (tohumluk) hariç, o yıllar için biriktirdiklerinizi yiyip bitirecek yedi kıtlık yılı gelecektir. Sonra bunun ardından da bir yıl gelecek ki o yılda insanlara (Allah tarafından) yardım olunacak ve o yılda (meyve suyu ve yağ) sıkacaklar."*

Hz. Yusuf'un (a.s.) bu öngörüsü her ne kadar kralın gördüğü rüyaya yaptığı bir yorum olarak gerçekleşse de Yusuf'un (a.s.) bu tevilinde vahiy nuru apaçık görülmektedir. Zira kralın gördüğü rüyaya dair bu kesinlikte bir öngörüyü ve problemin halline yönelik böyle bir öneriyi, Mısır'ı ve Mısır'ın arazi özelliklerini, halkının eğilimini bilmeyen hapisteki bir gencin yapması, sadece bir rüyaya dayanılarak dile getirilecek bir öngörü değildir. Allahu a'lem.

Dokuzuncusu: Hz. Yusuf (a.s.), kraldan, kendisiye ilgili davayı tahkik etmesini ve hapsedilme gerekçelerini yeniden araştırmasını istiyor: *"(Adam bu yorumu getirince) kral dedi ki: 'Onu bana getirin!' Elçi, Yusuf'a geldiği zaman (Yusuf) dedi ki: 'Efendine dön de ona, 'Ellerini kesen o kadınların zoru neydi?' diye sor. Şüphesiz benim Rabbim onların hilesini çok iyi bilir.'"*

Böylesine alicenaplık, ancak bu temizlikte birine yaraşırdı zaten. Kral herhangi bir nüfuzu, gücü, kuvveti ve destek imkânı olmayan bir mahkûma elçi gönderiyor. O da kendisiyle ilgili yeniden tahkikat yapılıp gerçekler ortaya çıkıncaya ve suçsuzluğu anlaşılıncaya kadar kralın davetini reddediyor!

Bu duruş da yüce peygamber Yusuf'un (a.s.) öğrettiği inci misali derslerden biridir. Şu bir gerçek ki Yusuf'un (a.s.), kralın affıyla hapisten çıkması, maruz kaldığı töhmetten onu kurtarmayacaktı. Ayrıca o,

insanları bâtıldan kurtarmak, yeryüzünü imar etmek ve toplumu ıslah etmekle görevli bir peygamberdi. Hakkında bir töhmet varken bu görevlerini yerine getiremezdi.

Onuncusu: Kral, Yusuf'un (a.s.) arzusuna icabet ederek olayın tahkikini bizzat üstleniyor: *"(Kral, kadınlara) dedi ki: 'Yusuf'un nefsinden murat almak istediğiniz zaman durumunuz neydi?' Kadınlar, 'Hâşâ! Allah için, biz ondan hiçbir kötülük görmedik' dediler. Aziz'in karısı da dedi ki: 'Şimdi gerçek ortaya çıktı. Ben onun nefsinden murat almak istemiştim. Şüphesiz ki o doğru söyleyenlerdendir.'"*

Evet, gerçek ortaya çıktı. Hz. Yusuf'un istediği de buydu zaten. Aksi takdirde, gerçekler ortaya çıkmadan zindandan çıksaydı bu defa da töhmet, suizan ve şüphe zindanına mahkûm olacaktı.

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Sonunda (aziz ve arkadaşları) kesin delilleri görmelerine rağmen (halkın dedikodusunu kesmek için yine de) onu bir zamana kadar mutlaka zindana atmaları kendilerine uygun göründü." Daha önce aziz, *"Ey Yusuf! Sen bundan (olanları söylemekten) vazgeç"* demekle yetinmişti. Fakat kadınlar dedikodu yapıp haber yayılınca bu defa karısından töhmeti savuşturmak için Hz. Yusuf'u hapsetmeyi öngördü. Hâlbuki onlar gerek gömleğin arkadan yırtılmış olması delili gerekse diğer delilinden dolayı Yusuf'un (a.s.) suçsuzluğunu biliyorlardı.

"Onunla birlikte zindana iki delikanlı daha girdi." Bunlar kralın hizmetçisi olan iki genç idiler. Biri krala yemek yapıyor, diğeri de onun içeceğini hazırlıyordu.

"(Yusuf) dedi ki: Size yedirilecek yemek gelmeden önce onun yorumunu mutlaka size haber vereceğim." Yusuf (a.s.) o iki gencin yiyecekleri yemek kendilerine gelmeden önce hangi yemeğin geleceğini haber veriyordu. Böyle yapması, muhataplarının ona verilen ilme olan güvenlerini güçlendiriyordu. İşte bu güveni kazandıktan sonra *"Bu, Rabbimin bana öğrettiklerindendir"* demişti. Bu arada tüm bunlar o iki gence yapacağı tevhid çağrısının zeminini oluşturuyordu. Nihayet şöyle deyivermişti: *"Şüphesiz ben Allah'a inanmayan bir kavmin dininden*

uzaklaştım. Onlar ahireti inkâr edenlerin kendileridir." Yusuf (a.s.) o iki gence tevhidi anlatırken onların gönlünü iyice cezbetmek için cevabını yemek vaktine kadar geciktirmiş de olabilir.

"Allah'ı bırakıp da taptıklarınız, sizin ve atalarınızın taktığı birtakım isimlerden başka bir şey değildir." Bu putlar, gerçekliği olmayan isimlerden ibarettir. Yani onlar ilah değildir, sadece, insanlar onları ilah olarak isimlendirmişlerdir. Bu ayette, o dönemde Mısır halkının şirk üzere olduklarına da işaret vardır.

"Hüküm sadece Allah'a aittir. O size Kendisinden başkasına ibadet etmemenizi emretmiştir." ayetinin cümle dizgisinde birbirini takip eden bir silsile mevcuttur. Şöyle ki: Önce Allah'ın hüküm ve teşrideki hakkı ispat ediliyor, daha sonra O'nun emir ve nehiyleri geliyor ki bu da hükmün fer'idir. Daha sonra da ibadet geliyor ki bu da emir ve nehiylere boyun eğmektir.

"İşte dosdoğru din budur." ayetindeki (الْقَيِّمُ) kelimesi adaletli, dosdoğru, kendisinde hiçbir eğrilik bulunmayan demektir.

"(Rüyalarınıza gelince,) biriniz (daha önce olduğu gibi) efendisine şarap içirecek." ayetinde içeceklerden sorumlu olan kişinin hapisten çıkacağına ve tekrar kralın hizmetine döneceğine dair müjde vardır. Yusuf'un (a.s.) bu cümlesi o kişinin daha önce gördüğü ve *"Ben (rüyada) şarap sıktığımı gördüm"* diyerek anlattığı rüyanın tevilidir.

O iki gençten diğeri de *"Ben de başımın üstünde kuşların yemekte olduğu bir ekmek taşıdığımı gördüm"* diyerek rüyasını anlatmıştı. Yusuf (a.s.) bunu da şöyle tevil etti: *"Diğeri ise asılacak ve kuşlar onun başından (beynini) yiyecekler."*

"Onlardan, kurtulacağını bildiği kimseye dedi ki: Beni efendinin yanında an." Yusuf (a.s.) ona, "Başıma gelen şu durumumu ve mahkûmların benimle ilgili iyi kanaatlerini kralın yanında an" demişti. *"Fakat şeytan, ona, efendisine onu anmayı unutturdu."* Çıktığı günlerde bu meseleyi şeytan ona unutturduğu için daha sonra bunu hatırlamasıyla ilgili olarak Allah (c.c.) şöyle buyurdu: *"(Zindandaki) iki kişiden kurtulmuş olan, uzun bir zaman sonra (Yusuf'u) hatırlayarak dedi ki: Ben size onun yorumunu haber veririm, beni hemen (zindana) gönderin."*

"Kral dedi ki: Ben (rüyada) yedi arık ineğin yediği yedi semiz inek gördüm." ayetinde geçen (عِجَافٌ) kelimesi (عجفاء) kelimesinin çoğulu olup "son derece zayıf" demektir. En doğrusunu Allah bilir ki kralın görüp de Yusuf'un (a.s.) tabir ettiği bu rüya ve hapishanede daha önce iki mahkûmun gördüğü rüyalar, sadık rüya görmek için mümin olmanın şart olmadığının delilidir. Çünkü bu rüyaları görenlerin hiçbiri o zaman mümin değillerdi.

Kralın danışmanları, onun rüyasını tevil etmekten aciz olduklarını belirtip *"Bunlar karmakarışık düşlerdir. Biz böyle düşlerin yorumunu bilenlerden değiliz"* dediler. Bu ayetteki (اَضْغَاثُ) kelimesi ekin saplarından geri kalan bir demet demektir. Onlar bu kelimeyi kullanarak rüyaların bazen karmakarışık olabildiğini, onları ayırıp tabir etmenin zor olduğunu ifade ediyorlardı.

"(Zindandaki) iki kişiden kurtulmuş olan, uzun bir zaman sonra (Yusuf'u) hatırlayarak dedi ki: Ben size onun yorumunu haber veririm, beni hemen (zindana) gönderin." Bu kişi hapisten kurtulan ve görevine dönen kişiydi. Yusuf'un (a.s.) isteğini unutmuştu. Uzunca bir zaman sonra danışmanların kralın rüyasıyla ilgilendiklerini görünce Hz. Yusuf'un kendisine öğütlediğini hatırladı. Zindana gidip rüyanın tabirini Yusuf'tan (a.s.) öğrenebileceğini belirterek "beni zindana gönderin" dedi.

Zindana gönderilen bu kişi, Yusuf'a (a.s.) (يُوسُفُ اَيُّهَا الصِّدِّيقُ) diyerek hitap etmişti. *"Sıddîk,"* son derece dürüst ve sadakatli demektir. Yusuf (a.s.), kralın rüyasını tabir ederken yedi semiz inek ve yedi yeşil başağa işaret ederek yedi yıl devamlı ekip biçmeleri gerektiğini söyledi ve *"Biçtiklerinizi başağında (stok edip) bırakınız"* diyerek onlara hububat saklamanın yollarını öğretti. Zira böylece başağın içindeki dane daha uzun ömürlü ve daha dayanıklı olur. Burada ayrıca hayvanların yiyeceklerini de stoklama söz konusudur. Çünkü sadece daneleri saklamış olsalar hayvanların yiyeceği saman temin edilmemiş olacaktır. Ama başağıyla birlikte saklanınca daneleri alınan başaklar hayvanlara yem olacaktır.

Ayetteki *"yiyeceklerinizden az bir miktar hariç"* ifadesi depolamayı teşvik eden bir ifadedir. Zira daneleri başağından, sadece yemeye ihtiyaç duydukları zaman çıkarmalarını öneriyor.

"Sonra bunun ardından, saklayacaklarınızdan az bir miktar (tohumluk) hariç, o yıllar için biriktirdiklerinizi yiyip bitirecek yedi kıtlık yılı gelecektir." Yani daha sonra kıtlığın hüküm süreceği ve yağmurun kesileceği yedi yıl gelecektir. Bunlar da artık yedi zayıf ineğe ve kuru başaklara işaret oluyordu. Yusuf (a.s.) devamında; bu kıtlık yıllarında depolardakinden başka bir kaynak söz konusu olmadığı için ve insanların ekmek ihtiyaçları da sadece depolardan karşılanacağı için depolanan ekinlerin biteceğini söylüyor. Burası da yedi zayıf ineğin yedi semiz ineği yemesinin yorumudur.

"Sonra bunun ardından da bir yıl gelecek ki o yılda insanlar (meyve suyu ve yağ) sıkacaklar." Meyve suyu ve yağ sıkılması bolluk olacağına işaretti.

"(Kral, kadınlara) dedi ki: 'Yusuf'un nefsinden murat almak istediğiniz zaman durumunuz neydi?'" ayetindeki (الخطب), mühim bir durum demektir. Burada *"murat alma"* fiilinin tüm kadınlara nispet edilmesi, bu arzunun azizin karısının dışındaki kadınlarda da oluştuğunun delilidir. Nitekim bunun böyle olduğunu Yusuf'un (a.s.) daha önce yapmış olduğu *"Eğer onların hilelerini benden çevirmezsen, onlara meyleder ve cahillerden olurum"* şeklindeki duası da destekler. Kralın, kadınlara, böyle çoğul kip kullanarak konuyu sorması, onun bu konuşmayı, gerekli delilleri toplayıp Yusuf'un (a.s.) masumiyeti ortaya çıktıktan sonra yaptığını gösteriyor. Ayetin devamında geçen (حَصْحَصَ) fiili, daha önce üstü örtülü ve karmaşık olan bir şeyin netleşmesi, ayan beyan açığa çıkması demektir.

"Bu, azizin yokluğunda ona hainlik etmediğimi ve Allah'ın hainlerin hilesini başarıya ulaştırmayacağını (herkesin) bilmesi içindir." Müfessirler bu cümlenin kime ait olduğu hususunda ihtilaf etmişlerdir. Ayetin siyakından anlaşıldığına göre, bu cümle, azizin karısının sözünün devamıdır. Bu takdirde sözün anlamı şöyle olur: "Ben bu aşamada, yani kralın huzurunda olayın tetkik edildiği aşamada Yusuf'a ihanet etmedim de Yusuf'un sadakatine ve masumiyetine şahitlik ettim." Azizin karısının bu ifadesinde bir pişmanlık alameti ve gönlünün meftun olduğu Yusuf'a karşı bir şefkat görünümü vardır. İnat, kibir ve zulmün

üzerinden uzun seneler geçtikten sonra bu tür pişmanlıklara ve itiraflara şahit olunmaktadır.

"(Bununla beraber) nefsimi temize çıkarmıyorum. Çünkü nefis, aşırı şekilde kötülüğü emreder." sözü, azizin karısının sözünün devamıdır. Bu sözü söylemekle de günahını itiraf etmiş ve yaptıklarından dolayı pişmanlığını ortaya koymuştur. Allah bizi de onu da bağışlasın.

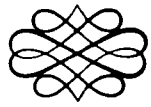

وَقَالَ الْمَلِكُ ائْتُونِى بِهٖٓ اَسْتَخْلِصْهُ لِنَفْسِىۚ فَلَمَّا كَلَّمَهٗ قَالَ اِنَّكَ الْيَوْمَ لَدَيْنَا
مَكِينٌ اَمِينٌ ﴿٥٤﴾ قَالَ اجْعَلْنِى عَلٰى خَزَآئِنِ الْاَرْضِۚ اِنِّى حَفِيظٌ عَلِيمٌ ﴿٥٥﴾
وَكَذٰلِكَ مَكَّنَّا لِيُوسُفَ فِى الْاَرْضِۚ يَتَبَوَّاُ مِنْهَا حَيْثُ يَشَآءُ نُصِيبُ بِرَحْمَتِنَا
مَنْ نَشَآءُ وَلَا نُضِيعُ اَجْرَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٥٦﴾ وَلَاَجْرُ الْاٰخِرَةِ خَيْرٌ لِلَّذِينَ اٰمَنُوا
وَكَانُوا يَتَّقُونَۚ ﴿٥٧﴾ وَجَآءَ اِخْوَةُ يُوسُفَ فَدَخَلُوا عَلَيْهِ فَعَرَفَهُمْ وَهُمْ لَهٗ
مُنْكِرُونَ ﴿٥٨﴾ وَلَمَّا جَهَّزَهُمْ بِجَهَازِهِمْ قَالَ ائْتُونِى بِاَخٍ لَكُمْ مِنْ اَبِيكُمْۚ اَلَا
تَرَوْنَ اَنِّى اُوفِى الْكَيْلَ وَاَنَا خَيْرُ الْمُنْزِلِينَ ﴿٥٩﴾ فَاِنْ لَمْ تَاْتُونِى بِهٖ فَلَا
كَيْلَ لَكُمْ عِنْدِى وَلَا تَقْرَبُونِ ﴿٦٠﴾ قَالُوا سَنُرَاوِدُ عَنْهُ اَبَاهُ وَاِنَّا لَفَاعِلُونَ ﴿٦١﴾
وَقَالَ لِفِتْيَانِهِ اجْعَلُوا بِضَاعَتَهُمْ فِى رِحَالِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَعْرِفُونَهَآ اِذَا انْقَلَبُوٓا
اِلٰٓى اَهْلِهِمْ لَعَلَّهُمْ يَرْجِعُونَ ﴿٦٢﴾ فَلَمَّا رَجَعُوٓا اِلٰٓى اَبِيهِمْ قَالُوا يٰٓاَبَانَا مُنِعَ
مِنَّا الْكَيْلُ فَاَرْسِلْ مَعَنَآ اَخَانَا نَكْتَلْ وَاِنَّا لَهٗ لَحَافِظُونَ ﴿٦٣﴾ قَالَ هَلْ اٰمَنُكُمْ
عَلَيْهِ اِلَّا كَمَآ اَمِنْتُكُمْ عَلٰٓى اَخِيهِ مِنْ قَبْلُۚ فَاللّٰهُ خَيْرٌ حَافِظًاۖ وَهُوَ اَرْحَمُ
الرَّاحِمِينَ ﴿٦٤﴾ وَلَمَّا فَتَحُوا مَتَاعَهُمْ وَجَدُوا بِضَاعَتَهُمْ رُدَّتْ اِلَيْهِمْۜ قَالُوا
يٰٓاَبَانَا مَا نَبْغِىۜ هٰذِهٖ بِضَاعَتُنَا رُدَّتْ اِلَيْنَاۚ وَنَمِيرُ اَهْلَنَا وَنَحْفَظُ اَخَانَا
وَنَزْدَادُ كَيْلَ بَعِيرٍۜ ذٰلِكَ كَيْلٌ يَسِيرٌ ﴿٦٥﴾ قَالَ لَنْ اُرْسِلَهٗ مَعَكُمْ حَتّٰى تُؤْتُونِ
مَوْثِقًا مِنَ اللّٰهِ لَتَاْتُنَّنِى بِهٖٓ اِلَّآ اَنْ يُحَاطَ بِكُمْۚ فَلَمَّآ اٰتَوْهُ مَوْثِقَهُمْ قَالَ اللّٰهُ
عَلٰى مَا نَقُولُ وَكِيلٌ ﴿٦٦﴾ وَقَالَ يٰبَنِىَّ لَا تَدْخُلُوا مِنْ بَابٍ وَاحِدٍ وَادْخُلُوا
مِنْ اَبْوَابٍ مُتَفَرِّقَةٍۜ وَمَآ اُغْنِى عَنْكُمْ مِنَ اللّٰهِ مِنْ شَىْءٍۜ اِنِ الْحُكْمُ اِلَّا لِلّٰهِۜ
عَلَيْهِ تَوَكَّلْتُۖ وَعَلَيْهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ ﴿٦٧﴾ وَلَمَّا دَخَلُوا مِنْ حَيْثُ اَمَرَهُمْ
اَبُوهُمْۜ مَا كَانَ يُغْنِى عَنْهُمْ مِنَ اللّٰهِ مِنْ شَىْءٍ اِلَّا حَاجَةً فِى نَفْسِ يَعْقُوبَ
قَضٰيهَاۜ وَاِنَّهٗ لَذُو عِلْمٍ لِمَا عَلَّمْنَاهُ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَۖ ﴿٦٨﴾ وَلَمَّا

دَخَلُوا عَلٰى يُوسُفَ اٰوٰٓى اِلَيْهِ اَخَاهُ قَالَ اِنِّٓى اَنَا اَخُوكَ فَلَا تَبْتَئِسْ بِمَا كَانُوا
يَعْمَلُونَ ﴿٦٩﴾ فَلَمَّا جَهَّزَهُمْ بِجَهَازِهِمْ جَعَلَ السِّقَايَةَ فِى رَحْلِ اَخِيهِ ثُمَّ اَذَّنَ
مُؤَذِّنٌ اَيَّتُهَا الْعِيرُ اِنَّكُمْ لَسَارِقُونَ ﴿٧٠﴾ قَالُوا وَاَقْبَلُوا عَلَيْهِمْ مَاذَا تَفْقِدُونَ
﴿٧١﴾ قَالُوا نَفْقِدُ صُوَاعَ الْمَلِكِ وَلِمَنْ جَٓاءَ بِهِ حِمْلُ بَعِيرٍ وَاَنَا بِهِ زَعِيمٌ ﴿٧٢﴾
قَالُوا تَاللّٰهِ لَقَدْ عَلِمْتُمْ مَا جِئْنَا لِنُفْسِدَ فِى الْاَرْضِ وَمَا كُنَّا سَارِقِينَ ﴿٧٣﴾
قَالُوا فَمَا جَزَٓاؤُهٗٓ اِنْ كُنْتُمْ كَاذِبِينَ ﴿٧٤﴾ قَالُوا جَزَٓاؤُهٗ مَنْ وُجِدَ فِى رَحْلِهٖ
فَهُوَ جَزَٓاؤُهٗ كَذٰلِكَ نَجْزِى الظَّالِمِينَ ﴿٧٥﴾ فَبَدَاَ بِاَوْعِيَتِهِمْ قَبْلَ وِعَٓاءِ اَخِيهِ
ثُمَّ اسْتَخْرَجَهَا مِنْ وِعَٓاءِ اَخِيهِ كَذٰلِكَ كِدْنَا لِيُوسُفَ مَا كَانَ لِيَاْخُذَ اَخَاهُ
فِى دِينِ الْمَلِكِ اِلَّٓا اَنْ يَشَٓاءَ اللّٰهُ نَرْفَعُ دَرَجَاتٍ مَنْ نَشَٓاءُ وَفَوْقَ كُلِّ ذِى
عِلْمٍ عَلِيمٌ ﴿٧٦﴾ قَالُوا اِنْ يَسْرِقْ فَقَدْ سَرَقَ اَخٌ لَهٗ مِنْ قَبْلُ فَاَسَرَّهَا يُوسُفُ
فِى نَفْسِهٖ وَلَمْ يُبْدِهَا لَهُمْ قَالَ اَنْتُمْ شَرٌّ مَكَانًا وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا تَصِفُونَ ﴿٧٧﴾
قَالُوا يَٓا اَيُّهَا الْعَزِيزُ اِنَّ لَهٗٓ اَبًا شَيْخًا كَبِيرًا فَخُذْ اَحَدَنَا مَكَانَهٗ اِنَّا نَرٰيكَ
مِنَ الْمُحْسِنِينَ ﴿٧٨﴾ قَالَ مَعَاذَ اللّٰهِ اَنْ نَاْخُذَ اِلَّا مَنْ وَجَدْنَا مَتَاعَنَا عِنْدَهٗٓ
اِنَّٓا اِذًا لَظَالِمُونَ ﴿٧٩﴾

54. Kral dedi ki: Onu bana getirin, onu kendime özel danışman edineyim. Onunla konuşunca, "Bugün sen yanımızda yüksek makam sahibi ve güvenilir birisin" dedi.

55. "Beni ülkenin hazinelerine tayin et! Çünkü ben (onları) çok iyi korurum ve bu işi bilirim" dedi.

56. Ve böylece Yusuf'a orada dilediği gibi hareket etmek üzere ülke içinde yetki verdik. Biz dilediğimiz kimseye rahmetimizi eriştiririz. Ve güzel davrananların mükâfatını zayi etmeyiz.

57. İman edip de (kötülüklerden) sakınanlar için ahiret mükâfatı daha hayırlıdır.

58. Yusuf'un kardeşleri gelip onun huzuruna girdiler, (Yusuf) onları tanıdı, onlar onu tanımıyorlardı.

59. (Yusuf) onların yüklerini hazırlayınca dedi ki: "Sizin baba bir kardeşinizi de bana getirin. Görmüyor musunuz, ben ölçeği tam dolduruyorum ve ben misafirperverlerin en iyisiyim.

60. Eğer onu bana getirmezseniz, artık benim yanımda size verilecek bir ölçek (erzak) yoktur, bana hiç yaklaşmayın!"

61. Dediler ki: "Onu babasından istemeye çalışacağız, kuşkusuz bunu yapacağız."

62. (Yusuf) emrindeki gençlere dedi ki: "Sermayelerini yüklerinin içine koyun. Olur ki ailelerine döndüklerinde bunun farkına varırlar da belki geri gelirler."

63. Babalarına döndüklerinde dediler ki: "Ey babamız! Erzak bize yasaklandı. Kardeşimizi (Bünyamin'i) bizimle beraber gönder de (onun sayesinde) ölçüp alalım. Biz onu mutlaka koruyacağız."

64. Yakub dedi ki: "Daha önce kardeşi (Yusuf) hakkında size ne kadar güvendiysem, bunun hakkında da size ancak o kadar güvenirim! (Ben onu sadece Allah'a emanet ediyorum); Allah en hayırlı koruyucudur. O, acıyanların en merhametlisidir."

65. Eşyalarını açtıklarında sermayelerinin kendilerine geri verildiğini gördüler. Dediler ki: "Ey babamız! Daha ne istiyoruz. İşte sermâyemiz de bize geri verilmiş. (Onunla yine) ailemize yiyecek getiririz, kardeşimizi koruruz ve bir deve yükü de fazla alırız. Çünkü bu (seferki aldığımız) az bir miktardır."

66. (Yakub) dedi ki: "Kuşatılmanız (ve çaresiz kalma durumunuz) hariç, onu bana mutlaka getireceğinize dair Allah adına bana sağlam bir söz vermediğiniz takdirde onu sizinle beraber göndermem!" Ona (istediği şekilde) teminatlarını verdiklerinde dedi ki: "Söylediklerimize Allah şahittir."

67. Sonra şöyle dedi: "Oğullarım! (Şehre) hepiniz bir kapıdan girmeyin, ayrı ayrı kapılardan girin. Ama Allah'tan (gelecek) hiçbir şeyi sizden savamam. Hüküm Allah'tan başkasının değildir. (Onun için) ben yalnız O'na dayandım. Tevekkül edenler yalnız O'na dayansınlar."

68. Babalarının kendilerine emrettiği yerden (çeşitli kapılardan) girdiklerinde (onun emrini yerine getirdiler. Fakat bu tedbir) Allah'tan gelecek hiçbir şeyi onlardan savamazdı; ancak Yakub, içindeki bir dileği açığa vurmuş oldu. Şüphesiz o, ilim sahibiydi, çünkü ona Biz öğretmiştik. Fakat insanların çoğu bilmezler.

69. Yusuf'un yanına girdiklerinde öz kardeşini yanına aldı ve "Bilesin ki ben senin kardeşinim, onların yaptıklarına üzülme" dedi.

70. (Yusuf) onların yükünü hazırladığı zaman maşrabayı kardeşinin yükü içine koydu! (Kafile hareket ettikten) sonra bir tellal, "Ey kafile! Siz hırsızsınız!" diye seslendi.

71. (Yusuf'un kardeşleri) onlara dönerek, "Ne arıyorsunuz?" dediler.

72. "Kralın su kabını arıyoruz; onu getirene bir deve yükü (bahşiş) var" dediler. (İçlerinden biri,) "Ben buna kefilim" dedi.

73. "Allah'a andolsun ki bizim yeryüzünde fesat çıkarmak için gelmediğimizi siz de biliyorsunuz. Biz hırsız da değiliz" dediler.

74. (Yusuf'un adamları) dediler ki: "Peki siz yalancıysanız bunun cezası nedir?"

75. "Onun cezası, kayıp eşya kimin yükünde bulunursa işte o (şahsa el koymak) onun cezasıdır. Biz zalimleri böyle cezalandırırız" dediler.

76. Bunun üzerine Yusuf, kardeşinin yükünden önce onların yüklerini (aramaya) başladı. Sonra da onu, kardeşinin yükünden çıkarttı. İşte Biz Yusuf'a böyle bir tedbir öğrettik, yoksa kralın kanununa göre kardeşini tutamayacaktı. Ancak Allah'ın dilemesi hariç. Biz kimi dilersek onu derecelerle yükseltiriz. Zira her ilim sahibinin üstünde daha iyi bilen biri vardır.

77. (Kardeşleri) dediler ki: "Eğer o çaldıysa, daha önce onun bir kardeşi de çalmıştı." Yusuf bunu içinde sakladı, onlara açmadı. (Kendi kendine) dedi ki: "Siz daha kötü durumdasınız! Allah, sizin anlattığınızı çok iyi bilir."

78. Dediler ki: "Ey aziz! Gerçekten onun çok yaşlı bir babası var. Onun yerine bizim birimizi alıkoy. Zira biz seni, iyilik edenlerden görüyoruz."

79. Dedi ki: "Eşyamızı yanında bulduğumuz kimseden başkasını yakalamaktan Allah'a sığınırız, o takdirde biz gerçekten zalimler oluruz!"

SALTANAT İMTİHANI

Kaderin cilvesine bakın ki Yusuf (a.s.) kuyudan saraya çıkmıştı. Şimdi de birbiri ardına süratle gelişen olaylar zinciri içerisinde ve ilginç aşamalardan geçerek hapishaneden tahta giden süreci yaşıyor. Öte yandan, Yusuf (a.s.) yaşadığı tüm bu olaylarda makamı ve mevkii ne olursa olsun kendisini örnek alacak herkes için en güzel örnekliği sergiliyor.

Ele alacağımız bu bölümde, yöneticilik yapanlar ve kamu menfaatini ilgilendiren görevler üstlenenler için birtakım mesajlar vardır.

Birincisi: Hz. Yusuf (a.s.) *"Beni ülkenin hazinelerine tayin et! Çünkü ben (onları) çok iyi korurum ve bu işi bilirim"* derken insana sorumluluk yükleyen bir idareciliğe talipti. "Görev istenmez, verilir" şeklinde zihinlerde yer tutan anlayışla birlikte düşündüğümüzde, Yusuf'un (a.s.) talebini dile getiren bu ayetle ilgili ciddi bir anlama problemi yaşanmıştır. Bu konuyu doğru anlamak için burada geniş bir fasıl açmak gerekiyor.

Yöneticiliğe talip olmakla ilgili hadisleri bütünlüklü olarak değerlendirdiğimizde hadis-i şerifler idareciliğe talip olmayı yasaklamıyor ama insanlara doğru olanı göstererek -bu işin ağırlığını vurgulayıp herkesin bu göreve talip olmaması noktasında- yönlendirmede bulunuyor. Mesela Allah Resûlü'nün (s.a.s.) Abdurrahmân b. Semure'ye söylediği şu sözde olduğu gibi: *"Ey Abdurrahmân! Emîrliğe talip olma! Eğer sen istemeksizin o sana verilirse o konuda sana yardım olunur. Ama ona talip olduğunda, o sana verilirse onun sorumluluğu sana yüklenmiş demektir."*[55]

Bu hadiste gayet nazik bir yönlendirme vardır. Aynı zamanda bu hadis, siyasî ve sosyal bir gerçekliğe de vurdu yapmaktadır. Toplum, eğer yöneticilerini kendileri seçmişlerse başlarındaki yöneticiyle birlikte küllî bir sorumluluk üstlenmişler demektir. Ama bunun tam tersi bir durum söz konusu olup toplumun dahli olmaksızın herhangi bir konuda bir kişi o topluma idareci olursa, o durumda o kişi tüm sorumluluğu tek başına yüklenmiş olur.

---

55 *Sahîh-i Buhârî*, VI/2472, Dâru İbn Kesir, Tahk. Mustafa el-Buğâ, 1987; *Sahîh-i Müslim*, V/86, Dâru'l-Ciyl.

Yine Ebu Zer'den (r.a.) gelen rivayette şunu görüyoruz: "'Yâ Resûlallah, bana idarî bir görev vermeyecek misin?' demiştim de Allah Resûlü (s.a.s.) eliyle omzuma vurdu ve *'Ebû Zer! Sen bu konuda zayıfsın, idarecilik bir emanettir'* dedi."[56]

Burada da Allah Resûlü'nün (s.a.s.) Ebû Zer'e (r.a.) böyle bir talebi aslında yasaklamadığını, onun idarecilik noktasında zayıf olması sebebiyle bu görevi istememesini öğütlediğini görüyoruz. Eğer idareciliği istemek haram olsaydı onun böyle bir istekte bulunmasını yasaklardı.

Hadi diyelim ki Hz. Peygamber (s.a.s.), Ebû Zer (r.a.) zayıf olduğu için ona, böyle bir görev istememesini öğütlemiştir, peki, *"Vallahi biz bu işe talip olanı ve bu konuda hırslı olan hiç kimseyi bu işe görevli atamayız"*[57] hadisini nasıl anlayacağız?

Bu hadis, idareciliğe aday olmayı yahut o konuda ön plana çıkmayı yasaklamaktan öte, Allah Resûlü'nün (s.a.s.) idareci tayinindeki siyasetini beyan eden bir hadistir. Gerçi sonuç itibariyle yine Hz. Peygamber'in (s.a.s.) uygulama tarzında adaylık ve ön plana çıkmak diye bir şey söz konusu olmayacaktır.

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) idareci tayinini belirleyen unsur eğer geneli ilgilendiren şer'î bir hüküm olsaydı, o, peygamber olmasının bir gereği olarak bunu ümmetine tebliğ ederdi. Yok, eğer bunu diğer devletlerle gerçekleştirdiği siyasî ilişkileri, antlaşmaları ve cihadla ilgili işleri yaptığı gibi devletin başı ve komutanı sıfatıyla yapıyor idiyse, bunu da açıkça beyan ederdi. O halde bu konuda Hz. Peygamber'den (s.a.s.) açık bir beyan olmadığına göre, idarî görev üstlenecek kişinin, sabit bir şer'î nasla belirlenmekten ziyade zaman, mekân, ortam ve şartlar dikkate alınarak belirlenmesi lazımdır. O nedenledir ki bizzat Hz. Peygamber'in (s.a.s.) bu konuda tekdüzelik yerine şartlara göre değişik karar alma özelliğini görüyoruz. Bu değişiklik sadece bu alanla da sınırlı kalmamış, kendi hayatında bile, kendisine muhalefet edenlere karşı tutumu da şartlara göre değişiklik arz etmiştir.

Tüm bunlardan sonra artık şunu söyleyebiliriz: Hz. Yusuf'un (a.s.) yöneticilik talebi yukarıdaki hadisle çelişkili değildir. Bilakis, o ortamda

56 *Sahîh-i Müslim*, VI/6.

57 Muttefekun aleyh.

böyle bir görev Hz. Yusuf (a.s.) için zaruri olmuştu. Mısır halkını içinde bulunduğu durumdan kurtarmak, yöneticilik talebinden geri durmaktan ve yöneticiliğe talip olduğunda insan olmanın gereği olarak ortaya çıkabilecek rekabet, kıskançlık ve kabul görüp görmeme gibi sorunların neticelerinden sakınmaktan çok daha öncelikliydi. Hz. Yusuf'un (a.s.) yaşadığı bu durum her devirde gerçekleşebilecek bir şeydir.

Toplum bazı dönemlerde kifayet ehli (alanında yeterlik sahibi) insanların, görüşlerini deklare etmelerine ve ümmeti maruz kaldığı problemlerden kurtaracak projelerini ortaya koymalarına ihtiyaç duyabilir. Evrensel anlamda yönetim uygulaması bu temele dayanır. Çünkü insanlar kendi kabiliyetlerini kamuoyuna açıklamadıkça, bırakın toplumu, yöneticilerin bile toplumlarındaki yeteneklerden haberdar olması zordur. Sonuç itibariyle Müslümanın, emîrlikten sakınma, emîrlik yükünün hakkını verememe endişesi gibi ahlâkî erdemlerin yanında toplum mesuliyetini üstlenmeyi önemli bir görev olarak algılama bilincini birlikte öğrenip yoğurması gerekir.

Bu arada, burada Hz. Yusuf'un (a.s.) da emîrliği ilk baştan istemediğini, krala, *"Onu bana getirin, onu kendime özel danışman edineyim; bugün sen yanımızda yüksek makam sahibi ve güvenilir birisin"* dedirtecek kadar onun güvenini kazandıktan sonra emîrliğe talip olduğunu da belirtelim. İdareciliğe talip olacak kişinin en uygun şartları gözetmesi de Yusufça bir duruştur.

İkincisi: Allah (c.c.) ilk müjdesini -on bir yıldız ile güneş ve ayın Hz. Yusuf'a secde edeceği müjdesini- gerçekleştirmek üzere ona bir imkân verdi: *"Ve böylece Yusuf'a, orada dilediği gibi hareket etmek üzere ülke içinde yetki verdik."* Nitekim Hz. Yusuf'a böyle bir imkânın verilmesi de yine onun artı bir özelliğine, 55. ayette belirtildiği üzere ülkenin hazinelerini koruyabilecek seviyede bilgili ve güvenilir biri olmasına bağlıdır.

Hıfz -hazineleri koruyabilme- özelliği, onun temiz ve iyi eğitimli biri olduğunun göstergesidir. Bilgili olması da devlet idaresi ve toplum işlerini deruhte edebilecek seviyede bilgiye sahip olduğunun delilidir. Bu iki özellik (bilgi ve güven), birine yetki verilmesinin şartıdır. Kamu

hizmetleri alanında görülen problemler sırf bu iki özelliğin yeterli olmamasından ya da yokluğundan kaynaklanmaktadır.

Hazineye ait mallar, güvenli bir el ve o malları iyi işletecek sağlam bir akıl ister. Bu tür görevlere talip olmak için bu iki özellik olmazsa olmazdır. Daha sonra da bu iki temel esas üzerine kurulu adalet ve ihsan -insanlara iyi davranma- gibi diğer değerler gelir. Hz. Yusuf'un (a.s.), kardeşleri ile yaşadığı şu diyaloğlarda onun adaletini de ihsanını da görüyoruz:

"Eşyamızı yanında bulduğumuz kimseden başkasını yakalamaktan Allah'a sığınırız, o takdirde biz gerçekten zalimler oluruz!" "Görmüyor musunuz, ben ölçeği tam doldurıyorum ve ben misafirperverlerin en iyisiyim." "Onun yerine bizim birimizi alıkoy. Zira biz seni, iyilik edenlerden görüyoruz."

Hz. Yusuf'un (a.s.) adaletli ve ihsan sahibi biri olma özelliği bu sûrede birkaç defa tekrar edilen, ona mahsus bir duruştur. Mesela kardeşleri *"Eğer o çaldıysa, daha önce onun bir kardeşi de çalmıştı"* dediklerinde *"Yusuf bunu içinde sakladı, onlara açmadı."* Hâlbuki onların kendisine daha önce yaptığı kötülük sebebiyle onları cezalandırma kudretine de sahipti.

Üçüncüsü: Bu ayetlerden çıkarılabilecek en önemli mesajlardan biri de siyasî katılımdır. Buna belki bir arada yaşama tecrübesinin doğal neticesi de denebilir. Yusuf (a.s.), inancını benimsemediği bir kralın idaresinde görev almıştır. Nitekim kardeşi Bünyamin'i yanında alıkoyma girişiminden bahseden ayetlerde geçen *"İşte Biz, Yusuf'a böyle bir tedbir öğrettik, yoksa kralın kanununa göre kardeşini tutamayacaktı"* cümlesinden de anlıyoruz ki kralın dini ile Yusuf'un (a.s.) dini farklıydı. Yusuf'un (a.s.) böyle bir görevi üstlenmiş olmasındaki örnekliği, müminlerin kendi aralarında dostluk kurmaları ve gayrimüslimlerle dostluktan kaçınmaları hususunda akla gelebilecek problemlere de bir anlamda cevap vermiş oluyor. Zira müminlerin, kendileri ile aynı inancı paylaşmayan bir idarede görev almaları, gayrimüslimleri dost edinmeme prensibini zedeleyici bir unsur değildir.

Eğer buna karşı *"Zulmedenlere meyletmeyin; sonra size ateş dokunur (cehennemde yanarsınız)"*[58] ayeti ve *"İçinizden onları dost tutanlar, onlardandır"*[59] ayetiyle itiraz edilecek olursa şunu söyleriz: Bu ayetlerde vurgulanan husus itikadî bir hususdur, itikadî prensipler -farklı zamanlarda gelmiş olsalar da- tüm peygamberlerin getirdiği vahiylerde hep aynı olup bu konuda nesh söz konusu değildir.[60].

Bu konu akide konusu olmaktan çıktığına göre artık fıkhın konusu olacaktır ve artık zamana, mekâna ve şartlara göre değişen içtihat alanına girmektedir. Bir de bu mesele nasları bütünlüklü olarak ele alıp değerlendirmenin yanı sıra, insanların maslahatlarını göz önünde tutup muhtemel sonuçları titizlikle öngörerek karar verilecek de bir meseledir. Bu da birbirini nakzetmeyen farklı görüşlerin oluşabileceği bir alandır.

Hiç şüphesiz Yusuf (a.s.) böyle bir görevi almakla bize sadece İslam'a davet vazifesini ve dinî yükümlülükleri yerine getirmekle yetinmemeyi, müminin, içinde yaşadığı toplum gayrimüslim bile olsa onu, maruz kaldığı sıkıntılarından kurtarmada ve insanlara yardımcı olmada sorumluluk üstlenmek gerektiğini öğretiyor. Nitekim Yusuf'un (a.s.), *"Ey zindan arkadaşlarım! Çeşitli ilahlar mı daha iyi, yoksa gücüne karşı durulamaz olan bir tek Allah mı?"* diyerek iman konusunda farklı bir duruşa sahip olduğunu belirtmekle birlikte, Mısır halkını maruz kaldıkları kıtlık ve açlıktan kurtarmada -onların belirlediği kurallara göre hareket etse de- büyük çaba sarf ettiğini görüyoruz.

Müslümanın ancak kendi dinlerinin geçerli olduğu yönetimlerde birtakım toplumsal ıslah projeleri sunabileceğini, kendi inancını benimsemeyen ortamda bunu yapamayacağını söylemek son derece yanlış bir algıdır. Zira toplumu ölüm, fakirlik, haksızlık vb. birtakım sosyal problemlerden kurtarmak, onları inkârdan kurtarma vazifesinden sonraya bırakılacak şeyler değildir. İşte Yusuf'a (a.s.) böyle bir yetki

---

58 Hûd 11/113.

59 Mâide 5/51.

60 Yani aynı şey Yusuf'un (a.s.) risaletinde de geçerliydi ve gayrimüslimleri dost edinmek o zaman da yasaktı. Yusuf (a.s.) eğer akidevî açıdan problem teşkil etseydi böyle bir görevi almazdı. (Mütercim).

verilmesini anlatan bu kıssada bu konularda yeterli ve tatmin edici açıklama mevcuttur.

Mümin -tek başına yaşamayan- toplum içinde yaşayan bir bireydir. İçinde yaşadığı toplumu imana çağırmakla mükelleftir. Eğer kabul ederlerse hep birlikte Allah'ın emirlerine uyarlar, kabul etmezlerse de mümin, -insanlar kendi çağrısını kabul etmedi diye- kamu düzenini bozucu eylemlerde bulunacak değildir.

Mesela bugün Batı ülkelerinde yaşayan Müslümanlar üzerinden konuyu tartışalım. Batı'da, İslamî prensiplere uymayan pek çok uygulamalar olmakla birlikte vatandaşlarına özgürlük, insan hakları ve adalet alanlarında birtakım haklar tanıyan devletler vardır. Çoğunluk halkı gayrimüslim olduğundan bu devletlerin işleyişi, kural ve kaideleri onlara uygun olduğuna göre böyle bir ortamda yaşayan Müslüman elbette kaos çıkaracak değildir. Zira İslam'ın gerçek öğretilerini ve amacını okuyup bilen bir müminin, içinde yaşadığı toplumda felaket ateşini körüklemekten yana tavır alması mümkün değildir. Aksi takdirde Müslüman, kamu düzeninin bozulmasına, birtakım hak ihlallerine karışır ve böylece İslam'ı karalayarak insanların İslam'dan uzaklaşmalarına sebep olur.

Dördüncüsü: Hz. Yusuf kıssasının değişik aşamalarında farklı hile türlerini görürüz. Yusuf'un (a.s.) kardeşleri önce onu babalarından alıp kuyuya atarak Yusuf'a (a.s.) bir tuzak kurdular, daha sonra Yusuf'un (a.s.) gömleğine yalandan bir kan bulaştırarak babalarına tuzak kurdular. İlerleyen süreçte bu defa kadınlar Yusuf'a (a.s.) bir tuzak kurdular. Yusuf (a.s.) tüm bunlardan şunu öğrendi: İnsanların başına geçip onları yönetecek kişinin bu tür ayak oyunlarını bilip ona göre tedbirini alması gerekir, aksi takdirde bu tür hilelere kurban gidebilir.

Öte yandan bu kıssada Yusuf (a.s.) bizlere şunu da öğretir: Bazen istenen neticeye ulaşmak için insanların bizzat karşısına dikilip onlara karşı koymak yerine hikmetli bir tedbirle plan yapmak gerekir ki biz buna "meşru hile" diyoruz: *"İşte Biz Yusuf'a böyle bir tedbir öğrettik"* ayeti de buna işaret eder ki bu tedbiri de Rabbimiz *"ilim"* olarak nitelendirmiştir: *"Biz kimi dilersek onu derecelerle yükseltiriz. Zira her ilim sahibinin üstünde daha iyi bilen birisi vardır."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

(اَسْتَخْلِصْهُ لِنَفْسِى) ifadesi "Yusuf'u kendime has ve yakın kılayım" demektir. Kralın böyle bir cümle kurmasından, onun Yusuf'un (a.s.) hikmetinden, öngörüsünden ve birtakım özelliklerinden, gözleri kamaşırcasına etkilendiğini anlıyoruz. Yine burada Müslümanın, ötekiyle ilişkisini düzenleyen önemli bir prensip vardır. Güven, sevgi ve bu ikisinden doğacak ilişki ağı ve yardımlaşma, insan ilişkilerinde temel unsur ve toplumu İslam'a davet ve ıslah için önemli bir vesiledir. Daha önce de değindiğimiz gibi, bunu inanç noktasında ötekinden farklı olma prensibiyle çelişkili görmek, ayetin ifade ettiği mesajı anlamamaktır. Yusuf (a.s.), kralın davetine *"Beni ülkenin hazinelerine tayin et"* diyerek olumlu cevap vermişken bunu gayrimüslimden farklı olma prensibiyle nasıl çelişkili görebiliriz ki?!

(عَلِيمٌ حَفِيظٌ اِنِّى) *"Çünkü ben çok iyi korurum ve bilirim."* Yönetim ve kamu hizmeti alanında vazife almanın iki temel şartı budur: Güven ve bilgi.

"Ve böylece Yusuf'a orada dilediği gibi hareket etmek üzere ülke içinde yetki verdik." Bu aşama Yusuf'un (a.s.) çocukken gördüğü rüyanın gerçekleşmeye başladığı aşamadır. Burada bahsedilen ülke de Mısır'dır.

"(Yusuf) onları tanıdı, onlar onu tanımıyorlardı." Çünkü kardeşleri Yusuf'u henüz küçükken kuyuda terk etmişlerdi. Küçük yaşlardaki biyolojik gelişme kişinin bünyesini ve görünümünü büyük yaşlardaki gelişmeden daha çok değiştirir. Ayrıca sarayda kalmanın ve idareciliğin verdiği heybeti de göz önüne aldığımızda onların onu tanıyamama sebeplerini anlayabiliyoruz.

(وَلَمَّا جَهَّزَهُمْ بِجَهَازِهِمْ) cümlesi Yusuf'un (a.s.) herkese, hayvanının taşıyabileceği kadar yük verdiğini ifade ediyor.

"Sizin baba bir kardeşinizi de bana getirin." Hz. Yusuf'un (a.s.) kardeşleri onun huzuruna geldiklerinde Yusuf'un (a.s.) onlarla Mısır'a gelişleri, ihtiyaçları ve aile fertlerinin sayısı hakkında konuşmuş olabileceğini anlıyoruz. Yusuf (a.s.) böyle bir konuşmayla onlar fark etmeksizin anne-babası ve küçük kardeşi hakkında onlardan yavaş yavaş bilgi alıyordu. Her ne kadar ayetler bunu açıkça ifade etmemişse de bu olağan

bir şeydir. Burada şunu da görüyoruz: Yusuf (a.s.) ilk planda onlardan, kardeşlerini getirmelerini istemeden, güvenlerini kazanmak ve tekrar gelmeye teşvik etmek üzere onların yüklerini yükletti ve ihtiyaçlarını giderdi.

(وَاَنَا خَيْرُ الْمُنْزِلِينَ) Arapçada "en-nezlü" kelimesi, ağırlamak demektir. Yusuf (a.s.) böyle bir ifadeyi kullanarak âdeta onları tekrar gelmeye teşvik ediyordu.

"Eğer onu bana getirmezseniz, artık benim yanımda size verilecek bir ölçek (erzak) yoktur, bana hiç yaklaşmayın!" Belki Yusuf'un (a.s.) onlardan kardeşleri Bünyamin'i istemesi onlar açısından garipsenecek bir durumdu. Mısır azizi olan bir kişi onların kardeşini görmeyi niye isteyebilirdi ki? Fakat bir o kadar ilginç olan, onların da bu talebi garipsememiş olmasıdır. Her ne kadar ayetler açıkça ifade etmese de muhtemelen bu tür bir düşünce ve konuşma da gerçekleşmiştir. Belki de Yusuf (a.s.) onları aileleri ve kardeşleri hakkında yavaş yavaş konuştururken onların -doğru konuştuklarını test etmek üzere- bu tür yardımda bulunanların âdeti olduğu üzere onlardan bir tür güven almak istediğini izhar ediyordu. Bağlamdan anlıyoruz ki Yusuf (a.s.) onlarla kendi adına değil, devlet adına konuşuyordu, bu şartlar altında onlardan böyle bir talepte bulunması da gayet doğaldır. Allahu a'lem.

"(Yusuf,) emrindeki gençlere dedi ki: Sermayelerini yüklerinin içine koyun. Olur ki ailelerine döndüklerinde bunun farkına varırlar da belki geri gelirler." Yusuf (a.s.) onların aldıkları yükler karşılığında ödedikleri ücretlerini, tekrar Mısır'a gelmelerini sağlamak üzere yüklerinin içine koydurdu. Çünkü onlar o ücreti kendilerine helal kabul edemezlerdi.

Hz. Yusuf'un (a.s.) kardeşleri döndüklerinde babalarına, *"Ey babamız! Erzak bize yasaklandı"* dediler. Yani eğer kardeşimiz Bünyamin'i yanımızda götürmezsek bize bir daha erzak verilmeyecek dediler. Çünkü Yusuf (a.s.) onlara *"Eğer onu bana getirmezseniz, artık benim yanımda size verilecek bir ölçek (erzak) yoktur"* demişti.

"Yakub dedi ki: Daha önce kardeşi (Yusuf) hakkında size ne kadar güvendiysem, bunun hakkında da size ancak o kadar güvenirim!" ayetinden de daha önce birtakım suçları işleyenler hakkında suizanda bulunma ve sakınmanın meşru olduğunu anlıyoruz.

"Eşyalarını açtıklarında paralarının kendilerine geri verildiğini gördüler." Yusuf'un emrindeki gençler, onlardan alınan ücretleri yüklerinin içine koymuşlardı.

(وَنَمِيرُ اَهْلَنَا) ifadesi, "tekrardan ailemize azık sağlayabiliriz" anlamındadır.

Yakub (a.s.), oğullarının Mısır'a topluca girmeleri halinde onlara nazar değmesinden yahut birilerinin kıskanmasından korkmuş olmalı ki onlara, *"Oğullarım! (Şehre) hepiniz bir kapıdan girmeyin, ayrı ayrı kapılardan girin"* demişti. Gerçi Yakub'a (a.s.) bu cümleyi söylettiren başka risklerin de olması muhtemeldir. Dolayısıyla oğullarının Mısır'a dışarıdan gelen yabancılar olarak toplu bir şekilde Yusuf'un (a.s.) huzuruna girmeleri -onlar böyle bir şeyden berî oldukları halde- onlar hakkında zihinlerde birtakım soru işaretlerinin ve problemlerin oluşmasına yol açabilirdi. Tabiî ki bizim tüm bu söylediklerimiz 68. ayette geçen (حَاجَةً) kelimesini açıklamaya yöneliktir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

Bir sonraki ayette geçen (اٰوٰى اِلَيْهِ اَخَاهُ) cümlesi de "uzunca bir ayrılık döneminden sonra onu kendi bağrına bastı" demektir. O ayrılık süreci de uzun bir süreydi. Yusuf (a.s.) kardeşini bağrına basınca ona şöyle dedi: *"Bilesin ki ben senin kardeşinim, onların yaptıklarına üzülme."* Kardeşi Bünyamin o eski üzüntüleri nasıl hatırlayabilir ki? Artık sevgili kardeşinin kanatları altında idi.

(رَحْلِ اَخِيهِ جَعَلَ السِّقَايَةَ فِى) ayetinde geçen "sikâye," o zamanlar buğday ölçü birimi olarak kullandıkları krala ait bir kap idi. Bu kabın o yüklerin içine konulmasıyla artık Yusuf'un (a.s.), kardeşi Bünyamin'i yanında alıkoymak, sonra babasının da gelmesini ve böylece ailesinin Mısır'da kalmasını sağlamak için tasarladığı plan uygulanmaya başlamıştı.

Ayetin devamında gelen (اَذَّنَ مُؤَذِّنٌ) ifadesi, "bir münadi seslendi" demektir. Yine aynı ayetteki (الْعِيرُ) kelimesi de "kafile" demektir.

Hz. Yusuf'un (a.s.) kardeşleri yükleri yüklendikten sonra oradan ayrılıp biraz yürümüşlerdi. Arkalarından bağıran kişinin sesini duyunca, *"Onlara dönerek 'Ne arıyorsunuz?' dediler."*

Kafileyle konuşan kişi *"'Kralın su kabını arıyoruz; onu getirene bir deve yükü (bahşiş) var' dediler. (İçlerinden biri,) 'Ben buna kefilim'..."*

demişti. Burada geçen (زَعِيمٌ) kelimesi "ben onu size garanti ediyorum" demektir. Yani kim o kabı getirirse ona bir deve yükü buğday vereceğini garanti etmiştir.

O yitik kabı arayanlar Hz. Yusuf'un kardeşlerine, *"Peki, siz yalancıysanız bunun cezası nedir?"* diye sordular. Onlar aslında böyle bir soruyu sorarken karşı tarafın örfünde hırsızın cezasının ne olduğunu bildikleri halde bizzat onlara söyletmek istiyorlardı. Nitekim onların söyleyeceği ceza, Mısır'da uygulanandan farklıydı.

Onlar da *"Onun cezası, kayıp eşya kimin yükünde bulunursa işte o (şahsa el koymak) onun cezasıdır"* dediler. Yani, hırsızlık yapan kişi malı çalınana teslim edilir. Onlar verdikleri bu cevaplarıyla doğru söylemişlerdi ki bu da onların bir dine mensup olduklarının delilidir. "Peki, dindar idiyseler niçin Yusuf'u (a.s.) kuyuya attılar?" denilecek olursa, o hareketlerini dinsiz olduklarından değil, sırf körleştiren ve sağırlaştıran kıskançlık sebebiyle yapmışlardı. Böylesi kıskançlıktan Allah'a sığınırız.

"Kardeşinin yükünden önce onların yüklerini (aramaya) başladı. Sonra da onu, kardeşinin yükünden çıkarttı." Yusuf (a.s.) aslında o kabın nerede olduğunu bildiği halde kardeşlerinin şüphelenmemesi için önce diğer kardeşlerinin yükünü arattırdı.

"İşte Biz, Yusuf'a böyle bir tedbir öğrettik." buyruğunda Yusuf'a (a.s.) öğretilen tedbir, gayeye ulaştırıcı nitelikli ve meşru bir tedbirdir. Yoksa onu (kardeşini) kralın kanunlarına göre yanına alamayacaktı. Bu da Yusuf'un (a.s.), kendisine arz edilen tüm davalarda kral adına hüküm verdiğinin delilidir. Onun kral adına hüküm icra etmesi de İslam toplumlarının dışındaki devletlerde görev üstlenen kişiler için bir dayanaktır ve bu uygulama gayrimüslimleri dost edinmeme ilkesiyle de çelişmez. *"Kim Allah'ın indirdiği (hükümler) ile hükmetmezse işte onlar kâfirlerin ta kendileridir"*[61] ayetine de aykırı bir durum değildir. Zira bir hükmü uygulamanın birtakım vasıfları, şartları ve mukaddimeleri vardır. Bunlar değişince hüküm de değişir. Mesela sahabe-i kiram savaş yahut kıtlık zamanlarında şartların değişikliği karinesinden hareketle hırsızın elini kesme cezasını uygulamamışlardır. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

---

61 Maide 5/44.

Ayetin sonundaki *"Zira her ilim sahibinin üstünde daha iyi bilen biri vardır"* cümlesi de Yusuf'un (a.s.), kardeşini yanına alabilmesi için uygulanan bu planın ilim kapsamına dâhil olduğuna işarettir. Ayrıca bunu, Yusuf'un (a.s.) daha önce söylediği, *"Çünkü ben çok iyi korurum ve bu işi bilirim"* sözü de teyit etmektedir.

"(Kardeşleri) dediler ki: 'Eğer o çaldıysa, daha önce onun bir kardeşi de çalmıştı.'" Aslında onların bu sözü Yusuf'a (a.s.) bir iftira idi. Sanki içlerindeki haset ateşi hâlâ sönmemişti. Nitekim Yusuf (a.s.) onların bahsettikleri o zamanda henüz küçük bir çocuktu, üstelik onu kuyuya atmışlardı ve bir daha ondan haber alamamışlardı. Dolayısıyla onların bu iftiralarının yegâne hedefi, onun ana bir kardeşi olan Bünyamin'i de -harcamak üzere- Mısır azizini ona karşı kışkırtmaktı.

Bu arada şunu da belirtelim ki Yusuf'un (a.s.) çocukken bir şey çaldığına dair rivayetler hem senet hem de metin açısından sahih değildir, dolayısıyla dikkate alınması da doğru değildir.

"Yusuf bunu içinde sakladı, onlara açmadı." ayetinin siyakına en uygun yorum şöyle olabilir: Yusuf (a.s.) onların iftiralarından etkilenişini ve kızgınlığını onlara izhar etmedi, sanki duymamış gibi davrandı. Aslında onun bu tavrı tahammülünü ve zekâsını da gösterir.

Kardeşlerinin kendisi hakkındaki bu iftiralarını duyunca Yusuf (a.s.) dedi ki: *"Siz daha kötü durumdasınız!"* Yusuf (a.s.) bunu kendi kendine söylemişti. Şayet bunu onlara açıkça söyleseydi kendisi bir yetki sahibi olarak onların karşısında yer almış olurdu. Oysa ayetin siyakında bu diyaloğlar esnasında Yusuf'un (a.s.) onların karşısında yer aldığını gösteren bir işaret yoktur.

Kardeşleri, Yusuf'a (a.s.), *"Onun yerine bizim birimizi alıkoy"* dediler. Çünkü genel olarak bir şeyin yerine bedel alıkoymak hep olagelen bir şeydir. Onların böyle demeleri, babalarına karşı şefkat duygularının depreştiğini ve hepsinin onun yerine kendilerini feda etmeye hazır olduklarını gösterir. Bu sözü Hz. Yusuf'un şefkat ve merhametini celbetmek için de söylemiş olabilirler. Çünkü onlar, önce babalarının yaşlı olduğunu arz ettiler, sözlerinin sonunda da *"Zira biz seni, iyilik edenlerden görüyoruz"* dediler.

Yusuf'un (a.s.) verdiği cevap da gayet ilginçtir: *"Eşyamızı yanında bulduğumuz kimseden başkasını yakalamaktan Allah'a sığınırız."* Dikkat edilirse burada "eşyamızı kim çalmışsa" demiyor da "kimin yanında bulursak" diyor. Çünkü Bünyamin çalmamıştı ama eşyayı onun yükünde bulmuşlardı. Bu da bize, bir şeyi kamufle ederken bile doğruluktan sapmamak gerektiğini öğretir.

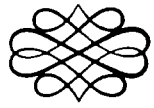

فَلَمَّا اسْتَيْـَٔسُوا مِنْهُ خَلَصُوا نَجِيًّا ۟ قَالَ كَبِيرُهُمْ اَلَمْ تَعْلَمُوا اَنَّ اَبَاكُمْ قَدْ
اَخَذَ عَلَيْكُمْ مَوْثِقًا مِنَ اللّٰهِ وَمِنْ قَبْلُ مَا فَرَّطْتُمْ فِى يُوسُفَ ۚ فَلَنْ اَبْرَحَ الْاَرْضَ
حَتّٰى يَأْذَنَ لِىٓ اَبِىٓ اَوْ يَحْكُمَ اللّٰهُ لِىْ ۚ وَهُوَ خَيْرُ الْحَاكِمِينَ ﴿٨٠﴾ اِرْجِعُوٓا اِلٰٓى
اَبِيكُمْ فَقُولُوا يٰٓاَبَانَآ اِنَّ ابْنَكَ سَرَقَ ۚ وَمَا شَهِدْنَآ اِلَّا بِمَا عَلِمْنَا وَمَا كُنَّا
لِلْغَيْبِ حَافِظِينَ ﴿٨١﴾ وَسْـَٔلِ الْقَرْيَةَ الَّتِى كُنَّا فِيهَا وَالْعِيرَ الَّتِى اَقْبَلْنَا فِيهَا ۟
وَاِنَّا لَصَادِقُونَ ﴿٨٢﴾ قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ اَنْفُسُكُمْ اَمْرًا ۟ فَصَبْرٌ جَمِيلٌ ۟ عَسَى
اللّٰهُ اَنْ يَأْتِيَنِى بِهِمْ جَمِيعًا ۟ اِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ الْحَكِيمُ ﴿٨٣﴾ وَتَوَلّٰى عَنْهُمْ وَقَالَ
يٰٓاَسَفٰى عَلٰى يُوسُفَ وَابْيَضَّتْ عَيْنَاهُ مِنَ الْحُزْنِ فَهُوَ كَظِيمٌ ﴿٨٤﴾ قَالُوا
تَاللّٰهِ تَفْتَؤُا تَذْكُرُ يُوسُفَ حَتّٰى تَكُونَ حَرَضًا اَوْ تَكُونَ مِنَ الْهَالِكِينَ ﴿٨٥﴾ قَالَ
اِنَّمَآ اَشْكُوا بَثِّى وَحُزْنِىٓ اِلَى اللّٰهِ وَاَعْلَمُ مِنَ اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٨٦﴾ يٰبَنِىَّ
اذْهَبُوا فَتَحَسَّسُوا مِنْ يُوسُفَ وَاَخِيهِ وَلَا تَايْـَٔسُوا مِنْ رَوْحِ اللّٰهِ ۟ اِنَّهُ لَا يَايْـَٔسُ
مِنْ رَوْحِ اللّٰهِ اِلَّا الْقَوْمُ الْكَافِرُونَ ﴿٨٧﴾ فَلَمَّا دَخَلُوا عَلَيْهِ قَالُوا يٰٓاَيُّهَا الْعَزِيزُ
مَسَّنَا وَاَهْلَنَا الضُّرُّ وَجِئْنَا بِبِضَاعَةٍ مُزْجٰىةٍ فَاَوْفِ لَنَا الْكَيْلَ وَتَصَدَّقْ عَلَيْنَا ۟
اِنَّ اللّٰهَ يَجْزِى الْمُتَصَدِّقِينَ ﴿٨٨﴾ قَالَ هَلْ عَلِمْتُمْ مَا فَعَلْتُمْ بِيُوسُفَ وَاَخِيهِ
اِذْ اَنْتُمْ جَاهِلُونَ ﴿٨٩﴾ قَالُٓوا ءَاِنَّكَ لَاَنْتَ يُوسُفُ ۖ قَالَ اَنَا۠ يُوسُفُ وَهٰذَآ اَخِى
قَدْ مَنَّ اللّٰهُ عَلَيْنَا ۟ اِنَّهُ مَنْ يَتَّقِ وَيَصْبِرْ فَاِنَّ اللّٰهَ لَا يُضِيعُ اَجْرَ الْمُحْسِنِينَ
﴿٩٠﴾ قَالُوا تَاللّٰهِ لَقَدْ اٰثَرَكَ اللّٰهُ عَلَيْنَا وَاِنْ كُنَّا لَخَاطِـِٔينَ ﴿٩١﴾ قَالَ لَا تَثْرِيبَ
عَلَيْكُمُ الْيَوْمَ ۖ يَغْفِرُ اللّٰهُ لَكُمْ ۖ وَهُوَ اَرْحَمُ الرَّاحِمِينَ ﴿٩٢﴾ اِذْهَبُوا بِقَمِيصِى
هٰذَا فَاَلْقُوهُ عَلٰى وَجْهِ اَبِى يَأْتِ بَصِيرًا ۚ وَأْتُونِى بِاَهْلِكُمْ اَجْمَعِينَ ۟ ﴿٩٣﴾ وَلَمَّا
فَصَلَتِ الْعِيرُ قَالَ اَبُوهُمْ اِنِّى لَاَجِدُ رِيحَ يُوسُفَ لَوْلَآ اَنْ تُفَنِّدُونِ ﴿٩٤﴾ قَالُوا
تَاللّٰهِ اِنَّكَ لَفِى ضَلَالِكَ الْقَدِيمِ ﴿٩٥﴾ فَلَمَّآ اَنْ جَآءَ الْبَشِيرُ اَلْقٰىهُ عَلٰى وَجْهِهِ

فَارْتَدَّ بَصِيرًا ۚ قَالَ اَلَمْ اَقُلْ لَكُمْ اِنِّى اَعْلَمُ مِنَ اللّٰهِ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٩٦﴾ قَالُوا
يَا اَبَانَا اسْتَغْفِرْ لَنَا ذُنُوبَنَا اِنَّا كُنَّا خَاطِئِينَ ﴿٩٧﴾ قَالَ سَوْفَ اَسْتَغْفِرُ لَكُمْ
رَبِّى ۖ اِنَّهُ هُوَ الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٩٨﴾ فَلَمَّا دَخَلُوا عَلٰى يُوسُفَ اٰوٰى اِلَيْهِ اَبَوَيْهِ
وَقَالَ ادْخُلُوا مِصْرَ اِنْ شَاۤءَ اللّٰهُ اٰمِنِينَ ﴿٩٩﴾ وَرَفَعَ اَبَوَيْهِ عَلَى الْعَرْشِ وَخَرُّوا
لَهُ سُجَّدًا ۚ وَقَالَ يَا اَبَتِ هٰذَا تَاْوِيلُ رُءْيَاىَ مِنْ قَبْلُ قَدْ جَعَلَهَا رَبِّى حَقًّا ۖ
وَقَدْ اَحْسَنَ بِى اِذْ اَخْرَجَنِى مِنَ السِّجْنِ وَجَاۤءَ بِكُمْ مِنَ الْبَدْوِ مِنْ بَعْدِ اَنْ
نَزَغَ الشَّيْطَانُ بَيْنِى وَبَيْنَ اِخْوَتِى ۚ اِنَّ رَبِّى لَطِيفٌ لِمَا يَشَاۤءُ ۚ اِنَّهُ هُوَ الْعَلِيمُ
الْحَكِيمُ ﴿١٠٠﴾ رَبِّ قَدْ اٰتَيْتَنِى مِنَ الْمُلْكِ وَعَلَّمْتَنِى مِنْ تَاْوِيلِ الْاَحَادِيثِ ۚ
فَاطِرَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ اَنْتَ وَلِيِّى فِى الدُّنْيَا وَالْاٰخِرَةِ ۚ تَوَفَّنِى مُسْلِمًا
وَاَلْحِقْنِى بِالصَّالِحِينَ ﴿١٠١﴾

80. Ondan ümitlerini kesince, (meseleyi) gizli görüşmek üzere ayrılıp (bir kenara) çekildiler. Büyükleri dedi ki: Babanızın sizden Allah adına söz aldığını, daha önce de Yusuf hakkında işlediğiniz kusuru bilmiyor musunuz? Babam bana izin verinceye veya benim için Allah hükmedinceye kadar bu yerden asla ayrılmayacağım. O hükmedenlerin en hayırlısıdır.

81. Babanıza dönün ve deyin ki: "Ey babamız! Şüphesiz oğlun hırsızlık etti. Biz, bildiğimizden başkasına şahitlik etmedik. Biz gaybın bekçileri değiliz.

82. (İstersen) içinde bulunduğumuz şehire (Mısır halkına) ve aralarında geldiğimiz kafileye de sor. Biz gerçekten doğru söylüyoruz."

83. (Babaları) dedi ki: "Hayır, nefisleriniz sizi (böyle) bir işe sürükledi. (Bana düşen) artık, güzel bir sabırdır. Umulur ki Allah onların hepsini bana getirir. Çünkü O çok iyi bilendir, hikmet sahibidir."

84. Onlardan yüz çevirdi, "Ah Yusuf'um ah!" diye sızlandı ve kederini içine gömmesi yüzünden gözlerine boz geldi.

85. (Oğulları,) "Allah'a andolsun ki sen hâlâ Yusuf'u anıyorsun. Sonunda ya hasta olacaksın ya da büsbütün helâk olacaksın!" dediler.

86. (Yakub,) "Ben gam ve kederimi sadece Allah'a arz ediyorum. Ve ben sizin bilemeyeceğiniz şeyleri Allah tarafından (vahiy ile) biliyorum" dedi.

87. "Ey oğullarım! Gidin de Yusuf'u ve kardeşini iyice araştırın, Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin. Çünkü kâfirler topluluğundan başkası Allah'ın rahmetinden ümit kesmez."

88. Yusuf'un yanına girdiklerinde dediler ki: Ey aziz! Bizi ve ailemizi kıtlık bastı ve biz değersiz bir sermaye ile geldik. Hakkımızı tam ölçerek ver. Ayrıca bize bağışta da bulun. Şüphesiz Allah, sadaka verenleri mükâfatlandırır.

89. Yusuf dedi ki: "Siz, cahilliğiniz yüzünden Yusuf ve kardeşine yaptıklarınızı biliyor musunuz?"

90. "Yoksa sen gerçekten Yusuf musun?" dediler. O da "(Evet) ben Yusuf'um, bu da kardeşim. (Birbirimize kavuşmayı) Allah bize lütfetti. Çünkü kim (Allah'tan) korkar ve sabrederse, şüphesiz Allah güzel davrananların mükâfatını zayi etmez" dedi.

91. (Kardeşleri) dediler ki: "Allah'a andolsun, hakikaten Allah seni bize üstün kılmış. Gerçekten biz hataya düşmüşüz."

92. (Yusuf) dedi ki: "Bugün sizi kınamak yok, Allah sizi affetsin! O, merhametlilerin en merhametlisidir."

93. "Şu benim gömleğimi götürün de onu babamın yüzüne koyun, (gözleri) görecek duruma gelir. Ve bütün ailenizi bana getirin."

94. Kafile (Mısır'dan) ayrılınca, babaları (yanındakilere), "Eğer bana bunamış demezseniz inanın ben Yusuf'un kokusunu alıyorum!" dedi.

95. (Onlar da,) "Vallahi sen hâlâ eski şaşkınlığındasın" dediler.

96. Müjdeci gelince, gömleği onun yüzüne koyar koymaz (Yakub) görür oldu. "Ben size, 'Allah tarafından (vahiy ile) sizin bilemeyeceğiniz şeyleri bilirim' demedim mi!" dedi.

97. (Oğulları) dediler ki: "Ey babamız! (Allah'tan,) bizim günahlarımızın affını dile! Çünkü biz gerçekten günahkârlar idik."

98. (Yakub,) "Sizin için Rabbimden af dileyeceğim. Çünkü O çok bağışlayan, pek esirgeyendir" dedi.

99. (Hep beraber Mısır'a gidip) Yusuf'un yanına girdikleri zaman, ana-babasını kucakladı, "Güven içinde Allah'ın iradesiyle Mısır'a girin!" dedi.

100. Ana ve babasını tahtının üstüne çıkartıp oturttu ve hepsi onun için (ona kavuştukları için) secdeye kapandılar. (Yusuf) dedi ki: "Ey babacığım! İşte bu, daha önce (gördüğüm) rüyanın yorumudur. Rabbim onu gerçekleştirdi. Doğrusu Rabbim bana (çok şey) lütfetti. Çünkü beni zindandan çıkardı ve şeytan benimle kardeşlerimin arasını bozduktan sonra sizi çölden getirdi. Şüphesiz ki Rabbim dilediğine lütfedicidir. Kuşkusuz O çok iyi bilendir, hikmet sahibidir."

101. "Ey Rabbim! Mülkten bana (nasibimi) verdin ve bana (rüyada görülen) olayların yorumunu da öğrettin. Ey gökleri ve yeri yaratan! Sen dünyada da ahirette de benim sahibimsin. Beni Müslüman olarak öldür ve beni sâlihler arasına kat!"

AYRILIKTAN SONRA KAVUŞMA

Bu ayetlerde, bu eşsiz kıssanın son halkasında birbiri ardına dizilmiş mesaj yüklü sahneler olduğunu görüyoruz.

Birinci Sahne: Hz. Yusuf'un (a.s.) kardeşinin yükünün içinden kralın yitik kabının çıktığı ikinci kardeşlerini de yitirmelerinden sonra kendi aralarında uygun bir çıkış yolu bulmak için yaptıkları istişare: *"Ondan ümitlerini kesince, (meseleyi) gizli görüşmek üzere ayrılıp (bir kenara) çekildiler. Büyükleri dedi ki: 'Babanızın sizden Allah adına söz aldığını, daha önce de Yusuf hakkında işlediğiniz kusuru bilmiyor musunuz? Babam bana izin verinceye veya benim için Allah hükmedinceye kadar bu yerden asla ayrılmayacağım.'"*

Burada sözü edilen ve yaşça babalarına en yakın olan büyük kardeş artık o ortamda değişik düşünceler içindedir. Çünkü insanlık tarihi boyunca hep alışılagelen, babalarının yokluğunda kardeşleri içinde yaşça büyük olanın babalarının bazı görevlerini üstlenmesidir. İşte bu nedenle o büyük kardeşin içindeki kıskançlık ateşi sönmüştü ve ilk pişman olan, kendini feda edip sorumluluğu yüklenmeye en hazır olan da oydu.

Derken bu büyük kardeş, diğer kardeşlerine şöyle seslendi: *"Babanıza dönün ve deyin ki: 'Ey babamız! Şüphesiz oğlun hırsızlık etti. Biz, bildiğimizden başkasına şahitlik etmedik. Biz gaybın bekçileri değiliz.'"* Ardından da babalarına şöyle demelerini telkin etti: *"(İstersen) içinde bulunduğumuz şehire (Mısır halkına) ve aralarında geldiğimiz kafileye de sor. Biz gerçekten doğru söylüyoruz."*

İkinci Sahne: İkinci ciğerparesinin haberiyle sarsılan yaralı babanın durumu: Hz. Yakub (a.s.) insan olmanın doğal refleksiyle onlara şöyle cevap verdi: *"Hayır, nefisleriniz sizi (böyle) bir işe sürükledi."* Çünkü onlar daha önceden sabıkalılardı, doğal olarak böyle bir itham onları bulacaktı. Daha sonra babaları üzülerek ve kederli bir şekilde onlardan uzaklaştı: *"Onlardan yüz çevirdi, 'Ah Yusuf'um ah!' diye sızlandı ve kederini içine gömmesi yüzünden gözlerine boz geldi."* Derken oğulları şefkate geldiler de sanki onu teselli edercesine yaklaşıp şöyle dediler: *"Allah'a andolsun ki sen hâlâ Yusuf'u anıyorsun. Sonunda ya hasta olacaksın ya da büsbütün helâk olacaksın!"* Yakub (a.s.) ise oğullarına, *"Ben gam ve kederimi sadece Allah'a arz ediyorum"* diyerek cevap veriyor ve ardından başka bir ümit kapısı aralıyordu: *"Ve ben sizin bilemeyeceğiniz şeyleri Allah tarafından (vahiy ile) biliyorum."* Hemen ardından da onun bu ümidi eyleme dönüşecekti: *"Ey oğullarım! Gidin de Yusuf'u ve kardeşini iyice araştırın, Allah'ın rahmetinden ümit kesmeyin."*

Üçüncü Sahne: Artık mesele aydınlanıyor, kardeşleri Yusuf'un huzurunda kendilerini kınıyorlar ve Yusuf (a.s.) da tarihe geçecek o Yusufça duruşunu gösterip geçmişte olanlara aldırmaksızın onlara güzel muamelede bulunuyor. Kardeşler, babalarının isteğini yerine getirdiler ve hem araştırma yapmak hem de yeniden erzak talep etmek üzere Mısır'a geldiler: *"Yusuf'un yanına girdiklerinde dediler ki: Ey aziz! Bizi ve ailemizi kıtlık bastı ve biz değersiz bir sermaye ile geldik. Hakkımızı tam ölçerek ver."* İşte tam bu noktada Yusuf (a.s.) meseleyi aydınlatmanın vaktinin geldiğini anladı da *"Siz, cahilliğiniz yüzünden Yusuf ve kardeşine yaptıklarınızı biliyor musunuz?"* dedi. Muhtemelen babaları Yakub'dan (a.s.) en son işittikleri sözler de onları böylesi bir sürprize hazırlamıştı. O yüzden, hızlı bir refleks olarak *"Yoksa sen, gerçekten Yusuf musun?"* dediler. O da *"(Evet,) ben Yusuf'um, bu da kardeşim.*

(Birbirimize kavuşmayı) Allah bize lütfetti" dedi. Artık kardeşlerinin önünde, hatalarını itiraftan başka bir seçenek kalmamıştı. Nihayet, *"Allah'a andolsun, hakikaten Allah seni bize üstün kılmış. Gerçekten biz hataya düşmüşüz."* dediler. Onların bu itirafları karşısında peygamberlik makamına ve Yusuf'un (a.s.) o güzel ahlâkına yaraşan duruş da *"Bugün sizi kınamak yok, Allah sizi affetsin! O, merhametlilerin en merhametlisidir"* demekti.

Allah Allah! Ey Yusuf Peygamber! Onların seni kuyuya atmalarını, babana ve kardeşine verdikleri eziyeti ve sadece birkaç gün önce senin huzurunda Bünyamin ve senin ile ilgili olarak *"Eğer o çaldıysa, daha önce onun bir kardeşi de çalmıştı"* dediklerini nasıl da çarçabuk unutup bir kenara attın! Evet, Yusuf (a.s.) tüm olanları unutmuştu, dikkatini babasına yoğunlaştırarak şöyle diyordu: *"Şu benim gömleğimi götürün de onu babamın yüzüne koyun, (gözleri) görecek duruma gelir. Ve bütün ailenizi bana getirin."*

Dördüncü Sahne: Hz. Yusuf'un gömleğine sirayet eden kokusu müjdeyi getiriyor: *"Kafile (Mısır'dan) ayrılınca, babaları (yanındakilere), 'Eğer bana bunamış demezseniz inanın ben Yusuf'un kokusunu alıyorum!' dedi."* Gerçekten birbirini seven iki dostun ve iki sâlih kulun nişaneleri sınır tanımaksızın geliyordu! Fakat etrafındaki gafiller Yakub'un (a.s.) gördüğü şeyi fark edemiyorlar, onun hissettiğini hissedemiyorlardı da *"Vallahi sen hâlâ eski şaşkınlığındasın"* diyorlardı. Tabiî ki Yakub'a (a.s.) bu sözü evlatları söylemediler. Çünkü onlar henüz yoldaydılar ve zaten müjdeyi de onlar getiriyorlardı.

"Müjdeci gelince, gömleği onun yüzüne koyar koymaz (Yakub) görür oldu." Çünkü onun gözleri bizim bildiğimiz gibi körleşmemişti, onun gözlerini sadece hüzün perdesi kaplamıştı.

İşte böylesine duygusal bir ortamda kalpler aslî fıtrat ayarlarına dönüyor ve oğulları, Yakub'a (a.s.) şöyle diyorlar: *"Ey babamız! (Allah'tan) bizim günahlarımızın affını dile! Çünkü biz gerçekten günahkârlar idik."* Babaları da *"Sizin için Rabbimden af dileyeceğim. Çünkü O çok bağışlayan, pek esirgeyendir"* diyor.

Ayet-i kerimede geçen (سَوْفَ أَسْتَغْفِرُ لَكُمْ رَبِّي) cümlesindeki gelecek zamana delalet eden (سَوْفَ) edatı, herhangi bir oyalama veya aldatma

anlamı ifade etmez. Yakub (a.s.) o anda bütün hücrelerinde hissedecek şekilde aldığı müjdenin sevinciyle meşgul olduğu için böyle bir ifade kullanmıştır. Allahu a'lem.

Beşinci Sahne: Gayet sıcak bir buluşma: *"(Hep beraber Mısır'a gidip) Yusuf'un yanına girdikleri zaman, ana-babasını kucakladı, 'Güven içinde, Allah'ın iradesiyle Mısır'a girin!' dedi."*

Bu yolculuk İsrailoğullarının Mısır'a ilk hicretleriydi. Sonuçta Allah (c.c.) uzun bir aradan ve elem verici hadiselerden sonra bu saygın ailenin tamamını bir araya getirmişti. Yusuf (a.s.) hem Yakub'un (a.s.) peygamberlik makamını tazim etmek için hem de babalık hakkına hürmet etmek üzere evvela anne-babasını, önceden sırf bu iş için hazırladığı kralın tahtına çıkardı. Daha sonra bu duygu yüklü atmosferde, başından geçenleri anlatmaya başladı:

"Ana-babasını tahtının üstüne çıkartıp oturttu ve hepsi onun için (ona kavuştukları için) secdeye kapandılar. (Yusuf) dedi ki: 'Ey babacığım! İşte bu, daha önce (gördüğüm) rüyanın yorumudur. Rabbim onu gerçekleştirdi. Doğrusu Rabbim bana (çok şey) lütfetti. Çünkü beni zindandan çıkardı ve şeytan, benimle kardeşlerimin arasını bozduktan sonra sizi çölden getirdi.'"

Buradan anlıyoruz ki Yusuf (a.s.), kardeşlerine, yaptıkları çirkinlikleri hatırlatıp onları utandırmamak için, kendisi için hapishaneden daha ağır olan o kuyuya atılma işini anmadı. Öte yandan, azizin karısının namusuna bir leke gelmesin ve ailesinin de itibarı zedelenmesin diye azizin karısıyla arasında geçenleri de babasına ve kardeşlerine anlatmadı. Bu, yeri geldiğinde bazı şeyleri bilmiyormuş gibi davranma ahlakı, Yusuf'tan (a.s.) bize gelen bir sünnettir ve bize hataları örtmeyi ve insanların saygınlıklarını korumayı öğretir.

Altıncı Sahne: Yusuf'un (a.s.) şükrü ve duası: *"Ey Rabbim! Mülkten bana (nasibimi) verdin ve bana (rüyada görülen) olayların yorumunu da öğrettin. Ey gökleri ve yeri yaratan! Sen dünyada da ahirette de benim sahibimsin. Beni Müslüman olarak öldür ve beni sâlihler arasına kat!"*

Hz. Yusuf (a.s.) bu duasıyla nimetleri, o nimetleri verene nispet ediyordu. Cüneyd-i Bağdâdî ve bazı ariflerin dediği gibi asıl şükür de zaten nimette, o nimeti vereni görmektir. Ayrıca Yusuf (a.s.) mülk ile ilmi bir arada zikrediyor. Çünkü ilimsiz mülk ayakta kalamaz. Daha sonra da ubûdiyet makamında durarak Allah'tan, O'nun dostluğunu, yardımını, hüsn-i hâtimeyi ve sâlihler arasına girmeyi istiyor. Allah'ım! Bizleri de sâlihler zümresine kat ve onlardan uzak eyleme! Âmin.

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

(فَلَمَّا اسْتَيْـَٔسُوا مِنْهُ): Yusuf'un (a.s.) kardeşleri Bünyamin'i geri alabilmekten ve Yusuf'u (a.s.) iknâ etmekten ümitlerini kestiler. (مِنْهُ) ifadesindeki zamir Yusuf'a (a.s.) döner. Böyle olması siyaka en uygun olandır. Zira onlar daha önce bu konuda Yusuf'tan ümitliydiler ve onun şefkat duygularını harekete geçirmek için uğraşmışlardı. Yine de en doğrusunu Allah bilir.

(خَلَصُوا نَجِيًّا) cümlesi, istişare etmek için insanlardan uzaklaşıp bir kenara çekildiler, demektir.

(فَلَنْ اَبْرَحَ الْاَرْضَ) ifadesi, Mısır yurdunu terk etmeyeceğim, demektir.

Hz. Yusuf'un kardeşleri, babalarına döndüklerinde, "Ey babamız; olan bitenleri, bizim yanlarına gittiğimiz Mısır halkına ve bizimle birlikte gelip bizimle birlikte dönen yol arkadaşlarımıza sor" demişlerdi. Tıpkı şu ayetin özlü bir şekilde ifade ettiği gibi: *"İçinde bulunduğumuz şehire (Mısır halkına) ve aralarında geldiğimiz kafileye de sor."*

(قَالَ بَلْ سَوَّلَتْ لَكُمْ اَنْفُسُكُمْ اَمْرًا) cümlesindeki (سَوَّلَتْ), *"süsledi"* demektir. Bu ayette, daha önce benzerî çirkinlikleri işleyenler hakkında suizanda bulunmanın caiz olabileceğine işaret vardır. Çünkü Yakub (a.s.) onlara bunu, önceki suçlarını da hesaba katarak söylemiştir.

(يٰۤاَسَفٰى عَلٰى يُوْسُفَ): *"Esef,"* şiddetli hüzün, demektir. Yakub (a.s.) bu cümleyi, Bünyamin'den sonra, bir de en büyük oğlundan da ayrılınca söylemişti. Çünkü en büyük oğlu da dönmemişti. Sanki Yakub'un (a.s.) bu defa hem en büyük oğlundan hem de en küçük oğlundan ayrı kalması, gönlündeki o ilk hüznünü -Yusuf'tan ayrılma hüznünü- yeniden canlandırmıştı. Hz. Hüseyin'i (r.a.) anmak üzere değişik gösteriler,

matemler ve bidatler yapan Şia, bu ayeti kendilerine delil olarak göstermektedir. Hâlbuki insanın fıtratından kaynaklanan ve bazen uzun zaman devam eden ve sakınılması mümkün olmayan doğal hüzün ile gösteri olarak yapılan ve insanın kendi kontrolünde olan hüznü birbirinden ayırmamaktadırlar. Hâlbuki kocası ölen kadına bile -iddet bekleyecek olmasına rağmen- dinimiz yas için üç gün süre vermiştir.

"Umulur ki Allah onların hepsini bana getirir." cümlesini Yakub (a.s.) söylemişti ve *"hepsini"* derken Yusuf'u (a.s.) ve iki kardeşini kastediyordu.

"'Ah Yusuf'um ah!' diye sızlandı ve kederini içine gömmesi yüzünden gözlerine boz geldi." buyruğunda sözü edilen gözüne boz inmesi, hakikaten körleşme değil, üzüntü ve benzerî sebeplerle gözlerinin ağarması, göremez olması demektir.

(فَهُوَ كَظِيمٌ) ayetinde geçen "kezim" kelimesi, üzüntüsünü kalbine gömen, demektir.

(تَفْتَؤُا تَذْكُرُ يُوسُفَ), yani onu hatırlamaya devam edeceksin.

(حَتّٰى تَكُونَ حَرَضًا) ayetindeki (حَرَضا) kelimesi, hastalık ve zayıflıktan kinaye olarak "kuru bir şey," yani "bir deri bir kemik" anlamındadır.

(اَشْكُوا بَثّي) ayetindeki (بَثّ) kelimesi de şikâyet anlamında manevî mastardır. Mesela bir kişi Kur'ân dışında kullanırken kelimelerin yerini değiştirip üzere (أبث شكواى) dese, yine doğru bir ifade olur. Allahu a'lem.

(فَتَحَسَّسُوا مِنْ يُوسُفَ وَاَخِيهِ), Yani Yusuf'u ve kardeşini titizlikle ve güzellikle arayın, sorun soruşturun. "Tehassüs" kelimesi "tecessüs"ün zıddıdır. Tecessüste hata ve kusur arama anlamı vardır. Tehassüs ise kişinin art niyet olmaksızın titizlikle araştırma ve soruşturma yapmasıdır.

(وَلَا تَايْـَٔسُوا مِنْ رَوْحِ اللّٰهِ" ayetindeki (رَوْح), "rahmet" demektir.

(وَجِئْنَا بِبِضَاعَةٍ مُزْجٰيةٍ) buyruğundaki (مُزْجٰية) kelimesi "değersiz" demektir.

Hz. Yusuf'un *"Bugün size kınama yoktur"* sözünde geçen (تَثْرِيبَ), "kınama ve azarlama" demektir.

(وَلَمَّا فَصَلَتِ الْعِيرُ) ifadesi, "Kervan Mısır diyarından ayrıldığında" demektir. Kervanın gelişi esnasında Yakub'un (a.s.) Yusuf'un kokusunu

alması Yakub'a (a.s.) lütfedilen bir mucizedir. Nitekim o, mesafe uzak olmasına rağmen oğlunun gömleğindeki kokuyu alabilmiştir.

(لَوْلَآ اَنْ تُفَنِّدُونِ) cümlesi *"Eğer bana bunamış demezseniz"* demektir. Nitekim çevresindeki insanlardan bu tür bir davranış da sadır olmuştu. *"'Vallahi sen hâlâ eski şaşkınlığındasın' dediler."* Elbette ona bunu söyleyenler oğulları değildi. Çünkü oğulları o anda yoldaydılar ve henüz babalarına ulaşmamışlardı.

(فَارْتَدَّ بَصِيرًا...), Yani Hz. Yakub görmeye başladı, görmesine mani olan beyazlık zail oldu. Burada işaret edilen husus bir mucize olmakla beraber bu tür durumlarda alınan sevindirici haberin, hastalıkların şifa bulmasına vesile olduğunun ispatlanması halinde bilimsel açıdan da bu gerçeğin izah edilebilmesi mümkündür.

(وَرَفَعَ اَبَوَيْهِ عَلَى الْعَرْشِ) cümlesinde *"baba"* anlamına gelen (أب) kelimesinden gelen *"ebeveyn"* lafzı tağlib sanatıyla anneyi de kapsayacak şekilde kullanılmıştır. Aslında burada "anne" diye işaret edilen kadın, Yusuf'un (a.s.) teyzesidir ve babası Yakub (a.s.), Yusuf'un (a.s.) annesi vefat ettikten sonra onunla evlenmiştir. Yusuf (a.s.) ile ilgili bu kadar etkileyici ve üzücü olaylar anlatılırken annesinden hiç bahsedilmemesi, annesinin vefat etmiş olduğunun delilidir. Zira anne yüreği babaya nazaran daha yufkadır, eğer sağ olsaydı onun hüznüne de bir şekilde işaret edilirdi.

"Hepsi onun için (ona kavuştukları için) secdeye kapandılar." buyruğunda anne-baba ve kardeşleri kastedilmektedir. Bu secdeleriyle Yusuf'un (a.s.) yıllar evvel gördüğü rüyayı tasdik etmişlerdir: *"Ben (rüyamda) on bir yıldızla güneşi ve ayı gördüm; onları bana secde ederlerken gördüm."*[62] Ancak ayetin tertibi, baktığımızda ebeveyninin, kardeşleri ile aynı anda secde etmedikleri hissini veriyor. Çünkü ayette önce anne-babasını tahtına çıkardığı anlatılıyor, onun peşinden secde olayı anlatılıyor. Dolayısıyla onlar tahtın üzerinde otururken sanki sadece kardeşleri secde etmiş gibi bir anlam çıkıyor. Burada ebeveynin konumunun kardeşlerin konumundan ayrı düşünülmesi gerekir. Hz. Yusuf'un (a.s.) ebeveyninin secdeleri kendi konumlarına münasip manevî bir secdedir.

62 Yusuf 12/4.

Zira onlar Yusuf'un (a.s.) mülküne ve saltanatına dâhil olmakla âdeta ona secdelerini yapmışlardır. Kardeşlerinin secdesi ise hem kralları selamlama nitelikli bizzat eğilerek yapılan secde, hem de artık onun mülküne ve saltanatına girmeyi kabul anlamında manevî secdedir.

Hz. Yakub'un (a.s.), oğlu Yusuf'a secdesini de diğer kardeşlerin bizzat eğilerek yaptıkları fizikî secde gibi düşünmek -bu secde, eğilerek selamlama anlamında bile olsa- babalık makamına yakışmaz. Ayetin söz dizgisinde bu yorumları yapmaya imkân tanıyan bir genişlik söz konusudur. Allahu a'lem.

(وَجَاءَ بِكُمْ مِنَ الْبَدْوِ) ayetindeki (الْبَدْو) kelimesi "badiye," yani *"çöl"* demektir.

(مِنْ بَعْدِ اَنْ نَزَغَ الشَّيْطَانُ) ayetindeki (نَزَغَ) kelimesi ifsat maksatlı bir müdahale demektir. Yusuf (a.s.) bu cümleyi söylerken -aslında kendisi şeytanın ayartmasına gelmediği halde- sırf onların gönlünü hoş tutmak ve anne-babasının evlatları arasındaki kucaklaşmayı görerek memnun olmalarını sağlamak için kendini de işin içine katmış, hatta önce kendini zikrederek (بَيْنِى) kelimesini öne almıştır.

"Ey Rabbim! Mülkten bana (nasibimi) verdin ve bana (rüyada görülen) olayların yorumunu da öğrettin." Yusuf (a.s.) bu duasında, nimeti, o nimeti verene nispet etmiştir. Şükürde asıl olan da budur. Ayrıca mülk ile ilmi bir arada zikretmiştir. Zira mülkün ilimsiz ayakta kalması mümkün değildir.

Duasının *"Sen dünyada da ahirette de benim sahibimsin."* bölümüne de Yusuf (a.s.) Allah'ın lütuf ve rahmetine olan güveni sebebiyle talep cümlesi değil de tekitli bir haber cümlesi kullanarak, yani "Sahibim Sensin, o halde -istediğimi- verirsin" dercesine O'ndan yardım istiyor.

Peşinden gelen cümlesinde de Yusuf (a.s.) hüsn-i hatime diliyor, her iki âlemde sâlihlerle beraber olmanın önemini vurguluyor: *"Beni Müslüman olarak öldür ve beni sâlihler arasına kat!"* Ya Rab! Bizi de bundan mahrum bırakma! Âmin.

ذٰلِكَ مِنْ اَنْبَآءِ الْغَيْبِ نُوحِيهِ اِلَيْكَ ۚ وَمَا كُنْتَ لَدَيْهِمْ اِذْ اَجْمَعُوٓا اَمْرَهُمْ
وَهُمْ يَمْكُرُونَ ﴿١٠٢﴾ وَمَآ اَكْثَرُ النَّاسِ وَلَوْ حَرَصْتَ بِمُؤْمِنِينَ ﴿١٠٣﴾ وَمَا
تَسْـَٔلُهُمْ عَلَيْهِ مِنْ اَجْرٍ ۚ اِنْ هُوَ اِلَّا ذِكْرٌ لِلْعَالَمِينَ ﴿١٠٤﴾ وَكَاَيِّنْ مِنْ اٰيَةٍ
فِى السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ يَمُرُّونَ عَلَيْهَا وَهُمْ عَنْهَا مُعْرِضُونَ ﴿١٠٥﴾ وَمَا يُؤْمِنُ
اَكْثَرُهُمْ بِاللّٰهِ اِلَّا وَهُمْ مُشْرِكُونَ ﴿١٠٦﴾ اَفَاَمِنُوٓا اَنْ تَاْتِيَهُمْ غَاشِيَةٌ مِنْ عَذَابِ
اللّٰهِ اَوْ تَاْتِيَهُمُ السَّاعَةُ بَغْتَةً وَهُمْ لَا يَشْعُرُونَ ﴿١٠٧﴾ قُلْ هٰذِهٖ سَبِيلِٓى اَدْعُوٓا
اِلَى اللّٰهِ عَلٰى بَصِيرَةٍ اَنَا۠ وَمَنِ اتَّبَعَنِى ۖ وَسُبْحَانَ اللّٰهِ وَمَآ اَنَا۠ مِنَ الْمُشْرِكِينَ
﴿١٠٨﴾ وَمَآ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ اِلَّا رِجَالًا نُوحِى اِلَيْهِمْ مِنْ اَهْلِ الْقُرٰى ۗ اَفَلَمْ
يَسِيرُوا فِى الْاَرْضِ فَيَنْظُرُوا كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۗ وَلَدَارُ
الْاٰخِرَةِ خَيْرٌ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا ۗ اَفَلَا تَعْقِلُونَ ﴿١٠٩﴾ حَتّٰٓى اِذَا اسْتَيْـَٔسَ الرُّسُلُ
وَظَنُّٓوا اَنَّهُمْ قَدْ كُذِبُوا جَآءَهُمْ نَصْرُنَا ۙ فَنُجِّىَ مَنْ نَشَٓاءُ ۖ وَلَا يُرَدُّ بَاْسُنَا عَنِ
الْقَوْمِ الْمُجْرِمِينَ ﴿١١٠﴾ لَقَدْ كَانَ فِى قَصَصِهِمْ عِبْرَةٌ لِاُولِى الْاَلْبَابِ ۗ مَا كَانَ
حَدِيثًا يُفْتَرٰى وَلٰكِنْ تَصْدِيقَ الَّذِى بَيْنَ يَدَيْهِ وَتَفْصِيلَ كُلِّ شَىْءٍ وَهُدًى
وَرَحْمَةً لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿١١١﴾

102. *İşte bu (Yusuf kıssası) gayb haberlerindendir. Onu sana vahyediyoruz. Onlar hile yaparak işlerine karar verdikleri zaman sen onların yanında değildin (ki bunları bilesin)!*

103. *Sen ne kadar üstüne düşsen de insanların çoğu iman edecek değillerdir.*

104. *Hâlbuki sen bunun için (peygamberlik görevini ifa için) onlardan bir ücret istemiyorsun. Kur'ân, âlemler için ancak bir öğüttür.*

105. *Göklerde ve yerde nice deliller vardır ki onlar bu delillerden yüzlerini çevirip geçerler.*

106. *Onların çoğu, ancak ortak koşarak Allah'a iman ederler.*

107. *Allah tarafından kuşatıcı bir felâket gelmesi veya farkında olmadan kıyametin ansızın kopması karşısında kendilerini emin mi gördüler?*

108. *(Resûlüm!) De ki: "İşte bu benim yolumdur. Ben Allah'a çağırıyorum, ben ve bana uyanlar aydınlık bir yol üzerindeyiz. Allah'ı (ortaklardan) tenzih ederim! Ve ben ortak koşanlardan değilim."*

109. *Senden önce de şehirler halkından kendilerine vahyettiğimiz erkeklerden başkasını peygamber göndermedik. (Kâfirler) yeryüzünde hiç gezmediler mi ki kendilerinden öncekilerin sonunun nasıl olduğunu görsünler! Sakınanlar için ahiret yurdu elbette daha iyidir. Hâlâ aklınızı kullanmıyor musunuz?*

110. *Nihayet peygamberler ümitlerini yitirip de kendilerinin yalana çıkarıldıklarını sandıkları sırada onlara yardımımız gelir ve dilediğimiz kimse kurtuluşa erdirilir. (Fakat) suçlular topluluğundan azabımız asla geri çevrilmez.*

111. *Andolsun onların (geçmiş peygamberlerin ve ümmetlerinin) kıssalarında akıl sahipleri için pek çok ibretler vardır. (Bu Kur'ân) uydurulabilecek bir söz değildir. Fakat o, kendinden öncekileri tasdik eden, her şeyi açıklayan (bir kitaptır); iman eden toplum için bir rahmet ve bir hidayettir.*

SON DİREKTİFLER

Yusuf Sûresi'nin son kısmı, aşağıda maddeler halinde verebileceğimiz birtakım yönlendirmeler içermektedir:

Birincisi: Bu kıssa ve kıssada anlatılan olaylar, tümüyle vahiydir. Çünkü *"İşte bu (Yusuf kıssası) gayb haberlerindendir. Onu sana vahyediyoruz."* buyrulmaktadır. Bu kıssanın amacı tarihî olayların akışına dair bilgi verip o konudaki birikimi arttırmak değildir. Bilakis bu kıssa, kesin bilgi ihtiva eden ilahî haber ve iç içe geçen olaylar şeklinde, yaşadığımız hayata kılavuzluk eden rahmet içerikli bir rehberdir: *"Andolsun onların (geçmiş peygamberlerin ve ümmetlerinin) kıssalarında akıl sahipleri için pek çok ibretler vardır. (Bu Kur'ân) uydurulabilecek bir söz değildir. Fakat o, kendinden öncekileri tasdik eden, her şeyi açıklayan (bir kitaptır); iman eden toplum için bir rahmet ve bir hidayettir."*

İkincisi: İnsanlık devam ettiği müddetçe insanlar mümin-kâfir, hakikati yalanlayan-tasdik eden şeklinde farklı farklı olmaya devam edeceklerdir. Bu da imtihanın ve iyilerle kötülerin birbirinden ayrışmasının sırrıdır: *"Sen ne kadar üstüne düşsen de insanların çoğu iman edecek değillerdir." "Onların çoğu, ancak ortak koşarak Allah'a iman ederler."*

Üçüncüsü: İnsanın yoldan sapmasının sebebi, Allah'ın ayetlerinden yüz çevirmesi, aklını ve hislerini işlevsiz kılmasıdır: *"Göklerde ve yerde nice deliller vardır ki onlar bu delillerden yüzlerini çevirip geçerler." "(Kâfirler) yeryüzünde hiç gezmediler mi ki kendilerinden öncekilerin sonunun nasıl olduğunu görsünler!"*

Dördüncüsü: Mümin, bilgi ve basiret (öngörü) ile insanları İslam'a davet etmeye ve onların hidayete ermeleri için çalışmaya devam etmelidir: *"(Resûlüm!) De ki: İşte bu, benim yolumdur. Ben Allah'a çağırıyorum, ben ve bana uyanlar aydınlık bir yol üzerindeyiz. Allah'ı (ortaklardan) tenzih ederim! Ve ben ortak koşanlardan değilim."* Öte yandan mümin, insanları hakka çağırma karşılığında maddî-manevî herhangi bir ücret istemez. Tıpkı Hz. Peygamber (s.a.s.) gibi: *"Hâlbuki sen bu vahyi tebliğ etmen karşılığında onlardan bir ücret istemiyorsun. Bu vahiy, âlemler için ancak bir öğüttür."*

Beşincisi: Müminlerin İslam daveti nesilden nesle aktarılagelen bir davettir ve her ne kadar bâtıl haddini aşsa ve uzun süre devam etse de akıbet İslam davetinindir: *"Senden önce de şehirler halkından kendilerine vahyettiğimiz erkeklerden başkasını peygamber göndermedik." "Nihayet peygamberler ümitlerini yitirip de kendilerinin yalana çıkarıldıklarını sandıkları sırada onlara yardımımız gelir ve dilediğimiz kimse kurtuluşa erdirilir. (Fakat) suçlular topluluğundan azabımız asla geri çevrilmez."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Onlar hile yaparak işlerine karar verdikleri zaman sen onların yanında değildin." ayetindeki (اَجْمَعُوٓا اَمْرَهُم) ifadesi, planlarını sapasağlam yapmışlardı demektir. Yani Hz. Yusuf'un kardeşleri ona tuzak kurmuş ve sonunda onu kuyuya atmışlardı.

"Sen ne kadar üstüne düşsen de insanların çoğu iman edecek değillerdir." ayeti, muhatapları ne kadar yüz çevirip onu üzseler de Hz. Peygamber'in (s.a.s.), onların iman etmelerini çok arzuladığını gösterir.

(وَهُمْ عَنْهَا مُعْرِضُونَ), insanların ayetlerden yüz çevirmeleri, onları gözleriyle görüp elleriyle dokunsalar da üzerinde düşünmemeleri demektir. Ah insanoğlu, ah! Bir düşünse, bu âlemde hak ve hakikate delalet eden nice ayetler vardır!

(غَاشِيَةٌ مِنْ عَذَابِ اللهِ), insanlara gelecek olan o azap, onları körleştiren ve gözlerini perdeleyen bir azaptır.

(عَلٰى بَصِيرَةٍ) buyruğunda sözü edilen *"basiret,"* ilim ve dirayet demektir.

"Ben ve bana uyanlar." Davet vazifesinde ümmet, peygamberine ortaktır ve ona tabidir. Eğer böyle olmasaydı Hz. Peygamber'in (s.a.s.) vefatıyla birlikte İslam daveti son bulurdu.

"Senden önce de şehirler halkından kendilerine vahyettiğimiz erkeklerden başkasını peygamber göndermedik." ayetinden anlıyoruz ki bazı yanlış düşüncede olanların iddia ettikleri gibi, gönderilen peygamberlerin hiçbiri melek yahut ilahlık vasfı taşıyan varlıklar değildi.

(حَتّٰٓى اِذَا اسْتَيْـَٔسَ الرُّسُلُ), peygamberler, kavimlerinin iman etmelerinden ümitlerini kestiklerinde demektir.

(وَظَنُّٓوا اَنَّهُمْ قَدْ كُذِبُوا) buyruğunda geçen "zan" kelimesi *"yakîn (kesin bilgi)"* anlamındadır. Tıpkı müminler hakkında *"Onlar kesinlikle rablerine kavuşacaklarını ve O'na döneceklerini bilen kimselerdir"*[63] ayetinde geçen "zan" kelimesinin *"yakîn"* anlamında olduğu gibi.

Yani, peygamberler kavimlerinin kendilerine olumlu cevap vermelerinden ümitlerini kesip onların hakikati yalanlamada ısrar edeceklerine kesin kanaat getirince Allah'ın, müminleri kurtarıp kâfirleri helâk ettiği yardımı gelivermiştir.

"(Bu Kur'ân) uydurulabilecek bir söz değildir. Fakat o, kendinden öncekileri tasdik eden, her şeyi açıklayan (bir kitaptır); iman eden toplum için bir rahmet ve bir hidayettir." ayetini bu sûre bağlamında tefsir edecek olursak, Kur'ân'ın kendinden öncekini tasdik edici olması, Tevrat'ı

63 Bakara 2/46.

tasdik etmesi demektir. Çünkü Yusuf'un (a.s.) kıssası ile ilgili Kur'ân'ın da tasdik ettiği birtakım bilgiler Tevrat'ta da vardır.

"Fakat o, iman eden toplum için bir rahmet ve bir hidayettir." Aslında burada Kur'ân için yapılan rahmet ve hidayet nitelemesi, Yusuf kıssasını anlatan sûreyi vasfediyor. Bu yönüyle ayet, müminleri; haset, şehvet, zindan ve makamla imtihan, gerek taraftarlar gerekse muhalif kesimlerle imtihan gibi hususlarda Yusuf Sûresi içinde kendilerine mesaj aramaya teşvik etmektedir. Nitekim bu sûre insanın hem siyasî, sosyal ve kültürel hayatta hem de davetle ilgili pek çok alanda karşılaşabileceği sorulara tafsilatlı cevaplar içermektedir.

سُورَةُ الرَّعْدِ

13- RA'D SÛRESİ

102. MECLİS: HİDAYET YOLU
103. MECLİS: HAK EHLİ İLE BÂTIL EHLİNİN AYRIŞMASI
104. MECLİS: SONUÇ VE EN BÜYÜK HAKİKATİN HATIRLATILMASI

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

الٓمٓرٰ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ وَالَّذِىٓ اُنْزِلَ اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الْحَقُّ وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ
النَّاسِ لَا يُؤْمِنُونَ ﴿١﴾ اَللّٰهُ الَّذِى رَفَعَ السَّمٰوَاتِ بِغَيْرِ عَمَدٍ تَرَوْنَهَا ثُمَّ
اسْتَوٰى عَلَى الْعَرْشِ وَسَخَّرَ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ كُلٌّ يَجْرِى لِاَجَلٍ مُسَمًّى
يُدَبِّرُ الْاَمْرَ يُفَصِّلُ الْاٰيَاتِ لَعَلَّكُمْ بِلِقَآءِ رَبِّكُمْ تُوقِنُونَ ﴿٢﴾ وَهُوَ الَّذِى مَدَّ
الْاَرْضَ وَجَعَلَ فِيهَا رَوَاسِىَ وَاَنْهَارًا وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ جَعَلَ فِيهَا زَوْجَيْنِ
اثْنَيْنِ يُغْشِى الَّيْلَ النَّهَارَ اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ ﴿٣﴾ وَفِى
الْاَرْضِ قِطَعٌ مُتَجَاوِرَاتٌ وَجَنَّاتٌ مِنْ اَعْنَابٍ وَزَرْعٌ وَنَخِيلٌ صِنْوَانٌ وَغَيْرُ
صِنْوَانٍ يُسْقٰى بِمَآءٍ وَاحِدٍ وَنُفَضِّلُ بَعْضَهَا عَلٰى بَعْضٍ فِى الْاُكُلِ اِنَّ فِى
ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿٤﴾ وَاِنْ تَعْجَبْ فَعَجَبٌ قَوْلُهُمْ ءَاِذَا كُنَّا تُرَابًا ءَاِنَّا
لَفِى خَلْقٍ جَدِيدٍ اُولٰٓئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ وَاُولٰٓئِكَ الْاَغْلَالُ فِى اَعْنَاقِهِمْ
وَاُولٰٓئِكَ اَصْحَابُ النَّارِ هُمْ فِيهَا خَالِدُونَ ﴿٥﴾ وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالسَّيِّئَةِ قَبْلَ
الْحَسَنَةِ وَقَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهِمُ الْمَثُلَاتُ وَاِنَّ رَبَّكَ لَذُو مَغْفِرَةٍ لِلنَّاسِ عَلٰى
ظُلْمِهِمْ وَاِنَّ رَبَّكَ لَشَدِيدُ الْعِقَابِ ﴿٦﴾ وَيَقُولُ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَآ اُنْزِلَ عَلَيْهِ
اٰيَةٌ مِنْ رَبِّهِ اِنَّمَآ اَنْتَ مُنْذِرٌ وَلِكُلِّ قَوْمٍ هَادٍ ﴿٧﴾ اَللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تَحْمِلُ كُلُّ
اُنْثٰى وَمَا تَغِيضُ الْاَرْحَامُ وَمَا تَزْدَادُ وَكُلُّ شَىْءٍ عِنْدَهُ بِمِقْدَارٍ ﴿٨﴾ عَالِمُ
الْغَيْبِ وَالشَّهَادَةِ الْكَبِيرُ الْمُتَعَالِ ﴿٩﴾ سَوَآءٌ مِنْكُمْ مَنْ اَسَرَّ الْقَوْلَ وَمَنْ
جَهَرَ بِهِ وَمَنْ هُوَ مُسْتَخْفٍ بِالَّيْلِ وَسَارِبٌ بِالنَّهَارِ ﴿١٠﴾ لَهُ مُعَقِّبَاتٌ مِنْ
بَيْنِ يَدَيْهِ وَمِنْ خَلْفِهِ يَحْفَظُونَهُ مِنْ اَمْرِ اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُغَيِّرُ مَا بِقَوْمٍ حَتّٰى
يُغَيِّرُوا مَا بِاَنْفُسِهِمْ وَاِذَآ اَرَادَ اللّٰهُ بِقَوْمٍ سُوٓءًا فَلَا مَرَدَّ لَهُ وَمَا لَهُمْ مِنْ
دُونِهِ مِنْ وَالٍ ﴿١١﴾ هُوَالَّذِى يُرِيكُمُ الْبَرْقَ خَوْفًا وَطَمَعًا وَيُنْشِئُ السَّحَابَ

الثِّقَالِ ﴿١٢﴾ وَيُسَبِّحُ الرَّعْدُ بِحَمْدِهِ وَالْمَلٰٓئِكَةُ مِنْ خِيفَتِهِۦ وَيُرْسِلُ الصَّوَاعِقَ
فَيُصِيبُ بِهَا مَنْ يَشَآءُ وَهُمْ يُجَادِلُونَ فِى اللَّهِ وَهُوَ شَدِيدُ الْمِحَالِ ﴿١٣﴾ لَهُۥ
دَعْوَةُ الْحَقِّ وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِهِۦ لَا يَسْتَجِيبُونَ لَهُمْ بِشَىْءٍ إِلَّا كَبَاسِطِ
كَفَّيْهِ إِلَى الْمَآءِ لِيَبْلُغَ فَاهُ وَمَا هُوَ بِبَالِغِهِۦ وَمَا دُعَآءُ الْكَافِرِينَ إِلَّا فِى
ضَلَٰلٍ ﴿١٤﴾ وَلِلَّهِ يَسْجُدُ مَنْ فِى السَّمٰوَاتِ وَالْأَرْضِ طَوْعًا وَكَرْهًا وَظِلَٰلُهُمْ
بِالْغُدُوِّ وَالْأٰصَالِ ﴿١٥﴾

1. Elif. Lâm. Mîm. Râ. Bunlar, Kitab'ın ayetleridir. Sana Rabbinden indirilen haktır, fakat insanların çoğu inanmazlar.

2. Görmekte olduğunuz gökleri direksiz olarak yükselten, sonra Arş'a istivâ eden, güneşi ve ayı emrine boyun eğdiren Allah'tır. (Bunların) her biri muayyen bir vakte kadar akıp gitmektedir. O, Rabbinize kavuşacağınıza kesin olarak inanmanız için her işi düzenleyip ayetleri açıklamaktadır.

3. Yeri döşeyen, onda oturaklı dağlar ve ırmaklar yaratan ve orada bütün meyvelerden çifter çifter yaratan O'dur. Geceyi de gündüzün üzerine O örtüyor. Şüphesiz bütün bunlarda, düşünen bir toplum için ibretler vardır.

4. Yeryüzünde birbirine komşu kıtalar, üzüm bağları, ekinler, bir kökten ve çeşitli köklerden dallanmış hurma ağaçları vardır. Bunların hepsi bir suyla sulanır. (Böyleyken) yemişlerinde onların bir kısmını bir kısmına üstün kılarız. İşte bunlarda akıllarını kullanan bir toplum için ibretler vardır.

5. (Resûlüm! Kâfirlerin seni yalanlamalarına) şaşıyorsan, asıl şaşılacak şey onların, "Biz toprak olduğumuz zaman yeniden mi yaratılacağız?" demeleridir. İşte onlar, Rablerini inkâr edenlerdir; işte onlar (kıyamet gününde) boyunlarında tasmalar bulunanlardır. Ve onlar ateş ehlidir. Onlar orada ebedî kalacaklardır!

6. (Müşrikler) senden iyilikten önce kötülüğü çabucak istiyorlar. Hâlbuki onlardan önce ibret alınacak nice azap örnekleri gelip geçmiştir. Doğrusu

insanlar kötülük ettikleri halde Rabbin onlar için mağfiret sahibidir. (Bununla beraber) Rabbinin azabı da çok şiddetlidir.

7. Kâfirler diyorlar ki: Ona Rabbinden bir mucize indirilseydi ya! (Hâlbuki) sen ancak bir uyarıcısın ve her toplumun bir rehberi vardır.

8. Her dişinin neye gebe kalacağını, rahimlerin neyi eksik, neyi ziyade edeceğini Allah bilir. O'nun katında her şey ölçü iledir.

9. O, görüleni de görülmeyeni de bilir; çok büyüktür, yücedir.

10. Sizden, sözü gizleyenle onu açığa vuran, geceleyin gizlenenle gündüzün yürüyen (O'nun ilminde) eşittir.

11. Onun önünde ve arkasında Allah'ın emriyle onu koruyan takipçiler (melekler) vardır. Bir toplum kendilerindeki özellikleri değiştirinceye kadar Allah, onlarda bulunanı değiştirmez. Allah bir topluma kötülük diledi mi, artık onun için geri çevrilme diye bir şey yoktur. Onların Allah'tan başka yardımcıları da yoktur.

12. O, size korku ve ümit içinde şimşeği gösteren ve (yağmur dolu) ağır bulutları meydana getirendir.

13. Gök gürültüsü Allah'ı hamd ile tesbih eder. Melekler de O'nun heybetinden dolayı tesbih ederler. Onlar, Allah hakkında mücadele edip dururken O, yıldırımlar gönderip onlarla dilediğini çarpar. Ve O, azabı pek şiddetli olandır.

14. El açıp yalvarmaya layık olan ancak O'dur. O'nun dışında el açıp dua ettikleri, onların isteklerini hiçbir şeyle karşılamazlar. Onlar ancak ağzına gelsin diye suya doğru iki avucunu açan kimse gibidir. Hâlbuki (suyu ağzına götürmedikçe) su onun ağzına girecek değildir. Kâfirlerin duası kuşkusuz hedefini şaşırmıştır.

15. Göklerde ve yerde bulunanlar da onların gölgeleri de sabah akşam ister istemez sadece Allah'a secde ederler.

HİDAYET YOLU

Bu sûrenin ilk ayetlerinde, hidayet meselesi, insanı hak yola ulaştıran unsurlar ve bu yolda insana engel olabilecek hususlar ele alınmaktadır: *"Bunlar, Kitab'ın ayetleridir. Sana Rabbinden indirilen haktır, fakat insanların çoğu inanmazlar."*

Sûredeki ilk ayetlerin odak noktasını hak ve hakikati arayan herkes için geniş tefekkür âlemi olan evren oluşturmaktadır:

"Görmekte olduğunuz gökleri direksiz olarak yükselten, sonra Arş'a istivâ eden, güneşi ve ayı emrine boyun eğdiren Allah'tır. (Bunların) her biri muayyen bir vakte kadar akıp gitmektedir."

"Yeryüzünde birbirine komşu kıtalar, üzüm bağları, ekinler, bir kökten ve çeşitli köklerden dallanmış hurma ağaçları vardır. Bunların hepsi bir suyla sulanır. (Böyleyken) yemişlerinde onların bir kısmını bir kısmına üstün kılarız."

"O, size korku ve ümit içinde şimşeği gösteren ve (yağmur dolu) ağır bulutları meydana getirendir." "Her dişinin neye gebe kalacağını, rahimlerin neyi eksik, neyi ziyade edeceğini Allah bilir. O'nun katında her şey ölçü iledir."

Rabbimiz, insanın her gün üzerinde dolaşıp içli dışlı olduğu evrendeki ayetleri arz ederken aklı kullanmaya ve tefekküre dikkat çekiyor: *"Şüphesiz bütün bunlarda, düşünen bir toplum için ibretler vardır." "İşte bunlarda akıllarını kullanan bir toplum için ibretler vardır."*

Marifet raflarına yerleştirilmiş hakikatler, insan o hakikatlere bakıp onlar üzerinde düşünmedikçe, onlardan mesaj çıkarmadıkça insanın hidayetine vesile olamazlar. Bu takdirde o hakikatler insanın sadece maddî ihtiyacını karşılamak üzere yöneldiği kuru ve donuk varlıklara dönüşür. İlerleyen ayetlerde Kur'ân, muhatabını bu gerçeğin tamamlayıcı unsuru olan bir prensibe davet ediyor. Evet, her hakikat, üzerinde düşünüp kafa yoracak akla ihtiyaç duymaktadır. Her akıl da kendisini o hakikatlerin dilini kavramaya itecek irade, azim ve gayrete ihtiyaç duymaktadır. O nedenle, değişim -iyiden kötüye ya da kötüden iyiye- hangi surette olursa olsun bireysel sorumluluk üstlenmekle olur. Bu hakikate dikkat çekmek üzere Rabbimiz on birinci ayette *"Bir toplum kendilerindeki özellikleri değiştirinceye kadar Allah onlarda bulunanı değiştirmez"* buyurmuştur.

Aklı harekete geçiren ve onu, ciddi şekilde araştırmaya ve ardından da ulaştığı hakikate tutunmaya sevk eden de iradedir. Aklı hakikatten fersah fersah uzaklaşmaya yönlendiren ve anlık zevklerin peşinde

sürükleyen de iradedir. Her iki durumda da sünnetullah, herhangi bir ayrım ve iltimas yapmaksızın mesuliyetle paralel işlemektedir.

İnsanın üzerine düşen sorumluluk gerçeğiyle ilgili -adeta biri diğerine bağlı olan- akıl, irade ve kararlılık olgulardan birinin işlevini yitirmesi durumunda hayat düzeninin tümden bozulması, şu âlemde -asla- tesadüfîliğin değil bilakis tam hikmetin olduğunun açık delilidir.

Mesela yeryüzündeki canlılığı sağlayan unsurlardan toprağın bitkileri yetiştirmeye elverişli olmadığını, bitkilerin canlılığı için gerekli olan yağmurun yağmadığını yahut yağsa bile bitkilerin ihtiyacına cevap verecek kıvamda olmadığını, güneşin ışınlarının sönüp gittiğini ve işlevini yitirdiğini düşünsek, hayat denen şey nasıl gerçekleşebilir ve nasıl bir işleyiş şekli olabilir ki? O halde, bu sistemi kuran ve bu sistemin her bir parçasına kendine has bir görev tahsis eden kimdir acaba?

Ayrıca, insan kendine şöyle bir baksa, fıtratlarına uygun olarak erkek ve kadına verilen işlev ve nitelikler, hayatın olmazsa olmazı ve neslin devamı için şart olan bazı hakikatler üzerinde zihnini yorsa, acaba böyle bir görev taksiminin bir tesadüften kaynaklandığını söyleyebilir mi? Bu gerçek herhangi bir tesadüfîlikle izah edilemeyeceğine göre acaba birbirleri için erkek ve kadını yaratmayı ve birinin eksikliğini diğeriyle gidermeyi takdir edip belirleyen kimdir?

Kur'an, tüm bunlardan sonra müşriklerin inkârdaki ısrarlarına ve kendilerini hakka ulaştıracak yoldan sapmalarına işaret ediyor. Onlar, tüm bu sorulara cevap vermek yerine aceleci bir tavırla yeniden dirilişle ilgili soru sormaya koyuluyorlar. *"(Resûlüm! Kâfirlerin seni yalanlamalarına) şaşıyorsan, asıl şaşılacak şey onların, 'Biz toprak olduğumuz zaman yeniden mi yaratılacağız?' demeleridir."* Eğer müşrikler ilk yaratılışla ilgili sorulara cevap bulmaya gayret etselerdi, zaten yeniden yaratılışla ilgili sorularına da gerekli cevabı bulmuş olacaklardı. Nitekim bu gerçeği Rabbimiz bir başka ayet-i kerimede şöyle ifade ediyor: *"İlk yaratmada acizlik mi gösterdik? Hayır, onlar yeni bir yaratma hususunda şüphe içindedirler."*[64]

64 Kâf 50/15.

İnsanoğlunun heva ve hevesine kapılıp gitmemesi ve kendi iradesinden sorumlu olduğunu, hem düşünce hem de eylem planında yapması gereken şeylerin olduğunu hissetmesi için bu bölümde uyarı ve teşvik içerikli ayetler gelmiştir: *"Doğrusu insanlar kötülük ettikleri halde Rabbin onlar için mağfiret sahibidir. (Bununla beraber) Rabbinin azabı da çok şiddetlidir." "Sizden, sözü gizleyenle onu açığa vuran, geceleyin gizlenenle gündüzün yürüyen (O'nun ilminde) eşittir."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Görmekte olduğunuz gökleri direksiz olarak yükselten O'dur." ayeti, her biri kendi yörüngesinde ve kendi sistemi içinde hareket eden gök cisimlerini böylesine bir uyum içinde tutan evrensel kanunlara dikkat çekiyor. Bir yandan da insanoğlunun arz üzerinde direksiz bir tavan inşa etmekten aciz olduğunu anlatıyor.

"Yeri döşeyen O'dur." Yani yeryüzünü ekip biçmeye, üzerinde binalar yükseltip yerleşmeye elverişli halde yaratan O'dur. Bu ayet ile yeryüzünün küre şeklinde olması arasında herhangi bir çelişki yoktur. Çünkü yeryüzünün düz bir şekilde yayılması, insanoğlunun hareket ve eylemleri için -pratikte de görüldüğü üzere- hikmete uygun olan durumdur. Yeryüzünün küre şeklinde olması ise günlük hayatta fark edilmez. Ancak, küre şeklinde yaratılmış olması gece ve gündüzün oluşmasını sağlar. Nitekim bu hususa şu ayetle de işaret edilmektedir: *"Geceyi gündüzün üzerine örtüyor, gündüzü de gecenin üzerine sarıyor."*[65]

(رَوَاسِيَ) kelimesi *"sabit kazıklar"* anlamında olup dağların bir sıfatıdır. Sıfat zikredilip mevsuf hazfedilmiş, sıfat, mevsufun yerini tutmuştur.

"Geceyi de gündüzün üzerine O örtüyor." Allah (c.c.) gündüzün üzerini gece ile örtüyor ve dünyanın bilinen günlük hareketi sayesinde geceleyin onun belli kısımlarında güneş ışıklarını engellemiş oluyor.

(صِنْوَانٌ وَغَيْرُ صِنْوَانٍ) Bazı ağaçlar tek bir kökten birden fazla dal şeklinde, bazıları da tek kökten tek gövde şeklinde yeşerirler.

"Bunların hepsi bir suyla sulanır." Hepsi aynı suyla sulandığı halde meyvelerin renk ve tatlarının farklı farklı oluşuna dikkat çekilmektedir.

---

65 Zümer 39/5.

(وَيَسْتَعْجِلُونَكَ بِالسَّيِّئَةِ) buyruğunda geçen "seyyie" kelimesi *"azap/ceza"* anlamındadır. Yani cezayı senden çabucak istiyorlar, demektir.

"Hâlbuki onlardan önce ibret alınacak nice azap örnekleri gelip geçmiştir." Allah (c.c.) bu ayetiyle önceki kavimlerin başına gelen musibetleri hatırlatıyor. Bu ayette geçen (الْمَثُلَاتُ) kelimesi, öğüt ve ibret verici şeyler, demektir.

"Ona Rabbinden bir mucize indirilseydi ya!" Müşrikler bunu söylerken Hz. Peygamber'e (s.a.s.), tıpkı Hz. İsa'ya (a.s.) verilen ölüleri diriltme ve gökten sofra indirme mucizesi gibi mucizeler verilmesini öneriyorlardı.

(إِنَّمَا أَنْتَ مُنْذِرٌ) cümlesi hasr ifade eden bir cümledir. Yani "Senin vazifen sadece uyarı ve tebliğdir, mucize göstermek değildir" denmektir. Peşinden gelen cümlede de *"Her toplumun bir rehberi vardır"* buyrularak âdeta "Sen, senden önceki davetçi, kılavuz ve peygamberlerden farklı değilsin" denmektir. Uyarmak, hidayeti de kapsar. O yüzden ayette önce uyarma lafzı geçiyor, ardından da uyarının muhtemel neticesi olan hidayete (rehberliğin neticesine) vurgu yapılıyor.

"Rahimlerin neyi eksik, neyi ziyade edeceğini Allah bilir." ifadesi, kadının yumurtalarının rahme inmesi, erkeğin sperminin rahme girmesi, ikisi arasında aşılanmanın tamamlanıp tamamlanmaması, rahimde oluşan cenin sayısı, ceninin biyolojik değişimleri, henüz gelişimi tamamlanmadan düşük olması gibi rahimde gerçekleşen her türlü eksilme ve çoğalmayı kapsar. Tüm bunlar Allah'ın ilmi, kudreti ve tedbiri ile olur.

(الْمُتَعَالِ) kelimesi, eksiklik ifade eden niteliklerden münezzeh olan demektir. (مُسْتَخْفٍ بِاللَّيْلِ) ifadesi, gece karanlığında gizlenen, (وَسَارِبٌ بِالنَّهَارِ) ifadesi ise gündüzün aydınlığında yoluna devam eden demektir. Gece karanlığında gizlenen de gündüzün aydınlığında yoluna koyulan da Allah'ın ilminde eşittir.

"Onun önünde ve arkasında Allah'ın emriyle onu koruyan takipçiler (melekler) vardır." Yani her insan için Allah'ın emriyle vazifelendirilmiş takipçi melekler vardır. Bu melekler kişinin ağzından çıkan sözleri ve işlediği fiilleri kaydederler. Dolayısıyla bu ayette zikredilen koruma bu

anlamdadır. Ayrıca onu birtakım kötülüklerden korumaları anlamına gelmesi de muhtemeldir. Allahu a'lem.

"Bir toplum kendilerindeki özellikleri değiştirinceye kadar Allah onlarda bulunanı değiştirmez." İnsanın mükellef olması, fert, toplum ya da ülke bazında sorumluluk üstlenip sınanması ve iyileriyle kötülerinin ayrılmasının hikmeti budur.

"Allah bir topluma kötülük diledi mi, artık onun için geri çevrilme diye bir şey yoktur." buyruğundaki *"kötülük,"* insanların sapmaları ve doğru yoldan uzaklaşmaları neticesinde kendilerine verilecek azap anlamındadır. Yoksa Allah kötülük yapmak istemez. Azap, insanlar nezdinde kötü bir şey olduğu için burada, "azap" kelimesi yerine "kötülük" zikredilmiştir.

(وَمَا لَهُمْ مِنْ دُونِهِ مِنْ وَالٍ) ayetindeki (وَالٍ) kelimesi, yardımı ve desteği ile kulunun imdadına yetişen demektir.

"O, size korku ve ümit içinde şimşeği gösteren ve (yağmur dolu) ağır bulutları meydana getirendir." buyruğunda sözü edilen *"korku,"* şimşekten ve çıkardığı sesten dolayıdır. *"Ümit"* ise o şimşeğin akabinde yeryüzü, insanlık ve hayvanlar için gelen yağmur sebebiyledir.

"Gök gürültüsü Allah'ı hamd ile tesbih eder." Yani gökyüzü, Allah'ın azametine şahitlik eder.

(شَدِيدُ الْمِحَالِ), gücü ve cezalandırması şiddetli olan demektir.

(كَبَاسِطِ كَفَّيْهِ إِلَى الْمَاءِ لِيَبْلُغَ فَاهُ وَمَا هُوَ بِبَالِغِهِ) cümlesi, suyun ağzına ulaşmasını ümit ederek suya eliyle işaret eden kimseyi tasvir etmektedir. Bu durum acziyetin zirvesidir ve boş bir beklentidir. Burada verilen örnek, gerçeği anlamak ve o gerçeği kabul etmek üzere aklı harekete geçiren bir örnektir.

"Göklerde ve yerde bulunanlar da onların gölgeleri de sabah akşam ister istemez sadece Allah'a secde ederler." Sabahleyin güneşin doğuşundan akşam üstü batışına kadar gölgenin hareketi de Allah'ın belirlediği ve isteyerek ya da istemeyerek tüm yarattıklarını kendisine boyun eğdirdiği kâinat yasasına tabi olarak gerçekleşmektedir.

قُلْ مَنْ رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ قُلِ اللّٰهُ قُلْ اَفَاتَّخَذْتُمْ مِنْ دُونِهٖٓ اَوْلِيَآءَ لَا
يَمْلِكُونَ لِاَنْفُسِهِمْ نَفْعًا وَلَا ضَرًّا قُلْ هَلْ يَسْتَوِى الْاَعْمٰى وَالْبَصِيرُ اَمْ هَلْ
تَسْتَوِى الظُّلُمَاتُ وَالنُّورُ اَمْ جَعَلُوا لِلّٰهِ شُرَكَآءَ خَلَقُوا كَخَلْقِهٖ فَتَشَابَهَ الْخَلْقُ
عَلَيْهِمْ قُلِ اللّٰهُ خَالِقُ كُلِّ شَىْءٍ وَهُوَ الْوَاحِدُ الْقَهَّارُ ﴿١٦﴾ اَنْزَلَ مِنَ السَّمَآءِ
مَآءً فَسَالَتْ اَوْدِيَةٌ بِقَدَرِهَا فَاحْتَمَلَ السَّيْلُ زَبَدًا رَابِيًا وَمِمَّا يُوقِدُونَ عَلَيْهِ
فِى النَّارِ ابْتِغَآءَ حِلْيَةٍ اَوْ مَتَاعٍ زَبَدٌ مِثْلُهٗ كَذٰلِكَ يَضْرِبُ اللّٰهُ الْحَقَّ وَالْبَاطِلَ
فَاَمَّا الزَّبَدُ فَيَذْهَبُ جُفَآءً وَاَمَّا مَا يَنْفَعُ النَّاسَ فَيَمْكُثُ فِى الْاَرْضِ كَذٰلِكَ
يَضْرِبُ اللّٰهُ الْاَمْثَالَ ﴿١٧﴾ لِلَّذِينَ اسْتَجَابُوا لِرَبِّهِمُ الْحُسْنٰى وَالَّذِينَ لَمْ
يَسْتَجِيبُوا لَهٗ لَوْ اَنَّ لَهُمْ مَا فِى الْاَرْضِ جَمِيعًا وَمِثْلَهٗ مَعَهٗ لَافْتَدَوْا بِهٖ اُولٰٓئِكَ
لَهُمْ سُوٓءُ الْحِسَابِ وَمَاْوٰيهُمْ جَهَنَّمُ وَبِئْسَ الْمِهَادُ ﴿١٨﴾ اَفَمَنْ يَعْلَمُ اَنَّمَآ اُنْزِلَ
اِلَيْكَ مِنْ رَبِّكَ الْحَقُّ كَمَنْ هُوَ اَعْمٰى اِنَّمَا يَتَذَكَّرُ اُولُوا الْاَلْبَابِ ﴿١٩﴾ اَلَّذِينَ
يُوفُونَ بِعَهْدِ اللّٰهِ وَلَا يَنْقُضُونَ الْمِيثَاقَ ﴿٢٠﴾ وَالَّذِينَ يَصِلُونَ مَآ اَمَرَ اللّٰهُ بِهٖٓ اَنْ
يُوصَلَ وَيَخْشَوْنَ رَبَّهُمْ وَيَخَافُونَ سُوٓءَ الْحِسَابِ ﴿٢١﴾ وَالَّذِينَ صَبَرُوا ابْتِغَآءَ
وَجْهِ رَبِّهِمْ وَاَقَامُوا الصَّلٰوةَ وَاَنْفَقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً وَيَدْرَؤُنَ
بِالْحَسَنَةِ السَّيِّئَةَ اُولٰٓئِكَ لَهُمْ عُقْبَى الدَّارِ ﴿٢٢﴾ جَنَّاتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا وَمَنْ
صَلَحَ مِنْ اٰبَآئِهِمْ وَاَزْوَاجِهِمْ وَذُرِّيَّاتِهِمْ وَالْمَلٰٓئِكَةُ يَدْخُلُونَ عَلَيْهِمْ مِنْ كُلِّ بَابٍ
﴿٢٣﴾ سَلَامٌ عَلَيْكُمْ بِمَا صَبَرْتُمْ فَنِعْمَ عُقْبَى الدَّارِ ﴿٢٤﴾ وَالَّذِينَ يَنْقُضُونَ عَهْدَ
اللّٰهِ مِنْ بَعْدِ مِيثَاقِهٖ وَيَقْطَعُونَ مَآ اَمَرَ اللّٰهُ بِهٖٓ اَنْ يُوصَلَ وَيُفْسِدُونَ فِى الْاَرْضِ
اُولٰٓئِكَ لَهُمُ اللَّعْنَةُ وَلَهُمْ سُوٓءُ الدَّارِ ﴿٢٥﴾ اَللّٰهُ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَآءُ وَيَقْدِرُ
وَفَرِحُوا بِالْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَمَا الْحَيٰوةُ الدُّنْيَا فِى الْاٰخِرَةِ اِلَّا مَتَاعٌ ﴿٢٦﴾ وَيَقُولُ
الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْلَآ اُنْزِلَ عَلَيْهِ اٰيَةٌ مِنْ رَبِّهٖ قُلْ اِنَّ اللّٰهَ يُضِلُّ مَنْ يَشَآءُ وَيَهْدِى

اِلَيْهِ مَنْ اَنَابَ ﴿٢٧﴾ اَلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَتَطْمَئِنُّ قُلُوْبُهُمْ بِذِكْرِ اللّٰهِ اَلَا بِذِكْرِ اللّٰهِ
تَطْمَئِنُّ الْقُلُوْبُ ﴿٢٨﴾ اَلَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا الصّٰلِحٰتِ طُوْبٰى لَهُمْ وَحُسْنُ
مَاٰبٍ ﴿٢٩﴾ كَذٰلِكَ اَرْسَلْنٰكَ فِيْٓ اُمَّةٍ قَدْ خَلَتْ مِنْ قَبْلِهَآ اُمَمٌ لِّتَتْلُوَا عَلَيْهِمُ
الَّذِيْٓ اَوْحَيْنَآ اِلَيْكَ وَهُمْ يَكْفُرُوْنَ بِالرَّحْمٰنِ قُلْ هُوَ رَبِّيْ لَآ اِلٰهَ اِلَّا هُوَ عَلَيْهِ
تَوَكَّلْتُ وَاِلَيْهِ مَتَابِ ﴿٣٠﴾ وَلَوْ اَنَّ قُرْاٰنًا سُيِّرَتْ بِهِ الْجِبَالُ اَوْ قُطِّعَتْ بِهِ الْاَرْضُ
اَوْ كُلِّمَ بِهِ الْمَوْتٰى بَلْ لِّلّٰهِ الْاَمْرُ جَمِيْعًا اَفَلَمْ يَايْئَسِ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْٓا اَنْ لَّوْ يَشَآءُ
اللّٰهُ لَهَدَى النَّاسَ جَمِيْعًا وَلَا يَزَالُ الَّذِيْنَ كَفَرُوْا تُصِيْبُهُمْ بِمَا صَنَعُوْا قَارِعَةٌ
اَوْ تَحُلُّ قَرِيْبًا مِّنْ دَارِهِمْ حَتّٰى يَاْتِيَ وَعْدُ اللّٰهِ اِنَّ اللّٰهَ لَا يُخْلِفُ الْمِيْعَادَ ﴿٣١﴾
وَلَقَدِ اسْتُهْزِئَ بِرُسُلٍ مِّنْ قَبْلِكَ فَاَمْلَيْتُ لِلَّذِيْنَ كَفَرُوْا ثُمَّ اَخَذْتُهُمْ فَكَيْفَ
كَانَ عِقَابِ ﴿٣٢﴾

16. *(Resûlüm!) De ki: "Göklerin ve yerin Rabbi kimdir?" De ki: "Allah'tır." O halde de ki: "O'nu bırakıp da kendilerine fayda ya da zarar verme gücüne sahip olmayan dostlar mı edindiniz?" De ki: "Körle gören bir olur mu hiç? Ya da karanlıklarla aydınlık eşit olur mu?" Yoksa O'nun yarattığı gibi yaratan ortaklar buldular da bu yaratma onlarca birbirine benzer mi göründü? De ki: Allah her şeyi yaratandır. Ve O, birdir, karşı durulamaz güç sahibidir.*

17. *O, gökten su indirdi de vadiler kendi hacimlerince sel olup aktı. Bu sel, üste çıkan bir köpüğü yüklenip götürdü. Süs veya (diğer) eşya yapmak isteyerek ateşte erittikleri şeylerden de buna benzer köpük olur. İşte Allah hak ile bâtıla böyle misal verir. Köpük atılıp gider. İnsanlara fayda veren şeye gelince, o yeryüzünde kalır. İşte Allah böyle misaller getirir.*

18. *İşte Rablerinin emrine uyanlar için en güzel (mükâfat) vardır. Ona uymayanlara gelince, eğer yeryüzünde olanların tümü ile bunun yanında bir misli daha kendilerinin olsa, (kurtulmak için) onu mutlaka feda ederler. İşte onlar var ya, hesabın en kötüsü onlaradır. Varacakları yer de cehennemdir. O ne kötü yataktır!*

19. Rabbinden sana indirilenin hak olduğunu bilen kimse, (inkâr eden) kör kimse gibi olur mu? (Fakat bunu) ancak akıl sahipleri anlar.

20. Onlar, Allah'ın ahdini yerine getirenler ve verdikleri sözü bozmayanlardır.

21. Onlar Allah'ın, gözetilmesini emrettiği şeyleri gözeten, Rablerinden sakınan ve kötü hesaptan korkan kimselerdir.

22. Yine onlar, Rablerinin rızasını isteyerek sabreden, namazı dosdoğru kılan, kendilerine verdiğimiz rızıklardan gizli ve açık olarak (Allah yolunda) harcayan ve kötülüğü iyilikle savan kimselerdir. İşte onlar var ya, dünya yurdunun (güzel) sonu sadece onlarındır.

23. (O yurt) Adn cennetleridir; oraya babalarından, eşlerinden ve çocuklarından sâlih olanlarla beraber girecekler, melekler de her kapıdan onların yanına varacaklardır.

24. (Melekler,) "Sabrettiğinize karşılık size selam olsun! Dünya yurdunun sonu (cennet) ne güzeldir!" (derler).

25. Allah'a verdikleri sözü kuvvetle pekiştirdikten sonra bozanlar, Allah'ın riayet edilmesini emrettiği şeyleri (akrabalık bağlarını) terk edenler ve yeryüzünde fesat çıkaranlar; işte lânet onlar içindir. Ve kötü yurt (cehennem) onlarındır.

26. Allah dilediğine rızkını bollaştırır da daraltır da. Onlar dünya hayatıyla şımardılar. Oysa ahiretin yanında dünya hayatı, geçici bir faydadan başka bir şey değildir.

27. Kâfir olanlar diyorlar ki: Ona Rabbinden bir mucize indirilmeli değil miydi? De ki: Kuşkusuz Allah dilediğini saptırır, Kendisine yöneleni de hidayete erdirir.

28. Bunlar, iman edenler ve gönülleri Allah'ın zikriyle sükûnete erenlerdir. Bilesiniz ki kalpler ancak Allah'ı anmakla huzur bulur.

29. İman edip iyi işler yapanlara ne mutlu! Varılacak güzel yurt da onlar içindir.

30. (Ey Muhammed!) Böylece seni, kendilerinden önce nice ümmetlerin gelip geçtiği bir ümmete gönderdik ki sana vahyettiğimizi onlara okuyasın. Onlar Rahmân'ı inkâr ediyorlar. De ki: O benim Rabbimdir. O'ndan başka ilah yoktur. Sadece O'na tevekkül ettim ve dönüş sadece O'nadır.

31. Eğer okunan bir kitapla dağlar yürütülseydi veya onunla yer parçalansaydı yahut onunla ölüler konuşturulsaydı (o kitap yine bu Kur'ân olacaktı). Fakat bütün işler Allah'a aittir. İman edenler hâlâ bilmediler mi ki Allah dileseydi bütün insanları hidayete erdirirdi? Allah'ın vaadi gelinceye kadar inkâr edenlere, yaptıklarından dolayı ya ansızın büyük bir belâ gelmeye devam edecek veya o belâ evlerinin yakınına inecek. Allah, vaadinden asla dönmez.

32. Andolsun, senden önceki peygamberlerle de alay edildi de Ben inkâr edenlere mühlet verdim, sonra da onları yakaladım. (Görseydin ki) azabım nasılmış!

HAK EHLİ İLE BÂTIL EHLİNİN AYRIŞMASI

Bu sûrenin ilk ayetlerinde hidayete giden yol açıklanmış, insanın hidayet yolunu keşfetme ve onu dalâlet yollarından ayırt etme, hidayete davet etme ve insanın nefsini ona tabi kılma yükümlülüğü zikredilmiştir. Şimdi ele alacağımız ayetlerde de insanların bu sorumluluğa dair farklı tavırları ortaya konmaktadır:

Birincisi: İnsanlar sünnetullah gereği ilk devirlerden itibaren hak ve hakikatin safında yer alanlar ve bâtılın safında yer alanlar şeklinde yaşayagelmişlerdir: *"O, gökten su indirdi de vadiler kendi hacimlerince sel olup aktı. Bu sel, üste çıkan bir köpüğü yüklenip götürdü. Süs veya (diğer) eşya yapmak isteyerek ateşte erittikleri şeylerden de buna benzer köpük olur. İşte Allah hak ile bâtıla böyle misal verir. Köpük atılıp gider. İnsanlara fayda veren şeye gelince, o yeryüzünde kalır. İşte Allah böyle misaller getirir." "Rabbinden sana indirilenin hak olduğunu bilen kimse, (inkâr eden) kör kimse gibi olur mu? (Fakat bunu) ancak akıl sahipleri anlar." "De ki: Kuşkusuz Allah dilediğini saptırır, kendisine yöneleni de hidayete erdirir."*

İkincisi: Müminlerin nitelikleri ile onları başarıya ve kurtuluşa götüren esas unsurlar beyan edilmektedir. Şöyle ki:

- Duyularımız gibi bilgi edinme vasıtalarının faal kılınması gerekir: *"De ki: 'Körle gören bir olur mu hiç? Ya da karanlıklarla aydınlık eşit olur mu?'" "Rabbinden sana indirilenin hak olduğunu bilen kimse, (inkâr eden) kör kimse gibi olur mu?"*

- İşin ciddiyetini ve sorumluluğun önemini kavramak gerekir: *"Onlar Allah'ın, gözetilmesini emrettiği şeyleri gözeten, Rablerinden sakınan ve kötü hesaptan korkan kimselerdir."*
- Ahde vefalı olmak ve ağızdan çıkan her sözün değerinin farkında olmak gerekir: *"Onlar, Allah'ın ahdini yerine getirenler ve verdikleri sözü bozmayanlardır."*
- Vacip olan görevleri titizlikle ifa etmek ve nefsi buna zorlamak gerekir: *"Onlar Allah'ın, gözetilmesini emrettiği şeyleri gözetenlerdir." "Onlar namazı dosdoğru kılan, kendilerine verdiğimiz rızıklardan gizli ve açık olarak (Allah yolunda) harcayanlardır."*
- Yoldaki engellere karşı da sabırlı ve tahammüllü olmak gerekir: *"Yine onlar, Rablerinin rızasını isteyerek sabredenlerdir. (Melekler onlara,) 'Sabrettiğinize karşılık size selam olsun! Dünya yurdunun sonu (cennet) ne güzeldir!' (derler)."*
- Onların bir vasfı da sekînet, kalp huzuru ve her daim Allah'ın zikrine ve O'nu tesbih etmeye bağlılıklarıdır: *"Bunlar, iman edenler ve gönülleri Allah'ın zikriyle sükûnete erenlerdir. Bilesiniz ki kalpler ancak Allah'ı anmakla huzur bulur."*

Üçüncüsü: Hakkı inkâr edenlerin niteliklerini ortaya koyan ayetler ise şöyledir:

- Böylelerinin bilgi elde edinme yolları kapalıdır: *"De ki: 'Körle gören bir olur mu hiç? Ya da karanlıklarla aydınlık eşit olur mu?'" "Rabbinden sana indirilenin hak olduğunu bilen kimse, (inkâr eden) kör kimse gibi olur mu? (Fakat bunu) ancak akıl sahipleri anlar."*
- Böyleleri, söz verdiklerinde ahitlerini bozarlar ve yeryüzünde fesat çıkarırlar: *"Allah'a verdikleri sözü kuvvetle pekiştirdikten sonra bozanlar, Allah'ın, riayet edilmesini emrettiği şeyleri (akrabalık bağlarını) terk edenler ve yeryüzünde fesat çıkaranlar; işte lânet onlar içindir. Ve kötü yurt (cehennem) onlarındır."*
- Bâtılda ısrar ederler ve onun için mücadele ederler: *"Kâfir olanlar diyorlar ki: Ona Rabbinden bir mucize indirilmeli değil miydi?"*

- Hakikatle ve hakikatin safında olanlarla alay ederler: *"Andolsun, senden önceki peygamberlerle de alay edildi de Ben inkâr edenlere mühlet verdim, sonra da onları yakaladım."*

Dördüncüsü: Her iki grup için kesin ve kaçınılmaz olan son şöyledir: *"İşte Rablerinin emrine uyanlar için en güzel (mükâfat) vardır. Ona uymayanlara gelince, eğer yeryüzünde olanların tümü ile bunun yanında bir misli daha kendilerinin olsa, (kurtulmak için) onu mutlaka feda ederler. İşte onlar var ya, hesabın en kötüsü onlaradır. Varacakları yer de cehennemdir. O ne kötü yataktır!"* Meleklerin onlara müjde vermesi de müminler için ayrı bir sevinç vesilesidir: *"Melekler de her kapıdan onların yanına varacaklardır. 'Sabrettiğinize karşılık size selam olsun! Dünya yurdunun sonu (cennet) ne güzeldir!' (derler)."* İnkârcılar ise lânetle karşılanacaklardır: *"İşte lânet onlar içindir. Ve kötü yurt (cehennem) onlarındır."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Yoksa O'nun yarattığı gibi yaratan ortaklar buldular da bu yaratma onlarca birbirine benzer mi göründü? De ki: Allah her şeyi yaratandır. Ve O, birdir, karşı durulamaz güç sahibidir." ayetinde Kur'ân önce bir ilke belirliyor ve o ilkeden hareketle bir sonuca götürüyor. Şöyle ki: Allah'a ortak oldukları iddia edilen putların, varlıkları yaratma konusunda herhangi bir paylarının olmadığı tartışmasız bir gerçektir. Bu böyle olduğuna göre, putların rubûbiyet ve ulûhiyette herhangi bir payları olamaz. Yegâne yaratıcı Allah (c.c.) olduğuna göre ibadet edilmeye layık ve her şeyin üstünde kudret sahibi olan tek ilah da O'dur. Yoktan var eden ve var ettiğine malik olan O'dur. Malik olan da dilediği gibi mülkünde tasarruf eder: *"Yaratılış da yönetim de O'na aittir. Evrenlerin Rabbi olan Allah ne uludur!"*[66]

Allah'ın isimlerinden olan *"el-Kahhâr"* ism-i şerifi, her şeye galip gelen demektir.

"O, gökten su indirdi de vadiler kendi hacimlerince sel olup aktı." Yani gökten yağan yağmurlar vadilerde -her vadinin genişliği, uzunluğu ve derinliğince- Allah'ın takdir ettiği ölçüde sel olup aktı.

---

66 A'râf 7/54.

"Bu sel, üste çıkan bir köpüğü yüklenip götürdü." ayetindeki (زَبَدًا رَّابِيًا) ifadesi, sel sularının yüzeyine çıkıp kabaran köpükler demektir.

"Süs veya (diğer) eşya yapmak isteyerek ateşte erittikleri şeylerden de buna benzer köpük olur." Yani, nasıl ki vadilerde coşkun akan sularla üzerine çıkan köpükleri arasında bir fark varsa, aynı şekilde altın ve gümüşten elde edilen süs eşyaları ve paraların cevheri ile o cevherin eritilmesi esnasında ateşin dışarıya attığı pas, oksit ve benzeri cüruflar da birbirinden farklıdır.

"Köpük atılıp gider. İnsanlara fayda veren şeye gelince, o yeryüzünde kalır. İşte Allah böyle misaller getirir." Sel sularının çıkardığı köpükler ve eritilen madenlerin erime esnasında çıkan kirleri yok olup gider. İnsanlara fayda veren saf suyla kaliteli madenler ise kalır. Kur'ân-ı Kerim'in bu ayetlerinde su ve suyun taşıdığı köpük ile madenler ve eritildiğinde yüzeye çıkan atıklar zikredilerek verilen örnekle en büyük ve en derinlikli hakikate dikkat çekiliyor ve o hakikatin zihinlerde anlaşılır hale gelmesi amaçlanıyor. İşte o hakikat, hak ile bâtıl arasında ta eski zamanlardan beri var olagelen mücadeledir. Burada Allah (c.c.), hakkı; suya ve insanlara faydası olan madenlere, bâtılı da suyun yüzeyine çıkan köpüğe ve madenler eritildiğinde yüzeye çıkıp atılan değersiz cürufa benzetmiştir. Sel, yatağında kalır, köpüğü yok olup gider; madenler işlenir, değersiz cürufları ise atılıp gider.

"Onlar Allah'ın, gözetilmesini emrettiği şeyleri gözeten kimselerdir." Yaratıcı ile yaratılanların arasını gözetip bağ kurmak, zengin ile fakir arasında bağ kurmak, ilim ile amel arasında bağ kurmak, akrabaları gözetip onlarla bağı koparmamak vb. örnekleri çoğaltmak mümkündür ve bu ayet-i kerime genel anlamda hepsini kapsamaktadır. Sıla-i rahim de zaten bu kapsamdadır. Dolayısıyla ayeti sadece sıla-i rahimle sınırlamamak lazımdır.

"Yine onlar kendilerine verdiğimiz rızıklardan gizli ve açık olarak (Allah yolunda) harcayan kimselerdir." Gizli ve açık olarak harcamak, ortama göre değişebilir. Bazen kişinin niyeti samimi olduktan sonra açıktan infak etmek, gizlice infak etmekten daha önemli olabilir. Çünkü İslam'ın bazı nişanelerini uygulamaya teşvik olması açısından onları uygulamada örnek olacak kimselere ihtiyaç duyulabilir.

"Onlar kötülüğü iyilikle savan kimselerdir." Müminler, hilmleri ve güzel ahlakları sebebiyledir ki kendilerine yapılan kötülükleri iyilikle savuştururlar.

"İşte onlar var ya, dünya yurdunun sonu sadece onlarındır." cümlesindeki anlam kapalılığı bir sonraki ayetteki *"(O yurt,) Adn cennetleridir"* cümlesiyle açıklanmaktadır.

Ayetteki "ukbâ" kelimesi, kendisinden sonra artık -sorumluluk adına- hiçbir şey olmayan akıbet demektir. "Adn" kelimesi de ikamet yeri ve karargâh anlamındadır.

"Oraya babalarından, eşlerinden ve çocuklarından sâlih olanlarla beraber girecekler." Kişi önce anne-babasını tanıyacaktır. Çünkü anne-babası onun varlık sebebidir. Sonra hayat arkadaşı olan eşini, sonra da kendisinin devamı niteliğinde olan çocuklarını tanıyacaktır. İşte tüm bunların, kendisi için cennette bir araya toplanmış olması da Allah'ın ona olan nimetinin tamamlanması demektir. Allah'ım! Hiçbir mümini bu nimetten mahrum bırakma

"(Melekler,) 'Sabrettiğinize karşılık size selam olsun..!' (derler)." buyruğunda sabrın önemi açıkça vurgulanmaktadır. Sabır, geniş kapsamlı olup, itaate devamlılıkta, isyankârlıktan kaçınmada, hayatın zorluklarına katlanmada ve İslam'a davetteki engellere tahammülde sabırlı olma gibi farklı yönleri olan bir erdemdir.

"Onlar dünya hayatıyla sevinip şımardılar" buyruğundaki sevinme ifadesi, günahkârlara ahireti unutturan sevinmedir, yani şımarmadır. Mümin de dünya nimetleriyle sevinir ancak karşılığında Allah'a şükreder ve o nimetleri, Allah'a itaat yolunda kullanır.

"Kâfir olanlar diyorlar ki: Ona Rabbinden bir mucize indirilmeli değil miydi?" Müşrikler bu sözleriyle fiziksel bir mucize istiyorlardı. Yoksa zaten samimi ve dürüst olsalardı, mucize olarak Kur'ân onlara yeterdi.

"Müjdeler olsun onlara!" ayetindeki (طُوبٰى لَهُم) ifadesi, hoş ve güzel yaşantı demektir. 30. ayetin sonunda geçen (وَإِلَيْهِ مَتَابِ) ifadesi, tevbem ve yönelişim O'nadır, anlamına gelir.

"Eğer okunan bir kitapla dağlar yürütülseydi veya onunla yer parçalansaydı yahut onunla ölüler konuşturulsaydı (o kitap yine bu Kur'ân olacaktı)." "*Eğer okunan bir kitapla dağlar yürütülseydi*" cümlesi, Kureyş toplumunun Efendimizden (s.a.s.) Mekke'deki dağları yerinden oynatma taleplerine işaret etmektedir. Yine onlar Efendimizden (s.a.s.) yeri yarıp pınarlar fışkırtmasını da istemişlerdi ki ayetteki *"yer yarılsaydı"* cümlesi de buna işaret etmektedir. Aynı Kureyş toplumu Hz. Peygamber'den, ölüleri diriltmesini de istemişlerdi. İşte *"ölüler konuşturulsaydı"* kısmı da buna işaret etmektedir. Bu ayetin başındaki şart edatı (لَو)in cevabı açıkça zikredilmemekle birlikte ayetin siyakından anlaşılmaktadır. Bu cevap da *"O kitap yine bu Kur'ân olacaktı"* şeklindedir. Ayetin verdiği mesaj şudur: Hz. Muhammed (s.a.s.) risaletin taşıyıcısıdır; risaletin amacı da dağların yerinden oynatılması, yerin yarılması ve ölülerin diriltilmesi değil, insanlığın hidayetidir. Eğer risalet bu işleri yapacak olsaydı yine Kur'ân'la yapardı. Çünkü Kur'ân insanlığa gönderilmiş en kapsamlı, en mükemmel ve bu sebeple de en değerli risalettir.

"İman edenler hâlâ ümit kesmediler mi?" Yani artık kesinkes anlamadılar mı, şüphelerini sonlandırmadılar mı?

"*Andolsun, senden önceki peygamberlerle de alay edildi de Ben inkâr edenlere mühlet verdim, sonra da onları yakaladım.*" Sünnetullah, Allah'ın bâtıl ehline mühlet tanıması ve onların istedikleri güç ve imkânları onlara vermesi şeklinde tecelli eder. Daha sonra da Allah (c.c.) kendi takdir ettiği bir vakitte onları yakalayıverir.

اَفَمَنْ هُوَ قَآئِمٌ عَلٰى كُلِّ نَفْسٍ بِمَا كَسَبَتْ ۗ وَجَعَلُوا لِلّٰهِ شُرَكَآءَ ۗ قُلْ سَمُّوهُمْ ۗ اَمْ
تُنَبِّئُونَهُ بِمَا لَا يَعْلَمُ فِى الْاَرْضِ اَمْ بِظَاهِرٍ مِنَ الْقَوْلِ ۗ بَلْ زُيِّنَ لِلَّذِينَ كَفَرُوا
مَكْرُهُمْ وَصُدُّوا عَنِ السَّبِيلِ ۗ وَمَنْ يُضْلِلِ اللّٰهُ فَمَا لَهُ مِنْ هَادٍ ﴿٣٣﴾ لَهُمْ
عَذَابٌ فِى الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا ۗ وَلَعَذَابُ الْاٰخِرَةِ اَشَقُّ ۗ وَمَا لَهُمْ مِنَ اللّٰهِ مِنْ وَاقٍ
﴿٣٤﴾ مَثَلُ الْجَنَّةِ الَّتِى وُعِدَ الْمُتَّقُونَ ۗ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ ۗ اُكُلُهَا دَآئِمٌ
وَظِلُّهَا ۗ تِلْكَ عُقْبَى الَّذِينَ اتَّقَوْا ۗ وَعُقْبَى الْكَافِرِينَ النَّارُ ﴿٣٥﴾ وَالَّذِينَ اٰتَيْنَاهُمُ
الْكِتَابَ يَفْرَحُونَ بِمَا اُنْزِلَ اِلَيْكَ ۗ وَمِنَ الْاَحْزَابِ مَنْ يُنْكِرُ بَعْضَهُ ۗ قُلْ اِنَّمَا
اُمِرْتُ اَنْ اَعْبُدَ اللّٰهَ وَلَآ اُشْرِكَ بِهِ ۗ اِلَيْهِ اَدْعُوا وَاِلَيْهِ مَاٰبِ ﴿٣٦﴾ وَكَذٰلِكَ اَنْزَلْنَاهُ
حُكْمًا عَرَبِيًّا ۗ وَلَئِنِ اتَّبَعْتَ اَهْوَآءَهُمْ بَعْدَ مَا جَآءَكَ مِنَ الْعِلْمِ ۗ مَا لَكَ مِنَ
اللّٰهِ مِنْ وَلِيٍّ وَلَا وَاقٍ ﴿٣٧﴾ وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا رُسُلًا مِنْ قَبْلِكَ وَجَعَلْنَا لَهُمْ اَزْوَاجًا
وَذُرِّيَّةً ۗ وَمَا كَانَ لِرَسُولٍ اَنْ يَأْتِىَ بِاٰيَةٍ اِلَّا بِاِذْنِ اللّٰهِ ۗ لِكُلِّ اَجَلٍ كِتَابٌ ﴿٣٨﴾
يَمْحُوا اللّٰهُ مَا يَشَآءُ ۗ وَيُثْبِتُ ۚ وَعِنْدَهُ اُمُّ الْكِتَابِ ﴿٣٩﴾ وَاِنْ مَا نُرِيَنَّكَ بَعْضَ
الَّذِى نَعِدُهُمْ اَوْ نَتَوَفَّيَنَّكَ فَاِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ ۗ وَعَلَيْنَا الْحِسَابُ ﴿٤٠﴾ اَوَلَمْ
يَرَوْا اَنَّا نَأْتِى الْاَرْضَ نَنْقُصُهَا مِنْ اَطْرَافِهَا ۗ وَاللّٰهُ يَحْكُمُ لَا مُعَقِّبَ لِحُكْمِهِ ۗ
وَهُوَ سَرِيعُ الْحِسَابِ ﴿٤١﴾ وَقَدْ مَكَرَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۗ فَلِلّٰهِ الْمَكْرُ جَمِيعًا ۗ
يَعْلَمُ مَا تَكْسِبُ كُلُّ نَفْسٍ ۗ وَسَيَعْلَمُ الْكُفَّارُ لِمَنْ عُقْبَى الدَّارِ ﴿٤٢﴾ وَيَقُولُ
الَّذِينَ كَفَرُوا لَسْتَ مُرْسَلًا ۗ قُلْ كَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيدًا بَيْنِى وَبَيْنَكُمْ ۙ وَمَنْ عِنْدَهُ
عِلْمُ الْكِتَابِ ﴿٤٣﴾

33. Herkesin kazandığını gözetleyip muhafaza eden, (hiç böyle yapamayan gibi olur mu?). Onlar Allah'a ortaklar koştular. De ki: "Onlara ad verin (onlar necidir?). Yoksa siz Allah'a yeryüzünde bilemeyeceği bir şeyi

mi haber veriyorsunuz? Yahut boş laf mı ediyorsunuz?" Doğrusu inkâr edenlere hileleri süslü gösterildi ve onlar doğru yoldan alıkonuldular. Allah kimi saptırırsa artık onu doğru yola iletecek yoktur.

34. *Dünya hayatında onlara sadece bir azap vardır. Ahiret azabı ise daha şiddetlidir. Onları Allah'tan (O'nun azabından) koruyacak kimse de yoktur.*

35. *Takva sahiplerine va'dolunan cennetin özelliği (şudur): Onun zemininden ırmaklar akar. Yemişleri ve gölgesi süreklidir. İşte bu, (kötülüklerden) sakınanların (mutlu) sonudur. Kâfirlerin sonu ise ateştir.*

36. *Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler, sana indirilene (Kur'ân'a) sevinirler. Fakat (senin aleyhinde birleşen) gruplardan onun bir kısmını inkâr eden de vardır. De ki: "Bana, sadece Allah'a kulluk etmem ve O'na ortak koşmamam emrolundu. Ben yalnız O'na çağırıyorum ve dönüş de yalnız O'nadır."*

37. *Ve böylece Biz onu Arapça bir hüküm (hikmetli bir söz) olarak indirdik. Eğer sana gelen bu ilimden sonra onların arzularına uyarsan, (işte o zaman) Allah tarafından senin ne bir dostun ne de koruyucun vardır.*

38. *Andolsun senden önce de peygamberler gönderdik ve onlara da eşler ve çocuklar verdik. Allah'ın izni olmadan hiçbir peygamber için mucize getirme imkânı yoktur. Her müddetin (yazıldığı) bir kitap vardır.*

39. *Allah dilediğini siler, (dilediğini de) sabit bırakır. Bütün kitapların aslı O'nun yanındadır.*

40. *Biz, onlara va'dettiğimizin (azabın) bir kısmını sana göstersek de veya (ondan önce) seni öldürürsek de sana ancak (Allah'ın emirlerini) tebliğ etmek düşer. Hesap yalnız Bize aittir.*

41. *Bizim, yeryüzüne gelip, onu uçlarından eksilttiğimizi görmediler mi? Allah (dilediği gibi) hükmeder, O'nun hükmünü bozacak kimse yoktur. Ve O, hesabı çabuk görendir.*

42. *Onlardan öncekiler de (peygamberlerine) tuzak kurmuşlardı. Hâlbuki bütün tuzaklar Allah'a aittir. Çünkü O, herkesin ne kazanacağını bilir. Bu yurdun (dünyanın) sonunun kimin olduğunu yakında kâfirler bileceklerdir!*

43. *Kâfir olanlar, "Sen resûl olarak gönderilmiş bir kimse değilsin" derler. De ki: Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah ve yanında Kitab'ın bilgisi olanlar yeter!*

SONUÇ VE EN BÜYÜK HAKİKATİN HATIRLATILMASI

Ra'd Sûresi hak ile bâtıl arasında değişik zaman ve zeminlerde devam eden uzun mücadeleyle ile ilgili gerçekleri açıklayarak sona eriyor:

Birincisi: Sahih ve kişiyi doğru bilgiye ulaştıran tefekkür, neticede kişiyi şirke değil tevhide ulaştırır. Çünkü akl-ı selim ve doğru düzlemdeki mantık şirki alaşağı eder: *"Herkesin kazandığını gözetleyip muhafaza eden, (hiç böyle yapamayan gibi olur mu?). Onlar Allah'a ortaklar koştular. De ki: Onlara ad verin (onlar necidir?). Yoksa siz Allah'a yeryüzünde bilemeyeceği bir şeyi mi haber veriyorsunuz? Yahut boş laf mı ediyorsunuz?"*

İkincisi: Müşrikler sadece arzularına uyarlar, hile ve tuzak peşinden giderler: *"Doğrusu inkâr edenlere hileleri süslü gösterildi." "Onlardan öncekiler de (peygamberlerine) tuzak kurmuşlardı. Hâlbuki bütün tuzaklar Allah'a aittir." "Eğer sana gelen bu ilimden sonra, onların arzularına uyarsan, (işte o zaman) Allah tarafından senin ne bir dostun ne de koruyucun vardır."* Şirkin temelinde nefsanî arzular yatar. Kişiyi, kibir, haset ve dünyevî menfaatleri kaybetme arzusu tahrik eder, ardından da hileler devreye girer ve kendisine tebaa ve itibar toplamak için bâtılı süslü gösterir.

Üçüncüsü: Vahye muhatap olmak, ağır bir emaneti yüklenmek anlamına gelmekle birlikte müminler vahye muhatap olmakla ferahlarlar. Çünkü Kur'ân-ı Kerim dünya ve ahiret mutluluğuna götüren yoldur. Bâtıl taraftarları ise vahyin ancak arzularına uyan kısmını kabul ederler: *"Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler, sana indirilene (Kur'ân'a) sevinirler. Fakat (senin aleyhinde birleşen) gruplardan onun bir kısmını inkâr eden de vardır."*

Dördüncüsü: Peygamberler de insandırlar ve insanlığın tabi olduğu kâinat yasalarına tâbidirler. Dolayısıyla yeme, içme, evlenme gibi herkesin doğal ihtiyacı olan şeyler onlar için de söz konusudur. Allah'ın dilemesi haricinde harikulade işler yapmaya da güç yetiremezler: *"Andolsun senden önce de peygamberler gönderdik ve onlara da eşler ve çocuklar verdik. Allah'ın izni olmadan hiçbir peygamber için mucize getirme imkânı yoktur."*

Beşincisi: Peygamberin vazifesi tebliğdir. Kullarından hesap sormak ise sadece Allah'a aittir. Kullarına sevap verecek olan da ceza verecek olan da onları affedip bağışlayacak olan da O'dur: *"Sana ancak (Allah'ın emirlerini) tebliğ etmek düşer. Hesap yalnız Bize aittir."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

Varlıkları yaratma, yarattıklarını tüm yönleriyle kuşatma ve işlerini düzenleme hususunda *"Herkesin kazandığını gözetleyip muhafaza eden (hiç böyle yapamayan gibi olur mu?)."* Bu sorunun cevabı ayetin siyakından anlaşılmaktadır. Yani sizin, hiçbir şey yaratamayan, hiçbir şeyi bilmeyen putlarınız hiç O'nun gibi olabilir mi?!

"De ki: 'Onlara ad verin (onlar necidir?).'" Sizin şu ilahlarınızı bize bir anlatın hele! Eğer yaratmaya ve yaşatmaya kudretleri varsa görelim! Ayet-i kerime bu hitabıyla müşriklerin ilahlık isnat ettiği putların acizliklerini ortaya koyuyor ve onlarla açıkça alay ediyor.

(اَمْ بِظَاهِرٍ مِنَ الْقَوْلِ) ifadesi, gerçekliği ve dayanağı olmayan sığ ve sathî söz demektir.

"Takva sahiplerinin ukbâsı." *"Ukbâ"*dan kasıt, onların akıbeti ve varacakları yer demektir.

"Kendilerine kitap verdiğimiz kimseler, sana indirilene (Kur'ân'a) sevinirler" ayetinde bahsedilenler, ehl-i kitaptan iken İslam'ı tercih eden kişilerdir. Aynı ayetin devamında yer alan, *"Fakat (senin aleyhinde birleşen) gruplardan onun bir kısmını inkâr eden de vardır."* cümlesi ise insanların, bâtıl yolda olanlarda bile, grup taassubunun inatlaşmadaki etkisine işaret etmektedir.

"Ve böylece Biz onu Arapça bir hüküm (hikmetli bir söz) olarak indirdik." Kur'ân-ı Kerim, Arap diliyle nazil olmuş ilahî bir hükümdür. Aynı gerçeğe İbrâhim Sûresi'nde de değinilmektedir: *"Her peygamberi yalnız kendi kavminin diliyle gönderdik."*[67]

"Allah dilediğini siler, (dilediğini de) sabit bırakır. Bütün kitapların aslı O'nun yanındadır." Allah Teâla, kullarıyla ilgili tüm hususlarda dilediği değişikliği yapar, dilediğini de değiştirmeden devam ettirir.

---

67 İbrâhim 14/4.

Varlıkların tümü Allah'ın irade ve kudreti altındadır. Ancak Allah'ın bilgisi ezelîdir, O'nun bilgisinde herhangi bir değişiklik olmaz. Varlıkların kaderlerini ezelî ve ebedî ilmine göre tayin ettiği yazgı da O'nun yanındadır: *"Kitapların aslı O'nun yanındadır."*

Allah'ın bilgisinde herhangi bir eksiklik ve kopukluk yoktur. Peygamberlerin değişik şeriatlarla peş peşe gelmeleri, olayların birbiri ardına gelişmesi ve tekdüzeliğin olmayıp dünyanın halden hale değişmesi, tüm bunlar kendisinden hiçbir şeyin gizlenmesi mümkün olmayan Allah'ın bilgisi dâhilinde gerçekleşmektedir.

"Biz, onlara va'dettiğimizin (azabın) bir kısmını sana göstersek," yani onlara sen hayattayken azap etsek, *"ya da seni öldürürsek,"* yani senden sonra onlara azap etsek...

"Bizim, yeryüzüne gelip onu uçlarından eksilttiğimizi görmediler mi?" ayeti bütün yetkinliklerin zamanla zayıflamaya ve neticede yok olmaya mahkûm olduğunu, bunun da Allah'ın bir kanunu olduğunu hatırlatarak uyarıyor.

Bu ayette bahsedilen *"yeryüzü"* ile belirli bir coğrafyada kurulup gelişen, zamanla zayıflamaya yüz tutup tarihte kaybolan devlet ve hükümdarlıklara işaret edilmektedir. Nitekim bu gerçek tüm yeryüzü toplumlarında müşahede edilen bir gerçektir. Bizim bu yorumumuzun doğruluğunun karinesi de ayetin devamında gelen şu cümledir: *"Allah (dilediği gibi) hükmeder, O'nun hükmünü bozacak kimse yoktur."*

"Onlardan öncekiler de (peygamberlerine) tuzak kurmuşlardı; Hâlbuki bütün tuzaklar Allah'a aittir." Allah onların tuzaklarının künhünü bilir: *"O, herkesin ne kazanacağını bilir."* Dolayısıyla Allah (c.c.), kuluna en uygun karşılığı verecektir. Bu nedenle aslında onlar kendi kendilerine tuzak kurmaktadırlar: *"Bu yurdun (dünyanın) sonunun kimin olduğunu kâfirler yakında bileceklerdir!"*

"Kâfir olanlar, 'Sen resûl olarak gönderilmiş bir kimse değilsin' derler. De ki: Benimle sizin aranızda şahit olarak Allah ve yanında Kitab'ın bilgisi olanlar yeter." buyruğunda Hz. Peygamber'in (s.a.s.) risaletine şahit olan ehl-i kitap âlimleri kastedilmektedir. Çünkü onlar kendi kitaplarındaki bilgilerden, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) sıfatlarını öğrenmişlerdi. Allahu a'lem.

سُورَةُ إِبْرَاهِيمَ

14- İBRÂHİM SÛRESİ

105. MECLİS: PEYGAMBERLERİN HAYATLARINDAN PARILTILAR

106. MECLİS: İMAN VE EĞİTİMLE İLGİLİ TAVSİYELER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

الٓرٰ كِتَابٌ اَنْزَلْنَاهُ اِلَيْكَ لِتُخْرِجَ النَّاسَ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِ بِاِذْنِ رَبِّهِمْ
اِلٰى صِرَاطِ الْعَزِيزِ الْحَمِيدِ ﴿١﴾ اَللّٰهِ الَّذِى لَهُ مَا فِى السَّمٰوَاتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ
وَوَيْلٌ لِلْكَافِرِينَ مِنْ عَذَابٍ شَدِيدٍ ﴿٢﴾ اَلَّذِينَ يَسْتَحِبُّونَ الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا عَلَى
الْاٰخِرَةِ وَيَصُدُّونَ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ وَيَبْغُونَهَا عِوَجًا اُولٰٓئِكَ فِى ضَلَالٍ بَعِيدٍ ﴿٣﴾
وَمَا اَرْسَلْنَا مِنْ رَسُولٍ اِلَّا بِلِسَانِ قَوْمِهِ لِيُبَيِّنَ لَهُمْ فَيُضِلُّ اللّٰهُ مَنْ يَشَاءُ
وَيَهْدِى مَنْ يَشَاءُ وَهُوَ الْعَزِيزُ الْحَكِيمُ ﴿٤﴾ وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مُوسٰى بِاٰيَاتِنَا اَنْ
اَخْرِجْ قَوْمَكَ مِنَ الظُّلُمَاتِ اِلَى النُّورِ وَذَكِّرْهُمْ بِاَيَّامِ اللّٰهِ اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ
لِكُلِّ صَبَّارٍ شَكُورٍ ﴿٥﴾ وَاِذْ قَالَ مُوسٰى لِقَوْمِهِ اذْكُرُوا نِعْمَةَ اللّٰهِ عَلَيْكُمْ اِذْ
اَنْجٰيكُمْ مِنْ اٰلِ فِرْعَوْنَ يَسُومُونَكُمْ سُوٓءَ الْعَذَابِ وَيُذَبِّحُونَ اَبْنَٓاءَكُمْ وَيَسْتَحْيُونَ
نِسَٓاءَكُمْ وَفِى ذٰلِكُمْ بَلَٓاءٌ مِنْ رَبِّكُمْ عَظِيمٌ ﴿٦﴾ وَاِذْ تَاَذَّنَ رَبُّكُمْ لَئِنْ شَكَرْتُمْ
لَاَزِيدَنَّكُمْ وَلَئِنْ كَفَرْتُمْ اِنَّ عَذَابِى لَشَدِيدٌ ﴿٧﴾ وَقَالَ مُوسٰٓى اِنْ تَكْفُرُوٓا اَنْتُمْ
وَمَنْ فِى الْاَرْضِ جَمِيعًا فَاِنَّ اللّٰهَ لَغَنِىٌّ حَمِيدٌ ﴿٨﴾ اَلَمْ يَاْتِكُمْ نَبَؤُا الَّذِينَ مِنْ
قَبْلِكُمْ قَوْمِ نُوحٍ وَعَادٍ وَثَمُودَ وَالَّذِينَ مِنْ بَعْدِهِمْ لَا يَعْلَمُهُمْ اِلَّا اللّٰهُ جَٓاءَتْهُمْ
رُسُلُهُمْ بِالْبَيِّنَاتِ فَرَدُّٓوا اَيْدِيَهُمْ فِٓى اَفْوَاهِهِمْ وَقَالُٓوا اِنَّا كَفَرْنَا بِمَٓا اُرْسِلْتُمْ
بِهِ وَاِنَّا لَفِى شَكٍّ مِمَّا تَدْعُونَنَٓا اِلَيْهِ مُرِيبٍ ﴿٩﴾ قَالَتْ رُسُلُهُمْ اَفِى اللّٰهِ شَكٌّ
فَاطِرِ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ يَدْعُوكُمْ لِيَغْفِرَ لَكُمْ مِنْ ذُنُوبِكُمْ وَيُؤَخِّرَكُمْ اِلٰٓى
اَجَلٍ مُسَمًّى قَالُٓوا اِنْ اَنْتُمْ اِلَّا بَشَرٌ مِثْلُنَا تُرِيدُونَ اَنْ تَصُدُّونَا عَمَّا كَانَ يَعْبُدُ
اٰبَٓاؤُنَا فَاْتُونَا بِسُلْطَانٍ مُبِينٍ ﴿١٠﴾ قَالَتْ لَهُمْ رُسُلُهُمْ اِنْ نَحْنُ اِلَّا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ
وَلٰكِنَّ اللّٰهَ يَمُنُّ عَلٰى مَنْ يَشَاءُ مِنْ عِبَادِهِ وَمَا كَانَ لَنَٓا اَنْ نَاْتِيَكُمْ بِسُلْطَانٍ اِلَّا
بِاِذْنِ اللّٰهِ وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُؤْمِنُونَ ﴿١١﴾ وَمَا لَنَٓا اَلَّا نَتَوَكَّلَ عَلَى اللّٰهِ وَقَدْ

هَدٰينَا سُبُلَنَاۜ وَلَنَصْبِرَنَّ عَلٰى مَٓا اٰذَيْتُمُونَاۜ وَعَلَى اللّٰهِ فَلْيَتَوَكَّلِ الْمُتَوَكِّلُونَ ﴿١٢﴾ وَقَالَ الَّذِينَ كَفَرُوا لِرُسُلِهِمْ لَنُخْرِجَنَّكُمْ مِنْ اَرْضِنَٓا اَوْ لَتَعُودُنَّ فِى مِلَّتِنَاۜ فَاَوْحٰٓى اِلَيْهِمْ رَبُّهُمْ لَنُهْلِكَنَّ الظّٰلِمِينَۙ ﴿١٣﴾ وَلَنُسْكِنَنَّكُمُ الْاَرْضَ مِنْ بَعْدِهِمْۜ ذٰلِكَ لِمَنْ خَافَ مَقَامِى وَخَافَ وَعِيدِ ﴿١٤﴾ وَاسْتَفْتَحُوا وَخَابَ كُلُّ جَبَّارٍ عَنِيدٍۙ ﴿١٥﴾ مِنْ وَرَآئِهٖ جَهَنَّمُ وَيُسْقٰى مِنْ مَّآءٍ صَدِيدٍۙ ﴿١٦﴾ يَتَجَرَّعُهُ وَلَا يَكَادُ يُسِيغُهُ وَيَأْتِيهِ الْمَوْتُ مِنْ كُلِّ مَكَانٍ وَمَا هُوَ بِمَيِّتٍۜ وَمِنْ وَرَآئِهٖ عَذَابٌ غَلِيظٌ ﴿١٧﴾ مَثَلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِرَبِّهِمْ اَعْمَالُهُمْ كَرَمَادٍ اشْتَدَّتْ بِهِ الرِّيحُ فِى يَوْمٍ عَاصِفٍۜ لَا يَقْدِرُونَ مِمَّا كَسَبُوا عَلٰى شَىْءٍۜ ذٰلِكَ هُوَ الضَّلَالُ الْبَعِيدُ ﴿١٨﴾ اَلَمْ تَرَ اَنَّ اللّٰهَ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّۜ اِنْ يَشَأْ يُذْهِبْكُمْ وَيَأْتِ بِخَلْقٍ جَدِيدٍۙ ﴿١٩﴾ وَمَا ذٰلِكَ عَلَى اللّٰهِ بِعَزِيزٍ ﴿٢٠﴾ وَبَرَزُوا لِلّٰهِ جَمِيعًا فَقَالَ الضُّعَفٰٓؤُا لِلَّذِينَ اسْتَكْبَرُٓوا اِنَّا كُنَّا لَكُمْ تَبَعًا فَهَلْ اَنْتُمْ مُغْنُونَ عَنَّا مِنْ عَذَابِ اللّٰهِ مِنْ شَىْءٍۜ قَالُوا لَوْ هَدٰينَا اللّٰهُ لَهَدَيْنَاكُمْۜ سَوَآءٌ عَلَيْنَٓا اَجَزِعْنَٓا اَمْ صَبَرْنَا مَا لَنَا مِنْ مَحِيصٍۜ ﴿٢١﴾ وَقَالَ الشَّيْطَانُ لَمَّا قُضِىَ الْاَمْرُ اِنَّ اللّٰهَ وَعَدَكُمْ وَعْدَ الْحَقِّ وَوَعَدْتُكُمْ فَاَخْلَفْتُكُمْۜ وَمَا كَانَ لِىَ عَلَيْكُمْ مِنْ سُلْطَانٍ اِلَّٓا اَنْ دَعَوْتُكُمْ فَاسْتَجَبْتُمْ لِىۚ فَلَا تَلُومُونِى وَلُومُٓوا اَنْفُسَكُمْۜ مَآ اَنَا بِمُصْرِخِكُمْ وَمَآ اَنْتُمْ بِمُصْرِخِىَّۜ اِنِّى كَفَرْتُ بِمَٓا اَشْرَكْتُمُونِ مِنْ قَبْلُۜ اِنَّ الظّٰلِمِينَ لَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿٢٢﴾ وَاُدْخِلَ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَمِلُوا الصّٰلِحَاتِ جَنَّاتٍ تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهَارُ خَالِدِينَ فِيهَا بِاِذْنِ رَبِّهِمْۜ تَحِيَّتُهُمْ فِيهَا سَلَامٌ ﴿٢٣﴾

1. Elif. Lâm. Râ. (Bu Kur'ân,) Rablerinin izniyle insanları karanlıklardan aydınlığa, yani her şeye galip (ve) övgüye layık olan Allah'ın yoluna çıkarman için sana indirdiğimiz bir kitaptır.

2. O Allah ki göklerde ve yerde ne varsa hepsi O'nundur. Şiddetli azaptan dolayı kâfirlerin vay haline!

3. Dünya hayatını ahirete tercih edenler, Allah yolundan alıkoyanlar ve onun eğriliğini isteyenler var ya, işte onlar (haktan) uzak bir sapıklık içindedirler.

4. (Allah'ın emirlerini) onlara iyice açıklasın diye her peygamberi yalnız kendi kavminin diliyle gönderdik. Artık Allah dilediğini saptırır, dilediğini de doğru yola iletir. Çünkü O, güç ve hikmet sahibidir.

5. Andolsun ki Mûsâ'yı da "Kavmini karanlıklardan aydınlığa çıkar ve onlara Allah'ın (geçmiş kavimlerin başına getirdiği felâket) günlerini hatırlat" diye mucizelerimizle gönderdik. Şüphesiz ki bunda çok sabırlı, çok şükreden herkes için ibretler vardır.

6. Hani Mûsâ, kavmine demişti ki: "Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın. Çünkü O, sizi işkencenin en kötüsüne sürmekte ve oğullarınızı kesip, kadınlarınızı (kızlarınızı) bırakmakta olan Firavun ailesinden kurtardı. İşte bu size anlatılanlarda, Rabbinizden büyük bir imtihan vardır."

7. "Hatırlayın ki Rabbiniz size, 'Eğer şükrederseniz, elbette size (nimetimi) artıracağım ve eğer nankörlük ederseniz hiç şüphesiz azabım çok şiddetlidir!' diye bildirmişti."

8. Mûsâ dedi ki: "Eğer siz ve yeryüzünde olanların hepsi nankörlük etseniz, bilin ki Allah gerçekten zengindir, hamdedilmeye layıktır."

9. Sizden öncekilerin, Nûh, Âd ve Semûd kavimlerinin ve onlardan sonrakilerin haberleri size gelmedi mi? Onları Allah'tan başkası bilmez. Peygamberleri kendilerine mucizeler getirdi de onlar, ellerini peygamberlerinin ağızlarına bastılar ve dediler ki: "Biz, size gönderileni inkâr ettik ve bizi kendisine çağırdığınız şeye karşı derin bir kuşku içindeyiz."

10. Peygamberleri dedi ki: "Gökleri ve yeri yaratan Allah hakkında şüphe mi var? Hâlbuki O, sizin günahlarınızdan bir kısmını bağışlamak ve sizi muayyen bir vakte kadar yaşatmak için sizi (hak dine) çağırıyor." Onlar dediler ki: "Siz de bizim gibi bir insandan başka bir şey değilsiniz. Siz bizi atalarımızın tapmış olduğu şeylerden döndürmek istiyorsunuz. Öyleyse bize apaçık bir delil getirin!"

11. Peygamberleri onlara dediler ki: "(Evet,) biz sizin gibi bir insandan başkası değiliz. Fakat Allah nimetini kullarından dilediğine lütfeder.

Allah'ın izni olmadan bizim size bir delil getirmemize imkân yoktur. Müminler ancak Allah'a dayansınlar."

12. *"Hem, bize yollarımızı göstermiş olduğu halde ne diye biz Allah'a dayanıp güvenmeyelim? Sizin bize verdiğiniz eziyete elbette katlanacağız. Tevekkül edenler yalnız Allah'a tevekkülde sebat etsinler."*

13. *Kâfir olanlar peygamberlerine dediler ki: "Elbette sizi ya yurdumuzdan çıkaracağız ya da mutlaka dinimize döneceksiniz!" Rableri de onlara, "Zalimleri mutlaka helâk edeceğiz!" diye vahyetti.*

14. *Ve (ey inananlar!) Onlardan sonra sizi mutlaka o yerde yerleştireceğiz. İşte bu, makamımdan korkan ve tehdidimden sakınan kimselere mahsustur.*

15. *(Peygamberler) fetih istediler (Allah da verdi). Her inatçı zorba da hüsrana uğradı.*

16. *Ardından da (o inatçı zorbaya) cehennem vardır; kendisine irinli su içirilecektir!*

17. *Onu yudumlamaya çalışacak, fakat boğazından geçiremeyecek ve ona her yandan ölüm gelecek, oysa o ölecek değildir (ki azaptan kurtulsun). Bundan ötede şiddetli bir azap da vardır.*

18. *Rablerini inkâr edenlerin durumu (şudur): Onların amelleri fırtınalı bir günde rüzgârın şiddetle savurduğu küle benzer. Kazandıklarından hiçbir şeyi elde edemezler. İyiden iyiye sapıtma işte budur.*

19. *Allah'ın gökleri ve yeri hak ile yarattığını görmedin mi? O dilerse sizi ortadan kaldırıp yepyeni bir halk getirir.*

20. *Bu, Allah'a güç değildir.*

21. *(Kıyamet gününde) hepsi Allah'ın huzuruna çıkacak ve zayıflar o büyüklük taslayanlara diyecekler ki: "Biz sizin tâbilerinizdik. Şimdi siz, Allah'ın azabından herhangi bir şeyi bizden savabilir misiniz?" Onlar da diyecekler ki: "(Ne yapalım,) Allah bizi hidayete erdirseydi biz de sizi doğru yola iletirdik. Şimdi sızlansak da sabretsek de birdir. Çünkü bizim için sığınacak bir yer yoktur."*

22. *(Hesapları görülüp) iş bitirilince, şeytan diyecek ki: "Şüphesiz Allah size gerçek olanı va'detti, ben de size va'dettim ama size yalancı çıktım. Zaten benim size karşı bir gücüm yoktu. Ben, sadece sizi (inkâra)*

çağırdım, siz de benim davetime hemen koştunuz. O halde beni yermeyin, kendinizi yerin. Ne ben sizi kurtarabilirim ne de siz beni kurtarabilirsiniz! Kuşkusuz daha önce ben, beni (Allah'a) ortak koşmanızı reddettim." Şüphesiz zalimler için elem verici bir azap vardır.

23. İman edip de iyi işler yapanlar, Rablerinin izniyle içinde ebedî kalacakları ve zemininden ırmaklar akan cennetlere sokulacaklardır. Orada (birbirleriyle) karşılaştıkça söyledikleri "selam"dır.

PEYGAMBERLERİN HAYATLARINDAN PARILTILAR

Birincisi: Pek çok fayda barındıran bu sûre Kur'ân-ı Kerim'in mesajını ve insanlık için ihtiva ettiği önemi açıklayarak başlıyor: *"(Bu Kur'ân,) Rablerinin izniyle insanları karanlıklardan aydınlığa, yani her şeye galip (ve) övgüye layık olan Allah'ın yoluna çıkarman için sana indirdiğimiz bir kitaptır."*

Ayette sözü edilen yol, Fatiha Sûresi'nde vurgulanan sırat-ı müstakim, yani Allah'ın kendilerine nimet verdiği kimselerin yoludur, kendilerine gazap edilen ve sapıtanların yolu değildir. *"Dünya hayatını ahirete tercih edenler, Allah yolundan alıkoyanlar ve onun eğriliğini isteyenler var ya, işte onlar (haktan) uzak bir sapıklık içindedirler."*

Yine İbrâhim Sûresi, daha başlarda Kur'ân-ı Kerim'in insanların anlayacağı apaçık bir dille geldiğini beyan etmektedir: *"(Allah'ın emirlerini) onlara iyice açıklasın diye her peygamberi yalnız kendi kavminin diliyle gönderdik."* Bu da gösteriyor ki Kur'ân, o muhataplara hiçbir mazeret öne süremeyecekleri şekilde gelmiştir.

İkincisi: İbrâhim Sûresi'nde ikinci olarak Mûsâ'nın (a.s.), kavmiyle yaşadığı olaylar hatırlatılıyor: *"Andolsun Mûsâ'yı da 'Kavmini karanlıklardan aydınlığa çıkar ve onlara Allah'ın (geçmiş kavimlerin başına getirdiği felâket) günlerini hatırlat' diye mucizelerimizle gönderdik."* Bu ayette geçen "âyât" kelimesi, mucizeler anlamında olabileceği gibi Tevrat anlamında da olabilir. Tevrat ile Kur'ân'ın mesajı özü itibariyle birdir, ikisinin amacı da insanlığı karanlıklardan aydınlığa çıkarmaktır. Bu yönüyle Tevrat, kutlu dönüşümün ve karanlıklardan aydınlığa çıkışın öncü vahiylerindendir: *"Hani Mûsâ, kavmine demişti ki: 'Allah'ın üzerinizdeki nimetini hatırlayın. Çünkü O, sizi işkencenin en kötüsüne*

sürmekte ve oğullarınızı kesip, kadınlarınızı (kızlarınızı) bırakmakta olan Firavun ailesinden kurtardı.'" Daha sonra da Mûsâ (a.s.) muhataplarına hem uyarı hem teşvik niteliğinde şöyle seslenmiştir: *"Hatırlayın ki Rabbiniz size, 'Eğer şükrederseniz, elbette size (nimetimi) artıracağım ve eğer nankörlük ederseniz hiç şüphesiz azabım çok şiddetlidir!' diye bildirmişti."*

Üçüncüsü: Bu sûrede üçüncü aşamada tarihteki pek çok peygamberin ortak kaderine, kavimlerinde karşılaştıkları engelleme ve yalanlamalara dikkat çekilmiştir: *"Sizden öncekilerin, Nûh, Âd ve Semûd kavimlerinin ve onlardan sonrakilerin haberleri size gelmedi mi? Onları Allah'tan başkası bilmez. Peygamberleri kendilerine mucizeler getirdi de onlar ellerini peygamberlerinin ağızlarına bastılar ve dediler ki: Biz, size gönderileni inkâr ettik ve bizi kendisine çağırdığınız şeye karşı derin bir kuşku içindeyiz."* Bu arada, peygamberlerin, muhatapları ile konuşup onların şüphelerini giderme amacıyla vazifelerini yaptıklarına da dikkat çekilmektedir: *"Peygamberleri dedi ki: Gökleri ve yeri yaratan Allah hakkında şüphe mi var?"*

Kavimleri kendilerine *"Siz de bizim gibi bir insandan başka bir şey değilsiniz"* dediklerinde onlar da cevaben *"(Evet,) biz sizin gibi bir insandan başkası değiliz. Fakat Allah nimetini kullarından dilediğine lütfeder"* diyorlardı. Aslında peygamberler verdikleri bu cevapla, "Evet, insan olma noktasında sizlerle eşitiz; biz farklı bir çamurdan ve başka bir gezegende yaratılmadık" diyorlardı.

Peygamberlerin verdiği bu cevabın, muhataplarının düşmanlık ve hasetlerini hafifletmesi gerekir. Fakat müşrikler şiddet ve tehdit yolunu seçtiler ve şöyle dediler: *"Kâfir olanlar, peygamberlerine dediler ki: 'Elbette sizi ya yurdumuzdan çıkaracağız ya da mutlaka dinimize döneceksiniz!'"* Ama onları susturacak cevap da şöyle geldi: *"Rableri de onlara, 'Zalimleri mutlaka helâk edeceğiz!' diye vahyetti."*

Bu ayetleriyle Kur'ân-ı Kerim, Hz. Muhammed'in (s.a.s.) davetine ve putperestlikle mücadelede yaşayacağı olaylarda katkı sunması için tarihte yaşanmış iki ana tecrübeden pasajlar sunuyor. Bir yanda kavmi tarafından kabul gören ve Allah'ın, Firavun'un zulmünden kurtardığı Mûsâ (a.s.) ve ümmetinin tecrübesi, diğer yanda kavimleri tarafından

kibirle, küfürde ayak diretmeyle ve değişik eziyetlerle karşılanan ve neticede helâk olan Nûh, Hûd, Sâlih ve diğer peygamberlerin ümmetleri. Sunulan bu tablolarda başta Kureyşliler olmak üzere İslam davetinin ulaştığı tüm toplumlara da bir uyarı söz konusudur.

Dördüncüsü: Bu bölümün sonunda tüm toplumları bekleyen kesin ve kaçınılmaz sona dikkat çekiliyor. Bu son, en ufak şüphe barındırmayan gerçektir. Bir de hakikati yalanlayanların dikkat kesilecekleri bir şey var ki o da dünyadayken sahip oldukları mal, mülk, güç, kuvvet ve makamdan geriye seraptan başka bir şey bulamayacak olmaları, hepsinin yok olup gidecek olmasıdır: *"Rablerini inkâr edenlerin durumu (şudur): Onların amelleri fırtınalı bir günde rüzgârın şiddetle savurduğu küle benzer. Kazandıklarından hiçbir şeyi elde edemezler. İyiden iyiye sapıtma işte budur."* Ardından da birbirlerini kınayacakları, pişmanlık ve iç acısı hissedecekleri aşama gelecektir: *"(Kıyamet gününde) hepsi Allah'ın huzuruna çıkacak ve zayıflar o büyüklük taslayanlara diyecekler ki: 'Biz sizin tâbilerinizdik. Şimdi siz, Allah'ın azabından herhangi bir şeyi bizden savabilir misiniz?' Onlar da diyecekler ki: '(Ne yapalım,) Allah bizi hidayete erdirseydi biz de sizi doğru yola iletirdik. Şimdi sızlansak da sabretsek de birdir. Çünkü bizim için sığınacak bir yer yoktur.'"*

Bu korkunç tabloyu zirveye taşımak üzere bir de şeytan onlardan uzaklaşacak ve günahkârların iç acısı ve pişmanlıkları iyice artacak: *"Şeytan diyecek ki: '...Zaten benim size karşı bir gücüm yoktu. Ben, sadece sizi (inkâra) çağırdım, siz de benim davetime hemen koştunuz. O halde beni yermeyin, kendinizi yerin.'"*

Böylesine kötü durumda olanların karşısında ise yaşadıkları hayatta sorumluluklarını idrak edip yaratılış gereğini yerine getiren iyiler zümresi vardı: *"İman edip de iyi işler yapanlar, Rablerinin izniyle içinde ebedî kalacakları ve zemininden ırmaklar akan cennetlere sokulacaklardır. Orada (birbirleriyle) karşılaştıkça söyledikleri 'selam'dır."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"İnsanları karanlıklardan nura çıkarman için." buyruğunda sözü edilen *"karanlıklar,"* her türlü fikrî, kültürel ve sosyal karanlığı, hayatın yorucu karanlıklarını ve inkâr anaforunu kapsamaktadır. *"Nur"* ise

Allah'ın kuşatıcı rahmeti demektir. Tıpkı şu ayetteki gibi: *"(Resûlüm!) Biz seni âlemlere ancak rahmet olarak gönderdik."*[68]

"Dünya hayatını ahirete tercih edenler." buyruğundaki tercih, ahireti unutup dünyevî arzu ve çıkarları ahirete üstün tutarak sırat-ı müstakime ters davranmak suretiyle gerçekleşir.

"(Allah'ın emirlerini) onlara iyice açıklasın diye her peygamberi yalnız kendi kavminin diliyle gönderdik." ayeti zihinlerde şöyle bir soru işareti oluşturabilir: Hz. Muhammed (s.a.s.) sadece Araplara değil de tüm insanlığa gönderilmişse Kur'ân niçin sadece Arapça nazil olmuştur?

Evet, İslam dininin evrensel bir din ve Kur'ân-ı Kerim'in mesajlarının da tüm insanlığa yönelik olduğunda hiç şüphe yoktur. Ancak Hz. Peygamber (s.a.s.) Mekke toplumunda peygamber olarak vazifelendirildi. O nedenle öncelikle çevresindekilere kendi dilleriyle hitap etmesi gerekiyordu. Öncelikle kendi kavmi o mesajı kendi dilleriyle net olarak anlamalıydılar. Öyle ki İslam daveti güçlenip dört bir yandan insanlar İslam'a yönelince, İslam davetinin diğer toplumlara intikali artık çok kolay oldu. Mesaj evrensel olmakla birlikte tüm milletlerin anlayabileceği ortak bir dille gelmesi mümkün değildir. Çünkü dünyadaki toplumların farklı dilleri konuşageldikleri bir realitedir. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Kur'ân-ı Kerim'i beyan etmesi hem sözlü hem uygulamalı, hem de onu hayatına yansıtmak şeklinde gerçekleşmiştir. Hz. Peygamber'in (s.a.s.) söz ve eylemlerinin bağlayıcılığı bu ve benzeri ayetlerle sabittir.

"Andolsun ki Mûsâ'yı da 'Onlara Allah'ın (geçmiş kavimlerin başına getirdiği felâket) günlerini hatırlat' diye mucizelerimizle gönderdik." Felaket günleri ile kastedilen, Allah'ın geçmiş kavimlere uyguladığı kanunu ve onların başına gelen felaket günleridir.

(وَيَسْتَحْيُونَ نِسَاءَكُمْ): Firavun ve taraftarları, kız çocuklarını öldürmüyorlardı. Şayet erkek çocuklarını öldürme eylemi söz konusu olmasaydı, kızları hayatta bırakmaları bir lütuf gibi değerlendirilebilirdi. Ancak onların kızları hayatta bırakması da onları hizmetlerinde kullanmak ve köleleştirmek içindi.

---

68 Enbiya 21/107.

(وَإِذْ تَأَذَّنَ رَبُّكُمْ) buyruğundaki (تَأَذَّنَ) kelimesi, ezân kökünden gelmektedir, bildirme ve iletme demektir.

"Allah gerçekten zengindir, hamd edilmeye layıktır." ayetindeki (حَمِيدٌ) kelimesi övgü ve hamde layık olan, demektir.

"Onlar, ellerini ağızlarına bastılar." Yani peygamberlerin daveti karşısında inkârcılar, güldüklerini belli etmemek için avuçları ile ağızlarını kapattılar. Böyle bir davranışın alay maksatlı bir tepki olduğu herkesçe bilinmektedir.

"Peygamberleri dedi ki: Gökleri ve yeri yaratan Allah hakkında şüphe mi var?" Zira yaratılmışların yaratana delaleti, eserin ustaya, sonucun sebebe delaleti gibidir. Bu son derece açık ve şüphe ihtimali olmayan aklî bir delildir. Ayetteki "fâtır" kelimesi, bir örneği olmaksızın ilk kez yaratan, yoktan var eden demektir.

"Ve (ey inananlar!) Onlardan sonra sizi mutlaka o yerde yerleştireceğiz." buyruğunda Allah (c.c.), peygamberlere ve ümmetlerine, sürgün edilmekle tehdit edildikleri topraklara yerleştireceği vaadinde bulunuyor.

(وَاسْتَفْتَحُوا), yani müminler Allah'tan fetih istediler. Burada *"fetih,"* zafer anlamındadır.

(وَيُسْقَىٰ مِن مَّاءٍ صَدِيدٍ), *"Sadîd,"* vücuttaki yaralardan sızan irin demektir.

"Onu yudumlamaya çalışacak, fakat boğazından geçiremeyecek ve ona her yandan ölüm gelecek, oysa o ölecek değildir." Günahkâr kişi o sıvıya mecbur kaldığı için yaklaşacak fakat onu zorla içip boğazından geçiremeyecek. Bu atmosfer içinde ona her yönden ölüm gelecek ancak bir türlü ölemeyecek.

"Bu, Allah'a güç değildir." Yirminci ayetin meali olan bu cümlede daha önce anlatılanları yapmanın Allah'a zor gelmeyeceği, bilakis kolay olduğu anlatılmaktadır.

"Büyüklük taslayanlar diyecekler ki: (Ne yapalım) Allah bizi hidayete erdirseydi biz de sizi doğru yola iletirdik." Bu büyüklük taslayanlar, kendileri hidayete talip olmadıkları için Allah'ın da hidayete erdirmediği kimselerdir. Bunların hali hemen yanı başındaki ilaca elini uzatmayan, ardından da "Allah bana şifa vermedi" diyen ahmak hastaya

benzer. Aslında bunlara düşen, suçu Allah'ın takdirine atmak yerine kendilerini kınamalarıdır.

Şeytan ancak vesvese vermeye ve bâtılı süslemeye maliktir. Bazı insanların yanlış anlayarak şeytana bazı güçler atfetmesi, onun insan aklına ve bedenine hükmedebileceği gibi varsayımların tamamı asılsızdır. Nitekim bizzat şeytanın kendisi kıyamette şöyle diyecektir: *"Zaten benim size karşı bir gücüm yoktu. Ben, sadece sizi (inkâra) çağırdım, siz de benim davetime hemen koştunuz. O halde beni yermeyin, kendinizi yerin."* Ayrıca şu ayette de bu hususa işret edilmektedir: *"Şüphe yok ki şeytanın kurduğu düzen zayıftır."*[69]

"Ne ben sizi kurtarabilirim ne de siz beni kurtarabilirsiniz!" Şeytan, "Ne benim size yardımım ne de sizin bana yardımınız artık söz konusu olamaz" diyecektir.

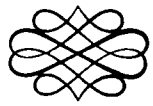

69 Nisa 4/76.

اَلَمْ تَرَ كَيْفَ ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا كَلِمَةً طَيِّبَةً كَشَجَرَةٍ طَيِّبَةٍ اَصْلُهَا ثَابِتٌ وَفَرْعُهَا
فِى السَّمَآءِ ﴿٢٤﴾ تُؤْتِىٓ اُكُلَهَا كُلَّ حِينٍ بِاِذْنِ رَبِّهَا ۗ وَيَضْرِبُ اللّٰهُ الْاَمْثَالَ لِلنَّاسِ
لَعَلَّهُمْ يَتَذَكَّرُونَ ﴿٢٥﴾ وَمَثَلُ كَلِمَةٍ خَبِيثَةٍ كَشَجَرَةٍ خَبِيثَةٍ اجْتُثَّتْ مِنْ فَوْقِ
الْاَرْضِ مَا لَهَا مِنْ قَرَارٍ ﴿٢٦﴾ يُثَبِّتُ اللّٰهُ الَّذِينَ اٰمَنُوا بِالْقَوْلِ الثَّابِتِ فِى
الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَفِى الْاٰخِرَةِ ۚ وَيُضِلُّ اللّٰهُ الظّٰلِمِينَ ۙ وَيَفْعَلُ اللّٰهُ مَا يَشَآءُ ﴿٢٧﴾
اَلَمْ تَرَ اِلَى الَّذِينَ بَدَّلُوا نِعْمَتَ اللّٰهِ كُفْرًا وَاَحَلُّوا قَوْمَهُمْ دَارَ الْبَوَارِ ۙ ﴿٢٨﴾
جَهَنَّمَ ۚ يَصْلَوْنَهَا ۚ وَبِئْسَ الْقَرَارُ ﴿٢٩﴾ وَجَعَلُوا لِلّٰهِ اَنْدَادًا لِيُضِلُّوا عَنْ سَبِيلِهٖ ۗ
قُلْ تَمَتَّعُوا فَاِنَّ مَصِيرَكُمْ اِلَى النَّارِ ﴿٣٠﴾ قُلْ لِعِبَادِىَ الَّذِينَ اٰمَنُوا يُقِيمُوا
الصَّلٰوةَ وَيُنْفِقُوا مِمَّا رَزَقْنَاهُمْ سِرًّا وَعَلَانِيَةً مِنْ قَبْلِ اَنْ يَأْتِىَ يَوْمٌ لَا بَيْعٌ
فِيهِ وَلَا خِلَالٌ ﴿٣١﴾ اَللّٰهُ الَّذِى خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَاَنْزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً
فَاَخْرَجَ بِهٖ مِنَ الثَّمَرَاتِ رِزْقًا لَكُمْ ۚ وَسَخَّرَ لَكُمُ الْفُلْكَ لِتَجْرِىَ فِى الْبَحْرِ
بِاَمْرِهٖ ۚ وَسَخَّرَ لَكُمُ الْاَنْهَارَ ۚ ﴿٣٢﴾ وَسَخَّرَ لَكُمُ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ دَآئِبَيْنِ ۚ وَسَخَّرَ
لَكُمُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ ۚ ﴿٣٣﴾ وَاٰتٰىكُمْ مِنْ كُلِّ مَا سَاَلْتُمُوهُ ۚ وَاِنْ تَعُدُّوا نِعْمَتَ اللّٰهِ
لَا تُحْصُوهَا ۗ اِنَّ الْاِنْسَانَ لَظَلُومٌ كَفَّارٌ ﴿٣٤﴾ وَاِذْ قَالَ اِبْرٰهِيمُ رَبِّ اجْعَلْ هٰذَا
الْبَلَدَ اٰمِنًا وَاجْنُبْنِى وَبَنِىَّ اَنْ نَعْبُدَ الْاَصْنَامَ ﴿٣٥﴾ رَبِّ اِنَّهُنَّ اَضْلَلْنَ كَثِيرًا
مِنَ النَّاسِ ۚ فَمَنْ تَبِعَنِى فَاِنَّهُ مِنِّى ۚ وَمَنْ عَصَانِى فَاِنَّكَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿٣٦﴾ رَبَّنَآ
اِنِّٓى اَسْكَنْتُ مِنْ ذُرِّيَّتِى بِوَادٍ غَيْرِ ذِى زَرْعٍ عِنْدَ بَيْتِكَ الْمُحَرَّمِ ۙ رَبَّنَا لِيُقِيمُوا
الصَّلٰوةَ فَاجْعَلْ اَفْئِدَةً مِنَ النَّاسِ تَهْوِىٓ اِلَيْهِمْ وَارْزُقْهُمْ مِنَ الثَّمَرَاتِ لَعَلَّهُمْ
يَشْكُرُونَ ﴿٣٧﴾ رَبَّنَآ اِنَّكَ تَعْلَمُ مَا نُخْفِى وَمَا نُعْلِنُ ۗ وَمَا يَخْفٰى عَلَى اللّٰهِ مِنْ
شَىْءٍ فِى الْاَرْضِ وَلَا فِى السَّمَآءِ ﴿٣٨﴾ اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِى وَهَبَ لِى عَلَى الْكِبَرِ
اِسْمٰعِيلَ وَاِسْحٰقَ ۚ اِنَّ رَبِّى لَسَمِيعُ الدُّعَآءِ ﴿٣٩﴾ رَبِّ اجْعَلْنِى مُقِيمَ الصَّلٰوةِ

وَمِنْ ذُرِّيَّتِي رَبَّنَا وَتَقَبَّلْ دُعَاءِ ﴿٤٠﴾ رَبَّنَا اغْفِرْ لِي وَلِوَالِدَيَّ وَلِلْمُؤْمِنِينَ
يَوْمَ يَقُومُ الْحِسَابُ ﴿٤١﴾ وَلَا تَحْسَبَنَّ اللهَ غَافِلًا عَمَّا يَعْمَلُ الظَّالِمُونَ إِنَّمَا
يُؤَخِّرُهُمْ لِيَوْمٍ تَشْخَصُ فِيهِ الْأَبْصَارُ ﴿٤٢﴾ مُهْطِعِينَ مُقْنِعِي رُؤُسِهِمْ لَا يَرْتَدُّ
إِلَيْهِمْ طَرْفُهُمْ وَأَفْئِدَتُهُمْ هَوَاءٌ ﴿٤٣﴾ وَأَنْذِرِ النَّاسَ يَوْمَ يَأْتِيهِمُ الْعَذَابُ فَيَقُولُ
الَّذِينَ ظَلَمُوا رَبَّنَا أَخِّرْنَا إِلَى أَجَلٍ قَرِيبٍ نُجِبْ دَعْوَتَكَ وَنَتَّبِعِ الرُّسُلَ أَوَلَمْ
تَكُونُوا أَقْسَمْتُمْ مِنْ قَبْلُ مَا لَكُمْ مِنْ زَوَالٍ ﴿٤٤﴾ وَسَكَنْتُمْ فِي مَسَاكِنِ الَّذِينَ
ظَلَمُوا أَنْفُسَهُمْ وَتَبَيَّنَ لَكُمْ كَيْفَ فَعَلْنَا بِهِمْ وَضَرَبْنَا لَكُمُ الْأَمْثَالَ ﴿٤٥﴾
وَقَدْ مَكَرُوا مَكْرَهُمْ وَعِنْدَ اللهِ مَكْرُهُمْ وَإِنْ كَانَ مَكْرُهُمْ لِتَزُولَ مِنْهُ الْجِبَالُ
﴿٤٦﴾ فَلَا تَحْسَبَنَّ اللهَ مُخْلِفَ وَعْدِهِ رُسُلَهُ إِنَّ اللهَ عَزِيزٌ ذُو انْتِقَامٍ ﴿٤٧﴾ يَوْمَ
تُبَدَّلُ الْأَرْضُ غَيْرَ الْأَرْضِ وَالسَّمٰوَاتُ وَبَرَزُوا لِلّٰهِ الْوَاحِدِ الْقَهَّارِ ﴿٤٨﴾ وَتَرَى
الْمُجْرِمِينَ يَوْمَئِذٍ مُقَرَّنِينَ فِي الْأَصْفَادِ ﴿٤٩﴾ سَرَابِيلُهُمْ مِنْ قَطِرَانٍ وَتَغْشٰى
وُجُوهَهُمُ النَّارُ ﴿٥٠﴾ لِيَجْزِيَ اللهُ كُلَّ نَفْسٍ مَا كَسَبَتْ إِنَّ اللهَ سَرِيعُ الْحِسَابِ
﴿٥١﴾ هٰذَا بَلَاغٌ لِلنَّاسِ وَلِيُنْذَرُوا بِهِ وَلِيَعْلَمُوا أَنَّمَا هُوَ إِلٰهٌ وَاحِدٌ وَلِيَذَّكَّرَ
أُولُوا الْأَلْبَابِ ﴿٥٢﴾

24. *Görmedin mi Allah nasıl bir misal getirdi: Güzel bir sözü, kökü (yerde) sabit, dalları gökte olan güzel bir ağaca (benzetti).*

25. *(O ağaç,) Rabbinin izniyle her zaman yemişini verir. Öğüt alsınlar diye Allah insanlara misaller getirir.*

26. *Kötü bir sözün misali, gövdesi yerden koparılmış, o yüzden ayakta durma imkânı olmayan (kötü) bir ağaca benzer.*

27. *Allah Teâlâ sağlam sözle iman edenleri hem dünya hayatında hem de ahirette sapasağlam tutar. Zalimleri ise Allah saptırır. Allah dilediğini yapar.*

28. *Allah'ın nimetine nankörlükle karşılık veren ve sonunda kavimlerini helâk yurduna sürükleyenleri görmedin mi?*

29. Onlar cehenneme girecekler. O ne kötü karargâhtır!

30. (İnsanları) Allah yolundan saptırmak için O'na ortaklar koştular. De ki: (İstediğiniz gibi) yaşayın! Çünkü dönüşünüz ateşedir.

31. İman eden kullarıma söyle: Namazlarını dosdoğru kılsınlar, kendisinde ne alış-veriş, ne de dostluk bulunan bir gün gelmeden önce, kendilerine verdiğimiz rızıklardan (Allah için) gizli-açık harcasınlar.

32. (O öyle lütufkâr) Allah'tır ki gökleri ve yeri yarattı, gökten suyu indirip onunla rızık olarak size türlü meyveler çıkardı; izni ile denizde yüzüp gitmeleri için gemileri emrinize verdi; nehirleri de sizin (yararlanmanız) için akıttı.

33. Düzenli seyreden güneşi ve ayı size faydalı kıldı; geceyi ve gündüzü de istifadenize verdi.

34. O size istediğiniz her şeyden verdi. Allah'ın nimetini sayacak olsanız sayamazsınız. Doğrusu insan çok zalim, çok nankördür!

35. Hatırla ki İbrâhim şöyle demişti: "Rabbim! Bu şehri (Mekke'yi) emniyetli kıl, beni ve oğullarımı putlara tapmaktan uzak tut!"

36. "Çünkü, onlar (putlar), insanlardan birçoğunun sapmasına sebep oldular, Rabbim. Şimdi kim bana uyarsa o bendendir. Kim de bana karşı gelirse, artık Sen gerçekten çok bağışlayan, pek esirgeyensin."

37. "Ey Rabbimiz! Ey sahibimiz! Namazı dosdoğru kılmaları için ben, neslimden bir kısmını Senin Beyt-i Harem'inin (Kâbe'nin) yanında, ziraat yapılmayan bir vadiye yerleştirdim. Artık Sen de insanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meyledici kıl ve meyvelerden bunlara rızık ver! Umulur ki bu nimetlere şükrederler."

38. "Ey Rabbimiz! Şüphesiz ki Sen bizim gizleyeceğimizi de açıklayacağımızı da bilirsin. Çünkü ne yerde ne de gökte hiçbir şey Allah'a gizli kalmaz."

39. "İhtiyar halimde bana İsmail'i ve İshak'ı lütfeden Allah'a hamdolsun! Şüphesiz Rabbim duayı işitendir."

40. "Ey Rabbim! Beni ve soyumdan gelecekleri namazı devamlı kılanlardan eyle. Ey Rabbimiz! Duamı kabul et!"

41. "Ey Rabbimiz! (Amellerin) hesap olunacağı gün beni, ana-babamı ve müminleri bağışla!"

42. (Resûlüm!) Sakın, Allah'ı zalimlerin yaptıklarından habersiz sanma! Ancak, Allah onları (cezalandırmayı), korkudan gözlerin dışarı fırlayacağı bir güne erteliyor.

43. Zihinleri bomboş olarak kendilerine bile dönüp bakamaz durumda, gözleri göğe dikilmiş bir vaziyette koşarlar.

44. Kendilerine azabın geleceği, bu yüzden zalimlerin, "Ey Rabbimiz! Yakın bir müddete kadar bize süre ver de Senin davetine uyalım ve peygamberlere tâbi olalım" diyecekleri gün hakkında insanları uyar. (Onlara denilir ki:) "Daha önce, sizin için bir zevâl olmadığına yemin etmemiş miydiniz?"

45. "(Sizden önce) kendilerine zulmedenlerin yurtlarında oturdunuz. Onlara nasıl muamele ettiğimiz size apaçık belli oldu. Ve size misaller de verdik."

46. Hilelerinin cezası Allah katında (malum) iken, onlar, tuzaklarını kurmuşlardı. Hâlbuki onların hileleriyle dağlar yerinden gidecek değildi!

47. O halde, sakın Allah'ın, peygamberlerine verdiği sözden cayacağını sanma! Çünkü Allah mutlak üstündür, kimsenin yaptığını yanına bırakmaz.

48. Yer başka bir yer, gökler de (başka gökler) haline getirildiği, (insanlar) bir ve gücüne karşı durulamaz olan Allah'ın huzuruna çıktıkları gün (Allah bütün zalimlerin cezasını verecektir).

49. O gün, günahkârların zincire vurulmuş olduğunu görürsün.

50. Onların gömlekleri katrandandır, yüzlerini de ateş bürümektedir.

51. Allah herkese, kazandığının karşılığını vermek için (onları diriltecektir.) Kuşkusuz Allah hesabı çabuk görendir.

52. İşte bu (Kur'ân), kendisiyle uyarılsınlar, Allah'ın ancak bir tek ilah olduğunu bilsinler ve akıl sahipleri iyice düşünüp öğüt alsınlar diye insanlara (gönderilmiş) bir bildiridir.

İMAN VE EĞİTİMLE İLGİLİ TAVSİYELER

İbrâhim Sûresi'nde buraya kadar olan bölümde, önceki peygamberlerin kıssaları, onların ümmetlerinden hakikati tasdik edenlerle onu yalanlayanlar ve her iki zümre hakkındaki Allah'ın yazgısına dair

hususlar zikredildikten sonra bu bölümde Ümmet-i Muhammed için son derece güzel ve birbirinden değerli nitelemeler ve önceki kavimlerin tecrübelerinden çıkarılacak derslerin de hülasası niteliğinde öğütler yer alıyor. Şöyle ki:

Birincisi: Temiz kalplerden fışkırıp gelen ve Allah'ın da kendi katında kabul edip değer verdiği, bereketini insanlar arasında yaydığı kelime-i tayyibe -en güzel kelime- iman ve ihsan kelimesidir, hak ve doğruluk sözüdür: *"Görmedin mi Allah nasıl bir misal getirdi: Güzel bir sözü, kökü (yerde) sabit, dalları gökte olan güzel bir ağaca (benzetti)."*

Böylesine güzel bir benzetme, her akıl sahibi insanı, sözlerini güzelleştirmeye davet eder. Güzel sözün en başında da "Lâilahe illallah" gelir. Kelime-i tayyibeyi söyleyenler bu sözleriyle Yaratıcı'nın kendileri üzerindeki hakkını, kendilerinden şükür ve itaat taahhüdü aldığını ikrar etmiş olurlar ve kelime-i tayyibeyi kabul eden kişi diğer mahlûkatın hakkını da asla zayi etmez.

Rabbimiz, insanlığı kelime-i tayyibeyi söylemeye teşvik ettikten sonra hiç kimseye en küçük bir şey kazandırmayan ve pis kalplerden çıkan kelime-i habiseden -çirkin söz- sakındırıyor. Çirkin söz sahibi, bu dünyada sadece kendini ve kendi arzularını görür, başkasına hiçbir hak tanımaz. Allah'ın hakkını da insanların hakkını da inkâr eder: *"Kötü bir sözün misali, gövdesi yerden koparılmış, o yüzden ayakta durma imkânı olmayan (kötü) bir ağaca benzer."*

Bir sonraki aşamada ise Allah (c.c.) mümin kullarını hak ve hakikat üzere sabit kılacağını, özellikle de bu dünyadan ahirete göç esnasında o çok arzuladıkları güzel kelimeyi kendilerine hatırlatacağını va'dediyor: *"Allah Teâlâ sağlam sözle iman edenleri hem dünya hayatında hem de ahirette sapasağlam tutar."* İnkârcıların akıbeti ise *"kavimlerini helâk yurduna sürüklemek"* olmuştur.

İkincisi: Kelime-i tayyibeden sonra artık güzel amel safhası geliyor: *"İman eden kullarıma söyle: Namazlarını dosdoğru kılsınlar, kendisinde ne alış-veriş, ne de dostluk bulunan bir gün gelmeden önce, kendilerine verdiğimiz rızıklardan (Allah için) gizli-açık harcasınlar."* Kaldı ki bu harcama da yine Allah'ın verdiği ve kolaylaştırdığı imkânlarla olmaktadır: *"(O öyle lütufkârca) gökten suyu indirip onunla rızık olarak size türlü*

meyveler çıkardı; izni ile denizde yüzüp gitmeleri için gemileri emrinize verdi; nehirleri de sizin (yararlanmanız) için akıttı." "O size istediğiniz her şeyden verdi. Allah'ın nimetini sayacak olsanız sayamazsınız."

Akıllı kişiye yakışan, bu nimetleri sahibine nispet edip onu unutmamak, bunları kendisine lütfeden Rabbine karşı vefalı ve şükreden bir kul olmak ve o nimetleri ancak Rabbinin razı olacağı alanlarda kullanmaktır.

Üçüncüsü: Bu aşamada hem kelime-i tayyibenin hem de güzel amelin en mükemmel örneği gözler önüne seriliyor. Evet, bu örnek İbrâhim'dir (a.s.). Buradaki "İbrâhimî" duruş yukarıda verilen iki nasihatle -kelime-i tayyibe ve güzel amel nasihati- tamamen uyuşmaktadır. İbrâhim (a.s.) imanlı ve ihsan sahibi, hayrı arzulayan biri olarak söze başlıyor: *"Hatırla ki İbrâhim şöyle demişti: 'Rabbim! Bu şehri (Mekke'yi) emniyetli kıl, beni ve oğullarımı putlara tapmaktan uzak tut!'"* Bir sonraki aşamada güzel amele vurgu yaparak *"Namazı dosdoğru kılmaları için ben, neslimden bir kısmını Senin Beyt-i Harem'inin (Kâbe'nin) yanında, ziraat yapılmayan bir vadiye yerleştirdim" "Ey Rabbim! Beni ve soyumdan gelecekleri, namazı devamlı kılanlardan eyle"* diyor. Daha sonra da her şeye rağmen kendinde birtakım eksikliklerin bulunabileceği ve bağışlanmaya muhtaç olduğu şuurunu aşılıyor: *"Ey Rabbimiz! (Amellerin) hesap olunacağı gün beni, ana-babamı ve müminleri bağışla!"*

Dördüncüsü: Bu adımda Rabbimiz, bâtılın hamlelerine karşı koyarken müminlerin yaşayacağı birtakım sıkıntı ve zorluklarda, onları diri tutacak şuurlandırmayı yapıyor ve müminlerin kalplerini hak üzere sabitleştiriyor: *"Sakın, Allah'ı zalimlerin yaptıklarından habersiz sanma!"* Daha sonra da zalimlere dönerek *"(Sizden önce) kendilerine zulmedenlerin yurtlarında oturdunuz. Onlara nasıl muamele ettiğimiz size apaçık belli oldu. Ve size misaller de verdik"* buyuruyor. Ardından tekrar müminlere dönerek onların kalplerini iyice pekiştirip itminan veriyor: *"O halde, sakın Allah'ın, peygamberlerine verdiği sözden cayacağını sanma! Çünkü Allah mutlak üstündür, kimsenin yaptığını yanına bırakmaz."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Görmedin mi Allah nasıl bir misal getirdi: Güzel bir sözü, kökü (yerde) sabit, dalları gökte olan güzel bir ağaca (benzetti)." ayetlerinde Allah (c.c.), kelime-i tayyibeyi uzun boylu, kökü sağlam ve devamlı meyve veren bir ağaca benzetiyor. Hz. Peygamber (s.a.s.) de bu ağacı hurma ağacı olarak tefsir etmişti. Hurma ağacı örneği Kur'ân-ı Kerim'in indiği coğrafyadaki insanlara uygunluk arz eden aşina olunan bir örnektir. Ancak bu nitelikler sadece hurma ağacında bulunmadığı için diğer coğrafyalardaki aynı özellikleri taşıyan diğer meyve ağaçlarıyla da tefsir edilmesi mümkündür.

"(O ağaç,) Rabbinin izniyle her zaman yemişini verir." Hurma, yıl boyunca depolanabilen bir meyvedir. Bölgedeki her evde, yılın her mevsiminde bulunabilen bir azıktır.

"Çirkin söz ise gövdesi yerden koparılmış, o yüzden ayakta durma imkânı olmayan (kötü) bir ağaca benzer." ayetinde örnek sadedinde verilen bitkinin, acı ebu cehil karpuzu (hanzal) olduğu da ifade edilmiştir. Ancak biz ayette örnek gösterilen bitkinin kendi başına bedeni olan bir ağaçtan ziyade ağaçların bedenlerine ve dallarına sarılarak ayakta durabilen, hatta ağaçların dallarını kaplayıp onların suyunu emen ot türü yeşil bir bitki olduğunu düşünüyoruz. Bu tür bitkiler zayıf oldukları için kendi başına ayakta duramazlar. Kelime-i habîseyi, içinde oturulmayan metruk evlerin tavanlarında yahut insanların görebileceği birtakım alanlarda yeşerip filizlenen, güzel ağaçların bedenlerinde uzadıkça onlara eziyet veren ancak akıbeti yokluk olan böyle bir bitkiyle örneklendirmek son derece uygun bir örneklendirmedir.

"Allah Teâlâ sağlam sözle iman edenleri hem dünya hayatında hem de ahirette sapasağlam tutar." Müminin yüreğinin dünyada yaşarken nifak vb. en ufak bir gel-git yaşamaksızın hak söz üzere sabitlenmesi, onun hayatının hüsn-ü hâtime -güzel bir son- ile sonuçlanacağı ümidini doğurur. Ayette bahsedilen sağlam söz, kelime-i tevhid ile başlar, sonra da o temel üzerine, görünen âlemle ve gayb âlemiyle ilgili tasavvurlar inşa edilir.

"Allah'ın nimetine nankörlükle karşılık veren ve sonunda kavimlerini helâk yurduna sürükleyenleri görmedin mi?" Aslında insanoğluna yakışan, Allah'ın nimetlerine karşı şükretmek, bu lütufların Allah'tan olduğunu bilmektir. Ancak bu ayette kendilerinden bahsedilenler nimetleri şükürle karşılamak yerine nankörlük edip onları vereni görmezden geldiler. Bu ayette geçen "dâru'l-bevar," helâk yurdu anlamındadır.

"De ki: (İstediğiniz gibi) yaşayın! Çünkü dönüşünüz ateşedir." ayeti, tehdit içerikli bir ayettir. Allah (c.c.), "Bu âlemde arzuladığınız gibi yaşayın bakalım, nasıl olsa dönüşünüz ateşe olacaktır!" diyerek uyarmaktadır.

(لَا بَيْعٌ فِيهِ وَلَا خِلَالٌ) ayetinde geçen (خِلَالٌ) kelimesi, faydası olan yahut Allah'ın azabından koruyan dostluk demektir.

(وَسَخَّرَ لَكُمُ الشَّمْسَ وَالْقَمَرَ دَآئِبَيْنِ) ayetindeki (دَآئِبَيْنِ) kelimesi, devamlı hareket halinde olan demektir. Güneş ve ayın bu daimî hareketi ile gece ve gündüz oluşur. Bu ayette bilimsel bir realiteye işaret söz konusudur.

"O size, istediğiniz her şeyden verdi. Allah'ın nimetini sayacak olsanız sayamazsınız." Bu dünyada insanın ihtiyaç duyabileceği her şey bol bol mevcuttur. Hatta şöyle bir değerlendirme yapılmaktadır: İnsanın bir şeye ihtiyaç duyması, o şeyin varlık sahasında mevcut olduğuna delildir. Nitekim yiyecek, içecek, giyecek ve tedavi için kullanılan ilaçlar, ışık, hava, barınma amaçlı yapılar ve şehirler inşa etme gibi insana sunulan sayılamayacak imkânların yanında insanın bizzat kendisine bahşedilen aklında, psikolojik ve sosyolojik yönlerinde de bu gerçeğe şahit olmaktayız.

"Rabbim! Bu şehri (Mekke'yi) emniyetli kıl, beni ve oğullarımı putlara tapmaktan uzak tut!" ayetinde İbrâhim (a.s.), insanın kâinatı doğru anlamlandırıp imana erebilmesi için güven ve huzur içinde yerleşik bir hayata sahip olmasının önemini vurgulamak üzere emniyeti imandan önce zikretti. Nitekim kaos ve kriz ortamları güven ve istikrar ortamının tam tersi bir durum ortaya çıkarır ve böyle bir ortamda kişi, sağlıklı düşünme yeteneğini kaybeder.

"Kim de bana karşı gelirse, artık Sen gerçekten çok bağışlayan, pek esirgeyensin." Sen nasıl merhamet dolu kalbe sahipsin ya Hz. İbrâhim! Sen

nasıl bir yüreğe sahipsin ki böylesine büyük bir kulluk davetinde, çağrına muhalefet edip sana karşı gelenler için bile bağışlanma diliyorsun!

"Artık Sen de insanlardan bir kısmının gönüllerini onlara meyledici kıl." Her Müslümanın Mekke-i Mükerreme'ye karşı gönlünde hissettiği duygu, Hz. İbrâhim'in (a.s.) duasının bir tezahürüdür.

"Allah onları (cezalandırmayı), korkudan gözlerin dışarı fırlayacağı bir güne erteliyor." ayeti, o dehşetli günde insanların gözleri donup aynı noktada kalakalacak veya o çetin bekleyişin etkisiyle insanlar korkudan gözlerini açamayacaklar, şeklinde de anlayabiliriz. Nitekim bu durum, devamında gelen şu ayetle tekit edilmiştir: *"Zihinleri bomboş olarak kendilerine bile dönüp bakamaz durumda, gözleri göğe dikilmiş bir vaziyette koşarlar."*

Bu ayette geçen (مُهْطِعِينَ) kelimesi, süratlice demektir. (رُؤُسِهِمْ مُقْنِعِي) ise bekleyiş içinde başlarını göğe dikecekler, demektir. Bu tasvir, gözlerin dışa fırlamış veya donmuş halini tamamlayıcı bir tasvirdir.

"Kalpleri bomboş bir halde." Kalplerinde dünyadayken nasıl iman yok idiyse hesap gününde de güven ve huzur yoktur.

"Daha önce, sizin için bir zevâl olmadığına, yemin etmemiş miydiniz?" ayetinde dünyadayken ahiret hayatını inkâr eden ve kendileri için dünyadan başka bir âleme geçişin olmadığına yemin eden müşriklere hitap ediliyor. Devamında gelen *"(Sizden önce) kendilerine zulmedenlerin yurtlarında oturdunuz"* hitabı da yine kıyamet günü müşriklere söylenecek bir sözü haber veriyor. Onlara, "Siz, sizden önce bu yurtlarda oturan Hûd ve Sâlih peygamberlerin kavimlerinin yerlerine yerleştiniz, Bizim onlara ne yaptığımızı da açık seçik öğrenmiştiniz" denecek.

"Hileleri Allah katında iken onlar tuzaklarını kurmuşlardı." Hilelerinin Allah katında olması demek, cezası verilmek üzere Allah katında kayda geçirilmiş olması demektir.

"Hâlbuki onların hileleriyle dağlar yerinden gidecek değildi!" ifadeai, onların hileleri ne kadar büyük olursa olsun, âdeta dağların yere çakılı oluşu gibi sapasağlam ve köklü olan bu dine zarar veremeyecektir, demektir.

"O gün, günahkârların zincire vurulmuş olduğunu görürsün." Yani o suçlular zincirlerle birbirlerine bağlanmışlardır.

"Onların gömlekleri katrandandır." buyruğunda sözü edilen *"katran,"* pis kokulu ve alevlenebilen siyah sıvı demektir.

سُورَةُ الحِجْرِ

15- HİCR SÛRESİ

107. MECLİS: KUR'ÂN'IN, HAKİKATİ YALANLAYANLARLA MÜCADELESİ

108. MECLİS: İNSANIN ŞEYTANLA MÜCADELESİ

109. MECLİS: MÜCADELENİN AKIBETİ

110. MECLİS: SÛREDEKİ SON NASİHATLER

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

الٓرٰ تِلْكَ اٰيَاتُ الْكِتَابِ وَقُرْاٰنٍ مُبِينٍ ﴿١﴾ رُبَمَا يَوَدُّ الَّذِينَ كَفَرُوا لَوْ كَانُوا
مُسْلِمِينَ ﴿٢﴾ ذَرْهُمْ يَأْكُلُوا وَيَتَمَتَّعُوا وَيُلْهِهِمُ الْاَمَلُ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٣﴾
وَمَآ اَهْلَكْنَا مِنْ قَرْيَةٍ اِلَّا وَلَهَا كِتَابٌ مَعْلُومٌ ﴿٤﴾ مَا تَسْبِقُ مِنْ اُمَّةٍ اَجَلَهَا
وَمَا يَسْتَأْخِرُونَ ﴿٥﴾ وَقَالُوا يٰٓاَيُّهَا الَّذِى نُزِّلَ عَلَيْهِ الذِّكْرُ اِنَّكَ لَمَجْنُونٌ ﴿٦﴾
لَوْ مَا تَأْتِينَا بِالْمَلٰٓئِكَةِ اِنْ كُنْتَ مِنَ الصَّادِقِينَ ﴿٧﴾ مَا نُنَزِّلُ الْمَلٰٓئِكَةَ اِلَّا
بِالْحَقِّ وَمَا كَانُٓوا اِذًا مُنْظَرِينَ ﴿٨﴾ اِنَّا نَحْنُ نَزَّلْنَا الذِّكْرَ وَاِنَّا لَهُ لَحَافِظُونَ
﴿٩﴾ وَلَقَدْ اَرْسَلْنَا مِنْ قَبْلِكَ فِى شِيَعِ الْاَوَّلِينَ ﴿١٠﴾ وَمَا يَأْتِيهِمْ مِنْ رَسُولٍ
اِلَّا كَانُوا بِهِ يَسْتَهْزِؤُنَ ﴿١١﴾ كَذٰلِكَ نَسْلُكُهُ فِى قُلُوبِ الْمُجْرِمِينَ ﴿١٢﴾
لَا يُؤْمِنُونَ بِهِ وَقَدْ خَلَتْ سُنَّةُ الْاَوَّلِينَ ﴿١٣﴾ وَلَوْ فَتَحْنَا عَلَيْهِمْ بَابًا مِنَ
السَّمَآءِ فَظَلُّوا فِيهِ يَعْرُجُونَ ﴿١٤﴾ لَقَالُٓوا اِنَّمَا سُكِّرَتْ اَبْصَارُنَا بَلْ نَحْنُ
قَوْمٌ مَسْحُورُونَ ﴿١٥﴾ وَلَقَدْ جَعَلْنَا فِى السَّمَآءِ بُرُوجًا وَزَيَّنَّاهَا لِلنَّاظِرِينَ
﴿١٦﴾ وَحَفِظْنَاهَا مِنْ كُلِّ شَيْطَانٍ رَجِيمٍ ﴿١٧﴾ اِلَّا مَنِ اسْتَرَقَ السَّمْعَ فَاَتْبَعَهُ
شِهَابٌ مُبِينٌ ﴿١٨﴾ وَالْاَرْضَ مَدَدْنَاهَا وَاَلْقَيْنَا فِيهَا رَوَاسِىَ وَاَنْبَتْنَا فِيهَا
مِنْ كُلِّ شَىْءٍ مَوْزُونٍ ﴿١٩﴾ وَجَعَلْنَا لَكُمْ فِيهَا مَعَايِشَ وَمَنْ لَسْتُمْ لَهُ
بِرَازِقِينَ ﴿٢٠﴾ وَاِنْ مِنْ شَىْءٍ اِلَّا عِنْدَنَا خَزَآئِنُهُ وَمَا نُنَزِّلُهُٓ اِلَّا بِقَدَرٍ مَعْلُومٍ
﴿٢١﴾ وَاَرْسَلْنَا الرِّيَاحَ لَوَاقِحَ فَاَنْزَلْنَا مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَاَسْقَيْنَاكُمُوهُ وَمَآ
اَنْتُمْ لَهُ بِخَازِنِينَ ﴿٢٢﴾ وَاِنَّا لَنَحْنُ نُحْىِ وَنُمِيتُ وَنَحْنُ الْوَارِثُونَ ﴿٢٣﴾ وَلَقَدْ
عَلِمْنَا الْمُسْتَقْدِمِينَ مِنْكُمْ وَلَقَدْ عَلِمْنَا الْمُسْتَأْخِرِينَ ﴿٢٤﴾ وَاِنَّ رَبَّكَ هُوَ
يَحْشُرُهُمْ اِنَّهُ حَكِيمٌ عَلِيمٌ ﴿٢٥﴾

1. Elif. Lâm. Râ. Bunlar Kitab'ın ve apaçık bir Kur'ân'ın ayetleridir.

2. İnkâr edenler zaman zaman, "Keşke biz de Müslüman olsaydık" diye arzu ederler.

3. Onları bırak; yesinler, eğlensinler ve boş ümit onları oyalayadursun. (Kötü sonucu) yakında bilecekler!

4. Helâk ettiğimiz hiçbir ülke yoktur ki hakkında (Bizce) bilinen bir yazgı olmasın.

5. Hiçbir millet, ecelinin önüne geçemez ve onu geciktiremez.

6. Dediler ki: "Ey kendisine Kur'ân indirilen (Muhammed)! Sen mutlaka bir mecnunsun!"

7. "Eğer doğru söyleyenlerden idiysen, bize melekleri getirmeliydin."

8. Biz melekleri ancak hak ile indiririz. O zaman onlara mühlet verilmez.

9. Kur'ân'ı kesinlikle Biz indirdik; elbette onu yine Biz koruyacağız.

10. Andolsun, senden önceki milletler arasında da elçiler gönderdik.

11. Onlara bir peygamber gelmeyedursun, hemen onunla alay ederlerdi.

12. İşte böylece Biz onu (inkârcılığı), suçluların kalplerine sokarız.

13. Öncekilerin başına gelenlerden ders almaları gerekirken onlar hâlâ buna (Kur'ân'a) inanmıyorlar.

14-15. Onlara gökten bir kapı açsak da oradan yukarı çıksalar, yine de "Gözlerimiz boyandı, daha doğrusu bize büyü yapılmıştır" derler.

16. Andolsun, Biz gökte birtakım burçlar yarattık ve seyredenler için onu süsledik.

17. Onları, taşlanmış (kovulmuş) her şeytandan koruduk.

18. Ancak kulak hırsızlığı eden müstesna. Onun da peşine açık bir alev sütunu düşmüştür.

19. Yeri uzatıp yaydık, orada sabit dağlar yerleştirdik, yine orada miktarı ve ölçüsü belirli olan şeyler bitirdik.

20. Orada hem sizin için hem de rızıkları size ait olmayanlar için (gerekli) geçim vasıtaları yarattık.

21. Her şeyin hazineleri yalnız Bizim yanımızdadır. Biz onu ancak belli bir ölçüyle indiririz.

22. Biz, rüzgârları aşılayıcı olarak gönderdik ve gökten bir su indirdik de onunla su ihtiyacınızı karşıladık. (Biz bunları yapmasaydık) siz onu (yeterli) suyu depolayamazdınız.
23. Şüphesiz Biz diriltir ve Biz öldürürüz! Ve her şeye Biz vâris oluruz.
24. Andolsun Biz, sizden önce gelip geçenleri de biliriz, geri kalanları da biliriz.
25. Şüphesiz Rabbin onları (kıyamette) toplayacaktır. Çünkü O, hakîmdir, alîmdir.

KUR'ÂN'IN, HAKİKATİ YALANLAYANLARLA MÜCADELESİ

Kur'ân, yalanlayanlara karşı mücadelesinde en başta öncülleri, bu mücadelenin doğasını, esas saiklerini ve neticelerini ortaya koyan bazı gerçekleri belirlemektedir. Şöyle ki:

Birincisi: Şu bir gerçek ki Kur'ân-ı Kerim insanoğlunun maslahatını ve menfaatini gerçekleştirmeyi amaçlar. Bir gün vahyi yalanlayanlar da bizzat bu hakikati keşfedip ona boyun eğecekler ve dünyadayken o hakikate uymuş olmayı arzulayacaklardır: *"İnkâr edenler zaman zaman, 'Keşke biz de Müslüman olsaydık' diye arzu ederler."*

İkincisi: Vahyi reddetme ve hakikati yalanlama tavrının arka planında sorumluluk hissinden ziyade körü körüne inat, haset ve kibir vardır: *"İşte böylece Biz onu (inkârcılığı), suçluların kalplerine sokarız. Öncekilerin başına gelenlerden ders almaları gerekirken onlar hâlâ buna (Kur'ân'a) inanmıyorlar. Onlara gökten bir kapı açsak da oradan yukarı çıksalar, yine de 'Gözlerimiz boyandı, daha doğrusu bize büyü yapılmıştır' derler."*

Üçüncüsü: Vahyi yalanlayanların tabiatında alaycılık, hakaret, kötü lakap takma ve karşı tarafı itibarsızlaştırma vardır: *"Dediler ki: 'Ey kendisine Kur'ân indirilen (Muhammed)! Sen mutlaka bir mecnunsun!'" "Onlara bir peygamber gelmeyedursun, hemen onunla alay ederlerdi."*

Dördüncüsü: Kur'ân-ı Kerim'i korumayı bizzat Allah (c.c.) taahhüt etmiştir. O nedenle hiçbir attırma, eksiltme, üzerinde oynayarak yahut yerine bir başka şeyi koyarak değiştirme durumu söz konusu olamayacaktır:

"Kur'ân'ı kesinlikle Biz indirdik; elbette onu yine Biz koruyacağız." Bu öylesine bir hakikattir ki nice fitnelere, savaşlara, iniş çıkışlara rağmen on dört asır sonra Kur'ân'ın hâlâ nerede olursa olsun tüm Müslümanların harfi harfine aynı lafızlarla okudukları bir kitap olarak korunmuşluğu devam etmektedir.

Beşincisi: Bu kâinatın düzenine dair ölçü Allah'ın elindedir. O'nun bilgisi dışında en küçük bir hareket ya da hareketsizlik söz konusu değildir: *"Yeri uzatıp yaydık, orada sabit dağlar yerleştirdik, yine orada miktarı ve ölçüsü belirli olan şeyler bitirdik. Orada hem sizin için hem de rızıkları size ait olmayanlar için (gerekli) geçim vasıtaları yarattık. Her şeyin hazineleri yalnız Bizim yanımızdadır. Biz onu ancak belli bir ölçüyle indiririz." "Andolsun Biz, sizden önce gelip geçenleri de biliriz, geri kalanları da biliriz."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"İnkâr edenler zaman zaman, 'Keşke biz de Müslüman olsaydık' diye arzu ederler." Kıyamet günü kâfirler *"Keşke biz de Müslüman olsaydık"* diye hayıflanacaklardır. Ayette geçen (رُبَمَا) kelimesi normalde azlık ifade etse de burada kâfirleri aşağılama ve tehdit amacıyla kullanılmıştır. Tıpkı bir kralın, kendi tebaasından birini tehdit edercesine ona "Şunu şunu yaparsan belki de pişman olacaksın" demesi gibi. Bu, kullanılagelen ve bilinen bir üsluptur.

"Bize getirseydin ya." ifade tarzı tıpkı (هلاَّ) gibi, talep bildirmek üzere kullanılır.

"O zaman onlara mühlet verilmez." Sekizinci ayetin son cümlesi olan bu cümle gizli bir şart cümlesinin cevabıdır. Yani, eğer Biz onlara arzuladıkları üzere melekleri indirsek, o takdirde artık onların azabı geciktirilmez.

"İşte böylece Biz onu, (inkârcılığı) suçluların kalplerine sokarız." ayetinde, sünnetullah gereği, inkârcıların kendi eylemleri sebebiyle inkârcılığın onların kalplerine yerleştirileceği haber veriliyor. Çünkü sünnetullah, iman etmek isteyenin imana muvaffak kılınması, inkârı isteyenin de inkâra muvaffak kılınması şeklinde cereyan eder. Nitekim peşinden gelen ayette de (وَقَدْ خَلَتْ سُنَّةُ الْأَوَّلِينَ) buyrulmaktadır.

"Andolsun, Biz gökte birtakım burçlar yarattık ve seyredenler için onu süsledik." ayetinde geçen burçlar, gezegenlerin hareket ettikleri yörüngeler demektir.

"Orada hem sizin için hem de rızıkları size ait olmayanlar için (gerekli) geçim vasıtaları yarattık." "Rızıkları size ait olmayan" demek, görünürde yiyeceklerini sizin verdiğiniz kimselere aslında Allah'ın yarattığı rızkı veriyorsunuz, dolayısıyla rızkın gerçek sahibi O'dur, demektir.

"Biz, rüzgârları aşılayıcı olarak gönderdik." Rüzgârların evrendeki görevlerinden biri, bulutları birbiri üstüne toplayıp yağmurun yağmasını sağlamak, bir görevi de bitkilerin erkek tozları ile dişi tozlarını birleştirip tozlanmayı sağlayarak meyvelerin oluşumuna zemin hazırlamaktır.

"Ve her şeye Biz vâris oluruz." Yani her şey yok olup gittikten sonra baki kalan sadece Biz oluruz.

"Andolsun Biz, sizden önce gelip geçenleri de biliriz, geri kalanları da biliriz." Öncekilerin durumlarından da sonrakilerin durumlarından da hiçbir şey Allah'ın ilmi dışında değildir. Allah için geçmiş zaman, şimdiki zaman ve gelecek zaman birdir.

وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْاِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ ﴿٢٦﴾ وَالْجَانَّ خَلَقْنَاهُ
مِنْ قَبْلُ مِنْ نَارِ السَّمُومِ ﴿٢٧﴾ وَاِذْ قَالَ رَبُّكَ لِلْمَلٰٓئِكَةِ اِنِّى خَالِقٌ بَشَرًا مِنْ
صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ ﴿٢٨﴾ فَاِذَا سَوَّيْتُهُ وَنَفَخْتُ فِيهِ مِنْ رُوحِى فَقَعُوا
لَهُ سَاجِدِينَ ﴿٢٩﴾ فَسَجَدَ الْمَلٰٓئِكَةُ كُلُّهُمْ اَجْمَعُونَ ﴿٣٠﴾ اِلَّا اِبْلِيسَ اَبٰٓى اَنْ
يَكُونَ مَعَ السَّاجِدِينَ ﴿٣١﴾ قَالَ يَا اِبْلِيسُ مَا لَكَ اَلَّا تَكُونَ مَعَ السَّاجِدِينَ
﴿٣٢﴾ قَالَ لَمْ اَكُنْ لِاَسْجُدَ لِبَشَرٍ خَلَقْتَهُ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ ﴿٣٣﴾
قَالَ فَاخْرُجْ مِنْهَا فَاِنَّكَ رَجِيمٌ ﴿٣٤﴾ وَاِنَّ عَلَيْكَ اللَّعْنَةَ اِلٰى يَوْمِ الدِّينِ ﴿٣٥﴾
قَالَ رَبِّ فَاَنْظِرْنِى اِلٰى يَوْمِ يُبْعَثُونَ ﴿٣٦﴾ قَالَ فَاِنَّكَ مِنَ الْمُنْظَرِينَ ﴿٣٧﴾ اِلٰى
يَوْمِ الْوَقْتِ الْمَعْلُومِ ﴿٣٨﴾ قَالَ رَبِّ بِمَا اَغْوَيْتَنِى لَاُزَيِّنَنَّ لَهُمْ فِى الْاَرْضِ
وَلَاُغْوِيَنَّهُمْ اَجْمَعِينَ ﴿٣٩﴾ اِلَّا عِبَادَكَ مِنْهُمُ الْمُخْلَصِينَ ﴿٤٠﴾ قَالَ هٰذَا صِرَاطٌ
عَلَىَّ مُسْتَقِيمٌ ﴿٤١﴾ اِنَّ عِبَادِى لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ اِلَّا مَنِ اتَّبَعَكَ مِنَ
الْغَاوِينَ ﴿٤٢﴾ وَاِنَّ جَهَنَّمَ لَمَوْعِدُهُمْ اَجْمَعِينَ ﴿٤٣﴾ لَهَا سَبْعَةُ اَبْوَابٍ لِكُلِّ بَابٍ
مِنْهُمْ جُزْءٌ مَقْسُومٌ ﴿٤٤﴾ اِنَّ الْمُتَّقِينَ فِى جَنَّاتٍ وَعُيُونٍ ﴿٤٥﴾ اُدْخُلُوهَا بِسَلَامٍ
اٰمِنِينَ ﴿٤٦﴾ وَنَزَعْنَا مَا فِى صُدُورِهِمْ مِنْ غِلٍّ اِخْوَانًا عَلٰى سُرُرٍ مُتَقَابِلِينَ
﴿٤٧﴾ لَا يَمَسُّهُمْ فِيهَا نَصَبٌ وَمَا هُمْ مِنْهَا بِمُخْرَجِينَ ﴿٤٨﴾ نَبِّئْ عِبَادِى اَنِّى
اَنَا الْغَفُورُ الرَّحِيمُ ﴿٤٩﴾ وَاَنَّ عَذَابِى هُوَ الْعَذَابُ الْاَلِيمُ ﴿٥٠﴾

26. *Andolsun Biz insanı, (pişmiş) kuru bir çamurdan, şekillenmiş kara balçıktan yarattık.*

27. *Cinleri de daha önce zehirli ateşten yaratmıştık.*

28. *Hani Rabbin, meleklere demişti ki: "Ben kupkuru bir çamurdan, şekillenmiş kara balçıktan bir insan yaratacağım."*

29. "Ona şekil verdiğim ve ona ruhumdan üflediğim zaman, siz hemen onun için secdeye kapanın!"

30. Meleklerin hepsi de hemen secde ettiler.

31. Fakat İblis hariç! O, secde edenlerle beraber olmaktan kaçındı.

32. (Allah,) "Ey İblis! Secde edenlerle beraber olmayışının sebebi nedir?" dedi.

33. (İblis,) "Ben kuru bir çamurdan, şekillenmiş kara balçıktan yarattığın bir insana secde edecek değilim" dedi.

34. Allah şöyle buyurdu: "Öyle ise oradan çık! Artık kovuldun!"

35. "Muhakkak ki kıyamet gününe kadar lânet senin üzerine olacaktır!"

36. (İblis,) "Rabbim! Öyleyse, (varlıkların) tekrar diriltileceği güne kadar bana mühlet ver" dedi.

37-38. Allah, "Sen bilinen bir vakte kadar kendilerine mühlet verilenlerdensin" buyurdu.

39. (İblis) dedi ki: "Rabbim! Beni azdırmana karşılık ben de yeryüzünde onlara (günahları) süsleyeceğim ve onların hepsini mutlaka azdıracağım!"

40. Ancak onlardan ihlâslı kulların müstesna.

41. (Allah) şöyle buyurdu: "İşte Bana varan dosdoğru yol budur."

42. "Şüphesiz kullarım üzerinde senin bir hâkimiyetin yoktur. Ancak azgınlardan sana uyanlar müstesna."

43. Muhakkak cehennem, onların hepsine va'dolunan yerdir.

44. Cehennemin yedi kapısı vardır. Onlardan her kapı için birer grup ayrılmıştır.

45. (Allah'ın azabından korkup rahmetine sığınan) takva sahipleri, mutlaka cennetlerde ve pınar başlarında olacaklar.

46. "Oraya emniyet ve selâmetle girin" (denilir, onlara).

47. Biz, onların gönüllerindeki kini söküp attık; onlar artık köşkler üzerinde karşı karşıya oturan kardeşler olacaklar.

48. Onlara orada hiçbir yorgunluk gelmeyecek ve onlar, oradan çıkarılmayacaklardır.

49. (Resûlüm!) Kullarıma, benim, çok bağışlayıcı ve pek esirgeyici olduğumu haber ver.

50. Benim azabımın elem verici bir azap olduğunu da bildir.

İNSANIN ŞEYTANLA MÜCADELESİ

Bu kısımda insanın ilk yaratılış serüveni ele alınmaktadır. İlk yaratılışla ilgili anlatım Kur'ân-ı Kerim'de pek çok yerde tekrarlanmaktadır. Burada da yüce kitabımız hayırla şer arasındaki ezelî mücadelenin doğasına dikkat çekmek üzere insanın ilk yaratılış serüvenini sunmaktadır.

Birincisi: Akledebilme ve düşünebilme yetenekleri açısından benzer yönlere sahip olsalar da insanların doğası diğer varlıkların, yani melekler ile cinlerin doğasından farklıdır: *"Andolsun Biz insanı, (pişmiş) kuru bir çamurdan, şekillenmiş kara balçıktan yarattık. Cinleri de daha önce zehirli ateşten yaratmıştık. Hani Rabbin, meleklere demişti ki: 'Ben kupkuru bir çamurdan, şekillenmiş kara balçıktan bir insan yaratacağım.'"* Ayrıca bu ayetler kronolojik olarak insanın meleklerden ve cinlerden sonra yaratıldığı gerçeğini de pekiştirmektedir.

İkincisi: İblis, cinlerden olduğu halde Allah (c.c.) meleklerle birlikte ona da Âdem'e (a.s.) secde etmesini emretti. Melekler secde ettiler ama o secde emrine karşı geldi. Çünkü İblis'in tabiatı isyankârlığa ve hak yoldan sapmaya müsaittir, meleklerin tabiatı ise öyle değildir.

Üçüncüsü: İblis'in secde etmeyi reddetmesi, aslında ondaki haset ve kibirle yoğrulmuş gizli isyankârlık özelliğini ortaya çıkarmıştır: *"(İblis,) 'Ben kuru bir çamurdan, şekillenmiş kara balçıktan yarattığın bir insana secde edecek değilim' dedi."* Aslında İblis'in bu tavrı, açık günahlardan daha tehlikeli olan gizli günahlara karşı uyanık olma açısından insanoğluna gayet etkili bir derstir.

Dördüncüsü: Bâtılı süslü ve güzel göstermek şeytanın insanoğlunu saptırmak üzere benimsediği bir metottur: *"(İblis) dedi ki: 'Rabbim! Beni azdırmana karşılık ben de yeryüzünde onlara (günahları) süsleyeceğim ve onların hepsini mutlaka azdıracağım!'"*

Beşincisi: İnsanoğlu, Allah'a kulluk çizgisine ne kadar yaklaşırsa şeytanın etkisinden de o nispette uzaklaşır: *"Şüphesiz kullarım üzerinde senin bir hâkimiyetin yoktur. Ancak azgınlardan sana uyanlar müstesna."*

Altıncısı: Bu ezelî mücadelenin neticesinde insanlar, yoldan çıkanlar ve muttakiler olarak iki zümreye ayrılacaktır: *"'Şüphesiz kullarım*

üzerinde senin bir hâkimiyetin yoktur. Ancak azgınlardan sana uyanlar müstesna.' Muhakkak cehennem, onların hepsine va'dolunan yerdir." "(Allah'ın azabından korkup rahmetine sığınan) takva sahipleri, mutlaka cennetlerde ve pınar başlarında olacaklar. 'Oraya emniyet ve selâmetle girin' (denilir, onlara)."

Yedincisi: İnsanoğlu, yaratılışı gereği unutmaya, gaflete ve hata işlemeye müsait olduğu için tevbe kapısı daima açıktır: *"Kullarıma, Benim çok bağışlayıcı ve pek esirgeyici olduğumu haber ver."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

(مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ) ayeti, Âdem'in (a.s.) yaratıldığı maddenin kurumuş pürüzsüz çamur olduğunu ifade etmektedir.

"Ona ruhumdan üflediğim zaman." Ruh, Allah'ın yarattığı bir varlıktır. Buradaki *"ruhumdan"* ifadesinde ruhun Allah'a izafe edilmesi, tıpkı "Allah'ın evi," "Allah'ın seması" denmesi gibi yüceltme ve onurlandırma amaçlıdır.

"(İblis) dedi ki: 'Rabbim! Beni azdırmana karşılık ben de yeryüzünde onlara (günahları) süsleyeceğim.'" Şeytan, azgınlığı kendine değil de Allah'a nispet ederek "Senin azdırmana karşılık" dedi. Aslında bu, bir tür edepsizlik ve bâtıl kader inancına delil getirme türünden bir davranıştır. Aslında kader hiç kimseye zulmetmez. Kader Allah'ın, ezelî ilmi, adaleti ve hikmeti ile tecelli eden bir sünnetullahtır. Hidayeti veya dalâleti seçip de hidayete eren ya da sapıtan, kulun bizzat kendisidir. Yoksa Allah'ın bir kişiyi istemediği halde zorla bir şeyi yapmaya zorlayıp da sonra onu o davranışı sebebiyle cezalandırması düşünülemez.

Aslında şeytan, kendi çelişkisini kendisi ortaya çıkarmış, âdeta bizzat kendi kendine cevap vermiş oldu. Çünkü *"beni azdırmana karşılık"* deyip suçu Allah'a attıktan sonra *"ben de yeryüzünde onlara (günahları) süsleyeceğim"* diyerek kendisinin de saptırabileceğini itiraf etmiş oldu. Zira başkasını saptırmaya malik olanın kendisi de sapabilir, suçu başkasına atmasına gerek yoktur. Ama bu tavır tüm bâtıl dava taraftarlarının tavrıdır. Kendi güçleri ve otoriteleri ile övünürler ve zayıf gördükleri kimselere karşı üstünlük taslarlar ama şartlar değişip de kendileri

kınanacak bir duruma düşüverdiler mi hemen kaderi suçlayıp, "Allah dileseydi biz bunu yapmazdık" türünden laflar ederler.

"(Allah) şöyle buyurdu: 'İşte Bana varan dosdoğru yol budur.'" Allah (c.c.) bu ayetiyle, aslında İblis'e cevap vererek bütün mahlûkatın aynı ölçüye ve düzene uymakla mükellef olduğunu ve hepsinin aynı teraziyle hesaba çekileceğini, kullukla mükellef insanların gidişatlarını tartıp aralarında hüküm vermek üzere Allah'ın ölçü olarak belirlediği sırat-ı müstakimin bunu gerektirdiğini beyan etmektedir.

"Şüphesiz kullarım üzerinde senin bir hâkimiyetin yoktur. Ancak azgınlardan sana uyanlar müstesna." ayeti insanın kendi fiillerinden sorumlu olduğu gerçeğini pekiştirmekte ve Allah'ın, kullarının elinden tercih haklarını almadığını ve bu hakkı onlardan alıp onları iradesizleştirecek birini de onlara musallat etmediğini açıkça ifade etmektedir. Dolayısıyla Allah'a boyun eğmeyi de şeytana uymayı da tercih eden, insandır.

"Biz, onların gönüllerindeki kini söküp attık; onlar artık köşkler üzerinde karşı karşıya oturan kardeşler olacaklar." Bu, Allah'ın, kullarına nimetini tamamladığı cennet ortamıdır. Ayet-i kerime bize şunu da hatırlatıyor: İnsanların karakter ve huylarının farklı farklı olması normaldir. Hatta bu gerçek, mümin-kâfir ayrımı yapmaksızın bizzat sâlih insanlar arasında da görülmektedir. Huy ve karakter farkı bazen insanlar arasında birtakım husumetlere sebep olabilir. Ancak Allah (c.c.) nezdinde kulların genel itibariyle eğilimlerine bakılacaktır ve iyilik-kötülük kıyaslamasında iyilikleri çoğunlukta ise onlar dikkate alınacaktır. Cennete girdiklerinde de Allah (c.c.) onların arasındaki muhabbet havasını bulandıracak birtakım özelliklerini onlardan çekip alacaktır. Aslında bu ayette, karşılıklı olarak kusurları örtmeye de bir teşvik söz konusudur. O halde cennete girmeyi ümit eden müminlerin cennette kin ve nefretin olmayacağını bilip cennetin kapısına varmadan önce kendiliklerinden gönüllerini bu tür manevî kirlerden arındırmada acele etmeleri gerekir.

وَنَبِّئْهُمْ عَنْ ضَيْفِ اِبْرٰهِيمَ ﴿٥١﴾ اِذْ دَخَلُوا عَلَيْهِ فَقَالُوا سَلَامًا قَالَ اِنَّا مِنْكُمْ
وَجِلُونَ ﴿٥٢﴾ قَالُوا لَا تَوْجَلْ اِنَّا نُبَشِّرُكَ بِغُلَامٍ عَلِيمٍ ﴿٥٣﴾ قَالَ اَبَشَّرْتُمُونِى
عَلٰٓى اَنْ مَسَّنِىَ الْكِبَرُ فَبِمَ تُبَشِّرُونَ ﴿٥٤﴾ قَالُوا بَشَّرْنَاكَ بِالْحَقِّ فَلَا تَكُنْ
مِنَ الْقَانِطِينَ ﴿٥٥﴾ قَالَ وَمَنْ يَقْنَطُ مِنْ رَحْمَةِ رَبِّهٖٓ اِلَّا الضَّٓالُّونَ ﴿٥٦﴾ قَالَ
فَمَا خَطْبُكُمْ اَيُّهَا الْمُرْسَلُونَ ﴿٥٧﴾ قَالُٓوا اِنَّٓا اُرْسِلْنَٓا اِلٰى قَوْمٍ مُجْرِمِينَۙ
﴿٥٨﴾ اِلَّٓا اٰلَ لُوطٍ اِنَّا لَمُنَجُّوهُمْ اَجْمَعِينَۙ ﴿٥٩﴾ اِلَّا امْرَاَتَهٗ قَدَّرْنَٓاۙ اِنَّهَا لَمِنَ
الْغَابِرِينَۜ ﴿٦٠﴾ فَلَمَّا جَٓاءَ اٰلَ لُوطِ الْمُرْسَلُونَۙ ﴿٦١﴾ قَالَ اِنَّكُمْ قَوْمٌ مُنْكَرُونَ
﴿٦٢﴾ قَالُوا بَلْ جِئْنَاكَ بِمَا كَانُوا فِيهِ يَمْتَرُونَ ﴿٦٣﴾ وَاَتَيْنَاكَ بِالْحَقِّ وَاِنَّا
لَصَادِقُونَ ﴿٦٤﴾ فَاَسْرِ بِاَهْلِكَ بِقِطْعٍ مِنَ الَّيْلِ وَاتَّبِعْ اَدْبَارَهُمْ وَلَا يَلْتَفِتْ
مِنْكُمْ اَحَدٌ وَامْضُوا حَيْثُ تُؤْمَرُونَ ﴿٦٥﴾ وَقَضَيْنَٓا اِلَيْهِ ذٰلِكَ الْاَمْرَ اَنَّ دَابِرَ
هٰٓؤُلَٓاءِ مَقْطُوعٌ مُصْبِحِينَ ﴿٦٦﴾ وَجَٓاءَ اَهْلُ الْمَدِينَةِ يَسْتَبْشِرُونَ ﴿٦٧﴾ قَالَ
اِنَّ هٰٓؤُلَٓاءِ ضَيْفِى فَلَا تَفْضَحُونِۙ ﴿٦٨﴾ وَاتَّقُوا اللّٰهَ وَلَا تُخْزُونِ ﴿٦٩﴾ قَالُٓوا اَوَلَمْ
نَنْهَكَ عَنِ الْعَالَمِينَ ﴿٧٠﴾ قَالَ هٰٓؤُلَٓاءِ بَنَاتِٓى اِنْ كُنْتُمْ فَاعِلِينَۜ ﴿٧١﴾ لَعَمْرُكَ
اِنَّهُمْ لَفِى سَكْرَتِهِمْ يَعْمَهُونَ ﴿٧٢﴾ فَاَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ مُشْرِقِينَۙ ﴿٧٣﴾ فَجَعَلْنَا
عَالِيَهَا سَافِلَهَا وَاَمْطَرْنَا عَلَيْهِمْ حِجَارَةً مِنْ سِجِّيلٍ ﴿٧٤﴾ اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ
لِلْمُتَوَسِّمِينَ ﴿٧٥﴾ وَاِنَّهَا لَبِسَبِيلٍ مُقِيمٍ ﴿٧٦﴾ اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِلْمُؤْمِنِينَۜ
﴿٧٧﴾ وَاِنْ كَانَ اَصْحَابُ الْاَيْكَةِ لَظَالِمِينَۙ ﴿٧٨﴾ فَانْتَقَمْنَا مِنْهُمْ وَاِنَّهُمَا لَبِاِمَامٍ
مُبِينٍۜ ﴿٧٩﴾ وَلَقَدْ كَذَّبَ اَصْحَابُ الْحِجْرِ الْمُرْسَلِينَۙ ﴿٨٠﴾ وَاٰتَيْنَاهُمْ اٰيَاتِنَا
فَكَانُوا عَنْهَا مُعْرِضِينَۙ ﴿٨١﴾ وَكَانُوا يَنْحِتُونَ مِنَ الْجِبَالِ بُيُوتًا اٰمِنِينَ ﴿٨٢﴾
فَاَخَذَتْهُمُ الصَّيْحَةُ مُصْبِحِينَۙ ﴿٨٣﴾ فَمَٓا اَغْنٰى عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَكْسِبُونَۜ ﴿٨٤﴾

51. Onlara İbrâhim'in misafirlerinden (meleklerden) de haber ver.

52. Onun yanına girdikleri zaman, "selam" dediler. (İbrâhim,) "Biz sizden çekiniyoruz" dedi.

53. Dediler ki: "Korkma; biz sana bilgin bir oğul müjdeliyoruz."

54. (İbrâhim,) "Bana ihtiyarlık çökmesine rağmen beni müjdeliyor musunuz? Beni ne ile müjdeliyorsunuz?" dedi.

55. "Sana gerçeği müjdeledik, sakın ümitsizliğe düşenlerden olma!" dediler.

56. (İbrâhim) dedi ki: "Rabbinin rahmetinden, sapıklardan başka kim ümit keser? "

57. "Ey elçiler! (Başka) ne işiniz var?" dedi.

58. Dediler ki: "Biz, suçlu bir topluma (onları helâk etmeye) gönderildik."

59. "Ancak Lût ailesi hariç. Onların hepsini kurtaracağız."

60. "(Fakat Lût'un) karısı müstesna; biz onun geri kalanlardan olmasını takdir ettik."

61-62. Elçiler Lût âilesine gelince, Lût onlara, "Hakikaten siz tanınmayan kimselersiniz" dedi.

63-65. "Biz sana sadece şüphe edip durdukları azabı getirdik. Sana gerçekle geldik. Şüphesiz biz doğru söyleyenleriz. Artık, geceleyin bir ara, aileni yola çıkar, sen de arkalarından git; hiçbiriniz arkaya bakmasın; emrolunduğunuz yere doğru yürüyün" dediler.

66. Ona (Lût'a) şu hükmümüzü vahyettik: "Sabaha çıkarlarken mutlaka onların ardı kesilmiş olacaktır."

67. Şehir halkı, birbirlerini kutlayarak (meleklerin yanına) geldiler.

68-69. (Lût) onlara "Bunlar benim misafirimdir. Sakın beni utandırmayın; Allah'tan korkun, beni rezil etmeyin!" dedi.

70. "Biz seni, elâlemin işine karışmaktan men etmemiş miydik?" dediler.

71. (Lût:) "İşte kızlarım! (Düşündüğünüzü) yapacaksanız (onlarla evlenin)" dedi.

72. (Resûlüm!) Hayatın hakkı için onlar, sarhoşlukları içinde bocalıyorlardı.

73. Güneş doğarken onları o korkunç ses yakaladı.

74. Böylece ülkelerinin üstünü altına getirdik. Üzerlerine de balçıktan pişirilmiş taşlar yağdırdık.
75. İşte bunda, ibret alanlar için işaretler vardır.
76. Onlar hâlâ gözler önünde duran bir yol üzerindedirler.
77. Hakikaten bunda iman edenler için bir ibret vardır.
78. Eyke halkı da gerçekten zalim idiler.
79. Biz onlardan da intikam aldık. İkisi de (Eyke ve Medyen) açık bir yol üzerindedir.
80. Andolsun, Hicr halkı da peygamberleri yalanlamıştı.
81. Biz onlara mucizelerimizi vermiştik; fakat onlardan yüz çevirmişlerdi.
82. Onlar, dağlardan emniyet içinde kalacakları evler oyarlardı.
83. Onları da sabaha çıkarlarken o korkunç ses yakaladı.
84. Kazanmakta oldukları şeyler onlardan hiçbir zararı savmadı.

MÜCADELENİN AKIBETİ

Kur'ân-ı Kerim ilk yaratılış kıssasını ve şeytanla insan arasındaki büyük mücadeleyi arz ettikten sonra bu mücadelede insanların iki zümreye ayrılacaklarını açıklamaktadır. Bu minvalde iki de örnek vermektedir:

Birinci Örnek: Kesin bir iman, imanın gerektirdiği kulluk ve Allah'a sığınma hali içinde Allah'ın safında yer alanlar. Nitekim Allah da va'dettiği üzere bu kişilerle beraberdir. Bu zümrenin en başta akla gelenlerinden biri, daha dünyadayken kendisine müjde verilen İbrâhim'dir (a.s.): *"'Sana gerçeği müjdeledik, sakın ümitsizliğe düşenlerden olma!' dediler. (İbrâhim) dedi ki: 'Rabbinin rahmetinden, sapıklardan başka kim ümit keser?'"* Yine bu zümrede akla gelenlerden bir diğeri de kurtulanlardan olan Lût'dur (a.s.): *"Ancak Lût ailesi hariçtir. Onları kurtaracağız."* Daha sonra da Hicr ashabının yalanladığı Sâlih'i (a.s.) görüyoruz: *"Andolsun, Hicr halkı da peygamberleri yalanlamıştı."* İşte tüm bu peygamberler ve kendilerine imanla uyanlar insanlık tarihinin en parlak halkalarını oluştururlar. Onlar, şeytanın ayartmalarına uymayan, ona karşı koyan ve insanları da ona karşı uyaranlardır.

İkinci Örnek: Bunlar da Şeytanın yolunu tercih edip onun adımlarına uyan ve onun hükümranlığına iltihak edenlerdir. Mesela, Lût'un (a.s.) kavmi, Şuayb'ın (a.s.) kavmi ve Sâlih'in (a.s.) kavmi gibi.

Lût'un (a.s.) kavmi, Lût'u (a.s.) yalanladılar ve şeytana uydular; şeytan da onları her türlü fikrî ve ahlakî fesada ve yozlaşmaya duçar etti: *"(Resûlüm!) Hayatın hakkı için, onlar sarhoşlukları içinde bocalıyorlardı. Güneş doğarken onları o korkunç ses yakaladı. Böylece ülkelerinin üstünü altına getirdik. Üzerlerine de balçıktan pişirilmiş taşlar yağdırdık."*

Allah (c.c.) ilahî adaletin akraba yahut aynı aileden bile olsa ayrım gözetmediğini pekiştirmek için Lût'un (a.s.) karısı da dâhil olmak üzere onlardan hiç kimseyi o kötü sondan istisna etmedi: *"Ancak Lût ailesi hariçtir. Onların hepsini kurtaracağız. (Fakat Lût'un) karısı müstesna; biz onun geri kalanlardan olmasını takdir ettik."*

Şuayb'ın (a.s.) kavmi Eyke halkıdır. Nitekim onlar hakkında da şöyle buyrulmuştur: *"Eyke halkı da gerçekten zalim idiler. Biz onlardan da intikam aldık."*

Sâlih'in (a.s.) kavmi ise bizzat kendi isimleriyle müstakil sûre de nazil olduğu üzere Hicr halkıdır: *"Andolsun, Hicr halkı da peygamberleri yalanlamıştı." "Onları da sabaha çıkarlarken o korkunç ses yakaladı."*

Burada Lût kavminin başına gelen azap ile Hicr halkının başına gelen azabın aynı olduğuna dikkat çekmemiz uygun olacaktır. Her iki kavmin helâki de çığlık ile olmuştur ve her iki kavim de sabah vaktinde helâk olmuştur. Çığlık ile helâk olan kavimlerden biri de Şuayb'ın (a.s.) kavmidir: *"Emrimiz gelince, Şuayb'ı ve onunla beraber iman edenleri tarafımızdan bir rahmetle kurtardık; zulmedenleri ise korkunç bir gürültü yakaladı da yurtlarında diz üstü çökekaldılar."*[70]

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"'Biz sizden çekiniyoruz' dedi." Hz. İbrâhim gelen misafirlerine yemek sunduğunda misafirler yemeğe yanaşmadılar. Hz. İbrâhim de onların melek olduklarını henüz anlayamadığı için böyle dedi. Benzerî ifadeyi Lût (a.s.) da o meleklere hitaben kullanarak *"Hakikaten siz*

70 Hûd 11/94.

tanınmayan kimselersiniz" demişti. Bu ayetlerden, Allah bildirmedikçe peygamberlerin gaybı bilemeyeceklerini anlıyoruz.

Altmış beşinci ayette geçen (بِقِطْعٍ مِنَ الَّيْلِ) tamlaması, gecenin bir bölümü, gecenin bir vakti demektir. İşaret edilen bu vakit, Lût'un (a.s.), kendisine iman edenlerle birlikte henüz helâk gelmeden beldesinden ayrıldığı vakittir. Lût (a.s.) oradan ayrıldıktan sonra sabah olduğunda geride kalanların kökü kazınmıştır: *"Sabaha çıkarlarken mutlaka onların ardı kesilmiş olacaktır."*

Lût (a.s.) *"İşte kızlarım! (Düşündüğünüzü) yapacaksanız (onlarla evlenin)"* diyerek kavmine, kendi kızlarıyla evlenmelerini teklif etmişti. Bu teklifi, evlilik şartlarından feragat içerikli, yani ne olursa olsun bunlarla evlenin şeklinde bir teklif gibi anlamamak gerekir. Bu teklifiyle Lût (a.s.) onları fıtratın gereğine çağırıyordu. *"İşte kızlarım"* diyerek kendi kızlarını temsilen zikretmiş olsa da asıl maksadının sadece kendi kızları değil de kavmindeki tüm kızlar olduğu açıktır. Zira Lût'un (a.s.) kendi kızlarının *"Şehir halkı, birbirlerini kutlayarak (meleklerin yanına) geldiler"* ayetiyle işaret edilen o kalabalık topluluğa sayısal olarak denk düşmeyeceği açıktır.

Yetmiş ikinci ayetteki (لَعَمْرُكَ), Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hayatı anılarak yapılan bir yemin olup onun Allah nezdindeki şerefini ve değerini ortaya koymaktadır. Ayetin sonundaki (يَعْمَهُونَ) fiili de kör kişinin yalpaladığı gibi yalpalarlar, demektir.

"Düşünenler, ibret alanlar" anlamına gelen (لِلْمُتَوَسِّمِينَ) kelimesi, bir şeyi yakından gözleyen, inceleyen, üzerinde düşünenler, demektir.

"Onlar hâlâ gözler önünde duran bir yol üzerindedirler." ayeti nazil olduğunda Lût kavminin yaşadığı şehirlerin kalıntıları insanların sabah-akşam gelip geçtikleri yol güzergâhında gözle görülür bir şekilde mevcut idi.

Bu bölümde kendilerinden bahsedilen Eyke ashabı, Şuayb'ın (a.s.), Hicr ashabı da Sâlih'in (a.s.) kavmidir. Hicr ashabına "Semûd halkı" da denmektedir. Semûd kavmi aslında Sâlih'i (a.s.) yalanladıkları halde, bir peygamberi yalanlamanın tüm peygamberleri yalanlamaya eşdeğer olduğuna işaret etmek üzere *"Andolsun, Hicr halkı da peygamberleri yalanlamıştı"* ayetinde *"peygamberler"* çoğul olarak kullanılmıştır.

وَمَا خَلَقْنَا السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ وَمَا بَيْنَهُمَآ اِلَّا بِالْحَقِّ ۗ وَاِنَّ السَّاعَةَ لَاٰتِيَةٌ ۗ
فَاصْفَحِ الصَّفْحَ الْجَمِيلَ ﴿٨٥﴾ اِنَّ رَبَّكَ هُوَ الْخَلَّاقُ الْعَلِيمُ ﴿٨٦﴾ وَلَقَدْ اٰتَيْنَاكَ
سَبْعًا مِنَ الْمَثَانِي وَالْقُرْاٰنَ الْعَظِيمَ ﴿٨٧﴾ لَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ اِلٰى مَا مَتَّعْنَا بِهٖٓ
اَزْوَاجًا مِنْهُمْ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَاخْفِضْ جَنَاحَكَ لِلْمُؤْمِنِينَ ﴿٨٨﴾ وَقُلْ اِنِّي
اَنَا النَّذِيرُ الْمُبِينُ ۚ ﴿٨٩﴾ كَمَآ اَنْزَلْنَا عَلَى الْمُقْتَسِمِينَ ۙ ﴿٩٠﴾ اَلَّذِينَ جَعَلُوا
الْقُرْاٰنَ عِضِينَ ﴿٩١﴾ فَوَرَبِّكَ لَنَسْـَٔلَنَّهُمْ اَجْمَعِينَ ۙ ﴿٩٢﴾ عَمَّا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩٣﴾
فَاصْدَعْ بِمَا تُؤْمَرُ وَاَعْرِضْ عَنِ الْمُشْرِكِينَ ﴿٩٤﴾ اِنَّا كَفَيْنَاكَ الْمُسْتَهْزِءِينَ ۙ
﴿٩٥﴾ اَلَّذِينَ يَجْعَلُونَ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ ۚ فَسَوْفَ يَعْلَمُونَ ﴿٩٦﴾ وَلَقَدْ نَعْلَمُ اَنَّكَ
يَضِيقُ صَدْرُكَ بِمَا يَقُولُونَ ۙ ﴿٩٧﴾ فَسَبِّحْ بِحَمْدِ رَبِّكَ وَكُنْ مِنَ السَّاجِدِينَ ۙ ﴿٩٨﴾
وَاعْبُدْ رَبَّكَ حَتّٰى يَاْتِيَكَ الْيَقِينُ ﴿٩٩﴾

85. *Biz gökleri, yeri ve ikisinin arasındakileri ancak hak ile yarattık. O saat (kıyamet), mutlaka gelecektir. Şimdilik onlara güzel muamele et.*

86. *Şüphesiz Rabbin, hakkıyla yaratan, pek iyi bilendir.*

87. *Andolsun ki Biz sana, tekrarlanan yedi ayeti ve yüce Kur'ân'ı verdik.*

88. *Sakın onlardan bazı sınıflara verdiğimiz dünya malına göz dikme, onlardan dolayı üzülme ve müminlere alçakgönüllü ol.*

89. *De ki: "Şüphesiz ben apaçık bir uyarıcıyım."*

90. *Nitekim Biz, komplo kuranlara (azabı) indirmişizdir.*

91. *Kur'ân'ı tutarsız parçalar olarak nitelendirenlere gelince,*

92-93. *Rabbin hakkı için, mutlaka onların hepsini yaptıklarından dolayı sorguya çekeceğiz.*

94. *Sana emrolunanı açıkça söyle ve ortak koşanlardan yüz çevir!*

95. *(Seninle) alay edenlere karşı Biz sana yeteriz.*

96. *Onlar Allah ile beraber başka bir ilah edinenlerdir. (Kimin doğru olduğunu) yakında bilecekler!*

97. *Onların söyledikleri şeyler yüzünden senin canının sıkıldığını andolsun biliyoruz.*

98. *Sen şimdi Rabbini hamd ile tesbih et ve secde edenlerden ol!*

99. *Ve sana yakîn (ölüm) gelinceye kadar Rabbine ibadet et!*

SÛREDEKİ SON NASİHATLER

Bu bölümde hem bu sûrenin ana mesajıyla ilgili hem de genel anlamda hak-bâtıl mücadelesiyle ilgili özet nitelikli yönlendirmeler yapılmaktadır:

Birincisi: Varlıkların yaratılışındaki hikmete dikkat çeken, yaratılışta en küçük bir uyumsuzluk ve dengesizlik olmadığını hatırlatan ayetler sunulmaktadır: *"Biz gökleri, yeri ve ikisinin arasındakileri ancak hak ile yarattık."* Mademki yaratılışın haklı bir gerekçesi vardır, o halde herkese yaptığının karşılığı verilecektir. Nitekim şu ayetler de buna dikkat çekmektedir: *"O saat (kıyamet), mutlaka gelecektir." "Rabbin hakkı için, mutlaka onların hepsini yaptıklarından dolayı sorguya çekeceğiz."*

İkincisi: Varlıkları yaratan da Kur'ân-ı Kerim'i indiren de Allah'tır. O halde insanlığın salâhı, huzuru ve mutluluğu da Kur'ân ile mümkündür: *"Andolsun ki Biz sana, tekrarlanan yedi ayeti ve yüce Kur'ân'ı verdik."* Kur'ân-ı Kerim'e bütüncül olarak iman etmek gerekir. O, parçalanıp bölünmeyi kabul etmez. Ona iman eden, tamamına iman eder, onu inkâr edense tamamını inkâr eder: *"Kur'ân'ı tutarsız parçalar olarak nitelendirenlere gelince, Rabbin hakkı için, mutlaka onların hepsini yaptıklarından dolayı sorguya çekeceğiz."* Burada işaret edilen kimseler, arzularına uyan yerleri alıp uymayanları bir tarafa atanlardır. Onlar mümin değillerdir.

Üçüncüsü: İslam davası insanlar arasında kendiliğinden yayılacak değildir, İslam'ın insanlar arasında neşv ü nema bulması, insanlar eliyle olacaktır: *"De ki: 'Şüphesiz ben apaçık bir uyarıcıyım.'" "Sana emrolunanı açıkça söyle ve ortak koşanlardan yüz çevir!"*

Dördüncüsü: İslam'a davet zor iş olduğu için Allah'a irtibatı kuvvetli bir kalp, sabır ve hilm ister: *"Onların söyledikleri şeyler yüzünden senin canının sıkıldığını andolsun biliyoruz. Sen şimdi Rabbini hamd ile tesbih et ve secde edenlerden ol!" "Şimdilik onlara güzel muamele et."*

Beşincisi: İslam davetini sırtlanan davet erinin tevazu, kanaat, ilahî taksime rıza ve başkalarına ait olana göz dikmeme özellikleriyle bezenmiş olması gerekir: *"Sakın onlardan bazı sınıflara verdiğimiz dünya malına göz dikme, onlardan dolayı üzülme ve müminlere alçakgönüllü ol."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Şimdilik onlara güzel muamele et." ayeti, davet erlerinde bulunması gereken ahlâkî özelliklerden birine dikkat çekiyor. Davet eri, haklı bile olsa, insanları İslam'a davet ederken hedef kitlesinden gördüğü birtakım olumsuz tepkileri göğüslemeli, onların İslam'a girmelerine vesile olacağı düşüncesiyle gönlü geniş olmalıdır.

"Andolsun ki Biz sana, tekrarlanan yedi ayeti ve yüce Kur'ân'ı verdik." "Tekrarlanan yedi ayet," her namazda okunan Fatiha Sûresi'dir. Allah Teâlâ faziletini ve önemini vurgulamak üzere bu ayette Fâtiha'yı özellikle anmıştır.

(لَا تَمُدَّنَّ عَيْنَيْكَ): Başkalarında olan dünyalıkların senin olmasını temenni edip onları elde etmek için uğraşma! Zira hiçbir nimet, Kur'ân-ı Kerim nimetine denk olamaz ve hiçbir dünyalık ona yaklaşamaz.

Doksanıncı ayette geçen (الْمُقْتَسِمِينَ) kelimesi bâtılda kalmaya ve hakka uymamaya and içenler olarak da anlaşılabilir. Doksan birinci ayette geçen (عِضِينَ), Kur'ân-ı Kerim'i parçalara ayırıp sadece işlerine gelen yerleri dikkate alanlar demektir.

"(Seninle) alay edenlere karşı Biz sana yeteriz." buyruğunda sözü edilenler, mantıklı düşünmeyen, öncekilerin cezasından ibret almayan, gerçeği bulmak üzere fikir teatisinde bulunmayan, İslam davetini karmakarışık ve çarpık göstermek için alaycılığı tercih eden aklı kıt kimselerdir. Allah, elçisinin çağrısının insanlara ulaşması ve insanlık için

gerekli delillerin ortaya konması için onlara karşı Kendisinin kâfi geleceğini ve hak yolun önünde onlar tarafından konulan engelleri kaldıracağını taahhüt etmiştir. Bu ayet bize, davet erinin bu tiplerden uzak durup zihnini onlarla meşgul etmemesi gerektiğini de öğretmektedir.

سُورَةُ النَّحْلِ

16- NAHL SÛRESİ

111. MECLİS: TEVHİDE DAİR DELİLLER
112. MECLİS: HESAP GÜNÜNE İMAN
113. MECLİS: NÜBÜVVET VE RİSALET
114. MECLİS: MÜŞRİKLERE HİTAP EDEN AYETLER I
115. MECLİS: MÜŞRİKLERE HİTAP EDEN AYETLER II
116. MECLİS: İSLAM TOPLUMUNUN DEĞERLER SİSTEMİNİN İNŞASI I
117. MECLİS: İSLAM TOPLUMUNUN DEĞERLER SİSTEMİNİN İNŞASI II

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

اَتٰى اَمْرُ اللّٰهِ فَلَا تَسْتَعْجِلُوهُ سُبْحَانَهُ وَتَعَالٰى عَمَّا يُشْرِكُونَ ﴿١﴾ يُنَزِّلُ
الْمَلٰٓئِكَةَ بِالرُّوحِ مِنْ اَمْرِهِ عَلٰى مَنْ يَشَٓاءُ مِن عِبَادِهِٓ اَنْ اَنْذِرُوٓا اَنَّهُ لَٓا
اِلٰهَ اِلَّٓا اَنَا۠ فَاتَّقُونِ ﴿٢﴾ خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ بِالْحَقِّ تَعَالٰى عَمَّا يُشْرِكُونَ
﴿٣﴾ خَلَقَ الْاِنْسَانَ مِنْ نُطْفَةٍ فَاِذَا هُوَ خَصِيمٌ مُبِينٌ ﴿٤﴾ وَالْاَنْعَامَ خَلَقَهَا
لَكُمْ فِيهَا دِفْءٌ وَمَنَافِعُ وَمِنْهَا تَأْكُلُونَ ﴿٥﴾ وَلَكُمْ فِيهَا جَمَالٌ حِينَ تُرِيحُونَ
وَحِينَ تَسْرَحُونَ ﴿٦﴾ وَتَحْمِلُ اَثْقَالَكُمْ اِلٰى بَلَدٍ لَمْ تَكُونُوا بَالِغِيهِ اِلَّا بِشِقِّ
الْاَنْفُسِ اِنَّ رَبَّكُمْ لَرَؤُفٌ رَحِيمٌ ﴿٧﴾ وَالْخَيْلَ وَالْبِغَالَ وَالْحَمِيرَ لِتَرْكَبُوهَا
وَزِينَةً وَيَخْلُقُ مَا لَا تَعْلَمُونَ ﴿٨﴾ وَعَلَى اللّٰهِ قَصْدُ السَّبِيلِ وَمِنْهَا جَٓائِرٌ
وَلَوْ شَٓاءَ لَهَدٰىكُمْ اَجْمَعِينَ ﴿٩﴾ هُوَ الَّذِٓى اَنْزَلَ مِنَ السَّمَٓاءِ مَٓاءً لَكُمْ
مِنْهُ شَرَابٌ وَمِنْهُ شَجَرٌ فِيهِ تُسِيمُونَ ﴿١٠﴾ يُنْبِتُ لَكُمْ بِهِ الزَّرْعَ وَالزَّيْتُونَ
وَالنَّخِيلَ وَالْاَعْنَابَ وَمِنْ كُلِّ الثَّمَرَاتِ اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِقَوْمٍ يَتَفَكَّرُونَ
﴿١١﴾ وَسَخَّرَ لَكُمُ الَّيْلَ وَالنَّهَارَ وَالشَّمْسَ وَالْقَمَرَ وَالنُّجُومُ مُسَخَّرَاتٌ بِاَمْرِهِ
اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَاتٍ لِقَوْمٍ يَعْقِلُونَ ﴿١٢﴾ وَمَا ذَرَاَ لَكُمْ فِى الْاَرْضِ مُخْتَلِفًا
اَلْوَانُهُ اِنَّ فِى ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِقَوْمٍ يَذَّكَّرُونَ ﴿١٣﴾ وَهُوَ الَّذِى سَخَّرَ الْبَحْرَ لِتَاْكُلُوا
مِنْهُ لَحْمًا طَرِيًّا وَتَسْتَخْرِجُوا مِنْهُ حِلْيَةً تَلْبَسُونَهَا وَتَرَى الْفُلْكَ مَوَاخِرَ
فِيهِ وَلِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهِ وَلَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿١٤﴾ وَاَلْقٰى فِى الْاَرْضِ رَوَاسِىَ
اَنْ تَمِيدَ بِكُمْ وَاَنْهَارًا وَسُبُلًا لَعَلَّكُمْ تَهْتَدُونَ ﴿١٥﴾ وَعَلَامَاتٍ وَبِالنَّجْمِ هُمْ
يَهْتَدُونَ ﴿١٦﴾ اَفَمَنْ يَخْلُقُ كَمَنْ لَا يَخْلُقُ اَفَلَا تَذَكَّرُونَ ﴿١٧﴾ وَاِنْ تَعُدُّوا نِعْمَةَ
اللّٰهِ لَا تُحْصُوهَا اِنَّ اللّٰهَ لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١٨﴾ وَاللّٰهُ يَعْلَمُ مَا تُسِرُّونَ وَمَا تُعْلِنُونَ
﴿١٩﴾ وَالَّذِينَ يَدْعُونَ مِنْ دُونِ اللّٰهِ لَا يَخْلُقُونَ شَيْـًٔا وَهُمْ يُخْلَقُونَ ﴿٢٠﴾ اَمْوَاتٌ

غَيْرُ اَحْيَآءٍ ۚ وَمَا يَشْعُرُوْنَ ۙ اَيَّانَ يُبْعَثُوْنَ ﴿٢١﴾ اِلٰهُكُمْ اِلٰهٌ وَّاحِدٌ ۚ فَالَّذِيْنَ لَا
يُؤْمِنُوْنَ بِالْاٰخِرَةِ قُلُوْبُهُمْ مُّنْكِرَةٌ وَّهُمْ مُّسْتَكْبِرُوْنَ ﴿٢٢﴾ لَا جَرَمَ اَنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ
مَا يُسِرُّوْنَ وَمَا يُعْلِنُوْنَ ۚ اِنَّهٗ لَا يُحِبُّ الْمُسْتَكْبِرِيْنَ ﴿٢٣﴾

1. Allah'ın emri gelmiştir. Artık onu istemekte acele etmeyin. Allah, onların koştukları ortaklardan uzak ve yücedir.

2. Allah kendi emriyle melekleri, kullarından dilediği kimseye vahiy ile "Benden başka ilah olmadığına dair (kullarımı) uyarın ve Benden korkun" diye gönderir.

3. (Allah) gökleri ve yeri hak ile yarattı. O, koştukları ortaklardan münezzehtir.

4. O, insanı bir damla sudan yarattı. Fakat bakarsın ki (insan) Rabbine apaçık bir hasım oluvermiştir.

5. Hayvanları da O yarattı. Onlarda sizin için ısıtıcı (şeyler) ve birçok faydalar vardır. Onlardan bir kısmını da yersiniz.

6. Sizin için onlardan ayrıca akşamleyin getirirken, sabahleyin salıverirken bir güzellik (bir zevk) vardır.

7. Bu hayvanlar sizin ağırlıklarınızı, ancak güçlüklere katlanarak varabileceğiniz bir memlekete taşırlar. Şüphesiz Rabbiniz çok şefkatli, pek merhametlidir.

8. Atları, katırları ve eşekleri binmeniz ve (gözlere) zinet olsun diye (yarattı). Allah şu anda bilemeyeceğiniz daha nice (nakil vasıtaları) yaratır.

9. Yolun doğrusu Allah'ındır. Yolun eğrisi de vardır. Allah dileseydi hepinizi doğru yola iletirdi.

10. Gökten suyu indiren O'dur. Ondan hem size içecek vardır, hem de hayvanlarınızı otlatacağınız bitkiler.

11. (Allah) su sayesinde sizin için ekinler, zeytinler, hurmalar, üzümler ve diğer meyvelerin hepsinden bitirir. İşte bunlarda, düşünen bir toplum için büyük bir ibret vardır.

12. O, geceyi, gündüzü, güneşi ve ayı sizin hizmetinize verdi. Yıldızlar da Allah'ın emriyle hareket ederler. Şüphesiz ki bunlarda aklını kullananlar için pek çok deliller vardır.

13. Yeryüzünde sizin için rengârenk yarattıklarında da öğüt alan bir toplum için gerçek bir ibret vardır.

14. İçinden taze et (balık) yemeniz ve takacağınız bir süs (eşyası) çıkarmanız için denizi emrinize veren O'dur. Gemilerin denizde (suları) yara yara gittiklerini de görüyorsun. (Bütün bunlar) O'nun lütfunu aramanız ve nimetine şükretmeniz içindir.

15. Sizi sarsmaması için yeryüzünde sağlam dağları, yolunuzu bulmanız için de ırmakları ve yolları yarattı.

16. Daha nice alâmetler (yarattı). Onlar, yıldızlarla da yollarını doğrulturlar.

17. O halde, yaratan (Allah), yaratmayan (putlar) gibi olur mu? Hâlâ düşünmüyor musunuz?

18. Allah'ın nimetini saymaya kalksanız, onu sayamazsınız. Hakikaten Allah çok bağışlayan, pek esirgeyendir.

19. Allah, gizlediğinizi de açıkladığınızı da bilir.

20. Allah'ı bırakıp da taptıkları (putlar), hiçbir şey yaratamazlar. Çünkü onlar kendileri yaratılmışlardır.

21. Onlar diriler değil, ölülerdir. Ne zaman diriltileceklerini de bilmezler.

22. İlâhınız bir tek ilahtır. Fakat ahirete inanmayanlar var ya, onların kalpleri inkârcı, kendileri de böbürlenen kimselerdir.

23. Hiç şüphesiz Allah, onların gizleyeceklerini de açıklayacaklarını da bilir. O, büyüklük taslayanları asla sevmez.

TEVHİDE DAİR DELİLLER

Nahl Sûresi kulakları çınlatacak ve kalpleri yerinden oynatacak kadar etkili ve yankılı bir uyarıyla başlıyor: *"Allah'ın emri gelmiştir. Artık onu istemekte acele etmeyin."* Evet, bu etkili uyarı insanların dikkatlerini dinin temel unsuru olan en büyük gerçeğe çekmeyi amaçlıyor: *"Benden başka ilah olmadığına dair (kullarımı) uyarın ve Benden korkun."* Devamında gelen ayetlerde de Allah'ın birliğine dair kâinata

serpiştirilmiş ayetler ve o ayetlerden neşet eden hakikatler ortaya konuyor. Şöyle ki:

Birincisi: İnsan şu görünen âlemde akletme yetisine sahip yegâne varlıktır. Akletme yetisine sahip yegâne varlık olan insan kendi kendine var olmayıp bir var edene muhtaçsa diğer varlıklar da bir var ediciye muhtaçtırlar. Bir var ediciye muhtaç olduğu hakikatini insan kendisi de ikrar eder. Bugüne kadar insanlık içerisinden, başka varlıkları yaratmak şöyle dursun, kendi kendini yarattığını iddia eden ya da yokluktan varlığa çıktığını reddeden hiç kimse çıkmamıştır. İnsanın bu gerçeği kabullenişi onu zorunlu olarak kendisinden daha bilgili ve güçlü bir yaratıcının olduğu sonucuna götürür. Görünen âlemde de insandan daha bilgili ve daha güçlü bir varlık yoktur. Bu durumda insan ya kendisinden daha aşağı olan ağaç, taş ve benzerî varlıkların önünde eğilip alçalacak ya da âlemdeki tüm ayetlerin varlığına şahitlik ettiği, her şeyden haberdar ve her şeyi bilen Allah'a aklıyla ve kalbiyle yönelerek O'na kullukla yücelecektir: *"O, insanı bir damla sudan yarattı. Fakat bakarsın ki (insan) Rabbine apaçık bir hasım oluvermiştir."*

İkincisi: Bu sûrede dikkatimize sunulan bir diğer konu da hayvanların yaratılışıdır: *"Hayvanları da O yarattı. Onlarda sizin için ısıtıcı (şeyler) ve birçok faydalar vardır. Onlardan bir kısmını da yersiniz."* Tüm hayvanlar insanoğlunun hizmetine sunulmuştur ve insan hiçbir şekilde onlardan müstağni olamaz. İnsan bu kadar faydalar barındıran ve kendisinin de daima ihtiyaç duyduğu bu hayvanları kendisi yarattığını iddia edemediğine göre, artık hem kendisini, hem de ayakta kalabilmesi için ihtiyaç duyduğu bu hayvanları yoktan var edenin kudretini itiraf etmekten başka seçeneği yoktur.

Üçüncüsü: İnsanı, Yaratıcı'ya götüren başka bir ayet de *"su"*dur. Hayat bir bütün olarak suya bağlıdır ve canlılığın özünde su vardır. Bırakınız tümünü, bir damla suyu dahi yaratmak insanın yapabileceği bir şey değildir. O halde insanı yaratan varlık ile suyu yaratan varlık aynı varlıktır. O varlık, insanı da insanın ihtiyaçlarını da insanın kendisinden daha iyi bilir: *"Gökten suyu indiren O'dur. Ondan hem size içecek vardır hem de hayvanlarınızı otlatacağınız bitkiler."*

Dördüncüsü: Bir de bitkilere bakalım: *"(Allah) su sayesinde sizin için ekinler, zeytinler, hurmalar, üzümler ve diğer meyvelerin hepsinden bitirir. İşte bunlarda, düşünen bir toplum için büyük bir ibret vardır."* Su, bitkiler, hayvanlar ve insan arasındaki şu uyumlu görev taksimine bakar mısınız? Hakikate karşı kör olanların, bu uyumu görmeleri mümkün değildir. Tüm bu varlıklar arasında her birinin kendi vazifesini kusursuz bir şekilde yerine getirebileceği kıvamda bir denge var etmek ancak ve ancak her şeyi bilen ve hikmet sahibi olan Allah'ın yapabileceği bir şeydir. Buna rağmen hakikate karşı kör ve şaşı olmak bir tür kibir ve ahmaklıktır.

Beşincisi: Bitti mi? Elbette ki hayır! Bir de gökyüzündeki ayetlere bakalım: *"O, geceyi, gündüzü, güneşi ve ayı sizin hizmetinize verdi. Yıldızlar da Allah'ın emriyle hareket ederler. Şüphesiz ki bunlarda aklını kullananlar için pek çok deliller vardır."* İnsan hayatına etki eden aydınlığın, karanlığın, soğukluğun, sıcaklığın, değişik ışınların ve enerjilerin oluştuğu gökyüzünde de mükemmel bir uyum vardır. İnsanoğlu tüm bunları görmektedir ve kendi hayatı açısından bunların önemini ve zorunluluğunu da kavramaktadır. İnsanın bu kevnî ayetlere tahakküm etmesi mümkün değildir. Bilakis tüm bu nimetler gökyüzünden üzerine serpiştirilmektedir. İşte bu da yarattığı her şeyi güzel yaratan bir yaratıcının varlığının delillerinden biridir.

Altıncısı: Denizler ise âdeta başka bir âlemdir: *"İçinden taze et (balık) yemeniz ve takacağınız bir süs (eşyası) çıkarmanız için denizi emrinize veren O'dur. Gemilerin denizde (suları) yara yara gittiklerini de görüyorsun. (Bütün bunlar) O'nun lütfunu aramanız ve nimetine şükretmeniz içindir."* Biraz önce insanoğlunun dikkatini gökyüzüne çeken kitabımız şimdi de Allah'ın diğer ayetlerini göstermek üzere onu derin denizlere daldırıyor. Bilindiği üzere denizler başlı başına birer hazinedir. Sadece içindeki nimetlerle değil, üzerinde insanoğlunu ve yüklerini taşımasıyla da büyük bir hazinedir.

Yedincisi: Sûrenin başındaki bu hızlı ufuk turundan sonra insanı âdeta kendi içinden sarsarcasına bir soruyla yüce kitabımız insan aklına hitap ediyor, sonra da sahte ilahların durumuna dikkatlerimizi çekiyor: *"O halde, yaratan (Allah), yaratmayan (putlar) gibi olur mu? Hâlâ*

düşünmüyor musunuz?" "Allah'ı bırakıp da taptıkları (putlar), hiçbir şey yaratamazlar. Çünkü onlar kendileri yaratılmışlardır." Adları veya renk ve şekilleri ne olursa olsun putların, bu varlık âlemini yaratmış olmaları veya bu eşsiz tasarımı planlamış olmaları düşünülemez.

Sekizincisi: İnsanoğlunun diğer insanlarla ve kâinatla iletişim kurarken dikkate alıp değer verdiği şeylerden biri de güzelliktir, estetik ve süstür. Eğer doğru bakılabilirse bu da bir ayettir: *"Sizin için onlarda ayrıca akşamleyin getirirken, sabahleyin salıverirken bir güzellik (bir zevk) vardır." "Atları, katırları ve eşekleri, binmeniz ve (gözlere) zinet olsun diye (yarattı)." "Takacağınız süs (eşyası) çıkarmanız için denizi emrinize veren O'dur."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Allah'ın emri gelmiştir." buyruğunda Allah'ın emrinden maksat, müşriklerin inatla ve meydan okuyarak aceleyle gelmesini istedikleri azaptır. Bu azabın kıyamet azabı olması da muhtemeldir, dünyevî azap olması da. Nitekim müşrikler kıyametin de hemen gelivermesini istiyorlardı.

"Fakat bakarsın ki (insan), Rabbine apaçık bir hasım oluvermiştir." ayetinde geçen (خَصِيمٌ) kelimesi tartışan, cedelleşen kişi, demektir.

Beşinci ayetteki (دِفْءٌ), hayvan derisinden; koyun yünü, keçi kılı ve deve tüyünden elde edilen elbise, abâ ve taşınabilir nitelikte çadırlara verilen addır.

(تُرِيحُونَ حِينَ) ifadesi, hayvanlarınızı otlattıktan sonra geceleyecekleri barınaklarına getirmek üzere dönerken, demektir. (تَسْرَحُونَ حِينَ) ise otlatma esnasında, otlatmaya salarken, demektir.

"Yolun doğrusu Allah'ındır." Hem kullarına olan rahmeti gereği hem de inkâr edip sapanları da bağlayıcı olmak ve mazeret ileri sürmelerini engellemek için doğru yolu beyan etmek Allah'a aittir.

"Yolun eğrisi de vardır." Doğru yoldan sapan, saptığı için de Allah'a varmayan pek çok eğri yol da vardır. Bu yollara ancak sapanlar girer. Allah (c.c.), insan iradesini zorlamadığı için, *"Allah dileseydi hepinizi doğru yola iletirdi"* buyurmuştur.

Ayetlerin başlangıçlarındaki (يُنْبِتُ لَكُمْ، وَسَخَّرَ لَكُمْ، وَمَا ذَرَاَ لَكُمْ) / *"Sizin için bitirir, sizin hizmetinize sundu, sizin için yeşertir"* gibi ifadeler, tabiattaki varlıkların fonksiyonlarını, var ediliş amaçlarını ortaya koyar, hepsinin insan için yaratıldığını ve uyum içinde insana hizmet ettiklerini belirtir. (ذَرَاَ) fiili, yaratma anlamında da kullanılır.

On dördüncü ayetteki (لَحْمًا طَرِيًّا), balık ve benzeri yenilebilir nitelikteki deniz ürünleri anlamında kullanılmış, insana faydasını vurgulamak üzere övgü sadedinde bunlar *"taze et"* olarak nitelendirilmiştir.

"Sizi sarsmaması için yeryüzünde sağlam dağları yarattı." ayeti dağların yeryüzünün dengesini sağlamak üzere yaratıldıklarını açıkça ifade eder.

"Daha nice alâmetler (yarattı)." ayetindeki *"alâmetler,"* yollar ve işaretler demektir.

"Onlar, yıldızlarla da yollarını bulurlar." İnsanlar geceleyin yıldızlar vasıtasıyla gündüzleri de güneşin hareketinden doğuyu ve batıyı belirleyerek yol bulurlar.

Yirmi üçüncü ayette geçen (لَا جَرَمَ) ifadesi, kesinlikle ve kaçınılmaz olarak, demektir.

وَاِذَا قِيلَ لَهُمْ مَاذَآ اَنْزَلَ رَبُّكُمْ ۙ قَالُوٓا اَسَاطِيرُ الْاَوَّلِينَ ۙ ﴿٢٤﴾ لِيَحْمِلُٓوا اَوْزَارَهُمْ
كَامِلَةً يَوْمَ الْقِيٰمَةِ ۙ وَمِنْ اَوْزَارِ الَّذِينَ يُضِلُّونَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ ۗ اَلَا سَآءَ مَا يَزِرُونَ ۚ
﴿٢٥﴾ قَدْ مَكَرَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ فَاَتَى اللّٰهُ بُنْيَانَهُمْ مِنَ الْقَوَاعِدِ فَخَرَّ عَلَيْهِمُ
السَّقْفُ مِنْ فَوْقِهِمْ وَاَتٰيهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٢٦﴾ ثُمَّ يَوْمَ
الْقِيٰمَةِ يُخْزِيهِمْ وَيَقُولُ اَيْنَ شُرَكَآءِيَ الَّذِينَ كُنْتُمْ تُشَٰٓقُّونَ فِيهِمْ ۚ قَالَ الَّذِينَ
اُوتُوا الْعِلْمَ اِنَّ الْخِزْيَ الْيَوْمَ وَالسُّٓوءَ عَلَى الْكَافِرِينَ ۙ ﴿٢٧﴾ اَلَّذِينَ تَتَوَفّٰيهُمُ
الْمَلٰٓئِكَةُ ظَالِمِٓى اَنْفُسِهِمْ ۠ فَاَلْقَوُا السَّلَمَ مَا كُنَّا نَعْمَلُ مِنْ سُٓوءٍ ۭ بَلٰٓى اِنَّ اللّٰهَ
عَلِيمٌ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٢٨﴾ فَادْخُلُوٓا اَبْوَابَ جَهَنَّمَ خَالِدِينَ فِيهَا ۭ فَلَبِئْسَ
مَثْوَى الْمُتَكَبِّرِينَ ﴿٢٩﴾ وَقِيلَ لِلَّذِينَ اتَّقَوْا مَاذَآ اَنْزَلَ رَبُّكُمْ ۭ قَالُوا خَيْرًا ۭ لِلَّذِينَ
اَحْسَنُوا فِى هٰذِهِ الدُّنْيَا حَسَنَةٌ ۭ وَلَدَارُ الْاٰخِرَةِ خَيْرٌ ۭ وَلَنِعْمَ دَارُ الْمُتَّقِينَ ۙ ﴿٣٠﴾
جَنّٰتُ عَدْنٍ يَدْخُلُونَهَا تَجْرِى مِنْ تَحْتِهَا الْاَنْهٰرُ لَهُمْ فِيهَا مَا يَشَآءُونَ ۭ كَذٰلِكَ
يَجْزِى اللّٰهُ الْمُتَّقِينَ ۙ ﴿٣١﴾ اَلَّذِينَ تَتَوَفّٰيهُمُ الْمَلٰٓئِكَةُ طَيِّبِينَ ۙ يَقُولُونَ سَلٰمٌ
عَلَيْكُمُ ۙ ادْخُلُوا الْجَنَّةَ بِمَا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٣٢﴾ هَلْ يَنْظُرُونَ اِلَّآ اَنْ تَاْتِيَهُمُ
الْمَلٰٓئِكَةُ اَوْ يَاْتِىَ اَمْرُ رَبِّكَ ۭ كَذٰلِكَ فَعَلَ الَّذِينَ مِنْ قَبْلِهِمْ ۭ وَمَا ظَلَمَهُمُ اللّٰهُ
وَلٰكِنْ كَانُٓوا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿٣٣﴾ فَاَصَابَهُمْ سَيِّاٰتُ مَا عَمِلُوا وَحَاقَ بِهِمْ مَا
كَانُوا بِهٖ يَسْتَهْزِءُونَ ﴿٣٤﴾ وَقَالَ الَّذِينَ اَشْرَكُوا لَوْ شَآءَ اللّٰهُ مَا عَبَدْنَا مِنْ دُونِهٖ
مِنْ شَىْءٍ نَّحْنُ وَلَآ اٰبَآؤُنَا وَلَا حَرَّمْنَا مِنْ دُونِهٖ مِنْ شَىْءٍ ۭ كَذٰلِكَ فَعَلَ الَّذِينَ
مِنْ قَبْلِهِمْ ۚ فَهَلْ عَلَى الرُّسُلِ اِلَّا الْبَلٰغُ الْمُبِينُ ﴿٣٥﴾

24. *Onlara, "Rabbiniz ne indirdi?" denildiği zaman, "Öncekilerin masallarını" derler.*

25. Kıyamet gününde kendi günahlarını tam olarak taşımaları ve bilgisizce saptırmakta oldukları kimselerin günahlarından da bir kısmını yüklenmeleri için (öyle derler). Bak ki yüklenecekleri şey ne kötüdür!

26. Onlardan öncekiler de (peygamberlere) hile yapmışlardı. Sonunda Allah da onların binalarını temellerinden söktü, üstlerindeki tavan da tepelerine çöktü. Bu azap onlara, fark edemedikleri bir yerden gelmişti.

27. Sonra kıyamet gününde (Allah) onları rezil eder ve der ki: "Kendileri hakkında (müminlere) düşman kesildiğiniz ortaklarım nerede?" Kendilerine ilim verilmiş olanlar derler ki: "Şüphesiz bugün rezillik ve kötülük kâfirleredir."

28. Kendilerine haksızlık ederlerken, meleklerin, canlarını aldıkları kimseler, "Biz hiçbir kötülük yapmıyorduk" diyerek teslim olurlar. (Melekler onlara şöyle der:) "Hayır, Allah, sizin yaptıklarınızı elbette çok iyi bilendir."

29. "O halde, içinde ebedî kalacağınız cehennemin kapılarından girin! Kibirlenenlerin yeri ne kötüdür!"

30. (Kötülüklerden) sakınanlara, "Rabbiniz ne indirdi?" denildiğinde, "Hayır (indirdi)" derler. Bu dünyada güzel davrananlara, güzel mükâfat vardır. Ahiret yurdu ise daha hayırlıdır. Takva sahiplerinin yurdu gerçekten güzeldir!

31. (O yurt,) girecekleri, zemininden ırmaklar akan Adn cennetleridir. Onlar için orada kendilerine diledikleri her şey vardır. İşte Allah, takva sahiplerini böyle mükâfatlandırır.

32. (Onlar,) meleklerin, "Size selâm olsun. Yapmış olduğunuz (iyi) işlere karşılık cennete girin" diyerek, tertemiz olarak canlarını aldıkları kimselerdir.

33. (Kâfirler) kendilerine meleklerin gelmesinden veya Rablerinin emrinin gelmesinden başka bir şey mi bekliyorlar? Onlardan öncekiler de böyle yapmışlardı. Allah onlara zulmetmedi, fakat onlar kendilerine zulmediyorlardı.

34. Sonunda, yaptıklarının cezası onlara ulaştı ve alay etmekte oldukları şey onları çepeçevre kuşatıverdi.

35. Ortak koşanlar dediler ki: "Allah dileseydi ne biz ne de babalarımız ondan başkasına tapardık. O'nun emri olmadan hiçbir şeyi de haram kılmazdık." Onlardan öncekiler de böyle yapmışlardı. Peygamberlerin üzerine açık seçik tebliğden başka bir şey düşer mi?

HESAP GÜNÜNE İMAN

Sûrenin ilk bölümünde şirk ideolojisini reddedip tevhid akidesini tüm netliği ile ortaya koymak üzere zikredilen kevnî ayetlerden sonra bu bölümde, tevhid akidesinin tamamlayıcı unsuru olan ahiret inancı ele alınmaktadır. Tevhid inancı, ahiret inancıyla anlamını bulmaktadır ve tevhid inancını benimsemeyi gerekli kılan unsur ahiret inancıdır. Zira tevhid inancı sadece varlığın var oluş serüveninde sebep-sonuç ilişkisi kurarak var edeni bulmaya yarayan, ama o var edici karşısındaki sorumluluğa dair bir şey söylemeyen bir felsefe değil, tam tersine o var edici karşısında sorumlu oluşumuzun kabulüdür. Bu bölümde ahiret inancıyla ilgili olarak şu konulara temas edilmektedir:

Birincisi: İnsan, benimsediği her düşünce ve yaptığı her eylemin tüm sorumluluğunu yüklenmektedir, Allah (c.c.) hiç kimseye zulmetmez: *"Allah onlara zulmetmedi, fakat onlar kendilerine zulmediyorlardı. Sonunda yaptıklarının cezası onlara ulaştı ve alay etmekte oldukları şey onları çepeçevre kuşatıverdi."*

Bazı insanların kendi iradelerini devre dışı bırakıp Cebriyye'nin yaptığı gibi suçu kadere atmalarını da Kur'ân reddetmektedir: *"Ortak koşanlar dediler ki: 'Allah dileseydi ne biz ne de babalarımız O'ndan başkasına tapardık. Onun emri olmadan hiçbir şeyi de haram kılmazdık.' Onlardan öncekiler de böyle yapmışlardı. Peygamberlerin üzerine açık seçik tebliğden başka bir şey düşer mi?"*

İkincisi: İnsanlar ahiret inancını kabul eden muvahhitler ve kendilerine zulmeden müşrikler olmak üzere daima iki zümre olagelmişlerdir: *"Bu dünyada güzel davrananlara güzel mükâfat vardır. Ahiret yurdu ise daha hayırlıdır. Takva sahiplerinin yurdu gerçekten güzeldir!" "Kendilerine haksızlık ederlerken, meleklerin, canlarını aldıkları kimseler, 'Biz hiçbir kötülük yapmıyorduk' diyerek teslim olurlar. (Melekler onlara şöyle der:) 'Hayır, Allah, sizin yaptıklarınızı elbette çok iyi bilendir.*

O halde, içinde ebedi kalacağınız cehennemin kapılarından girin! Kibirlenenlerin yeri ne kötüdür!'"

Üçüncüsü: İslam inancına göre, inkârcıların asıl cezası ahirette verilecektir. Dünyadaki birtakım ceza nitelikli durumlara gelince, Allah (c.c.) bazı kavimlerin helâkini peşin olarak verir, bazılarını erteler, bazen zalim, zalimce ölür, mazlum, mazlumca ölür ama hak yerde kalmaz.

Dünyada bazı kavimlere verilen ceza örneklerini bu sûrede şöyle görüyoruz: *"Onlardan öncekiler de (peygamberlere) hile yapmışlardı. Sonunda Allah da onların binalarını temellerinden söktü, üstlerindeki tavan da tepelerine çöktü. Bu azap onlara, fark edemedikleri bir yerden gelmişti. Sonra kıyamet gününde (Allah) onları rezil eder."*

Dünyadayken ödüllendirileceklere dair de şöyle buyrulmaktadır: *"Bu dünyada güzel davrananlara güzel mükâfat vardır."*

Dördüncüsü: İnsan kendi eylemlerine karşılık hesaba çekileceği gibi, saptırdığı insanların eylemlerinden de sorumludur: *"Kıyamet gününde kendi günahlarını tam olarak taşımaları ve bilgisizce saptırmakta oldukları kimselerin günahlarından da bir kısmını yüklenmeleri için (öyle derler)."*

Bu gerçek sadece vebal alanında değil, mükâfat alanında da geçerlidir. Nasıl ki kişi kendi sapmasının yanında saptırdıklarının eylemlerinden de sorumluysa aynı şekilde kendisi hak yol üzere olup hakka çağıran kişi de bu daveti sebebiyle hakka uyanların güzel eylemlerinden dolayı da mükâfat alacaktır. Nitekim Efendimiz (s.a.s.), *"Bir hayra kılavuzluk eden kişi o hayrı kendisi işlemiş gibi olur"*[71] buyurmuştur.

---

71 Tirmizî, bu hadisi, Enes b. Malik'ten rivayet etmiş ve hadisin "ğarib" seviyesinde bir hadis olduğunu belirtmiştir. (*Sünen-i Tirmizî*, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, Tahk. Ahmed Şakir). Aynı hadisi Ahmed b. Hanbel de Büreyde'den rivayet emiştir, *Müsned*'i tahkik eden Şuayb el-Arnavut bu hadisin sahih olduğunu belirtmiştir. (*Müsned*, V/357, el-Matbaatü'l-Meymene). Bu hadis-i şerif; *"Kim bir hayra delalet ederse o kişiye o hayrı işleyenin mükafatının bir benzeri vardır"* şeklinde Ebû Mes'ûd el-Ensârî'den rivayetle Ebû Dâvud'un *Sünen*'inde (IV/496) ve Buhârî'nin *el-Edebü'l Müfred*'inde yer almaktadır.

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

Yirmi beşinci ayetteki (يُضِلُّونَهُمْ بِغَيْرِ عِلْمٍ) cümlesi bilgisizce ve delil olmadan saptırmak demektir.

(فَأَتَى اللهُ بُنْيَانَهُم), Allah'ın onların binalarına gelmesi, oraları harap etmek üzere kudretiyle oralara tecelli etmesi demektir. Bu ifade, helâk olanları, yani hem dünya hem ahiret cezasını hak eden toplumları kapsayan genel bir ifadedir. Her ne kadar bu ayeti bazı müfessirler sadece Nemrut ya da bazı şahıslar özelinde anlamışlarsa da ifade geneldir, belli şahıslara hasretmemizi gerektiren açık bir delil yoktur. Ayetteki (مِنَ الْقَوَاعِدِ) ifadesi, temelinden, esasından demektir.

Yirmi yedinci ayette geçen (فِيهِمْ تُشَاقُّونَ كُنتُمْ أَيْنَ شُرَكَاءِيَ الَّذِينَ) cümlesindeki (تُشَاقُّونَ فِيهِمْ), onlar (putlar) hakkında tartışıyorsunuz ve onları savunuyorsunuz, demektir.

Yirmi sekizinci ayetteki (فَأَلْقَوُا السَّلَمَ) teslim oldular ve başlarını eğdiler demektir.

"Kibirlenenlerin yeri ne kötüdür!" İnsanoğlunun haktan sapmasının ve fesadının asıl sebebi kibridir.

"(Kötülüklerden) sakınanlara, 'Rabbiniz ne indirdi?' denildiğinde, 'Hayır (indirdi)' derler." Müminler her türlü hayrın İslam'da olduğuna inanırlar ve böylelikle gönülleri İslam'a açılır, İslam, hayatlarına yansır. O halde, İslam'ın herhangi bir kesin hükmüyle bir müminin çatışma yaşaması düşünülemez. İslam bir bütün olarak hayırdır ve hayrı içerir. Namaz kılıyor ve oruç tutuyor olsa da hayırdan uzak olan kişinin kendini bir kez daha gözden geçirmesi gerekir.

"Bu dünyada güzel davrananlara, güzel mükâfat vardır." buyruğunda sözü edilen güzel mükâfat müminin dünyada hissedeceği huzur, ilahî destek ve çevresi tarafından sevilen biri olmasıdır.

Zilzâl Sûresi'nde *"Kim zerre miktarı hayır yapmışsa onu görür"*[72] buyuran Allah (c.c.) burada da o ilahî adaletini teyit edercesine *"Size selâm olsun. Yapmış olduğunuz (iyi) işlere karşılık cennete girin"* buyuruyor.

---

72 Zilzâl 99/7.

"(Kâfirler) kendilerine meleklerin gelmesinden veya Rablerinin emrinin gelmesinden başka bir şey mi bekliyorlar?" Meleklerin gelmesi, kâfirlerin canlarını almak üzere gelmeleri demektir. Rabbinin emrinin gelmesi de kıyametin ya da daha önceki ümmetlerde olduğu gibi herkesi kuşatan helâkin gelmesi demektir.

Bu bölümün sonundaki *"Sonunda yaptıklarının cezası onlara ulaştı"* vurgusu da yine ilahî adaleti tekit etmektedir.

وَلَقَدْ بَعَثْنَا فِى كُلِّ اُمَّةٍ رَسُولًا اَنِ اعْبُدُوا اللّٰهَ وَاجْتَنِبُوا الطَّاغُوتَ فَمِنْهُمْ
مَنْ هَدَى اللّٰهُ وَمِنْهُمْ مَنْ حَقَّتْ عَلَيْهِ الضَّلَالَةُ فَسِيرُوا فِى الْاَرْضِ فَانْظُرُوا
كَيْفَ كَانَ عَاقِبَةُ الْمُكَذِّبِينَ ﴿٣٦﴾ اِنْ تَحْرِصْ عَلٰى هُدٰيهُمْ فَاِنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِى مَنْ
يُضِلُّ وَمَا لَهُمْ مِنْ نَاصِرِينَ ﴿٣٧﴾ وَاَقْسَمُوا بِاللّٰهِ جَهْدَ اَيْمَانِهِمْ لَا يَبْعَثُ اللّٰهُ
مَنْ يَمُوتُ بَلٰى وَعْدًا عَلَيْهِ حَقًّا وَلٰكِنَّ اَكْثَرَ النَّاسِ لَا يَعْلَمُونَ ﴿٣٨﴾ لِيُبَيِّنَ
لَهُمُ الَّذِى يَخْتَلِفُونَ فِيهِ وَلِيَعْلَمَ الَّذِينَ كَفَرُوا اَنَّهُمْ كَانُوا كَاذِبِينَ ﴿٣٩﴾ اِنَّمَا
قَوْلُنَا لِشَىْءٍ اِذَا اَرَدْنَاهُ اَنْ نَقُولَ لَهُ كُنْ فَيَكُونُ ﴿٤٠﴾ وَالَّذِينَ هَاجَرُوا فِى اللّٰهِ
مِنْ بَعْدِ مَا ظُلِمُوا لَنُبَوِّئَنَّهُمْ فِى الدُّنْيَا حَسَنَةً وَلَاَجْرُ الْاٰخِرَةِ اَكْبَرُ لَوْ
كَانُوا يَعْلَمُونَ ﴿٤١﴾ اَلَّذِينَ صَبَرُوا وَعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٤٢﴾ وَمَا اَرْسَلْنَا مِنْ
قَبْلِكَ اِلَّا رِجَالًا نُوحِى اِلَيْهِمْ فَسْـَٔلُوا اَهْلَ الذِّكْرِ اِنْ كُنْتُمْ لَا تَعْلَمُونَ ﴿٤٣﴾
بِالْبَيِّنَاتِ وَالزُّبُرِ وَاَنْزَلْنَا اِلَيْكَ الذِّكْرَ لِتُبَيِّنَ لِلنَّاسِ مَا نُزِّلَ اِلَيْهِمْ وَلَعَلَّهُمْ
يَتَفَكَّرُونَ ﴿٤٤﴾ اَفَاَمِنَ الَّذِينَ مَكَرُوا السَّيِّـَٔاتِ اَنْ يَخْسِفَ اللّٰهُ بِهِمُ الْاَرْضَ اَوْ
يَاْتِيَهُمُ الْعَذَابُ مِنْ حَيْثُ لَا يَشْعُرُونَ ﴿٤٥﴾ اَوْ يَاْخُذَهُمْ فِى تَقَلُّبِهِمْ فَمَا هُمْ
بِمُعْجِزِينَ ﴿٤٦﴾ اَوْ يَاْخُذَهُمْ عَلٰى تَخَوُّفٍ فَاِنَّ رَبَّكُمْ لَرَءُوفٌ رَحِيمٌ ﴿٤٧﴾

36. *Andolsun ki Biz, "Allah'a kulluk edin ve tâğuttan sakının" diye (emretmeleri için) her ümmete bir peygamber gönderdik. Allah, onlardan bir kısmını doğru yola iletti. Onlardan bir kısmı da sapıklığı hak ettiler. Yeryüzünde gezin de görün, inkâr edenlerin sonu nasıl olmuştur!*

37. *(Resûlüm!) Sen, onların hidayete ermelerine çok düşkünlük göstersen de bil ki Allah, saptırdığı kimseyi (dilemezse) hidayete erdirmez. Onların yardımcıları da yoktur.*

38. Onlar, "Allah ölen bir kimseyi diriltmez" diye olanca güçleriyle Allah'a and içtiler. Aksine, bu O'nun bizzat kendisine karşı gerçek bir vaadidir. Fakat insanların çoğu bilmez.

39. Hakkında ihtilaf ettikleri şeyi onlara açıklaması ve kâfir olanların da kendilerinin yalancılar olduklarını bilmeleri için (Allah onları diriltecek).

40. Biz, bir şeyin olmasını istediğimiz zaman, ona (söyleyecek) sözümüz sadece "Ol" dememizdir. Hemen oluverir.

41. Zulme uğradıktan sonra Allah yolunda hicret edenlere gelince, onları dünyada güzel bir şekilde yerleştireceğiz. Eğer bilirlerse ahiretin mükâfatı elbette daha büyüktür.

42. (Onlar) sadece Rablerine tevekkül ederek sabredenlerdir.

43. Senden önce de kendilerine vahyettiğimiz kişilerden başkasını peygamber olarak göndermedik. Eğer bilmiyorsanız, bilenlere sorun.

44. Apaçık mucizeler ve kitaplarla (gönderildiler). İnsanlara, kendilerine indirileni açıklaman için ve düşünüp anlasınlar diye sana da bu Kur'ân'ı indirdik.

45-46. Kötülük tuzakları kuranlar, Allah'ın, kendilerini yere geçirmeyeceğinden veya kendilerine bilemeyecekleri bir yerden azabın gelmeyeceğinden veya onlar dönüp dolaşırlarken Allah'ın kendilerini yakalamayacağından emin mi oldular? Onlar (Allah'ı) âciz bırakacak değillerdir.

47. Yoksa Allah'ın kendilerini yavaş yavaş tüketerek cezalandırmayacağından (emin mi oldular)? Kuşkusuz Rabbin çok şefkatli, pek merhametlidir.

NÜBÜVVET VE RİSALET

Önceki iki bölümde tevhid ve kıyamet günü ile ilgili uyarıları görmüştük. Bu bölümde de imanın üçüncü esası olan nübüvvet inancının önemine ve iman esasları arasındaki yerine dikkatlerimiz çekiliyor.

Birincisi: Öncelikle belirtelim ki Allah (c.c.) her topluma bir peygamber göndermiştir. Zira bir dine inanmanın gerekliliğine dair yeterli deliller ancak ve ancak insanlara Allah'ın risaletini tebliğ eden ve hak ile bâtılı açıklayan bir peygamberin tebliğiyle ortaya konabilir: *"Andolsun ki Biz, 'Allah'a kulluk edin ve tâğuttan sakının' diye (emretmeleri için) her ümmete bir peygamber gönderdik."*

İkincisi: Peygamberler de birer insandır ve insanların yaşamlarında bağlı oldukları sünnetullaha tâbidirler. Onları diğer insanlardan ayıran yegâne özellikleri kendilerine vahyedilmiş olmasıdır: *"Senden önce de kendilerine vahyettiğimiz kişilerden başkasını peygamber olarak göndermedik."*

Üçüncüsü: Peygamber'in görevi, kendisine vahyedilen risaleti insanlara tebliğ etmek ve tebliğ ettiği hakikatleri sözleri, davranışları ve örnek kişiliği ile açıklamaktır: *"Apaçık mucizeler ve kitaplarla (gönderildiler). İnsanlara, kendilerine indirileni açıklaman için ve düşünüp anlasınlar diye sana da bu Kur'ân'ı indirdik."*

Dördüncüsü: Peygamberlerin, insanların kalplerinde imanı oluşturacak nitelikte onların kalplerine tahakküm etmesi ve hidayet etme yetkisine sahip olması diye bir şey söz konusu değildir. Zira hidayet sadece Allah'ın elindedir, tamamen adalet ve hikmet ölçüleri içinde tahakkuk eder: *"(Resûlüm!) Sen, onların hidayete ermelerine çok düşkünlük göstersen de bil ki Allah, saptırdığı kimseyi (dilemezse) hidayete erdirmez. Onların yardımcıları da yoktur."*

Beşincisi: Risalet görevinin özünü tevhid akidesi ve tüm şirk çeşitleriyle mücadele oluşturur: *"Andolsun ki Biz, 'Allah'a kulluk edin ve tâğuttan sakının' diye (emretmeleri için) her ümmete bir peygamber gönderdik."*

Altıncısı: Peygamberlerin daveti karşısında insanlar hep iki zümre olagelmişlerdir: *"Allah, onlardan bir kısmını doğru yola iletti. Onlardan bir kısmı da sapıklığı hak ettiler."* Hidayete erenler Allah'ın vereceği mükâfatları hak etmişlerdir: *"Zulme uğradıktan sonra Allah yolunda hicret edenlere gelince, onları dünyada güzel bir şekilde yerleştireceğiz. Eğer bilirlerse ahiretin mükâfatı elbette daha büyüktür.(Onlar) sadece Rablerine tevekkül ederek sabredenlerdir."*

Haktan sapmayı tercih edenler ise şöyledir: *"Kötülük tuzakları kuranlar, Allah'ın, kendilerini yere geçirmeyeceğinden veya kendilerine bilemeyecekleri bir yerden azabın gelmeyeceğinden veya onlar dönüp dolaşırlarken Allah'ın kendilerini yakalamayacağından emin mi oldular? Onlar (Allah'ı) âciz bırakacak değillerdir."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Tâğût" kelimesi, Allah'ın dışında mabud kabul edilen her şeyi ifade eder.

"Onlardan bir kısmı da delâleti hak ettiler." Bir kişinin üzerine dalâletin hak olması, o kişinin dalâlete yönelik çabası ve ısrarı sebebiyledir.

"Hakkında ihtilaf ettikleri şeyi onlara açıklaması için (Allah onları diriltecek)." Yani, dirilişten sonra herkes kimin hak ve hakikat üzere olduğunu, kimin de dalâlet üzere olduğunu ayan beyan görecektir. Ancak bu fark edişin, hakikati yalanlayanlara herhangi bir faydası olmayacaktır. Hâlbuki dünyadayken peygamberlerin mesajlarını dikkate alsalardı işte o, işlerine yarayacaktı.

"Zulme uğradıktan sonra Allah yolunda hicret edenlere gelince, onları dünyada güzel bir şekilde yerleştireceğiz." Muhacirlerin dünyada yerleştirildikleri güzel ve güvenli belde, Medine-i Münevvere'dir.

"Eğer bilmiyorsanız, ehl-i zikre sorun" ayetinde geçen (اَهْلَ الذِّكْرِ) tamlaması ile daha önce kendilerine kitap verilen Yahudilere ve Hristiyanlara işaret edilmektedir. Çünkü onlar peygamberlerin hep insanlar içerisinden seçildiğini, müşriklerin önerdiği gibi meleklerden olmadıklarını biliyorlardı.

"İnsanlara, kendilerine indirileni açıklaman için ve düşünüp anlasınlar diye sana da bu Kur'ân'ı indirdik." Hz. Peygamber (s.a.s.), kendisine vahyedilen Kur'ân'ı sözleri, davranışları ve temiz yaşantıyla açıklamıştır.

(اَوْ يَأْخُذَهُمْ فِى تَقَلُّبِهِمْ) buyruğundaki (تَقَلُّب) kelimesi dönüp dolaşmak anlamına gelir. Yani gündelik işleriyle meşgul olmak üzere gelip giderlerken, kendilerini güvende hissettikleri bir anda onları yakalarız.

"Onlar (Allah'ı) âciz bırakacak değillerdir." Allah (c.c.) dilediği vakitte onları helâk etmeye kadirdir, O'nu hiçbir şey aciz bırakamaz.

(اَوْ يَأْخُذَهُمْ عَلٰى تَخَوُّفٍ) Bir önceki ayette onlar dönüp dolaşırken, kendilerini güvende hissettikleri bir anda helâk olabilecekleri belirtilmişti. Burada da artık azabın beklentisi içinde oldukları korku haline işaret ediliyor.

اَوَلَمْ يَرَوْا اِلٰى مَا خَلَقَ اللّٰهُ مِنْ شَىْءٍ يَتَفَيَّؤُا ظِلٰلُهٗ عَنِ الْيَمِيْنِ وَالشَّمَآئِلِ
سُجَّدًا لِلّٰهِ وَهُمْ دَاخِرُوْنَ ﴿٤٨﴾ وَلِلّٰهِ يَسْجُدُ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَمَا فِى الْاَرْضِ
مِنْ دَآبَّةٍ وَّالْمَلٰٓئِكَةُ وَهُمْ لَا يَسْتَكْبِرُوْنَ ﴿٤٩﴾ يَخَافُوْنَ رَبَّهُمْ مِّنْ فَوْقِهِمْ وَيَفْعَلُوْنَ
مَا يُؤْمَرُوْنَ ﴿٥٠﴾ وَقَالَ اللّٰهُ لَا تَتَّخِذُوْٓا اِلٰهَيْنِ اثْنَيْنِ اِنَّمَا هُوَ اِلٰهٌ وَّاحِدٌ فَاِيَّاىَ
فَارْهَبُوْنِ ﴿٥١﴾ وَلَهٗ مَا فِى السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ وَلَهُ الدِّيْنُ وَاصِبًا اَفَغَيْرَ اللّٰهِ
تَتَّقُوْنَ ﴿٥٢﴾ وَمَا بِكُمْ مِّنْ نِّعْمَةٍ فَمِنَ اللّٰهِ ثُمَّ اِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فَاِلَيْهِ تَجْـَٔرُوْنَ
﴿٥٣﴾ ثُمَّ اِذَا كَشَفَ الضُّرَّ عَنْكُمْ اِذَا فَرِيْقٌ مِّنْكُمْ بِرَبِّهِمْ يُشْرِكُوْنَ ﴿٥٤﴾ لِيَكْفُرُوْا
بِمَآ اٰتَيْنٰهُمْ فَتَمَتَّعُوْا فَسَوْفَ تَعْلَمُوْنَ ﴿٥٥﴾ وَيَجْعَلُوْنَ لِمَا لَا يَعْلَمُوْنَ نَصِيْبًا
مِّمَّا رَزَقْنٰهُمْ تَاللّٰهِ لَتُسْـَٔلُنَّ عَمَّا كُنْتُمْ تَفْتَرُوْنَ ﴿٥٦﴾ وَيَجْعَلُوْنَ لِلّٰهِ الْبَنٰتِ
سُبْحٰنَهٗ وَلَهُمْ مَا يَشْتَهُوْنَ ﴿٥٧﴾ وَاِذَا بُشِّرَ اَحَدُهُمْ بِالْاُنْثٰى ظَلَّ وَجْهُهٗ مُسْوَدًّا
وَّهُوَ كَظِيْمٌ ﴿٥٨﴾ يَتَوَارٰى مِنَ الْقَوْمِ مِنْ سُوْٓءِ مَا بُشِّرَ بِهٖ اَيُمْسِكُهٗ عَلٰى هُوْنٍ اَمْ
يَدُسُّهٗ فِى التُّرَابِ اَلَا سَآءَ مَا يَحْكُمُوْنَ ﴿٥٩﴾ لِلَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِالْاٰخِرَةِ مَثَلُ
السَّوْءِ وَلِلّٰهِ الْمَثَلُ الْاَعْلٰى وَهُوَ الْعَزِيْزُ الْحَكِيْمُ ﴿٦٠﴾ وَلَوْ يُؤَاخِذُ اللّٰهُ النَّاسَ
بِظُلْمِهِمْ مَا تَرَكَ عَلَيْهَا مِنْ دَآبَّةٍ وَّلٰكِنْ يُّؤَخِّرُهُمْ اِلٰٓى اَجَلٍ مُّسَمًّى فَاِذَا جَآءَ
اَجَلُهُمْ لَا يَسْتَأْخِرُوْنَ سَاعَةً وَّلَا يَسْتَقْدِمُوْنَ ﴿٦١﴾ وَيَجْعَلُوْنَ لِلّٰهِ مَا يَكْرَهُوْنَ
وَتَصِفُ اَلْسِنَتُهُمُ الْكَذِبَ اَنَّ لَهُمُ الْحُسْنٰى لَا جَرَمَ اَنَّ لَهُمُ النَّارَ وَاَنَّهُمْ
مُّفْرَطُوْنَ ﴿٦٢﴾ تَاللّٰهِ لَقَدْ اَرْسَلْنَآ اِلٰٓى اُمَمٍ مِّنْ قَبْلِكَ فَزَيَّنَ لَهُمُ الشَّيْطٰنُ
اَعْمَالَهُمْ فَهُوَ وَلِيُّهُمُ الْيَوْمَ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيْمٌ ﴿٦٣﴾ وَمَآ اَنْزَلْنَا عَلَيْكَ الْكِتٰبَ
اِلَّا لِتُبَيِّنَ لَهُمُ الَّذِى اخْتَلَفُوْا فِيْهِ وَهُدًى وَّرَحْمَةً لِّقَوْمٍ يُّؤْمِنُوْنَ ﴿٦٤﴾

48. Allah'ın yarattığı herhangi bir şeyi görmediler mi? Onun gölgeleri, küçülerek ve Allah'a secde ederek sağa sola döner.

49. Göklerde bulunanlar, yerdeki canlılar ve bütün melekler, büyüklük taslamadan Allah'a secde ederler.

50. Onlar, üstlerindeki Rablerinden korkarlar ve kendilerine ne emrolunursa onu yaparlar.

51. Allah buyurdu ki: İki ilah edinmeyin! O ancak bir ilahtır. O halde yalnız Benden korkun!

52. Göklerde ve yerde ne varsa, O'nundur, din de yalnız O'nundur. O halde Allah'tan başkasından mı korkuyorsunuz?

53. Nimet olarak size ulaşan ne varsa Allah'tandır. Sonra size bir zarar dokunduğu zaman da yalnız O'na yalvarırsınız.

54. Sonra da sizden o zararı giderdiğinde, içinizden bir zümre, hemen Rablerine ortak koşarlar!

55. Kendilerine verdiklerimize karşılık nankörlük etmeleri için (öyle yaparlar). O halde bir süre daha faydalanın; fakat yakında hakikati bileceksiniz!

56. Bir de kendilerine rızık olarak verdiklerimizden, mahiyetini bilmedikleri şeylere (putlara) pay ayırıyorlar. Allah'a andolsun ki iftira etmekte olduğunuz şeylerden mutlaka sorguya çekileceksiniz!

57. Onlar, kızların Allah'a ait olduğunu iddia ediyorlar. Hâşâ! Allah bundan münezzehtir. Beğendikleri de (erkek çocuklar) kendilerinin oluyor!

58. Onlardan birine kız müjdelendiği zaman öfkelenmiş olarak yüzü kapkara kesilir.

59. Kendisine verilen müjdenin kötülüğünden dolayı kavminden gizlenir. Onu, aşağılık duygusu içinde yanında mı tutsun, yoksa toprağa mı gömsün! Bakın ki verdikleri hüküm ne kadar kötüdür!

60. Kötü sıfat, ahirete inanmayanlar içindir. En yüce sıfatlar ise Allah'a aittir. Çünkü O, her şeyden üstün ve hikmet sahibidir.

61. Eğer Allah, insanları zulümleri yüzünden cezalandıracak olsaydı, orada hiçbir canlı bırakmazdı. Fakat onları takdir edilen bir müddete kadar erteliyor. Ecelleri geldiği zaman onlar ne bir saat geri kalabilirler ne de öne geçebilirler.

62. Kendilerinin hoşlarına gitmeyen şeyleri Allah'a isnat ediyorlar. En güzel sonucun kendilerinin olduğunu anlatan dilleri de yalanın örneğini veriyor. Hiç şüphesiz onlar için sadece ateş vardır ve onlar (ateşe) terk olunacaklar.

63. Allah'a andolsun, senden önceki ümmetlere de (peygamberler) göndermişizdir. Fakat şeytan onlara işlerini süslü gösterdi de (iman etmediler). İşte o, bugün onların velisidir. Ve onlar için elem verici bir azap vardır.

64. Biz bu Kitab'ı sana sırf hakkında ihtilafa düştükleri şeyi insanlara açıklayasın ve iman eden bir topluma da hidayet ve rahmet olsun diye indirdik.

MÜŞRİKLERE HİTAP EDEN AYETLER I

İmanın üç esası olan tevhid, nübüvvet ve meâd prensipleri açıklandıktan sonra artık bu bölümde müşriklere hitap ediliyor, İslam daveti karşısındaki tutumları irdeleniyor.

Birincisi: Yüce kitabımız öncelikle, bütün kâinatın Allah'ın hükümranlığına boyun eğdiğini hatırlatıyor. Nitekim -bu sûrenin başlarında çeşitli kevnî ayetler ele alınırken işaret edildiği gibi- şu uçsuz bucaksız kâinattaki uyum ve düzen de bunun delilidir. Her şeyin Allah'ın hükümranlığına boyun eğdiğini beyan etmek üzere şu ayetler çok manidardır: *"Allah'ın yarattığı herhangi bir şeyi görmediler mi? Onun gölgeleri, küçülerek ve Allah'a secde ederek sağa sola döner. Göklerde bulunanlar, yerdeki canlılar ve bütün melekler, büyüklük taslamadan Allah'a secde ederler."*

İkincisi: Sonra yeniden güçlü ve etkili bir tevhid vurgusu görüyoruz: *"Allah buyurdu ki: İki ilah edinmeyin! O ancak bir ilahtır. O halde yalnız Benden korkun!"*

Üçüncüsü: Tevhid vurgusundan sonra da Allah'ın nimetleri hatırlatılıyor: *"Nimet olarak size ulaşan ne varsa Allah'tandır."* Bu ayette genel olarak zikredilen nimetler bir sonraki bölümde tafsilatlı olarak ele alınıyor.

Dördüncüsü: Yüce kitabımız sadece vahiyle ya da kevnî ayetlerle uyarmıyor, insanın bizzat tevhide çağıran fıtratına da dikkat çekiyor:

"Sonra size bir zarar dokunduğu zaman da yalnız O'na yalvarırsınız. Sonra da sizden o zararı giderdiğinde, içinizden bir zümre, hemen Rablerine ortak koşarlar!"

Beşincisi: Bu arada bir de cehalet, bocalama ve şaşkınlığın neticesi olan hatalı gidişat örneklerini görüyoruz: *"Bir de kendilerine rızık olarak verdiklerimizden, mahiyetini bilmedikleri şeylere (putlara) pay ayırıyorlar. Allah'a andolsun ki iftira etmekte olduğunuz şeylerden mutlaka sorguya çekileceksiniz!"* Nitekim müşrikler kendi elleriyle yaptıkları putlarına adak ve kurbanlar sunuyorlar, bir de yine cehaletlerinin ve şirklerinin göstergesi olarak meleklerin Allah'ın kızları olduğunu söylüyorlardı: *"Onlar, kızların Allah'a ait olduğunu iddia ediyorlar. Hâşâ! Allah bundan münezzehtir. Beğendikleri de (erkek çocuklar) kendilerinin oluyor."* Hâlbuki kendileri kız çocuklarını istemiyorlar, herhangi birine kız çocuğu müjdesi verilse öfke kusuyorlardı: *"Onlardan birine kız müjdelendiği zaman öfkelenmiş olarak yüzü kapkara kesilir. Kendisine verilen müjdenin kötülüğünden dolayı kavminden gizlenir. Onu, aşağılık duygusu içinde yanında mı tutsun, yoksa toprağa mı gömsün! Bakın ki verdikleri hüküm ne kadar da kötüdür!"*

Burada Kur'ân onlara âdeta şöyle diyor: Eğer kız çocukları bu kadar kötü ise onları Allah'a nasıl nispet ediyorsunuz? Hâlbuki Allah her şeye kâdirdir ve her şeyi en iyi bilendir. Böylelikle onlar, düşünce ve gidişatlarındaki çarpıklık ve şirk eseri açığa çıkarılarak tenkit edilmektedir.

Altıncısı: Artık müşrikler iki seçenek arasındadırlar ve herkes kendi tercihinin sorumluluğunu üstlenecektir; ya şeytanın yolu ya da fıtrata uygun, kitap ve sünnetle açıklanan hak ve hakikat yolu: *"Allah'a andolsun, senden önceki ümmetlere de (peygamberler) göndermişizdir. Fakat şeytan onlara işlerini süslü gösterdi de (iman etmediler). İşte o, bugün onların velisidir. Ve onlar için elem verici bir azap vardır. Biz bu Kitab'ı sana, sırf hakkında ihtilafa düştükleri şeyi insanlara açıklayasın ve iman eden bir topluma da hidayet ve rahmet olsun diye indirdik."*

Yedincisi: En sonunda da Allah'ın azabından sakındıran, küfür ve isyanlarında ısrar ettikleri takdirde müşriklere, Allah'ın ilminde yazılı olan vakitte azabın geleceğini beyan eden ayetleri görüyoruz: *"Eğer Allah, insanları zulümleri yüzünden cezalandıracak olsaydı, orada hiçbir*

canlı bırakmazdı. Fakat onları takdir edilen bir müddete kadar erteliyor. Ecelleri geldiği zaman onlar ne bir saat geri kalabilirler ne de öne geçebilirler." Azabın ertelenmesi de Allah'ın rahmetinin farklı bir tezahürüdür. Umulur ki öğüt alır ve dönerler.

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

Gölgelerin secdesinden bahseden kırk sekizinci ayette geçen (وَالشَّمَآئِلِ عَنِ الْيَمِينِ) ifadesi güneşin hareketine göre cisimlerin gölgelerinin sağa sola kaymasına işaret etmektedir. Aynı ayetteki (وَهُمْ دَاخِرُونَ) cümlesi de gölgeleriyle secde eden cisimlerin kâinatta geçerli olan sünnetullaha boyun eğdiklerini ortaya koymaktadır.

Kırk dokuzuncu ayette geçen (دَآبَّةٍ) kelimesi yeryüzünde hareket eden akıllı-akılsız tüm canlılar için kullanılır. Elli ikinci ayetteki (وَاصِبًا) kelimesi *"sürekli, her zaman"* demektir.

"Yüzü kapkara kesilir." Müşriklere kız çocuğu müjdelendiğinde üzüntüleri ve öfkeleri yüzlerine yansır, yüzleri kapkara kesilirdi. Böyleleri öfkelerini ve üzüntülerini içlerine gömerler, konuşmak istemezlerdi. Ayettin sonundaki (وَهُوَ كَظِيمٌ) vurgusu buna işaret etmektedir.

Bu tipler utançlarından dolayı gizlenirler, toplum içine çıkmak istemezler, "Ar belasına bu kızı büyütsek mi, yoksa toprağa mı gömsek?" diye düşünürlerdi: *"Kendisine verilen müjdenin kötülüğünden dolayı kavminden gizlenir. Onu, aşağılık duygusu içinde yanında mı tutsun, yoksa toprağa mı gömsün! Bakın ki verdikleri hüküm ne kadar kötüdür!"*

Müşrikler, inanmadıkları halde, şayet ahiret diye bir şey olacaksa orada da kendileri için güzel bir ortam ve cennet olacağını, çünkü kendilerinin fakir ve kölelerden ayrıcalıklı efendiler olduklarını iddia ediyorlardı. Ama Allah, onlar için kesin bir azabın olduğunu bildiriyor: *"Kendilerinin hoşlarına gitmeyen şeyleri Allah'a isnat ediyorlar. En güzel sonucun kendilerinin olduğunu anlatan dilleri de yalanın örneğini veriyor. Hiç şüphesiz onlar için sadece ateş vardır ve onlar (ateşe) terk olunacaklar."*

Altmış üçüncü ayetteki (تَاللَّهِ) ifadesi tıpkı "vallâhi" gibi bir yemin üslubudur.

وَاللّٰهُ اَنْزَلَ مِنَ السَّمَآءِ مَآءً فَاَحْيَا بِهِ الْاَرْضَ بَعْدَ مَوْتِهَا ؕ اِنَّ فِىْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِّقَوْمٍ
يَّسْمَعُوْنَ ﴿٦٥﴾ وَاِنَّ لَكُمْ فِى الْاَنْعَامِ لَعِبْرَةً ؕ نُسْقِيْكُمْ مِّمَّا فِىْ بُطُوْنِهٖ مِنْ بَيْنِ
فَرْثٍ وَّدَمٍ لَّبَنًا خَالِصًا سَآئِغًا لِّلشّٰرِبِيْنَ ﴿٦٦﴾ وَمِنْ ثَمَرٰتِ النَّخِيْلِ وَالْاَعْنَابِ
تَتَّخِذُوْنَ مِنْهُ سَكَرًا وَّرِزْقًا حَسَنًا ؕ اِنَّ فِىْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِّقَوْمٍ يَّعْقِلُوْنَ ﴿٦٧﴾ وَاَوْحٰى
رَبُّكَ اِلَى النَّحْلِ اَنِ اتَّخِذِىْ مِنَ الْجِبَالِ بُيُوْتًا وَّمِنَ الشَّجَرِ وَمِمَّا يَعْرِشُوْنَ ۙ
﴿٦٨﴾ ثُمَّ كُلِىْ مِنْ كُلِّ الثَّمَرٰتِ فَاسْلُكِىْ سُبُلَ رَبِّكِ ذُلُلًا ؕ يَخْرُجُ مِنْ بُطُوْنِهَا
شَرَابٌ مُّخْتَلِفٌ اَلْوَانُهٗ فِيْهِ شِفَآءٌ لِّلنَّاسِ ؕ اِنَّ فِىْ ذٰلِكَ لَاٰيَةً لِّقَوْمٍ يَّتَفَكَّرُوْنَ
﴿٦٩﴾ وَاللّٰهُ خَلَقَكُمْ ثُمَّ يَتَوَفّٰىكُمْ ؕ وَمِنْكُمْ مَّنْ يُّرَدُّ اِلٰٓى اَرْذَلِ الْعُمُرِ لِكَىْ لَا يَعْلَمَ
بَعْدَ عِلْمٍ شَيْـًٔا ؕ اِنَّ اللّٰهَ عَلِيْمٌ قَدِيْرٌ ﴿٧٠﴾ وَاللّٰهُ فَضَّلَ بَعْضَكُمْ عَلٰى بَعْضٍ فِى
الرِّزْقِ ۚ فَمَا الَّذِيْنَ فُضِّلُوْا بِرَآدِّىْ رِزْقِهِمْ عَلٰى مَا مَلَكَتْ اَيْمَانُهُمْ فَهُمْ فِيْهِ
سَوَآءٌ ؕ اَفَبِنِعْمَةِ اللّٰهِ يَجْحَدُوْنَ ﴿٧١﴾ وَاللّٰهُ جَعَلَ لَكُمْ مِّنْ اَنْفُسِكُمْ اَزْوَاجًا وَّجَعَلَ
لَكُمْ مِّنْ اَزْوَاجِكُمْ بَنِيْنَ وَحَفَدَةً وَّرَزَقَكُمْ مِّنَ الطَّيِّبٰتِ ؕ اَفَبِالْبَاطِلِ يُؤْمِنُوْنَ
وَبِنِعْمَتِ اللّٰهِ هُمْ يَكْفُرُوْنَ ۙ ﴿٧٢﴾ وَيَعْبُدُوْنَ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ مَا لَا يَمْلِكُ لَهُمْ رِزْقًا
مِّنَ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ شَيْـًٔا وَّلَا يَسْتَطِيْعُوْنَ ۚ ﴿٧٣﴾ فَلَا تَضْرِبُوْا لِلّٰهِ الْاَمْثَالَ ؕ اِنَّ
اللّٰهَ يَعْلَمُ وَاَنْتُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ ﴿٧٤﴾ ضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا عَبْدًا مَّمْلُوْكًا لَّا يَقْدِرُ عَلٰى
شَىْءٍ وَّمَنْ رَّزَقْنٰهُ مِنَّا رِزْقًا حَسَنًا فَهُوَ يُنْفِقُ مِنْهُ سِرًّا وَّجَهْرًا ؕ هَلْ يَسْتَوٗنَ ۚ
اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ ۚ بَلْ اَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُوْنَ ﴿٧٥﴾ وَضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا رَّجُلَيْنِ اَحَدُهُمَآ
اَبْكَمُ لَا يَقْدِرُ عَلٰى شَىْءٍ وَّهُوَ كَلٌّ عَلٰى مَوْلٰىهُ ۙ اَيْنَمَا يُوَجِّهْهُ لَا يَاْتِ بِخَيْرٍ ؕ
هَلْ يَسْتَوِىْ هُوَ ۙ وَمَنْ يَّاْمُرُ بِالْعَدْلِ ۙ وَهُوَ عَلٰى صِرَاطٍ مُّسْتَقِيْمٍ ﴿٧٦﴾ وَلِلّٰهِ غَيْبُ
السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ؕ وَمَآ اَمْرُ السَّاعَةِ اِلَّا كَلَمْحِ الْبَصَرِ اَوْ هُوَ اَقْرَبُ ؕ اِنَّ اللّٰهَ
عَلٰى كُلِّ شَىْءٍ قَدِيْرٌ ﴿٧٧﴾ وَاللّٰهُ اَخْرَجَكُمْ مِّنْ بُطُوْنِ اُمَّهٰتِكُمْ لَا تَعْلَمُوْنَ شَيْـًٔا ۙ

وَجَعَلَ لَكُمُ السَّمْعَ وَالْأَبْصَارَ وَالْأَفْئِدَةَ ۙ لَعَلَّكُمْ تَشْكُرُونَ ﴿٧٨﴾ أَلَمْ يَرَوْا إِلَى
الطَّيْرِ مُسَخَّرَاتٍ فِي جَوِّ السَّمَاءِ ۚ مَا يُمْسِكُهُنَّ إِلَّا اللَّهُ ۚ إِنَّ فِي ذَٰلِكَ لَآيَاتٍ
لِقَوْمٍ يُؤْمِنُونَ ﴿٧٩﴾ وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمْ مِنْ بُيُوتِكُمْ سَكَنًا وَجَعَلَ لَكُمْ مِنْ جُلُودِ
الْأَنْعَامِ بُيُوتًا تَسْتَخِفُّونَهَا يَوْمَ ظَعْنِكُمْ وَيَوْمَ إِقَامَتِكُمْ ۙ وَمِنْ أَصْوَافِهَا وَأَوْبَارِهَا
وَأَشْعَارِهَا أَثَاثًا وَمَتَاعًا إِلَىٰ حِينٍ ﴿٨٠﴾ وَاللَّهُ جَعَلَ لَكُمْ مِمَّا خَلَقَ ظِلَالًا
وَجَعَلَ لَكُمْ مِنَ الْجِبَالِ أَكْنَانًا وَجَعَلَ لَكُمْ سَرَابِيلَ تَقِيكُمُ الْحَرَّ وَسَرَابِيلَ
تَقِيكُمْ بَأْسَكُمْ ۚ كَذَٰلِكَ يُتِمُّ نِعْمَتَهُ عَلَيْكُمْ لَعَلَّكُمْ تُسْلِمُونَ ﴿٨١﴾ فَإِنْ تَوَلَّوْا
فَإِنَّمَا عَلَيْكَ الْبَلَاغُ الْمُبِينُ ﴿٨٢﴾ يَعْرِفُونَ نِعْمَتَ اللَّهِ ثُمَّ يُنْكِرُونَهَا وَأَكْثَرُهُمُ
الْكَافِرُونَ ﴿٨٣﴾ وَيَوْمَ نَبْعَثُ مِنْ كُلِّ أُمَّةٍ شَهِيدًا ثُمَّ لَا يُؤْذَنُ لِلَّذِينَ كَفَرُوا وَلَا
هُمْ يُسْتَعْتَبُونَ ﴿٨٤﴾ وَإِذَا رَأَى الَّذِينَ ظَلَمُوا الْعَذَابَ فَلَا يُخَفَّفُ عَنْهُمْ وَلَا هُمْ
يُنْظَرُونَ ﴿٨٥﴾ وَإِذَا رَأَى الَّذِينَ أَشْرَكُوا شُرَكَاءَهُمْ قَالُوا رَبَّنَا هَٰؤُلَاءِ شُرَكَاؤُنَا
الَّذِينَ كُنَّا نَدْعُو مِنْ دُونِكَ ۖ فَأَلْقَوْا إِلَيْهِمُ الْقَوْلَ إِنَّكُمْ لَكَاذِبُونَ ﴿٨٦﴾ وَأَلْقَوْا
إِلَى اللَّهِ يَوْمَئِذٍ السَّلَمَ وَضَلَّ عَنْهُمْ مَا كَانُوا يَفْتَرُونَ ﴿٨٧﴾ الَّذِينَ كَفَرُوا
وَصَدُّوا عَنْ سَبِيلِ اللَّهِ زِدْنَاهُمْ عَذَابًا فَوْقَ الْعَذَابِ بِمَا كَانُوا يُفْسِدُونَ ﴿٨٨﴾

65. *Allah gökten bir su indirdi ve onunla yeryüzünü ölümünden sonra diriltti. Şüphesiz ki bunda, dinleyen toplum için bir ibret vardır.*

66. *Kuşkusuz sizin için hayvanlarda da büyük bir ibret vardır. Zira size, onların karınlarındaki fışkı ile kan arasından (gelen), içenlerin boğazından kolayca geçen hâlis bir süt içiriyoruz.*

67. *Hurma ve üzüm gibi meyvelerden hem içki hem de güzel gıdalar edinirsiniz. İşte bunlarda da aklını kullanan kimseler için büyük bir ibret vardır.*

68-69. *Rabbin, bal arısına, "Dağlardan, ağaçlardan ve insanların yaptıkları çardaklardan kendine evler (kovanlar) edin. Sonra meyvelerin her birinden ye ve Rabbinin sana kolaylaştırdığı yaylım yollarına gir"*

diye ilham etti. Onların karınlarından renkleri çeşitli bir şerbet (bal) çıkar ki onda insanlar için şifa vardır. Elbette bunda düşünen bir kavim için büyük bir ibret vardır.

70. *Sizi Allah yarattı; sonra sizi vefat ettirecek. Daha önce bilgili iken hiçbir şeyi bilmez hale gelsin diye sizden bazı kimseler ömrün en kötü çağına kadar yaşatılacak. Şüphesiz ki Allah bilgilidir, kudretlidir.*

71. *Allah kiminize kiminizden daha bol rızık verdi. Bol rızık verilenler, rızıklarını ellerinin altındakilere verip de bu hususta kendilerini onlara eşit kılmazlar. Durum böyleyken Allah'ın nimetini inkâr mı ediyorlar?*

72. *Allah size kendi nefislerinizden eşler yarattı, eşlerinizden de sizin için oğullar ve torunlar yarattı ve sizi temiz gıdalarla rızıklandırdı. Onlar hâlâ bâtıla inanıp Allah'ın nimetine nankörlük mü ediyorlar?*

73. *(Müşrikler) Allah'ı bırakıp da kendilerine göklerde ve yerde olan rızıktan hiçbir şey veremeyen ve buna asla güçleri yetmeyen şeylere (putlara) tapıyorlar.*

74. *Allah için emsal göstermeyin. Çünkü Allah bilir, siz ise bilmezsiniz.*

75. *Allah, hiçbir şeye gücü yetmeyen, başkasının malı olmuş bir köle ile katımızdan kendisine verdiğimiz güzel rızıktan gizli ve açık olarak harcayan (hür) bir kimseyi misal verir. Bunlar hiç eşit olurlar mı? Doğrusu hamd Allah'a mahsustur. Fakat onların çoğu (bunu) bilmezler.*

76. *Allah şu iki kişiyi de misal verir: Onlardan biri dilsizdir, hiçbir şey beceremez ve efendisinin üstüne bir yüktür. Onu nereye gönderse bir hayır getiremez. Şimdi, bu adamla, doğru yolda yürüyerek adaleti emreden kimse eşit olur mu?*

77. *Göklerin ve yerin gaybı Allah'a aittir. Kıyametin kopması ise göz açıp kapama gibi veya daha az bir zamandan ibarettir. Şüphesiz Allah her şeye kadirdir.*

78. *Siz hiçbir şey bilmezken Allah sizi analarınızın karnından çıkardı; şükredesiniz diye size kulaklar, gözler ve kalpler verdi.*

79. *Göğün boşluğunda emre boyun eğdirilmiş olarak uçuşan kuşları görmediler mi? Onları orada Allah'tan başkası tutamaz. Kuşkusuz bunda, inanan bir toplum için ibretler vardır.*

80. *Allah, evlerinizi sizin için bir huzur ve sükûn yeri yaptı ve sizin için davar derilerinden gerek göç gününüzde, gerekse konaklama gününüzde kolayca taşıyacağınız evler; yünlerinden, yapağılarından ve kıllarından bir süreye kadar (faydalanacağınız) bir ev eşyası ve bir ticaret malı meydana getirdi.*

81. *Allah, yarattıklarından sizin için gölgeler yaptı. Dağlarda da sizin için barınaklar yarattı. Sizi sıcaktan koruyacak elbiseler ve savaşta sizi koruyacak zırhlar yarattı. İşte böylece Allah, Müslüman olmanız için üzerinize nimetini tamamlıyor.*

82. *(Ey Resûlüm!) Yine de yüz çevirirlerse, artık sana düşen, ancak açık bir tebliğden ibarettir.*

83. *Onlar Allah'ın nimetini bilirler (itiraf ederler). Sonra da onu inkâr ederler. Onların çoğu kâfirdir.*

84. *Her ümmetten bir şahit göndereceğimiz gün, artık ne kâfir olanlara (özür dilemelerine) izin verilir ne de onların özür dilemeleri istenir.*

85. *O zulmedenler azabı gördüklerinde, artık onlardan azap hafifletilmez, onlara mühlet de verilmez.*

86. *(Allah'a) ortak koşanlar, ortak koştukları şeyleri gördükleri zaman derler ki: "Rabbimiz! İşte bunlar, seni bırakıp da tapmış olduğumuz ortaklarımızdır." Onlar da bunlara, "Siz mutlaka yalancılarsınız" diye söz atarlar.*

87. *O gün Allah'a teslim (bayrağını) çekerler ve uydurmakta oldukları şeyler onlardan kaybolup gider.*

88. *İnkâr edip de (insanları) Allah yolundan alıkoyanlar var ya, işte onlara, yapmakta oldukları bozgunculuklar sebebiyle, azaplarını kat kat artıracağız.*

MÜŞRİKLERE HİTAP EDEN AYETLER II

Kur'ân bu bölümde de yine önceki bölümün devamı ve tafsilatı niteliğinde müşriklere hitap etmeye devam etmektedir:[73]

---

73 Müellif, burada bir önceki bölümle alakası sebebiyle, yeniden maddelendirmek yerine bir önceki bölümün kaldığı yerden devam etmiştir. (Mütercim).

Sekizincisi: Ayetler bir önceki bölümde genel olarak zikredilen nimetlerin ayrıntılarına değiniyor ve özellikle bütün hayatın kendisine bağlı olduğu su nimetini, ardından pek çok faydaları barındıran hayvanları, ardından da bitkileri dikkatlerimize sunuyor: *"Allah gökten bir su indirdi ve onunla yeryüzünü ölümünden sonra diriltti. Kuşkusuz sizin için hayvanlarda da büyük bir ibret vardır. Zira size, onların karınlarındaki fışkı ile kan arasından (gelen), içenlerin boğazından kolayca geçen hâlis bir süt içiriyoruz. Hurma ve üzüm gibi meyvelerden hem içki hem de güzel gıdalar edinirsiniz. İşte bunlarda da aklını kullanan kimseler için büyük bir ibret vardır."*

Ardından bir de bakıyoruz ki ayetler, gayet latif ve bir o kadar da güzel bir geçişle arıya ve arının ürettiği şifa kaynağına dikkat çekiyor: *"Onların karınlarından renkleri çeşitli bir şerbet (bal) çıkar ki onda insanlar için şifa vardır."* Ondan sonra da gökyüzünde ilahî hükme râm olarak uçuşan kuşları görüyoruz: *"Göğün boşluğunda emre boyun eğdirilmiş olarak uçuşan kuşları görmediler mi? Onları orada Allah'tan başkası tutamaz. Kuşkusuz bunda, inanan bir toplum için ibretler vardır."*

Bununla da kalmıyor, ilerleyen ayetlerde evlerimizin, ev eşyalarımızın ve giydiğimiz elbiselerin de birer nimet olduğu vurgulanıyor: *"Allah, evlerinizi sizin için bir huzur ve sükûn yeri yaptı ve sizin için davar derilerinden gerek göç gününüzde, gerekse konaklama gününüzde kolayca taşıyacağınız evler; yünlerinden, yapağılarından ve kıllarından bir süreye kadar (faydalanacağınız) bir ev eşyası ve bir ticaret malı meydana getirdi. Allah, yarattıklarından sizin için gölgeler yaptı. Dağlarda da sizin için barınaklar yarattı. Sizi sıcaktan koruyacak elbiseler ve savaşta sizi koruyacak zırhlar yarattı."* En sonunda da şu vurgulu ifadeyi görüyoruz: *"İşte böylece Allah, Müslüman olmanız için üzerinize nimetini tamamlıyor."* Artık tüm bu nimetler arasındaki uyumu ve mükemmelliği düşünüp gören birinin her şeye kâdir, her şeyden haberdar olan ve hikmet sahibi yaratıcı bulması gerekir.

Dokuzuncusu: Bu bölümde bir de farklı açılardan insanoğlunun yaratılışına ve sosyal hayatına değinen ayetleri görüyoruz: *"Sizi Allah yarattı; sonra sizi vefat ettirecek. Daha önce bilgiliyken hiçbir şeyi bilmez hale gelsin diye sizden bazı kimseler ömrün en kötü çağına kadar*

yaşatılacak." "Allah size kendi nefislerinizden eşler yarattı, eşlerinizden de sizin için oğullar ve torunlar yarattı ve sizi temiz gıdalarla rızıklandırdı. Onlar hâlâ bâtıla inanıp Allah'ın nimetine nankörlük mü ediyorlar?"

Bu ayetlerde işaret edilen hususlar bir yaratıcının varlığını göstermektedir. Düzenli ve devamı gelen bir hayat için bir erkekle bir kadın arasında oluşan sevgi temelli bütünlük bir rastlantı eseri olamaz. Burada bir kudretin müdahalesinin olduğu gayet açıktır. Zira şu tartışılmaz bir gerçektir ki çiftlerden ne erkek, hanımını kendisi yaratmıştır, ne de hanım, erkeğini. Her şeyi en güzel şekilde yaratan Allah yüceler yücesidir!

Onuncusu: Allah tarafından bahşedilen nimetlerin farkında olup onları anlamlandırabilmek, hakikate kulak verip tefekkür etmeyi gerektirir. İşte bu sebeple bu bölümdeki birçok ayetin sonlarında, *"dinleyen toplum için bir ibret vardır, aklını kullanan kimseler için büyük bir ibret vardır, düşünen bir kavim için büyük bir ibret vardır"* gibi cümleleri görüyoruz. İnsanoğluna bahşedilen tüm nimetlerde tevhidin delilleri mevcuttur. Ancak bu delilleri görmek için insanın aklını çalıştırması ve bilgi edinme kanallarını açık tutması gerekir. Nitekim Allah (c.c.) insanoğlunu hem akıl ile hem de diğer duyu organları ile donatmıştır, artık insanoğlunun mazereti söz konusu olamaz: *"Şükredesiniz diye size kulaklar, gözler ve kalpler verdi."*

On birincisi: Bu arada yetmiş üçüncü ayet-i kerime, müşriklerin Allah dışında taptıkları putların böylesine uyumlu bir varlık âlemini yaratmaktan ve kendilerine en küçük bir yarar sağlamaktan bile aciz olduklarını da vurgulu bir şekilde ifade etmektedir.

Kur'ân-ı Kerim tevhid hakikatini muhataplara anlatmak amacıyla onların günlük hayatlarında alışık oldukları teşbih sanatına da yer vermektedir. Mesela bu bölümde öncelikle hiçbir şeye sahip olmayan ve kendisi başkasının mülkü olan köle ile bazı imkânlara sahip ve dilediği gibi imkânlarını kullanan hür arasında bir ilişki kuruluyor. Ardından, konuşma yetisi olmayan dilsiz ile bilgili, konuşan, adaleti ve iyiliği emreden iki kişi arasında bir kıyaslama yapılıyor. Hiç şüphesiz bu benzetmeler zihinlerde bir şeyi canlandırmak içindir. Müşriklerin

taptığı putlar sonradan olma, başkasının mülkü, iyinin iyi olduğunu da kötünün kötü olduğunu da bilmeyen kör, sağır ve dilsiz varlıklardır. Peki, bu özellikteki putlar her şeyi bilen, gören ve işiten Allah'a nasıl denk tutulabilir? Ayetlerin akışından tüm bu benzetmelerin, şirk ideolojisinin akıl dışılığını, putların acizliğini ve hiçbir şeyden haberlerinin olmadığını ortaya koymak için yapıldığı anlaşılmaktadır. Bazıları buradaki teşbihlerde mümin-kâfir kıyaslaması yapıldığını söylemişlerse de bu yorum, ayetlerin akışına pek uygun değildir. Aslolan burada onların putlarının Allah ile kıyaslanmasının mümkün olmadığını ortaya koymaktır. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

On ikincisi: Müşriklerin bu kör inatları büyük pişmanlıkla son bulacak ama artık pişmanlık vakti geçmiş olacaktır: *"(Allah'a) ortak koşanlar, ortak koştukları şeyleri gördükleri zaman derler ki: 'Rabbimiz! İşte bunlar, Seni bırakıp da tapmış olduğumuz ortaklarımızdır.' Onlar da bunlara, 'Siz mutlaka yalancılarsınız' diye söz atarlar."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

Düşünün, hayvanların yediği gıdalar öyle mucizevî bir dönüşüme uğruyor ki en küçük çer-çöp ve artık karışımı olmaksızın hayvanın yediği şeylerle kan damarları arasından halis süt çıkıyor. İşte bu muazzam mekanizmaya işareten *"Onların karınlarındaki fışkı ile kan arasından (gelen), içenlerin boğazından kolayca geçen hâlis bir süt içiriyoruz"* buyruluyor. Ayetteki "fers," hayvanın yediklerinden sindirim sisteminde kalanlar demektir.

"Hurma ve üzüm gibi meyvelerden hem içki hem de güzel gıdalar edinirsiniz." ayeti bir vakıaya (realiteye) işaret ediyor. Yoksa bu ifade, şarap elde etmeyi mubah kılan bir ayet gibi anlaşılmamalıdır. Zira ayetin bağlamı herhangi bir hüküm koymaktan ziyade Allah'ın nimetlerinin peşpeşe zikredilerek tevhide vurgu yapılmasıyla ilgilidir. Ayrıca zaten Nahl Sûresi, Mekkî bir sûredir. Sanki burada ayet-i kerime onlara şöyle diyor: "Siz zevk aldığınız şu şarabı dahi Allah'ın size bahşettiği üzüm ve hurmalardan elde ediyorsunuz." Bu ayette haddizâtında içkinin güzel bir şey olmadığını belirten, ancak sezgi sahibi uyanık kişilerin sezebileceği bir mesaj da söz konusudur. Çünkü içkinin peşinden güzel rızık

zikrediliyor. Arapçada atıf harfiyle birbirine bağlananlar farklı şeyler olarak değerlendirilir. Dolayısıyla sarhoşluk veren madde ile güzel rızık birbirinden farklıdır.

"Rabbin bal arısına vahyetti." Allah (c.c.) arıya içgüdüsel olarak bal yapma yeteneği vermiştir. Bal yapmak artık onun fıtrî bir özelliğidir. Arıya bu özelliğin verilmesi ayette *"vahiy"* kelimesiyle ifade edilmiştir.

"Dağlardan, ağaçlardan ve insanların yaptıkları çardaklardan kendine evler (kovanlar) edin." Belki bu ayetten yola çıkarak en kaliteli balın dağlardaki kayalıklarda ve ağaç kovuklarında arıların kendiliklerinden yaptıkları peteklerde olduğu, üçüncü sırada da insanların yaptıkları peteklerde biriken balın geldiği söylenebilir. Nitekim bu alanda mahir olanların da ortak kanaati zaten bu yöndedir.

"Sonra Rabbinin sana kolaylaştırdığı yaylım yollarına gir." buyruğunda bahsedilen *"yaylım yolları"* arının, karnını doyurmak üzere ve yuvasına dönerken gidip geleceği yollardır. Bunda da gayet açık bir ibret söz konusudur. Nitekim bugün bilimsel gelişmeler, arıların becerileriyle ilgili -burada sayıp dökemeyeceğimiz- birçok detayı ortaya çıkarmıştır.

"Onların karınlarından renkleri çeşitli bir şerbet (bal) çıkar ki onda insanlar için şifa vardır." ayetinde arıların karınlarından çıktığı belirtilen şerbet, baldır. Bal, hastalıkları tedavide oldukça önemli bir yere ve geniş bir kullanım alanına sahiptir. Günümüzde bilimsel usullerle ve en kaliteli şekilde hazırlanan endüstriyel ilaçların içeriklerinde dahi bal bulunmaktadır.

"Daha önce bilgiliyken hiçbir şeyi bilmez hale gelsin diye sizden bazı kimseler ömrün en kötü çağına kadar yaşatılacak" Unutkanlık ve hafıza kaybı, yaşlılık göstergelerinden olan bir hastalıktır.

"Bol rızık verilenler, rızıklarını ellerinin altındakilere verip de bu hususta kendilerini onlara eşit kılmazlar." ayetinden şu mesajı anlıyoruz: İçinizdeki zenginler, köleleriyle eşit ekonomik şartlarda olmaya razı olmaz, eşit olmak üzere ellerindeki mal ve imkânların fazla olan kısmını onlarla paylaşmazlar. Hal böyleyken varlıkları yaratıp onların rızıklarını veren Allah ile kendi başlarına ayakta duramayan putları

nasıl eşit tutarsınız? Öyleyse *"Allah için emsal göstermeyin,"* yani O'nu, yarattıkları ile eşitlemeyin.

Sekseninci ayetteki (يَوْمَ ظَعْنِكُمْ) ifadesi *"göç gününüzde"* demektir. Aynı ayetteki (اَصْوَافِهَا), *"koyunların yünleri;"* (اَوْبَارِهَا), *"develerin tüyleri;"* (اَشْعَارِهَا), *"keçilerin kılları"* demektir.

"Dağlarda da sizin için barınaklar yarattı." ayetinde geçen (اَكْنَانًا), mağara ve benzeri gizlenme yerleri olarak anlaşılabileceği gibi, bugün dağlardan açılan taş ocaklarından elde edilen ve bina yapımında kullanılan malzeme olarak da anlaşılabilir.

"Sizi sıcaktan koruyacak elbiseler yarattı." Tabiî aynı zamanda soğuktan koruyan. Zira sıcaktan bahsedince doğal olarak bundan soğuk da kastedilmiş olur. Bir şeyi zikredince zıddı olan şey de anlaşıldığı için sıcaktan koruyan deyince zaten soğuktan koruyan da anlaşılır.

"Sizi koruyacak zırhlar yarattı." buyruğunda da savaşta giyilen koruyucu elbiselere işaret edilmektedir.

"Her ümmetten bir şahit göndereceğimiz gün." Kıyamet günü her ümmetin peygamberi, ümmeti hakkında lehte ya da aleyhte şahitlik edecektir.

"Artık ne kâfir olanlara (özür dilemelerine) izin verilir ne de onların özür dilemeleri istenir." Hiçbir özürleri kabul edilmez, söz hakkı da tanınmaz.

"Onlar da bunlara, 'Siz mutlaka yalancılarsınız' diye söz atarlar." Müşriklerin taptıkları sahte ilahları kıyamet günü kendilerine cevap verirler ve "siz yalancılarsınız, sizi biz davet etmedik, siz bize ilahlık atfettiniz" diyeceklerdir.

وَيَوْمَ نَبْعَثُ فِى كُلِّ اُمَّةٍ شَهِيدًا عَلَيْهِمْ مِنْ اَنْفُسِهِمْ وَجِئْنَا بِكَ شَهِيدًا عَلٰى هٰٓؤُلَآءِ ۚ وَنَزَّلْنَا عَلَيْكَ الْكِتَابَ تِبْيَانًا لِكُلِّ شَىْءٍ وَهُدًى وَرَحْمَةً وَبُشْرٰى لِلْمُسْلِمِينَ ﴿٨٩﴾ اِنَّ اللّٰهَ يَأْمُرُ بِالْعَدْلِ وَالْاِحْسَانِ وَاِيتَآئِ ذِى الْقُرْبٰى وَيَنْهٰى عَنِ الْفَحْشَآءِ وَالْمُنْكَرِ وَالْبَغْىِ ۚ يَعِظُكُمْ لَعَلَّكُمْ تَذَكَّرُونَ ﴿٩٠﴾ وَاَوْفُوا بِعَهْدِ اللّٰهِ اِذَا عَاهَدْتُمْ وَلَا تَنْقُضُوا الْاَيْمَانَ بَعْدَ تَوْكِيدِهَا وَقَدْ جَعَلْتُمُ اللّٰهَ عَلَيْكُمْ كَفِيلًا ۚ اِنَّ اللّٰهَ يَعْلَمُ مَا تَفْعَلُونَ ﴿٩١﴾ وَلَا تَكُونُوا كَالَّتِى نَقَضَتْ غَزْلَهَا مِنْ بَعْدِ قُوَّةٍ اَنْكَاثًا ۚ تَتَّخِذُونَ اَيْمَانَكُمْ دَخَلًا بَيْنَكُمْ اَنْ تَكُونَ اُمَّةٌ هِىَ اَرْبٰى مِنْ اُمَّةٍ ۚ اِنَّمَا يَبْلُوكُمُ اللّٰهُ بِهٖ ۚ وَلَيُبَيِّنَنَّ لَكُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ مَا كُنْتُمْ فِيهِ تَخْتَلِفُونَ ﴿٩٢﴾ وَلَوْ شَآءَ اللّٰهُ لَجَعَلَكُمْ اُمَّةً وَاحِدَةً وَلٰكِنْ يُضِلُّ مَنْ يَشَآءُ وَيَهْدِى مَنْ يَشَآءُ ۚ وَلَتُسْـَٔلُنَّ عَمَّا كُنْتُمْ تَعْمَلُونَ ﴿٩٣﴾ وَلَا تَتَّخِذُٓوا اَيْمَانَكُمْ دَخَلًا بَيْنَكُمْ فَتَزِلَّ قَدَمٌ بَعْدَ ثُبُوتِهَا وَتَذُوقُوا السُّٓوءَ بِمَا صَدَدْتُمْ عَنْ سَبِيلِ اللّٰهِ ۚ وَلَكُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿٩٤﴾ وَلَا تَشْتَرُوا بِعَهْدِ اللّٰهِ ثَمَنًا قَلِيلًا ۚ اِنَّمَا عِنْدَ اللّٰهِ هُوَ خَيْرٌ لَكُمْ اِنْ كُنْتُمْ تَعْلَمُونَ ﴿٩٥﴾ مَا عِنْدَكُمْ يَنْفَدُ وَمَا عِنْدَ اللّٰهِ بَاقٍ ۗ وَلَنَجْزِيَنَّ الَّذِينَ صَبَرُٓوا اَجْرَهُمْ بِاَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩٦﴾ مَنْ عَمِلَ صَالِحًا مِنْ ذَكَرٍ اَوْ اُنْثٰى وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَلَنُحْيِيَنَّهٗ حَيٰوةً طَيِّبَةً ۖ وَلَنَجْزِيَنَّهُمْ اَجْرَهُمْ بِاَحْسَنِ مَا كَانُوا يَعْمَلُونَ ﴿٩٧﴾ فَاِذَا قَرَأْتَ الْقُرْاٰنَ فَاسْتَعِذْ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ ﴿٩٨﴾ اِنَّهٗ لَيْسَ لَهٗ سُلْطَانٌ عَلَى الَّذِينَ اٰمَنُوا وَعَلٰى رَبِّهِمْ يَتَوَكَّلُونَ ﴿٩٩﴾ اِنَّمَا سُلْطَانُهٗ عَلَى الَّذِينَ يَتَوَلَّوْنَهٗ وَالَّذِينَ هُمْ بِهٖ مُشْرِكُونَ ۚ ﴿١٠٠﴾ وَاِذَا بَدَّلْنَآ اٰيَةً مَكَانَ اٰيَةٍ ۙ وَاللّٰهُ اَعْلَمُ بِمَا يُنَزِّلُ قَالُٓوا اِنَّمَآ اَنْتَ مُفْتَرٍ ۚ بَلْ اَكْثَرُهُمْ لَا يَعْلَمُونَ ﴿١٠١﴾ قُلْ نَزَّلَهٗ رُوحُ الْقُدُسِ مِنْ رَبِّكَ بِالْحَقِّ لِيُثَبِّتَ الَّذِينَ اٰمَنُوا وَهُدًى وَبُشْرٰى لِلْمُسْلِمِينَ ﴿١٠٢﴾ وَلَقَدْ نَعْلَمُ اَنَّهُمْ يَقُولُونَ اِنَّمَا يُعَلِّمُهٗ بَشَرٌ ۗ لِسَانُ الَّذِى

يُلْحِدُونَ اِلَيْهِ اَعْجَمِيٌّ وَهٰذَا لِسَانٌ عَرَبِيٌّ مُبِينٌ ﴿١٠٣﴾ اِنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ لَا يَهْدِيهِمُ اللّٰهُ وَلَهُمْ عَذَابٌ اَلِيمٌ ﴿١٠٤﴾ اِنَّمَا يَفْتَرِى الْكَذِبَ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِاٰيَاتِ اللّٰهِ وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْكَاذِبُونَ ﴿١٠٥﴾

89. *O gün her ümmetin içinden kendilerine birer şahit göndereceğiz. Seni de hepsinin üzerine şahit olarak getireceğiz. Ayrıca bu Kitab'ı da sana, her şey için bir açıklama, bir hidayet ve rahmet kaynağı ve Müslümanlar için bir müjde olarak indirdik.*

90. *Muhakkak ki Allah, adaleti, iyiliği, akrabaya yardım etmeyi emreder, çirkin işleri, fenalık ve azgınlığı da yasaklar. O, düşünüp tutasınız diye size öğüt veriyor.*

91. *Antlaşma yaptığınız zaman, Allah'ın ahdini yerine getirin ve Allah'ı üzerinize şahit tutarak pekiştirdikten sonra yeminleri bozmayın. Şüphesiz Allah, yapacağınız şeyleri pek iyi bilir.*

92. *Bir toplum diğer bir toplumdan (sayıca ve malca) daha çok olduğu için yeminlerinizi, aranızda bir fesat aracı edinerek ipliğini sağlamca büktükten sonra çözüp bozan (kadın) gibi olmayın. Allah, bununla sizi imtihan etmektedir. Hakkında ihtilafa düşmekte olduğunuz şeyi kıyamet gününde mutlaka size açıklayacaktır.*

93. *Allah dileseydi hepinizi bir tek ümmet kılardı; fakat O, dilediğini saptırır, dilediğini de doğru yola iletir. Yaptıklarınızdan mutlaka sorumlu tutulacaksınız.*

94. *Yeminlerinizi aranızda fesada araç edinmeyin, aksi halde (İslam'da) sebat etmişken ayağınız kayar da (insanları) Allah yolundan alıkoymanız sebebiyle (dünyada) kötülüğü tadarsınız. Sizin için (ahirette de) büyük bir azap vardır.*

95. *Allah'ın ahdini az bir karşılığa değişmeyin! Şayet anlayan kimseler iseniz, şüphesiz Allah katında olan (sevap) sizin için daha hayırlıdır.*

96. *Sizin yanınızdaki (dünya malı) tükenir, Allah katındakiler ise bâkidir. Elbette sabırlı davrananlara, yapmakta olduklarının en güzeliyle mükâfatlarını vereceğiz.*

97. Erkek veya kadın, mümin olarak kim iyi amel işlerse, onu mutlaka güzel bir hayat ile yaşatırız. Ve mükâfatlarını, elbette yapmakta olduklarının en güzeliyle veririz.

98. Kur'ân okuduğun zaman o kovulmuş şeytandan Allah'a sığın!

99. Gerçek şu ki: İman edip de yalnız Rablerine tevekkül edenler üzerinde onun (şeytanın) bir hâkimiyeti yoktur.

100. Onun hâkimiyeti, ancak onu dost edinenlere ve onu Allah'a ortak koşanlaradır.

101. Biz bir ayetin yerine başka bir ayeti getirdiğimiz zaman -ki Allah, neyi indireceğini çok iyi bilir- "Sen ancak bir iftiracısın"» dediler. Hayır; onların çoğu bilmezler.

102. De ki: Onu, Mukaddes Rûh (Cebrail), iman edenlere sebat vermek, Müslümanları doğru yola iletmek ve onlara müjde vermek için Rabbin katından hak olarak indirdi.

103. Şüphesiz Biz onların "Kur'ân'ı ona ancak bir insan öğretiyor" dediklerini biliyoruz. Kendisine nispet ettikleri şahsın dili yabancıdır. Hâlbuki bu (Kur'ân) apaçık bir Arapçadır.

104. Allah'ın ayetlerine inanmayanlar yok mu, kuşkusuz Allah onları doğru yola iletmez ve onlar için elem verici bir azap vardır.

105. Allah'ın ayetlerine inanmayanlar, ancak yalan uydurur. İşte onlar, yalancıların kendileridir.

İSLAM TOPLUMUNUN DEĞERLER SİSTEMİNİN İNŞASI I

Fert ve toplumların hayat tarzlarını ve algılarını belirleyen ölçütlerin toplamına o toplumun değerler sistemi denir ve bu sistem bir toplumun genel algı ve anlayışını belirler. Bu değerler sistemi ile fertler olarak bizler; eylemlerimizde, ilişki ağlarımızda ve alışkanlıklarımızda, herhangi bir uzmana sorma ihtiyacı hissetmeden neyin eğri neyin doğru olduğunu ayırt edebiliriz.

İslam toplumunun değerler sistemini Kur'ân-ı Kerim özelinde ele alacak olursak, bu anlamda en temel değerlerin Fâtiha Sûresi'nde oluşturulduğunu, diğer sûrelerde yapılan ilave değerlerin hep o temel

üzerine inşa edildiğini, bir yönüyle de bunların Fâtiha'daki temel esasları açıkladığını görüyoruz. Bu bölümde ve bir sonraki bölümde ele alacağımız ayetlerin ihtiva ettiği değer ve prensipleri, ayetlerin sırasına riayet ederek ele alacağız.

1- Kur'ân, hayatın her alanını kuşatır: İslam, fertlerin düşünce ve eylem planında ihtiyaç duyacakları tüm prensipleri kuşatır ve kendisine inananları haricî bir şeye ihtiyaç bırakmayacak şekilde eğitir: *"Bu Kitab'ı da sana, her şey için bir açıklama olarak indirdik"* ayeti bize bunu öğretir.

2- Kur'ân rehberdir: *"Bu Kitab'ı sana, bir hidayet kaynağı olarak indirdik"* ayetindeki "hüdâ" vurgusu daha önce Fâtiha'da geçen (اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ) ayetini pekiştirir.

3- Kur'ân rahmettir: *"Bir rahmet kaynağı olarak indirdik." "Rahmet"* sıfatı Fâtiha'da dört defa Allah'ın ismiyle birlikte tekrarlanan bir sıfattır.

4- Kur'ân, Müslümanlar için müjdedir: *"Bir müjde olarak indirdik."* İslam'ın kutsal kitabı, müjde olduğu gibi, İslam da nefret ettiren değil, müjdeleyen bir dindir.

5- Kur'ân, adaleti emreder: *"Muhakkak ki Allah, adaleti emreder."* Kur'ân'ın adaleti emretmesi de yine (اِهْدِنَا الصِّرَاطَ الْمُسْتَقِيمَ) ayetinin bir yansımasıdır. Çünkü sırat-ı müstakim kendisinde çarpıklık ve zulüm olmayan yol demektir.

6- Kur'ân, iyiliği emreder: *"Muhakkak ki Allah iyiliği emreder." "İhsan,"* kişinin kendisini her daim Allah'ın gördüğünü hissederek yaşaması şuurudur.[74] Ayrıca ihsan kavramı, yapılan bir işi en iyi bir şekilde yapmayı ifade eden itkân kavramını da kapsayan bir kavramdır.

7- Kur'ân, akrabalarla iletişimi kesmemeyi emreder: *"Allah yakınlara vermenizi emreder."*

---

74 Ebu Hureyre'nin (r.a.) rivayet ettiği, "Cibril hadisi" olarak bilinen ve muttefekun aleyh olan hadis-i şerifin bir bölümü şöyledir: *"İhsan, Allah'a, O'nu görüyormuşcasına ibadet etmendir. Çünkü her ne kadar sen onu görmüyorsan da O seni muhakkak görür."* (*Sahîh-i Buhârî*, IV/1793, *Sahîh-i Müslim*, I/30).

8- Kur'ân, iffetsizlikten, kötülükten ve azgınlıktan nehyeder: *"Çirkin işleri, fenalık ve azgınlığı da yasaklar."*

9- Kur'ân, ahde vefalı olmayı emreder: *"Antlaşma yaptığınız zaman, Allah'ın ahdini yerine getirin ve Allah'ı üzerinize şahit tutarak pekiştirdikten sonra yeminleri bozmayın."*

10-Kur'ân, dinin ve ilmin emanet olduğu bilincini aşılar: *"Allah'ın ahdini az bir karşılığa değişmeyin!"*

11-Kur'ân, sabrı öğretir: *"Elbette sabırlı davrananlara, yapmakta olduklarının en güzeliyle mükâfatlarını vereceğiz."*

12-Kur'ân, salih ameli öğretir: *"Erkek veya kadın, mümin olarak kim salih amel işlerse, onu mutlaka güzel bir hayat ile yaşatırız."*

13-Kur'ân, şeytanın yollarından uzak durmayı öğretir: *"Kur'ân okuduğun zaman o kovulmuş şeytandan Allah'a sığın!"*

14-Kur'ân, amel zemininde bir tevekkülü öğretir: *"Gerçek şu ki: İman edip de yalnız Rablerine tevekkül edenler üzerinde onun (şeytanın) bir hâkimiyeti yoktur."*

15-Kur'ân, sebatı öğretir: *"De ki: Onu Mukaddes Rûh (Cebrail), iman edenlere sebat vermek, Müslümanları doğru yola iletmek ve onlara müjde vermek için Rabbin katından hak olarak indirdi."*

16-Kur'ân'ın dili son derece sadedir: *"Hâlbuki bu (Kur'ân) apaçık bir Arapçadır."*

17-Kur'ân, doğruluğu öğretir: *"Allah'ın ayetlerine inanmayanlar, ancak yalan uydurur. İşte onlar, yalancıların kendileridir."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Her şeyi açıklamak üzere." Yani inanca ve hayata dair insanların ihtiyaç duydukları her şeyi beyan etmek üzere.

"Allah yakınlara vermenizi emreder." Yani sıla-i rahimi emreder.

"Haddi aşmayı yasaklar." ayetindeki "bağy" kelimesi, *"haddi aşmak"* demektir

"Yeminlerinize aykırı davranmayın." ayetindeki (الْأَيْمَانَ), *"yeminler"* demektir. Allah adına yapılan yeminler için kullanılır.

Doksan ikinci ayetteki (اَنْكَاثًا) kelimesi, "bozmak" anlamında (نِكْثٌ) kelimesinin çoğuludur.

(دَخَلًا بَيْنَكُمْ) ifadesi ise birbirine hainlik etmek demektir.

"Bir toplum diğer bir toplumdan (sayıca ve malca) daha çok olduğu için yeminlerinizi aranızda bir fesat aracı edinmeyin." ayeti ahitleri bozmanın sebeplerinden birine değiniyor. Bir toplum, daha önce kendileriyle anlaşma yapıp sözleştiği toplumdan daha güçlü ve kuvvetli bir toplumu gördüğünde bu defa onlarla anlaşma yapmak ister. Ancak bu ikinci grup kendileriyle anlaşma yapmak için ilk grupla yaptıkları anlaşmayı bozmayı şart koşarlar. Böylece yemin, bir hainlik vesilesine dönüşür. Maalesef bu tür kirli ilişkiler günümüzde de çokça görülmektedir.

"'Sen ancak bir iftiracısın' dediler." Kur'ân-ı Kerim'in nüzul sürecinde İslam toplumunda tedriciliğin bir gereği olarak eski hükme ilavede bulunan veya onu değiştiren birtakım hükümler geldikçe müşrikler Allah Resûlü'nü (s.a.s.) yalancılıkla itham ediyorlardı. Yüz birinci ayette buna işaret ediliyor.

Yüz ikinci ayette geçen "Rûhu'l-Kudüs" ile Cebrail (a.s.) kastedilmektedir.

"Kendisine nisbet ettikleri şahsın dili yabancıdır. Hâlbuki bu (Kur'ân) apaçık bir Arapçadır." Kureyşliler Hz. Muhammed'in (s.a.s.) Kur'ân'ı, kendilerinin de iyi bildiği ve tanıdığı, Arap olmayan bir adamdan öğrendiğini iddia ediyorlardı. Bu ayette geçen (يُلْحِدُونَ) fiili, ithama yönelmek, meyletmek anlamına gelmektedir.

مَنْ كَفَرَ بِاللّٰهِ مِنْ بَعْدِ اِيمَانِهٖٓ اِلَّا مَنْ اُكْرِهَ وَقَلْبُهٗ مُطْمَئِنٌّ بِالْاِيمَانِ وَلٰكِنْ
مَنْ شَرَحَ بِالْكُفْرِ صَدْرًا فَعَلَيْهِمْ غَضَبٌ مِنَ اللّٰهِ ۚ وَلَهُمْ عَذَابٌ عَظِيمٌ ﴿١٠٦﴾
ذٰلِكَ بِاَنَّهُمُ اسْتَحَبُّوا الْحَيٰوةَ الدُّنْيَا عَلَى الْاٰخِرَةِ ۙ وَاَنَّ اللّٰهَ لَا يَهْدِى الْقَوْمَ
الْكَافِرِينَ ﴿١٠٧﴾ اُولٰٓئِكَ الَّذِينَ طَبَعَ اللّٰهُ عَلٰى قُلُوبِهِمْ وَسَمْعِهِمْ وَاَبْصَارِهِمْ ۚ
وَاُولٰٓئِكَ هُمُ الْغَافِلُونَ ﴿١٠٨﴾ لَا جَرَمَ اَنَّهُمْ فِى الْاٰخِرَةِ هُمُ الْخَاسِرُونَ ﴿١٠٩﴾
ثُمَّ اِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ هَاجَرُوا مِنْ بَعْدِ مَا فُتِنُوا ثُمَّ جَاهَدُوا وَصَبَرُٓوا ۙ اِنَّ
رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ رَحِيمٌ ۚ ﴿١١٠﴾ يَوْمَ تَاْتِى كُلُّ نَفْسٍ تُجَادِلُ عَنْ نَفْسِهَا
وَتُوَفّٰى كُلُّ نَفْسٍ مَا عَمِلَتْ وَهُمْ لَا يُظْلَمُونَ ﴿١١١﴾ وَضَرَبَ اللّٰهُ مَثَلًا قَرْيَةً
كَانَتْ اٰمِنَةً مُطْمَئِنَّةً يَاْتِيهَا رِزْقُهَا رَغَدًا مِنْ كُلِّ مَكَانٍ فَكَفَرَتْ بِاَنْعُمِ اللّٰهِ
فَاَذَاقَهَا اللّٰهُ لِبَاسَ الْجُوعِ وَالْخَوْفِ بِمَا كَانُوا يَصْنَعُونَ ﴿١١٢﴾ وَلَقَدْ جَآءَهُمْ
رَسُولٌ مِنْهُمْ فَكَذَّبُوهُ فَاَخَذَهُمُ الْعَذَابُ وَهُمْ ظَالِمُونَ ﴿١١٣﴾ فَكُلُوا مِمَّا
رَزَقَكُمُ اللّٰهُ حَلَالًا طَيِّبًا ۖ وَاشْكُرُوا نِعْمَتَ اللّٰهِ اِنْ كُنْتُمْ اِيَّاهُ تَعْبُدُونَ ﴿١١٤﴾
اِنَّمَا حَرَّمَ عَلَيْكُمُ الْمَيْتَةَ وَالدَّمَ وَلَحْمَ الْخِنْزِيرِ وَمَٓا اُهِلَّ لِغَيْرِ اللّٰهِ بِهٖ ۚ فَمَنِ
اضْطُرَّ غَيْرَ بَاغٍ وَلَا عَادٍ فَاِنَّ اللّٰهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ ﴿١١٥﴾ وَلَا تَقُولُوا لِمَا تَصِفُ
اَلْسِنَتُكُمُ الْكَذِبَ هٰذَا حَلَالٌ وَهٰذَا حَرَامٌ لِتَفْتَرُوا عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ ۚ اِنَّ
الَّذِينَ يَفْتَرُونَ عَلَى اللّٰهِ الْكَذِبَ لَا يُفْلِحُونَ ۚ ﴿١١٦﴾ مَتَاعٌ قَلِيلٌ وَلَهُمْ عَذَابٌ
اَلِيمٌ ﴿١١٧﴾ وَعَلَى الَّذِينَ هَادُوا حَرَّمْنَا مَا قَصَصْنَا عَلَيْكَ مِنْ قَبْلُ ۚ وَمَا
ظَلَمْنَاهُمْ وَلٰكِنْ كَانُٓوا اَنْفُسَهُمْ يَظْلِمُونَ ﴿١١٨﴾ ثُمَّ اِنَّ رَبَّكَ لِلَّذِينَ عَمِلُوا
السُّٓوءَ بِجَهَالَةٍ ثُمَّ تَابُوا مِنْ بَعْدِ ذٰلِكَ وَاَصْلَحُٓوا ۙ اِنَّ رَبَّكَ مِنْ بَعْدِهَا لَغَفُورٌ
رَحِيمٌ ۚ ﴿١١٩﴾ اِنَّ اِبْرٰهِيمَ كَانَ اُمَّةً قَانِتًا لِلّٰهِ حَنِيفًا ۖ وَلَمْ يَكُ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ۙ
﴿١٢٠﴾ شَاكِرًا لِاَنْعُمِهٖ ۚ اِجْتَبٰيهُ وَهَدٰيهُ اِلٰى صِرَاطٍ مُسْتَقِيمٍ ﴿١٢١﴾ وَاٰتَيْنَاهُ فِى
الدُّنْيَا حَسَنَةً ۖ وَاِنَّهٗ فِى الْاٰخِرَةِ لَمِنَ الصَّالِحِينَ ۚ ﴿١٢٢﴾ ثُمَّ اَوْحَيْنَٓا اِلَيْكَ اَنِ
اتَّبِعْ مِلَّةَ اِبْرٰهِيمَ حَنِيفًا ۖ وَمَا كَانَ مِنَ الْمُشْرِكِينَ ﴿١٢٣﴾ اِنَّمَا جُعِلَ السَّبْتُ
عَلَى الَّذِينَ اخْتَلَفُوا فِيهِ ۚ وَاِنَّ رَبَّكَ لَيَحْكُمُ بَيْنَهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ فِيمَا كَانُوا

فِيهِ يَخْتَلِفُونَ ﴿١٢٤﴾ اُدْعُ اِلٰى سَبِيلِ رَبِّكَ بِالْحِكْمَةِ وَالْمَوْعِظَةِ الْحَسَنَةِ وَجَادِلْهُمْ بِالَّتِى هِىَ اَحْسَنُ اِنَّ رَبَّكَ هُوَ اَعْلَمُ بِمَنْ ضَلَّ عَنْ سَبِيلِهِ وَهُوَ اَعْلَمُ بِالْمُهْتَدِينَ ﴿١٢٥﴾ وَاِنْ عَاقَبْتُمْ فَعَاقِبُوا بِمِثْلِ مَا عُوقِبْتُمْ بِهِ وَلَئِنْ صَبَرْتُمْ لَهُوَ خَيْرٌ لِلصَّابِرِينَ ﴿١٢٦﴾ وَاصْبِرْ وَمَا صَبْرُكَ اِلَّا بِاللّٰهِ وَلَا تَحْزَنْ عَلَيْهِمْ وَلَا تَكُ فِى ضَيْقٍ مِمَّا يَمْكُرُونَ ﴿١٢٧﴾ اِنَّ اللّٰهَ مَعَ الَّذِينَ اتَّقَوْا وَالَّذِينَ هُمْ مُحْسِنُونَ ﴿١٢٨﴾

106. *Kim iman ettikten sonra Allah'ı inkâr ederse -kalbi imanla dolu olduğu halde (inkâra) zorlanan başka- fakat kim kalbini kâfirliğe açarsa, işte Allah'ın gazabı bunlaradır; onlar için büyük bir azap vardır.*

107. *Bu (azap), onların dünya hayatını ahirete tercih etmelerinden ve Allah'ın kâfirler topluluğunu hidayete erdirmemesinden ötürüdür.*

108. *İşte onlar Allah'ın, kalplerini, kulaklarını ve gözlerini mühürlediği kimselerdir. Ve onlar gafillerin kendileridir.*

109. *Hiç şüphesiz onlar ahirette ziyana uğrayanların ta kendileridir.*

110. *Sonra şüphesiz Rabbin, eziyet edildikten sonra hicret edip, ardından da sabrederek cihad edenlerin yardımcısıdır. Bütün bunlardan sonra Rabbin elbette çok bağışlayan, pek esirgeyendir.*

111. *O gün, herkes gelip kendi canını kurtarmak için uğraşır ve herkese, yaptığının karşılığı eksiksiz ödenir, onlara asla zulmedilmez.*

112. *Allah, (ibret için) bir ülkeyi örnek verdi: Bu ülke güvenli, huzurlu idi; ona rızkı her yerden bol bol gelirdi. Sonra onlar Allah'ın nimetlerine karşı nankörlük ettiler. Allah da onlara, yaptıklarından ötürü açlık ve korku sıkıntısını tattırdı.*

113. *Andolsun ki onlara kendilerinden peygamber geldi de onu yalanladılar. Onlar zulmederlerken azap onları yakalayıverdi.*

114. *Artık, Allah'ın size verdiği rızıktan helâl ve temiz olarak yiyin, eğer (gerçekten) yalnız Allah'a ibadet ediyorsanız, O'nun nimetine şükredin.*

115. *(Allah) size, sadece ölü hayvanı, kanı, domuz etini ve Allah'tan başkası adına kesilen hayvanı haram kıldı. Ancak kim mecbur kalırsa*

(başkalarının haklarına) saldırmaksızın, sınırı da aşmadan (bunlardan yiyebilir). Çünkü Allah çok bağışlayan, pek esirgeyendir.

116. *Dillerinizin uydurduğu yalana dayanarak "Bu helâldir, şu da haramdır" demeyin, çünkü Allah'a karşı yalan uydurmuş oluyorsunuz. Kuşkusuz Allah'a karşı yalan uyduranlar kurtuluşa eremezler.*

117. *(Kazandıkları) pek az bir menfaattir. Hâlbuki onlar için elem verici bir azap vardır.*

118. *Sana anlattıklarımızı, daha önce, Yahudi olanlara da haram kılmıştık. Biz onlara zulmetmedik, fakat onlar kendilerine haksızlık ediyorlardı.*

119. *Sonra şüphesiz Rabbin, cahillik sebebiyle kötülük yapan, sonra da bunun ardından tevbe edip durumunu düzeltenleri (bağışlayacaktır). Çünkü onlar tevbe ettikten sonra Rabbin elbet çok bağışlayan, pek esirgeyendir.*

120. *İbrâhim, gerçekten hakka yönelen, Allah'a itaat eden bir önder idi; Allah'a ortak koşanlardan değildi.*

121. *Allah'ın nimetlerine şükrediciydi. Çünkü Allah onu seçmiş ve doğru yola iletmişti.*

122. *Ona dünyada güzellik verdik. Muhakkak ki o, ahirette de sâlihlerdendir.*

123. *Sonra da sana, "Doğru yola yönelerek İbrâhim'in dinine uy! O müşriklerden değildi" diye vahyettik.*

124. *Cumartesi tatili, ancak onda ihtilaf edenlere (farz) kılınmıştı. Kıyamet günü, Rabbin, muhakkak onların ihtilafa düştükleri şey hakkında aralarında hüküm verecektir.*

125. *(Resûlüm!) Sen, Rabbinin yoluna hikmet ve güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel şekilde mücadele et! Rabbin, kendi yolundan sapanları en iyi bilendir ve O, hidayete erenleri de çok iyi bilir.*

126. *Eğer ceza verecekseniz, size yapılan işkencenin misliyle ceza verin. Ama sabrederseniz, elbette o, sabredenler için daha hayırlıdır.*

127. *Sabret! Senin sabrın da ancak Allah'ın yardımı iledir. Onlardan dolayı kederlenme; kurmakta oldukları tuzaktan kaygı duyma!*

128. *Çünkü Allah, (kötülükten) sakınanlar ve güzel amel edenlerle beraberdir.*

İSLAM TOPLUMUNUN DEĞERLER SİSTEMİNİN İNŞASI II

Bir önceki bölümün devamı olarak sûrede şu değer ölçütlerine dikkat çekilmektedir:

1- Kur'ân, esas olanın kalbî durum ve itminan olduğunu öğretir: *"Kim iman ettikten sonra Allah'ı inkâr ederse -kalbi imanla dolu olduğu halde (inkâra) zorlanan başka- fakat kim kalbini kâfirliğe açarsa, işte Allah'ın gazabı bunlaradır; onlar için büyük bir azap vardır."*

2- Kur'ân, ahireti öncelemeyi öğretir: *"Bu (azap), onların dünya hayatını ahirete tercih etmelerinden ve Allah'ın kâfirler topluluğunu hidayete erdirmemesinden ötürüdür."*

3- Kur'ân, uyanık olmayı ve gaflete düşmemeyi öğretir: *"İşte onlar Allah'ın, kalplerini, kulaklarını ve gözlerini mühürlediği kimselerdir. Ve onlar gafillerin kendileridir."*

4- Gerektiğinde, inancı ve o inancın temel ideallerini korumak için hicret ve cihat etmek gerektiğini öğretir: *"Sonra şüphesiz Rabbin, eziyet edildikten sonra hicret edip, ardından da sabrederek cihad edenlerin yardımcısıdır. Bütün bunlardan sonra Rabbin elbette çok bağışlayan, pek esirgeyendir."*

5- Herkesin kendi sorumluluğunu üstleneceğini öğretir: *"O gün, herkes gelip kendi canını kurtarmak için uğraşır ve herkese, yaptığının karşılığı eksiksiz ödenir, onlara asla zulmedilmez."*

6- Verilen nimetlere şükretmeyi ve nankörlük etmemeyi öğretir. Önceki toplumlarda Allah, bazı zalimleri açlık ve korku ile cezalandırmıştır: *"Allah, (ibret için) bir ülkeyi örnek verdi: Bu ülke güvenli, huzurlu idi; ona rızkı her yerden bol bol gelirdi. Sonra onlar Allah'ın nimetlerine karşı nankörlük ettiler. Allah da onlara, yaptıklarından ötürü açlık ve korku sıkıntısını tattırdı." "Eğer (gerçekten) yalnız Allah'a ibadet ediyorsanız, O'nun nimetine şükredin."*

7- Kur'ân, helal daire ile yetinmek ihtiyaçları bu daire içindeki nimetlerle karşılamak gerektiğini öğretir: *"Artık, Allah'ın size verdiği rızıktan helâl ve temiz olarak yiyin."*

8- Kur'ân'a göre, her ne olursa olsun tevbe kapısı açıktır, kişinin kendini düzeltme şansı vardır: *"Sonra şüphesiz Rabbin, cahillik sebebiyle kötülük yapan, sonra da bunun ardından tevbe edip durumunu düzeltenleri (bağışlayacaktır). Çünkü onlar tevbe ettikten sonra Rabbin elbet çok bağışlayan, pek esirgeyendir."*

9- Kur'ân, hedefi yüksek tutmak gerektiğini, büyük hayaller kurmayı öğretir: *"İbrâhim, gerçekten hakka yönelen, Allah'a itaat eden bir önder idi."*

10- Kur'ân, tevhide sarılıp şirki defetmeyi öğretir: *"İbrâhim, gerçekten hakka yönelen, Allah'a itaat eden bir önder idi; Allah'a ortak koşanlardan değildi."*

11- Kur'ân, davette hikmetli olmayı, güzelce öğüt vermeyi, en güzel şekilde insanlarla mücadele etmeyi öğretir: *"(Resûlüm!) Sen Rabbinin yoluna hikmet ve güzel öğütle çağır ve onlarla en güzel şekilde mücadele et!"*

12- Hak yoldan sapanlardan ve müfsitlerden ayrışmak gerektiğini öğretir: *"Rabbin, kendi yolundan sapanları en iyi bilendir ve O, hidayete erenleri de çok iyi bilir."* Bu ifadeler, âdeta Fâtiha'daki ifadelerin bir kez daha vurgulanmasıdır.

13- Kur'ân, cezalandırmada adalet ilkesinden şaşmamak gerektiğini, bununla birlikte sabredip affetmenin de en güzeli olduğunu öğretir: *"Eğer ceza verecekseniz, size yapılan işkencenin misliyle ceza verin. Ama sabrederseniz, elbette o, sabredenler için daha hayırlıdır."*

14- Kur'ân, her daim takvaya vurgu yapar: *"Çünkü Allah, (kötülükten) sakınanlar ve güzel amel edenlerle beraberdir."* *"Takva,"* Allah'tan korkmak ve cezasından çekinmektir. Takva, bizzat kişinin imanının gerçekleştirdiği iç kontrolüdür.

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Kalbi imanla dolu olduğu halde (inkâra) zorlanan başka." Bir Müslümanın inkâr nitelikli bir sözü söylemesi ancak iki şartla caiz olabilir: a) Öldürülme ya da tahammülü mümkün olmayan şiddetli eziyet tehdidi karşısında. b) İnkâr nitelikli sözü söylerken kalbinde herhangi bir tereddüt oluşmayıp kalben iman itminanını hissetmesi şartıyla. Bazıları bunu Şia'daki takiyye ile karıştırabilir. Ancak şunu belirtelim ki buradaki iki şart bunun takiyyeden farklı olduğunu gösteriyor zaten. Takiyye, en küçük menfaatler için hemen uygulanabilen, bu yönüyle bir tür nifak kokusu taşıyan bir şeydir. Ayrıca şunu da biliyoruz ki okumakta olduğumuz bu ayet, müşriklerin eziyetlerine maruz kalan Ammâr b. Yâsir (r.a.) hakkında nazil olmuştur. Onun herhangi bir kalbî problem yaşamadığı ve inkâr sözünü de dünyevî menfaati için söylemediği gayet aşikârdır. Bu ayet-i kerime hususî bir sebeple inmişse de hükmü umumidir. Ammâr (r.a) ile aynı şartlarda olan herkese ruhsat sağlayan bir ayettir.

"İşte onlar, Allah'ın, kalplerini mühürlediği kimselerdir." Allah (c.c.), kendi zulümleri ve beyinsizlikleri sebebiyle müşriklerin kalplerini mühürlemiştir. Artık neredeyse hiçbir şeyi anlamazlar.

"Rabbin, eziyet edildikten sonra hicret edip, ardından da sabrederek cihad edenlerin yardımcısıdır." buyruğunda sözü edilen eziyet, hicretten önce müşriklerin Müslümanlara yaptığı eziyetlerdir.

(فَأَذَاقَهَا اللهُ لِبَاسَ الْجُوعِ) ayetindeki *"açlık elbisesi,"* tüm beldeyi kaplayan açlıktan kinaye olmak üzere mecazî bir kullanımdır.

"(Allah) size, sadece ölü hayvanı, kanı, domuz etini ve Allah'tan başkası adına kesilen hayvanı haram kıldı. Ancak kim mecbur kalırsa (başkalarının haklarına) saldırmaksızın, sınırı da aşmadan (bunlardan yiyebilir)." Kendiliğinden ölmüş hayvanı yemek haram olduğu gibi, birtakım fıkhî ihtilaflar olmakla birlikte onu başka amaçlarla kullanmak da bu hükme dâhildir. Ayette domuzun sadece eti zikredilmiş olsa da bir bütün olarak hepsi kastedilmektedir. Buna, Arapçada bir şeyin parçasını zikredip tümünü kastetme anlamında "zikru'l-cüz iradetü'l-kül" kaidesi denir. O nedenle domuzun eti de başka bir parçası da yenemez.

Ayrıca başka amaçlarla kullanımı da bu hükme dâhil olmakla birlikte bu mesele fıkıh kitaplarında ayrıntılı olarak ele alınmaktadır. Allah'ın dışında, putlar için ya da birtakım kabirlere sunak olarak kesilen hayvanlar da haramdır. Herhangi biri ileri derecede aç kalır da isyan niyetli ve kendisini ayakta tutacak miktardan fazla olmaksızın bunlardan yerse, bunun herhangi bir vebali yoktur.

"İbrâhim tek başına bir ümmet/önder idi." İbrâhim (a.s.), ümmetinin iman etmesini ve onların cehalet, şirk ve zulüm bataklıklarından kurtulmalarını çok arzuluyordu. Bu konudaki hırsı ve gayreti sebebiyle *"tek başına bir ümmet"* nitelemesine mazhar oldu.

"Cumartesi tatili, ancak onda ihtilaf edenlere (farz) kılınmıştı." ayeti Müslümanların Yahudilerden farklı olduklarına dikkat çeker. Allah Teâlâ, ümmet-i Muhammed'e cuma gününü, Yahudilere cumartesi gününü tahsis etmiş, onlar peygamberleri Mûsâ'ya (a.s.) itaat etmemeleri sebebiyle Allah cumartesi gününde onları zorlu bir imtihana tabi tutmuştur. Bu ayetin *"Doğru yola yönelerek İbrâhim'in dinine uy!"* hitabından sonra gelmesi de manidardır. Herhangi birinin, cumartesiyi tazim etmenin İbrâhim'den (a.s.) gelen bir uygulama olduğu şeklinde yanlış bir anlamaya düşmemesi için önce Hz. Peygamber'e (s.a.s.), İbrâhim'in (a.s.) milletine uyması öğütleniyor, ardından da *"Cumartesi tatili, ancak onda ihtilaf edenlere (farz) kılınmıştı"* buyruluyor.

Yüz yirmi yedinci ayetteki (ضَيْقٍ) kelimesi *"gam ve keder"* demektir.

Bu sûrenin sonunda özetle şunu söylemek mümkündür: Nahl Sûresi bir yönüyle çeşitli nimetlerin hatırlatıldığı, bir yönüyle de Kur'ânî değerler manzumesinin oluşturulduğu mübarek bir sûredir; müminlerin hayatlarının merkezinde olan önemli hususlara dikkat çekmektedir.

سُورَةُ الإِسْرَاءِ

17- İSRÂ SÛRESİ

118. MECLİS: MESCİD-İ AKSÂ
119. MECLİS: BİREYSEL SORUMLULUK
120. MECLİS: İSLAM TOPLUMUNUN OLUŞUMU
121. MECLİS: MÜŞRİKLERE HİTAP EDEN AYETLER
122. MECLİS: İNSANIN ŞEYTANLA MÜCADELESİ
123. MECLİS: HAK İLE BÂTIL MÜCADELESİ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيمِ

سُبْحَانَ الَّذِي أَسْرَىٰ بِعَبْدِهِ لَيْلًا مِنَ الْمَسْجِدِ الْحَرَامِ إِلَى الْمَسْجِدِ الْأَقْصَا
الَّذِي بَارَكْنَا حَوْلَهُ لِنُرِيَهُ مِنْ آيَاتِنَا ۚ إِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْبَصِيرُ ﴿١﴾ وَآتَيْنَا
مُوسَى الْكِتَابَ وَجَعَلْنَاهُ هُدًى لِبَنِي إِسْرَائِيلَ أَلَّا تَتَّخِذُوا مِنْ دُونِي وَكِيلًا ۝
﴿٢﴾ ذُرِّيَّةَ مَنْ حَمَلْنَا مَعَ نُوحٍ ۚ إِنَّهُ كَانَ عَبْدًا شَكُورًا ﴿٣﴾ وَقَضَيْنَا إِلَىٰ بَنِي
إِسْرَائِيلَ فِي الْكِتَابِ لَتُفْسِدُنَّ فِي الْأَرْضِ مَرَّتَيْنِ وَلَتَعْلُنَّ عُلُوًّا كَبِيرًا ﴿٤﴾
فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ أُولَاهُمَا بَعَثْنَا عَلَيْكُمْ عِبَادًا لَنَا أُولِي بَأْسٍ شَدِيدٍ فَجَاسُوا
خِلَالَ الدِّيَارِ ۚ وَكَانَ وَعْدًا مَفْعُولًا ﴿٥﴾ ثُمَّ رَدَدْنَا لَكُمُ الْكَرَّةَ عَلَيْهِمْ وَأَمْدَدْنَاكُمْ
بِأَمْوَالٍ وَبَنِينَ وَجَعَلْنَاكُمْ أَكْثَرَ نَفِيرًا ﴿٦﴾ إِنْ أَحْسَنْتُمْ أَحْسَنْتُمْ لِأَنْفُسِكُمْ وَإِنْ
أَسَأْتُمْ فَلَهَا ۚ فَإِذَا جَاءَ وَعْدُ الْآخِرَةِ لِيَسُوءُوا وُجُوهَكُمْ وَلِيَدْخُلُوا الْمَسْجِدَ كَمَا
دَخَلُوهُ أَوَّلَ مَرَّةٍ وَلِيُتَبِّرُوا مَا عَلَوْا تَتْبِيرًا ﴿٧﴾ عَسَىٰ رَبُّكُمْ أَنْ يَرْحَمَكُمْ ۚ وَإِنْ
عُدْتُمْ عُدْنَا ۘ وَجَعَلْنَا جَهَنَّمَ لِلْكَافِرِينَ حَصِيرًا ﴿٨﴾

1. Bir gece, kendisine ayetlerimizden bir kısmını gösterelim diye (Muhammed) kulunu Mescid-i Harâm'dan, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah noksan sıfatlardan münezzehtir; O, gerçekten işitendir, görendir.

2. Biz, Mûsâ'ya Kitab'ı verdik ve İsrailoğullarına, "Benden başkasını, dayanılıp güvenilen bir rab edinmeyin" diyerek bu Kitab'ı bir hidayet rehberi kıldık.

3. (Ey) Nûh ile birlikte (gemide) taşıdığımız kimselerin nesli! Şunu bilin ki Nûh çok şükreden bir kul idi.

4. Biz, Kitap'ta İsrailoğullarına, "Sizler, yeryüzünde iki defa fesat çıkaracaksınız ve azgınlık derecesinde bir kibre kapılacaksınız" diye bildirdik.

5. Bunlardan ilkinin zamanı gelince, üzerinize güçlü kuvvetli kullarımızı gönderdik. Bunlar, evlerin arasında dolaşarak (sizi) aradılar. Bu, yerine getirilmiş bir vaad idi.

6. Sonra onlara karşı size tekrar (galibiyet ve zafer) verdik; servet ve oğullarla gücünüzü arttırdık; sayınızı daha da çoğalttık.

7. Eğer iyilik ederseniz kendinize etmiş, kötülük ederseniz yine kendinize etmiş olursunuz. Artık diğer cezalandırma zamanı gelince, yüzünüzü kara etsinler, daha önce girdikleri gibi yine Mescid'e (Süleyman Mâbedi'ne) girsinler ve ellerine geçirdikleri her şeyi büsbütün tahrip etsinler (diye, başınıza yine düşmanlarınızı musallat kıldık).

8. Belki Rabbiniz size merhamet eder; fakat siz eğer yine (fesatçılığa) dönerseniz, Biz de sizi yine cezalandırırız. Biz cehennemi kâfirler için bir hapishane yaptık.

MESCİD-İ AKSÂ

İsrâ Sûresi, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) Mekke-i Mükerreme'den Beytü'l-Makdis'e yolculuğunu anlatan İsra olayı ile başlıyor, ilerleyen ayetlerde hem tarihî süreçte başından geçen olaylara dikkat çekmek hem de önemini vurgulamak üzere daha çok Mescid-i Aksâ üzerinde duruluyor. Şöyle ki:

Birincisi: Önce Mescid-i Haram ile Mescid-i Aksâ arasında bağ kuruluyor ve bu bağın merkezinde de yine Efendimiz (s.a.s.) yer alıyor: *"Bir gece, kendisine ayetlerimizden bir kısmını gösterelim diye (Muhammed) kulunu Mescid-i Harâm'dan, çevresini mübarek kıldığımız Mescid-i Aksâ'ya götüren Allah noksan sıfatlardan münezzehtir."* Bu ayet, Mescid-i Aksâ'nın bir İslam mescidi olduğunu ve Müslümanların orayı koruma ve imar nitelikli vazifeyle sorumlu oldukları hususunu gayet net ve kesin bir şekilde ilan etmektedir. Hatta bu ayetlerin hicretten önce indiğini de göz önüne alarak Mescid-i Haram ile Mescid-i Aksâ'nın irtibatı, Mescid-i Haram ile Mescid-i Nebevi'nin irtibatından da eskidir, diyebiliriz.

İkincisi: Mescid-i Aksâ'nın bulunduğu arazi, *"çevresini mübarek kıldığımız"* hitabının da ifade ettiği gibi mübarek bir arazidir. Böyle

oluşu da o mescidin önemini ve Müslümanların oraya karşı sorumluluğunu artıran bir husustur.

Üçüncüsü: Hz. Peygamber'in (s.a.s.) peygamberlikle görevlendirildiği yıllarda Mescid-i Aksâ ve çevresi, Filistin ve Şam bölgesi Hristiyanların hâkimiyetinde olduğu için o dönemde Yahudilerin Mescid-i Aksâ ile fiilî bağları olmamakla birlikte Kur'ân-ı Kerim bu ayetler bağlamında Hristiyan Bizanslılarla ilgili bir şey söylemezken sözü Yahudiler ve İsrailoğulları üzerinde yoğunlaştırmıştır. Nitekim ayetlerin akışından da anlaşılacağı üzere Mescid-i Aksâ zikredildikten hemen sonra Yahudilerin tarihinden bahseden ayetleri görüyoruz. Bu da geleceğe dair bir uyarı ve gaybî haberlerle ilgili Kur'ân'ın i'câz örneklerinden biridir.

Dördüncüsü: Allah (c.c.) İsrailoğullarına Beytü'l-Makdis topraklarında iki defa hâkimiyet elde edip hegemonya kurmayı takdir etmiştir: *"Biz, Kitap'ta İsrailoğullarına, 'Sizler, yeryüzünde iki defa fesat çıkaracaksınız ve azgınlık derecesinde bir kibre kapılacaksınız' diye bildirdik."* Birinci dönemleri Allah'ın gönderdiği güçlü kuvvetli kulları ile son bulmuştur: *"Bunlardan ilkinin zamanı gelince, üzerinize güçlü kuvvetli kullarımızı gönderdik."* İsrailoğulları zamanla yeniden o eski kibir ve azgınlık hallerine dönünce yine Allah (c.c.) birtakım kullarını onlara musallat edecektir. *"Artık diğer cezalandırma zamanı gelince, yüzünüzü kara etsinler, daha önce girdikleri gibi yine Mescid'e (Süleyman Mâbedi'ne) girsinler ve ellerine geçirdikleri her şeyi büsbütün tahrip etsinler (diye, başınıza yine düşmanlarınızı musallat kıldık)."* Bu ayetlerden de anlaşılıyor ki Mescid-i Aksâ ve bölgesi daima mücadelenin merkezinde olmuştur ve ilkin oraya girenlerin benzeri nitelikte bir toplum ikinci defa da oraya girecektir.

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

İsra olayını anlatan ayette Hz. Peygamber'i Mescid-i Haram'dan Mescid-i Aksâ'ya yürütme fiili Allah'a nispet edilmiş, Hz. Peygamber (s.a.s.) de *"kul"* olarak nitelenmiştir. Burada beşer üstü bir olayın gerçekleştiğini anlıyoruz. Zira İsra olayı beşer imkânları içerisinde gerçekleşebilecek bir şey değildir.

İsra olayını aklîleştirmeye çalışarak birtakım zorlama tevillerle yorumlayanlara şaşıyorum. Hâlbuki Kur'ân-ı Kerim'de İsra olayından çok daha ilginç olaylar da anlatılmaktadır. Mesela Belkıs'ın tahtının Yemen'den Beytü'l-Makdis'e getirilmesi olayı. Kaldı ki Belkıs'ın tahtının getirilmesi olayında o tahtı getiren ilim sahibi kişi, mesafe oldukça uzak, getirilen taht da gayet ağır ve taşınması zor olmasına rağmen tahtı getirme işini de kendine nispet etmiştir.[75] Yani Belkıs'ın tahtı Yemen'den Beytü'l-Makdis'e çok kısa bir sürede gelir de İsra olayı nasıl mümkün olmaz?!

İsra mucizesi, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) sadece ruhen yaptığı bir yolculuk değildir, ruh-beden bütünlüğü içinde gerçekleşen harikulade bir olaydır. *"İsra,"* kelime olarak serâ ve sürâ kökünden "hızlı yürüyüş" anlamına gelmektedir.

"el-Aksâ" ise kelime olarak Mescid-i Haram'a en uzak mesafedeki mescit demektir. Mescid-i Aksâ, Hz. İbrâhim'in (a.s.) Kâbe'yi inşa ettikten sonra yaptığı ikinci mescittir. *Sahih-i Buhârî*'de ve diğer kaynaklarda Ebu Zer'den (r.a.) gelen bir hadis-i şerifte şöyle buyrulur:

Ebu Zer: "Yâ Resûlallah! Yeryüzünde ilk kurulan mescid hangisidir?"

Allah Resûlü (s.a.s.), *"Mescid-i Haram'dır."*

Ebu Zer: "Peki daha sonra hangisidir?"

Allah Resûlü (s.a.s.): *"Mescid-i Aksâ'dır."*

Ebu Zer: "Peki aralarında ne kadar süre vardır?"

Allah Resûlü (s.a.s.): *"Kırk yıl vardır."*[76]

İsra mucizesinin gerçekleştirilmesinin sebebi, bize göre gaybî olan birtakım ayetlerin Hz. Peygamber'e (s.a.s.) gösterilmek istenmesidir. Nitekim bu gerekçeyi ayet-i kerime şöyle ifade eder: *"...kendisine ayetlerimizden bir kısmını gösterelim diye..."* Hz. Peygamber'e (s.a.s.) o gece nelerin gösterildiğine dair Kur'ân'da, mesela Necm Sûresi'nde olduğu

---

75 Neml 27/40: *"Kitaptan (Allah tarafından verilmiş) bir ilmi olan kimse ise, 'Gözünü açıp kapamadan ben onu sana getiririm' dedi."*

76 Ebu Zer'den (r.a.) gelen bu hadis müttefekun aleyhtir. (*Sahih-i Buhârî*, II/12131; *Sahih-i Müslim, II/63).*

gibi bazı işaretler bulunmakla birlikte ayrıntılı bilgiler, ilgili hadis-i şeriflerde mevcuttur.

İsra mucizesinin ayette sadece bu sebebe -birtakım ayetlerin gösterilmesi sebebine- bağlanması Hz. Peygamber'in (s.a.s.) kalbini pekiştirme hedefiyle açıklanabilir. Ancak, bunun yegâne gerekçe olduğunu kesin bir şekilde söyleyebilmek için nasstan bir delil gerekir. Hâlbuki peygamberlerin sema ile irtibatları bundan çok daha ötededir. O nedenle *"kendisine ayetlerimizden bir kısmını gösterelim diye"* cümlesini İsra'nın hikmetlerinden sadece biri olarak anlamak da mümkündür.

"(Ey) Nûh ile birlikte (gemide) taşıdığımız kimselerin nesli!" ayeti bir tür kınama içerikli bir nidadır. Çünkü Allah'ın Nûh (a.s.) ile birlikte kurtardığı kişiler mümin idiler. Ama bu ayetin seslendiği kimseler, haktan sapmışlardı. Yani burada istikametten sapmaları sebebiyle Yahudilere bir tür iğneleme söz konusudur.

"Sizler, yeryüzünde iki defa fesat çıkaracaksınız." Tarihî veriler bu iki fesat çıkarma işinin gerçekleştiğini gösteriyor. Bunların ikisi de, birincisi Senharib, ikincisi Buhtunnassar zamanında olmak üzere Babil kralları eliyle bastırılmış da olabilir ki ayetlerin siyakına bu daha uygundur. Ya da birinci fesatları -Babil esareti olarak da bilindiği üzere- Babil Kralı Buhtunnassar tarafından bastırılıp Yahudiler Babil'e sürülmüş, ikincisi de Fars Kralı Kiros'un Yahudileri Kudüs'e geri döndürmesinden sonra tekrar azgınlık yapmaları sebebiyle Romalılar eliyle gerçekleşmiş olabilir.

"Bunlardan ilkinin zamanı gelince, üzerinize güçlü kuvvetli kullarımızı gönderdik." ayetindeki *"kullarımız"* ifadesi Babillileri onurlandırmak üzere kullanılan bir ifade değildir, *"gönderdik"* fiilinden de anlaşıldığı üzere Allah'ın sevkiyle geldiklerini belirten bir ifadedir.

"Bunlar, evlerin arasında dolaşarak (sizi) aradılar." Yani, sizden herhangi bir karşı koyma eylemi gerçekleşmeksizin gayet güvenli bir şekilde evlerinizin arasında dolaştılar, savunma dahi yapamadınız.

"Sonra onlara karşı size tekrar (galibiyet ve zafer) verdik." Yahudilere tekrardan verilen bu galibiyet Babil diyarlarını tarumar eden Pers istilası ile olmuş, Persliler İsrailoğullarının yeniden Beytü'l-Makdis'e

girmelerine izin vermişlerdir. Ayetin sonundaki, *"sayınızı daha da çoğalttık"* ifadesi, savaş için ordunuzu çoğalttık, demektir.

"Artık diğer cezalandırma zamanı gelince..." buyruğunda, Yahudilerin ikinci defa bozgunculuk yaptıkları zamana işaret ediliyor.

Yedinci ayette geçen *"yüzünüzü kara etsinler"* ifadesi, ikinci defa sizin üzerinize gelsinler de sizin için tekrardan yenilgi ve alçalma gerçekleşsin, anlamındadır.

"Daha önce girdikleri gibi yine Mescid'e (Süleyman Mâbedi'ne) girsinler" cümlesinden, Babillilerin daha önce bir kez daha Mescid-i Aksâ'ya girdikleri anlaşılmaktadır.

"Ve ellerine geçirdikleri her şeyi büsbütün tahrip etsinler." Yahudilerin fesat çıkarmaları neticesinde Beytü'l-Makdis iki defa işgal edilmiş ve Yahudilerin fesadı bastırılmıştır. Her iki işgali de Babilliler mi gerçekleştirmiştir, yoksa birinci işgal Babilliler eliyle, ikincisi Romalılar eliyle mi gerçekleşmiştir? Ayetlerin ifadesine bakılırsa her iki işgal de aynı toplum tarafından gerçekleşmiş gibidir. Çünkü ikinci işgalde İsrailoğulları üzerine tekrardan gönderilenler -zamirin öncekilere dönmesi sebebiyle- birinci defa gönderilenlerle aynı toplum olabilir. Ya da buradaki zamiri bizzat muayyen topluma değil de aynı nitelikte başka topluma dönüyor şeklinde kabul edip birinci işgali gerçekleştirenlerle ikincilerin aynı toplumdan olmadıkları, sadece nitelikte birleştikleri söylenebilir. Bu durumda Romalıların İsrailoğullarına musallat kılınması, tıpkı daha önce Babillilerin onlara musallat kılınması gibidir, şeklinde anlamak gerekir. Hem Babilliler hem de Romalılar, İsrailoğullarını yola getirmek üzere Allah tarafından onların üzerine sevk edilmiştir. Ancak burada ilk yorum daha isabetlidir. Bu durumda "Romalıların işgalini nasıl değerlendireceğiz, çünkü o da tarihî bir gerçektir?" denirse onu bu ayetin kapsamı dışında tutarız. Burada şunu ifade edelim: Beytü'l-Makdis'in her iki işgali Babilliler eliyle olsa da, birincisi onlar eliyle, ikincisi Romalılar eliyle olsa da asıl olan, bu işgallerle Yahudilerin sürekli uyarılmış ve bastırılmış olmalarıdır. Nitekim ayetin devamında *"fakat siz eğer yine (fesatçılığa) dönerseniz, Biz de sizi yine cezalandırırız"* buyrulmaktadır.

اِنَّ هٰذَا الْقُرْاٰنَ يَهْدِى لِلَّتِى هِىَ اَقْوَمُ وَيُبَشِّرُ الْمُؤْمِنِينَ الَّذِينَ يَعْمَلُونَ
الصَّالِحَاتِ اَنَّ لَهُمْ اَجْرًا كَبِيرًا ﴿٩﴾ وَاَنَّ الَّذِينَ لَا يُؤْمِنُونَ بِالْاٰخِرَةِ اَعْتَدْنَا
لَهُمْ عَذَابًا اَلِيمًا ﴿١٠﴾ وَيَدْعُ الْاِنْسَانُ بِالشَّرِّ دُعَاءَهُ بِالْخَيْرِ وَكَانَ الْاِنْسَانُ
عَجُولًا ﴿١١﴾ وَجَعَلْنَا الَّيْلَ وَالنَّهَارَ اٰيَتَيْنِ فَمَحَوْنَا اٰيَةَ الَّيْلِ وَجَعَلْنَا اٰيَةَ
النَّهَارِ مُبْصِرَةً لِتَبْتَغُوا فَضْلًا مِنْ رَبِّكُمْ وَلِتَعْلَمُوا عَدَدَ السِّنِينَ وَالْحِسَابَ
وَكُلَّ شَىْءٍ فَصَّلْنَاهُ تَفْصِيلًا ﴿١٢﴾ وَكُلَّ اِنْسَانٍ اَلْزَمْنَاهُ طَائِرَهُ فِى عُنُقِهِ وَنُخْرِجُ
لَهُ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ كِتَابًا يَلْقٰيهُ مَنْشُورًا ﴿١٣﴾ اِقْرَأْ كِتَابَكَ كَفٰى بِنَفْسِكَ الْيَوْمَ
عَلَيْكَ حَسِيبًا ﴿١٤﴾ مَنِ اهْتَدٰى فَاِنَّمَا يَهْتَدِى لِنَفْسِهِ وَمَنْ ضَلَّ فَاِنَّمَا يَضِلُّ
عَلَيْهَا وَلَا تَزِرُ وَازِرَةٌ وِزْرَ اُخْرٰى وَمَا كُنَّا مُعَذِّبِينَ حَتّٰى نَبْعَثَ رَسُولًا ﴿١٥﴾
وَاِذَا اَرَدْنَا اَنْ نُهْلِكَ قَرْيَةً اَمَرْنَا مُتْرَفِيهَا فَفَسَقُوا فِيهَا فَحَقَّ عَلَيْهَا الْقَوْلُ
فَدَمَّرْنَاهَا تَدْمِيرًا ﴿١٦﴾ وَكَمْ اَهْلَكْنَا مِنَ الْقُرُونِ مِنْ بَعْدِ نُوحٍ وَكَفٰى بِرَبِّكَ
بِذُنُوبِ عِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًا ﴿١٧﴾ مَنْ كَانَ يُرِيدُ الْعَاجِلَةَ عَجَّلْنَا لَهُ فِيهَا مَا
نَشَاءُ لِمَنْ نُرِيدُ ثُمَّ جَعَلْنَا لَهُ جَهَنَّمَ يَصْلٰيهَا مَذْمُومًا مَدْحُورًا ﴿١٨﴾ وَمَنْ
اَرَادَ الْاٰخِرَةَ وَسَعٰى لَهَا سَعْيَهَا وَهُوَ مُؤْمِنٌ فَاُولٰئِكَ كَانَ سَعْيُهُمْ مَشْكُورًا
﴿١٩﴾ كُلًّا نُمِدُّ هٰٓؤُلَاۤءِ وَهٰٓؤُلَاۤءِ مِنْ عَطَاۤءِ رَبِّكَ وَمَا كَانَ عَطَاۤءُ رَبِّكَ مَحْظُورًا
﴿٢٠﴾ اُنْظُرْ كَيْفَ فَضَّلْنَا بَعْضَهُمْ عَلٰى بَعْضٍ وَلَلْاٰخِرَةُ اَكْبَرُ دَرَجَاتٍ وَاَكْبَرُ
تَفْضِيلًا ﴿٢١﴾ لَا تَجْعَلْ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ فَتَقْعُدَ مَذْمُومًا مَخْذُولًا ﴿٢٢﴾

***9.** Şüphesiz ki bu Kur'ân en doğru yola iletir; iyi davranışlarda bulunan müminlere, kendileri için büyük bir mükâfat olduğunu müjdeler.*

***10.** Ahirete inanmayanlara gelince, onlar için de elemli bir azap hazırlamışızdır.*

11. İnsan hayrı istediği kadar şerri de ister. İnsan pek acelecidir!

12. Biz, geceyi ve gündüzü birer ayet (delil) olarak yarattık. Nitekim Rabbinizin nimetlerini araştırmanız, ayrıca, yılların sayısını ve hesabı bilmeniz için gecenin karanlığını silip (yerine, eşyayı) aydınlatan gündüzün aydınlığını getirdik. İşte Biz, her şeyi açık açık anlattık.

13. Her insanın amelini (veya kaderini) boynuna bağladık. İnsan için kıyamet gününde, açılmış olarak önüne konacak bir kitap çıkarırız.

14. Kitabını oku! Bugün sana hesap sorucu olarak kendi nefsin yeter.

15. Kim hidayet yolunu seçerse, bunu ancak kendi iyiliği için seçmiş olur; kim de doğruluktan saparsa, kendi zararına sapmış olur. Hiçbir günahkâr, başkasının günah yükünü üstlenmez. Biz, bir peygamber göndermedikçe (kimseye) azap edecek değiliz.

16. Bir ülkeyi helâk etmek istediğimizde, o ülkenin zenginlik sebebiyle şımarmış elebaşlarına (iyilikleri) emrederiz; buna rağmen onlar orada kötülük işlerler. Böylece o ülke, helâke müstahak olur; Biz de orayı darmadağın ederiz.

17. Nûh'tan sonraki nesillerden nicelerini helâk ettik. Kullarının günahlarını bilen ve gören olarak Rabbin yeterlidir.

18. Her kim bu çarçabuk geçen dünyayı dilerse ona, yani dilediğimiz kimseye dilediğimiz kadarını dünyada hemen verir, sonra da onu, kınanmış ve kovulmuş olarak gireceği cehenneme sokarız.

19. Kim de ahireti diler ve bir mümin olarak ona yaraşır bir çaba ile çalışırsa, işte bunların çalışmaları makbuldür.

20. Hepsine, onlara da bunlara da (dünyayı isteyenlere de ahireti isteyenlere de) Rabbinin ihsanından (istediklerini) veririz. Rabbinin ihsanı kısıtlanmış değildir.

21. Baksana, Biz insanların kimini kiminden nasıl üstün kılmışızdır! Elbette ki ahiret, derece ve üstünlük farkları bakımından daha büyüktür.

22. Allah ile birlikte bir ilah daha tanıma! Sonra kınanmış ve kendi başına terkedilmiş olarak kalırsın.

BİREYSEL SORUMLULUK

Herkes kendi fiil ve tasarruflarından sorumludur. Kur'ân-ı Kerim bu ilkeyi değişik sûrelerde tekrarlar. Bu tekrarlar kişinin mesuliyet hissini ve herkesin kendini bu anlamda gözetim altında tutma şuurunu pekiştirir. Bu bölümdeki ayetlerde de bu ilke iyice pekiştiriliyor ve bu ilkeyle ilgili diğer konulara da açıklama getiriliyor:

Birincisi: Öncelikle Kur'ân-ı Kerim hak yolun gayet açık ve seçik olduğunu, insanın bunu bilmemesinin ve hak yoldan uzaklaşmasının geçerli bir mazereti olamayacağını belirtiyor: *"Şüphesiz ki bu Kur'ân en doğru yola iletir." "İşte Biz, her şeyi açık açık anlattık." "Biz, bir peygamber göndermedikçe (kimseye) azap edecek değiliz."*

İkincisi: İnsan, iyiliği de kötülüğü de, hidayeti de dalâleti de kendi seçer ve insanın yapıp ettiği irili ufaklı her şey kendisi adına sayılıp yazılır: *"Kim hidayet yolunu seçerse, bunu ancak kendi iyiliği için seçmiş olur; kim de doğruluktan saparsa, kendi zararına sapmış olur. Hiçbir günahkâr, başkasının günah yükünü üslenmez." "Her insanın amelini (veya kaderini) boynuna bağladık. İnsan için, kıyamet gününde, açılmış olarak önüne konacak bir kitap çıkarırız. Kitabını oku! Bugün sana hesap sorucu olarak kendi nefsin yeter."*

Üçüncüsü: Kur'ân-ı Kerim doğru yolu bulan kişiyi mükâfatla müjdeler, doğru yoldan sapan kişiyi de azapla müjdeler: *"İyi davranışlarda bulunan müminlere, kendileri için büyük bir mükâfat olduğunu müjdeler. Ahirete inanmayanlara gelince, onlar için de elemli bir azap hazırlamışızdır."*

Dördüncüsü: Aralarında hangi akrabalık ilişkisi olursa olsun hiç kimsenin bir başkasının günahını yüklenmesi mümkün değildir. Herkes bireysel olarak yaptığı iyilik ya da kötülükten sorumludur: *"Hiçbir günahkâr, başkasının günah yükünü üstlenmez."*

Beşincisi: Allah (c.c.) insanoğlunu, arzuladığı şeylere ulaştıracak vesileleri adalet ölçüleri içinde yaratmıştır. Nitekim bunun böyle olması insanoğluna verilen tercih hürriyetinin de bir gereğidir: *"Her kim bu çarçabuk geçen dünyayı dilerse ona, yani dilediğimiz kimseye dilediğimiz kadarını dünyada hemen verir, sonra da onu, kınanmış ve*

kovulmuş olarak gireceği cehenneme sokarız. Kim de ahireti diler ve bir mümin olarak ona yaraşır bir çaba ile çalışırsa, işte bunların çalışmaları makbuldür. Hepsine, onlara da bunlara da (dünyayı isteyenlere de ahireti isteyenlere de) Rabbinin ihsanından (istediklerini) veririz. Rabbinin ihsanı kısıtlanmış değildir."

Altıncısı: İnsanın dinî sorumluluğu onu dünyadan ve fiziksel dünyevî ihtiyaçlarından koparmaz ve soyutlamaz: *"Nitekim Rabbinizin nimetlerini araştırmanız, ayrıca, yılların sayısını ve hesabı bilmeniz için gecenin karanlığını silip (yerine, eşyayı) aydınlatan gündüzün aydınlığını getirdik."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Şüphesiz ki bu Kur'ân en doğru yola iletir." Yani en güzel, en ideal ve en dengeli yola.

"İnsan hayrı istediği kadar şerri de ister. İnsan pek acelecidir!" İnsan, öfke anında ve bazı şeyleri elinden kaçırmanın verdiği kızgınlıkla ve sabırsızlanarak, sanki kendisi için hayrı istercesine şerri de ister, kendine beddua eder.

"Gece ayetini sildik." Gece ayetinin silinmesi, onun karanlık kılınması, varlıkların görünmez olması demektir. Ayetteki "mehevnâ," "tamesnâ" anlamındadır.

"(Gecenin yerine, eşyayı) aydınlatan gündüzün aydınlığını getirdik." Güneş ışınları sebebiyle gündüzün varlıklar görünür olur ve insanlar çalışıp çabalama ve rızık temini imkânı bulurlar. Nitekim ayetin devamındaki *"Rabbinizin nimetlerini araştırmanız için..."* vurgusu bunu ortaya koyar.

"Ayrıca yılların sayısını ve hesabı bilmeniz için gecenin karanlığını silip (yerine, eşyayı) aydınlatan gündüzün aydınlığını getirdik." Gece ve gündüzün birbirini takibiyle tüm bu hesaplamalar yapılabilmektedir. Bu ayette astronomi ilmini tahsil etmenin önemine de işaret ve teşvik vardır. Zira *"hesabı bilmeniz"* şeklindeki genel ifade birtakım lütufları da kapsamaktadır.

"Her insanın amelini (veya kaderini) boynuna bağladık." ayetindeki (طَآئِرَهُ) kelimesinden kastın *"amel"* olduğu, devamından anlaşılmaktadır. Zaten bir sonraki ayet bu kelimenin tefsiri niteliğindedir: *"Kitabını oku! Bugün sana hesap sorucu olarak kendi nefsin yeter."* Burada *"kitap"*la kastedilen, kişinin tüm iyilik ve kötülüklerinin kaydedildiği amel defteridir. Normalde amel defterleri kişilerin sağ ya da sol ellerine verileceği halde, kişinin yapıp ettiği her şeyin kendi zimmetinde olduğu anlamını pekiştirmek için ayette mecazen *"boynuna astık"* denmiştir. Nitekim Araplarda "benim boynumda şöyle bir sorumluluk var" şeklinde kullanım mevcuttur.

Araplar kuşların sağa sola uçuşmalarından uğur ya da uğursuzluk işareti çıkarırlardı. O nedenle burada amel defterine de "tâir" denmiş ve onlara şu mesaj verilmiştir: "Sizin uğur saydığınız şeylerde de uğursuzluk atfettiğiniz şeylerde de kuşların bir etkisi yoktur. Sizin uğurunuz da uğursuzluğunuz da kendi yapıp ettiklerinizdir." Bu tıpkı şu hadise benzer: *"Zaman'a sövmeyiniz, zira Allah zamanın kendisidir."*[77] Yani zamana söverek suçu zamana atmayınız, çünkü zamanın sahibi Allah'tır. Sizin ecellerinizi ve hoşlanmadığınız kısmetinizi yaratan da Allah'tır, zamanı yaratan da Allah'tır.

"Hiçbir günahkâr, başkasının günah yükünü üstlenmez. Biz, bir peygamber göndermedikçe (kimseye) azap edecek değiliz." Daveti kendilerine ulaşacak şekilde peygamber göndermeksizin hiçbir kavme azap edilmesi söz konusu değildir. Şayet aralarındaki zaman ve mekân aralığının uzunluğu sebebiyle bir peygamberin daveti bir topluma ulaşmamışsa o toplumda risalet hiç gerçekleşmemiş hükmündedir.

"Bir ülkeyi helâk etmek istediğimizde, o ülkenin zenginlik sebebiyle şımarmış elebaşlarına (iyilikleri) emrederiz." buyruğunda kendilerinden söz edilen şımarmış kişiler, toplumda etkili olan kesimdir. Yoksa Allah'ın iyilikleri emretmesi sadece belli bir kesime değil, herkese yöneliktir. Fakat bu etki gücüne sahip mutlu azınlık, topluma yön verme ve algıları etkileme güçleri olduğu için, Allah'a itaate hem kendileri karşı

---

77 *Sahih-i Müslim*, VII/45; Buhârî bu hadisi bab başlığı yapmıştır. İlgili babda Ebu Hureyre'den (r.a.) gelen şöyle bir kudsî hadis zikredilir: *"Âdemoğlu zamana söver. Hâlbuki zaman Benim, gece ve gündüz Benim elimdedir."* (*Sahih-i Buhârî*, V/2286).

çıkarlar hem de insanlara engel olurlar. O nedenle *"O ülkenin zenginlik sebebiyle şımarmış elebaşlarına (iyilikleri) emrederiz"* buyrulmuştur.

"Her kim bu çarçabuk geçen dünyayı dilerse ona, yani dilediğimiz kimseye dilediğimiz kadarını dünyada hemen verir, sonra da onu, kınanmış ve kovulmuş olarak gireceği cehenneme sokarız." Kimin gayesi ahiret değil de dünya olursa Allah (c.c.) ona, zulmetmeksizin gayretinin karşılığını verir. Bu bir sünnetullahtır ve Allah'ın adaletle tecelli eden iradesinin gereğidir. O nedenle, gerekli koşullara riayet eden nice inkârcı kişinin dünyada hedeflediklerine ulaştıklarını, Müslüman bile olsalar gerekli şartları yerine getirmeyenlerin de yarı yolda kaldıklarını görürüz.

"Hepsine, onlara da bunlara da (dünyayı isteyenlere de ahireti isteyenlere de) Rabbinin ihsanından (istediklerini) veririz. Rabbinin ihsanı kısıtlanmış değildir." buyruğunda tamamen Allah'ın hikmetli ve adaletli sünnetinin geçerli olduğu vurgulanmaktadır.

"Allah ile birlikte bir ilah daha tanıma! Sonra kınanmış ve kendi başına terkedilmiş olarak kalırsın." Tevhid akidesini gönlüne yerleştirmiş Müslüman, imanı sebebiyle âdeta yücelir, müşrik de kınanmış rezil bir halde ve yardımsız bir şekilde olduğu yerde oturup kalır.

وَقَضٰى رَبُّكَ اَلَّا تَعْبُدُوٓا اِلَّآ اِيَّاهُ وَبِالْوَالِدَيْنِ اِحْسَانًاۜ اِمَّا يَبْلُغَنَّ عِنْدَكَ
الْكِبَرَ اَحَدُهُمَآ اَوْ كِلٰاهُمَا فَلَا تَقُلْ لَهُمَآ اُفٍّ وَلَا تَنْهَرْهُمَا وَقُلْ لَهُمَا قَوْلًا
كَرِيمًا ﴿٢٣﴾ وَاخْفِضْ لَهُمَا جَنَاحَ الذُّلِّ مِنَ الرَّحْمَةِ وَقُلْ رَبِّ ارْحَمْهُمَا كَمَا
رَبَّيٰانِى صَغِيرًاۜ ﴿٢٤﴾ رَبُّكُمْ اَعْلَمُ بِمَا فِى نُفُوسِكُمْۜ اِنْ تَكُونُوا صَالِحِينَ فَاِنَّهُ
كَانَ لِلْاَوَّابِينَ غَفُورًا ﴿٢٥﴾ وَاٰتِ ذَا الْقُرْبٰى حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ
وَلَا تُبَذِّرْ تَبْذِيرًا ﴿٢٦﴾ اِنَّ الْمُبَذِّرِينَ كَانُٓوا اِخْوَانَ الشَّيَاطِينِۜ وَكَانَ الشَّيْطَانُ
لِرَبِّهِ كَفُورًا ﴿٢٧﴾ وَاِمَّا تُعْرِضَنَّ عَنْهُمُ ابْتِغَآءَ رَحْمَةٍ مِنْ رَبِّكَ تَرْجُوهَا فَقُلْ
لَهُمْ قَوْلًا مَيْسُورًا ﴿٢٨﴾ وَلَا تَجْعَلْ يَدَكَ مَغْلُولَةً اِلٰى عُنُقِكَ وَلَا تَبْسُطْهَا
كُلَّ الْبَسْطِ فَتَقْعُدَ مَلُومًا مَحْسُورًا ﴿٢٩﴾ اِنَّ رَبَّكَ يَبْسُطُ الرِّزْقَ لِمَنْ يَشَآءُ
وَيَقْدِرُۚ اِنَّهُ كَانَ بِعِبَادِهِ خَبِيرًا بَصِيرًاۜ ﴿٣٠﴾ وَلَا تَقْتُلُٓوا اَوْلَادَكُمْ خَشْيَةَ اِمْلَاقٍۜ
نَحْنُ نَرْزُقُهُمْ وَاِيَّاكُمْۚ اِنَّ قَتْلَهُمْ كَانَ خِطْـًٔا كَبِيرًا ﴿٣١﴾ وَلَا تَقْرَبُوا الزِّنٰٓى
اِنَّهُ كَانَ فَاحِشَةًۜ وَسَآءَ سَبِيلًا ﴿٣٢﴾ وَلَا تَقْتُلُوا النَّفْسَ الَّتِى حَرَّمَ اللّٰهُ اِلَّا
بِالْحَقِّۜ وَمَنْ قُتِلَ مَظْلُومًا فَقَدْ جَعَلْنَا لِوَلِيِّهِ سُلْطَانًا فَلَا يُسْرِف فِى الْقَتْلِۖ
اِنَّهُ كَانَ مَنْصُورًا ﴿٣٣﴾ وَلَا تَقْرَبُوا مَالَ الْيَتِيمِ اِلَّا بِالَّتِى هِىَ اَحْسَنُ حَتّٰى
يَبْلُغَ اَشُدَّهُۚ وَاَوْفُوا بِالْعَهْدِۚ اِنَّ الْعَهْدَ كَانَ مَسْـُٔولًا ﴿٣٤﴾ وَاَوْفُوا الْكَيْلَ اِذَا كِلْتُمْ
وَزِنُوا بِالْقِسْطَاسِ الْمُسْتَقِيمِۜ ذٰلِكَ خَيْرٌ وَاَحْسَنُ تَأْوِيلًا ﴿٣٥﴾ وَلَا تَقْفُ مَا
لَيْسَ لَكَ بِهِ عِلْمٌۚ اِنَّ السَّمْعَ وَالْبَصَرَ وَالْفُؤَادَ كُلُّ اُولٰٓئِكَ كَانَ عَنْهُ مَسْـُٔولًا
﴿٣٦﴾ وَلَا تَمْشِ فِى الْاَرْضِ مَرَحًاۚ اِنَّكَ لَنْ تَخْرِقَ الْاَرْضَ وَلَنْ تَبْلُغَ الْجِبَالَ
طُولًا ﴿٣٧﴾ كُلُّ ذٰلِكَ كَانَ سَيِّئُهُ عِنْدَ رَبِّكَ مَكْرُوهًا ﴿٣٨﴾ ذٰلِكَ مِمَّآ اَوْحٰٓى
اِلَيْكَ رَبُّكَ مِنَ الْحِكْمَةِۜ وَلَا تَجْعَلْ مَعَ اللّٰهِ اِلٰهًا اٰخَرَ فَتُلْقٰى فِى جَهَنَّمَ
مَلُومًا مَدْحُورًا ﴿٣٩﴾

23. Rabbin, sadece Kendisine kulluk etmenizi, ana-babanıza da iyi davranmanızı kesin bir şekilde emretti. Onlardan biri veya her ikisi senin yanında yaşlanırsa, kendilerine "of!" bile deme; onları azarlama; ikisine de güzel söz söyle.

24. Onları esirgeyerek alçakgönüllülükle üzerlerine kanat ger ve "Rabbim! Küçüklüğümde onlar beni nasıl yetiştirmişlerse, şimdi de Sen onlara (öyle) rahmet et!" diyerek dua et.

25. Rabbiniz sizin kalplerinizdekini çok iyi bilir. Eğer siz iyi olursanız, şunu bilin ki Allah, kötülükten yüz çevirerek tevbeye yönelenleri son derece bağışlayıcıdır.

26. Bir de akrabaya, yoksula, yolcuya hakkını ver. Gereksiz yere de saçıp savurma.

27. Zira böylesine saçıp savuranlar şeytanların dostlarıdırlar. Şeytan ise Rabbine karşı çok nankördür.

28. Eğer Rabbinden umduğun (beklemek durumunda olduğun) bir rahmet için onların yüzlerine bakamıyorsan, hiç olmazsa kendilerine gönül alıcı bir söz söyle.

29. Eli sıkı olma; büsbütün eli açık da olma. Sonra kınanır, (kaybettiklerinin) hasretini çeker durursun.

30. Rabbin rızkı dilediğine bol verir, dilediğine daraltır. Şüphesiz ki O, kullarından haberdardır, (onları) çok iyi görür.

31. Geçim endişesiyle çocuklarınızın canına kıymayın. Biz, onların da sizin de rızkınızı veririz. Onları öldürmek gerçekten büyük bir suçtur.

32. Zinaya yaklaşmayın. Zira o bir hayâsızlıktır ve çok kötü bir yoldur.

33. Haklı bir sebep olmadıkça Allah'ın muhterem kıldığı cana kıymayın. Bir kimse zulmen öldürülürse, onun velisine (hakkını alması için) yetki verdik. Ancak bu veli de kısasta ileri gitmesin. Zaten (kendisine bu yetki verilmekle) o, alacağını almıştır.

34. Yetimin malına, rüşdüne erinceye kadar, ancak en güzel bir niyetle yaklaşın. Verdiğiniz sözü de yerine getirin. Çünkü verilen söz, sorumluluğu gerektirir.

35. Ölçtüğünüz zaman tastamam ölçün ve doğru teraziyle tartın. Bu, hem daha iyidir hem de neticesi bakımından daha güzeldir.

36. Hakkında bilgin bulunmayan şeyin ardına düşme. Çünkü kulak, göz ve gönül, bunların hepsi ondan sorumludur.
37. Yeryüzünde böbürlenerek dolaşma. Çünkü sen (ağırlık ve azametinle) ne yeri yarabilir ne de dağlarla ululuk yarışına girebilirsin.
38. Bütün bu sayılanların kötü olanları, Rabbinin nezdinde sevimsizdir.
39. İşte bunlar, Rabbinin sana vahyettiği hikmetlerdir. Allah ile birlikte başka ilah edinme; sonra kınanmış ve (Allah'ın rahmetinden) uzaklaştırılmış olarak cehenneme atılırsın.

İSLAM TOPLUMUNUN OLUŞUMU

Bu bölümdeki ayetlerde Kur'ân-ı Kerim bize kendi iç bütünlüğünü sağlamış, temiz ve fertlerinin kendilerini güvende hissettikleri İslam toplumunu oluşturan birtakım ahlâkî prensipler ve değerler manzumesini sunmaktadır:

Birincisi: Ana-babaya iyi davranmak: *"Rabbin, sadece Kendisine kulluk etmenizi, ana-babanıza da iyi davranmanızı kesin bir şekilde emretti."* Allah (c.c.) burada tevhid ile ana-babaya iyiliği bir arada zikretmiş, hatta önemine dikkat çekmek üzere tevhidi ana-babaya iyiliğin âdeta mukaddimesi kılmıştır. Ardından da insanı şefkate sevk edecek bir cümleyle şöyle seslenmiştir: *"Onlardan biri veya her ikisi senin yanında yaşlanırsa, kendilerine 'of!' bile deme!"*

Normalde yaşlılar hürmet edilmeye layık kimselerdir, bir de bu yaşlılar öz anne-babamız olurlarsa daha fazlasıyla layık olurlar. Anne-babaya isyanın en alt seviyesi onlara "öf" demektir. İnsanlar daha ileri boyutlarda olan isyan nitelikli davranışlardan sakınsınlar diye burada Allah (c.c.) en alt boyutunu dahi yasaklamış, ardından da anne-babaya karşı mütevazı olmayı, sevgi ve vefanın gereği onlara daima dua etmeyi emretmiştir: *"Onları esirgeyerek alçakgönüllülükle üzerlerine kanat ger ve 'Rabbim! Küçüklüğümde onlar beni nasıl yetiştirmişlerse, şimdi de Sen onlara (öyle) rahmet et!' diyerek dua et."*

İkincisi: Sıla-i rahim ve yoksullara yardım: Bu bölümde üzerinde durulan hususlardan biri de akrabalarla ilişki, onlara destek olma,

yoksula ve yolda kalmışlara yardım elini uzatma ahlâkıdır: *"Bir de akrabaya, yoksula, yolcuya hakkını ver."*

Üçüncüsü: İsraftan kaçınmak: İnsanlara yardım etmek güzeldir fakat saçıp savurmak da doğru değildir: *"Gereksiz yere de saçıp savurma. Zira böylesine saçıp savuranlar şeytanların dostlarıdırlar. Şeytan ise Rabbine karşı çok nankördür."* Bu kadar üst perdeden ikaz ve korkutmanın ötesinde başka şeye hacet yoktur. Bu ağır ikazdan sonra toplumun ortak menfaati söz konusu olan serveti saçıp savuranlara, örneğin düğün ve benzerî toplantılarda israf edenlere, ardından da bunu cömertlik kabul edenlere hayret doğrusu! Cömertlik, gereğinden fazla olmaksızın ve hayırlı işlerde harcamaktır. Sadece zenginlerin çağrılıp fakir ve yoksulların unutulduğu mükellef sofralar ise Allah'ın yasakladığı israfın ta kendisidir.

Dördüncüsü: Harcamada dengeli olmak: *"Eli sıkı olma! Büsbütün eli açık da olma! Sonra kınanır, (kaybettiklerinin) hasretini çeker durursun."*

Beşincisi: İnsanlara yumuşak sözle hitap etmek: *"Eğer Rabbinden umduğun (beklemek durumunda olduğun) bir rahmet için onların yüzlerine bakamıyorsan, hiç olmazsa kendilerine gönül alıcı bir söz söyle."*

Altıncısı: Şartlar ne olursa olsun Allah'ın emaneti olan çocuklarımızı korumak ve onları birtakım tehlikelere maruz bırakmamak: *"Geçim endişesi ile çocuklarınızın canına kıymayın. Biz, onların da sizin de rızkınızı veririz. Onları öldürmek gerçekten büyük bir suçtur."*

Yedincisi: Zina ve zinaya yaklaştırıcı her şeyden uzak durmak: *"Zinaya yaklaşmayın. Zira o bir hayâsızlıktır ve çok kötü bir yoldur."*

Sekizincisi: İnsan hayatını korumak, cana kıymamak: *"Meşru bir sebep olmadıkça Allah'ın muhterem kıldığı cana kıymayın."*

Dokuzuncusu: Yetim malını korumak: *"Yetimin malına, rüşdüne erinceye kadar, ancak en güzel bir niyetle yaklaşın."*

Onuncusu: Ahde vefalı olmak: *"Verdiğiniz sözü de yerine getirin. Çünkü verilen söz, sorumluluğu gerektirir."*

On Birincisi: Ölçü ve tartıda dürüst olmak, insanların mallarına haksız yere el uzatmamak: *"Ölçtüğünüz zaman tastamam ölçün ve*

doğru teraziyle tartın. Bu hem daha iyidir hem de neticesi bakımından daha güzeldir."

On İkincisi: Duyduğumuz bir haberi başkalarına yaymadan önce doğruluğundan emin olmak ve iyi araştırmak: *"Hakkında bilgin bulunmayan şeyin ardına düşme. Çünkü kulak, göz ve gönül, bunların hepsi ondan sorumludur."*

On Üçüncüsü: Diğer insanlara karşı tevazu sahibi olmak: *"Yeryüzünde böbürlenerek dolaşma. Çünkü sen (ağırlık ve azametinle) ne yeri yarabilir ne de dağlarla ululuk yarışına girebilirsin."*

On Dördüncüsü: Her zaman tevhid inancını muhafaza etmek: Bu bölümde dikkatimizi çeken hususlardan biri de bölümün başında ve sonunda tevhid vurgusu yapılmış olmasıdır. Baştaki ayet şöyledir: *"Rabbin, sadece Kendisine kulluk etmenizi, ana-babanıza da iyi davranmanızı kesin bir şekilde emretti."* Sondaki ise şöyledir: *"Allah ile birlikte başka ilah edinme; sonra kınanmış ve (Allah'ın rahmetinden) uzaklaştırılmış olarak cehenneme atılırsın."*

Bu bölümde bize öğütlenen bu Kur'ânî ilkeler birtakım tafsilatları olmakla birlikte aşağı yukarı aynı cümlelerle En'âm Sûresi'nde de öğütleniyor. Her iki sûrenin de Mekkî olduğunu düşünürsek Kur'ân-ı Kerim'in daha ilk dönemlerinden itibaren toplumu ayakta tutacak değerler manzumesini oluşturmaya önem verdiğini görüyoruz. Bu da bazılarının dediğinin aksine, Kur'ân'ın Mekke döneminde sadece tevhid meselelerine ağırlık vermediğini, toplumu ayakta tutacak değerleri de inşa ettiğini gösteriyor.

Evet, hukuk kurallarının teşekkülü ve uygulanması bir devlet otoritesini gerektirir. Bu da Medine'de olmuştur. Ancak unutmayalım ki hukuk kurallarını uygulayacak devletten önce o kuralların tatbik edileceği toplumun inşası zorunludur. Zira ancak yukarıda saydığımız değerlerle yoğrulmuş toplumlardan devlet neşet eder. Medine süreci de bu temel üzerine oturtulmuştur.

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Onlardan biri veya her ikisi senin yanında yaşlanırsa..." ayeti bize evlatların ebeveynlerden sorumlu olduklarını ve ebeveynlerin yaşlandıklarında evlatlarının yanında olması gerektiğini öğretir. *"Senin yanında yaşlanırsa"* demek, bu böyle olmalı demektir.

"Kendilerine 'öf!' bile deme!" "Öf" demek bile yasaklanmışsa, ondan daha büyüğü olan saygısızlıklar hayli hayli yasaktır.

"Onları esirgeyerek alçakgönüllülükle üzerlerine kanat ger." Anne-babaya karşı tevazuun zirvesi bu olsa gerek! Tevazu kanadını germek mecazlı bir kullanımdır. Bu tür mecazî kullanımlar hemen hemen her dilde görülebilmektedir.

Yirmi beşinci ayette geçen "evvâbîn" kelimesi, tevbe eden ve Allah'a dönenler, demektir.

"Yolda kalmışlara." Yolda kalmış ve memleketlerindeki mal varlıklarını kullanma imkânını kaybetmiş kişilere "ibn-i sebil" denir. Ancak bugün gelişen imkânlarla kişi kendisi yolda olsa bile, güven mektubu, para havalesi ve benzerî yolları kullanarak işlem yapabiliyorsa bu kişiye ibn-i sebil denmez.

"Gereksiz yere de saçıp savurma." Malı, ihtiyaç olmayan ve uygunsuz yerlere harcamak saçıp savurmak demektir. Oysa bize ait gibi görünen o mal Allah'ın mülküdür, biz ise emanetçiyiz.

"Zira böylesine saçıp savuranlar şeytanların dostlarıdırlar." ayetindeki "tebzîr," malı saçıp savurmak demektir. Böyle yapan kişi nimete nankörlük yapmış olur. Nimete nankörlük yapanlar da şeytanların yoldaşlarıdır ve onlara benzeyenlerdir. Saçıp savurmak bir tür nankörlük olduğu için devamında *"Şeytan ise Rabbine karşı çok nankördür"* buyrulmuştur.

"Eğer Rabbinden umduğun (beklemek durumunda olduğun) bir rahmet için onların yüzlerine bakamıyorsan, hiç olmazsa kendilerine gönül alıcı bir söz söyle." Burayı şöyle açabiliriz: Sen, elinde verecek bir şey olmadığı için yoksulların ve akrabaların yüzüne bakamıyorsan, sana gelmesini beklediğin rızıklar gelinceye kadar bari onlara kibar davran.

"Elini boynuna bağlama." cümlesi kinayeli bir anlatımla hırs, cimrilik ve malın eksilme korkusunu ifade eder. *"Büsbütün eli açık da olma."* cümlesi de israfı ve laubaliliği ifade eder.

"Sonra kınanır, (kaybettiklerinin) hasretini çeker durursun." Yani insanlar seni kınar ve sen de malı zayi etmenin acısını, kendin ve ehlin için harcayacak bir şey bulamanın iç yangınını çekersin.

Bu sayılan prensipler çarpık tevekkül anlayışının ve Müslümanın hesap kitap yapmadan, sonunu düşünmeksizin günübirlik yaşamasının doğru olmadığını açıkça ortaya koymaktadır.

"Fakirlik korkusuyla evlatlarınızı öldürmeyin." ayetindeki (إِمْلَاق), açlık ve fakirlik demektir. Bu ayet-i kerime cahiliye döneminde bazı kişilerin kız çocuklarını, sırf kız oldukları için değil, bir de rızık endişesiyle öldürdüklerini de anlatmış oluyor. Ayetin devamındaki (خِطْئًا) kelimesi "hata" anlamındadır.

"Zinaya yaklaşmayın." hitabı "zina yapmayın" demekten daha derinlikli olup helal olmayana, helal olmadığını bile bile bakmak, helal olmayanla baş başa kalmak ve benzerî, zinaya götüren her şeyi yasaklamaktadır.

"Bir kimse zulmen öldürülürse, onun velisine (hakkını alması için) yetki verdik." Öldürülen kişinin velisine verilen yetki asla onun da karşı tarafı öldürebileceği gibi anlaşılmamalıdır. Bu yetki, mahkeme yoluyla hakkını arama yetkisidir. Katil üzerinde kısası ancak mahkeme uygular. Böyle bir imkân olmasa bile bilinmelidir ki katil dünyevî cezadan kurtulmuş olsa bile onu ahiretteki ceza beklemektedir. Ama asla maktulün velisi bu yetkiyi kendisi kullanamaz.

"Ancak bu veli de kısasta ileri gitmesin." Maktulün velisi, katilden davacı olmak yerine katilin kardeşine veya başka bir yakınına, ya da ölen bir kişi yerine birden fazla kişiye kısas uygulanmasını isteyemez, kısasla yetinmeyip organlarına müsle yapmak ve benzerî şekilde zarar veremez. Ayrıca, gerçek ortaya çıkmadan ve mahkeme sonucu neticelenmeden kısasın uygulanması da bir tür haddi aşmadır. Zira bu tür konularda fertlerin karar verme yetkisi yoktur, karar verme mercii mahkemedir,

onun kararını beklemek gerekir: *"Zaten yetki verilmekle maktulün velisine yardım olunmuştur."*

"Yetimin malına, rüşdüne erinceye kadar, ancak en güzel bir niyetle yaklaşın." Yetimlerin malları diğer insanların mallarından daha fazla korunmaya muhtaçtır. Bu nedenle ayette ihtiyatlı davranmak tavsiye edilmektedir. Onların mallarına en güzel şekilde yaklaşmak, onların faydasına olacak şekilde onu işletmekle olur.

"Dosdoğru teraziyle tartın." Sağa-sola meyli olmayan, adil ve dengeli teraziyle tartın.

"Hakkında bilgin bulunmayan şeyin ardına düşme." ayetindeki (وَلَا تَقْفُ), peşine takılma demektir.

"Yeryüzünde böbürlenerek dolaşma." ayetindeki "merah" kelimesi, *"böbürlenmek"* demektir.

"Çünkü sen (ağırlık ve azametinle) ne yeri yarabilir ne de dağlarla ululuk yarışına girebilirsin." İnsan aciz bir varlıktır. Bu ayet insanın acziyetini ortaya koyar ve ona kendini iyi tanımasını ve başkalarına karşı böbürlenmemesini öğütler.

"Bütün bu sayılanların kötü olanları, Rabbinin nezdinde sevimsizdir." Yani sayılan tüm bu kötü davranışlar... Bu bölümdeki ayetlerin bazılarında güzel davranışlar öğütlendi, bazılarında çirkin davranışlar yerildi ve bunlar birbirinden ayırt edildi.

"İşte bunlar, Rabbinin sana vahyettiği hikmetlerdir." ayeti daha önce geçen ayetlerdeki prensipleri hikmetle nitelendirmiştir. Yani yukarıda sayılan ahlâkî prensiplerin hepsi de bir hikmete binaen konulmuş mükemmel ilkelerdir ve tekâmül etmiş İslam toplumunda bunların her birinin uygun bir tatbik alanı vardır.

Son ayetteki (مَلُومًا) kelimesi, "kınamayı hak etmiş" demektir. (مَدْحُورًا) ise ziyana uğramış ve Allah'ın rahmetinden kovulmuş, demektir.

اَفَاَصْفٰىكُمْ رَبُّكُمْ بِالْبَنِيْنَ وَاتَّخَذَ مِنَ الْمَلٰٓئِكَةِ اِنَاثًا ۭ اِنَّكُمْ لَتَقُوْلُوْنَ قَوْلًا
عَظِيْمًا ﴿٤٠﴾ وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِيْ هٰذَا الْقُرْاٰنِ لِيَذَّكَّرُوْا ۭ وَمَا يَزِيْدُهُمْ اِلَّا نُفُوْرًا
﴿٤١﴾ قُلْ لَّوْ كَانَ مَعَهٗٓ اٰلِهَةٌ كَمَا يَقُوْلُوْنَ اِذًا لَّابْتَغَوْا اِلٰى ذِي الْعَرْشِ سَبِيْلًا
﴿٤٢﴾ سُبْحٰنَهٗ وَتَعٰلٰى عَمَّا يَقُوْلُوْنَ عُلُوًّا كَبِيْرًا ﴿٤٣﴾ تُسَبِّحُ لَهُ السَّمٰوٰتُ
السَّبْعُ وَالْاَرْضُ وَمَنْ فِيْهِنَّ ۭ وَاِنْ مِّنْ شَيْءٍ اِلَّا يُسَبِّحُ بِحَمْدِهٖ وَلٰكِنْ لَّا تَفْقَهُوْنَ
تَسْبِيْحَهُمْ ۭ اِنَّهٗ كَانَ حَلِيْمًا غَفُوْرًا ﴿٤٤﴾ وَاِذَا قَرَاْتَ الْقُرْاٰنَ جَعَلْنَا بَيْنَكَ
وَبَيْنَ الَّذِيْنَ لَا يُؤْمِنُوْنَ بِالْاٰخِرَةِ حِجَابًا مَّسْتُوْرًا ۙ ﴿٤٥﴾ وَّجَعَلْنَا عَلٰي قُلُوْبِهِمْ
اَكِنَّةً اَنْ يَّفْقَهُوْهُ وَفِيْٓ اٰذَانِهِمْ وَقْرًا ۭ وَاِذَا ذَكَرْتَ رَبَّكَ فِي الْقُرْاٰنِ وَحْدَهٗ وَلَّوْا
عَلٰٓى اَدْبَارِهِمْ نُفُوْرًا ﴿٤٦﴾ نَحْنُ اَعْلَمُ بِمَا يَسْتَمِعُوْنَ بِهٖٓ اِذْ يَسْتَمِعُوْنَ اِلَيْكَ
وَاِذْ هُمْ نَجْوٰٓى اِذْ يَقُوْلُ الظّٰلِمُوْنَ اِنْ تَتَّبِعُوْنَ اِلَّا رَجُلًا مَّسْحُوْرًا ﴿٤٧﴾ اُنْظُرْ
كَيْفَ ضَرَبُوْا لَكَ الْاَمْثَالَ فَضَلُّوْا فَلَا يَسْتَطِيْعُوْنَ سَبِيْلًا ﴿٤٨﴾ وَقَالُوْٓا ءَاِذَا
كُنَّا عِظَامًا وَّرُفَاتًا ءَاِنَّا لَمَبْعُوْثُوْنَ خَلْقًا جَدِيْدًا ﴿٤٩﴾ قُلْ كُوْنُوْا حِجَارَةً اَوْ
حَدِيْدًا ۙ ﴿٥٠﴾ اَوْ خَلْقًا مِّمَّا يَكْبُرُ فِيْ صُدُوْرِكُمْ ۚ فَسَيَقُوْلُوْنَ مَنْ يُّعِيْدُنَا ۭ قُلِ
الَّذِيْ فَطَرَكُمْ اَوَّلَ مَرَّةٍ ۚ فَسَيُنْغِضُوْنَ اِلَيْكَ رُءُوْسَهُمْ وَيَقُوْلُوْنَ مَتٰى هُوَ ۭ قُلْ
عَسٰٓى اَنْ يَّكُوْنَ قَرِيْبًا ﴿٥١﴾ يَوْمَ يَدْعُوْكُمْ فَتَسْتَجِيْبُوْنَ بِحَمْدِهٖ وَتَظُنُّوْنَ اِنْ
لَبِثْتُمْ اِلَّا قَلِيْلًا ﴿٥٢﴾ وَقُلْ لِّعِبَادِيْ يَقُوْلُوا الَّتِيْ هِيَ اَحْسَنُ ۭ اِنَّ الشَّيْطٰنَ
يَنْزَغُ بَيْنَهُمْ ۭ اِنَّ الشَّيْطٰنَ كَانَ لِلْاِنْسَانِ عَدُوًّا مُّبِيْنًا ﴿٥٣﴾ رَبُّكُمْ اَعْلَمُ بِكُمْ ۭ
اِنْ يَّشَاْ يَرْحَمْكُمْ اَوْ اِنْ يَّشَاْ يُعَذِّبْكُمْ ۭ وَمَآ اَرْسَلْنٰكَ عَلَيْهِمْ وَكِيْلًا ﴿٥٤﴾
وَرَبُّكَ اَعْلَمُ بِمَنْ فِي السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ ۭ وَلَقَدْ فَضَّلْنَا بَعْضَ النَّبِيّٖنَ
عَلٰي بَعْضٍ وَّاٰتَيْنَا دَاوٗدَ زَبُوْرًا ﴿٥٥﴾ قُلِ ادْعُوا الَّذِيْنَ زَعَمْتُمْ مِّنْ دُوْنِهٖ فَلَا
يَمْلِكُوْنَ كَشْفَ الضُّرِّ عَنْكُمْ وَلَا تَحْوِيْلًا ﴿٥٦﴾ اُولٰۗىِٕكَ الَّذِيْنَ يَدْعُوْنَ يَبْتَغُوْنَ

اِلٰى رَبِّهِمُ الْوَسِيلَةَ اَيُّهُمْ اَقْرَبُ وَيَرْجُونَ رَحْمَتَهُ وَيَخَافُونَ عَذَابَهُ اِنَّ عَذَابَ رَبِّكَ كَانَ مَحْذُورًا ﴿٥٧﴾ وَاِنْ مِنْ قَرْيَةٍ اِلَّا نَحْنُ مُهْلِكُوهَا قَبْلَ يَوْمِ الْقِيٰمَةِ اَوْ مُعَذِّبُوهَا عَذَابًا شَدِيدًا كَانَ ذٰلِكَ فِى الْكِتَابِ مَسْطُورًا ﴿٥٨﴾ وَمَا مَنَعَنَا اَنْ نُرْسِلَ بِالْاٰيَاتِ اِلَّا اَنْ كَذَّبَ بِهَا الْاَوَّلُونَ وَاٰتَيْنَا ثَمُودَ النَّاقَةَ مُبْصِرَةً فَظَلَمُوا بِهَا وَمَا نُرْسِلُ بِالْاٰيَاتِ اِلَّا تَخْوِيفًا ﴿٥٩﴾ وَاِذْ قُلْنَا لَكَ اِنَّ رَبَّكَ اَحَاطَ بِالنَّاسِ وَمَا جَعَلْنَا الرُّءْيَا الَّتِى اَرَيْنَاكَ اِلَّا فِتْنَةً لِلنَّاسِ وَالشَّجَرَةَ الْمَلْعُونَةَ فِى الْقُرْاٰنِ وَنُخَوِّفُهُمْ فَمَا يَزِيدُهُمْ اِلَّا طُغْيَانًا كَبِيرًا ﴿٦٠﴾

40. *(Ey müşrikler!) Rabbiniz, erkek çocukları sizin için ayırdı da Kendisi meleklerden kız çocuklar mı edindi?! Gerçekten siz, (vebali) çok büyük bir söz söylüyorsunuz.*

41. *Biz, onların akıllarını başlarına toplamaları için bu Kur'ân'da (çeşitli ikaz ve ihtarları) türlü şekillerde tekrar ettik. Fakat bu, onlara, daha da kaçıp uzaklaşmaktan başka bir şey sağlamıyor.*

42. *De ki: Eğer söyledikleri gibi Allah ile birlikte başka ilahlar da bulunsaydı, o takdirde bu ilahlar, Arş'ın sahibi olan Allah'a ulaşmak için çareler arayacaklardı.*

43. *Allah, onların söyledikleri şeylerden münezzehtir; son derece yücedir ve uludur.*

44. *Yedi gök, yer ve bunlarda bulunan herkes O'nu tesbih eder. O'nu övgüyle tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur. Ne var ki siz onların tesbihini anlamazsınız. O halîmdir, bağışlayıcıdır.*

45. *Biz, Kur'ân okuduğun zaman, seninle ahirete inanmayanların arasına gizleyici bir örtü çekeriz.*

46. *Ayrıca, onu anlamamaları için kalplerine bir kapalılık ve kulaklarına bir ağırlık veririz. Sen, Kur'ân'da Rabbinin birliğini yadettiğinde onlar, canları sıkılmış bir vaziyette gerisin geri dönüp giderler.*

47. *Biz, onların seni dinlerken ne maksatla dinlediklerini, kendi aralarında fısıldaşırlarken de o zalimlerin, "Siz, büyülenmiş bir adamdan başkasına uymuyorsunuz!" dediklerini çok iyi biliriz.*

48. Baksana; senin için ne türlü benzetmeler yaptılar! Bu yüzden, (öyle bir) saptılar ki artık (doğru) yolu bulamayacaklardır.

49. Bir de onlar dediler ki: "Sahi biz, bir kemik yığını ve kokuşmuş bir toprak olmuşken, yepyeni bir hilkatte diriltileceğiz, öyle mi!"

50-51. De ki: "İster taş olun, ister demir, isterse gözünüzde büyüyen herhangi bir mahlûk! (Bunlar, Allah'ın sizi yeniden diriltmesini güçleştirmez.)" Diyecekler ki: "Bizi tekrar (hayata) kim döndürecek?" De ki: "Sizi ilk kez yaratan." Bunun üzerine onlar sana alaylı bir tarzda başlarını sallayacak ve "Ne zamanmış o?" diyecekler. De ki: "Yakın olsa gerek!"

52. Allah sizi çağıracağı gün, kendisine hamdederek çağrısına uyarsınız ve (dirilmeden önceki halinizde) çok az kaldığınızı sanırsınız.

53. Kullarıma söyle, sözün en güzelini söylesinler. Sonra şeytan aralarını bozar. Çünkü şeytan, insanın apaçık düşmanıdır.

54. Rabbiniz sizi en iyi bilendir. Dilerse size merhamet eder; dilerse sizi cezalandırır. Biz, seni onların üstüne bir vekil olarak göndermedik.

55. Rabbin, göklerde ve yerde olan herkesi en iyi bilendir. Gerçekten Biz, peygamberlerin kimini kiminden üstün kıldık; Davud'a da Zebur'u verdik.

56. (Resûlüm!) De ki: "Allah'ı bırakıp da (ilah olduğunu) ileri sürdüklerinize yalvarın. Ne var ki onlar, sizin sıkıntınızı ne uzaklaştırabilir, ne de değiştirebilirler."

57. Onların yalvardıkları bu varlıklar, Rablerine -hangisi daha yakın olacak diye- vesile ararlar; O'nun rahmetini umarlar ve azabından korkarlar. Çünkü Rabbinin azabı, sakınılacak bir azaptır.

58. Ne kadar ülke varsa hepsini kıyamet gününden önce ya helâk edecek veya en çetin bir şekilde azaplandıracağız. Bu, Kitap'ta (Levh-i Mahfuz'da) yazılıdır.

59. Bizi, ayetler (mucizeler) göndermekten alıkoyan tek şey, öncekilerin bu ayetleri yalanlamış olmasıdır. Nitekim Semûd kavmine, açık bir mucize olmak üzere bir dişi deve vermiştik. Onlar ise (bu deveyi boğazladılar ve) bu yüzden zalim oldular. Oysa Biz ayetleri ancak korkutmak için göndeririz.

60. *Hani sana, "Rabbin, insanları çepeçevre kuşatmıştır" demiştik. Sana gösterdiğimiz o görüntüleri ve Kur'ân'da lânetlenen ağacı, ancak insanları sınamak için meydana getirdik. Biz onları korkuturuz da bu onlara, büyük bir azgınlıktan başka bir şey sağlamaz.*

MÜŞRİKLERE HİTAP EDEN AYETLER

Bir önceki bölümde İslam toplumunun Rabbanî değerler sistemi serdedildikten sonra bu bölümde, İslam toplumuna karşı duran, fıtrata uygun tevhid inancına karşı hiçbir mantıkî delile dayanmaksızın şirki öne süren ve onun mücadelesini sürdüren müşriklere yönelik bir bölümle karşılaşıyoruz. Şöyle ki:

Birincisi: Bu bölüm cüz'î bir konu gibi duran ancak doğru bir ilah tasavvuru ortaya koymak için yüksek sesle dile getirilen bir problemle başlıyor: *"(Ey müşrikler!) Rabbiniz, erkek çocukları sizin için ayırdı da Kendisi meleklerden kız çocuklar mı edindi?! Gerçekten siz (vebali) çok büyük bir söz söylüyorsunuz."*

İkincisi: Bu cüz'i meseleden hareketle problemin asıl kökenine inilmektedir: *"De ki: Eğer söyledikleri gibi Allah ile birlikte başka ilahlar da bulunsaydı, o takdirde bu ilahlar, Arş'ın sahibi olan Allah'a ulaşmak için çareler arayacaklardı."* Eğer birden fazla ilah söz konusu olsaydı, aralarında yetki kargaşası çıkar, tıpkı insanların yaptığı gibi birbirleriyle tartışırlardı, bu çekişmenin neticesinde de varlık âleminde kaos ve düzensizlik görülürdü. Fakat kâinat, tek olan Allah'ın belirlediği sünnetullaha uygun olarak son derece uyum ve düzen içinde var olagelmiştir. Bu da Allah'ın yüceler yücesi ve eksiklerden münezzeh olduğunu gösterir: *"Yedi gök, yer ve bunlarda bulunan herkes O'nu tesbih eder. O'nu övgüyle tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur."*

Üçüncüsü: Kalplerini dolduran kin, haset, kibir ve inatları sebebiyle müşriklerle Kur'ân arasına âdeta bir perde çekilmiştir. Artık onların kulakları hakikate sağır, gözleri de hakikate karşı kördür: *"Biz, Kur'ân okuduğun zaman, seninle ahirete inanmayanların arasına gizleyici bir örtü çekeriz. Ayrıca, onu anlamamaları için kalplerine bir kapalılık ve kulaklarına bir ağırlık veririz."* Bu ayetleri cebriye anlayışıyla anlamamak gerekir. Allah'ın onların önüne örtü çekmesi, kalplerine kapalılık

ve kulaklarına ağırlık vermesi kâinattaki tüm sebepleri bilen Allah'ın tasarrufudur. Allah (c.c.), yarattıklarının hiçbirine zulmetmez.

Dördüncüsü: Müşrikler Kur'ân-ı Kerim'i, anlamak ve üzerinde tefekkür etmek amacıyla değil, onunla mücadele etmek ve onu alaya almak için dinlerlerdi. Bu da bir önceki maddedeki kapalılığı kaldırmakta ve inkârın onlarda Allah'ın zorlamasıyla olmadığını ortaya koymaktadır: *"Biz, onların seni dinlerken ne maksatla dinlediklerini, kendi aralarında fısıldaşırlarken de o zalimlerin, 'Siz, büyülenmiş bir adamdan başkasına uymuyorsunuz!' dediklerini çok iyi biliriz."*

Beşincisi: Müşrikler Allah Resûlü'ne (s.a.s.) hakaret ediyorlar, onu bazen sihirbazlıkla, bazen şairlikle, bazen de yalancılıkla itham ediyorlardı. Elbette tüm bu davranışlar onların kalplerini yiyip bitiren haset ateşinden kaynaklanıyordu. Böylesine bir hasedin kişiyi en ufak bir hayra ve insaflı bir neticeye götürmesi mümkün değildir. Zaten sapmalarının temelini de bu oluşturuyordu: *"Baksana; senin için ne türlü benzetmeler yaptılar! Bu yüzden, (öyle bir) saptılar ki artık (doğru) yolu bulamayacaklardır."*

Altıncısı: Allah (c.c.), müşriklerin tevhid ve vahiy karşısındaki tutumlarını bu şekilde özetledikten sonra ilerleyen ayetlerde onların belki de sapmalarının ana unsurunu oluşturan başka bir probleme değiniyor, onların yeniden dirilişi inkâr etmelerini ele alıyor: *"Bir de onlar dediler ki: 'Sahi biz, bir kemik yığını ve kokuşmuş bir toprak olmuşken, yepyeni bir hilkatte diriltileceğiz, öyle mi!'"* Onların bu tür inkârla dolu itirazlarına da şöyle cevap veriyor: *"De ki: 'İster taş olun, ister demir, isterse gözünüzde büyüyen herhangi bir mahlûk! (Bunlar, Allah'ın sizi yeniden diriltmesini güçleştirmez.)' Diyecekler ki: 'Bizi tekrar (hayata) kim döndürecek?' De ki: 'Sizi ilk kez yaratan.' Bunun üzerine onlar sana alaylı bir tarzda başlarını sallayacak ve 'Ne zamanmış o?' diyecekler. De ki: 'Yakın olsa gerek!'"*

Yedincisi: Allah (c.c.) onların başka ilahların da olabileceğine dair iddialarına da şöyle cevap veriyor: *"(Resûlüm!) De ki: 'Allah'ı bırakıp da (ilah olduğunu) ileri sürdüklerinize yalvarın. Ne var ki onlar sizin sıkıntınızı ne uzaklaştırabilir, ne de değiştirebilirler.'"*

Sekizincisi: Müşrikler ara ara Hz. Peygamber'e (s.a.s.) birtakım gözle görülür mucizeler indirilmesini önerirlerdi. Onların bu önerilerine de şöyle karşılık verildiğini görüyoruz: *"Bizi, ayetler (mucizeler) göndermekten alıkoyan tek şey, öncekilerin bu ayetleri yalanlamış olmasıdır. Nitekim Semûd kavmine, açık bir mucize olmak üzere bir dişi deve vermiştik. Onlar ise (bu deveyi boğazladılar ve) bu yüzden zalim oldular. Oysa Biz ayetleri ancak korkutmak için göndeririz."*

Hz. Peygamber'e (s.a.s.) haset edenlerin problemi, yeterli delili görememe problemi değildi, onların problemi, kalplerinin derinlerindeki kin ve haset problemiydi. O nedenle, önerdikleri mucizeler gelse, yine inanmayacaklar, tam tersine, gelen mucizeler onların kinlerini arttıracaktı. Dolayısıyla Kur'ân mucizesi sadece gerekli delili ortaya koymuş olmuyor, bununla birlikte hem akla hem kalbe hitap ediyor ve onların kendi içlerindeki bozukluğu düzeltmelerini istiyordu.

Dokuzuncusu: Bu arada, Kur'ân-ı Kerim onların da istediği türden gözle görülür mucize kabilinden bir mucizeye de değinmektedir. Allah Resûlü (s.a.s.) İsra ve Miraç gecesinde yaşadıklarını Mekkelilere anlatmıştı ama bu onların sapkınlıklarını arttırdı. Hz. Peygamber (s.a.s.) onlara bu söylediklerinin doğruluğunu ayetle haber verdiği halde onların küfür ve inatları arttı: *"Sana gösterdiğimiz o görüntüleri ve Kur'ân'da lânetlenen ağacı, ancak insanları sınamak için meydana getirdik. Biz onları korkuturuz da bu onlara, büyük bir azgınlıktan başka bir şey sağlamaz."*

Onuncusu: Müşriklere yönelik tüm hitapların ardından, onları bekleyen kötü akıbete yönelik dikkat çekici nitelikte ayetleri görüyoruz: *"Ne kadar ülke varsa hepsini kıyamet gününden önce ya helâk edecek veya en çetin bir şekilde azaplandıracağız. Bu, Kitap'ta (Levh-i Mahfuz'da) yazılıdır."* İnkârcılara yönelik bu tür hitaplar söz konusu olduğu gibi, iman edip Allah'ın rahmetini ümit edenlere yönelik de şu tür müjdeleri görüyoruz: *"Onların yalvardıkları bu varlıklar Rablerine -hangisi daha yakın olacak diye- vesile ararlar; O'nun rahmetini umarlar ve azabından korkarlar. Çünkü Rabbinin azabı, sakınılacak bir azaptır."*

On birincisi: Kur'ân-ı Kerim, müşriklerle yapılan mücadeleler esnasında, Allah'ın, mümin kullarına, güzel söz söylemelerini, özellikle

de insanları hakka davet ederken ve ıslah için mücadele ederken yumuşak konuşmalarını öğütlüyor: *"Kullarıma söyle, sözün en güzelini söylesinler. Sonra şeytan aralarını bozar. Çünkü şeytan, insanın apaçık düşmanıdır."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"(Ey müşrikler!) Rabbiniz, erkek çocukları sizin için ayırdı da Kendisi meleklerden kız çocuklar mı edindi?!" ayeti, müşriklerin, meleklerin Allah'ın kızları olduğuna dair iddialarının asılsızlığını ve onların gaybî bir meselede delilsiz bir şekilde konuşup bocaladıklarını ortaya koymaktadır. Hem kız çocuğuna değersiz gözüyle bakmak, hem de o değersiz gördüklerini Allah'a nispet etmekle sanki kendilerini yaratıcılarından daha üstün görmüş oluyorlardı. Çünkü kendilerinin hem oğulları hem kızları vardı. Ama Allah'a sadece kızları nispet ediyorlardı. Bu gerçekten bir sapıklık ve haddi aşma örneğiydi.

Kırk birinci ayette geçen (صَرَّفْنَا) fiili, çeşitli hitap üslupları ile zikrettik, demektir.

"De ki: Eğer söyledikleri gibi Allah ile birlikte başka ilahlar da bulunsaydı, o takdirde bu ilahlar, Arş'ın sahibi olan Allah'a ulaşmak için çareler arayacaklardı." Eğer Allah ile birlikte başka ilahlar olsaydı, o ilahlar Allah'ın mülkünde O'nunla çekişmek için yol ararlar, bu da kâinatın düzeninin bozulması neticesini doğururdu.

"Yedi gök, yer ve bunlarda bulunan herkes O'nu tesbih eder. O'nu övgüyle tesbih etmeyen hiçbir şey yoktur." ayeti, tüm varlıkların tevhide delalet eden fıtratları ile Allah'ı tesbih ettiklerini belirterek müşriklerin Allah'a çocuk nispet etmelerini reddediyor. Evet, sadece akıl sahibi varlıklar değil, bütün mahlûkat Allah'ı tesbih etmektedir. *"O'nu övgüyle tesbih etmeleri"* demek, aynı anda hem hamdetmeleri hem de O'nu her türlü eksikliklerden tenzih etmeleri demektir.

"Ne var ki siz, onların tesbihini anlamazsınız." Varlıklar Allah'ı sözlü olarak değil de halleriyle tesbih ettikleri için bu böyledir. Ancak tüm varlıklar kusursuz yaratılışlarıyla Yaratıcının birliğini ve mükemmelliğini ortaya koymaktadır. Fakat müşrikler bu gerçeği görememişlerdi

ve dokunup hissettikleri varlıklar üzerinde düşünmüyorlardı. Ayetin devamında *"O halîmdir, bağışlayıcıdır"* buyrulmaktadır. Bu ifadeden ve ayetin siyakından, hitabın müşriklere ve gafillere yönelik olduğu anlaşılıyor.

"Biz, Kur'ân okuduğun zaman, seninle ahirete inanmayanların arasına gizleyici bir örtü çekeriz." Bu örtü, gurur ve tekebbür örtüsüdür. Müşriklerin kevnî ayetleri görmelerini cehalet ve gaflet perdesi engellediği gibi Kur'ân'ı anlamalarını da kibir perdesi engellemiştir. Bu perdelerin tümü kişinin sorumluluk çerçevesi içinde olan manevî perdelerdir.

"Ayrıca, onu anlamamaları için kalplerine bir kapalılık ve kulaklarına bir ağırlık veririz." Onların kalplerine verilen bu kapalılık gerçekleri anlamalarına mani olan manevî bir engeldir. Bu ayet, tıpkı Bakara Sûresi'ndeki şu ayete benzer. *"Allah onların kalplerini ve kulaklarını mühürlemiştir."*[78] Bu tamamen onların kendi fiilleri sebebiyle gerçekleşen bir durumdur. Kulaklarına konan ağırlık da hakkı dinlemelerine engel olan kibir ağırlığıdır.

"Siz, büyülenmiş bir adamdan başkasına uymuyorsunuz!" Bu söz, Kur'ân karşısında çaresiz kalan müşriklere aittir. İnsanları ondan nefret ettirmek için bundan daha yaldızlı bir iftira bulamamışlardır. Aslında *"büyülenmiş bir adam"* derken bile Kur'ân karşısında etkilendiklerini hissettiriyorlardı. Bu ayet-i kerime bir yönüyle de Hz. Peygamber'in (s.a.s.) sihirden uzak olduğunu beyan ederek onu bundan tenzih etmektedir.

"Baksana; senin için ne türlü benzetmeler yaptılar! Bu yüzden, (öyle bir) saptılar ki artık (doğru) yolu bulamayacaklardır." ayeti de Hz. Peygamber'in (s.a.s.) şahsını, müşriklerin sihirbaz, şair, kâhin ve benzeri olumsuz nitelemelerinden tenzih etmekte ve ona karşı edeb sınırlarını aşanların çirkin iftiralarını ortaya koymaktadır.

"Diyecekler ki: 'Bizi tekrar (hayata) kim döndürecek?' De ki: 'Sizi ilk kez yaratan.'" ayeti müşriklerin ısrarlı suallerine cevap niteliğindedir. Yani sizi ilkin yoktan yaratan Allah yeniden diriltmeye kadirdir: *"De ki: 'İster taş olun, ister demir, isterse gözünüzde büyüyen herhangi bir*

78 Bakara 2/7.

mahlûk! (Bunlar, Allah'ın sizi yeniden diriltmesini güçleştirmez.)'" Yani her ne yaparsanız yapın, Allah'ı aciz bırakamazsınız.

"Bunun üzerine onlar sana alaylı bir tarzda başlarını sallayacak ve 'Ne zamanmış o?' diyecekler." Başlarını sallayıp alay ederek kıyametin ne zaman kopacağını sorup dururlar.

"Allah sizi çağıracağı gün, kendisine hamdederek çağrısına uyarsınız ve (dirilmeden önceki halinizde) çok az kaldığınızı sanırsınız." Allah (c.c.) kabirlerinizden çıkmanız için size nida edecektir. Buradaki *"nida,"* tekvinî emir manasınadır. Böyle bir tekvinî emirde, emrin muhatabı olan varlığın, icabetten başka seçeneği yoktur. Bu durumda artık bütün mahlûkat Allah'a hamd ikrarında bulunacaktır. Çünkü Allah hamde ve tazime layık yegâne zattır.

"Kullarıma söyle, sözün en güzelini söylesinler." "Sözün en güzelini söyleme" ahlâkı sadece insanlara karşı değil, tüm mahlûkata karşı sergilenmesi gereken ahlakî bir tutumdur.

"Şeytan aralarını bozar." Şeytanın insanların arasını bozması, aralarına fitne ve fesat sokması suretiyle olur.

"Çünkü şeytan, insanın apaçık düşmanıdır." Şeytan ister mümin ister kâfir olsun tüm insanların düşmanıdır. Bu ayette, müminlerin, şeytanın tuzağına düşen diğer insanları kurtarmaları gerektiğine dair ince bir mesaj da söz konusudur.

"Rabbiniz, sizi en iyi bilendir. Dilerse size merhamet eder; dilerse sizi cezalandırır." Allah'ın meşieti/dilemesi, O'nun güzel isimleriyle ilişkili olup ayrı düşünülemez. O, rahîm, hakîm, melik ve hiç kimseye zulmetmeyen hak ilahtır. Dolayısıyla O, azabı hak edenden başkasına azap etmez. Aslolan ise rahmeti olup bu, gazabının önündedir.

"Rabbin, göklerde ve yerde olan herkesi en iyi bilendir." ayeti, Hz. Muhammed'in (s.a.s.) nübüvvetini reddeden müşriklere verilecek cevabın mukaddimesi niteliğindedir. Allah nübüvveti kime vereceğini en iyi bilendir. Allah tüm peygamberleri ve onların kendi aralarındaki derecelerini de en iyi bilendir. Dolayısıyla tarihin hangi zaman dilimine en uygun peygamberin kim olacağını da yine O bilir: *"Gerçekten Biz, peygamberlerin kimini kiminden üstün kıldık; Davud'a da Zebur'u verdik."*

Âdeta müşriklere şöyle denmektedir: Ey müşrikler! Peygamberleri arzularınıza göre siz tercih edecek değilsiniz. Sizin için ya da başkaları için en uygun peygamberin kim olacağını da siz bilemezsiniz. Tıpkı Dâvud'a (a.s.) kendi zamanında Zebur'u verdiğimiz gibi her zaman ve zeminde kimin peygamber olacağını Biz belirleriz.

"(Resûlüm!) De ki: 'Allah'ı bırakıp da (ilah olduğunu) ileri sürdüklerinize yalvarın. Ne var ki onlar sizin sıkıntınızı ne uzaklaştırabilir, ne de değiştirebilirler.'" ayetiyle Kur'ân, Allah'ın dışında ilah diye tapılan putlara, kendilerine tapanlardan herhangi bir zararı kaldırma ya da onların durumlarında en küçük bir değişiklik yapma konusunda meydan okumaktadır.

"Onlar Rablerine -hangisi daha yakın olacak diye- vesile ararlar." Yani o peygamberler de Allah'a dua eder, O'na yakarırlar. Bu ayette bir kıyaslama yapmak amacıyla daha önce zikredilen peygamberlere atıfta bulunuluyor ve âdeta müşriklere şu mesaj veriliyor: O peygamberler Allah'a yalvarıyorlardı Allah da onlara icabet ediyordu. Ama siz putlarınıza yalvarsanız da onlar size en ufak bir cevap vermekten acizler.

"Rablerine vesile ararlar." Yani O'na kendilerini yakınlaştıracak vesileler ararlar.

"Çünkü Rabbinin azabı, sakınılacak bir azaptır." Müminler azabın bir gerçek olduğunu bildikleri için ondan sakınırlar. Bu ayette, müşriklere yönelik bir uyarı ve korkutma söz konusudur.

"Ne kadar ülke varsa hepsini kıyamet gününden önce ya helâk edecek veya en çetin bir şekilde azaplandıracağız." Yani sizin gibi müşrik ve zalim toplumları... Burada hitap, Mekke toplumunadır. "Karye" kelimesi umumi anlamda gelmiş olsa da ayetlerin akışından anlaşıldığına göre müminleri müşriklerden ayırt etmek suretiyle bir tahsis yapılmıştır, yani hitap sadece müşrikleri kapsamaktadır. Ayrıca bu ayeti *"Zaten Biz ancak halkı zalim olan memleketleri helâk etmişizdir"*[79] ayeti de tahsis etmektedir.

"Bizi, ayetler (mucizeler) göndermekten alıkoyan tek şey, öncekilerin bu ayetleri yalanlamış olmasıdır." ayeti, önceki milletlerin, kendilerine

79 Kasas 28/59.

gönderilen birtakım mucizeleri yalanlayıp inkâr etmeleri sebebiyle helâk edildiklerini, bu nedenle Hz. Peygamber'e (s.a.s.), bu türden helake sebep olacak mucizeler verilmediğini beyan etmekte ve o mucizelere örnek vermektedir: *"Nitekim Semûd kavmine, açık bir mucize olmak üzere bir dişi deve vermiştik."*

Bu ifadeler, Hz. Muhammed'in (s.a.s.) risaletinin kıyamete kadar baki kalacağını, bu ümmetin toplu helâke uğramayacağını göstermektedir.

"Hani sana, 'Rabbin, insanları çepeçevre kuşatmıştır' demiştik." buyruğundaki çepeçevre kuşatıldıkları bildirilen insanlar, müşriklerdir. Bu yönüyle ayet-i kerime Hz. Peygamber'i (s.a.s.), müşriklerden gördüğü eziyetler karşısında teselli etmekte ve sanki "sen üzülme, onların tüm eylemleri Bizim bilgi ve kudretimiz dâhilindedir, ancak daimî olmayıp belli bir vakte kadardır" diyerek gönlünü yatıştırmaktadır.

"Sana gösterdiğimiz o görüntüleri ve Kur'ân'da lânetlenen ağacı, ancak insanları sınamak için meydana getirdik." ayetinde, Hz. Peygamber'e (s.a.s.) İsra gecesinde gösterilenlere işaret edilmekte ve bunların uykuda değil, bizzat hissederek gerçekleştiği ifade edilmektedir. Zira uykuda gösterilmiş olsa kimse yadırgamazdı, rüya denilip geçerlerdi, bu da imtihan olmazdı.

Ayette geçen *"lanetlenmiş ağaç"* da yine aynı şekilde bir imtihan vesilesi olmuştur. Çünkü o ağaçla ilgili haber de gaybî bir haberdir, bu tür gaybî haberlere ancak sahih imanı olanlar inanırlar. Bazı müşrikler sırf şüphe uyandırmak üzere, "Bir ağaç cehennemde olup da onu ateş yakmaz mı? Bir insanın cehennemde canlı olarak kalması nasıl mümkün değilse ateşin de o ağacı yakmaması aynı şekilde mümkün değildir." şeklinde sorular yöneltirlerdi. Hâlbuki cennet ve cehennemde geçerli olacak kanun ve kurallar bu dünyadakinden farklıdır.

Bu ağacı Kur'ân-ı Kerim'de birkaç farklı sûrede görürüz. Mesela Sâffât Sûresi'nde şöyle anlatılır: *"Zira o, cehennemin dibinde bitip yetişen bir ağaçtır. Tomurcukları sanki şeytanların başları gibidir."*[80]

---

80 Sâffât 37/64-65.

وَاِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوا لِاٰدَمَ فَسَجَدُٓوا اِلَّآ اِبْلِيسَ ۖ قَالَ ءَاَسْجُدُ لِمَنْ خَلَقْتَ
طِينًا ﴿٦١﴾ قَالَ اَرَاَيْتَكَ هٰذَا الَّذِى كَرَّمْتَ عَلَىَّ لَئِنْ اَخَّرْتَنِ اِلٰى يَوْمِ الْقِيٰمَةِ
لَاَحْتَنِكَنَّ ذُرِّيَّتَهٗٓ اِلَّا قَلِيلًا ﴿٦٢﴾ قَالَ اذْهَبْ فَمَنْ تَبِعَكَ مِنْهُمْ فَاِنَّ جَهَنَّمَ
جَزَآؤُكُمْ جَزَآءً مَوْفُورًا ﴿٦٣﴾ وَاسْتَفْزِزْ مَنِ اسْتَطَعْتَ مِنْهُمْ بِصَوْتِكَ وَاَجْلِبْ
عَلَيْهِمْ بِخَيْلِكَ وَرَجِلِكَ وَشَارِكْهُمْ فِى الْاَمْوَالِ وَالْاَوْلَادِ وَعِدْهُمْ ۚ وَمَا يَعِدُهُمُ
الشَّيْطَانُ اِلَّا غُرُورًا ﴿٦٤﴾ اِنَّ عِبَادِى لَيْسَ لَكَ عَلَيْهِمْ سُلْطَانٌ ۚ وَكَفٰى بِرَبِّكَ
وَكِيلًا ﴿٦٥﴾ رَبُّكُمُ الَّذِى يُزْجِى لَكُمُ الْفُلْكَ فِى الْبَحْرِ لِتَبْتَغُوا مِنْ فَضْلِهٖ ۚ
اِنَّهٗ كَانَ بِكُمْ رَحِيمًا ﴿٦٦﴾ وَاِذَا مَسَّكُمُ الضُّرُّ فِى الْبَحْرِ ضَلَّ مَنْ تَدْعُونَ اِلَّآ
اِيَّاهُ ۚ فَلَمَّا نَجّٰيكُمْ اِلَى الْبَرِّ اَعْرَضْتُمْ ۚ وَكَانَ الْاِنْسَانُ كَفُورًا ﴿٦٧﴾ اَفَاَمِنْتُمْ اَنْ
يَخْسِفَ بِكُمْ جَانِبَ الْبَرِّ اَوْ يُرْسِلَ عَلَيْكُمْ حَاصِبًا ثُمَّ لَا تَجِدُوا لَكُمْ وَكِيلًا ۙ
﴿٦٨﴾ اَمْ اَمِنْتُمْ اَنْ يُعِيدَكُمْ فِيهِ تَارَةً اُخْرٰى فَيُرْسِلَ عَلَيْكُمْ قَاصِفًا مِنَ الرِّيحِ
فَيُغْرِقَكُمْ بِمَا كَفَرْتُمْ ۙ ثُمَّ لَا تَجِدُوا لَكُمْ عَلَيْنَا بِهٖ تَبِيعًا ﴿٦٩﴾ وَلَقَدْ كَرَّمْنَا
بَنِٓى اٰدَمَ وَحَمَلْنَاهُمْ فِى الْبَرِّ وَالْبَحْرِ وَرَزَقْنَاهُمْ مِنَ الطَّيِّبَاتِ وَفَضَّلْنَاهُمْ
عَلٰى كَثِيرٍ مِمَّنْ خَلَقْنَا تَفْضِيلًا ۚ ﴿٧٠﴾ يَوْمَ نَدْعُوا كُلَّ اُنَاسٍ بِاِمَامِهِمْ ۚ فَمَنْ
اُوتِىَ كِتَابَهٗ بِيَمِينِهٖ فَاُولٰٓئِكَ يَقْرَءُونَ كِتَابَهُمْ وَلَا يُظْلَمُونَ فَتِيلًا ﴿٧١﴾ وَمَنْ كَانَ
فِى هٰذِهٖٓ اَعْمٰى فَهُوَ فِى الْاٰخِرَةِ اَعْمٰى وَاَضَلُّ سَبِيلًا ﴿٧٢﴾

61. *Meleklere, "Âdem'e secde edin!" demiştik. İblis'in dışında hepsi secde ettiler. İblis, "Ben, dedi, çamurdan yarattığın bir kimseye secde mi ederim!"*

62. *Dedi ki: "Şu benden üstün kıldığına da bir bak! Yemin ederim ki eğer beni kıyamete kadar yaşatırsan, pek azı dışında, onun neslini kendime bağlayacağım!"*

63. *Allah buyurdu: Git! Onlardan kim sana uyarsa, iyi bilin ki hepinizin cezası cehennemdir. Tam bir ceza!*

64. *Onlardan gücünün yettiği kimseleri davetinle şaşırt; süvarilerinle, yayalarınla onları yaygaraya boğ; mallarına, evlâtlarına ortak ol, kendilerine vaadlerde bulun. Şeytan, insanlara, aldatmadan başka bir şey va'detmez.*

65. *Şurası muhakkak ki Benim (ihlâslı) kullarım üzerinde senin hiçbir ağırlığın olmayacaktır. (Onları) koruyucu olarak Rabbin yeter.*

66. *(Kullarım!) Rabbiniz, lütfuna nâil olmanız için denizde gemileri sizin için yüzdürendir. Doğrusu O sizin için çok merhametlidir.*

67. *Denizde başınıza bir musibet geldiğinde, O'ndan başka bütün yalvardıklarınız kaybolup gider. O sizi kurtarıp karaya çıkardığında, (yine eski halinize) dönersiniz. İnsanoğlu çok nankördür.*

68. *O'nun, sizi kara tarafında yerin dibine geçirmeyeceğinden yahut başınıza taş yağdırmayacağından emin misiniz? Sonra kendinize bir koruyucu da bulamazsınız.*

69. *Yahut O'nun, sizi bir kez daha oraya (denize) gönderip üzerinize bir kasırga yollayarak, inkâr etmiş olmanız sebebiyle sizi boğmayacağından emin misiniz? Sonra, bundan dolayı kendinize (intikamınızı almak için) bizi arayıp soracak bir destekçi de bulamazsınız.*

70. *Biz, hakikaten insanoğlunu şan ve şeref sahibi kıldık. Onları, (çeşitli nakil vasıtaları ile) karada ve denizde taşıdık; kendilerine güzel güzel rızıklar verdik; yine onları, yarattıklarımızın birçoğundan cidden üstün kıldık.*

71. *Her insan topluluğunu önderleriyle birlikte çağıracağımız o günde kimlerin amel defteri sağından verilirse, onlar, en küçük bir haksızlığa uğramamış olarak amel defterlerini okuyacaklar.*

72. *Bu dünyada kör olan kimse ahirette de kördür; üstelik iyice yolunu şaşırmıştır.*

İNSANIN ŞEYTANLA MÜCADELESİ

Kur'ân-ı Kerim, Hz. Âdem'in (a.s.) cennetten indirilmesinden önce şeytanla arasında başlayan mücadele sürecini farklı sûrelerde tekrar

tekrar ele almaktadır. Ancak her bir tekrarda bu süreci iyi anlayıp dersler çıkaralım diye farklı bir boyutun da ilave edildiğini görüyoruz. Bu bölüm özelinde şu mesajları çıkarabiliriz:

Birincisi: Allah (c.c.), İblis ile birlikte meleklere Âdem'e (a.s.) secde etmelerini emretti, melekler secde ettiler ama İblis secde etmedi. Kıssanın bu boyutu Kur'ân'daki diğer anlatımlarda tekrarlanır: *"Meleklere, 'Âdem'e secde edin!' demiştik. İblis'in dışında hepsi secde ettiler."*

İkincisi: Bu bölümde, Allah'ın insanoğluna değer verdiğini ve onu diğer varlıklardan üstün kıldığını görüyoruz: *"Biz, hakikaten insanoğlunu şan ve şeref sahibi kıldık. Onları, (çeşitli nakil vasıtaları ile) karada ve denizde taşıdık; kendilerine güzel güzel rızıklar verdik; yine onları, yarattıklarımızın birçoğundan gerçekten üstün kıldık."* İnsanın diğer varlıklara üstün kılınması, tüm yeryüzünü idare etme vazifesini üstlenmesiyle birlikte düşünülmesi gereken bir durumdur. Nitekim Allah (c.c.) insanı kendisi için gerekli tüm maddî-manevî nimetlerle donatmış, diğer varlıkları da onun emrine ve hizmetine vermiştir.

Üçüncüsü: İnsana Allah (c.c.) tarafından verilen bu değer, İblis'in tekebbürle karışık kıskançlık ateşini yakmasına yetmiş ve onu, Allah'ın emrine karşı açıkça isyan etmeye sevk etmiştir: *"Ben, çamurdan yarattığın bir kimseye secde mi ederim! Şu benden üstün kıldığına da bir bak! Yemin ederim ki eğer beni kıyamete kadar yaşatırsan, pek azı dışında, onun neslini kendime bağlayacağım!'"*

Bu ibretlik sahneden anlıyoruz ki kötülüklerin sebebi her zaman, gaflet, cehalet, acziyet ve tembellik olmayabilir. Demek ki kötülüklerin asıl sebeplerinden biri de insanı aşağılara çeken haset ile gözünü ve gönlünü gerçeklere karşı körleştiren kibirdir.

Dördüncüsü: Haset ve kibir beraberinde inadı da getirir. Böylelikle inatçı kişi azgınlıkta ve hakikate karşı mücadele etmede ısrar eder. Tıpkı şeytanın o inadında ısrar ederek şöyle dediği gibi: *"Yemin ederim ki eğer beni kıyamete kadar yaşatırsan, pek azı dışında onun neslini kendime bağlayacağım!"* Bu ayet aynı zamanda şeytanla insan arasında sürekli devam edecek olan mücadelenin de bir nevi resmî ilanıdır.

Beşincisi: Şeytanın, bu mücadelede kullandığı en önemli malzemeleri insanın mal ve evlat tutkusuyla ilgili içgüdülerini istismar etmek, ona birtakım yalancı vaadlerde bulunmak ve bâtılı süslü göstermek olmuştur: *"'Ey Âdem! dedi, sana ebedilik ağacını ve sonu gelmez bir saltanatı göstereyim mi?'"*[81] Fakat burada biraz daha farklı bir boyuta dikkat çekilmiştir: *"Onlardan gücünün yettiği kimseleri davetinle şaşırt; süvarilerinle, yayalarınla onları yaygaraya boğ; mallarına, evlâtlarına ortak ol, kendilerine vaadlerde bulun. Şeytan, insanlara, aldatmadan başka bir şey va'detmez."*

Altıncısı: Bu mücadelede insanoğlunu iki gruba ayıracaktır. İlk grup, kurtuluşa ve başarıya ulaşanlardır ki onlar Allah'a bağlı olup O'na tevekkül edenlerdir: *"Şurası muhakkak ki Benim (ihlâslı) kullarım üzerinde senin hiçbir ağırlığın olmayacaktır. (Onları) koruyucu olarak Rabbin yeter."* Diğer grup ise şeytanın taraftarı ve ordusu olanlardır: *"Allah buyurdu: Git! Onlardan kim sana uyarsa, iyi bilin ki hepinizin cezası cehennemdir. Tam bir ceza!"*

Yedincisi: Bu mücadelenin gerçek neticesi ayan beyan bir şekilde, o va'dedilen günde ortaya çıkacaktır: *"Her insan topluluğunu önderleri ile birlikte çağıracağımız o günde kimlerin amel defteri sağından verilirse, onlar, en küçük bir haksızlığa uğramamış olarak amel defterlerini okuyacaklar. Bu dünyada kör olan kimse ahirette de kördür; üstelik iyice yolunu şaşırmıştır."*

Sekizincisi: Bu mücadele süreci anlatılırken bir de müminleri sabitkadem kılacak ve dirençlerini arttıracak birtakım hakikatler hatırlatılıyor ve Rabbanî uyarılarda bulunuluyor: *"(Kullarım!) Rabbiniz, lütfuna nâil olmanız için denizde gemileri sizin için yüzdürendir. Doğrusu O, sizin için çok merhametlidir. Denizde başınıza bir musibet geldiğinde, O'ndan başka bütün yalvardıklarınız kaybolup gider. O sizi kurtarıp karaya çıkardığında, (yine eski halinize) dönersiniz. İnsanoğlu çok nankördür. O'nun, sizi kara tarafında yerin dibine geçirmeyeceğinden yahut başınıza taş yağdırmayacağından emin misiniz? Sonra kendinize bir koruyucu da bulamazsınız. Yahut O'nun, sizi bir kez daha oraya (denize) gönderip üzerinize bir kasırga yollayarak, inkâr etmiş olmanız sebebiyle*

81 Tâhâ 20/120.

sizi boğmayacağından emin misiniz? Sonra, bundan dolayı kendinize (intikamınızı almak için) Bizi arayıp soracak bir destekçi de bulamazsınız."

Tüm bunları yapan Allah ise -ki O her şeye kadirdir- mutluluğu, şeytanın adımlarını takip etmede arayanlar acaba hangi vadilerde şaşkın şaşkın dolaşmaktalar?!

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Çamurdan yarattığın bir kimseye secde mi ederim!" Yani Sen onu çamurdan yarattın. Hz. Âdem'in (a.s.) yaratılış aşamalarından biri, çamur aşamasıdır. Şeytan bu soruyu, gurur ve kibrinden dolayı alaycı bir tavırla sormuştur.

"Yemin ederim ki eğer beni kıyamete kadar yaşatırsan, pek azı dışında, onun neslini kendime bağlayacağım!" Şeytanın bu sözü, Âdem'in (a.s.) zürriyetini kendine bağlama ve onları bir olan Allah'a isyana yönlendirme adına arsızca bir tehdit niteliğindedir.

"Tam bir ceza." ayetindeki (جَزَآءً مَّوْفُورًا) tamlaması, size ve size uyan herkese yetecek ceza, demektir.

"Onlardan gücünün yettiği kimseleri davetinle şaşırt." Onlardan güç yetirebildiklerinin ayaklarını kaydır. Burada şeytanın vesvesesi, askerlerine güçlü bir sesle emir veren komutanın sesine benzetilmiştir. Ayetin akışına ve olayı bütünlüğüyle anlatmaya da son derece uygun bir teşbihtir.

"Süvarilerinle, yayalarınla onları yaygaraya boğ." Yani ordularından ve sana tabi olanlardan yaya olsun binitli olsun herkesi topla. Bu da savaşın kızıştığını gösteren bir ifadedir.

"Mallarına, evlâtlarına ortak ol." Şeytanın insan hayatını ifsat etmek için nüfuz ettiği ana kanalların neler olduğunu ortaya koyan bu ayet onun, insanı maişet temininde gayrımeşru yollara sevk edebileceğini, harcarken Allah'ın razı olmayacağı günah nitelikli yerlere harcattırabileceğini, çocukları gayrı İslamî bir anlayışla yetiştirmeyi özendirerek onlara da ortak olabileceğini gösteriyor. Onun özellikle çocuklara yönelik bozma planları, o çocuğun dünyaya gelmesine neden olabilecek

haram ilişkilere yönlendirmesi veya ta evlilik öncesinden, yani yuva kurarken İslamî hassasiyetleri taşımayan eş seçimini özendirmesiyle dahi olabilmektedir.

"Kendilerine vaadlerde bulun." Onlara boş vaadlerle dünyayı ele geçireceklerine inandır ve ahiretin olmayacağını empoze et.

"Şurası muhakkak ki Benim (ihlâslı) kullarım üzerinde senin hiçbir ağırlığın olmayacaktır." Benim samimi kullarım hem düşünce dünyalarında hem eylem planındaki davranışları ve ibadetleri ile daima Benimle irtibat halinde olan kullarımdır. O nedenle senin gücün onları saptırmaya yetmeyecektir.

Altmış altıncı ayette geçen (يُزْجِي) fiili, gemileri sevk etmek, yüzdürmek anlamındadır.

"Denizde başınıza bir musibet geldiğinde, O'ndan başka bütün yalvardıklarınız kaybolup gider." Denizde gelen musibet, rotayı kaybetme ve boğulma korkusu olabilir.

"O sizi kurtarıp karaya çıkardığında, (yine eski halinize) dönersiniz. İnsanoğlu çok nankördür." İnsanoğlu kendine verilen nimetleri çabucak unutur ve şükür konusunda gaflete düşer. Bu, genel olarak insanoğlunun karakterinde olan bir özelliğidir. Yoksa fert fert her insanın mutlaka nankör olacağı anlamına gelmez.

Altmış sekizinci, ayetteki (حَاصِبًا) kelimesi, taş yağdıran kasırga, demektir. Bir sonraki ayette geçen (قَاصِفًا مِنَ الرِّيحِ) ise gemilerinizin tavanlarını söküp denize atan, gemilerinizi alabora eden rüzgâr, demektir.

Altmış dokuzuncu ayetteki (تَبِيعًا) kelimesi yardımcı ve destekçi demektir.

"Onları karada ve denizde taşıdık." İnsanoğlunun karada ve denizde taşınması, karanın ve denizin taşımaya elverişli hale getirilmesiyle olmaktadır. Bu imkân da insanoğluna sunulan nimetlerdendir.

"Yine onları, yarattıklarımızın birçoğundan cidden üstün kıldık." İnsanın üstünlüğü, üstlendiği vazifeyle doğru orantılıdır. İnsanoğlu yeryüzünde Allah'ın dinini tatbik etme ve yeryüzünü idare etme görevini üstlenmekle halife kılınmıştır.

"Her insan topluluğunu önderleriyle birlikte çağıracağımız o günde kimlerin amel defteri sağından verilirse, onlar, en küçük bir haksızlığa uğramamış olarak amel defterlerini okuyacaklar." Bu bahsedilen gün, insanların Allah'ın huzurunda hesaba çekilecekleri gündür. Artık orada saflar herkesin amel defterinde yazılan amellerine göre netleşecek, peygamberlerin çağrılarına uyanlarla şeytanların peşine takılanlar ayrışacaktır.

Yetmiş birinci ayette geçen (فَتِيلًا) kelimesi, hurma çekirdeğinin üzerindeki zar için kullanılır. Bu kelimenin kullanılmış olması hiç kimseye zerre kadar zulmedilmeyeceğini ifade eder.

"Bu dünyada kör olan kimse, ahirette de kördür; üstelik iyice yolunu şaşırmıştır." Bu dünyada hakkı göremeyen, ahirette de cenneti ve nimetlerini göremeyecektir. Bu ayet-i kerime Kur'ân'da mecaz sanatının varlığına delil olan ayetlerdendir.

وَاِنْ كَادُوا لَيَفْتِنُونَكَ عَنِ الَّذِى اَوْحَيْنَآ اِلَيْكَ لِتَفْتَرِىَ عَلَيْنَا غَيْرَهُ وَاِذًا
لَاتَّخَذُوكَ خَلِيلًا ﴿٧٣﴾ وَلَوْلَآ اَنْ ثَبَّتْنَاكَ لَقَدْ كِدْتَ تَرْكَنُ اِلَيْهِمْ شَيْـًٔا قَلِيلًا
﴿٧٤﴾ اِذًا لَاَذَقْنَاكَ ضِعْفَ الْحَيٰوةِ وَضِعْفَ الْمَمَاتِ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ عَلَيْنَا
نَصِيرًا ﴿٧٥﴾ وَاِنْ كَادُوا لَيَسْتَفِزُّونَكَ مِنَ الْاَرْضِ لِيُخْرِجُوكَ مِنْهَا وَاِذًا لَا
يَلْبَثُونَ خِلَافَكَ اِلَّا قَلِيلًا ﴿٧٦﴾ سُنَّةَ مَنْ قَدْ اَرْسَلْنَا قَبْلَكَ مِنْ رُسُلِنَا وَلَا
تَجِدُ لِسُنَّتِنَا تَحْوِيلًا ﴿٧٧﴾ اَقِمِ الصَّلٰوةَ لِدُلُوكِ الشَّمْسِ اِلٰى غَسَقِ الَّيْلِ وَقُرْاٰنَ
الْفَجْرِ اِنَّ قُرْاٰنَ الْفَجْرِ كَانَ مَشْهُودًا ﴿٧٨﴾ وَمِنَ الَّيْلِ فَتَهَجَّدْ بِهٖ نَافِلَةً لَكَ
عَسٰٓى اَنْ يَبْعَثَكَ رَبُّكَ مَقَامًا مَحْمُودًا ﴿٧٩﴾ وَقُلْ رَبِّ اَدْخِلْنِى مُدْخَلَ صِدْقٍ
وَاَخْرِجْنِى مُخْرَجَ صِدْقٍ وَاجْعَلْ لِى مِنْ لَدُنْكَ سُلْطَانًا نَصِيرًا ﴿٨٠﴾ وَقُلْ
جَآءَ الْحَقُّ وَزَهَقَ الْبَاطِلُ اِنَّ الْبَاطِلَ كَانَ زَهُوقًا ﴿٨١﴾ وَنُنَزِّلُ مِنَ الْقُرْاٰنِ مَا
هُوَ شِفَآءٌ وَرَحْمَةٌ لِلْمُؤْمِنِينَ وَلَا يَزِيدُ الظّٰلِمِينَ اِلَّا خَسَارًا ﴿٨٢﴾ وَاِذَآ اَنْعَمْنَا
عَلَى الْاِنْسَانِ اَعْرَضَ وَنَا بِجَانِبِهٖ وَاِذَا مَسَّهُ الشَّرُّ كَانَ يَؤُسًا ﴿٨٣﴾ قُلْ كُلٌّ
يَعْمَلُ عَلٰى شَاكِلَتِهٖ فَرَبُّكُمْ اَعْلَمُ بِمَنْ هُوَ اَهْدٰى سَبِيلًا ﴿٨٤﴾ وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنِ
الرُّوحِ قُلِ الرُّوحُ مِنْ اَمْرِ رَبِّى وَمَآ اُوتِيتُمْ مِنَ الْعِلْمِ اِلَّا قَلِيلًا ﴿٨٥﴾ وَلَئِنْ
شِئْنَا لَنَذْهَبَنَّ بِالَّذِى اَوْحَيْنَآ اِلَيْكَ ثُمَّ لَا تَجِدُ لَكَ بِهٖ عَلَيْنَا وَكِيلًا ﴿٨٦﴾ اِلَّا
رَحْمَةً مِنْ رَبِّكَ اِنَّ فَضْلَهُ كَانَ عَلَيْكَ كَبِيرًا ﴿٨٧﴾ قُلْ لَئِنِ اجْتَمَعَتِ الْاِنْسُ
وَالْجِنُّ عَلٰٓى اَنْ يَأْتُوا بِمِثْلِ هٰذَا الْقُرْاٰنِ لَا يَأْتُونَ بِمِثْلِهٖ وَلَوْ كَانَ بَعْضُهُمْ
لِبَعْضٍ ظَهِيرًا ﴿٨٨﴾ وَلَقَدْ صَرَّفْنَا لِلنَّاسِ فِى هٰذَا الْقُرْاٰنِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ فَاَبٰٓى
اَكْثَرُ النَّاسِ اِلَّا كُفُورًا ﴿٨٩﴾ وَقَالُوا لَنْ نُؤْمِنَ لَكَ حَتّٰى تَفْجُرَ لَنَا مِنَ الْاَرْضِ
يَنْبُوعًا ﴿٩٠﴾ اَوْ تَكُونَ لَكَ جَنَّةٌ مِنْ نَخِيلٍ وَعِنَبٍ فَتُفَجِّرَ الْاَنْهَارَ خِلَالَهَا
تَفْجِيرًا ﴿٩١﴾ اَوْ تُسْقِطَ السَّمَآءَ كَمَا زَعَمْتَ عَلَيْنَا كِسَفًا اَوْ تَأْتِىَ بِاللّٰهِ

وَالْمَلٰٓئِكَةِ قَبِيلًا ﴿٩٢﴾ اَوْ يَكُونَ لَكَ بَيْتٌ مِنْ زُخْرُفٍ اَوْ تَرْقٰى فِى السَّمَآءِ ۜ وَلَنْ نُؤْمِنَ لِرُقِيِّكَ حَتّٰى تُنَزِّلَ عَلَيْنَا كِتَابًا نَقْرَؤُهٗ ۗ قُلْ سُبْحَانَ رَبِّى هَلْ كُنْتُ اِلَّا بَشَرًا رَسُولًا ﴿٩٣﴾ وَمَا مَنَعَ النَّاسَ اَنْ يُؤْمِنُٓوا اِذْ جَآءَهُمُ الْهُدٰٓى اِلَّآ اَنْ قَالُٓوا اَبَعَثَ اللّٰهُ بَشَرًا رَسُولًا ﴿٩٤﴾ قُلْ لَوْ كَانَ فِى الْاَرْضِ مَلٰٓئِكَةٌ يَمْشُونَ مُطْمَئِنِّينَ لَنَزَّلْنَا عَلَيْهِمْ مِنَ السَّمَآءِ مَلَكًا رَسُولًا ﴿٩٥﴾ قُلْ كَفٰى بِاللّٰهِ شَهِيدًا بَيْنِى وَبَيْنَكُمْ ۗ اِنَّهٗ كَانَ بِعِبَادِهٖ خَبِيرًا بَصِيرًا ﴿٩٦﴾ وَمَنْ يَهْدِ اللّٰهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ ۚ وَمَنْ يُضْلِلْ فَلَنْ تَجِدَ لَهُمْ اَوْلِيَآءَ مِنْ دُونِهٖ ۗ وَنَحْشُرُهُمْ يَوْمَ الْقِيٰمَةِ عَلٰى وُجُوهِهِمْ عُمْيًا وَبُكْمًا وَصُمًّا ۗ مَأْوٰيهُمْ جَهَنَّمُ ۗ كُلَّمَا خَبَتْ زِدْنَاهُمْ سَعِيرًا ﴿٩٧﴾ ذٰلِكَ جَزَآؤُهُمْ بِاَنَّهُمْ كَفَرُوا بِاٰيَاتِنَا وَقَالُٓوا ءَاِذَا كُنَّا عِظَامًا وَرُفَاتًا ءَاِنَّا لَمَبْعُوثُونَ خَلْقًا جَدِيدًا ﴿٩٨﴾ اَوَلَمْ يَرَوْا اَنَّ اللّٰهَ الَّذِى خَلَقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضَ قَادِرٌ عَلٰٓى اَنْ يَخْلُقَ مِثْلَهُمْ وَجَعَلَ لَهُمْ اَجَلًا لَا رَيْبَ فِيهِ ۗ فَاَبَى الظّٰلِمُونَ اِلَّا كُفُورًا ﴿٩٩﴾ قُلْ لَوْ اَنْتُمْ تَمْلِكُونَ خَزَآئِنَ رَحْمَةِ رَبِّى اِذًا لَاَمْسَكْتُمْ خَشْيَةَ الْاِنْفَاقِ ۗ وَكَانَ الْاِنْسَانُ قَتُورًا ﴿١٠٠﴾ وَلَقَدْ اٰتَيْنَا مُوسٰى تِسْعَ اٰيَاتٍ بَيِّنَاتٍ فَسْـَٔلْ بَنِٓى اِسْرَآءِيلَ اِذْ جَآءَهُمْ فَقَالَ لَهٗ فِرْعَوْنُ اِنِّى لَاَظُنُّكَ يٰمُوسٰى مَسْحُورًا ﴿١٠١﴾ قَالَ لَقَدْ عَلِمْتَ مَٓا اَنْزَلَ هٰٓؤُلَآءِ اِلَّا رَبُّ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ بَصَآئِرَ ۚ وَاِنِّى لَاَظُنُّكَ يٰفِرْعَوْنُ مَثْبُورًا ﴿١٠٢﴾ فَاَرَادَ اَنْ يَسْتَفِزَّهُمْ مِنَ الْاَرْضِ فَاَغْرَقْنَاهُ وَمَنْ مَعَهٗ جَمِيعًا ﴿١٠٣﴾ وَقُلْنَا مِنْ بَعْدِهٖ لِبَنِٓى اِسْرَآءِيلَ اسْكُنُوا الْاَرْضَ فَاِذَا جَآءَ وَعْدُ الْاٰخِرَةِ جِئْنَا بِكُمْ لَفِيفًا ﴿١٠٤﴾ وَبِالْحَقِّ اَنْزَلْنَاهُ وَبِالْحَقِّ نَزَلَ ۗ وَمَٓا اَرْسَلْنَاكَ اِلَّا مُبَشِّرًا وَنَذِيرًا ﴿١٠٥﴾ وَقُرْاٰنًا فَرَقْنَاهُ لِتَقْرَاَهٗ عَلَى النَّاسِ عَلٰى مُكْثٍ وَنَزَّلْنَاهُ تَنْزِيلًا ﴿١٠٦﴾ قُلْ اٰمِنُوا بِهٖٓ اَوْ لَا تُؤْمِنُوا ۗ اِنَّ الَّذِينَ اُوتُوا الْعِلْمَ مِنْ قَبْلِهٖٓ اِذَا يُتْلٰى عَلَيْهِمْ يَخِرُّونَ لِلْاَذْقَانِ سُجَّدًا ۩ ﴿١٠٧﴾ وَيَقُولُونَ سُبْحَانَ رَبِّنَٓا اِنْ كَانَ وَعْدُ رَبِّنَا لَمَفْعُولًا ﴿١٠٨﴾ وَيَخِرُّونَ لِلْاَذْقَانِ يَبْكُونَ وَيَزِيدُهُمْ خُشُوعًا ﴿١٠٩﴾ قُلِ ادْعُوا اللّٰهَ اَوِ ادْعُوا الرَّحْمٰنَ ۗ اَيًّا مَا تَدْعُوا فَلَهُ الْاَسْمَآءُ الْحُسْنٰى ۚ

وَلَا تَجْهَرْ بِصَلَاتِكَ وَلَا تُخَافِتْ بِهَا وَابْتَغِ بَيْنَ ذٰلِكَ سَبِيلًا ﴿١١٠﴾ وَقُلِ الْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِي لَمْ يَتَّخِذْ وَلَدًا وَلَمْ يَكُنْ لَهُ شَرِيكٌ فِي الْمُلْكِ وَلَمْ يَكُنْ لَهُ وَلِيٌّ مِنَ الذُّلِّ وَكَبِّرْهُ تَكْبِيرًا ﴿١١١﴾

73. Müşrikler, sana vahyettiğimizden başka bir şeyi yalan yere Bize isnat etmen için seni, neredeyse, sana vahyettiğimizden saptıracaklar ve ancak o takdirde seni candan dost kabul edeceklerdi.

74. Eğer seni sebatkâr kılmasaydık, gerçekten, neredeyse onlara birazcık meyledecektin.

75. O zaman, hiç şüphesiz sana hayatın ve ölümün sıkıntılarını kat kat tattırırdık; sonra Bize karşı kendin için bir yardımcı da bulamazdın.

76. Yine onlar, seni yurdundan çıkarmak için nerdeyse dünyayı başına dar edecekler. O takdirde, senin ardından kendileri de fazla kalamazlar.

77. Senden önce gönderdiğimiz peygamberler hakkındaki kanun (da budur). Bizim kanunumuzda hiçbir değişiklik bulamazsın.

78. Gündüzün güneş dönüp gecenin karanlığı bastırıncaya kadar (belli vakitlerde) namaz kıl; bir de sabah namazını. Çünkü sabah namazı şahitlidir.

79. Gecenin bir kısmında uyanarak, sana mahsus bir nafile olmak üzere namaz kıl. (Böylece) Rabbinin, seni övgüye değer bir makama göndereceği umulur.

80. Ve şöyle niyaz et: Rabbim! Gireceğim yere dürüstlükle girmemi sağla; çıkacağım yerden de dürüstlükle çıkmamı sağla. Bana tarafından, hakkıyla yardım edici bir kuvvet ver.

81. Yine de ki: Hak geldi; bâtıl yıkılıp gitti. Zaten bâtıl yıkılmaya mahkûmdur.

82. Biz, Kur'ân'dan öyle bir şey indiriyoruz ki o, müminler için şifa ve rahmettir; zalimlerin ise yalnızca ziyanını artırır.

83. İnsana nimet verdiğimiz zaman (bizden) yüz çevirip yan çizer; ona bir de zarar ziyan dokunacak olsa iyice karamsarlığa düşer.

84. *De ki: Herkes, kendi mizaç ve meşrebine göre iş yapar. Bu durumda kimin doğru bir yol tuttuğunu Rabbiniz en iyi bilendir.*

85. *Sana ruh hakkında soru sorarlar. De ki: Ruh, Rabbimin emrindendir. Size ancak az bir bilgi verilmiştir.*

86. *Hakikaten, Biz dilersek sana vahyettiğimizi ortadan kaldırırız; sonra bu durumda sen de Bize karşı hiçbir koruyucu bulamazsın.*

87. *Ancak Rabbinin rahmeti (sayesinde Kur'ân bâki kalmıştır). Çünkü O'nun sana lütufkârlığı çok büyüktür.*

88. *De ki: Andolsun, bu Kur'ân'ın bir benzerini ortaya koymak üzere ins ü cin bir araya gelseler, birbirlerine destek de olsalar, onun benzerini ortaya getiremezler.*

89. *Muhakkak ki Biz, bu Kur'ân'da insanlara her türlü misali çeşitli şekillerde anlattık. Yine de insanların çoğu inkârcılıktan başkasını kabullenmediler.*

90. *Onlar, "Sen, dediler, bizim için yerden bir kaynak fışkırtmadıkça sana asla inanmayacağız."*

91. *"Veya senin bir hurma bahçen ve üzüm bağın olmalı; öyle ki içlerinden gürül gürül ırmaklar akıtmalısın."*

92. *"Yahut iddia ettiğin gibi, üzerimize gökten parçalar yağdırmalısın veya Allah'ı ve melekleri gözümüzün önüne getirmelisin."*

93. *"Yahut da altından bir evin olmalı ya da göğe çıkmalısın. Bize, okuyacağımız bir kitap indirmediğin sürece (göğe) çıktığına da asla inanmayız." De ki: Rabbimi tenzih ederim. Ben, sadece beşer bir elçiyim.*

94. *Zaten, kendilerine hidayet rehberi geldiğinde, insanların (buna) inanmalarını sırf, "Allah, peygamber olarak bir beşeri mi gönderdi?" demeleri engellemiştir.*

95. *Şunu söyle: Eğer yeryüzünde yerleşmiş gezip dolaşan melekler olsaydı, elbette onlara gökten, peygamber olarak bir melek gönderirdik.*

96. *De ki: Benimle sizin aranızda gerçek şahit olarak Allah kâfidir. Zira O, kullarını hakikaten bilip görmektedir.*

97. *Allah kime hidayet verirse, işte doğru yolu bulan odur; kimi de hidayetten uzak tutarsa, artık onlara, Allah'tan başka dostlar bulamazsın. Kıyamet gününde onları kör, dilsiz ve sağır bir halde yüzükoyun*

haşrederiz. Onların varacağı ve kalacağı yer cehennemdir ki ateşi yavaşladıkça onun alevini artırırız.

98. *Cezaları işte budur! Çünkü onlar, ayetlerimizi inkâr etmişler ve "Sahi bizler, bir kemik yığını ve kokuşmuş toprak olduktan sonra yeni bir yaratılışla diriltilmiş mi olacağız?" demişlerdir.*

99. *Düşünmediler mi ki gökleri ve yeri yaratmış olan Allah, kendilerinin benzerini yaratmaya da kadirdir! Allah, onlar için bir vade takdir etti. Bunda şüphe yoktur. Ama zalimler, inkârcılıktan başkasını kabullenmediler.*

100. *De ki: Rabbimin rahmet hazinesine eğer siz sahip olsaydınız, harcanır korkusuyla kıstıkça kısardınız. İnsanoğlu da pek eli sıkıdır!*

101. *Andolsun Biz, Mûsâ'ya açık açık dokuz ayet verdik. Haydi, İsrailoğullarına sor. Mûsâ onlara geldiğinde Firavun ona, "Ey Mûsâ! dedi, senin büyülenmiş olduğunu sanıyorum!"*

102. *(Mûsâ, Firavun'a,) "Pek âlâ biliyorsun ki dedi, bunları, birer ibret olmak üzere, ancak, göklerin ve yerin Rabbi indirdi. Ey Firavun! Ben de senin hakikaten mahvolduğunu sanıyorum!"*

103. *Derken, Firavun onları ülkeden çıkarmak istedi. Bu yüzden Biz onu ve maiyetindekilerin hepsini (denizde) boğduk.*

104. *Arkasından da İsrailoğullarına, "O topraklarda oturun! Ahiret vaadi tahakkuk edince, hepinizi toplayıp bir araya getireceğiz" dedik.*

105. *Biz Kur'ân'ı hak olarak indirdik; o da hakkı getirdi. Seni de ancak müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik.*

106. *Biz onu, Kur'ân olarak, insanlara dura dura okuyasın diye (ayet ayet, sûre sûre) ayırdık ve onu peyderpey indirdik.*

107. *De ki: Siz ona ister inanın, ister inanmayın; şu bir gerçek ki bundan önce kendilerine ilim verilen kimselere o (Kur'ân) okununca, derhal yüz üstü secdeye kapanırlar.*

108. *Ve derlerdi ki: Rabbimizi tesbih ederiz. Rabbimizin vaadi mutlaka yerine getirilir.*

109. *Ağlayarak yüz üstü yere kapanırlar. (Kur'ân okumak) onların saygısını artırır.*

110. *De ki: "İster 'Allah' deyin, ister 'Rahmân' deyin. Hangisini deseniz olur. Çünkü en güzel isimler O'na hastır." Namazında yüksek sesle okuma; onda sesini fazla da kısma; ikisinin arası bir yol tut.*

111. *"Çocuk edinmeyen, hâkimiyette ortağı bulunmayan, acizlikten ötürü bir dosta da ihtiyacı olmayan Allah'a hamd olsun" de ve tekbir getirerek O'nun şanını yücelt!*

HAK İLE BÂTIL MÜCADELESİ

İnsanın şeytanla sürekli devam eden mücadelesinin diğer bir adı da hak ile bâtılın uzun ve derin mücadelesidir. Şeytanın ağlarına takılıp da fıtratın gösterdiği istikametten ayrılan ve hakka düşmanlık duygularıyla karşı koyanlar insanlık tarihi boyunca hep olagelmiştir. İşte şimdi de kendilerini şeytanın yanında, Hz. Muhammed'e (s.a.s.) karşı konuşlandırmış Mekke müşrikleri ile onların karşısında Hz. Muhammed'in (s.a.s.) yanında yer alan müminleri görmekteyiz. Bu bölümdeki ayetlerden anlayabildiğimiz kadarıyla bu mücadelenin ön plana çıkan söylem ve eylemleri şöyledir:

Birincisi: Kutlu İslam davasını çarpık gösterme ve onu istikametinden saptırma girişimlerine işaret edilmektedir: *"Müşrikler, sana vahyettiğimizden başka bir şeyi yalan yere Bize isnat etmen için seni, neredeyse, sana vahyettiğimizden saptıracaklar ve ancak o takdirde seni candan dost kabul edeceklerdi."*

İkincisi: Diğer yandan, Hz. Peygamber'i (s.a.s.) doğup büyüdüğü yurdundan ve yetiştiği toplumdan çıkarma girişimlerine değinilmektedir: *"Yine onlar, seni yurdundan çıkarmak için neredeyse dünyayı başına dar getirecekler."*

Üçüncüsü: İslam davetinin mesajlarını, hedef ve gayesini anlamaya kafa yormaksızın ard arda gelen mucize taleplerine, insanların zihinlerinde İslam'a karşı şüphe uyandıracak nitelikte söylemlere ve bu doğrultudaki davranışlara da değinilmektedir: *"Sana ruh hakkında soru sorarlar. De ki: Ruh, Rabbimin emrindendir. Size ancak az bir bilgi verilmiştir. Onlar, 'Sen, dediler, bizim için yerden bir kaynak fışkırtmadıkça sana asla inanmayacağız. Veya senin bir hurma bahçen ve üzüm bağın olmalı; öyle ki içlerinden gürül gürül ırmaklar akıtmalısın. Yahut*

iddia ettiğin gibi, üzerimize gökten parçalar yağdırmalısın veya Allah'ı ve melekleri gözümüzün önüne getirmelisin. Yahut da altından bir evin olmalı ya da göğe çıkmalısın. Bize, okuyacağımız bir kitap indirmediğin sürece (göğe) çıktığına da asla inanmayız.' De ki: Rabbimi tenzih ederim. Ben, sadece beşer bir elçiyim."

Dördüncüsü: İslam davetini kabul edip ona tabi olmanın en güçlü motivasyonlarından olan ahiret gerçeğini yalanlama ve bu konuda kamuoyunda şüphe uyandırma faaliyetleri de dikkatlerimize sunulmaktadır: *"'Sahi bizler, bir kemik yığını ve kokuşmuş toprak olduktan sonra yeni bir yaratılışla diriltilmiş mi olacağız?' demişlerdir."*

Kur'ân-ı Kerim tüm bunları ilimle, rahmet üslûbuyla ve iman kuvvetini barındıran bir usulle gayet net çizgilerle şöyle cevaplamaktadır:

Birincisi: Mümin gönüllerin sağlamlaştırılması ve onlara güven, istikrar ve direnç takviyesi yapılmaktadır: *"Eğer seni sebatkâr kılmasaydık, gerçekten, neredeyse onlara birazcık meyledecektin." "Biz, Kur'ân'dan öyle bir şey indiriyoruz ki o, müminler için şifa ve rahmettir; zalimlerin ise yalnızca ziyanını artırır." "Şu bir gerçek ki bundan önce kendilerine ilim verilen kimselere o (Kur'ân) okununca, derhal yüz üstü secdeye kapanırlar. Ve derlerdi ki: Rabbimizi tesbih ederiz. Rabbimizin vaadi mutlaka yerine getirilir. Ağlayarak yüz üstü yere kapanırlar. (Kur'ân okumak) onların saygısını artırır."*

İkincisi: Gerek zihin dünyalarında gerekse eylem planında müminlerin imanlarını güçlendirip, İslam'a uymayan söz ve davranışlardan kaçınma şuuru ve Allah korkusu bilincini artırıcı nitelikteki ayetlerle müminler desteklenmektedir: *"Gündüzün güneş dönüp gecenin karanlığı bastırıncaya kadar (belli vakitlerde) namaz kıl; bir de sabah namazını. Çünkü sabah namazı şahitlidir. Gecenin bir kısmında uyanarak, sana mahsus bir nafile olmak üzere namaz kıl. (Böylece) Rabbinin, seni, övgüye değer bir makama göndereceği umulur. Ve şöyle niyaz et: Rabbim! Gireceğim yere dürüstlükle girmemi sağla; çıkacağım yerden de dürüstlükle çıkmamı sağla. Bana tarafından, hakkıyla yardım edici bir kuvvet ver." "Ağlayarak yüz üstü yere kapanırlar. (Kur'ân okumak) onların saygısını artırır. De ki: 'İster 'Allah' deyin, ister 'Rahmân' deyin. Hangisini deseniz olur. Çünkü en güzel isimler O'na hastır.' Namazında yüksek sesle okuma;*

onda sesini fazla da kısma; ikisinin arası bir yol tut. 'Çocuk edinmeyen, hâkimiyette ortağı bulunmayan, acizlikten ötürü bir dosta da ihtiyacı olmayan Allah'a hamd olsun' de ve tekbir getirerek O'nun şanını yücelt!"

Üçüncüsü: Ebediyen baki kalacak olan Kur'ân mucizesinin sarsılmazlığı ve hak ile bâtılı birbirinden ayıran açık bir hüccet olduğu ifade edilmektedir: *"De ki: Andolsun, bu Kur'ân'ın bir benzerini ortaya koymak üzere ins ü cin bir araya gelseler, birbirlerine destek de olsalar, onun benzerini ortaya getiremezler. Muhakkak ki Biz, bu Kur'ân'da insanlara her türlü misali çeşitli şekillerde anlattık. Yine de insanların çoğu inkârcılıktan başkasını kabullenmediler." "Biz Kur'ân'ı hak olarak indirdik; o da hakkı getirdi. Seni de ancak müjdeleyici ve uyarıcı olarak gönderdik. Biz onu, Kur'ân olarak, insanlara dura dura okuyasın diye (ayet ayet, sûre sûre) ayırdık ve onu peyderpey indirdik."*

Dördüncüsü: Allah'ın hikmeti ve mutlak iradesi dâhilinde işleyen sünnetullaha göre insanların, inkârcılar ve iman edenler olarak iki gruba ayrıldıkları ifade edilmektedir: *"De ki: Herkes, kendi mizaç ve meşrebine göre iş yapar. Bu durumda kimin doğru bir yol tuttuğunu Rabbiniz en iyi bilendir." "De ki: Benimle sizin aranızda gerçek şahit olarak Allah kâfîdir. Zira O, kullarını hakikaten bilip görmektedir. Allah kime hidayet verirse, işte doğru yolu bulan odur; kimi de hidayetten uzak tutarsa, artık onlara, Allah'tan başka dostlar bulamazsın."*

Beşincisi: Bâtıla sapanlara karşı mücadele, kısır felsefî tartışmalara dalmadan, hedeflenen neticeyi gerçekleştirecek en uygun yöntemi seçerek ve onları ikna edecek açık ve net delilleri ortaya koymakla olur. Mesela, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) niçin melek olmadığına dair müşriklerin itirazlarına Kur'ân'ın verdiği cevapta bu sade üslubu görüyoruz: *"Zaten, kendilerine hidayet rehberi geldiğinde, insanların (buna) inanmalarını sırf 'Allah, peygamber olarak bir beşeri mi gönderdi?' demeleri engellemiştir. Şunu söyle: Eğer yeryüzünde yerleşmiş gezip dolaşan melekler olsaydı, elbette onlara gökten, peygamber olarak bir melek gönderirdik."*

Yine onların yeniden dirilişi inkârları karşısında ve gerek rızık algıları gerekse maddiyata dair algıları hususunda şöyle denmektedir: *"'Sahi bizler, bir kemik yığını ve kokuşmuş toprak olduktan sonra yeni*

bir yaratılışla diriltilmiş mi olacağız?' demişlerdir. Düşünmediler mi ki gökleri ve yeri yaratmış olan Allah, kendilerinin benzerini yaratmaya da kadirdir! Allah, onlar için bir vade takdir etti. Bunda şüphe yoktur. Ama zalimler, inkârcılıktan başkasını kabullenmediler. De ki: Rabbimin rahmet hazinesine eğer siz sahip olsaydınız, harcanır korkusuyla kıstıkça kısardınız. İnsanoğlu da pek eli sıkıdır!"

Altıncısı: Bir de hak ile bâtıl mücadelesinin tarihî derinliğiyle bağ kurulabilmesi için önceki ümmetlerin yaşadığı tecrübeler hatırlatılmaktadır. Çünkü tarihte böyle bir mücadeleye şahitlik etmeyen hiçbir devir yoktur: *"Andolsun Biz, Mûsâ'ya açık açık dokuz ayet verdik. Haydi, İsrailoğullarına sor. Mûsâ onlara geldiğinde Firavun ona, 'Ey Mûsâ! dedi, senin büyülenmiş olduğunu sanıyorum!' (Mûsâ, Firavun'a,) 'Pekâlâ biliyorsun ki dedi, bunları, birer ibret olmak üzere, ancak, göklerin ve yerin Rabbi indirdi. Ey Firavun! Ben de senin hakikaten mahvolduğunu sanıyorum!' Derken, Firavun onları ülkeden çıkarmak istedi. Bu yüzden Biz onu ve maiyetindekilerin hepsini (denizde) boğduk. Arkasından da İsrailoğullarına, 'O topraklarda oturun! Ahiret vaadi tahakkuk edince, hepinizi toplayıp bir araya getireceğiz' dedik."*

Burada aslında ta o günden geleceğe de bir işaret söz konusudur. Belki de bugün bizim Filistin topraklarında gördüğümüz manzara (Yahudilerin o bölgede toplanmış olmaları) şu ayetinin tecellisidir: *"Arkasından da İsrailoğullarına, 'O topraklarda oturun! Ahiret vaadi tahakkuk edince, hepinizi toplayıp bir araya getireceğiz' dedik."* Nitekim sûrenin Mescid-i Aksâ'dan söz ederek ve İsrailoğulları'nın tekrar tekrar oraya girmelerini anlatarak başladığı dikkate alınırsa sûrenin akışı da bu yorumu destekler.

Yedincisi: Hak ile bâtıl mücadelesinin kaçınılmaz sonu, bâtılın hüsranıdır: *"Yine de ki: Hak geldi; bâtıl yıkılıp gitti. Zaten bâtıl yıkılmaya mahkûmdur."* Bâtılın tarafında olanlar ahirette de girecekleri o karanlık yurdu göreceklerdir: *"Kıyamet gününde onları kör, dilsiz ve sağır bir halde yüzükoyun haşrederiz. Onların varacağı ve kalacağı yer cehennemdir ki ateşi yavaşladıkça onun alevini artırırız. Cezaları işte budur! Çünkü onlar ayetlerimizi inkâr etmişlerdi."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Müşrikler, sana vahyettiğimizden başka bir şeyi yalan yere Bize isnat etmen için seni, neredeyse, sana vahyettiğimizden saptıracaklar." Müşrikler bunu hep arzulamışlar ve bunun için hileler kurmuşlardır. Fakat böyle bir şey onlar için asla mümkün olmamıştır. Zira Kur'ân-ı Kerim'i korumayı bizzat Allah (c.c.) üstlenmiştir: *"Kur'ân'ı kesinlikle Biz indirdik; elbette onu yine Biz koruyacağız."*[82]

Kur'ân-ı Kerim'in korunmuş olmasının pek çok neticesinden biri, onu tebliğ eden Hz. Peygamber'in de korunmuş olmasıdır. Tebliğ hususunda onun da korunmuş olduğu gerçeği birtakım problemli rivayetlere tutunarak gölgede bırakılabilecek bir şey değildir.

"Eğer seni sebatkâr kılmasaydık, gerçekten, nerdeyse onlara birazcık meyledecektin." ayeti de Hz. Peygamber'in (s.a.s.) ilahî koruma altında olduğunu destekler. Zira Allah'ın onu sebatkâr kılması, en küçük bir şüphe ve tereddüt konusu olamaz.

Peki, *"birazcık meyledecektin"* ifadesinden ne anlamalıyız? Hz. Peygamber (s.a.s.) -anam-babam ona feda olsun- kavminin hidayete ermesini çokça istiyordu. Belki muhataplarında inat perdesi yırtılır düşüncesiyle onların muhabbetini kazanmaya çalışıyordu. Bu da aslında müşriklerle ilişkilerinde dengeyi sağlama isteğinden kaynaklanıyordu. Mesela müşriklerin ileri gelenleriyle görüşürken yanına çıkagelen Abdullah İbni Ümmü Mektum'a davranışının temelinde de bu iyi niyet vardı. Yoksa Hz. Peygamber'in (s.a.s.) müşriklerin hatırına kendisine vahyedilen Kur'ân'ın bir harfini bile değiştirmesi ya da gizlemesi mümkün değildir. Bunun olması asla düşünülemez.

"O zaman, hiç şüphesiz sana hayatın ve ölümün sıkıntılarını kat kat tattırırdık." Dünyada tattırılacak kat kat azap mutsuzluk ve birtakım musibetler olarak gerçekleşebilirdi. Bir de ahirette kat kat azapla tehdit ediliyor. Bu ayet aslında birilerinin hatırına dini tahrif edenlerin sonunun kötü olacağına dair bir ihtardır. Her ne kadar ayet-i kerime Hz. Peygamber'e (s.a.s.) hitap etmiş olsa da dini tahrif eden herkesi kuşatan genel bir hüküm ihtiva etmektedir. Allah (c.c.), Hz. Peygamber'i

82 Hicr 15/9.

bu konuda sabitkadem kılıp onu koruduğunu açıkça belirttiğine göre artık bu hüküm Hz. Peygamber'in (s.a.s.) dışındakileri kapsamaktadır. Tıpkı "Kızım sana söylüyorum, gelinim sen anla" sözünde olduğu gibi.

Son derece yüksek tonla yapılan bu ilahî ikaz ile ayet-i kerime, muhataplarına âdeta şöyle diyor: Şayet Peygamber dahi Allah'ın kendisine vahyettiği haktan sapacak olursa, onu böyle bir ceza beklediğine göre onun dışındakileri varın siz hesap edin!

"Yine onlar, seni yurdundan çıkarmak için neredeyse dünyayı başına dar edecekler." ayeti müşriklerin Hz. Peygamber'i (s.a.s.) henüz hicret vakti gelmeden evvel Mekke'den çıkmaya zorlamak için yaptıkları birtakım eziyetlere işaret etmektedir.

"O takdirde, senin ardından kendileri de fazla kalamazlar." ayeti, Resûlullah'a (s.a.s.) eziyet edip onu yurdundan çıkaranlara yönelik, onların ondan sonra Mekke'de fazla bir süre kalamayacaklarına dair bir tehdittir. Nitekim Hz. Peygamber'in (s.a.s.) hicretinden sonra da bu gerçekleşmiş, Ebu Cehil başta olmak üzere pek çok Kureyş ileri gelenlerini Allah (c.c.) Bedir gününde öldürmüştür. Daha sonraki süreçte de Mekke'nin fethiyle birlikte onların otoritesini Allah (c.c.) tamamen ortadan kaldırmıştır. Bu ayette bazılarının ileri sürdüğü gibi Medine'deki Yahudilerden bahsedildiğini söylemek hatalı olur. Zira öncelikle ayetlerin akışı buna müsait değildir. Öte yandan İsrâ Sûresi henüz Mekke'den Medine'ye hicret gerçekleşmeden nazil olmuştur. Dolayısıyla bu ayette işaret edilenler Kureyşlilerdir.

"Senden önce gönderdiğimiz peygamberler hakkındaki kanun (da budur). Bizim kanunumuzda hiçbir değişiklik bulamazsın." Allah (c.c.) tarih boyunca peygamberlerini hicrete zorlayan kavimleri o peygamberlerin ardından helâk etmiştir. Tıpkı Mûsâ'dan (a.s.) sonra Firavun ve tebaasının helâk olması gibi. Zira bir topluma Allah'ın umumi azabı, o toplumun peygamberi onların içindeyken gelmez: *"Hâlbuki sen onların içindeyken Allah onlara azap edecek değildir."*[83]

"Gündüzün güneş dönüp gecenin karanlığı bastırıncaya kadar (belli vakitlerde) namaz kıl; bir de sabah namazını. Çünkü sabah namazı

---

83 Enfâl 8/33.

şahitlidir." ayetinde beş vakit namazın vakitlerine işaret vardır. Güneşin dönmesi öğleyin istiva çizgisinden batıya kayması (fey-i zeval) demektir ki böylece öğle namazı vakti girer. Ayette işaret edilen ilk namaz da budur. *"Gecenin karanlığı bastırıncaya kadar"* demek, zeval vaktinden gece karanlığının iyice hâkim olmasına dek olan süre demektir. Bu da ikindi, akşam ve yatsı namazı vakitlerini kapsar. Zira öğleyin gerçekleşen zeval vaktinden gece karanlığı iyice çökmesine kadar olan zaman uzunca bir zamandır. Ayeti sadece iki vakitle sınırlamak doğru olmaz. Çünkü gecenin karanlığı bastırdığında denmemiş de *"gecenin karanlığı bastırıncaya kadar"* denmiştir. Ayetin devamında da sabah namazı hem vakti itibariyle tek kaldığı için hem de diğer namazlardan farklı bir özelliğine vurgu yapmak üzere müstakil olarak zikredilmektedir: *"Çünkü sabah namazı şahitlidir."* Yani o namazda melekler hazır bulunurlar.

"Gecenin bir kısmında uyanarak sana mahsus bir nafile olmak üzere namaz kıl." buyruğunda teheccüd namazına işaret edilmekte olup bu namazın Hz. Peygamber'in (s.a.s.) iyiliklerini ve Allah'a yakınlığını arttırıcı özelliğine vurgu yapılmaktadır.

"(Böylece) Rabbinin, seni övgüye değer bir makama göndereceği umulur." buyruğunda direkt olarak Hz. Peygamber'e (s.a.s.) hitap edilmektedir. Makâm-ı Mahmud, sahih hadislerde de ifade edildiği üzere sadece Hz. Peygamber'e (s.a.s.) verilecek olan şefaat-i uzmâ yetkisidir. Tüm mahlûkat hep birlikte bu zorlu günde kendilerine Allah katında şefaatçi olması için Efendimize (s.a.s.) geleceklerdir. İşte bu, Resûlullah'ın (s.a.s.) şanını yücelten ve onun Allah katındaki konumunu ortaya koyan şefaattir. Şefaat-i uzmâ, Allah'ın rahmetinin tecelli sebeplerinden bir sebeptir.

Mümin kardeşlerin birbirlerine ve babanın, evladına yaptığı dua da yine Allah'ın rahmetinin tecelli sebeplerindendir. Ne var ki şefaat tüm bunlardan daha azametli ve Allah'ın rahmetini celbetmeye daha yakındır. Allah (c.c.) bizleri de şefaat-i uzmâdan nasiplenenlerden ve ebedî cennetlerde Hz. Peygamber (s.a.s.) ile beraber olanlardan eylesin!

"Ve şöyle niyaz et: Rabbim! Gireceğim yere dürüstlükle girmemi sağla; çıkacağım yerden de dürüstlükle çıkmamı sağla. Bana tarafından,

hakkıyla yardım edici bir kuvvet ver." ayeti Hz. Peygamber'e (s.a.s.), bir yere girişinde ya da oradan çıkışında, bir yerde konaklamasında ya da oradan ayrılmasında kendisini, doğru ve doğruluğu tescillenmiş bir kişi kılması için Allah'a yalvarmasını emrediyor. Burada hicrete de bir işaret söz konusu olmakla birlikte bu ayet tüm zaman ve mekânlarda, tüm hamlelerde yapılabilecek umumi bir dua niteliğindedir.

Hayat tekdüze değildir. Mümin bir mekândan diğerine intikal eder, bir zaman diliminden diğerine geçer, halden hale gidip gelir. En sonunda da imtihan ve uğrak yeri olan dünyadan, yapıp ettiklerinin karşılığını göreceği ve ebedî istikrar yurdu olan ahirete göçer. İşte insan tüm bu süreçlerde bu duaya ihtiyacı olduğunu daima hissetmelidir. Ayet-i kerime her ne kadar Hz. Peygamber'e (s.a.s.) hitap ediyor olsa da hükmü umumidir, bu dua herkesin yapması gereken bir duadır.

"Yine de ki: Hak geldi; bâtıl yıkılıp gitti. Zaten bâtıl yıkılmaya mahkûmdur." Aslında bu ayet hak ve hakikat mücadelesi verme adına bize bir sorumluluk yükler ve hakkın karşısında bâtılın her zaman yok olmaya mahkûm olduğunu öğretir.

"Biz, Kur'ân'dan öyle bir şey indiriyoruz ki o, müminler için şifa ve rahmettir; zalimlerin ise yalnızca ziyanını artırır." Kur'ân-ı Kerim, hayat şartları içerisinde insanın karşılaşabileceği problemlerine ilaçtır. Ayette "Kur'ân'ı indiriyoruz" demek yerine, *"Kur'ân'dan öyle bir şey indiriyoruz ki"* denmesi, Kur'ân'ın insanların ihtiyacına göre parça parça indiğini gösterir. Nitekim Kur'ân'ın parça parça indiği, şu ayette de vurgulanmaktadır: *"Biz onu, Kur'ân olarak, insanlara dura dura okuyasın diye (ayet ayet, sûre sûre) ayırdık ve onu peyderpey indirdik."*

"Sana ruh hakkında soru sorarlar. De ki: Ruh, Rabbimin emrindendir. Size ancak az bir bilgi verilmiştir." Ruh, insan cesedinde yer alan latif bir varlıktır. İnsanın bilinç, düşünce ve tavırlarında ruhun birtakım etkileri görülür. Fakat ruh, diğer organlar gibi elle tutulur, gözle görülür somut varlığı olan bir şey değildir. Ruhun rengi, şekli, ağırlığı ve hacminden söz etmek de mümkün değildir. Dolayısıyla ruhun mahiyetiyle ilgili sorularla ya Hz. Peygamber'i (s.a.s.) aciz bırakmak hedefleniyordu ya da insanın algı seviyesine uygun olmayan birtakım sorularla kendi kendini zora sokması söz konusu idi. Allah (c.c.), ruhun

mahiyetiyle ilgili bilgi vermiş olsa bile biz insanlar reel âlemde somut bir örneğini görmediğimiz için yine de onu gerçek mahiyetiyle kendi kelimelerimizle ifade etmekten aciz kalırız.

Mesela bir insan daha önce "arslan" diye bir şey görmemiş ve zihninde onun şekli oturmamışsa, kendisine "arslan"dan bahsedildiğinde, zihninde bu kelime hiçbir çağrışım yapmayacaktır. İnsan hangi kelimeyi duyarsa duysun, insan aklı zorunlu olarak o kelimeyle ilgili zihinde daha önce oluşmuş bir şekil arar. Bu anlama problemini insan kendi kültürüne ait olmayan herhangi bir kelimeyi duyduğunda yaşarken, gayb âlemine ait "ruh" hakkında nasıl yaşamasın ki?

Ruh hakkında Hz. Peygamber'e (s.a.s.) soru soranların kim olduğuyla ilgili farklı rivayetler gelmekle birlikte, bu sûrenin iniş vaktini ve siyakını dikkate aldığımızda bu konuda soru soranların Mekke müşrikleri olması daha doğrudur. Müşrikler bunu Yahudilerden öğrenmeksizin kendiliklerinden sormuş olabilecekleri gibi bu soruları Mekke müşriklerine Yahudilerin öğretmiş olması da uzak ihtimal değildir. Öte yandan, Yahudiler de hicretten sonra Medine'de Hz. Peygamber'e aynı soruyu tekraren sormuş olabilirler. Zira bu tür sorular her zaman ve zeminde insanların sorabilecekleri doğal sorulardır. Hz. Peygamber'e (s.a.s.) sorulan bu soruyu kim sormuş olursa olsun ayetin hedefi, insanın bu tür gaybî gerçekleri kavramaktan aciz olduğunu ortaya koymaktır.

"Hakikaten, Biz dilersek sana vahyettiğimizi ortadan kaldırırız; sonra bu durumda sen de bize karşı hiçbir koruyucu bulamazsın." ayeti Allah'ın mutlak iradesini tekit eder. Ancak Allah (c.c.) Kur'ân-ı Kerim'i korumayı, dini ikmal etmeyi ve İslam nimetini tamamlamayı kendi uhdesine almıştır.

"De ki: Andolsun, bu Kur'ân'ın bir benzerini ortaya koymak üzere ins ü cin bir araya gelseler, birbirlerine destek de olsalar, onun benzerini ortaya getiremezler." ayeti, tüm insanlar ve cinler bir araya gelseler de Kur'ân'ın bir benzerini yapamayacaklarına dair umumi bir meydan okumadır. Bu meydan okumanın üzerinden on dört asır geçmiş olmasına rağmen henüz hiç kimse bu konuda en cılız bir cevap dahi verememiştir. Bu da Kur'ân-ı Kerim'in i'câz özelliklerinden biridir.

Kur'ân-ı Kerim, üslubuyla, beyanıyla, ele aldığı konuları, verdiği haberleri ve içerdiği hükümleriyle bir bütün olarak mucize bir kitaptır. Kur'ân'ın i'câzını, bunlardan sadece bir yöne tahsis etmeyi gerektirecek bir delil de mevcut değildir.

"Muhakkak ki Biz, bu Kur'ân'da insanlara her türlü misali çeşitli şekillerde anlattık." Kur'ân'da insanlar için gerekli olan ve onların ihtiyacını karşılayacak her konu açıklanmış, hak ile bâtıl gayet net çizgilerle beyan edilmiştir.

"Sen, dediler, bizim için yerden bir kaynak fışkırtmadıkça sana asla inanmayacağız." Müşrikler Kur'ân ile mücadelede aciz kalınca bu defa asla kendilerine fayda getirmeyecek bir yola girdiler ve -sanki iman ederlerse Allah'a lütufta bulunacaklarmış gibi- güya iman etmek için birtakım şatlar ileri sürmeye başladılar.

"Şunu söyle: Eğer yeryüzünde yerleşmiş gezip dolaşan melekler olsaydı, elbette onlara gökten, peygamber olarak bir melek gönderirdik." Zira peygamber, gönderildiği kavmin hemcinsi olmalıdır.

"Kıyamet gününde onları kör, dilsiz ve sağır bir halde yüzükoyun haşrederiz." Müşrikler kıyamette horlanmış ve aşağılanmış olarak yüz üstü haşredileceklerdir.

Yüz birinci ayette Hz. Mûsâ'ya verildiği belirtilen dokuz mucize, Hz. Mûsâ'nın asası, tufan, denizin yarılması ve benzerî mucizelerdir.

"(Mûsâ, Firavun'a,) 'Pekâlâ biliyorsun ki dedi, bunları, birer ibret olmak üzere, ancak, göklerin ve yerin Rabbi indirdi.'" Aslında Firavun, Hz. Mûsâ'nın (a.s.) risaletini bilmiyor değildi. Burada Hz. Mûsâ'nın Firavun'a *"pekâlâ biliyorsun ki"* demesi Firavun'un Hz. Mûsâ'nın gösterdiği mucizelerin kaynağını bildiğini gösteriyor. Fakat o, sırf inat ve kibrinden dolayı imana yanaşmamıştı.

"Derken, Firavun onları ülkeden çıkarmak istedi. Bu yüzden Biz onu ve maiyetindekilerin hepsini (denizde) boğduk." Firavun, Hz. Mûsâ ve iman edenleri alelacele yurtlarından çıkarmak istedi. Allah da Firavun ve beraberindekileri boğuverdi. Bu ayette, Hz. Peygamber (s.a.s.) ve iman edenleri Mekke'den sürmek amacıyla değişik hileler planlayan müşriklere de bir mesaj söz konusudur.

"'Ahiret vaadi tahakkuk edince, hepinizi toplayıp bir araya getireceğiz' dedik." Sûrenin genel akışından anlaşılıyor ki Kur'ân, yeryüzündeki çeşitli bölgelerde bulunan Yahudilerin Filistin topraklarında toplanacaklarını haber veriyor. Realite de bunu böyle anlamanın doğruluğunu ortaya koyuyor. En sonunda da Allah (c.c.) *"Siz eğer yine (fesatçılığa) dönerseniz, Biz de sizi yine cezalandırırız"*[84] ayetindeki vaadini gerçekleştirmek için onların başına daha önce olduğu gibi onları cezalandıracak birilerini musallat edecektir.

"Biz Kur'ân'ı hak olarak indirdik; o da hakkı getirdi." buyruğunda birbirine yakın iki kelime -inzal ve nüzul- ile Kur'ân niteleniyor. İlkinden anlıyoruz ki Kur'ân'ın Allah katından indirildiğinde en küçük bir şüphe söz konusu değildir. İkincisinden de anlıyoruz ki Kur'ân insanlar arasında hakkı gerçekleştirmek üzere inmiştir. Nitekim hak gelmiş, bâtıl zail olmuştur.

"Biz onu, Kur'ân olarak, insanlara dura dura okuyasın diye (ayet ayet, sûre sûre) ayırdık ve onu peyderpey indirdik." Kur'ân-ı Kerim, gelişen olaylara ve insanların ortaya çıkan ihtiyaçlarına uygun olarak parça parça nazil olmuştur.

"Bundan önce kendilerine ilim verilen kimselere o (Kur'ân) okununca, derhal yüz üstü secdeye kapanırlar." ayetinde geçen "zakn" kelimesi (çoğulu ezkân), yüzün alt kısmı, yani çene bölgesi demektir. Bu ayette Kur'ân-ı Kerim üzerinde ilim ve basiretle tefekkür eden Rabbanî âlimlerin Allah katındaki değerlerine bir işaret söz konusudur. Allah (c.c.) bizleri de o âlimlerden kılsın.

"Ağlayarak yüz üstü yere kapanırlar. (Kur'ân okumak) onların saygısını artırır." ayeti temiz ruhlu insanlarda Kur'ân-ı Kerim'in uyandırdığı tesiri açıkça ortaya koymaktadır. Kur'ân birtakım soyut bilgiler ihtiva eden bir kitap değildir. Kur'ân dünya hayatında insana en güzel duruşu kazandırmak için ruhlara ve gönüllere işleyen ve temiz feyzinden ruhları sulayan bir nur ırmağıdır.

"De ki: 'İster 'Allah' deyin, ister 'Rahmân' deyin. Hangisini deseniz olur. Çünkü en güzel isimler O'na hastır.'" Allah'ın isimlerinin her

---

84 İsrâ 17/8.

birinin ayrı bir azameti ve insan kişiliğini oluşturup onu Rabbine yaklaştıran latif anlamları vardır. Burada özellikle "Rahmân" isminin anılması, rahmet sıfatının diğer isim ve sıfatlara galip geldiğini gösterir ve günah yüküyle yorulmuş gönüllere güzel bir ferahlık ve huzur dolu bir gölgelik ikram eder.

"Namazında yüksek sesle okuma; onda sesini fazla da kısma; ikisinin arası bir yol tut." Her şeyde itidalli olmak, dengeyi yakalamak esastır. Dolayısıyla ayet-i kerime, namazda başkalarının zihnini bulandıracak kadar sesini yükseltme, arkanda namaz kılanların duymayacağı kadar da kısma, sesini ihtiyaç miktarınca yükselt, diyerek itidale davet ediyor. Müminin tüm hayatında, yemesinde ve içmesinde, uyumasında ve uyanmasında dahi denge ve itidal esastır.

"'Çocuk edinmeyen, hâkimiyette ortağı bulunmayan, acizlikten ötürü bir dosta da ihtiyacı olmayan Allah'a hamd olsun' de ve tekbir getirerek O'nun şanını yücelt!" Bu âlemin Allah'tan başka yaratıcısı olmadığına göre O'ndan başka maliki de yoktur. Allah (c.c.) kendisine arız olan bir eksiklik düşünülemeyeceği için hiçbir yardımcı da edinmemiştir. O azizdir, yarattıklarından müstağnidir, onlara ihtiyaç duymaz. Tüm yaratılmışlar O'na muhtaçtırlar. O en büyüktür, O en büyüktür, O en büyüktür!

سُورَةُ الكَهْفِ

18- KEHF SÛRESİ

124. MECLİS: ASHÂB-I KEHF

125. MECLİS: BİR MÜMİNİN KÂFİR ARKADAŞI İLE YAŞADIKLARI

126. MECLİS: HAK İLE BÂTILIN UZUN MÜCADELESİNDEN BİR KESİT

127. MECLİS: MÛSÂ'NIN (A.S.) SALİH KUL İLE YOLCULUĞU

128. MECLİS: ZÜLKARNEYN KISSASI

129. MECLİS: SÛRENİN SONUÇ BÖLÜMÜ

بِسْمِ اللّٰهِ الرَّحْمٰنِ الرَّحِيْمِ

اَلْحَمْدُ لِلّٰهِ الَّذِیْ اَنْزَلَ عَلٰی عَبْدِهِ الْكِتٰبَ وَلَمْ یَجْعَلْ لَّهٗ عِوَجًا ﴿۱﴾ قَیِّمًا
لِّیُنْذِرَ بَاْسًا شَدِیْدًا مِّنْ لَّدُنْهُ وَیُبَشِّرَ الْمُؤْمِنِیْنَ الَّذِیْنَ یَعْمَلُوْنَ الصّٰلِحٰتِ
اَنَّ لَهُمْ اَجْرًا حَسَنًا ﴿۲﴾ مَّاكِثِیْنَ فِیْهِ اَبَدًا ﴿۳﴾ وَّیُنْذِرَ الَّذِیْنَ قَالُوا اتَّخَذَ اللّٰهُ
وَلَدًا ﴿۴﴾ مَا لَهُمْ بِهٖ مِنْ عِلْمٍ وَّلَا لِاٰبَآئِهِمْ كَبُرَتْ كَلِمَةً تَخْرُجُ مِنْ اَفْوَاهِهِمْ
اِنْ یَّقُوْلُوْنَ اِلَّا كَذِبًا ﴿۵﴾ فَلَعَلَّكَ بَاخِعٌ نَّفْسَكَ عَلٰۤی اٰثَارِهِمْ اِنْ لَّمْ یُؤْمِنُوْا
بِهٰذَا الْحَدِیْثِ اَسَفًا ﴿۶﴾ اِنَّا جَعَلْنَا مَا عَلَی الْاَرْضِ زِیْنَةً لَّهَا لِنَبْلُوَهُمْ اَیُّهُمْ
اَحْسَنُ عَمَلًا ﴿۷﴾ وَاِنَّا لَجٰعِلُوْنَ مَا عَلَیْهَا صَعِیْدًا جُرُزًا ﴿۸﴾ اَمْ حَسِبْتَ اَنَّ
اَصْحٰبَ الْكَهْفِ وَالرَّقِیْمِ كَانُوْا مِنْ اٰیٰتِنَا عَجَبًا ﴿۹﴾ اِذْ اَوَی الْفِتْیَةُ اِلَی
الْكَهْفِ فَقَالُوْا رَبَّنَاۤ اٰتِنَا مِنْ لَّدُنْكَ رَحْمَةً وَّهَیِّئْ لَنَا مِنْ اَمْرِنَا رَشَدًا ﴿۱۰﴾
فَضَرَبْنَا عَلٰۤی اٰذَانِهِمْ فِی الْكَهْفِ سِنِیْنَ عَدَدًا ﴿۱۱﴾ ثُمَّ بَعَثْنٰهُمْ لِنَعْلَمَ اَیُّ
الْحِزْبَیْنِ اَحْصٰی لِمَا لَبِثُوْۤا اَمَدًا ﴿۱۲﴾ نَحْنُ نَقُصُّ عَلَیْكَ نَبَاَهُمْ بِالْحَقِّ اِنَّهُمْ
فِتْیَةٌ اٰمَنُوْا بِرَبِّهِمْ وَزِدْنٰهُمْ هُدًی ﴿۱۳﴾ وَّرَبَطْنَا عَلٰی قُلُوْبِهِمْ اِذْ قَامُوْا فَقَالُوْا
رَبُّنَا رَبُّ السَّمٰوٰتِ وَالْاَرْضِ لَنْ نَّدْعُوَا مِنْ دُوْنِهٖۤ اِلٰهًا لَّقَدْ قُلْنَاۤ اِذًا شَطَطًا
﴿۱۴﴾ هٰۤؤُلَآءِ قَوْمُنَا اتَّخَذُوْا مِنْ دُوْنِهٖۤ اٰلِهَةً لَّوْلَا یَاْتُوْنَ عَلَیْهِمْ بِسُلْطٰنٍ بَیِّنٍ
فَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنِ افْتَرٰی عَلَی اللّٰهِ كَذِبًا ﴿۱۵﴾ وَاِذِ اعْتَزَلْتُمُوْهُمْ وَمَا یَعْبُدُوْنَ اِلَّا
اللّٰهَ فَاْوٗۤا اِلَی الْكَهْفِ یَنْشُرْ لَكُمْ رَبُّكُمْ مِّنْ رَّحْمَتِهٖ وَیُهَیِّئْ لَكُمْ مِّنْ اَمْرِكُمْ
مِّرْفَقًا ﴿۱۶﴾ وَتَرَی الشَّمْسَ اِذَا طَلَعَتْ تَّزٰوَرُ عَنْ كَهْفِهِمْ ذَاتَ الْیَمِیْنِ وَاِذَا
غَرَبَتْ تَّقْرِضُهُمْ ذَاتَ الشِّمَالِ وَهُمْ فِیْ فَجْوَةٍ مِّنْهُ ذٰلِكَ مِنْ اٰیٰتِ اللّٰهِ مَنْ
یَّهْدِ اللّٰهُ فَهُوَ الْمُهْتَدِ وَمَنْ یُّضْلِلْ فَلَنْ تَجِدَ لَهٗ وَلِیًّا مُّرْشِدًا ﴿۱۷﴾ وَتَحْسَبُهُمْ
اَیْقَاظًا وَّهُمْ رُقُوْدٌ وَّنُقَلِّبُهُمْ ذَاتَ الْیَمِیْنِ وَذَاتَ الشِّمَالِ وَكَلْبُهُمْ بَاسِطٌ ذِرَاعَیْهِ

بِالْوَصِيدِ لَوِ اطَّلَعْتَ عَلَيْهِمْ لَوَلَّيْتَ مِنْهُمْ فِرَارًا وَلَمُلِئْتَ مِنْهُمْ رُعْبًا ﴿١٨﴾
وَكَذٰلِكَ بَعَثْنَاهُمْ لِيَتَسَآءَلُوا بَيْنَهُمْ قَالَ قَآئِلٌ مِنْهُمْ كَمْ لَبِثْتُمْ قَالُوا لَبِثْنَا
يَوْمًا اَوْ بَعْضَ يَوْمٍ قَالُوا رَبُّكُمْ اَعْلَمُ بِمَا لَبِثْتُمْ فَابْعَثُوٓا اَحَدَكُمْ بِوَرِقِكُمْ هٰذِهٖٓ
اِلَى الْمَدِينَةِ فَلْيَنْظُرْ اَيُّهَآ اَزْكٰى طَعَامًا فَلْيَأْتِكُمْ بِرِزْقٍ مِنْهُ وَلْيَتَلَطَّفْ وَلَا
يُشْعِرَنَّ بِكُمْ اَحَدًا ﴿١٩﴾ اِنَّهُمْ اِنْ يَظْهَرُوا عَلَيْكُمْ يَرْجُمُوكُمْ اَوْ يُعِيدُوكُمْ فِى
مِلَّتِهِمْ وَلَنْ تُفْلِحُوٓا اِذًا اَبَدًا ﴿٢٠﴾ وَكَذٰلِكَ اَعْثَرْنَا عَلَيْهِمْ لِيَعْلَمُوٓا اَنَّ وَعْدَ
اللّٰهِ حَقٌّ وَاَنَّ السَّاعَةَ لَا رَيْبَ فِيهَآ اِذْ يَتَنَازَعُونَ بَيْنَهُمْ اَمْرَهُمْ فَقَالُوا ابْنُوا
عَلَيْهِمْ بُنْيَانًا رَبُّهُمْ اَعْلَمُ بِهِمْ قَالَ الَّذِينَ غَلَبُوا عَلٰٓى اَمْرِهِمْ لَنَتَّخِذَنَّ عَلَيْهِمْ
مَسْجِدًا ﴿٢١﴾ سَيَقُولُونَ ثَلٰثَةٌ رَابِعُهُمْ كَلْبُهُمْ وَيَقُولُونَ خَمْسَةٌ سَادِسُهُمْ كَلْبُهُمْ
رَجْمًا بِالْغَيْبِ وَيَقُولُونَ سَبْعَةٌ وَثَامِنُهُمْ كَلْبُهُمْ قُلْ رَبِّى اَعْلَمُ بِعِدَّتِهِمْ مَا
يَعْلَمُهُمْ اِلَّا قَلِيلٌ فَلَا تُمَارِ فِيهِمْ اِلَّا مِرَآءً ظَاهِرًا وَلَا تَسْتَفْتِ فِيهِمْ مِنْهُمْ
اَحَدًا ﴿٢٢﴾ وَلَا تَقُولَنَّ لِشَايْءٍ اِنِّى فَاعِلٌ ذٰلِكَ غَدًا ﴿٢٣﴾ اِلَّآ اَنْ يَشَآءَ اللّٰهُ
وَاذْكُرْ رَبَّكَ اِذَا نَسِيتَ وَقُلْ عَسٰٓى اَنْ يَهْدِيَنِ رَبِّى لِاَقْرَبَ مِنْ هٰذَا رَشَدًا
﴿٢٤﴾ وَلَبِثُوا فِى كَهْفِهِمْ ثَلٰثَ مِائَةٍ سِنِينَ وَازْدَادُوا تِسْعًا ﴿٢٥﴾ قُلِ اللّٰهُ اَعْلَمُ
بِمَا لَبِثُوا لَهُ غَيْبُ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ اَبْصِرْ بِهٖ وَاَسْمِعْ مَا لَهُمْ مِنْ دُونِهٖ
مِنْ وَلِيٍّ وَلَا يُشْرِكُ فِى حُكْمِهٖٓ اَحَدًا ﴿٢٦﴾ وَاتْلُ مَآ اُوحِىَ اِلَيْكَ مِنْ كِتَابِ
رَبِّكَ لَا مُبَدِّلَ لِكَلِمَاتِهٖ وَلَنْ تَجِدَ مِنْ دُونِهٖ مُلْتَحَدًا ﴿٢٧﴾ وَاصْبِرْ نَفْسَكَ مَعَ
الَّذِينَ يَدْعُونَ رَبَّهُمْ بِالْغَدٰوةِ وَالْعَشِىِّ يُرِيدُونَ وَجْهَهُ وَلَا تَعْدُ عَيْنَاكَ عَنْهُمْ
تُرِيدُ زِينَةَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا وَلَا تُطِعْ مَنْ اَغْفَلْنَا قَلْبَهُ عَنْ ذِكْرِنَا وَاتَّبَعَ هَوٰيهُ
وَكَانَ اَمْرُهُ فُرُطًا ﴿٢٨﴾

1-4. Hamd olsun Allah'a ki O, (insanları) kendi tarafından çetin bir azap ile ikaz etmek, iyi iş ve davranışlarda bulunan müminlere, kendileri için, içinde ebedî kalacakları (cennette) güzel bir ecir bulunduğunu

müjdelemek ve "Allah evlât edindi" diyenleri de uyarmak için kuluna (Muhammed'e), kendisinde hiçbir (tezat ve) eğrilik bulunmayan dosdoğru Kitab'ı indirdi.

5. Ne onların (Allah evlât edindi, diyenlerin), ne de atalarının bu konuda hiçbir bilgisi yoktur. Ağızlarından çıkan bu söz ne büyük oldu! Yalandan başka bir şey söylemiyorlar.

6. Bu yeni Kitab'a inanmazlarsa (ve bu yüzden helâk olurlarsa) arkalarından üzüntüyle neredeyse kendini harap edeceksin.

7. Biz, insanların hangisinin daha güzel amel edeceğini deneyelim diye yeryüzündeki her şeyi dünyanın kendine mahsus bir zinet yaptık.

8. (Bununla beraber) Biz mutlaka oradaki her şeyi kupkuru bir toprak yapacağız.

9. (Resûlüm!) Yoksa sen, Bizim ayetlerimizden Ashâb-ı Kehf ve Ashâb-ı Rakîm'in durumlarını şaşırtıcı mı buldun?

10. O (yiğit) gençler mağaraya sığınmışlar ve "Rabbimiz! Bize tarafından rahmet ver ve bize, (şu) durumumuzdan bir kurtuluş yolu hazırla!" demişlerdi.

11. Bunun üzerine Biz de o mağarada onların kulaklarına nice yıllar perde koyduk (uykuya daldırdık).

12. Sonra da iki gruptan hangisinin kaldıkları müddeti daha iyi hesap edeceğini görelim diye onları uyandırdık.

13. Biz sana onların başından geçenleri gerçek olarak anlatıyoruz. Hakikaten onlar, Rablerine inanmış gençlerdi. Biz de onların hidayetini arttırdık.

14. Onların kalplerini metin kıldık. O yiğitler (o yerin hükümdarı karşısında) ayağa kalkarak dediler ki: Bizim Rabbimiz, göklerin ve yerin Rabbidir. Biz, O'ndan başkasına ilah demeyiz. Yoksa saçma sapan konuşmuş oluruz.

15. Şu bizim kavmimiz Allah'tan başka ilahlar edindiler. Bari bu ilahlar konusunda açık bir delil getirseler. (Ne mümkün!) Öyle ise Allah hakkında yalan uydurandan daha zalimi var mı?

16. (İçlerinden biri şöyle demişti:) "Mademki siz onlardan ve onların Allah'ın dışında tapmakta oldukları varlıklardan uzaklaştınız, o halde

mağaraya sığının ki Rabbiniz size rahmetini yaysın ve işinizde sizin için fayda ve kolaylık sağlasın."

17. *(Resûlüm! Orada bulunsaydın) güneşi görürdün: Doğduğu zaman mağaralarının sağına meyleder; batarken de sol taraftan onlara isabet etmeden geçerdi. (Böylece) onlar (güneş ışığından rahatsız olmaksızın) mağaranın bir köşesinde (uyurlardı). İşte bu, Allah'ın ayetlerindendir. Allah kime hidayet ederse, işte o, hakka ulaşmıştır, kimi de hidayetten mahrum ederse artık onu doğruya yöneltecek bir dost bulamazsın.*

18. *Kendileri uykuda oldukları halde sen onları uyanık sanırdın. Onları sağa sola çevirirdik. Köpekleri de mağaranın girişinde ön ayaklarını uzatmış yatmakta idi. Eğer onların durumlarına muttali olsaydın dönüp onlardan kaçardın ve gördüklerin yüzünden için korkuyla dolardı.*

19. *Böylece Biz, aralarında birbirlerine sormaları için onları uyandırdık: İçlerinden biri: "Ne kadar kaldınız?" dedi. (Kimi) "Bir gün ya da günün bir parçası kadar kaldık" dediler; (kimi de) şöyle dediler: "Rabbiniz, kaldığınız müddeti daha iyi bilir. Şimdi siz, içinizden birini şu gümüş paranızla şehre gönderin de baksın, (şehrin) hangi yiyeceği daha temizse size ondan erzak getirsin; ayrıca, nâzik davransın (gizli hareket etsin) ve sakın sizi kimseye sezdirmesin."*

20. *"Çünkü onlar eğer size muttali olurlarsa, ya sizi taşlayarak öldürürler veya kendi dinlerine çevirirler ki o zaman ebediyen iflah olmazsınız."*

21. *Böylece (insanları) onlardan haberdar ettik ki Allah'ın vaadinin hak olduğunu, kıyametin şüphe götürmez olduğunu bilsinler. Hani onlar aralarında Ashâb-ı Kehf'in durumunu tartışıyorlardı. Dediler ki: "Üzerlerine bir bina yapın. Rableri onları daha iyi bilir." Onların durumuna vâkıf olanlar ise, "Bizler, kesinlikle onların yanıbaşlarına bir mescit yapacağız" dediler.*

22. *(İnsanların kimi,) "Onlar üç kişidir; dördüncüleri de köpekleridir" diyecekler; yine, "Beş kişidir; altıncıları köpekleridir" diyecekler. (Bunlar) bilinmeyen hakkında tahmin yürütmektir. (Kimileri de,) "Onlar yedi kişidir; sekizincisi köpekleridir» derler. De ki: Onların sayılarını Rabbim daha iyi bilir. Onlar hakkında bilgisi olan çok azdır. Öyle ise Ashâb-ı Kehf hakkında, delillerin açık olması haricinde bir münakaşaya girişme*

ve onlar hakkında (ileri geri konuşan) kimselerin hiçbirinden malumat isteme.

23-24. *Allah'ın dilemesine bağlamadıkça (inşâallah demedikçe) hiçbir şey için "Bunu yarın yapacağım" deme. Bunu unuttuğun takdirde Allah'ı an ve "Umarım Rabbim beni, doğruya bundan daha yakın olan bir yola iletir" de.*

25. *Onlar mağaralarında üç yüzyıl ve buna ilaveten dokuz yıl kalmışlardır.*

26. *De ki: Ne kadar kaldıklarını Allah daha iyi bilir. Göklerin ve yerin gizli bilgisi O'na aittir. O'nun görmesi de işitmesi de şâyan-ı hayrettir. Onların (göklerde ve yerde olanların), O'ndan başka bir yöneticisi yoktur. O, kendi hükümranlığına kimseyi ortak etmez.*

27. *Rabbinin Kitabı'ndan sana vahyedileni oku. Onun kelimelerini değiştirebilecek yoktur. O'ndan başka bir sığınak da bulamazsın.*

28. *Sabah akşam Rablerine, O'nun rızasını dileyerek dua edenlerle birlikte candan sebat et. Dünya hayatının süsünü isteyerek gözlerini onlardan çevirme. Kalbini Bizi anmaktan gafil kıldığımız, kötü arzularına uymuş ve işi gücü aşırılık olan kimseye boyun eğme.*

ASHÂB-I KEHF

Sûrenin ilk ayetleri, bu sûreye isim olan eşsiz bir kıssaya hazırlık niteliğinde birtakım akidevî ilkelere ve davet usulüne dair prensiplere dikkat çekerek başlıyor:

Birincisi: Öncelikle Kur'ân-ı Kerim'in bir bütün olarak sağlamlığı ve şeksiz şüphesiz oluşu tekit ediliyor: *"Hamd olsun Allah'a ki O, kuluna (Muhammed'e), kendisinde hiçbir (tezat ve) eğrilik bulunmayan dosdoğru Kitab'ı indirdi."*

İkincisi: Kur'ân'ın risaletine, uyarı ve müjde kitabı olduğuna vurgu yapılıyor: *"(İnsanları) kendi tarafından çetin bir azap ile ikaz etmek, iyi iş ve davranışlarda bulunan müminlere, kendileri için, içinde ebedî kalacakları (cennette) güzel bir ecir bulunduğunu müjdelemek ve 'Allah evlât edindi' diyenleri de uyarmak için..."*

Üçüncüsü: Tevhid ilkelerine, fıtrata ve akl-ı selim ölçülerine uymayan tüm söylemlerin bâtıl olduğu ifade ediliyor: *"Ne onların (Allah evlât edindi, diyenlerin), ne de atalarının bu konuda hiçbir bilgisi yoktur. Ağızlarından çıkan bu söz ne büyük oldu! Yalandan başka bir şey söylemiyorlar."*

Dördüncüsü: İnsanoğlunun yaratılışının en büyük hikmeti, ancak imtihan gerçeğiyle ve hakkın taraftarları ile bâtılın taraftarlarının, ıslahtan yana olanlarla ifsattan yana olanların ayrışması ile ortaya çıkacaktır: *"Biz, insanların hangisinin daha güzel amel edeceğini deneyelim diye yeryüzündeki her şeyi dünyanın kendine mahsus bir zinet yaptık."*

Beşincisi: Davet erinin görevi tüm insanları sırat-ı müstakime çağırmaktır. O, davetine karşılık bâtılda ısrar edenlerin ısrarları hususunda da Allah'a tevekkül eder ve kendini paralamaz: *"Bu yeni Kitab'a inanmazlarsa (ve bu yüzden helâk olurlarsa) arkalarından üzüntüyle neredeyse kendini harap edeceksin."*

Altıncısı: İnsanoğlunun hayatı sınırlı ve süreli olup bir gün mutlaka son bulacak, nihayetinde herkes kendi ameline kavuşacaktır: *"(Bununla beraber) Biz mutlaka oradaki (dünyadaki) her şeyi kupkuru bir toprak yapacağız."*

Bu mukaddimeden sonra sûrede ilk ele alınan kıssa, Ashâb-ı Kehf kıssasıdır. Bu kıssayla ilgili ayetleri de şöyle özetleyebiliriz:

Birincisi: Öncelikle Ashâb-ı Kehf'in kimler olduğuyla ilgili özet bilgi veriliyor: *"Biz sana onların başından geçenleri gerçek olarak anlatıyoruz. Hakikaten onlar, Rablerine inanmış gençlerdi. Biz de onların hidayetini arttırdık."*

İkincisi: Ashâb-ı Kehf'in müşrik bir toplum içinde yaşadıkları belirtiliyor: *"Şu bizim kavmimiz Allah'tan başka ilahlar edindiler. Bari bu ilahlar konusunda açık bir delil getirseler. (Ne mümkün!) Öyleyse Allah hakkında yalan uydurandan daha zalimi var mı?"*

Üçüncüsü: Ashâb-ı Kehf, kavimlerinin baskısından, kendilerini hak dinden dönmeye ve putlara tapmaya zorlamalarından endişe ediyorlardı: *"Çünkü onlar eğer size muttali olurlarsa, ya sizi taşlayarak öldürürler veya kendi dinlerine çevirirler ki o zaman ebediyen iflah olmazsınız."*

Dördüncüsü: Bu endişelerinden dolayı içinde bulundukları toplumdan ayrılıp bir mağaraya sığınma kararı almışlardı: *"(İçlerinden biri şöyle demişti:) 'Mademki siz onlardan ve onların Allah'ın dışında tapmakta oldukları varlıklardan uzaklaştınız, o halde mağaraya sığının ki Rabbiniz size rahmetini yaysın ve işinizde sizin için fayda ve kolaylık sağlasın.'"*

Beşincisi: Onlar bir canlının normalde kalamayacağı kadar uzun bir süre mağarada uyku halinde kaldılar. Böylece Allah (c.c.) onlar üzerinde bir mucizesini gerçekleştirdi: *"Onlar mağaralarında üç yüzyıl ve buna ilaveten dokuz yıl kalmışlardır."*

Altıncısı: Ashâb-ı Kehf mağarada kaldıkları süre içinde insanların uyku ve uyanıklık hallerinde alışageldikleri durumdan farklı bir durumdaydılar: *"Kendileri uykuda oldukları halde sen onları uyanık sanırdın. Onları sağa sola çevirirdik. Köpekleri de mağaranın girişinde ön ayaklarını uzatmış yatmakta idi. Eğer onların durumlarına muttali olsaydın dönüp onlardan kaçardın ve gördüklerin yüzünden için korkuyla dolardı."*

Yedincisi: Allah (c.c.) mutlak iradesine ve yeniden diriltme kudretine bir delil olmak üzere onları yeniden uyandırdı: *"Böylece (insanları) onlardan haberdar ettik ki Allah'ın vaadinin hak olduğunu, kıyametin şüphe götürmez olduğunu bilsinler."*

Sekizincisi: Ashâb-ı Kehf, mağarada kaldıkları bu sürenin birkaç neslin ömrü kadar uzun bir süre olduğunu bilmiyorlardı. Bu yüzden de biraz endişeliydiler: *"Böylece Biz, aralarında birbirlerine sormaları için onları uyandırdık: İçlerinden biri, 'Ne kadar kaldınız?' dedi. (Kimi) 'Bir gün ya da günün bir parçası kadar kaldık' dediler; (kimi de) şöyle dediler: 'Rabbiniz, kaldığınız müddeti daha iyi bilir. Şimdi siz, içinizden birini şu gümüş paranızla şehre gönderin de baksın, (şehrin) hangi yiyeceği daha temizse size ondan erzak getirsin; ayrıca, nâzik davransın (gizli hareket etsin) ve sakın sizi kimseye sezdirmesin.'"*

Dokuzuncusu: Ashâb-ı Kehf'in mağarada kaldıkları zaman zarfında kavimleri de inkârdan imana dönmüşlerdi: *"Bizler, kesinlikle onların yanıbaşlarına bir mescit yapacağız."* Böyle demeleri iman ettiklerini gösteriyor. Çünkü ancak mümin olanlar mescit yapmaktan söz edebilir.

Buradaki mescit edinmeyi de tıpkı *"Siz de İbrâhim'in makamından bir namaz yeri edinin"*[85] ayetindeki gibi anlamak daha doğrudur. Bu noktada ihtilafı çoğaltmanın da bir anlamı yoktur.

Onuncusu: Burada Kur'ân-ı Kerim'in, olayları gerçek anlamda anlama gayreti içinde olanlara pratik faydası olmayan ayrıntı bilgiler vermekten kaçındığını da gözlemliyoruz: *"De ki: Onların sayılarını Rabbim daha iyi bilir. Onlar hakkında bilgisi olan çok azdır. Öyleyse Ashâb-ı Kehf hakkında, delillerin açık olması haricinde bir münakaşaya girişme ve onlar hakkında (ileri geri konuşan) kimselerin hiçbirinden malumat isteme."*

On Birincisi: Allah (c.c.) Ashâb-ı Kehf kıssasını, kıssanın bir bakıma esas hedefi olan birtakım öğütlerle noktalamaktadır: *"Sabah akşam Rablerine, O'nun rızasını dileyerek dua edenlerle birlikte candan sebat et. Dünya hayatının süsünü isteyerek gözlerini onlardan çevirme. Kalbini Bizi anmaktan gafil kıldığımız, kötü arzularına uymuş ve işi gücü aşırılık olan kimseye boyun eğme."* Nasıl ki Ashâb-ı Kehf, karşılarına dikilen bâtıla aynı ruhla direnmiş gençler idiyse, aynı şekilde tüm zaman ve mekânlarda -soyları, sülaleleri ile seviyeleri farklı da olsa- aynı imanda buluşan müminlere düşen de aynı duruşu sergilemektir.

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Onu çarpık ve eğri kılmadı." ayetinde geçen (عِوَجا) kelimesi eğrilik ve yamukluk anlamında olup istikâmet kelimesinin zıddıdır. İkinci ayette geçen (قَيِّماً) kelimesi, (قوم) kökünden gelir ve kök anlamı, itidal ve istikamettir. Bu fiil, (على) harf-i cerri ile kullanıldığında, bir şey üzerine kaim olmak, o şeyi gözetmek ve korumak anlamlarına gelir. Eşyaların değeri ve ayarı anlamında *"kıymet"* kelimesi de bu kökten gelir. İşte Kur'ân, bu anlamların tümünü kendinde barındıran bir kitaptır.

"(O Allah ki insanları) kendi tarafından gelecek çetin bir azap ile uyarmak için kuluna sağlam ve kusursuz kitabı indirmiştir." Kur'ân-ı Kerim kâfirleri Allah katında kendilerini bekleyen şiddetli azapla uyarmaktadır.

---

85 Bakara 2/125.

"Bu yeni Kitab'a inanmazlarsa (ve bu yüzden helâk olurlarsa) arkalarından üzüntüyle neredeyse kendini harap edeceksin." ayeti bizlere, Hz. Peygamber'in (s.a.s.), kavmi adına üzülmesi sebebiyle kalbinin hüzne gark olduğunu anlatmaktadır. Çünkü onlar Hz. Peygamber'den (s.a.s.) Kur'ân ayetlerini dinledikten sonra inkâr ve sapkınlıklarında ısrar ederek ona icabet etmekten yüz çeviriyorlardı. Ayette geçen (بَاخِعٌ نَفْسَكَ) ifadesi Hz. Peygamber'in (s.a.s.) üzüntüsünün boyutunu ortaya koymaktadır.

"(Bununla beraber) Biz mutlaka oradaki her şeyi kupkuru bir toprak yapacağız." ayeti kıyamet gününden bahsetmektedir. Nitekim o gün yeryüzü alt üst olup su tutmayan ve ekin bitirmeyen kupkuru bir araziye dönüştürülecektir.

"(Resûlüm!) Yoksa sen, Bizim ayetlerimizden Ashâb-ı Kehf ve Ashâb-ı Rakîm'in durumlarını şaşırtıcı mı buldun?" Yani yoksa sen Ashab-ı Kehf'in başından geçen hârikulâde olayların Allah'ın mucizelerinden çok daha fazla hayret uyandıran bir mucize olduğunu mu düşünüyorsun? Allah'ın mucizeleri bu kıssada anlatılanlardan çok daha büyük ve kapsamlıdır. Burada Allah'ın gücüne, kudretine ve iradesinin sonsuzluğuna dikkat çekilmektedir. Özellikle de Kehf Sûresi'nde anlatılan kıssalarda ve bu kıssalarda sunulan sahnelerin herbirinde ayrı bir mucizeye yer verilmiştir.

"Rakîm" kelimesi ism-i mef'ul (merkum) anlamında "üzerine bir şeylerin yazılıp belgelendiği şey" demektir. Burada bahsedilen "rakim," o dönemdeki insanların, üzerine Ashab-ı Kehf'in isimlerini kazıdıkları taş veya kaya cinsinden sert bir levha olabilir. Bu arada "rakim"in Ashab-ı Kehf'in sığındığı mağaranın bulunduğu dağın ismi olması veya yüksekçe ve genelde yön bulmak isyetenlerin işaret noktası olarak kabul ettikleri yüksekçe bir yer olması da muhtemeldir.

Âlimler bu mağaranın ve dağın nerede olduğu hususunda pek çok görüş ileri sürmüşlerdir. Bu konu ilmî araştırmaların konusu olmaya müsait olup araştırmada bir problem de yoktur. Ancak bunu belli bir mekânla sınırlandırsak dahi bu, üzerine dinî hüküm bina edilecek bir konu değildir.

"O gençler mağaraya sığınmışlardı." cümlesi, yanlışı körü körüne taklit ahlakına karşı çıkmada gençlerin rolüne ve gençlerin bu yükü sırtlanabileceklerine işaret etmektedir.

"Bunun üzerine Biz de o mağarada onların kulaklarına nice yıllar perde koyduk (uykuya daldırdık.)" ayetindeki *"kulaklarına nice yıllar perde koyduk"* cümlesi, derin ve uzun süreli uykuyu anlatan mecazî bir cümledir. Çünkü sağlıklı bir kulağın duymasını ancak uyku engeller.

"Sonra da iki gruptan hangisinin kaldıkları müddeti daha iyi hesap edeceğini görelim diye onları uyandırdık." buyruğunda bahsedilen ikinci grup Ashab-ı Kehf'in durumunu araştıran şehir halkıdır. Toplumların bu tür olaylar karşısında bü tür görüş ayrılıkları yaşaması alışılagelen bir durumdur.

"Onların kalplerini metin kıldık." Ashab-ı Kehf'in istikametli duruşlarını Allah (c.c.) ödüllendirmiş ve onların sabır ve sebatlarını arttırmıştır.

"O yiğitler (o yerin hükümdarı karşısında) ayağa kalkarak dediler ki: 'Bizim Rabbimiz, göklerin ve yerin Rabbidir. Biz, O'ndan başkasına ilah demeyiz.'" buyruğunda ifade edilen *"ayağa kalkma"* tavrının en uygun anlamı, oturarak da yapsalar ayakta da yapsalar gerekeni yapmak ve gözü kapalı bir şekilde sorumluluğu üstlenmek demektir. Burada, hakikatte sebat ettikleri, hakkı ilan ettikleri ve bâtıla karşı hakkın mücadelesini verdikleri için övülmektedirler. Ayetin sonunda geçen (شَطَط) kelimesi doğrudan ve gerçekten uzak söz demektir.

"Bari bu ilahlar konusunda açık bir delil getirseler." Ashab-ı Kehf bu sözleriyle, ilahlıklarına dair gerçek bir delil bulunmayan o putları ilah edinen kavimlerini kınıyor ve yanlış yaptıklarını belirtiyorlardı.

(فَأْوُۥٓا إِلَى الْكَهْفِ), yani o mağaraya sığının. Bu cümlede "Kehf" kelimesi "elif-lâm" takısıyla marife olarak kullanılmıştır. Bu da gösteriyor ki bu mağara onların daha önceden bildikleri bir mağaraydı. Belki de o mağarayı bizzat kendileri belirlemişler ve ihtiyaç anında sığınabilecekleri bir yer olarak planlamışlardı.

"Rabbiniz size rahmetinden lütfeder." Yani size geniş rahmetini sunar.

"(Resûlüm! Orada bulunsaydın) güneşi görürdün: Doğduğu zaman mağaralarının sağına meyleder; batarken de sol taraftan onlara isabet etmeden geçerdi. (Böylece) onlar (güneş ışığından rahatsız olmaksızın) mağaranın bir köşesinde (uyurlardı)." ayetinde, Ashab-ı Kehf'in mağarada uyurkenki durumları anlatılmaktadır. Onlar mağaranın uç tarafında değil de en geniş ya da orta genişlikteki bölümünde duruyorlardı. Mağaranın ağzı kuzeye bakıyor, güneşin doğuşu esnasında güneş ışıkları mağaranın sadece sol iç kısmına düşüyor ve sağ tarafı devamlı gölgeli oluyordu. Güneş batmaya yaklaştığında da gölge sol taraf geçiyor, böylece gün boyunca mağaranın içi normal seviyesini koruyor, güneşin doğuşundan batışına kadar mağaranın değişik noktalarına gün ışıkları yansıyordu. Bu ayette geçen (تَزَاوَرُ) kelimesi *"meylediyor;"* (تَقْرِضُهُمْ) kelimesi de *"terk ediyor"* anlamındadır.

"Kendileri uykuda oldukları halde sen onları uyanık sanırdın." Eğer onları biri görmüş olsaydı, ya gözlerinin açık olması sebebiyle ya da hareket ediyor olmaları sebebiyle onları uyanık zannederdi. Çünkü bu ayetin devamında *"onları sağa sola çevirirdik"* denmektedir. Tüm bunlar bizim bilemediğimiz birtakım nedenlerle olmuş olabilir. Ancak şunu biliyoruz ki Allah (c.c.) tüm bu nedenleri onların bedenlerini çürümekten koruma vesilesi kılmıştır. Eksikliklerden münezzeh olan Allah (c.c.) en iyisini bilir ve en hikmetlisini yapar.

"Köpekleri de mağaranın girişinde ön ayaklarını uzatmış yatmakta idi." ayetindeki "el-vasîd" kelimesi, mağaranın giriş kısmı demektir. Mağaranın iç durumu ve güneş ışıklarının hareketinin peşinden bu ayrıntının zikredilmesiyle birlikte mağaranın tasviri tamamlanmış oluyor.

"İçinizden birini şu gümüş paranızla şehre gönderin de baksın, (şehrin) hangi yiyeceği daha temizse size ondan erzak getirsin." Yiyeceğin en temizini ve şüphelerden en uzak olanını araştırmaları da ayrı bir mesaj içermektedir. Mümin temizdir ve temizliğini korumak için hayatında dikkatli ve seçici davranır.

"Nazik davransın (gizli hareket etsin) ve sakın sizi kimseye sezdirmesin." Bunu derken, içlerinden şehre gidecek kişinin gidiş gelişinde uyanık olmasını, çarşıda insanlarla ilişkilerinde dikkatli olmasını, şehir halkından herhangi birinin kendilerini sezeceği bir hata yapmamasını

tembihliyorlardı. Burada kullandıkları cümle yapısında da ihtiyatlı davranmayı çok önemsediklerini ve dikkat edilmesi gereken hususlara dikkat ettiklerini görüyoruz. Zira Allah'ın bu kâinata yerleştirdiği yasalara riayet, O'nun emir ve yasaklarına riayet etmek kadar önemlidir.

Yirmi birinci ayetteki (وَكَذٰلِكَ اَعْثَرْنَا عَلَيْهِمْ) ifadesi insanları onlardan haberdar ettik, onların orada olduğunu fark ettirdik, demektir.

"Aralarında Ashâb-ı Kehf'in durumunu tartışıyorlardı. Dediler ki: 'Üzerlerine bir bina yapın.'" Ashâb-ı Kehf'in yerini ve durumunu öğrenen toplum, onların bu hikâyelerinin ileriki nesillere aktarılması ve sonraki nesiller için bir tür şahit olması için mağaranın yerini belli edecek bir anıt yapı yapmak istediler. Güç ve yetki sahipleri ise bu görüşe karşı çıktı ve şöyle dediler: *"Bizler, kesinlikle onların yanıbaşlarına bir mescit yapacağız."*

Mescit, ibadet yeridir ve aslında o da bir binadır. Mescit yapma fikri hem diğerlerinin bina yapma teklifini karşılamakta hem de ibadet ve şükür mekânı olarak kullanımını temin etmektedir. Elbette mescitte asıl olan, sadece Allah'a ibadet etmektir. Buradaki mescit fikri Allah'a ibadeti bırakıp da âdeta Ashab-ı Kehf'e ibadet etme anlamında değildir. Şayet onların böyle yanlış bir niyetleri olsaydı ayette bu açıkça reddedilirdi. Zira Allah (c.c.) herhangi bir hususa dikkat çekerken yerinde ve zamanında dikkat çeker, uyarıda bulunur. Yapılması gereken açıklamayı ertelemesi O'nun hikmeti ve mahlûkatına olan rahmeti ile örtüşmez. Ayrıca zaten yapılan binanın onların ölü bedenlerinin üzerinde ya da karşısında olacak şekilde olduğuna dair ayette açık bir ifade de yoktur.

"(İnsanların kimi,) 'Onlar üç kişidir; dördüncüleri de köpekleridir' diyecekler; yine, 'Beş kişidir; altıncıları köpekleridir' diyecekler." Ashâb-ı Kehf'in sayısıyla ilgili o toplumun söylentilerinin peşpeşe zikredilmesi, her iki sözün de doğru olmadığına işarettir. *"(Kimileri de,) 'Onlar yedi kişidir; sekizincisi köpekleridir' derler. De ki: 'Onların sayılarını Rabbim daha iyi bilir. Onlar hakkında bilgisi olan çok azdır.'"* cümlesi ise en doğru ihtimalin bu olduğunu gösterir. Allahu a'lem.

"Öyleyse Ashâb-ı Kehf hakkında, delillerin açık olması haricinde bir münakaşaya girişme ve onlar hakkında (ileri geri konuşan) kimselerin

hiçbirinden malumat isteme." ayetinde, Ashâb-ı Kehf'in sayısına ve isimlerine dair, kıssadan alınması gereken ana mesajla ilgisi olmayan ayrıntılara dalmanın yanlış olduğu belirtiliyor ve hiç kimseden bu konuda bilgi istenmemesi emredilerek Kur'ân'da zikredilenlerle yetinmenin önemi vurgulanıyor.

"Allah'ın dilemesine bağlamadıkça (inşâallah demedikçe) hiçbir şey için 'Bunu yarın yapacağım' deme." ayetinde her ne kadar *"yarın"* denilse de bununla, içinde bulunduğumuz günün ertesi olan *"yarın"* değil, ileriki, yani gelecek zaman kastedilmektedir. Burada, Hz. Peygamber'in (s.a.s.) şahsında tüm insanlığa yönelik bir mesaj ve eğitim söz konusudur. Yapmayı düşündüğümüz şeylerde *"inşâallah"* diyerek ihtiyatlı davranmamız öğütlenmektedir. Zira gaybı ve ileriki zamanda ne olacağını sadece Allah (c.c.) bilir. Herhangi bir işi yapmaya karar verdiğimizde eğer böyle demeyi unutursak ilk hatırladığımızda söylemeliyiz. *"Bunu unuttuğun takdirde Allah'ı an"* ayetinden de bu mesajı alıyoruz.

"Onlar mağaralarında üç yüzyıl ve buna ilaveten dokuz yıl kalmışlardır." ayetinin açık ifadesine göre onlar mağarada üç yüz yıl kaldılar. Daha sonra da Allah (c.c.) onlara dokuz yıl daha ömür verdi. Ayetteki *"buna ilaveten dokuz yıl kalmışlardır"* ifadesiyle kastedilen, muhtemelen budur. Ancak, Ashab-ı Kehf'in bu dokuz yılı, üç yüz yıl sonra uyanmalarının ardından yaşadıklarını ispat eden açık delile ihtiyacımız olduğu da âşikârdır. Yine de bunun böyle olduğuna dair delil ortaya koyamayışımız, ayette ifade edilen ilaveyi zahirî anlamında almaya engel değildir.

Öte yandan, ayetin ifadesini, "onlar mağarada üç yüz dokuz yıl kaldılar" şeklinde anlamak da mümkündür. Bu durumda ayetteki dokuz yıl ilavesini, "ona bin lira verdim, bir de yüz ilave ettim" sözü gibi anlarız. Yani bin lira vermekle yetinmeyip yüz lira daha ilave ettim. Üç yüz yıl süreyle uyuma insanların alışageldikleri normal şartların dışında olunca, ayette önce üç yüz yıl zikredildi, ardından da tam vaktini sadece Allah'ın bildiği o sürenin tamamına işaret etmek üzere dokuz yıl ilavesi zikredildi.

Bazıları buradaki dokuz yıl ilavesinin kamerî yıl ile şemsî yıl hesaplama farkından kaynaklanabileceğini söylemişlerse de bu astronomik

hesaplama açısından doğru olmakla birlikte, ayette bu dokuz yıl için ziyade -ilave- isimlendirmesinin yapılmış olması, buradaki dokuz yılı bu tür hesaplama farkı olarak görmeye engeldir. Zira kamerî yıl ile şemsî yıl hesaplama farkına "ilave" denmemektedir. Ayrıca bu ayetin muhatabı olan Arapların o gün itibariyle bu tür hesap farkıyla ilgili bilgileri de söz konusu değildi. Dolayısıyla ilk muhatapları tarafından ayetin böyle anlaşılması düşünülemez.

Bununla birlikte, Ashâb-ı Kehf'in kamerî yıl hesabına göre mağarada üç yüz dokuz yıl kaldıklarını, bunun şemsî yıl karşılığının da üç yüz yıl olduğunu, ayetin de her iki heasabı kuşatacak şekilde geldiğini söylemek mümkünse de bu Kur'ân-ı Kerim'in irşad metoduyla uyuşmaz ve zorlamadan öteye gitmez.

"O'nun görmesi de işitmesi de şâyan-ı hayrettir." ayetinde Allah'a, mahlûkatından herhangi biri kendisine benzemeyecek şekilde görme ve işitme isnad edilmektedir.

"Sabah akşam Rablerine, O'nun rızasını dileyerek dua edenlerle birlikte candan sebat et." Mümin sabahleyin, gün içinde yapacağı işleri en güzel şekilde yapmaya ruhen hazırlık olması için ve Allah'tan bereket ve başarı dilemek üzere, eve dönüşünde de günün muhasebesi ve istiğfarı olması için Rabbine dua etmelidir.

"Dünya hayatının süsünü isteyerek gözlerini onlardan çevirme." ayetinde, bir öncesiyle beraber düşündüğümüzde Hz. Peygamber'e (s.a.s.) etrafındaki sahabîlerden sarf-ı nazar etmemesi emredilmektedir.

"İşi gücü aşırılık olan kimseye boyun eğme." İşi gücü aşırılık olan kişiyi hiçbir şey derli toplu hale getiremez, o hep darmadağınıktır. Anlık zevk ve haz peşinde olanların durumu böyledir.

وَقُلِ الْحَقُّ مِنْ رَبِّكُمْ فَمَنْ شَآءَ فَلْيُؤْمِنْ وَمَنْ شَآءَ فَلْيَكْفُرْ ۚ اِنَّآ اَعْتَدْنَا
لِلظّٰلِمِيْنَ نَارًا ۙ اَحَاطَ بِهِمْ سُرَادِقُهَا ۭ وَاِنْ يَّسْتَغِيْثُوْا يُغَاثُوْا بِمَآءٍ كَالْمُهْلِ
يَشْوِي الْوُجُوْهَ ۭ بِئْسَ الشَّرَابُ ۭ وَسَاۗءَتْ مُرْتَفَقًا ﴿٢٩﴾ اِنَّ الَّذِيْنَ اٰمَنُوْا وَعَمِلُوا
الصّٰلِحٰتِ اِنَّا لَا نُضِيْعُ اَجْرَ مَنْ اَحْسَنَ عَمَلًا ﴿٣٠﴾ اُولٰۗىِٕكَ لَهُمْ جَنّٰتُ
عَدْنٍ تَجْرِيْ مِنْ تَحْتِهِمُ الْاَنْهٰرُ يُحَلَّوْنَ فِيْهَا مِنْ اَسَاوِرَ مِنْ ذَهَبٍ وَّيَلْبَسُوْنَ
ثِيَابًا خُضْرًا مِّنْ سُنْدُسٍ وَّاِسْتَبْرَقٍ مُّتَّكِـــِٕيْنَ فِيْهَا عَلَي الْاَرَاۗىِٕكِ ۭ نِعْمَ
الثَّوَابُ ۭ وَحَسُنَتْ مُرْتَفَقًا ﴿٣١﴾ وَاضْرِبْ لَهُمْ مَّثَلًا رَّجُلَيْنِ جَعَلْنَا لِاَحَدِهِمَا
جَنَّتَيْنِ مِنْ اَعْنَابٍ وَّحَفَفْنٰهُمَا بِنَخْلٍ وَّجَعَلْنَا بَيْنَهُمَا زَرْعًا ﴿٣٢﴾ كِلْتَا
الْجَنَّتَيْنِ اٰتَتْ اُكُلَهَا وَلَمْ تَظْلِمْ مِّنْهُ شَيْـــًٔا ۙ وَّفَجَّرْنَا خِلٰلَهُمَا نَهَرًا ۙ ﴿٣٣﴾ وَّكَانَ
لَهٗ ثَمَرٌ ۚ فَقَالَ لِصَاحِبِهٖ وَهُوَ يُحَاوِرُهٗٓ اَنَا اَكْثَرُ مِنْكَ مَالًا وَّاَعَزُّ نَفَرًا ﴿٣٤﴾
وَدَخَلَ جَنَّتَهٗ وَهُوَ ظَالِمٌ لِّنَفْسِهٖ ۚ قَالَ مَآ اَظُنُّ اَنْ تَبِيْدَ هٰذِهٖٓ اَبَدًا ۙ ﴿٣٥﴾ وَّمَآ
اَظُنُّ السَّاعَةَ قَاۗىِٕمَةً ۙ وَّلَىِٕنْ رُّدِدْتُّ اِلٰى رَبِّيْ لَاَجِدَنَّ خَيْرًا مِّنْهَا مُنْقَلَبًا ﴿٣٦﴾
قَالَ لَهٗ صَاحِبُهٗ وَهُوَ يُحَاوِرُهٗٓ اَكَفَرْتَ بِالَّذِيْ خَلَقَكَ مِنْ تُرَابٍ ثُمَّ مِنْ نُّطْفَةٍ
ثُمَّ سَوّٰىكَ رَجُلًا ﴿٣٧﴾ لٰكِنَّا۠ هُوَ اللّٰهُ رَبِّيْ وَلَآ اُشْرِكُ بِرَبِّيْٓ اَحَدًا ﴿٣٨﴾ وَلَوْلَآ اِذْ
دَخَلْتَ جَنَّتَكَ قُلْتَ مَا شَاۗءَ اللّٰهُ ۙ لَا قُوَّةَ اِلَّا بِاللّٰهِ ۚ اِنْ تَرَنِ اَنَا اَقَلَّ مِنْكَ مَالًا
وَّوَلَدًا ۚ ﴿٣٩﴾ فَعَسٰى رَبِّيْٓ اَنْ يُّؤْتِيَنِ خَيْرًا مِّنْ جَنَّتِكَ وَيُرْسِلَ عَلَيْهَا حُسْبَانًا
مِّنَ السَّمَاۗءِ فَتُصْبِحَ صَعِيْدًا زَلَقًا ۙ ﴿٤٠﴾ اَوْ يُصْبِحَ مَاۗؤُهَا غَوْرًا فَلَنْ تَسْتَطِيْعَ
لَهٗ طَلَبًا ﴿٤١﴾ وَاُحِيْطَ بِثَمَرِهٖ فَاَصْبَحَ يُقَلِّبُ كَفَّيْهِ عَلٰي مَآ اَنْفَقَ فِيْهَا وَهِيَ
خَاوِيَةٌ عَلٰي عُرُوْشِهَا وَيَقُوْلُ يٰلَيْتَنِيْ لَمْ اُشْرِكْ بِرَبِّيْٓ اَحَدًا ﴿٤٢﴾ وَلَمْ تَكُنْ
لَّهٗ فِئَةٌ يَّنْصُرُوْنَهٗ مِنْ دُوْنِ اللّٰهِ وَمَا كَانَ مُنْتَصِرًا ۭ ﴿٤٣﴾ هُنَالِكَ الْوَلَايَةُ لِلّٰهِ
الْحَقِّ ۭ هُوَ خَيْرٌ ثَوَابًا وَّخَيْرٌ عُقْبًا ۭ ﴿٤٤﴾ وَاضْرِبْ لَهُمْ مَّثَلَ الْحَيٰوةِ الدُّنْيَا
كَمَاۗءٍ اَنْزَلْنٰهُ مِنَ السَّمَاۗءِ فَاخْتَلَطَ بِهٖ نَبَاتُ الْاَرْضِ فَاَصْبَحَ هَشِيْمًا تَذْرُوْهُ
الرِّيٰحُ ۭ وَكَانَ اللّٰهُ عَلٰي كُلِّ شَيْءٍ مُّقْتَدِرًا ﴿٤٥﴾ اَلْمَالُ وَالْبَنُوْنَ زِيْنَةُ الْحَيٰوةِ
الدُّنْيَا ۚ وَالْبٰقِيٰتُ الصّٰلِحٰتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَّخَيْرٌ اَمَلًا ﴿٤٦﴾ وَيَوْمَ

نُسَيِّرُ الْجِبَالَ وَتَرَى الْأَرْضَ بَارِزَةً ۙ وَحَشَرْنَاهُمْ فَلَمْ نُغَادِرْ مِنْهُمْ أَحَدًا ﴿٤٧﴾
وَعُرِضُوا عَلَىٰ رَبِّكَ صَفًّا ۖ لَقَدْ جِئْتُمُونَا كَمَا خَلَقْنَاكُمْ أَوَّلَ مَرَّةٍ ۚ بَلْ زَعَمْتُمْ
أَلَّنْ نَجْعَلَ لَكُمْ مَوْعِدًا ﴿٤٨﴾ وَوُضِعَ الْكِتَابُ فَتَرَى الْمُجْرِمِينَ مُشْفِقِينَ
مِمَّا فِيهِ وَيَقُولُونَ يَا وَيْلَتَنَا مَالِ هَٰذَا الْكِتَابِ لَا يُغَادِرُ صَغِيرَةً وَلَا كَبِيرَةً
إِلَّا أَحْصَاهَا ۚ وَوَجَدُوا مَا عَمِلُوا حَاضِرًا ۗ وَلَا يَظْلِمُ رَبُّكَ أَحَدًا ﴿٤٩﴾

29. Ve de ki: Hak, Rabbinizdendir. Öyleyse dileyen iman etsin, dileyen inkâr etsin. Biz, zalimlere öyle bir cehennem hazırladık ki onun duvarları kendilerini çepeçevre kuşatmıştır. (Susuzluktan) imdat dileyecek olsalar imdatlarına, erimiş maden gibi yüzleri haşlayan bir suyla cevap verilir. Ne fena bir içecek ne kötü bir kalma yeri!

30. İman edip de güzel davranışlarda bulunanlar (bilmelidirler ki) Biz, güzel işler yapanların ecrini zâyi etmeyiz.

31. İşte onlara, alt taraflarından ırmaklar akan Adn cennetleri vardır. Onlar Adn cennetlerinde tahtlar üzerine kurularak orada altın bileziklerle bezenecekler; ince ve kalın dîbâdan yeşil elbiseler giyecekler. Ne güzel karşılık ne güzel kalma yeri!

32. Onlara, şu iki adamı misal olarak anlat: Bunlardan birine iki üzüm bağı vermiş, her ikisinin de etrafını hurmalarla donatmış, aralarında da ekinler bitirmiştik.

33. İki bağın ikisi de yemişlerini vermiş, hiçbirini eksik bırakmamıştı. İkisinin arasından bir de ırmak fışkırtmıştık.

34. Bu adamın başka geliri de vardı. Bu yüzden arkadaşıyla konuşurken ona şöyle dedi: "Ben, servetçe senden daha zenginim; insan sayısı bakımından da senden daha güçlüyüm."

35. (Böyle gurur ve kibirle) kendine zulmederek bağına girdi. Şöyle dedi: "Bunun, hiçbir zaman yok olacağını sanmam."

36. "Kıyametin kopacağını da sanmıyorum. Şayet Rabbimin huzuruna götürülürsem, hiç şüphem yok ki (orada) bundan daha hayırlı bir akıbet bulurum."

37. Karşılıklı konuşan arkadaşı ona hitaben, "Sen, dedi, seni topraktan, sonra nutfeden (spermadan) yaratan, daha sonra seni bir adam biçimine sokan Allah'ı inkâr mı ettin?"

38. "Fakat O Allah benim Rabbimdir ve ben Rabbime hiçbir şeyi ortak koşmam."

39. "Bağına girdiğinde, 'Mâşâallah! Kuvvet yalnız Allah'ındır' deseydin ya! Eğer malca ve evlâtça beni kendinden güçsüz görüyorsan (şunu bil ki):"

40. "Belki Rabbim bana, senin bağından daha iyisini verir; senin bağına ise gökten yıldırımlar gönderir de bağ kupkuru bir toprak haline gelir."

41. "Yahut bağının suyu dibe çekilir de bir daha onu arayıp bulamazsın."

42. Derken onun serveti kuşatılıp yok edildi. Böylece, bağı uğruna yaptığı masraflardan ötürü ellerini oğuşturup kaldı. Bağın çardakları yere çökmüştü. "Ah, diyordu, keşke ben Rabbime hiçbir ortak koşmamış olsaydım!"

43. Kendisine Allah'tan başka yardım edecek destekçileri olmadığı gibi kendi kendini de kurtaracak güçte değildi.

44. İşte burada yardım ve dostluk, Hak olan Allah'a mahsustur. Mükâfatı en iyi olan O, en güzel akıbeti veren yine O'dur.

45. Onlara şunu da misal göster: Dünya hayatı, gökten indirdiğimiz bir su gibidir ki bu su sayesinde yeryüzünün bitkisi (önce gelişip) birbirine karışmış; arkasından rüzgârın savurduğu çerçöp haline gelmiştir. Allah, her şey üzerinde iktidar sahibidir.

46. Servet ve oğullar, dünya hayatının süsüdür; ölümsüz olan iyi işler ise Rabbinin nezdinde hem sevapça daha hayırlı, hem de ümit bağlamaya daha layıktır.

47. (Düşün) o günü ki dağları yerinden götürürüz ve yeryüzünün çırılçıplak olduğunu görürsün. Hiçbirini bırakmaksızın onları (tüm ölüleri) mahşerde toplamış olacağız.

48. Ve hepsi sıra sıra Rabbinin huzuruna çıkarılmışlardır: Andolsun ki sizi ilk defasında yarattığımız şekilde Bize geldiniz. Oysa size va'dedilenlerin tahakkuk edeceği bir zaman tayin etmediğimizi sanmıştınız, değil mi?

49. Kitap ortaya konmuştur: Suçluların, onda yazılı olanlardan korkmuş olduklarını görürsün. "Vay halimize! derler, bu nasıl kitapmış! Küçük büyük hiçbir şey bırakmaksızın (yaptıklarımızın) hepsini sayıp

dökmüş!" Böylece yaptıklarını karşılarında bulmuşlardır. Senin Rabbin hiç kimseye zulmetmez.

BİR MÜMİNİN, KÂFİR ARKADAŞI İLE YAŞADIKLARI

Bir önceki bölümde hak ile bâtıl mücadelesiyle ilgili olarak sunulan Ashâb-ı Kehf kıssasından sonra bu bölümde insanların duygularına dokunur nitelikte, kâinatla ve hayatla ilgili değişik bakış açıları sunuluyor, insanları mutluluğa götüren kriterlerle mutsuzluğa mahkûm eden sebepler, iki kişinin olabildiğince sükûnet içinde gerçekleştirdikleri karşılıklı konuşması suretinde arz ediliyor. Burada, Ashâb-ı Kehf kıssasında gördüğümüz o hareketliliği, ani iniş çıkışları ve yüksek ses tonuyla yapılan konuşmaları göremiyoruz. Bu bölümde arz edilen kıssayı şu şekilde tasvir etmek mümkündür:

Birincisi: Burada öncelikle hak ile bâtılın apayrı şeyler olduğu vurgulanıyor ve bir önceki kıssa ile burada sunulacak olan kıssayı birleştiren halka niteliğinde şu prensiple giriş yapılıyor: *"Ve de ki: Hak, Rabbinizdendir. Öyle ise dileyen iman etsin, dileyen inkâr etsin."* Bir hak yol var, bir de bâtıl. İnsan da herhangi bir zorlama olmaksızın bu ikisi arasında muhayyerdir, ikisinden birini seçer. Ancak tercihini kullanıp tüm sorumluluğunu üstlenecektir. Kendilerine zulmeden kâfirlerin akıbeti şöyledir: *"Biz, zalimlere öyle bir cehennem hazırladık ki onun duvarları kendilerini çepeçevre kuşatmıştır."*

İman edip sâlih amel işleyenlere de Rabbimiz şu müjdeyi veriyor: *"İman edip de güzel davranışlarda bulunanlar (bilmelidirler ki) Biz, güzel işler yapanların ecrini zâyi etmeyiz."*

İkincisi: Bu bölümde anlatılan kıssanın tamamı biri zengin ama kâfir, diğeri ise fakir ama mümin olan iki kişi arasında geçiyor: *"Onlara, şu iki adamı misal olarak anlat: Bunlardan birine iki üzüm bağı vermiş, her ikisinin de etrafını hurmalarla donatmış, aralarında da ekinler bitirmiştik."*

Üçüncüsü: Kâfir olan kişi malıyla böbürlenmekte ve gücüyle aldanmaktadır: *"(Böyle gurur ve kibirle) kendine zulmederek bağına girdi. Şöyle dedi: 'Bunun, hiçbir zaman yok olacağını sanmam. Kıyametin*

kopacağını da sanmıyorum. Şayet Rabbimin huzuruna götürülürsem, hiç şüphem yok ki (orada) bundan daha hayırlı bir akıbet bulurum.'"

Fakir olan arkadaşına karşı şöyle diyerek üstünlük taslamaktadır: *"Ben, servetçe senden daha zenginim; insan sayısı bakımından da senden daha güçlüyüm."*

Dördüncüsü: Fakir olan ise imanına sıkı sıkıya bağlıdır ve arkadaşını da hakka davette oldukça azimlidir: *"Karşılıklı konuşan arkadaşı ona hitaben, 'Sen, dedi, seni topraktan, sonra nutfeden (spermadan) yaratan, daha sonra seni bir adam biçimine sokan Allah'ı inkâr mı ettin? Fakat O Allah benim Rabbimdir ve ben Rabbime hiçbir şeyi ortak koşmam.'"*

Burada mümin olan kişinin, inkârcı arkadaşına, yaratılış serüvenini ve o serüven içinde mevcut haline gelinceye kadar halden hale geçişini, tüm bunlarda kendisinin en küçük bir dahlinin söz konusu olmadığını, Yaratıcının Allah olduğunu, dolayısıyla onu ve onun faydasına olan şeyleri de en iyi yine Yaratıcının bileceğini hatırlattığını görüyoruz.

Bu mümin kişi, arkadaşına öğüt vermeye devam ediyor, belki şükreder de nankörlük etmez diye ona Allah'ın kendisi üzerindeki nimetlerini hatırlatıyor, o nimetlerle diğer insanlara karşı böbürlenmemesini, onlara kötü muamele etmek yerine iyi şeyler yapmasını, nimetleri iyiye kullanmasını öğütlüyor: *"Bahçene girdiğin zaman, her ne kadar beni kendinden mal ve nüfus bakımından daha az buluyorsan da 'Maşallah! Kuvvet ancak Allah'a mahsustur!' demen gerekmez mi?"*

Yine bu mümin kişi, arkadaşını Allah'ın ve insanların hakkını çiğneyen ve onları küçük gören tavırlardan sakındırmak üzere ona şöyle diyordu: *"Belki Rabbim bana, senin bağından daha iyisini verir; senin bağına ise gökten yıldırımlar gönderir de bağ kupkuru bir toprak haline gelir. Yahut bağının suyu dibe çekilir de bir daha onu arayıp bulamazsın."* Bu sözleriyle muhatabına göklerin ve yerin, bir olan Allah'ın elinde olduğunu, Allah'ın kendisine verdiği nimetleri dilediği şeyle ve dilediği şekilde değiştirmeye kadir olduğunu öğütlüyordu.

Beşincisi: Daha sonra Kur'ân-ı Kerim bu inançsız kişinin inat ve kibrinin akıbetini gözler önüne seriyor: *"Derken onun serveti kuşatılıp yok edildi. Böylece, bağı uğruna yaptığı masraflardan ötürü ellerini*

oğuşturup kaldı. Bağın çardakları yere çökmüştü. 'Ah, keşke ben Rabbime hiçbir ortak koşmamış olsaydım!' diyordu."

Altıncısı: Bu iki kişi arasında geçen diyaloğun anlatımından sonra Rabbimiz yine en büyük hakikate, dünya hayatından da, o hayatı yaşayan zenginlerle fakirler, kuvvetlilerle zayıflar arasındaki uçurumdan da daha dikkat çekici olan asıl gerçeğe dikkat çekiyor ve yukarıda anlatılan o inkârcı ve inatçı kişinin bahçesinin başına gelen kötü akıbetin bir gün tüm hayatı çepeçevre kuşatacağını, zira Allah'ın bu hayata ebediyet vasfı vermediğini beyan ediyor: *"Onlara şunu da misal göster: Dünya hayatı, gökten indirdiğimiz bir su gibidir ki bu su sayesinde yeryüzünün bitkisi (önce gelişip) birbirine karışmış; arkasından rüzgârın savurduğu çer-çöp haline gelmiştir. Allah, her şey üzerinde iktidar sahibidir."*

Evet, şu âleme dair kalıcı olan, sadece sâlih amellerimiz ve sonraki nesillere bırakacağımız yâd-ı cemildir: *"Servet ve oğullar, dünya hayatının süsüdür; ölümsüz olan iyi işler ise Rabbinin nezdinde hem sevapça daha hayırlı, hem de ümit bağlamaya daha layıktır."*

İnsanlar, ömürleri uzun da olsa da kısa da olsa bu şaşmaz ölçüye göre kendi sonlarıyla karşılaşacaklardır: *"(Düşün) o günü ki dağları yerinden götürürüz ve yeryüzünün çırılçıplak olduğunu görürsün. Hiçbirini bırakmaksızın onları (tüm ölüleri) mahşerde toplamış olacağız. Ve hepsi sıra sıra Rabbinin huzuruna çıkarılmışlardır: Andolsun ki sizi ilk defasında yarattığımız şekilde bize geldiniz. Oysa size va'dedilenlerin tahakkuk edeceği bir zaman tayin etmediğimizi sanmıştınız, değil mi? Kitap ortaya konmuştur: Suçluların, onda yazılı olanlardan korkmuş olduklarını görürsün. 'Vay halimize! Bu nasıl kitapmış! Küçük büyük hiçbir şey bırakmaksızın (yaptıklarımızın) hepsini sayıp dökmüş!' derler. Böylece yaptıklarını karşılarında bulmuşlardır. Senin Rabbin hiç kimseye zulmetmez."*

Yukarıda mümin kişi ile kâfir arkadaşı arasında geçen diyalog âdeta bu pasajın sonucu niteliğindeki bu hakikatlere zemin hazırlamakta, bu çarpıcı ayetlerle pasaj sonlandırılmaktadır.

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

Yirmi dokuzuncu ayette geçen (سُرَادِقُهَا) kelimesi bir şeyi çevreleyen surlar, duvarlar anlamındadır. Burada, böylesi bir ateşe girenlerin, oradan çıkmalarının imkânsızlığına işaret edilmektedir. Toplumun ileri gelenlerinin ve zenginlerinin evlerinin ve malikânelerinin çevresine, bir tür güzel görüntü olması için inşa ettikleri yüksekçe ve gösterişli duvarlar için de bu kelime kullanılmaktadır. Sanki bu ayette, özellikle bu kelimenin kullanılmış olmasıyla inanç noktasında problemi olan bu tür insanlara da bir mesaj veriliyor.

(بِمَآءٍ كَالْمُهْلِ), Eritilmiş maden demektir. (وَسَآءَتْ مُرْتَفَقًا) cümlesindeki (مُرْتَفَق) kelimesi dinlenmek, eğlenmek ve istirahat etmek amacıyla yapılan yerler için kullanılır. Otuz birinci ayete geçen (مِنْ سُنْدُسٍ وَاِسْتَبْرَقٍ) ifadesi, içinde ince ipeğin de kalın ipeğin de bulunduğu türlü türlü elbiseler demektir. Yine aynı ayette geçen (الْاَرَآئِكِ) kelimesi *"el-erîke"* kelimesinin çoğuludur ve koltuk anlamındadır.

(كِلْتَا الْجَنَّتَيْنِ اٰتَتْ اُكُلَهَا) ayetindeki (اٰتَتْ) kelimesi, (اَثْمَرَت), yani meyve verdi demektir. (وَلَمْ تَظْلِمْ مِنْهُ شَيْـًٔا) cümlesi de meyvelerini eksiksiz ve kusursuz bir şekilde verdi, anlamındadır. (وَفَجَّرْنَا خِلَالَهُمَا نَهَرًا) cümlesindedki (فَجَّرْنَا) fiili yerin derinliklerinden gelen suyun şiddetle, güçlü bir şekilde fışkırdığını ifade eder. Ayetin açık ifadesinden, bu iki bahçenin içerisinde birer akarsu olduğunu anlıyoruz.

(وَاَعَزُّ نَفَرًا) tâbiri, daha sonra gelen *"Eğer malca ve evlâtça beni kendinden güçsüz görüyorsan..."* cümlesinden de anlaşılacağı üzere kâfir kişinin "Benim çocuklarım seninkilerden fazla" anlamında söylediği bir sözdür.

"(Böyle gurur ve kibirle) kendine zulmederek bağına girdi. Şöyle dedi: 'Bunun, hiçbir zaman yok olacağını sanmam.'" ayeti insanoğlunun dünyanın geçici olduğu gerçeğini unutuverdiğini ve sonu gelmez hayaller ve emeller peşinde olduğunu ortaya koymaktadır.

"Şayet Rabbimin huzuruna götürülürsem, hiç şüphem yok ki (orada) bundan daha hayırlı bir akıbet bulurum" buyruğundaki inkârcı kişi, farz edelim ki ahiret diye bir şey olsa bile muhakkak Allah dünyada bana bu imkânları verdiği gibi orada da verecektir, edasıyla, sanki

kendindeki bir ayrıcalık sebebiyle buna layık olduğunu îma etmiştir. Bu, yalancı hayallerle aldanışın ve kendini haksız yere yüceltip kibirlenmenin zirvesidir.

Kırkıncı ayette geçen (حُسْبَانًا مِنَ السَّمَاءِ), şimşek, yıldırım ve benzerî şekilde gökyüzünden takdir edilip indirilen azap demektir. (فَتُصْبِحَ صَعِيدًا زَلَقًا), üzerinde hiçbir bitki kalmadığı için yürüyen kimsenin ayaklarının kaydığı kaygan toprak ya da çamur zemin demektir. (أَوْ يُصْبِحَ مَاؤُهَا غَوْرًا) cümlesindeki (غَوْرًا), her ne kadar mastar olarak gelse de aslında ism-i fâil anlamında, yani (غَائِرًا) anlamındadır ve yerin derinliklerine çekilen demektir. (بِثَمَرِهِ وَأُحِيطَ) cümlesinde fiil meçhul formda kullanılmış olup kastedilen şey, helâkin o bahçenin meyvelerini çepeçevre sarmasıdır. (فَأَصْبَحَ يُقَلِّبُ كَفَّيْهِ) cümlesi, pişmanlık ifadesi olarak söylenmiş bir cümledir. (وَهِيَ خَاوِيَةٌ عَلَى عُرُوشِهَا) ifadesi tahribatın boyutlarını ifade etmek üzere âdeta darb-ı mesel olarak kullanılan bir kalıp cümledir. Helâk esnasında önce tavanların çöktüğünü, ardından da çöken tavan üzerine duvarların yıkıldığını, böylelikle oranın altüst olduğunu ifade eder. Ayetin sonundaki *"Ah, diyordu, keşke ben Rabbime hiçbir ortak koşmamış olsaydım!"* cümlesi de o inkârcı kişinin pişmanlığını ortaya koymaktadır. Aslında hâlâ fırsat geçmiş değildi ve tevbe edip hakka yönelmesine de bir engel yoktu.

"Mükâfatı en iyi olan O, en güzel akıbeti veren yine O'dur." ayeti, Allah'ın vereceği mükâfâtın mükâfâtların en güzeli, O'nun müminlere va'dettiği güzel sonun da tüm güzel akıbetlerden daha güzel olduğunu anlatır.

(فَأَصْبَحَ هَشِيمًا تَذْرُوهُ الرِّيَاحُ) tâbiri, rüzgârların savurduğu toza döndü, çerçöp haline geldi, demektir.

(وَالْبَاقِيَاتُ الصَّالِحَاتُ خَيْرٌ عِنْدَ رَبِّكَ ثَوَابًا وَخَيْرٌ أَمَلًا) ayetindeki (الْبَاقِيَاتُ) kelimesi kişinin işlediği kalıcı sâlih amelleri, demektir. İman, ibadet, güzel ahlâk, zikir ve benzerî amellerin tamamını kuşatır. Emel, yani ümit kapısını asıl açacak olan şey de amel-i sâlih ve Allah (c.c.) hakkındaki hüsn-ü zandır.

Kırk yedinci ayette geçen (وَيَوْمَ نُسَيِّرُ الْجِبَالَ) cümlesiyle Allah (c.c.) dağları hareket ettirip yerlerinden oynatacağını haber veriyor ki bu da

kıyametin kopuşu esnasında tüm varlıkları kuşatacak olan o yok oluş manzarasının bir yönünü hatırlatıyor.

"(Düşün) o günü ki yeryüzünün çırılçıplak olduğunu görürsün." O gün, yeryüzünde hiçbir ağaç, bitki ve bina kalmaksızın yeryüzü net olarak görülecektir. Yani şayet o anda orada canlı birisi olsa yeryüzünü dümdüz edilmiş bir şekilde görecektir.

"Hiçbirini bırakmaksızın onları (tüm ölüleri) mahşerde toplamış olacağız." Allah (c.c.) kıyamette hiç ama hiç kimseyi ıskalamaksızın herkesi hesap için huzuruna toplayacaktır.

"Andolsun ki sizi ilk defasında yarattığımız şekilde Bize geldiniz." İnsanlar kıyamette Allah'ın huzuruna çırılçıplak, yalın ayak, üzerlerinde dünyadayken giydikleri süslü elbiseleri olmaksızın çıkacaklardır. Zira Allah "Sizi ilkin böyle yarattık, aynı şekilde döneceksiniz" buyurmaktadır.

Kırk sekizinci ayetin sonundaki *"Oysa size va'dedilenlerin tahakkuk edeceği bir zaman tayin etmediğimizi sanmıştınız, değil mi?"* cümlesi, yeniden dirilişi inkâr edenlere, hesap gününde söylenecek olan bir cümledir.

Kırk dokuzuncu ayetteki (وَوُضِعَ الْكِتَابُ) cümlesindeki "el-kitâb," insanların amellerinin yazılı olduğu tüm kayıtları kapsayan genel bir ifadedir. Zira Allah (c.c.) tüm mükelleflerin her birinin amellerini, kendilerine tahsis edilen amel defterine yazdırmaktadır. Her ne kadar kelime tekil olsa da başındaki marifelik takısı istiğrak ifade eder. Bu ayette geçen (مُشْفِقِينَ) kelimesi, (خَائِفِينَ) anlamındadır. (يَا وَيْلَتَنَا) ifadesi kişinin helâk olmayı arzulaması anlamında söylediği bir ifadedir.

"Senin Rabbin hiç kimseye zulmetmez." Bu, Allah'ın asla dönmeyeceği küllî bir kaidedir. Burada bu kaidenin zikredilmesi, "eğer her şey kitapta yazılıysa o zaman zorunlu kaderimizi yaşıyoruz" şeklinde batıl inancı def etmek ve yanlış anlamalara fırsat vermemek açısından bağlam ile gayet uygunluk arz eden bir açıklamadır.

وَاِذْ قُلْنَا لِلْمَلٰٓئِكَةِ اسْجُدُوا لِاٰدَمَ فَسَجَدُٓوا اِلَّآ اِبْلِيسَ ۖ كَانَ مِنَ الْجِنِّ فَفَسَقَ
عَنْ اَمْرِ رَبِّهٖ ۖ اَفَتَتَّخِذُونَهٗ وَذُرِّيَّتَهٗٓ اَوْلِيَآءَ مِنْ دُونِى وَهُمْ لَكُمْ عَدُوٌّ ۖ بِئْسَ
لِلظّٰلِمِينَ بَدَلًا ﴿٥٠﴾ مَّآ اَشْهَدْتُهُمْ خَلْقَ السَّمٰوَاتِ وَالْاَرْضِ وَلَا خَلْقَ
اَنْفُسِهِمْ ۖ وَمَا كُنْتُ مُتَّخِذَ الْمُضِلِّينَ عَضُدًا ﴿٥١﴾ وَيَوْمَ يَقُولُ نَادُوا شُرَكَآءِىَ
الَّذِينَ زَعَمْتُمْ فَدَعَوْهُمْ فَلَمْ يَسْتَجِيبُوا لَهُمْ وَجَعَلْنَا بَيْنَهُمْ مَوْبِقًا ﴿٥٢﴾
وَرَاَ الْمُجْرِمُونَ النَّارَ فَظَنُّٓوا اَنَّهُمْ مُوَاقِعُوهَا وَلَمْ يَجِدُوا عَنْهَا مَصْرِفًا ﴿٥٣﴾
وَلَقَدْ صَرَّفْنَا فِى هٰذَا الْقُرْاٰنِ لِلنَّاسِ مِنْ كُلِّ مَثَلٍ ۚ وَكَانَ الْاِنْسَانُ اَكْثَرَ
شَىْءٍ جَدَلًا ﴿٥٤﴾ وَمَا مَنَعَ النَّاسَ اَنْ يُؤْمِنُٓوا اِذْ جَآءَهُمُ الْهُدٰى وَيَسْتَغْفِرُوا
رَبَّهُمْ اِلَّآ اَنْ تَأْتِيَهُمْ سُنَّةُ الْاَوَّلِينَ اَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذَابُ قُبُلًا ﴿٥٥﴾ وَمَا نُرْسِلُ
الْمُرْسَلِينَ اِلَّا مُبَشِّرِينَ وَمُنْذِرِينَ ۚ وَيُجَادِلُ الَّذِينَ كَفَرُوا بِالْبَاطِلِ لِيُدْحِضُوا
بِهِ الْحَقَّ وَاتَّخَذُٓوا اٰيَاتِى وَمَآ اُنْذِرُوا هُزُوًا ﴿٥٦﴾ وَمَنْ اَظْلَمُ مِمَّنْ ذُكِّرَ بِاٰيَاتِ
رَبِّهٖ فَاَعْرَضَ عَنْهَا وَنَسِىَ مَا قَدَّمَتْ يَدَاهُ ۖ اِنَّا جَعَلْنَا عَلٰى قُلُوبِهِمْ اَكِنَّةً اَنْ
يَفْقَهُوهُ وَفِٓى اٰذَانِهِمْ وَقْرًا ۖ وَاِنْ تَدْعُهُمْ اِلَى الْهُدٰى فَلَنْ يَهْتَدُٓوا اِذًا اَبَدًا ﴿٥٧﴾
وَرَبُّكَ الْغَفُورُ ذُو الرَّحْمَةِ ۖ لَوْ يُؤَاخِذُهُمْ بِمَا كَسَبُوا لَعَجَّلَ لَهُمُ الْعَذَابَ ۚ بَلْ
لَهُمْ مَوْعِدٌ لَنْ يَجِدُوا مِنْ دُونِهٖ مَوْئِلًا ﴿٥٨﴾ وَتِلْكَ الْقُرٰٓى اَهْلَكْنَاهُمْ لَمَّا
ظَلَمُوا وَجَعَلْنَا لِمَهْلِكِهِمْ مَوْعِدًا ﴿٥٩﴾

50. *Hani Biz, meleklere, "Âdem'e secde edin" demiştik; İblis hariç olmak üzere, onlar hemen secde ettiler. İblis cinlerdendi; Rabbinin emrinden dışarı çıktı. Şimdi siz, beni bırakıp da onu ve onun soyunu mu dost ediniyorsunuz? Oysa onlar sizin düşmanınızdır. Zalimler için bu ne fena bir değişmedir!*

51. Ben onları (İblis ve soyunu) ne göklerin ve yerin yaratılışına, ne de bizzat kendilerinin yaratılışına şahit tuttum. Ben yoldan çıkaranları yardımcı edinecek değilim.

52. Yine o günü (düşünün ki Allah, kâfirlere,) "Benim ortaklarım olduklarını ileri sürdüğünüz şeyleri çağırın!" buyurur. Çağırmışlardır onları; fakat kendilerine cevap vermemişlerdir. Biz onların arasına tehlikeli bir uçurum koyduk.

53. Suçlular ateşi görür görmez orayı boylayacaklarını iyice anladılar; ondan kurtuluş yolu da bulamadılar.

54. Hakikaten Biz bu Kur'ân'da insanlar için her türlü misali sayıp dökmüşüzdür. Fakat tartışmaya en çok düşkün varlık insandır.

55. Kendilerine hidayet geldiğinde insanları iman etmekten ve Rablerinden mağfiret talep etmekten alıkoyan şey, sadece, öncekilerinin başına gelenlerin kendi başlarına da gelmesini yahut azabın göz göre göre kendilerine gelmesini beklemeleridir!

56. Biz resulleri, sadece müjdeleyiciler ve uyarıcılar olarak göndeririz. Kâfir olanlar ise, hakkı bâtıla dayanarak ortadan kaldırmak için bâtıl yolla mücadele verirler. Onlar ayetlerimizi ve uyarıldıkları şeyleri alaya almışlardır.

57. Kendisine Rabbinin ayetleri hatırlatılıp da ona sırt çevirenden, kendi elleriyle yaptığını unutandan daha zalim kim vardır?! Biz onların kalplerine, bunu anlamalarına engel olan bir ağırlık, kulaklarına da sağırlık verdik. Sen onları hidayete çağırsan da artık ebediyen hidayete eremeyeceklerdir.

58. Senin, bağışı bol olan Rabbin merhamet sahibidir; şayet yaptıkları yüzünden onları (hemen) muaheze edecek olsaydı, onlara azabı çarçabuk verirdi. Fakat kendilerine tanınmış belli bir süre vardır ki artık bundan kaçıp kurtulacakları bir sığınak bulamayacaklardır.

59. İşte şu ülkeler; zulmettikleri zaman onları helâk ettik. Onları helâk etmek için de belli bir zaman tayin etmiştik.

HAK İLE BÂTILIN UZUN MÜCADELESİNDEN BİR KESİT

Sadece Kehf Sûresi'nde gördüğümüz bu güzel kıssalar arasında yüce kitabımız bu bölümde insanoğluna ilk yaratılış serüvenini ve insanla şeytan arasında devam eden o uzun mücadeleyi hatırlatıyor. Nitekim bu husus Kur'ân'daki muhtelif sûrelerde farklı üsluplarla tekrar tekrar anlatılmaktadır. Sanki burada anlatılan husus, insanoğluna, Allah'ın bu dünyada takdir ettiği imtihanın da ana eksenini oluşturmaktadır. Bu konuyla alâkalı düşüncelerimizi daha önce ilgili ayetleri tefsir ederken ifade etmiştik. Burada sadece bu sûre içindeki bağlamıyla da ilgili olan birkaç hususa işaret etmekle yetineceğiz.

Birincisi: Allah, Hz. Âdem'i yarattığında tüm meleklere ona secde etmelerini emretti, İblis hariç hepsi secde ettiler. Buradan anlaşılıyor ki İblis, melek olmasa da meleklerle birlikte secde emrinin muhatabıydı: *"Hani Biz meleklere, 'Âdem'e secde edin' demiştik; İblis hariç olmak üzere onlar hemen secde ettiler."*

İkincisi: Kur'ân-ı Kerim, İblis'in cinlerden olduğunu açıkça ortaya koymakta, cinlerden oluşunu da âdeta itaatten uzaklaşmasının gerekçesi kılmaktadır: *"İblis cinlerdendi; Rabbinin emrinden dışarı çıktı."* Zira itaat ve isyan kabiliyetine sahip olmaları bakımından cinler insanlar gibidirler. İmtihanın ve irade kullanmanın anlamı ve hikmeti de böyle ortaya çıkmaktadır. Oysa melekler böyle değildirler.

Üçüncüsü: İblis ve zürriyeti Hz. Âdem'e (a.s.) ve zürriyetine karşı daima düşmanlık içindedir. O nedenle, şeytanları dost ve yardımcı edinmek insanoğluna yaraşmaz: *"Şimdi siz, Beni bırakıp da onu ve onun soyunu mu dost ediniyorsunuz? Oysa onlar sizin düşmanınızdır. Zalimler için bu ne fena bir değişmedir!"*

Dördüncüsü: Allah (c.c.) mahlûkatı yaratmaya başladığında ne şeytanı ve zürriyetini ne de şeytanların ayartmasıyla insanların taptıkları o sahte ilahları, varlıkların yaratılışına şahit tutmuştur. Allah (c.c.) yaratma hususunda tektir ve yarattıklarından da her hususta müstağnidir. Yarattığı varlıklar ise hem varlık sahasına çıkmalarında hem de diğer tüm hususlarda O'na muhtaçtırlar: *"Ben onları (İblis ve soyunu)*

ne göklerin ve yerin yaratılışına, ne de bizzat kendilerinin yaratılışına şahit tuttum. Ben yoldan çıkaranları yardımcı edinecek değilim."

Beşincisi: Kıyamet günü bütün sahtekârlıklar ve hileler ortaya çıkacak, en büyük hakikat tecelli edecektir: *"Yine o günü (düşünün ki Allah, kâfirlere), "Benim ortaklarım olduklarını ileri sürdüğünüz şeyleri çağırın!" buyurur. Çağırmışlardır onları; fakat kendilerine cevap vermemişlerdir. Biz onların arasına tehlikeli bir uçurum koyduk."* İşte orada o atmosfer içinde kâfirler pişman olacaklardır: *"Suçlular ateşi görür görmez, orayı boylayacaklarını iyice anladılar; ondan kurtuluş yolu da bulamadılar."*

Altıncısı: Aslında Kur'ân-ı Kerim'de Allah'ın birliği, yeniden diriliş ve benzerî konular çok değişik formlarda tekrar tekrar açıklanmış, kâfirlerin kibir ve inatları kendilerine engellemiş olmasaydı, bu konularda imana iletecek yeterli delil ortaya konmuştur: *"Hakikaten Biz bu Kur'ân'da insanlar için her türlü misali sayıp dökmüşüzdür. Fakat tartışmaya en çok düşkün varlık insandır."*

Yedincisi: Hiç şüphesiz sünnetullah bâkîdir, sünnetullahta kimse kayırılmaz, kimseye zulüm de yapılmaz. İşte bu adaletli sünnetullaha uygun olarak herhangi bir zorlama olmaksızın gideceği yolu insan bizzat kendisi seçer: *"Kendilerine hidayet geldiğinde insanları iman etmekten ve Rablerinden mağfiret talep etmekten alıkoyan şey, sadece, öncekilerinin başına gelenlerin kendi başlarına da gelmesini yahut azabın göz göre göre kendilerine gelmesini beklemeleridir!"*

İnsanların karşılaşacakları azap, peygamberlerin davetlerini kabul etmeyip yalanlamalarının ve zulmetmelerinin neticesidir: *"Biz resulleri, sadece müjdeleyiciler ve uyarıcılar olarak göndeririz. Kâfir olanlar ise, hakkı bâtıla dayanarak ortadan kaldırmak için bâtıl yolla mücadele verirler. Onlar ayetlerimizi ve uyarıldıkları şeyleri alaya almışlardır. Kendisine Rabbinin ayetleri hatırlatılıp da ona sırt çevirenden, kendi elleriyle yaptığını unutandan daha zalim kim vardır?! Biz onların kalplerine, bunu anlamalarına engel olan bir ağırlık, kulaklarına da sağırlık verdik. Sen onları hidayete çağırsan da artık ebediyen hidayete eremeyeceklerdir."*

İnkârcıların kalpleri ve gözleri üzerindeki bu perde, sırf kendi yapıp ettikleri sebebiyle ve kendi kendilerine yazık etmelerinin neticesidir:

"İşte şu ülkeler; zulmettikleri zaman onları helâk ettik. Onları helâk etmek için de belli bir zaman tayin etmiştik."

Bununla birlikte Allah (c.c.) onlara rahmet ve mağfiret kapısını kapatmamıştır: *"Senin, bağışı bol olan Rabbin merhamet sahibidir; şayet yaptıkları yüzünden onları (hemen) muaheze edecek olsaydı, onlara azabı çarçabuk verirdi."*

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

(وَمَا كُنْتُ مُتَّخِذَ الْمُضِلِّينَ عَضُدًا) ayetindeki (عَضُدا) kelimesi yardımcı, destekçi anlamına gelmektedir. Allah (c.c.) saptıranlardan da diğerlerinden de müstağnidir, onlara ihtiyacı yoktur. Elli ikinci ayetteki (مَوْبِقًا) kelimesi helâk ve azap yeri anlamına gelmektedir. Ayetin ifadesinden akla ilk gelen anlam buranın cehennem olduğudur. Allah (c.c.) hepimizi korusun.

"Allah, kâfirlere, 'Benim ortaklarım olduklarını ileri sürdüğünüz şeyleri çağırın!' buyurur. Çağırmışlardır onları; fakat kendilerine cevap vermemişlerdir." Kâfirler, putlarını, kendilerine şefaat etmeleri ve azabı kendilerinden savuşturmaları için çağıracaklardır.

"Suçlular ateşi görür görmez, orayı boylayacaklarını iyice anladılar." ayetinde geçen (فَظَنُّوا) fiili zannetmek anlamında değil, kesin inanmak anlamındadır. Burada Arap edebiyatındaki müşâkele sanatı ile karşı tarafı bir tür aşağılama söz konusudur. Çünkü bu kâfirler dünyadayken Rableri hakkında birtakım bâtıl zanlarda bulunuyorlardı, onların dünyadaki o zanlarına karşılık ahiretle ilgili bu manzara anlatılırken de "zan" fiili kullanılmıştır. Onların oraya düşeceklerini kesinkes anladıkları ifade edilmektedir.

(وَلَمْ يَجِدُوا عَنْهَا مَصْرِفًا) cümlesindeki (مَصْرِفا) kelimesi, çıkacak ve kaçacak yer demektir.

"Hakikaten Biz bu Kur'ân'da insanlar için her türlü misali sayıp dökmüşüzdür." Allah (c.c.) ister kıssalarla ilgili olsun ister inanç va ahkâmla ilgili olsun insanlığın ihtiyaç duyduğu tüm delilleri Kur'ân'da açıklamıştır.

Elli üç ve elli dördüncü ayetlerde peşpeşe geçen (صَرَّفْنَا ve مَصْرِفًا) kelimeleri yapılan müşâkele sanatına bakın; burada âdetâ, eğer onlar

Kur'ân'da kendileri için ortaya konulan detaylı delilleri (صَرَّفْنَا) gerektiği gibi düşünselerdi, bu azaptan çıkış yolunu (مَصْرِفًا) bulacaklardı mesajı verilmektedir.

Elli dördüncü ayette insanın en çok cedelleşen varlık oluşundan bahsediliyor. Buradaki cedelleşme, sırf inatlaşmak için ve düşmanca yapılan ve yerilen cedelleşmedir. Elli beşinci ayetteki (سُنَّةُ الْأَوَّلِينَ) tamlaması, önceki ümmetler inat edip imana yanaşmadıklarında Allah'ın onlara yaptığı muamele demektir. (أَوْ يَأْتِيَهُمُ الْعَذَابُ قُبُلًا) cümlesi azabı bizzat karşılarında göreceklerdir, demektir. Ayetin akla getirdiği ilk anlam, müşriklerin Bedir günü uğrayacakları yenilgiye işaret etmiş olabileceğidir. Elli altıncı ayetteki (لِيُدْحِضُوا) fiili, iptal etmek, geçersiz kılmak anlamına gelmektedir.

"Biz onların kalplerine, bunu anlamalarına engel olan bir ağırlık, kulaklarına da sağırlık verdik. Sen onları hidayete çağırsan da artık ebediyen hidayete eremeyeceklerdir." ayeti, herhangi bir kayırma ve haksızlık olmaksızın cereyan eden sünnetullahı anlatıyor. Artık kim hidayet yoluna girerse doğru yolu bulmuş demektir. Kim de dalâlet yoluna girerse sapmış demektir. Burada asla insanın iradesini elinden almak suretiyle bir cebir, zorlama söz konusu değildir. İnsanların haktan sapmaları, tercihlerini yerli yerince yapmamalarının neticesidir. İşte bu sebeple insanın kendi eylemine dikkat çekmek üzere şöyle buyrulmaktadır: *"Kendisine Rabbinin ayetleri hatırlatılıp da ona sırt çevirenden, kendi elleriyle yaptığını unutandan daha zalim kim vardır?!"*

"Şayet yaptıkları yüzünden onları Allah (hemen) muaheze edecek olsaydı, onlara azabı çarçabuk verirdi." Fakat tevbe ederler yahut öğüt alırlar diye Allah (c.c.) onlara mühlet vermektedir. Nitekim ayetin baş tarafıyla en uyumlu tevil de budur. Zira ayetin baş tarafında *"Senin, bağışı bol olan Rabbin merhamet sahibidir"* buyrulmaktadır. *"İşte şu ülkeler; zulmettikleri zaman onları helâk ettik"* ayeti de son olarak ilahî adaleti tekit etmektedir. İnsan ancak kendi ektiğini biçecektir.

وَاِذْ قَالَ مُوسٰى لِفَتٰيهُ لَآ اَبْرَحُ حَتّٰٓى اَبْلُغَ مَجْمَعَ الْبَحْرَيْنِ اَوْ اَمْضِىَ حُقُبًا
﴿٦٠﴾ فَلَمَّا بَلَغَا مَجْمَعَ بَيْنِهِمَا نَسِيَا حُوتَهُمَا فَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِى الْبَحْرِ سَرَبًا
﴿٦١﴾ فَلَمَّا جَاوَزَا قَالَ لِفَتٰيهُ اٰتِنَا غَدَآءَنَا لَقَدْ لَقِينَا مِنْ سَفَرِنَا هٰذَا نَصَبًا
﴿٦٢﴾ قَالَ اَرَاَيْتَ اِذْ اَوَيْنَآ اِلَى الصَّخْرَةِ فَاِنِّى نَسِيتُ الْحُوتَ وَمَآ اَنْسَانِيهُ
اِلَّا الشَّيْطَانُ اَنْ اَذْكُرَهُ وَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِى الْبَحْرِ عَجَبًا ﴿٦٣﴾ قَالَ ذٰلِكَ مَا
كُنَّا نَبْغِ فَارْتَدَّا عَلٰٓى اٰثَارِهِمَا قَصَصًا ﴿٦٤﴾ فَوَجَدَا عَبْدًا مِنْ عِبَادِنَآ اٰتَيْنَاهُ
رَحْمَةً مِنْ عِنْدِنَا وَعَلَّمْنَاهُ مِنْ لَدُنَّا عِلْمًا ﴿٦٥﴾ قَالَ لَهُ مُوسٰى هَلْ اَتَّبِعُكَ
عَلٰٓى اَنْ تُعَلِّمَنِ مِمَّا عُلِّمْتَ رُشْدًا ﴿٦٦﴾ قَالَ اِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِىَ صَبْرًا
﴿٦٧﴾ وَكَيْفَ تَصْبِرُ عَلٰى مَا لَمْ تُحِطْ بِهِ خُبْرًا ﴿٦٨﴾ قَالَ سَتَجِدُنِىٓ اِنْ شَآءَ
اللّٰهُ صَابِرًا وَلَآ اَعْصِى لَكَ اَمْرًا ﴿٦٩﴾ قَالَ فَاِنِ اتَّبَعْتَنِى فَلَا تَسْـَٔلْنِى عَنْ
شَىْءٍ حَتّٰٓى اُحْدِثَ لَكَ مِنْهُ ذِكْرًا ﴿٧٠﴾ فَانْطَلَقَا حَتّٰٓى اِذَا رَكِبَا فِى السَّفِينَةِ
خَرَقَهَا قَالَ اَخَرَقْتَهَا لِتُغْرِقَ اَهْلَهَا لَقَدْ جِئْتَ شَيْـًٔا اِمْرًا ﴿٧١﴾ قَالَ اَلَمْ اَقُلْ
اِنَّكَ لَنْ تَسْتَطِيعَ مَعِىَ صَبْرًا ﴿٧٢﴾ قَالَ لَا تُؤَاخِذْنِى بِمَا نَسِيتُ وَلَا تُرْهِقْنِى
مِنْ اَمْرِى عُسْرًا ﴿٧٣﴾ فَانْطَلَقَا حَتّٰٓى اِذَا لَقِيَا غُلَامًا فَقَتَلَهُ قَالَ اَقَتَلْتَ نَفْسًا
زَكِيَّةً بِغَيْرِ نَفْسٍ لَقَدْ جِئْتَ شَيْـًٔا نُكْرًا ﴿٧٤﴾ قَالَ اَلَمْ اَقُلْ لَكَ اِنَّكَ لَنْ
تَسْتَطِيعَ مَعِىَ صَبْرًا ﴿٧٥﴾ قَالَ اِنْ سَاَلْتُكَ عَنْ شَىْءٍ بَعْدَهَا فَلَا تُصَاحِبْنِى
قَدْ بَلَغْتَ مِنْ لَدُنِّى عُذْرًا ﴿٧٦﴾ فَانْطَلَقَا حَتّٰٓى اِذَآ اَتَيَآ اَهْلَ قَرْيَةٍ اسْتَطْعَمَآ
اَهْلَهَا فَاَبَوْا اَنْ يُضَيِّفُوهُمَا فَوَجَدَا فِيهَا جِدَارًا يُرِيدُ اَنْ يَنْقَضَّ فَاَقَامَهُ قَالَ
لَوْ شِئْتَ لَتَّخَذْتَ عَلَيْهِ اَجْرًا ﴿٧٧﴾ قَالَ هٰذَا فِرَاقُ بَيْنِى وَبَيْنِكَ سَاُنَبِّئُكَ
بِتَأْوِيلِ مَا لَمْ تَسْتَطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا ﴿٧٨﴾ اَمَّا السَّفِينَةُ فَكَانَتْ لِمَسَاكِينَ
يَعْمَلُونَ فِى الْبَحْرِ فَاَرَدْتُ اَنْ اَعِيبَهَا وَكَانَ وَرَآءَهُمْ مَلِكٌ يَاْخُذُ كُلَّ سَفِينَةٍ

غَضَبًا ﴿٧٩﴾ وَأَمَّا الْغُلَامُ فَكَانَ أَبَوَاهُ مُؤْمِنَيْنِ فَخَشِينَا أَنْ يُرْهِقَهُمَا طُغْيَانًا
وَكُفْرًا ﴿٨٠﴾ فَأَرَدْنَا أَنْ يُبْدِلَهُمَا رَبُّهُمَا خَيْرًا مِنْهُ زَكَاةً وَأَقْرَبَ رُحْمًا ﴿٨١﴾
وَأَمَّا الْجِدَارُ فَكَانَ لِغُلَامَيْنِ يَتِيمَيْنِ فِي الْمَدِينَةِ وَكَانَ تَحْتَهُ كَنْزٌ لَهُمَا وَكَانَ
أَبُوهُمَا صَالِحًا فَأَرَادَ رَبُّكَ أَنْ يَبْلُغَا أَشُدَّهُمَا وَيَسْتَخْرِجَا كَنْزَهُمَا رَحْمَةً مِنْ
رَبِّكَ وَمَا فَعَلْتُهُ عَنْ أَمْرِي ذَٰلِكَ تَأْوِيلُ مَا لَمْ تَسْطِعْ عَلَيْهِ صَبْرًا ﴿٨٢﴾

60. *Bir vakit Mûsâ, genç adamına demişti ki: "Durup dinlenmeyeceğim; tâ iki denizin birleştiği yere kadar varacağım yahut senelerce yürüyeceğim."*

61. *Her ikisi, iki denizin birleştiği yere varınca balıklarını unuttular. Balık, denizde bir yol tutup gitmişti.*

62. *(Buluşma yerlerini) geçip gittiklerinde Mûsâ, genç adamına, "Kuşluk yemeğimizi getir bize. Hakikaten şu yolculuğumuz yüzünden başımıza (epeyce) sıkıntı geldi" dedi.*

63. *(Genç adam,) "Gördün mü? dedi, kayaya sığındığımız sırada balığı unuttum. Onu hatırlamamı bana şeytandan başkası unutturmadı. O, şaşılacak bir şekilde denizde yolunu tutup gitmişti."*

64. *Mûsâ,. "İşte aradığımız o idi" dedi. Hemen izlerinin üzerine geri döndüler.*

65. *Derken, kullarımızdan bir kul buldular ki ona katımızdan bir rahmet (vahiy ve peygamberlik) vermiş, yine ona tarafımızdan bir ilim öğretmiştik.*

66. *Mûsâ ona, "Sana öğretilenden, bana, doğruyu bulmama yardım edecek bir bilgi öğretmen için sana tâbi olayım mı?" dedi.*

67. *Dedi ki: "Doğrusu sen benimle beraberliğe sabredemezsin."*

68. *"(İç yüzünü) kavrayamadığın bir bilgiye nasıl sabredersin?"*

69. *Mûsâ, "İnşaallah, dedi, sen beni sabreder bulacaksın. Senin emrine de karşı gelmem."*

70. *(O kul,) "Eğer bana tâbi olursan, sana o konuda bilgi verinceye kadar hiçbir şey hakkında bana soru sorma!" dedi.*

71. Bunun üzerine yürüdüler. Nihayet gemiye bindikleri zaman o (Hızır) gemiyi deldi. Mûsâ, "Halkını boğmak için mi onu deldin? Gerçekten sen (ziyanı) büyük bir iş yaptın!" dedi.

72. (Hızır,) "Ben sana, benimle beraberliğe sabredemezsin, demedim mi?" dedi.

73. Mûsâ, "Unuttuğum şeyden dolayı beni muaheze etme; işimde bana güçlük çıkarma" dedi.

74. Yine yürüdüler. Nihayet bir erkek çocuğa rastladıklarında (Hızır) hemen onu öldürdü. Mûsâ dedi ki: "Tertemiz bir canı, bir can karşılığı olmaksızın (kimseyi öldürmediği halde) katlettin ha! Gerçekten sen fena bir şey yaptın!"

75. (Hızır,) "Ben sana, benimle beraber (olacaklara) sabredemezsin, demedim mi?" dedi.

76. Mûsâ, "Eğer, dedi, bundan sonra sana bir şey sorarsam artık bana arkadaşlık etme. Hakikaten benim tarafımdan (ileri sürebilecek) mazeretin sonuna ulaştın."

77. Yine yürüdüler. Nihayet bir köy halkına varıp onlardan yiyecek istediler. Ancak köy halkı onları misafir etmekten kaçındılar. Derken orada yıkılmak üzere bulunan bir duvarla karşılaştılar. (Hızır) hemen onu doğrulttu. Mûsâ, "Dileseydin, elbet buna karşı bir ücret alırdın" dedi.

78. (Hızır) şöyle dedi: "İşte bu, benimle senin aramızın ayrılmasıdır. Şimdi sana, sabredemediğin şeylerin içyüzünü haber vereceğim."

79. "Gemi var ya, o, denizde çalışan yoksul kimselerindi. Onu kusurlu kılmak istedim. (Çünkü) onların arkasında, her (sağlam) gemiyi gasbetmekte olan bir kral vardı."

80. "Erkek çocuğa gelince, onun ana-babası mümin kimselerdi. Bunun için (çocuğun) onları azgınlık ve nankörlüğe boğmasından korktuk."

81. (Devam etti:) "Böylece istedik ki Rableri onun yerine kendilerine, ondan daha temiz ve daha merhametlisini versin."

82. "Duvara gelince, şehirde iki yetim çocuğun idi; altında da onlara ait bir hazine vardı; babaları ise iyi bir kimseydi. Rabbin istedi ki o iki çocuk güçlü çağlarına erişsinler ve Rabbinden bir rahmet olarak hazinelerini çıkarsınlar. Ben bunu da kendiliğimden yapmadım. İşte, hakkında sabredemediğin şeylerin iç yüzü budur."

MÛSÂ'NIN (A.S.) SALİH KUL İLE YOLCULUĞU

Kehf Sûresi'nin içerdiği inci misali kıssalardan biri de Hz. Mûsâ (a.s.) ile yanındaki gencin, sâlih kul ile birlikte yaşadıkları tecrübedir. Mûsâ'nın (a.s.) gerek kardeşi Hârun (a.s.) ile ve kavmiyle arasında geçen olaylar, gerekse Firavun ve taraftarları ile arasında geçen olaylar Kur'ân-ı Kerim'de pek çok yerde değişik şekillerde anlatılmakla birlikte, sâlih kul ile arasında geçenler sadece Kehf Sûresi'nde anlatılmaktadır. Hz. Mûsâ'nın (a.s.) yaşadığı bu tecrübeyi şöyle özetlemek mümkündür:

Birincisi: Öncelikle bu kıssa, Mûsâ'nın (a.s.), yanındaki genç ile birlikte hedefe doğru azimle ve ısrarla yürüdüğünü net olarak ortaya koyuyor: *"Bir vakit Mûsâ, genç adamına demişti ki: 'Durup dinlenmeyeceğim; tâ iki denizin birleştiği yere kadar varacağım yahut senelerce yürüyeceğim.'"*

Kur'ân-ı Kerim'de Hz. Mûsâ'nın (a.s.) bu iki denizin birleştiği yere niçin ulaşmak istediği belirtilmemekle birlikte, ayetlerin siyakından, oraya ulaşma arzusunun Kur'ân'ın sâlih kul olarak nitelediği, ilgili rivayetlerde Hızır olarak isimlendirilen sâlih kişiyle görüşmek olduğu anlaşılmaktadır. Yine ayetlerin siyakından, Allah'ın Hz. Mûsâ'ya (a.s.) bu sâlih kulla görüşüp ondan bir şeyler öğrenmesini emrettiğini de anlıyoruz. Tıpkı şu ayette olduğu gibi: *"Mûsâ ona, 'Sana öğretilenden, bana, doğruyu bulmama yardım edecek bir bilgi öğretmen için sana tâbi olayım mı?' dedi."*

Allah (c.c.), Mûsâ'ya (a.s.) Hızır'la buluşma yerine yaklaştığını gösteren bir alamet belirlemişti ki o da sepetlerinde bulunan balığın sepetten sıçrayıp denize dalması ve daldığı yerde ardında bir iz bırakmasıydı: *"Her ikisi, iki denizin birleştiği yere varınca balıklarını unuttular. Balık, denizde bir yol tutup gitmişti." "O, şaşılacak bir şekilde denizde yolunu tutup gitmişti."* Bu ayetler bize, bu müstesna yolculuğun Allah'ın gözetimi altında gerçekleştiğini gösteriyor.

İkincisi: Nihayet Mûsâ (a.s.) hedefine ulaştı ve o sâlih kulla karşılaştı; *"Derken, kullarımızdan bir kul buldular ki ona katımızdan bir rahmet (vahiy ve peygamberlik) vermiş, yine ona tarafımızdan bir ilim*

öğretmiştik." Mûsâ (a.s.), o sâlih kula öğrenci olmak istediğini ifade edince o, ilminden emin bir âlim edasıyla şöyle cevap verdi: *"Dedi ki: Doğrusu sen benimle beraberliğe sabredemezsin. (İç yüzünü) kavrayamadığın bir bilgiye nasıl sabredersin?"* İşte bu cevap karşısında Mûsâ (a.s.) da âdeta öğrenmeye son derece azimli bir öğrenci tavrıyla, *"İnşaallah, dedi, sen beni sabreder bulacaksın. Senin emrine de karşı gelmem."* Böyle azimli bir talebe karşısında muallimi de şartlarını ileri sürmeye başladı ve şöyle dedi: *"'Eğer bana tâbi olursan, sana o konuda bilgi verinceye kadar hiçbir şey hakkında bana soru sorma!' dedi."*

Burada artık kelimelerin ve cümlelerin tasvir etmekten aciz kaldığı bir manzarayla karşılaşıyoruz. Tarihteki en büyük liderlerden biri ve aynı zamanda bir peygamber olan Mûsâ (a.s.) kendinden daha alt konumda olduğu kesin olan bir kişiden bir şeyler öğrenmek için âdeta diz çöküyor! Burada Kur'ân, bu olayın tarihte gerçekleşme şeklini anlatırken öncelikle bize de -davet edenlere ve davet edilenlere, öğrencilere ve öğretici konumunda olanlara- yönelik bir eğitim mesajı veriyor.

Üçüncüsü: Mûsâ (a.s.) ile sâlih kul birbirine kavuşup yol arkadaşlığının prensiplerinde anlaştıktan sonra konuyla ilgili bize sunulan ilk tabloda Mûsâ (a.s.) ile sâlih kul beraberce denizde çalışan bazı yoksullara ait bir gemiye binerler. Gemi biraz ilerleyince o sâlih kul kalkar ve gemiyi deler. Bunu gören Mûsâ (a.s.), özellikle de Allah'ın dinini tebliğ eden bir peygamber olması itibariyle o sâlih kulu uyarmaktan kendini alamaz. Mutlaka uyarma gereği duyması, yola çıkarken anlaştıkları hiçbir şeye müdâhil olmama şartını unutturmuştur: *"Bunun üzerine yürüdüler. Nihayet gemiye bindikleri zaman o (Hızır) gemiyi deldi. Mûsâ, 'Halkını boğmak için mi onu deldin? Gerçekten sen (ziyanı) büyük bir iş yaptın!' dedi."*

Mûsâ'nın (a.s.) bu çıkışı karşısında yol arkadaşının ona tepkisi hemen şartını yeniden hatırlatlatmak olmuştur: *"(Hızır,) 'Ben sana, benimle beraberliğe sabredemezsin, demedim mi?' dedi."* Mûsâ (a.s.) da, *"Unuttuğum şeyden dolayı beni muaheze etme; işimde bana güçlük çıkarma"* diyerek özür dilemiştir.

Dördüncüsü: Bu yolculuğun ikinci aşamasında gördüğümüz tablo, Mûsâ (a.s.) için bu yolculuk esnasında yaşadığı tecrübelerin en ağırıdır:

"Yine yürüdüler. Nihayet bir erkek çocuğa rastladıklarında (Hızır) hemen onu öldürdü. Mûsâ dedi ki: 'Tertemiz bir canı, bir can karşılığı olmaksızın (kimseyi öldürmediği halde) katlettin ha! Gerçekten sen fena bir şey yaptın!' (Hızır,) 'Ben sana, benimle beraber (olacaklara) sabredemezsin, demedim mi?' dedi. Mûsâ, 'Eğer, dedi, bundan sonra sana bir şey sorarsam artık bana arkadaşlık etme. Hakikaten benim tarafımdan (ileri sürebilecek) mazeretin sonuna ulaştın.'"

Beşincisi: Yolculuğun üçüncü aşamasında gerçekleşen tecrübe ise Mûsâ (a.s.) açısından en hafif aşamadır. Çünkü bu aşamada görüp yaşadığı tecrübede dinen herhangi bir hükme uygunsuzluk söz konusu değildir: *"Yine yürüdüler. Nihayet bir köy halkına varıp onlardan yiyecek istediler. Ancak köy halkı onları misafir etmekten kaçındılar. Derken orada yıkılmak üzere bulunan bir duvarla karşılaştılar. (Hızır) hemen onu doğrulttu."* Fakat sabrı tükenen Mûsâ (a.s.) *"Dileseydin, elbet buna karşı bir ücret alırdın"* deyivermiştir. İşte artık bu noktada yol arkadaşı sâlih kul, *"İşte bu, benimle senin aramızın ayrılmasıdır"* diyerek ayrılma zamanlarının geldiğini söylemiştir. Elbette bu kıssa bir yerde bitecekti. Zira netice itibariyle sunulan bu üç aşamalı yolculukla amaçlanan eğitim gerçekleşmişti.

Altıncısı: Ayrılma vakti geldiğinde o sâlih kul, yolculukta gördüğü garipliklerin hikmetini ve gizli sırlarını Mûsâ'ya (a.s.) şöyle açıklamıştı: *"Gemi var ya, o, denizde çalışan yoksul kimselerindi. Onu kusurlu kılmak istedim. (Çünkü) onların arkasında, her (sağlam) gemiyi gasbetmekte olan bir kral vardı. Erkek çocuğa gelince, onun ana-babası mümin kimselerdi. Bunun için (çocuğun) onları azgınlık ve nankörlüğe boğmasından korktuk. (Devam etti:) Böylece istedik ki Rableri onun yerine kendilerine, ondan daha temiz ve daha merhametlisini versin. Duvara gelince, şehirde iki yetim çocuğun idi; altında da onlara ait bir hazine vardı; babaları ise iyi bir kimseydi. Rabbin istedi ki o iki çocuk güçlü çağlarına erişsinler ve Rabbinden bir rahmet olarak hazinelerini çıkarsınlar. Ben bunu da kendiliğimden yapmadım. İşte, hakkında sabredemediğin şeylerin iç yüzü budur.*

Yedincisi: Burada üzerinde durulması gereken ayrıntı *"Ben bunu da kendiliğimden yapmadım"* cümlesidir. Mûsâ'ya (a.s.) gizli olan tüm

bu hakikatleri Allah (c.c.), kıssanın akışından da anlaşıldığı üzere, bir hikmete binaen o sâlih kula bildirmişti. Bu da aslında ta kıssanın başında ifade edilen *"Ona tarafımızdan bir ilim öğretmiştik"* gerçeğinin pratiğe yansımasıydı. Allah'ın o sâlih kula birtakım şeyleri öğretmesi, aynı zamanda ona birtakım şeyleri yapması emriyle birlikte gerçekleşmiştir. Bu da apaçık bir şekilde peygamberliğin işaretidir; onun, Allah'ın görevlendirdiği biri olduğunu göstermektedir.

Burada zikredilen sâlih kulun peygamber olmadığını söylemek, Hz. Peygamber'den (s.a.s.) sonra birtakım insanlara da ilahî emir ve yasakların nazil olabileceği şeklinde birtakım problemli yaklaşımlara kapı aralayacaktır. Nitekim Râfizîler kendi imamları hakkında bunu iddia etmektedirler. Bu da nübüvvetin son bulduğu hakikatini zedeleyici bir unsurdur. Eğer, gemiyi delme ve çocuğu öldürme boyutuna varacak kadar birtakım emir ve yasak nitelikli ilahî bilgilerin insanlara Allah tarafından verilmesi devam ediyorsa, o zaman peygamberliğin son bulmasının ne anlamı kalır?!

Sekizincisi: Bu kıssadaki en büyük mesaj, âlimlere yöneliktir. Allah'la konuşan, Firavun'a ve egemenliğine karşı koyan, Kârun'la mücadele eden, kendi içinde birbirine kenetlenmiş büyük bir halkı peşinden sürükleyen bir peygamber düşünün ki kendinden daha alt mertebede bulunan, Kur'ân'da sadece bir yerde Mûsâ'nın (a.s.) muallimi olarak bahsedilen ve ismi de açıkça belirtilmeyen birinden bir şeyler öğrenmek için onun önünde diz çöküyor! Mûsâ'daki (a.s.) bu ciddi öğrenme azmi ve ilim ehline bağlılık, ömründen uzun yıllarını harcama pahasına da olsa o muallime kavuşma hırsı, öğrenme hedefine kilitlenenler için nice mesajlar içeriyor.

Bu kıssada sunulan ve günümüzde bilgi çeşitliliği yöntemi diyebileceğimiz, Mûsâ'yı (a.s.) iknâ eden bu canlı tablolar da son derece dikkat çekicidir. Bilgi elde etme adına kişinin karşılaştığı farklı manzaralar onda farklı ufuklar açabilir. O nedenle, tefekkür eden ve öğrenme azminde olan kişilerin gerçek ve devamlı gelişen bir bilgiye ulaşabilmek için birbirinden farklı manzaraları, bakış açılarını aynı havuzda toplamaları gerekir.

Bu kıssanın gerçekleştiği yer, gerçekleşme zemini ve sebepleri hakkında bilgiler sunan rivayetleri, Taberî ve İbn Kesir tefsirleri gibi rivayet tefsiri nitelikli kaynaklarda ve hadis kaynaklarının tefsirle ilgili bablarında bulmak mümkündür. Özellikle Buhârî ve Müslim'de konuyla ilgili yeterli sahih rivayet mevcuttur. Burada bu eserimizi telif prensibimize de bağlı kalarak Kur'ân'ın kendi akışı içinde kıssadan birtakım pratik mesajlar almamız yeterli olacaktır.

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Bir vakit Mûsâ, genç adamına demişti ki..." buyruğunda bahsedilen genç, Yûşâ b. Nûn'dur.[86]

Kur'ân-ı Kerim'i delillere dayanarak tefsir etmek gereklidir. Bu olayın geçtiği coğrafyayla ilgili olarak müfessirlerin verdiği bilgiler sahih rivayetlere dayanmayıp müfessirlerin indî yorumlarından ibarettir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

"Yahut senelerce yürüyeceğim." ayetinde geçen (حُقُبًا) kelimesi, sınırı belli olmayan uzun zaman demektir.

(نَسِيَا حُوتَهُمَا), Mûsâ (a.s.) ile yanındaki gencin balığı unutmaları, balık sepetlerinden çıkıp denize atladığında olayı fark etmemeleri demektir.

(فَاتَّخَذَ سَبِيلَهُ فِي الْبَحْرِ سَرَبًا), Yani balık denizde bir yol tutup gitmişti. Mûsâ (a.s.) ile sâlih kulun buluşacağı yerin alâmeti olması için balık denize daldığında, ardında alışılagelmişin dışında bir iz bırakmıştı.

Balık hadisesi, yeryüzünde cereyan eden kurallarla izah edilemeyecek bir şekilde başlı başına büyük bir mucizeydi. O nedenle bu ilginçliğe dikkat çekmek üzere sonraki ayette *"O, şaşılacak bir şekilde denizde yolunu tutup gitmişti"* buyrulmuştur.

"Onu hatırlamamı bana şeytandan başkası unutturmadı." Yani, balığı hatırlamamı ve hareketlerini takip etmemi bana ancak şeytan unutturdu.

---

86 Mûsâ'nın (a.s.) yanındaki gencin adının Yûşâ b. Nûn olduğu bilgisi İbn Abbas'ın Übey b. Kâ'b'dan, onun da Hz. Peygamber'den (s.a.s.) rivayet ettiği bir hadiste yer almaktadır. Bu hadis muttefekun aleyhtir. *Sahih-i Buhârî*; 1/56, Dâru İbn Kesir. Tahk. Mustafa el-Buğâ; *Sahih-i Müslim*, 7/103, Dâru'l-Ciyl.

Balığın denize daldığı yer sâlih kulun bulunduğu yer idi. O nedenle Mûsâ (a.s.) *"İşte aradığımız o idi"* dedi. Bu ayetin Arapçasında geçen (نَبْغِ) kelimesi muzari fiildir, sonundaki "yâ" harfi tahfif için hazfedilmiştir.

"Hemen izlerinin üzerine geri döndüler." Mûsâ (a.s.) ile yanındaki genç biraz ilerleyip de balığın sepette olmadığını fark edince, balığı unuttukları yere ulaşmak üzere ayak izlerine basa basa, yani aynı yolu titizlikle takip ederek geri döndüler.

"Derken, kullarımızdan bir kul buldular." Bu kul, Hızır (a.s.) idi.

"(O kul,) 'Eğer bana tâbi olursan, sana o konuda bilgi verinceye kadar hiçbir şey hakkında bana soru sorma!' dedi." buyruğunda Hızır (a.s.), yapacağı davranışların iç yüzünü açıklamadan önce Mûsâ'nın (a.s.), gördüklerine karşı çıkmamasını ve o konuda soru sormamasını öğütlüyordu.

"Bunun üzerine yürüdüler." Bu ifade, kıssada anlatılan üç olayın farklı yerlerde gerçekleştiğine işaret etmek üzere ve kıssada bir hareketlilik olduğunu beyan etmek için üç defa tekrarlanmaktadır.

Yetmişbirinci ayette geçen (إِمْرًا) kelimesi çok kötü bir şey, kötü bir iş demektir.

"Nihayet bir erkek çocuğa rastladıklarında (Hızır) hemen onu öldürdü." Hızır'ın (a.s.), çocuğu öldürmesi olayı, birçok kişinin zihninde bir anlama problemi oluşturmaktadır. Çünkü bir çocuk, inançsız bile olsa, anne-babasına isyan edecek bir karaktere de sahip olsa onu herhangi bir hukukî cezası bulunmaksızın öldürmek dinen yanlış bir iştir. Bu saydıklarımızın hiçbiri o çocuğun öldürülmesini gerekli kılmaz. O nedenle, dünyada şayet böyle yahut buna benzer bir olay gerçekleşse bunun kesinlikle Hızır'ın (a.s.) çocuğu öldürmesine kıyaslanarak oradan meşruiyet aranması doğru değildir.

Benim kanatimce ve kuvvetle muhtemel olan şu ki Hızır'ın (a.s.), o çocuğu öldürmesi, kaderin nasıl tecelli ettiğini gösteren bir olaydan başka bir şey değildir. İnsanların hayatları ve ölümleri kendi kudretinde olan Allah (c.c.), o çocuk için o anda böylesi bir ölümü ezelden takdir etmişti. Bunu böyle takdir eden Allah (c.c.) sırf kaderin tecellisine

sebep olması için o çocuğu öldürmesini Hızır'a (a.s.) vahyetmişti. Zira bu olayların iç yüzünü anlatırken Hızır'ın (a.s.) *"Ben bunu kendiliğimden yapmadım"* demesi de bunu doğrulamaktadır. Ayrıca Hızır'ın (a.s.) bu cümlesi onun peygamber olduğunu destekleyen bir delildir. Çünkü ilhamla yahut sûfîlerin ledünnî ilim diye isimlendirdikleri bir bilgiye dayanarak böyle bir fiili işlemek asla doğru olmaz.

(قَالَ اَقَتَلْتَ نَفْسًا زَكِيَّةً) cümlesinde geçen (زَكِيَّةً) kelimesi öldürmeyi gerektirecek herhangi bir suçu olmayan, suçsuz kişi demektir. Yine aynı ayetin sonundaki (نُكْرًا) kelimesi de dinin temel prensiplerine aykırı, çok çirkin eylem demektir.

"Nihayet bir köy halkına varıp onlardan yiyecek istediler. Ancak köy halkı onları misafir etmekten kaçındılar." Mûsâ (a.s.) ile Hızır (a.s.) bu yolculuklarında bir kasabaya uğramışlardı. O kasaba halkından karınlarını doyuracak bir şeyler istediler de onlar bunu reddettiler. Kur'ân-ı Kerim'de Allah (c.c.) bu kasabanın neresi olduğunu ve halkının da kimler olduğunu açıkça belirtmemiş, meselenin üstünü örtmüştür. Dolayısıyla bu konuda en uygun davranış, Kur'ân'ın üslûbuna uyup bu kasabanın neresi olduğuna ve halkının da kimlerden olduğuna dair gereksiz ayrıntılara dalmamaktır.

"Derken orada yıkılmak üzere bulunan bir duvarla karşılaştılar. (Hızır) hemen onu doğrulttu." ayetinin ifade tarzında mecaz söz konusudur. Çünkü duvar hakkında (يُرِيدُ اَنْ يَنْقَضَّ), yani "yıkılmak isteyen" ifadesi kullanılmıştır. Hâlbuki duvar iradeli bir varlık değildir. Mûsâ (a.s.), kendilerinden yiyecek istediklerinde yiyecek vermemeleri sebebiyle bu kasaba halkının karşılıksız iyiliğe layık olmadıklarını düşünerek *"Dileseydin, elbet buna karşı bir ücret alırdın"* deyivermiştir.

"(Çünkü) onların arkasında, her (sağlam) gemiyi gasbetmekte olan bir kral vardı." Çünkü bulduğu her sağlam gemiyi gasp eden bir zorbadan kurtulmanın çaresi buydu.

"Erkek çocuğa gelince, onun ana-babası, mümin kimselerdi. Bunun için (çocuğun) onları azgınlık ve nankörlüğe boğmasından korktuk." buyruğunda Hızır (a.s.) kaderin hikmet boyutuna işaret etmektedir. Ancak bu uygulama, benzerî uygulamaların kendisine kıyas edilebileceği bir şey değildir. Çünkü kıyaslama dinî hükümlerde olur. Bu ise tamamen

Allah'ın iradesiyle gerçekleşen kaderin tecellisinden başka bir şey değildir. Şer'î hükümlerin tatbikinde bunun benzerini bulmak mümkün değildir. Burada tamamen sır perdesi aralanmış ve ayette işaret edilen ebeveynin çocuklarına olan sevgileri kendilerini küfre sürüklemesin diye Allah'ın onlara hayrı dilediği açıkça ifade edilmiştir.

Buradan çıkarılacak ders, tamamen kaderin nasıl gerçekleştiğiyle ilgilidir. O nedenle hayatında, engellenmesi mümkün olmayan bazı musibetlerle karşılaşan Müslümanın, Rabbi hakkında hüsnü zan beslemesi, O'na tevekkül edip kullarına karşı merhametli olduğunu düşünmesi gerekir. Belki gayp perdesi açılıverecek olsa insanlar bu tür musibetlerin arka planında kendileri için nice hayırlar ve maslahatlar olduğunu göreceklerdir.

"Böylece istedik ki Rableri onun yerine kendilerine, ondan daha temiz ve daha merhametlisini versin." Aslında isteyen, irade eden Allah'tır. Hızır'ın (a.s.) çocuğun öldürülmesi olayındaki rolü sadece sebep unsuru teşkil etmektir. Ancak *"İstedik ki"* derken Hızır (a.s.), kaderi takdir eden bir dille, kaderin diliyle konuşmuştur.

"Duvara gelince, şehirde iki yetim çocuğun idi; altında da onlara ait bir hazine vardı; babaları ise iyi bir kimseydi. Rabbin istedi ki o iki çocuk güçlü çağlarına erişsinler ve Rabbinden bir rahmet olarak hazinelerini çıkarsınlar." buyruğunda da çok ince bir edep öğretilmektedir. Mümin, genelleyici bir tavırla bir toplumun tümünün kötülüğüne hükmetmemelidir. Mûsâ (a.s.) ile Hızır'ı (a.s.) ağırlamak istemeyen kasabada daha önce sâlih bir kişi de yaşıyordu. Bu kişi geride gözetime muhtaç iki yetim bırakmıştı. Hızır (a.s.) da Allah'ın kendisine bildirmesiyle bu çocukların durumundan haberdar olmuştu. O nedenle onlara ait duvarı onarıverdi de kasaba halkının kendilerine yaptığına bakarak o çocukları cezalandırmadı.

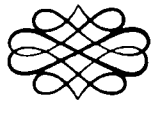

وَيَسْـَٔلُونَكَ عَنْ ذِى الْقَرْنَيْنِ ۖ قُلْ سَاَتْلُوا عَلَيْكُمْ مِنْهُ ذِكْرًا ﴿٨٣﴾ اِنَّا مَكَّنَّا
لَهُ فِى الْاَرْضِ وَاٰتَيْنَاهُ مِنْ كُلِّ شَىْءٍ سَبَبًا ﴿٨٤﴾ فَاَتْبَعَ سَبَبًا ﴿٨٥﴾ حَتّٰٓى اِذَا
بَلَغَ مَغْرِبَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَغْرُبُ فِى عَيْنٍ حَمِئَةٍ وَوَجَدَ عِنْدَهَا قَوْمًا ۗ
قُلْنَا يَا ذَا الْقَرْنَيْنِ اِمَّا اَنْ تُعَذِّبَ وَاِمَّا اَنْ تَتَّخِذَ فِيهِمْ حُسْنًا ﴿٨٦﴾ قَالَ اَمَّا
مَنْ ظَلَمَ فَسَوْفَ نُعَذِّبُهُ ثُمَّ يُرَدُّ اِلٰى رَبِّهِ فَيُعَذِّبُهُ عَذَابًا نُكْرًا ﴿٨٧﴾ وَاَمَّا مَنْ
اٰمَنَ وَعَمِلَ صَالِحًا فَلَهُ جَزَآءً الْحُسْنٰى ۚ وَسَنَقُولُ لَهُ مِنْ اَمْرِنَا يُسْرًا ﴿٨٨﴾
ثُمَّ اَتْبَعَ سَبَبًا ﴿٨٩﴾ حَتّٰٓى اِذَا بَلَغَ مَطْلِعَ الشَّمْسِ وَجَدَهَا تَطْلُعُ عَلٰى قَوْمٍ لَمْ
نَجْعَلْ لَهُمْ مِنْ دُونِهَا سِتْرًا ﴿٩٠﴾ كَذٰلِكَ ۖ وَقَدْ اَحَطْنَا بِمَا لَدَيْهِ خُبْرًا ﴿٩١﴾
ثُمَّ اَتْبَعَ سَبَبًا ﴿٩٢﴾ حَتّٰٓى اِذَا بَلَغَ بَيْنَ السَّدَّيْنِ وَجَدَ مِنْ دُونِهِمَا قَوْمًا ۙ لَا
يَكَادُونَ يَفْقَهُونَ قَوْلًا ﴿٩٣﴾ قَالُوا يَا ذَا الْقَرْنَيْنِ اِنَّ يَأْجُوجَ وَمَأْجُوجَ مُفْسِدُونَ
فِى الْاَرْضِ فَهَلْ نَجْعَلُ لَكَ خَرْجًا عَلٰى اَنْ تَجْعَلَ بَيْنَنَا وَبَيْنَهُمْ سَدًّا ﴿٩٤﴾
قَالَ مَا مَكَّنِّى فِيهِ رَبِّى خَيْرٌ فَاَعِينُونِى بِقُوَّةٍ اَجْعَلْ بَيْنَكُمْ وَبَيْنَهُمْ رَدْمًا ۙ
﴿٩٥﴾ اٰتُونِى زُبَرَ الْحَدِيدِ ۖ حَتّٰٓى اِذَا سَاوٰى بَيْنَ الصَّدَفَيْنِ قَالَ انْفُخُوا ۖ حَتّٰٓى
اِذَا جَعَلَهُ نَارًا ۙ قَالَ اٰتُونِى اُفْرِغْ عَلَيْهِ قِطْرًا ﴿٩٦﴾ فَمَا اسْطَاعُوا اَنْ يَظْهَرُوهُ
وَمَا اسْتَطَاعُوا لَهُ نَقْبًا ﴿٩٧﴾ قَالَ هٰذَا رَحْمَةٌ مِنْ رَبِّى ۖ فَاِذَا جَاءَ وَعْدُ رَبِّى
جَعَلَهُ دَكَّآءَ ۖ وَكَانَ وَعْدُ رَبِّى حَقًّا ۖ ﴿٩٨﴾

83. *(Resûlüm!) Sana Zülkarneyn hakkında soru sorarlar. De ki: Size ondan bir hatıra okuyacağım.*

84. *Gerçekten Biz onu yeryüzünde iktidar ve kudret sahibi kıldık, ona (muhtaç olduğu) her şey için bir sebep (bir vasıta ve yol) verdik.*

85. *O da bir yol tutup gitti.*

86. Nihayet güneşin battığı yere varınca, onu kara bir balçıkta batar buldu. Onun yanında (orada) bir kavme rastladı. Bunun üzerine Biz, "Ey Zülkarneyn! Onlara ya azap edecek veya haklarında iyilik etme yolunu seçeceksin" dedik.

87. O şöyle dedi: "Haksızlık edeni cezalandıracağız; sonra o, Rabbine gönderilecek; sonra Allah da ona korkunç bir azap uygulayacak."

88. "İman edip de iyi davranan kimseye gelince, onun için de en güzel bir karşılık vardır. Ve buyruğumuzdan, ona kolay olanını söyleyeceğiz."

89. Sonra yine bir yol tuttu.

90. Nihayet güneşin doğduğu yere ulaşınca, onu öyle bir kavim üzerine doğar buldu ki onlar için güneşe karşı bir örtü yapmamıştık.

91. İşte böylece onunla ilgili her şeyden haberdardık.

92. Sonra yine bir yol tuttu.

93. Nihayet iki dağ arasına ulaştığında onların önünde, hemen hiçbir sözü anlamayan bir kavim buldu.

94. Dediler ki: "Ey Zülkarneyn! Bu memlekette Ye'cûc ve Me'cûc bozgunculuk yapmaktadırlar. Bizimle onlar arasında bir set yapman için sana bir vergi verelim mi?"

95. Dedi ki: "Rabbimin beni içinde bulundurduğu nimet ve kudret daha hayırlıdır. Siz bana kuvvetinizle destek olun da sizinle onlar arasına aşılmaz bir engel yapayım."

96. "Bana, demir kütleleri getirin." Nihayet dağın iki yanı arasını aynı seviyeye getirince (vadiyi doldurunca), "Üfleyin (körükleyin)!" dedi. Artık onu kor haline sokunca, "Getirin bana, üzerine bir miktar erimiş bakır dökeyim" dedi.

97. Bu sebeple onu ne aşmaya muktedir oldular ne de onu delebildiler.

98. Zülkarneyn, "Bu, Rabbimden bir rahmettir. Fakat Rabbimin vaadi gelince, O, bunu yerle bir eder. Rabbimin vaadi haktır" dedi.

ZÜLKARNEYN KISSASI

Başka hiçbir sûrede değinilmeyen, sadece bu sûrede anlatılan müstesna kıssalardan biri olan Zülkarneyn kıssası aynı zamanda bu sûrede

anlatılan kıssaların sonuncusudur. Bu kıssanın bize vereceği ana mesajları şöyle sıralayabiliriz:

Birincisi: Bu kıssayla ilgili ayetler Hz. Peygamber'e (s.a.s.), Zülkarneyn hakkında bazı kişilerin soru sormaları üzerine nazil olmuştur. Ancak, Kur'ân'da bu soruyu soranların kimler olduğuna değinilmez. Nitekim bu ayetlerin sorulan sorular üzerine nazil olduğunu şu cümleden açıkça anlayabiliyoruz: *"Sana Zülkarneyn hakkında soru sorarlar. De ki: Size ondan bir hatıra okuyacağım."*

Bu sûre Mekkî bir sûre olduğu için o ortamda Hz. Peygamber'e (s.a.s.) soru soranlar genel olarak Mekkelilerdi. Bununla birlikte Mekkelilerle Medineliler arasındaki ilişki ağını göz önünde bulundurduğumuzda Mekke'de yaşayan Kureyşlilere, Hz. Peygamber'e (s.a.s.) böyle bir soru sormalarını Medine'deki Yahudilerin telkin etmiş olmaları da mümkündür. Hatta bu sûredeki diğer kıssalarla ilgili soruları sormayı da yine Kureyşlilere Medine'deki Yahudiler telkin etmiş olabilirler. Zaten asıl olan, soruyu kimlerin sorduğu değil, kıssalardan alınacak olan mesaj ve derslerdir.

İkincisi: Kur'ân'da Zülkarneyn'in kim olduğu, hangi zaman diliminde yaşadığı ve hükümranlığının nerelere kadar ulaştığı somut olarak belirtilmeksizin Allah'ın ona güç ve hükümranlık verdiğinden bahsedilir: *"Gerçekten Biz onu yeryüzünde iktidar ve kudret sahibi kıldık, ona (muhtaç olduğu) her şey için bir sebep (bir vasıta ve yol) verdik."* Kur'ân'da çok da gerekli olmayan ayrıntılara girmektense birkaç defa Zülkarneyn'in âdil ve sâlih bir kişi olduğu, mazlum ve zayıfların hakkını savunduğu vurgulanıyor, hatta Zülkarneyn'in Allah'ın ilhamlarına mazhar olmuş ve bizzat Allah tarafından yönlendirilen biri olduğuna dikkat çekiliyor: *"'Ey Zülkarneyn! Onlara ya azap edecek veya haklarında iyilik etme yolunu seçeceksin' dedik."* Zülkarneyn de kendine sunulan tüm imkânları Rabbine nispet ederek *"Rabbimin beni içinde bulundurduğu nimet ve kudret daha hayırlıdır"* diyordu.

Dördüncüsü: Konuyla ilgili ayetlere baktığımızda Zülkarneyn'in üç yöne hareket ettiğini görüyoruz. Bunlardan doğu ve batı yönlerine yaptığı hamleler açıkça belirtilirken üçüncü yönün ne taraf olduğu belirtilmeksizin sadece hamleye işaretle yetinilmiştir. Ayetlerin akışına

baktığımızda Zülkarneyn'in ilk hareketi doğu yönüne gerçekleşmiştir: *"Nihayet güneşin battığı yere varınca, onu kara bir balçıkta batar buldu. Onun yanında (orada) bir kavme rastladı."* İkinci seferini ise doğuya gerçekleştirmiştir: *"Nihayet güneşin doğduğu yere ulaşınca, onu öyle bir kavim üzerine doğar buldu ki onlar için güneşe karşı bir örtü yapmamıştık."* Zülakarneyn'in üçüncü seferi hakkında ise herhangi bir yön belirtilmeksizin şöyle buyrulmaktadır: *"Sonra yine bir yol tuttu. Nihayet iki dağ arasına ulaştığında onların önünde, hemen hiçbir sözü anlamayan bir kavim buldu. Dediler ki: 'Ey Zülkarneyn! Bu memlekette Ye'cûc ve Me'cûc bozgunculuk yapmaktadırlar. Bizimle onlar arasında bir set yapman için sana bir vergi verelim mi?'"*

Buradan, Ye'cûc ve Me'cûc'ün doğu ya da batı tarafında olmadığını, Zülkarneyn'in üçüncü seferinin gerçekleştiği yönde olduğunu anlıyoruz. Bazılarının Ye'cûc ve Me'cûc'ün doğuda olduğuna dair yorumları ayetlerin ifadesine uymamaktadır.

Dördüncüsü: Zülkarneyn, Ye'cûc ve Me'cûc'ün insanlar üzerine saldırı yapmak üzere hücum ettiği geçidi kapatmak üzere set yapmıştı. Bu geçit, aynı yükseklikteki iki dağ arasında bulunuyordu. Zülkarneyn de şu ayette işaret edildiği üzere ateşte eritilerek birbirine geçirilmiş demir kütleleriyle bu geçidi doldurdu: *"'Bana, demir kütleleri getirin.' Nihayet dağın iki yanı arasını aynı seviyeye getirince (vadiyi doldurunca), 'Üfleyin (körükleyin)!' dedi. Artık onu kor haline sokunca, 'Getirin bana, üzerine bir miktar erimiş bakır dökeyim' dedi."*

Beşincisi: Yapılan bu set, Ye'cûc ve Me'cûc ile saldırdıkları toplum arasında bir bariyer vazifesi görmüş ve saldırılarını engellemede başarılı olmuştu: *"Bu sebeple onu ne aşmaya muktedir oldular ne de onu delebildiler."* Fakat bu set Allah'ın belirlediği vakit geldiğinde darmadağın olacaktır: *"Zülkarneyn, 'Bu, Rabbimden bir rahmettir. Fakat Rabbimin vaadi gelince, O, bunu yerle bir eder. Rabbimin vaadi haktır' dedi."*

Altıncısı: Kur'ân-ı Kerim'e baktığımızda, Ye'cûc ve Me'cûc'ü insanüstü varlıklar gibi gösteren ya da üzerlerinden asırlar geçmiş olmasına rağmen onların durumunun ne olduğunu ortaya koyan bir ifade bulamıyoruz. Bu konuyla ilgili rivayetler birbiriyle çelişkilidir ve o toplumla ilgili bütünlüklü bir bilgi de sunamamaktadır. Mesela, bugün

bu toplum nerededir, bugün hâlâ bu set Ye'cûc ve Me'cûc'ün çıkışını engelleyebilmekte midir? Bu konuda en doğru olan davranış, onların durumunu Allah'a havale edip ayrıntıya dalmamak, ayetlere ve realiteye aykırı yorumlardan kaçınmaktır.

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"Zülkarneyn" kelimesi, "iki boynuz sahibi" demek olup saçını iki bölük halinde örmesi sebebiyle ona böyle bir ismin verilmiş olması muhtemeldir. Çünkü Araplarda saç örgüsüne de "karn" deniyordu. Zülkaneyn'in başına iki boynuzlu bir taç giymesi sebebiyle ya da bilmediğimiz başka bir sebeple Zülkarneyn olarak adlandırılmış olması da muhtemeldir. Zaten bu, üzerine hüküm bina edilecek bir konu değildir. Doğrusunu en iyi Allah bilir.

"Ona (muhtaç olduğu) her şey için bir sebep (bir vasıta ve yol) verdik." Allah (c.c.), içinde yaşadığı asır ve nesile münasip bir güç ve kuvvetle Zülkarneyn'i desteklemişti.

Bu kıssada üç defa geçen (اَتْبَعَ سَبَبًا) cümlesi, belirli bir yol tuttu ve o yola girdi, demektir.

Seksen altıncı ayette geçen (مَغْرِبَ الشَّمْسِ) tamlaması, güneşin batışı esnasında kaybolduğu yer demek olup burada batı yönü kastedilmektedir. Yine aynı ayetteki (حَمِئَةٍ عَيْنٍ) tamlaması da çamurla karışık kara balçık demektir. (قُلْنَا يَا ذَا الْقَرْنَيْنِ) ifadesi Allah'ın ilham yolu ile direkt olarak Zülkarneyn'e hitap ettiğini gösteriyor. Bununla birlikte onun bir peygamber olmasına mani bir delil de yoktur. Allahu a'lem.

"Onlar için güneşe karşı bir örtü yapmamıştık." Zülkarneyn'in doğu seferinde karşılaştığı kavim, bedevi bir toplum olup bina yapma âdetleri olmadığı için evleri ve kendilerini güneşe karşı koruyan müesses yapıları yoktu.

"Nihayet iki dağ arasına ulaştığında onların önünde, hemen hiçbir sözü anlamayan bir kavim buldu." buyruğunda zikredilen *"iki dağ"* ile sanki tek bir dağın iki bölükten oluşan karşı karşıya iyi tepesi kastedilmektedir. Nitekim bunun böyle oluşunu daha sonra gelen şu ayet

desteklemektedir: *"Nihayet dağın iki yanı arasını aynı seviyeye getirince (vadiyi doldurunca), 'Üfleyin (körükleyin)!' dedi."*

"Hemen hiçbir sözü anlamayan bir kavim buldu." Zülkarneyn üçüncü seferini gerçekleştirdiğinde iki dağ arasında yaşayan, dünyadan soyutlandıkları ve alışılmadık bir dil kullandıkları için kendisini anlama güçlüğü çeken bir toplulukla karşılaşmıştı.

"Bu memlekette Ye'cûc ve Me'cûc bozgunculuk yapmaktadırlar." Ye'cûc ve Me'cûc bir insan topluluğudur. Kur'ân'da bunların yaratılışının insanlardan farklı olduklarına dair bir bilgi yoktur. Ne var ki bunların etraflarında bulunan toplumlara saldırma gibi bir davranışları söz konusudur.

O iki dağ arasındaki toplum, Zülkarneyn'e, *"Bizimle onlar arasında bir set yapman için sana bir vergi verelim mi?"* derken set yapmasına olanak sağlayacak kadar gerekli malî desteği sağlamayı va'dediyorlardı. Zülkarneyn de Rabbinin ona verdiğinin onların vereceğinden daha hayırlı olduğuna işaret ederek onlara şöyle cevap vermişti: *"Rabbimin beni içinde bulundurduğu nimet ve kudret daha hayırlıdır."*

Doksan beşinci ayette geçen (رَدْمًا) kelimesi, iki dağ arasındaki geçidi kapatıp düzleyen set demektir. Nitekim Zülkarneyn'in yaptığı seddin şekli böyleydi. Doksan altıncı ayette geçen (أُفْرِغْ عَلَيْهِ قِطْرًا) cümlesindeki (قِطْرًا) kelimesi, demir parçalarını birbirine tutturan eritilmiş maden demektir.

"Bu sebeple onu ne aşmaya muktedir oldular ne de onu delebildiler." Ye'cûc ve Me'cûc artık o seddi tırmanıp üzerine çıkmaya ve onda herhangi bir delik açmaya da muktedir olamadılar ve arkasında kaldılar. Saldırı yapmalarına böylece engel olundu. Bu ayette geçen ilk fiil (فَمَا اسْطَاعُوا) şeklindeyken ikinci fiil bir "tâ" harfi ziyadesiyle (وَمَا اسْتَطَاعُوا) şeklinde gelmiştir. Çünkü yapılan sedde delik açmak, ona çıkmaya çalışmaktan daha zordur. Arapça sarf kuralları gereği bir kelimede harf sayısı arttıkça anlam derinliği ve vurgu da artar.

وَتَرَكْنَا بَعْضَهُمْ يَوْمَئِذٍ يَمُوجُ فِي بَعْضٍ وَنُفِخَ فِي الصُّورِ فَجَمَعْنَاهُمْ جَمْعًا ﴿٩٩﴾ وَعَرَضْنَا جَهَنَّمَ يَوْمَئِذٍ لِلْكَافِرِينَ عَرْضًا ﴿١٠٠﴾ الَّذِينَ كَانَتْ أَعْيُنُهُمْ فِي غِطَاءٍ عَنْ ذِكْرِي وَكَانُوا لَا يَسْتَطِيعُونَ سَمْعًا ﴿١٠١﴾ أَفَحَسِبَ الَّذِينَ كَفَرُوا أَنْ يَتَّخِذُوا عِبَادِي مِنْ دُونِي أَوْلِيَاءَ إِنَّا أَعْتَدْنَا جَهَنَّمَ لِلْكَافِرِينَ نُزُلًا ﴿١٠٢﴾ قُلْ هَلْ نُنَبِّئُكُمْ بِالْأَخْسَرِينَ أَعْمَالًا ﴿١٠٣﴾ الَّذِينَ ضَلَّ سَعْيُهُمْ فِي الْحَيَاةِ الدُّنْيَا وَهُمْ يَحْسَبُونَ أَنَّهُمْ يُحْسِنُونَ صُنْعًا ﴿١٠٤﴾ أُولَئِكَ الَّذِينَ كَفَرُوا بِآيَاتِ رَبِّهِمْ وَلِقَائِهِ فَحَبِطَتْ أَعْمَالُهُمْ فَلَا نُقِيمُ لَهُمْ يَوْمَ الْقِيَامَةِ وَزْنًا ﴿١٠٥﴾ ذَلِكَ جَزَاؤُهُمْ جَهَنَّمُ بِمَا كَفَرُوا وَاتَّخَذُوا آيَاتِي وَرُسُلِي هُزُوًا ﴿١٠٦﴾ إِنَّ الَّذِينَ آمَنُوا وَعَمِلُوا الصَّالِحَاتِ كَانَتْ لَهُمْ جَنَّاتُ الْفِرْدَوْسِ نُزُلًا ﴿١٠٧﴾ خَالِدِينَ فِيهَا لَا يَبْغُونَ عَنْهَا حِوَلًا ﴿١٠٨﴾ قُلْ لَوْ كَانَ الْبَحْرُ مِدَادًا لِكَلِمَاتِ رَبِّي لَنَفِدَ الْبَحْرُ قَبْلَ أَنْ تَنْفَدَ كَلِمَاتُ رَبِّي وَلَوْ جِئْنَا بِمِثْلِهِ مَدَدًا ﴿١٠٩﴾ قُلْ إِنَّمَا أَنَا بَشَرٌ مِثْلُكُمْ يُوحَى إِلَيَّ أَنَّمَا إِلَٰهُكُمْ إِلَٰهٌ وَاحِدٌ فَمَنْ كَانَ يَرْجُوا لِقَاءَ رَبِّهِ فَلْيَعْمَلْ عَمَلًا صَالِحًا وَلَا يُشْرِكْ بِعِبَادَةِ رَبِّهِ أَحَدًا ﴿١١٠﴾

99. *O gün Biz onları, birbirine çarparak çalkalanır bir halde bırakmışızdır; Sûr'a da üfürülmüş, böylece onları bütünüyle bir araya getirmişizdir.*

100-101. *Ve gözleri Beni görmeye kapalı bulunan, kulak vermeye de tahammül edemez olan kâfirleri o gün cehennemle yüz yüze getirmişizdir.*

102. *Kâfirler, Beni bırakıp da kullarımı dostlar edineceklerini mi sandılar? Biz cehennemi kâfirlere bir konak olarak hazırladık.*

103. *De ki: Size, (yaptıkları) işler bakımından en çok ziyana uğrayanları bildirelim mi?*

104. *(Bunlar,) iyi işler yaptıklarını sandıkları halde, dünya hayatında çabaları boşa giden kimselerdir.*

105. *İşte onlar, Rablerinin ayetlerini ve O'na kavuşmayı inkâr eden, bu yüzden amelleri boşa giden kimselerdir ki Biz onlar için kıyamet gününde hiçbir ölçü tutmayacağız.*

106. *İşte, inkâr ettikleri, ayetlerimi ve resûllerimi alaya aldıkları için onların cezası cehennemdir.*

107. *İman edip iyi davranışlarda bulunanlara gelince, onlar için makam olarak Firdevs cennetleri vardır.*

108. *Orada ebedî kalacaklardır. Oradan hiç ayrılmak istemezler.*

109. *De ki: Rabbimin sözleri için derya mürekkep olsa ve bir o kadar da ilâve getirsek dahi, Rabbimin sözleri bitmeden önce deniz tükenecektir.*

110. *De ki: Ben yalnızca sizin gibi bir beşerim. (Şu var ki) bana, İlâhınızın sadece bir İlâh olduğu vahyolunuyor. Artık her kim Rabbine kavuşmayı umuyorsa, iyi iş yapsın ve Rabbine ibadette hiçbir şeyi ortak koşmasın.*

SÛRENİN SONUÇ BÖLÜMÜ

Önce Ashâb-ı Kehf kıssası ve bu kıssadaki teşvik edici unsurlar, ardından dünya ve ahiret hakkında konuşan iki arkadaşın hikâyesi, daha sonra Mûsâ'nın (a.s.) Hızır (a.s.) ile yaşadığı tecrübe ve en sonunda da Zülkarneyn kıssası derken insanoğlunun yeryüzündeki serüveni adına tarihin derinliklerine yapılan bu gezintiden sonra Kur'ân yine her şeyden daha büyük ve daha mühim gerçekleri vurgulamak üzere son cümlelerini söylüyor:

Birincisi: Bu hayat, acısıyla tatlısıyla, iyisiyle kötüsüyle bir gün son bulacak ve yeni bir düzenle ebedî bir hayat başlayacaktır: *"O gün (kıyamet gününde bakarsın ki) Biz onları, birbirine çarparak çalkalanır bir halde bırakmışızdır; Sûr'a da üfürülmüş, böylece onları bütünüyle bir araya getirmişizdir."*

İkincisi: Kıyamette safların ayrışması insanın dünyadayken yapıp ettiklerine göre şeklillenecektir: *"Ve gözleri Beni görmeye kapalı bulunan, kulak vermeye de tahammül edemez olan kâfirleri o gün cehennemle yüz yüze getirmişizdir." "İşte onlar, Rablerinin ayetlerini ve O'na kavuşmayı inkâr eden, bu yüzden amelleri boşa giden kimselerdir ki Biz*

onlar için kıyamet gününde hiçbir ölçü tutmayacağız. İşte, inkâr ettikleri, ayetlerimi ve resûllerimi alaya aldıkları için onların cezası cehennemdir."

Bu ayetlerde söz konusu edilen bahtsız kişiler kendilerine bahşedilen, bilgi edinme yollarını işlevsizleştirenlerdir. O yüzden gözleri perdeli, kulakları engellidir. Üstüne üstlük Allah'ın kullarıyla alay etmeyi ve onlarla dalga geçmeyi de alışkanlık etmişlerdir. Allah'ın hakiki kulları ise O'na ve peygamberlerine iman eden, sorumluluk şuurunu ciddiyetle hissedenlerdir. Şüphesiz onların durumu bambaşka olacaktır: *"İman edip iyi davranışlarda bulunanlara gelince, onlar için makam olarak Firdevs cennetleri vardır. Orada ebedî kalacaklardır. Oradan hiç ayrılmak istemezler."*

Üçüncüsü: Bu bölümde, yalanlayanlardan ziyade dinlerine bağlı olan kimseleri ilgilendiren yani her şeye kayıtsız kalanlardan ziyade işi ciddiye alanları ilgilendiren temel delâlet sebebine dikkat çekiliyor. Bu temel sebep de insanın atalarından devralageldiği inanç ve ideolojiye körükörüne bağlı kalması, sadece o mirasın doğru olduğunu ve kurtuluşun ona bağlanmakta olduğunu iddia etmesidir. Hâlbuki körükörüne saplandığı bu inancın doğruluğu test edilmiş değildir ve herhangi bir delil yahut tefekküre de dayanmamaktadır: *"De ki: Size, (yaptıkları) işler bakımından en çok ziyana uğrayanları bildirelim mi? (Bunlar,) iyi işler yaptıklarını sandıkları halde, dünya hayatında çabaları boşa giden kimselerdir."*

Bu tipler genellikle kendilerini peşlerinden sürükleyenlerin ve sahte ilahlarının vefalı ve samimi neferleri olurlar. Yanlış ve bâtıl bir yola canlarını ve mallarını feda ederler. Böylelerinin ellerinde herhangi bir doğru zemine oturmayan, anlamsız ve amaçsız olan inançlarını savunacak maddî ve dünyevî imkânları da olur. Ama bu yolun sonu hüsrandır.

Dördüncüsü: Allah'ın ilmi, kelimelerin ifade edemeyeceği kadar geniş, kâinattaki varlıkların kavrayamayacağı kadar sınırsızdır: *"De ki: Rabbimin sözleri için derya mürekkep olsa ve bir o kadar da ilâve getirsek dahi, Rabbimin sözleri bitmeden önce deniz tükenecektir."* Bu ayet aslında bize, bu sûrede zikredilen gaybî haberlerin, kendisinden hiçbir şeyin gizlenmesi mümkün olmayan ve eksiklikten münezzeh olan Allah'ın ilminden bir parça olduğunu hissettiriyor.

Beşincisi: Allah'ın ilmi, birer insan olan ve her insan gibi birtakım sınırlılıklara sahip olan peygamberlerin ilminden çok farklıdır: *"De ki: Ben, yalnızca sizin gibi bir beşerim, sadece bana vahyediliyor"* ayeti, efrâdını câmi, ağyârını mani bir şekilde bir peygamber tarifi yapmamızı gerektiriyor.

Peygamber birtakım ihtiyaçları, sınırları ve nitelikleri açısından normal bir insandır. Onun diğer insanlardan ayrıldığı özelliği kendisine vahyedilmesidir. Dolayısıyla peygamberin kişiliğindeki bu iki özelliğin birbirinden ayırt edilmesi gerekir. Buradaki temel ölçüt şudur: Hz. Peygamber'in (s.a.s.) tebliğ vazifesiyle ilgili tüm sözleri, davranışları ve onayları onun vazifesinin bir parçasıdır ve peygamberi örnek almanın vacip olduğu alan burasıdır. Çünkü onun sözleri, davranışları ve onayları Allah'ın ilminden, hikmet ve rahmetinden kopup gelen vahyin bir parçasıdır. Bunun dışında, vahiyle ilgisi olmayan ve Allah'a yaklaşma ve sevap elde etme amacı da taşımayan yeme-içme, giyim-kuşam, hüzün-sevinç gibi insanî özellikleri bu tür şeyleri yapmanın mubahlığını ifade etmenin ötesinde herhangi bir dinî bağlayıcılık özelliği taşımaz. Peygamber'in (s.a.s.) bir beşer olduğunun, onun farklı yönünün kendisine vahiy gelmesi olduğunun vurgulanması, bu sûrenin muhtevasıyla da son derece uygunluk arz etmekte ve anlatılan kıssaların kesinliğini teyit etmektedir. Ayrıca bu sûre içinde Hz. Mûsâ (a.s.) ile yanındaki gencin balığı unutmalarının zikredilmesi, Hz. Peygamber'e (s.a.s.) de *"Allah'ın dilemesine bağlamadıkça (inşâallah demedikçe) hiçbir şey için 'Bunu yarın yapacağım' deme. Bunu unuttuğun takdirde Allah'ı an ve 'Umarım Rabbim beni, doğruya bundan daha yakın olan bir yola iletir' de!"* buyrulması, sûredeki kıssaların tebliğinde herhangi bir unutma ve benzerî beşerî zaafın da gerçekleşmediğini göstermektedir.

Altıncısı: En sonunda herhangi bir kafa karışıklığına sebep olmayacak netlikte kolay anlaşılır birkaç kelimeyle kurtuluşun reçetesi gösteriliyor: *"Artık her kim Rabbine kavuşmayı umuyorsa, iyi iş yapsın ve Rabbine ibadette hiçbir şeyi ortak koşmasın."*

Bu reçete, bir olan Allah'a iman ve o imanın gereğince amel etmektir. Nitekim Asr Sûresi'nde de aynı hakikat vurgulanmaktadır: *"Asra yemin ederim ki insan gerçekten ziyan içindedir. Bundan ancak iman edip*

iyi ameller işleyenler, birbirlerine hakkı tavsiye edenler ve sabrı tavsiye edenler müstesnadır."[87]

AYETLERDEKİ BAZI İNCELİKLER

"O gün Biz onları, birbirine çarparak çalkalanır bir halde bırakmışızdır." Bu durum kıyametten önce gerçekleşecek, Ye'cûc ve Me'cûc insanların arasına karışacak, cehalet ve toplumsal çalkantılar çoğalacak, birtakım fitneler insanları kuşatıp düzen bozulacaktır.

"Sûr'a da üfürülmüş, böylece onları bütünüyle bir araya getirmişizdir." Burası ise yeniden diriliş aşamasını ve insanların, Yaratıcının huzuruna getirileceği zamanı anlatmaktadır. Allah (c.c.) kâfirlerin cehenneme girmelerine dair hükmü henüz vermeden önce, dirilişin peşi sıra cehennemi onlara ayan beyan gösterecektir: *"Kâfirleri o gün cehennemle yüz yüze getirmişizdir."*

"Ve hakka kulak vermeye de tahammül edemezler." Aslında gerçekten sağır oldukları için değil, sırf inat ve kibirlerinden dolayı hakka kulak vermeye tahammülleri yoktur. Bundan dolayı da cezayı hak etmişlerdir.

"Kâfirler, beni bırakıp da kullarımı dostlar edineceklerini mi sandılar?" ayeti, kişinin Allah'a denk tuttuğu şey Allah'ın has kullarından biri olsa da yine de bu yaptığının küfür ve şirk olacağını beyan eder. Tıpkı Hristiyanların İsa (a.s.) ile ilgili tutumları gibi. Bu ayette geçen (دُونِى مِنْ) kelimesi, benim iznim olmaksızın demektir. O kişiye Allah'la beraber tapsalar da Allah'ı bırakıp ona tapsalar da fark etmez.

"Size, (yaptıkları) işler bakımından en çok ziyana uğrayanları bildirelim mi?" Çalışıp çabalayan ancak gayretleri sağlam bir inanç zeminine oturmayan ya da yanlış gayeler için çalışanlar en çok hüsrana uğrayanlar olacaktır.

"Oradan hiç ayrılmak istemezler." Yani cennetten ayrılmak istemezler.

"De ki: Rabbimin sözleri için derya mürekkep olsa ve bir o kadar da ilâve getirsek dahi, Rabbimin sözleri bitmeden önce deniz tükenecektir." ayetindeki (لَنَفِدَ الْبَحْرُ) ifadesi, denizin suyu biterdi anlamına

87 Asr 103/1-3.

gelmektedir. (كَلِمَاتُ رَبِّي), Allah'ın her şeyi kuşatan ilmi, o ilmin kapsamındaki gaybî haberler ve hayata yönelik düzenlemeler demektir.

"De ki: Ben, yalnızca sizin gibi bir beşerim." Yani fiziksel yaratılış açısından ben de bir insanım, benim de bedenî ihtiyaçlarım var, uykuda kalabilir veya hata edebilirim, peygamberlik makamına halel getirmeyecek hususlarda ben de unutabilirim.

Hz. Peygamber'in (s.a.s.) -Anam-babam ona feda olsun- Allah'ın ona özel kıldığı vahiy alma, nübüvvet ve son peygamberlik makamı dışında diğer insanlardan ayrıştığı bazı özel yönleri de mevcuttur ki bu da himmeti ve bilgeliği, üstün ahlakı, hilmi ve sabrıdır. Cahil veya hasetçiler dışında hiç kimse onun bu yönlerini de inkâr edemez.

مجالس النور

MECÂLİSÜ'N-NÛR TEFSİRİ

EĞİTİM VE UYGULAMA ODAKLI YENİ BİR KUR'ÂN TEFEKKÜRÜ

MUHAMMED AYYÂŞ EL-KÜBEYSÎ

Kur'ân, birbirine sıkıca kenetlenmiş mütekâmil İslam binasının bütüncül haritasını çizdiği gibi toplum binasının bütüncül haritasını da çizmiştir. Zira Kur'ân; ne salt teori kitabı ne salt kanun kitabı ne de mantık öncüllerini ortaya koyan veya evrendeki olguları inceleyen felsefî bir kitaptır. Aksine Kur'ân, tam bir hayat programıdır. **"Ey inananlar! Hayat verecek şeylere sizi çağırdıkları zaman, Allah'a ve Resûlüne icabet edin."** (Enfâl, 8/24)

Kur'ân, bu hayatı ıslah etmek, kendisine uyanlara mutluluk getirmek ve rahmeti dört bir yana yaymak için gelmiştir. Hayat tekdüze ve durağan bir yapıda değildir. Bu nedenle doğru tedebbür ve tefekkür için, hayatın muhtelif yönlerini bilip ona göre hareket etmek ve Kur'ân'ın hangi konuya nasıl yaklaştığını kavramak gerekir. Zira Kur'ân'ın nurunu yeryüzüne yaymak isteyen İslam davetçilerine hitap eden ayetlerle kışlada veya mevzide düşman karşısında duran askerlere hitap eden ayetler aynı değildir. Adaleti tesis etmeleri için hüküm veren yargıçlara hitap eden ayetlerle öğrencilerini ilimde ileri seviyelere taşımak ve onları eğitmek isteyen öğretmenlere hitap eden ayetler aynı değildir. Kur'ân'ı anlamaya çalışırken bu farklı alanları birbirine karıştırmak isabetli sonuç getirmeyecek ve düzensizliğe neden olacaktır.

TK-ISBN: 978-625-7297-83-7
ISBN-13: 978-625-7297-96-7
9 786257 297967
www.asaletyayinlari.com.tr
asaletyayinlari